

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

iletişim DOSTOYEVSKI

T O P L U E S E R L E R i 6

KARAMAZOV KARDEşLER

ÇEVİREN ERGİN ALTAY

SIGMUND FREUD'UN "DOSTOYEVSKI VE
BABA KATİLLİĞİ" ÜZERİNE YAZISIYLA

DOSTOYEVSKİ • Karamazov Kardeşler

Братъа Карамазовы

İletişim Yayınları 713 • Dünya Klasikleri 10

ISBN 975-470-890-8

© 2001 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2001, İstanbul (1000 adet)

DİZİ EDITÖRÜ Orhan Pamuk

KAPAKTAKI RESİM Anselm Kiefer, "Eisen-Steig", 1986

KAPAK FILMİ Diacan Grafik

DİZGİ Remzi Abbas

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Seçkin Oktay

MONTAJ Şahin Eyilmez

BASKI ve CİLT Sena Ofset

İletişim Yayınları

Klodfarer Cad. İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34400 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Fax: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • Web: www.iletisim.com.tr

DOSTOYEVSKI
**Karamazov
Kardeşler**

Братья Карамазовы

RUSÇA'DAN ÇEVİREN *Ergin Altay*

SIGMUND FREUD'UN "DOSTOYEVSKI VE
BABA KATİLLİĞİ" ÜZERİNE YAZISIYLA

DOSTOYEVSKI (Fyodor Mihailoviç). Bir doktorun oğlu olan Dostoyevski 1821'de Moskova'da doğdu. Çocukluğunu Moskova'daki Marya Hastanesi'nin bir lojmanında, zorba ve çoğu zaman sarhoş bir babayla hasta bir anne arasında geçirdi. Çok geçmeden annesi ölünce, katı disiplinli Petersburg Mühendis Okulu'na gönderildi. Sinirli, aşırı duyarlı bir yaratılışı olan Dostoyevski (o sıralar kendisine takılan adla, "ateş Fedya"), Petersburg'da kitap okuyarak, bir köşeye çekilip düşlere dalarak ya da kardeşi Mihail ile söyleşerek günlük gerçeklerden kaçmaya çalışırdı. Babasının 1829'da aniden öldüğünü burada öğrendi. Kuşkulu bir ölümdü bu; onu yanında çalıştırdığı köylülerin öldürdüğü söylenir. Babasının ölümünü istediği düşüncesi, yakasını hiç bırakmadı ve Dostoyevski'yi bunahına düşürdü. Bazılarına göre ilk sara nöbetine de bu suçluluk duygusu neden oldu. Freud ve birçok psikanalizci, babaya duyulan bu nefrete ve bunu izleyen suçluluk kompleksine dayanarak, Dostoyevski'nin hastalığının sinirsel kökenli olduğu sonucunu çıkardılar ve dehasıyla hastalığı arasında doğrudan bir bağlantı kurdular. Oysa bu yorum, yazarın nöbetler sırasında gösterdiği o zihin açıklığını, o "dokuz canlılığı" göz ardı etmek demektir. Sara, Dostoyevski için, gerçek-te, "istenç dışı, ama ayrıcalıklı bir deneyim", büyülen bir ayna olmuştur.

Dostoyevski zayıf sinirli, duygusal, bir anda coşkudan çökkünlüğe geçen bir kimseydi. Gogol etkileri taşıyan ilk romanı *İnsancıklar*, Belinski'nin övgülerini kazanıp yazarına ün sağladığında coşkuya kapılan Dostoyevski, daha sonraki yapıtları *Öteki* (1846) ve *Ev Sahibesi* (1847) aynı eleştirmenin alaylarına hedef olunca ruhsal çöküntüye düştü, derdinden hasta oldu. Kendisini dengesizliğe kadar sürükleyen gerilimlerden kurtulmayı bilen ve dış dünyadan kopan benliğinin parçalanışını kendisi çözümleyen yazarın yapıtındaki en zengin ruhbilimsel temalardan biri de bu çift kişiliklik, ikizler-benzerler temasıdır.

Dostoyevski 1848'de *Beyaz Geceler* ile *Bir Yufka Yürekliyi* yayımladı. Bu yapıtlarının da beğenilirmemesi gururunu incitti. Petraşevski'nin çevresinde toplanan genç suikastçılara katıldı, onlarla birlikte tutuklandı ve ölüm cezasına çaiptındı (Aralık 1849). Canlanının bağışlandığı, cezanın infazına birkaç dakika kala bildirildi. Dostoyevski'nin cezası, hafifletilerek Sibiry'a da dört yıl kürek cezasına çevrildi. Tüm maddi ve manevi yoksunluklara ve sara nöbetlerine karşın bu korkunç yıllar, Dostoyevski'nin İncil'i ve mahkûmlardaki gönül zenginliğini, yani "sert kabuğun içindeki altın"ı keşfetmesini sağladı. Dört yıllık kürek cezasından sonra Semipalatinsk'te zorunlu ikamete mahkûm edilen Dostoyevski, yoksul ve veremli genç dul Marya Dmitriyevna İsayeva'ya acıyarak evlendi. 1859'da Petersburg'a dönmesine izin verildi, *Ezilmiş ve Aşağılanmışlar* (1861) ve *Ölümler Evinden Anılar* (1862) ile kendini yeniden kabul ettirdi. Kardeşi ve N.N. Strahov ile birlikte önce *Vremja* (Zaman), sonra da *Epoha* (Dönem) adlı dergileri kurdu ve yönetti. Bu dergilerde, Batı karşıtı Slavcı düşüncelerini savunduğu tartışma yazılarını yayımladı.

Büyük "metafizik" romanlarının ilki ve tüm yapıtlarının anahtarı olan *Yeraltından Notlar* 1864'te yayımlandı. *Suç ve Ceza* (1866), *Kumarbaz* (1867), *Budala* (1868), *Ebedi Koca* (1870), *Cinler* (1872) gibi başyapıtlar birbirini izledi. Alacaklıları tarafından sıkıştırılan yazar, daha tamamlamadan yapıtlarını yayımcılara satıyordu. Daha hızlı çalışabilmek için sekreter olarak tuttuğu 20 yaşındaki Anna Grigoriyevna Snitkina ile ilk karısının ölümünden üç yıl sonra, 1867'de evlendi. Para peşinden koşması bitmek bilmedi. Kumar tutkusuyla Dostoyevski, borç aldı, ödedi; sonunda karısıyla ülkesinden ayrılarak Avrupa'nın kumarhanelerini dolaşmaya başladı. Bir kızı oldu, ama öldü. Bu ölüm, Dostoyevski'yi deliliğin eşiğine kadar sürükledi. 1875'te *Delikanlı*, 1876'da *Bir Yazarın Günlüğü* ve 1879-80'de *Karamazov Kardeşler* yayımlandı. Bu son romanının, bir bölümünü oluşturacağı *Bir Büyük Günahkârın Yaşamı* adlı büyük çaplı tasarısını gerçekleştiremeden 1881'de Petersburg'da öldü. Dostoyevski gelmiş geçmiş en büyük yazarlardan biri. Bu kitap belki de bir ipesidir.

Gerçeği söylüyorum size, gerçeği: Buğday tanesi yere düştükten sonra yok olmazsa, bir buğday tanesi olarak kalır; ama yok olursa, o zaman bereketli ürün verir.

İncil, Yohanna XII. bölüm 24

Anna Grigoryevna Dostoyevskaya'ya

İÇİNDEKİLER

DOSTOYEVSKİ VE BABA KATİLLİĞİ / Sigmund Freud	9
YAZARDAN	25
BİRİNCİ BÖLÜM	27
BİRİNCİ KİTAP	
Bir Ailenin Öyküsü	29
İKİNCİ KİTAP	
Yersiz Bir Toplantı	55
ÜÇÜNCÜ KİTAP	
Şehvet Düşkünleri	117
İKİNCİ BÖLÜM	189
DÖRDÜNCÜ KİTAP	
Acılar	191
BEŞİNCİ KİTAP	
Pro ve Contra	241
ALTINCI KİTAP	
Rus Rahibi	313

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	355
YEDİNCİ KİTAP	
Alyoşa	357
SEKİZİNCİ KİTAP	
Mitya	395
DOKUZUNCU KİTAP	
Önsoruşturma	477
ONUNCU KİTAP	
Çocuklar	541
ON BİRİNCİ KİTAP	
İvan Fyodoroviç Kardeş	591
ON İKİNCİ KİTAP	
Adli Hata	685
Sonsöz	775

DOSTOYEVSKI VE BABA KATİLLİĞİ

SIGMUND FREUD

Dostoyevski'nin karmaşık kişiliğini dört ayrı yönden ele alabiliriz. Dostoyevski, yaratıcı bir sanatçı, nevrozlu bir hasta, bir ahlâkçı ve günahkâr bir kimsedir. Bu şaşırtıcı karmaşıklığın içinden çıkmak pek kolay değildir.

Yaratıcı sanatçılığı en az şüphelenilecek yanıdır. Çünkü Dostoyevski sanatçılık bakımından Shakespeare'in hemen yanında yer alır. *Karamazof Kardeşler* ile hiçbir roman boy ölçüşemez. Dünya edebiyatının en yetkin örneklerinden biri olan "Büyük Engizisyoncu"yu ne kadar övsek azdır. Yaratıcı sanatçı sorunu karşısında psikanalizin, silâhlarını ne yazık ki bir yana bırakması gerekiyor.

Oysa, Dostoyevski'nin ahlâkçı yanını irdelemek çok daha kolaydır. Ahlâkın doruğuna erişebilmesi için herhangi bir kimsenin korkunç günahlar işlemesi gerektiğini ileri sürerek Dostoyevski'nin büyük bir ahlâkçı olduğunu söylemeye kalkarsak, ortaya çıkacak bir şüpheyi görmezlikten gelmiş oluruz. Ahlâklı kimse, şeytana uyduğunu anlar anlamaz, direnen ve kendini kurtaran kimsedir. Bir yandan günah işleyen, öte yandan pişmanlık duyduğu zaman ahlâksal kurallar ortaya koyan bir kimse işi kolayından alıyor demektir. Böyle bir kimse, ahlâk hayatının özünü, yani vaz geçişi gerçekleştirmemiş sayılmalıdır. Çünkü ahlâksal bir davranış her şeyden önce pratik bir insancıl değer taşımaktadır. İş kolayından alan kimse, eski çağların barbarlarına benzer bir davranış tutturmuştur. Eski çağ barbarları, önce adam öldürüyor sonra pişmanlık duyuyorlardı. Böylece, pişmanlık duy-mak, insan öldürebilmeyi sağlayan bir teknik haline girmişti. Korkunç Ivan da aynı biçimde davranmıştı. Nitekim ahlâk karşısında

gösterilen bu uzlaşmacı durum, Rusların ayırdedici bir özelliğidir. Dostoyevski'nin ahlâksal özelemlerinin verdiği sonuç da pek yüce bir şey değildi. Dostoyevski, bireyin içgüdüsel istekleri ile topluluk hayatının gereklerini uzlaştırmak için çetin savaşımlara girdikten sonra dünyasal ve ruhsal yetkelere (otoritelere) baş eğmek; Hristiyanların Tanrısının ve Çar'ın önünde eğilmek ve kaba bir Rus milliyetçiliği düşüncesine bağlanmak durumuna düştü. Oysa, pek de zeki olmayan kimseler, daha az çaba harcayarak aynı sonuçlara varmışlardı. Dostoyevski gibi büyük bir kişiliğin zayıf noktası işte budur. İnsan uygarlığının geleceği, bu bakımdan, Dostoyevski'ye pek az şey borçlu olacaktır. Dostoyevski, insanlığın öğretmeni ve kurtarıcısı olmak şansını tepmiş ve kendi düşmanları ile birleşmiştir. Bu duruma, etkisinde bulunduğu nevroz yüzünden düştüğü söylenebilir. Yoksa, zekâsının yüceliği ve insanlığa karşı duyduğu sevginin gücü, ona, peygamberce bir hayatın yolunu açabilirdi.

Dostoyevski'yi bir günahkâr ve suçlu olarak görmek, yalnız dar kafalıların itirazlarına yol açmaz. Ama itirazın gerçek nedenleri de hemen ortaya çıkar. Bir suçluda (mücrimde) iki temel ruhsal özellik görüyoruz. Bunlardan biri sınırsız bencillik öteki güçlü bir yıkma isteğidir. Bu iki özelliğin ortaklaşa yanı olan ve her ikisinin de dile gelmesi için gerekli bulunan başka bir özellik de sevgi yokluğu ve insancıl nesneler karşısında duygulanmayış halidir. Böyle bir kimseyle Dostoyevski arasında karşıtlık bulunduğu ilk bakışta görülüyor. Dostoyevski, sevmek ihtiyacı ile yanıp tutuşan ve kimi zaman nefret etmesi gereken yerde yakınlık gösterip yardıma koşmasına yol açan (söz gelimi, karısına ve karısının âşığına karşı davranışında görünüyorsa) abartılmış bir şefkatle dolu bir kimsedir. Böyle olunca, Dostoyevski'yi suçlular arasına katma eğiliminin nereye dayandığını sormamız gerekir. Bu katmanın nedenini, kırıcı, öldürücü ve bencil karakterleri belirginleştiren konular seçmesinde ve kendi hayatındaki belli bir takım olaylarda (kumar düşkünlüğü, küçük bir kızı kirletmiş olduğunu açıklaması gibi) aramak gerekir. Dostoyevski'de görülen ve onu kanun dışı bir kimse haline kolayca getirebilecek olan yıkıcı içgüdülerin, aslında, kendi kişiliğine yöneldiğini (yani dışarı değil içeri yöneldiğini) ve böylece mazoşizm ve kabahatlilik duygusu biçiminde dile geldiğini kavrayacak olursak, yukarıda sözü geçen çelişmeyi çözmüş oluruz. Bununla birlikte, Dostoyevski'nin kişiliğinde sadistliği dile getiren yanlar da vardır. Bunları, acı çektirmekten hoşlanmasında; sevdiği insanlara bile hoş görüyle davranmayışında; te-dirginliğinde ve bir yazar olarak okurlarına karşı davranışında görüyoruz. Demek ki, Dostoyevski, önemsiz şeylerde başkalarına karşı;

önemli şeylerde de kendine karşı sadistti. Yani aslında, bir inazoşist-ten başka şey değildi. Mazoşist, herkesten daha uysal, kibar ve yarıdımsever bir kimsedir.

Dostoyevski'nin karmaşık kişiliğinden üç etkeni ele alınıp bulunuyoruz: Duygusal hayatının olağanüstü bir gerilim taşıması; doğuştan sapık işgüdüsel bir eğilin (bu, onun sado-inazoşist ve suç işleyici bir kimse olduğunu kaçınılmaz biçimde ortaya koyuyor) ve çözüme gelmeyen sanat yeteneği. Bunların birincisi niceliksel, ikincisi ve üçüncüsü niteliksel faktörlerdir. Bu üç faktör, nevroz söz konusu olmaksızın da bir arada bulunabilir. Nitekim tüm inazoşist oldukları halde nevrozlu olmayan kimseler vardır. Bununla birlikte, içgüdüsel isteklerle onlara karşı duran yasaklamaların (eldeki yüceltme metodları da eklenince) arasındaki kuvvetler dengesi, Dostoyevski'nin "içgüdüsel karakter" diye bilinen sınıfa sokulmasını gerekli kılınaya yeter. Ne var ki, bu arada nevrozun da bulunması, durumu adamakıllı karıştırmaktadır. Gerçi, sözü geçen faktörlerin nevrozu gerektirmediğini söylemiştik ama ego tarafından geinlenmesi gereken düzensizlikler ne kadar çoksa, nevrozun ortaya çıkmasının o kadar kolaylaştığını da unutmamak gerekir. Çünkü nevroz, egonun bir bireşime (senteteze) ulaşmak konusunda başarı göstereemediğini ve bunu yapınaya çalışırken kendi birliğini elden kaçırdığını belirten bir işaretir.

Peki, Dostoyevski'nin nevrozu kendini nasıl açığa vuruyor? Dostoyevski, bir saralı olduğunu söylemiş ve başkaları da, bilincini kaybetmesi; kaslarının titremesi ve ruhsal çöküntüye uğramasıyla birlikte ortaya çıkan şiddetli nöbetleri gözönünde tutarak onun saralı olduğuna inanmışlardı. Oysa, bu sözümona saranın, etkisinde bulunduğu nevrozun bir belirtisi olduğu ve bundan ötürü hastalığın, isteri sara yani şiddetli isteri olarak sınıflandırılması gerektiği akla yakın gelmektedir. Ama bu konuda kesin bir şey söyleyemeyiz. Bunun da iki nedeni var. Önce, Dostoyevski'nin sarası denen şey üzerindeki bilgilerimiz yeterli ve sağlam değildir. Sonra, sara biçiminde beliren nöbetlerle birlikte ortaya çıkan hastalık durumlarını gereğince anlamış değiliz.

Önce ikinci noktayı ele alalım. Karşınızdaki soruna ışık tutamayacağı için, saranın patolojisine uzun boylu girmemizin yararı yoktur. Yüzyıllardır bilinen *Morbus sacer* bir klinik gerçeklik olarak ortadadır. Bu korkunç hastalığın dış görünüş bakımından nedensiz gibi görünen kestirilmez çırpındırmaları; karakteri tedirginlik ve saldırganlığa yöneltmesi ve zihinsel güçleri yavaş yavaş çöktürmesi bilinen gerçeklerdir. Ama bu görünüşlerin sınırları kesin olarak çizilmemiştir. Başlangıçta, dil uşmaları ve sidğin tutulması gibi olayların eş-

liğinde kendini gösteren ve giderek hastanın kendini tehlikeli biçimde yaralamasına yol açabilen *status epilepticus*'a varan ürkütücü nöbetler; az süreli kendinden geçme hallerine, ya da başdönmelerine indirgenebileceği gibi, hastanın sanki bilinç dışının etkisindeymiş gibi kendinde olmadan gösterdiği davranışlar olarak da ele alınabilir. Bu nöbetler, genel olarak, bir bakıma anlayamadığımız katkısız fizik nedenlerle belirlenmiş olmalarına rağmen, ilk ortaya çıkışlarını sadece ruhsal nedenlere (söz gelimi bir kor kuya) da borçlu olabilirler. Ya da başka durumlarda, ruhsal uyarımların tepkisi gibi ortaya çıkabilirler. Sara olaylarında çoğunlukla zihinsel güçlerin yozlaşmasıyla karşılaştığımız halde, bildiğimiz tek bir olayda (Helmholtz'un olayı) hastalığın üstün bir zihin hayatını bozmamış olduğunu görüyoruz. (Bu çeşitten olduğu ileri sürülen başka olaylar, Dostoyevski'nin durumu gibi tartışma gerektiren ya da şüphe uyandıran durumlardır). Saraya tutulmuş kimselerde zekâ bakımından gelişmemişlik ve mankafalık görüldüğü gibi bu hastalık, klinik görüşün zorunlu olarak ileri sürmemesine rağmen apaçık bir budalalığı ve en kaba zihin eksikliklerini de birlikte getirebilir.

Bu nöbetler, bütün çeşitlikleri ile, tam bir zihinsel gelişime ulaşmış bulunan ama aşırı ve genel olarak yeterince denetleme altına alınamamış bir duygu hayatı yaşayan kimselerde görülebilir. Öyleyse, "sara"nın tek ve değişmez bir klinik gerçek olarak görülmesinin imkânsızlığına şaşmamak gerekir. Görünen belirtilerde bulduğumuz benzerlik, bu belirtilerin fonksiyonel biçimde ele alınmasını gerektirir gibi görünüyor. Burada, çeşitli durumlarda kullanılması kabil olan bir mekanizmanın (anormal içgüdüsel boşalma mekanizması) ortaya konduğu söylenebilir. Bu durumlar, histolitik ve toksik etkilerin doğurduğu beyin çalışmaları bozukluklarında ortaya çıktığı gibi, psişik ekonominin gerektiği gibi denetlenmemesi ve iş gören ruhsal enerji faaliyetinin kriz derecesine ulaşmasında da ortaya çıkar. Bu iki ayrı nedenin arkasında bulunan temel içgüdüsel boşalma mekanizmasının birliğini görebiliriz. Bu mekanizma, temel bakımdan toksik bir kaynaktan gelen cinsel süreçten büsbütün uzak değildir. Nitekim eski doktorlar çiftleşmeyi ufak çapta bir sara gibi görmüşler ve böylece çiftleşme olayının, uyarımları (stimuli) boşaltmaya yarayan sara metodunun yumuşatılması ve başka bir duruma uydurulması olduğunu düşünmüşlerdi.

"Sara tepkisi" diyebileceğimiz bu ortaklaşa öge (unsur), ruhsal bakımdan uzlaşılmayan uyarımlardan somatik yollarla kurtulmaya çalışmaktan başka bir şey olmayan nevrozun da emrindedir. Böylece, sara nöbetinin, isterinin bir belirtisi haline geldiğini ve bu hastalığın, tıpkı normal cinsel boşalma kitap yaptığı gibi, sara nöbetini biçim de

şikliğine uğrattığını söyleyebiliriz. Öyleyse, organik sara ve “duygusal” (affective) sara diye bir ayırım yapmak yanlış olmaz. Bu ayırmayın pratik bakımından taşıdığı anlam şudur: Organik saralı bir kimse, bir beyin hastalığına tutulmuş olduğu halde, “duygusal” saralı bir kimse nevrozludur. Birinci durumda, hastanın ruh hayatı dıştan gelen yabancı bir bozukluğun etkisindeyken, ikinci durumda görülen bozukluk kendi ruh hayatının dile gelişinden başka şey değildir.

Dostoyevski'nin sarasının, ikinci türden olması gerçeğe çok yakın görünüyor. Ama bunu kesin olarak ileri süremeyiz. Kesin olarak ileri sürebilmemiz için, nöbetlerin ilk ortaya çıkışlarını ve daha sonraki değişikliklerini Dostoyevski'nin ruh hayatının zinciri içine yerleştirecek durumda olmamız gerekir. Oysa bunu yapabilmemizi sağlayacak bilgilerden yoksunuz. Nöbetlerin tasvirleri bize hiçbir şey öğretmediği gibi, bu nöbetlerle Dostoyevski arasındaki bağlantı üzerine edinebildiğimiz bilgi de hem eksik hem de çelişkilidir. Nöbetlerin, Dostoyevski'nin çocukluğuna kadar uzandığını ve başlangıçta daha yumuşak belirtiler halinde ortaya çıktıkları halde, ancak on sekiz yaşında geçirdiği o korkunç yaşantıdan yani babasının öldürülmesinden sonra sara nöbetleri biçimine girdiklerini söylemek akla en yakın gelen açıklamadır.

Dostoyevski'nin Siberya'daki sürgün hayatı sırasında bu nöbetlerin sona ermiş olduğu kanıtlanabilseydi, sözü geçen görüş adamakıllı pekiştirilmiş olacaktı. Ama eldeki bilgiler bunun böyle olmadığını göstermektedir.

Karamazov Kardeşler'deki babanın öldürülmesi ile Dostoyevski'nin babasının öldürülmesi arasındaki kesin benzerlik, bu büyük yazarın hayatını yazanlardan çoğunun gözünden kaçmamış ve onları “belli bir modern ruh bilim okulundan” söz etmek zorunda bırakmıştır. Gerçekten de, psikanaliz açısından Dostoyevski'nin babasının öldürülmesinin şiddetli bir travma olduğunu ve yazarın bu olaya gösterdiği tepkinin ise nevroz halinin bir dönüm noktası gibi görülebileceğini belirtmiştik. Bu görüşü psikanaliz bakımından temellendirmeye kalkışırsam, psikanalizin diline ve teorilerine yabancı olan okurlarca anlaşılamamak tehlikesi yaratmış olacağımdan korkuyorum.

Çıkış noktası edinebileceğimiz bir tek kesin gerçek var elimizde. “Sara” durumu ortaya çıkmadan çok önce, Dostoyevski'nin gençliğinde etkisini duyduğu ilk nöbetlerin anlamını biliyoruz. Bu nöbetler ölümü dile getiriyordu. Bir ölüm korkusuyla ortaya çıkıyor ve hareketsiz, uyur uyanık haller olarak sürüp gidiyorlardı. Bu hastalık, Dostoyevski henüz çocukken, (daha sonraları dostu Sloviev'e söylemiştir) ölecekmiş gibi bir duygu ve temelsiz bir karaduygululuk (melancholy) biçiminde belirmişti. Gerçekten de, bu durumlardan

sonra ölüm durumundan pek az farklı bir görünüş ortaya çıkıyordu. Kardeşi Andrey, daha küçük yaşlarda bile Dostoyevski'nin uyumadan önce birkaç satır yazıp bıraktığını ve bu yazılarda ölüm-benzeri haline uyurken düşmekten korktuğunu ve bu yüzden gömülmesinin beş gün geri bırakılmasını rica ettiğini yazdığını açıklamaktadır.

Ölüm-benzeri nöbetlerin anlamını ve taşıdığı amacı biliyoruz. Ölüm benzeri durumlar, ölü bir kimseyle özdeşleşme anlamına gelmektedir. Bu kimse gerçekten ölü bir kimse olduğu gibi, ölüm benzeri nöbetinin etkisinde kalan kimsenin ölmesini istediği bir başkası da olabilir. İkinci durum daha ilgi çekicidir. Bu durumda nöbet bir çeşit ceza verme değeri taşımaktadır. Çünkü bu durumda, her hangi bir kimse başkasının ölümünü istemekte ve kendisi o başkasının yerine geçerek ölü haline girmektedir. Bu durum karşısında, psikanaliz, bir çocuk için bu başkasının babası olduğunu ve nöbetin (buna isterik bir nöbet denir) nefret edilen bir babanın ölümünü istemekten doğan bir kendine ceza veriş dile getirdiğini söyler. Hepimizin bildiği bir görüş, baba kaatilliğinin hem insanlığın hem de bireyin işlemiş olduğu ilk ve temel suç olduğunu ileri sürer (*Totem ve Tabu* adındaki kitabıma bakınız. 1912-1923). Bu doğru olmasa bile baba katilliliğinin suçluluk duygusunun ana kaynağı olduğunu biliyoruz. Bununla birlikte baba katilliliğinin suçluluk duygusunun biricik kaynağı olup olmadığını kesin olarak bilmiyoruz. Bu konuda yapılan araştırmalar ve kendine ceza verme ihtiyacının ruhsal kökünü henüz ortaya çıkaramamıştır. Söz konusu ruhsal durum çok karmaşıktır ve uzun incelemeleri gerektirmektedir. Bir oğlun babasına karşı olan durumu bizim dilimizle söyleyecek olursak "iki değerli"dir. Yani, babasını düşman gibi gören çocuk ondan nefret ederek ölümünü arzularken, ona karşı belli bir ölçüye kadar sevgi de duymaktadır. Bu iki ruhsal davranış, oğlun kendisini babasıyla özdeşleştirmesine yol açar. Yani oğul, babasına hayranlık duyduğu için onun yerinde olmak ister ama yine bu yüzden onu ortadan kaldırmak da ister. Bütün bu gelişme ansızın sağlam bir engelle yüzyüze gelir. Belirli bir zamanda, çocuk, bir düşman olması bakımından babasını ortadan kaldırmasının yine onun tarafından kendisine verilecek bir cezayla yani iğdiş edilme (castration) cezasıyla sonuçlanacağına inanır.

Böylece, iğdiş edilme korkusundan (yani erkeklik gücünü korumak kaygusuyla) ötürü annesine sahip olmak ve babasından kurtulmak isteginden vazgeçer. Bu istek bilinç dışında kaldığı ölçüde kabahatlilik duygusuna temellik eder. Burada açıkladığımız şeyin normal süreçlerden ve "Oedipus complex" in normal gelişiminden başka şey olmadığını sanıyoruz ama bu önemli bir genişletmeyi gerektirmektedir.

Bir çocukta, iki cinslilik (biseksüalite) dediğimiz temel faktör gerektiğinden daha güçlü bir biçimde gelişmişse, başka bir düzensizlik ortaya çıkar. O zaman, iğdiş edilme tehlikesi karşısında, çocuğun eğiliminin kadınlık yönüne doğru saptığı; kendisini anasının yerine koyarak, babasının sevgisinin nesnesi (konusu) olması bakımından ananın oynadığı rolü kendisine aktarmaya kalkıştığı görülür. Ama iğdiş edilme korkusu bu çözüm biçimini de engeller: Çocuk, babası tarafından bir kadın gibi sevilme istiyorsa, iğdiş edilmeyi yeniden göze alması gerektiğini anlar. Böylece, her iki içtepi de, (yani babadan nefret etme ve babayı sevme içtepileri) bastırmaya (repression) uğrar. Babadan nefret edisten vazgeçme bir dış tehlikeden (iğdiş edilme) doğduğu halde, babayı sevme, yine aynı dış tehlikeye dayanmakla birlikte, içgüdüsel bir iç tehlike olarak ele alındığı için bu ikisi arasında ruhbilimsel bir fark vardır.

Babadan nefreti kabullenilemez bir duygu haline getiren şey babadan korkudur. Çünkü, ister sevginin ödülü, ister bir ceza olsun, iğdiş edilme korkunç bir şeydir. Babadan nefreti bastıran iki etkenden birincisinin yani iğdiş edilmek ya da cezaya çarptırılmaktan doğan korkunun normal bir etken olduğu ve bu etkenin hastalık yönünde gelişmesinin ancak ikinci etkenle yani kadın davranışından korku ile ortaya çıktığı söylenebilir.

Böylece, güçlü ve doğuştan bir iki cinslilik eğiliminin, nevrozu azdıran nedenlerden biri ve yine nevrozun önkoşullarından biri olduğu görülür. Böyle bir eğilimin Dostoyevski'de bulunduğu şüphe etmek zordur. Nitekim bu eğilim, gelişebilecek biçimde (gizli homoseksüellik olarak), erkek arkadaşlarının kendi hayatında oynadığı önemli rolde; aşk hayatındaki rakiplerine karşı takındığı şaşırtıcı yakınlık ve sevgide; bazı durumlarla ilgili olan ve ancak bastırılmış homoseksüellik ile açıklanabilecek olan şaşırtıcı kavrayışında (romanlarındaki çeşitli örnekler bunu gösterir) ortaya çıkmaktadır.

Babaya karşı duyulan nefret ve sevgi ile, iğdiş edilme tehlikesi dolaşısıyla bu duyguların değişime uğraması üzerine yaptığım bu açıklamalar, psikanalizin yabancıları okuyucuya tatsız ve inanılmaz düşünceler gibi gelebilir. Buna üzülmecek değilim, ama gerçekleri değiştirmeye de kalkamam. Bana kalırsa, asıl tiksinti uyandıracak olan şey iğdiş edilme kompleksidir. Ama psikanaliz deneylerinin özellikle bu konuları şüpheye yer vermeyecek biçimde temellendirmiş ve onlarda her nevrozu açıklamamıza yarayacak bir anahtar bulabileceğimizi öğretmiş olduğunu söylemem gerekir. Öyleyse, bu anahtarı, Dostoyevski'nin sarası denen şeye uygulamamız doğru olur. Bilinç dışı hayatımızı yöneten gerçekler, bilinçimize bu kadar aykırı ve yabancıdır işte.

Buraya kadar söylediklerimiz, Oedipus kompleksinde, babadan nefretin bastırılmasının doğurduğu sonuçların hepsini kapsamıyor. Söyleyecek yeni bir şeyimiz daha var. Yani, yukarıda açıklanan bütün durumlara rağmen baba ile özdeşleşmenin ego (Ben) içinde kendine sağlam bir yer yaparak yerleştiğini de belirtmemiz gerekir. Bu özdeşleşme ego'nun içine kabul edilir ama ego'nun geri kalan muhtevası ile karşıtlık durumunda bulunarak, apayrı bir etken olarak ego'ya yerleşir. Biz psikanalizciler ona super-ego (üstün-ben) adı verir ve ana-babanın kalıntısını taşıyan bu ruhsal gerçekliğin çok önemli fonksiyonları olduğunu kabul ederiz. Baba, sert, kaba ve taşyürekliyse, super-ego bu nitelikleri ondan aktarır ve ego ile onun arasındaki bağlantılarda, bastırılmış olduğu sanılan edilgenliğin (passivity) yeniden kurulduğu görülür. Super-ego sadist davrandığı için ego mazoşist bir tutumu benimser, yani aslında kadınsı bir edilgenliğe bürünür. Ego'da sınırsız bir cezalandırılma ihtiyacı ortaya çıkar ve ego, bir yandan kendini Alinyazısına bir kurban gibi sunarken, öte yandan super-ego'nun kötü muamelesinde (yani suçluluk duygusunda) sevinç ve doygunluk bulur. Nitekim her cezalandırma bir iğdiş edilmedir ve böyle olması bakımından babaya karşı alınmış olan eski edilgin tavrın bir gerçekleşmesidir. Hatta Alinyazısı bile, babanın daha sonraları ortaya çıkan bir yansıtılmasından başka şey değildir.

Vicdanın oluşmasını sağlayan normal süreçlerin de burada açıkladığımız anormal süreçlere benzemesi gerekir. Bununla birlikte bu ikisi arasında kesin sınırlar çizmek konusunda, başarı gösterebilmiş değiliz. Yukarıki açıklamalarda en büyük payın bastırılmış edilgin kadınlık ögesine düştüğü görülmektedir. Bundan başka, babanın ya da kendisinden korkulan kimsenin, gerçekten sert ve kırıncı bir kimse olmasının da ayrıca önemi vardır. Bu, Dostoyevski'nin durumu için geçerlidir ve onun olağanüstü bir suçluluk duygusuna kapılmış olmasını ve mazoşist bir tutum göstermesini güçlü bir kadınsı ögenin bulunuşuna geri götürebiliriz. Öyleyse Dostoyevski'nin durumunu şöyle açıklayabiliriz: güçlü ve doğuştan bir ikicinslilik eğilimi taşıyan ve sert babasına bağlı olmaya karşı bütün gücüyle kendini savunabilen bir kimse. Sözü geçen ikicinslilik özelliği, ruhsal yapısıyla ilgilidir ve daha önce gördüğümüz ögelere eklenmektedir. Çocukluk yıllarında görülen ölüm-benzeri nöbetler, böylece, ego'nun gerçekleştirdiği baba-ile-özdeşleşmeler ve super-ego'nun öneyak olduğu cezalandırmalar olarak görülebilirler. "Babanın yerine geçebilmek için onu öldürmek istedin. İşte şimdi sen babansın, ama ölü bir baba." Bu isterik belirtilerin her zaman rastlanan mekanizmasıdır. Bundan başka, "İşte şimdi, baba seni öldürüyor" biçiminde de ortaya çıkar. Çünkü

ölüm belirtisi, ego bakımından, erkekçe isteğin hayalgücünde doyurulması ve aynı zamanda mazoşist bir tatmindir. Super-ego için de cezalandırıcı bir tatmindir, yani sadist bir tatmindir. Burada, ego da, super-ego da baba rolünü oynamaktadırlar.

Kısacası, özne ile baba-nesne arasındaki bağlantı, muhtevassından hiçbir şey kaybetmeksizin, ego ile super-ego arasındaki bir bağlantı haline dönüşmüştür. Oedipus kompleksinin doğurduğu bu çeşit çocukluk çağı tepkileri, gerçeğin etkisiyle pekişmezse ortadan kalkabilir. Ama Dostoyevski'nin babasının karakteri değişmemiş, daha doğrusu, yıllar geçtikçe daha da kötüleşmiş olduğu için, ona karşı duyduğu nefret ve ölümünü-isteme-duygusu ortadan kalkmamıştı. Bu çeşit bastırılmış istekler, hayat tarafından gerçekleştirilecek olurlarsa tehlikeli durumlar ortaya çıkar. Yani kuruntu gerçek haline gelmiş ve savunma tedbirleri daha güçlendirilmiştir. Böylece Dostoyevski'nin nöbetleri sara biçimini almıştır, bunların ceza bakımından babası ile özdeşliği dile getirdikleri besbellidir ama babasının ölümü gibi korkunç bir hale de girmişlerdir. Nöbetlerin daha ne gibi muhtevalar (özellikle ne gibi cinsel muhtevalar) kazanmış olduğunu söylemek mümkün değildir.

Ama burada bir şey ilgi çekmektedir. Sara nöbetinden önce, sınırsız bir mutluluk yaşantısı ortaya çıkmaktadır. Bunu, ölüm haberinin duyulmasından doğan bağımsızlık duygusu ve yengi işareti olarak yorumlayabiliriz. Ama bu durum pek az sürmekte ve ardından korkunç bir ceza gelmektedir. Nitekim ilk topluluklarda, babalarını öldürmüş erkek kardeşlerin yengi duynia ve yakınma; neşe duyma ve yakınma davranışlarını aynı biçimde yorumlayabileceğimiz gibi; bu durumun totem yeme töreninde de tekrarlandığını görüyoruz. Dostoyevski, Sibiry'a'da sara nöbetlerinden kurtulmuş olsaydı, bu nöbetlerin kendisi için bir ceza anlamı taşıdığı düşüncesi iyice pekiştirilmiş olacaktı. Çünkü, başka bir biçimde cezalandırıldığı sırada, nöbetlere artık ihtiyacı kalmamış olacaktı. Ama bunun böyle olduğunu gösteremiyoruz. Aslında, Dostoyevski'nin ruhsal hayatında ortaya çıkan cezalanma ihtiyacı, bu düşkünlük ve horlanma yıllarını bozguna uğramadan geçirişini açıklamaktadır. Dostoyevski'nin bir siyasal suçlu olarak hüküm giymesi haksızlıkla doluydu. Bunu belki kendi de biliyordu. Ama "Babamız" diye adlandırılan Çar'ın elinden çıkan bu haksız cezayı, Dostoyevski, gerçek babasına karşı işlemiş olduğu suçun cezası yerine geçen bir ceza olarak kabul etmişti. Kendini cezalandıracağı yerde, Babası'nın yerini tutan Çar tarafından cezalandırılmış oluyordu. Burada, toplumun vermiş olduğu cezaların ruhbilimsel yönden haklı ve adil olduğu karşısında, suçluların bir çoğu-

nun cezalandırılmak isteğini duyduğunu biliyoruz. Yani, bu suçluların super-ego'ları bunu istemekte ve böylece kendileri ceza vermek zorunluluğundan kurtulmaktadırlar.

Isteri belirtilerinin uğradığı anlam değişikliklerinin karmaşıklığına yabancı olmayan bir kimse, bu başlangıçtan kalkarak, Dostoyevski'nin nöbetlerinin anlamını kavramaya kalkışmanın mümkün olmadığını anlayacaktır. Nöbetlerin daha sonra göstermiş olduğu bütün gelişmelerde başlangıçtaki anlamın değişmeden kaldığını söyleyebilmemiz yeterlidir. Dostoyevski'nin babasını öldürme niyetinin doğduğu kabahatlilik duygularından hiçbir zaman kurtulamadığını hiç duraksamadan söyleyebiliriz. Bu duygular, baba-bağlantısının son sözü söylediği iki başka alandaki tutumunu, yani Devlet yetkisine ve Tanrı inancına karşı gösterdiği tutumu da belirlemiştir. Dostoyevski, birinci alanda, "Babamız" diye adlandırılan ve kendisiyle bir zamanlar ölüm komedisini gerçeklikte oynadığı (oysa nöbetmişlerdi) Çar'a, sonunda, tam bir başeğişle bağlanmıştır. Burada, pişmanlık duyup tövbe etmenin baskın çıktığı görülüyor. Oysa din alanında daha geniş bir özgürlükle hareket ettiği bilinmektedir. Elimizdeki inanılabilir bilgilere göre, Dostoyevski, son nefesine kadar, inanç ile Tanrıtanımazlık arasında bocalayıp durmuştu. Üstün zekâsı, inancın ortaya çıkardığı düşünce güçlüklerini görmezlikten gelememesine yol açmıştı. Dünya tarihindeki gelişmenin bireyde yeniden ortaya çıkması yoluyla, İsa ideali içinde, suçluluktan kurtulup özgürlüğe kavuşmayı umud etti. Hatta İsa-benzeri bir rol oynayabilmek yetkisini kendinde bulmak için çektiği acıları kullanabileceğini bile düşündü. Genel olarak özgürlüğe kavuşamayıp bir gerici durumuna düştüyse, bunun nedenini, insanoğlunda çoğunlukla görülen ve din duygusuna temellik eden evlât-suçluluk duygusunun, Dostoyevski'de birey-üstü bir dereceye varmasında ve yüce zekâsına rağmen aşılmaz bir şey olarak kalmasında aramak gerekir. Bunları yazarken, psikanalizin yan tutmadığını gerektiği gibi yerine getirmemekle ve ancak belli bir Weltanschauung'un (dünya görüşünün) yantutucu açısından haklı çıkarılabilecek yargılar ileri sürmekle suçlandırılacak duruma düştüğümüzü biliyoruz. Bizim yerimizde bir muhafazakâr olsa, Büyük Engizisyoncudan yana çıkararak Dostoyevski'yi başka bir biçimde yargıladı. Bu itiraz yerindedir. Buna karşılık, durumu hafifletmek için, Dostoyevski'nin kararının, nevrozundan doğan düşünsel bir durdurmayla belirlenmiş gibi görüldüğü söylenebilir ancak.

Dünya edebiyatının en büyük üç eserinin (Sophokles'in *Oedipus Rex*'i, Shakespeare'in *Hamlet*'i ve Dostoyevski'nin *Karamazov Kardeşleri*) aynı konuyu, yani baba-karşılığını ele alması rastlantı olarak

açıklanamaz. Üstelik bu üç eserde de söz konusu davranışın kaynağı yani bir kadın yüzünden doğan cinsel düşmanlık açıkça ortaya konulmuştur.

Bunların en apaçığının, eski Yunan masalından alınan trajedide dile geldiğinden şüphe edilemez. Burada suçu işleyen, oyun kahramanının ta kendisidir. Ama yumuşatmadan ve görünüş değişikliğine uğratmadan konuyu şiir açısından ele almak mümkün değildir. Çözümleme sonunda bizim vardığımız sonucun yani baba-katillğine yönelmiş bir niyetin apaçık bir biçimde olduğu gibi kabullenilmesi ve daha önce çözümleyici hazırlıkların yapılmaması mümkün değildir. Bu Yunan trajedisi, işlenmiş suçu bir yana bırakmamakla birlikte, kahramanın bilinçdışı güdülerini (saikleri) kendisine yabancı bir alinyasının buyruğu biçiminde hayata yansıtarak gerekli yumuşatmayı ustaca gerçekleştirmektedir. Kahramanın yaptığı iş, bile isteye gerçekleştirilmediği gibi kadının etkisinde kalarak da yapılmamıştır. Ama kadının etkisi konusunda, belli bir durum yaratılmış ve ana kraliçeyi elde edebilmesi için, kahramanın, babasını senbolize eden canavarın üzerinde aynı işi tekrar etmesi gerekmiştir. Suçu ortaya çıktıktan ve bilinç alanına geldikten sonra, kahraman kendini temize çıkarmak için hiçbir şey yapmamış ve alinyası zorunluğu gibi düzmece bir özre başvurmaya kalkışmamıştır. Kahramanın işlediği suç, bile bile işlenmiş bir suç olarak kabul edilmiş ve cezalandırılmıştır. Mantık bakımından bunu belki haksız bulabiliriz ama ruhsel bakımdan bunda hiçbir haksızlık yoktur.

Hamlet'te durumun daha dolaylı biçimde dile getirildiğini görüyoruz. Suçu işleyen kahramanın kendisi değildir. Suç başkası tarafından işlenmiştir ve onun bakımından bir baba-katilliği sayılamaz. Bu yüzden, kadın için duyulan gizli cinsel rekâbet güdüsünün başka bir biçime sokulması gerekmemiştir. Bundan başka, başkasının işlediği suçu öğrendiği zaman, bu bilginin üzerinde yapmış olduğu etki sayesinde, kahramanın, Oedipus kompleksini açıkça görebiliyoruz. Bu suçun intikamını alması gerekmektedir ama, bunun elinden gelmediğini şaşkınlık içinde farketmektedir. Hamlet'i kıpırdıyamaz hale getiren şeyin suçluluk duygusu olduğunu biliyoruz. Ama nevrozlu süreçlere uygun olarak, suçluluk duygusunun kendi yerini, yapması gerekeni başaramayacağını farkedişe bıraktığını görüyoruz. Kahramanın, bu kabahatliliği birey-üstü bir şey olarak kabul ettiğini gösteren işaretler vardır. Başkalarını da kendisi kadar küçümsemektedir.

Karamazov Kardeşler'de ise bu yönde bir adım daha atıldığı görülüyor. Bu romanda da, suç bir başkası tarafından işlenmiştir. Ama bu başkasının öldürülen kınesev olan başkısı romanın kahramanı

olan Dimitri'ninki gibi bir baba-oğul bağlantısıdır. Bu başkasının durumunda cinsel rekâbet güdüsü açıkça kabullenilmiştir. Öte yandan, kahramanın kardeşi olan suçluya, Dostoyevski'nin kendi hastalığını yani sara diye ileri sürülen hastalığı yüklemesi ve böylece, sanki nevrozlu ve saralı yanının, baba-katili niteliğini taşıdığını açıklamak ister gibi davranması ilgi çekicidir. Nitekim, duruşma sırasında yapılan savunmada ruhbilim ile alay edildiği görülüyor; "ruhbilim iki yüzlü bir bıçak gibidir". Bu, gerçeğin gizlenişinden başka şey değildir. Çünkü, Dostoyevski'nin durumu nasıl gördüğünü iyice anlamak istiyorsak, söylenenlerin tersini düşünmemiz yeter. Aslında, alaya konu olması gereken, ruhbilim değil mahkeme soruşturmalarının yöntemi midir. Cinayeti gerçekten kimin işlemiş olduğu önemli bir şey değildir. Ruhbilim, bu cinayetin işlenmesini kimin içinden geçirmiş ve istemiş olduğunu, kimin cinayetin işlenmesinden sevinç duyduğunu araştırarak bulmak ister. Bu bakımdan ötekilere hiç benzemeyen Alyoşa bir yana, Karamazof Kardeşlerin hepsi, yani içgüdülerine kapılan zevk düşkün; şüpheli düşünür ve saralı suçlu kabahatlidir. *Karamazof Kardeşler*'in bir sahnesi özellikle açıklayıcı bir anlam taşımaktadır. Dimitri ile konuştuğu sırada, Zossima, onun baba-katili olmaya hazırlandığını kavrayarak ayaklarına kapanır. Bunu bir hayranlık duygusunun dile gelişi olarak yorumlamak mümkün değildir. Bu davranışın tam bir Hristiyan olan Zossima'nın, katilden tiksirmek ve onu küçük görmek eğilimine kapılmasının önüne geçmek isteğini dile getirdiğini ve bu yüzden katilin karşısında kendini küçük düşürdüğünü söyleyebiliriz.

Gerçekten de, Dostoyevski, suçlulara karşı sınırsız bir yakınlık duymaktadır. Bu duygu, suç işlemiş bir zavallıya karşı beslenen acıma duygusundan çok, eski çağlarda delilere ve saralılara karşı beslenen "kutsal korku"ya benzemektedir. Dostoyevski'nin gözünde herhangi bir suçlu, başkalarının yüklenmek zorunda kalacağı kabahati üstüne almış olan bir Kurtarıcı gibidir. Bu suçlu insan öldürdüğü için, ötekinin suç işlemesi gerekmez artık. Çünkü o bu suçu işlemeydi, öteki belki işlemek zorunda kalacaktı. Bu, sadece bir acıma duygusu değil, birbirini andıran öldürme eğilimleri üzerinde temellenen bir özdeşleşmedir. Daha doğrusu yerinden kaymış bir narsizm-kendini sevmedir (burada, geçen duygunun ahlâksal değerini tartışmıyoruz). Belki de genel olarak, yakınlık duygusunun mekanizması, suçluluk duygusuyla yüklü bir yazar olan Dostoyevski'de kolayca gördüğümüz bu ruhsal mekanizmadan farksızdır. Özdeşlik yoluyla ortaya çıkan bu yakınlık duygusunun Dostoyevski tarafından şu ya da bu konuyu seçilmesinin kapı aralığından şüphe edi-

lemez. Dostoyevski, başlangıçta, bayağı suçlularla (bu suçluları yöneten güdüler sadece bencillikten doğan güdülerdir) ve siyaset ile din alanında suç işlemiş kimselerle uğraşmış ve ancak hayatının sonlarına doğru, ana suça, yani baba-katillğine dönerek, bunu, bir sanat eserinde içini dökebilmek amacıyla kullanmıştı.

Dostoyevski'nin ölümünden sonra yayınlanmış yazıları ve karısının günlüğü, hayatının belli bir dönemini yani Almanya'da kumar oynama tutkusuna kapıldığı dönemi adamakıllı aydınlatmıştır (bkz. Fülöp-Miller ve Eckstein, 1925). Bu kumar düşkünlüğünü bir patolojik tutku krizi gibi görmemek mümkün değildir. Ama bu ilgi çekici davranışı akla yakın bir hale getirmek için çeşitli çabalar da harcanmıştı. Nevrozlularda çoğu kere görüldüğü gibi, Dostoyevski'nin suçluluk duygusu da altından kalkamadığı ağır bir borç biçimine bürünmüştü. Borcu olduğunu bahane ederek, kumar masalarının başından ayrılmıyor ve Rusya'ya döndüğü zaman alacaklıları tarafından tevkiif ettirilmemesi için para kazanmaya çalıştığını ileri sürüyordu. Ama bu bir bahaneden başka şey değildi. Nitekim Dostoyevski bunun bir bahane olduğunu anlayacak kadar keskin zekâlı ve açıklayacak kadar da namuslu bir kimseydi. Aslında, önemli olanın oyun oynamak için oynamak olduğunu biliyordu. Akıl-dışı dürtüleri dile getiren bu davranış bir başka şeyi de açığa vuruyordu. Dostoyevski, son meteliğine kadar kaybetmeden rahat edemiyordu. Dostoyevski için, kumar da bir çeşit kendini cezalandırma yöntemiydi. Genç karısına artık hiç kumar oynamayacağı ya da belli bir gün kumar masasının yanına yaklaşmayacağı konusunda namus sözü veriyor, ama bu sözünü hiçbir zaman tutamıyordu. Kumar yüzünden parasız kalarak kendini ve karısını feci bir duruma düşürdüğü zaman da, bundan patolojik bir doyunluk sağlıyordu. Karısının karşısında, kendini küçük düşürüp gülünç hale sokuyor; karısının kendisini küçümsemesini ve günah işlemekten vazgeçemeyen bir adamla evlenmiş olduğu için acınmasını istiyor ve vicdanına çöken yükü böylece attıktan sonra yeniden eski hayatına dönüyordu. Dostoyevski'nin genç karısı kendini bu duruma alıştırmıştı. Çünkü, gerçek kurtuluş umudunu yaratabilen tek şeyin (yani Dostoyevski'nin eser vermesinin), ellerinde ne varsa hepsini kaybettikten ve bütün eşyalarını rehine verdikten sonra her zamankinden daha iyi gerçekleştiğini biliyordu. Bu iki durum arasındaki bağlantıyı anlayamamıştı tabii. Oysa, kendisine verdiği cezalarla suçluluk duygusunu doyunluğa ulaştırdığı zaman eseri üzerindeki engelleme hafifliyor ve Dostoyevski, başarıya götürecek yolda bir kaç adım atmak iznini kendine verebiliyordu.

KumARBazin unutulup gitmiş çocukluğunun acaba hangi bölümü

oyun saplantısında kendini yeniden ortaya koymaktadır? Bunun cevabını, Stefan Zweig'in bir hikâyesinden çıkarmak pek güç değildir. Dostoyevski üzerine de bir inceleme yapmış olan Stefan Zweig'in *Duygu Kargaşası* (1927) adı altında topladığı üç hikâyesi arasında, "Bir Kadının Yirmi Dört Saati" diye adlandırdığı bir hikâye vardır. Bu küçük şahaser kadının ne kadar sorumsuz bir yaratık olduğunu ve beklenmedik bir yaşantının onu (kendisi de şaşıtı halde) ne gibi aşırılıklara sürükleyebileceğini gösterir. Ama bu hikâyede başka bir şey de dile gelmektedir. Psikanaliz açısından yorumdan geçirilecek olursa, hikâyenin, başka bir şey yani evrensel olarak insancıl, daha doğrusu erkeksi bir şey açıklamakta olduğu görülür. Böyle bir yorum apaçıklık niteliği taşıdığı için kendini zorla kabul ettirir. Bununla birlikte, sanat yaratışlarının bir özelliği de yaratışı ortaya koyan yazarın, sözü geçen psikanaliz yöntemiyle varılan sonuçların farkında olmaması ve onları gerçekleştirmek amacını gütmemesidir. Nitekim, yakın dostum olan Stefan Zweig'a bu hikâye üzerindeki yorumlarımı söylediğim zaman, böyle bir şeyi hiç düşünmemiş olduğunu belirtti. Oysa, hikâyede görülen bir çok ayrıntı, gizil bir gerçeği anlatmak için ortaya konmuş gibiydi.

Bu hikâyede, yaşlı bir hanım, yirminbeş yıl önce başından geçen bir olayı yazara anlatmaktadır, Kadın, daha genç yaşında iki erkek çocuğuyla dul kalmıştır. Ama çocukların ona ihtiyaçları yoktur artık. Hayattan hiçbir şey beklemeyen kırk iki yaşındaki bu kadın, amaçsız gezilerinden biri sırasında Monte Carlo kumarhanelerine uğrar. Kumarhanelerin üzerinde yaptığı etki içinde, şanssız bir oyuncunun bütün duygularını açıkça dile getiren bir çift el özellikle dikkatini çeker. Bir delikanlı olan şanssız oyuncu (yazar bu delikanlıyı, sanki rastgele, kadının büyük oğlu yaşında bir kimse olarak tanıtıyor) umutsuzluk içinde dışarı çıkar ve canına kıymak amacıyla kumarhanenin bahçesine yönelir. Delikanlıya karşı derin bir yakınlık duyan kadın onun arkasından gider ve onu kurtarmak için elinden geleni yapar. Delikanlı, karşısındakini, bu çeşit yerlerde sık sık rastlanan rahatsız edici kadınlardan biri sanarak atlatmaya çalışır. Ama kadın, delikanlının yanından ayrılmaması gerektiğini düşünür ve hiç yadırgamadan delikanlının kaldığı otele giderek geceyi onunla birlikte geçirir. Bu beklenmedik aşk gecesinden sonra, kadın, biraz yatışmış olan delikanlıdan kumarı bırakacağı konusunda kesin bir söz alır ve yurduna dönmesi için gerekli parayı da verdikten sonra, delikanlıyı görmek üzere, trenle hareket edeceği saatte garda bulunacağını söyler. Ama kadın, delikanlıya karşı büyük bir yakınlık duymaya başlar; ondan ayrılmamak için her fedakârlığa razı olur ve delikanlıyı

uğurlayacak yerde, onunla birlikte gitmeye karar verir. Ne var ki çeşitli aksilikler yüzünden gecikerek trenin hareket saatinde garda bulunamaz. Sevgilisini düşünerek Kumarhaneye döndüğü zaman, bunca yakınlık duymasına yol açan o bir çift eli yeniden görerek şarırır. Delikanlı sözünü tutunamış ve kumar masasının başına dönmüştür. Kadın, delikanlıya, vermiş olduğu sözü hatırlatır ama kumar tutkusundan gözü dünyayı görmeyen delikanlı kadına hakaret ederek bir an önce çekilip gitmesini söyler ve vermiş olduğu parayı suratına atar. Kadın üzüntü içinde oradan ayrılır ve aradan zaman geçince delikanlının canına kıymış olduğunu öğrenir.

Başarılı bir dille anlatılmış ve ustaca yazılmış olan bu hikâyenin kusursuz bir parça olduğundan ve okurun üzerinde derin etkiler bıraktığından şüphe edilemez. Ama hikâyeyi çözümleyecek olursak, yazılışının temelinde, bir çok kimselerin bilinçli olarak hatırladığı bir istegin, yani ergenlik çağında ortaya çıkan kuruntusal bir istegin bulunduğu görülür. Bu istek, otuz bir çekmenin korkunç kötülüklerinden kurtulmak için bir erkek çocuğun, cinsel hayata annesinin aracılığı ile alıştırılmasını özlemesi biçiminde ortaya çıkan bir fantazidir (Nitekim kurtuluş temasını ele alan çeşitli sanat eserlerinin temeli de budur). Kendi kendini tatmin “düşkünlüğü”nün yerine kumar tutkusunun konulmuş olduğunu ve ellerin heyecan dolu hareketliliğinin bu kaynağı ele verdiğini görüyoruz. Gerçekten de, kumar oynama tutkusu otuz bir çekme eğiliminin eşdeğeridir. Nitekim çocuk bakımında cinsel organların ellenmesi “oynamak” kelimesiyle anlatılır. Bu eğilimin önüne geçilmezliği, ardından verilen kesin sözler, (bu sözler hiçbir zaman yerine getirilemez), sersemlenici zevkler ve kendini harcadığını söyleyip duran suçluluk duygusu (canına kıymak) gibi bütün öğeler, sözügeçen hikâyede yerine koyma süreci içinde değişmeden kalmışlardır. Zweig'in hikâyesinin oğul tarafından değil anne tarafından anlatıldığı doğrudur. Oğlun şu biçimde düşünmesi belki daha hoşuna gitmiştir: “Annem, otuz bir çekme yüzünden ne gibi tehlikelere girdiğimi bilse, bütün şefkatimi kendi vücudu üzerine dökmeme izin vererek beni onlardan mutlaka kurtarırdı.” Hikâyedeki delikanlının, kadını bir fahişe gibi görmesi de yine aynı kuruntu ile ilintilidir. Ulaşılmaması kabil olmayan kadın böylece kolayca elde edilebilen bir kadın haline sokulmuştur. Kuruntuya eşlik eden suçluluk duygusu hikâyenin acı bir biçimde sona ermesine yol açmaktadır. Yazarın hikâyeye kazandırdığı dışyüzün, psikanalizin açığa çıkardığı anlamı nasıl saklamaya çalıştığını görmek de ilgi çekicidir. Çünkü kadının cinsel hayatının birden ortaya çıkan anlaşılabilir içtepelerin egemenliğinde olduğunu ileri sürmek gücün bir tarafına, psikanalizin asktan uzaklaşmış

durumda bulunan bu kadının şaşırtıcı davranışını açıklayacak gerçek güdüleri ortaya çıkarmaktadır. Ölmüş bulunan kocasının hatırasına bağlı olan bu kadın, kendini bu çeşit eğilimlere karşı savaşılabilecek duruma getirmiştir, ama bir anne olarak, oğluna aktardığı aşktan (bu aktarma bilincine varılmadan gerçekleşmiştir) kurtulamamış ve savunmasız kaldığı bu noktada Alinyazısı onu yakalayabilmiştir.

Kumar alışkanlığı, bu alışkanlığı bırakmak için harcanan başansız çabalar ve sağladığı kendine-ceza-verme olanakları ile birlikte, otuz bir çekme eğiliminin bir tekrarıysa, bu alışkanlığın Dostoyevski'nin hayatında çok önemli bir yer kaplamasına şaşmamak gerekir. Çünkü, hiçbir aşırı nevroz yoktur ki ilk çocukluk ve ergenlik çağlarının otoerotik doygunluğunun etkisini dile getirmemiş olsun. Öte yandan bu doygunluğu ortadan kaldırmak çabası ile babadan-korku arasındaki bağlantı açıkça bilinmektedir.

Psikanaliz Açısından Edebiyat,
çev. Selâhattin Hilav, Ataç Kitabevi,
İstanbul, s.5-29.

Kahramanın Aleksey Fyodoroviç Karamazov'un yaşam öyküsüne başlarken bir kuşku var içimde. Özellikle şundan geliyor bu kuş-kum: Aleksey Fyodoroviç'e Kahramanın diyorsam da, onun büyük bir kişi olmadığını kesinlikle biliyor, bu yüzden de kaçınılmaz birta-kım sorularla karşılaşacağını önceden sezinliyorum: "Aleksey Fyo-doroviç'iniz hangi bakımdan ilgi çekici bir insandı da kahraman seç-tiniz onu kendinize? Yazmaya değer ne yapmış ki? Kim, neyiyle tanır onu? Ben, bir okuyucu olarak yaşamıyla ilgili ayrıntıları öğrenmek için ne diye zamanımı harcamak zorunda kalayım?"

Bu son soru da en uğursuzu... Çünkü "Romanı okuyunca anlarsı-nız belki," diye yanıt verebilirim bu soruya. Peki ama, ya romanı okuduktan sonra da anlamazlar, Aleksey Fyodoroviç'imın ilginç bir kimse olduğunu kabul etmezlerse? Bunun böyle olacağını şimdiden içim sızlayarak sezinlediğim için söylüyorum bunu. Benim için il-ginçtir Aleksey Fyodoroviç, ama bunu okuyucuma kanıtlayabileceği-mi pek sanmıyorum. Aslında toplumsal çalışmaları olan bir insandır da belki, ne var ki karanlıkta kalmış, kişiliğini belli etmemiştir de. Zaten zamanımızda insanlardan aydınlığa çıkmalarını, kişiliklerini belli etmelerini istemek de garip bir şey olurdu. Gelgelelim, onun tu-haf, hatta acayip bir insan olduğu da su götürmez. Oysa özellikle, istisnaları birleştirmeye, toplumun başıbozukluğuna hiç değilse genel bir anlam vermeye çalışıldığında tuhaflıkla acayıplık dikkati üzerine çektiklerinden çok zararlı da olabilirler. Acayip insanlar çoğunlukla istisnadır, öyle değil mi?

Bu son söylediğimi kabul etmez de "Öyle değil" ya da "Her zaman

öyle değil,” diye karşılık verirseniz, o zaman kahramanın Aleksey Fyodoroviç’in önemi üzerine bir umut ışığı belirir içimde. Çünkü “her zaman” istisna olmayan acayip insanlar değildir yalnızca; tersine, bazen öyle olur ki, insanlığın özü sayılabilir istisna. Çağdaşlarını ise güçlü bir rüzgâr bir zaman için ayırmıştır ondan...

Gerçi bu anlaşılmaz, hiç kimsenin ilgisini çekmeyecek açıklamalara girmeden, önsöz falan da yapmadan dosdoğru başlayabilirdim (hoşa giderdi, okurlardı); ama gelin görün ki ortada bir yaşam öyküsü, iki roman var. Esas roman ikincisi; kahramanının zamanımızdaki, özellikle şimdiki, bu andaki yaşamını anlatıyor. Birinci romanda anlatılanlar ise on üç yıl önce geçen olaylardır; hatta bu bir roman değil de, kahramanının ilk gençliğinin sadece bir devresidir. Bu birinci romanı anlatmadan geçemem, çünkü ikinci romanda birçok şey anlaşılmaz olur o zaman. Başta sözünü ettiğim güçlüğü daha da artırıyor bu: Yazar olarak ben de, ilginç bir yanı olmayan, böylesine silik bir kahraman için bir romanın bile çok olabileceği kanısındayken iki romanla ortaya çıkınam tuhaf kaçmayacak mı? Bu küstahlığım nasıl açıklanabilir?

Yanıtlarını bulmakta güçlük çektiğim bu soruları öylece bırakmaya karar verdim. Anlayışı güçlü okuyucum baştan beri lafı buraya getirmeye çalıştığını çoktan sezinlemiş, gevezelik ediyorum, boş yere zaman harcıyorum diye bana kızıyordur elbette. Buna kesin yanıt verebilirim: Bunu önce kibarlığımdan, ikinci olarak da kurnazlığımdan yaptım: “Hiç olmazsa baştan haber verdim ya.” Bununla beraber, “parçalanmaz bir bütün” olmasına karşın, romanımın kendiliğinden ikiye ayrılmasına sevindim de: Birinci öyküyü okuyan ötekini okumanın değip değmeyeceğine kendisi karar verecektir. Hiç kimseyi zorladığımız falan yok tabii, isteyen birinci romanın iki sayfasını okuduktan sonra bir daha eline almamak üzere kaldırıp atabilir kitabı. Bununla beraber, hakça davranıp yargılarında yanlışlığa düşmemek için ne pahasına olursa olsun her kitabı sonuna dek okuyan soylu okuyucular da vardır. Sözgelimi bütün Rus eleştirmenleri böyledir. Onları anımsayınca rahatlıyor insanın içi: Titizliklerini, dürüstlüklerini bildiğim halde, romanımı daha ikinci sayfadan bırakmalarını pek olağan karşılıyorum gene de. Önsözüm bu işte. Bunun gereksiz olduğunu yürekten onaylıyorum, ne var ki bir kez yazdım, varsın kalsın...

Başlayalım artık.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ KİTAP
Bir Ailenin Öyküsü

1

FYODOR PAVLOVİÇ KARAMAZOV

Aleksey Fyodoroviç Karamazov, tam on üç yıl önceki, sırası gelince anlatacağım acıklı, pek esrarlı ölümüyle o zamanlar herkesin bildiği (hâlâ anımsanır), bölgemizin toprak sahiplerinden Fyodor Pavloviç Karamazinov'un üçüncü oğludur. Şimdi bu "çiftçi" (çiftliğinde ömrü boyunca hemen hemen hiç oturmadığı halde, "çiftçi" derlerdi ona) üzerine yalnızca şu kadarını söyleyeceğim: Acayip, ama oldukça sık rastlanan bir tipti. Böyleleri kötü, ahlaksız olmaları yanında, kafasızdırlar da; ne var ki, Fyodor Pavloviç kendi mal-mülk işlerini pek iyi beceren kafasızlardandı; hem başkası da elinden gelmiyordu sanırım. Sözelimi, aşağı yukarı sıfırdan başlamıştı, varlığı yok denecek kadar azdı, başkalarının sofrasında kendine bir yer bulmak için kapı kapı dolaşır, zenginlere yaklaşmaya fırsat kollardı; oysa öldüğü zaman yaklaşık olarak yüz bin ruble bıraktı arkasında. Gene de bölgemizin en kafasız, zırzop adamı olarak bellennmiştir ömrünce. Bir daha söylüyorum: Budala değildi; bu çeşit zırzopların çoğu oldukça zeki, kurnaz kimselerdir. Kafasızlığına gelince, kendine özgü, ulusal bir niteliğiydi bu sanki.

İki kez evlenmişti, üç oğlu vardı; büyük oğlu Dmitri Fyodoroviç birinci karısından, öteki iki oğlu İvan ile Aleksey ise ikinci karısından. Fyodor Pavloviç'in ilk karısı, gene bölgemizin toprak sahiplerinden olan tanınmış, oldukça varlıklı, soylu Miusov ailesinin kızıydı. Hayli yüklü bir drahoması olan, hem güzel, üstelik zeki bir kızın (zamanımızda <http://www.kitapzelski.ru/ps/sabtey.org> önceki kuşak-

ta tek-tüktü), herkesin "mendebur" dediği silik bir adamla nasıl evlendiğini uzun boylu anlatmayacağım. Daha önceki "romantik" kuşaktan bir genç kız tanımıştım; bir erkeği birkaç yıl esrarlı bir tutkuyla sevdikten sonra, onunla pekâlâ evlenebilecekken nedense kendi kendine birtakım aşılmaz engeller uydurarak sonunda, kişisel kaprislerinden, sırf Shakespeare'in Ofelia'sına benzemek için fırtınalı bir gecede kendini yüksek bir kayanın tepesinden oldukça derin, akıntılı bir ırmağa atıp canına kıymıştı. Öyle ki, çok önceden beğenip seçtiği bu kayanın görünümü öylesine güzel olmasaydı da, onun yerine dümdüz, basit bir sahil olsaydı belki de intihar etmezdi... Bu anlattığım gerçek bir olaydır; toplumumuzun şu son iki, üç kuşağında bunun gibi, yahut buna benzer olayların çok olduğuna inanmak gerek. Adelaida İvanovna Miusova'nın davranışında başkalarının da, öfkeli birtakım düşüncelerin de etkisi olmuştu elbette. Belki kadının bağımsız olduğunu göstermek, toplumun törelerine, soyluluğunun, ailesinin boyunduruğuna karşı gelmek istemişti canı. Yahut uysal hayali -tutalım ki bir an için olsun- Fyodor Pavloviç'in, bir "yanasına" olmasına karşın, hep iyiye giden devrin en gözü pek, en alaycı insanların biri olduğuna inandırmıştı onu; oysa adam iğrenç bir pas-kalçlı, o kadar. Ayrıca, kaçırılarak evlenmek de pek çekmişti Adelaida İvanovna'yı. Fyodor Pavloviç ise toplumsal durumu nedeniyle bu çeşit bir fırsatı kaçırmıy mıydı hiç, hangi yolla olursa olsun, yükselmeyi pek istiyordu çünkü; iyi bir aileye yamanmak, drahome almak arayıp da bulamadığı şeydi. Karşılıklı aşka gelince, böyle bir şey yoktu elbette; ne kız, ne de -Adelaida İvanovna pek güzel olduğu halde- erkek, aşkı düşünüyordlardı. Şehvet düşkünü, yüz bulduğu her kadının hemen eteğine yapışan Fyodor Pavloviç'in hayatında böyle bir şey belki de ilk kez oluyordu: Evlendiği kadın şehvet yönünden hiç etki-lememişti onu.

Kaçırılışından hemen sonra, kocasına karşı içinde yalnızca küçümseme duyduğunu sezinledi Adelaida İvanovna. Böylece evlenmelerinin nereye varacağı daha ilk başta belli olmuştu. Miusov'ların kaçakları pe' çabuk bağışlamalarına, onlara drahomeyi vermelerine karşılık, karı koca arasında çekilmez bir yaşam, bitmek tükenmek bilmez kavgalar başladı. Genç kadının Fyodor Pavloviç'den çok daha ağırbaşlı, soylu davrandığını söylüyorlardı. Drahomadan eline geçen yirmi beş bin rubleyi kocasının tümüyle elinden çekip aldığı biliniyor şimdi. Öyle ki, kadıncağız bir daha bir rublecik bile görmedi. Drahomanın içinde olan köyü ve kentteki oldukça iyi durumda konağı da üzerine geçirmek için uzun süre vargücüyle çalıştı; hiç kuşku yok ki, boyuna yünsüzce, Fyodor Pavloviç'in alımsına, yalvarmalarına usa-

nıp, sırf bıktığı, kurtulmak istediği için her şeye razı olacaktı Adelaida İvanovna. Bereket versin, ailesi araya girdi de anaforcunun emellerinin gerçekleşmesine engel oldu. Karı koca arasında sık sık kavgalar olduğu kesinlikle biliniyor, ne var ki, dayığı atanın Fyodor Pavloviç değil, ateşli, gözü pek, heyecanlı, son derece güçlü kuvvetli bir kadın olan esmer güzeli Adelaida İvanovna olduğu söyleniyordu. Sonunda evini barkını, Fyodor Pavloviç'e bırakıp, açlıktan nefesi kokan papaz okulunu bitirmiş bir öğretmenle kaçtı. Üç yaşındaki Mitya* babasının kucagında kalmıştı. Fyodor Pavloviç hemen bir harem kurdu evinde; içki âlemleri yapıyor, boş zamanlarında da ili bir baştan öbür başa dolaşüyor, onu bırakıp kaçan Adelaida İvanovna'dan ağlaya sızlaya dert yanyor, aile yaşamıyla ilgili, açıklanması çirkin kaçan şeyler anlatıyordu. Ashında herkese karısının hakaretine uğramış, gülünç bir koca olarak görünmekten hoşlanıyor, hatta yüzkarasını ballandıra ballandıra anlatmaktan sanki haz duyuyordu. "Kederlisiniz ya, rütbe kazanmış gibisiniz Fyodor Pavloviç," diye takılanlar oluyordu ona. Hatta çoğu, yeniden başladığı soytarılığını pek sevdiğini, gülünç durumunu inadına anlamazlıktan geldiğini ekliyorlardı. Ama kimbilir, belki de saflığından böyle davranıyordu. Sonunda kaçak karısının izini bulabildi. Zavallı kadın beraber kaçtığı papaz okulunu bitirmiş gençle Petersburg'a gitmiş, orada ipin ucunu iyice çıkarmıştı. Hemen harekete geçti Fyodor Pavloviç, Petersburg'a gitmek için hazırlıklara başladı. Niçin gideceğini kendi de bilmiyordu tabii. Doğrusu, belki de giderdi o zaman; ne var ki, böyle bir karar aldıktan sonra yola çıkmadan önce cesaret toplamak için içmeye hakkı olduğu inancıyla sarhoşluğa döktü işi gene. İşte tam bu sırada da Adelaida İvanovna'nın Petersburg'da öldüğü haberi geldi. Kaldığı tavan arasında birdenbire -bazı söylentilere göre tifodan, bazılarına göre açlıktan- ölmüştü. Fyodor Pavloviç karısının öldüğünü duyduğunda zilzurna sarhoşmuş; ellerini sevinçle havaya kaldırıp, "Kurtuldum, kurtuldum artık!" diye bağırarak sokağa fırlamış, koşmaya başlamış; başka bir söylentiye göre ise, çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlamış. Anlatılanlara bakılırsa, öylesine içten ağlıyormuş ki, ondan tiksинmelerine karşın, herkes acımış ona. Bu anlatılanların ikisi de doğru olabilir pekâlâ, yani hem özgürlüğüne kavuştuğuna sevinmiş, hem de onu özgürlüğüne kavuşturan kadın için ağlamış olabilir. İnsanlar -caniler bile- bizim sandığımızdan çok daha saf, temiz yürekli-dirler çoğunlukla. Tabii biz de.

(*) Adlar Türkçele değişikliğe uğradıkları gibi (İbrahim-Ibo, Fatma-Fatoş) Rusçacıkla da uğrarlar (Дюровский, Фатима-Атоса) - <http://rantey.org>

İLK OĞLUNU BAŞINDAN ATTI

Böyle bir insanın nasıl bir baba, ne biçim bir terbiyecisi olabileceği kestirilebilir kuşkusuz. Karısının ölümünden sonra, zaten umulduğu gibi, Adelaida İvanovna'dan olan oğlunu büsbütün bırakmıştı. Çocuğa karşı kin duyması, ya da kocalık duygularının incinmiş olması değildi bunun nedeni; düpedüz unutuvermişti oğlunu, o kadar. O sızlanmalarıyla, dert yanmalarıyla herkesi bıktırır, öte yandan evini de bir sefahat yuvasına çevirirken, üç yaşındaki oğlu Mitya'nın bakımını evin sadık uşağı Grigori üstüne almasaydı, çocukcağızın sırtındaki gömleği değiştirecek kimse bulunmayacaktı. Öte yandan, çocuğun anne tarafından akrabaları da ilk zamanlarda unuttur gibi olmuşlardı onu. Dedesi, yani Adelaida İvanovna'nın babası bay Miusov ölmüştü; Mitya'nın anneannesi, dul kalan karısı da Moskova'ya taşınmış, orada ağır hastaydı; kız kardeşleri kocaya varmışlardı; öyle ki, Mitya yaklaşıklık olarak bir yıl Grigori'nin yanında, uşakların kulübesinde kaldı. Beybaba oğlunu arada bir anımsıyorsa bile (varlığından büsbütün habersiz olamazdı) sefahat âlemlerine engel olmasın diye gene kulübeye yolluyordu onu. Ama gün geldi rahmetli Adelaida İvanovna'nın uzun yıllar Avrupa'da kalmış teyze çocuğu Pyotr Aleksandroviç Miusov Paris'ten döndü. O zamanlar henüz pek gençti; Miusov'lar arasında özel bir yeri vardı; başkentlerde, Avrupa'da yaşamış, üstelik hep Avrupalı kalabilmiş, ömrünün sonuna doğru da kırk, elli* yıllarının liberalleri arasına katılmış aydın bir insandı. Çalıştığı zamanlar gerek Rusya'da, gerek yurt dışında devrinin en büyük liberalleriyle ilişki kurmuş, Proudhone ve Bakunin'le bile tanışmıştı. Yurda dönüp temelli yerleştikten sonra, 48 şubatındaki Paris ayaklanmalarının üç gününden söz etmeye bayılır, laf arasında, kendisinin de barikatlarda dövüşenlerin arasına karıştığını ima etmeyi severdi. Gençliğinin en tatlı anlarından biriydi bu. Bine yakın köle köylüsüyle ayrı bir mülkü vardı. Son derece bakımlı olan çiftliği kentimizin hemen çıkışından başlar, ünlü manastırımızın sınırına dayanırdı. Pyotr Aleksandroviç mirasını alır almaz, -daha delikanlılığında- derede balık yakalama hakkı için mi, yoksa ormanda haksız kesilmiş ağaçlar için mi pek bilmiyorum- bu manastırla aralarında bitmek tükenmek bilmeyen bir dava başlamıştı. "Ruhban"la mahkemelik olmayı aydın bir yurttaşın görevi saymıştı kendisi için. Tabii ki unutmadığı, hatta bir zamanlar ilgisini çeken Adelaida İvanovna'nın öldüğünü duyup, Mitya'nın durumunu da öğ-

renince gençlik öfkesini, Fyodor Pavloviç'e de duyduğu tiksintiyi unutarak kolları sıvadı. Fyodor Pavloviç'le de o zaman tanıştı. Çocuğun yetiştirilmesini üzerine almak istediğini söyledi ona açıkça. Sonraları, Fyodor Pavloviç'in nasıl bir insan olduğunu belirtmek için o zaman ona Mitya'dan söz ederken bir süre hangi çocuktan söz edildiğini anlayamamış gibi yüzüne baktığını, hatta evinde bir çocuk olduğuna şaşıtığını uzun uzun anlatıyordu Pyotr Aleksandroviç. Bu anlatıklarında abartma olsa bile, büsbütün asılsız da olamazlardı. Zaten Fyodor Pavloviç öteden beri olduğundan başka gözükmeyi, karşınıza birdenbire hiç ummadığınız bir rolde çıkmayı pek severdi. Hem bunu hiç gerekmezken, hatta -bu keresinde olduğu gibi- kendi zararına da yapardı. Hoş bu yalnız Fyodor Pavloviç'de değil, çok kimsede, hatta pek akıllı saydığımız insanlarda görülen bir özelliktir. Pyotr Aleksandroviç işe canla başla sarıldı, hatta Fyodor Pavloviç'le beraber çocuğun vasiliğine atandı; çünkü çiftlik, ev, bir hayli arazi Mitya'ya kalmıştı. Çocuk annesinin kuzeninin evine taşındı. Ama Pyotr Aleksandroviç'in ailesi yoktu; çiftlik kiralalarını toplayıp, işlerini yoluna koyduktan sonra uzun zaman kalmak üzere gene Paris'e gitti aceleyle. Çocuğu da babasının teyzesi, Moskovalı yaşlı bir kadının yanına bıraktı. Paris yaşantısının içine iyice girince Mitya'yı unutuverdi; hele belleğinde öylesine derin izler bırakan, hayatının sonuna dek unutamadığı şubat ayaklanmaları başlayınca hepten unuttu gitti çocuğu. Moskovalı yaşlı kadın ölmüş, Mitya onun evli kızlarından birinin yanına taşınmıştı. Öyle anlaşıyor ki, çocuk dördüncü kere de yuva değiştirci. Ama şimdi uzun uzadıya anlatmayacağım bunları. Fyodor Pavloviç'in bu ilk oğlundan ileride bol bol söz edeceğim için burada yalnızca en gerekli, anlatmadan romanıma başlayamayacağım ayrıntılarla yetineceğim.

Önce, bu Dmitri Fyodoroviç, Fyodor Pavloviç'in üç oğlu içinde, mal-ınülkü yardımıyla, zamanı gelince özgürlüğe kavuşacağı inancıyla yetişen tek çocuktı. Delikanlılık, ilk gençlik çağları pek düzensiz geçti: Liseyi bitirmedi, sonra askeri okula girdi, daha sonra Kafkasya'ya gitti, rütbe kazandı, düello ettiği için rütbesi geri alındı, iyi çalışıp rütbesini gene kazandı, sefahata dalıp pek çok para yedi. Fyodor Pavloviç'i ilk kez on sekiz yaşında mal-mülk işlerini kesin bir karara bağlamak üzere onunla görüşmek için kentimize geldiğinde görüp tanıdı. Babasından o zaman da hoşlanmadığı anlaşıyor. Çok kalmadı yanında, ondan biraz para alıp, arazinin gelirini bundan böyle nasıl alacağı üzerinde babasıyla bir anlaşmaya vardıktan sonra hemen gitti. Çiftliğin ne gelirini, ne değerini öğrenebilmişti Fyodor Pavloviç'ten (ilginç bir durum). Mitya'nın serveti üzerine abartılmış,

yanlış bilgisi olduğunu ilk konuşmalarında (bunu unutmamak gerek) sezinlemişti babası. Kendince birtakım düşünceleri olduğu için bu durumdan memnundu Fyodor Pavloviç. Delikanlının havai, deli dolu, sabırsız, bazı tutkuları olan, eline geçen paraları har vurup harman savuran bir tip olduğunu hemen anlayıvermişti. İşte Mitya'nın bu zayıf yanlarından yararlanmaya başladı Fyodor Pavloviç, arada bir birazcık para yollayarak başından savıyordu onu. Sonunda öyle oldu ki, dört yıl sonra Mitya sabrı tükenip, babasıyla alacak verecek işini kökünden halletmek için kentimize ikinci kez geldiğinde hiçbir şeyinin kalmadığını, Fyodor Pavloviç'ten malına karşılık belki de malının değerinden çok para çektiğini, hatta borçlu bile olabileceğini, bir zamanlar kendisinin istediği aralarındaki anlaşmaya göre hiçbir hak iddia edemeyeceğini öğrenince şaşırıp kaldı. Genç adam kulaklarına inanamadı, işin içinde yalan dolan olduğundan kuşkulandı, kapıldığı hiddetten çılgına döndü. İşte bu durum, romanımda anlatacağım, daha doğrusu romanımın dış konusu olan faciayı doğurmuştur. Ama romanıma başlamadan önce Fyodor Pavloviç'in öbür iki oğlundan, Mitya'nın kardeşlerinden biraz söz etmeli, nasıl birer insan olduklarını kısaca açıklamalıyım.

3

İKİNCİ EVLENME, İKİNCİ ÇOCUKLAR

Fyodor Pavloviç, dört yaşındaki Mitya'yı başından attıktan hemen sonra ikinci kere evlendi. Bu evliliği sekiz yıl sürdü. İkinci karısı Sofya İvanovna'yı da pek gençken, Yahudi ortağıyla birlikte, kârlı bir iş çevirmek için komşu kente gittiğinde, oradan almıştı. Fyodor Pavloviç gerçi içip eğlenir, hovardalık ederdi ya, parasını işletmeyi hiç ihmal etmez -hemen her zaman dalavereyle de olsa- işlerini hep başarıya ulaştırırdı. Sofya İvanovna "öksüzlerden"di; daha küçükken annesiz babasız kalmış, general Vorohov'un tanınmış dul karısının zengin evinde büyümüştü. Babası varlığıyla yokluğu belli olmayan bir papaz yardımcısıydı. Dul kadın onu hem koruyor, hem yetişmesi için her şeyi yapıyor, hem de eziyet ediyordu ona. İyice bilmiyorum, ama general karısının sessiz, uysal evlatlığını bir gün "sözde" kilerin tavanındaki bir çiviye ip bağlayıp kendini asarken kurtarmışlar... Gerçekte hiç de kötü bir insan olmayan, ama işsiz güçsüzlükten ne yapacağını bilmeyen, çekilmez bir hal alan yaşlı kadının kaprisleri, olur olmaz yere bağırıp çağırımları öylesine dayanılmaz, ağırdı. Fyodor Pavloviç istediği Sofya İvanovna'yı bulamıyordu, bulamazsa, bir gün

onu; bu kez o da, ilk evliliğinde yaptığı gibi, öksüz kıza kendisiyle kaçmasını önerdi. Sofya İvanovna, o zaman onun hakkında birazcık birşeyler bilseydi hiç kuşkusuz kaçmazdı onunla. Ama başka bir il-dendi kızcağız; hem on altı yaşındaki bir kızın, velinimetinin yanın-da kalmanın, kendini nehre atmaktan kötü olduğundan başka neye ererdi aklı. Zavallı, böylece kadın velinimetini bıraktı, erkek velini-metiyle gitti. Bu keresinde metelik alamadı Fyodor Pavloviç, general karısı pek kızmış, hiçbir şey vermemiştii; üstelik ikisini de lanetliyordu; zaten Fyodor Pavloviç'in de para almayı düşündüğü falan yoktu. Masum kızın olağanüstü güzelliğine; özellikle, masum görünüşüne vurulmuştu. Oysa bu şehvet düşkünü adam o zamana kadar kaba ka-dın güzelliğinden hoşlanırdı. Sonraları o iğrenç kihkihlemeleriyle "Bu masum gözler ustura gibi parçalamışlardı yüreğimi o zaman," di-yordu. Ne var ki, ahlaki bozuk bir adam için bu da şehveti ateşlendi-ren bir şey oluyordu. Maddi bir çıkarı olmadığı için Fyodor Pavloviç karısına hiç de kibar davranmıyor; kadıncağızın ona karşı bir çeşit "suçlu" olmasından, onu neredeyse "ipten kurtardığından"; bütün bunların yanında onun aşırı uysallığından, sessizliğinden yararlanarak aile hayatının en olağan nezaket kurallarını ayaklar altına alıyor-du. Karısının yanında eve kötü kadınları topluyor, âlemler yapıyor-du. Dikkate değer bir nokta olarak şunu da söyleyeyim ki, asık suratlı, budala, inatçı bir ukala olan, eski hanımı Adelaida İvanovna'dan nefret eden Grigori bu keresinde yeni hanımından yana çıkıyor, onu savunuyor; onun için, bir uşağa bağışlanmayacak biçimde Fyodor Pavloviç'le atışıyordu; hatta bir keresinde eğlenceyi de, toplanan kö-tü kadınları da kaba kırvet kullanarak dağıtmıştı. Bahtsız, çocuklu-ğundan beri günleri hep korku içinde geçmiş genç kadın sonraları, kadınlarda, daha çok yoksul köylü kadınlarda görülen (bu hastalık-tan ötürü "havalesi" derler onlara) bir çeşit sinir hastalığına yakalan-dı. Kadıncağıza ürkünç sinir krizleri geliyor, zaman zaman aklını kaybediyordu. Gene de iki erkek çocuk doğurdu Fyodor Pavloviç'e. İvan evlendiklerinin birinci yılında, Aleksey ise üç yıl sonra dünyaya geldi. Sofya İvanovna öldüğünde küçük Aleksey dört yaşındaydı; ga-riptir ama annesini ömrü boyunca -tabii hayal meyal- anımsadığını biliyorum. Anneleri ölünce, Mitya'nın başına gelenlerin hemen aynı-sı bu iki çocuğun da başına geldi; Fyodor Pavloviç hepten unutmuş, bir kenara itmişti onları; onlar da Grigori'ye, onun kulübesine sığın-dılar. Annelerinin velinimeti yarı deli, yaşlı general karısı bu kulübe-de buldu çocukları. Henüz hayattaydı, uğradığı hakareti sekiz yıldır unutmamıştı. "Sofya"sının yaşantısıyla ilgili haberleri sekiz yıldır gü-nü-gününe alıyordu; gün-hasta olduğunu, bir aile için içinde yaşad-

ğını işittikçe, yavaşmalarına birkaç kez yüksek sesle şöyle söylemişti: “Hak etti bunu, Tanrı nankörlüğünün cezasını çektiriyor ona.”

Sofya Ivanovna'nın ölümünden tam üç ay sonra birden kentimize geldi generalin karısı, doğrudan Fyodor Pavloviç'in evine gitti. Kentimizde topu topu yarım saat kaldı ya, çok iş gördü. Akşam saatleriydi. Sekiz yıldır bir kere görmediği Fyodor Pavloviç sarhoş çıktı karşısına. Anlattıklarına göre, general karısı onu görür görmez hiçbir şey söylemeden iki şamar aşketmiş suratına, saçlarından yakalayıp üç kere de yere doğru asılmış, sonra gene hiçbir şey söylemeden dosdoğru kulübeye, çocukların yanına gitmiş. Çocukların kir pas içinde oluklarını daha ilk bakışta anlayıp bir tokat da Grigori'ye atmış, çocukları kendi evine götürceğini söylemiş ona, sonra üzerlerindeki giysilerle dışarı çıkarmış onları kulübeden, yol battaniyesine sarıp kupa arabasına yerleştirmiş, oturduğu kente götürmüştü. Grigori tokatı sadık bir köle gibi karşılamıştı, ağzını açıp bir şey söylemedi; hatta yaşlı bayanın arabasının yanında yolcu ederken yerlere kadar eğilerek duygulu bir sesle “Tanrının, yetimlere yaptığı bu iyilik için,” onu ödüllendireceğini söyledi. General karısı arabasıyla uzaklaşırken “Hadi oradan sersem!” diye bağırdı. Fyodor Pavloviç durumu enine boyuna düşündükten sonra bu işin kendi çıkarına olduğu sonucuna varmış olacak ki, çocukların general karısının yanında kalmaları, orada yetiştirilmeleri için resmi yoldan vermesi gereken izne hiçbir noktada itiraz etmedi. Yediği şamarların hikâyesini ise bütün kenti dolaşarak kendi anlattı her yerde.

General karısı kısa bir zaman sonra öldü. Ama vasiyetnamesinde iki küçüğe biner ruble bıraktı; “bu para onların öğrenimine harcanacak, ama öyle kullanılacak ki, ergin olana dek yetecek onlara; çünkü böyle çocuklar için bu para fazladır bile; azımsayan varsa kendi kesesini açar, v.b., v.b.” Vasiyetnameyi okumadım ben, ama oldukça garip kaleme alındığını, tuhaf bir ifadeyle yazıldığını işittim. Yaşlı kadının esas mirasçısı, dürüst bir kimse olan o ilin soylular başkanı Yefim Petroviç Polenov idi. Fyodor Pavloviç'e yazdığı birkaç mektuba aldığı yanıtlardan onun, baba olarak çocukların yetiştirilmesi için para vermek niyetinde olmadığını anlamakta gecikmedi (gerçi açıktan açığa reddetmiyordu ya, böyle durumlarda her zaman olduğu gibi, bazen duygulu duygulu dil dökerek, işi sürüncemede bırakıyordu); babalarının bu tutumu üzerine çocuklarla kendi ilgilenmeye başladı. Özellikle küçük Aleksey'i öyle çok sevmişti ki, uzun süre evinde tuttu onu. Daha baştan okuyucumun dikkatini bu noktaya çekmek isterim. İki genç, yetiştirilmelerini, öğrenimlerini; eşine az rastlanır, son derece soylu, iyi yürekli Yefim Petroviç'e borçludular. General karısı

sının çocuklara bıraktığı biner rubleye de (faizleriyle ikişer bini bulmuştu) kendi parasıyla baktı onlara; tabii her birine harcanan para biner rubleden çok fazlaydı. Şimdilik onların çocukluğunu, gençlik çağlarını da ayrıntılarıyla anlatmaya girmeyecek, sadece en önemli birkaç noktaya değineceğim. Gene de ağabey İvan üzerine kısaca şunları söyleyeyim: Somurtkan, içe kapanık bir çocuktü. Çekingen, ürkek değildi ya, on yaşını geçince el evinde, el ekmeğı yiyerek büyüdüklerini, babalarının yüzkarası bir insan olduğunu vb., vb. anlar gibiydi. Pek çabuk, neredeyse küçücük bir çocukken (öyle diyorlardı) okumaya karşı olağanüstü bir yetenek gösterdi. Ayrıntılarıyla bilmiyorum, galiba on üç yaşındayken Yefim Petroviç'in yanından ayrılmış, Moskova liselerinden birine, Yefim Petroviç'in çocukluk arkadaşı, zamanın en tanınmış deneyimli bir eğitimcisinin pansiyonuna girmiş. İvan'ın sonraları anlattığına göre, bütün bunlar, üstün yetenekleri olan bir çocuğun, gene üstün yetenekleri olan bir eğitimci yanında öğrenim görmesi gerektiğı düşüncesine kapılan Yefim Petroviç'in "taşkın iyimserliğinden" olmuştu. Gelgelelim, üstün yetenekli çocuk liseyi bitirip üniversiteye girdiğinde ne Yefim Petroviç, ne de üstün yetenekli eğitimci hayattaydı. Yefim Petroviç işleri hakkıyla yapmadığı, yarı deli general karısının vasiyetnamesinde bıraktığı faiziyle iki bini bulan bin rubleyi almak da bizde âdet olan bir sürü formalite yüzünden geciktiğı için, delikanlı üniversitenin ilk iki yılını pek ağır koşullar altında (hem çalışıp geçimini sağlayarak, hem de derslere devam etmek zorundaydı) okudu. Burada şunu da belirtmem iyi olacak, babasına durumunu yazmayı aklının ucundan bile geçirmemişti; belki gururundan, onu küçümsediğinden; belki de babasından hiçbir türlü yardım görmeyeceğini ona fısıldayan sağduyusundandı bu. Bütün bu kötü koşullara karşın, umutsuzluğa düşmedi delikanlı, aradı, iş buldu kendine; önceleri saati yirmi kopekten ders verdi; sonra çeşitli gazetelere başvurdu, "Gören" imzasıyla günlük olaylar üzerine on satırlık yazılar yazmaya başladı. Bu yazıların pek ilgi çekici olduklarını, ustalikle yazıldıklarını söylüyorlardı. Öyle ki, okuyucular arasında hemen ilgi uyandırmış. Delikanlı yalnız bununla kalmamış, başkentlerde öğrenim yapan; Fransızca'dan çeviri yapmaktan, yazı kopye etmekten daha akıllıca bir iş olamazmış gibi sabahtan gece yarılarına dek gazete idarehanelerinin kapılarını aşındırarak çeviri işi koparabilmek için yalvarıp yakaran yoksul kız-erkek öğrencilerimizden akıl yönünden, beceriklilik yönünden ne denli ileride olduğunu da göstermiştir. Gazete yöneticileriyle bir kez tanıştıktan sonra onlarla ilişkisini kesmedi; üniversitenin son sınıfında çeşitli kitaplar üzerine oldukça iyi öğretici notlar yazdı. Öyle ki, sonunda

lerinde bile isim yaptı. Bununla beraber, ancak son zamanlarda, o da bir rastlantıyla geniş bir okuyucu kitlesinin dikkatini üzerine çekti. Oldukça ilginç bir olaydır bu. Üniversiteyi bitirmiş, iki bin rublesiyle Avrupa'ya gitmeye hazırlanıyordu ki, büyük gazetelerden birinde garip bir yazısı çıktı. Konuyla ilgili olmayanların bile ilgisini çekmişti yazı. Üstelik doğal bilimler üzerine öğrenim yapmış olan İvan Fyodoroviç'e bütünüyle yabancıydı yazının konusu: O sıralarda her yerde tartışılan kilise mahkemesi sorunu üzerineydi. İvan Fyodoroviç bu konudaki düşünceleri inceledikten sonra kendi görüşünü açıklıyordu. Önemli olan, yazının havası, varılan sonucun şaşırtıcılığıydı. Kilise adamları yazarın kendilerinden yana olduğu inancındaydılar. Onlarla beraber laikler, hatta Tanrıtanımazlar da birden alkışlamaya başlamışlardı onu. Sonunda birtakım anlayışlı kimseler bu yazının baştan sona küstahça bir ikiyüzlülükle, alayla dolu olduğuna karar verdiler. Bu olaydan söz açışının asıl nedeni, adı geçen yazının, o sıralar ortaya çıkan kilise mahkemesiyle genel olarak ilgilenen kentimizin yakınındaki manastıra da girmiş, büyük bir şaşkınlık yaratmış olmasıydı. Yazarın adını öğrendikten sonra onun, kentimizin yerlilerinden, "şu Fyodor Pavloviç"İN oğlu olmasıyla ilgilendiler. O ara yazarın kendi de çıkageldi birden.

Niçin gelmişti İvan Fyodoroviç? Anımsıyorum, o zaman bile içimde endişeye benzer bir duyguyla soruyordum bu soruyu kendi kendime. Öylesine olayların başlangıcı olan bu meşum geliş benim için uzun süre, hatta hemen hemen her zaman bir esrar perdesi arkasında kalmıştır. Genel olarak düşünülürse, böylesine okumuş, görünüşte bu denli mağrur, ihtiyatlı bir gencin durup dururken böylesine iğrenç bir eve, onu ömrü boyunca ihmal etmiş, arayıp sormamış, hiçbir türlü, istese bile ona para vermeyeceği gün gibi açık olan, ama gene de oğulları İvan'la Aleksey'in bir gün çıkagelip ondan para iseyeceklerinden ödö kopan böyle bir babanın yanına gelmesi pek tuhaftı. İşte bu genç böyle bir babanın evine yerleşiveriyor; yanında iki ay kalıyor, üstelik baba-oğul pek iyi de geçiniyorlar. Bu durum yalnız beni değil, pek çok kimseyi şaşırtmıştı. Yukarıda sözünü ettiğim, Fyodor Pavloviç'in birinci karısından olan uzak akrabası Pyotr Aleksandroviç Miusov temelli yerleştiği Paris'ten o sıralar kentimize onur vermiş, çiftliğinde kalıyordu. Anımsıyorum, ilgisini pek çeken bu gençle tanıştıktan sonra en çok o şaşıyordu ona; kimi zaman için için öfkelenerek bilimsel tartışmalar yapıyorlardı. Şöyle diyordu onun için: "Mağrur bir genç; para kazanmasını her zaman becerebilecek bir tip; yurt dışına gidebilecek parası şimdi bile var. Şu halde burada ne arıyor? Babasına, para koparmak için geldiği burada, aslında ne olursa olsun, adam mete-

lik koklatmaz. İçkiyle, sefahatle başı hoş değil; gene de onsuz yapamaz oldu ihtiyar, öylesine kaynaşılar!" Gerçekten de öyleydi; gencin gözle görülen bir etkisi vardı babasının üzerinde; arada bir pek inatçı, hatta hırçın oluyorsa da, oğlunun sözünü dinler gibiydi; kimi zaman yaşayışına bir çeki düzen vermeye bile çalışıyordu...

Ivan Fyodoroviç'in biraz da, kentimize geldikten sonra tanıştığı ağabeyi Dmitri Fyodoroviç'in isteğiyle, onun bir işi için geldiği anlaşıldı. Moskova'dan yola çıkmadan, daha çok Dmitri Fyodoroviç'i ilgilendiren önemli bir konuda mektuplaşmışlardı. Bunun ne konuda olduğunu okuyucu, sırası gelince ayrıntılarıyla öğrenecektir. Ne var ki, bu önemli durumu öğrendikten sonra bile Ivan Fyodoroviç esrarlı bir kişilik olarak kalmayı sürdürdü gözümde; gelişini hâlâ açıklayamıyorum kendi kendime.

Şunu da ekleyeyim, Ivan Fyodoroviç'in o zaman babasıyla kavgalı, hatta onu mahkemeye vermiş olan ağabeyi Dmitri Fyodoroviç'le babasının arasını bulmaya çalışan bir hali vardı.

Bir daha söyleyeyim, bu aile o zaman ilk kez bir araya gelmişti; hatta bazı üyeleri birbirini ilk kez görüyorlardı. Yalnız en küçük kardeş Aleksey öteki kardeşlerden bir yıl önce geldiği için kentimizin daha eskisiydi.

İşte bu Aleksey üzerine -onu romanımda sahneye çıkarmadan, bu önsöz biçimindeki öykümde- ondan söz etmek pek güç olacak benim için. Gelgelelim, hiç değilse pek tuhaf bir noktayı (kahramanımı, öyküsünün daha başında okuyucumun karşısına rahip cübbesi içinde çıkarmak zorundayım), evet, hiç değilse pek tuhaf bir noktayı önceden açıklayabilmek için onun üzerine de bir önsöz yazmam gerekiyor. Evet, bir yıldan beri kentimizin manastırındaydı, ömrünün sonuna dek de orada kalmak niyetindeydi.

4

ÜÇÜNCÜ OĞUL ALYOŞA

O sıralar henüz yirmi yaşındaydı (ortanca kardeş Ivan yirmi dördündeydi, ağabeyleri Dmitri ise yirmi sekizine basmıştı). Önce şunu söyleyeyim ki, bu delikanlı hiç de sofu değildi, hatta bence, dine aşırı bir bağlılığı bile yoktu. Daha önce onun üzerine düşüncemi açıklayayım: Henüz olgunlaşmamış bir insanseverdi; manastıra girmesinin tek nedeni; o zamanlar onu yalnız bu yaşamın etkilemesi, dünyanın kötülük dolu karanlığından sevgi aydınlığına atılan ruhunun kurtuluşunu ancak orada görmesiydi. Bu yaşamın onu etkilemesinin tek

nedeni ise, o zaman manastırda, onun kanısınca olağanüstü bir insan olan, coşkun yüreğinin ilk sıcak sevgisiyle bağlandığı, manastırımızın ünlü Zosima dedesini orada tanımış olmasıydı. Zaten onun o zamanlar da -hatta bebekliğinden beri- pek tuhaf bir insan olmadığını iddia etmeyeceğim. Yeri gelmişken şunu da söyleyeyim, annesi öldüğünde topu topu dört yaşındaydı ya, yüzünü, onu okşamalarını ömrü boyunca unutmamıştır; “karşımda duruyor gibi...” derdi. Bu çeşit anılar çok daha erken çağların, hatta iki yaşının bile olsalar, anımsanabilirler (herkes bilir bunu). Ne var ki bu, her zaman karanlıkta görülen ışıklı noktacıklar ya da büsbütün kararınış, yitip gitmiş kocaman bir tablonun yırtılıp alınan kararınamış, ısı ısı parçaları gibidirler. Alyoşa için de öyleydi: Sakin bir yaz akşamını anımsıyordu; pencere açıktı, batmak üzere olan güneşin yatay ışınları odaya doluyordu (en açık seçik, güneşin yatay ışınlarını anımsıyordu); önünde kandil yanan bir tasvir vardı köşede; tasvirin karşısında da, yere diz çökmüş, onu göğsüne bastırmış vargücüyü sıkı, dua eden, kutsal anaya emanet etmek istiyormuş gibi onu kollarının üzerinde tasvire doğru uzatan, ağlayıp sızlayan annesi... birden odaya dalan, onu annesinin kollarından çekip alan dadı. Tablo buydu işte! Annesinin o andaki yüzünü de anımsıyordu Alyoşa: Bu yüzün son derece duygulu, -anımsadığı kadarıyla-pek güzel olduğunu söylüyordu. Ne var ki her önüne gelene anlatmak istemezdi bu anısını. Çocukluğunda da, gençliğinde de duygularını açığa vurmazdı pek, hatta konuşmayı sevmezdi; ama güvensizliğinden, çekingenliğinden, ya da insanları sevmemesinden değil, tersine, başka bir şeyden, başkalarıyla hiç ilgisi olmayan, ama onun için pek önemli (öyle ki her şeyi, herkesi unutturur gibi oluyordu) bir endişedendi bu. Yoksa insanları severdi Alyoşa: Öyle anlaşıyor ki, ömrünce inandı insanlara, gene de hiç kimse günün birinde ahmak, saf bir adam gözüyle bakmamıştır ona. Davranışlarında insanları yargılamak istemediğini, onları suçlamak görevini üzerine almaya yanaşmayacağını, ne olursa olsun onları suçlamayacağını belirten bir şey vardı. Hatta çoğunlukla pek üzülüyorsa da, kimseyi suçlamadan, her şeyi hoş karşılıyordu sanki. Üstelik bunda o denli ileri gitmişti ki, hiç kimse şaşırtamaz, ürkütemez olmuştu onu. İlk gençliğinde bile böyleydi bu. Yirmi yaşındayken babasının ahlaksızlık yuvası evine gelip, artık dayanamayınca da aklı başında, temiz bir insan gibi sessizce uzaklaşmıştı oradan; ama oradakileri küçümseydiğini, ya da suçladığını belli edecek en küçük bir davranışta bulunmamıştı. Bir zamanlar yanışına olduğu için karşındakinin duygularını kolayca sezen, gizli hakareti bile bir önseziyle anlayan babası ilk zamanlar onu kışkırtarak, onu sık sık karşılamış

("hep susuyor, kendi kendine çok düşünüyor" diyordu) kısa zamanda -yaklaşık iki hafta sonra- ısınmıştı ona; sarhoş gözyaşlarıyla, çakırkeyf bir duygulukla da olsa, ikide bir kucaklamaya, öpmeye başlamıştı onu. Aslında içten, böyle bir insanın hiçbir zaman duyamayacağı bir sevgiyle sevdiği belliydi oğlunu...

Zaten gittiği her yerde severlerdi Alyoşa'yı, tâ çocukluğundan beri böyleydi bu. Onu yetiştiren velinimetî Yefim Petroviç Palenov'un evinde de herkesi kendine öyle bir bağlamıştı ki, öz evlat gözüyle bakıyorlardı ona. Oysa bu eve girdiğinde içten pazarlıklı, kurnaz olabilecek; hoşla gitmek için yüze gülebilecek, kendini zorla sevdirebilecek çağdan çok uzaktı. Yapmacığa, herhangi bir yola başvurmada kendini sevdirmeye yeteneği doğuştandı onda. Okulda da öyleydi; oysa okul çocuklarının kuşkuyla, bazen alayla, hatta nefretle karşıladıkları tiplerdendi. Sözgelini, kendi kendine düşüncelere dalıyor, arkadaşlarından kaçıyor sanki. Bir köşeye çekilmeye, kitap okumaya küçüklüğünden beri bayılırdı; gene de arkadaşları onu öylesine seviyordu ki, okulda okuduğu sürece bütün okulun gözbebeği idi. Arkadaşlarının oyunlarına pek katılmazdı, hatta neşelendiğine bile seyrek rastlanırdı, ama ona bakanlar bu tavrının huysuzluğundan gelmediğini, tersine onun temiz yürekli, içten bir çocuk olduğunu hemen anlardı. Yaşlıları arasında sivrilmeyi istemezdi. Belki de bunun için hiçbir zaman hiç kimseden korkmazdı; ne var ki, gözü pekliğinden gururlanmadığını; cesur, korkusuz olduğunun bile farkında değilmiş gibi davrandığını hemen anlamıştı çocuklar. Hiç kin tutmazdı. Bir saat sonra, ona hakaret eden arkadaşının ortadan sorduğu bir soruya hemen atılarak yanıt verdiği, ya da kendisinin gidip, aralarında kötü hiçbir şey geçmemiş gibi içtenlik, sevgi dolu bir tavırla onunla konuşmaya başladığı olurdu. Hem bunu, kendisine yapılan hakareti tesadüfen unutmuş, yahut bilerek bağışlamış değil, olayı bir hakaret saymamış gibi yapardı; çocukları ona bağlayan, gönüllerini kazanan da buydu işte. Yalnızca bir özelliği vardı ki, ilk sınıftan son sınıfa dek bütün öğrencilerin ona sürekli takılmalarına neden oluyordu. Ama bunu aşağılayıcı bir alay olarak değil, neşelenmek, eğlenmek için yapıyorlardı. Bu özelliği cinsel konularda yabani, heyecanlı bir utanç, ağırbaşlılık. Gençler arasında geçen, kadınlar üzerine o bilinen konuşmaları dinlemeye dayanamazdı. Ne yazık ki bu "bilinen" konuşmalar okullarda iyice kök salmıştır. Ruhları, yürekleri tertemiz olan çocuklar, henüz bebek denecek yaşta öğrenciler, sınıfta fısıltıyla, hatta yüksek sesle aralarında, askerlerin bile her zaman sözünü etmedikleri, edemedikleri şeylerden, olaylardan konuşurlar. Aydın, yüksek tabakanın, böylesine küçük yaşta çocuklarının bu konu-

da bildiklerinden çok azını bilir askerler zaten. Ruhsal bir düşüklük henüz yoktur bunda belki; gerçek, kötü, içe sinmiş bir ahlaksızlık da yoktur, ama belirtileri vardır; bu da onların arasında çoğunlukla soylu, ince, övünülecek, özenilecek özellikler sayılır. “Alyoşa Karamazov”un, “öyle” şeylerden söz edilmeye başlandığında hemen kulaklarını tıkayıverdiğini görünce, bazen hep birden çevresinde toplanıp ellerini zorla kulaklarından çekerek iki kulağının içine açık saçık sözler bağırmaya başlamışlardı. Alyoşa ise çırpınıp durur, yere yatarak kulaklarını tıkamaya çalışırdı; ne var ki ağzını açmadan, arkadaşlarına küfretmeden, sessizce katlanırdı bu hakarete. Sonunda rahat bıraktılar onu; artık “kadın, kız”dan söz açarak takılmıyorlardı, hatta bu konuda acıyarak bakıyorlardı ona. Arada şunu da söyleyeyim, sınıfta hep en iyiler arasındaydı, ama hiçbir zaman birinci olmamıştır.

Yefim Petroviç öldükten sonra iki yıl daha il lisesinde kaldı Alyoşa. Kocasının ölümünden sonra bir türlü teselli bulamayan Yefim Petroviç’in dul karısı, hep kız ve kadınlardan oluşan ailesini alıp uzun bir süre kalmak üzere İtalya’ya gitmişti. Alyoşa da, o zamana dek hiç görmediği, Yefim Petroviç’in uzak akrabası iki kadının yanına verildi. Orada hangi koşullar altında bulunduğunu hiç bilmiyoruz. Alyoşa’nın pek ilginç bir özelliği de, kimin parasıyla geçindiğini hiçbir zaman merak etmemesiydi. Bu bakımdan Alyoşa, üniversitenin ilk iki yılında kendi emeğiyle zar zor geçinen, çocukluğundan beri de başkasının ekmeğini yediğini içi sızlayarak sezinleyen ağabeyi İvan Fyodoroviç’in tam tersi bir yaratılıştaydı. Ne var ki, Aleksey’in yaratılışındaki bu tuhaf özelliği fazla ayıplamak da doğru olmaz kanısındayım; çünkü onu tanıyan herkes, Aleksey’in, eline geçen büyük bir para bile olsa, onu hiç düşünmeden ilk isteyene ya da bir hayır işine, hatta belki kurnaz bir dolandırıcıya verebilecek saflardan olduğuna tanıştıkları gün kesinlikle inanırdı. Genel olarak söylersem, doğrusu paranın değerini pek bilmiyor gibiydi; doğal olarak da tam değil. Cep harçlığı hiç istemezdi, verilince de ya ne yapacağını bilmeden haftalarca cebinde gezdirirdi parayı, ya da hiç saklamaz, hemen çar-çur ediverirdi. Para, soyluluk gururu konularında hayli titiz kimse olan Pyotr Alksandroviç Miusov, Aleksey’i uzun süre inceledikten sonra bir gün şöyle söylemişti onun için: “İşte size dünyada belki bir eşi daha olmayan bir insan: Yabancı, milyonluk bir kente götürüp bir başına parasız, pulsuz, kentin en büyük alanına bırakın onu; açlıktan da, soğuktan da ölmez, çünkü hemen yedirirler onu hemen bir yuva bulurlar ona, bulmasalar bile kendi buluverir; hem hiç zorlanmadan, hiç küçük düşmeden, onu yanına alan kentliye yük olmadan yapar bunu; tersine, gurur duyarak hasarlar onu bağurlarına.”

Derensiz PDF Kitap Arama: <http://www.dersiz.org>

Liseyi bitirmedi Alyoşa: Yanında kaldığı kadınlara aklına takılan bir iş için babasının yanına gideceğini bildirdiğinde son sınıfa geçmişti. Kadınlar pek üzüldüler buna, bırakmak istemediler. Yol masrafları çok tutuyordu; kadınlar da, velinimetinin ailesi Avrupa'ya giderken ona armağan ettiği saati rehine bırakmasına izin vermediler, her gereksinimini bol bol gördüler, hatta yeni yeni giysiler, iç çamaşırları diktirdiler ona. Ama ille de üçüncü mevkiyle gideceğini söyleyerek paranın yarısını geri verdi Alyoşa. Küçük kentimize gelince babasının "Liseyi bitirmeden ne diye geldin?" diye sorduğu ilk soruyu yanıtsız bıraktı. Anlattıklarına göre son derece dalgın, düşünceliymiş. Annesinin mezarını aradığı sonradan anlaşıldı. Sırf bunun için geldiğini de söylüyordu. Ne var ki tek nedeninin bu olduğunu pek sanmıyorum. Akla en yakın olasılık, ruhunda birden kabaran, onu bilinmezliklerle dolu, ama kaçınılmaz bir yola iten duygunun ne olduğunu o zaman kendisinin de bilmediğidir. Fyodor Pavloviç ikinci karısının nerede gömülü olduğunu gösteremezdi ona, çünkü cenaze gününden sonra mezarlığa hiç gitmemişti; aradan bunca yıl geçtiği için de mezarın yerini büsbütün unutmuştu...

Söz Fyodor Pavloviç'e gelmişken biraz da ondan söz edeyim. İkinci karısının ölümünden üç dört yıl sonra Rusya'nın güneyine gitmiş, bir süre dolaştıktan sonra, birkaç yıl kalmak üzere Odesa'ya yerleşmişti. Önceleri, kendi deyimiyle "birçok Yahudiyle, Yahudi karısıyla, Yahudi bozuntusuyla, Yahudi yavrusuyla," tanışmış, sonunda yalnızca Yahudilerden değil, "Musevilerden bile itibar görmüş." Besbelli, onun para kazanmak, parayı taştan çıkarmak hünerinin en parlak olduğu devre o zamanlardı. Alyoşa'nın gelişinden topu topu üç yıl önce gene kentimize dönmüştü. Gerçi pek yaşlı sayılmazdı ya, eskiden tanıyanlar son derece çökmüş buldular onu. Davranışlarında kibarlıktan çok bir küstahlık vardı. Söz gelişi, eski palyaçonun içine (çirkin bir, başkalarını palyaço kılığına sokmak tutkusu) doğmuştu. Kadınlarla yaptığı rezilce âlemler eskisinden de iğrençti şimdi. Kısa zamanda birçok meyhane açtı. Görünüşe bakılırsa yüz bin rublesi (yüz bin değilse bile, yakındı) vardı. Kentlilerden, köylülerden çok sayıda kimse kısa zamanda ona borçlanmıştı. (Tabii en sağlam karşılıklar göstererek). Son zamanlarda kendini koyverdi sanki, soğukkanlılığını, düşünme yeteneğini yitirdi, hatta havaileşti, konuşurken konudan konuya atlıyordu; işleri sermiş, gittikçe daha çok içiyordu. Hayli yaşlanmış, efendisine zaman zaman neredeyse bir bakıcı gibi bakan uşak Grigori olmasaydı Fyodor Pavloviç'in başı çok derde girerdi. Alyoşa'nın geliş ruhsal yönden bile etkiledi onu, bu zamansız yaşlanan adamın içinde çoktan bozulup kalmış bazı duygular uyanır gibi

oldu. Alyoşa'ya bakarak ikide bir "Biliyor musun, diyordu, bizim Havaleliye çok benziyorsun." Alyoşa'nın annesinden böyle söz ederdi. Sonunda uşak Grigori gösterdi "Havaleli"nin mezarını. Bir gün gelip kent mezarlığına götürdü onu, uzak bir köşede ucuz çeşidinden, ama temiz, üzerinde ölünün adı, soyadı, yaşı, ölüm yılı yazılı; hatta biraz aşağısında orta tabakadan halk arasında kabirlere yazılması âdet olmuş, eski şiirleri andıran dört mısralık bir şiir kakılmış, döküne demirden bir mezar örtüsü gösterdi ona. İşin şaşılacak yanı, bu örtüyü Grigori'nin yaptırmış olmasıydı. Fyodor Pavloviç'e bu mezar işinden birçok kereler, biktırıncaya kadar söz etmişti ya, adam yalnız mezarı değil, bütün anılarını elinin tersiyle itip Odesa'ya gidiverince, bu sadık uşak, zavallı "Havaleli"nin mezarını kendi parasıyla yaptırmıştı. Annesinin mezarı başında aşırı bir duygululuk göstermedi Alyoşa, Grigori'nin gururlu bir tavırla örtüyü nasıl yaptırdığı üzerine anlatıklarını dinledi yalnızca, başını önüne eğip bir süre öyle durdu, hiçbir şey söylemeden uzaklaştı. O günden sonra bütün bir yıl belki de bir daha hiç uğramadı annesinin mezarına. Ne var ki, bu küçük olayın Fyodor Pavloviç'e de pek değişik bir etkisi olmuştu. Hemen bin ruble alıp manastıra gitti, rahmetli karısının ruhu için dua edilsin diye parayı verdi. Yalnız, Alyoşa'nın annesi, ikinci karısı "Havaleli" için değil, onu pataklayan birinci karısı Adelaida Ivanovna için yapılacaktı dua. Aynı gün akşama doğru körkütük sarhoş olana dek içti, Alyoşa için de rahipler için de yakası açılmadık küfürler etti. Dinle arası pek yoktu; belki de ömrü boyunca bir tasvirin önüne beş kopeklik bir mum yakıp koymamıştı. Bu gibi insanlarda birdenbire ortaya çıkan duyguların, düşüncelerin tuhaf atılımları olur.

Fyodor Pavloviç'in iyice çöktüğünü söylemiştim. Ne biçim bir yaşam sürdüğünü, yaptıklarının gerçek yönünü yansıtan bir görünüm vardı yüzünde o zamanlar. Her zaman küstahça, kuşkulu, alaylı bakan küçük gözlerinin altındaki uzun, etli torbacıklar; ufacık, ama yağlı yüzündeki sayısız derin kırışıklar; sivri çenesinin altındaki etli, para kesesi gibi uzunca gıdık, yüzüne iğrenç bir şehvet anlatımı veriyordu. Bunlara, aralarından kapkara, handiyse tümü çürümüş kırık dökük dişler, kalın dudaklarla çevrili uzun, şehvetli bir de ağız ekleyin. Konuşmaya başladığında tükürük saçardı her yana. Gerçi bundan hoşlanıyordu, yüzüyle alay etmeye kendi de bayılırdı. Özellikle, pek büyük olmamakla birlikte, pek ince, sivri burnundan söz ederdi: "Tam Romalı burnu," derdi; "Gıdığım da eklenince tam bir eski Roma soylusuna benziyorum." Belki de bundan gurur duyuyordu.

Annesinin mezarını bulduktan çok kısa bir süre sonra Alyoşa durup dururken bir gün babasına manastıra girmek istediğini, rahiple-

rin onu rahip adaylığına kabule hazır olduklarını bildirdi. Bunun, en büyük isteği olduğunu, babası sıfatıyla ondan izin istediğini de açıkladı. Fyodor Pavloviç, manastırdaki Zosima dedenin bu “sessiz çocuk” üzerinde özel bir etkisi olduğunu biliyordu zaten.

Alyoşa’yı sessiz, düşünceli bir tavırla dinledikten sonra, onun bu isteğine hiç şaşmamış gibi,

- Zosima dede oradaki rahipler içinde en dürüst olanıdır kuşkusuz, diye mırıldandı. Him... demek manastıra girmek istiyorsun, benim sessiz çocuğum!

Çakırkeyfti. Birden o uzun yarı sarhoş, ama kurnazlıktan, sarhoş yılışıklığından sıyrılamayan gülümsemesi belirdi dudaklarında.

- Him... sonunda böyle bir yola sapacağını biliyordum zaten; düşün bir kere, biliyordum bunu! Gözün hep oradaydı. Pekâlâ, iki bin rublen de var sanırım, elin boş gitmezsin. Ben de hiçbir zaman silkip atmayacağım seni, meleşim. Şimdi de, isterlerse gerektiği kadar para yatıracağım oraya senin için. İstemezlerse ille alın diye zorlamamız da olmaz, değil mi? Zaten pek para harcamazsın sen, haftada iki metelik yeter... Him. Biliyor musun, bir manastırın yakınlarında bir köy var, bölgede herkes bu köyde yalnızca “manastır karıları”nın yaşadığını biliyor. Otuz kadar varlar, “manastır karıları” diyorlar onlara, öyle sanıyorum ki... Gittim oraya, ilginç bir yer, değişiklik bakımından tabii... Yalnız bir kötü yanı var, her yer Rusluk kokuyor, hiç Fransız kadını yok, oysa getirebilirler de, paraları bol çünkü. Duysalar kendiliklerinden gelirler hem. Ama burada hiçbir şey yok, manastır karıları falan da bulunmaz, iki yüz rahip var, o kadar. Hepsi de dürüst, perhizkâr adamlar. Doğrusunu söyleyeyim... Him. Rahip olmak istiyorsun demek? Acıyorum sana Alyoşa; inanır mısın, yürekten sevmiştim seni... Ama fırsat fırsattır: Biz günahkârlar için de dua edersin. Burada çok günah işledik çünkü. Benim için bir gün gelir de kim dua eder acaba? Dünyada böyle bir adam çıkar mı? diye düşünüp dururdum hep. Benim güzel yavrum, belki inanmazsın ama bu bakımdan pek budalayımıdır. Son derece. Görüyorsun ya: Ne denli budala olursam olayım, gene de düşünüyorum. Hep düşünürüm, hep dedimse her zaman değil kuşkusuz, arada bir. Öldüğüm zaman şeytanların beni çengellerine takıp götürmeyi unutacaklarını pek sanmıyorum. Sonra şöyle sorular geliyor aklıma: “Çengeller mi? Nereden bulacaklar çengeli? Neden olacak bu çengeller? Demirden mi? Nerede yaparlar onları? Fabrikaları falan mı var orada?” Rahipler, cehennemin, sözgelimi bir tavanı olduğuna inanıyorlardır kuşkusuz. Cehennemin varlığına inanabilirim, ya tavansız olanına; böylesi sanki daha bir ince, bilimsel, yani Lütüvvari oluyor. Aslında, ha tavanlı

olmuş, ha tavansız, hepsi bir değil mi? Uğursuz sorun da bundan çıkıyor zaten! Eh, tavan yoksa, çengel de yok demektir. Çengel olmayınca demek ki her şey boş, yani gene akıl almaz bir durum çıkıyor ortaya: Öyleyse kim çengele takıp götürecek beni, çünkü bunu yapmazlarsa olmaz, dünyada gerçek denilen şey kalmaz o zaman! Il faudrait les inventer¹ bu çengelleri, sırf benim için, çünkü benim ne rezilin biri olduğumu bilmezsin sen, Alyoşa!..

Alyoşa, sakın, ciddi bir tavırla babasına bakarak,

- Evet, dedi, çengel falan yok orada.

- Öyle, öyle, sadece çengel gölgeleri varmış. Biliyorum, biliyorum.

Bir Fransız yazarı şöyle anlatıyordu cehennemi: J'ai vu l'ombre d'un cocher, qui avec l'ombre d'une brosse frottait l'ombre d'une carosse.² Nereden biliyorsun sen çengel olmadığını, canım? Manastıra girince böyle söylemeyeceksin ama. Olsun varsın, gene de git, gerçekleri öğren orada, sonra gel bize anlat: Kişi öteki dünyada ne var ne yok kesinlikle bilirse göçmesi daha kolay olur. Evet, senin için burada sarhoş bir babanın, kızların arasında kalmaktansa (gerçi melek gibi olduğun için hiçbir kötülük bulaşmaz sana), rahiplerin arasına karışmanın daha iyi olacak. Sanırım orada da tertemiz kalırsın, zaten buna güvendiğim için izin veriyorum sana. Aklını peynir ekmekle yemedin ya. İnanırsın, içindeki ateş söner, iyileşir, dönersin: Bekleyeceğim seni: Beni suçlamayan tek insan sensin dünyada, sevgili yavrum, hissediyorum bunu, hissetmeden yapamam zaten!..

Ağlamaklı olmuştu. Pek duygulu bir insandı. Huysuz ve duygulu.

5

DEDELER

Belki okuyuculardan, delikanlımızın hastalıklı, çabuk heyecanlanan, kişiliği henüz gelişmemiş, soluk yüzlü, yanakları çökük, hayal peşinde koşan bir zavallı olduğunu sananlar çıkacaktır. Oysa tersine, o zamanlar Alyoşa boylu boslu, yanaklarından kan damlayan, inağrur bakışlı, on dokuz yaşlarında aslan gibi bir delikanlıydı. Fazla yakışıklı bile sayılırdı. Ortadan uzun boylu, sağlam yapılı, koyu kahverengi saçlı; biraz uzun da olsa, yumurta biçimi yüzünün çizgileri düzgün, koyu gri gözleri birbirinden uzak, oldukça dalgın, görünüşte pek soğukkanlı bir gençti. Kan damlayan yanakların, ne kendini dine ver-

1 İcat etmek gerek.

2 Bir arabacı gölgesi gördün, bir fırtaç gölgesiyle bir arabacı gölgesini boyuyordu.

me, ne de sofuluğa dalmaya engel olabileceğini söyleyecekler çıkar belki; oysa bana öyle geliyor ki, Alyoşa herkesten daha bir gerçekçiydi. Ah, manastırdayken mucizeye kesinlikle inanıyordu kuşkusuz, ama bence, mucize gerçekçi bir insanı hiçbir zaman şaşırtmaz. Gerçekçiyi dine yaklaştıran mucizeler değildir. Tanrıtanımaz gerçek bir gerçekçi, mucizeye inanmasını sağlayacak gücü, yeteneği, her zaman bulur içinde; mucize açık seçik olursa gerçeği kabul etmekte, duygularına inanmaz. Mucizeyi kabul etse bile, o zamana kadar habersiz olduğu bir gerçek olarak kabul eder onu. Gerçekçide mucize inancı doğurmaz, inanç mucizeyi doğurur. Gerçekçi bir kere inandıktan sonra, gerçekçi olduğu için mucizeyi de kesinlikle kabul etmek zorundadır. Havarî Thomas görmeden inanmayacağını söylemiş, görünce de “Tanrım benim, Rabbim!” demişti. Onu inanmak zorunda bırakan mucize miydi? Bu sorunun en akla yakın yanıtı “hayır”dır. İnanmak istediği için inanmıştı. Hem belki daha önce, hatta “Görmeden inanmam,” dediği zaman bile yüreğinin derinliklerinde inanıyordu.

Olur ki Alyoşa’nın, kişiliği gelişmemiş, kalın kafalı, okulunu bitirmemiş vb. bir genç olduğunu söyleyenler çıkar. Okulunu bitirmediği doğrudur, ama onun kalın kafalı, ya da aptal olduğunu söylemek büyük haksızlık olur. Yukarıda söylediğimi yineleyeceğim yalnızca... Bu yaşama sırf, o zaman onu yalnız bunun etkilediği, ışık arayan ruhu için en iyi kurtuluş yolu olarak bu yolu gördüğü için atılmıştı. Buna şunu da ekleyin: Alyoşa çağımızın gençlerindendi; yani yaratılıştan dürüst, gerçeği öğrenmek isteyen, arayan, ona inanan, bir kere inandıktan sonra da ona kavuşmayı bütün varlığıyla isteyen, her şeyini, canını bile vermek pahasına bu yolda çabuk utkuya ulaşmak tutkusuydu içi yanan gençlerdendi. Ne yazık ki bu gençlerin çoğu, böyle durumlarda can vermenin, belki de en kolay yol olduğunu; bir kere tutuldukları, kendilerine ülkü edindikleri gerçeğe, utkuya ulaşmak için güçlerini on kat artırarak bile olsa, gençliklerinin en verimli beş-altı yılını ağır bir bilimsel çalışmaya ayıramayacaklarını, böylesine bir özverinin onlardan birçoğunun gücünü çok aştığını bilemiyorlar. Alyoşa ötekilerden apayrı bir yol seçmişti ya, utkuya bir an önce ulaşmak tutkusu onun içinde de vardı. Ciddi olarak düşünüp Tanrı ile ölümsüzlüğün varlığına kesinlikle inanınca hemen şöyle söyledi kendi kendine: “Ölümsüzlük için yaşamak istiyorum, yarım yamalak bir uzlaşmaya yanaşmayacağım.” Tanrının, ölümsüzlüğün olmadığı kanısına varsaydı hemen bir Tanrıtanımaz, sosyalist oluverirdi (sosyalizm yalnızca bir işçi, ya da dördüncü sınıf dedikleri insanların sorunu değil, daha çok bir Tanrıtanımazlık, çağdaş Tanrıtanımazlığın;

özellikle Tanrısız kurulmuş, yerden göğe varmak için değil, göğün yere indirilmesini amaçlayan bir Babil Kulesi* sorunudur). Eskisi gibi yaşamını sürdürmek Alyoşa' ya tuhaf, hatta olanaksız geliyordu. Kitapta şöyle yazar: "Tam bir insan olmak istiyorsan, varını yoğunu dağıt, peşimden gel." Alyoşa kendi kendine,

- "Varım yoğun" yerine, iki ruble dağıtamam ben, "peşinden gitmek" yerine de yalnızca ayinlerde bulunmakla yetinemem.

Çocukluk anıları arasında kentimizin manastırıyla ilgili olanlar da vardı belki. Annesi ayinlere götürmüş olabilirdi onu oraya. Belki de havaleli annesi onu tasvire doğru uzattığı sırada odaya dolan güneş ışınlarının da bir etkisi olmuştur. Belki de o zaman sırf şöyle bir bakmak için gelmişti kentimize: "Her şey" mi yoksa "iki rublesi" mi vardı, bilmek istiyordu... manastırda dede ile karşılaşınca...

Yukarıda da anlattığım gibi, Zosima dedeydi bu: Burada, manastırımızdaki "dedeler" üzerine de birkaç şey söylemem gerekiyor ya, ne yazık ki bu konuda kendimi oldukça bilgisiz, güçsüz buluyorum. Gene de kısaca, ayrıntılara girmeden anlatmayı deneyeceğim. Önce şunu söyleyeyim ki, bu konuda söz sahibi, uzman kişiler dedelerin ve dedeliğin bizde, Rus manastırlarında henüz yeni olduğunu, hatta yüz yıllık bir geçmişi bile olmadığını söylüyorlar. Oysa Ortodoks dogmada, özellikle Sina'da, Aynaroz'da bin yıldan beri vardır. Bazı iddialara göre, eski zamanlarda Rusya'da varmış dedelik, ya da olması gerekirmiş; ama ülkenin geçirdiği felaketler, Tatar istilası, iç karışıklıklar, İstanbul'un fethinden sonra doğuyla ilişkilerin kesilmesi nedeniyle manastırlarımızda dedeler kalkmıştı ortadan. Ancak geçen yüzyılın sonunda büyük din kahramanımız (böyle diyorlar onun için) Palsiy Veliçkovski ve müritlerince yeniden kurulmuştur. Ne var ki, aradan yüz yıla yakın bir zaman geçmesine karşın, dedeler ancak birkaç manastırda vardır; hatta Rusya'da görülmemiş bir yenilik diye bazen sertçe izlenirler. Özellikle Kozelskaya Optina manastırı, dedeleriyle büyük ün kazanmıştı. Kentimizin manastırında dedeliğin kiminle, ne zaman başladığını söyleyemeyeceğim, ama Zosima dededen önce iki dedenin daha olduğunu biliyorum; ama sonuncusu hastalıklardan zayıf düşmüş, son günlerini yaşıyordu. Yerine kimi dede yapacakları bile bilinmiyordu. Bu sorun manastırımız için önemliydi, çünkü o zamana dek hiçbir şeyiyle tanınmamıştı. İçinde ne bir aziz türbesi, ne de mucize yaratmış bir tasvir vardı. Tarihimize bağlı bir efsanesi bile yoktu. Bu manastırdan yetişmiş olanlar arasından parlak utkular kazanmış, yurda büyük hizmetleri dokunmuş kimseler çık-

(*) Incil'de bir efsane anlatılır: Göğe ulaşmak için bir kule yapmak girişiminde bulundurlar Babil'de. Çöküşün bir sonucu olarak, insanların birbirini anlamaması için her birinin dilini karıştırdılar. <https://www.mantey.org>

mamıştı. Rusya'da ancak dedeleriyle tanınmıştı. Onları görmeye, dinlemeye Rusya'nın her yanından, binlerce verst uzaklardan geliyorlardı. Nedir bu dede? diyeceksiniz. Dede, sizin ruhunuzu, iradenizi alıp kendi ruhuna, iradesine bağlayan insandır. Kendinize bir dede seçtiniz mi, iradenizi bırakmış, onun buyruğuna girmiş oluyorsunuz. Kendilerini bu çileye, bu korkunç yaşam okuluna gönüllü olarak bağlayanların, ömür boyu sürececek bir boyun eğmeyle benliklerini yok ederek gerçek ruh özgürlüğüne kavuşma umutları vardır. Böylece yaşamlarının sonuna dek kendi benliğini bulamayan insanların sonundan kurtulacaklarına inanırlar. Bu buluş, yani dedelik öyle havadan bir şey değildir, bin yıldan beri denenmektedir doğuda. Dedelere karşı görev bizim Rus manastırlarındaki bildiğimiz "müritlik" değildir. Burada dedeye bağlı olanlar ona ruhlarının en gizli, karanlık köşelerini de açmışlardır. Aralarında sağlam bir bağ vardır. Hristiyanlığın ilk zamanlarında böyle bir müridin, dedesinin ona verdiği bir görevi yapmadan manastırdan çıktığı, başka bir ülkeye -Suriye'den Mısır'a- gittiği anlatılır. Orada uzun çalışmalardan, parlak utkulardan sonra din uğruna çile çekmiş, acılar içinde ölmüş. Kilise, kutsal bir insan saydığı için cenazesini kaldırırken, papazın "kâfirler çekilin!" demesi üzerine tabut, içindeki ölüyle birlikte havaya kalkmış, kilisenin dışına çıkmış. Üç kere yinelenmiş böyle. Sonunda, bu kutsal çilekeşin, zamanında dedesinin buyruğunu yerine getirmedeği, onu bırakıp kaçtığı; bu yüzden, bunca yüce kahramanlık bile yapsa, dedesi onu bağışlamadan bağışlanamayacağı öğrenilmiş. Dedeye haber salmışlar, bağışlamış onu, ancak o zaman toprağa verebilmişler tabutu. Eski bir efsanedir bu kuşkusuz, ama işte size eski olmayan bir olay: Genç bir Rus keşişi bundan kısa bir süre önce dünyadan elini eteğini çekmiş, Aynaroz'da yaşıyordu. Bir gün dedesi ona, kutsal bir yer, sakın bir yuva olarak pek çok sevdiği Aynaroz'dan ayrılmasını, önce Kudüs'e, hacca gitmesini, sonra Rusya'ya dönmesini, kuzeye, Sibirya'ya gitmesini buyurmuş: "Senin yerin orası, burası değil!" Şaşırان, üzüntüsünden ne yapacağını bilemeyen keşiş İstanbul'da, dünyanın en büyük patriğine gelmiş, aldığı buyruktan bağışlanması için yalvarmış yakarmış. Patrik, dünyanın en büyük din adamı olarak onun bile keşişi bağışlayamayacağını, zaten dünyada, dedenin bir kere verdiği bir buyruğu bağışlayacak bir gücün olmadığını, olamayacağını, onu ancak buyruğu veren dedenin bağışlayabileceğini söylemiş. Dedelerin bazı durumlarda sınırsız yetkileri vardı. Bizde dedeliğin önceleri saldırılara uğramasının nedeni de budur işte. Gene de kısa zamanda büyük saygı görmeye başlamış dedeler. Sözgelimi, manastırımızın dedelerine basit halktan da, yüksek sınıf-

tan da ziyaretçiler akın ediyor, ayaklarına kapanarak içlerindeki kuş-
kuları, günahlarını, acılarını açıyorlardı, öğüt istiyorlardı. Bu duru-
mu gören ve dedeliğe karşı olanlar, başka birçok suçlamaların yanın-
da, dedelerin günah çıkarmanın kutsallığını kendi başlarına, düşün-
cesizce bozduklarını haykırmaya başladılar. Oysa müritlerin, ya da
dışarıdan gelenlerin içlerini sürekli dedelerine açmalarında kutsallık-
la, dinle ilgili hiçbir yan yoktu. Ama dedelik dayandı bu saldırılara,
şimdi de günden güne gelişmektedir. Denenmiş, kişinin kölelikten
ruhsal olarak kurtulmasının, özgürlüğe, erdeme kavuşmasının bu si-
lahı iki yanı keskin bir silah da olabilir belki; bazı kimseleri iç huzu-
runa, iradeye tam hâkimiyete kavuşturmak yerine, en şeytanî bir gu-
rura (yani özgürlüğe değil de zincire) sürükleyebilir.

Zosima dede altmış beş yaşlarındaydı, toprak sahibi bir aileden ge-
liyordu. Bir zamanlar, ilk gençlik yıllarında ordudaydı, Kafkasya'da
“yüksek-subay” olarak görev yapmıştı. Hiç kuşku yok ki ruhunun
değişik bir yanıyla etkilemişti Alyoşa'yı. Delikanlıyı pek sevmiş, ma-
nastırda kendisine ayrılan bölümde kalmasına izin vermişti. Şunu da
söylemeliyim: O sıralar Alyoşa gerçi manastırda kalıyordu ya henüz
bağlanmamıştı oraya, istediği zaman dışarı çıkabiliyor, isterse günler-
ce dönmüyordu. Papaz cübbesini de sırf manastırdakilerden farklı ol-
mamak için giyiyordu. Kuşkusuz hoşlanıyordu da bundan. Belki de,
Zosima dedeyi kuşatan o güç, o ün etki etmişti delikanlının genç ru-
huna. Zosima dede için herkes şöyle söylüyordu. Bunca yıldır ona
içini dökmeye, öğüt almaya, yaralarına merhem olacak bir sözcük
işitmeye gelen sürüyle ziyaretçinin anlattıklarını dinleyip, edilen iti-
rafları, anlatılan dertleri, düşünceleri benliğine öylesine sindirmişti
ki, sonunda güçlü bir sezinleme yeteneği edinmişti; öyle ki, karşısına
çıkan hiç tanımadığı bir ziyaretçinin niçin geldiğini, ne istediğini,
hatta ne çeşit bir acı çektiğini hemen sezinliyor, daha ağzını açmadan
sırlarının bildiğini gören ziyaretçiyi şaşırtıyor, hatta kimi zaman ür-
kütüyordu. Ama Zosima dedeye, baş başa konuşmak için ilk kez ge-
lenlerin çoğunun, hatta hemen hepsinin, içeriye korkarak, heyecan-
lanarak girdikleri, çoğunlukla hafiflemiş, sevinçli çıktıkları Alyo-
şa'nın gözünden kaçmıyordu. Yüzlerindeki karanlık görünümün ye-
rine mutluluk aydınlığı geliyordu. Zosima dedenin hiç de sert olma-
ması; tersine, çevresindekilere hemen her zaman iyi, neşeli davran-
ması son derece şaşırtıyordu Alyoşa'yı. Rahipler onun günahkârlara
daha bir yüreктen bağlandığını, en ağır günahları olan ziyaretçileri
en çok sevdiğini söylüyorlardı. Ömrünün son günlerinde bile onu
çekemeyen, ondan nefret eden rahipler vardı manastırda, ama artık
çok azdı böyleleri, sinmişlerdi. Bunlardan birkaçı manastırın en ileri

gelen kişileri ydi. Sözelimi yemek ve konuşma perhizi yapan manastırın en eski rahibi de bunların arasındaydı. Ne var ki büyük bir çoğunluk Zosima dededen yanaydı, bir çoğu candan seviyordu onu. Bazıları ise tutkuyla bağlıydı ona. Böyleleri onun kutsal bir insan olduğunu, bundan kuşku edilemeyeceğini açık açık -ama pek de yüksek sesle değil- söylüyorlar, ölümünün yakın olduğunu sezinleyerek yakın bir gelecekte manastırlarına büyük ün sağlayacak olan mucizeler bekliyorlardı. Alyoşa, kiliseden uçarak çıkan tabut öyküsüne inandığı gibi, Zosima dedenin olağanüstü gücüne de yürekten inanıyordu. Hasta çocuklarını, ya da ana babalarını getirip, elini başlarına koyup dua etmesi için Zosima dedeye yalvaran ziyaretçilerin kısa bir zaman sonra -bazıları hemen ertesi gün- geri geldiklerini, ağlayarak dedenin ayaklarına kapandıklarını, hastaları iyileştigi için minnettarlıklarını bildirdiklerini görüyordu. Zosima dedenin etkisiyle mi iyileşiyordu bu hastalar, yoksa hastalıkları kendiliğinden mi geçiyordu, Alyoşa'nın düşündüğü yoktu bunu. Öğretmenin ruhsal gücüne yürekten inanıyordu. Çünkü, onun ününü kendi üstünlüğümüş gibi benimsiyordu. Özellikle, kapıda toplanmış, dedeyi görmeye gelen basit halktan dindarlar, Rusya'nın her yanından akın eden ziyaretçiler kalabalığının çıktığı zaman hızla çarpıyordu Alyoşa'nın yüreği, gözleri ııl ııl parlıyordu. Önünde yerlere kapanıyorlar, ağlıyorlar, ayağının bastığı toprağı öpüyorlar, haykırıyorlardı. Kadınlar kucaklarındaki çocuklarını ona doğru uzatıyorlar, hasta havalelileri yanına getiriyorlardı. Zosima dede onlarla konuşuyor, kısa bir dua okuyarak kutsuyor, yolcu ediyordu. Son zamanlarda hastalıklar pek zayıf düşürmüştü onu, öyle ki bazen odasından dışarı çıkmaya gücü yetmiyordu. Böyle durumlarda ziyaretçilerin kapıda günlerce beklediği oluyordu. Onların bu kutsal ihtiyarı böylesine sevmeleri, yüzünü görür görmez ayaklarına kapanmaları, duygulanarak ağlamaya başlamaları Alyoşa için şaşırtıcı bir şey değildi. Ağır çalışma koşullarıyla, kederle, daha önemlisi sürekli haksızlıklarla, kendisinin de öteki insanların da bitmek tükenmek bilmeyen günahlarıyla ruhu iyice sindirilmiş olan basit Rus halkı için kendisini dine vermekten, kutsal sayılan varlıkların önünde secdeye varmaktan daha güçlü bir gereksinim, teselli olamayacağını çok güzel anlıyordu: "Bizler günahla, yalan dolanla, şeytanlarla çevriliyiz ya, olsun varsın, orada bir yerde kutsal, yüce bir yaratık bulunuyor. Gerçeğe ulaşmıştır, gerçeği biliyor o. Demek ki yeryüzünden büsbütün yitip gitmeyecek gerçek, öyleyse ola ki, kitapta yazıldığı gibi bir gün bizim içimize de girer, bütün dünyada hüküm sürmeye başlar." Halkın böyle düşündüğünü biliyordu Alyoşa, anlıyordu bunu. Halkın gözündeki Tanrı gerçeğinin

koruyucusunun Zosima dede olduğundan, bu ağlaşan köylüler, hasta kadınlar gibi onun da en küçük bir kuşkusu yoktu. Zosima dedenin öldükten sonra manastıra büyük bir ün kazandıracağı inancı belki de manastırda en çok Alyoşa'nın içinde yer etmişti. Özellikle son zamanlarda derin, ateşli bir iç coşkunu gittikçe daha bir güçlü alevleniyordu yüreğinde. Zosima dedenin tek olması da tasarlandırıyordu onu hiç: "Olsun varsın, kutsal bir yaratıktır o, tüm insanlığı yenileyecek sır, hakkı en sonunda yeryüzünde kökleştirecek güç onun yüreğindedir. O zaman herkes kutsal olacak, birbirini sevecek. Ne zengin, ne yoksul, ne birbirinden yüksek insan ne de ezilen olacak. Bütün insanlar Tanrının çocukları olarak kardeş gibi yaşayacak, gerçek İsa Krallığı kurulacak." Alyoşa'nın umutları bunlardı işte.

O zamana dek hiç görmediği iki ağabeyinin kente gelişi Alyoşa üzerinde son derece etkili olmuştu kuşkusuz. Öz ağabeyi İvan Fyodoroviç'ten sonra geldiği halde, büyük ağabeyi Dmitri Fyodoroviç'le daha çabuk anlaşmış, daha sıkı dost olmuştu. Ağabeyi İvan'ı yakından tanımayı pek istiyordu ya, işte İvan geleli iki ay olmuştu, oldukça sık görüşmelerine karşın, bir türlü kaynaşmamışlardı: Alyoşa konuşkan değildi zaten, bir şey bekliyor, bir şeyden utanıyordu sanki. Ağabeyi İvan ise ilk başta Alyoşa'ya merakla, uzun uzun bakıyorsa da - Alyoşa farkındaydı bunun- çok geçmeden ilgilenmemeye başlamıştı onunla. Alyoşa'yı şaşırtıyordu bu durum. Ağabeyinin kayıtsızlığını; aralarındaki yaş, özellikle öğrenim farkına veriyordu. Ne var ki başka şeyler de geliyordu aklına: İvan'ın böylesine ilgisizliği belki de Alyoşa'nın bilmediği bir şeyden geliyordu. Nedense, İvan'ın hep ruhsal, pek önemli bir şeyle uğraştığını, belki de son derece güç olan bir amaca ulaşmaya çalıştığını sanıyordu. Alyoşa ile ilgilenecek zamanı yoktu; ona karşı ilgisizliğinin tek nedeni buydu işte. Alyoşa'nın şöyle düşündüğü de oluyordu: "Bu kayıtsızlıkta, öğrenim görmüş bir Tanrıtanımazın ahmak bir rahip adayına duyduğu küçümseme de yok muydu acaba?" Ağabeyinin Tanrıtanımaz olduğunu kesinlikle biliyordu. Böyle bir küçümseme vardıysa ortada, alınmaması gerekirdi, ama gene de kendisinin bile anlamadığı endişeli bir şaşkınlıkla ağabeyinin ona yaklaşmasını bekliyordu. Büyük ağabeyi Dmitri Fyodoroviç derin bir saygıyla, bir çeşit heyecanla söz ediyordu İvan'dan. Son zamanlarda iki ağabeyini sınıksız bağlarla bağlayan o önemli işin ayrıntılarını da ondan öğrenmişti. Ağabeyi Dmitri, İvan'a oranla çok daha az öğrenim gördüğü, iki ağabeyi kişilik bakımından da, yaratılış bakımından da birbirine taban tabana zıt oldukları için Dmitri'nin İvan için söylediği hayranlık dolu sözler Alyoşa'yı pek şaşırtıyordu.

İşte tam o sıralarda Zosima dedenin hücresinde, bu garip ailenin

Alyoşa'yı pek etkileyen bir buluşması, daha doğrusu toplantısı oldu. Aslında uydurma bir nedenle yapılmıştı toplantı. Dmitri Fyodoroviç ile babası arasındaki miras, mal mülk işleri o sıralar tam bir çıkmazdaydı. Aralarındaki ilişkiler iyice bozulmuş, dayanılmaz bir durum almıştı. Zosima dedenin hücresinde toplanıp, onu doğrudan doğruya işe karıştırmadan da olsa, uygun bir biçimde anlaşma düşüncesini - galiba şaka olarak- ilk ortaya atan Fyodor Pavloviç'ti sanıyorum. Büyük din adamının ününün, kişiliğinin uzlaştırıcı bir etkisi olacaktı. O zamana dek Zosima dedeye hiç gitmemiş, hatta onu hiç görmemiş olan Dmitri Fyodoroviç, kendisini dedeyle korkutmak istediklerini sandı önce kuşkusuz. Ama son zamanlardaki çatışmalarında babasına karşı aşırı kaba davrandığı için kendisini suçlu bulduğundan olacak, bu çağrıyı kabul etti. Yeri gelmişken söyleyeyim, Dmitri, İvan Fyodoroviç gibi babasının evinde kalmıyor, kentin öte ucunda ayrı bir evde oturuyordu. O sıralar kentimizde olan Pyotr Aleksandroviç Miusov da Fyodor Pavloviç'in bu düşüncesini pek beğenmişti. 1840-1850 yıllarının bu özgür düşünceli, Tanrıtanımaz liberali belki can sıkıntısından, belki de çocukça bir eğlence isteğinden, baba oğul arasındaki bu işle pek ilgileniyordu. Birden manastırı, "din adamlarını" görmek istemişti canı. Manastırla arasındaki sınır, ormandan ağaç kesimi, nehirde balık avı v.b., v.b. gibi bilinen davaları hâlâ sürüp gittiğinden, başrahiple anlaşarak bunları tatlılıkla sonuca bağlamayı istediği için bu fırsattan yararlanmaya çalışıyor, sabırsızlanıyordu. Böylesine iyi niyetli bir ziyaretçinin, sırf merak ettikleri için gelen öteki ziyaretçilerden daha bir ilgiyle karşılanacağı açıktı. Bütün bunlar, son zamanlarda hücresinde hiç çıkmayan, günlük ziyaretçileri bile hasta olduğunu ileri sürerek kabul etmeyen Zosima dedeyi etkiledi. Sonunda razı oldu, buluşma günü kararlaştırıldı. Yalnız, gülümseyerek Alyoşa'ya,

- Aralarındaki şu bölüşme işine kim karıştırdı beni acaba? diye sordu.

Alyoşa toplantı haberini duyunca şaşırdı. Davalılardan, cenkleşenlerden yalnız ağabeyi Dmitri'nin bu toplantıyı ciddiye alabileceğini, ötekilerin çocukça karşılayacakları, hatta belki de Zosima dedeyi küçük düşürmek niyetiyle gelecekleri kanısındaydı. Ağabeyi İvan'la Miusov meraktan, hem de en bayağı bir meraktan ötürü geleceklerdi. Babasının canı ise soytarılık yapmak istiyordu. Ah, Alyoşa gerçi susuyor, ses çıkarmıyordu ya, babasının ne mal olduğunu iyi biliyordu. Yine söylüyorum, herkesin sandığı gibi saf değildi bu çocuk. Kararlaştırılan günü heyecanla bekliyordu. Hiç kuşku yok ki, aile arasındaki bu anlaşmazlıklara bir çözüm yolu bulunabilmesini candan dili-

yordu. Öte yandan, en çok korktuğu da Zosima dedenin hakarete uğramasıydı. Miusov'un ince, kibarca alaylarından, bilgili İvan'ın kibirli kibirli susuşundan ihtiyarın alınacağını sanıyordu. Toplantıya gelecek bu kişiler üzerine Zosima dedeye birşeyler söylemeyi, onu uyarnayı bile düşündü bir ara, ama sonra vazgeçti. Ancak şu kadarını yaptı, kararlaştırılan günden bir gün önce bir tanıdık aracılığıyla ağabeyi Dmitri'ye onu çok sevdiğini, verdiği sözü yerine getirmesini beklediğini duyurdu. Dmitri düşünceye daldı, kardeşine söz falan verdiğini anımsamıyordu. Bir mektupla yanıt verdi ona: "Bir alçaklıkla" karşılaşırsa, kendini tutmak için bütün gücünü kullanacağına söz verdi. Zosima dedeye de İvan'a da sonsuz saygısı olduğu halde, bu işin içinde ya bir tuzağın, ya da bayağı bir komedinin varlığından kuşkulandığını yazıyordu. Dmitri şöyle bitiriyordu mektubunu: "Gene de, senin böylesine saydığın, sevdiğin o kutsal kişiyi incitmekten se dilimi koparır atarım." Bu mektup Alyoşa'nın pek hoşuna gitmemişti.

İKİNCİ KİTAP
Yersiz Bir Toplantı

1

MANASTIRA GELDİLER

Sıcak, güneşli, nefis bir gündü. Ağustosun sonlarıydı. Zosima dedeyle ikinci sabah ayininden hemen sonra, yaklaşık saat on bir buçukta görüşülecekti. Bizimkiler ayinde bulunmadılar, tam halk dağılırken onur verdiler. İki arabayla gelmişlerdi. Cins iki at koşulu, şık bir kupa arabası olan birinciyle Pyotr Aleksandroviç Miutsov, yanında yirmi yaşlarında, pek genç bir adam olan uzak akrabası Pyotr Fomiç Kalganov'la geldi. Bu delikanlı üniversiteye girmeye hazırlanıyordu. Oysa o sıralar nedense yanında kaldığı Miusov kendisiyle birlikte yurt dışına, Zürih ya da Viyana'ya gelmesi, üniversiteyi orada okuması için kandırmaya çalışıyordu onu. Delikanlı henüz karar vermemişti. Düşünceli, hatta biraz dalgın görünüyordu. Sevimli bir yüzü vardı. Sağlam yapılı, uzun boyluydu. Bakışlarında kimi zaman tuhaf bir donukluk belirliyordu: Son derece dalgın insanlarda rastlandığı gibi, bazen yüzüne uzun süre dik dik baktığı karşısındakini görmüyordu. Konuşkan değildi, hatta çekingendi biraz, ama birisiyle baş başa kaldığı zamanlar birden bülbul kesildiği, heyecanlandığı, şakalar yaptığı, birşeyler bulup güldüğü olurdu. Ne var ki birden gelen canlılığı gene birden kayboluverirdi. Her zaman iyi, hatta şık giyinirdi. Yalnız kendisinin olan bir mülkü vardı, çok daha büyük başka bir mülke de sahip olmak üzereydi. Alyoşa ile dosttular.

Miusov'unkinden hayli geride kalmış pek eski, her yanı dökülen, ama rahat, yaşlı bir çift baklakırı at koşulu bir kira arabasıyla da Fyo-

dor Pavloviç'le oğlu İvan Fyodoroviç geldiler. Dmitri Fyodoroviç, toplantı saati bir gün önce kendisine bildirilmesine karşın, gene de geç kaldı. Konuklar arabalarını dışarıda, konuk evinin önünde bırakıp manastırın büyük kapısından yürüyerek girdiler. Fyodor Pavloviç dışında, gelenlerin üçü, ömürlerinde manastır görmemiş benziyorlardı. Miusov ise belki de otuz yıldan beri kiliseye adını atmamıştı zaten. Yapmacık bir laubalilik ve tuhaf bir merakla bakınıyordu. Ama gözlemci zekâsı, manastırda, hiçbir değişik yanı olmayan birkaç kilise yapısından, evden başka, üzerinde durulacak bir şey bulamamıştı. Kiliseden son çıkanlar şapkaları ellerinde, haç çıkararak geçtiler. Basit halkla beraber daha yüksek tabakadan olanlar da vardı: İki-üç bayan, pek yaşlı bir general de bunlar arasındaydı. Hepsi konuk evinde kalıyordu. Dilenciler hemen kuşattı bizim ziyaretçileri, ama bir şey koparamadılar. Yalnızca Petruşa Kangalov cüzdanından bir on kopeklik çıkardı, Allah bilir niçin, heyecanlanarak, kızarıp bozarak bir kadının eline tutuşturdu. Çabuk çabuk konuşarak,

- Aranızda paylaşın, dedi.

Yanındakilerden hiç kimse bu konuda bir şey söylememişti ona, bozulmasını gerektirecek bir neden yoktu ortada. Bu durumu farkedince daha da bozuldu delikanlı.

Ne var ki durum pek tuhaftı. Beklemeleri, hatta saygıyla karşılamaları gerekirdi onları: Gelenlerden biri daha pek yakında bin ruble bağışta bulunmuştu manastıra, öteki ise çevrenin en varlıklı toprak sahibi, en aydın adamıydı. Hem mahkemenin gidişine göre, manastırdakilerin nehirde balık tutmaları da sonunda, onun izniyle olacağı benzerdi. Gelin görün ki, resmi kişilerden hiç kimse karşılamamıştı onları gene de. Miusov dalgın dalgın kilisenin yanındaki mezar taşlarına bakıyordu; böyle "kutsal" bir yere gömülmek hakkını kazanmanın orada yatanlara hayli tuzluya patladığını söylemek istedi bir ara, ama söylemedi: Özgür düşünceliliğinden gelen alaycılığı bir öfkeye dönmek üzereydi.

Birden, kendi kendine konuşuyormuş gibi,

- Hay aksi şeytan, dedi, bu kargaşalıkta kimi bulup da sormalı... Önce buna karar vermeliyiz, zaman geçiyor çünkü.

Yanlarına yaşlı, başının tepesinde saçı kalmamış, bol bir yazlık palto giymiş, süzgün bakışlı bir adam geldi birden. Şapkasını çıkardı, peltek peltek konuşarak kendisini Tula ili toprak sahiplerinden Maksimov diye tanıttı. Hemen ilgilendi bizimkilerin işiyle.

- Zosima dede keşişhanede kalıyor, oradan hiç çıkmaz, manastırdan dört yüz adım ötededir; koruluktan geçeceksiniz, koruluktan...

Fyodor Pavloviç,

- Koruluğu geçeceğimizi ben de biliyorum, dedi, ama yolu anımsamıyoruz, çoktan beri gelmedik buraya.

- Şu kapıdan çıkın, koru tam karşınıza gelir... koruluğa gireceksiniz. Beraber gidelim. Buyrun... benim de... ben de... Buradan, efendim, buradan...

Kapıdan çıkıp koruluğa doğru yürüdüler... Altmış yaşlarında gösteren toprak sahibi Maksimov yürümüyor, daha doğrusu heyecanlı, aşırı bir merakla yanındakileri süzerek yan yana adeta koşuyordu. Gözlerinde bir tuhaflık vardı.

Miusov sert bir tavırla,

- Bakın, dedi, dedenin yanına özel bir iş için gidiyoruz biz. Analayacağınız, "bu zattan" kendisiyle görüşme izni aldık. Dolayısıyla, yolu gösterdiğiniz için minnettarız size, ama rica ederiz, bizimle gelmeyin.

- Ben görüştüm kendisiyle, görüştüm... Un chevalier parfait!¹

Parmağını şaklattı toprak sahibi.

- Kimmiş bu chevalier? diye sordu Miusov.

- Zosima dede, efendim, soylu Zosima dede... Manastırın gururu, ünü, her şeyi olan Zosima dede. Öyle bir dededir ki o...

Adamın karmakarışık, bir şey anlaşılmayan sözünü, peşlerinden koşarak yetişen kukuletalı, kısa boylu, yüzü pek solgun, sıska bir rahip kesti. Fyodor Pavloviç'le Miusov durdular. Rahip yerlere kadar eğilerek, son derece kibar bir tavırla,

- Başrahip, keşişhaneden dönüşte hepinizi yemeğe buyur ediyor, efendim, dedi. Saat birde yemek yerler, daha geç kalmayın.

Maksimov'a döndü:

- Sizi de bekliyorlar.

Bu çağrıya pek sevinen Fyodor Pavloviç,

- Hay hay, mutlaka geleceğim, dedi, mutlaka! Hem biliyor musunuz? Burada kibar davranacağımıza söz vermiştik... Ya siz, Pyotr Aleksandroviç, siz de buyuracak mısınız yemeğe?

- Pek tabii. Din adamlarının nasıl yaşadıklarını görmeye gelmedim mi buraya? Yalnız bir şey, sizinle birlikte olmam düşündürüyor beni, Fyodor Pavloviç...

- Evet, Dmitri Fyodoroviç henüz gelmedi.

- Hoş hiç gelmeseyse daha iyi olurdu ya! Bu işinize karışmak hoşuma gidiyor mu sanıyorsunuz? Hele bir de sizinle olmak zorunluluğu varken...

Rahibe döndü:

-Yemeğe geleceğiz, dedi. Başrahibe teşekkürlerimizi iletin.

1 Tam bir kişizade.

- İletmem, sizleri dedeye götürmek görevi bana verildi...
Toprak sahibi Maksimov ince sesiyle,
- Öyleyse ben başrahibin yanına gideyim, diye söze başladı, hemen başrahibin yanına gideyim.
Rahip çekingen bir tavırla,
- Bu saatte başrahip meşguldürler, dedi, ama gene siz bilirsiniz...
Maksimov geri dönüp manastıra doğru koşarak uzaklaştığında Mi-
usov yüksek sesle,
- Pek yapışkan bir ihtiyar, dedi.
Fyodor Pavloviç birden;
- Von Shon'a benziyor, diye mırıldandı.
- Başka bir şey bilmezsiniz siz zaten... Neresi benziyor Von Shon'a?
Gördünüz mü siz Von Shon'u?

- Resmini gördüm. Yüz çizgileri benzemiyorsa da, sözle anlatılamayacak bir benzerlikleri var. Von Shon'un tıpkısı. İnsanın yüzüne baktım mı anlarım ben.

- Olabilir; adam tanımakta ustasınızdır. Yalnız ne var ki, Fyodor Pavloviç, burada kibar davranmaya söz verdiğimizizi biraz önce siz anımsatmıştınız, unuttunadınız ya. Şimdiden söylüyorum size, tutun kendinizi. Burada da soytarılığa kalkışırsanız sonu kötü olur, beni de sizin gibi bir adam sanmalarını istemem...

Rahibe döndü:

- Görüyorsunuz ya, ne biçim adam olduğunu... onunla kibar insanlar arasına girmekten çekinirim.

Rahibin solgun, kansız dudaklarında ince, çekingen bir gülümseme belirdi. Bir tür kurnazlık da sezinleniyordu bu gülümsemesinde. Ama karşılık vermedi, ne var ki gururundan sustuğu belliydi. Mi-
usov daha da buruşturdu yüzünü.

"Ah, topunun canı cehenneme, diye geçirdi içinden, yüzyıllar boyunca hep aynı dış görünüşleri vardır, gerçekte ise soytarılık, saçmalık!"

Fyodor Pavloviç,

- İşte keşişhane... geldik! diye haykırdı. Bahçe kapısı da giriş kapısı da kapalı.

Sonra kapının üstündeki, yanlarındaki kutsal resimlere bakarak, geniş kol hareketleriyle haç çıkarmaya başladı.

- İnsan gittiği yerin âdetlerine uymalı, dedi. Bu keşişhanede yirmi beş keşiş kalıyor. Birbirine bakıp, lahana yiyorlar. Hem şu kapıdan içeri hiçbir kadın adımını atamaz, ilgi çekici yanı da bu işte... Gerçekten de öyleymiş.

Birden rahibe döndü:

- Yalnız, işittiğime göre Zosima dede kadın kabul ediyormuş?

- Basit, halktan kadınlar şimdi de var, işte orada, taraçanın altında yatmış bekliyorlar. Yüksek tabakadan bayanlar için ise taraçada, ama parmaklığın dışında iki oda yapılmıştır, bakın, pencereleri görünür. Sağlık durumu iyi olduğu zamanlar iç geçitten onların yanına gider Zosima dede, kuşkusuz parmaklığı geçmez hiç. Harkov'lu bir toprak sahibinin karısı bayan Hohlakova, günden güne mum gibi eriyip biten kızını getirmiş, bekliyor birkaç günden beri. Onlarla görüşeceğine söz vermiş olsa gerek, oysa son zamanlarda öylesine bitkin düştü ki, halkın karşısına pek seyrek çıkabiliyor.

- Demek keşişhane ile bayanların odası arasında kapalı bir geçit var. Sözlerimden kötü bir anlam çıkarmayın, sayın peder, laf olsun diye söyledim. Biliyor musunuz, kulağınıza çalınmıştır sanırım, Aynaroz'da değil kadınların ziyareti, manastıra tavuk, dişi hindi gibi dişi hayvanların girmesi bile yasakmış...

Miusov kesti sözünü:

- Fyodor Pavloviç, ben geri dönüyorum, ne haliniz varsa görün, yalnız haber vereyim, ben gidince kolunuzdan tuttukları gibi kapı dışarı ederler sizi buradan.

- Ne zararım var size benim, Pyotr Aleksandroviç, dedi Fyodor Pavloviç.

Keşişhanenin bahçesine girdiklerinde birden,

- Bakın hele, diye haykırdı, ne güzel bir gülistanda yaşıyorlar!

Gerçi şimdi görünürde gül yoktu ya, dikilebilecek her yerde çok güzel sonbahar çiçekleri açmıştı. Çiçeklere bu işten iyi anlayan birisinin baktığı belliydi. Küçük kiliselerin çevresinde, mezarların arasındayla çiçek tarhları yapılmıştı. Zosima dedenin oturduğu tek katlı, önünde taraçası olan ahşap evin de her yanı çiçeklikti.

Fyodor Pavloviç, kapının önündeki merdivenleri çıkarken,

- Bundan önceki dede Varsonofiy zamanında da buralar böyle miydi? diye sordu. İşittiğime göre gösterişi pek sevmezmiş, kadın kısmını sopayla kovarmış.

Rahip:

- Varsonofiy dedenin bazen gerçekten de gariplikleri oluyordu, ama söylenenlerin çoğu uydurmadır, dedi. Sopayla hiç kimseyi kovalanamıştır. Şimdi burada bir dakika bekleyin, baylar; geldiğinizi haber vereyim.

Miusov bu fırsattan yararlanarak bir kez daha mırıldandı:

- Fyodor Pavloviç, son olarak söylüyorum, anlaşılmamızı unutmayın, duyuyor musunuz söylediğimi. Adam gibi hareket edin, yoksa burnunuzdan fitil fitil getiririm sonra.

Fyodor Pavloviç güldü.

- Niçin böyle heyecanlısınız, bilemiyorum, işlediğiniz günahlardan mı korkuyorsunuz yoksa? Zaten kimin ne niyetle geldiğini adamın gözünden anlıyormuş. Bu adamların düşüncesine ne çok değer veriyorsunuz! Bir Parisli, aydın bir kimse olarak şaşırttınız beni doğrusu!

Ne var ki, Miusov bu küstahça söze karşılık vermek fırsatını bulamadı. Onları, içeri buyur ettiler. Canı biraz sıkın girdi içeri...

“Şimdiden biliyorum, diye geçiriyordu içinden, sinirlerim bozuk, tartışmaya gireceğim... heyecanlanacağım, hem kendimi, hem de düşüncelerimi küçük düşüreceğim.”

2

YAŞLI SOYTARI

Onların geldiğini haber alıp yatak odasından çıkan dedeyle hemen hemen aynı anda girdiler odaya. İçeride, onlardan önce gelmiş, Zosima dedenin çıkmasını bekleyen iki keşişhane rahibi vardı. Bunlardan biri keşişhanenin kitaplığına bakıyordu, öteki ise pek yaşlı olmadığı halde, hastalıklı, son derece bilgili olduğunu söyleyen Peder Paisiy idi. Onlardan başka, yirmi iki yaşlarında gösteren, nedense manastırın, manastır rahiplerinin koruduğu, sivil redingot giymiş, papaz okulu öğrencisi bir delikanlı da köşede ayakta bekliyordu (sonra da hep ayakta durdu, hiç oturmadi). Geleceğin din adamı bu delikanlı uzun boylu, körpe yüzlüydü. Elmacık kemikleri iriydi. Zeki, dikkatli bakışlı, kahverengi, küçük gözleri vardı. Yüzünde derin bir saygı okunuyordu. Ağırbaşlı, içten olduğu belli bir saygıydı bu. Konukları selamlamadı bile. Onların dengi olmadığını, kendisinin bağımlı, başkalarının buyruğunda bir kimse olduğunu bildiği için böyle davranmıştı.

Zosima dede, bir rahip adayı ve Alyoşa ile birlikte geldi. Rahipler ayağa kalkıp, yerlere kadar eğilerek selamladılar onu parmaklarını yere değdirdiler, sonra haç çıkararak elini öptüler. Zosima dede de onları kutsadı, her birini, -onlar gibi- parmak uçlarıyla yere dokunarak saygıyla selamladı, kendisini de onların kutsamalarını istedi. Pek ciddiydiler bu töreni yaparken. Her zamanki sıradan bir dinsel davranışa benzemiyordu. Duygulanmışlardı sanki. Gelgelelim, Miusov yalandan duygulanmış gibi davrandıkları kanısındaydı. Beraber geldiği grubun en önünde duruyordu. Düşünceleri ne olursa olsun, ki-barca davranması (buranın töreleri böyleydi çünkü), Zosima dedenin yanına gidip, elini öpmese bile, haç çıkarması gerekiyordu -daha dün akşamdan düşünmüştü bunları-. Gelgelelim, rahiplerin yerlere kadar

eğilerek selamlaşmalarını, dedenin elini yalarcasına öptüklerini görünce, birden değiştirdi kararını: Ciddi, ağırbaşlı bir tavırla, sosyete-
de olduğu gibi öne iyice eğilerek selam verdi, bir sandalyeye doğru
yürüdü. Fyodor Pavloviç de onu izledi. Bu kez bir maymun gibi tak-
lit etmişti Miusov'u. İvan Fyodoroviç son derece onurlu, kibarca
(ama o da ellerini pantolon yan çizgisine yapıştırmıştı) selam verdi.
Kalganov ise öylesine bozulmuştu ki, selam bile verememişti. Zosi-
ma dede kutsamak için kaldırdığı kolunu indirdi, bir kez daha öne
eğilerek selamladı onları, oturumalarını söyledi. Alyoşa'nın yüzü kı-
zarmıştı. Utanıyordu. İçine doğan kötü şeyler oluyordu...

Zosima dede, modası geçmiş maun, maroken küçük bir kanepeye
oturdu, konuklarını da -iki rahip dışında olanları- karşısındaki duva-
rın dibinde yan yana dizili, siyah deri kaplamaları iyice eskimiş, ma-
un dört koltuğa oturttu. Rahipler yanlarında oturmuşlardı: Biri kapı-
nın, öteki pencerenin dibindeydi. Papaz okulu öğrencisi, Alyoşa, pa-
paz adayı ayakta bekliyorlardı. Oda çok küçüktü, sıkıcı bir havası
vardı. Eşyaları kaba, zavallı görünümlü, son derece gereksiz şeylerdi.
Pencerede iki saksı çiçek, köşede de birçok tasvir vardı. Bunlardan
biri, Din Devrimi'nden çok önce yapıldığı belli, çok büyük bir Mer-
yem Ana tasviriydi. Önünde bir kandil yanıyordu. Hemen yanında
pırıl pırıl örtülü iki tasvir daha vardı. Ayrıca melek heykelcikleri, kü-
çük porselen yumurtalar, Mater Dolorosa'yı² Katoliklerin haçını ku-
caklarken gösteren fildişi bir heykelcik, geçen yüzyılın ünlü İtalyan
sanatçılarının yaptıkları birkaç gravür göze çarpıyordu. Bu göz ka-
maştırıcı, değerli gravürlerin yanında, panayirlarda bir kopeğe satıl-
an, basit halk arasında yaygın, azizleri, büyük çilekeşleri, ya da öl-
müş olan birkaç Rus piskoposunun taş basma portreleri de vardı ya,
bunlar öteki duvarlarda asılıydı. Miusov bu "beylikşeylere" şöyle bir
göz gezdirdikten sonra bakışlarını Zosima dedeye çevirmişti. Kendi
bakışına saygı duyar, değer verirdi. Ellisinde olduğu göz önüne alı-
nırsa bu zayıflığını hoş görmek gerekir. Akli başında, hali vakti ye-
rinde, sosyete de yeri olan her insan o yaşta kendisine biraz aşırı saygı
duymaya başlar, bazen da istemeyerek olur bu.

Dededen, daha ilk görüşte hoşlanmamıştı. Aslında Miusov'dan
başka birçok kimsenin de hoşuna gitmeyebilecek bir şey vardı Zosi-
ma dedenin yüzünde. Orta boylu, kamburu çıkmış, ayaklarında der-
man kalmamış bir adamdı. Henüz altmış beş yaşındaydı ya, hastalık
yüzünden çok daha -en azından on yaş- yaşlı gösteriyordu. Çok kuru
olan yüzü kırış kırıştı. Kırışıklar gözlerinin etrafında daha da sıklaştı-

2 Kederli İana. (Latince. İsa'ın gerildiği çarmıhu kucaklayan Meryem Anaya verilen ad).

yordu. Durmadan hareket ettikleri için parlak iki noktayı andıran ısıllık gözleri küçük, açık renkti. Ak saçları ancak şakaklarında kalmıştı, sivri sakalı küçük, seyrekli. İlkide bir gülümseyen dudakları iricecikti. Burnu uzun sayılmazdı, ama kuş gagasını andırıyordu.

Miusov, "İşte, her halinden geçimsiz, kendini beğenmişin biri olduğu belli bir adam," diye geçirdi içinden, canı çok sıkındı.

Saatin vurması konuşmanın başlamasına yardımcı oldu. Ucuz türden küçük, sarkaçlı duvar saati arka arkaya on iki kere vurdu.

Fyodor Pavloviç,

- Vakit tamam, dedi, ama oğlum Dmitri Fyodoroviç hâlâ görünürlerde yok. Onun adına özür dilerim sizden, kutsal dede! ("kutsal dede" sözünü işitince ürperdi Alyoşa). Ben titizimdir bu konularda, "dakiklik, kralların nezaketidir..." sözünü aklından hiç çıkarmam, söz verdiğim bir yere dakikası dakikasına giderim.

Kendini bir an tutamayan Miusov,

- Ama kral falan değilsiniz, diye söylendi.

- Doğru, kral değilim. İnanın ki siz söylemeden de biliyordum bunu, Pyotr Aleksandroviç, vallahi biliyordum! Zaten hep saçmalarım ben böyle!

Birden duygulanmıştı. Konuşmasını sürdürdü:

- Çok sayın peder, karşınızda bir soytarı, gerçek bir soytarı var! Kendimi böyle tanıtacağım size. Eski alışkanlığım, elden ne gelir! Bazen gereksiz yere yalan söylediğim olur ya, bile bile, yanımdakileri güldürmek, onların hoşuna gitmek için yaparım bunu. Kişinin hoşına gitmesi gerekir, öyle değil mi? Bundan yedi sekiz yıl önce küçük bir kasabaya gitmiştim, bazı işlerim vardı orada, birkaç tüccarla bir ortaklık kurmuştuk. Emniyet amirine gittik bir gün. Birtakım dileklerimiz olacaktı ondan, bizimle bir yemek yemeye de buyur edecektik onu. Yanımıza çıktı, baktık iriyarı, şişman, sarışın, asık suratlı bir adam. Bu durumlarda en tehlikeli olan böyle tiplerdir: Karaciğerleri rahatsızdır da ondan, karaciğerleri. Hemen öne geçtim, toplum içine girmiş bir adam rahatlığıyla: "Sayın bay, dedim, Nastavnik'imiz olun bizim!" "Ne Nastavnik'inden söz ediyorsunuz?" diye sordu. Durumun kötü olduğunu daha ik anda anlamıştım; adam sert sert bakıyordu yüzüme. "Şaka yapmak istemiştin, neşelenelim diye... Bilindiği gibi, bay Napravnik ünlü bir orkestra şefidir, kurmayı düşündüğümüz işin iyi yürümesi için bize de her şeyi bir orkestra şefi gibi yönetebilecek bir insan gerekli..." Güzel anlattım, değil mi? Bundan daha güzel bir benzetme yapılabilir mi? "Bağışlayın, dedi, emniyet amiriyim ben, adımın kirli işlere karıştırılmasına göz yummam." Geri dönüp yürüdü. Arkasından "Evet, evet, diye seslendim, Nastavnik de-

gil, emniyet amirisiniz!" - "Hayır, dedi, bir kere söylediniz, Nastavnik sayılırım artık." İnan ki, bozuldu o işimiz! Hep böyle patavatsızımdır zaten. Sevimli olayım, hoş görüneyim derken işleri berbat ederim! Bundan yıllarca önce, bir keresinde de birine, hem de büyüklerden birine "Eşiniz en küçük bir şeyden gıdıklanıyor," deyivermiştim. Kuşkusuz kadının ahlak yönünden pek titiz olduğunu belirtmek istemiştim; ama adam birden "Gıdıkladınız mı onu ki, biliyorsunuz?" diye sordu. Tutamadım kendimi, biraz takılayım dedim: "Evet, efendim, gıdıkladım." Eh, tam gıdıkladı herif beni... Ne var ki çok eskiden oldu bu olay, onun için anlatırken de yüzüm kızarıyor. İşte hep böyle işler açarım başıma!

Miusov tiksintiyle,

- Şimdi de aynı şeyi yapıyorsunuz, dedi.

Zosima dede ikisine de baktı.

- Öyle mi! Düşünün bir kez, Pyotr Aleksandroviç, ben de farkındayım bunun. Hatta, konuşmaya başlayınca böyle olacağını, sizin de beni uyaracağınızı biliyordum. Çok sayın peder, şakalarının pek yersiz kaçtığını gördüğüm şu anda yanaklarım içeri doğru çekiliyor, damağıma yapışacakmış gibi oluyor, seğiriyorlar sanki. Bendeki bu haller, zengin evlerinde yaşama olduğum, ekmeğimi soytarılıkla kazandığım gençlik yıllarımdan kalmadır. Doğuştan soytarıyım ben, sayın peder, anlayacağınız bir tür akılsızım... İtiraz etmem, belki de kötü bir şeytan vardır içimde, ama küçük bir şeytandır bu; daha bir önemlileri, içine girmek için başka insanlar arar bulurlar. Ne var ki, size de gelmezlerdi, Pyotr Alesandroviç, siz de öyle ahım şahım bir adam değilsiniz çünkü. Ama gene de inanırım ben Tanrıya, dinim bütündür. Yalnızca son zamanlarda birtakım kuşkular yer etti içimde, zaten bu böyle olduğu içindir ki, şimdi şurada oturuyor, kutsal sözler işitmek istiyorum. Anlayacağınız, çok sayın peder, filozof Diderot gibiyimdir ben. Filozof Diderot'un Çariçe Katerina zamanında Metropolit Platon'u ziyaretini biliyor musunuz, çok kutsal peder? İçeri girer girmez yüksek sesle "Tanrı yoktur" demiş. Büyük din adamı, onun bu sözüne karşılık elini havaya kaldırmış, "Çılgınlar, Tanrının olmadığını söylerler!" diye yanıt vermiş. Beriki birden ayaklarına kapanmış metropolitin: "İnanıyorum, inanıyorum, diye haykırıyor-muş, vaftiz edin beni." Hemen orada vaftiz etmişler onu. Prenses Daşkova vaftiz anası, Prens Datyomkin de vaftiz babası olmuşlar...

Miusov, sinirinden sesi titreyerek,

- Bu kadarı da çekilmez, Fyodor Pavloviç! dedi. Anlattıklarınız baştan aşağı yalan, bu saçma öykünün de uydurma olduğunu çok iyi bildiğiniz halde, nedir bu maskaralığınız?

Fyodor Pavloviç heyecanla,

- Bunun yalan olduğunu yaşamım boyunca hissettim zaten! diye haykırdı. Şimdi gerçeği söylüyorum size, baylar: Bağışlayın beni, kutsal dede! Sonunu, yani Diderot'nun vaftizi üzerine anlattıklarımı şimdi uyduruverdim, hemen şu anda, daha önce aklımın ucundan bile geçmemişti. Anlattıklarımı daha ilgi çekici bir biçime sokmak için öyle bir şey ekleyiverdim. Maskaralığı, insanlara şirin görünmek için yapıyorum, Pyotr Aleksandroviç. Ne var ki, bunu niçin yaptığımı bazen kendim de bilmiyorum. Diderot'ya gelince, "çılgın"ın öyküsünü daha gençliğimde, buralı toprak sahiplerinin evlerinde yavaşmayken belki yirmi kez dinledim. Bu arada teyzeniz Mavra Fominişna'dan da duydum, Pyotr Aleksandroviç. Hepsi de hâlâ Tanrıtanımaz Diderot'nun metropolit Platon'a Tanrı üzerine tartışmak için gitmesine inanırlar...

Miusov ayağa kalktı, yalnızca sabrı tükenmekle kalmamış, çok da sinirlenmişti. Öfkelenişinin, bu yüzden de gülünç olduğunun farkındaydı. Gerçekten de hiç olmayacak şeyler olmaktaydı odada. Bundan önceki dedeler zamanından beri -belki kırk, hatta elli yıl oluyordu- ziyaretçiler hep bu odada toplanırlardı, ama yüzlerinde derin bir saygıdan başka hiçbir anlam olmazdı. İçeri alınan ziyaretçilerin hemen hepsi oraya kabul edilmelerinin kendilerine gösterilmiş büyük bir bağış olduğu inancını taşırlardı. Bir çoğu yere diz çöker, dedeyle görüşme bitinceye dek hiç ayağa kalkmazlardı. Meraklı, ya da başka bir nedenle gelen "büyükler"den, hatta okumuşlardan, inanmayacaksınız belki, Tanrıtanımazlardan bile çoğu herkesle beraber, ya da -baş başa görüşmek izni almışlarsa- yalnız, içeri girince görüşme bitinceye dek son derece saygılı, kibar davranırlardı. Paranın adı olmazdı. Bir taraf yalnızca sevgi, iyilik duygularını cömertçe sunarken, öte taraf pişmanlıklarını, ruhunun, yaşamının güçlüklerini dökerdi ortaya. Öyle ki, Fyodor Pavloviç'in böylesine yersiz şarlatanlığı, tanıkları, hiç değilse birkaçını şaşırtmıştı. Gerçi keşişhane papazlarının yüzünde kıl bile kıpırdamamıştı ya, onların da Miusov gibi ayağa kalkmaya hazırlandıkları belliydi. Alyoşa, ha ağladı ha ağlayacaktı. Başını önüne eğmiş, ayakta duruyordu. En çok şaşıtığı da, öylesine güvendiği, babasını durdurabilecek tek insan olan ağabeyi İvan Fyodoroviç'in şimdi sandalyesinde oturmuş, yere bakınası, burada hepten yabancı biriymiş gibi olayların sonunu merakla beklemesiydi. Papaz okulu öğrencisi Rakitin'e başını çevirip bakamıyordu Alyoşa. İyi tanıyordu onu, düşüncelerini biliyordu (İnanastırda yalnızca Alyoşa'ya açmıştı düşüncelerini).

Miusov, Zosima dedeye dönerek,

- Başılayın beni.. dedi, belki benim de bu iğrenç oyuna katıldığımı sanıyorsunuzdur. Fyodor Pavloviç gibi bir adamın bile, sizin gibi saygıdeğer bir insanın yanında saygılı davranacağını sanmakla yanlışım... Buraya onunla geldiğim için sizden özür dileyeceğim aklımın ucundan geçmemiştir...

Pyotr Aleksandroviç sözünün sonunu getiremedi, kızardı, bozardı. Kapıya doğru yürüdü.

Zosima dede birden doğruldu cılız bacaklarının üzerinde. Pyotr Aleksandroviç'i kollarından tuttu, yerine oturttu.

- Rica ederim, heyecanlanmayın, dedi. Çok rica ederim, sakın olun. Benim konuğum olmanızı diliyorum sizden.

Öne eğilerek bir selam verdikten sonra dönüp tekrar kanepesine oturdu.

Fyodor Pavloviç,

- Yüce peder, diye haykırdı, söyleyin, coşkunuz sizi incitmiyor mu, incitmiyor mu?

Koltuğun kenarlarından tutmuş, alacağı yanıtı göre, yerinden fırlamaya hazırlanıyor gibiydi.

Zosima dede ağırbaşlı bir sesle,

- Sizden de rica ederim, dedi, heyecanlanmayın, sıkılmayın da... Kendi evinizdeymişsiniz gibi serbest hareket edin. En önemlisi de, kendi kendinizden bu kadar utanmayın, çünkü her ne olursa, insanın kendi kendinden utanmasından olur.

- Kendi evimdeymişim gibi mi? Yani doğal olayım demek istiyorsunuz? Ama bu kadarı da fazla, çok fazla, duygulanarak kabul ediyorum söylediğinizi! Bakın ne diyeceğim, kutsal peder, doğal olmamı istemeyin benden, göze almayın bu tehlikeyi... doğal olacak ölçüye zaten ben de gelemem. Sakınasınız diye önceden haber veriyorum size. Bazı kişiler benim için olur olmaz şeyler söylemek isterlerdi belki ya, bundan sonrası bilinmiyor. Bunu sizin için söylüyorum, Pyotr Aleksandroviç. Kutsal peder size ise şunu söyleyeceğim: Hayranım size!

Ayağa kalktı, kollarını havaya kaldırıp ekledi:

- "Seni taşıyan karnı, sana süt veren memeleri, hele memeleri, kutsuyorum!" Şimdi "kendi kendinizden bu kadar utanmayın, çünkü her ne olursa, insanın kendi kendinden utanmasından olur," dediniz bana. Bu sözünüzle benliğime işlediniz, içimi okudunuz sanki. İnsanların arasında kendimi herkesten değersiz görüyorum her zaman, beni soytarı bellediklerini sanıyorum; öyle olunca, kendi kendime "Pekâlâ, diyorum, ben de gerçek bir soytarı olurum aranızda; benim için ne düşünürseniz düşünün, umurumda değil, çünkü hepiniz, evet hepiniz, benden düşük yaratıklarsınız!" İşte bunun için bir soy-

tariyim ben, kutsal dede, utanmadan soytarılık ediyorum, utancım-
dan. Taşkınlık etmem de fazla duygulu olduğumdandır. Bir yere gi-
rerken orada beni hoş, akıllı bir insan olarak karşılayacaklarını bil-
sem, ah Tanrım! Ne iyi bir insan olurdum o zaman...

Birden yere diz çöktü.

- Üstadım! Söyleyin bana, Tanrı yoluna girmem için ne yapmalıyım?

Şaka mı ediyor, gerçekten uygulandığı için mi böyle konuşuyor-
du, şimdi bile bilmiyorum.

Zosima dede gözlerini kaldırıp baktı ona, gülümsedi.

- Ne yapmanız gerektiğini kendiniz de çok iyi biliyorsunuz, dedi,
yeterince akıllısınız: Kendinizi içkiye, şehvete kaptırmayın, dilinizi
tutmayı bilin, özellikle paraya tapmaktan vazgeçin, sonra meyhane-
lerinizi kapatın, hepsini olmasa bile, hiç değilse birkaçını. En önem-
lisi de yalan söylemeyin.

- Diderot ile ilgili anlattıklarım için mi söylüyorsunuz böyle?

- Hayır. Önemli olan kendi kendinize yalan söylememeniz. Kendi
kendine yalan söyleyip, söylediği yalana inanan kimse sonunda işi,
kendi içindeki, çevresindeki gerçekleri tanımamaya, bunun sonucu
olarak da kendisine ve çevresindekilere saygı duymamaya dek vardır-
r. Kendi kendine olan saygısını yitirince içinde sevgi diye bir şey de
kalmaz insanın. İçinde sevgi olmayınca oyalanmak, eğlenmek için kö-
tütutkulara, iğrenç şehvete bırakır kendisini, hayvanca yaşamaya baş-
lar. Bütün bunların tek nedeni insanın, çevresindekilere ve kendi ken-
dine yalan söylemesidir. Kendine yalan söyleyen kimse herkesten ça-
buk da gücenebilir. Gelgelelim, gücenmek bazen hoş bir şeydir, ne
dersiniz? Onu hiç kimsenin incitmediğini, hakaret etmediğini bile bi-
le, hiç yoktan bir hakaret yaratmak, iş olsun diye kendi kendine yalan
söylemek, olayları büyütme, bir sözcüğü diline dolamak, pıreyi deve
yapmak bazen insana zevk verir. Bunun böyle olduğunu bilir, bilir ya,
gene de önce kendisi gücenir, zevk duyarak, büyük bir zevk duyarak
gücenir, sonra da yürekten bir kin beslemeye başlar kendine hakaret
eden insana... Hadi, kalkın ayağa, yerinize oturun, çok rica ediyorum,
siz de biliyorsunuz ki, bu davranışınız da yapmacık...

Fyodor Pavloviç çabucak doğruldu, birden Zosima dedenin eline
yapıştı.

- Kutsal insan! İzin verin elinizi öpeyim. Evet, çok güzel söyledin-
iz, gücenmek zevk veriyor bana. Bunu öylesine doğru söylediniz ki,
ömrümde bu denli doğru bir söz duymadığımı söyleyebilirim. Evet,
evet, zevk duyduğum için gücendim ömrümce, kibarlık olsun diye...
çünkü gücenmek, yalnızca zevk vermiyor kişiye, bazen onu kibar da
yapıyor. İşte bunu söylemeyi unuttunuz, yüce dede: Kişiyi kibar ya-

ıyor. Defterime not edeyim bunu! Yalan söyledim hep, ömrümce yalan söyledim, her gün, her saat yalan söyledim. “Gerçekte, yalan dediğimiz, kötülüklerin babasıdır!” Şey, galiba yanlış söyledim, babası değil de oğlu olacak sanırım. Kutsal kitaplardan ezbere parçalar söylerken hep şaşırıyorum, oğlu olsun varsın, o kadarı da yeter. Yalnız... melek ruhlu pederim... Diderot üzerine bazen yalan söylenebilir! Diderot’nun bir zararı olmaz, ama bazı sözlerin olur. Yüce dede, sırası gelmişken söyleyeyim, üç yıldan beri buraya gelip bazı şeyler öğrenmek, sormak istiyordum. Yalnız, Pyotr Aleksandroviç’in sözümü kesmesine izin vermeyin. Şunu sormak istiyordum: *Çetyi-Minei*’de* din uğruna işkence çeken bir azizin, sonunda kafasını uçurduklarında ayağa kalktığı, başını eline aldığı, “sevgiyle öptüğü,” onu uzun süre böyle öpe öpe elinde dolaştırdığı yazıyor, doğru mu bu, aziz peder? Söyleyin, saygıder pederler, olabilir mi böyle bir şey?

- Hayır, doğru değil, dedi Zosima dede.

Kitaplığa bakan keşişhane papazı,

- *Çetyi-Minei*’de böyle bir şey yoktur. Hangi aziz için anlatılıyor-muş bu? diye sordu.

- Hangisi için olduğunu bilmiyorum. Bu konuda hiçbir bilgim yok. Anlaşılan kandırmışlar beni... Bana anlatılan bu, hem de kim anlattı, biliyor musunuz? Benim Diderot üzerine anlattıklarım için bana kızan Bay Pyotr Aleksandroviç Miusov. Böyle anlattı bana...

- Böyle bir şey anlatmadım ben size. Zaten hiç konuştuğumuz yok ki anlatmış olayım.

- Haklısınız, bana anlatmadınız. Ne var ki, benim de bulunduğum bir toplulukta anlattınız. Dört yıl oluyor. Bu gülünç öykünüzle inancımı sarstığınız için söz açtım bundan, Pyotr Aleksandroviç. Farkında değilsiniz, bilemiyordunuz, inancım sarsılmış döndüm eve, o gün bu gündür de gittikçe daha çok sarsılıyor. Evet, Pyotr Aleksandroviç, uçuruma yuvarlanmam sizin yüzünüzden oldu! Diderot konusu gibi önemsiz de değil bu, efendim!

Fyodor Pavloviç iyice heyecanlanmış, coşmuştu ya, odadakiler onun gene yapımacığa başladığının farkındaydılar. Ama öyle olmasına karşın, pek canı sıkılmıştı Miusov’un.

- Ne saçma! Söylediklerinizin hepsi saçma! diye mırıldandı. Gerçekten de bir zamanlar böyle bir şey anlatmış olabilirim... ama size değil. Bana da birisi anlattı. Paris’te bir Fransız’dan duydum, sözde sabah ayinlerinde *Çetyi-Minei*’den bu bölümü okuyorlarmış bizde... Bunu söyleyen, Rusya ile ilgili bütün istatistikleri incelemiş, bilgin

(*) Azizlerin yaşamlarını anlatan kutsal bir kitap - ç.n.

bir kimseydi... Çetyi-Mine'i okumadım... Okumayacağım da... Yemek masasında türlü türlü gevezelikler edilir... Yemekteydik bunu anlattığımda...

Fyodor Pavloviç diretiyordu:

- Evet, yemekteyiniz, yemek yiyordunuz. Öte yandan ben inancımı yitiriyordum.

Miusov,

- Sizin inancınız umurumda değil benim! diye bağırdı.

Ama tuttu kendini, karşısındakini küçümser bir tavırla ekledi;

- Dokunduğunuz her şeyi berbat ediyorsunuz.

Zosima dede birden ayağa kalktı. Konuklarına dönerek,

- Sizi birkaç dakika yalnız bırakacağım için bağışlayın beni, baylar dedi. Sizden önce gelenler beni bekliyorlar.

Sonra neşeli bir tavırla Fyodor Pavloviç'e döndü.

- Siz gene de yalan söylemeyin.

Dışarı çıktı. Alyoşo ile rahip adayı, merdivenlerden inmesine yardım etmek için koşular. Alyoşa heyecandan tıkanacak gibi oluyordu, dışarı çıktığına sevinmişti. Zosima dedenin gücenmemesi, neşeli olması da ayrıca sevindiriyordu onu. Zosima dede kendisini bekleyenleri kutsamak için taraçaya doğru yürüdü. Ama Fyodor Pavloviç odanın kapısında durdurdu onu. Duygulu bir sesle,

- Kutsal adam! diye seslendi. İzin verin, bir kez daha öpeyim elinizi! Hayır, sizinle konuşabilir de, yaşanır da, kim ne derse desin!.. Benim hep böyle yalan söylediğimi, soytarılık yaptığımı sanıyorsunuz, değil mi? Şunu bilirsiniz ki, sizi denemek için şakadan soytarılık yapıyorum deminden beri. Sizinle yaşanılabilir mi diye anlamaya çalışıyordum. Onurunuzun yanında benim gönülsüzlüğümün yeri var mı? Onu öğrenmek istiyordum. Size bir takdirname veriyorum: Yaşanabilir yanınızda! Artık susuyorum, bir daha ağzımı açmayacağım. Koltuğuma oturup, susuyorum. Şimdi konuşma sırası sizde, Pyotr Aleksandroviç, en değerli kişi olarak siz kaldınız... on dakika için...

3

İNANAN KÖYLÜ KADINLAR

Aşağıda, keşişhanenin duvarının dışına yapılmış ahşap taraçanın önünde bu kez hep kadınlar -yirmi kadar köylü kadın vardı- toplanmıştı. Zosima dedenin gelmek üzere olduğu haber verilmişti onlara, toplanmış bekliyorlardı. Dedeyi, kibar ziyaretçilere ayrılan yerde bekleyen ana kız Hohlakov'lar da çıkmışlardı taraçaya. Bayan Hohla-

kova daima zevkli giyinen, henüz oldukça genç, güzel, zengin bir kadındı. Yüzü biraz solgun, simsiyah gözleri ıslı ıslı. Otuz üç yaşından fazla değildi, oysa dul kalalı beş yıl oluyordu. On dört yaşındaki kızının bacaklarında felç vardı. Kızcağız altı aydır yürüyemiyordu. Tekerlekli, uzun bir koltukla gezdiriyorlardı onu. Çok sevimli, küçük bir yüzü vardı. Hastalıktan süzölmüştü ama, neşeli görünüyordu. Uzun kirpikli, iri, siyah gözlerinde afacan bir ışıltı vardı. Annesi onu Avrupa'ya götürmek için daha sonbahardan hazırlığa başlamıştı ya, yazın çiftlikte yapılması gereken bazı işler için gidememişlerdi. Bir haftadan beri kentimizdeydiler. Dua etmekten çok, iş için gelmişlerdi, gene de üç gün önce bir kez daha dedeyi ziyaret etmişlerdi. Zosima dedenin kimseyle görüşemeyeceğini bildikleri halde, şimdi bir kez daha gelmişler, "yüce şifa vereni bir kez daha görebilmek mutluluğuna erişmek," için yalvarıp yakarmışlardı. Zosima dedenin gelmesini beklerken bayan Hohlakova, kızının koluğunun yanına konmuş bir sandalyede oturuyor, hemen yanında da uzak, tanınının bir manastırdan yaşlı bir rahip ayakta duruyordu. O da Zosima dedenin kendisini kutsamasını istiyordu. Ama taraçaya çıkan dede önce köylü kadınlarına yöneldi. Kadınlar pek alçak olan taraçanın üç basamaklı merdiveninin dibinde toplandı. Zosima dede en üst basamakta durdu, ayinlerde kullanılan örtüyü omuzlarına aldı, köylü kadınları kutsamaya başladı. Bir havaleliyi iki kolundan tutup yanına getirdiler. Hasta kadın, Zosima dedeyi görür görmez birden doğum sancısı çekiyormuş gibi ince bir sesle bağırmaya, kıvranmaya başladı. Zosima dede omzundaki örtünün ucunu kadının başına koydu, kısa bir dua okudu. Hasta o anda kesti sesini, sakinleşti. Şimdi var mıdır, bilmiyorum, çocukluğumda köylerde, manastırlarda bu havalelileri sık sık görür, duyardım. Sabah ayinlerine getirirlerdi onları, ciyak ciyak bağırır, kurt gibi ulurlar, kilisenin içini çınlatırlardı. Ama ne zaman ki kutsal eşyalar ortaya çıkarılırdı, "cin çarpmışlıkları" hemen kayıplara karışırdı, bir zaman için sakinleşirdi hastalar. Çocukken çok şaşırdım bunlara. Ne var ki, o zamanlar bazı toprak sahiplerinden, özellikle kentli öğretmenlerimden ısrarlı sorularıma, bütün bunların hep yapmacık oldukları, işten kaçmak için böyle numara yaptıkları yanıtını alıyordum. Sert davranılırsa kökünün kesileceğini söylüyorlardı. Ama sonraları uzman doktorlardan büyük bir şaşkınlıkla öğrendim ki, bunda yapmacık falan yoktur, ürkünç bir kadın hastalığıdır bu; hem de köylü kadınlarımızın ağır yaşama koşullarına tanıklık eden, bütünyle ilkel usullerle yapılan, yanlış, güç doğumlardan hemen sonra, kadınların bünyelerinin dayanamayacağı işleri görmelerinin neden olduğu bir kadın hastalığı... Bu hastalığın daha başka ne-

denleri de varmış: Kadının sürekli üzüntü dolu bir yaşantısı olması, yediği sopalar, vb. Bazı kadınların bünyeleri dayanamıyormuş bunlara... Bana yapmacık, hatta belki de "din adamlarınca" hazırlanan bir dalavere olduğu söylenen cin çarpmış, debelenen kadınların kutsal eşyaların yanına gelir gelmez garip bir biçimde iyileşivermeleri olayında yapmacık bir yan yoktu demek; onu kutsal eşyalara götüren köylü kadınlar da, en önemlisi, hastanın kendisi de, kadıncağızın içine girmiş kötü ruhun, kutsal eşyaların yanına giderse, onlar önünde yere diz çökerse dayanamayıp kaçacağına inanıyorlardı. Sinirleri bozuk, ruhsal bakımdan da hasta kadının, kutsal eşyaların önünde yere kapandığında tüm bedeninin sarsılması, gerçekleşeceğine inanılan mucizenin olmasını beklemekten ileri geliyordu. Bir an için de olsa, mucize gerçekleşiyordu. Zosima dede, örtünün ucunu hastanın başına koyduğu anda da aynı mucize olmuştu şimdi.

Köylü kadınların çoğu olayın etkisiyle duygulanmış, heyecanlanmış, ağlıyorlardı. Bazıları, dedenin hiç değilse giysisinin eteğini öpebilmek için kalabalıkta yanına yaklaşmaya çalışıyor, diğerleri oldukları yerde birtakım dualar okuyorlardı. Zosima dede hepsini kutsuyor, onlarla konuşuyordu. Havaleliyi tanıyordu, manastırdan en çok altı verst uzaktaki bir köyden getiriyorlardı onu. Daha önce de birkaç kez getirmişlerdi.

Zosima dede, yüzü güneşte yanmaktan artık kararmış, bir deri bir kemik, bitkin, yaşlı sayılamayacak bir kadını göstererek,

- O uzaktan geliyor! dedi.

Kadın yere diz çökmüş, gözlerini kırpmadan Zosima dedeye bakıyordu. Bakışında tutkuya benzer bir şey vardı. Elini yanağına dayamış, başını yavaşça iki yana sallayarak çabuk çabuk konuşmaya başladı:

- Uzaktan geliyorum, babacığım, uzaktan, buradan üç yüz vers öteden. Çok uzaktan geliyorum, pederim...

İlahi okuyormuş gibi konuşuyordu. Halkımızın sessiz, sabır dolu bir kederi vardır. Bu keder kabuğuna çekilir, susar. Ama birden patlak veren kederler de vardır: Böyleleri önce gözyaşlarıyla boşalır, sonra dua, ilahilerle dile getirilir. Özellikle kadınlarda gürülür bu tür keder. Ama sessiz kederden daha bir hafif değildir. Okunan dualar, ilahiler kederi iyice artırır, yüreği parçalar. Böyle bir keder avunma da kabul etmez, çaresizliği onun besinidir. Yarayı süreklideşmek için okunur bu ilahiler.

Zosima dede merakla ona bakarak,

- Kentlisiniz galiba? diye sordu.

- Kentliyiz, pederim, kentli, köyden geldik ya, kentli sayılırız. Kentte oturuyoruz çünkü. Seni görmeye geldim buraya, peder. Çok

şeyler işittik senin için, babacığım, çok şeyler. Küçücük yavrumu toprağa verdikten sonra Tanrıya yakarmak için yollara düştüm. Üç manastıra gittim, “Oraya da bir uğra, Nastasyuşya,” dediler, yani size, pederim, size... Geldim, dün gece ayindeydim, bugün de sizin yanınızda...

- Derdin nedir?

- Yavrum için, pederim, yavrucuğum için ağlıyorum. Üç yaşındaydı, hatta üç yaşına iki ayı vardı daha. İçim yanıyor, peder, içim kan ağlıyor. Son çocuğumuzdu, Nikituşka’yla dört çocuğumuz oldu... yaşamıyor çocuklarımız, anam babam, yaşamıyor. Ondan önceki üç çocuğumuzu da toprağa verdik, onlara pek acımamıştım, ama bu sonuncuyu bir türlü unutamıyorum. Şimdi de karşımda duruyor sanki, gitmiyor. Ruhumu yaktı, kül etti. İç çamaşırlarına, mintancığına, minnacık çizmelerine bakmıyor muyum, aklımlı yitirecek gibi oluyorum, başlıyorum sesli sesli ağlamaya. Ondan arda kalan her şeyi önüme seriyor, onlara bakıp bakıp ağlıyorum. Nikituşka’ya, yani kocama şöyle dedim: “Efendi, izin ver de manastırları ziyaret edeyim bir.” Arabacıdır kocam, yoksul sayılmayız, arabamız, atlarımız var. Ama ne yapalım artık bütün bunları? Nikituşka’m da benim arkamdan içmeye başlamıştır şimdi, eskiden de içerdi zaten; gözümü ayırınca hemen gevşerdi. Şimdi ona da baktığım yok. Evden çıkalı üç ay oluyor. Her şeyi unuttum; unuttum, anımsamak da istemiyorum. Ne yapayın kocamı? İşim yok onunla artık, hiç kimseyle yok işim. Evim, malım mülküm, hiçbir şey yok artık gözümde!..

Zosima dede,

- Bak ne anlatacağım, ana, dedi, çok eskiden günün birinde yüce bir aziz kilisede tıpkı senin gibi ağlayıp sızlayan bir kadın görmüş. Seninki gibi onun da tek evladını Tanrı göklere çağırmış, onun için gözyaşı dökermiş. “Git! demiş ona aziz, bu yavruların Tanrı katında ne denli sevildiğini biliyor musun sen? Göklerde onlar kadar gözü pek yaratık yoktur: Tanrıya “Ya Rab, can verdin bize, daha yaşamaya başlamadan çektin aldın onu elimizden,” derler. Bunu öylesine soylu bir yüreklilikle söylüyorlar ki, Tanrı melek rütbesi veriyor onlara. İşte bunun için sevinmelisin, kadın, yavrun şimdi Tanrı katında meleklerin arasında.” O zaman yüce aziz, ağlayan kadına böyle söylemişti işte. Kutsal, ermiş bir insandı, kadına yalan söylemiş olamaz. Bunun için sen de şunu aklından çıkarmamalısın ki, ana, yavrun şimdi Tanrının tahtı önünde gülüp oynuyor, belki de senin için Yaratana dua ediyordur. İnan buna. Öyleyse sen de ağlama, sevin.

Kadın, elini yanağına dayamış, önüne bakıyordu. Derinden bir iç çekti:

- Aynı şeyi söyleyerek Nikituşka da avutmaya çalıştı beni: "Aptal, derdi, ne diye ağlıyorsun, yavrumuz şimdi Tanrı katında meleklerle birlikte şarkı söylüyor, oynuyordur." Bana böyle söylüyordu ya kendisi de ağlıyordu. Benim gibi o da ağlıyordu. "Biliyorum, Nikituşka, di-yordum, biliyorum, Tanrının yanında o başka nerede olabilir; ama bi-zim yanımızda değil artık, Nikituşka, eskiden şuracıkta oturduğu gibi oturmuyor artık!" Bir kere, yalnızca bir kerecik görebilsem onu, baka-bilsem yüzüne... gitmezdim yanına, konuşmazdım da onunla, köşede saklanır, bir dakika bakardım, avluda oynayışını seyreder, arada bir o tatlı sesiyle "Anneciğim, neredesin?" diye bağırdığını duyardım. Oda-da tıpış tıpış yürürken o küçük ayaklarının çıkardığı sesi bir kerecik, yalnızca bir kerecik daha duysam, o tık-tık sesini... Hiç çıkmıyor aklım-dan, ikide bir çığlık atarak, kahkahalarla gülerek koşar, boynuma atılırdı. Bir kez daha duysam koşarken ayakcıklarının çıkardığı o sesi, hemen tanırdım! Hayır, pederim, yok artık yavrum, yok, sesini bir da-ha hiç işitemeyeceğim! Bakın, kemeri burada, ama kendisi yok, bir daha hiç görmeyeceğim onu, sesini de duymayacağım!..

Koynundan oğlunun sırnalı kemerini çıkardı, kemere bakar bakmaz, birden yaş boşalan gözlerine yumruklarını bastırarak sarsıla sarsıla ağlamaya başladı.

Zosima dede,

- Dünya kuruldu kurulalı böyledir bu, dedi. "Raşil çocukları için gözyaşı döküyor, avunamıyor, çünkü yok artık onlar." Siz anaların yazgısıdır bu. Sen de avunma, avunınaman da gerek, durmadan ağla, yalnız her ağlayışında yavrunun Tanrı katında meleklerle olduğunu, oradan sana baktığını, seni görüp gözyaşı döktüğün için sevindiğini, onları Tanrıya gösterdiğini de hiç unutma. Daha uzun süre bir ana olarak ağlayacaksın, ama sonunda bir huzur verecek sana bu ağlama. Acı gözyaşların yüreğini temizleyecek, günahlardan arıtacak seni. Evladının ruhu için dua edeceğim, adı neydi?

- Aleksey, efendim.

- Güzel bir adı varmış. Kutsal Aleksey'in adını mı vermiştin ona?

- Evet, efendim, evet, kutsal Aleksey'in adını vermiştin!

- Ne kutsal bir insandı! Dua edeceğim, ana, senin büyük üzüntün için de, kocanın sağlığı için de dua edeceğim. Onu bırakman iyi olmadı işte, günah işledin. Kocanın yanına dön, hizmetini gör. Yavrun yukarıdan bakar da babasını bırakıp gittiğini görürse üzülür. Niçin bozuyorsun mutluluğunu? Yaşıyor oğlun, yaşıyor, ruh ölmez çünkü. Evde yok ama, ruhu aranızda, evinizde. Sen evinden nefret etmeye başladığını söylüyorsan, o nasıl gelsin eve? İkinizi, annesiyle babasını evde bulamayacaksa niçin gelsin? Bak, şimdi görünüyor sana, acı

çekiyorsun, ama evine dönersen güzel düşler gönderecek sana oradan, onu görünce acı çekmeyeceksin, için bir hoş olacak. Kocanın yanına dön kadın, hemen bugün dön.

Beriki,

- Döneceğim, pederim, döneceğim dedi. Söylediklerini yapacağım. Yüreğimde ne var ne yok hepsini döktüm dışarı. Nikituşka, Nikituska'cığım, bekliyorsun beni canım, bekliyorsun, değil mi?

Ama Zosima dede dinlemiyordu onu artık, yolcu gibi değil de kentli gibi giyinmiş yaşlı bir kadına dönmüştü. Bir derdi olduğu, birşeyler anlatmak için geldiği gözlerinden belliydi. Bir çavuşun dul karısı olarak tanıttı kendini, yakın yerden, bizim kentten geldiğini söyledi. Sevgili oğlu Vasenka bir yerde polis memuruymuş, Sibirya'ya, Irkutsk'a gitmiş. İki mektup almış, sonra arkası kesilmiş mektupların. Neredeyse bir yıldan beri haber alamıyormuş. Sağa sola başvurmuş, doğrusu nereden sorması gerektiğini de bilemiyormuş.

- Yalnız, geçen gün Stepanida Ilyinişna Bedryagina -varlıklı bir tüccar karısıdır- "Prohorovna, dedi bana, oğlunun adını bir kâğıda yaz, kiliseye götür, ölü duası okusunlar onun için. Oğlunun ruhu özlem ateşiyle yanmaya başlar, o zaman yazar sana." Bunu deneyenlerin çok olduğunu, böyle yapanların hepsinin mektup aldıklarını söylüyor Stepanida Ilyinişna. Ama benim pek umudum yok... Yol gösterenimiz, doğru mudur bu, doğru değil midir, öyle yapsam bir yararı olur mu?

- Aklına bile getirme bunu. Böyle bir şeyi sormak bile ayıp. Canlı bir insan için, hem de anasının ölü duası okutması olacak iş mi! Büyük günahtır bu, büyücülük kadar günahtır, bilmediğiniz için bağışlanabilirsiniz ancak. İyisi mi oğlunun sağlığı için de, bu kötü düşüncelerini bağışlaması için de koruyucu, şefkatli Meryem Ana'nıza yalvar. Sana şunu söyleyeceğim, Prohorovna: Oğlun yakın bir zamanda ya kendisi gelecek, ya da mektup yollayacak. Bunu böylece bilesin. Hadi git şimdi, gönlün rahat olsun. Söylüyorum sana, oğlun yaşıyor.

- Sevgili pederimiz, Tanrı razı olsun senden, velinimetimizsin, bizim, günahlarımızın bağışlanması için...

Ama Zosima dede kalabalık arasında kendine yönelmiş bitkin, ateş ateş bir çift göz görmüştü. Genç, ama görünüşü veremli bir kadındı bu. Sessizce bakıyordu, gözleri bir şey için yalvarıyordu, ama yaklaşmaya korkuyordu sanki.

- Neyin var, yavrum?

Kadın alçak sesle, yavaş yavaş konuşarak,

- Ruhuma huzur ver, babacığım, dedi.

Yere diz çöküp Zosima dedenin ayaklarına kapandı.

- Günah işledim pederim, korkuyorum.

Zosima dede merdivenin en alt basınağına oturdu, kadın ayağına kalkmadan yanına gitti. Titreyerek, alçak sesle,

- Üç yıldan beri dulum, dedi. Evliyken çok kötüydü durumum. Kocam yaşlıydı, öldüresiye döverdi beni. Hastalanmıştı. Ona bakarak şöyle geçiriyordum içimden: "İyileşir de gene ayağına kalkarsa ne olacak?" İşte ilk kez o zaman geldi aklıma o düşünce...

- Dur, cledi Zosima dede.

Kulağını kadınınağızına iyice yaklaştırdı. Kadın fısıltıyla anlatmayı sürdürdü. Söyledikleri duyulmuyordu. Anlatması kısa sürdü. Zosima dede,

- Üç yıl mı? diye sordu.

- Evet, üç yıl. Önceleri düşünmüyordum hiç, ama şimdi hastalanmaya başladım, keder, perişan ediyor beni...

- Uzaktan mı geldin?

- Beş yüz verst öteden.

- Günah çıkarırken söyledin mi?

- Söyledim, hem de iki kez.

- Kutsal ekmekle şarap verdiler mi?

- Verdiler. Korkuyorum, ölmekten korkuyorum.

- Hiçbir şeyden korkma, hiçbir zaman ne kork ne de kederlen.

Yalnız, içindeki pişmanlık eksilmesin, Tanrı her şeyi bağışlar. Yürekten pişmanlık duyan bir kimse için Tanrının bağışlamayacağı günah yoktur, olamaz da. Zaten Tanrının sınırsız sevgisini tüketecek bir günah da işleyemez kişiöğlü. Tanrı sevgisini aşabilecek günah mı olurmuş? Yalnız yüreğindeki pişmanlığın sürmesine çalış. Korkuyu da söküp at içinden. Günah işlemiş olsan da Tanrının seni, aklının ucundan geçiremeyeceğinden çok sevdiğini unutma, günahlarınla seviyor seni. Pişman olanları göklerde, doğru yolda olanlardan on kat daha büyük bir mutluluğun beklediğı yazılıdır kitaplarda. Hadi, git, hiç korkma. İnsanlardan yakınma, sana hakaret ederlerse kızma. Rahmetli kocanın sana ettiklerini yürekten bağışla. Pişman olduysan seviyorsun demektir. Seversen, Tanrının istediğı yolda olursun... Sevgi her şeyi bağışlatır, her günahıtan arıtır kişiöğlunu. Senin gibi bir ölümlü, bir günahkâr olan ben sana acıyorsam, duygulanıyorsam, Tanrı daha çok acıyacaktı sana. Sevgi öylesine değer biçilmez bir hazinedir ki, dünyayı satın alabilirsiniz onunla. Yalnızca kendi günahlarınızı değil, başkalarının günahlarını bağışlatmanıza da yeter. Hadi git artık, hiçbir şeyden de korkma.

Haç çıkararak üç kez kutsadı kadını, boynundaki küçük haçı çıkarıp onun boynuna taktı. Kadın hiçbir şey söylemeden yerlere kadar eğildi önünde.

Zosima dede ayağa kalktı, kucağında küçük bir bebek olan gürbüz bir köylü kadına neşeli neşeli baktı.

- Vişegorye'deniz, sevgili peder.
- Kucağında çocukla altı verst yol tepmişsin. Ne istiyorsun?
- Seni görmeye geldim. Bundan önce de birkaç kez geldim sana, unuttun mu? Beni unuttuysan belleğin çok zayıf demektir. Hasta olduğunu söylediler bizim köyde, gidip bir göreyim onu, dedim. İşte karşındasın, neren rahatsız? Daha yirmi yıl yaşarsın, Tanrı seninle beraberdur çünkü! Senin için az mı dua eden, Tanrıya yalvaran var, hasta olur musun hiç?

- Teşekkür ederim, yavrum.
- Bu arada küçük bir de dileğim olacak: Bak, şurada altmış kopek param var, benden yoksul bir kadına ver onları, buraya gelirken şöyle düşünüyordum kendi kendime: "İyisi mi ona vereyim, o versin, kime verilmesinin gerektiğini o daha iyi bilir."

- Teşekkür ederim, yavrum, teşekkür ederim, iyi kalpli kadın. Dileğini muhakkak yerine getireceğim. Kucağındaki bebek kız mı?

- Kız, anam babam, adı Lizaveta.
- Tanrı ikinizi ide korusun. Seni de, yavru Lizaveta'yı da. Yüreğimi rahatlattın kızım, Allahaisımarladık, sevgili konuklarımız, Allahaisımarladık, değerli sevgili dostlarımız.

Kadınları kutsadı, öne iyice eğilerek selam verdi.

4

İNANCI KİT BİR BAYAN

Zosima dedenin köylü kadınlarla bu konuşmasını dinleyen, onları kutsamasını izleyen toprak sahibinin karısı sessiz sessiz ağlıyor, göz yaşlarını mendiliyle siliyordu. Duygulu, iyilik yapmayı yürekten isteyen bir sosyete kadınıydı bu. Sonunda Zosima dede onun yanına gelince, coşkununla karşıladı onu.

- Bu dokunaklı sahneyi izlerken öyle çok, öyle çok acı çektim ki... Heyecandan tümcesinin sonunu getiremedi.
- Ah, diye ekledi, halkın sizi sevdiğini biliyorum, ben de halkı seversim, sevmek isterim. Bu soylu, temiz yürekli, yüce halk sevilmez mi hiç!

- Kızınızın sağlığı nasıl? Gene benimle konuşmak ımı istediniz?
- Ah, çok istedim, yalvardım bile, içeri alınıncaya kadar, gerekirse üç gün pencerenizin dibinde yere diz çöküp beklemeye hazırdım. Sizeler olan sonsuz minnettarlığımızı bildirmek için geldik, yüte insan.

Liza'mı iyileştirdiniz, şifa verdiniz ona. Perşembe günü başı üzerinde dua etmeniz, ellerinizi başına koymanız iyileşmesine yetti. Ellerinizi öpmek, şükranlarımızı, saygılarımızı sunmak için hemen geldik!

- İyi olmamış ki...Hâlâ koltukta değil mi?

Kadın heyecanlı bir sesle,

- Ama gece gelen nöbetler hepten geçti, perşembeden beri iki gecedir hiç nöbet gelmedi. Sonra ayakları da biraz güçlendi. Bu sabah çok iyi kalktı, bütün gece de rahat uyudu. Bakın, yüzüne renk geldi, gözleri pırıl pırıl. Durmadan ağlardı, şimdi ise hep gülüyor. Pek neşeli, sevinçli. Kendisini ayağa kaldırmamızı istedi bugün ısrarla. Hiç tutunmadan bir dakika durabildi ayakta. İki hafta sonra kadril oynayabileceğine bahse gircli benimle. Buranın en iyi doktoru Hertzenştub'u çağırdım. Omuzlarından tutup sıktı, "Şaşırdım kaldım, aklım almıyor", dedi. Sizi rahatsız etmeyelim istiyorsunuz. Buraya koşmadan, minnettarlığımızı sunmadan edebilirmiydik? Lise, teşekkür et ona, teşekkür et!

Lise'nin tath, güleç yüzü birden ciddileşti, doğrulabildiğince doğruldu koltuğunda, Zosima dedeye bakarak ellerini dua ediyormuş gibi önünde birleştirdi, ama tutamadı kendini, birden gülmeye başladı...

Kendini tutamayıp gülmeye başladığı için canı sıkılarak Alyoşa'yı gösterdi.

- Ona, ona güldüm! dedi.

Zosima dedenin bir adım gerisinde duran Alyoşa'nın yüzü bir anda kıpkırını oldu. Gözleri parladı; başını önüne indirdi.

Kızın annesi birden Alyoşa'ya döndü; hoş, kibar bir tavırla elini ona uzatarak,

- Kızım size bir haber getirdi, Aleksey Fyodoroviç... dedi. İyisiniz ya?

Zosima dede döndü, birden dikkatli dikkatli Alyoşa'ya baktı. Delikanlı, Liza'nın yanına gitti. Garip, beceriksiz bir tavırla gülümseyerek elini ona uzattı. Lise'nin yüzü pek ciddileşmişti. Küçük bir pusula verdi ona.

- Katerina İvanovna bunu size yolladı. En yakın zamanda ona uğramanızı, kesinlikle uğramanızı, onu çok bekletmemenizi diliyor.

Alyoşa derin bir şaşkınlık içinde, .

- Benim mi uğramamı diliyor? diye sordu. Ona uğramamı... Niçin? Yüzü birden endişeyle kaplanıyordu.

Kızın annesi kısaca açıkladı:

- Ah, Dmitri Fyodoroviç ve... bütün bu son olaylar için. Bir karar vermiş durumda Katerina İvanovna... ama bunun için sizi görmesi gerekiyormuş... Niçin gerekiyormuş, bilmiyorum kuşkusuz; ama el-

den geldiğince çabuk onu görmeye gitmenizi istiyor. Gideceksiniz elbette, gidersiniz, Hıristiyanlık da bunu buyuruyor...

Hâlâ şaşkın bir durumdaydı Alyoşa,

- Topu topu bir kez gördüm onu, dedi.

- Ah, öylesine yüce, öylesine soylu bir insandır ki!.. Yalnız çektiği acılara bile... Ne acılar çektiğini, çekmekte olduğunu düşünün bir kez... onu nelerin beklediğini düşünün... bütün bunlar çok korkunç, çok korkunç şeyler!

Alyoşa, gelmesi için ısrarlı bir istekten başka hiçbir açıklamanın yazılmadığı pusulaya bir göz atıktan sonra,

- Peki, dedi, gideceğim.

Birden heyecanlanan Lise,

- Ah, sizin için ne soylu bir davranış olacak bu! diye haykırdı. "Dünyada gelmez, diyordum anneme, çekinir." Ne iyi, ne hoş bir insansınız! Zaten ilk gördüğüm anda iyi bir insan olduğunuzu anlamıştım, şu anda bunu size söylemek de onur veriyor bana!

Annesi kızını uyarmak istiyormuş gibi,

- Lise! dedi.

Ama hemen gülümsedi.

- Bizi de unuttunuz, Aleksey Fyodoroviç, bize hiç gelmiyorsunuz artık. Bu arada Lise de ilk kez yalnız sizin yanınızda kendisini iyi hissettiğini söyledi bana.

Alyoşa gözlerini kaldırdı, tekrar birden kızardı, neye olduğunu bilmeden de birden gülümsedi. Ama Zosima dede ona bakmıyordu artık. Lise'nin koltuğunun yanında onun çıkmasını beklediğini söylediğim konuk rahiple konuşmaya dalmıştı. Bunun rütbesiz bir rahip olduğu belliydi. Dar, sağlam bir dünya görüşü vardı, ama inanan, inancına sıkı sıkı bağlı bir insandı. Uzak kuzeyden, Odborsk'daki topu topu on rahibi olan yoksul bir manastırdan geldiğini söyledi. "Kutsal Silvester"di bu manastırın adı. Zosima dede kutsadı onu, boş bir zamanında hücrelerine gelmesini söyledi.

Rahip duygulu, mağrur bir tavırla Lise'yi göstererek, birden,

- Böyle şeyleri nasıl yapılabiliyorsunuz? diye sordu.

Lise'nin "şifa bulması" olayından söz ediyordu.

- Bunu söylemek için henüz erkendir kuşkusuz. Sağlık durumu biraz iyileştirse şifa buldu demek değildir, başka bir nedenle de olabilir bu. Bir değişiklik olmuşsa, Tanrının buyruğuyla olmuştur, insanların gücü yetmez böyle bir şey yapmaya. Her şey Tanrının izniyle olur. Beni ziyarete gelin, peder. Başka zaman kabul edemem sizi. Hiç iyi değilim, günlerimin sayılı olduğunu biliyorum.

Lise'nin annesi,

- Ah hayır, hayır, diye haykırdı, Tanrı sizden yoksun bırakmaz bizi, daha çok, pek çok yaşayacaksınız. Hem nereniz iyi değilmiş sizin? Öylesine sağlıklı, neşeli, mutlu görünüyorsunuz ki?

- Bugün çok daha iyiyim, ama bunun bir anlık olduğunu biliyorum. Hastalığımı tanıdım artık. Size neşeli görüldüğümü söylemekle ne derece sevindirdiniz beni. Kişioğlu mutlu olmak için yaratılmıştır, yürekten mutlu olan kimse kendi kendine şöyle söylemeye hak kazanmıştır: "Tanrının buyruğunu yerine getirdim bu dünyada." Bütün azizler, tüm kutsal kişiler, tüm kutsal çilekeşler mutluydular.

Lise'nin annesi tekrar haykırdı:

- Ah, ne hoş konuşuyorsunuz, ne yüce, soylu sözcükler dökülüyor ağzınızdan! Konuşurken sözleriniz insanın içine işliyor sanki. Ama mutluluk diyorsunuz, nerede bu mutluluk? Kim mutlu olduğunu söyleyebilir? Ah, bugün bir kez daha sizinle görüşmemize izin verseydiniz, geçen gelişimizde söyleyemediğim şeyleri dinleseydiniz! Yıllardan beri içimi yakan, bana acı veren şeyleri anlatırdım size! Acı çekiyorum, bağışlayın beni, acı çekiyorum...

Düa ediyormuş gibi Zosima dedenin önünde ellerini birleştirdi.

- Nedir size acı veren?

- Acı çekiyorum...inancım zayıfladı...

- Tanrıya olan inancınız mı?

- Ah, hayır, hayır, böyle bir şeyi düşünmeye bile cesaret edemem, ama gelecekteki yaşam pek anlaşılmaz bir şey! Hiç kimse, hiç kimse bilmiyor ne olduğunu. Dinleyin, siz insanlara şifa veren, onların ruhunu çok iyi bilen kutsal bir kişisiniz. Söylediklerime kesinlikle inanmanızı isteyecek kadar ileri gidemem kuşkusuz, ama size yemin ederim ki, öteki dünya yaşantısı üzerine bu düşündüklerimin bana acı verdiğini, heyecanlandığımı, ürküttüğünü laf olsun diye söylemiyorum... Kimden akıl danışacağımı da bilmiyorum, ömrümce gücüm yetmedi buna... Ama şimdi size söyleyebiliyorum işte... Ah, Tanrım, kimbilir neler düşünüyorsunuzdur benim için!

Ellerini oğuşturmaya başlamıştı. Zosima dede,

- Benim ne düşündüğüm üzmesin sizi, dedi. Acınızın içten olduğuna inanıyorum.

- Oh, size nasıl minnettar olduğumu bilemezsiniz! Bazen gözlerimi kapayıp şöyle düşünüyorum kendi kendime: "Herkes inanıyor, peki ama nereden doğdu bu inanç?" Bazı kimseler, bu inancın ürkünç birtakım doğa olaylarından doğduğunu, aslında böyle bir şeyin olmadığını savunuyorlar. Doğruysa, diye geçiriyorum içimden, ya doğruysa, ömrüm boyunca inandım, ölünce öte yanda hiçbir şey olmadığını görürsem... bir yazarın dediği gibi, mezarımın üzerindeki

“Dulkadın otlarından başka bir şey kalmaz.” ise geriye... Ürkütücü bir şey bu! İnancımı yeniden nasıl kazanabilirim? Zaten küçükken inanıyordum sadece, o zamanki inancın da bilinçsiz, körükörüne bir inançtı... Neyle, neyle kanıtlanabilir bu? Ayaklarınıza kapanmak, sormak için geldim size. Bu fırsatı kaçırsam ömrümün sonuna dek bir daha hiç kimseye soramam. Neyle kanıtlanabilir bu? Beni inandıracak bir delil yok mu? Ah, çok mutsuzum! Durup çevremdeki insanlara bakıyorum, hemen hiç kimsenin bir şeyi umursadığı yok, hiç kimse düşünmüyor bunu, bir tek ben acı çekiyorum. Dayanılmaz bir acı bu, öldürücü bir acı!

- Haklısınız, dayanılmaz bir acıdır. Ama kanıtlamak olanaksızdır bunu, kendi kendinizi inandırabilirsiniz.

- Nasıl? Neyle?

- Yararlı bir sevgiyle. Yakınlarınızı yürekten, bıkip usanmadan sevmeye çalışın. Sevgide başarı gösterdiğiniz ölçüde Tanrının varlığına, ruhunuzun ölmezliğine inancınız artacaktır. Yakınlarınıza beslediğiniz sevgi sizi tam bir özveriye vardırırsa, inancınız tam olur, içinize en küçük bir kuşku bile giremez artık. Denenmiştir bu, böyle olduğu kesinlikle biliniyor.

- Yararlı bir sevgi mi? İşte bir soru daha, hem de öyle bir soru ki! Bakın söyleyeyim: İnsanları öylesine seviyorum ki, bazen her şeyimi, Lise'yi bile bırakıp hemşire olmayı isterim. Gözlerimi kapayıp düşlere dalıyorum. Böyle anlarda çok güçlü hissediyorum kendimi. Hiçbir yaranın, hiçbir irinli çıbanın beni yıldıramayacağına sarsılmaz bir inanç doluyor içime. Sargılarını çözüp yarayı ellerimle temizleyebileceğime, yıkayabileceğime, yeniden sarabileceğime inanıyorum. Bu acı çeken zavallıların başucunda sabahlara dek oturabilir, irinli yaralarını öpebilirim...

- Başka şeyleri değil de bunları düşünmeniz çok iyi. Evet, evet, bir gün gelir, rastlantıyla da olsa gerçekten iyi bir iş yaparsınız.

Kadın heyecanlı, kendinden geçmiş gibi sürdürdü konuşmasını:

- Öyledir ama uzun süre dayanabilir miyim buna? En önemli soru bu işte! Bana acı veren soruların başında bu geliyor. Gözlerimi kapayıp soruyorum kendi kendime: “Bu yolda uzun süre yürümeye gücüm yetecek mi? Yarasını yıkayıp sardığın hasta hemen teşekkür etmezse sana, tersine, insan severliğinin değerini bilmeden, farkına bile varmadan kaprisleriyle sana eziyet etmeye, bağırıp çağırmaya başlarsa, (çok acı çeken insanlarda sık sık görüldüğü gibi) kabalık eder, hatta polise falan şikâyet ederse... O zaman ne olacak? Sevgin sürececek mi? Düşünün bir kez, içim üpererek şuna karar verdim ki, insanlara olan “yararlı” sevgimi bir anda yok edecek bir şey varsa, o da

nankörlüktür. Sözün kısası, ücretli çalışan bir işçiyim ben, emeğimin karşılığını, yani beni övmelerini, sevgime sevgiyle karşılık vermelerini istiyorum. Böyle olmazsa hiç kimseyi sevemem!

Kendi kendini yürekten yerine nöbetine tutulmuş gibiydi. Sözünü bitirdikten sonra meydan okurcasına bir kararlılıkla Zosima dedeye baktı. Beriki,

- Söyledikleriniz, bundan çok önce bir doktorun bana anlattıklarının aynısı dedi. Yaşını başını almış, zeki olduğundan kimsenin kuşku edemeyeceği bir adamdı. Sizin gibi o da içten konuşuyordu ya, şaka eder, ama acı acı şaka eder bir tavrı vardı. "İnsanları seviyorum ama kendi kendime şaşıyorum da, diyordu: İnsanlığa olan sevgim arttığı ölçüde kişilere olan sevgim azalıyor. İnsanlığa hizmet yolunda büyük işler başarmayı düşünüyorum sık sık, gerçekten de insanların mutluluğu uğruna çarmıha gerilmeye bile giderim belki, ama öte yandan, bir insanla aynı odada iki gün yalnız kalmaya dayanamam, bunu deneyimlerimden biliyorum. Bana yakın olunca kişiliği onurumu eziyor, özgürlüğümü kısıtlıyor. Bir gün içinde dünyanın en iyi insanından bile nefret edebilirim: Yemeği yavaş yavaş yemesi bir kimseden nefret etmeme yeter. Başka birinden, nezlesi var, ikide bir sümürüyor diye nefret edebilirim... Yanıma yaklaştıkları anda düşman kesiliyorum insanlara. Gelgelelim, kişilerden nefret ettiğim ölçüde insanlığa olan sevgim artıyor."

- Ama elden ne gelir? Bu durumda ne yapabilir insan? Umudu kesmekten başka yapılacak bir şey yok, değil mi?

- Hayır, bunun için üzülmemiz yeter. Elinizden geleni yapın, yaptığınız her şey hesaba katılır. Çok şey yaptınız, yoksa kendi kendinizi böyle iyi tanıyabilir miydiniz hiç! Doğruluğunuz yüzünden sizi öveyim diye böyle açık konuşursanız, sevgi yolunda hiçbir başarı kazanamazsınız kuşkusuz. Her şey düşlerinizde kalır, bir serap gibi gelir geçer ömrünüz. Gelecekteki yaşamı da unuttur, sonunda kendi kendinize bir yolunu bulur, avunursunuz.

- Beni yıktınız! Nankörlüğe dayanamadığımı söylerken yalnızca sizin doğruluğumu övmenizi beklediğimi ancak şu anda, siz söyleyince anladım. Bana beni tanıttınız, ruhumun derinliklerindeki gizleri gün ışığına çıkararak bana gerçek kişiliğimi tanıttınız!

- Doğru mu söylüyorsunuz? Böyle bir açıklamadan sonra şimdi sizin içten, temiz yürekli bir insan olduğunuza inanıyorum. Mutluluğa erişemezseniz bile doğru yolda olduğunuzu hiç unutmayın, çıkmamaya çalışın bu yoldan. En önemlisi de, yalandan kaçının, özellikle kendi kendinize yalan söylemekten. Yalanlarınızı kollayın, her dakika, her saniye gözünüz üzerlerinde olsun. Başkalarını da kendinizi

de hor görmemeye çalışın: İçinizde iğrenç olduğunu farkettiğiniz her şey, sırf onu farkettiğiniz için kendiliğinden temizlenmiştir. Korkudan da kaçının, zaten korku yalanın bir sonucudur. Sevgiye varış yolunda güçsüz olduğunuzdan hiçbir zaman korkmayın, hatta bu yolda kötü davranışlarınızdan da pek korkmamalısınız. Ne yazık ki bundan daha iç açıcı bir şey söyleyemiyorum size. Çünkü yararlı sevgi hayal sevgiye oranla çok daha sert ve ürkütücüdür. Düşsel sevgi çabuk başarıya erişmek tutkusuyla yanar, tek isteği, herkesin dikkatini çekmektir. Gerçekten de, ne olacaksa sahnedeki gibi bir an önce olsun, uzun sürmesin, herkes ona baksın, övsün diye canlarını verecek duruma gelenler bile vardır. Yararlı sevgi ise dayanıklılık, irade ister, hatta bazı kişiler için başlı başına bir bilimdir. Ama size şunu şimdiden söyleyeyim ki, bütün çabalamanıza karşılık, amaca ulaşacak yerde ondan uzaklaşmakta olduğunuzu dehşetle gördüğünüz anda, tam o anda, şimdiden söylüyorum bunu size, birden erişeceksiniz amaca. Sizi her zaman seven, her zaman size yol gösteren Tanrının Tanrısal gücünü üzerinizde hissedeceksiniz. Kusura bakmayın, daha kalamayacağım yanınızda, içeride bekliyorlar. Allahaismarladık.

Kadın ağlıyordu. Birden telaşlandı.

- Lise, Lise, kutsayın kızımı, kutsayın!

Zosima dede gülümseyerek:

- Sevmeyi bile hak etmedi o, dedi. Deminden beri yaptığı yaramazlıklar kaçınadı gözümden. Niçin hep alay ettiniz Aleksey'le?

Gerçekten de Lise durmadan Alyoşa'ya bakıp bakıp gülmüştü. Çoktan beri, daha bundan önceki gelişlerinde de Alyoşa'nın ondan utandığını, yüzüne bakmamaya çalıştığını sezmişti. Bu onu pek eğlendiriyordu. Gözlerini Alyoşa'dan ayırmıyor, bakışını yakalamaya çalışıyordu: Alyoşa, ısrarla üzerine dikilmiş bu bakışı kaldıramıyor, elinde olmadan Lise'ye bakıyor, beriki hemen kendinden emin bir gülünsemeyle doğrudan doğruya gözlerinin içine bakmaya başlıyordu. Alyoşa kızarıyor, bozarıyor, daha da sıkılıyordu. Sonunda öte yana dönmüş, Zosima dedenin arkasına saklanmıştı. Aradan birkaç dakika geçince tekrar o önüne geçilmez gücün etkisinde kalarak, Lise ona bakıyor mu diye öğrenmek için başını çevirmiş; kızın, koltuğundan iyice öne uzanmış, onu kolladığını, başını çevirmesini beklediğini görmüştü. Lise onun bakışını yakalayınca kahkahayla gülmeye başlamıştı, öyle ki, Zosima dede bile dayanamadı:

- Niçin utandırırıyorsun çocuğu, yaramaz?

Lise birden kıpkırmızı oldu, gözleri parladı, yüzü çok ciddileşmişti. Hemen heyecanlı, gücenmiş, sinirli bir tavırla çabuk çabuk konuşmaya başladı:

- Peki ama niçin unuttu her şeyi? Ben küçükken kucağında gezdirdi beni, birlikte oynardık. Bana okuma yazma öğretmek için bize gelirdi, biliyor musunuz? İki yıl önce ayrılırken beni hiç unutmaya-
cağını, ömrümüzün sonuna dek dost kalacağımızı söylemişti, ömrümüzün sonuna dek. Şimdi de birden korkmaya başladı benden, adam mı yiyorum ben sanki? Niçin kaçıyor benden, niçin konuşmuyor? Niçin bize gelmek istemiyor? Siz mi bırakmıyorsunuz onu yoksa? Ama her yere gittiğini biliyoruz. Onu benim çağırınam yakışık almaz, unutmadıysa önce şunu düşünüp gelmesi gerekirdi. Hayır, manastıra girdi artık! Şu uzun etekli cüppeyi ne diye giydirdiniz ona sanki?.. Koşarken düşüverecek...

Dayanamadı, birden elleriyle yüzünü kapadı, bütün bedenini sarısan uzun, sinirli, sessiz kahkahalarla gülmeye başladı. Zosima dede gülümseyerek dinlemişti sözlerini, sonunda kibarca kutsadı onu. Lise, öpmek için tuttuğu Zosima dedenin elini birden gözüne götürdü, ağlıyordu.

- Kızmayın bana, aptalın biriyim ben, beş paralık değerim yoktur... Böyle gülünç bir yaratıkla gezmek istememekte Alyoşa da haklıdır belki.

- Yollayacağım onu yollayacağım, dedi Zosima dede.

5

OLACAK, MUTLAKA OLACAK!

Zosima dede yirmi beş dakika kadar kalmıştı dışarıda. Saat neredeyse on üçe geliyordu, Dmitri Fyodoroviç hâlâ görünürlerde yoktu, oysa burada onun için toplanılmıştı. Zaten unutmuş gibiydiler onu, Zosima dede içeri girdiğinde konuklarını son derece heyecanlı bir konuşmaya dalmış buldu. En çok konuşanlar İvan Fyodoroviç'le iki rahipti. Aşırı bir heyecanla Miusov da karışıyordu arada bir söze, ama gene başarısızdı. İkinci planda kaldığı belliydi, pek yanıt bile vermiyorlardı ona, öyle ki öfkesini daha da artırıyordu bu durum. Önce İvan Fyodoroviç'le bilimsel bir tartışmaya girmiş, onun umursamazlığını soğukkanlılıkla karşılayamamıştı: "Bugüne dek Avrupa'nın en aydın kişileri düzeyindeydim, gelgelelim bu yeni kuşağın adam yerine koyduğu yok bizi," diye geçiriyordu içinden. Koltuğunda oturup ağzını açmamaya söz veren Fyodor Pavloviç gerçekten de bir süre susmuş, dudaklarında alaylı bir gülümseme, yanında oturan Pyotr Aleksandroviç'in hareketini izliyor, besbelli onun öfkelenmesinden hoşlanıyordu. Hanidir öç almak istiyordu ondan, şimdi de fırsatı kaçırmaya hiç

niyeti yoktu. Sonunda dayanamadı, Pyotr Aleksandroviç'in kulağına eğilip, alçak sesle bir kez daha kızdırdı onu:

- Söyler misiniz, demin, kesik başını eline alıp "sevgiyle öperek" uzun süre dolaştıran aziz öyküsünden sonra niçin gitmediniz de böylesine uygunsuz kişilerin arasında kalmaya razı oldunuz? Küçük düştüğünüzü, hakarete uğradığınızı sezinleyip, akıllılığınızı gösterek öç almak için kaldınız. Ne denli akıllı olduğunuzu onlara kanıtlamadan şuradan şuraya gitmezsiniz şimdi.

- Gene mi başladınız? Yanıldınız, hemen gidiyorum.

Fyodor Pavloviç bir daha iğneledi onu:

- Herkesten sonra gideceksiniz, dedi, herkesten sonra!

Tam bu anda da Zosima dede dönmüştü.

Tartışma bir an için kesildi, ama Zosima dede eski yerine oturunca, konuşmalarını kesmemelerini diliyormuş gibi herkesi tatlı bir bakışla süzdü. Yüzünün hemen her anlatımını artık iyice ezberleyen Alyoşa, onun çok bitkin düştüğünü, kendini zorladığını açıkça görüyordu. Son zamanlarda fazla yorgunluktan bayıldığı oluyordu. Bayılmadan önceleri olduğu gibi gene yüzü bembeyaz kesilmişti, dudaklarının da rengi uçmuştu. Ama toplantıyı dağıtmak istemediği belliydi. Bir niyeti vardı sanki, ne gibi bir niyeti olabilirdi? Alyoşa ondan gözlerini ayırmıyordu.

Kitaplığa bakan rahip Yosif, Ivan Fyodoroviç'i göstererek Zosima dedeye,

- Beyin son derece güzel olan gazete yazısından söz ediyorduk, dedi. Yeni çok şey var bu yazıda, bana öyle geliyor ki, iki anlanı gelebilecek bir özü var. Kilise mahkemeleri, bu mahkemelerin yetkilerinin genişliği üzerine kocaman bir kitap yazmış olan bir din adamına bir gazete yazısıyla yanıt veriyorlar...

Zosima dede dik, keskin bir bakışla Ivan Fyodoroviç'i süzdü.

- Ne yazık ki okuyamadım yazınızı, ama üzerine söylenenleri çok işittim.

Kitaplığa bakan rahip,

- Pek ilginç bir noktaya parmak basıyorlar, diye ekledi. Yanılıyorsam, kilise mahkemeleri sorununda kilisenin devletten ayrılmasına karşı çıkıyorlar.

Zosima dede, Ivan Fyodoroviç'e,

-Pek ilginç bir şey bu, dedi. Ama ne bakımdan karşısınız buna?

Sonunda yanıt verdi Ivan Fyodoroviç. Alyoşa'nın korktuğu gibi mağrur, kibirli bir tavırla değil, alçakgönüllü, ağırbaşlı, kibar, en küçük bir art düşüncesi olmadan konuşuyordu:

- Şu düşünceden yola çıkıyorum: Bu iki şeyin, yani devletle kilise-

nin esaslarının birbirine karıştırılması hiç kuşku yok ki her ne kadar aslında böyle bir şey olmazsa, bu karıştırma hiçbir zaman, durumun iyi işlemesi bir yana, birazcık uzlaşır duruma getirilemeyecekse de - çünkü düşüncenin temelinde yalan yatıyor- ebediyen yaşayacaktır. Bence kilise ile devlet arasında, sözgelimi kilise mahkemesi gibi sorunlarda esaslı, gerçek bir uzlaşma olanaksızdır. Düşüncelerini çürütmeye çalıştığım din adamı, kilisenin devlet içinde özel bir yeri olduğunu savunuyordu. Bense şöyle diyorum: Tersine, kilise devletin içinde, bir köşesinde olmamalı, devletin tümünü kendi içine almalıdır. Birtakım nedenlerle bu şimdi gerçekleşmeyecekse de, geleceğin Hristiyan toplumunun gelişmesinde en önemli unsur, amaç olarak kabul edilmelidir.

Sessiz, bilgili bir keşişhane papazı olan peder Paisiy kararlı, sinirli bir tavırla,

- Çok doğru! dedi.

Miusov üst üste attığı ayaklarından alttakini üste çıkardı, sabırsızca,

- Düpedüz ultramontanizm* bu!" diye haykırdı.

Peder Yosif,

- Bizde dağ yok ki ultramontanizm olsun, dedi.

Sonra Zosima dedeye dönerek ekledi:

- Şunu da unutmayınız ki, rakibi din adamının şu "esas, temel" düşüncelerine de yanıt veriyorlar. Önce: "Toplumsal hiçbir birliğin bir otoritesi olamaz, olmamalıdır; üyelerin medeni, siyasi haklarını kısıtlayamaz." Sonra: "Yargılama, ceza verme yetkileri, din yolunda çalışmak amacıyla birleşmiş insanları içinde bulunduran, görevi Tanrı yolunda hizmet olan kilise gibi bir kuruluşun olmamak gerek." En son olarak da: "Kilise dünyasal olmayan bir saltanattır..."

Peder Paisiy dayanamadı, gene kesti sözünü:

- Bir din adamı için pek çirkin kaçan bir söz oyunu bu!

İvan Fyodoroviç'e döndü:

- Yanıtladığınız kitabı okudum, dedi. Bir din adamının "kilise dünyasal olmayan bir saltanattır" sözü son derece şaşırttı beni. Bu dünyasal değilse, yeryüzünde kilise diye bir şeyin olmaması gerekirdi. İncil'de "dünyasal olmayan" sözü bambaşka bir anlamda kullanılmıştır. Sözcüklerle böylesine oynamak olmaz. Efendimiz İsa Hazretleri yeryüzünde kiliseyi kurmak için gelmiştir dünyaya. Gökler saltanatı bu dünyanın değildir kuşkusuz, ama ona giden tek yol da yeryüzünde kurulmuş olan kilisedir. Bunun için bu konuda söz oyununa kal-

(*) Fransız İhtilâl Meclisinde muhalif gruplara "Dağlılar" anlamına montanyan derlerdi - ç.n).

kışmak olmaz, uygunsuzdur. Kilise gerçek bir saltanattır, saltanat sürmek için kurulmuştur; eninde sonunda yeryüzünün tek yöneticisi olacaktır, vaad edilmiştir bize bu.

Daha çok konuşmak istemiyormuş gibi birden sustu. Ivan Fyodoriç onu saygıyla, dikkatle dinledikten sonra, olağanüstü soğukkanlı, ama deminki gibi istekli, içten bir tavırla Zosima dedeye anlatmayı sürdürdü:

- Yazının özü şurada toplanıyor: Eski çağlarda, yani Hristiyanlığın ilk iki üç yüz yılında yeryüzünde Hristiyanlık yalnızca kilise demekti. Putperest Roma devleti Hristiyanlığı kabul kararı alınca hiç kuşku yok ki şöyle oldu: Devlet Hristiyan olup kiliseyi kendi bünyesine katınakla yetindi, ama birçok bakımlardan putperest bir devlet olarak kaldı. Gerçekte bunun böyle olması da zorunluydu zaten. Ne var ki, bir devlet olarak Roma'da putperest uygarlığın, bu düşüncenin etkileri çok derindi. Sözgelimi devletin amaçları, kuruluşu üzerine düşünceler değişmemiştir. İsa'nın kilisesi devlet bünyesine girince kendi esaslarından en küçük bir özveride bulunamazdı elbette, üzerinde durduğu temel taşından geri çekilemezdi. Efendisinin ona gösterdiği yoldan çıkması olmazdı: Bu yol dünyayı, yani putperest devletlerin tümünü kiliseye katmayı öngörür. Böylece (yani geleceğin tasarımlarında) kilise, yanıt verdiğim din adamının yazdığı gibi, devlet içinde "toplumsal bir birlik" ya da "din yolunda çalışmak amacıyla biraraya gelmiş insanlar birliği" olarak kendisine özel bir yer aramalıdır. Tersine, her devlet sonunda kilise olmalı, bünyesinde kiliseyle bağdaşmayan öğelerin tümünü atmalıdır. Bu onun büyük devlet onurunu hiç lekelemez, yöneticilerinin elindeki yetkileri kısıtlamaz, yalnızca onu putperest, yanlış yoldan alır, ölümsüz amaçlara giden gerçek, doğru yola sokar. İşte bunun içindir ki *Kilise Mahkemelelerinin Temelleri Üzerine* kitabının yazarı bu esasları bulmaya, anlatmaya çalışırken onlara, gelişmesini henüz tamamlamamış, günahkâr çağımızda verilmiş geçici, zorunlu bir ödün gözüyle baksaydı doğru bir sonuca varacaktı. Ama yazar, demin Peder Yosif'in birkaçını saydığı bu esasların sarsılmaz, ölümsüz, doğal esaslar olduklarını söylerken kilisenin sarsılmaz, ölümsüz, kutsal esaslarına karşı gelmektedir. Yazının özü budur işte...

Peder Paisiy sözcüklerin üzerine basa basa,

- Yani kısaca şöyle söylemek istiyorsunuz, dedi: On dokuzuncu yüzyılımızda ortaya atılan düşüncelere göre kilise bilime, zamanın dünya görüşüne, uygarlığa ödünler vererek en alt basamaktan yukarılara çıkmalı, devlet olmalı, devletin içinde erimelidir. Buna razı olmaz da karşı koymaya kalkışırsa devlet içinde bir köşe verilir kendi-

sine, orada kontrol altında kalır. Avrupa ülkelerinde bu durum vardır şimdi. Rus düşüncesine, inancına göre ise kilise devlet içinde erime-meli; tersine, devlet kiliseleşmeli, bünyesindeki kiliseyle uzlaşmayan her şeyi silkip atmalıdır. Bu kesinlikle olacak, olacak!

Miusov gene ayak değiştirerek gülümsedi.

- Eh ne yalan söyleyeyim, şimdi biraz rahatlattınız içimi, dedi. Anladığım kadarıyla bu, çok uzak bir gelecekte, dünyaya ikinci gelişimizde gerçekleşmesi beklenen bir ülküdür. Olsun varsın. Yeryüzünde savaşın, politikacıların, bankaların v.b. kalkmasını düşleyen tatlı bir istek. Hatta sosyalizme benzer bir şey bu. Oysa ben bütün bunların ciddi şeyler olduklarını, kilisenin artık suçluları yargılamaya, kırbaça, sürgün, belki ölüm cezaları bile vermeye başlayacağını sanmıştım.

Ivan Fyodoroviç, kılı kıpırdamadan, soğukkanlı bir tavırla,

- Şimdi bir kilise mahkemesi bile olsaydı ne sürgün cezası kalırdı ortada, ne de ölüm cezasına çarptırılan, dedi. Suçla suçlu anlayışı kesinlikle değiştirdi o zaman; kuşkusuz birdenbire, hemen değil, yavaş yavaş olurdu bu değişiklik, ama pek yavaş da olmazdı...

Miusov gözlerini ona dikti.

- Ciddi mi söylüyorsunuz?

Ivan Fyodoroviç sürdürüyordu konuşmasını:

- Her şey kilisenin yönetiminde olsaydı, kilise suçluları, baş kaldıranları afaroz ederdi. İnsan öldürmeye de gerek kalmazdı o zaman. Sorarım size, ne yapar afaroz edilen? Hem o zaman şimdiki gibi yalnızca insanlardan değil, İsa'dan da uzaklaşmak zorunda kalırdı afaroz edilen. Çünkü bir suç işlemekle yalnızca insanlara değil, İsa'ya, onun kilisesine de baş kaldırmış olurdu kişi. Aslına bakarsanız şimdi de böyledir bu, ne var ki, açığa vurulmamıştır. Suçlunun vicdanı da sık sık kendi kendisiyle anlaşmalar yapar: "Çaldım ama, kiliseye karşı gelmiyorum, İsa'ya da düşman değilim," bu devirde suçlu böyle düşünüyor işte. Ama kilise devletin yerini aldığı zaman böyle düşünemez, kiliseyi toptan inkâr eden bir kimseyse o başka elbette: "Herkes yanılıyor, herkes yanlış yolda, kilise öğretisi de tepeden tırnağa yalan; yalnız ben, katil, hırsız olan ben gerçek Hristiyanlığın, kilisenin gösterdiği yoldayım." Kişinin kendi kendine böyle söyleyebilmesi çok güçtür kuşkusuz, olmayacak koşullara, sık sık görülmeyen durumlara bağlıdır. Şimdi kilisenin suç görüşünü alın ele: Putperest çağdan kalma bugünkü görüşün değişmesi; toplumu korumak için hasta organı hemen kesip atmak yerine, içtenlikle işe hiç yalanı karıştırmadan insanı yeniden kazanma, yeniden hayata getirme, onu kurtarma yollarının aranması gerekmez mi?..

Miusov kesti sözünü:

- Ne yollarından söz ediyorsunuz? Gene karıştı aklını; bir düş daha çıktı ortaya. Biçimsiz, karanlık bir şey, anlaşılmaz da. Ne afarozu, ne türlü bir afaroz bu? Sanırım düpedüz eğleniyorsunuz bizimle, Ivan Fyodoroviç.

- Gerçekten günümüzde de aynı durum vardır. (Birden Zosima dede konuşmaya başlamıştı. Herkes ona döndü.) Çağımızda İsa kilisesi olmasaydı suçlunun cinayet işlemesine bir engel de olmazdı, cinayet işledikten sonra ona haddini bildirecek bir ceza da... kuşkusuz şimdi sözünü ettiğiniz, suçlunun yüreğini nefretle daha çok dolduran kesip atma cezasından değil, gerçek cezadan, tek korkutan, öldüren, vicdanda bilincine erişilen cezadan söz ediyorum.

Miusov aşırı bir ilgiyle,

- İzninizle, bunun nasıl bir şey olduğunu öğrenebilir miyiz? diye sordu.

- Şöyle: Bütün bu sürgün cezaları, hele eskiden verilen dayaklı sürgün cezaları hiç kimseyi yola getirmemektedir, üstelik suçluların gözünü de korkutmuyorlar. Dolayısıyla suçlar da azalacak yerde git-tikçe çoğalıyor. Bunu kabul etmek zorundasınız. Anlaşıyor ki, toplum böylelikle korunmuş olmuyor, çünkü gerçi zararlı organ kesilip atılmış, uzaklara sürülmüştü ya, onun yerine hemen yeni bir suçlu, yahut suçlular türeyecektir. Çağımızda bile toplumu koruyan, suçlu-yu doğru yola sokan, onu bambaşka bir insan yapan bir şey varsa, o da kişiye vicdanının sesini dinleten İsa'nın yasasıdır. Suçlu, İsa toplu-munun, yani kilisenin bir evladı olarak işlediği suçun topluma, yani kiliseye karşı işlenmiş bir suç olduğunun bilincine varır. Böylece gö-rülmektedir ki, günümüzün suçlu insanı devlete karşı değil de kilise-ye karşı suçlu olduğunu kabul edebilir. Mahkeme, toplumun, yani kilisenin bünyesinde olsaydı, toplum kimleri sürgünden geri getirte-ceğini, bağına basacağını bilirdi. Şimdi ise yargılamak yetkisi kendi-sinde olmadığı, ancak manevi suçlamlarlarda bulunabildiği için, kilise sürgün gibi cezalar vermemektedir. Suçluyu uzaklaştırmıyor, ona ba-bacan bir tavırla öğüt vermekle yetiniyor. Üstelik suçlunun kiliseyle dinsel bağlarını kesmeye de çalışmıyor: Ayinlere alıyor onu, kutsal eşyalara el sürmesine izin veriyor. Yoksulsa yardım ediyor, suçlu de-ğil de dinine bağlı bir kimseymiş gibi yardım ediyor ona. Tanrım, Hı-ristiyan toplum, yani kilise de devletin mahkemeleri gibi koparıp at-saydı suçluyu, hali nice olurdu zavallının! Devlet mahkemesinin ce-zalandırdığı suçluyu hemen arkasından kilise de cezalandırsaydı ne olurdu? Hiç değilse bizdeki suçlular için (Rusya'daki suçlular hâlâ inanıyorlar çünkü) bundan daha büyük bir felaket olamazdı. Ama kimbilir, belki de korkunç bir şey olurdu o zaman, suçlunun umut-

suzulğa kapılan yüreğinden inanç yitip giderdi belki de! Ama kilise, yavrusuna düşkün, onu canından çok seven bir ana gibi, kaçınıyor cezadan, zaten suçlu, devlet mahkemesince yeterince cezalandırılmıştır, ancak acınabilir ona artık. Kilise mahkemesinin ceza vermekten kaçınmasının en önemli nedenlerinden biri de, gerçeği içinde bulunduran tek mahkeme olması, bu yüzden de hiçbir mahkemeye geçici bile olsa, maddi manevi uzlaşmaya girmemesidir. Böyle bir anlaşma hiçbir zaman düşünülemez. Avrupa'da suçluların pek seyrek bir pişmanlık duydukları söyleniyor, çünkü günümüzün bilgin kişileri onun düşüncelerini doğruluyor, işlediği suçun suç olmayıp, yalnızca haksız yere onu ezen güçlere karşı bir baş kaldırma olduğunu iddia ediyorlar. Toplum, ezici gücüyle suçluyu koparıp atar içinden, bu koparıp atınayı nefretle yapar. (Avrupa'da böyle söylüyorlar); nefret ve insan kardeşinin kaderine karşı bir kayıtsızlık vardır burada, hepten unuttur onu. Böylece bütün bunlar kilisenin en küçük bir acıması olmadan gerçekleşir, çünkü birçok durumlarda kilisenin adı bile geçmez orada. Yalnızca din adamları, bir de göz kamaştırıcı yapıları kalmıştır, o kadar. Avrupa'da kiliseler en alt basamaktan en üst basamağa, yani devlete ulaşmak, onun bünyesinde erimek için harekete geçeli çok oluyor. Hiç değilse Protestan ülkelerde bu böyledir. Roma'da ise kilisenin yerini devlet alalı bin yıl oluyor. Bu yüzden, kiliseye bağlı olan suçlu, suçunu kime karşı işlediğinin bilincine varıyor, afa-roz edilince de umutsuzluğa düşüyor. Bir gün topluma dönse bile, içinde öylesine bir kin vardır ki, toplumun kendisi uzaklaştırır onu bu kez. Bunun sonu neye varır, kestirebilirsiniz. Birçok bakımlardan aynı durum bizde de var. Ama önemli olan şudur: Bizde yargı organlarının üzerinde bir de kilise vardır; suçluyla olan bağlarını hiçbir zaman koparmaz bu kilise, sevilen bir çocuğuymuş gibi davranır ona. Bundan başka, ancak tasarıda bile olsa, bir kilise mahkemesi de hâlâ yaşamaktadır. Gerçi pek umut yoktur bu mahkemede ya, gene de gelecekte gerçek yerini bulabilecek, suçlunun bilinçsiz olarak ruhunun derinliklerinde inandığı, bağlandığı bir kuruluştur. Demin söylendiği gibi, kilise mahkemesi gerçekten de tam yetkiyle göreve başlasa, yani toplum tüm olarak kiliseye bağlansa, onun yönetimine girse, kilisenin suçlular üzerinde yalnızca olumlu etkisi olmaz; belki gerçekten de suçlar büyük ölçüde azalırdı. Evet, hiç kuşku yok ki gelecekteki suçlara kilise bugünkünden bambaşka anlamlar verir; toplumdaki çıkarılıp atılanı geri getirmeyi, suç işlemeye yatkın kişileri o yoldan çevirmeyi, kaybolmuş bir insanı yeniden kazanmayı başarabilirdi. Hakkınız -Zosima dede gülümsedi- Hristiyan toplum şimdilik böyle bir şeye hazır değildir; her şey yedi azize dayanıyor; ama onlar yardımla-

rını esirgemeyecekleri için toplum putperest topluluktan evrensel, egemen bir kiliseye dönüşme yolunda sağlam adımlarla yürüyecektir. Olacak, olacak bu, yüz yıllar sonra da olsa, gerçekleşecek bu, gerçekleşecek! Ne zaman gerçekleşecek? daha ne kadar var? gibi sorularla kendimizi üzmemizin nedeni yok, çünkü zamanın gizi Tanrının iradesinde, kutsal görünüşünde, sevgisindedir. Kişioğlunun hesabına göre daha çok uzaklarda olduğu sanılan bir şey, Tanrısal kaderde yarın gerçekleşebilir. Bu olacaktır, kesinlikle olacaktır.

Peder Paisiy coşmuş, soğuk bir sesle,

- Olacaktır! Kesinlikle olacaktır! diye doğruladı.

- Garip, dedi Miusov, çok garip!

Sesinde heyecan değil de, gizli bir öfke vardı sanki.

Peder Yosif ölçülü,

- Size bu kadar garip gelen nedir? diye sordu.

Miusov birden boşalmış gibi, yüksek sesle,

- Bu ne biçim iştir? dedi. Devlet yeryüzünden kalkacak, yerini kilise alacakmış! Bu ultramontanlık değil, ondan da öte bir şey! Papa Yedinci Grigoriyus'un aklından bile geçmemiştir böylesi!

Peder Paisiy, sert bir tavırla atıldı:

- Bütününü ters anlıyorsunuz, efendim! Devlet olacak olan kilise değildir, önce bunu anlamanız gerek. Roma'nın kurduğu bir düş bu: Şeytanın üçüncü oyunu! Oysa tersine, devlet kilise olacak, kilisenin düzeyine çıkıp, yeryüzünün tek kilisesi olacak. Bu ultramontanlıkla da, Roma'nın düşleriyle de, sizin sözlerinizle de taban tabana karşıt. Ortodoksluğun yeryüzündeki yüce kaderinden başka bir şey değildir! Bu yıldız doğudan doğacaktır.

Miusov, anlamlı anlamlı susuyordu. Son derece mağrur bir duruşu vardı. Kibirli, hoşgörür bir gülümseme belirdi dudaklarında. Alyoşa, heyecanlı, herkesin hareketlerini izliyordu. Bu konuşma çok etkilemişti onu. Gözü Rakitin'e takıldı: Kapının yanındaki eski yerinde hiç kıpırdamadan ayakta duruyor, arada bir yere bakıyorsa da, konuşulanları dikkatle dinliyor, odadakileri inceliyordu. Ama yanaklarına yayılan pembelikten Rakitin'in de heyecanlı, en az onun kadar heyecanlı olduğunu anlamıştı Alyoşa. Niçin heyecanlandığını da biliyordu.

Miusov duygulu, pek kibirli bir sesle,

- İzninizle, küçük bir öykü anlatacağım size, baylar, cledi. Bundan birkaç yıl önce, Paris'te -aralık devrimi yeni olmuştu- zamanın çok önemli yönetici kişilerinden birinin evine yaptığım dostluk ziyaretlerimden birinde pek ilginç birisiyle karşılaşmışım. Hafiye değil de, siyasi polisin şefi gibi bir şeydi. Oldukça önemli bir görevi vardı. Çok meraklanmışım doğrusu, fırsatı kaçırmadım, onunla konuşmaya

başladım. Oraya bir rapor getirmek amacıyla gelmişti, şefinin bana karşı olan dostça davranışını görünce, bana biraz yakınlık göstermişti. Elbette bilinen ölçüde, yani içten olmaktan çok Fransızlara özgü bir kibarlıkla davrandı. Yabancı olmam da kibarlığının artmasına yardımcı oluyordu. Ama anlıyordum onu. O zamanlar ardına düştükleri sosyalist devrimcilerden söz ediyorduk. Konuşmamızın özünü atlayarak o bayın ağzından kaçırıldığı bir şeyi söyleyeceğim size yalnızca: “Bu sosyalistlerden, anarşistlerden, Tanrıtanımazlardan, devrimcilerden pek o kadar korktuğumuz yok, dedi; peşlerindeyiz, çıkış yollarını da biliyoruz. Ama aralarında az sayıda da olsa, değişik durumda insanlar var: Tanrıya inanan, Hristiyan, aynı zamanda da sosyalist olanlardır bunlar. İşte en çok bunlardan korkuyoruz, korkunç insanlardır bunlar! Sosyalist Hristiyan, Tanrıtanımaz sosyalistten çok daha korkunçtur.” O zaman bu sözler şaşırtmıştı beni, şimdi birden aklıma geldiler...

Peder Paisiy kısaca,

- Yani bizim de öyle, sosyalist olduğumuzu mu söylemek istiyorsunuz? diye sordu.

Pyotr Aleksandroviç yanıt vermek için düşüncelerini toparlıyordu ki, kapı açıldı, hayli geciken Dmitri Fyodoroviç girdi içeri. Geleceğinden umudu bile kesmişler, beklemiyorlardı onu artık; böyle birden içeri girmesi odada bir şaşkınlık uyandırmıştı.

6

BÖYLE BİR İNSAN NE DİYE YAŞAR?

Yirmi sekiz yaşında, orta boylu, sevimli yüzlü bir genç olan Dmitri Fyodoroviç yaşından çok büyük gösteriyordu. Adaleli bir yapısı vardı, güçlü kuvvetli olduğu düşünülebilirdi ya, yüzünde hastalıklı bir görünüş göze çarpıyordu. Renksiz yüzü zayıf, hastalıklı yanakları çöktü. Oldukça iri, siyah, fırlak gözlerinde kararlı, ama belirsiz bir inatçılık okunuyordu. Heyecanlandığı, öfkeyle konuştuğu zamanlar bile bakışı, ruhsal durumunu yansıtmazdı sanki, bambaşka, bazen o anın havasıyla hiç uzlaşmayan bir anlam bürürdü gözlerini. Onunla bir kez konuşanlar, “Ne düşündüğünü anlamak güç,” derlerdi. Bakışlarında dalgın, üzgün bir anlatım görüp de, onun birden, öylesine üzgün durduğu bir anda içinde neşeli, oynak duyguların kaynaştığını belli eden şen bir kahkaha attığına tanık olanların çoğu şaşırıp kalıyordu. Bununla birlikte, içeri girdiği anda yüzündeki hastalıklı görünümün nedeni açıktı: Özellikle son zamanlarda kentimizde kendisini

kapıp koyverdiği alabildiğine taşkın, “sefil” yaşamını herkes biliyordu, ya da duymuştu. Babasıyla aralarındaki para yüzünden sinir bozucu çatışma da biliniyordu. Kentte bununla ilgili birkaç gülünç öykü herkesin ağzındaydı. Gerçekten de, sulh yargıcınız Semyon İvanoviç Kalaçnikov’un bir toplantıda onun için söylediği gibi “düzensiz, sapıtmış,” çabuk sinirlenen bir insandı Dmitri Fyodoroviç. Önü ilikli redingotuyla, siyah eldivenleriyle, elinde silindir şapkasıyla iki dirhem bir çekirdek, son derece şık giysilerle gelmişti. Ordudan yeni ayrılmış bir asker gibi bıyık bırakıyor, sakallarını tıraş ediyordu. Koyu kumral saçları kısa kesilmiş, sanki şakaklarına doğru taranmıştı. Sert, geniş adımlı, askerce bir yürüyüşü vardı. Kapının eşiğinde bir an durdu, içeridekileri süzdü, ev sahibi olduğunu anlayarak Zosima dedeye doğru yürüdü. Öne iyice eğilerek selamladı onu, kendisini kutsamasını rica etti. Zosima dede ayağa kalkıp kutsadı onu. Dmitri Fyodoroviç saygıyla elini öptü dedenin, aşırı saygılı, hemen hemen sinirli bir tavırla,

- Sizi bu kadar beklettiğim için bağışlayın beni, dedi. Ama babamın yolladığı uşak Smerdyakov, toplantının saat kaçta olacağını iki kez ısrarla sormama karşın, çok kesin bir tavırla iki kez “birde toplanılacağını” söyledi. Buraya gelince öğrendim ki...

- Üzülmeysin, diye kesti sözünü Zosima dede. Önemli değil, birazcık geç kaldıysanız kıyamet koymadı ya...

- Çok minnettarım size, iyi yürekliliğinizden ancak bunu bekleyebildim zaten.

Dmitri Fyodoroviç, Zosima dedenin sözünü keserek bir kez daha öne eğilerek selamlamıştı onu. Sonra birden babasına döndü, onu da öyle saygıyla selamladı. Bunu yapmayı, babasını da selamlamayı önceden kararlaştırdığı belliydi. İçtenlikle karar vermişti buna. Saygılarını, buraya iyi niyetle geldiğini belirtmek için Fyodor Pavloviç’i hâzırlıksız yakaladıysa da, beriki hemen toparlandı: Dmitri Fyodoroviç’in selamına karşılık aceleyle ayağa kalktı, oğlu gibi o da öne iyice eğilerek onu selamladı. Yüzü birden duygulu, mağrur bir anlatımla kaplanmıştı. Bu son derece öfkeli bir görünüm veriyordu ona. Dmitri Fyodoroviç daha sonra, odadakileri sessizce hep birden selamladı; geniş, kararlı adımlarla pencerenin yanına gitti, peder Paisiy’in yakınındaki, odada tek boş kalan sandalyeye oturdu, öne iyice eğilip odadakilerin yarıda kestiği konuşmasının arkasını dinlemeye hazırlandı.

Dmitri Fyodoroviç’in gelişi iki dakikadan fazla zaman almamıştı, konuşma sürecekti. Ama peder Paisiy’in ısrarlı, hemen hemen öfkeli sorusuna bu kez Pyotr Aleksandroviç yanıt vermeyi gerekli bulmamıştı.

Kibar bir umursamazlıkla,

- İzninizle konuyu değıştirelim, dedi. Hem çok derin bir konudur bu. İşte, İvan Fyodoroviç de bize bakıp bakıp gülümsüyor: Bu konuda ilginç bir şey söylemek istiyor olmalı. Ona sorun.

İvan Fyodoroviç hemen atıldı:

- Yoo, öyle önemli bir şey değil, dedi. Yalnızca şunu söylemek istiyordum: Genel olarak, Avrupa liberalizmi ile bizim Rus amatör liberalizmi, sosyalizmin varacağı sonuçları Hristiyanlığınsıyla eskiden beri karıştırmaktadırlar. Pek ilgi çekici bir noktadır bu kuşkusuz. Gelgelelim, sosyalizmi Hristiyanlıkla karıştıranlar yalnızca liberaller değildir, birçok durumlarda jandarmalar da -elbette yabancı olanları-onlarla beraber oluyorlar. Anlatduğınız Paris öyküsü pek ilgi çekici, Pyotr Aleksandroviç.

- Bu konunun kapanmasını gene rica edeceğim, diye tekrar etti Pyotr Aleksandroviç, bunun yerine İvan Fyodoroviç'le ilgili, son derece ilginç, değışik başka bir öykü anlatayım size, baylar. Beş gün önce, çoğunluğu bayan olan bir toplantıda İvan Fyodoroviç tartışma arasında kendine güven dolu bir tavırla, dünyada insanı hemcinslerini sevmeye zorlayabilecek bir gücün varolmadığını açıkladı. "Doğanın böyle bir yasası yoktur: Kişinin insanları sevmesi diye bir şey yoktur. Bugüne dek yeryüzünde sevgi vardıysa, bu doğanın yasalarından değil, salt insanların, ruhlarının ölmezliğine inandıklarındandır," diyordu. Parantez içinde, bunun bir doğa yasası olduğunu, insanların içinden ruhlarının ölmezliğine olan inançları alınırsa, bu sevgiyle birlikte, yaşamalarını sağlayan güçlerin de kaybolacağını ekliyordu. Dahası var: "O zaman yeryüzünde ahlaksızlık diye bir şey kalmayacaktır, tüm kötülükler, yamyamlık bile yasaklanmayacak." Bitmedi, kesin bir dille şöyle bağladı sözünü: "Ne Tanrıya, ne de ruhların ölümsüzlüğüne inanan her insan için doğanın ahlak yasası en kısa zamanda eski, dinsel yasanın tam tersine dönüşmeli, bencillik insanlar için en kötü biçimiyle serbest olmaktan başka; onun, içinde bulunduğu durumdan kurtulması için en akıllıca, gerekli, hemen hemen soylu çıkar yol sayılmalıdır." Garip düşünceleri olan sevimli İvan Fyodoroviç'imizin daha neler söyleyebileceğini, aynı şeyleri belki burada da yinelemek niyetinde olduğunu bu birbiriyle çelişen düşüncelerden kestirebilirsiniz, baylar.

Dmitri Fyodoroviç birden,

- İzin verin! diye haykırdı. Yanlış işitmiş olmayayım: "Kötülük serbest olduktan öte, her Tanrıtanımazın, içinde bulunduğu durumdan kurtulması için en akıllıca, gerekli, hemen hemen soylu çıkar yol sayılmalıdır!" Öyle değil mi?

Peder Paisiy,

- Öyle, dedi.

- Bunu aklımda tutacağım.

Dmitri böyle söyleyerek, konuşmaya birden girdiği gibi gene öyle birden sustu. Herkes merakla ona bakıyordu.

Zosima dede birden İvan Fyodoroviç'e,

- İnsanların içindeki, ruhlarının ölmezliğine olan inancı kaybolursa durumun böyle olacağına gerçekten inanıyor musunuz? diye sordu.

- Evet, inanıyorum. Ölümsüzlük yoksa, erdem de yok demektir.

- Buna inanıyorsanız, ya mutlusunuz ya da çok mutsuz?

İvan Fyodoroviç gülümsedi.

- Niçin mutsuz olayım?

- Çünkü ruhların ölümsüzlüğüne de, kilise sorunu üzerine yazdıklarınıza da inanmıyorsunuz siz.

İvan Fyodoroviç kızarak birden,

- Belki de haklısınız!.. dedi. Ne var ki, gene de büsbütün şaka değildi yazdıklarım...

- Büsbütün şaka değildi, doğru söylüyorsunuz. Yüreğinizde henüz kesin bir karara varmadınız bu konuda, acı veriyor size bu. Ama acı çeken kişiye içindeki umutsuzluk zevk verir bazen. Siz de umutsuzluk içinde kıvranırken, kendi düşüncelerinize inanmadan gazete yazılarıyla, sosyete tartışmalarıyla gönlünüzü avutmaya çalışıyorsunuz... Bu konuda kesin bir karara varmadınız daha, inanmıyorsunuz, bütün acınız da bundan geliyor, çünkü kafanızdaki sorun ısrarla bir karara varmaya zorluyor sizi...

İvan Fyodoroviç, dudaklarında anlaşılmaz bir gülümseme, Zosima dedeye bakarak tuhaf tuhaf sormayı sürdürüyordu:

- Karar verebilir miyim bu konuda, çözebilir miyim onu? Olumlu olarak çözümlenebilir mi bu sorun?

- Olumlu çözümlenemezse, olumsuz hiç çözümlenemez demektir, yüreğinizin bu özelliğini biliyorsunuz. Acı çekmeniz de bundan. Ama size yüce, böyle bir acıyı duyabilen bir yürek verdiği için Tanrıya şükredin, "Dünyada acı çeken, acıyı arayan kulların yeri göklerdir." Umarım yüreğinizdeki sorunu bu dünyada çözebilirsiniz, Tanrı yolunuzu açık etsin!

Zosima dede, İvan Fyodoroviç'i oturduğu yerden kutsamak için kolunu kaldırmıştı ki, beriki birden ayağa kalktı, Zosima dedenin yanına gitti, haç çıkarmasını bekledi, elini öptükten sonra hiçbir şey söylemeden koltuğuna döndü. Kararlı, ciddiydi. Bu olay da, İvan Fyodoroviç'ten hiç beklenmeyen Zosima dedeyle biraz önceki o konuşması da herkesi şaşırtmıştı. Esrarlı, hatta aşırı ciddi bir şey vardı

bu iki olayda. Öyle ki, bir an herkes susmuştu, Alyoşa'nın yüzünü ise bir korku kaplamıştı. Ama Miusov birden omuz silkti, tam o anda Fyodor Pavloviç yerinden fırladı. Ivan Fyodoroviç'i göstererek,

- Tanrısalsal, kutsal dedemiz! diye haykırdı. Benim oğlumdur bu. Etimin, varlığının parçası, ciğerimdir! Nasıl söylesem, en saygılı Karl Moor'umdur. Şu şimdi içeri giren, yola gelmesi için yardımınızı isteyeceğim oğlum Dmitri Fyodoroviç ise saygısız Frantz Moor... İkisi de Schiller'in "Haydutlar"ındaki gençlerin birer eşi; bense, bu durumda Regirender Graf von Moor oluyorum kuşkusuz! Bir karar verin, kurtarın bizi! Yalnızca dualarınıza değil, kehanetlerinize de gerekcinimiz var.

Zosima dede bitkin bir sesle,

- Saçmalığı bırakın, ağzınızı açar açmaz da ailenizden kişilere hakaret etmeye başlamayın, dedi.

Çok bitkindi, gittikçe gücünü yitirdiği belliydi.

Dmitri Fyodoroviç de ayağa fırlayarak öfkeyle,

- Buraya gelirken, böyle bir rezaletin olacağını biliyordum zaten! diye haykırdı.

Zosima dedeye döndü:

- Kusura bakmayın eşsiz peder, görgüsüz bir insanım ben, size ne demem gerektiğini bile bilmiyorum, ama aldatıldınız. Aşırı yüreklilik gösterip, burada toplanmamıza izin verdiniz. Babamın işi gücü rezalet çıkarmaktır; ama niçin böyledir, kendisi bilir bunu. Zaten yalnız kendisinin bildiği dolaplar çevirir her zaman. Ama şimdi ben de biliyorum sanırım...

Fyodor Pavloviç de bağırmaya başlamıştı:

- Hepsi suçluyor beni, hepsi! Pyotr Aleksandroviç bile. Suçladınız, Pyotr Aleksandroviç, suçladınız! -Birden Miusov'a döndü, oysa ötekinin bir şey söylediği yoktu-. Çocuklarımin parasını iç etmekle suçluyorlar beni. Ama buyrun, mahkeme ne güne duruyor? Orada her şeyin hesabını yaparlar, Dmitri Foyodroviç. Aldığınız paraları gösteren imzaladığımız kâğıtları, mektuplarınızı, aramızdaki anlaşmaları inceleyerek ne kadar paranız olduğunu, ne kadar harcadığınızı, geriye ne kadar kaldığını hep hesap ederler! Pyotr Aleksandroviç düşüncesini söylemekten niçin çekiniyor acaba? Dmitri Fyodoroviç yabancı değildir. Herkes bana karşı olduğu için söylüyorum, hesap görürken borçlu çıkacaktır Dmitri Fyodoroviç, hem öyle az-buz değil, birkaç bin ruble... belgelerin hepsi elimde! Katıldığı içki âlemleri kentte herkesin ağzında! Bundan önce çalıştığı yerde de baştan çıkardığı her namuslu kız bin, hatta iki bine pathıyormuş ona. Bunların hepsini en ince ayrıntılarına varıncaya biliyorum, Dmitri Fyodoroviç,

kanıtlayabilirim de... Kutsal Peder, inanır mısınız, Aziz-Anna nişanı almış, değerli, kahraman bir asker olan eski alay komutanının son derece iyi yürekli, varlıklı kızını kendine âşık etti, evlenmek istediğini söyledi, kabul ettiler, şimdi de kızcağız yetim yetim dolaşüyor buralarda, o ise nişanlısının gözleri önünde buralı bir dilberin evine taşınıp duruyor. Gerçi bir dilberdir bu kadın, gerçi saygıdeğer bir bayla karı-koca gibi yaşamıştır ya, özgür bir yaratılışı vardır, herkes için ulaşılmaz bir kaledir. Adamın nikâhlı karısı gibiydi, ama erdemliydi, evet efendim; kutsal pederler, erdemliydi! Dmitri Fyodoroviç ise bu kaleyi altın anahtarla açmayı koymuş aklına, şimdi bunun için düşünüyor üzerime böyle, para koparmak istiyor benden, bu dilberin yoluna şimdiye dek binlerce ruble eritti. Durmadan borç para alıyor, hem de kimden biliyor musunuz? Söyleyeyim mi Mitya?

Dmitri Fyodoroviç,

- Sus! diye haykırdı. Benim dışarı çıkmamı bekleyin, yanımda bu soylu kızı lekelemeye kalkışmayın... Adını ağzınıza almanız bile bir hakarettir onun için... Bırakmayacağım!

Tıkanacak gibi oluyordu.

Fyodor Pavloviç çaresiz bir tavırla, gözlerinden yaş gelmesi için kendini zorlayarak,

- Mitya! Mitya! diye bağırdı. Baba hayır duasının ne demek olduğunu biliyor musun sen? Ya lanetlersem seni, ne olacak o zaman?

Dmitri Fyodoroviç nefretle,

- Utanmaz adam, numaracı! diye haykırdı.

- Babasına söylüyor bunu, babasına! Başkalarına neler demez böyle bir insan? Düşünün bir kez, baylar: Kentte yoksul ama dürüst, emekli bir yüzbaşı vardır. Birçok felaket gelmiş başına, el altından, mahkemeye bile verilmeden emekliye ayırmışlar... Lekeletmemiş kendini, kalabalık bir aile var başında. Üç hafta önce bizim Dmitri Fyodoroviç meyhanede sakalından tuttuğu gibi çeke çeke dışarı çıkardı bu zavallıyı, sokağın ortasında bastı sopayı... bütün bunları da niçin yaptı, biliyor musunuz? Küçük bir işte adamcağız bana yardımcı oluyor diye!

Dmitri Fyodoroviç, öfkeden zangır zangır titriyordu.

- Hepsi yalan! diye haykırdı. Görünüşte doğru, ama esasta yalan! Baba! Yaptıklarımı haklı göstermeye çalışmıyorum. Evet, herkesin önünde itiraf ediyorum: O yüzbaşıya karşı hayvanca davrandım, üzgünüm, hayvanca bir öfkeye kapıldığım için kendi kendimden iğreniyorum. Ama yüzbaşınız, vekiliniz olacak adam, "dilber" olduğunu söylediğiniz bayana gitmiş, sizin adınıza, elinizdeki borç senetlerimi üzerine almasını, sonra da beni mahkemeye vermesini önermiş. Böyle

lece, mal mülk konusunda sizi fazla sıkıştırırsam, beni deliğe tıkmak olanağınız olacak. Bu bayana ilgi duyduğum için sitem ediyorsunuz bana şimdi. Oysa beni ayartmayı siz öğütlemiştiniz ona! Kendi söylüyor bunu, bana da o anlattı, hem de sizinle alay eder bir tavırla! Bu kadından beni kıskandığınız için deliğe tıklılmamı istiyorsunuz, çünkü ona olan aşkınızla canını çok sıkmaya başlamışsınız, bunları da biliyorum, gene alay ederek, -duyuyor musunuz- alay ederek anlattı bana yaltaklanmalarınızı. İşte, kutsal pederler, işte size kötü yola sapmış, oğluna sitem eden şu adamın içyüzü! Sayın tanıklar, öfkemi bağışlayın, ama bu utanmaz adamın bir rezalette tanık olarsınız diye sizleri buraya topladığını sezinlemiştim zaten. Buraya, bana elini uzatırsa onu bağışlamak, sonra da ondan özür dilemek niyetiyle gelmiştim! Ama burada yalnızca bana hakaret etmekle yetinmeyip, kendisine duyduğum sonsuz saygı şu anda adını ağzıma alınamaya bile engel olan dünyanın en soylu, iyi yürekli kızını da çamura bulamak istediği için, babam da olsa çevirdiği dalavereleri ortaya dökmek zorunda kaldım!..

Konuşmasını sürdüremedi. Gözleri parlıyor, güçlkle soluyordu. Odada herkes heyecanlıydı. Zosima dede dışında herkes endişeyle ayağa kalkmıştı. Keşişhane rahiplerinin bakışları sertti, ama Zosima dedenin buyruğunu bekliyorlardı. Zosima dedenin ise yüzü bembeyazdı, ne var ki bu heyecandan değil, hastalıktan, bitkinliktendi. Yalvarır gibi bir gülümseme belirdi dudaklarında. Cılgın bir öfkeye kapılmış kavgacıları yatıştırmak istiyormuş gibi kolunu kaldırıyordu arada bir. Sesin kesilmesi için bir işareti yeterdi elbette; ama hâlâ bir şey bekliyordu sanki, bir şeyi anlamak, açıklığa kavuşturmak istiyormuşçasına tartışmayı dikkatle izliyordu.

Pyotr Aleksandroviç Miusov sonunda kendini iyice küçük düşürmüş, hakarete uğramış hissetti. Heyecanla,

- Bu rezalette hepimizin payı var! dedi. Karşımda kimin olduğunu biliyordum ya, buraya gelirken gene de bu kadarını beklemiyordum... Hemen şimdi bitirmeliyiz bu işi! Kutsal peder, yemin ederim, burada anlatılanları kesinlikle bilmiyordum, inanmak istemiyordum, şimdi ilk kez duyuyorum... Bir baba oğlunu kötü bir kadından kıskanıyor, bu şıfıntıyla birlik olup oğlunu cezaevine attırmanın yollarını arıyor... İşte böyle insanlarla buraya gelmek zorunda bıraktılar beni... Aldatıldım, herkes bilsin bunu, en az ötekiler kadar ben de aldatıldım.

Fyodor Pavloviç tuhaf bir sesle,

- Dimitri Fyodoroviç! diye haykırdı. Oğlum olmasaydınız şu anda düelloya çağırırdım sizi... tabancayla, üç adımdan...

Ayaklarını yere vurarak bağırıyordu:

- Göğüs göğüse çarpışırdım sizinle! Göğüs göğüse!..

Ömürleri boyunca rol yapmış yaşlı yalancılar bazen kendilerini rollerine öylesine kaptırırlar, öylesine coşarlar ki, gerçekten titremeye, heyecandan ağlamaya başlarlar: Oysa o anda (ya da bir saniye sonra) kendi kendilerine şöyle fısıldarlar: “Yalan söylüyorsun, utanmaz kurt, ‘kutsal’ öfke, ‘kutsal’ öfke dakikana karşın şimdi de nümara yapıyorsun!”

Dmitri Fyodoroviç, kaşlarını çatıp, sınırsız bir küçümsemeyle babasına baktı. Kendini tutmaya çalışıyormuş gibi soğukkanlı,

- Ruhumun meleği nişanlımla yuvama dönüp, ihtiyarlık günlerinde babama bakmayı, ona hizmet etmeyi düşünüyordum... dedi, düşünüyordum ya, karşına şehvet delisi, iğrenç bir soytarı çıktı!

İhtiyar, ağzından salyalar saçarak, sonsuz bir ölkeyle haykırdı gene:

- Düelloya! Size gelince, Pyotr Aleksandroviç Miusov, şunu iyi bilirsiniz ki, demin şıfıntı olduğunu söylemek cesaretini gösterdiğiniz o bayan kadar yüce, dürüst, -iştiriyor musunuz, dürüst diyorum,- bir kadın sülalenizde yoktur! Siz ise, Dmitri Fyodoroviç, bu “şıfıntıya” nişanlınızı değiştiniz! Demek, nişanlınızın, onun ayağının tozu olmayacağına siz de inanıyorsunuz, işte böyle bir şıfıntı bu!

Peder Yosif kendini tutamadı, birden,

- Ayıp! dedi.

O dakikaya dek ağzını açmayan Kalganov, heyecandan titreyen gür bir sesle,

- Hem ayıp, hem yüz kızartıcı! diye haykırdı.

Dmitri Fyodoroviç hiddetten kendini yitirmiş, kamburu çıkana dek omuzlarını kaldırıp,

- Böyle bir insan ne diye yaşar? diye böğürdü.

Odadakilere bakarak, parmağıyla ihtiyarı gösteriyordu.

- Hayır, söyleyin bana, varlığıyla dünyayı kirletmesine göz yumulur mu böyle bir insanın?

Yavaş yavaş, ölçülü konuşuyordu.

Fyodor Pavloviç peder Yosif'in yanına koştu.

- Duyuyor musunuz, baba katilinin söylediklerini duyuyor musunuz, pederler? “Ayıp” demenize verdiği yanıt bu işte! Neymiş ayıp olan? Bu “şıfıntı,” bu “kötü kadın,” belki de sizden kutsal bir insandır, kendilerini dine vermiş sayın rahipler! Çevresinin kurbanı olup, gençliğinde düşmüştür belki, ama “çok sevdi,” çok seveni de Tanrı bağışlar...

Uysal Peder Yosif dayanamadı.

- Bu çeşit sevgiler için bağışlamaz Tanrı...

- Bağışlar, bağışlar, pederler! Burada lahana yiyorsunuz yalnızca, ruhunuzu temizlediğinizi, aziz olduğunuzu sanıyorsunuz! Kaya balı-

ğı yiyorsunuz! Günde bir balık yiyor, Tanrıyı kaya balığıyla satın almak istiyorsunuz.

Odanın her yanından,

- Olmaz, bu kadarı da fazla artık! diye sesler yükseldi.

Ama görülmemiş bir rezalete varan bu sahne hiç beklenilmedi bir biçimde sonuçlandı. Zosima dede birden kalktı yerinden. Hem onun için, hem ötekiler için kendini unutturmasına endişe eden Alyoşa aceleyle koluna girdi. Zosima dede Dmitri Fyodoroviç'e doğru yürüdü, yanına gelince önünde birden yere diz çöktü. Zosima dedenin halsizliğinden çöktüğünü sanmıştı Alyoşa, ama gerçekte hiç de öyle değildi. Zosima dede, yere diz çöktükten sonra bilinçli olarak ayaklarına kapandı Dmitri Fyodoroviç'in, alnını yere bile değdirdi. Alyoşa öylesine şaşırılmıştı ki, Zosima dede doğrulurken, yardım bile edememişti ona.

Zosima dedenin dudaklarında bitkin bir gülümseme vardı. Konuklarının önünde eğilerek,

- Bağışlayın! dedi. Hepiniz bağışlayın beni!

Dmitri Fyodoroviç bir an şaşkın durdu öyle: Ne diye ayaklarına kapanmıştı Zosima dede? Akli alınıyordu. Sonunda birden "Tanrım!" diye haykırdı, yüzünü elleriyle kapayıp koşarak dışarı çıktı. Öteki konuklar da şaşkınlık içinde peşinden fırladılar, Zosima dedeyle vedalaşmamışlardı bile. Ancak keşişhane rahipleri geri gelip, onun kendilerini kutsamasını istediler.

Keşişhanenin bahçe kapısından çıkarlarken nedense birden siniveren Fyodor Pavloviç konuşmayı yeniden başlatmayı deneyecek oldu ama doğrudan doğruya birisine bir şey söyleyecek yürekliliği göstermiyor, ortadan konuşuyordu:

- Ne diye ayaklarına kapandı acaba? Bir şeye işaret olmalı bu ya, nedir?

Miusov hemen öfkeyle yanıt verdi:

- Tınarhanede olanlara, delilerin yaptığı işlere benim aklını ermez. Şunu da söyleyeyim, sizden de, çevrenizdekilerden de kurtarıyorum kendimi, Fyodor Pavloviç, inanın, hem de temelli. Deminki o rahip nerede?..

Onları başrahibin yemeğine buyur eden "o rahip" aratmamıştı kendini. Merdivenleri inerken karşıladı konukları. Onlar içerideyken hep orada beklemişti sanki.

Pyotr Aleksandroviç sinirli,

- Saygıdeğer Peder, dedi, başrahibe en derin saygılarımı iletiniz, çok istememe karşın, beklenmeyen bir durumun, verecekleri yemeğe gelmemi olanaksız kıldığı için beni, Miusov'u bağışlasınlar.

Fyodor Pavloviç atıldı hemen:

- Beklenmeyen durum dediğiniz benim kuşkusuz! İşitiyorsunuz ya, Peder, Pyotr Alkesandroviç benimle olmak istemiyor, yoksa seve seve gelirdi yemeğe. Gidin, Pyotr Aleksandroviç, başrahibin yemeğine onur verin, afiyet olsun! Şunu bilirsiniz ki, siz değil, ben çekileceğim. Eve gidiyorum, eve, evde doyururum karnımı, burada yiyemem sevgili akrabam Pyotr Aleksandroviç.

- Akrabanız değilim ben sizin, hiçbir zaman da olmadım. Aşağılık bir insansınız siz!

- Sizi kızdırmak için söyledimdi zaten, akrabalarınızı tanımak istemediğinizi biliyorum. Ama ne denli yan çizerseniz çizin, akrabamısınız gene de, kilise defterinden kanıtlayabilirim bunu. Arabayı tam zamanında yolların sana, İvan Fyodoroviç, istiyorsan sen de kal. Bu durumda başrahibin çağrısına uymanız zorunlu oluyor. Pyotr Aleksandroviç, buradaki marifetlerimiz için özür dilemelisiniz.

- Gerçekten gidiyor musunuz? Yalan söylemiyorsunuz ya?

- Olanlardan sonra yapacak başka ne kaldı ki, Pyotr Aleksandroviç! Kendimi kaybettim, bağışlayın beni, baylar, kendimi kaybettim! Üstelik sarsıldım! Utanıyorum da. Baylar, bazılarında Büyük İskender yüreği vardır, bazılarındaysa fino Fidelka yüreği... Benimki de fino Fidelka'ninki gibidir işte... Korkuverdim hemen! Böylesine bir serüvenden sonra sofraya oturur da, manastırda pişmiş salçalı yemeklerden atıştırabilir miyim hiç? Utancımдан yerin dibine giriyorum, glemeyeceğim, beni bağışlayın!

Miusov durmuş, yanlarından uzaklaşan soytarının arkasından dalgın dalgın bakarken "Ne şeytandır, ne şeytan... nasıl numara yapıyor!" diye geçiriyordu içinden. Beriki birden geri döndü, Pyotr Aleksandroviç'in kendisine baktığını görünce eliyle bir öpücük yolladı ona.

Miusov, İvan Fyodoroviç'e kısaca,

- Başrahibin yanına geliyor musunuz? diye sordu.

- Niçin gelmeyecekmişim? Hem daha dünden özel olarak çağırılmıştım ben.

Miusov, rahibin onları dinlemesine bile aldırmadan hep aynı öfkeli tavrıyla sürdürdü konuşmasını:

- Ne yazık ki, yerin dibine batasica bu yemeğe gitmek zorundayım. Burada yaptıklarımız için özür dilememiz, suçun bizlerde olduğunu açıklamamız gerekecek... Ne dersiniz?

İvan Fyodoroviç,

- Evet, suçun bizde olmadığını açıklamalıyız. Hem babam da orada olmayacağına göre...

- Bir de babanız mı olacaktı! Allah kahretsin böyle yemeği?

Hep birlikte yürüyorlardı. Rahip susuyor, dinliyordu. Koruyu geçerken bir kez söz alıp, başrahibin çoktandır beklediğini, yarım saatten fazla geç kaldıklarını söyledi. Karşılık veren olmadı ona. Mi-usov nefretle İvan Fyodoroviç'e baktı:

"Hiçbir şey olmamış gibi gidiyor yemeğe, diye geçirdi içinden. Ar damarı çatlamış, Karamazov vicdanlı herif!"

7

GÖZÜ YÜKSEKLERDE OLAN BİR PAPAZ ADAYI

Alyoşa, Zosima dedesini yatak odasına götürüp karyolasına oturttu. İçinde ancak en gerekli eşyalar bulunan pek küçük bir odaydı bu. Daracık demir karyolada döşek yerine yalnızca bir keçe vardı. Köşede, ikon dolabının altında, üzerinde haçla İncil olan bir rahle duruyordu. Zosima dede bitkin, karyolaya yığıldı. Gözleri parlıyordu, güç soluyabiliyordu. Oturduktan sonra birşeyler düşünüyormuş gibi gözlerini Alyoşa'ya dikti.

- Hadi sen git yavrum, sen git, Profiriy yeter bana, acele et. Orada gereklisin, başrahibin yanına koş, yemekte de hizmet et.

Alyoşa içli bir sesle,

- İzin verin burada kalayım, diye yalvarıyordu.

- Orada daha gereklisin sen. Ama barış yok orada. Şeytanlar ayaklanırsa dua oku. Şunu da bil ki oğlum (Zosima dede ona oğlum demeyi pek severdi), bundan böyle senin yerin burası değildir. Bu sözümü unutma, delikanlı. Tanrı, huzuruna çıkmamı buyurunca sen de manastırdan git. Temelli git.

Alyoşa ürperdi. Zosima dede sürdürdü konuşmasını:

- Ne oluyor sana? Yerin burası değil senin. Dışarıda büyük görevler başar. Daha çok dolaşacaksın! Hem evlenmek zorunda da kalacaksın, evleneceksin. Geri dönünceye dek çok çekeceksin. Ama çok işlerin olacak. Güveniyorum sana, onun için gönderiyorum. Tanrı yardımcın olsun. Tanrı yolundan çıkma, o korur seni. Büyük bir üzüntü bekliyor seni. Çekeceğin bu üzüntü mutlu kılacak seni. Sana öğüdüm olsun: Üzüntüde mutluluk ara her zaman. Çalış, durmadan, dinlenmeden çalış. Bu sözlerimi hiç unutma, gerçi daha çok şey söyleyeceğim sana ya, yalnızca günlerim değil, saatlerim bile sayılı.

Alyoşa'nın yüzünde gene büyük bir heyecan belirdi. Dudakları titriyordu.

Zosima dede durgun, gülümsedi.

- Gene ne oluyor sana? İnsanlar varsın ölülerini gözyaşlarıyla yol-

cu etsinler, ama bizler burada öte dünyaya göçen öz babamızın arkasından bile güleriz. Güler, onun için dua ederiz. Şimdi yalnız bırak beni. Dua etmem gerek. Çabuk git. Kardeşlerinin yanında ol. Yalnız birinin değil, ikisinin yanında olmalısın.

Zosima dede haç çıkarmak için kolunu kaldırdı. Alyoşa kalmayı çok istiyordu ya, karşı durmak olmazdı. Dilinin ucunda bir soru vardı: “Ağabeyim Dmitri’nin ayaklarına kapanmanız ne anlama geliyordu?” Bu soruyu sormak istiyordu ya, cesaret edemiyordu. Açıklanabilecek bir şey olsaydı, Zosima dedenin daha o sormadan açıklayacağını biliyordu. Elinden bir şey gelmezdi demek. Ama bu olay pek şaşırtmıştı Alyoşa’yı; Zosima dedenin bu davranışında esrarlı bir anlam gizlendiğine körükörüne inanıyordu. Esrarlı, biraz da ürkütücü, yemeğe yetişmek için (masada hizmet etsin diye elbette) keşişhanenin bahçe kapısından çıkıyordu ki, yüreğine müthiş bir acı saplandı birden, olduğu yerde durdu: Zosima dedenin, sonunun pek yakın olduğu üzerine söylediği sözler kulaklarında çınlıyordu. Böylesine kesin konuştuğuna göre demek, gerçekleşecekti söyledikleri. Alyoşa yürekten inanıyordu buna. Ama onsuz ne yapardı Alyoşa, onu görmeden, anlattıklarını dinlemeden nasıl yaşardı? Hem nereye gidebilirdi? Ağlamamasını, manastırdan çıkıp gitmesini buyuruyordu... Tanrım! Çoktandır böylesine sızlamamıştı Alyoşa’nın yüreği. Keşişhaneyle manastırı ayıran koruluğu bir an önce geçmek için çabuk çabuk yürüyordu. Kafasındaki düşüncelerin verdiği acıyı yenmeye gücü yetmediği için -öylesine ağır geliyorlardı ona- koruluktan geçen yolun iki yanındaki yüz yıllık çam ağaçlarına bakmaya başlamıştı. Yol pek uzun değildi, beş yüz adım var, yoktu. Bu saatte kimsecikler olmazdı burada, ama daha birinci dönemeçte Rakitin’le karşılaşmıştı. Birisini bekliyordu.

Yanına varınca sordu Alyoşa:

- Beni beklemiyorsun ya?

Rakitin gülümsedi.

- Elbette seni bekliyorum. Başrahibin yanına gidiyorsun böyle aceleyle. Biliyorum, yemek veriyor. Piskoposla general Pahatov’a verilen yemek vardı ya, anımsarsın, o günden beri böyle bir masa donatılmıştır manastırda. Ben olmayacağım orada, sen git, yemekleri dağıtırsın. Yalnız bir şey söyle bana, Aleksey: Ne anlama geliyordu o düş? Bunu sormak istiyordum sana.

- Hangi düştən söz ediyorsun?

- Ağabeyin Dmitri Fyodoroviç’in ayaklarına kapanma düşünden. Üstelik alnını bile yere vurdu?

- Zosima dedenin deminki hareketinden söz ediyorsun yanılıyorsam?

- Evet, evet.

- Alnını mı?

- Uygunsuz bir söz ettim! Varsın uygunsuz olsun. Söylesene bana, ne anlama geliyor bu düş?

-Bilmiyorum, Mişa?

- Bunu sana açıklamayacağını biliyordum zaten. Aslında anlaşıl-mayacak bir yanı yok bunun, yalnızca her zamanki kutsal budalalık-lar.. Ama maksatlı oynanmıştır bu oyun. Kentte, çevrede, tüm din-darların ağzında şu soru olacak: "Ne anlama geliyor acaba bu düş?" Bence seziş yeteneği gerçekten de çok güçlü Zosima dedenin: Cina-yet kokusu aldı. Sizin aileden çıkıyor bu koku.

- Ne cinayeti?

Rakitin'in ağzındaki baklayı çıkarmak istediği belliydi.

- Sizin ailede işlenecek bu cinayet. Ağabeyciklerinle zengin babacı-ğın arasında... Zosima dede de ne olur ne olmaz diye vurdu alnını yere. Sonra bir şey olursa, "Ah, desinler, kutsal Zosima dede böyle böyle olacağını önceden haber vermişti, kehanette bulunmuştu!" Oysa alnı yere vurmakta ne kehanet var? Evet, evet, bu bir işaretti, derin anlamı olan bir davranış diyecekler, belki başka şeyler de söy-lerler! Dedenin ününü yayacaklar her yana, bu olayı hiç unutmaya-caklar: "Cinayeti önceden bildi, diyecekler, haber verdi." Deliler hep böyledir zaten: Meyhaneyi haç çıkarıp kutsar, kiliseyi taşa tutarlar. Senin dede de öyle: Temiz ruhlı, kutsal insanları sopayla kovalar, ka-tilin ayaklarına kapanırlar.

Alyoşa birden olduğu yerde durdu.

- Ne cinayetinden söz ediyorsun? Hangi katilin ayaklarına kapan-mış Zosima dede? Neler saçmalıyorsun?

Rakitin de durmuştu.

- Hangi katile mi? Sanki bilmiyor! Bahse girerim ki, sen de düşün-dün bunu. Hazır aklıma geldi, sorayım, pek merak ediyorum çünkü: Bak, Alyoşa, gerçi aklın her şeye ermez senin ama, her zaman doğru-yu söylersin: Düşündün mü bunu, düşünmedin mi, yanıt ver?

Alyoşa alçak sesle,

- Düşündüm, dedi.

Rakitin yüzünü ekşitmişti.

- Ne diyorsun? diye haykırdı. Sen de mi düşündün?

Alyoşa gene alçak sesle,

- Düşünmesine... düşünmesine düşünmedim ya, dedi, sen şimdi böyle garip bir biçimde bundan söz etmeye başlayınca, ben de dü-şündüm gibime geldi.

- Görüyor musun (ne güzel söyledim bunu), görüyor musun? Bu-

gün babacığınla ağabeyin Mitya'ya bakarken aklından cinayet geçti mi? Demek ki yanılmamışsın?

Alyoşa telaşlı, kesti sözünü:

- Dur, dur. Bütün bunları nereden çıkardın?.. Önce, bu işin seni niçin bu denli ilgilendirdiğini söyle...

- Birbirinden ayrı, ama önemli iki soru sordun bana. İkisini ayrı ayrı yanıtlayacağım. Nereden çıkardığımı soruyorsun. Ağabeyin Dmitri Fyodoroviç'i bugün her şeyiyle, tam olarak, birdenbire tanımasaydım, hiçbir şey anlayamazdım. Küçük bir şeyden içini dışını öğreniverdim hemen. Son derece dürüst, ama şehvet düşkünü bu çeşit insanlarda geçilmeye hiç gelmeyen bir sınır vardır. Yoksa öz babalarını bile doğrarlar bıçakla. Babana gelince, sarhoşun, çılgının biri, tutkularına gem vuramamış bir insan... ikisi de tutamayacak kendini, baş aşağı uçuruma yuvarlanacaklar.

- Hayır, Mişa, hayır, hepsi bu kadarsa, yüreğime su serptin. İş oraya varmaz.

- Öyleyse ne diye böyle korkuyorsun? Ne var biliyor musun? Var-sın dürüst bir insan olsun Mitenka (budala, ama dürüsttür); ne var ki, şehvet düşkünüdür de. İşte sana en önemli özelliği. Ruh yapısı böyle işte... Şehvet düşkünlüğü babasından geçti ona. Ne yalan söyleyeyim, sana şaşıyorum, Alyoşa: Bu denli temiz nasıl olmuşsun? Öyle ya, sen de Karamazovlardansın! Ailenizde şehvet düşkünlüğü hastalık derecesinde. Şimdi bu üç şehvet düşkünü, koyunlarında hançer, birbirini kolluyorlar... Kafa kafaya geldiler, belki dördüncü olarak sen de katılırsın aralarına.

Alyoşa ürpererek,

- O bayan için yanlış şeyler düşünüyorsun, diye mırıldandı. Dmitri onu... hor görüyor...

- Gruşenka'yı mı? Hayır, kardeşim, hor falan gördüğü yok onu. Ortada, sevgili kardeşim, ortada senin şu anda aklının ermediği bir şey var. Kişi bir güzelliğe, bir kadın bedenine, ya da bedeninin bir yerine (bunu ancak şehvet düşkünü biri anlayabilir) tutulur, öz çocuklarını gözü görmez bu uğurda. Anasını, babasını, yurdunu, ulusunu satar... o güne dek dürüst yaşamıştır, gider hırsızlık eder. Yufka yüreklinin biridir, adam boğazlar. Sadıktır, ihanet eder. Kadın bacaklarının ozanı Puşkin şiirlerinde, kadın bacaklarının çekiciliğinden dem vurmıştır hep. Başka ozanlar bundan söz etmezler ya, içleri titremeden de bakamazlar kadın bacağına. Hem yalnız bacak değildir içleri titremeden bakamadıkları... Hayır, kardeşim, Gruşenka'yı hor görmüş olsa bile bir faydası olamaz bunun. Hem hor görüyor, hem de ayrılamıyor.

Alyoşa birden gürledi:

- Anlıyorum bunu.

Rakitin sinsi bir tat duyarak,

- Öyle mi? diye mırıldandı. Sözümü daha bitirmeden “anlıyorum bunu,” diye bağırdığına göre gerçekten de birşeyler anlıyorsun demektir. Bilinçsiz olarak bağırdın böyle, ağzından kaçtı. İtirafın bu bakımdan özel bir değer taşıyor: Demek yabancı değilsin bu konuya. Bunun, şehvet düşkünlüğünün üzerinde daha önceden düşünmüştün! Ah, Alyoşa, çok temiz ruhlusun! Sessizsin, dinine bağlısın, kabul ederim; sessizsin ya, şimdiye dek neler düşündüğüne, neler bildiğine de ancak şeytanın aklı erer!.. Temiz ruhlusun ya, düşünmediğin yok, hanidir kolluyordum seni. Karamazov’sun, tam bir Karamazov’sun, öyleyse sende soyundan gelme bir şeyler olmalı... Babandan şehvet duygusunu, anandan da ermişliği almışsın. Niçin titriyorsun? Söylediklerim doğru mu yoksa? Bak ne diyeceğim sana: Gruşenka “Onu (yani seni) bana getir, üzerindeki papaz cüppesini çekip atayım,” diyordu. Doğru söylüyorum, ille “getir, getir!” diye yalvardı bana. Seninle böylesine ilgilenmesi düşündürdü beni. Doğrusu, o da garip bir kadın!

Alyoşa anlamlı anlamlı gülümsedi.

- Selamlarımı iletir, “gelmeyecekmiş” dersin. Sözünü bitir, Mihail, sonra da bu konuda ne düşündüğümü ben söyleyeceğim.

- Bitirecek ne var, her şey apaçık. Hep eski öykü. Sende bile şehvet düşkünlüğü varsa, öz be öz ağabeyin İvan’da neler olmaz? O da Karamazov’tur. Karamazov’luğunuzun özü şudur zaten: Şehvet düşkünlüğü, para hırsı, ermişlik!.. Ağabeyin İvan şimdilik din üzerine şakadan yazılar yazıyor. Kendisi Tanrıtanımaz olduğu için (bu alçaklığını gizlemiyor ağabeyin olacak adam) bu yazıları ne gibi budalaca bir amaçla yazdığı bilinmiyor. Üstelik, ağabeyciğin Mitya’nın nişanlısını da elinden almaya çalışıyor, hem sanırım amacına da erişecek. İşe bak ki, Mitya’cığın rızasıyla yapacak bunu; çünkü nişanlısından kurtulmak, bir an önce Gruşenka’ya koşabilmek için Mitya’cık kendisi bırakıyor ona kızı. Dikkatini çekerim, bütün bunları o soylu, çıkar gözetmez tavırlarını hiç yitirmeden yapıyor. En uğursuz insanlar bu tiplerdir! Ondan sonra şeytan bile anlayamaz elbette insanın ne çeşit bir yaratık olduğunu: Alçaklık ettiğini bile bile alçaklığın içine gömülmek! Dahası var: Şimdi de moruk babası çıktı Mitya’cığın yoluna. Doğrusu, Gruşenka için deli oluyor, onu görür görmez ağzının suyu akıyor. Demin Zosima dedenin yanında da öyle bir rezaleti sırf Miusov kadın için “kötü kadın, şıfıntı,” dedi diye çıkardı. Sırılsıklam aşık. Kadın başlangıçta onun meyhanelerle ilgili birtakım karanlık işlerinde aylıkla çalışıyordu. Sonra birden gözleri açıldı moruğun, çılgına döndü, şimdi de

durmadan önerilerde bulunuyor ona. Dürüstçe öneriler değil bunlar kuşkusuz. Baba oğul bir gün göğüs göğüse gelecekler bu yolda. Gruşenka ise ne ona, ne öbürüne yüz veriyor, şimdilik kırıp duruyor, ikisinin de aklını başından almaya çalışırken bir yandan da çıkarına hangisinin uygun düştüğünü kestirmeye çalışıyor. Çünkü moruktan çok para sızdırabilir ama, adamın evlenmeye yanaşmamasından, sonunda cimrilik damarının kabarıp, kesenin ağzını kapayacağından korkuyor. Öte yandan, Mitya'cığın da kendince bir değeri var. Parası yok ama, evlenebilir. Evet, evlenebilir! Bir albay kızı olan, son derece güzel, varlıklı, soylu nişanlısı Katerina Ivanovna'yı bırakıp Gruşenka'yla, yaşlı bir tüccar, ahlaksız bir köylüden başka bir şey olmayan belediye başkanı Samsonov'un metresliğini yapmış Gruşenka'yla evlenebilir. Gerçekten de bütün bunlar baba-oğul arasında cinayetle sonuçlanacak bir çatışmanın doğmasına neden olabilir. Ağabeyin Ivan'ın beklediği de bu, böyle bir şey olursa turnayı gözünden vurmuş olacak: Yanıp tutuştuğu Katerina Ivanovna'yı elde edecek, altmış binlik drahomasını cebe indirecek. Onun gibi silik, parasız, pulsuz bir insan için doğrusu göz kamaştırıcı bir başlangıç. Şunu da unutma: Böylece Mitya'yı gücendirmek bir yana, onu ölünceye dek kendisine minnettar bile kılacak. Mitya'nın daha geçen hafta meyhanede çingene karlılarıyla içerken zil zurna sarhoş, nişanlısına layık bir insan olmadığını, kardeşi Ivan'ın onun tam dengi olduğunu bağıra bağıra söylediğini biliyorum. Katerina Ivanovna'nın da Ivan Fyodoroviç gibi bir kısmeti tepmeyeceği açıktır. Şimdi bile ikisinden birini seçmekte kararsız. Hem bu Ivan neyiyle böyle kendine bağladı sizi ki, hepiniz el pençe duruyorsunuz karşısında? Oysa alay ediyor hepinizle: "Suya sabuna dokunduğum yok, ama aslan payını gene de ben alacağım."

Alyoşa birden kaşlarını çatıp sert bir tavırla,

- Nereden biliyorsun bütün bunları? diye sordu. Neye dayanarak böyle kesin konuşuyorsun?

- Peki ama niçin soruyorsun bunu? Niçin vereceğim yanıttan korkuyorsun? demek doğru söylediğimi biliyorsun.

- Ivan'ı sevmiyorsun sen. Paraya tutsak olacak insan değildir o.

- Öyle mi? Ya Katerina Ivanovna'nın güzelliğine? Altmış bin ruble göz kamaştırıcı bir şey olsa bile, burada söz konusu olan yalnızca para değildir.

- Ivan'ın gözü çok daha yücelerde. Binliklerle işi yoktur onun. Ivan ne para ne de rahatlık arıyor. Arasa arasa acıyı arıyordur.

- Neler sayıklıyorsun? Ah siz... soylular!

- Sevgili Mişa, onun fırtınalı bir ruhu vardır. Akli zincire vurulmuştur. Yüce, çözüm yolu bulunamamış bir düşünce var kafasının

içinde. Milyonlardan çok, düşüncesine bir çözüm yolu bulmaya gereksinimi olan insanlardandır o.

Rakitin öfkeyle,

- Edebi bir hırsızlıktır bu, Alyoşka, diye haykırdı. Zosima dedenin sözlerini yineliyorsun bana. Eh, İvan da iyi bir bilmeceyle baş başa bırakmış sizi doğrusu!

Yüzü de değişmişti, dudaklarını ısıırıyordu.

- Ne var ki, ahmakça bir bilmece, çözülecek bir yanı yok. Kendini biraz zorlarsan çıkarırsın. Yazdığı yazı gülünç, gülünç olduğu kadar da anlamsızdır. Demin de budalaca felsefesini dinledim: "Ruhun ölmezliği diye bir şey yoksa, erdem de yoktur, öyleyse her şey serbesttir." (Anımsıyor musun, ağabeyciğin Mitya "Bunu hiç unutmayacağım!" diye nasıl bağırdı). Alçaklar için bulunmaz bir kuram... Ağzımı bozuyorum, aptalca bir şey bu... alçaklar için değil de, "kafasının içinde çözümleninişmiş düşüncesi" olan okul farfaraları için demeliydim. Kendini beğenmişin biri. Oysa düşüncesinin özü pek basit: "Bir yandan itiraf etmek, öte yandan da bilincine varmamak, olmuyor!" kuramı baştan aşağı alçaklık! Kişioğlu ruhun ölmezliğine inanmadan bile erdem için yaşayacak gücü kendi kendine bulabilir! Özgürlüğe, eşitliğe, kardeşliğe olan tutkuda...

Rakitin iyice heyecanlanmıştı, tutamıyordu kendini. Ama bir şeyi anımsamış gibi durdu birden. Eskisinden daha bir anlamlı gülümsedi.

- Bu kadar yeter. Niçin gülüyorsun? Pek salak buluyorsun beni, değil mi?

- Böyle bir şeyi aklımın ucundan bile geçirmedi. Akıllısın, ama... boşver, aptallığımdan gülümsedim. Heyecanlanmanı anlıyorum, Mişa. Heyecanlanmandan Katerina İvanovna'ya karşı senin de kayıtsız olmadığını sezinledim. Hanidir kuşkulanıyordum böyle bir şeyin varlığından, kardeşim. Ağabeyim İvan'ı da bunun için sevmiyorsun. Çekemiyorsun onu, değil mi?

- Paracıklarından da kışkırtıyorum diyeceksindir. Hadi, çekinme söyle, değil mi?

- Hayır, paradan söz etmeyeceğim.

- Sözüne inanırım, ama gene de ağabeyin İvan'ın da senin de canınız cehenneme! Ortada Katerina İvanovna olayı olmasa bile, onun sevecek bir adam olmadığını hiçbiriniz anlamıyorsunuz. Hem ne diye sevecekmişim onu, şeytan görsün yüzünü. O beni hakaret etmeye değer buluyorsa ben niye hakaret etmeyecekmişim ona?

- Senin için, iyi ya da kötü, bir şey söylediğini duymadım şimdiye dek. Senin adını bile etmez.

- Oysa ben, üç gün önce Katerina İvanovna'nın evinde benim için

söylenmedik söz bırakmadığını duydum... Sadık kulunuzla böylesine ilgileniyor işte. Durum böyleyken kim kimi kıskanıyor, orasını bilmem artık! Lütfedip benim için şöyle söylemiş: “Yakın bir gelecekte papaz olup saçlarını kestirirse kestirir, yok eğer bu olmazsa, muhakkak Petersburg’a gider, sırtı kalın bir dergiye yamanır; özellikle eleştiri sayfasına sokulmaya çalışır, on-on beş yıl yazar orada, sonunda da derginin sahibi olur.” Sonra liberal Tanrıtanıma eğilimli; sosyalizm kokusu hatta cilası olan bir dergi niteliğinde yeniden çıkarmaya başlayacakmışım onu. Kulağım da kırıste olacakmış, yani hem o yanı hem bu yanı tutacak, budalaların gözünü boyayacakmışım. Ağabeyciğinin buyurduğuna göre, sosyalizm kokusu bana engel olmayacakmış; abonelerden alınan paraları bir Yahudiye verip Petersburg’da, sonra bir dairesine derginin idarehanesini taşıyabileceğim, geri kalan dairelerini de kiraya verebileceğim büyük bir apartman dikinceye dek çalıştıracakmışım dergiyi. Apartmanın yerini bile söylemiş: Neva üzerinde Liteynaya ile Viborskaya arasında kurulması düşünülen Yeni Taşköprü’nün yakınlarında bir yerde...

Alyoşa kendini tutamadı, neşeyle gülümseyerek,

- Ah, Mişa, diye haykırdı. Belki de gerçekleşir bütün bunlar!

- Alaya başladınız, Aleksey Fyodoroviç.

- Hayır, hayır, şaka ettim, kusura bakma. Oysa başka şey düşünüyorum. Ama bir şey soracağım: Böylesine ayrıntıları kim anlattı sana? Kimden öğrendin bunları? İvan bunları söylerken sen de Katerina İvanovna’nın evinde değildin sanırım?

- Değildim. Ama Dmitri Fyodoroviç oradaydı; Dmitri Fyodoroviç’ten dinledim, yani -doğrusunu istersen- gizli gizli dinledim. Çünkü Gruşenka’nın yatak odasındaydım, Dmitri Fyodoroviç bitişik odada bütün bunları anlatırken de dışarı çıkmadım.

- Ah, evet, unutmuştum, akrabalar oluyor Gruşenka...

Rakitin birden kıpkırmızı kesildi.

- Akrabam mı? diye bağırdı. Gruşenka mı akrabammış? Çıldırдың sen galiba! Aklından zorun var!

- Ne oldu? Akrabalar değil mi yoksa? Öyle duymuştum da...

- Nereden duydun bunu? Hayır, dostum, siz Karamazov’lar kendinize eski, büyük, soylu bir aileden geliyormuşsunuz süsü verirsiniz ya, oysa baban onun bunun evinde soytarılık eden, Allah rızası için sofraya alınan bir adamdı. Tatalım ki bir köy papazının oğluyum ben, sizin gibi soylu kişilerin yanında bir hiçim, ama böyle gülerek, alçakça hakaret etmeyin bana. Benim de bir gururum var, Aleksey Fyodoroviç. Gruşenka’nın, bir orospunun akrabası olmak istemiyorum, bunu anlayın lütfen!

Rakitin öfkelenmişti.

Alyoşa'nın yüzü birden kıpkırmızı oldu.

- Allahaşkına kusuruma bakma, alınacağın aklıma gelmemiştir. Hem niçin orospu oluyormuş? Yoksa gerçekten... öyle bir kadın mı? Gene söylüyorum, akrabası olduğunu işitmişim. Sık sık girip çıkıyorsun evine, aranızda aşk falan olmadığını da kendin söylemişsin... Onu böylesine hor gördüğünü hiç düşünmemiştim doğrusu! Gerçekten layık mıdır buna?

- Onun evine girip çıkıyorsam, kendimce birtakım nedenleri vardır bunun, hem yeter artık. Akrabalık konusuna gelince, ağabeyciğin, hatta belki babacığın onu benden çok senin akrabası yapacaklar, başına saracaklar. İşte geldik. Önce mutfığa gidersen iyi edersin. Aa! Bu da nesi? Geç mi kaldık yoksa? Bu kadar çabuk bitirmiş olamazlar yemeği, değil mi? Öyle ya. Bak, babacığın, arkasından da İvan Fyodoroviç. Başrahibin yanından çıkıyorlar. Bak, Peder İzidor kapıya çıkmış, merdivenin başından bağırarak birşeyler söylüyor arkalarından. Baban da elini kolunu sallayarak bağırıp çağırıyor. Oo, şuraya bak, Miusov da arabasına binmiş, gidiyor, gördün mü? İşte toprak sahibi Maksimov da koşuyor; besbelli bir rezalet çıktı. Demek yemek falan yenmedi! Başrahibi mi dövdüler yoksa? Belki de onlar sopa yemişlerdir! İyi de olurdu doğrusu!

Rakitin'in yüksek sesle konuşması boşuna değildi. Gerçekten de duyulmamış, beklenmedik bir rezalet çıkmıştı. Her şey birdenbire "patlak vermişti."

8

REZALET

Miusov'la İvan Fyodoroviç başrahibin yanına girerlerken Pyotr Aleksandroviç, gerçek bir soylu, kibar bir insan olarak, öyle çabuk öfkelendiği için kendi kendinden utanmaya başlamıştı. Fyodor Pavloviç gibi aşağılık, değersiz bir kimseye, Zosima dedenin odasında soğukkanlılığını yitirmeyecek kadar az saygı duymalı, onu önemsememeliydi. Merdivenlerden çıkarken "Ne olursa olsun, rahiplerin bir suçu yok bunda," diye düşünüyordu. "Karşımdakiler saygıdeğer kimselerse (şu başrahip Nikolay da soylulardanmış galiba) niçin kibar, terbiyeli, cana yakın davranmayayım onlara?.. Tartışmaya girmeyeceğim, hatta ne derlerse başımı sallayarak "evet" diyeceğim, ona yakınlığımla sevdireceğim kendimi, sonra da... şu Ezop'la, şu soytarıyla, palyaçoyla bir olmadığını, onlar gibi benim de oyuna geldiğimi göstereceğim .."

Dava konusu olan ormandan odun kesmelerine de, nehirde balık tutmalarına da (bütün bunların nerede yapıldığını kendisi de bilmiyordu aslında) bundan böyle itiraz etmemeye -bu pek o kadar önemli değildi-, manastıra karşı açtığı bütün davaları da hemen o gün geri almaya kesin karar vermişti.

Başrahibin yemek odasına girdiklerinde bütün bu iyi niyetler daha da güçlenmişti içinde. Aslında başrahibin ayrı bir yemek odası yoktu. Çünkü kaldığı yer iki odalı bir daireydi. Doğrusu, Zosima dedenkilerden çok daha geniş, rahattı bu odalar. Ama bunlar da pek öyle konforlu değildiler: Maun, maroken koltuklar 1820'nin modasıydı. Döşeme bile boyanmamıştı. Ama her şey tertemiz, pırıl pırıldı. Pencerelerde değerli çiçekler vardı. Odanın göze çarpan lüksü -tabii bu odaya göre- pek güzel kurulmuş zengin sofraydı: Masa örtüsü bembeyaz, yemek takımları pırıl pırıldı; çok iyi pişirilmiş üç çeşit ekmek, iki şişe şarap, iki şişe pek nefis manastır bal şerbeti, çevrede ün salmış büyük bir sürahi de kvas... Votka yoktu. Sonra Rakitin'in anlattığına göre, bu kez beş tür yemek hazırlanmıştı: Alabalık çorbasıyla balıklı börek vardı. Sonra özel olarak hazırlanmış enfes bir balık haşlaması geliyordu. En sonunda da balık etinden köfte, dondurma, komposto, blanc-manger'ye³ benzer bir pelte. Rakitin merakını yene-memiş, bir yolunu bulup başrahibin mutfağına girerek -orada da tanıdığı vardı- öğrenmişti tüm bunları. Zaten her yerle ilişki kurmuş, haber toplamak için her yerde adamlar edinmişti. Oldukça heyecanlı bir yaratılışı vardı, kışkançtı. Kişiliğinin belli başlı özelliklerinin neler olduğunu biliyordu ya, kafasında bunları büyütüyordu. İleride kendli çapında bir işadamlı olacağına kesinlikle inanıyordu. Ona çok bağlı bir insan olan Alyoşa'yı, dostu Rakitin'in dürüst olmaması, üstelik dürüst olmadığını da bilmemesi; tersine, açıkta duran parayı çalmayacağına inandığı için kendisini dünyanın en dürüst insanı sayması son derece üzüyordu. Değil Alyoşa'nın, hiç kimsenin yapabileceği bir şey yoktu bu konuda.

Önemsiz bir kişi olduğu için Rakitin yemeğe çağrılmazdı. Öte yandan, peder Yosif'le peder Paisiy çağırılmışlardı, bir keşişhane papazı daha vardı onlarla birlikte. Pyotr Aleksandroviç, Kalganov, İvan Fyodoroviç geldiklerinde onlar başrahibin yemek odasındaydılar, bekliyorlardı. Bir köşede de toprak sahibi Maksimov vardı. Başrahip konuklarını karşılamak için odanın ortasına geldi. Uzun boylu, zayıf, ama zindeliğini hâlâ yitirmemiş bir ihüiyardı. Kırları iyice çoğalmış saçları siyahtı; solgun, uzun yüzünde gururlu bir anlatım vardı. Ko-

3 Badem peltesi.

nuklaryla sessizce selamlaştı, ama berikiler bu kez kutsanmak için yanaştılar. Miusov el öpmeye bile yeltenecek oldu ya, başrahip tam zamanında elini çekmeyi başardı, öptürmedi. Ama İvan Fyodoro-
viç'le Kalganov tam olarak kutsandılar, yani basit halkın yaptığı gibi aşırı bir içtenlikle şap diye el öptüler.

Pyotr Aleksandroviç, kibarca gülümseyerek ağırbaşlı, saygılı bir tavırla,

- Sizden çok özür dilemek zorundayız, sayın Peder, diye başladı. Davetliniz olan Fyodor Pavloviç'siz geldiğimiz için çok özür dileriz. Şöleninize gelemedi, önemli nedenleri var bunun. Çok kutsal Zosima dedenin odasında oğluyla aile kavgasına tutuşup çok yersiz... daha doğrusu uygunsuz birkaç söz söyledi... sanıyorum haberiniz vardır olanlardan (keşişhane rahiplerine baktı.) Suçlu olduğunu görüp, yürekten pişman olduğu, kendi kendinden utandığı için bizden, yani oğlu İvan Fyodoroviç'le benden, çok üzüldüğünü, yüreğinin parça parça olduğunu, pişmanlık duyduğunu size bildirmemizi rica etti... Kısaca, suçunu sonra bağışlatınayla düşünüyor, bağışlatacağına da inanıyor. Şimdilik sizin kendisini kutsamanızı, olanları unutmanızı diliyor...

Miusov sustu. Söylevini bitirdiğinde kendinden öylesine hoşnuttu ki, biraz önceki öfkesinden iz kalmamıştı ruhunda. İnsanları gene yürekten sevmeye başlamıştı. Başrahip onu ağırbaşlı bir tavırla dinledikten sonra başım hafifçe öne eğerek,

- Gelmediği için çok üzgünüm, dedi. Yemeğimizde bulunsaydı belki bizim onu sevdiğimiz gibi o da severdi bizi. Masaya buyrun baylar.

Tasvirin önüne geçip yüksek sesle duaya başladı. Herkes saygıyla başını önüne eğmişti. Toprak sahibi Maksimov ise ellerini birleştirip öne doğru uzanmıştı.

İşte tam o sırada, Fyodor Pavloviç son oyununu oynadı. Önce şu-
nu söylemek gerekir: Gerçekten de gitmek istemişti, Zosima dedenin odasındaki yüz kızartıcı davranışından sonra hiçbir şey olmamış gibi başrahibin yemeğine gitmesinin uygun düşmeyeceğini gerçekten de düşünmüştü. Utandığı, kendi kendini suçladığı için değildi bu. Belki de tam tersineydi durum. Ama ne olursa olsun, yemeğe gitmesinin yakışık almayacağı inancındaydı. Fakat her yanı sallanan arabasını misafirhanenin önüne getirdiklerinde tam binerken birden durdu. Zosima dedenin odasında söylediği söz aklına gelmişti: "Bir yere girince kendimi oradakilerin hepsinden alçak hissediyor, bana bir soy-tarı gözüyle baktıklarını sanıyorum. Öyleyse gerçekten soytarılık yaparın ben de, diyorum kendi kendime, çünkü hepiniz benden alçak-

sınız.” Çıkardığı rezaletin öcünü herkesten almak isteği sardı için birden. Vaktiyle kendisine sorulan bir soruyu anımsadı: “Falancadan niçin nefret ediyorsun?” O zaman soytarıca yüzüzlüğüyle şöyle yanıtlamıştı bu soruyu: “Söyleyeyim: Doğrusu, bir kötülüğü dokunmadı bana, üstelik ben ona kötülük ettim, hemen o anda da nefret etmeye başladım ondan.” Bu anısı onu dalgın dalgın gülümsetti. Gözleri parlıyor, hatta dudakları titriyordu. Birden karar verdi: “Bir kere başladım, sonunu getirmeliyim.” O andaki en önemli duygusu şöyle anlatılabilir: “Nasıl olsa kendimi temize çıkaramam artık, bari gidip iyice hakaret edeyim onlara, rezil olsunlar: Görsünler onlardan utanmadığımı!” Arabacıya beklemesini söyledi, çabuk adımlarla manastıra döndü, doğru başrahibin dairesine yürüdü. Orada ne yapacağını henüz bilmiyordu, ama kendini tutamayacağını, en küçük bir dokunmayla büyük bir karışıklık çıkaracağını hissediyordu. Ne var ki, yalnızca kepezelik çıkarır, bir suç işlemezdi, ya da mahkemenin ceza verebileceği bir davranışta bulunmazdı. İş oraya dek vardırılmaz kendini tutabilirdi. Hatta bazen bu yeteneğine şaşıtı olurdu. Dua bitip, herkes masadaki yerini almak için yürüdüğü anda girdi yemek odasına. Kapıda durup içeridekilere baktı; çekinmeden herkesin gözünün içine bakarak arsız, küstah bir tavırla uzun uzun gülümsedi.

- Gitti sandılar beni, diye bağırды. Oysa işte buradayım!

Bir an herkes dikkatle ona baktı. Çıt çıkmıyordu odada. İğrenç, çirkin bir rezaletin kaçınılmaz olduğunu herkes hissediyordu. İçi en iyi duygularla dolu olan Pyotr Aleksandroviç, birden büyük bir öfkeye kapılmıştı. Yüreğinde sinen tüm kızgınlığı bir anda gene ayaklanmıştı.

- Artık bu kadarına dayanamam! diye haykırdı, dayanamam... dayanamam!

Yüzü öfkeden mosmor olmuştu. Konuşurken kekeliyordu bile, ama düzgün konuşmaya bakacak durumu yoktu. Şapkasını kaptı.

Fyodor Pavloviç yüksek sesle,

- Neye dayanamamış? diye sordu. “Artık bu kadarına,” dayanamamış. Sayın başrahip, girebilir miyim? Sofranıza kabul ediyor musunuz beni?

- Rica ederim, buyrun, dedi başrahip.

Sonra ekledi birden:

-Baylar! İzninizle, aranızdaki önemsiz anlaşmazlıkları bir yana bırakıp karşılıklı sevgiyle, aile uyumu içinde, Tanrıya dua ederek, mütevazı soframıza onur vermenizi diliyorum.

Pyotr Aleksandroviç kendinde değildi.

- Hayır, hayır, olmaz, diye bağırды.

Pyotr Aleksandroviç oturmazsa ben de oturmam, giderim. Aslında onun için geldim ben. Bundan böyle her yere Pyotr Aleksandroviç'le gideceğim. Giderseniz ben de sizinle geleceğim Pyotr Aleksandroviç, kalırsanız ben de kalacağım. Aile uyumundan söz ederek fena halde onurunu kırdınız, peder: Beni akrabalığa kabul etmiyor. Öyle değil mi, fon-Shon? Bakın, fon-Shon da burada. Merhaba, fon-Shon.

Şaşkına dönen toprak sahibi Maksimov,

- Şey... bana mı söylüyorsunuz? diye mırıldandı.

Fyodor Pavloviç bağırarak,

- Elbette sana, dedi. Başka kime söyleyebilirim? Başrahip olacak değil ya fon-Shon!

- Ben de değilim, Maksimov'um ben.

- Hayır, fon-Shon'sun sen. Sayın peder, fon-Shon'un kim olduğunu biliyor musunuz? Bir cinayet davası vardı. Adamı günahkârlar evinde, -bu çeşit evlere böyle diyorsunuz sanırım-, öldürmüşler, soymuşlar, sonra da yaşını başını almış bir insan olmasına bakmadan, bir sandığa koyup kapağını çivileyip, numaralı olarak bagaja verip trenle Petersburg'tan Moskova'ya yollamışlar. Sandık çivilenirken günahkâr kızlar şarkı söylüyor, saz çalıyor, oynuyorlarmış. Fon-Shon dediğim bu adamdır işte. Öldükten sonra dirildi gene, değil mi, fon-Shon?

Papazlardan söylenenler oldu:

- Ne biçim şeydir bu? Ne oluyoruz?

Pyotr Aleksandroviç Kalganov'a döndü.

- Gidelim! diye seslendi.

Fyodor Pavloviç odanın ortasına yürüyerek cırlak bir sesle,

- Hayır! dedi, izninizle sözümü bitireyim. Zosima dedenin odasında kayabalığından söz etmemin terbiyesizlik olduğunu sürdürünüz öne. Akramam Pyotr Aleksandroviç Miusov, kişinin konuşmasında plus de nobless que de sincerité⁴ olsun ister, oysa ben tam tersine, konuşmamda plus de sincerité que de noblesse⁵ olsun isterini, nobless'in⁶ içine tüküreyim! Öyle değil mi, fon-Shon? İzninizle şunu söyleyeyim sayın başrahip, gerçi bir soytarıyım, soytarılık ediyorum ya, bir onur şövalyesiyim ben, içimi dökmek istiyorum. Evet, onur şövalyesiyim, oysa Pyotr Aleksandroviç'in incinmiş bir gururundan başka hiçbir şeyi yok. Belki buraya durumu görmek, konuşmak için geldim. Oğlum Aleksey burada kendisini günahlardan arındırmaya çalışıyor; bir baba olarak oğlumun geleceğiyle ilgileniyorum, ilgilenmek zorundayım da. Hem dinledim, sessizce durumu inceledim.

4 İçtenlikten çok soyluluk.

5 Soyluluktan çok içtenlik.

6 Soyluluk.

Şimdi ise oyunun son perdesini sunmak istiyorum sizlere. Bizde nasıldır? Düşen olduğu yerde kalır. Bir şey düştü mü, yüz yıl kimse kaldırmayı akıl etmez onu oradan. Olur mu böyle! Ben kalkmak istiyorum kutsal pederler, şaşıyorum sizlere. Günah çıkarma, benim bile derin saygı duyduğum, önünde secde edebileceğim kutsal bir sırdır. Oysa demin dedenin odasında herkes yere diz çökerek yüksek sesle günah çıkarıyordu. Yüksek sesle günah çıkarılabilir mi? Kutsal azizler, günah çıkarmanın alçak sesle kulağa fısıldayarak yapılması usulünü koymuşlardır. Eskiden beri böyle olagelmektedir bu. Yoksa herkesin içinde şöyle böyle... -ne demek istediğimi anlıyorsunuz kuşkusuz- bir insan olduğumu nasıl söyleyebilirim? Yakışık almaz zaten. Rezalet olur! Yoo, pederlerim, sizin yanınızda insan Hılistorculuğa* dek vardırır işi burada... İlk fırsatta durumu Sinod'a⁷ yazacağım. Öğlum Alyoşa'yı da alıp eve götüreceğim...

Burada küçük bir açıklama yapmam gerekiyor. Fyodor Pavloviç'in kulağına bazı şeyler çalınmıştı. Bir zamanlar, başpiskoposun bile kulağına giden çirkin dedikodular dolaşmıştı ortalıkta (yalnızca bizim manastır için değil, dede bulunan başka manastırlar için de söyleniyordu aynı şey.) Sözde dedelere gereğinden çok saygı gösteriliyor, bu yüzden başrahiplere yeteri kadar önem verilmiyordu. Dedeler günah çıkarmanın gizliliğini kötüye kullanıyorlardı v.b., v.b. Bu saçma söylentiler her yerde olduğu gibi kentimizde de unutulup gitmişti. Ne var ki, Fyodor Pavloviç'i avcunun içine almış, yüz kızartıcı bir rezalete doğru sürükleyen budala bir şeytan tam o anda kulağına fısıldayıvermişti bu eski söylenti. Oysa Fyodor Pavloviç'in bu söylentilerden bir şey anladığı yoktu. Üstelik düşüncelerini de doğru dürüst anlatanıyor. Hem o oradayken Zosima dedenin odasında yere diz çöküp yüksek sesle günah çıkaran da olmamıştı. Fyodor Pavloviç görmemişti böyle bir şeyi. O anda aklına gelen eski dedikoduları, söylentileri anımsadığı için konuşuyordu böyle. Ama bu saçmalığı yumurtlayınca zırvaladığını kendi de farketmiş; içinde dinleyicilerine, -daha çok kendi kendine- saçmalamadığını kanıtlamak isteği uyanmıştı. Gerçi, konuşmayı sürdürürse bunun, zırvalarını çoğaltmaktan başka bir işe yaramayacağını kesinlikle biliyordu ya, tutamıyordu kendini artık, sele kapılmış, gidiyordu.

- Ne rezalet! diye haykırdı Pyotr Aleksandroviç.

Başrahip birden,

- Bağışlayın, dedi. Çok eskiden söylenmiştir: "Benim için kötü şey-

(*) *Hılistorculuk*: Rusya'da bir tarikattı. Üyeleri âyinlerde birbirlerini kırbaçlar (hılist: kırbaç), karılarıyla ancak âyin sırasında cinsel ilişkide bulunurlardı - ç.n.

7 Ruhani Meclis.

ler, hem de çok kötü şeyler söyleyecekler. Ben bunları işitip, şöyle söyleyeceğim kendi kendime: Bunlar, gururlu ruhumu iyi etmek için İsa'nın bana yolladığı ilaçtır." İşte, böyle düşünerek biz de minnettarlıklarımızı bildiriyoruz size, değerli konduğumuz!

İyice öne eğilerek selamladı Fyodor Pavloviç'i.

- Aman, aman! Hep aynı yapmacıklık, aynı eski sözler! Bayatlamış sözlerle bayatlamış tavırlar! Gene aynı yalanlar, aynı yerlere kadar eğilerek verilen selamlar! Bilirim ben bu selamları! Schiller'in *Haydutlar*'ında olduğu gibi, "Dudaklara öpücük, kalbe hançer!" Yalan dolandan hoşlanmam ben, pederler, gerçeği severim! Ama kayabalığı yemekte değildir gerçek, daha önce söyledim bunu. Söyler misiniz sayın pederler, niçin perhiz ediyorsunuz? Perhiz ediyorsunuz diye göklerde ödüllendirilmeyi niçin umuyorsunuz? Böylesine bir ödül uğruna ben de perhiz ederim! Olmaz, kutsal rahip, olmaz, manastıra kapanarak ekmek elden su gölden yaşayıp, böylesine bir yaşam için de göklerde ödüllendirilmeyi bekleyeceğine, ömrünce erdemli kal, topluma iyiliğin dokunsun... bu çok daha çetin bir yoldur işte. Ben de güzel konuşmasını becerebilirim, sayın başrahip. Ne yemekler hazırlamışlar bakalım -masanın yanına gitti-. Faktori şarabı, Yeliyesev kardeşler yapımı bal şerbeti, aferin pederlere! Kayabalığına pek benzemiyor bunlar. Şu şişelere bakın, bakın, ha-ha,ha! Kim getirdi bütün bunları? Nasırlı elleriyle çalışarak kazandığı üç beş kopeği, ailesinin gereksinimlerinden kısmak, devletten kaçırmak pahasına sizlere getirip veren çileli Rus köylüsünün parasıyla alınıyor bunlar, değil mi? Evet, kutsal pederler, halkın kanını emiyorsunuz sizler!

Peder Yosif,

- Hiç yakışmıyor size böyle konuşmak, dedi.

Peder Paisiy susuyordu. Miusov koşarak çıktı odadan, Kalganov da peşinden.

- Eh, sayın pederler, ben de Pyotr Aleksandroviç'in arkasından gidiyorum! Bir daha gelmeyeceğim buraya, önümde dizi çöküp yalvaracaksınız ya, gelmeyeceğim. Bin ruble yolladım size, gene gözlerinizi açmış, daha birşeyler verir miyim diye bekliyorsunuz, he-he-he! Hayır, vermem artık.!

Fyodor Pavloviç, yapmacık heyecanına öylesine kapılmıştı ki, masayı yumrukluyordu:

- Uçup giden gençliğimin, uğradığım hakaretlerin öcünü alacağımı! Hayatımda önemli rol oynamıştır bu manastırcık! Çok gözyaşı dökmeme neden olmuştur! Havaleli karımı bana karşı kıskırtıyordunuz. Yedi büyük kilisede lanetlediniz beni, herkese rezil ettiniz! Ama yeter artık, pederler, özgür düşünce çağında; buharlı gemi, tren ça-

ğında yaşıyoruz. Değil bin, yüz ruble, yüz kopek, metelik alamazsınız benden!

Gene bir açıklama yapacağım. Manastırımız Fyodor Pavloviç'in hayatında hiçbir rol oynamamış, gözyaşı dökmesine de neden olmamıştı. Gelgelelim, döktüğünü söylediği hayali gözyaşlarına öylesine kaptırmıştı ki kendisini, bir an az kaldı gerçekten ağladığına kendisi de inanacaktı, hatta duygulanmış, neredeyse ağlayacaktı. Ama tam o anda gerisin geri dönmenin zamanı geldiğini hissetti. Başrahip onun bu arsız yalanı üzerine başını önüne eğdi, gene etkileyici bir sesle,

- Ayrıca şöyle söylenmiştir, dedi: "Ellerinde olmadan bir haz duyarak sana hakaret edenlerin bu hakaretlerini üzülmekten, hatta onlardan nefret etmeden karşıla." Biz de böyle yapacağız.

- Oh, oh nefret etmeyeceklermiş de! Daha bilmem ne saçmalıklar! Üzülmeyin, pederler, nah işte gidiyorum! Oğlum Aleksey'i de babalık hakkımı kullanarak bir daha dönmemek üzere alıp götürüyorum. En saygılı oğlum İvan Fyodoroviç, izin verirsiniz benimle gelmenizi buyuracağım size! Sen ne diye kalacaksın burada, fon-Shon? Hemen şimdi benimle kente gel, konuşum ol. Neşelidir evim. Bir verstcik yol topu topu. Zeytinyağlı perhiz yemekleri yerine, bir domuz yavrusu kestirir, etli pilav yaptırırım sana; birlikte yeriz. Sofraya konyak koydurturum, sonra likör de... istediğin her içki var... Eh, fon-Shon, ayağına gelen fırsatı tepme!

Bağıra çağıra, elini kolunu sallaya sallaya dışarı çıktı. İşte tam bu anda Rakitin onu görmüş, Alyoşa'ya göstermişti.

Babası Alyoşa'yı görünce uzaktan seslendi ona:

- Aleksey! Hemen bugün pılını pırtını topla, eve dön; bir daha adımını atmayacaksın buraya!

Alyoşa olduğu yerde kalakalmış, ağzını açmadan, olup bitenleri izliyordu. Bu arada Fyodor Pavloviç arabasına binmişti. Arkasından da hiç konuşmadan, üzgün bir yüzle İvan Fyodoroviç -Allahaismarladık demek için Alyoşa'ya bile dönüp bakmamıştı- biniyordu ki, rezaletin son perdesini tamamlayan pek tuhaf, inanılmaz bir şey oldu. Arabanın dibinde birden toprak sahibi Maksimov bitivermişti. Geç kalmış olmamak için koşmuş, soluk soluğaydı. Nasıl koştuğunu Alyoşa'yla Rakitin görmüşlerdi. Öylesine acele ediyordu ki, ayağını sabırsızlıkla İvan Fyodoroviç'in basamaktan çekmediği sol ayağının üzerine atmış, arabacı yerinin demirinden yakalamış, arabaya atlamaya çalışıyordu.

Zıp zıp zıplarken yüzünde neşeli bir gülümseme, bir mutluluk anlatımıyla, her şeye hazır bir tavırla,

- Ben de, ben de sizinle geliyorum! diye bağırıp duruyordu.

Fyodor Pavloviç kurularak,

- Bu adamın fon-Shon olduğunu söylememiş miydim ben size! dedi. Öldükten sonra yeniden dirilen fon-Shon'un ta kendisidir bu! Nasıl kurtuldun oradan? Ne fon-Shon'luk yaptın gene? Nasıl oldu da yemeği bıraktın? Ar damarı çatlamaya görsün kişinin bir kez!.. Benimki de çatlamıştır ya, gene de şaşıyorum sana! Atla, çabuk atla! Al onu, Vanya, neşeleniriz biraz. Şuracıkta, ayaklarımızın dibinde yatırır. Yatarsın, değil mi, fon-Shon? Yoksa arabacının yanına mı sıkıştırsak onu?.. Atla arabacının yanına, fon-Shon!

Ama bu sırada yerine oturan İvan Fyodoroviç hiçbir şey söylemeden Maksimov'u vargücüyle itti göğsünden. Beriki iki metre geri sıçradı. Neredeyse sırtüstü yere yuvarlanacaktı.

İvan Fyodoroviç, öfkeyle bağırdı arabacıya,

- Hadi çek!

Fyodor Pavloviç,

- Ne oluyorsun? diye bağırdı? Ne oldu sana? Niçin böyle yaptın?

Ama araba yürümüştü. İvan Fyodoroviç, babasının sorusunu yanıtlamadı.

Fyodor Pavloviç iki dakika sustuktan sonra oğluna yan yan bakarak,

- Ne adamsın! diye mırıldandı. Manastıra gelmeyi sen çıkardın, kendin kışkırttın, doğru da buluyordun, şimdi ne diye kızılıyorsun?

İvan Fyodoroviç sert, kesti babasının sözünü:

- Saçmalıklarınız yeter artık, bari şimdi biraz dinlenin.

Fyodor Pavloviç iki dakika daha sustu. Sonra pek önemli bir şey söylüyormuş gibi kurularak,

- Konyak iyi gider şimdi, dedi.

İvan Fyodoroviç susuyordu.

- Eve gidelim hele, sen de içersin.

İvan Fyodoroviç hâlâ susuyordu.

Fyodor Pavloviç iki dakika daha bekledi.

- Gerçi pek hoşunuza gitmeyecek ya, Alyoşa'yı gene de çekip alacağım manastırdan, sevgili Karl fon-Mor'cum.

İvan Fyodoroviç, babasını küçümser bir tavırla omuz silkti, başını öte yana çevirip dışarıya bakmaya başladı. Eve kadar hiç konuşmadılar.

ÜÇÜNCÜ KİTAP
Şehvet Düşkünleri

1

UŞAKLAR ARASINDA

Fyodor Pavloviç Karamazov'un evi kentin merkezinde değildi ya, kenarda da sayılmazdı. Oldukça eski bir yapıydı, ama hoş bir dış görünüşü vardı: İki katlıydı, çatısı yüksekti. Duvarları kül rengi, çatısı kırmızı teneke kaplıydı. Daha uzun süre dayanabilecek rahat, geniş bir evdi. İçinde bir sürü kiler, bölme, umulmadık yerde karşınıza çıkan merdivenler vardı. İri iri fareler cirit atıyordu odalarda, ama Fyodor Pavloviç pek kızmıyordu onlara: "Akşamları yalnız kalınca canı sıkılmıyor insanın," diyordu. Gerçekten de akşam olunca hizmetçileri avludaki küçük eve yollar, kapıyı bacayı kilitleyip sabaha dek evde yalnız başına kalırdı. Âdet edinmişti bunu. Küçük ev dediğim de oldukça geniş, sağlam bir yapıydı. Gerçi büyük evde de vardı mutfak ya, Fyodor Pavloviç küçük evdeki mutfacı kullandırırıyordu. Mutfak kokusunu hiç sevmezdi. Uşaklar, yemeklerini yaz kış küçük evden büyük eve taşırdı. Aslında ev kalabalık bir aile için yapılmıştı. Beyle-riyle, hizmetçileriyle şimdikinin beş katı kalabalık bir aileyi rahatlıkla barındırabilirdi. Ama anlattığım olaylar geçtiği sırada koca evde yalnızca Fyodor Pavloviç'le İvan Fyodoroviç kalıyorlardı. Uşakların kaldığı küçük evde ise topu topu üç hizmetçi vardı: İhtiyar Grigori, yaşlı karısı Marfa, bir de genç uşak Smerdyakov. Bu üç hizmetçi üzerine biraz daha ayrıntılı bilgi vermem gerekiyor. Grigori Vasilyeviç Kutuzov üzerine yeterli bilgiyi bundan önce vermiştim zaten. Sert yaratılışlı, inatçı bir insandı. Herhangi bir nedenle (ki bu nedenler çoğunlukla son derece mantıksız olurlardı) doğru bellediği yoldan

ne pahasına olursa olsun, dönmezdi. Kişiliğini kısaca tamamlarsak, dürüst, temiz kalpliydi. Evlendikleri günden beri kocasının her dediğine boyun eğen karısı Marfa İgnatyevna, köleliğin kaldırılmasından hemen sonra, Fyodor Pavloviç'ten ayrılıp, Moskova'ya gitmeleri, orada ticaretle uğraşmaları için (köşede bucakta biriktirdikleri paraları vardı biraz) sıkıştırmaya başlamıştı onu; ama Grigori her zamanki gibi kesin kararını vermişti: "Kocakarı saçmalıyor"du; "Çünkü kadın kısmı kancık"tı; nasıl bir insan olursa olsun, eski efendisini yüzüstü bırakıp gitmeleri olmazdı. "Bu onların kutsal göreviydi çünkü."

- Kutsal görevin ne demek olduğunu bilir misin sen? diye sormuştu bir keresinde Marfa İgnatyevna'ya.

Kadın kararlı bir sesle,

- Kutsal görevi anlamasına anlıyorum ya, Grigori Vasilyeviç, demişti, ama burada kalmamızla kutsal görevin ne ilişkisi var? Buna aklım ermiyor işte.

- Ermesin varsın, ama dediğim gibi olacak. Bir daha ağzına alma bu konuyu.

Öyle de oldu: Gitmediler, Fyodor Pavloviç de küçük bir aylık bağladı onlara, aylığı aksatmadan ödüyordu. Öte yandan Grigori, efendisine sözünün geçtiğini de biliyordu. Farkındaydı bunun, gerçekten de öyleydi: Kendi deyimiyle, "hayatın bazı olaylarında son derece sert karakterli olan kurnaz, inatçı soytarı Fyodor Pavloviç "hayatın öteki olaylarında" pek zayıf karakterli oluyordu -kendisi de şaşıyordu buna-. Bu olayların hangileri olduğunu da biliyor, çoğundan korkuyordu. Birtakım olaylarda kişinin tetikte olması gerekiyordu. Böyle durumları sadık bir adamı olmadan savuşturmak da güçtü. Grigori son derece sacılık bir uşaktı. Böylesine bir yaşayışı olan Fyodor Pavloviç'in sopa, hem de sopanın daniskasını yiyeceği durumlar çok olmuş, ama her keresinde Grigori onu kurtarmıştı. Yaşlı adam kurtardıktan sonra öğüt veriyordu ona. Hem iş yalnızca sopayla bitse Fyodor Pavloviç pek umursamazdı belki; ama bazen pek nazik, çapraşık, önemli olaylar oluyordu. Böyle anlarda Fyodor Pavloviç, belki niçin olduğunu kendi de bilmeden yakın, sadık bir adamı olsun istiyordu. Adeta hastalıklı bir ruhsal durumdu bu: Ahlaksız, şehvet anlarında zehirli bir böcek gibi gaddarca hareket eden Fyodor Pavloviç, sarhoşken bazen içinde müthiş bir korku duyuyordu. Bu duygu ruhunu sarsıyordu. "Böyle zamanlarda canım boğazıma geliyor sanki," diyordu. İşte böyle anlarında yanında, yakınında bir yerde, odasında olmasa bile, avludaki küçük evde; ona bağlı, ruhsal yönden güçlü, onun gibi ahlaksız olmayan, hiçbir bakımdan ona benzemeyen, yaptığı rezaletleri görse, bütün sırlarını bile bilse, ona bağlılığından, her

şeyi hoş gören, karşı koymayan, en önemlisi de ne bu ne de öteki dünyada ona karşı koymaya kalkışmayan, sitem etmeyen; gerektiğinde onu koruyacak sadık bir insanın olmasını istiyordu. Ama kimden koruyacaktı onu bu insan? Bilinmeyen, bilinmemesine karşın gene de, ürkünç, tehlikeli birisinden. Önemli olan, hasta olduğunda sadece yüzünü görebilmek, belki biraz da konuşmak -bambaşka şeylerden de söz edebilirlerdi- için yanına çağırabileceği eski bir dostun bulunmasıydı. Yanındaki adam kızmazsa yüreği hafiflerdi, kızarsa daha da üzüldü. Kimi zaman (ama pek enderdi bu) Fyodor Pavloviç'in gece yarısında küçük eve gittiği, biraz odasına gelmesi için Grigori'yi uyandırdığı oluyordu. Beriki gelince de saçma sapan şeylerden söz etmeye başlıyordu ona, biraz sonra da geri yolluyordu onu -bazen alay ederek yapıyordu bunu- sonra da her şeye boş verip yatağa giriyor, tatlı bir uykuya dalıyordu. Alyoşa'nın gelişi de aynı etkiyi uyandırmıştı Fyodor Pavloviç'in üzerinde. Alyoşa "yaşadığı, her şeyi görüp hiçbir şeyi suçlamadığı," için "yüreğini parçalamıştı," habasının. Bu yetmiyormuş gibi, başka bir tavrı daha vardı Alyoşa'nın: Moruk babasından nefret etmiyor; tersine, her zaman sevimli, hak etmediği biçimde yürekten davranıyordu ona karşı. Kart, ailesiz serseri Fyodor Pavloviç için bir sürprizdi bütün bunlar; o güne dek yalnızca "çirkeften," hoşlandığı, başka bir şey görmediği için şaşırıp kalmıştı. Alyoşa gittikten sonra kendi kendine, daha önce anlamaya bir türlü yanaşmadığı şeyi anladığını itiraf etti.

Grigori'nin, Fyodor Pavloviç'in ilk karısı, ilk oğlu Dmitri'nin annesi Adelaida İvanovna'dan nasıl nefret ettiğini; oysa ikinci karısı havaleli Sofiya İvanovna'yı efendisine karşı, onun için kötü ya da uygunsuz söz söylemeye yeltenenlere karşı nasıl savunduğunu öykümün başında anlatmıştım. Bu zavallı kadına karşı duyduğu yakınlık kutsal bir duygu olmuştu onda; öyle ki, aradan yirmi yıl geçmişti ama, bu kadın için imalı bir söz söyleyene hemen itirazı yapıştırırdı. Dış görünüşü bakımından soğuk, kendini beğenmiş, çok konuşmayı sevmeyen, hep derin anlamlı sözler söyleyen bir insandı. İlk bakışta, sessiz, uysal karısını seviyor mu sevmiyor mu, anlamak güçtü; oysa gerçekten seviyordu onu, karısı da farkındaydı bunun. Marfa İgnatyevna budala olmak bir yana, kocasından bile akıllıydı belki, hiç değilse günlük yaşantının karşılarına çıkardığı sorunlarda ondan daha bir mantıklı davranıyordu. Ama evlendiler evleneli ağzını açıp bir kez karşı koymamıştı ona, dinin kocasına verdiği üstünlüğe saygı duyuyordu. Günlük işlerle, en önemli sorunlar dışında birbirleriyle pek az konuşmaları dikkate değer bir özelliktir. Gururlu, kurumlu Grigori kendi işlerini, dertlerini her zaman yalnız başına düşünür ta-

şınırdı. Öyle ki, Marfa İgnatyevna kocasının, onun öğütlerine gereksinimi olmadığını çoktan anlamıştı. Sessiz durmasının kocasının gözünde önemli bir değeri olduğunu, akıllı bir kadın bellenmesine neden olduğunu sezinliyordu. Dövmesine hiç dövmezdi karısını. Topu topu bir kez, o da okşar gibi dövmüştü onu. Adelaida İvanovna ile Fyodor Petroviç'in evlendikleri yıl, bir gün köylü kadınlarla kızlar -o zaman köleydiler daha- şarkı söylemek, oyun oynamak için bey evinin avlusunda toplanmışlardı. "Kırlarda"dan başlamışlardı ki, Marfa İgnatyeva -o zamanlar gençti- koronun önüne fırlamış, köylü kadınlarınkine hiç benzemeyen bir biçimde "Rus oyunu"nu oynamaya başlamıştı. Varlıklı Miusev'ların konak tiyatrosunda hizmetçi kız rolü oynarken, Moskova'dan getirtilen dans öğretmeninin oyunculara öğrettiği gibi oynamıştı. Karısının, boynunu yana eğerek koronun önünde bir baştan öbür başa oynayarak gidişini görmüştü Grigori. Bir saat sonra evde saçlarından biraz asılarak küçük bir ders vermişti ona... Ama dayak faslı da bir daha olmadı evlerinde; zaten Marfa İgnatyevna da bir daha oyun oynamaya tövbe etmişti.

Tanrı çocuk vermedi onlara. Bir erkek çocukları oldu, o da öldü. Grigori'nin çocukları olmasını çok istediği belliydi, bunu gizlediği de yoktu zaten, açık açık söylemekten çekinmiyordu. Adelaida İvanovna kaçtığı zaman üç yaşındaki Dmitri Fyodoroviç'i yanına almış, hemen hemen bir yıl bakınıştı ona. Oturup saçlarını taramış, hatta leğene koyup kendi yıkınaştı onu. Sonra İvan Fyodoroviç'le de, tokat yemesine neden olan Alyoşa'yla da yakından ilgilenmişti. Ama bütün bunları anlattım. Marfa İgnatyevna'nın gebeliği ona yalnız bir umut vermişti. Çocuk doğunca, yüreğini keder, korku paramparça etti. Altı parmaklı doğmuştu oğlu. Bunu görünce, Grigori hepten yıkılmıştı. Vaftiz gününe dek ağzını bıçak açmadı, hiç kimseyle konuşmamak için her fırsatta bahçeye çıkıyordu. İlkbahardı. Üç gün bahçeyi kazdı, bir başına çalıştı. Üçüncü gün çocuğun vaftiz edilmesi gerekiyordu; bu arada birşeyler düşünmüştü Grigori. Din adamlarının, konukların toplandığı -vaftiz babalığını yapacak olan Fyodor Pavloviç de gelmişti- odaya girdi, "çocuğu vaftiz falan etmenin pek yersiz," olduğunu söyledi. Bön bakışlarını papazın yüzünden ayırmadan, güçlkle, sözü uzatmadan, alçak sesle konuşuyordu.

Papaz neşeli bir şaşkınlıkla, - Niçinmiş? diye sordu.

Grigori mırıldanarak,

- Çünkü... dedi, çünkü bir ucube o...

- Ucube mi? Ne ucubesi?

Bir süre sustu Grigori. Anlaşılmaz bir sesle, ama pek kararlı, sözü daha uzatmak istemediğini belli eden bir tavırla,

- Doğa onu yaratırken bir yanlışlık yapmış... diye mırıldandı.

Güldüler. Tabii sonunda vaftiz edildi zavallı çocuk. Grigori vaftiz teknesinin başında içtenlikle dua etti, ama üç günlük çocuğu için düşüncesi değişmedi. Gene de hiçbir şeye engel olmadı; yalnız hastalıklı çocuğun yaşadığı iki hafta hemen hemen hiç başını çevirip bakmadı ona. Bir çocuğu olduğunun farkına varmak bile istemiyor, zamanını çoğunlukla dışarıda geçiriyordu. Ama çocuk iki hafta sonra pamukcuktan ölünce, tabuta kendi yerleştirdi onu, derin bir keder içinde uzun uzun baktı yüzüne; küçük, hiç derin olmayan mezarını toprakla doldururken diz çöktü, mezarın önünde yere kapandı. O günden sonra yıllarca hiç söz etmedi oğlundan, Marfa İgnatyevna da onun yanında bu konuyu açmıyordu. Birisiyle “yavrusu”ndan söz edecek olsa, Grigori Vasilyeviç evde olmasa bile alçak sesle konuşurdu. Marfa İgnatyevna’nın anlattığına göre, mezarın önünde yere kapanmasından sonra “dinle” daha bir ilgilenmeye başlamıştı Grigori. Çoğunlukla susuyor; geniş, gümüş çerçeveli gözlüklerini takıp, bir başına *Çetyi-Minci*’yi okuyormuş. Arada bir, daha çok perhiz ayında, yüksek sesle okuduğu da oluyormuş. Eyüb’ün kitabını seviyormuş, “kutsal pederimiz Suriyeli İsak”ın sözleriyle vaazlarını bulmuştu. Bu kitabı yıllardan beri okuyor, gene de hiçbir şey anlamıyordu. Belki de bu yüzden en çok değer verdiği kitap oydu. Son zamanlarda komşularından birinin yardımıyla Hılistovcuların arasına girmiş, onları dinlemiş, bu tarikatın etkisinde de kalmıştı ya, bağlı olduğu dinsel görüşü değiştirmeyi uygun bulmamış olacak, Hılistovcu olmamıştı. “Dinle” ilgilenmeye başlaması yüzüne daha bir gururlu görünüm vermişti elbette.

Belki de mistisizme eğilimi vardı. Altı parmaklı çocuğunun dünyaya gelişini, sonra da ölüşünü pek tuhaf, umulmadık, -sonra bir gün kendisinin söylediği gibi- ruhuna “mühür” vuran bir olay izlemişti. Çocuğu gömdükleri günün gecesi Marfa İgnatyevna, geç vakit uyanmış, bebeği bir yerde ağlıyordu sanki. Korktu, kocasını uyandırdı, Grigori doğruldu, birisi, “sanki bir kadın” inliyordu. Kalkıp giyindi. Ilık bir mayıs gecesiydi. Dışarı çıkıp dinledi, inilti bahçeden geliyordu. Ama bahçe kapısını akşamdan kilitlemişlerdi, kapıdan başka bir yerden de girilemezdi içeri, çünkü bahçe yüksek, sağlam bir duvarla çevriliydi. Eve dönüp feneri yaktı, bahçe kapısının anahtarını alıp (bir çocuk ağlaması duyduğunu, yavrusunun ağladığını, onu çağırdığını durmadan yineleyen karısının kapıldığı dehşete aldırmadan) bahçeye çıktı. İniltilerin bahçe kapısının yanındaki küçük hamamdan geldiğini, bunun gerçekten de bir kadın iniltisi olduğunu farkeince hamamın kapısını araladı... donup kaldı: Kentte herkesin bildi-

gi, sokaklarda dolaşan yarı deli Lizaveta Smerdyaşçaya* hamama girmiş, biraz önce bir çocuk doğurmuştu. Çocuk yerde yatıyor, kadın biraz ötede can çekişiyordu. Ağzını açmaya gücü olmadığı için bir şey söylemiyordu. Ama bütün bunları ayrıca anlatınam gerekiyor...

2

LİZAVETA SMERDYAŞÇAYA

Bu olay Grigori'nin içinde yer etmiş, hiç de hoş olmayan, iğrenç bir kuşkuyu kesinleştirerek onu derinden sarsmıştı. Bu Lizaveta Smerdyaşçaya çok kısa boylu, -ölümünden sonra kentimizin dindar, yaşlı kadınlarından çoğu, "iki arşından birazcık fazla," diyorlardı onun için-, bir kızdı. Yirmi yaşında genç bir kız olduğunu belli eden sağlıklı, ablak, pembe beyaz yüzünde budalaca bir anlatım vardı. Bakışları uysal olmakla birlikte donuk, sevimsizdi. Yaz kış yalınayak, keten bir entariyle dolaşırdı. Koyun yünü gibi kıvrır kıvrır, son derece sık, siyah sayılabilecek saçları kocaman bir şapka gibi duruyorlardı başında. Üstelik, her zaman yerde, çamurların içinde yattığı için toz toprak içindeydiler. Kuru yaprak, çerçöp doluydu araları. Babası İlya evsiz barksız, iflas etmiş, hastalıklı küçük bir esnaftı. Sürekli içiyor, uzun yıllardan beri kentimizin yükünü tutmuş başka bir küçük esnafının yanında işçi olarak çalışıyordu. Lizaveta'nın annesi öleli çok oluyordu. Sürekli hasta olan, huysuzluk eden İlya, Lizaveta eve geldiğinde amansızca, hiç acımadan döverdi onu. Ne var ki beriki de, Tanrının bir garibi olarak kentte herkesin evinde kaldığı için eve pek seyrek giderdi zaten. İlya'nın patronu da, İlya kendisi de, hatta kentin merhametli kimseleri -bunların çoğu tüccar, tüccar karılarıydı- Lizaveta'ya sırtındaki tek entariden başka birşeyler giydirmeyi çok kez denemişlerdi. Kışın üstüne gocuk, ayağına çizmeler alırlardı. Hiç ağzını açmaz, alınan şeyleri ona giydirirlerken uslu uslu dururdu. Sonra bir yere, çoğunlukla büyük kilisenin avlusuna gider, kendisine sadaka olarak verilen her şeyi çıkarır, -mendilmiş, eteklikmiş, gocukmuş, çizmeymiş- hepsini orada bırakır, gene yalınayak, yalnız entariyle çıkar giderdi. Bir keresinde, ilimizin yeni valisi kentimizi görmeye gelmişti. Lizaveta'yı görünce, yanındakilerin onun için "deli" demelerini anlamasına karşın, pek üzölmüş, bir entariyle sokaklarda dolaşan bu genç kızın kentin ahlakını bozduğuna, bu nedenle kızın böyle dolaşmasının önüne geçilmesine ilgililerin dikkatini çekmişti.

(*) Smerdyaşçiy Rusça'da pis kokan anlamına gelir - ç.n.

Ama vali gitti, Lizaveta'ya dokunan da olmadı. Genç kızın babası sonunda öldü. Yetim kalınca kentin dindar kimseleri daha çok acımayı başladılar ona. Hatta herkes seviyordu onu sanki. Çocuklar bile takılmıyorlardı ona, eziyet etmiyorlardı. Oysa kentimizin çocukları, hele okula gidenler pek yaramazdılar. Zavallı kızcağız gider, tanımadığı, bilmediği evlere girerdi. Hiç kimse kovmazdı onu, tersine pek iyi davranırlar, giderken eline birkaç kopek de sıkıştırırlardı. Parayı alır, doğru kiliseye ya da cezaevine gider, bağış kutusuna atardı. Pazarda simit ya da çörek verirlerdi ona, o da önüne çıkan ilk çocuğa verirdi, bazen kentimizin en zengin kadını durdurup verdiği de olurdu. Kadınlar seve seve alırlardı. Lizaveta kendisi çavdar ekmeği, bir de suyla beslenirdi. Büyük bir dükkâna girer otururdu. Yanı başında değerli eşyalar, hatta para dururdu. Dükkân sahipleri hiç çekinmezlerdi ondan. Yanında binlerce rubleyi unutup gitsen, içinden bir kopek almayacağını bilirlerdi. Kiliseye pek seyrek uğrardı. Ya kilisenin avlusunda yatar, ya da birisinin bahçe çitini atlar (kentimizde birçok evin bahçesi duvar yerine hâlâ çitle çevrilidir), sebze bahçelerinde yatar. Eve, yani ölen babasının patronunun evine haftada bir, kışın ise her gün uğrardı. Ama yalnız geceleri gelir, ya holde, ya da ahırda uyurdu. Böylesine bir yaşantıya nasıl dayanabiliyor diye şaşıyorlardı ona: Alışmıştı besbelli. Gerçi boyu kısaydı ya, yapısı sağlamdı. Kentte bazı kimseler onun gururundan böyle yaptığını söylüyorlardı, ama inanılacak bir şey değildi bu: Konuşmasını bile beceremiyordu. Bazan dilini oynatır, böğürürdü... gurur ne gezerdi onda! Bir keresinde şöyle bir olay olmuştu (hayli eskidir bu): Mehtaplı, ılık bir eylül geces, kentimize göre pek geç bir saatte beş altı kişilik bir hovarda grubu çakırkef, eğlenceden dönüyor, "arka sokaklardan" evlerine gidiyorlardı. İki yanında, birbirine yakın evlerin bahçe çitlerinin uzandığı bu sokak, nedense kentimizde nehir denilen uzun, pis kokulu su birikintisi üzerindeki köprüye çıkar. Bizim grup, çitin dibinde, ısırgan otları arasında Lizaveta'yı uyurken gördü birden. Sarhoşlar kızın başına dikilip kahkahalarla gülmeye, son derece çirkin sözler söylemeye başladılar. Tam bu sırada soylu aileden bir gencin aklına pek değişik bir soru geldi: "Kim olursa olsun, bir erkek böyle bir hayvana kadın gözüyle bakabilir mi? diye sordu. Hiç değilse şu anda v.b., v.b." Herkes gururlu bir tiksintiyle "hayır" dedi. Ama Fyodor Pavloviç de bu gruptaydı, hemen öne fırladı Lizaveta'yı kadın, hem de çekici bir kadın yerine koyabileceğini, hatta bunun kendisine zevk vereceğini falan söyledi. Doğrusu, o sıralar soytarılığa pek özeniyordu. Ortaya çıkıp beyleri güldürmeye bayılırdı. Hem bunu onların dengiymiş gibi bir tavır takınarak yapardı. Oysa gerçekte ara-

larında değersiz bir yaratıktan başka bir şey değildi. Onun Petersburg'tan ilk karısı Adelaida İvanovna'nın öldüğü haberini aldığı, şapkasında siyah yas şeridiyle içtiği, rezaletler çıkardığı -öyle ki, kentimizde bazı kimselerin, en yoldan çıkmışlarının bile ona bakınca tüyleri diken diken oluyordu- sıralara rastlıyor bu olay. Böylesine beklenmedik bir düşünce karşısında grup kahkahayla gülmeye başladı kuşkusuz, hatta aralarından biri kıskırtmaya başladı Fyodor Pavloviç'i. Ama ötekiler, aşırı neşelerini kaybetmedilerse de, tiksintiyle yere tükürdüler. Hep birlikte yürüyüp gittiler. Sonraları Fyodor Pavloviç o zaman kendisinin de herkesle oradan ayrıldığını yemin billah ederek söylüyordu. Belki doğrudu da bu, hiç kimse kesinlikle bilmiyor, bilmedi de. Ama aradan beş altı ay geçince kentte herkes aşırı bir öfke, nefretle Lizaveta'nın gebe olduğundan söz ediyor, kızcağıza bu işi kimin yaptığını birbirine sorup, araştırıyordu. İşte tam bu sıralarda, kentte günahkârın Fyodor Pavloviç olduğu söylentileri dolaşmaya başladı. Kim çıkarmıştı bu söylentiyi? O gece eğlenceden dönen gruptan kentte bir kişi kalmıştı -ötekiler başka başka kentlere dağılmışlardı- o da yaşını başını almış, aile babası, yetişkin kızları olan, saygıdeğer bir devlet danışmanıydı. Öyle bir şey olsa bile böyle bir söylentiyi çıkarmazdı. Ama bunu Fyodor Pavloviç'in yaptığı söylentisi yayıldıkça yayılıyordu. Fyodor Pavloviç bu dedikodu üzerinde durmuyordu kuşkusuz. Ne idüğü belirsiz birkaç tüccar bozuntusuna, ya da küçük esnafa karşılık verecek kadar küçülemezdi. O zamanlar kendini çok beğenir, yalnızca soytarılıklarıyla eğlendirdiği memur ve soylu kişiler arasında konuşurdu. İşte bu söylentiler yayılmaya başladığı sıralarda Grigori büyük bir heyecan içinde, vargücüy-le efendisini iftiraya karşı savunmakla kalmamış, onun için ağız kavgalarına, tartışmalara girerek birçok kimseyi söylentinin asılsızlığına inandırmıştı. İnandırıcı bir sesle, "salağın, süprüntünün kendisindedir kabahat," diyor, "karnındaki çocuğun babası "Kılıç Balığından" (o zamanlar kentte herkesin bildiği, o günlerde il cezaevinden kaçmış, bizim kentte saklandığı söylenen ürkünç bir tutukluya bu adı takmışlardı) başkası olamaz," diye iddia ediyordu. Bu iddia çok kimse için daha bir akla yakındı. Anımsıyorlardı Kılıç Balığını, çok iyi anımsıyorlardı. Sonbaharda, tam o günlerde kentte dolaşıyordu, üç kişiyi de soymuştu. Ama bütün bu söylentiler, zavallı deli kıza duyulan acıma duygusunun kaybolmasına yetmemişti. Üstelik herkes şimdi daha çok koruyor, gözetiyordu onu. Varlıklı bir tüccardan dul kalmış bayan Kondratyevna o denli duygulanmıştı ki, daha nisanın sonunda, doğumunu yapıncaya dek bakmak için Lizaveta'yı evine aldı. Gece gündüz kolluyorlardı onu. Ama öyle oldu ki, kaçmaması

için çok dikkatli davranılmasına karşın, doğum yapacağı günün akşamı birden kayıplara karışabildi Lizaveta. Kondratyena'nın evinden gizlice kaçıp, Fyodor Pavloviç'in bahçesine girmeyi başarmıştı. O durumdayken yüksek, sağlam bahçe duvarını nasıl aşmıştı? Öğrenilemedi. Kimileri kıza birisinin, kimileri de "cinlerin, perilerin" yardım ettiğini söylüyordu. Ama akla en uygun olanı, her şeyin esrarlı olsa da son derece olağan bir biçimde olup bittiğidir: Bahçelerde geceleme için çitlere büyük bir ustalıklarla tırmanan Lizaveta, nasıl becermişse Fyodor Pavloviç'in bahçe duvarına da çıkmayı başarmış, hasta durumuna aldırmadan, canına kıymak pahasına duvardan bahçeye atlamış olabilirdi. Grigori eve koşmuş, Marfa İgnatyevna'yı Lizaveta'ya yardıma yollamış, kendi de iyi ki hemen yakında oturan yaşlı ebe kadını çağırmaya koşmuştu. Çocuğu kurtardılar, ama Lizaveta sabaha karşı öldü. Grigori bebeği alıp eve götürdü. Karısını sedire oturttu, çocuğu kucığına verdi: "Tanrının yetimi herkesin akrabası sayılır, hele senle benim daha çok... Rahmetli yavrucuğumuz yolladı onu bize. Babası bir iblis, anası ise azizedir onun. Meme ver ona, bundan böyle de ağlama artık." Marfa İgnatyevna bağına bastı çocuğu. Vaftiz ettirdiler, Pavel adını verdiler ona. Baba adı olarak da, hiç kimse söylemediği halde, herkes, Grigori ile Marfa bile Fyodoroviç diyorlardı ona. Fyodor Pavloviç her ne kadar hiçbir şeyi kabul etmemekte diretiyorduydu da, olanlara itiraz etmiyor, hatta bütün bunları eğlenceli buluyordu. Sahipsiz çocuğu evine alması kentte iyi karşılanmıştı. Sonraları bir soyadı da buldu çocuğa Fyodor Pavloviç: Annesi Lizaveta Smerdyaşçaya'nın takma adı "Smerdyaşçıy"i Smerdyakov diye soyadı olarak verdi ona. İşte bu Smerdyakov sonra ikinci uşağı oldu Fyodor Pavloviç'in. Öykümüzün başladığı sıralarda avludaki küçük evde ihtiyar karı-koca Grigori ile Marfa'nın yanında kalıyordu. Aşçılık yapıyordu. Onun için de ayrı olarak birkaç söz etmem gerekiyor ya, böylesine sıradan uşaklara okuyucumun dikkatini bu denli uzun süre çekmemin yakışık almayacağını düşünerek, ileride Smerdyakov'dan söz etmek fırsatı çıkar umuduyla öykümü anlatmayı sürdürüyorum.

3

ATEŞLİ BİR YÜREĞİN MANZUM İTİRAFLARI

Alyoşa, babasının manastırdan çıkarken arabadan bağırarak verdiği buyruğu duyunca son derece şaşkın, bir süre olduğu yerde kalakaldı. Ama öyle donakalmamıştı. Tersine, heyecanlı olmasına karşın, he-

men başrahibin mutfağına koştı, yukarıda babasının neler yaptığını öğrendi. Sonra da kente doğru yola koyuldu. Oraya varıncaya dek içini sıkan olaya bir çözüm yolu bulabileceğini umuyordu. Önceden şunu söyleyeyim: Babasının bağırmasından, “pilisini pırtısını” toplayıp eve taşınması için verdiği buyruktan hiç korktuğu yoktu. Bağıra bağıra, öylesine gösterişli bir tavırla verilen bu buyruğun “heyecanlı bir anda,” hatta dikkati çekmek için verildiğini çok iyi biliyordu. İşi artık iyice ayyaşlığa vurmuş bir kentlinin geçenlerde isim günü toplantısında kendisine daha votka vermiyorlar diye kızıp, konuklarının önünde eline geçen tabağı, çanağı yere çalmasından, kendisinin, karısının giysilerini parçalamasından, sandalye, koltuk kırmasından, camı çerçeveyi indirmesinden farklı bir hareket olmadığı inancındaydı babasının bu davranışının. Ertesi gün ayılınca kırdığı şeylere acı-mıştı kuşkusuz kentli. Babasının da onu yarın manastıra geri yollayacağını biliyordu. Olur ki, hemen o gün bile izin verirdi. Babasının başkalarına neyse ne ya, ona hiçbir zaman kötülük etmek istemeyeceğini kesinlikle biliyordu. Alyoşa, dünyada hiç kimsenin kötülük etmek istemeyeceği, hatta edemeyeceği inancındaydı. Üzerinde hiç düşünmeden, içtenlikle, bütün varlığıyla bağlandığı bir inançtı bu. Böyle düşünerek güvenle yürüyordu.

Ama bu anda başka, bambaşka bir korku kıpırdanıyordu içinde, üstelik acı da veriyordu ona bu duygu. Kendisinin de anlayamadığı bir kadınlardan korkma duygusuydu bu. Özellikle, demin bayan Hohlakova’nın verdiği mektupta bir şey için evine gelmesini ısrarla isteyen Katerina İvanovna’dan korkuyordu. Bu istek, oraya gitmek zorunluğu Alyoşa’nın yüreğini on acı veren bir duyguyla doldurmuştu. Manastırda birbirini izleyen o serüvenlere, olaylara v.b., v.b. karşın, bu duygu gittikçe güçlenmiş, gittikçe daha çok acı verir olmuştu ona. Katerina İvanovna’nın onunla hangi konuda konuşacağını, ne yanıt vereceğini bilmediğinden değildi bu korkusu. Onun kadınlığından da korkmuyordu: Kadınları az tanıyordu elbette, ama gene de küçüklüğünden, manastıra girene dek yalnızca onları düşünmüştü. Ama bu kadından, Katerina İvanovna’dan korkuyordu işte. İlk gördüğü günden beri korkuyordu ondan. Topu topu bir ya da iki, hadi bilemediniz üç kez görmüştü onu. Bir defasında ayaküstü birkaç sözcük bile konuşmuşlardı. Güzel, gururlu, karşısındakini etkisi altına alan bir kız olarak anımsıyordu onu. Ama Alyoşa’yı korkutan, genç kızın güzelliği değil başka bir şeydi. Şimdi acısını artıran da korkusunun bu belirsizliği idi. Genç kızın soylu bir amacı vardı, Alyoşa bunu biliyordu. Kendine karşı kabahatli olan Alyoşa’nın ağabeyi Dmitri’yi kurtarmak istiyordu. Tertemiz duygular vardı içinde. Ama gelin gö-

r n ki, bunu bildiği, bütün bu soylu, temiz duygulara hak verdiği halde, genç kızın evine yaklařtıķķa sırtındaki soğuk ürperti de artıyordu.

Katerina Ivanovna'yla pek sıkı fıkı olan ağabeyi Ivan Fyodoroviç'le orada karşılaşmayacağını biliyordu: Ivan şimdi babasının yanında olmalıydı. Hele Dmitri kesin orada değildi, bunun nedenini de biliyordu. Demek baş başa konuşacaklardı. Bu uğursuz konuşmadan önce ağabeyi Dmitri'yi görmeyi pek istiyordu. Mektubu göstermeden birşeyler  ıtlatabilirdi ona. Ama Dmitri'nin evi uzaktaydı, hem şimdi evde de bulunmazdı. Durup bir dakika düşündükten sonra kesin kararını verdi. Alışkın bir el hareketiyle çabuk çabuk ha  çıkardı, nedense gülümsedi, güven dolu bir tavırla, öylesine korktuğu bayanın evine doğru yürüdü.

Evini biliyordu. Ama Büyük Caddeye çıkıp, alandan geçse, yol çok uzardı. K  k kentimiz hayli dağınıktır; bazı yerlerin arası pek uzaktır. Üstelik babası bekliyordu onu. Belki verdiği buyruğu henüz unutmamış, huysuzluk etmeye başlamıştır bile. Bu yüzden hem oraya, hem oraya yetişebilmek için ayağını çabuk tutması gerekiyordu. Bütün bu düşüncelerin etkisiyle arka sokaklardan giderek yolu kısaltmaya karar vermişti. Kenti avcunun içi gibi bilirdi. Yolu kısaltması için çitlerden atlaması, boş bostanlardan, evlerin avlularından geçmesi gerekiyordu. Zaten herkes tanırdı onu buralarda, görünce selam verirlerdi. Büyük Caddeye çıkmak için yarı yarıya yolunu kısaltabilirdi böylece. Giderken bir arabacının evinin pek yakınından, hemen bitişiğindeki, içinde dört pencerele, k  k, yan yatmış, köhne bir ev olan bahçenin önünden geçmesi gerekiyordu. Bu evin sahibi, Alyoşa'nın da bildiği gibi, yaşlı, bacakları tutmayan kentli bir kadındı. Daha yakın zamana dek Moskova'da general evlerinde oda hizmet liği yapmış, şimdi de, annesi hasta olduğu için eve dönmüş, bir yıldıan beri kentimizde oturan, süslü püslü giysileriyle herkese caka satan kızıyla oturuyordu. Yaşlı kadınla kızı çok yoksul d ş m şlerdi. Hatta komşuluk hakkından yararlanarak bir çorba, bir ekmek için her gün Fyodor Pavloviç'in mutfağına geliyorlardı. Marfa Ignatyevna, onlara seve seve çorba veriyordu. Ne var ki, çorba dilenimneye gelen k z, giysilerinden birini satıp, yiyecek birşeyler alınıyordu. Hem bu giysilerden birinin arkasında upuzun bir de kuyruk vardı. Bu son durumu, kentimizde her şeyden haberdar olan dostu Rakitin'den -o da bir rastlantı sonucu öğrenmişti bunu- duymıştı Alyoşa, duyar duymaz da unutuvermişti kuşkusuz. Ama şimdi bu evin önünden geçerken birden o kuyruğu anımsamıştı. Yürürken önüne eğdiği başını kaldırdı birden... bu hiç umulmadık bir karşılaşmaydı.

Ağabeyi Dmitri Fyodoroviç, komşu evin bahçe çitinin arkasındaki bir şeyin üzerine çıkmış, çitin üstünde göğsüne kadar yükselmiş, eliyle heyecanlı heyecanlı işaret ediyor, onu yanına çağırıyordu. Kimse duymasın diye değil, seslenmekten, yüksek sesle konuşmaktan bile korktuğu belliydi. Alyoşa hemen çitin dibine koştu.

Dmitri Fyodoroviç sevinçli, çabuk çabuk konuşarak,

- İyi ki başını kaldırdın, diye fısıldadı. Yoksa seslenmek zorunda kalacaktım sana. Yukarı çık! Çabuk ol! Ah, gelmen ne hoş oldu. Şimdi seni düşünüyordum..

Alyoşa da sevinçliydi, yalnız çitin üstünden nasıl aşacağını bilemiyordu. Ama "Mitya" pehlivan eliyle kolundan yakaladı, yukarı çıkmasına yardım etti. Alyoşa cüppesinin eteğini toplayıp, bir sokak çocuğunun çevikliğiyle yalınayak bahçeye atladı.

Mitya sevinçli bir fısıltıyla,

- Hadi yürü, dedi, gidiyoruz!

Alyoşa bakınıp, onlardan başka kimsenin olmadığı ıssız bir bahçede bulunduklarını anlayınca, fısıldadı:

- Nereye?

Küçük bir bahçeydi bu, ama ev gene de en az elli adım uzaktaydı onlardan.

- Kimsecikler yok ortalıkta, ne diye fısıldıyorsun?

Dmitri Fyodoroviç birden oldukça yüksek sesle,

- Ne diye mi fısıldıyorum? dedi. Hay Allah kahretsin, öyle ya, ne diye fısıldıyorum? Görüyorsun ya, bazen nasıl şaşıyor insan? Bir sır öğrenmek için geldim buraya, sır peşindeyim. Sonra anlatacağım sana bunu. İş gizli diye birden ben de gizli konuşmaya başladım farkında olmadan. Aptal gibi fısıltıyla konuşuyorum, oysa hiç de gereği yoktu. Gidelim! İşte şuraya gidiyoruz! Oraya varıncaya dek hiç konuşma. Öpmek istiyorum seni!

Varolsun evrendeki her yüce şey,

Varolsun içimdeki her yüce şey!..

Sen gelmeden önce burada oturmuş, hep bunu yineliyordum kendi kendime...

Bahçe bir dönüm, belki biraz daha büyüktü, ama yalnızca dört bir yanını kuşatan çit boyunca ağaçlar dikilmişti: Elma, akça, ıhlamur, kayın ağaçlarıydı bunlar. Ortası bomboştu, yazları birkaç bağ ot biçilirdi oradan. Yaşlı kadın daha ilkbahardan, az bir para karşılığında kiraya verirdi bahçesini. Ağaç çileği, siyah, yeşil frenküzümü fidanları da vardı. Bunlar da çit boyunca dikilmişlerdi. Evin yakınında, yeni hazırlandığı belli küçük bir sebze bahçesi vardı. Dmitri Fyodoroviç,

kardeşini bahçenin evden en uzak köşesine götürdü. Sık ıhlamur ağaçlarının, yaşlı frenküzümü, mürver, kartopu, leylak fidanlarının arasında pek eski, duvarlarındaki kafesler artık kararmış, yamulmuş, ama çatısı sağlam (öyle ki, altına sığınılırsa yağmurdan bile korurdu) bir kameriye harabesi çıktı karşlarına. Tanrı bilir ne zaman yapılmıştı bu kameriye. Eskiler, elli yıl önce, evin o zamanki sahibi emekli yarbay Aleksandr Karloviç von-Schmit'in yaptırdığını söylüyorlar. Ama her yanı dökülüyordu artık. Döşemesi çürümüş, tahtaları sallanıyordu. Rutubet, küf kokuyordu. Kameriyenin içinde bacakları yere gömülmüş, yeşil bir masa, çevresinde de henüz oturulabilecek, gene yeşil sıralar vardı. Ağabeyinin heyecanı Alyoşa'nın gözünden kaçmamıştı. Kameriyeye girince masanın üzerinde yarım şişe konyakla küçük bir kadeh gördü. Mitya kahkahayla gülmeye başlamıştı.

- Konyak ya! dedi. "Gene kafayı çekiyor" diye düşünüyorsun, değil mi! İnanma, hayaldir bu!

Boş, yalancı insanlara inanma,
Unut içindeki kuşkuları...

Kafayı çekmiyorum, senin o domuz Rakitin'in söylediği gibi "demleniyorum" o kadar... Herif devlet danışmanı olunca da hâlâ "demleniyorum" diyeceğe benzer. Otur. Seni göğsüme bastırıp sıkmak, sıkmak isterdim Alyoşka, çünkü dünyada... gerçekten... gerçekten... (unutma bunu! Unutma!) Yalnız seni seviyorum!

Son tümceyi coşarak söylemişti.

- Yalnız seni, bir de, tutulduğum, mahvıma neden olan o "kaltağı." Ama tutulmak demek sevmek demek değildir. Kişi nefret ettiği birine de tutulabilir. Bunu hiç unutma! Şimdilik neşem yerinde! Otur! Şuraya, masanın başına otur, ben de yanına oturayım, her şeyi yüzüne anlatacağım. Sen ağzını hiç açmayacaksın, hep ben konuşacağım, çünkü zamanı geldi artık. Hem bir şey söyleyeyim mi sana, bayağı alçak sesle konuşmaya karar verdim, çünkü burada... burada... hiç umulmadık kulaklar dinleyebilir bizi. Dedim ya, her şeyi anlatacağım sana. Bu son günlerde niçin hep sana koştuğumu, niçin seni görmeyi şimdi böylesine çok istediğimi? (Beş gündür demir atmış gibiyim buraya.) Niçin böyleyim bu günlerde? Çünkü yalnız sana söyleyeceğim, bunu yapmak zorundayım çünkü, gereklisin bana çünkü, çünkü yarın dananın kuyruğu kopuyor, çünkü yarın hayatım bitiyor, yeni bir hayata başlıyorum. Hiç uçuruma yuvarlanırken gördün mü kendini düşünde? İşte şimdi düşlerimde hep öyle tepetakla uçuyorum dipsiz boşluklara. Ama korkmuyorum, sen de korkma. Aslında korkuyorum, ama zevk veriyor bana bu korku. Yani

zevk değil de heyecan... Eh, ne verirse versin, vız gelir! Güçlü ruhmuş, güçsüz ruhmuş, kadın ruhuymuş, ne olursa olsun! Doğayı övelim gel: Bak güneş ne parlak, gökyüzü ne duru, yapraklar yemyeşil. Yaz geldi artık, saat öğleden sonra dört, her yan sessiz! Nereye gidiyordun öyle?

- Babama, önce Katerina Ivanovna'ya uğrayacaktım.

- Ona, sonra da babana! Oh, oh! Rastlantıya bak hele! Peki niçin çağırdım seni, niçin öylesine can atıyordum, niçin bütün varlığımla, bütün ruhumla istiyordum seni? Önce babama, sonra da ona, Katerina Ivanovna'ya yollayacaktım seni. İkisiyle de bütün ilişkilerimi kes-tirmek için... Bir meleği yollamalıydım onlara. Herhangi birisini yollayabilirdim ya, bir melek yollamam gerekiyor. İşe bak ki, sen de on-ları görmeye gidiyormuşsun.

Alyoşa'nın yüzünde tedirgin bir anlatım belirdi,

- Gerçekten de beni mi yollamak istiyordun? diye mırıldandı.

- Dur, biliyordun bunu. Her şeyi bir anda anladığımı görüyorum. Ama sus, şimdilik sus. Acıma, ağlama da!

Dmitri Fyodoroviç ayağa kalktı, düşünceye daldı, parmağını şaka-ğına götürdü:

- Katerina Ivanovna kendisi çağırdı seni, mektup yazdı sana, ya da başka bir durum oldu, onun için gidiyordun. Yoksa gider miydin hiç?

Alyoşa cebinden pusulayı çıkardı.

- Yazdığı mektup burada, dedi.

Mitya aceleyle bir göz gezdirdi kâğıda.

- Arka yoldan gidiyordun demek! Ah, Tanrım! Onu arka yoldan geçirtip, masalda budala bir balıkçının ağına düşen altın balık gibi benim elime düşürdüğün için sana teşekkürler olsun! Dinle beni, Alyoşa, dinle, kardeşim. Artık her şeyi anlatmaya kararlıyım, sana. Zaten birisine içimi dökmeliyim. Gökteki meleğe anlattım, ama yeryüzündekine de anlatmalıyım. Yeryüzünde yaşayan bir meleksin sen. Dinleyip kendi kendine bir hüküm verecek, affedeceksin... Benim için de yüce bir insanın beni bağışlaması gerek. Dinle: İki insan, ya da hiç değilse bu iki insandan biri dünyayla bütün ilişkisini kesip, sonsuzluğa uçmak ya da yok olmak üzereyken ötekine gelse, hiç kimseden istenemeyecek, ancak ölüm döşeginde istenebilecek bir şeyi yapmasını dilese, öteki gerçek bir dostsa, bir kardeşse... yapmaz mı bunu?

Alyoşa,

- Yapacağım, dedi, ama nedir istediğin? Çabuk söyle.

- Çabuk ha... Hım. Acele etme, Alyoşa: Hem acele ediyorsun, hem de telaşlısın. Acele edecek bir şey yok şimdilik. Dünya değişti. Ah,

Alyoşa, yazık ki heyecan, coşkunluk nedir bilmiyorsun sen! Amma da saçmaladım! Sen mi bilmiyorsun! Ne kafasız bir insanım! Şöyle diyorum:

Ey kişiöglü, soylu ol!
Kimindi bu şiir?

Alyoşa beklemeye kararlıydı. Şimdilik buradan başka hiçbir yerde işinin olmadığını sezinlemişti. Mitya dirseklerini masaya dayayıp başını ellerinin arasına alıp bir süre düşünceye daldı. İkisi de susuyordu. Mitya,

- Alyoşa, dedi, yalnız sen alay etmezsin insanla! İтираflarına... Schiller'in Zafer Marşı ile başlamak isterdim. An die Freude! Ama Almanca bilmiyorum, bildiğim bu kadar: An die Freude. Sarhoş olduğum için saçmaladığımı sanmayasın. Sarhoş falan değilim. Konyak olmasına konyaktır ya, sarhoş olmam için böyle iki şişe gerek.

Ve al yanaklı Silène¹
Topal bir eşek üstünde,

Oysa şişenin dörtte birini içmedim daha, hem Silène de değilim. Silène değilim ama, güçlüyüm,* çünkü kesin kararımı verdim. Bu söz oyunumu bağışla, zaten bugün çok şeyimi bağışlamak zorunda kalacaksın. Telaşlanma, sözü uzatmayacağım, boş konuşmuyorum, hemen konuya gireceğim. Uzun uzun anlatıp canını sıkmak değil niyetim. Dur, nasıldı...

Başını kaldırdı, bir an düşünüp birden heyecanla başladı.

“Ürkek, çıplak, yabani troglodit
Kayalıktaki mağaralarda saklanırdı,
Göçebeler geçtikleri yeri kurutarak,
Dolaşıyorlardı ovadan ovaya.
Okuyla, mızrağıyla bir avcı,
Ormanlarda koşuyordu hırsla...
Yazık dalgaların,
İssiz kıyılara attığı insanlara!”
“Ama Tanrıça Seres iniyor,
Olimpos'un tepesinden,
Kaçırılan Prozerpin'in peşinde:
Dünya bir tuhaf geliyor ona.

1 Silene: Eski Yunan Tanrılarından biri.

(*) Tanrının Rusça adı olan “Silen”le Rusça güçlüdür anlamına gelen “Silen” kullanılarak, söz oyunu yapıyor - ç.n.

Ne bir barınak, ne de ağırlama,
Gösteriyor Tanrıçaya insanlar.
Tapınaklarda ona,
Tapınan kalmamış.”
“Bahçelerin tatlı meyveleri,
Şölenlerde sofraları süslemiyor;
Yalnız dumanı tütüyor,
Cesetlerin kanlı mihraplarda.
Seres kederli bakışını,
Ne yana çevirirse,
Son derece ezilmiş,
Görüyor kişioglunu!”

Birden sarsıla sarsıla ağlamaya başlamıştı Mitya. Alyoşa'nın elini tuttu.

- Ezilmiş görüyor kişioglunu, dostum, ezilmiş, şimdi de öyledir. Kişioglunun dünyada çok çekeceği vardır, çok felaketler dolaşır başında! Benim, konyak içmekten, ahlaksızlık etmekten başka şey bilmeyen, subay rütbeli bir serseri olduğumu sanma. Yalan söyleyemediğim zamanlar hep bu ezilmiş kişioglunu düşünürüm. Umarım şimdi ne yalan söylerim, ne de kendimi överim. Ben de öyle olduğum için düşünüyorum ezilmiş kişioglunu:

“Ruhunu ezilmişlikten,
Kurtarmak için kişioglu,
Yaşlı toprak anayla,
Ölümsüz birlik kurdu.”

Ama bak ne diyeceğim sana: Toprakla ölümsüz birlik nasıl kurabilirim ben? Öpmüyorum toprağı, bağrını da kazmıyorum; köylü ya da çoban mı olayım şimdi? Yürüyorum, ama çirkefe, rezillige mi dalacağım, yoksa aydınlığa, mutluluğa mı çıkacağım, bilmiyorum. Bütün felaket de bunda. Zaten dünyada bilinen ne var ki! Rezaletin içine, ta içine daldığım zamanlarda (hoş oradan hiç çıktığım da olmamıştır) kendi kendime hep Seres'le kişioglunu anlatan bu şiiri okurdum. Bir şeye yarar mıydı bari? Asla! Damarlarımda dolaşan kan Karamazov kanı çünkü. Dipsiz bir uçuruma düşersem baş aşağı düşer, böyle yüz kızartıcı bir biçimde düştüğüm için de sevinir, gurur duyarım. İşte bu kepaze durumda birden Zafer Marşı'na başlarım. Varsın lanetlenmiş, alçak, iğrenç bir insan olayım, ama Tanrımın sarındığı kutsal örtünün eteğini öpmeme izin versinler gene de. Varsın aynı zamanda şeytanın peşinden gideyim, ama gene de bir kulunum Tanrım, sevi-

yorum seni, dünyanın ayakta durmasını sağlayan sevgiyi içimde duyuyorum.

“Tanrı yaratığının ruhunu,
Ölümsüz sevgi sular,
Mayalanmanın gizli gücüyle,
Yaşam kadehini alevlendirir;
Filizlenen otları o çeker ışığa.
Odur güneşlerde kaoslar yaratan,
Boşluğa sayısız yıldız serpen.”
“Bereketli toprağın bağrında,
Soluyanları, mutlu olanları;
Tüm yaratıkları, tüm ulusları
Peşinden sürükleyen odur;
Kara günlerimizde o verdi bize dost,
Üzüm suyunu, defne çelenklerini...
Böceklerle şehveti...”

Meleği Tanrı huzuruna çıkaran da odur.”

Ama şiir yeter artık! Demin ağladım. Bırak ağlayayım. Varsın sende başka herkesin güleceği, alay edeceği bir budalalık olsun bu. Bak, senin de gözlerin sulandı. Şiir yeter artık. Şimdi sana “böceklerden,” Tanrının şehvet bağışladığı böceklerden söz etmek istiyorum.

“Böceklerle şehveti...”

Bu böcek benim, kardeşim, bu söz özel olarak benim için söylenmiştir sanki. Biz Karamazov'lar hepimiz böyleyiz. Bir melek olan senin içinde bile vardır bu böcek. Kanında fırtınalar yaratıyor! Fırtınadır bunlar, çünkü şehvet fırtınadır, hatta fırtınadan da güçlüdür! Güzellik ürkünç, müthiş bir şeydir! Ürkünçtür, çünkü tanımlanamaz, tanımlanamaması da Tanrının bizlere yalnızca bilinmezlikler verdiği içindir. Burada kıyıları birleşir, bütün karşıtlıklar bir arada yaşar. Pek cahilimdir, kardeşim, ama bunun üzerinde çok düşündüm. Korkunç denecek kadar giz var! Çok sayıda bilinmezlik ezmektedir kişioglunu yeryüzünde. Canın istediği gibi çöz onları, o zaman rahatsın. Hele o güzelik! Ruh bakımından da akıl bakımından da üstün bir insanın Madonna idealinden başlayıp Sodom idealiyle bitirmesine gene de dayanamıyorum. Daha ürkünç, ruhunda Sodom ideali olan bir kimsenin, Madonna idealini de reddetmemesi, onun için de yüreğinin yanmasıdır. Hem de gençlik yıllarındaki gibi masum, içten bir ateştir yüreklerdeki. Evet, derin, gereğinden çok derin bir yaratıktır insan, ben olsam bu kadar derin yaratmazdım onu. Ne Allahın belası bir iştir bu! aklın yüz-

karası dediği şey yüreğe katıksız bir güzellik olarak görünebiliyor. Güzellik Sodom'da mıdır? İnan ki, çoğu insanlar için Sodom'dadır güzellik; bu sırrı biliyor muydun? Güzelliğin yalnızca ürkünç değil, aynı zamanda esrarlı bir şey de olması yıldırıyor insanı. Şeytanın Tanrıyla cenkleşmesidir bu; cenk alanı da insanın kalbidir. İnsan ağrıyan yerinden söz eder kuşkusuz. Şimdi asıl konuya geçiyorum, dinle.

4

ATEŞLİ BİR KALBİN İTİRAFLARI, FIKRALARLA

Sefahata dalmıştım orada. Demin babam, kızları baştan çıkarmak için binlerce ruble harcadığımı söyledi. Alçakça bir iftiradır bu. Böyle bir şey hiçbir zaman olmadı. Birşeyler oldu ya, para gerektirmeyen türündendi “bunlar.” Benim için para ikinci planda kalan bir şey, heyecan, dekordur! Bugün kalbimin sahibi olan kibar bayanın yerini, bakarsın yarın bir sokak kızı almıştır. İkisini de eğlendiririm, avuç dolusu para harcarım yollarına. Müzik, gürültü, çingeneler... hiçbirini eksik etmem. Gerekirse ona da veririm, çünkü alırlar, bayıla bayıla alırlar, bunu itiraf etmeli, severler parayı, minnettar kalırlar. Kibar bayanlardan sevenler oldu beni. Hepsi değil, ama birkaç tane çıktı... Gelgelelin, ben her zaman ara sokakları, alanların arkasındaki ıssız, karanlık çıkmazları sevdim. Serüven, beklenmedik olaylar, çamura düşmüş inciler hep oradadır. Mecazi anlamda söylüyorum kuşkusuz, kardeşim. Böyle sokaklar yoktu küçük kentimizde, yalnızca adları vardı. Sen de benim gibi olsaydın, bu sokakların değerini anlardın. Ahlaksızlığı, ahlaksızlığın ayıbını da seviyordum. Katı yürekliliğe bayılıyordum: Bir tahtakurusu, zararlı bir böcek değil miyim! Karamazov demişler! Bir keresinde kalabalık bir kentli grubuyla pikniğe gitmiştim. Yedi troyka doluydu. Karanlık bir kış gecesi idi, kızakta yanımda oturan kızın küçücük elini sıkmaya başladım. Sonra da benimle öpüşmek zorunda bıraktım onu. Cana yakın, sessiz, yoksul bir kızdı. Babası küçük bir memurdu. Karanlıkta hayli öpüştük. Ertesi gün evlerine gidip onu anasından babasından isteyeceğimi sanıyordu zavallı (kızların hepsi benimle evlenmeye can atıyorlardı.) O gecedен sonra tam beş ay hiç konuşmadım onunla.. Dans edilirken (danstan başka bir şey edilmezdi bizde) salonun köşesinden onun uysal bir öfke ateşiyle parlayan gözlerinin hep üzerimde olduğu kaçmıyordu gözümden. Bu oyun, içimde beslediğim böcek şehvetimi oyalıyordu yalnızca. Bana hâlâ kızarak -belki severek de- beş ay sonra bir me-

murla evlendi, başka bir kente gitti... Şimdi mutlular. Unutma ki, hiç kimseye söz etmedim bundan, kızı lekelemedim. Gerçi aşağılık bir yanımdır, adiliği severim ya, dürüstümdür. Yüzün kızardı, gözle rin parlıyor. Bu kadar çirkef yetiyor yüzünün kızarmasına. Oysa bütün bunlar bir şey değil daha. Ruhumdaki katı yürekli böcek büyüyor, gelişıyordu. Böyle sürüyle anım vardır, kardeşim. Allah selamet versin onlara. Kavgalı ayrılmayı sevmezdim. Hiçbir zaman da sırrımızı açığa vurmadım, ilişki kurduğum kadını, kızı lekelemedim. Ama yeter artık. Seni buraya, böyle saçma şeyleri anlatmak için çağırdığımı sanmadın ya? Hayır, sana çok ilginç bir şey anlatacağım. Ama utanmıyorum, hatta bundan zevk duyuyorum diye şaşma.

Alyoşa birden,

- Yüzüm kızardı diye böyle söylüyorsun, dedi. Sözlerin, yaptıkların kızartmadı yüzümü. Sen neysen ben de oyum da onun için kızardım.

- Sen mi? Amma da atıyorsun!

- Hayır, atmıyorum -Alyoşa heyecanlanmıştı. (Bu düşüncenin çoktandır içinde yer ettiği belliydi).- İkimiz de aynı merdivendeyiz. Ben en alt basamaktayım, sen ise yukarıda, on üçüncü basamakta falansın. Ben böyle düşünüyorum, hiç fark yok aramızda. İlk basamağa ayak basan insan nasıl olsa yukarıya da çıkacaktır.

- Yani hiç ayak basmamalı, öyle mi?

- Elinden gelirse atmamalı adımını bu merdivene.

- Senin elinden gelir mi, Alyoşa?

- Sanırım gelmez.

- Sus, Alyoşa, sus, sevgili kardeşim, duygulandım, elini öpmek istiyorum. Şu Gruşenka cadısı insan sarrafıdır. Bir gün seni yiyeceğini söylemişti bana bir konuşmamızda... Sustum, sustum! İğrenç şeylerden, hayvan pisliği dolu bu ortamdan, gene hayvan pisliği dolu, yani içinde her çeşit kötülük yığılı bir ortama, benim trajedime geçelim. İşin önemli yanı şu ki, gerçi moruğun masum kızları baştan çıkarınam üzerine söylediklerinin tümü yalandır ya, aslında böyle birşeyler olmadı da değil. Bir kez de olsa, oldu, ama sonuca ulaşamadı. Olmayan şeyleri başıma kakıyor ya, bundan haberi yok: Hiç kimseye söz etmedim bundan, ilk olarak sana anlatacağım. Kuşkusuz İvan'ı saymıyorum, her şeyi biliyor o. Hem hanidir biliyor. Ama mezar gibidir İvan.

- Mezar gibi mi?

- Evet.

Alyoşa büyük bir dikkatle dinliyordu.

- Taburda teğmendim, ama bir sürgün gibi sürekli göz hapsindeydim sanki. Oysa kentte durumum pek iyiydi. Su gibi para harcıyordum, zengin olduğuma inanıyorlardı. Ben de inandırmıştım kendimi

buna. Başka bir yanından da hoşlanmış olmalılar. Yaptıklarına şaşmakla birlikte, gerçekten severler beni. Artık iyice yaşlanmış olan bir yarbayım, daha ilk görüşte hoşlanmamıştı benden. Üstüme üstüme geliyordu. Bereket versin güçlü, kuvvetli bir torpilim vardı, kentte de seviliyordum da pek ezemiyordu beni. Aslında suç bendeydi, gereken saygıyı bile bile göstermiyordum ona. Kibirli davranıyordum. Pek iyi kalpli, babacan bir insan olan bu inatçı ihtiyarın bir zamanlar iki karısı vardı, ikisi de ölmüştü. İlk karısı saf bir kadındı, kendisi gibi saf bir kız evlat bırakmıştı ona. Ben oradayken yirmi dört yaşlarındaydı bu kız. Ölen annesinin kız kardeşi olan teyzesiyle birlikte babasının yanında kalıyordu. Teyze, ağzı var dili yok, bir saf; yarbayın kızı ise heyecanlı bir saftı. Bunları anımsayınca içimden iyi şeyler söylemek gelir: Tanıdıklarım, bildiklerim arasında en iyi huylu kız budur, dostum. Agafya'ydı adı, düşün bir kez, Agafya İvanovna. Hem güzeldi de. Tam Rus güzeli: Boylu boslu, balık etinde... gerçi biraz kabaydı yüzü, ama gözleri çok güzeldi. Kocaya varmıyordu, iki kere isteyen olmuştu, reddetmişti. Bunlar yüzünden neşesini kaybetmedi. Aramız iyiydi. Ama o anlamda değil, hayır, hayır, tertemiz, dostça bir yakınlığımız vardı. Aslında kadın kız kısmıyla temiz, günahsız ilişkilerim olmuştur çoğunlukla. Öyle açık saçık konuşurdum ki onunla, of! Gülerdi. Kadınların çoğu açıklığı, içtenliği severler, bunu unutma hiç. Ama bir kızdı Agafya, bu da pek hoşuma gidiyordu. Dahası var: Hanım kıza benzer hali yoktu pek. Teyzesiyle birlikte babasının evinde oturmasına karşın, sığıntıydılar sanki. İnsanlardan sıkılır, kaçarlardı. Herkes seviyordu onu: Gereksinimleri vardı ona, tanınmış bir terziydi çünkü. İşinin ustasıydı, diktığı giysiler için para istemiyor, sevdiği kimselere dikiyordu. Ama verilen armağanları da geri çevirmezdi. Yarbaya gelince, yaman adamdı! Çevrenin en ileri gelenlerinden. Bolluk içinde yaşıyor, kentli dostlarına evinde şölenler veriyor, danslı eğlenceler düzenliyordu. Tabura yeni geldiğimde kentte herkes, yarbayın, Moskova'daki soylular enstitülerinden birini henüz bitiren güzeller güzeli kızının yanında kente onur vereceğinden söz ediyordu. Yarbayın bu ikinci kızı, ikinci karısından olan Katerina İvanovna'dır işte. Rahmetli olan ikinci karısı ise tanınmış, büyük bir general ailesinin kızıydı. Ama bu kadının yarbaya drahome falan getirmedigini kesinlikle biliyorum. Önemli akrabaları vardı, hepsi o kadar, para getireceğini sanmıştı yarbay, ama umutları boşa çıkmıştı. Enstitülü kıza gelince (konuk olarak gelmişti, sürekli kalmayacaktı) küçük kentimiz bir anda bambaşka oluvermişti. En önemli bayanlarımız -iki general karısıyla bir albay karısıydı bunlar- başta olmak üzere bütün kent hemen ayağa kalkmış, onu övmeye, neşelendirmek

için birbirleriyle yarışmaya başladı. Baloların, pikniklerin kraliçesiydi. Birtakım mürebbiyelerin yararına bir temsil bile verildi. Bense karışmıyordum bunlara, içip eğleniyordum. Tam o sıra öyle bir kepezelik yaptım ki, kent çalkalandı. Bir keresinde yarbayın evinde yukarıdan aşağı süzünüşü beni, gitmemiştim yanına: Onunla tanışmayı önemsemiyormuşum gibi bir tavır takınımışım. Aradan hayli zaman geçtikten sonra, gene bir akşam toplantısında yaklaştım yanına, konuşmaya başladım. Zoraki baktı yüzüme, beni küçümser gibi dudaklarını buruşturdu. “Dur hele, bırakmam bunu yanında senin!” diye geçirdim içimden. Kötülük içine işlemişti o zamanlar, kendim de farkındaydım bunun. Çoğunlukla pek katı yürekli davranıyordum. Önemli olan, “Katenka”nın masum bir enstitülü kız değil de, karakter sahibi, gururlu, gerçekten erdemli, en önemlisi de zeki, okumuş bir kız olması, bende ise bu özelliklerden hiçbirinin bulunmamasıydı. Ona evlenme teklif etmek niyetinde olduğumu sanıyorsun, değil mi? Aklımın ucundan bile geçirir edim böyle bir şeyi. Böyleşine yakışıklı bir gençken bana dikkat etmiyor diye düpedüz öç almak istiyordum ondan. Öte yandan, gürültülü, içkili eğlencelerine ara verdiğim de yoktu. Sonunda üç gün hapsetti beni yarbay. İşte bu sırada da babam altı bin ruble yolladı bana. Karşılık olarak ben de ona artık ondan alacağım olmadığını, yani “hesabınızın bittiğini” bildiren resmi bir kâğıt yolladım. O zamanlar bir şeye aklımın erdiği yoktu. Doğrusunu söyleyeyim, buraya gelmeden önce, hatta şu son günlere -belki bu güne- dek, babamla aramızdaki mal-mülk çatışmasından hiçbir şey anlamıyordum. Neyse, bırak şimdi, sonra konuşuruz bunları. Altı bini aldıktan hemen sonra bir arkadaşından beni pek ilgilendiren bir mektup geldi: Yukarısı bizim yarbaydan pek memnun değilmiş, bazı yolsuzluklardan kuşkuluyorlarını. Anlayacağın, düşmanları arkasından kuyusunu kazıyormuş. Kısa bir zaman sonra tümen komutanı gelip iyice bir haşladı onu. Arkasından istifa etmesi emri geldi. Bütün bunları ayrıntılarıyla anlatmayacağım sana. Gerçekten de vardı düşmanları. Kentte herkes yüz çevirmişti ondan. Ailesine de aynı soğukluk gösteriliyordu. İlk numaramı o zaman yaptım işte: Aramızdaki dostluk hiç bozulmayan Agafya İvanovna’yla karşılaştım bir gün; “Babanın hesaplarında dört bin beş yüz ruble açık var,” dedim. “Ne diyorsunuz? Ama geçenlerde general gelmişti, bütün hesaplar tamamdı zaman...” “O zaman tamamdı, ama şimdi tamam değil.” Kızcağız çok korkmuştu: “Korkutmayın beni, Allah aşkına, kimden duyduunuz?” “Üzülmeyin, dedim, hiç kimseye söylemem. Bilirsiniz, bu konuda mezar gibiyimdir. Yalnız “ne olur ne olmaz” diyerek bir şey söylemek istiyorum size: Babanızdan dört bin beş yüz

rubleyi istediklerinde parası olmadığı için veremeyecek kuşkusuz. O zaman doğru mahkemeye, sonra da bu ihtiyar çağında nefer olarak sürgüne yollarlar onu sanırım. İyisi mi parayı istemeye geldiklerinde Katerina İvanovna'yı gizli olarak bana yolların, babamdan para aldım, belki dört bin rubleyi ayaklarının dibine atarım, sırrımızı da ömrüm boyunca saklarım." "Ah, ne alçak bir insansınız! diye bağırdı (aynen böyle söyleydi). Ne kötü ruhlu, adi bir insansınız! Böyle bir şeyi nasıl alabiliyorsunuz ağızınıza?" Büyük bir öfke içinde uzaklaştı yanımdan, "Sırrımızı ömrüm boyunca saklayacağım," diye seslendim arkasından. Şunu önceden söyleyeyim ki, bu iki karı, yani Agafya ile teyzesi bu işte melekler gibi hareket ettiler; o burnu kaf dağında Katya'yı ise yürekten seviyorlar, onun karşısında küçülüyorlardı, hizmetçilik ediyorlardı ona... Ama Agafya durumu, yani konuşmamızı gidip olduğu gibi anlatmaz mı! Sonra hepsini öğrendim bunların. Saklamamıştı Agafya, benim istediğim de buydu zaten.

O sırada yeni bir binbaşı taburu devralmaya geldi. İşlemler henüz bitmemişti ki, yaşlı yarbay birden hastalandı, yatağından kalkacak durumu yoktu, iki gün evinden çıkmadı, kasayı da teslim etmedi. Doktorumuz Kravçenko o ara gerçekten hasta olduğunu söylüyordu. Ne var ki, eskiden beri gizli olarak bildiğim bir şey vardı: Kasadaki para her denetlemeden sonra bir zaman için ortadan kayboluyordu. Üstelik dört yıldan beri böyleydi bu. Yarbay, son derece dürüst bir insan olan kentimizin tüccarlarından Trifonov'a vererek parayı işletiyordu. Sakallı, altın çerçeveli gözlük kullanan, yaşlı bir duldu Trifonov. Parayı alıp panayıra gider, işlerini çevirir, dönüşte de doğru yarbaya gelir, parayı tam olarak verirdi. Parayla birlikte panayırdan alınan armağanlar, ayrıca paranın faizi de gelirdi kuşkusuz. Yalnız bu keresinde (bütün bunları o zaman bir rastlantı sonucu öğrendim: Trifonov'un ahlaksızlıkta eşi görülmemiş, salyaları akan biricik vârisi, yetişkin oğlu anlattı bana), evet, bu keresinde Trifonov panayırdönüşünde parayı geri getirinmemişti. Yarbay ona koştu. Trifonov'un yanıtı: "Sizden hiçbir şey almadım ben, alamam da zaten." Bizim yarbay arpacık kumrusu gibi oturmuş, düşünüyordu evde. Başına havlu sardı, üç kadın durmadan başının tepesine buz koyuyorlardı. Birden haberci er çıkageldi, elinde de imza defteriyle bir emir: "Kasayı hemen, iki saat içinde teslim edin." Deftere imzasını attı yarbay -sonra gördüm bu imzayı-, ayağa kalktı, resmi giysisini giyeceğini söyleyerek yatak odasına koştu, çiftesini aldı, doldurdu, namluya bir mermi sürdü, sağ ayağından çizmesini çıkardı, namluyu göğsüne dayadı, ayağıyla tetiği arıyordu... Agafya kuşkulandı, son karşılaşmamızda söylediğim sözler aklından çıkmıyordu, sessizce babasının bulundu-

ğu odanın kapısına yaklaşıp, tam zamanında anahtar deliğinden baktı: Birden içeri daldı, arkadan babasının üzerine atılıp kucakladı, tüfek patlamış, mermi tavanı delip çıkmıştı. Yaralanan yoktu. Ötekiler yetiştiler, yarbayı tuttular, tüfeği aldılar elinden, canına kıymasına izin vermediler... Bütün bunları ayrıntılarıyla sonra öğrendim. Evdeydim, hava kararmıştı. Giyinmiş, taranmış, mendilime lavanta sürmüş, şapkamı elime almış, tam çıkıyordum ki, kapı açıldı, Katerina Ivanovna daldı içeri.

Bazen insan aklının ermediği şeyler olur: O akşam bana gelirken hiç kimse görmemişti onu sokakta. Bu sırrımız da aramızda kaldı. Çok yaşlı iki dul memur karısının evinde oturuyordum. Bu iki kadın pek sayıyorlardı beni, hizmetimi de onlar görüyorlardı. Bir dediğimi iki etmezlerdi. Benim uyarınam üzerine ağızlarını açıp bir şey söylemediler. Her şeyi hemen anlamıştım elbette. İçeri girip kapının yanında durdu. Gözlerimin içine bakıyordu. Siyah gözlerinde bir kararlılık, hatta küstahlık vardı, ama dudaklarının çevresindeki kararsızlık gözümden kaçmamıştı.

- Ablam, ayağınıza gelip para istersem... bana dört bin beş yüz ruble vereceğinizi söyledi. İşte geldim... verin parayı!..

Dayanamadı, tıkanıp, ürktü, sesi kısıldı: Dudakları titriyordu.

- Alyoşa, dinliyor musun, uyuyor musun?

Alyoşa heyecan içinde,

- Mitya, dedi, gerçeği olduğu gibi anlatacağına inanıyorum.

- Evet, olduğu gibi anlatacağım gerçeği. Bir kere başladıktan sonra gözüm bir şey görmez artık. Her şeyi olduğu gibi anlatacağım. Karamazov'ca duygular doldurmuştu içimi ilk anda. Günün birinde bir kırkayak sokmuştu beni kardeşçğim, iki hafta ateşler içinde yatmıştım. İşte tam o anda birden yüreğimi bir kırkayak soktu gibi geldi bana. Ne demek istediğimi anlıyorsun sanırım? Zararlı bir böcek yani. Tepeden tırnağa süzdüm onu bir. Gördün mü onu hiç? Gerçekten çok güzeldir. Ama o anda bambaşka bir güzeldi. Soylu, yüce bir güzellikti bu. Onun soyluluğunun karşısında adi bir tahtakurusundan başka bir şey değildim ben. İşte bu soylu, babası için kendisini feda eden kız tüm olarak, bedeniyle, ruhuyla bir alçağın emrindeydi. Tutsağıydı onun. Açık söyleyeceğim sana: Bu düşünce, kırkayak düşüncesi, beni bayıltacak kadar sarsmıştı içimi. Artık kararsızlık olamazdı elbette: Yüreğim hiç sızlamadan, hiç acımadan bir tahtakurusu, zehirli bir dev örümcek gibi davranmalıydım... Soluk almakta bile güçlük çekiyordum. Dinle beni: Her şeyi soylu bir biçimde bitirmiş olmak, durumu hiç kimsenin öğrenmesine fırsat vermemek için ertesi gün onu istemeye gidebilirdim elbette. Çünkü her ne denli iğrenç

tutkuları olan bir insansam da, dürüstümdür. İşte tam o anda bir ses şöyle fısıldadı kulağıma: “Ya sen yarın onu istemeye gittiğinde bu kız (hoşgeldiniz) demeye bile yanına çıkmaz, kapıcısına, seni yaka paça dışarı atmalarını söylerse? (Git istediğine söyle, korkmuyorum senden!) diye bağırırsa arkan?” Kıza baktım, haklıydı bu ses: Gerçekten de olabilirdi bu, hatta kesinkes olacaktı. Tekmeyle kovdururdu beni, yüzünden belliydi. Öfkem kabarmıştı. Ona iğrenç, çirkin, domuzuna bir oyun oynamak geldi içimden: Yüzüne alaylı alaylı bakıp, karşımda öyle dururken, ancak dalavereci tüccarların takınabilecekleri bir tavırla şöyle demeliydim:

- Dört bin ruble mi! Şaşırdınız mı siz? Şaka etmiştim. Pek çabuk inanıvermişsiniz buna, sayın bayan. İki yüz olsa hadi neyse, seve seve verirdim; ama dört bin ruble bu, dile kolay.. Boşuna rahatsız olmuşsunuz.

Görüyorsun ya, her şeyi kaybedebilirdim, çıkıp giderdi. Ama öcümü almış olurdum. Sonra ömrümce pişmanlık duyardım belki, dövünürdüm, ama o anda öcümü alayım, yeterdi bana! İnanır mısın, hiçbir kadına böyle bir anda bu denli nefret duymamışımdır. Bak işte, haç çıkartıyorum: Üç beş saniye müthiş bir nefretle baktım ona. Aşka, çılgınca bir aşka varmaya kıl payı kalan bir nefretti bu! Pence-renin yanına gittim, alnımı buz tutmuş cama dayadım; anımsıyorum, soğuk cam ateş gibi yaktı alnımı. Heyecanlanımadım hemen, uzun süre durmadım öyle; döndüm, masaya gittim, çekmeceyi açtım; yüzde beş faizli, hamiline ödenecek beş bin rublelik çeki aldım (Fransızca sözlüğün içinde saklıyordum onu). Hiçbir şey söylemeden ona gösterdim, katlayıp verdim, kapıyı kendim açtım, yarı belime kadar eğilerek saygıyla selamladım onu. İnan buna! Bütün bedeni ürperdi, bir an gözlerimin içine baktı, yüzü kireç gibi olmuştu. Birden o da hiçbir şey söylemeden, heyecanlanarak değil de yumuşak, sakın bir tavırla öne eğildi, doğrudan ayaklarıma kapandı. Enstitülü kızlarınkine hiç benzemiyordu bu davranışı, bir Rus köylü kadını gibi alnını yere koymuştu. Sonra aceleyle ayağa kalktı, koşup gitti. Kılıcım belimdeydi. Çıkardım, nedense o anda öldürmek istiyordum kendimi. Bunu niçin istediğimi bilmiyorum, böyle bir şey yapsaydım büyük aptallık olurdu kuşkusuz. Heyecandan, duygululuktan istemiş olmalıyım bunu. Kişinin bazı duygulu anlarında kendimi öldürebileceğini anlayabiliyor musun? Ama öldürmedim kendimi, yalnızca öptüm kılıcımı, gene kınına koydum. Bunu sana anlatmasam da olurdu ya... Hem sanırım, içimdeki bütün bu çatışmaları şimdi sana anlatırken, kendimi övmek için olayları biraz abarttım bile. Ama olsun varsın, ne olursa olsun, kişioglunun içindeki şeytanların Allah cezasını ver-

sin! Katerina İvanovna “olayı” bu kadar işte. Demek şimdi bir İvan, bir de sen biliyorsunuz onu, başka bilen yok!

Dmitri Fyodoroviç ayağa kalktı, heyecan içinde bir iki adım yürüdü, mendilini çıkarıp, alnında biriken teri sildi, sonra gene oturdu. Ama eski yerine değil, karşı duvarın dibindeki sıraya oturmuştu. Öyle ki, onu görebilmek için Alyoşa yön değiştirmek zorunda kaldı.

5

ATEŞLİ BİR KALBİN İTİRAFLARI “BAŞ AŞAĞI”

- Şimdi, dedi Alyoşa, bu işin birinci yarısını biliyorum.

- Birinci yarıyı anlıyorsun: Bir dramdır bu, orada geçen bir dram. İkinci yarı ise, burada tamamlanacak bir trajedidir.

Alyoşa,

- İkinci yarıdan bir şey anlamadım henüz, dedi.

- Ya ben? Ben anlıyor muyum ki?

- Dur, Dmitri, önemli bir nokta var burada. Nişanlısım, değil mi, söyle, hâlâ nişanlım?

- Hemen nişanlanmadım, aradan üç ay geçtikten sonra nişanlandık. Ertesi gün kendi kendime “fırsatı kaçırdım, her şey bitti artık,” diyordum. Katerina İvanovna’yı istemeye gitmemin beni küçültücü bir davranış olacağı inancındaydım. Kentinizde kaldığı altı hafta ondan da hiç ses çıkmadı. Bir kereyi saymıyorum: Bana gelişinin ertesi günü oda hizmetçileri kadın sessizce odama geldi, hiçbir şey söylemeden bir zarf uzattı. Zarfın üzerinde benim adım yazılıydı. Açtım, beş bin rublelik çekin üstü çıktı içinden. Dört bin beş yüz ruble gerekliydi. Çeki iki yüz kûsur ruble eksigine bozmuşlardı. Geçmiş gün, pek hatırında kalmadı ya, bana da iki yüz altmış ruble kadar bir şey yollamıştı. Zarfıta yalnızca para vardı. Ne bir pusula, ne bir açıklama... Zarfın içinde ya da dışında kurşunkalemle yapılmış bir işaret var mı diye baktım. En küçük bir işaret yoktu! Eh, ne yaparsın, geri gelen bu parayla içtim ben de. Öyle ki, yeni gelen binbaşı sonunda beni uyarmak zorunda kaldı. Yarbay tam olarak teslim etmişti kasayı. Herkes şaşınıyordu buna, çünkü paranın tam olduğunu hiç kimse tahmin etmiyordu. Katerina İvanovna’nın babası, parayı verir vermez iyice hastalanıp yatağa düştü, üç hafta yattı, sonra birden ağırlaştı, beş gün içinde öldü. Emekliye ayrılma işlemi henüz tamamlanmadığı için askeri törenle kaldırıldı. Katerina İvanovna babasını toprağa verdikten on gün sonra ablasıyla teyzesini de alıp Moskova’ya gitti. Yola

çıkıtları gün (hiç görmedim onları, yolcu etmeye de gitmedim) küçük bir zarf geldi bana. Kenarları dantel gibi süslü, mavi bir kâğıtçık çıktı içinden. Üzerinde kurşunkalemle yazılmış sadece bir satır vardı: "Size yazacağım, bekleyin, K." Hepsi bu kadar işte.

Kısaca açıklayayım sana şimdi. Moskova'da yıldırım hızıyla, Binbir Gece Masallarındaki gibi umulmadık bir biçimde değişti durumları. Katerina Ivanovna'nın önemli akrabalarından dul bir general karısı, en yakın mirasçıları olan iki kız yeğenini çiçekten bir hafta içinde toprağa vermişti. Çok sarsılan yaşlı kadın Katya'yı görünce öz kızını, kurtarıcı meleğini görmüş gibi sevindi. Dört elle sarıldı ona, vasiyetnamesini hemen değiştirip her şeyini Katerina Ivanovna'ya bıraktı. "Ama bu ileriki iş, dedi, şimdilik şu seksen bin rubleyi al, drahoman olsun, canın istediği gibi harca. Acayip bir tipti, sonra Moskova'da iyice inceledim onu. Bir gün dört bin beş yüz ruble gelmesin mi bana postadan! Şaşırdım kuşkusuz, az kaldı küçük dilimi yutacaktım. Üç gün sonra da söz verilen mektup geldi. Şimdi de yanımdadır bu mektup, hiç ayırmadım onu yanımdan, ölünceye kadar da ayırmayacağım. İster misin, göstereyim mi onu sana? Okumalısın bu mektubu: Evlenme teklif ediyor bana, kendisi ediyor: "Seviyorum sizi, diyor, çılgınca seviyorum! Olsun varsın, sevmeyin beni, umurumda değil bu, kocam olun yeter. Korkmayın, hiç sıkınayacağım canınızı, bir eşyanız, üzerinde yürüdüğünüz halınız olacağım... Sizi ölünceye dek sevmek, kendi kendinizden kurtarmak istiyorum..." Alyoşa, aşagılık sözlerimle, bir türlü düzeltemediğim her zamanki iğrenç tavrimla yinelemeye hakkım yok bu satırları! Tâ derinden sızlattı yüreğimi bu mektup, hâlâ geçmedi bu sızı! Hemen yanıt verdim (Moskova'ya gidebilecek durumum yoktu). Gözyaşlarımla ıslattım bu mektubu. Yalnız, ömür boyu utanç duyacağım bir hata yaptım: Paradan söz ettim. Onun varlıklı, drahomalı bir kız, benimse yoksul bir ıpsız olduğumu yazdım! Kendimi tutmalıydım, ama kalemime geçiremedim sözümü. Hemen bir mektup da İvan'a yazdım (Moskova'daydı o sıra), elimden geldiğince her şeyi açıkladım ona. Altı sayfalık bir mektuptu bu. Katerina Ivanovna'ya gitmesini söyledim. Niçin öyle bakıyorsun yüzüme? Ne oldu? Evet, âşık oldu ona İvan, şimdi de sıırıksıkam âşık, biliyorum bunu. Sence budalalık ettim, herkes öyle düşünebilir. Ne var ki şimdi bu budalalık kurtaracak hepimizi belki! Ü! Katya'nın İvan'ı nasıl el üstünde tuttuğunu, saydığını görmüyor musun yoksa? İkimiz arasında bir karşılaştırma yapıp, benim gibi bir insanı -hele burada olanlardan sonra- sevebilir mi hiç?

- Onu değil, özellikle seni sevdiği inancındayım ben.

Dimitri Fyodoroviç elinde olmadan, öfkeli,

- Beni değil, kendi erdemlerini sever o, dedi.

Gülümsedi, ama bir saniye sonra gözleri parladı. Yüzü kıpkırmızı olmuştu, yumruğunu hızla masaya indirdi. Kendine kızdığından içi içini yiyordu.

- Sana yemin ederim ki, Alyoşa, dedi, ister inan, ister inanma, Tanrı'nın üzerine, İsa üzerine yemin ederim ki, her ne kadar şimdi Katya'nın yüksek duygularına güldüysem de, ruh bakımından onun yanında milyon kere küçük kaldığımı da, onun bu yüce duygularının gökteki meleklerinki kadar içten olduklarını da biliyorum! Trajediye doğuran da bunu kesinlikle bilmemdir zaten. Kişinin biraz kendini yontarak konuşmasından ne çıkar? Şimdi ben de aynı şeyi yapmıyorum muyum acaba? Ama içtenlikle konuşuyorum, içtenlikle. İvan'a gelince, onun gibi kafası çalışan bir insanın şimdi çevresine ne denli nefretle bakmakta olduğunu kestirebiliyorum! Kimi, neyi yeğliyorlar ona? Nişanlısı olduğu, herkes gözünü üzerinden ayırmadığı bir sırada -hem de nişanlısının yanında, nişanlısının!- kendini çirkeften çekip çıkaramayan bir canavarı... Benim gibi bir insan ona yeğ tutuluyor. Ama niçin? Çünkü küçük hanım minnet duygusundan hayatını da kaderini de mahvetmek istiyor! Aptallık! İvan'a bu konuda hiçbir şey söylemedim, o da ağzını açıp bir şey söylemedi kuşkusuz. En küçük bir imada bulunmadı. Ama nasıl gerekiyorsa öyle olacaktır. Layık olan yerini alacak, layık olmayansa ara sokağa dalıp sonsuza dek kaybolacaktır ortadan, canı gibi sevdiği, çamurlu ara sokağına; orada çamurların, çirkeflerin içinde kendi isteğiyle, zevk duyarak kaybolup gidecektir. Saçmalamaya başladım gene, sözcüklerimde de güç kalmadı, bittiler artık, rastgele konuşuyorum sanki. Ama kesin kararımı verdim, benim dediğim gibi olacak. Dalıp gideceğim o mezbeleye, Katya da İvan'la evlenecek.

Alyoşa aşırı bir heyecan içinde gene sözünü kesti:

- Ağabey, dur, bir şey var ki, hâlâ açıklamadın onu bana: Nişanlısın, hâlâ nişanlısın, değil mi? Kız, nişanlın razı olmazsa nasıl ayrılabilirsin ondan?

- Evet, resmi, kutsanmış nişanlısıyım Katerina'nın. Moskova'ya gittiğim zaman oldu her şey: Tasvirleriyle, davetlileriyle, parlak bir tören yapıldı. General karısı kutladı bizi, hatta, inanır mısın, Katya'yı kutladı: "İyi bir eş seçtin kendine, dedi, temiz yürekli olduğu yüzünden belli." Şuna da inanacak mısın, İvan'dan hoşlanmadı, elini bile sıkmadı. Moskova'da çok konuştum Katya'yla, her şeyimi ona tam bir içtenlikle, olduğu gibi anlattım. Hep dinledi:

"Sevimli bir mahçupluk,
Tatlı, güzel sözler vardı..."

Gelgelelim, gurur dolu sözler de vardı. Düzeleceğim diye büyük bir söz koparmıştı benden. Söz verdim. Sonunu görüyorsun işte...

- Ee?

- Demin sana seslenmemin, seni buraya getirmemim nedeni -unutma bunu!- seni hemen bugün Katerina İvanovna'ya yollamak, ve...

- Ve?

- Bundan böyle ona hiç gitmeyeceğimi söyleyip, selamlarımı iletceksin.

- Olur mu öyle şey?

- Ben de seni olmayacağı için yolluyorum zaten, yoksa kendim giderdim, ama nasıl söylerim ona ben?

- Peki, nereye gideceksin?

- Mezbeleye.

Alyoşa, üzüntü içinde ellerini ovuşturarak,

- Gruşenka'ya gideceksin! dedi. Rakitin'in söyledikleri doğru muydu yoksa? Oysa ben, ona birkaç kez gittikten sonra, ilişkini kestiğini sanıyordum.

- Nişanlı bir erkek böyle şey yapar mı? Böyle bir nişanlı olan insan, hem de herkesin gözü önünde yapabilir mi bunu? Gururum vardır benim. Gruşenka'ya gitmeye başladığım anda ne nişanlı bir erkektim, ne de gururum vardı artık, anlıyorum bunu. Ne öyle bakıyorsun? Biliyor musun, ilk defasında dövmeye gitmiştim onu. Babamın vekili o yüzbaşının beni mahkemeye vermesi için senedi Gruşenka'ya devrettiğini öğrenmiştim, şimdi kesinlikle biliyorum bunu. Böylece beni sindirecekler, hakkımı aramaktan vazgeçireceklerdi. Gözümü yıldırma istiyorlardı. Dövmeye gidiyordum Gruşenka'yı. Daha önce de birkaç kez yarım yamalak görmüştüm onu. Öyle ahın-şahım bir şey değildir. Yaşlı, üstelik, şimdi hasta, yatağa düşmüş olan tüccarla ilişkisini de duymuştum. Adam ölünce iyi nasiplenecekti. Parayı pek sevdiğini, istif ettiği paraları amansız faizlerle başkalarına verdiğini biliyordum. Kimsenin gözünün yaşına bakmayan, domuz karının biridir o! Dövmeye gittim onu, kaldım yanında. Bir fırtına esti, veba sardı beni, yakalandım bu illete, hâlâ kurtulamadım ondan; artık her şeyin bittiğini, bir daha düzelmeyeceğini biliyorum. Bir devir kapandı. Durum bu işte. Tam o sırada, sanki inadına, benim gibi bir züğürtün cebine üç bin ruble doluverdi birden. Kalkıp Mokroye'ye gittik birlikte, buradan yirmi verst ötede bir yerdir Mokroye. Çingeneler kiralayıp götürdüm oraya, şampanya su gibi içildi, köylüler içebildikleri kadar içtiler, köylü kadınlarını, kızlarını paraya boğdum. Üç gün sonra para suyunu çekti, ama forsuma diyecek yoktu. Bir şey elde edebilseydim bari. Zırnık koklatmadı. Ama inan, ilik gibi

kadın. Şıllığın amma da güzel vücudu var! Ayağından, hatta sol ayağının serçe parmağından belli oluyor. Gördüm, öptün de, ama o kadar, yemin ederim, hepsi o kadar! “Züğürsün, ama istersen evlenirim seninle, dedi. Yalnız, beni dövmeyeceğine, istediğim her şeyi yapmama izin vereceğine söz verirsen evlenirim seninle ancak.” Gü-lüyordu. Şimdi de gülüyor.

Dmitri Fyodoroviç adeta çılgın bir öfkeyle ayağa kalktı, birden sarhoş olmuştu sanki. Gözleri bir anda kan çanağına dönmüştü.

- Gerçekten de onunla evlenmek istiyor musun?

- O razı olursa, hemen evleneceğim, razı olmazsa, öyle kalacağım; oturduğu evde kapıcılık edeceğim. Alyoşa... sen, sen...

Birden Alyoşa'nın karşısında durmuş, omuzlarından yakalayarak hızla sarsınaya başlamıştı.

- Ey masum çocuk, bütün bunların sayıklama, saçma bir sayıklama olduğunu biliyor musun? Bir trajedidir bu! Şunu aklına koy Aleksey, aşağılık, insanı uçuruma sürükleyebilecek tutkuları olan, alçak bir insan olabilirim, ama Dmitri Karamazov bir hırsız, bir cep faresi, ev soyguncusu olamaz. Hiçbir zaman olamaz! Ama beni dinle şimdi: Bir hırsız, cep faresi, ev soyguncusuyum ben! Tam Gruşenka'yı dövmeye gidecektim ki, o sabah Katerina İvanovna çağırdı beni, son derece gizli olarak (niçin bilmiyorum, kendince bir düşüncesi olmalıydı) il merkezine gitmemi, oradan postayla Moskova'da Agafya İvanovna'ya üç bin ruble yollamamı rica etti. Bunu kimse bilsin istemiyordu. İşte cebimdeki bu üç bin rubleyle o gün Gruşenka'ya gittim, bu parayla Mokroye'de eğlendik. Sonra il merkezine gitmiş gibi yaptım. Ama posta makbuzunu getirip vermedim Katerina İvanovna'ya. Parayı yolladığımı, makbuzu getireceğimi söyledim. Hâlâ atlatıyorum onu, “unuttun,” diyorum. Ne sanıyorsun? Şimdi gidip kendisine “Ağabeyimin selamı var,” dediğinde “Para nerede?” diye soracaktır sana. Şöyle cevap verirsin: “İğrenç bir şehvet düşkünü, duygularına yenilen aşağılık bir yaratıktır o! Paranızı yollamadı, hepsini harcadı, çünkü pis, uyuşuk bir yaratık gibi iradesine hakim olamadı.” Ama şöyle de diyebilirdin: “Hırsız değildir o, buyrun üç bin rublenizi, kendiniz yollayın Agafya İvanovna'nıza. Selamı var size.” Ya “Hani para?” deyiverirse.

- Çok imutsuzsun sen, Mitya, çok! Ama gene de sandığın kadar değil. Umutsuzluğa düşerek böyle hırpalama kendini, hırpalama!

- Ne sanıyorsun, üç bin rubleyi bulamazsam intihar edeceğimi mi? Yapınam böyle bir şey, önemli olan da bu zaten. O kadar güçlü değilim, ileride belki... Şimdi Gruşenka'ya gideceğim... Battı balık yan gider!

- Ne yapacaksın orada?

- Kocasını olacağım, karısına layık bir koca... âşığı geldiğinde yan odaya geçeceğim. Dostlarının çamurlu çizmelerini temizleyeceğim, semaverlerinin ateşini yelpazeleyecek, bakkaldan şunu bunu almaya koşacağım...

Alyoşa birden son derece ciddi,

- Katerina İvanovna anlayacaktır durumunu, dedi. Ruhundaki derin kederi anlayacak, bağışlayacaktır seni. Üstün bir zekâsı vardır. Bu durumda senden daha mutsuz biri olamayacağını anlayacaktır.

Mitya sırtıttı.

- Her şeyi bağışlamaz. Hiçbir kadının bağışlayamayacağı bir şey vardır burada, kardeşim. En iyisi nasıl yapmak, biliyor musun?

- Nasıl?

- Üç bin rublesini ona geri vermek.

- Nereden bulacaksın parayı? Bak, bende iki bin var, İvan da bin verir, tamamlarız üç bini.

- Senin dediğin üç bin ruble elime geçene kadar... Reşit bile olmadın daha. Oysa bugün parayla ya da parasız, kesinkes, kesinkes gitmelisin ona, selamımı söylemelisin, çünkü artık dayanamıyorum, bıçak kemiğe dayandı. Yarın bile geç, çok geç. Babama yollayacağım seni.

- Babama mı?

- Evet, önce babama gideceksin. Üç bin ruble isteyeceksin ondan.

- Vermez ki, Mitya.

- Verecek miydi ya, vermeyeceğini biliyorum. Umutsuzluğun ne demek olduğunu biliyor musun sen Aleksey?

- Biliyorum.

- Beni dinle: Kanunen alacağım falan kalmadı ondan. Hakkımı fazlasıyla aldım, biliyorum. Ama manen borçludur bana, öyle değil mi? Annemin yirmi sekiz biniyle yüz bin kazandı. Bu yirmi sekiz binin üç binini versin bana hiç olmasa, yalnızca üç binini. Böylelikle ruhumu cehennem azabından kurtarmış olacaktır. Hem çok günahlarını bağışlatır bu sevap! Sana söz veriyorum, ona söyle, bu üç bin ruble son olacak, bir daha benden söz edildiğini bile duymayacak. Babalığını göstermesi için bu ona son fırsat. Tanrı veriyor ona bu fırsatı, öyle söyle kendisine.

- Mitya, dünyada vermez.

- Biliyorum vermeyeceğini, kesinlikle biliyorum. Hele şimdi hiç kuşku yok bundan. Bak daha neler biliyorum: Şimdi, son günlerde, hatta belki dün ilk kez ciddi olarak (dikkat et ciddi olarak diyorum) öğrendi Gruşenka'nın gerçekten de şaka etmediğini, benimle evlenebileceğini. Bu kadını, bu dişi kediye iyi tanır. Onun uğruna kendisi

de yanıp tutuşurken, bana yardım etmek için üstelik bir de para mı verir? Dahası var. Yüzlük banknotlar halinde üç bin rublenin, bir paket yapılmış, kırmızı bir kurdelayla çapraz bağlanmış, mühürlenmiş, beş gündür hazır beklediğini de biliyorum. Görüyorsun ya, her şeyden en ince ayrıntılarıyla haberdarım! Paketin üzerinde şöyle yazıyor: “Bana gelmek isterse, meleşim Gruşenka’ya.” Kendisi yazmış bunu. Parayı hazır beklettiğini, dürüstlüğüne çok güvendiği, hiç kuşkulandırdığı Smerdyakov’dan başka kimse bilmiyor. Üç dört gündür Gruşenka’yı böyle bekliyor. Paketi alınaya geleceğini umuyor. Haber yolladı ona. Beriki de “Belki gelirim,” demiş. Moruğa geldikten sonra evlenebilir miyim onunla? Burada niçin saklandığını, neyi kolladığını anladın mı şimdi?

- Onu mu?

- Evet. Bu evin sahibi sürtük karılar var ya, Foma onlardan bir oda kiralamış. Foma bizim buralı. Eski bir askerdir. Yanlarında hem hizmetçilik hem gece bekçiliği yapıyor, gündüzleri de yaban ördeği avına çıkıyor. Geçimini böyle sağlıyor. Burada beklediğimden ne onun, ne de ev sahiplerinin haberi var.

- Yalnız Smerdyakov biliyor, değil mi?

- Evet. Büyük bir sırdır bu. İvan’ın bile ne paradan, ne de olanlardan haberi var. Moruk, iki üç günlüğüne Çerınaşnya’ya yolluyor onu: Sözde, sekiz bin rubleye koruluktaki ağaçlara müşteri çıkmış. İvan’a “Yardım et bana,” diye yalvarıp duruyor. “Git ilgilen bu işle.” Gidince birkaç gün kalacak orada kuşkusuz. Gruşenka geldiğinde İvan’ın evde bulunmasını istemiyor.

- Demek bugün de bekliyor Gruşenka’yı?

Dmitri birden yüksek sesle,

- Hayır, bugün gelmeyecek, dedi, belli gelmeyeceği. Bugün gelmeyecek! Smerdyakov da öyle düşünüyor. Babam kafayı çekiyor şu anda. İvan’la beraber masadalar. Git, Aleksey, iste onlardan bu üç bin rubleyi...

Alyoşa ayağa fırladı,

- Mitya, abiciğim, ne oluyor sana?

Dmitri Fyodoroviç’in aşırı öfkeden parlayan gözlerinin içine bakıyordu. Bir an ağabeyinin çıldırdığını sandı.

Dmitri Fyodoroviç Alyoşa’nın yüzüne dik dik, hatta tuhaf bir gururla bakarak,

- Ne oldu? dedi. Korkma aklım başımda, çıldırmadım. Seni babama yollarken ne yaptığını biliyorum: Mucizeye inanırım.

- Mucizeye mi?

- Evet! Tanrının yaratacağı mucizeye inancım vardır. Kalbimi bili-

yor, içindeki umutsuzluğu görüyor! Her şeyi bilir o! Büyük bir faci-
anın olmasına göz yumar mı hiç? Mucizeye inanıyorum, Alyoşa, git!

- Gideceğim. Burada mı bekleyeceksin beni?

- Evet. Çabuk dönemeyeceğini, gider gitmez hemen para sözünü
açamayacağını biliyorum! Sarhoştur şimdi. Üç saat, dört, beş, altı,
hatta yedi saat bekleyeceğim. Yalnız şunu bil ki, bugün, gece yarısın-
da bile olsa parayla ya da parasız Katerina İvanovna'ya gidecek, "ve-
da selamı söyledi" diyeceksin. Tam böyle, "veda selamı söyledi" de-
meni istiyorum.

- Mitya! Ya bugün geliverirse Gruşenka... belki yarın, ya da öbür
gün gelir!

- Gruşenka mı? Ben buradayım, önüne çıkar, engel olurum...

- Ya eğer...

- O zaman öldürürüm. Buna dayanamam.

- Kimi öldürürsün?

- Moruğu. Gruşenka'yı öldürmem.

- Neler söylüyorsun, ağabey?..

- Bilmiyorum, hiçbir şey bilmiyorum... Belki öldürürüm, belki de
öldürmem. O anda yüzünden nefret ederim diye korkuyorum. Girt-
lağındaki o yumruk kadar topaçtan, burnundan, gözlerinden, arsız
sırıtişından nefret ediyorum zaten. Tiksinıyorum. Beni korkutan bu
işte. Olur ki tutamam kendimi...

- Gidiyorum, Mitya. Bir felakete engel olmak için Tanrının her şe-
yi bildiği gibi yapacağına inanıyorum.

- Ben de burada oturacak, mucizenin gerçekleşmesini bekleyece-
ğim. Ama gerçekleşmezse, o zaman...

Alyoşa dalgın, yürüdü.

6

SMERDYAKOV

Gerçekten de babasını içki masasında buldu Alyoşa. Evde yemek
odası olduğu halde, masa her zamanki gibi, gene salonda kurulmuş-
tu. Bu salon evin en büyük odasıydı. Eski usul döşenmişti. Yarı ipek-
li, kırmızı bir kumaşla kaplı, beyaz, eski bir mobilyası vardı. Pencere
aralarında eski usul oyma, gene beyaz, yaldızlı, göz alıcı çerçeveler
içinde aynalar asılıydı. Yer yer çatlamış beyaz duvar kâğıdıyla kaplı
duvarlarda iki büyük portre göze çarpıyordu: Bunlardan biri, otuz yıl
önce bölgenin valiliğini yapmış bir prensin, öteki gene çoktan ölmüş
bir piskoposundu. Baş köşede, önünde geceleri kandil yanan bir ikon

dolabı vardı... kandil dine bağlılıktan, tasvirlerle saygıdan çok, geceleri oda aydınlık olsun diye yakılırdı. Fyodor Pavloviç çok geç yatardı. Sabahın üçüne, dördüne dek odanın içinde kendi başına dolaştığı, ya da bir koltuğa oturup düşündüğü olurdu. Alışkanlık edinmişti bunu. Bazı geceler hizmetçilerini avludaki küçük eve yollar yalnız kalırdı. Ama çoğunlukla geceleri Smerdyakov'u alıkor, holdeki peykede yatırırdu onu. Alyoşa geldiğinde yemek bitmiş, reçelle kahve verilmişti. Yemekten sonra konyanın yanında tatlıyı pek severdi Fyodor Pavloviç. İvan Fyodoroviç de sofradaydı, kahvesini içiyordu. Grigori ile Smerdyakov ayakta bekliyorlardı. Hizmetçilerin de beylerin de pek neşeli oldukları yüzlerinden belliydi. Fyodor Pavloviç kahkahalarla gülüyordu. Alyoşa daha dış kapıdan girince duymuştu bu tanıdık, cırlak kahkahayı. Ses tonundan, babasının hiç de sarhoş olmadığını, şimdilik çakırkef olduğunu hemen anlamıştı.

Alyoşa'yı görünce birden pek sevindi Fyodor Pavloviç,

- İşte o da geldi, geldi! diye böğürmeye başladı. Yaklaş, yaklaş, sen de katıl bize, otur! Kahve ister misin? Perhizini bozmaz, süt yoktur içinde, hem sıcak sıcak! İç bak, ne güzel! Konyak iç demiyorum sana, perhizdesin, ister misin yoksa, ha? Hayır, hayır, iyisi mi likör vereyim sana, o da ağzına layık hani! Smerdyakov, koş, dolabı aç, ikinci rafta, sağda likör şişesi var, anahtarı al. Fırla!

Alyoşa, likör içmeyeceğini söyleyecek oldu; Fyodor Pavloviç son derece neşeli,

- Olsun varsın, diye kesti sözünü, sen içmezsen içme, biz içeriz. Ha, dur, yemek yedin mi sen?

Başrahibin mutfağında bir dilim ekmekle bir bardak kvas içen Alyoşa,

- Yedim, dedi. Sıcak kahveyi seve seve içerim.

- Aferin oğlum! Yaşa! Kahve içecek. Biraz daha ısıtsınlar mı? Oo, kaynarmış zaten! Smerdyakov'un kahvesinin üstüne yoktur. Bir gün balık çorbası yemeye gel, ama geleceğini bir gün önceden haber vermelisin... Ah, öyle ya, pılını pırtını toplayıp hemen bugün eve taşınmanı buyurmuştum sana, öyle değil mi? Getirdin mi her şeyini? He-he-he!..

Alyoşa da gülümsedi.

- Getirmedim.

- Ama korktun, gene de korktun, doğru söyle, korktun değil mi? Ah, yavrucuğum, seni kırar mıyım ben hiç! Beni dinle, İvan, onun gözlerimin içine bakıp gülümsemesine dayanamıyorum. Hemen gülümsemek geliyor içimden, seviyorum onu! Gel, Alyoşa, baban kut-sasın seni, gel.

Alyoşa ayağa kalktı, ama bu arada fikrini değiştirmeye fırsat bulmuştu Fyodor Pavloviç.

- Yo, yo, şimdilik yalnızca haç çıkaracağım, şöyle... otur, otur. Eh, şimdi pek hoşuna gidecek, üstelik seni ilgilendiren şeyler işiteceksin. Katılırsın gülmekten! Valaam'ın eşeği konuşmaya başladı,* hem ne konuşma!

Valaam'ın eşeği, Smerdyakov'du. Henüz yirmi dört yaşlarında bir delikanlı olan bu uşak son derece soğuk, sessiz bir tipti. Yabaniliğinden ya da çekingenliğinden değildi bu. Tersine, kendini pek beğenmişti, herkesi küçük görüyormuş gibi bir duruşu vardı. İki satır da olsa, ondan söz etmeden geçemeyeceğim burada. Marfa İgnatyevna ile Grigori Vasilyeviç'in elinde büyüdü. Grigori'nin dediği gibi, "minnet duygusunu tatmadan büyümüş." Yabani, kabuğuna çekilmiş bir çocukmuş. Küçükken kedileri asıp, sonra da onları törenle gömmeyi pek severmiş. Cüppe diye bir çarşafa sarınır, ilahiler okur, eline geçirdiği bir şeyi, buhurdanlıkmiş gibi, ölü kedinin üzerinde sallar durmuş. Bütün bunları sessizce, herkesten gizli yaparmış. Bir kere sinde yakalamış onu Grigori, güzelce ıslatmış. Beriki köşesine çekilmiş, bir hafta surat asmış. Grigori, Marfa İgnatyevna'ya, "Bu canavar seviniyor bizi. Yalnız bizi değil, hiç kimseyi sevdiği yok," diyormuş. Bazen dayanamayıp Smerdyakov'a bağırıldığı da oluyormuş: "İnsan mısın sen? Hayır, insan falan değilsin. Hamamın rutubetinden peydahlanmışsın..." Sonra anlaşıldığı gibi, Smerdyakov'un içinde yer ediyormuş bu sözler. Grigori okuma yazma öğretmiş ona, on iki yaşını doldurunca da din dersleri vermeye başlamış. Ama iyi sonuç vermemiş bu. Üçüncü ya da dördüncü derste çocuk birden gülümsemiş.

Grigori gözlüklerinin üstünden yüzüne bakarak,

- Ne oldu? diye sormuş.

- Hiç... Dünyayı birinci gün, güneşi, ayı, yıldızları ise dördüncü gün yaratmış Tanrı. Peki birinci gün nasıl aydınlık olmuş dünya?

Grigori şaşırmış. Çocuk alaylı alaylı bakıyormuş öğretmeninin yüzüne. Bakışında küçümsemeye benzer bir şey bile varmış. Grigori dayanamamış. "Al işte şöyle!" diye bağırarak öfkeyle bir tokat yapıştırmış öğrencisinin yüzüne. Çocuk hiçbir şey söylememiş, ama gene köşesine çekilmiş, birkaç gün dışarı çıkmamış. Tokat olayından bir hafta sonra da, çocuğa ömrü boyunca yakasını bırakınayan sara illetinin ilk nöbeti gelmiş. Fyodor Pavloviç bunu öğrenince birden değişmiş Smerdyakov'a karşı sanki. Hiç kötü söz söylemediği, her gördüğünde eline bir kopek verdiği halde, o zamana dek çocuğa karşı

(*) Tevrat'ta anlatılışına göre, kâhin Valaam'ın eşeği bir gün dile gelip sahibisiyle konuşur - ç.n.

pek kayıtsızmış. Keyfi yerinde olduğu akşamlar ona sofradan tatlı bir şey yolladığı olurmuş. Ne var ki, hasta olduğunu öğrenir öğrenmez pek ilgilenmiş onunla, doktor çağırılmış, iyileşmesi için elinden geleni yapmış, ama bu hastalıktan kurtuluşun olmadığı anlaşılmış sonunda. Nöbetlerin ne zaman geleceği belli olmuyormuş. Ortalama ayda bir geliyormuş. Nöbetlerin kimi hafif, kimi pek ağır geçiyormuş. Fyodor Pavloviç, Grigori'nin çocuğu dövmesini kesinlikle yasaklamış. Onun üst kata, kendi yanına girip çıkmasına da izin veriyormuş. Her tür dersi de bir süre için kaldırmış. Ama çocuk on beş yaşlarındayken bir gün onun, kitaplığın çevresinde dolaştığını, camın arkasındaki kitapların adlarını okumaya çalıştığını görmüş Fyodor Pavloviç. Çok, yüzlerce kitabı vardı Fyodor Pavloviç'in, ama kitap okurken hiç kimse görmemiştir onu. Dolabın anahtarını hemen vermiş Smerdyakov'a: "Al şu anahtarı, demiş, oku. Avluda aylak aylak dolaşacağına kitaplık memuru ol. Bak, şunu oku. "*Dikanka Yalınlarda Bir Çiftlikle Akşamlar*"ı vermiş ona.

Çocuk okumuş, ama pek hoşlanmamış, bir kere bile gülümsememiş, tersineyüzünü ekşitmiş.

Fyodor Pavloviç,

- Ne o? diye sormuş. Gülmüyorsun.

Smerdyakov susuyormuş.

- Cevap versene, aptal.

Smerdyakov gülümsemiş;

- Hepsi yalan bunların.

- Yıkıl karşımdan, uşak ruhlu herif. Dur, al, Samaragdov'un *Genel Tarih*'ini oku. Burada yazılanlar doğrudur.

Gelgelelim, Smaragdov'un kitabından on sayfa bile okuyamamış Smerdyakov, canı sıkılmış. Kitap dolabı da böylece kapanmış. Kısa bir zaman sonra Marfa ile Grigori, Fyodor Pavloviç'e gelmişler, Smerdyakov'un her şeyden öğrendiğini, çorba içerken kaşığı cline alıp kâsenin içinde uzun süre arandığını, üzerine iyice eğilip baktığını, kaşığı doldurup ışığa kaldırdığını bildirmişler.

Bir keresinde Grigori,

- Hamamböceği mi var içinde? diye sormuş.

- Belki de sinek düşmüştür, demiş Marfa.

Hasta çocuk yanıt vermiyormuş. Ama ekmeğe, ete, bütün yemeklere aynı şeyi yapmaya başlamış: Ekmeği çatalın ucuna takıyor, ışığa tutup mikroskopla inceler gibi inceliyor, uzun süre acaba yesem mi yemesem mi diye düşündükten sonra ağzına koymaya karar verebiliyormuş. Grigori ona bakarak "Görüyor musun ne hanım evladı oldu," diye homurdanıyormuş. Fyodor Pavloviç, Smerdyakov'un bu

yeni huyunu öğrenince hemen aşçı yapmaya karar vermiş onu. Aşçılık öğrenmesi için Moskova'ya yollamış. Moskova'da birkaç yıl kalmış. Bambaşka bir insan olarak dönmüş. Son derece yaşlanmış, yüzü kırışıklarla dolmuş, sararmış. Hadımlara benzemiş. Ruhsal bakımdan, Moskova'ya gitmeden neyse gene oymuş: Gene kaçıyormuş insanlardan, gene hiç kimseyle dost olmuyormuş. Sonra öğrenildiğine göre, Moskova'da da susmuş hep. Moskova pek az çekmiş ilgisini, öyle ki, koca kentte ancak bir iki yeri öğrenmiş. Geri kalan hiçbir şeyle ilgilenmemiş. Tiyatroya bile bir kere gitmiş, ama orada da açmamış ağzını, canı sıkın dönmüş. Sonra son derece şık bir giysiyle, tertemiz redingotuyla, gömleğiyle gelmiş kentimize. Hiç aksatmadan günde iki kez büyük bir dikkatle fırçalıyormuş giysisini. Pek şık, deri çizmelerini özel bir İngiliz cilasıyla ayna gibi parlatıncaya dek cilalamaya bayılıyormuş. İyi bir aşçı olmuştu. Fyodor Pavloviç ona aylık bağlamıştı. Aldığı paranın hemen hepsini giyime, kreme, kokuya v.b. harcıyordu. Gelgelelim, erkekleri olduğu gibi kadınları da küçük görüyor, onlara karşı da kibirli, hatta soğuk davranıyordu. Fyodor Pavloviç şimdi onun başka bir yönüyle ilgilenmeye başlamıştı. Sara nöbetleri son zamanlarda sıklaştığı için yemekleri Marfa İgnatyevna hazırlıyordu ki, bu da Fyodor Pavloviç'in işine hiç gelmiyordu. Yeni aşçısının yüzüne bazen dikkatli dikkatli bakarak,

- Niçin sıklaştı bu bayılmaların? diye soruyordu. Evlensen nasıl olur acaba, ister misin, evlendireyim mi seni?..

Ama Smerdyakov bu sorulara karşılık vermiyor, yalnızca can sıkıntısından yüzü sararıyordu. Fyodor Pavloviç, yanından "adam sen de" der gibi kolunu sallayarak uzaklaşıyordu. Önemli olan, onun dürüstlüğüne, çalma huyunun olmadığına sonsuz güveni olmasıydı. Bir keresinde Fyodor Pavloviç çakırkeyf, bir yerden dönerken, yeni aldığı üç tane yüz rubleliği avluda çamurların içine düşürmüştü. Akli başına ancak ertesi gün gelmişti, dehşet içinde ceplerini karıştırırken, masanın üzerinde görmüş yüzlükleri. Üçü de oradaymış. Nasıl mı gelmişler oraya? Smerdyakov bulmuş, hemen getirip masanın üzerine koymuştu. Fyodor Pavloviç "Çok gördüm, ama senin gibisini görmedim, dostum," demiş, on ruble vermişti ona. Şurasını da ekleyelim: Dürüstlüğüne inanması yanında nedense seviyordu da onu (oysa delikanlı herkese olduğu gibi ona karşı da soğuk davranıyor, bir şey sorarsa kısa yanıtlar veriyordu.) Konuştukları pek seydi. Bu gencin yüzünden onun neye ilgi duyduğunu, kafasının içinden daha çok ne gibi düşüncelerin geçtiğini anlamaya çalışan bir insanın bütün çabası boşa giderdi. Gelgelelim, bazen evde, avluda, ya da sokakta yürürken birden durduğu, düşüncelere daldığı, on da-

kika kadar öyle kaldığı olurdu. Yüz çizgilerinden insanın duygularını anlamakta usta biri, onun böyle anlarda düşünmeyip, bir şeyi seyrettiğini söyleyebilirdi. Kramskiy'in Seyirci diye pek ilginç bir tablosu vardır: Kar altında bir ormanı gösterir. Ormandaki yolda yırtık paltosuyla, ayağında çarıklarıyla yapayalnız bir köylü derin düşüncelere dalmış gibi durmaktadır. Ama aslında düşünmüyor, bir şey "seyrediyor"dur. Kolundan dürtseniz, birden silkinerek kendine gelecek, şaşkın şaşkın yüzünüze bakacak gibidir. Gerçi hemen toparlanır ya, o anda ne düşündüğünü sorsanız, hiçbir şey anımsayamaz, ama biraz önceki izlenimlerini saklar. Bu izlenimler değerlidir onun için. Bilinçsiz olarak biriktirir onları içinde, ama bunu niçin, ne amaçla yaptığını da bilmez: Belki bu izlenimleri yıllarca içine attıktan sonra bir gün her şeyini terkedip, ruhunu selamete erdirmek için Kudüs'e gider. Belki doğduğu köyü yakar. Olur ki bunların ikisini birden yapar. Halk arasında "seyirciler" çoktur. Smerdyakov da bu "seyircilerden" biri olmalıydı işte. Hiç kuşku yok ki, o da büyük bir hırsla biriktiriyordu içinde izlenimlerini. Hem de farkına varmadan yapıyordu bunu.

7

TARTIŞMA

Ama birden bülbül kesilnişti Valaam'ın eşiği. Tuhaf bir olaydan söz ediyorlardı: Grigori sabah öteberi almaya Lukyanov'un dükkânına gittiğinde bir Rus askerinin öyküsünü dinlemişti orada: Zavallı asker, Uzakdoğu'da sınırda askerliğini yaparken Asyalılara tutsak düşmüş. Hristiyanlığı bırakıp Müslüman olması için yapılan bütün işkencelere direnmiş, dinini değiştirmeye razı olmamış. Derisini yüzünüşler, gene dönmemiş. İsa'yı överek, onun adını mırıldanarak can vermiş. O günün gazetelerinde yazıyormuş bu olay.

Onlar masadayken anlatınıştı bunları Grigori. Fyodor Pavloviç yemekten sonra tatlı yerken neşelenirdi. Grigori'yle bile olsa yarenlik etmeye başlarlardı. Hele o gün neşesi pek yerindeydi. Bir yandan konyağını yuduınlarken Grigori'nin anlattıklarını dinlemiş, sonra düşüncesini söylemiş: "Böyle bir askeri hemen azizler arasına katınlı bence; yüzülen derisini bir manastıra koyınlı. Halk da para da oluk gibi akar oraya." Fyodor Pavloviç'in hiç duygulanmadığını, her zamanki gibi işin alayında olduğunu gören Grigori yüzünü ekşitmiş. Kapının dibinde duran Smerdyakov birden gülünseineye başlamış o anda. Yemek odasına gelmesine daha önceleri de izin veriliyordu.

Ama Ivan Fyodoroviç'in kentimize gelmesinden sonra hemen her yemekte bulunuyordu.

Smerdyakov'un gülümsediğini gören Fyodor Pavloviç,

- Ne o? diye sormuştu.

Onun Grigori'ye güldüğünü anlamıştı kuşkusuz. Smerdyakov birden yüksek sesle konuşmaya başlamıştı:

- Bu mutlu askerin yaptığı büyük, çok büyük bir kahramanlıktır belki, ama bence, o durumda, ileride korkaklığını iyi işler yaparak bağışlatmak amacıyla canını kurtarmak için Hristiyanlığını inkâr etseydi, günah işlemiş olmazdı.

Fyodor Pavloviç atılmıştı:

- Günah işlemiş olmaz mıydı? Saçmalıyorsun, bu sözlerin cehen-nemi boylamana, orada cayır cayır yanmana yetecektir.

İşte tam bu anda Alyoşa girmişti içeri. Yukarıda da gördüğümüz gibi, Fyodor Pavloviç onu görünce pek sevindi. Oturup dinlenmesini söylerken keyifli keyifli kıkırdıyordu.

- Evet, tam seninkonun, tam senin konun!

Smerdyakov ciddi,

- Cayır cayır yanmaya gelince, diye sürdürdü konuşmasını böyle bir şey olamaz, efendim, olmamalı da, kuşkusuz adalet diye bir şey varsa, olmamalı.

- Ne demek, adalet diye bir şey varsa?

Fyodor Pavloviç dirseğiyle Alyoşa'yı dürterek daha da neşeli, haykırdı:

Grigori tutamadı kendini, birden,

- Alçağın biridir bu! diye girdi araya.

Öfkeli öfkeli Smerdyakov'un gözlerinin içine bakıyordu.

Smerdyakov sakın, ağırbaşlı,

- Alçak demek için acele etmeyiniz, Grigori Vasilyeviç, dedi. İyisi mi, kendiniz düşünün: Hristiyanlara eziyet, işkence eden insanların elinde tutsaksam, Tanrının adını lanetlememi, dinimi inkâr etmemi istiyorlarsa o anda mantığının sesini dinlemeye sonsuz yetkim var demektir. Bir günah söz konusu değildir burada.

Fyodor Pavloviç,

- Bunu söyledin bir kez, diye haykırdı, lafı uzatma şimdi, kanıtla!

Grigori nefret, küçümseme dolu bir sesle homurdandı:

- Aşçı bozuntusu!

- Aşçı bozuntusu demek için de acele etmeyiniz, konuşurken haka-ret de etmeyin karşınızdakine, Grigori Vasilyeviç. Bana işkence edenlere "Hayır, Hristiyan değilim, Tanrımı da lanetliyorum," dediğim anda Tanrının yüce yargısı silkip atmıştır beni, artık bir putperest gibi

uzağım kiliseye -evet, bu söz ağzımdan daha çıkmadan, böyle söylemeyi aklımdan geçirdiğim anda, saniyenin dörtte biri kadar bir zaman içinde din dışı edilmişimdir-, öyle değil mi, Grigori Vasilyeviç?

Gerçekte Fyodor Pavloviç'in sorularına yanıt verirken -bunun pekâlâ farkındaydı- bu soruları Grigori'ye soruyormuş gibi bir tavır takınarak keyifli konuşuyordu.

Fyodor Pavloviç birden,

- İvan! diye haykırdı. Kulağımı getir. Senin için söylüyor bunları, onu övesin istiyor. Hadi öv bari.

İvan Fyodoroviç babasının heyecanlı sözlerini büyük bir dikkatle dinledi.

Fyodor Pavloviç gene haykırdı:

- Dur Smerdyakov, bir dakika sus. İvan, kulağımı getir gene.

İvan son derece ciddi, bir daha uzattı kulağını babasına.

- Alyoşka'yı sevdiğim kadar seni de severim. Sevmiyorum diye bir şey gelmesin aklına. Konyak ister misin?

- Verin.

İvan Fyodoroviç babasının yüzüne dikkatli dikkatli bakarak, "iyice oldun," diye geçirdi içinden. Smerdyakov'u büyük bir ilgiyle dinliyordu. Grigori birden öfkelenmişti.

- Şimdi de din dışı edilmiş durumdasın, dedi. Peki, be alçak, böyleyken ne cesaretle konuşabiliyor, düşüncelerini söyleyebiliyorsun?..

Fyodor Pavloviç girdi araya:

- Ağzını bozma, Grigori, ağzını bozma!

- Durun, Grigori Vasilyeviç, acele etmeyin, dinleyin biraz, sözümü bitirmedim çünkü. Tanrı beni lanetlediği, din dışı ettiği o an bir putperestten farksız oldum sayılır artık, öyle değil mi? Kiliseden uzağım artık, ne dersiniz?

Fyodr Pavloviç kadehinden keyifle bir yudum aldıktan sonra,

- Çabuk söyle söyleyeceğini, dedi, çabuk.

- Artık Hristiyan olmadığımı göre (sırf böyle bir şeyi aklımdan geçirdiğim için, söyleyeceğimi daha söylemeden Tanrı kendisi Hristiyanlıktan attı beni çünkü), işkence edenlerin "Hristiyan mısın, değil misin?" sorusuna "Değilim," diye yanıt verirsem yalan söylemiş olurum demektir. Daha inkâr etmeden, böyle bir şeyi aklımdan geçirdim diye Hristiyanlıktan atılmış, artık bir Hristiyan sayılmıyorken, ancak bir Hristiyan sorulabilecek "İsa'yı niçin inkâr ettin?" sorusunu ne hakla sorarlar bana öteki dünyada? Artık bir Hristiyan değilsem, İsa'yı da inkâr edemem demektir, çünkü inkâr edecek şeyim kalmamıştır zaten. Göklerde de olsa, mendebur bir Tatarı Hristiyan doğmadı diye kim sorumlu tutar, Grigori Vasilyeviç. Her koyun

kendi bacağından asılır diyerekten kim cezalandırır onu? Evet, ölüncü yüce Tanrı soracaktır ona, sanırım hafif bir ceza da verecektir (hiç cezasız da olmaz çünkü); ama dinsiz ana babadan dinsiz olarak dünyaya geldiği için pek suçlu olmadığını bile bile yapacaktır bunu. Tanrı, bir Tatar için "bu da Hristiyandı," diyemez ya öte dünyada! Çünkü o zaman düpedüz yalan söylemiş olur. Yerin göğün sahibi yüce Tanrı bir sözcük bile olsa, yalan söyleyebilir mi hiç?

Grigori donup kalmıştı. Gözlerini, yuvalarından fırlayacak gibi açmış, Smerdyakov'a bakıyordu. Neden söz edildiğini pek anladığı yoktu, ama bu saçmalardan bir şey dank etmişti kafasına gene de. Karanlıkta duvara toslayan bir adamın şaşkınlığıyla durmuştu. Fyodor Pavloviç kadehinin dibindeki içkiyi de bitirmiş, tiz perdeden kahkahayla gülüyordu.

- Alyoşka, Alyoşka, duydun mu? Ah seni gidi bilge, seni! Cizvit papazlarından ders aldı galiba, değil mi İvan? Ah pis Cizvit uşağı, kim öğretti bunları sana? Ama ne var ki, saçmalıyorsun, sayın bilge, saçmalıyorsun, saçmalıyorsun! Ağlama, Grigori, şimdi dumanını atarız onun. Şimdi söyle bana bakayım, kutsal eşek: Sana işkence edenlere karşı haklı olmasına haklısın ya, içinden dinini inkâr ettin bir kere, o anda dinden atıldığını kendin söylüyorsun. Inkâr ettin diye cehennemde oinzunu okşayacak, "aferin, iyi ettin," diyecek değiller herhalde! Ne buyuruyorsunuz buna, sayın bilgem?

- İçimden inkâr ettiğim bir gerçektir. Ama gene de dişe dokunur bir günah değildir bu, olsa bile önemsiz, her gün binlercesi işlenen, küçük bir günahcıktır.

- Her gün binlercesi işlenen de ne demek?

Grigori köpürüyordu:

- Saçmalıyorsun, la-net-len-miş!

Smerdyakov karşısındakilerin güç durumunda olduğunu sezinlemişti, ama büyüklük gösterip, yenik düşmanlarını daha ezmek istemiyormuş gibi, sakın, ağırbaşlı bir tavırla,

- Kendiniz düşünün, Grigori Vasilyeviç, dedi, kendiniz düşünün: Kutsal kitapta, küçücük, buğday tanesi kadar inancı olan insanın bir dağa, kayarak denize inmesini buyurursa, dağın bu buyruğu hemen yerine getireceği yazılıdır. Pekâlâ, Grigori Vasilyeviç, ben zındığın biriyim, ama beni sürekli paylayan siz dini bütünü bir insansınız, öyleyse hadi bakalım, karşiki dağa buyurun, denize değil (deniz hayli uzaktadır çünkü), bizim pis kokulu deremize iniversin. İstedığınız kadar bağırın, dağın bana mısın demeyeceğini, değil dereye inmek, yerinden bile kıpırdamayacağını göreceksiniz. Bu demektir ki, siz de yürekten inanmıyorsunuz, Grigori Vasilyeviç, ama gene de sitem edi-

yorsunuz başkalarına. Doğrusunu isterseniz, çağımızda yalnız siz değil, en yüksek kişiden en basit köylüye dek hiç kimse dağı denize indiremez. Dünyada bir, bilemediniz iki kişi vardır bunu yapabilecek, onlar da Mısır çöllerinden birinde, bütün insanlardan uzak, ruhlarının günahlardan arınması için Tanrıya dua ediyorlardır. Arasan da bulamazsın onları. Durum böyleyken, geri kalan insanların tümü zındikken, öylesine merhametli olan Tanrının bu iki kişi dışındakileri, yani insanların hepsini lanetlemesi mümkün müdür? İşte ben de buna dayanarak, bir kez kuşkuya düşmüş de olsam, pişmanlık göz yaşları dökersem bağışlanacağımı umuyorum.

Fyodor Pavloviç coşmuştu. İnce bir sesle,

- Dur! diye haykırdı. Dağı denize indirebilecek iki kişinin varolduğuna inanıyorsun demek! İvan, bir mim koy buraya, yaz bunu, tam bir Rus gibi konuştu şimdi!

İvan Fyodoroviç, aynı düşüncede olduğunu gösteren bir gülümsemeyle,

- Bunu çok doğru söylediniz, dedi.

- Kabul ediyorsun demek! Kabul ettiğine göre öyledir! Doğru mu bu, Alyoşa? Rus inancı böyledir, değil mi?

Alyoşa ciddi, kararlı bir tavırla,

- Hayır, dedi, Smerdyakov'un ki Rus inancı değildir.

- İnançtan söz etmiyorum ben, demek istediğim, çöldeki bu iki kişiydi. Bu inanış Ruslara özgü bir inanış değil mi?

Alyoşa gülümsedi.

- Haklısınız.

- Bir altın eder senin bu sözün, eşeğim, hemen bugün yollayacağım onu sana, ama öteki söylediklerinin tümü saçma, evet, saçma: Şunu bilesin ki aptal, sırf havailiğimizden inanmıyoruz bizler, çünkü zamanımız yok: İşler başımızdan aşkın. Sonra, Tanrı bir güne ancak yirmi dört saat ayırmış, değil pişmanlık duymaya, doyasıya uyumaya bile zaman yok. Oysa sen, dininden başka bir şey düşünmemen, inancının ne denli güçlü olduğunu göstermen gerektiği bir anda, sana işkence edenlerin karşısında dinini inkâr ettin! Yetmez mi bu?

- Yetmesine yeter, ama düşünün bir kez, Grigori Vasilyeviç, yetmesi de rahatlatır kişinin içini. Evet, o anda gerektiği gibi inansaydım, inancım uğruna işkenceye katlanmamam, Muhammed'in dinine geçmem gerçekten de büyük günah olurdu. Ama o zaman da bana işkence etmelerine fırsat kalmazdı, çünkü hemen o anda dağa, kayıp, bana işkence etmeye hazırlanan din düşmanını ezmesini buyururdum, dağı gelir, tahtakurusu gibi ezerdi hepsini. Ben de hiçbir şey olmamış gibi, Tanrıya övgüler okuyarak yürür giderdim. O anda bütün

bunları denesem, karşımdaki dağa mahsus, “bana işkence etmeye hazırlananları ez,” diye bağırsam, dağ da yerinden kıpırdamasa, öylesine ürkünç bir anda, dehşet içindeyken inancının sarsılmaması elimde midir, söyleyin? Zaten, Tanrının cennetine giremeyeceğimi de biliyorumdur (bir sözümle dağ harekete geçmedi çünkü, demek benim inancıma kimsenin kulak astığı yok öte yanda: Büyük ödülleri beklemiyor beni), öyleyse ne diye derimi yüzdüreyim? Çünkü sırtımın derisini yarı yarıya yüzseler bile, buyruğuma, bağırıp çağırınalarıma aldırmayacaktır dağ. Hem böyle bir anda kişi yalnız imanını değil, aklını bile yitirebilir, o zaman da hiçbir şey düşünemez olur artık. Pekâlâ, öte yanda da bu yanda da beklediğim bir şey yoksa, cennet kapıları bana kapalıysa, hiç olmazsa postu kurtarayım demem suç mu olur? İşte bu yüzden, Tanrının merhametine bel bağlayarak hep-ten bağışlanacağımı umuyorum, efendim...

8

KONYAK İÇERKEN

Tartışma bitmişti ya, öylesine neşeli olan Fyodor Pavloviç’in sonunda birden kaşlarını çatması pek tuhaftı. Kaşlarını çatıp bir kadeh daha devirdi. Bu kadeh fazladanlı artık.

- Dışarı çıkın! diye bağırdı uşaklara. Cizvitler, defolun. Git, Smerdyakov! Söylediğim altını bugün yolların, şimdi çekil. Ağlama, Grigori! Marfa’nın yanına git, o yatıştırır sinirlerini, uyutur seni.

Hizmetçiler hemen dışarı çıktılar. Fyodor Pavloviç konuşmasını sürdürüyordu.

- Namussuzlar, yemekten sonra başını dinlemeye bırakmıyorlar insanı.

İvan Fyodoroviç’e döndü.

- Smerdyakov her yemekte damlıyor buraya, seni pek merak ediyor, neyinle bağladın onu kendine böyle?

- Hiçbir şeyimle. Beni saymak esmiş aklına. Basit bir uşak, ama zamanı gelince öncülerden olacak.

- Öncülerden mi?

- Ondan daha iyiler de olacak kuşkusuz, ama aralarında böyleleri de bulunacak. İşe önce böyleleri başlayacak, sonra daha iyiler katılacak onlara.

- Peki, bu söylediğin zaman kaç yıl sonra gelecek?

- Fişğin fitili ateşlenecek, ama olur ki patlamaz. Halk bu aşçı bozuntularının sözlerine kulak asmıyor şimdilik.

- Demek öyle, canım. Bizim Valaam'ın eşiği kendi kendine bunları düşünüyor demek.

Ivan gülümsedi.

- Düşüncelerini biriktiriyor.

- Bir şey söyleyeyim mi sana, herkes gibi o da nefret ediyor benden, bunu kesinlikle biliyorum. Gerçi seni "saymak esti aklına" sanıyorsun ya, aslında benim kadar senden de nefret ediyor. Alyoşka'dan ise çoktan beri... hor görüyor onu. Evet, hırsızlığı yok, laf taşımaz, kimsenin etlisine sütlüsüne karışmaz, evde olup biteni başkalarına anlatmaz, çok güzel börek pişirir, doğrusu, her şeye de... aman, canı cehenneme, sözü edilmeye değer mi sanki?

- Değmez elbette.

- Kendi kendine neler düşündüğüne gelince, aslında Rus köylüsü sopadan anlar. Her zaman söylemişimdir bunu. Köylümüz dalaverecidir, acımaya gelmez ona, şimdi bile sopayı elden bırakmayanların bulunması sevinilecek bir durumdur. Rus toprağı gücünü kızılılık sopasından alır. Ormanlar yok ediliyor, Rus toprağı mahvoluyor. Ben akıllılardan yanayım. Aşırı akıllılığımızdan köylüleri dövmeyi bıraktık, ama onlar kendi aralarında sopayı eksik etmiyorlar. İyi de ediyorlar hani. Yağmurdan kaçarken doluya tutulmak, diye mi ne bir söz vardı... Kısacası, doluya tutulduk. Rusya'ya gelince, bir çirkef yuvasına döndü ülke. Ah, dostum, Rusya'dan ne denli nefret ettiğimi bir bilseydin... Rusya'dan demek istemiyorum aslında, bütün bu kötülüklerden... belki Rusya'dan da ediyordumdur... Tout cela c'est de la cochonnerie.² Neyi severim bilir misin? Zekice söylenmiş sözleri.

- Bir kadeh daha bitirdiniz. Yeter artık.

- Dur hele, bir daha, ondan sonra bir daha içeceğim, o zaman yetecek. Hem sus, sözümü kesmesene. Mokroye'den geçerken bir ihtiyarla konuştum. "Aramızda kararlaştırıp, genç kızları kırbaçlatmayı pek severiz, dedi. Kırbacı da delikanlıların eline veririz. Delikanlı bugün kırbaçladığı kızla yarın nişanlanır. Öyle ki, kızlar da razıdırlar buna." Nasıl, beğendin mi köylü Marki de Sad'ları? Ama ne dersen de, gene de zekice bir buluş. Gidip görsek mi bir kez, ne dersin? Ne o yüzün mü kızardı, Alyoşka? Utanma, yavrum. Yazık ki demin başrahibin sofrasına oturup rahiplere Mokroyeli kızları anlatmadım. Alyoşka, başrahibini gücendirdim diye kızma bana. Öfkeleniyorum, birader. Tanrı varsa, o zaman suçluyum elbette, cezamı da çekeceğim. Ama yoksa, senin o rahiplerine ettiklerim az bile. Kafalarını uçurmak bile yetmez! İnsanlığın ilermesini engelliyorlar çünkü. İnanır mısın,

2 Domuzluğun ta kendisidir bütün bunlar.

Ivan, fena halde canımı sıkıyor bu. Hayır, inanmadığın gözlerinden belli. Benim yalnızca bir soytarı olduğumu söyleyenlere inanıyorsun. Alyoşa, benim yalnızca bir soytarı olmadığımı inanıyor musun sen?

- Evet, yalnızca bir soytarı olmadığınızı inanıyorum.

- Ben de senin inandığına, içten konuştuğuna inanıyorum. Ama Ivan inanmıyor. Kendini beğenmişin biri o... Gene de senin o manastırının hesabını görürdüm bana kalsa. Rusya'dan bu mistisizmi bir anda kaldırıp atmalı ki, bütün enayiler akıllarını başlarına toplansınlar. Böylece darphaneye hayli altın, gümüş akardı!

Ivan,

- Niçin kaldırıp atmalı? dedi.

- Gerçek bir an önce parlamaya başlasın diye.

- Sözünü ettiğiniz gerçek parlamaya başlarsa önce sizi soyup soğana çevirir; sonra da... yok ederler.

Fyodor Pávloviç ürpererek, avuç içiyle alnına hafifçe vurdu.

- Vay canına! Belki de haklısın. Ah, ne eşeğim ben. Öyleyse, varsın yerinde dursun manastırcığın, Alyoşka. Biz akıllı kimseler de sıcak köşemizde oturup keyfimize bakalım, konyağımızı yudumlayalım. Bir şey söyleyeyim mi sana Ivan, Tanrının kendisi mahsus böyle kurmuş olmalı bu düzeni, ne dersin? Söyle, Ivan: Tanrı var mı, yok mu? Dur: Kesin yanıt ver bana, ciddi söyle! Niye gülüyorsun gene?

- Demin, Smerdyakov'un dağları kaydırabilecek iki ermişin varlığına inanması üzerine söylediğiniz zekice söze gülüyorum.

- Şimdi benim söylediğim de ona mı benziyor demek istiyorsun?

- Çok benziyor hem.

- Elden ne gelir, ben de bir Rus'um, Rus özelliklerini taşıyorum. Ama, sayın filozof, bir gün gelir siz de verirsiniz açık. İster misin, avlayayım seni. Yarına kadar bir açığını yakalayacağıma bahse girerim. Olsun varsın, gene de söyle sen bana: Tanrı var mı, yok mu? Yalnız ciddi yanıt ver! Ciddi yanıt gerekli bana şimdi!

- Yok, Tanrı yok.

- Alyoşka, var mı Tanrı?

- Var.

- Ivan, ya ölümsüzlük, bir damlacık da olsa, ölümsüzlük var mı?

- Ölümsüzlük de yok.

- Hiç mi?

- Hiç.

- Yani her şey tam anlamıyla bir sıfır, hiçtir, öyle mi. Belki birşeyler vardır? Her şey hiç olamaz canım!

- Bütününüyle hiçtir.

- Alyoşka, ölümsüzlük var mı?

- Var.

- Tanrı da, ölümsüzlük de var deme?

- Evet, Tanrı da var, ölümsüzlük de. Tanrının kendisi de ölümsüzlüktür.

- Hım. İvan daha haklı bence. Hey Tanrım, insanoğlu ne denli inandı, bu hayal için ne denli çok güç harcadı boşu boşuna, düşünmek bile tüylerimi diken diken ediyor! Binlerce yıldır böyle bu. İnsanoğluyla böylesine alay eden kim? İvan! Son olarak soruyorum sana: Tanrı var mı, yok mu? Bir daha sormayacağım!

- Ben de son olarak söylüyorum: Yok.

- İnsanoğluyla alay eden kim, İvan?

İvan Fyodoroviç gülümsedi.

- Şeytan olsa gerek.

- Şeytan var mı ki?

- Hayır, şeytan da yok.

- Yazık. Hay Allah kahretsin, Tanrıyı icat eden bir geçse elime şimdi! Sallandırmak bile azdır böylesini.

- Tanrıyı icat etmeselerdi uygarlık da olmazdı.

- Olmaz mıydı? Uygarlık Tanrısız mı olmazdı?

- Evet. Konyak da olmazdı. Ama şimdi alınam gerekiyor konyanızı elinizden.

- Dur, dur, dur yavrum, bir kadehcik daha. Alyoşka'yı gücendirdim. Kızımıyorsun ya bana, Alyoşka? Sevgili Aleksey'ciğimsin sen benim, Aleksey'ciğim!

- Hayır, kızınadım. Düşüncelerinizi biliyorum. Kalbinizdekiler kafanızdakilerden daha iyidir.

- Kalbimdekiler kafamdakilerden daha mı iyi? Tanrım, hem de kim söylüyor bunu bana! İvan, Alyoşka'yı seviyor musun sen?

- Seviyorum.

- Sev, sev. (Fyodor Pavloviç sarhoş olmuştu.) Dinle beni, Alyoşa, demin kabalık yaptım senin Zosima dedene. Ama heyecanlıydım. Kafası çalışıyor bu dedenin, öyle değil mi, İvan?

- Çalışıyordur belki.

- Çalışıyor, çalışıyor, il y a du Piron là dedans.³ Bir Cizvittir o, bir Rus Cizviti. Kutsal bir varlık olduğu için yapınacak tavırlar takınmak... kutsal bir insan gibi davranmak zorunda kalıyor diye gizli bir öfke kaynıyor içinde.

- Ama Tanrıya inanıyor.

- Hiç mi hiç inandığı yok. Bilmiyor muydun bunu? Herkese söylü-

3 Bunda Piron'can (XVIII. yüzyıl Fransız ozanlarından) birşeyler var.

yorum bunu, yani herkese değil de, onu ziyarete giden aklı başında herkese. Vali şultz'a açıktan açığa "Credo,⁴ ama neye olduğunu kendim de bilmiyorum," demiş.

- Öyle mi?

- Elbette. Ama saygım vardır ona. Mefisto ya da, daha doğrusu, *Zamanımızın Kahramanı* ile bir benzerliği var... Arbenin miydi neydi... görüyorsun ya, onun gibi şehvet düşkünü. ylesine şehvet düşkünü ki, kızım ya da karım olrsa, günah çıkartmaya ona yollamaya korkardım. Anlatmaya bir başladı mı... İki yıl önce çay içmeye çağır- mıştı bizi, likör de vardı (hanımefendiler likör yollarlar ona); anılarını öyle bir anlatıyordu ki, gülmekten soluk alamıyorduk.. Özellikle, zayıf düşmüş bir kadını nasıl iyi ettiği üzerinde durdu. "Bacakların ağrınasaydı şimdi kalkar, size bir oyun oynardım," diyordu. Bak hele! "Genliğimizde biz de çıkardık hayatın tadını." Tüccar Demitov'un altmış binini i etmiş.

- Nasıl? almış mı?

- İyi, güvenilir adam bilip parayı getirmiş. "Yarın evimi arayacaklar, kardeşim, demiş, bunlar sende kalsın." Para kalmış berikinde. "Kiliseye bağışlamamış mıydın parayı?" deyivermiş sonra. Alçağın birisin sen, dedim. Hayır, dedi, alçak değilim, parayı da esirgemem... Ama o söylememiş bunu... Başkasıydı. Karıştırdım... farkında değilim. Hadi, bir kadeh daha içeyim, tamam. Kaldır şişeyi, İvan. Saçmaladım, niçin susturınadın beni, İvan... saçmaladığımı söylemedin?

- Kendi kendinize susacağınızı biliyordum.

- Yalan söylüyorsun, sırf bana hainliğinden böyle söylüyorsun. Hor görüyorsun beni. Yanıma geldin, benim evimde beni kk görüyorsun.

- Giderim ben de. Konyak başınıza vurdu.

- Allah rızası için Cermaşnya'ya gitmeni istemiştim... bir iki günlüğüne git dedim, gitmiyorsun.

- Bu kadar ısrar edecekseniz hemen yarın giderim.

- Gitmezsin, gitmezsin. Burada kalıp beni gözetlemek amacın, istediğin bu senin. Hain! Niçin gitmiyorsun?

İhtiyar bir türlü susmak bilmiyordu. Bazı sarhoşların, uslu uslu dururken, kendini göstermek için birden bağırıp çağırmaya başladıkları bir an vardır. O da aynı ruhsal durum içindeydi.

- Ne diye bakıyorsun bana yle? Ne tuhaf gözlerin var? şöyle diyorlar sanki "Sarhoş köpek." Kuşku var senin gözlerinde, km-se-

4 Latince: İnanıyorum.

me var... Maksatlı geldin sen buraya. Alyoşka'nın gözleri ışı ışı. Hor görmüyor beni o. Aleksey, sevme İvan'ı...

Alyoşa birden kararlı bir sesle,

-Ağabeyime kızmayın! dedi. Çıkışmayın ona artık.

- Eh, ne yaparsın, pekâlâ. Uf, başım ağıyor. Konyağı kaldır İvan, bu üçüncü kezdir söylüyorum.

Daldı, birden kurnaz bir gülümseme belirdi dudaklarında. Uzun uzun gülümsedi.

- Bu ihtiyar bunağa kızına, İvan, dedi. Beni sevmediğini biliyorum, ama gene de kızına. Zaten ne diye seveceksin beni. Çermaşnya'ya gidersen, birkaç gün sonra geleceğim sana, hem bir armağan da getireceğim. Bir kız göstereceğim sana orada, çoktan beri izliyordum onu. Şimdilik yalınayak dolaşıyor. Korkma yalınayak dolaşanlardan, hor görme onları, cevherdirler!..

Parmak uçlarını birleştirerek şapırtıyla öptü. Sevdği şeylerden söz açılınca bir anda canlanıvermişti sanki.

- Benim için, dedi, benim için... Eh, çocuklar! Yavrularım, minimini yavrularım, benim için... benim için çirkin kadın diye bir şey yoktur hiçbir zaman, prensip edinmişimdir bunu! Anlıyor musunuz beni? Nasıl anlayasınız: Ağzınız süt kokuyor daha, gözünüz açılmadı ki! Benim prensibime göre, her kadında, öteki kadınlarda bulunmayan değişik -hay Allah kahretsin- ilginç bir şey bulunabilir; yeter ki bulmasını bil, önemli olan bu işte! bir yetenektir bu! Benim için değersiz kadın diye bir şey yoktur: Kadın olması yeter, yarı yarıya halleder işi bu... siz kim, bunu anlamak kim! karta kaçmış kızlarda bile bazen öylesine şeyler bulursun ki, onu böyle yaşlanmaya bırakan, bu özelliklerini sezinleyemeyen aptallara şaşarsın. Yalınayak dolaşanlar-lâ gudubetleri önce şaşırtmak gerek. Ancak böyle yaklaşabilirsin onlara. Bilmiyor muydun bunu? Onun gibi bir solucan suratlıya senin gibi bir beyefendi âşık oldu diye şaşırtmalı onu, coşturmalı, yüreğini parçalamalı, utandırmalı. Dünyada ayaktakımıyla efendilerin var olması ne iyi bir şeydir. Bu yüzden hizmetçi kadın hiçbir zaman eksik olmaz, olmayacaktır da, elbette onun efendisi de... Kişinin mutlu yaşaması için bu kadarı yeter zaten!.. Dur... dinle, Alyoşka, rahmetli ananı hep şaşırtırdım, ama başka türlü kuşkusuz. Çoğunlukla okşamazdım onu, yalnız bazen bir an gelirdi, birden önünde yerlere kapanırdım, ayaklarını öperdim, öyle şaşardı ki, -çok iyi anımsıyorum- yavaştan, kıkır kıkır, sinirli, kendine özgü bir gülme tutardı onu. Yalnızca gülerdi. Bunun hastalığının başlangıcı olduğunu, yarın gene havaleye tutulup ah-vah edeceğini, bu gülüşün neşeyle, mutlulukla hiçbir ilişkisi bulunmadığını, coşkunluğunun yalancı olduğunu bilir-

dim. Her şeyde hayata tad katacak bir yan bulmak buna derler işte! Bir keresinde Belyavski -buralı, zengin, yakışıklı bir adamdı; anana göz koymuştu, bizim evden çıktığı yoktu- benim evimde, hem de bizimkinin yanında, bir tokat atmaz mı yüzüme! O kuzu gibi kadın öyle bir atıldı ki üzerime: "Öldün sen artık, diye bağıırıyordu, öldün, tokat yedin ondan! Ona beni sattın... Benim yanımda sana ne hakla vurdu! Bundan böyle yaklaşına bana, istemiyorum, istemiyorum! Hemen şimdi koş, onu düelloya çağır..." Yatışması için manastıra götürmek zorunda kaldım onu, kutsal pederlere okuttum. Ama Tanrı adına yemin ederim sana Alyoşa, hiçbir zaman havaalelimi incitmedim! Bir kere, evliliğimizin birinci yılında oldu: O sıralar kendini pek dine vermişti, özellikle Meryem Ana yortularına bağlılık gösteriyordu. Bu yortularda yanına beni bile istemiyordu, çalışına odama yolluyordu. "Dur hele, bu sofuluktan vazgeçireyim onu!" diye karar verdim kendi kendime. "Görüyorsun ya, dedim, görüyorsun ya, işte tasvirin senin, işte, bak, indiriyorum onu yerinden. Ya, mucize yaratabileceğini sanıyorsun, bak işte, senin yanında ona tükürüyorum, bana hiçbir şey de olmayacak!.." Beni görünce... aman Allahım, bir anda öldürecek beni sandım; ama yalnızca fırladı yerinden, ellerini birbirine vurdu, sonra birden yüzünü kapadı elleriyle, bütün bedeni sarsıldı, yere yığıldı... Alyoşa, Alyoşa! Ne oluyorsun, ne oldu sana?

İhtiyar dehşet içinde fırladı yerinden. Babası annesinden söz etmeye başlayalı beri Alyoşa'nın görünüşü giderek değişiyordu. Yüzü kızarmıştı, gözleri parlıyor, dudakları titriyordu... Sarhoş ihtiyar hiçbir şeyin farkına varmadan, ağzından tükürük saçarak habire anlatıyordu. Birden Alyoşa'ya pek tuhaf bir şey oldu. Fyodor Pavloviç'in "havalesi" için anlattığı şeyin aynısı şimdi ona oluyordu. Alyoşa birden ayağa fırladı, tıpkı babasının annesi için anlattığı gibi, ellerini birbirine vurdu, sonra yüzünü kapadı, sandalyesine yığılarak bütün bedenini sarsan, sessiz bir ağlama nöbetine tutuldu. Ana-oğul arasındaki bu görülmemiş benzerlik ihtiyarı şaşırtmıştı.

- İvan, İvan! diye mırıldandı, çabuk su ver ona. Tıpkı annesi gibi oldu, tıpkı!.. Ağzıyla su püskürt yüzüne, annesine öyle yapardım. Annesine üzüldüğü için böyle oldu, annesine üzüldüğü için...

İvan, sonsuz bir öfke dolu hafifsemeyle,

- Yanılmıyorsam onun annesi benim de annemdi, diye parladı. Öyle değil mi!

Onun çakmak çakmak gözlerini görünce ürperdi Fyodor Pavloviç. Ama pek tuhaf bir şey oldu o anda: İhtiyar, Alyoşa'nın annesinin İvan'ın da annesi olduğunu bir an için unutmuştu sanki... Oğlunun ne sorduğunu anlamadan,

- Senin de mi? diye mırıldandı. Neden söz ediyorsun? Ne annesi... yoksa o... Ah, hay kör şeytan! Öyle ya, senin de annen oluyor! Hay Allah kahretsin! Kusura bakma, yavrum, kafam iyice karıştı, oysa sanmıştım ki, İvan... He-he-he!

Sustu. Uzun, anlamsız, sarhoş bir gülümseme belirdi yüzünde. Tam bu anda dışarıda büyük bir gürültü koptu, birileri bağırıp çağırıyordu. Odanın kapısı hızla açıldı, Dmitri Fyodoroviç daldı içeri. İhtiyar korkuyla İvan'ın yanına koştu. Oğlunun redingotunun eteğine yapışmış,

- Öldürecek beni, öldürecek! diye bağırıyordu. Bırakma beni İvan, bırakma!

9

ŞEHVET DÜŞKÜNLERİ

Dmitri Fyodoroviç'in hemen arkasından Grigori ile Smerdyakov koşarak salona girdiler. Daha antrede onunla boğuşmuşlardı. Fyodor Pavloviç'in birkaç gün önce verdiği emre uyarak onu içeri bırakmak istememişlerdi. Dmitri Fyodoroviç'in, salona girince durumu kavramak için çevresine bakınırken bir an duraklamasından yararlanan Grigori koşarak masanın öte yanına geçmiş, salona giriş kapısının karşısındaki iç odalara açılan kapıyı kapamış, kollarını yana açıp kapının önünde durmuştu. Dmitri'nin içeri girmesine engel olmak için kanının son damlasına dek cenkleşmeye kararlı olduğu belliydi. Dmitri, bunu görünce haykırarak değil de, çığlık atarak Grigori'nin üzerine saldırdı.

- Demek içeride, orada! Sakladınız onu! Çekil yolumdan, alçak!

Grigori'nin yakasına yapışmak için uzanıyordu ki, beriki itti onu. Ölkeden çılgına dönen Dmitri vargücüyle bir yumruk indircli Grigori'nin yüzüne. Yaşlı adam yere yuvarlandı, Dmitri üzerinden atlayarak içeri daldı. Smerdyakov, salonun öte ucunda, Fyodor Pavloviç'e sokulmuş, yüzü bembeyaz, zangır zangır titriyordu. Dmitri Fyodoroviç,

- Burada o, diye bağırıyordu. Demin gördüm, buraya geldi, koştum ama yetişemedim. Nerede? Nerede?

Dmitri'nin "Burada o!" diye bağırması, Fyodor Pavloviç'in üzerinde olağanüstü bir etki yaratmıştı. Tüm korkusu uçuvermişti bir anda.

- Tutun, tutun onu! diye bağırarak Dmitri Fyodoroviç'in peşinden koştu.

Bu arada Grigori de kalkmıştı yerden, ama kendine gelememişti henüz. İvan Fyodoroviç'le Alyoşa babalarının arkasından koşular.

Üçüncü odada bir şeyin düşüp şangırdayarak kırıldığı duyuldu: Mermer bir altlık üzerinde duran, büyük, cam bir vazoydu bu (pek değerli sayılmazdı); Dmitri Fyodoroviç yanından koşarak geçerken çarpmıştı ona.

- Yakalayın onu! diye avazı çıktığıınca bağırıyordu ihtiyar. Polis!..

Ivan Fyodoroviç'le Alyoşa yetiştiler ona, zorla salona getirdiler. Ivan Fyodoroviç ölkeyle bağırды babasına.

- Niçin koşuyorsunuz peşinden! Gözünü kırpmadan öldürür sizi orada!

- Vaniçka, Lyoseçka, demek burada o, Gruşenka burada, duydu-nuz, görmüş buraya gelirken, koşarak geliyormuş...

Tıkanacak gibi oluyordu. Bugün için hiç beklemiyordu Gruşenka'yı, kadının burada olduğu haberi birden aklını başından almıştı. Zangır zangır titriyordu, çıldırmıştı sanki. Ivan,

- Gelseydi görürdünüz! diye haykırdı.

- Belki arka kapıdan girmiştir, ha?

- Arka kapı kapalı, anahtarı da sizde...

Dmitri Fyodoroviç birden salona döndü. Arka kapıyı kapalı bulmuştu kuşkusuz. Gerçekten de, Fyodor Pavloviç'in cebindeydi bu kapının anahtarı. Odaların pencereleri de kapalıydı. Gruşenka'nın içeri girebileceği, ya da kaçabileceği bir yer yoktu.

Fyodor Pavloviç, Dmitri'yi gene karşısında görünce,

- Yakalayın onu! diye bağırınmaya başladı. Yatak odasından paralarını çaldı!

Ivan'ın kollarından kurtularak gene saldırdı Dmitri'nin üzerine. Ama beriki, kollarını kaldırdı, ihtiyarın şakaklarında kalmış son iki tutam saçtan yakaladığı gibi vargücüyle çekip, gürültüyle yere yıktı. Ayaklarının dibine yığılan babasının yüzüne topuğuyla birkaç kez vurdu. İhtiyar acı acı inlemeye başladı. Ağabeyi kadar güçlü kuvvetli olmadığı halde, Ivan Fyodoroviç sarılıp ihtiyarın üzerinden geri çekti onu. Alyoşa da bir parçacık kuvvetiyle Dmitri'ye önden sarılmış, yarıdım ediyordu.

- Deli! diye haykırdı Ivan, öldürdün onu!

Dmitri soluyarak,

- Bunu hak etti! dedi. Ölmeydiyse, tekrar gelip, öldüreceğim onu. Kurtaramazsınız elimden!

Alyoşa emreder bir tavırla,

- Dmitri! diye haykırdı. Hemen şimdi çık git buradan!

- Aleksey! Yalnız sen söyle bana, senden başka kimseye inanmam: Buraya geldi mi, gelmedi mi? Demin gördüm onu, çitin dibinden bu yana doğru geliyordu. Seslendim, koşmaya başladı.

- Yemin ederim, gelmedi. Zaten hiç kimsenin beklediği yoktu onu!

- Ama gördüm... Ondan başkası olamaz... Nerede olduğunu şimdi öğrenirim... Hoşçakal, Aleksey! Ezop'a paradan söz etme şimdilik, hemen Katerina İvanovna'ya git: "Selam söylüyor, de selam söylüyor! Veda selamı!" Burada olanları da anlat.

Bu arada İvan'la Grigori ihtiyarı kaldırmış, koltuğa oturtmuşlardı. Yüzü gözü kan içindeydi, ama kendindeydi. Dmitri'nin bağırımlarını büyük bir dikkatle dinliyordu. Gruşenka'nın evde olduğunu sanıyordu hâlâ. Giderken nefretle baktı ona Dmitri,

- Kanını akıttığıma pişman değilim! diye bağırdı. Kendini koru ihtiyar, hayalini koru, benim de bir hayalim var çünkü! Lanetliyorum seni, babalıktan atıyorum...

Koşarak çıktı odadan. İhtiyar, hırıltılı bir sesle,

- Buradadır o, yüzde yüz buradadır, diyordu.

Sonra işaret parmağıyla Smerdyakov'u yanına çağırdı:

- Smerdyakov, Smerdyakov.

İvan öfkeyle bağırdı ona:

- Yok burada, yok çılgın ihtiyar! Hay Allah, bayıldı! Su getirin, havlu getirin! Sallan biraz, Smerdyakov!

Smerdyakov su getirmeye koştu. Sonunda ceketini yeleğini çıkardılar ihtiyarın, yatak odasına götürüp karyolasına yatırdılar. Islak havlu koydular başına. Konyağın, heyecanın, yüzüne yediği tekmelerin etkisiyle iyice bitkin düştüğü için, başını yastığa koyar koymaz gözlerini kapadı, kendinden geçti. İvan Fyodoroviç'le Alyoşa salona döndüler. Smerdyakov kırılan vazonun parçalarını toplayıp götürdü, Grigori ise başını önüne eğmiş, masanın yanında ayakta duruyor, düşünüyordu.

Alyoşa, Grigori'ye döndü.

- Sen de başına ıslak havlu koyup yatsan iyi olur. Biz buradayız, bakarız ona. Ağabeyim çok fena vurdu başına...

Grigori tane tane konuşarak, üzgün,

- El kaldırdı bana! dedi.

İvan Fyodoroviç yüzünü buruşturdu.

- Babasına "el kaldırdı," sana kaldırmış önemli mi?

- Tekneye koyup yıkardım onu... el kaldırdı bana!

İvan Fyodoroviç alçak sesle Alyoşa'ya,

- Geri çekmeseydim, vallahi öldürecekti onu. Zaten ne canı var Ezop'un? dedi.

- Allah saklasın!

İvan öfkeyle yüzünü buruşturarak, alçak bir sesle,

- Niçin saklasın? diye sordu. Bir sürüngen ötekini yiyecek, ikisi de aynı yolun yolcusu!

Alyoşa ürperdi. İvan sürdürüyordu konuşmasını:

- Bir cinayetin işlenmesine engel olacağım elbette, şimdi engel olduğum gibi olacağım. Sen burada dur Alyoşa, avluda biraz dolaşacağım ben, başım ağrımaya başladı.

Alyoşa yatak odasına gitti, paravananın arkasında, babasının başucunda bir saat kadar oturdu. İhtiyar birden gözlerini açtı, hiçbir şey söylemeden uzun uzun Alyoşa'ya baktı; olayları anımsamaya çalıştığı, düşündüğü belliydi. Birden olağanüstü bir heyecan kapladı yüzünü. Ürkek ürkek,

- Alyoşa, diye fısıldadı, İvan nerede?

- Avluda, başı ağrıyor, hava almaya çıktı. Bizi koruyor.

- Aynayı ver bana, şurada bak, ver onu bana!

Alyoşa komodinin üzerindeki yuvarlak, küçük aynayı ona verdi. İhtiyar aynada yüzüne baktı. Burnu hayli şişmişti. Alnında, sol kaşının üzerinde hatırı sayılır bir morluk vardı.

- İvan ne diyor? Alyoşa, sevgili oğlum, tek evladım, İvan'dan korkuyorum; ondan çok İvan'dan korkuyorum. Yalnız senden korkmuyorum...

- İvan'dan da korkmayın. İvan ağabeyim kızıyor, ama gene de korur bizi.

- Ya öteki Alyoşa? Gruşenka'ya koşmuştur! Sevgili melek oğlum, doğruyu söyle bana: Gruşenka demin geldi mi buraya, gelmedi mi?

- Hiç kimse görmedi onu. Aldanıyor, gelmedi!

- Mitya evlenmek istiyor onunla, evlenmek!

- Gruşenka varmaz Dmitri'ye.

- Varmaz, varmaz, varmaz, varmaz, dünyada varmaz!..

Bundan daha bir sevindirici haber olamazmış gibi titremeye başlamıştı ihtiyar. Heyecanla Alyoşa'nın elini tuttu, kalbinin üzerine bastırdı. Gözleri bile yaşarmıştı.

- Demin sözünü ettiğim Meryem Ana tasvirini al, senin olsun. Manastıra dönmene de izin veriyorum... şaka etmişim seninle, gücünmedin ya. Başım ağrıyor, Alyoşa... Alyoşa, yüreğimdeki sızıyı dindir, melek yavrum, doğruyu söyle bana!

Alyoşa kederli,

- Hâlâ buraya geldi mi, gelmedi mi, onu soruyorsunuz, dedi, öyle değil mi?

- Hayır, hayır, inanıyorum sana, bak ne diyeceğim: Gruşenka'ya git, ya da bir yerde gör onu; bir an önce sor, beni mi Dmitri'yi mi istediğini kendisinden öğren. Nasıl? Ne dersin? Yapabilir misin bunu?

Alyoşa canı sıkkın,

- Kendisini görürsem, sorarım, diye mırıldandı.

İhtiyar birden kaptı sözü ağzından:

- Yo, yo, söylemez sana. Ne çapkındır o. Hemen şapur şapur öpmeye başlar yüzünü gözünü, seni istediğini söyler. Ne yalancı, utanmaz, arlanmaz kadının biridir o! Hayır, hayır, sen gitmemelisin yanına, olmaz!

- Haklısınız, babacığım, olmaz, hiç olmaz!

- Dmitri demin çıkarken “git” diye bağırды sana, nereye yolluyor seni?

- Katerina İvanovna'ya.

- Para için mi? Para mı istiyor?

- Hayır.

- Parasız pulsuz kaldı. Dinle beni, Alyoşa, yatıp düşüneneceğimi, şimdi git sen. Belki görürsün onu, karşılaşsın bir yerde... Yarın sabah uğra bana, sabah, unutma. Bir şey söyleyeceğim. Uğrayacaksın değil mi?

- Uğrayacağım.

- Merak ettiğin için uğramışsın gibi yap. Benim seni çağırdığımı hiç kimseye söyleme. Hele İvan'a hiçbir şey söylemeyesin.

- Peki.

- Gülegüle, melek yavrum, demin savundun beni, ölünceye dek unutmayacağım bunu. Yarın bir sözcük söyleyeceğim sana... yalnız biraz düşünmem gerek...

- Şimdi nasılsınız?

- Yarın, yarın kalkacağım, iyiyim, çok iyiyim, çok iyiyim, çok iyiyim!..

Alyoşa avludan geçerken ağabeyisi İvan'ı sokak kapısının yanındaki bankta oturur gördü: Oturmuş, not defterine kurşunkalemle birşeyler yazıyordu. Alyoşa, ihtiyarın uyandığını, kendine geldiğini, geceyi geçirmek için onu manastıra yolladığını söyledi. İvan ayağa kalkarak içten,

- Alyoşa, dedi, yarın sabah seninle görüşmeyi çok isterdim.

Ağabeyinin bu içten tavrı Alyoşa'yı şaşırtmıştı.

- Hohlov'lara gideceğim yarın, diye karşılık verdi. Şimdi evde bulamazsam, yarın Katerina İvanovna'ya da uğrarım belki...

İvan birden gülümsedi,

- Katerina İvanovna'ya gidiyorsun demek? “Selam” söylemek için mi?

Alyoşa yüzünü buruşturdu. Beriki sürdürdü konuşmasını:

- Deminki konuşmalardan, daha önce olanlardan her şeyi anladım elbette. Dmitri, ona gitmeni, “veda ettiğini,” söylemeni istedi sende yanılmıyorsam?

Alyoşa yüksek sesle,

- Ağabey! dedi... Babamla Dmitri arasındaki bu facianın sonu ne-reye varacak?

- Bu şimdiden kestirilemez. Belki hiçbir yere varmaz: Fırtına kendi kendine yatıştır. Yabani bir hayvandan farksızdır bu kadın. Ne pahasına olursa olsun, ihtiyarı evden dışarı çıkarmamalı, Dmitri'yi de eve sokmamalı.

- Ağabey, izinle bir şey daha soracağım: "Bir insanın, başka bir insan için 'yaşamaya layıktır' ya da 'değildir' diye karar verme hakkı var mıdır?"

- Layık olup olmama konusunu ne diye karıştırıyorsun? İnsanların yüreğinde bu karar, layık olup olmama düşünülmeden, çok daha doğal bir biçimde verilir. Hak konusuna gelince, isteme hakkı alınabilir mi kişinin elinden?

- Başkasının ölümünü isteme hakkı da mı?

- Elbette. Tüm insanlar böyle yaşıyorken, başka türlü yaşayamayacaklarken kişinin kendi kendini aldatması neye yarar? "İki sürüngen birbirini yiyecek," demem üzerine soruyorsun bunu, değil mi? Öyleyse izin ver, ben de bir şey sorayım sana: Dmitri gibi benim de Ezop'un kanını akıtılabileceğime, onu öldürebileceğime inanıyor musun, ha?

- Ne diyorsun, İvan! Aklımın ucundan bile geçirimedim bunu! Dmitri'nin de böyle bir şey yapabileceğine inanmıyorum...

İvan gülümsedi.

- Hiç değilse bunun için teşekkür ederim sana. Şunu bil ki, her zaman koruyacağım onu. Ama bu konuda içime doğacak isteklerimin önüne geçemem belki.

Gülümseyerek ekledi:

- Yarın görüşürüz, şimdilik hoşçakal. Suçlama beni, bana bir cani gözüyle bakma.

İlk kez hararetle el sıkıştılar. Alyoşa, ağabeyinin ona yaklaşmak istediğinin, bunu gizli bir amaçla yaptığının farkındaydı.

10

İKİSİ BİR ARADA

Alyoşa, babasının evinden çıkarken, oraya geldiği andakinden daha üzgün, ezik bir ruhsal durum içindeydi. Aklı da parça parça olmuş, dağılmıştı sanki. Dağılmış aklını toplayıp, o günkü birbirine zıt, bir-biriyle çelişen sıkıntılı olaylardan genel bir anlam çıkarmaya korktuğunu sezinliyordu. Alyoşa'nın yüreğini bir umutsuzluk duygusu kap-

lamıştı. Bir yanıt bulamadığı en önemli, uğursuz soru her şeyin üzerinde bir dağ gibi yükseliyordu: Bu ürkünç kadın yüzünden babasıyla ağabeyi Dmitri arasında patlak veren bu olaylar nasıl sonuçlanacaktı? Facianın patlak verdiğinden kuşkusu yoktu artık, gözleriyle tanık olmuştu. Ne var ki, mutsuz, son derece mutsuz olması gereken birisi varsa o da ağabeyi Dmitri'ydi: Sonunda büyük bir felaket bekliyordu onu. Tüm bu olanların yakından, -belki Alyoşa'nın düşünebileceğinden bile çok- ilgilendirdiği kimseler de vardı. Esrarlı bir durum çıkmıştı ortaya. Alyoşa'nın hanidir özlediği bir şey olmuş, ağabeyi Ivan ona yaklaşmak için ilk adımı atmıştı; oysa şimdi Alyoşa bu yakınlaşmadan korktuğunu sezinliyordu. Ya o kadınlar? Ne tuhaftı: Demin Katerina Ivanovna'ya giderken pek bir çekingenlik vardı içinde, şimdiyse yitip gitmişti bu çekingenliği; tersine, ondan bazı şeyleri öğrenebileceği umuduyla çabuk çabuk gidiyordu. Öte yandan, ağabeyinin selamını genç kıza söylemesi şimdi deminkinden daha bir güçtü: Üç bin ruble sorunu kesin sonuca bağlanmıştı. Artık hiçbir umudu kalmadığı, onurunun bir paralık edildiği kanısı içinde yer eden ağabeyi Dmitri'den her türlü kötülük beklenebilirdi. Üstelik, demin babasıyla aralarında geçeni de Katerina Ivanovna'ya anlatmasını istemişti.

Alyoşa, Katerina Ivanovna'nın oturduğu Büyük Caddedeki pek geniş, güzel eve geldiğinde saat yedi olmuştu, hava kararıyordu. Alyoşa, genç kızın iki teyzesiyle birlikte oturduğunu biliyordu. Bunlardan biri ablası Agafya Ivanovna'nın teyzesi oluyordu. Bu, Katerina Ivanovna baba evine geldiğinde ablasıyla birlikte ona bakan sessiz kadındı. Öteki teyze ise yoksul olmasına karşın çıtkırıldım, kibirli bir Moskovalı hanımefendiydi. İki kadının da Katerina Ivanovna'nın her dediğine boyun eğdikleri, sırf uygunsuz kaçmasın diye onu yalnız bırakmadıkları söyleniyordu. Katerina Ivanovna'nın, velinimetini general karısından başka hiç kimsenin sözünü dinlediği yoktu. Hasta olduğu için yaşlı kadın Moskova'da kalmıştı. Katerina Ivanovna, yaşlı kadına haftada iki kez kendisiyle ilgili ayrıntılı bilgi veren mektuplar yazıyordu.

Alyoşa, antreye girip, kapıyı açan oda hizmetçisine, geldiğinden hanımını haberdar etmesini söylediğinde, salonda kimin geldiğinin bilindiği besbelliydi (belki de gelirken onu pencereden görmüşlerdi.) Ne var ki, birden bir gürültü işitti Alyoşa, ayak sesleri, giysi hışırtıları duyuldu. İki ya da üç kadın koşarak salondan çıkmış olmalıydı. Gelişinin böylesine heyecan uyandırması Alyoşa'yı şaşırtmıştı. Gene de hemen onu salona aldılar. Taşra salonlarına hiç benzemeyen, zevkle döşenmiş, eşya dolu bir yerdi burası. Divanlar, kanepeler, koltuklar, irili ufaklı masalar, duvarlarda tablolar, masalarda vazolar, lambalar,

pek çok çiçek, hatta pencerenin önünde bir akvaryum vardı. Ortalık alacakaranlık olduğu için salon loştu. Biraz önce üzerine oturulduğu belli kanepede ipek bir şal gözüne ilişti Alyoşa'nın. Kanepenin önündeki masada yarım kalmış iki kakao fincanı, bisküvi, birinde siyah üzüm, ötekinde şeker iki kristal tabak vardı. Birisini ağırlıyor olmalıydılar. Konuk üstüne geldiğini sezinleyerek yüzünü buruşturdu Alyoşa. Ama tam o anda kapının kadife perdesi aralandı, çabuk adımlarla Katerina İvanovna girdi salona. İçtenlikle gülümseyerek ellerini Alyoşa'ya uzattı. Tam bu sırada hizmetçi kadın gelip, yakılmış iki şamdan koydu masanın üzerine.

- Tanrıya şükür, sonunda gelebildiniz! Bütün gün gelmeniz için Tanrıya yalvardım durdum! Oturunuz.

Daha üç hafta önce, ağabeyi Dmitri, Katerina İvanovna'nın ısrarlı isteğine uyarak onu tanıştırmak için ilk kez buraya getirdiğinde genç kızın güzelliği, Alyoşa'yı şaşırtmıştı. Ama o görüşmelerinde pek konuşamamışlardı. Katerina İvanovna, Alyoşa'nın çok sıkıldığını sandığını, onu üzmemek istiyormuş gibi hep Dmitri Fyodoroviç'le konuşmuştu. Alyoşa söze karışmamıştı ya, çok şey görmüş, sezinlemişti. Kibirli genç kızın mağrur serbestliği, kendine güven dolu, hükmeden tavırları, şaşırtmıştı onu. Bundan kuşkusu yoktu. Pırıl pırıl, siyah, iri gözlerinin çok güzel olduğunu; solgun, hatta biraz sarı solgun, uzunca yüzüne pek yakıştıklarını düşünmüştü. Ama' o biçimli, güzel dudaklarda olduğu gibi bu gözlerde de, ağabeyinin deli gibi âşık olabileceği, ama insanın uzun süre sevemeyeceği bir şey vardı. Dönüşte ağabeyi, nişanlısının onda nasıl bir izlenim bıraktığını gizlememesi için yalvarınca düşüncesini açık açık söylemişti.

- Mutlu olursun onunla, ama belki... sakın bir mutluluk olmaz hu.

- Öyle, kardeşim, böyleleri hiç değişmez, kadere baş eğmezler. Demek onu ömrümün sonuna dek sevemeyeceğim inancındasın, öyle mi?

- Hayır, belki seversin, ama her zaman mutlu olmayabilirsin yanında...

Alyoşa, ağabeyinin isteğine uyarak böylesine "budalaca" düşüncelerini açığa vurduğu için yüzü kızarak, bunu kendi kendine öfkeleterek söylemişti. Düşüncesini söyler söylemez, onun son derece budalaca olduğunu sezinlemişti. Bir kadın için bu denli kendinden emin konuştu diye utanıyordu. Üstelik şimdi, koşarak salona giren Katerina İvanovna'yı ilk gördüğü anda, o zaman çok yanlış düşünmüş olabileceği düşüncesi geçmişti içinden. Bu keresinde genç kızın yüzünde yapmacıksız, saf bir iyi yüreklilik, candan bir içtenlik vardı. İlk görüşmelerinde Alyoşa'yı öylesine şaşırtan "gururdan, kibirden"

şimdi yalnızca gözü pek, soylu bir canlılık, güçlü, berrak bir kendine güven kalmıştı. Daha ilk anda, konuşmalarının başında Alyoşa genç kızın, öylesine sevdiği erkeğin karşısındaki kötü durumunu bildiğini her şeyi, evet her şeyi bildiğini sezinlemişti. Öte yandan, yüzünde öylesine bir içtenlik, öylesine bir yarına güven vardı ki, Alyoşa, birçlen onun karşısında kendini pek suçlu buldu. Bile bile suç işlemişti ona karşı sanki. Yenilmişti, yenilgiyi kabul etmişti. Üstelik, konuşmaya başladıklarında Alyoşa genç kızın pek heyecanlı, -belki de onda bu heyecan pek seyrek görülürdü- hatta çok heyecanlı olduğunu sezinlemişti.

- Gerçeği öğrenebileceğim tek insan olduğunuz için sabırsızlıkla bekliyordum sizi!

Alyoşa ne söyleyeceğini bilemeden,

- Ben... diye mırıldandı, ben... o yolladı beni.

Birden parladı Katerina İvanovna'nın gözleri.

- O yolladı sizi demek, önsezim söylemişti bunu bana zaten. Her şeyi biliyorum artık, her şeyi! Durun Aleksey Fyodoroviç, önce sizi niçin sabırsızlıkla beklediğimi anlatayım. Bakın, belki benim bildiklerim sizinkilerden bile çoktur. Sizden haber istemiyorum. Yalnız bir şey istiyorum: Onun üzerine kişisel görüşünüzü öğrenmek istiyorum. Bugünkü görüşmenizden sonra onun için ne düşündüğünüzü (Ah, ne kadar kaba olursa olsun düşünceniz) açık açık anlatmalısınız bana! Benim onunla konuşmamdan bile daha yararlı olur. Sizden ne istediğimi anladınız mı? Şimdi anlatın bana bakalım, niçin yolladı sizi bana? Yollayacağını biliyordum zaten! Kısaca anlatın, en son sözünü söyleyin!..

- Size... selam yolladı... bundan böyle hiç gelmeyecekmiş size... Veda selamımı söyle, dedi.

- Selam mı? Aynen böyle mi söyledi?

- Evet.

- Belki yanlışlıkla bilmeden kullandı bu sözcüğü? Başka bir şey söylemek istiyordu belki?

- Hayır, “veda selamını yolluyor” diye söylememi özellikle tembih etti. Unutmayayım diye üç kez de anımsattı.

Katerina İvanovna'nın yüzü kıpkırmızı olmuştu.

- Şimdi yardım edin bana, Aleksey Fyodoroviç, şimdi yardımınız gerekli de benim için: Ne düşündüğümü söyleyeceğim size, siz yalnız doğru mu düşünüyorum, yanlış mı? onu söyleyin. Dinleyin, “veda selamım” bana iletmenizi söz arasında, üzerine basmadan söyleseydi tamamdı... Her şey biterdi o zaman! Ama bu sözcüğün üzerinde durduysa, veda selamını söylemeyi unutmamanızı birkaç kez

anınısattıysa bu demektir ki heyecanlıydı, belki de kendinde değildi. Kararını vermişti, ama korkuyordu verdiği bu karardan! Güven dolu adımlarla uzaklaşmıyor benden, bir tepeden aşağı yuvarlıyor kendisini. Bu sözcüğün üzerinde durması, gereksiz bir gösterişten başka bir şey olamaz...

Alyoşa heyecanlı bir sesle doğruladı:

- Evet, evet! Ben de sizin gibi düşünüyorum şimdi.

- Öyleyse, henüz mahvolmadı demektir! Umutsuzluk içindedir henüz. Onu kurtarabilirim! Durun: Bir paradan, üç bin rubleden söz etmedi mi size?

- Söz etmekle kalmadı... belki de en çok üzüldüğü şey budur. Gururunun artık bir paralık olduğunu, bundan sonra hiçbir şeyi umarsamadığını söylüyor.

Alyoşa'nın içinde bir umut ışığı parlamaya başlamıştı. Ağabeyi için bir kurtuluş yolunun bulunabileceğini sezinliyor, heyecanlı heyecanlı konuşuyordu.

- Yoksa siz... dedi, biliyor musunuz paranın ne olduğunu?

Birden sustu.

- Hanidir biliyorum, hem de kesinlikle. Moskova'ya telgrafla sordum, almamışlar. Yollamadı parayı, ama bir şey söylemedim. Paraya çok ihtiyacı olduğunu öğrendim geçen hafta... Tek amacım vardı: Kimden yardım isteyebileceğini, gerçek dostunun kim olduğunu anlamasını istiyordum. Hayır, onun gerçek dostu ben olduğuma inanmak istemedi, tanımaya yanaşmadı beni, yalnızca bir kadının ben onun gözünde. Üç bin rublemi harcadı diye benden sıkılmaması için ne yapmam gerektiğini düşündüm bütün hafta, acı çektim. Varsın utansındı herkesten, kendinden de utansındı, ama benden utanmamalıydı. Tanrıya anlatırken utanmayacak! Onun için nelere katlanabileceğimi niçin anlayamadı hâlâ? Niçin, niçin bilmiyor içimi? Olanlardan sonra ne hakla tanımaya yanaşmıyor beni? Onu temelli kurtarmak istiyorum. Varsın, nişanlısı olduğumu unutsun! Bir yandan da benim karşımda gururunun bir paralık olmasından korkuyor! Size açılmaktan korkmadı ama Aleksey Fyodoroviç. Şimdiye dek ben niçin hak edemedim bunu?

Katerina Ivanovna'nın gözleri yaşarmıştı.

Alyoşa da titrek bir sesle,

- Demin babamla aralarında geçen olayı anlatmalıyım size, dedi.

Her şeyi anlattı: Ağbeyinin para istemek için onu babasına yolladığını, biraz sonra rüzgâr gibi içeri daldığını, babasını tekmelediğini, sonra da gene üzerine basa basa "selam söyle" diye anımsattığını... Sonunda alçak sesle ekledi:

- O kadına gitti...

Katerina İvanovna birden sinirli gülümsedi.

- O kadına katlanamayacağımı mı sanıyorsunuz? Ama evlenmeyecek onunla, bir Karamazov'un içinde böyle bir ateş uzun süre yanar mı ki? Aşk değil, geçici bir hevestir bu. Evlenmeyecek onunla, çünkü kadın ona varmaya razı olmayacak...

Katerina İvanovna gene tuhaf tuhaf gülümsedi. Alyoşa başını öne eğerek üzgün,

- Belki de evlenir, dedi.

Katerina İvanovna birden aşırı bir heyecanla haykırdı:

- Söyledim size, evlenmeyecek. O kız bir melektir, biliyor muydunuz bunu? Biliyor muydunuz? Dünyanın en iyi insanıdır o! Ne denli göz alıcı olduğunu biliyorum, ame ne denli iyi yürekli, sağlam karakterli, soylu olduğunu da biliyorum. Niçin öyle bakıyorsunuz bana, Aleksey Fyodoroviç? Belki şaşıyorsunuzdur sözlerime, belki de inanmıyorsunuzdur!

Öteki odaya doğru seslendi birden:

- Agrafena Aleksandrovnna, meleğim! Gelin yanımıza, iyi bir insandır yanımdaki. Alyoşa! Her şeyi biliyor, kaçmayın ondan!

Yandaki odadan yumuşak, hatta tatlı bir kadın sesi duyuldu:

- Ben de perdenin arkasından beni çağırmanızı bekliyordum.

Kapının kadife perdesi aralandı ve... neşeyle gülümseyerek Gruşenka girdi salona, masaya yaklaştı. Alyoşa donup kalmıştı. Gözlerini Gruşenka'ya dikmiş, ayıramıyordu. O kadın, demin ağabeyi İvan'ın "yabani hayvan" dediği o kadın karşısındaydı. Dış görünüşte olağan, iyi kalpli, sevimli bir kadındı bu. Güzeldi ya, "olağan" güzellerden değişik bir yanı yoktu! Gerçi güzel, hatta çok güzeldi. Çok kimsenin öylesine tutulduğu bir Rus güzelliği vardı. Oldukça uzun boylu bir kadındı, ama Katerina İvanovna'dan biraz kısaydı boyu (Katerina İvanovna iyice uzun boylu sayılırdı.) Etine dolgundu, beden hareketleri yumuşak, sesi gibi tatlıydı. Katerina İvanovna gibi canlı, güçlü adımlarla yürümüyordu. Tersine, sessizce yaklaşmıştı masaya. Ayakları döşemede hiç ses çıkarmamıştı sanki. Yumuşak bir hareketle kendini koltuğa bıraktı. Güzel, siyah, ipek giysisi kulakları okşarcasına hışırdadı. Kar gibi beyaz, dolgun boynunu, geniş omuzlarını pahalı, siyah, yünlü şalıyla nazlı nazlı örttü. Yirmi iki yaşındaydı, yanaklarında solgun bir pembelik vardı. Yüzü ablakça, hatta alt çenesi biraz çıkıktı. Üst dudağı ince, sarkık, alt dudağı ise iki kat kalındı, şiş gibi duruyordu. Ama pek hoş, gür, kızıl saçları, simsiyah kaşları, uzun kirpikli, nefis, açık mavi gözleri en umursamaz, dalgın erkeğin bile bir kalabalıkta, sokakta bu yüzü görünce birden durmasına, hayran hayran ona

bakmasına yeterdi. Bir gören uzun süre unutamazdı bu yüzü. Alyoşa'yı en çok şaşırtan, ondaki çocuksu, saf anlatımdı. Bir çocuk gibi bakıyordu, çocuksu bir sevinç içindeydi, "sevinçle" gelmişti masanın yanına; çocuksu, içten bir sabırsızlıkla bir şeyi bekliyordu sanki. Bakışı kişinin içine bir hafiflik veriyordu. Alyoşa bunu sezinlemişti. Anlayamadığı başka bir şey daha vardı onda... gene de Alyoşa'nın en çok etkilendiği, hareketlerindeki o yumuşaklık, tatlılık, kedilere özgü sessizlikti... Oysa güçlü, iri bir bedeni vardı. Şalın altından geniş, etli omuzlar; dipdiri, dolgun göğüsler belli oluyordu. Bu bedenin ileride Milo Venüs'ünü pek andıracağı şimdiden belliydi. Rus kadın güzelliğinden anlayanlar Gruşenka'ya bakıp hiç yanılmadan, bu körpe, diri güzelliğin, otuz yaşına doğru ahengini yitireceğini, dağılacağını, bu güzel yüzün pörsüyeceğini, gözlerin çevresinde, altında bir anda kırışıklar belireceğini, yüz renginin solacağını, belki de moraracağını söyleyebilirlerdi. Kısacası, bir anlık, özellikle Rus kadınlarında rastlanan bir güzellikti Gruşenka'nın. Alyoşa bunları düşünmemişti elbette, ama şaşırdığı halde, içinde tatsız bir duygu, üzüntüyle kendi kendine şöyle soruyordu: "Niçin sözcükleri böyle uzata uzata, yapmacık bir tavırla konuşuyor?" Bunu, kendisine yakışıyor diye yapıyor olmalıydı Gruşenka. Görgü kılığını, çocukluktan beri yanlış eğitilmişliği gösteren bir alışkanlıktı bu. Öte yandan, sözcüklerin böyle yayvan yayvan söylenmesi, bu kısıtarak konuşma, Alyoşa için, Gruşenka'nın çocuksu saflığına, yüzünün sevinç dolu anlatımına, gözlerindeki sakin, mutlu, çocuksu parıltıya hiç gitmeyen, onlarla taban tabana zıt bir şeydi! Katerina İvanovna, Alyoşa'nın karşısındaki koltuğa oturttu onu hemen, gülümseyen dudaklarından birkaç kere taşkın bir sevgiyle öptü. Tutkundu ona sanki. Duygulu bir sesle,

- İlk kez görüşüyoruz, Aleksey Fyodoroviç, dedi. Tanışmak istedim onunla, görmek istedim, evine gitmek niyetindeydim, ama haber yollayınca önce o geldi bana. Birlikte her şeye bir çözüm yolu bulabileceğimizi biliyordum zaten! İçime doğmuştu... Bu görüşmeden vazgeçmemi çok söylediler, ama önsezim yararlı olacağını söylüyordu, yanılmamışım... Her şeyi, niyetinin ne olduğunu anlattı bana Gruşenka; bir melek gibi geldi buraya, huzur, mutluluk getirdi...

Gruşenka hep o içten, sevinç dolu gülümseyişiyle, sözcükleri uzatarak,

- Beni hor görmediniz, sağolun, sevimli, güzel hanım, dedi.
- Bunu söylemeyin, sevgili meleğim! Nasıl hor görebilirim sizi! Durun, alt dudağınızı bir kez daha öpeceğim. Şişmiş sanki, öpeyim de, biraz daha şişsin, bir daha, bir daha... Bakın nasıl gülüyor, Aleksey Fyodoroviç, bu melek yüzü görür de kimin içi mutlulukla dolmaz...

Alyoşa'nın yüzü kıpkırmızı olmuştu, tüm bedeni ürperiyordu.

- Şımartıyorsunuz beni, sevgili küçük hanım; oysa belki de değmem sevginize.

Katerina İvanovna gene heyecanlı,

- Değmezmiş! diye haykırdı. O değmezmiş Şunu bilin ki, Aleksey Fyodoroviç kafamızın içi hayal, olmayacak şeylerle dolu. Kendi başına buyruk, gururlu mu gururlu bir yürekciğimiz var! Temiz, soylu insanlarız biz, biliyor musunuz bunu? Yalnızca mutsuzduk, o kadar! Kötü, belki de hoppa bir insan için her türlü fedakârlığı yapmaya hazırız. Bir subaydı o. Sevmiştik onu, her şeyimizi vermiştik ona. Çok eskiden olmuştu bu, beş yıl önce, ama unuttu bizi, evlendi. Karısı öldüğü için dul bir erkektir şimdi, buraya geleceğini yazıyor, şunu bilin ki ömrümüzde yalnız onu sevdik! Bu subay gelince gene mutlu olacak Gruşenka, beş yıldır çok mutsuzdu. Kinisenin söz söylemeye hakkı yoktur ona, kim "bana yüz verdi" diye öğünebilir? Yalnız o yatalak ihtiyar tüccar, o da daha çok babamız, dostumuz, koruyucumuzdu. Öylesine sevdiğimiz erkek bırakıp gitmişti bizi, umutsuz, acılar içinde buldu bizi... sıcak bir yuva arıyordu kendine Gruşenka, kurtardı onu bu ihtiyar, kurtardı!

Gruşenka gene sözcükleri yaya yaya,

- Çok savunuyorsunuz beni, sevgili küçük hanım, dedi. Karar vermekte acele ediyorsunuz.

- Savunuyor muyum? Sizi savunmak ne haddimize! Cesaret edebilir miyiz böyle bir şeye! Gruşenka, meleğim benim, elinizi verin bana, şu küçücük, tombul, tatlı ele bakın, Aleksey Fyodoroviç. Bir şey söyleyeyim mi size, mutluluk getirdi bana bu el, yeniden doğmuş gibiyim. Bakın, şimdi öpeceğim onu, hem üstünü, hem de avuç içini, şöyle işte, şöyle, şöyle!..

Gruşenka'nın gerçekten de pek hoş, belki biraz fazla şiş elini heyecanla üç kez öptü. Beriki uzatmıştı elini. Sinirli, tiz, tatlı bir gülüşle "sevgili küçük hanım"ın elini öpüşüne bakıyordu. Elinin böyle öpülmesinden pek hoşlandığı belliydi. Alyoşa içinden şöyle geçirdi: "Bu kadar sevgi de fazla galiba..." Yüzü kızarmıştı. Yüzünde bir huzursuzluk belirdi.

- Elimi böyle öperek Aleksey Fyodoroviç'in yanında mahcup etmeyin beni, sevgili küçük hanım.

Katerina İvanovna biraz şaşırmış,

- Sizi mahcup etmek istediğimi mi sandınız yoksa? diye mırıldandı. Ah, meleğim, beni yanlış anlıyorsunuz!

- Siz de beni çok yanlış anlıyorsunuz belki, sevgili küçük hanım. Sandığınızdan çok daha kötü bir insan olabilirim. Kötü bir kalbim

vardır. Kendi başıma buyruğumdur. Zavallı Dmitri Fyodoroviç'i sırf eğlence olsun diye ayarttım o zaman.

- Ama şimdi de kurtarıyorsunuz. Söz verdiniz. Gerçeği söyleyeceksiniz ona. Çoktandır başka bir erkeği sevdiğinizi, bu erkeğin sizinle evlenmek için yakında buraya geleceğini anlatacaksınız...

- Ah, hayır, böyle bir söz vermedim ben size. Hep siz söylediniz bunları, ağzımı bile açmadım.

Katerina İvanovna'nın yüzü sarardı biraz, alçak sesle,

- Sizi yanlış anlamış olmalıyım, dedi. Söz vermiştiniz...

Gruşenka hep o sakın, neşeli, masum tavrıyla,

- Bir şey için söz vermedim ben size, dedi. Değerli küçük hanım, ne iğrenç ne kendi başına buyruk bir insan olduğumu görüyorsunuz işte. Canım ne isterse hiç düşünmeden onu yaparım. Demin söz verdim belki, ama şimdi şöyle düşünüyorum: "Ya gene hoşlanırsam o Miya'dan?.." Bir defasında pek hoşlanmıştım ondan. Hem de bütün bir saat... Bakarsınız şimdi gider, bundan böyle temelli evime yerleşmesini söylerim... Böylesine ne yapacağı belli olmayan bir kadını işte...

Katerina İvanovna güç iştirilir bir sesle,

- Ama demin... böyle konuşmuyordunuz.. diye mırıldandı.

- Ah, demin! Kalbim pek yufkadır, aptal bir insanın. Benim yüzümden çektikleri geliverirse aklıma! Ya eve gidince birden acıyırırsam ona... o zaman ne olacak?

- Beklemiyordum bunu...

- Ah, küçük hanım, bana göre ne iyi yürekli, soylusunuz. Bu hücum yüzünden belki de soğursunuz şimdi benim gibi bir budaladan.

Tatlı bir sesle,

- Güzel elinizi verin bana, meleğim benim, küçük hanımıcığım, diye ekledi.

Duygulu, coşkun bir tavırla Katerina İvanovna'nın elini tuttu:

- Bakın, sevgili küçük hanım, siz benim elimi nasıl öptüyseniz, ben de sizinkini öyle öpeceğim. Siz üç kez öptünüz benimkini, ödeşebilmemiz için benim üç yüz kez öpmem gerek. Öyle olacak zaten, her şeyi oluruna bırakalım. Belki sadık bir köleniz olurum, sizin için vargücümle çalışırım. Aramızda anlaşma falan yapmadan, birbirimize söz vermeden bırakalım, Tanrının buyurduğu gibi olsun. Eliniz, eliniz çok hoş! Sevgili hanımınısınız siz benim, güzelimsiniz!

Katerina İvanovna'nın elini sessizce dudaklarına götürdü. Gerçekten de öpücükle "ödeşmek" gibi pek tuhaf bir amacı vardı. Çekmiyordu elini Katerina İvanovna: Gruşenka'nın, "köle" olmak üzerine gene pek tuhaf bir tavırla söylediklerini ürkek bir umutla dinliyordu. Dikkatli dikkatli gözlerinin içine bakıyordu: Aynı saf, içten anlatım, aynı

berrak neşe vardı bu gözlerde... Bir umut belirdi Katerina İvanovna'nın içinde: "Biraz fazla saf galiba!" Bu arada Gruşenka "hoş el"e bakarak iyice duygulanmış gibi, yavaş yavaş dudaklarına götürüyordu onu. Ama tam dudaklarına değdireceği anda birden durdu, bir şey düşünüyormuş gibi, iki üç saniye öyle tuttu. Son derece tatlı, baygın bir sesle,

- Bakın ne diyeceğim, meleşim, dedi, öpmeyeceğim elinizi.

Sonra aşırı bir neşeyle gülmeye başladı.

Katerina İvanovna birden ürperdi.

- Nasıl isterseniz... Ne oldu size?

Gruşenka'nın gözlerinde bir şey parladı.

- Hiç unutmayın bunu! Siz öptünüz benim elimi, ben sizinkini öpmedim.

Bakışlarını Katerina İvanovna'nın gözlerinin içine dikmişti.

Katerina İvanovna birden bir şeyi anlamış gibi kızardı, ayağa fırladı.

- Küstah!

Ağır ağır Gruşenka da doğruldu.

- Elimi nasıl öptüğünüzü hemen şimdi anlatacağım Mitya'ya... benim sizinkini öpmediğimi de ekleyeceğim. Ne gülecektir!

- Adi kadın, defol!

- Ah, ne ayıp, küçük hanım, ah ne ayıp, böyle konuşmak hiç yakışmıyor size, sevgili küçük hanım.

Katerina İvanovna,

- Defol! Sokak kadını! diye bağırdı.

Hepten değişen yüzünde kasları titriyordu.

- Varsın, sokak kadını olayım. Siz de para almak için akşam karanlığında bekâr bir erkeğin evine koşunuz, satmak istediniz güzelliğinizi, sevgili küçük hanım, biliyorum bunu.

Katerina İvanovna haykırarak üzerine atıldı Gruşenka'nın, ama Alyoşa tuttu onu:

- Bir adım daha atmayın, hiçbir şey söylemeyin! Susun, karşılık vermeyin, gidiyor, hemen gidiyor!

Tam bu anda haykırışı duyan Katerina İvanovna'nın iki teyzesiyle oda hizmetçisi kadın koşarak girdiler içeri. Hepsi birden Gruşenka'nın üzerine saldırdılar.

Beriki kanepenin üzerinden şalını alıp,

- Gidiyorum, diye mırıldandı. Alyoşa, şekerim, geçirir misin beni!

Alyoşa ellerini birleştirerek ona uzatmış, yalvarıyordu:

- Gidin çabuk gidin!

- Geçir beni, sevgili Alyoşa'cığım! Yolda çok hoş bir şey anlatacağım sana! Bunu senin için yaptım, Alyoşa'cığım. Geçir beni, yavrum, pişman olmazsın.

Alyoşa kolunu sallayıp öte yana döndü. Gruşenka şen kahkahalar atarak koşup gitti.

Katerina İvanovna sinir krizleri geçiriyordu. Hıçkırma hıçkırma ağlıyor, soluk alınmakta güçlük çekiyordu. Hepsini başına toplanmışlardı.

Yaşlı teyzesi,

- Söylemiştim size, diyordu. Bu işten vazgeçmeniz için elimden geleni yaptım... çok heyecanlısınız... olacak iş miydi bu! Bu yaratıkları bilmezsiniz siz; hele bu... anlatılanlara bakılırsa en baskınlarıymış... Evet, kendi bildiğinizi okuyorsunuz hep, büyük sözü dinlemiyorsunuz.

Katerina İvanovna avazı çıktığıınca bağıırıyordu.

- Bir canavardır o! Niçin tuttunuz beni, Aleksey Fyodoroviç, gebertecektim onu, gebertecektim!

Alyoşa'nın yanında öfkesini tutacak gücü yoktu, beki de tutmak istemiyordu.

- Kırbaçlamalı onu, ipe çekmeli, kafasını satırla uçurmalı!.. Herkesin gözü önünde...

Alyoşa geri geri yürüyerek kapıya yaklaşmıştı.

Katerina İvanovna birden ellerini vurarak,

- Tanrım! diye haykırdı. O ha! Bu denli alçalabildi mi o! Demek orada o uğursuz akşam olanları anlattı bu kadına! "Satmak istediniz güzelliğinizi, sevgili küçük hanım!" Biliyor! Ağabeyiniz alçağın biridir, Aleksey Fyodoroviç!

Alyoşa birşeyler söylemek istiyordu ya, söyleyecek söz bulamıyordu. Yüreği sızlıyordu.

- Gidin, Aleksey Fyodoroviç! Utanıyorum, dehşet içindeyim! Yarın... ayaklarınıza kapanarak yalvarıyorum size, yarın gelin. Kınama-yın beni, bağışlayın, o zaman da ne diyeceğimi bilemiyorum size!

Alyoşa adeta sendeleyerek çıktı evden. Katerina İvanovna gibi o da ağlamak istiyordu. Hizmetçi kadın koşarak yetişti arkasından.

- Küçük hanım, bayan Hohlakova'nın şu pusulasını verineyi unutmuş size, öğleden beri masanın üzerinde duruyordu.

Alyoşa, bilinç dışı bir hareketle küçük, pembe zarfı aldı, ne yaptığının farkında olmadan, cebine soktu.

11

LEKELENMİŞ BİR ONUR DAHA

Kentle manastır arası bir verstten biraz uzaktı. Akşamın bu saatinde ıssız olan yolda çabuk çabuk yürüyordu Alyoşa. Karanlık iyice bastırılmıştı, otuz adım ilerisi seçilmiyordu. Yolun yarısında bir dört yol

ağzı vardı. Kavşaktaki tek söğüt ağacının altında bir karaltı belirdi. Alyoşa tam yanından geçiyordu ki, karaltı birden koptu yerinden, haykırarak üzerine saldırdı:

- Ya paranı, ya canını!

Alyoşa ürperdi, pek şaşırmıştı.

- Sen miydin, Mitya? dedi.

- Ha-ha-ha! Beklemiyordun, değil mi? Seni nerede bekleyeyim diye çok düşündüm. Onun evinin önünde bekleyeyim, dedim, sonra vazgeçtim. Üç yol geçiyor oradan, gözden kaçırabilirdim. Düşündüm, taşındım, sonunda burada beklemeye karar verdim. Buradan geçmek zorundaydın çünkü, manastıra giden başka yol yok. Hadi, anlat olan biteni bakalım, tahtakurusu gibi ez beni... Ne oluyor sana?

- Bir şey olduğu yok ağabey... korktum da bir an... Ah Dmitri! Demin babamın kanı... (Alyoşa ağlamaya başlamıştı, çoktandır istiyordu ağlamak; o anda bir şey kopuvermişti içimden sanki.) Az kaldı öldürüyordun onu... lanetledin onu... şimdi de... burada... şaka edebiliyorsun... ya paranı, ya canını!

- Ne o? Ayıp mı ettim? Yakışmadı mı?

- Yoo... öyle söyledim işte...

- Dur. Çevrene bak: Ne karanlık bir gece, görüyor musun, gökyüzü kara bulutlarla kaplı, rüzgâr da çıktı! Ağacın altında saklanmış seni beklerken birden aklıma şöyle bir düşünce geldi (yemin ederim doğru söylüyorum!): "Ne demeye acı çekeyim, bekleyeyim daha? İşte ağaç, mendilim, gömleğim var, bir ip yaparım onlarla, bir de ıslattım mı, tamam olur. Dünyaya yük olmamalıyım artık, iğrenç varlığımla küçük düşürmemeliyim onu!" Birden ayak sesleri duydum, gelen sendin... "Tanrın, diye geçirdim içimden, işte dünyada herkesten çok sevdiğim insan, biricik kardeşim! Tek sevdiğim insan!" Öylesine seviyordum seni o anda ki, bir an önce boynuna atılmak için sabırsızlanıyordum! Sonra budalaca bir şey geldi aklıma: "Biraz güldüreyim onu, dedim kendi kendime, korkutayım." Aptal gibi "Ya paranı, ya canını!" diye bağırdım. Maskaralığımı bağışla, laf olsun diye yaptım. Aslında içim... Eh, bırak bunları şimdi, neler oldu, onu anlat. Ne söyledi? Ez beni, hiç acımadan ez! Öfkelendi mi?

- Hayır... Bambaşka şeyler oldu orada, Mitya. Orada... İkisi de oradaydı.

- İkisi kim?

- Gruşenka ile Katerina İvanovna.

Dmitri Fyodoroviç şaşırmıştı.

- Olamaz! diye haykırdı, düş görüyorsun sen! Gruşenka onun evinde ha!

Alyoşa, Katerina İvanovna'nın evinde olan biteni ayrıntılarıyla anlattı. On dakika kadar sürdü konuşması. Düzgün, akıcı anlatıyordu denemez ya, en önemli sözcükleri, hareketleri büyük bir açıklıkla anlatıyordu. Ağabeyi Dmitri sessizce dinliyordu onu, ürkünç derecede sabit bir bakışla gözlerinin içine bakıyordu. Onun artık her şeyi anladığının, olayları kavradığının farkındaydı Alyoşa. Öte yandan, o anlattıkça ağabeyinin yüzü sıkıntılı değil de öfkeli bir anlatımla kaplanıyordu. Kaşlarını çatmış, dişlerini sıkıyordu. Sabit bakışı her an biraz daha sabitleşiyor, durgunlaşıyor, ürkünçleşiyordu sanki... sonra birdenbire değişti yüzü. Öfkeli, sert anlatımı göz açıp kapayıncaya kadar kayboldu, kısılmış dudakları aralandı... içten kahkahalarla gülmeye başladı. Kahkahadan uzun süre konuşamadı. Sonra sinirli bir heyecanla (böylesine içten olmasaydı, küstahca da denilebilirdi bu heyecanına):

- Demek öpmedi elini! diye haykırdı. "Canavar!" diye bağırdı ona demek! Canavarın ta kendisidir hem! İpe çekmeliymiş ha? Evet, evet, haklı, gereklidir bu, ben de aynı fikirdeyim, çoktan çekilmeliydi ipe, çoktan! Bir şey söyleyeyim mi sana kardeşim, ipe çekilecek de olsa, önce sağlığına kavuşturmak gerekir insanı. O küstahlar kraliçesini çok iyi anlıyorum. Ne mal olduğunu belli etmiş bu el öpme işinde, cadı! Cadıların da en cadısıdır o, onun gibi bir kaltak daha gelmemiştir yeryüzüne! Zevk duyuyor böyle şeylerden! Öyle koşup evine gitti demek? Hemen... şimdi... Koşayım ona! Alyoşka, kınama beni, kabul ediyorum, gırtlığını sıkamak bile az ona...

Alyoşka üzgün,

- Ya Katerina İvanovna! dedi.

- Onu da anlıyorum, hem şimdiye kadar anladığımdan da çok çok iyi! Dünyanın dört... şey, yani beş kıtasının keşfi gibi bir şey bu! Ne iş! babasını kurtarmak için, ağır bir hakarete uğramayı göze alarak kaba, kalın kafalı bir subaya koşan enstitü öğrencisi Katenka bu işte! Ama gururumuz, tehlikeye atılma tutkumuz, kadere baş eğmeme, evrene kafa tutma hastalığımız var! Teyzesi engel olmak istemiş ona diyorsun! O teyzesi de huysuzun tekidir. Moskovalı general karısının öz kız kardeşidir. Burnu ablasından da yükseklerdeydi. Ne zaman ki kocasının devlet parasını zimmetine geçirdiği anlaşıldı, çiftliğini, varını yoğunu kaybetti, kibirli hanını da birden indiriverdi burnunu, o gün bu gündür bir daha da kaldırmadı. Katya'nın bu işten vazgeçmesi için elinden geleni yapmış, ama dinlememiş beriki. "Herkesi yenebilirim ben, demek her şey benim emrimdedir! İstersem Gruşenka'yı bile büyülerim..." Kendine bu denli güveniyordu, kendi istedi bunu... suç kimde? Gruşenka'nın elini önce onun öpmesinde kurnazca

bir hesap mı var sanıyorsun? Yok, gerçekten, evet gerçekten âşık olmuştur Gruşenka'ya. Anlayacağın Gruşenka'ya değil de hayaline, düşüne... çünkü benim hayalim, benim düşümdür bu! Alyoşa, yavrum, nasıl kurtulabildin onların elinden? Cübbenin eteklerini toplayıp tabanları mı yağladın? Ha-ha-ha!

- Ağabey, o uğursuz akşam olanları Gruşenka'ya anlatmakla Katerina İvanovna'ya ne büyük bir hakaret ettiğini, onun da kızcağızın yüzüne karşı "Güzelliğin satmak için bekâr erkeklerin evlerine gidiyordunuz!" demesini önemsemiyorsun bakıyorum. Bundan daha büyük hakaret olur mu insana, ağabey?

Alyoşa'yı en çok üzen, ağabeyinin Katerina İvanovna'nın küçük düşmesine sevinmiş gibi görünmesiydi. Oysa olamazdı böyle bir şey elbette.

Dmitri Fyodoroviç birden çattı kaşlarını, avuç içiyle alnına vurdu.

- Hay Allah!

Alyoşa cemin her şeyi, Katerina İvanovna'nın uğradığı hakareti de "Ağabeyiniz alçağın biridir," diye bağırdığını da anlattığı halde, ancak şimdi dikkatini çekmişti bunlar.

- Evet, Katya'nın dediği gibi "o uğursuz akşamı" gerçekten de anlatmışımdır belki Gruşenka'ya. Evet, doğru, anımsadım, anlatmıştım! Mokroye'deydik, sarhoştum, çingene kızları şarkı söylüyordu... Ama hüngür hüngür ağlıyordum, yere diz çökmüş, Katya'nın hayali önünde dua ediyordum. Gruşenka da anlamıştı bunu. Her şeyi anlamıştı o zaman, anımsıyorum. O da ağlıyordu... Eh, Allah kahretsin! Şimdi başka türlü olabilir miydi zaten? O zaman ağladı, şimdi de... Şimdi de "hançeri kalbe" saplayıverdi! Kadınlar böyledir işte.

Başını önüne eğdi, daldı. Birden üzgün,

- Evet, dedi, bir alçağım ben! Tam bir alçak! Ağlayıp ağlamamam bir şeyi değiştirmez, gene alçağım! Onları avutacaksa, alçaklığı kabul ettiğimi söyle orada. Eh, yeter artık, hoşçakal, boşuna gevezelik etmeyelim! Fazlası can sıkar. Sen kendi yoluna, ben kendi yoluma gidelim. Son dakikaya kadar görüşmek istemiyorum seninle bir daha. Hoşçakal, Alyoşa!

İçtenlikle sıktı kardeşinin elini, hep birşeyler düşünüyormuş gibi başını kaldırmadan, önüne bakarak çabuk adımlarla yürüdü. Alyoşa, onun böyle gideceğine inanmadan arkasından bakıyordu.

Dmitri Fyodoroviç birden geri döndü.

- Dur, Alyoşa, bir itirafta daha bulunacağım sana! Yalnız sen bileceksin bunu. Bana bak, dikkatli bak: Burada, burada ürkünç bir rezalet hazırlanmaktadır (Dmitri Fyodoroviç "burada" derken yumruğunu vargücüyle göğsüne indirmişti. Rezalet, gerçekten de oracıkta, ce-

bindeydi, boynunda asılıydı sanki.) Tanıyorsun beni artık: Alçağım, süzme bir alçak! Ama şunu iyi bilesin ki, şimdiye dek ne yaptıysam, bundan sonra ne yapacaksam, hiçbirisi şu anda, evet, şu anda göğsümde taşıdığım, istersem hemen durdurabileceğim, ama durduramadığım, için için hazırlanan, olgunlaşan rezalet kadar iğrenç olamaz. Hiçbiri boy ölçüşemez onunla! Gene bilesin ki, vazgeçemeyeceğim ondan, yapacağım. Demin her şeyi anlattım sana, yalnız onu anlatmadım, çünkü benim bile yüzüm kızarıyor! Henüz durabilirim, vazgeçebilirim ondan. Durunca yitirdiğim onurumun yarısını hemen yarın yeniden kazanabilirim, ama durmayacağım, kararlaştırdığım alçaklığı yapacağım. Bunu bile bile yaptığımı da sen tanıklık edersin sonra! Felaket, karanlık! Anlatacak bir şey yok bunda, zamanı gelince görürsün. Çirkef sokağı ile cadı! Elveda! Benim için dua etme, değmem, hem istemez de, hiç istemez... hiç ihtiyacım yok duaya! Boş ver!..

Birden yürüyüp uzaklaştı. Alyoşa manastırın yolunu tuttu: “Nasıl, nasıl olur da bir daha hiç görmem onu? diye düşünüyordu. Yarın göreceğim, arayıp bulacağım onu, özellikle arayıp bulacağım, neler diyor!..”

Manastırı dolanarak çam korusundan doğru keşişhaneye gitti. Akşamın o saatinde hiç kimseyi içeri alınazlardı ama ona açtılar kapıyı. Zosima dedenin hücreğine girerken yüreği duracakmış gibi çarpıyordu. “Niçin, niçin çıkmıştı, niçin (dış dünyaya) yollanmıştı onu Zosima dede? Burada huzur, kutsal bir yaşantı var, oysa dışarıda can sıkıntısı, kişinin, içinde kendisini yitirdiği, yolunu şaşırdığı zifiri bir karanlık sarmış her yanı...”

Hücrede rahip adayı Porfiriy ile, durumu gittikçe ağırlaşan (Alyoşa bunu öğrenince dehşete kapılmıştı) Zosima dedeye bakmak için bütün gün her saat başı uğrayan papaz Paisiy vardı. Zosima dede akşamları keşişhanede rahipleriyle yaptığı sohbet toplantısına bile katılamadığı için, toplantı yapılamamıştı bu akşam. Rahipler akşam ayininden sonra çoğunlukla, Zosima dedenin hücresinde toplanırlardı. Her biri o gün işlediği günahları, aklından geçirdiği kötülükleri, varsa aralarındaki kavgalarını yüksek sesle anlatırdı dedeye. Bazıları önünde diz çökerek dökerdi içini. Zosima dede hepsini dinler, sorunlarını çözer, avutur, öğütler verir, kutsadıktan sonra yollardı. Dedeliğe düşman olanlar bu toplu “günah çıkarmaya” karşı dururlar, bunun bir çeşit dinsizlik olduğunu savunurlardı. Oysa böyle bir şey yoktu bunda. Hatta başpiskoposluğa başvurmuşlar, bu tür günah çıkartmaların kutsal amaca ulaştırması bir yana, üstelik kişiyi günaha soktuğunu söylemişlerdi. “Rahiplerin çoğu, kendilerini zorunlu saydıkları için, ister istemez gidiyorlar Zosima dedeye, çünkü herkes gidiyor, onlar gitmezse

bozguncu, kendini beğenmiş, isyancı bellenmekten çekiniyorlar.” Rahiplerden bazılarının akşamları yapılan bu günah çıkarma törenine giderken aralarında anlaştıklarını iddia ediyorlardı: “Bu sabah sana kızdığını söyleyeceğim, sen de doğrula.” Bir şey söylemiş olmak, dededen yakalarını kurtarmak için yapıyorlarmış bunu... Anlatılanlarda gerçek payı olduğunu biliyordu Alyoşa. Öte yandan, akrabalarından aldıkları mektupları bile keşişlerin getirip Zosima dedeye açtırmalarına, mektupları önce onun okumasına kızanların olduğunu da biliyordu. Bunların seve seve, içtenlikle, gönülden, ruhlarını günahlardan arındırmak amacıyla yapılması gerekiyordu kuşkusuz. Oysa bazen hiç de içten davranılmadığı oluyordu. Bununla birlikte rahiplerden yaşlı, tecrübeli olanları “ruhunu günahlardan arıtmak amacıyla buraya içtenlikle gelenler için bu denemeler ruhlarının kurtuluşu yolunda çok yararlıdır, diyorlardı. Ama canı sıkılanlar, homurdananlar keşiş sayılmazlar, manastıra boşuna gelmişlerdir, onların yeri dış dünyadadır... Günahattan, şeytandan değil dış dünyada, Tanrının tapınağında bile kaçılmaz, öyleyse günaha karşı yumuşak davranmamak gerekir.”

Peder Paisiy, Alyoşa’yı kutsadıktan sonra alçak sesle,

- Çok zayıf düştü, dedi, hep uyuyor. Kolay kolay uyandıramıyoruz onu. Zaten uyandırmaya da gelmez. Beş dakika için uyandı demin, rahip kardeşlerimize, onları kutsadığını, onların da onun için dua etmelerini dilediğini bildirmemizi söyledi. Yarın bir kez daha kutsal ekmekle şarap almak niyetinde. Seni de andı, Alyoşa, gidip gitmediğini sordu, kentte olduğunu söyledik. “Ben izin verdim ona, dedi. Şimdilik burada değil, dışarıdadır onun yeri.” Sevgiyle, kaygıyla anıyor seni, bunun senin için ne yüce bir mutluluk olduğunu biliyor musun? Yalnız şu var, daha bir süre dışarıda kalınana niçin izin verdi? Yazgında bir şey görüyor demek! Şunu unutma ki, Aleksey, dedenin sana verdiği bir görevdir bu. Dışarıdaki yaşantının boş tutkularına, neşesine kaptırmamalısın kendini...

Peder Paisiy dışarı çıktı. Zosima dedenin son saatlerini yaşadığından kuşkusu yoktu Alyoşa’nın. Belki yaşama savaşını bir iki gün daha sürdürebilirdi. Alyoşa babasıyla, Hohlakov’larla, ağabeyi, Katerina İvanovna’yla görüşmeye söz vermişti ama, yarın manastırdan çıkmaya, Zosima dede ölünceye dek burada kalmaya kararlıydı. Sevgiyle dolup taşıyordu yüreği. Kentte, bir anlığına bile olsa, burada ölüm döşğinde bıraktığı, dünyada en değer verdiği insanı unuttuğu için kendi kendine kızıyordu. Zosima dedenin yatak odasına girdi, uyuyan ihtiyarın ayakucunda diz çöküp alnını yere koydu. Zosima dede, hiç kıpırdamadan, sakın sakın uyuyordu. Soluk alış bile belli değildi. Yüzünde bir huzur vardı.

Sabah Zosima dedenin konuklarıyla görüştüğü odaya geçti Alyoşa; soyunmadan (yalnızca çizmelerini çıkardı), çoktan beri geceleri başının altına bir yastık alıp yattığı dar, sert maroken kanepeye uzandı. Kanepenin üzerine bir şey sermeyi hanidir unutmuştu. Yalnızca cüppesini çıkarıyor, yorgan diye üzerine alıyordu. Ama uyumadan önce yere diz çöker, uzun uzun dua ederdi. Yüreken dua ederken, içindeki kuşkuları kaldırması için yakarmazdı Tanrıya. Duadan sonraları eskiden her zaman içini saran o tatlı duygululuğun yeniden gelmesini isterdi. Çoğunlukla hep bunun için dua ederdi. Bu tatlı duygu mutluluk, huzur dolu bir uyku verirdi ona. Dua ederken birden, Katerina İvanovna'nın hizmetçisinin, peşinden koşup ona verdiği küçük, pembe zarfa dokundu eli cebinde. Bir an şaşırdı, duasını bitirdi. Sonra kısa bir kararsızlıktan sonra açtı zarfı. Sabah Zosima dedenin yanında onunla öylesine alay eden madam Hohlakova'nın küçük kızı Lise'dendi mektup.

"Aleksy Fyodoroviç, diye başlıyordu, herkesten, annemden bile gizli yazıyorum size, bunun ne denli kötü bir davranış olduğunu da biliyorum. Ama yüreğimdakilere size açmazsam yaşayamam, hem zamanı gelinceye dek bunu ikimizden başka hiç kimse bilmemeli. Ama size söylemeyi böylesine istediğim şeyi nasıl açacağım size? Kâğıda ne yazarsan yaz, kızarmaz derler; inanın yalan bu, tıpkı şimdi benim yüzüm gibi o da kızarır. Canım Alyoşa, sizi seviyorum, tâ çocukluğundan beri seviyorum. Moskova'da şimdikinden bambaşka bir insan olduğunuz zamandan beri tutkunum size, ömrümün sonuna dek seveceğim... Hayatımızı birleştirmek, yaşlılık günlerimizde beraber olmak için kalbimle seçtim sizi. Manastırdan çıkarsanız olabilir bu elbette. Yaş konusuna gelince, yasaların buyurduğu yaşa kadar bekler, o zaman evleniriz. Bu arada ben de iyileşir, yürümeye, dansetmeye başlarım. Bundan kuşkunuz olmasın.

"Görüyorsunuz ya, her şeyi düşündüm, yalnızca bir şeyi bilmiyorum: Mektubumu okuyunca benim hakkımda ne düşüneceğinizi. İşim gücüm gülmek, huysuzluk etmektir, demin kızdırdım sizi. Ama inanın, kalemi eliime almadan önce Meryem Ana'nın tasviri önünde dua ettim; şimdi de ediyorum, ağlamamak için zor tutuyorum kendimi.

"Sırrım ellerinizde artık, yarın geldiğinizde yüzünüze nasıl bakaçağımı bilemiyorum. Ah, Aleksy Fyodoroviç, ya gene tutamazsam kendimi de deminki gibi gülmeye başlarsam? Beni iğrenç bir alaycı sanıyorsanızdur kuşkusuz. Mektubuma inanmayacaksınız. Bunun için, yalvarırım size, canım, bana birazcık olsun insafınız varsa, yarın geldiğinizde gözlerimin içine bakmayın pek, çünkü göz göze geldik mi hemen gülmeye başlarım, hem üzerinizde o uzun giysiniz

olduktan sonra... Aklıma gelince şimdiden kaynar sular dökölüyor başımdan aşağı. İşte bu yüzden, gelince bir süre hiç bakmayın bana, anneme ya da pencereden dışarı bakın...

“İşte bir aşk mektubu yazdım size! Tanrım, ne yaptım ben! Alyoşa, kınamayın beni, yaptığım çok kötü bir şeyse, canınızı sıktıysam, bağışlayın. Artık mahvolmuş bir kızın sırrı, belki şerefi de sizin elinizdedir.

“Bugün kesinlikle ağlayacağım. Allahaısmarladık, yarınki ürkünç görüşmemize kadar... Lise.

“P.S. Alyoşa, yarın kesinkes, kesinkes, kesinkes gelin! Lise.”

Alyoşa şaşırılmıştı, iki kez üst üste okudu mektubu, birden tatlı tatlı gülümsedi. Ürperdi, gülümsediği için günah işledi gibi geldi ona. Ama bir an sonra gene öyle tatlı tatlı, mutlu gülümsedi. Mektubu usulca zarfın içine koydu, haç çıkardı, yattı. Ruhundaki dagalanına bir anda geçmişti.

Uykuya dalınadan gene haç çıkararak “Tanrım, diye mırıldandı, onların hepsine merhamet et. Bu mutsuz, yürekleri fırtınalarla dolu kullarına acı, doğru yolu göster onlara. Sevginin kendisisin sen, hepsini mutlu kıl! Senin yolundan ayırma.”

İKİNCİ BÖLÜM

1

PEDER FERAPONT

Çok erken, daha gün ışımadan uyanınıştı Alyoşa. Zosima dede de uyanıktı, yataktan kalkıp koltuğa oturmak istiyordu ama, çok bitkin hissediyordu kendini. Bütününü kendindeydi. Yüzünde yorgun, ama candan, handiyse neşeli bir görünüş vardı. Bakışı mutlu, içten, tatlıydı. “Günün bir daha doğuşunu göremem belki,” dedi Alyoşa’ya. Günah çıkarmak istediğini bildirdi, kutsal ekmekle şarap getirmelerini söyledi. Zosima dedenin günahını daima peder Paisiy çıkarırdı. Günah çıkardıktan, kutsal ekmekle şarap alındıktan sonra ölmek üzere olanlar için yapılan son ayine geçildi. Keşişhane rahipleri toplandılar, hücre yavaş yavaş dolmuştu. Bu arada gün doğdu. Manastırdan da gelmeye başladılar. Son ayin bittikten sonra Zosima dede herkesle vedalaşmak istedi, rahipleri bir bir öptü. İçerisi pek kalabalık olduğu için, işi bitenler dışarı çıkıyor, ötekiler giriyordu. Alyoşa, törenden sonra gene koltuğa oturan Zosima dedenin hemen yanında ayakta duruyordu. Gerçi konuşmaya gücü yetmiyordu ya, hâlâ anlatıyor, öğütler veriyordu. Oldukça yüksek çıkıyordu sesi. Odasını dolduran rahipleri şefkat dolu gözlerle süzerek, güleç bir tavırla “Bunca yıl öğütler verdim size, dedi; hep yüksek sesle konuştuğum için bir alışkanlık oldu bende bu; öyle ki, şu bitkin durumumda bile susmak, konuşmaktan daha güç geliyor bana, sevgili kardeşlerim.” Alyoşa, Zosima dedenin o anda söylediklerinden bazı şeyler anımsayabildi sonra. Ne var ki, oldukça yüksek sesle, düzgün konuştuğu halde, ka-

rışık anlatıyordu. Türlü türlü şeylerden söz ediyordu. Sanki şimdide dek söylediklerini ölüm döşeğinde bir kez daha söylemeye, söyleyemediklerini de bu son saatlerine sığdırmaya çalışıyordu. Bunu yalnızca öğüt vermiş olmak için değil de, mutluluğunu, yüreğini dolduran sevinci herkesle paylaşmak için yaptığı belliydi...

Sonraları Alyoşa'nın anımsadığı kadarıyla şöyle öğüt veriyordu:

- Birbirinizi sevin, kardeşlerim. Tanrının kullarını sevin. Bizler, buraya geldik, bu duvarların arkasına kapandık diye dış dünyadaki insanlardan daha sevgili kullar değiliz. Tersine, buraya gelenler, kendilerini öteki insanlardan daha kötü saydıkları için gelirler buraya... Bu duvarlar arasında ömür tüketen her rahip, gün geçtikçe daha iyi anlar bunu. Yoksa buraya gelmesi bir şeye yaramaz. İnsanlardan yalnızca kötü olmadığı, üstelik onlara karşı suçlu da bulunduğu bilincine varınca amaca ancak o zaman ulaşmıştır. Şunu bilersiniz ki, yavruların, dünyadaki tüm kötülüklerin, insanların işledikleri günahların bile tek sorumlusu bizleriz. Bunun bilincine varan her rahip, hatta insan, yaşamasının amacına ermiş demektir. Rahiplerin öteki insanlardan bir ayrıcalığı yoktur çünkü. Onlar her insanın seçmesi gereken yolu seçmiş mutlu kişilerdir, o kadar. Yüreğimiz ancak o zaman ölümsüz, doymak bilmeyen, tüm evreni içine alan sevgiyle dolar. O zaman her birimiz yüreğindeki sevgiyle insanlığı bu yola çekmek, gözyaşlarıyla bütün günahları yıkayıp temizlemek gücüne sahip olur... Yüreğinizin sesini dinleyin her zaman, durmadan, dinlenmeden günahlarınızı kendi kendinize söyleyin. Korkmayın günahlarınızdan, bile bile işlemiş olduklarınızdan da korkmayın, yeter ki pişmanlık duyun, Tanrıyla pazarlığa, girişmeyin. Şunu da ekleyeyim, gururlanmayın. Sizden küçüklere karşı da, büyüklere karşı da gururlanmayın. Sizi küçümseyen, size hakaret eden, iftira eden, küçük düşüren insanlardan nefret etmeyin. Dinsizlerden, kötü yolda olanlardan, maddecilerden de, bunların iyi yüreklilerinden olduğu kadar (özellikle çağımızda bunların iyi yüreklipleri çoktur çünkü) en azgınlarından da nefret etmeyin. Her zaman şöyle dua edin onlar için: "Tanrım, dua edecek kimsesi olmayanları da, sana dua etmek istemeyenleri de bağışla!" Sonra şöyle ekleyin: "Gururlu olduğum için dua etmiyorum onlar için, Tanrım, çünkü ben kendim önemsiz bir yaratığım, herkesten, her şeyden aşağıyım..." "Tanrının kullarını sevin, yabancılara kaptırmayın onları; tembelliğe dalar, kendinizi iğrenç kibire tutsak eder, hele bencil olursanız her ülkeden gelir, sürünüzü alırlar elinizden. Durmadan, dinlenmeden İncil'i anlatın halka... Doğruluktan ayrılmayın... Altınla gümüşü sevmeyin, yanınızda bulundurmayın... İnanın, dinin bayraktarlığını yapın. Yükseklerle kaldırın onu..."

Ne var ki, Zosiina dede, burada anlatıldığından, Alyoşa'nın sonra anımsadığından çok daha karışık, kesik kesik konuşuyordu. Arada bir gücünü toplamak istiyor gibi susuyor, soluyordu ya, coşmuştu sanki. Gerçi odadakilerin çoğu sözlerine şaşırıyor, onları anlaşılmaz buluyorlardı, ama heyecanla dinliyorlardı onu... Sonra hepsi anımsadı bu sözleri. Alyoşa bir şey için bir ara dışarı çıkıp hücrede, kapıda bekleyenlerin heyecanını görünce şaşırıldı. Bazıları endişeli bir heyecan içindeydiler, bazıları ise gururlu, bekliyorlardı. Herkes, Zosiina dedenin ölümünden hemen sonra olacak büyük bir şeyi bekliyordu. Bir bakıma anlamsız bir bekleyişti bu, ama en ciddi rahipler bile bırakmıştı kendini bu bekleyişte. En ciddi, peder Paisiy'di. Alyoşa, kentten, ona bayan Hohlakova'dan tuhaf bir mektupla gelen Rakitin'in bir rahiple onu dışarı çağırması üzerine ayrılmıştı Zosiina dedenin yanından. Kadın pek önemli, iyi bir haber veriyordu ona: Dün Zosiina dedeye kutsanmak için gelen kadınlar arasında yaşlı, başçavuş karısı, kentli bir dul vardı. Zosiina dedeye, görevle Sibirya'ya, Irkutsk'a giden, bir yıldır hiçbir haber alamadığı oğlu Vasenka için kiliseye ölü duası ettirsin mi diye sormuştu. Zosiina dede çok sert karşılık verdi ona, yasakladı böyle bir şey yapmasını, ölmemiş bir insan için ölü duası okutturmanın büyücülükten farksız olduğunu söyledi. Kadının bilgisizliğini bağışlayıp, "geleceğin kitabından okur gibi" (mektubunda aynen böyle söylüyordu bayan Hohlakova) şöyle ekledi: "Oğlun Vasya, yaşıyor, en kısa zamanda ya kendisi gelecek, ya mektup yollayacak. Evine git, bekle." Bayan Hohlakova heyecanla "Ne mi oldu?" diye ekliyordu, söylediği çıktı dedenin, tam olarak, hatta fazlasıyla çıktı. Yaşlı kadın evine gider gitmez, Sibirya'dan gelmiş bir mektup uzatmışlar ona. Hepsi bu kadar da değildi: Yolda, Katerina Burg'dan yazdığı bu mektupta Vasya annesini, Rusya'ya döndüğünden, bir memurla geldiğinden, mektup eline geçtikten üç hafta sonra "annesini kucaklayabileceğini" umduğundan haberdar ediyordu. Bayan Hohlakova heyecan dolu bir dille yalvarıyordu Alyoşa'ya: "Dedenin bu son kehanet mucizesini hemen bildirin başrahiple rahiplere." Mektubunu şöyle bitiriyordu: "Herkes, herkes duymalı bunu!" Mektup aceleyle yazılmıştı. Bayan Hohlakova'nın heyecanı her satırda okunuyordu. Ama Alyoşa'nın rahiplere bildirmesine fırsat kalmadı. Hepsi biliyordu olanı biteni: Rakitin, Alyoşa'ya yolladığı rahibe ayrıca şunu söylemişti: "Sayın peder Paisiy'e de pek önemli, geciktirilemeyecek bir iş için kendisini görmek istediğimi, bu küstahlığımı bağışlaması için önünde saygıyla eğildiğimi ilet:" Rahip, Alyoşa'dan önce peder Paisiy'e haber verdiği için Alyoşa, Rakitin'in yanına geldiğinde ancak mektubu okumuş, delil olarak da onu peder Pa-

isiy'e göstermişti. Bu kuşkucu, ciddi adam "mucize" haberini kaşlarını çatarak okumuş, duygularını açığa vurmada edememişti.

Gözleri parladı, dudaklarında ağırbaşlı, anlamlı bir gülünisme belirdi. Birdenbire ağzından kaçmış gibi,

- Daha neler göreceğiz? dedi.

Çevresindeki rahipler de,

- Daha neler göreceğiz, daha neler göreceğiz? diye yinelediler.

Ama peder Paisiy gene çattı kaşlarını, "durum iyice aydınlanınca-ya kadar" bundan hiç kimseye söz etmemelerini istedi. "Dışarıdakiler böyle şeylere pek kolay inanırlar çünkü, hem kendiliğinden de olmuş olabilir bu olay." Son tümcesini vicdanının rahat olması içinmiş gibi, kendiliğince söylediğine kendi de inanmamış gibi sakıngan söylemişti. Öyle ki, rahiplerin de gözünden kaçmamıştı bu. Kısa bir zaman sonra manastırda herkes, sabah ayını için dışarıdan gelenler bile duymuşlardı "mucize"yi. Bu mucizeye en çok şaşan, bir gün önce uzak kuzeyde küçük Obdorsk kasabasındaki "Aziz Silvester" manastırından gelmiş rahipti. Dün bayan Hohlakova'nın yanında durmuş, "şifa bulan" kızı göstererek Zosima dedenin önünde yerlere kadar eğilip, "Böyle şeyleri nasıl yapabiliyorsunuz?" demişti.

Aslında şimdi şaşırınıyordu adamcağız. Neye inanacağını bilemiyordu. Daha dün akşam, peder Ferapont'u arı kovanlığının arkasındaki özel hücrede ziyaret etmişti. Bu görüşmenin olağanüstü, ürkünç bir etkisi olmuştu üzerinde. Peder Ferapont, Zosima dedenin (daha doğrusu, havailik, zındıklık saydığı dedeliğin) düşmanı diye sözünü ettiğimiz büyük perhizci, konuşmayı bile bırakmış, çok yaşlı rahipti. Konuşmayı bıraktığı için hemen hiç kimseye konuşmuyordu ama, oldukça tehlikeli bir düşmandı bu. Daha çok şu bakımdan tehlikeliydi: Rahiplerin çoğu ondan yanaydı. Dışarıdan gelenlerin hemen hepsi ise, onun meczup olduğundan hiç kuşku duymuyorlardı ama, büyük bir din adamı, kutsal bir yol gösterici sayıyorlardı onu. Zaten en etkili yanı da mezcupluğuuydu. Zosima dedeye hiç gitmezdi peder Ferapont. Gerçi dünyayla ilişkisini kesenlerin bölümünde kalıyordu ya, hep o mezcupluğu yüzünden bu bölümün usulleriyle de rahatsız etmiyorlardı onu. Yaşı yetmiş beş, belki daha fazlaydı. Keşişhanenin kovanlığı arkasında, duvarın köşesinde çok eskiden, geçen yüzyıl, gene konuşmayı bile bırakmış, yüce bir perhizci olan peder İona için yapılmış (yüz beş yaşına kadar yaşamıştı peder İona; manastırda, çevrede onun mucizeleri üzerine hâlâ birçok ilginç öyküler anlatılır) köhne, ahşap bir hücrede kalıyordu. Peder Ferapont uzun uğraşmalar sonunda, yedi yıl önce, manastırın bu, ötekilerden uzak, bir başına hücresinin, daha doğrusu kulübesinin kendisine verilmesini sağlamıştı. İçi ona

bağışlanmış tasvirlerle dolu olduğu, tasvirlerin önünde gene bağışlanmış kandiller sürekli olarak yandığı (peder Ferapont bu kandillerin bakıncısıydı sanki) için küçük bir kiliseden farksızdı bu hücre. Anlatılanlara bakılırsa (ki gerçekten de öyleydi), üç günde ancak bir kilo ekmek yiyordu. Bir kilo ekmeği üç günde bir, arıların bakıcısı getiriyordu ona. Peder Ferapont, hizmetini gören bu rahiple bile pek seyrek konuşurdu. Her pazar ikinci sabah ayininden sonra başrahibin yolladığı kutsal ekmekle, arıcının getirdiği ekmek, haftalık yiyeceğiydi ihtiyarın. Testisinin suyunu her gün değiştiriyorlardı. Ayinlere pek seyrek gidiyordu. Ziyarete gelenler bazen onun bütün gün yere diz çökmüş, çevresine hiç bakmadan dua ettiğine tanık olurlardı. Ziyaretçilerle konuştuğu da olurdu ya, her zaman kısa, kesik kesik, tuhaf, hatta kaba olurdu bu konuşmaları. Bununla beraber, pek seyrek, gelenlerle konuşmaya daldığı da olurdu, ama çoğunlukla, dinleyicisini meraka düşüren esrarlı bir sözcük söyler, susar, ne denli ısrar edilirse edilsin, ağzını bir daha açmazdı. Cahil tabaka arasında peder Ferapont'un göksel ruhlarla konuştuğu, bu yüzden de insanlarla konuşmadığı üzerine söylentiler dolaşıyordu. Obdorsklü rahip, gene konuşmasını pek sevmeyen, sessiz bir rahip olan arı bakıcısının sözüne uyarak kovanların arasından geçip peder Ferapont'un hücresinin bulunduğu köşeye gelmişti. Arı bakıcısı uyarınıştı onu: "Belki hiç konuşmaz sizinle, uzak yoldan geldiğiniz için konuşabilir de." Sonra anlattığı gibi, büyük bir korku içinde yaklaşmış hücreye rahip. Ortalık kararınıştı. Peder Ferapont hücresinin kapısında alçak bir bankta oturuyordu. Büyük, yaşlı bir karaağacın yaprakları hafif hafif hışırdıyordu başının üzerinde. Akşam serinliği çıkmıştı. Obdorsklü rahip, mutlu kişinin ayaklarına kapandı, onu kutsamasını istedi.

Peder Ferapont,

- Rahip, dedi, ister misin ben de senin ayaklarına kapanayım?
Kalk!

Rahip kalktı.

- Kutsarken kutsanmış olursun. Otur yanıma. Nereden geliyorsun?

Rahibi en çok şaşırtan, kesin bir perhiz yapan peder Ferapont'un, yaşı böylesine ilerlemişken görünüşte güçlü kuvvetli, sağlam yapılı, zayıf ama sağlıklı, yüzünün canlı olmasıydı. Belli ki gücünü yitirmemişti daha. Atletik bir yapısı vardı. Yaşı yetmiş beşi bulmuştu ama, eskiden simsiyah olduğu belli gür saçlarıyla sakalları iyice aklaşmamıştı. Gri gözleri iri, ıslık ıslık, ama kişiyi şaşırtacak denli patlaklı. "O"ların üzerine basa basa konuşuyordu. Eskiden "hapishane çuhası" denilen kaba, koyu pembe bir kumaştan uzun bir gömlek vardı

üzerinde. Belini kalın bir iple sıkımişti. Boynuyla göğsü açıktaydı. Son derece kalın keten bezinden yapılmış, aylardır üzerinden çıkarmadığı, artık kirden simsiyah olmuş fanilas, uzun gömleğinin altından görünüyordu. Gömleğinin altında on iki kilo ağırlığında kutsal bir zincir taşıdığı söylenirdi. Çıplak ayağına eski, parça parça bir potin geçirmişti.

Konuk rahip meraklı, çabuk, biraz ürkek bakışlarla keşişi süzerken,
- Obdorsk kasabasından, diye karşılık verdi, Kutsal Silvester'den.
- Silvester'e bulundum. Kaldım orada. Sağlığı nasıl başrahibiniz Silvester'in?

Rahip susuyordu.

- Hiçbirinizde akıl yok! Perhizi nasıl tutuyorsunuz?
- Eski keşişhane usulüne göre: Büyük perhiz ayında pazartesi, çarşamba, cuma günleri sofra kurmayız. Salı, perşembe günleri beyaz ekmek, ballı hoşaf, böğürtlen ya da beyaz lahana turşusu, bir de kavrulmuş arpa unu verilir. Cumartesileri beyaz lahana çorbası, nohutlu erişte, sulu buğday lapası, hepsi yağla yapılır bunların. Hafta sonunda bunlara kurutulmuş balıkla lapa da eklenir. Son hafta pazartesi sabahından ta cumartesi akşamına dek altı gün su, ekmek, bir de çiğ sebzeden başka bir şey koymayız ağzımıza. O da çok az. Zaten bazı günler hiç yemeyiz. Birinci kutsal haftada olduğu gibi aç dururuz. Büyük Cumada ağzımıza bir şey koymayız. Saat üçe kadar aç durduktan sonra bir parçacık ekmek yeriz, biraz su, bir bardak da şarap içeriz. Kutsal Perşembede yağsız haşlama yer, şarap içer, kuru birşeyler atıştırırız. Çünkü Laodiki ruhani meclisinin aldığı kararda şöyle deniyor: "Büyük Perhiz ayının son perşembe günü yemek yenmesine izin verilirse Büyük Perhiz lekelenmiş olur." İşte böyle tutuyoruz perhizi.

Rahip cesaretlenerek,

- Ama bizim perhizimiz sizinkinin yanında hiç kalır elbette, kutsal peder, diye ekledi. Çünkü bütün yıl, kutsal paskalyada bile ekmekten, sudan başka bir şey koymuyorsunuz ağzınıza. Hem bizim iki günde yediğimiz ekmeği, siz bir haftada yiyorsunuz. Doğrusu böyle sine yüce bir perhiz görülmemiştir.

Peder Ferapont "m"nin üzerine basarak birden,

- Ya mantar? diye sordu.

Rahip şaşırmıştı.

- Mantar mı?

- Evet. Onların ekmeğine hiç muhtaç değilim, ekmeği de bırakabilir, gerekirse ormana gider, orada mantarla ya da çilekle yaşayabilirim. Oysa onlar ekmeği bırakıp bir yere gidemezler, demek hâlâ şeytanın buyruğu altındadırlar. Şimdi bazı kâfirler bu kadar sıkı perhize

gerek olmadığını söylüyorlar. Bu düşünce kötü, dinsizce bir düşüncedir.

Rahip derin bir soluk aldı.

- Ah, çok doğru buyurdunuz.

Peder Ferapont,

- Onlardaki şeytanları gördün mü? diye sordu.

Rahip ürkek ürkek,

- Kim onlar? dedi.

- Geçen yıl kutsal elli günlük perhizde ziyaret etmiştim başrahibi, o gün bugündür bir daha uğramadım. Gördüm... bazılarının göğsünde oturuyor, cüppesinin altında saklanıyordu, boynuzları dışarıda kalmıştı. Bazılarının cebinden uzatmıştı başını, fıldır fıldır gözleri benden korkuyorlardı. Bir başkasının pis midesine sermiş postu. Hele bazılarının boynuna yapışmıştı, adamcağız görmüyordu boynunda ne taşıdığını.

- Siz... görüyor muydunuz?

- Söyledim ya görüyordum diye. Başrahibin yanından çıkarken baktım, bir tanesi benden saklanmak için kapının arkasına kaçtı. Kocaman bir şeydi hem, bir buçuk arşından uzundu boyu. Kıllı, uzun kuyruğunun ucu kapının arasında kalmıştı, fırsatı kaçırır mıyım hiç, birden hızla çarptım kapıyı, kuyruğu sıkıştı. Bastı yaygarayı, nasıl debeleniyordu! Üç kere haç çıkardım. Olduğu yerde çat diye çatladı, geberdi gitti. O köşede çürümüştür şimdi, pis pis kokuyordur, ama onlar görmüyorlardır leşini, pis kokudan burunlarının direği sızlamıyordur. Bir yıl oldu, gitmiyorum oraya. Yabancı olduğun için söylüyorum sana bunu.

Rahip gittikçe açılıyordu.

- Çok korkunç bir şey bu anlattığınız! Yüce, kutsal peder, ta uzak illerde bile duyulan, sizinle ilgili bir söylenti var, kutsal ruhla sürekli konuştuğunuz söyleniyor, doğru mu bu?

- Bazan uçarak geldiği oluyor.

- Uçarak mı? Ne biçimde?

- Kuş biçiminde.

- Kutsal Ruh! Güvercin biçiminde, değil mi?

- Senin dediğin Kutsal Ruh, benimkisi ise başka. Kutsal Ruh başka bir kuş biçiminde de inebilir: Bazan kırlangıç biçiminde, bazen saka, bazen da çayır kuşu biçiminde gelir.

- Peki, çayır kuşundan nasıl ayırıyorsunuz onu?

- Konuşuyor.

- Nasıl konuşuyor, ne dilinde?

- İnsan dilinde.

- Peki ne söylüyor size?

- Sözgelimi, bugün gelip, beni bir alımağın ziyaret edeceği, olur olmaz şeyler soracağı haberini verdi. Çok şey öğrenmek istiyorsun, rahip.

Rahip başını salladı.

- Yüce, en kutsal peder, çok korkunç şeyler söylüyorsunuz. Gözlerinde bir kuşku parıltısı vardı.

Peder Ferapont bir süre sustuktan sonra,

- Şu ağacı görüyor musun? diye sordu.

- Görüyorum, kutsal peder.

- Sence karaağaçtır bu, bence değil.

- Nedir sizce?

Rahip heyecanlı bir bekleyiş içinde sustu.

- Geceleri oluyor. Şu iki kalın dalı görüyor musun? Geceleri İsa'nın kolları oluyor onlar, bana uzanıyorlar, beni arıyorlar. Açık seçik görüyorum bunu. Korkunç, ah çok korkunç!

- Madem ki kollarını size uzatan İsa'nın kendisi, bunda korkunç olan ne?

- Kapıp göklere götürmek istiyor beni.

- Sağken mi?

- İlyas'ın canlı insanı kaldırıp götürdüğünü duymadın galiba?..

Obdorsk'lu rahip gerçi bu konuşmadan sonra yanında kaldığı rahibin hücreesine oldukça şaşkın dönmüştü ya, gene de Zosima dededen çok peder Ferapont'a yakınlık duyuyordu. Obdorsk'lu peder her şeyden önce perhizden yanaydı, peder Ferapont gibi büyük bir perhizcinin "mucize şeyler görmesi" onun için pek tuhaf değildi. Sözleri saçma gibi görünüyordu kuşkusuz. Ama bu sözlerin içindeki asıl anlamı Tanrı bilirdi. İsa uğruna meczup olanların daha ne sözleri, ne hareketleri oluyordu! Şeytanın kuyruğunun kapı arasına sıkışmasına içtenlikle inanmaya hazırdı. Aslında daha manastıra gelmeden de karşıydı dedeliğe: Duyduklarının etkisi altında, dedeliği birçok kimseler gibi zararlı bir zındıklık sayıyordu. Manastırda bir gün geçirdikten sonra, derin düşünmeyen, dedeliğe karşı olan birtakım rahiplerin gizliden gizliye homurdandıklarını sezinlemişti. Her şeyle ilgilenen, açık göz, aşırı derecede meraklı bir insandı. Zosima dedenin yeni "mucizesi"ni duyunca öylesine şaşırması bundandı. Bu ufak tefek, meraklı, kuzeyli konunun dışarıda toplanmış rahipler arasında, Zosima dedenin odasında gözüne birkaç kez iliştiğini Alyoşa sonra anımsadı. Her şeyi can kulağıyla dinliyor, her önüne gelene birşeyler soruyordu. Ama o zaman pek ilgilenmemişti onunla Alyoşa, ancak sonra anımsadı her şeyi... Zaten onunla ilgilenecek durumu da yoktu:

Kendisini gene bitkin hisseden Zosima dede yeniden yatağına yatmış, Alyoşa'yı yanına çağırmıştı. Hemen koştu Alyoşa. Zosima dedenin yanında yalnızca peder Paisiy, peder Yosif, bir de rahip namzeti Porfiri'y vardı. Dede, yorgun gözlerini açıp Alyoşa'ya dikti, birden,

- Seninkiler bekliyor mu seni, yavrum? diye sordu.

Alyoşa susuyordu.

- Gerekli değil misin onlara? Bugün için kimseye söz verdin mi dün?

- Verdim... babama... abilerime... başkalarına da...

- Gördün mü. Gitmelisin. Üzülme. Şunu bil ki, senin yanında son sözümü söylemeden ölmeyeceğim. Son sözümü sana söyleyeceğim yavrum, sana vasiyet edeceğim. Sana söyleyeceğim, oğlum, çünkü seviyorsun beni. Şimdi kimlere söz verdiysen git, gör onları.

Gerçi hiç istemiyordu ya, söyleneni hemen yaptı Alyoşa, gitti. Ama Zosima dedenin son sözünü duyabileceği umudu, daha önemlisi, dedenin, vasiyetini ona yapacağını söylemesi, delikanlının ruhunu coşkun bir sevinçle sarsmıştı. Kentteki işlerini bir an önce bitirip dönebilmek için acele ediyordu. Tam yola çıkacağı sırada peder Paisiy, hiç umulmadık, onu pek sarsan bir şey söyledi Alyoşa'ya. Zosima dedenin hücrelerinden beraber çıktıklarında doğrudan doğruya konuya girdi:

- Şunu hiç unutma delikanlı: Birleşerek büyük bir güç kazanan dünya bilimleri özellikle son yüzyılda, kutsal kitapları, onlarda yazılanları ele aldılar. Amansız bir incelemeden sonra, eskiden beri kutsal bilinen şeylerin tümünü yok ettiler. Ne var ki, parça parça ele aldılar onları, büyük bütünü göremediler. Böylesine körlüğe ne denli şaşılırsa azdır. Oysa eskiden olduğu gibi şimdi de karşılarında dimdik duruyor. On dokuz yüzyıldan beri yaşayan o değil midir? Şimdi de kişilerin ruhlarında, halk kitlelerinde o yok mu hep! Eline geçen her şeyi yıkıp yakan zındıkların ruhlarında bile vardır o! Çünkü Hıristiyanlığı reddedenler, ona karşı gelenler; aslında İsa'nın bir parçasıdır, öyle de kalmışlardır. Çünkü şimdiye dek ne mantıkları, ne yüreklerindeki heyecan, bundan yüz yıllarca önce İsa'nın yaptığını onlara yaptırabilmiştir. Denemelerin hepsi çirkin sonuçlar vermiştir. Özellikle bunu tut aklında, delikanlı, bu dünyadan göçen deden dış dünyaya yolluyor seni çünkü. Belki bu büyük günü anımsadığında, seni yolcu ederken yüreğimden kopup gelen bu sözlerim de gelir aklına. Çünkü daha pek küçüksün, orada seni yoldan çıkarmaya çalışacak çok şey var. Onlara karşı koyacak güçte değilsin. Hadi yolun açık olsun, öksüzüm.

Peder Paisiy sözünü bitirdikten sonra kutsadı onu. Alyoşa, manastırdan çıkarken bu beklenmedik konuşmayı düşünüyordu. Birden, şimdiye dek ona karşı pek sert, soğuk davranan bu rahibin ona yakın

bir dostluk beslediğini, onu yürekten sevdiğini sezinlemişti. Zosima dede ölürken “Alyoşa’yı sana emanet ediyorum,” demişti ona sanki. Alyoşa birden “Belki de öyledir,” diye geçirdi içinden. Biraz önce dinlediği beklenmedik, bilimsel sözleri, yalnız bu konuşması peder Pasisiy’in yüreğinin ne denli ateşli olduğunu anlatmaya yetiyordu: Kendisine emanet edilmiş genç ruhu dışarıdaki kötülöklere karşı elinden geldiğince silahlandırmak için acele ediyordu sanki.

2 BABASINDA

Önce babasına gitti Alyoşa. Eve yaklaşınca, dün babasının ısrarla, İvan’dan gizli gelmesini istediğini anımsadı. “Niçin acaba?” diye geçirdi içinden. “Babam bana gizli bir şey söylemek istiyorsa, eve hırsız gibi girmemin ne gereğı var bunun için?” Sonra karar verdi: “Belli ki dün heyecanlıyken başka bir şey söylemek istiyordu bana, söyleyemedi?” Bununla birlikte Marfa İgnatyevna kapıyı açtığında (Grigori, küçük evde hasta yatıyordu) kadından, ağabeyinin nerede olduğu sorusuna “İvan Fyodoroviç iki saat önce çıktılar,” karşılığını alınca sevinmişti.

- Ya babam?

Marfa İgnatyevna soğuk bir sesle,

- Kalktı, kahvesini içiyor, dedi.

Alyoşa içeri girdi. İhtiyar, ayağında terlikler, sırtında eski bir palto, masada tek başına oturmuş, zaman geçsin diye, birtakım hesaplara göz gezdiriyordu. Koca evde yalnızdı (Smerdyakov bile yoktu: Akşam yemeğı için alışverişe çıkmıştı.) Hesaplardan başka şeyler vardı aklında. Gerçi sabah erken kalkmıştı, keyfi de yerindeydi ya, gene de yorgun, bitkin görünüyordu. Akşamdan beri iyice moraran alnını kırmızı bir havluyla sarmıştı. Burnu da iyice şişmişti. Önemsiz, ama yüzüne pek öfkeli, sinirli bir anlatım veren birkaç küçük morluk vardı orasında burasında. İhtiyar da biliyordu bunu. İçeri giren Alyoşa’ya kötü kötü baktı. Sert, yüksek bir sesle,

- Kahve soğudu, dedi, vermeyeceğim sana. Bugün balık çorbasından başka bir şey yemeyeceğim, kimseyi de çağırmiyorum. Ne diye geldin?

- Sağlık durumunuzu öğrenmek için.

- Yaa. Bugün gelmeni dün ben söylemişim. Boşuna yoruldun. Hemen geleceğini biliyordum zaten...

Bunu içten bir tavırla söylemişti. Ayağa kalktı, gidip aynada me-

rakla baktı burnuna (belki de sabahtan beri yüzüncü oluyordu bu.) Alnındaki kırmızı havluyu güzel dursun diye düzeltti. Önemli bir şey söylüyormuş gibi kibirli,

- Kırmızı daha hoş duruyor, dedi, beyaz takınca hastanede sanıyor insan kendini. Manastırdan ne haber? Zosima deden nasıl?

- Çok kötü durumda, dedi, belki bugün ölür.

Ama babası duymadı Alyoşa'nın dediğini. Ne sorduğunu bile hem-
men o anda unutuvermişti. Birden,

- İvan gitti, dedi.

Sonra dudaklarını bükerek nefretle,

- Mitya'nın elinden nişanlısını almaya uğraşıyor, diye ekledi.

Alyoşa'nın yüzüne baktı. Alyoşa:

- Bunu kendisi mi söyledi size?

- Evet, hem de çok oluyor söyleyli. Ne sandındı, üç hafta oluyor söyleyli. Beni gizliden bıçaklamak için gelmedi ya buraya? Bir mak-
sadı vardı elbet.

Alyoşa pek şaşırmıştı.

- Neler söylüyorsunuz? Niçin böyle konuşuyorsunuz?

- Doğrusu, para falan istediği yok benden, hoş istese de avcunu ya-
lar ya! Sevgili Aleksey Fyodoroviç, elimden geldiğince çok yaşamak ist-
tiyorum ben, bunu bilmeniz gerek. Bu yüzden her meteliğim son dere-
ce gereklidir benim için. Ne denli çok yaşarsam o denli çok gerekecek
her meteliğim. -Ellerini sarı, yazlık ketenden, kirli, geniş paltosunun
ceplerine sokmuş, odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. - Şim-
di tam bir erkeğim, elli beş yaşındayım henüz, ama daha yirmi yıl er-
kek olarak kalmak istiyorum. Bir zaman sonra çökeceğim kuşkusuz.
İğrenç bir şey olacağım, o zaman gerekli olacak. Bunun için şimdi
elimden geldiğince çok para biriktiriyorum. Yalnız kendim için birikti-
riyorum sevgili oğlum Aleksey Fyodoroviç, bunu bilersiniz, çünkü çir-
kefimin içinde yaşamak daha güzel: Herkes küfreder, kötüler çirkefi,
ama gene de onun içinde yaşarlar, ne var ki gizli yaparlar bunu, suyun
altından saman yürütürler. İşte bu saflığım yüzünden bütün adi herif-
ler saldırdılar üzerime. Senin o cennetine de gitmek istemiyorum,
Aleksey Fyodoroviç, bunu da bilersiniz. Zaten kendini bilen bir insana
yakışmaz oraya gitmek, elbette cennet diye bir yer varsa öte yanda...
Bence uykuya dalar gider insan, bir daha da uyanmaz, sonsuz bir boş-
luktur ölüm. Canınız isterse anın beni, istemezse vız gelir... Benim fel-
sefem bu işte. Gerçi hepimiz sarhoştuk ya, dün İvan çok doğru söyle-
di. Durmadan över kendini, hem öyle görüldüğü gibi bilgili falan da
değildir... doğru dürüst bir öğrenimi bile yok. Durup öyle bakar insa-
nın yüzüne, ağzını açmadan pis pis gülümser, bütün numarası bu işte.

Alyoşa dinliyordu.

- Niçin konuşmuyor benimle? Konuşsa bile öyle bir tavırlar takıyor ki! Alçağın biridir senin İvan! Gruşenka ile istediğim anda evlenebilirim. Çünkü paraya kıydın mı taimandır, Aleksey Fyodoroviç. İvan da bundan korkuyor işte, evlenmeyeyim diye gözetliyor beni. Mitya'yı, Gruşenka'yla evlenmeye de bunun için kışkırtıyor: Böylece Gruşenka'dan geri çekmiş olacak beni (Gruşenka'yla evlenmezsem ona para bırakacağımı umuyor!) Öte yandan, Mitya Gruşenka'yla evlenirse, zengin nişanlısı da İvan'a kalacak, işte böyle işler peşinde o!.. Alçağın biridir senin İvan!

- Sinirleriniz çok bozuk. Dün olanlar bozmuş sinirlerinizi. Gidip yatsanız iyi edersiniz.

İhtiyar, aklına o anda gelmiş gibi birden,

- Bak, böyle söylüyorsun diye kızınıyorum sana, dedi, ama aynı şeyi İvan söylese kızardım. Yalnız seninle iyi geçiniyorum, aslında huysuz, kötü bir insanım.

Alyoşa gülümsedi.

- Kötü değil, ruhsal çöküntü içindesiniz.

- Bak ne diyeceğim sana, haydut Mitya'yı bugün kodese tıktırmak niyetindeydim, ama şimdi kararsızım. Gününüzde ana babaya saygı bir çeşit gerilik sayılıyor, biliyorum, ama sanırım, günümüzün yasalarında bile yaşlı babayı evinde saçlarından çekip yere yıkmaya, yüzüne tekmeyle vurmaya, "sonra gelip öldüreceğim," diyerek böbürlenmeye izin yoktur. Hem tanıkların yanında yaptı bunu... İsteseydim hemen attırırdım onu içeri.

- Şikâyet etmeyecek misiniz onu yani?

- İvan vazgeçirdi. İvan'ın sözlerine kulak asmazcım ya, benim de bildiğim bir şey var...

Alyoşa'nın kulağına eğilerek fısıldadı:

- Deliğe tiktırsam alçağı, Gruşenka duyacak, hemen koşacak ona. Oysa onun benim gibi zavallı bir ihtiyarı öldüresiye dövdüğünü duyarsa bugün belki bırakır onu, durumu öğrenmek için bana koşar... İşte böyle insanlarız biz, her şeyin tersini yapmak için yaratılmışız sanki. İçini dışını biliyorum Gruşenka'nın! Konyak içmez misin? Soğuk kahve al bari, biraz da konyak koyayım sana, çok az, iyi gelir yavrum, tat verir.

- İstemem, dedi Alyoşa, teşekkür ederim. Verirseniz şu ekmeği alayım.

Üç kopeklik francalayı aldı, cüppesinin içine koydu. Babasının yüzüne ürkek ürkek bakarak,

- Konyağı siz de içmeseniz iyi edersiniz, diye ekledi.

- Haklısın, insanın sinirlerini bozuyor, rahatlatmıyor da. Ama bir kadehcik daha... Dolapçıktan...

Anahtarıyla açtı "dolapçığı", kadehi doldurdu, içti. Sonra kilitledi dolapçığı, anahtarı gene cebine koydu.

- Yeter işte, bir kadehten gebermem ya.

Alyoşa gülümsedi.

- Bakın, şimdi daha bir iyi yürekli oldunuz.

- Hım! Konyak içmeden de severim seni, ama alçaklara karşı ben de alçağımdır. Vanka Çermaşnya'ya gitmiyor, niçin? Casusluk etmesi gerekiyor burada da ondan: Gruşenka gelirse ne kadar para vereceğim ona, bilmek istiyor. Hepsi alçak bunların! Hele İvan'ı anlayamıyorum bir türlü. Nereden katıldı aramıza, Tanrı bilir! Hiç benzemiyor bizlere. Kendisine birşeyler bırakacağını sanıyor. Vasiyetname falan yapmayacağım, bunu da bilesiniz. Mitya'yı da tahtakurusu gibi ezeceğim. Tahtakurularını geceleri terliğimin topuğuyla ezip gebertirim: Basar basmaz çat diye çatlıyorlar! Senin Mitya da öyle çatlayacak. Senin diyorum, çünkü, seviyorsun onu. Bak, seviyorsun onu, ama korkmuyorum senin bu sevginden. Oysa İvan sevse onu, korkardım. Ama İvan hiç kimseyi sevmez; İvan gibi insanlar bizden degildir, havaya kalkan tozdur onlar... Rüzgâr eser, toz da savrulur gider... Dün, bugün buraya gelmeni söylerken delice bir düşünce gelmişti aklıma: Gidip Mitya'ya sor diyecektim, bin, hatta iki bin ruble versem ona -paraya çok gereksinimi olduğunu biliyorum- buradan beş, daha iyisi otuz beş yıllığına gider miydi? Kuşkusuz Gruşenka'yı burada bırakarak, onunla tüm ilişkilerini kesip... ne dersin?

Alyoşa,

- Ben... ben soracağım ona... diye mırıldandı. Yalnız, üç bin ruble vererseniz belki razı olabilir...

- Geçti artık! Sorınana gerek kalmadı, sorma! Vazgeçtim. Dün böyle acayip bir düşünce gelmişti aklıma. - İhtiyar, kolunu salladı. - Metelik bile vermem, paracıklarım gerekli bana. Gitmezse tahtakurusu gibi ezeceğim onu. Hiçbir şey söyleme ona, boşuna ümitlenmesin. Senin de işin yok burada, hadi git. Şimdiye kadar benden sakladığı nişanlısı Katerina İvanovna varıyor mu ona? Yanılmıyorsam, dün uğradın kıza?

- Ne olursa olsun, ayrılmak istemiyor ondan.

- Bu çıtkırıldım küçük hanımlar hep böyledirler zaten. Sarhoşları, alçakları severler! Bir şey söyleyeyim mi sana, bu benzi soluk küçük hanımlar pek aşağılık yaratıklardır. Oysa... Ah! Onun gençliği bende olsa şimdi, o zamanki kadar da yakışıklı olsam (yirmini sekiz yaşındayken ondan çok daha yakışıklıydım çünkü), şimdi bana da tutu-

lurdu kızlar. Ne namussuzdur o! Ama gene de elde edemeyecek Gruşenka'yı, edemeyecek... Perişan ederim onu!

Gene öfkelenmişti. Sert bir sesle,

- Sen de git, dedi. Bugün yapacağın bir şey yok burada.

Alyoşa vedalaşmak için yaklaştı, babasının omzundan öptü.

İhtiyar biraz şaşırdı.

- Ne o? Daha görüşeceğiz. Görüşmeyeceğimizi mi sanıyorsun yoksa?

- Aklımdan bile geçirmedim, öyle geldi içimden...

İhtiyar, oğlunun yüzüne baktı.

- Ben de iş olsun diye sormuştum zaten...

Arkasından seslendi Alyoşa'nın.

- Beni dinle, bak, gene gel, çabuk gel hem, balık çorbası yaptırırım sana, bugünküne benzemez, senin için özel olarak yaptırırım, unutma gel! Yarın, duyuyor musun, yarın gel!

Alyoşa dışarı çıkınca gene dolapçığa gitti, yarım kadeh daha yuvarladı. Dudaklarını yalayarak,

- Daha içmeyeceğim artık! diye mırıldandı.

Gene dolabı kilitledi, anahtarı cebine indirdi, yatak odasına gitti, hemen uyudu.

3

OKUL ÇOCUKLARIYLA BİRLİKTE

Alyoşa, evden çıkıp bayan Hohlakova'ya giderken "Allahtan, Gruşenka'yı sormadı, diye düşünüyordu. Dünkü karşılaşmamızı anlatmak zorunda kalırdım belki." Düşmanların gece güçlerini topladıklarını, gün doğunca yüreklerinin gene katılaştığını içi sızlayarak sezinliyordu: "Babamın sinirleri bozuk, öfkeli, birşeyler düşünmüş, dediğim dedik diyor, Dmitri nasıl acaba? Akşamdan beri o da gücünü toplamıştır. Onun da sinirleri bozuk, öfkeli olduğunu sanıyorum, kuşkusuz o da birşeyler düşünmüştür... Ah, ne pahasına olursa olsun, bulmalıyım onu bugün..."

Ama uzun boylu düşünmeye zamanı olmadı Alyoşa'nın: Pek önemli sayılamayacak, ama onu pek etkileyen bir olay geçti başından yolda. Alanı geçmiş, Büyük Caddeye paralel, ondan yalnızca bir kanalla ayrılan (kentimizde çok kanal vardır) Mihaylovskaya Sokağına çıkmak için ara sokağa sapacaktı ki, köprünün altında bir grup öğrenci ilişti gözüne. Hepsi de dokuz - on iki yaşında çocuklardı. Okulları dağılmış, evlerine gidiyorlardı. Kiminin sırtında askılı çantası, kiminin omzunda kayışla asılı deri torbası vardı. Bazıları ceket,

bazıları palto giymişti. Bazılarınınnsa, özellikle varlıklı babalarınınca şımartılan çocukların giymeyi, gösteriş yapmayı pek sevdikleri kat kat katlanan çizimleri vardı. Çocuklar heyecanlı heyecanlı konuşuyorlardı aralarında. Bir şeyi karara bağlamaya çalıştıkları belliydi. Alyoşa, çocuk görüp de ilgilenimeden geçemezdi. Moskova'da da öyleydi, gerçi en çok, üç ya da o yaşlardaki çocukları severdi ya, on - on bir yaşlarındaki çocuklara da bayılırdı. O anda öylesine düşünceli olduğu halde, yanlarına sokulup onlarla konuşmayı çekti canı. Yaklaşırken çocukların pembe, heyecanlı yüzlerine bakıyordu. Birden, her birinin elinde bir, bazılarınınnsa iki taş olduğunu farketti. Kanalin öte yanında, gruptan yaklaşık otuz adım ötede, çitin dibinde başka bir çocuk duruyordu. O da okulluydu, on yaşında gösteriyordu. Soluk, hastalıklı bir yüzü vardı, torbasını omzuna asmıştı. Siyah gözleri pırıl pırıl parlıyordu. Arkadaşları olduğu belli, biraz önce okuldan birlikte çıktığı, ama şimdi düşman olduğu anlaşılan altı kişilik gruba dikkatli dikkatli, öfkeyle bakıyordu. Alyoşa yaklaştı. Kıvrıkcık saçlı, sarışın, al yanaklı, siyah ceketli bir çocuğa dönüp, yukarıdan aşağı süzdükten sonra,

- Biz kitap torbamızı sol omzumuzda taşırdık, dedi, içinden öte beriyi sağ elimizle kolayca alalım diye. Ama siz sağ omzunuzu takmışsınız, içinden bir şey almanız güç olur.

Alyoşa, önceden bir kurnazlık düşündüğü için böyle başlamıştı, zaten bir çocuğun hele bir çocuk grubunun güvenini kazanmak isteyen bir büyük, konuşmaya başka türlü başlayamaz. Önemli bir işten söz ediyormuş, onlar da büyük insanlarıymış gibi ciddi, ağırbaşlı bir tavırla söze başlamak gerekir. Alyoşa bunu içgüdüleriyle sezinlemişti.

On bir yaşlarında, gürbüz bir çocuk atıldı hemen:

- Solaktır o.

Geri kalan beş çocuk dik dik Alyoşa'ya bakıyorlardı. Bir başkası,

- Taşı bile sol eliyle atar, dedi.

Tam bu anda bir taş geldi gruba, solak çocuğa hafiften değdi. Uсталıkla atıldığı belliydi, ama hedefi sıyrarak geçmişti. Kanalin öte yanındaki çocuk atınıştı onu. Çocukların hepsi birden,

- Gebert onu, Sinurov! Yapıştır taşı, diye bağırımaya başladılar.

Sinurov (solak çocuktu bu) harekete geçmişti bile. Hemen karşılığını verdi: Kanalin ötesindeki çocuğa fırlattı elindeki taşı, ama iyi nişan alamamıştı: Boşa gitti taş. Kanalin öte yanındaki çocuk bir taş daha savurdu gruba, bu kez tam Alyoşa'nın omzuna geldi, hayli de acıttı. Karşıdaki çocuğun cepleri hep taş doluydu. Paltosunun ceplerinin şişkinliği otuz adımdan belli oluyordu.

Çocuklar kahkahalarla gülmeğe başlamışlardı.

- Size, mahsus size nişan aldı, diye bağıyorlardı. Karamazov'sunuz çünkü, Karamazov'sunuz değil mi? Hadi, hep birden ateş!

Altı taş birden savruldu gruptan. Taşlardan biri tam başına gelcli çocuğun, yere düştü, ama hemen fırladı ayağa, öfkeyle taş yağdırmaya başladı gruba. Karşılıklı bombardıman başlamıştı. Gruptaki çocukların çoğunun da ceplerine önceden taş doldurdukları anlaşılıyordu.

- Yaptığınızı beğeniyor musunuz yani! Ayıp değil mi, baylar, utanmıyor musunuz! Altınız bir kişiye... öldüreceksiniz onu!

Alyoşa bağırp duruyordu ya, dinleyen yoktu onu. Grubun önüne geçti. Üç dört kişi bir an durdular. Kırmızı mintanlı bir çocuk hırçın bir sesle,

- Önce o başladı! diye haykırdı. Alçağın biridir o, demin sınıfta Krasotkin'e çakı sapladı, kan aktı. Öğretmene haber vermek istemedi Krasotkin, iyi bir sopa çekmeli ona...

- Peki ama niçin? Hep takılıyor, alay ediyorsunuzdur onunla, değil mi?..

- Bakın, sırtınıza bir taş daha yolladı, diye bağırmaya başladı çocuklar. Tanıyor sizi. Artık bize değil size atıyor bu taşları. Hadi hep birden atalım gene, iyi nişan al, Smurov!

Bombardıman gene başladı, şimdiki pek amansızdı. Kanalin karşıındaki çocuğun göğsüne bir taş geldi, "Ay!" diye bağırdı, ağlayarak yamacı çıktı, Mihaylovskaya Sokağına doğru koştu. Gruptaki çocuklar bağııyorlardı: "Nasıl, korktun ya, kaçırıyorsun, hamam lifi!"

Görünüşte en büyükleri olan ceketli bir çocuk, gözleri çakmak çakmak,

- Onun ne alçak olduğunu bilmezsiniz siz, Karamazov, dedi. Gebertmek bile azdır onu.

Alyoşa,

- Ne yapıyor? diye sordu. Fitneliyor mu?

Çocuklar gülüşmeye başladılar. Aynı çocuk sürdürdü konuşmasını:

- Mihayloskaya'ya mı gidiyorsunuz? Koşun, yetişin ona... Bakın, durdu gene, size bakıyor...

- Sorun ona bakalım, hamam lifi ister miymiş. Duydunuz mu, tam böyle sorun.

Hepsi birden kahkahalarla gülüyorlardı. Alyoşa çocuklara, çocuklar da Alyoşa'ya bakıyorlardı. Snurov,

- Gitmeyin, taşlar sizi, diye uyardı onu.

- Baylar, hamam lifi isteyip istemediğini sormayacağım, çünkü ona bu adı taktığınız anlaşılıyor... ama ondan böyle nefret etmenizdenenini öğreneceğim kendisinden...

Çocuklar gülüştüler,

- Öğrenin, öğrenin.

Alyoşa köprüyü geçti, çitin yanındaki tümseğe, suçlu çocuğa doğru yürüdü. Çocuklar sesleniyordu arkasından.

- Dikkat edin, korkmaz sizden, Krasotkin'e olduğu gibi... birden saplar çakıyı...

Çocuk, hiç kıpırdamadan bekliyordu. Alyoşa iyice yaklaşıncı karşılarında ufak tefek, çelimsiz; soluk, süzgün, uzunca yüzlü, dokuz yaşlarında bir çocuk gördü. İri, siyah gözlerini öfkeyle ona dikmişti. Üzerinde, ona artık küçük gelen çok eski bir palto vardı. Kısalmış kollarından çıplak bilekleri görünüyordu. Pantolonun sağ dizinde büyük bir yama vardı. Çizmesinin başparmağa gelen yerinde mürekkeple iyice karartıldığı belli büyük bir delik göze çarpıyordu. Paltosunun iki cebi de taş doluydu. Alyoşa iki adım yaklaşıp durdu, soru dolu bakışlarla yüzüne bakmaya başladı. Çocuk, Alyoşa'nın gözlerinden onun kendisini dövmeye gelmediğini anlayınca yumuşadı, konuşmaya bile başladı. Gözleri parlayarak birden,

- Ben bir kişiyim, onlar altı kişi... Tek başıma hepsinin hakkından gelirim.

- Bir taş fena geldi size sanırım.

- Ben de Sınurov'un kafasına oturttum!..

- Beni tanıdığınızı, nedense bana bilerek taş attığınızı söylediler, doğru mu bu?

Çocuk soğurarak baktı Alyoşa'ya. Beriki,

- Ben tanınıyorum sizi, diye ekledi. Siz tanıyor musunuz beni?

Çocuk birden öfkeyle,

- Can sıkınayın! diye bağırdı.

Ama bir şey bekliyormuş gibi kıpırdadı yerinden, gözleri gene çakmak çakmak olmuştu.

- Pekâlâ, gidiyorum, dedi Alyoşa. Yalnız şunu bilin ki ben ne tanıyorum sizi, ne de kızdırıyorum. Size ne ad taktıklarını söylediler bana, ama ben söylemeyeceğim size... Hoşçakalın.

Çocuk hep o hırçın, meydan okur bakışıyla Alyoşa'nın arkasından bakarak,

- Şık pantolonlu rahip! diye bağırdı.

Alyoşa'nın hemen üzerine atlayacağını beklediğinden, kendisini savunmak için hazırlanmıştı. Ama Alyoşa dönüp baktı ona, yürüdü. Daha üç adım gitmemişti ki, çocuğun cebindeki en büyük taş hızla indi sırtına.

- Demek arkadan saldırırsınız siz! Doğru söylüyorlarmış.

Alyoşa gene geri dönmüştü ki, çocuk bu kez çılgın bir öfkeyle bir

taş daha fırlattı ona, hem yüzüne doğru... Ama Alyoşa tam zamanında kolunu kaldırdı, taş dirseğine çarptı.

- Utanmıyor musunuz! diye bağırdı. Ne yaptım size ben?

Çocuk öfke içinde yalnızca bir şeyi, Alyoşa'nın onun üzerine saldırmasını bekliyordu. Alyoşa'nın hâlâ orali olmadığını görünce yabani bir hayvan yavrusu gibi hiddetlendi: Alyoşa'nın üzerine atıldı, be-riki daha ne olduğunu anlayamadan, başını öne eğerek iki eliyle sol elini yakaladı, orta parmağını vargücüyle ısır-dı. Dişlerini batırmıştı, on saniye kadar bırakmadı. Alyoşa acıdan bağı- rıyor, parmağını kurtarmaya çalışıyordu. Sonunda bıraktı parmağını yumurcak, üç adım geri sıçradı. Dişlerini tırnağa yakın bir yere geçirmiş, kemiğe kadar batırmıştı, kan akıyordu. Alyoşa mendilini çıkardı, yarasını iyice sar- dı. Hemen hemen bir dakika uğraşmıştı bu sarma işiyle. Çocuk diki- liyor, bekliyordu. Alyoşa sonunda başını kaldırdı, sakın baktı ona.

-Neyse, dedi, görüyorsunuz ya ne çok yaktınız canımı, neyse, yetti artık, değil mi? Şimdi söyleyin bakalım, ne yaptım ben size?

Çocuk şaşkın şaşkın bakıyordu. Alyoşa gene sakın, ekledi:

- Doğrusunu isterseniz hiç tanımıyorum sizi, ömrümde ilk kez gö- rüyorum. Ama bir kötülüğün dokunmuş olmalı size. Nedensiz de- ğildir bana bu kininiz? Hadi söyleyin, ne yaptım size, suçum ne?

Çocuk karşılık vermedi, birden yüksek sesle, hüngür hüngür ağla- maya başladı, koşarak uzaklaştı. Alyoşa arkasından Mihayloskaya So- kağına doğru yavaş yavaş yürüdü. Çocuğun uzakta gene koşarak, ar- kasına bakmadan -besbelli hep ağlayarak- gittiğini uzun süre gördü. İlk fırsatta bu çocuğu bulmaya, bu esrarı çözmeye kararlıydı. Şimdi zamanı yoktu.

4

HOHLAKOV'LARDA

Biraz sonra bayan Hohlakova'nın iki katlı evinin önündeydi. Kenti- mizin en sağlam yapılarından iki katlı, taş bir evdi bu. Bayan Hohla- kova daha çok, çiftliklerinden birinin bulunduğu başka bir ilde, ya da Moskova'daki evinde kalırdı ya, kentimizdeki atalarından kalmış evini de bırakmak istemezdi. Gerçi bölgemizdeki çiftliği üç çiftliği- nin en büyüğüydü, ama gene de pek seyrek gelirdi kentimize. Alyoşa daha giriş kapısındanayken koşarak karşıladı onu bayan Hohlakova. Heyecanlı, çabuk çabuk konuşmaya başladı:

- Aldınız, aldınız mı mektubumu? Mucizeyi biliyorsunuz!

- Aldım.

- Haber verdiniz mi herkese, gösterdiniz mi mektubu? Anneyi evladına kavuşturdu!

- Bugün ölecek, dedi Alyoşa.

- Duydum, biliyorum, ah sizinle konuşmayı öyle çok istiyordum ki! Sizinle ya da başka biriyle bütün bunlar üzerinde uzun uzun konuşmalıyım. Hayır, sizinle, sizinle, başkasını istemem! Ne yazık ki göremeyeceğim onu bir daha! Kentte herkes heyecan içinde, herkes bekliyor. Ama şimdi... Katerina Ivanovna'nın içeride olduğunu biliyor musunuz?

Alyoşa sevinçli bir sesle,

- Ah, bu iyi! dedi. Burada görüşürüm onunla, bugün kendisine uğramamı buyurmuştu.

- Hepsini biliyorum, hepsini. Dün orada olanları duydum. O iğrenç yaratıkla aralarında geçenleri de... C'est tragique,¹ onun yerinde olsaydım... bilmiyorum ne yapardım! Ağabeyiniz Dmitri Fyodoroviç de ne biçim bir insanmış, oh Tanrım! Hiçbir şey anlayamıyorum, Aleksey Fyodoroviç, düşünün bir kez Ağabeyiniz şimdi yanında. Dünkü canavar olanı değil kuşkusuz. Öteki, Ivan Fyodoroviç... konuşuyorlar, önemli şeyler konuşuyorlar... Şu anda aralarında geçeni bir bilerseniz... inanın ki feci, müthiş bir şey bu... inanılması olanaksız bir masal... nedense mahvediyorlar kendilerini, bile bile, zevk duyarak atıyorlar kendilerini uçuruma. Sizi bekliyordum! Sabırsızlıkla bekliyorduk! Dayanacak gücüm yok buna. Hemen şimdi her şeyi anlatacağım size, ama önce en önemli olandan söz edelim. Ah bunun en önemli olduğunu bile unutmuştum: Söyler misiniz, Lise niçin sinir krizine tutuldu? Sizin bizim eve doğru geldiğinizi duyunca hemen kriz geldi ona!

Bitişik odanın aralık duran kapısından Lise'nin ince sesi duyuldu:

- Maman, Sinir kirizi geçiren ben değilim, sizsiniz.

Aralık çok az, ses ise, insan gülmeyi çok istediği ama vargücüyü kendini tutmaya çalıştığı zamanki gibi kesik kesikti. Alyoşa başını çevirip aralık kapıyı görmüştü, Lise koltuğunda oturuyor, aralıktan bakıyor olmalıydı, ama Alyoşa göremedi onu.

- Doğru değil, Lise, doğru değil... senin kaptislerin yüzünden sonunda bana da gelecek sinir krizleri. Aleksey Fyodoroviç, Lise çok hastaydı bu gece, sabaha kadar ateşler içinde yandı, inledi; sabahı zor ettim, hemen Hertzenştube'yi çağırttım. Hiçbir şey anlayamadığını, beklememizin gerektiğini söyledi. Bu Hertzenştube de her gelişinde bir şey anlayamadığını söyler. Sizin geldiğinizi duyunca bir çılgılık attı, kriz geldi ona, şuraya, eski odasına geçmek istedi...

1 Feci bir şey bu.

- Anneciğim, onun geldiğini bilmiyordum: O geliyor diye bu oda-ya geçmek istemedim.

- Yalan söylüyorsun, Lise, Yuliya, koşup Aleksey Fyodoroviç'in geldiğini haber verdi sana. Gözcü koymuştun onu.

- Sevgili anneciğim, çok yanlış düşünüyorsunuz. Hatanızı düzeltmek, şu anda pek zekice bir şey söylemek istiyorsanız, sayın bay Aleksey Fyodoroviç'e dünkü olaydan sonra, herkesin kendisiyle alay etmesine bakmadan bugün buraya gelmesinin, akli başında bir insan olmadığını göstermeye yettiğini söyleyin.

- Lise, fazla ileri gidiyorsun, şunu söyleyeyim ki, sonunda sert davranabilirim sana. Kimmiş bakalım onunla alay eden? Geldiğine çok sevindim. İhtiyacım, hem çok ihtiyacım vardı ona. Ah, Aleksey Fyodoroviç, çok bahtsız bir kadını ben!

- Ne oldu size, anneciğim?

- Ah Lise, senin kaprislerin, bir saatinin bir saatine uymaması, hastalığın, ateşler içinde geçirdiğin bu gece, Hertzenştube'nin hiç değişmeyen ürkünç sözleri perişan ediyor beni! Hele o sözleri, onun o sözleri! Her şey perişan ediyor beni, her şey.. Bu mucize bile! Ah, sevgili Aleksey, bu mucizenin beni nasıl şaşırttığını, sarstığını bilemezsiniz! Şu anda salonda oynanmakta olan, artık dayanamadığım- söylüyorum size, dayanacak gücüm kalmadı artık- bu trajedi de! Belki trajedi değil, bir komedidir aslında. Söylesenize, Zosima dede yarına çıkar mı, çıkmaz mı? Ah Tanrım! Ne oluyor bana? Gözlerimi kapıyor, her şeyin saçına, her şeyin boş olduğunu görüyorum.

Birden Alyoşa kesti sözünü:

- Parmağımı sarınam için temiz bir bez parçası rica edebilir miyim? Yarası derin, çok sızlıyor.

Alyoşa, parmağını açtı. Mendil kana bulanmıştı. Bayan Hohlakova bir çığlık atıp gözlerini yumdu.

- Tanrım, ne biçim yara bu, korkunç bir şey!

Lise aralıktan Alyoşa'nın parmağını görünce birden ardına kadar açmıştı kapıyı. Emir verir bir sesle, ısrarlı,

- Gelin buraya gelin, diye bağıırıyordu. Budalalığı bırakın artık! Hay Allah, bunca zaman ne diye sustunuz, haber vermediniz? Kan kaybından ölebilirdi, anne! Nerede oldu bu, nasıl oldu? Önce su, su! Yarayı yıkamalıyız, soğuk suyun içine daldırıp öyle tutmalıyız ki acısı dinsin... Çabuk su getirin anne, koşun, bir leğene koyun. Çabuk olun camm.

Dehşet içindeydi genç kız. Alyoşa'nın yarası şaşkına çevirmişti onu.

Bayan Hohlakova heyecan içinde,

- Hertzenştube'ye haber yollasak mı? diyecek oldu.

- Ah, anneciğim, beni öldüreceksiniz siz! Hiçbir şey anlamadığını söylemekten başka bir şey gelmez elinden Hertzenştube'nizin! Su, su getirin! Anneciğim Allah aşkınıza kendiniz gidin, elini biraz çabuk tutsun Yuliya, yoksa yarım saatte gelemez. Hadi koşun anne, heyecandan öleceğim...

Ana kızı saran dehşetten ürken Alyoşa,

- Önemli bir şey değil bu! dedi.

Yuliya koşarak getirdi suyu. Alyoşa parmağını içine soktu.

- Anneciğim, Allah aşkına pamuk getirin. Pamukla, kesikler için kullandığımız o yakıcı, bulanık sudan, neydi adı! Var bizde ondan, var, var... Anneciğim, biliyorsunuz şişenin nerede olduğunu, yatak odanızda dolabın sağ gözünde, büyük bir şişeye pamuk var orada...

- Hemen şimdi getiriyorum Lise. Yalnız sen bağırma, heyecanlanma. Aleksey Fyodoroviç'in ne soğukkanlı durduğunu görüyorsun. Nerede böyle yaralandınız Aleksey Fyodoroviç?

Bayan Hohlakova aceleyle çıktı, Lise de bunu bekliyordu. Çabuk çabuk konuşarak,

- Önce, şu soruma yanıt verin, dedi. Nerede yaralandınız böyle? Sonra bambaşka bir konuda konuşacağım sizinle. Hadi!

Alyoşa, annesi dönene kadar geçecek zamanın genç kız için pek değerli olduğunu sezinleyerek, okul çocuklarıyla esrarlı karşılaşmasını birçok şeyi atlayarak, kısaca, ama gene de önemli ayrıntılarıyla anlattı. Lise, Alyoşa'yı dinledikten sonra ellerini çırpı. Alyoşa'nın üzerinde birtakım hakları varmış gibi öfkeyle,

- Olur mu? diye bağırıldı. Hele bu giysiler üzerinizdeyken okul çocuklarına uymanız olur mu? Öyleyse siz de küçük, hem de çok küçük bir çocuksunuz! Yalnız, o edepsiz çocuk üzerine biraz bilgi toplayın, her şeyi gelip anlatın bana sonra, çünkü bir sır var bunda. Gelelim ikinci konuya, ama önce bir soru size: "Aleksey Fyodoroviç, yaranızın verdiği acıya katlanırken bir yandan da son derece önemsiz şeylerden ciddi olarak söz edebilir misiniz?"

- Elbette, zaten o kadar sızlamıyor artık.

- Soğuk suya soktunuz da ondan. Hemen değiştirmeliyiz suyu, ılınmıştır. Yuliya, koş buzluktan bir parça buzla, başka bir leğene su koyup getir. Eh, o da gitti, şimdi esas konuya geçebilirim: Sevgili Aleksey Fyodoroviç, dün size yolladığım mektubu hemen verin bana! Hemen diyorum! Çünkü şimdi gelir annem, istemiyorum...

- Yanımda değil mektubunuz.

- Yalan söylüyorsunuz, yanınızdadır. Böyle diyeceğinizi biliyordum.zaten. Yanınızda, şu cebinizdedir. O budala mektup yüzünden bütün gece üzüldüm. Hemen şimdi verin bana mektubu, verin!

- Manastırda kaldı.

- Öylesine budalaca bir mektup yazdıktan sonra bir kız çocuğu, küçük, minnacık bir kız çocuğu sayamazsınız beni! Bu aptalca şakam için özür diliyorum sizden. Ama mektubumu getirmelisiniz bana, yanınızda olmadığı doğruysa bugün kesinkes getirmelisiniz onu bana!

- Bugün olmaz, çünkü manastıra gidince iki, üç, belki dört gün inemem kente, Zosima dede...

- Dörtgün mü? Çıldırılmışsınız siz! Bakın, çok mu güldünüz bana?

- Hiç gülmedim.

- Niçin?

- Yazdıklarınızın hepsine inandım da ondan.

- Hakaret ediyorsunuz!

- Yanılıyorsunuz. Mektubunuzu okuyunca, yazdıklarınızın olacağını düşündüm, çünkü Zosima dede ölünce manastırdan çıkmak zorundayım. Sonra okula gideceğim, sınavlarımı vereceğim. Zamanı gelince de evleniriz. Seveceğim sizi. Gerçi bu konuda düşünmeye hiç zamanım olmadı ya, kendime sizden daha iyi bir eş bulamayacağım kanısındayım, Zosima dede de evleninemi buyuruyor.

Lise'nin yanakları pembe pembe olmuştu, gülümsüyordu.

- Ama sakat bir kızım ben, koltukla dolaştırıyorlar beni!

- Ben dolaştıracığım sizi, hem o zamana kadar iyileşeceğinize de inanıyorum.

Lise sinirli bir sesle,

- Ama delisiniz siz, dedi, küçük bir şakadan ne tuhaf bir sonuç çıkardınız!.. Ah, işte annem de tam zamanında geldi. Her zaman gecikirsiniz anne. Nerede kaldınız? İşte Yuliya da buzu getirdi!

- Ah, Lise, bağırma, bağırma. Bu bağırmandan kafam... Pamuğu yerinden alıp başka bir yere koymuşsan benim suçum ne... Arıyordum... Bunu bilerek yaptığını sanıyorum.

- Parmağında diş yarasıyla geleceğini bilmiyordum, bilseydim belki bilerek yapardım. Sevgili anneciğim, pek zekice şeyler söylemeye başladınız.

- Öyle olsun! Ama Aleksey Fyodoroviç'in parmağı, bütün bu olanlar için ne denli heyecanlandığının farkında mısın Lise? Ah, sevgili Aleksey Fyodoroviç, şu bu, ya da Hertzenştube falan değil beni mahveden, her şey... her şey birden... buna dayanamıyorum işte.

Lise neşeyle gülümsedi.

- Hertzenştube'den söz ettiğin yeter artık anne. Çabuk pamukla suyu verin. Kurşun pansumanıdır bu, Aleksey Fyodoroviç, adını şimdi anımsadım. Ama çok iyi bir pansumandır. Düşünün bir kez

anneciğim, gelirken sokakta okul çocuklarıyla kavga etmiş, küçük bir yaramaz da ısırıvermiş elini. Öyleyse o da çocuk değil de ne, anne? Böylesine çocukken evlenebilir mi, düşünün bir kez anne, evlenmek istiyor. Evli olduğunu getirin gözünüzün önüne, gülünç, korkunç bir şey değil mi bu?

Lise çapkın çapkın Alyoşa'ya bakarak durmadan sinirli gülüyordu.

- Ne evlenmesi be kızım? Nereden çıkardın evlenme lafını, hem hiç yakışmıyor sana... Şimdi önemli olanı düşünelim, belki de kuduzdu o çocuk.

- Aman anneciğim! Çocuk kuduz olur mu hiç?

- Niçin olmazmış Lise, sanki pek şaşılacak bir şey seyledim. Çocuğu kuduz bir köpek ısırması olabilir, kuduzluk bulaşır ona, o da başkasını ısırır. Ne güzel sardı parmağınızı, Aleksey Fyodoroviç, ben ol-sam beceremezdim. Şimdi acıyor mu?

- Pek az.

Lise,

- Sudan korkmuyor musunuz? diye sordu.

- Yeter artık Lise, kuduz çocuktan söz etmem yersiz kaçtı belki ama, sen de civıttın iyice. Geldiğinizi yeni öğrendi Katerina İvanov-na, Aleksey Fyodoroviç, hemen yanıma koştu, sizi görmek için sabırsızlanıyor, çok sabırsızlanıyor.

- Ah anneciğim! Siz gidin, Aleksey Fyodoroviç şimdi gelemez, parmağı çok sızlıyor.

- Hiç de sızlamıyor, dedi Alyoşa, gelebilirim...

- Nasıl? Gidiyor musunuz? Demek öyle ha? Demek gidiyorsunuz?

- Ne var bunda? Orada işim biter bitmez buraya geleceğim, o zaman istediğiniz kadar konuşuruz. Katerina İvanovna'yı bir an önce görmeyi çok istiyorum, çünkü ne olursa olsun, bugün elimden geldiğince erken, manastıra dönmem gerekiyor.

- Anne, alın hemen götürün onu. Aleksey Fyodoroviç, Katerina İvanovna'yla görüştüktan sonra zahmet edip uğramayın bana, doğru manastırınıza gidin, asıl yeriniz de orası sizin! Uykum var, bütün gece uyuyamadım.

Bayan Hohlakova yüksek sesle,

- Ah Lise, dedi, yalan söylüyorsun, ne olurdu uyusaydın!

Alyoşa,

- Suçumun ne olduğunu biliyorum... diye mırıldandı. Üç, isterse-niz hatta beş dakika daha kalayım.

- Hatta beş mi! Hadi anne, çabuk götürün onu, bir canavardır o!

- Lise, çıldırdın mı sen! Gidelim, Aleksey Fyodoroviç, pek sinirli bugün. Heyecanlanmasını istemiyorum. Ah, zavallı bir kadının çilesi

bu, Aleksey Fyodoroviç! Ama belki gerçekten de sizin yanınızda uykusu gelmiştir. Ne çabuk getirdiniz uykusunu, hoş bir şey bu!

- Ah anneciğim, ne güzel konuşuyorsunuz. Böyle söylediğiniz için geliri öpeyim...

- Ben de seni öpeyim Lise.

Bayan Hohlakova, Alyoşa'yla çıkarken, esrarlı bir fısıltıyla, çabuk çabuk konuşarak,

- Bakın Aleksey Fyodoroviç, dedi, hiçbir türlü etki altında bırakmak istemiyorum sizi. Önümüzdeki esrar perdesini de ben kaldırmayacağım, girip her şeyi kendiniz görün, orada ne olup bitiyor öğrenin. Korkunç bir şey bu, akıl almaz bir komedi: Ağabeyiniz İvan Fyodoroviç'i seviyor Katerina İvanovna, ama ağabeyiniz Dmitri Fyodoroviç'i sevdiğine inandırmaya çalışıyor kendisini, vargücülle çalışıyor buna. Müthiş bir şey bu! Sizinle gireceğim yanlarına, kovmazsa sonuna dek bekleyeceğim.

5

KONUK ODASINDAKİ ACI

Konuk odasındaki konuşma bitmek üzereydi. Katerina İvanovna kararlı görünüyordu. Son derece heyecanlıydı. Bayan Hohlakova'yla Alyoşa içeri girdiklerinde İvan Fyodoroviç gitmek için hazırlanıyordu. Yüzü biraz soluktu, Alyoşa ona endişeyle baktı. Önemli olan, Alyoşa'nın kafasındaki kuşkulardan birinin o anda aydınlanmasıydı. Bir zamandan beri ona acı veren esrar dolu bir kuşkuydu bu. Defalarca birçok kişiden ağabeyi İvan'ın Katerina İvanovna'yı sevdiğini, daha önemlisi, onu Mitya'nın "elinden almaya" kararlı olduğunu duymuştu. Alyoşa son dakikaya kadar söylenenlere inanmıyordu. Ama gene de bu söylenti onu pek huzursuz ediyordu. İki ağabeyini de seviyor, aralarında böyle bir rekabetin olmasından çok korkuyordu. Ne var ki, dün Dmitri Fyodoroviç'in kendisi söylemişti ona rakibinin kardeşi İvan olmasına sevindiğini, bu durumun işine çok yaradığını.. Ne işine yarayabilirdi? Gruşenka ile evlenmesine mi? Oysa Alyoşa bunu umutsuzluk içinde baş vurulan son çare sayıyordu. Bütün bunlardan başka, Alyoşa dün akşama dek Katerina İvanovna'nın ağabeyi Dmitri'yi delicesine sevdiğine inanıyordu... ama ancak dün akşama dek. Üstelik nedense, Katerina İvanovna'nın İvan gibi bir insanı sevebileceğini, Dmitri'yi ise olduğu gibi sevdiğini -gerçi böyle bir sevgi çok tuhaf olurdu- sanıyordu. Dün Gruşenka ile Katerina İvanovna'nın çatışmasını izlerken başka bir düşünce yer etmişti içinde. Demin ba-

yan Hohlakova'nın ağzından çıkan "acı" sözcüğü birden ürpertmişti onu; çünkü o gece sabaha karşı bir düştten uyanınca kendi kendine "acı, acı!" demişti. Bütün gece Katerina Ivanovna'nın evindeki olayı görmüştü düşünde. Şimdi bayan Hohlakova birden, Katerina Ivanovna'nın İvan'ı sevdiğini, "acı" çekmiş olmak için Dmitri'yi sevdiğine kendi kendini bilerek inandırmaya çalıştığını, bunu ona olan bir minnet borcunun etkisinde kalarak yaptığını söyleyince Alyoşa şaşır kalmıştı. "Belki de doğrudur!" diye düşünüyordu. Ama o zaman ağabeyi İvan'ın durumu ne olurdu? Gizli bir duygu Alyoşa'ya, Katerina Ivanovna'nın yaratılışında karşısındakine hükmetmek tutkusunun olduğunu, onun da hükmünü İvan gibisine değil, ancak Dmitri gibisine geçirebileceğini söylüyordu. Çünkü ancak Dmitri "kendi mutluluğu için" boyun eğebilirdi ona (uzun zaman sonra da olsa, eninde sonunda olurdu bu. Alyoşa da istiyordu böyle bir şeyin olmasını), ama İvan boyun eğmezdi ona, eğer bile mutluluk vermezdi ona bu boyun eğiş. Alyoşa nedense böyle düşünüyordu İvan için. Konuk salonuna girerken içinde bu duygular vardı işte. Birdenbire başka bir düşünce daha gelip yerleşmişti kafasının içine: "Ya hiçbirini sevmiyorsa?" Yeri gelmişken şunu da söyleyeyim, bu düşüncelerinden utanıyordu Alyoşa. Bir aydır bu düşünce aklına geldikçe sitem ediyordu kendi kendine: "Sevgiden, kadınlardan ne anlarım ben? Bu çeşit konularda karar verecek adam mıyım?" diye geçiriyordu içinden. Öte yandan düşünmeden de olmuyordu. İçgüdüleriyle bu rekabetin iki ağabeyinin kaderlerinde büyük önemi olduğunu sezinliyordu. Dün ağabeyi İvan, babasıyla Dmitri arasında geçen olaydan söz ederken nefretle "Bir sürüngen ötekini yiyecek," demişti. Demek ağabeyi Dmitri, İvan'ın gözünde bir sürüngendi, belki çoktan beri böyleydi bu. Ağabeyi İvan, Katerina Ivanovna'yı tanıyalı beri mi acaba? Hiç kuşku yok ki bilinçsiz olarak söylemişti bunu İvan. Zaten öyle olması daha bir önem kazandırıyordu bu söze. Öyleyse barış söz konusu olabilir miydi bu iki insan arasında. Tersine, aile içinde yeni yeni düşmanlıkların, nefretlerin doğmasına neden olmaz mıydı? En önemlisi, kime acıyacağını bilemiyordu Alyoşa. Kim için neyin olmasını istemeliydi? İkisini de seviyordu, ama böylesine büyük zıtlıklar arasında her biri için ne isteyebilirdi? Bu kargaşalıkta ipin ucunu hepten kaçırmak işten bile değildi. Oysa Alyoşa'nın yüreği bilinmezliklere dayanamazdı, ateşli bir sevgi vardı içinde çünkü. Elini kolunu bağlayıp sevemezdi. Birisini sevince hemen yardım etmek isterdi ona. Ama bunun için hangi bakımdan yararlı olacağını bilmeli, ağabeylerinin her biri için neyin iyi, gerekli olduğunu kestirmeli, bu amacın doğru olduğuna kesinlikle inandıktan sonra ikisine de yar-

dün etmeliydi. Oysa belirli bir amaç yerine bilinmezlik, kargaşalık vardı her şeyde... “Acılar” denmişti demin! Acılar bile olsa, ne anlardı bundan Alyoşa! Bu kargaşalıkta hiçbir şey anlayamıyordu!

Katerina İvanovna, Alyoşa’nın geldiğini görünce, gitmek için ayağa kalkan İvan’a,

- Bir dakika! dedi. Bir dakika daha kalınız. Bütün varlığımla inandığım Alyoşa’nın da bu konuda ne düşündüğünü öğrenmek istiyorum.

Bayan Hohlakova’ya dönerek ekledi:

- Siz de gitmeyin Katerina Osipovna.

Alyoşa’yı yanına oturttu. Bayan Hohlakova karşıya, İvan Fyodoroviç’in yanına geçti.

Katerina İvanovna son derece kederli,

- Burada, dostlarımla, dünyadaki gerçek dostlarımla arasındayım, diye başladı.

Alyoşa’nın yüreği, birden ona karşı sevgiyle dolmuştu gene. Katerina İvanovna sürdürüyordu konuşmasını:

- Siz Aleksey Fyodoroviç, siz tanık oldunuz dünkü... rezalete... benim düştüğüm durumu da gördünüz. Siz görmediniz İvan Fyodoroviç, o gördü. Dün benim için ne düşündü bilmiyorum. Bildiğim tek şey, aynı şey bugün olsa gene dünkü duygularla, dünkü düşüncelerle, sözlerle, davranışlarla karşılık vereceğimdir. Hareketlerimi anımsıyorsunuzdur Aleksey Fyodoroviç. Bir keresinde de siz engel olmuştunuz... (Bunu söyleyince yüzü kızardı Katerina İvanovna’nın, gözleri parladı.) Açık açık söylüyorum size Aleksey Fyodoroviç, hiçbir şeye katlanamam ben. Dinleyin, şimdi onu sevip sevmediğimi bile bilmiyorum. Acımaya başladım ona, aşk için kötü bir şey olsa gerek bu. Sevseydim, ona sevgim sönmemiş olsaydı, şimdi acımazdım ona belki, tersine nefret ederdim...

Sesi titriyordu, gözlerinde yaşlar birikmişti. Alyoşa’nın içi titredi: “Bu kız içten konuşuyor, diye düşündü, hem... hem Dmitri’yi de sevmiyor artık!”

Bayan Hohlakova duygulu,

- Doğru! Doğru söylüyor! dedi.

- Acele etmeyin, sevgili Katerina Osipovna, en önemli olanı söylemedim daha. Bu gece verdiğim son kararımı açıklamadım... Belki de korkunç bir karardır bu, ama ne olursa olsun ölünceye dek kararım-dan dönmeyeceğimi biliyorum. Sevgili, iyi yürekli, soylu akıl hocam, insan kalbini bilen, dünyadaki tek dostum İvan Fyodoroviç her bakımdan hak veriyor bana, aldığım kararı övüyor... Biliyor kararımı.

İvan Fyodoroviç soğukkanlı, ama kararlı,

- Evet, dedi, övüyorum.

- Ama haklı olup olmadığımı şimdi Alyoşa'nın da (ah, Aleksey Fyodoroviç, size Alyoşa dediğim için bağışlayın beni), evet haklı olup olmadığımı Aleksey Fyodoroviç'in de şimdi iki dostumun yanında söylemesini istiyorum.

Katerina İvanovna ateş gibi yanan eliyle Alyoşa'nın buz gibi elini tutup heyecanla ekledi.

- İçimde öyle bir his var ki, sevgili kardeşim Alyoşa (sevgili kardeşimsiniz siz benim), bütün acıma karşın, sizin kararınız, sizin bana hak vermeniz avutacak beni sanki, acılarını dindirecek... Sözlerinizden sonra heyecanım yatışacak, rahatlayacağım, sezinliyorum bunu!

Alyoşa, yüzü mosmor,

- Bana ne soracağınızı bilmiyorum, dedi. Yalnız bir bildiğim var, sizi seviyorum, şu anda kendimden çok sizin mutlu olmanızı diliyorum!..

Birden nedense aceleyle ekledi:

- Ama bu işlerden pek anlamam ben.

- Şimdi en önemli olan bu işlerdir Aleksey Fyodoroviç: Gurur, görev, daha bir sürü şeyler... belki görevden bile yüce... Bu güçlü duyguyu kalbim söylüyor bana, çekiyor beni... Ama kısa keseyim, şöyle karar verdim: Dünyada bağışlayamayacağım o... yaratıkla evlense bile (mağrur bir tavırla konuşmaya başlamıştı) gene de bırakmayacağım Dmitri'yi!

Acı dolu bir heyecanla ekledi:

- Bundan böyle hiç bırakmayacağım onu, hiç! Peşinden koşmayacağım kuşkusuz, ikide bir karşısına dikilmeyeceğim, canını sıkmayacağım... Oh, hayır, başka bir kente gideceğim, ama ömrümün sonuna dek, ölünceye dek bıkmadan, usanmadan izleyeceğim onu. O kadınla mutsuz olduğu zaman -ki hemen mutsuz olacaktır yanında- bana gelsin, bir dost, bir kız kardeş gibi karşılayacağım onu... Yalnız kız kardeş olacağım ona elbette, her zaman da öyle kalacağım. Ama bu kız kardeşin onu gerçekten seven, bütün hayatını ona bağışlamış bir kız kardeş olduğunu öğrenecek.

Sinir krizi gelmiş gibi bağırdı:

- Eninde sonunda anlayacak beni. Hiç utanmadan her şeyi anlatacak bana, başaracağım bunu! Yalvaracağı, dua edeceği Tanrısı olacağım onun. Bana ihanet ettiği, dün onun yüzünden çektiklerim için zorunludur buna. Beni aldattığı, bana ihanet ettiği halde, benim ona, bir kez verdiğim söze ölünceye dek nasıl bağlı kalacağımı ömrü boyunca görsün... Onun mutluluğu için bir araç (ya da nasıl söylesem) bir gereç, gerekli bir makine olacağım, evet olacağım... ömrümce, ömrümce sürecek bu, görsün bunu! Kararım bu işte! İvan Fyodoroviç bütünyle doğru buluyor bu kararımı.

Suluk soluğa kalmıştı. Duygularını çok daha etkili bir biçimde, güzel sözlerle açık seçik anlatmak isterdi belki, ama aşırı derecede acelecî, yavan kaçmıştı anlatışı. Konuşmasında bir tezcanlılık vardı, çünkü heyecanı gitmemişti daha, övünmek istiyordu sanki. Kendisi de farkındaydı bunun. Birden bulutlandı yüzü, gözlerinin anlatımı değişti, kötü kötü bakmaya başladı. Alyoşa hemen sezinlenmişti bunları. Yüreği sızladı. Tam bu anda ağabeyi İvan karıştı söze:

- Ben düşüncemi söyledim yalnızca. Bunları başka bir kadın söylemiş olsaydı, yapmacık kaçardı, ama sizinki kaçınıyor. Başka bir kadın haksız olurdu, ama siz haklısınız. Bunu nasıl açıklayabileceğimi bilmiyorum, ama son derece içten olduğunuzu görüyorum, bu yüzden de haklısınız...

Birden tutamadı kendini bayan Hohlakova:

- Ama şu dakikada böyledir bu, dedi. Bir dakikanın ne önemi olabilir? Dün uğradığı hakaretin etkisiyle böyle düşünüyor!

Söze karışmak istemediği, ama dayanamadığı belliydi. Oldukça yerinde bir düşünceydi bu.

Sözünün kesilmesine öfkelenildiği belli olan İvan, sinirli,

- Öyle, öyle, dedi, ama başka bir kadın uğradığı hakaretin etkisi altında ancak bir dakikacık böyle düşünebilir, oysa Katerina İvanovna'nın yaratılışında bir insan ömrünün sonuna dek dönmez kararından. Başkaları için bir söz olan şey, onun için ömür boyu sürecek ağır -belki can sıkıcı bile- bir görevdir. Yerine getirilen bu görev duygusu besleyecektir onun ruhunu! Katerina İvanovna, şimdi kişisel duygularınızı, üzüntülerinizi, başarılarınızı gözlemleyerek acı çekerek geçireceksiniz günlerinizi, ama sonraları hafifleyecek bu acınız. Bir kere verdiğiniz gurur dolu, ama gene de umutsuz bir kararı sonuna dek yürütmenizi görmek içinizi tatlı bir duyguyla dolduracaktır, sonunda mutlu olacaksınız, her şeyi kabul etmeye başlayacaksınız...

Bunu öfkeli bir sesle, belli ki mahsus, hatta alay olsun diye konuştuğunu gizlemek istemeyen bir tavırla söylemişti.

Bayan Hohlakova gene yüksek sesle,

- Ah Tanrım, hiç de öyle değil! dedi.

- Siz söyleyin! diye haykırdı Katerina İvanovna. Sizin ne söyleyeceğiniz çok önemli benim için!

Gözlerinden yaşlar boşalmıştı. Alyoşa kanepeden kalktı. Katerina İvanovna ağlayarak ekledi:

- Ağlamama bakmayın siz, boş verin ağlamama! Sinirlerim bozuk da ondan, dün gecenin etkisi, ama ağabeyinizle sizin gibi iki dostun yanında daha bir güçlü hissediyorum kendimi... çünkü ikinizin de beni... hiçbir zaman bırakmayacağınızı biliyorum.

Ivan Fyodoroviç atıldı birden.

- Ne yazık ki, yarın Moskova'ya gitmem gerekecek belki. Uzun süre ayrılmak zorunda kalacağım sizden... Ne yazık ki gitmek zorundayım...

Katerina İvanovna'nın yüzü değişti birden.

- Yarın mı? Moskova'ya mı! Ama... ama Tanrım ne mutlu bir rastlantı bu böyle!

Sesi değişmişti. Gözyaşlarını sildi, biraz önce ağlayan o değildi sanki. Böyle bir anda değişivermesi şaşırtmıştı Alyoşa'yı: Şimdi duygularının taşkınlığı içinde ağlayan, hakarete uğramış zavallı bir kızın yerini soğukkanlı, hatta bir şeye pek sevinmiş, nedense birden mutlu oluvermiş bir kadın almıştı.

Sosyete kadınlarına özgü tatlı bir gülümsemeyle açıkladı:

- Ah, sizden ayrıldığıma sevindiğimi sanmayın sakın! Sizin gibi bir dost böyle düşünemez. Tersine, sizden ayrılacağıma çok üzülüyorum (birden Ivan Fyodoroviç'in yanına koşmuş, kollarından yakalayarak heyecan içinde sıkmaya başlamıştı.) Sevindiğim şu ki, Moskova'ya gidince, buradaki durumumu, çektiğim acıları teyzeciğime, Agaşa'ya anlatabilirsiniz. Agaşa'ya her şeyi olduğu gibi, teyzeciğime ise dikkatli anlatacağımıza inanıyorum. Bu korkunç şeyleri onlara nasıl yazacağımı düşünüyordum hep. Dün akşamdan beri ne denli üzöldüğümü, acı çektiğimi bilemezsiniz... Mektupta tam olarak anlatılamıyor çünkü... Şimdi yazmam kolaylaştı bu mektubu, siz de gidecek, her şeyi anlatacaksınız onlara. Ah, ne çok sevindim buna! Ama inanın, yalnızca buna sevindim, inanın! Sizin yerinizi hiç kimse dolduramaz elbette... Hemen gidip yazayım mektubu.

Gitmek için bir iki adım atmıştı bile. Bayan Hohlakova,

- Ya Alyoşa? diye haykırdı. Ya öylesine öğrenmek istediğiniz Aleksey Fyodoroviç'in düşüncesi?

Sesinde öfkeli, sinirli bir titreşim vardı.

Birden durdu Katerina İvanovna.

- Unutmadım, dedi.

Acı acı gülümseyerek ekledi:

- Niçin kızılıyorsunuz, Katerina Osipovna? Gene söylüyorum aynı şeyi: Onun ne düşündüğü gereklidir bana, hatta kararı önemlidir benim için! O ne derse öyle olacak. Görüyorsunuz ya Aleksey Fyodoroviç, sözleriniz ne denli önemli benim için... Ama ne oluyor size?

Alyoşa birden üzgün,

- Hiç düşünmedim! diye haykırdı. Aklım almıyor bunu!

- Neyi, neyi?

- Ağabeyim Moskova'ya gidiyor, buna sevindiğinizi söylüyorsunuz.

niuz... bilerek söylüyorsunuz böyle! Sonra hemen onun gidişine sevinmediğinizi, tersine... bir dostunuzdan ayrıldığınızı söylemeye başladınız... bunu da bilerek yaptınız... tiyatrodaki, bir komedide oynuyorsunuz sanki!..

Katerina İvanovna kaşlarını çatıp, son derece üzgün,

- Tiyatrodaki mi? diye haykırdı. Nasıl?.. Ne demek istiyorsunuz?

Yüzü kıpkırmızı olmuştu. Alyoşa soluyordu. Masanın yanında ayakta duruyor, oturmuyordu.

- İstedığınız kadar bir dosttan ayrıldığınız için üzüldüğünüze inandırmaya çalışın onu, ama gene de yüzüne karşı, gittiğine sevindiğinizi söylüyorsunuz...

- Ne demek istediğinizi anlayamıyorum...

Alyoşa gene kesik kesik, titrek sesiyle:

- Ben de bilmiyorum zaten... diye ekledi. Birden içime doğdu sanki... Bunu söylemekle iyi etmediğimi biliyorum, ama gene de söyleyeceğim. Dmitri ağabeyimi belki de hiç sevmediğiniz doğdu içime... tâ baştan beri... Zaten tâ baştan beri... Dmitri de sizi sevmedi hiç... yalnızca saygı duydu... Şu anda bütün bunları nasıl söyleyebildiğimi doğrusu bilmiyorum, ama birisinin gerçeği söylemesi gerekiyordu... Çünkü burada hiç kimse söylemek istemiyor gerçeği...

- Hangi gerçeği? diye haykırdı Katerina İvanovna

Sesinde bir heyecan çınlayışı vardı. Alyoşa ipin ucunu kaçırmış gibi,

- Şu gerçeği ki... diye kekeleydi, hemen şimdi çağırın buraya. Dmitri'yi, ben bulurum onu... gelsin, elinizi tutsun, sonra İvan ağabeyimin elini tutsun, birleştirsin ellerinizi. Çünkü İvan'a eziyet etmenizin tek nedeni onu sevmenizdir... Dmitri'yi zoraki... yapmacık sevdiğiniz için de acı çekiyorsunuz... kendinizi buna inandırmışsınız çünkü...

Alyoşa sözünün sonunu getiremedi. Katerina İvanovna, yüzü bembeyaz, öfkeden dudakları titreyerek kesmişti sözünü:

- Siz... siz... küçük bir meczuptan başka bir şey değilsiniz siz!

Birden gülümsedi İvan Fyodoroviç, ayağa kalktı. Şapkası elindeydi. Yüzünde Alyoşa'nın daha önce hiç görmediği bir görünüm vardı: Gençliğe özgü bir içtenlik, güçlü bir duygululuktan bu.

- Yanılıyorsun Alyoşa'cığım! dedi. Katerina İvanovna hiçbir zaman sevmedi beni! Aşkından ona hiç söz etmediğim halde kendisini sevdiğimi ilk günden beri biliyor, ama sevmedi beni. Dostu da olamadım hiç. Bir gün bile dost bilmedi beni: Mağrur bayanın dostluğuma gereksinimi yoktu. Sürekli eziyet etmek için yanında bulunduruyordu beni. Tâ baştan beri Dmitri'den gördüğü hakaretlerin öcünü benden alıyordu... Çünkü ilk görüşmelerini bile bir hakaret saymıştır kendisine, unutmamıştır. Böyle bir yüreği vardır işte! Her gün Dmit-

ri'ye olan aşkından söz etti bana. Artık gidiyorum, Katerina İvanovna, uzaklaşıyorum sizden. Ama şunu bilersiniz ki, gerçekten yalnız Dmitri'yi seviyorsunuz. Size ne denli ağır hakaret ederse siz de o denli çok seviyorsunuz onu. Acınız bu işte... Olduğu gibi seviyorsunuz onu, size ettiği hakaretleriyle. Düzelse hemen bırakırsınız onu, aşkınız söner. Ama üstün bağlılığınızı görmeniz, size ihanet ettiğini başına kakmanız için gereklidir size Dmitri. Bütün bunlar gururunuzdan ileri geliyor. Ah, pek çok küçük düşme, ezilme var burada, ama bütün bunlar gururdandır... Henüz çok gencim, sizi de fazlasıyla sevdim. Bunu size söylememem gerektiğini biliyorum. Hiçbir şey söylemeden sizden uzaklaşmam bana gurur kazandırır. Size de böylesine hakaret etmiş olmazdım. Ama uzaklara gidiyorum artık, bir daha da dönmeyeceğim. Temelli gidiyorum... Acı çekmek istemiyorum artık... Ama daha konuşamayacağım, her şeyi söyledim... Elveda, Katerina İvanovna, bana kızmaya hakkınız yok, çünkü sizden yüz kat daha ağır benim cezam: Sizi bir daha hiç görmemek cezasına çarptırıldım. Elveda. Elinizi sıkmak istemiyorum. Bana öylesine bilinçli eziyet ettiniz ki, şu anda bağışlayamam sizi. Sonra bağışlarım, ama şimdi sıkmayacağım elinizi.

Denk Dank, Dame, begehrt ich nicht.²

Acı acı gülümsedi. Hiç beklenmedik bir anda Schiller'den ezbere okuyabileceğini göstermişti, oysa Alyoşa hiç ummazdı ondan bunu. Ev sahibesi bayan Hohlakova'yla bile vedalaşmadan çıktı. Alyoşa ellerini çırparak, heyecanla seslendi arkasından:

- İvan, geri dön İvan!

Sonra gene içine doğmuş gibi üzgün,

- Hayır, hayır, dedi, artık dünyada dönmez! Ama suç bende, ben açtım bu konuyu! İvan öfkeli, kötü konuştu. Haksız, hem de öfkeli...

Çıldırması gibi bağırmaya başladı:

- Gelmek zorundadır buraya! dönmelidir, dönmesi gerek...

Katerina İvanovna birden yan odaya geçti.

Bayan Hohlakova son derece üzgün duran Alyoşa'ya heyecanla fısıldadı:

- Hiçbir şey yapmadınız siz, bir melek gibi davrandınız. İvan Fyodoroviç'in gitmemesi için elimden geleni yapacağım...

Kadının yüzündeki mutluluk parıltısı Alyoşa'yı son derece üzmüştü. Tam o sırada Katerina İvanovna döndü. Elinde yüzer rublelik iki banknot vardı. Bir şey olmamış gibi sakın, rahat bir sesle Alyoşa'ya,

- Sizden büyük bir dileğim olacak Aleksey Fyodoroviç, dedi. Bir,

2 Teşekkürünüz vız gelir bana kibar bayan.

evet yanılmıyorsam bir hafta önce Dmitri taşkın, haksız, pek çirkin bir şey yaptı. Şurada pis bir yer, bir meyhane var. Babanızın, bazı işlerinde kullandığı o emekli subayla, yüzbaşıyla karşılaşmış orada. Bir şey için bu yüzbaşıya kızıp, sakalından yakalamış, çekerek sokağa çıkarmış. Uzun süre sakalından çeke çeke dolaştırmış onu. Anlatılanlara bakılırsa, yüzbaşının ilkokulda bir oğlu varmış, babasının düştüğü yüz kızartıcı durumu görünce ağlamaya, yanları sıra koşmaya, herkese babasını kurtarmaları için yalvarmaya başlamış. Aldıran olmamış, gülmüşler üstelik. Kusuruma bakmayın Aleksey Fyodoroviç onun bu yüz kızartıcı davranışı aklıma geldikçe tüylerim diken diken oluyor... Ancak Dmitri Fyodoroviç'in öfkeliyken... bir de gözü dönmüşken yapabileceği bir davranıştır bu! Anlatamam bunu size, dilim varmıyor... Ne söyleyeceğimi şaşıyorum. Bu zavallı yüzbaşı üzerine biraz bilgi topladım. Çok yoksul olduğunu öğrendim. Soyadı Snigirev. İşlediği bir suç yüzünden ordudan ayırmışlar onu. Ayrıntılarıyla anlatamayacağım size bunu. Şimdi hastalıklı çocuklarıyla, deli olduğu sanılan karısıyla müthiş bir sefalet içinde yaşıyormuş. Çoktandır buradaymış. Bir işler çeviriyormuş. Bir yere kâtip girmiş, para vermemişler ona. Siz aklıma geldiniz... yani düşündüm ki.. ne söyleyeceğimi bilemiyorum, dileğim olacak sizden. Sevgili Aleksey Fyodoroviç, ona gitmenizi, bir fırsat yaratıp evine girmenizi dileyeceğim - ah Tanrım! ne söyleyeceğimi bilemiyorum.- Ancak sizin elinizden gelebilecek bir incelikle (Alyoşa'nın yüzü kızardı) bu yardımımı, şu iki yüz rubleyi verin ona. Kabul edecektir... Yani razı edebilirsiniz onu kabul etmeye... Ya da nasıl yapmalı? Bakın, şikâyet etmesin, barışsın diye vermiyorum ona bu parayı (şikâyet edecekmiş çünkü), benim, Dmitri Fyodoroviç'in kendisinin değil, nişanlısının bir yardımıdır bu... Üstesinden gelebilirsiniz bu işin... Ben gider verirdim ya, siz çok daha iyi becerirsiniz. Ozernaya Sokağında, bayan Kalınikova'nın evinde oturuyor... Allah rızası için bu iyiliği yapın bana Aleksey Fyodoroviç. Şimdilik... şimdilik biraz.. yorgunum. Hoşçakalın...

Birden döndü, kapının perdesinin arkasında kayboldu. Alyoşa bir sözcük söylemeye zaman bulamamıştı, oysa istiyordu birşeyler söylemek. Özür dilemek, kendini suçlamak, konuşmak istiyordu, yüreği dopdoluydu çünkü, bunu yapmadan çıkıp gitmeyi kesinlikle istemiyordu. Ama bayan Hohlakova elinden tuttu, dışarı çıkardı onu. Deminki gibi gene durdurdu onu antrede. Fısıldayarak,

- Pek gururlu, dedi, kendi kendini yenineye çalışıyor, ama iyi yürekli, pek hoş, soylu bir kız! Ah, hele bazen öyle severim ki onu... Olanlara pek çok sevindim! Sevgili Aleksey Fyodoroviç, şimdi söyleyeceğimi bilmiyordunuz sanırım: İşte söylüyorum size, hepimiz, he-

pimiz -ben, iki teyzesi- hepimiz işte, Lise bile, bir aydır Katerina İvanovna'nın, onu tanımak istemeyen, hiç sevmeyen şu pek sevdiğiniz ağabeyiniz Dmitri Fyodoroviç'ten ayrılması, okumuş, pek iyi bir genç olan, üstelik onu canından çok seven İvan Fyodoroviç'le evlenmesi için dua ediyorduk. Kafa kafaya verip bir plan bile kurduk. Belki de sırf bunun için buralardayım hâlâ, gitmiyorum...

Alyoşa,

- Ama ağladı o, diye bağırdı. Gene hakarete uğradı!

- Kadın kısmının gözyaşlarına kanmayın, Aleksey Fyodoroviç. Bu konuda kadınlara karşıyım. Erkeklerden yanayım.

Lise'nin yumuşacık sesi duyuldu kapının arkasından:

- Anneciğim ahlakını bozuyorsunuz, kötü yola itiyorsunuz onu...

Bir türlü yatışmak bilmeyen Alyoşa büyük bir utanç içinde, hatta elleriyle yüzünü kapayıp,

- Hayır, bütün suç bende, çok suçluyum! diye yineliyordu.

- Yanlıyorsunuz, tam tersine, bir melek gibi davrandınız. Binlerce kez söylemeye hazırım bunu.

Gene Lise'nin sesi duyuldu:

- Anne, niçin öyle diyorsun?

Alyoşa, Lise'nin söylediğini duymamış gibi ekledi:

- Birden İvan'ı sevdiğini sandım, o saçmalıkları da bu yüzden yummurtladım... şimdi ne olacak?

- Kime? Kime ne olacak? diye seslendi Lise. Beni öldürmek mi istiyorsunuz anne? Soru soruyorum size, cevap versenize.

- Katerina İvanovna fena oldu... Ağlıyor... sinir krizi geldi... çırpıyor.

Lise endişeli bir sesle,

- Ne oluyor? diye haykırdı. Anneciğim, ona değil, bana gelecek şimdi kriz!

- Lise, yalvarırım bağıрма öyle, eziyet etme bana. Büyüklerin bildiği her şeyi öğrenecek yaşa gelmedin daha, yanına gelip anlatılabilecek her şeyi anlatacağım sana. Ah Tanrım! Gidiyorum, hemen koşuyorm yanına... Sinir krizi geldi ona, bu iyiye işarettir Aleksey Fyodoroviç, sinir krizi gelmesi çok iyi oldu, çok... Böyle olması gerekiyordu zaten. Bu durumlarda kadınlara karşıyım, bütün bu sinir krizlerinden, gözyaşlarından nefret ederim. Yuliya, koş, hemen geleceğimi söyle. İvan Fyodoroviç'in öyle çıkıp gitmesinde de suç Katerina İvanovna'nındır. Ama gitmeyecek, Lise, yalvarırım bağıрма! Ah evet, bağırın sen değilsin, benim, affet anneciğini, ama heyecanlıyım, çok heyecanlıyım! Gördünüz mü Aleksey Fyodoroviç, ne çocukça bir davranıştı İvan Fyodoroviç'inki! Her şeyi açıkça söyleyip nasıl çıktı

gitti! Okumuş, bilgili, akli başında bir kimse sanırdım onu, birden öylesine çocukça, saf, acemice davrandı ki... ah çok hoş, çok hoş, tıpkı sizin gibi... Almanca o mısrayı da sizin gibi okudu! Gidiyorum artık, gidiyorum. Aleksey Fyodoroviç, hemen gidin, size söylediğini yapıp çabucak dönün. Lise, bir şey istiyor musun? Yalvarırım alıkoyma Aleksey Fyodoroviç'i, hemen dönecek sana...

Koşarak gitti bayan Hohlakova. Alyoşa gitmeden önce Lise'nin kapısını açacak oldu. Genç kız,

- Sakın ha! diye haykırdı. Hele şimdi hiç olmaz! Oradan, kapının arkasından söyleyin söyleyeceğinizi. Ne yaptınız ki, melek diyorlar size? Bir tek bunu öğrenmek istiyorum.

- Korkunç bir budalalık, Lise! Hoşçakalın.

- Böyle gidemezsiniz! diye haykırdı Lise.

- Çok üzgünüm, Lise! Şimdi geleceğim, ama çok, pek çok üzgünüm.

Koşarak gitti.

6

KULÜBEDE ACI

Gerçekten de çok üzgündü Alyoşa. Şimdiye dek bu denli üzüldüğü pek seyrek olmuştu. Ortaya çıkmış, "korkunç bir budalalık" etmişti. Hem de aşk konusunda! Yüzü kızarıarak kendi kendine belki yüzüncü kez söyleniyordu: "Ne anlarım ben bu işlerden? Aklım ermez böyle şeylere! Ah, yalnız utanç duysam bir şey değil, bunu hak ettim zaten. İşin kötüsü, birçok yeni felaketlere neden olacağım şimdi... Oysa Zosima dede barıştırmak, birleştirmek için yollamıştı beni buraya. Birleştirmek böyle mi olur?" Tam bu anda birden Katerina İvanovna ile İvan'ın ellerinin birleşmesinden nasıl söz ettiği geldi aklına, gene müthiş utandı kendi kendinden. "Gerçi içten davrandım ya, bundan böyle daha bir dikkatli olmam gerekiyor," diye karar verdi, bu kararına gülümsemedi bile.

Katerina İvanovna, Ozernaya Sokağına gitmesini istemişti. Ağabeyi Dmitri de yolu üzerinde, Ozernaya Sokağına yakın bir ara sokakta oturuyordu. Ağabeyini evde bulacağından pek umudu yoktu ama, yüzbaşıya gitmeden, ne olursa olsun, Dmitri'ye uğramaya karar vermişti. Ağabeyinin ondan şimdi mahsus saklanabileceğinden kuşkulanıyordu, ama ne pahasına olursa olsun, onu bulması gerekiyordu. Zaman geçiyordu: Manastırdan ayrılalı beri, ölmek üzere olan Zosima dede bir an çıkmıyordu aklından.

Katerina İvanovna'nın verdiği görevde Alyoşa'yı son derece ilgilen-

diren bir nokta da vardı: Katerina İvanovna yüzbaşının sesli sesli ağlayarak babasının yanı sıra koşan ilkokul öğrencisi çocuktan söz ederken Alyoşa'nın aklına birden bu çocuğun, demin parmağını ısırarak çocuk olduğu düşüncesi gelmişti. Şimdi Alyoşa, neden olduğunu bilmeden, kesinlikle inanıyordu buna. Böylece başka düşüncelere dalınca üzüntüsünü unutmuş, biraz önce neden olduğu "felaketi" düşünmemeye, görevini yapmaya karar vermişti. Orada ne olacaksa olacaktı... Böyle düşününce iyice kendine geldi. Ağabeyinin evine gitmek için ara sokağa saptığında acıktığının farkına vardı, babasının masasından aldığı francelayı çıkardı cebinden, yolda yemeye başladı. Güçlendirdi onu bu.

Dmitri evde yoktu. Hatta ev sahipleri -yaşlı bir marangozla gene yaşlı karısı, oğlu- kuşkulu bakışlarla süzdüler Alyoşa'yı. Israrlı sorularını "Üç gecedir uğramıyor, diye yanıtladılar. Belki bir yere gitmiştir." Adamın, aldığı emre göre yanıt verdiğini anlamıştı Alyoşa. "Gruşenka'nın evinde mi, yoksa gene Foma'nın yanında mı saklanıyor?" (Bu açıklamaları bilerek yapıyordu Alyoşa) diye sorunca ev sahipleri ürkek ürkek baktılar yüzüne. "Kayırdıklarına göre seviyorlar onu demektir, diye geçirdi içinden Alyoşa, bu iyi."

Sonunda buldu Kalınıkova'nın evini. Yan yatmış, sokağa bakan topu topu üç penceresi olan, köhne bir evdi bu. Pis avlusunda bir tek inek vardı. Avludan hole giriliyordu. Holün solundaki odada yaşlı ev sahibesi, kendi gibi kulakları hafif işiten yaşı geçmiş kıızıyla oturuyordu. Alyoşa yüzbaşını birkaç kez sorduktan sonra kadınlardan biri, gelenin kiracılarını sorduğunu anladı sonunda, parmağıyla holün bitimindeki bodrum kapısından farksız kapıyı gösterdi. Yüzbaşının oturduğu bölüm gerçekten de bir bodrumu andırıyordu. Alyoşa çevirmek için kapı kolunu tutmuştu ki, içerideki olağanüstü sessizlik şaşırttı onu birden. Katerina İvanovna, emekli yüzbaşının aile babası bir insan olduğunu söylemişti. "Ya hepsi birden uyuyor, ya da benim geldiğimi duydular, kapıyı açmamı bekliyorlar.. İyisi mi önce kapıyı çalayım..." çaldı kapıyı. İçeriden bir ses işitildi, ama hemen değil de belki on saniye sonra.

Zoraki sert, yüksek bir erkek sesiydi bu:

- Kim o?

Alyoşa kapıyı açtı, içeri girdi. Oldukça geniş bile olsa, insanla, eşyayla dolu bir odada buldu kendini Alyoşa. Solda büyük bir Rus sobası vardı. Sobayla soldaki pencere arasına eski püskü bezler asılı bir ip gerilmişti. İki yan duvarın dibinde örme battaniyeyle örtülü iki karyola vardı. Soldakinin üzerinde, basma kaplı irili ufaklı dört yastık üst üste yığılmıştı. Sağdaki öteki karyolanın üzerindeyse pek kü-

uk bir yastıktan başkaca bir şey yoktu. Daha ileride, köşede, duvar-
dan duvara gerili, perde ya da çarşaf asılı bir iple ayrılmış bir bölme
vardı. Bu perdenin arkasında da bir peykeye iskemle eklenerek yapılmış
bir yatak gözüküyordu. Dört köşeli, kaba, tahta masa ön köşe-
den orta pencereye doğru sürülmüştü. Küçük küçük camları rutubetten
kûf tutmuş üç pencere sıkı sıkı kapalı olduğu için odanın boğucu bir
havası vardı. Loştu içerisi. Masada, içinde yumurta pişirilip yenmiş
bir sahan, bir parça ekmek, ayrıca, dibinde birazcık içki kalmış bir
şişe vardı. Soldaki karyolanın yanındaki sandalyede basma entari giymiş,
kibar görünüşlü bir kadın oturuyordu. Yüzü pek zayıf, sarıydı. Son derece
çökük yanakları ilk bakışta hasta olduğunu gösteriyordu. Ama Alyoşa'yı en
çok şaşırtan, bu yoksul kadının soru dolu, son derece mağrur bakışıydı.
Alyoşa ev sahibine durumu anlatırken kadın ağzını açmamış, iri kahverengi
gözlerini onlardan ayırmamıştı. Kadının hemen yanında, soldaki pencerenin
önünde oldukça çirkin yüzlü, kızıla çalan saçları pek seyrek, yoksul
görünüşlü, ama temiz giyinmiş, genç bir kız ayakta duruyordu. Tiksindirici
gibi Alyoşa'ya bakıyordu. Sağda, gene yatağın üzerinde başka bir kadın
oturuyordu. Yirmi yaşlarında, kambur, bacakları tutmayan (sonra Alyoşa'ya
anlattıklarına göre, ““kurumuştı” bacakları) pek zavallı bir genç kızdı bu.
Koltuk değnekleri hemen yanında, köşede, karyolayla duvar arasında
duruyordu. Zavallı kızın son derece güzel, iyilik okunan gözleri sakın,
tatlı tatlı süzüyorlardı Alyoşa'yı. Masada kırk beş yaşlarında, cı-
lız, solgun yüzlü, kızıla çalan sakalı seyrek, hamam lifini andıran (adamı
görünce bu “hamam lifi” sözcüğü birden gelivermişti Alyoşa'nın aklına;
sonra hatırladı bunu), ufak tefek bir adam oturmuş, sahanın dibindeki
yumurtayı sıyrıyordu. “Kim o?” diye bağırır o olmalıydı. Odada başka
erkek yoktu çünkü. Alyoşa içeri girince birden fırladı yerinden, yağlı
peçeteyle ağzını çabucak silerek yanına koştu.

Bu arada, sol köşedeki kız yüksek sesle,

- Rahip geldi, dedi, manastır için yardım topluyor, tam yardım isteyecek
yeri buldu!

Ama Alyoşa'ya koşan adam, topuklarının üzerinde kıza döndü birden.
Heyecandan kesik kesik bir sesle,

- Hayır, Varvara İvanovna, öyle değil, yanıldınız! dedi.

Birden gene Alyoşa'ya döndü:

- İzninizle sorabilir miyim... inimize onur vermenizin nedeni?

Alyoşa dikkatli dikkatli bakıyordu ona, ömründe ilk kez görüyordu bu
adamı. Sert, aceleci, sinir bozucu bir dış görünüşü vardı. İçki masasından
kalkmıştı ama sarhoş değildi. Yüzünde tuhaf bir küstahlık anlatımıyla
belirli bir korkaklık (pek garipti bu) yan yanaydı.

Uzun zaman başkalarının buyruğunda yaşamış, çok çekmiş, ama birden ortaya çıkıp kendini göstermek isteğine kapılmış bir insana benziyordu. Ya da daha doğrusu, size vurmayı pek isteyen, ama sizin ona vuraçağınızdan da ödü kopan bir pısırığa... Konuşmasında, oldukça cırtlak sesinin tonunda kâh arsız, kâh ödle, sertliğine dayanamayıp kopuk kopuk çıkan, çirkin bir alay vardı. "İn" üzerine sorusunu, bütün bedeni titreyerek, gözleri yuvalarından uğrayarak sormuştu. Aynı zamanda, beklenmeyen konuğuna o denli yaklaşmıştı ki, Alyoşa bir adım geri çekilmek zorunda kalmıştı. Adamın üzerinde koyu, pek eski, yamalı, lekeli, pamuklu kumaştan bir palto vardı. Bacağında ekoseli, pek ince bir kumaştan, uzun zamandan beri hiç kimsenin giymediği biçimde açık renk, paçaları buruş buruş, bu yüzden de yukarı çıktığı için sahibini küçülmüş bir çocuk gibi gösteren bir pantolon vardı.

- Ben... dedi Alyoşa, Aleksey Karamazov'um...

Adam, bunu o söylemeden de biliyormuş gibi kolunu sallayarak hemen kesti sözünü:

- Zahmet etmeyin, anlıyorum efendim. Ben de kendimi tanıtayım size, yüzbaşı Snegirev, yalnız, buraya onur vermeniz nedenini öğrenmeyi gene de pek istiyorum...

- Şöyle bir uğrayıverdim işte. Size bir şey söylemek istiyordum da... izin vererseniz kuşkusuz...

- Öyleyse buyurun, şu iskemlede yerinizi alınız. Eski komedilerde böyle derlerdi: "yerinizi alınız..."

Yüzbaşı çabucak boş bir iskemle kaptı (kaba, üzeri hiçbir şeyle kaplanmamış, tahta bir iskemleydi bu), getirip odanın tam ortasına koyu. Sonra öyle bir iskemle de kendi için aldı, Alyoşa'nın karşısına oturdu. Gene pek yakınına oturmuştu, öyle ki dizleri neredeyse birbirine değecekti.

- Sabık piyade yüzbaşı Nikolay İlyiç Snegirev... kabahatleri yüzünden rezil olmuş olsa da, bir yüzbaşı.. Yüzbaşı Snegirev değil de Dalkavuk yüzbaşı deseler daha doğru olurdu. Çünkü yaşamının ikinci yarısında dalkavukluk yaptım hep. Kişi düşünce, dalkavukluğa kolay alışıyor.

Alyoşa gülümsedi.

- Haklısınız, yalnız elinizde olmadan mı yoksa bile bile mi oluyor bu?

- Tanrı tanığımdır, elimde olmadan. Ömrüm boyunca demedim... birden düştüm, dalkavukluk etmeye başladım. Kişinin elinde olan bir şey yoktur burada, kader... Görüyorum ki yeni sorunlarla pek ilgileniyorsunuz. Sizi böylesine meraklandırmamın, ilginizi çekmemin

nedenini sorabilir miyim? Çünkü içinde yaşadığım ortam konuk ağırlanacak bir ortam değil.

- Ben... o iş için geldim...

Yüzbaşı sabırsızlıkla kesti sözünü:

- O iş için mi?

Alyoşa çekingen,

- Ağabeyim Dmitri ile karşılaşmanızda olup bitenler için... dedi.

- Hangi karşılaşmamızda? O günkü karşılaşmamızdan mı söz ediyorsunuz yoksa? Yani şu lif, hamam lifi, konusu, değil mi?

İskemlesini iyice yaklaştırdı Alyoşa'nınkine, öyle ki dizleri birbirine değiyordu şimdi. Dudakları incecik bir ipi andıracak biçimde kısıt ağzını.

- Ne lifi? diye mırıldandı Alyoşa.

Perdenin arkasından bir çocuk sesi işitildi:

- Beni sana şikâyete geldi, baba!

Sokakta Alyoşa'nın parmağını ısırın çocuğun sesiydi bu.

- Demin parmağını ısırdım!

Perde çekildi. Köşede, tasvirlerin altında, peykeyle sandalyeden uydurulmuş yatağın üzerinde deminki düşmanını gördü Alyoşa. Çocuk paltosuyla, eski, pamuk bir battaniyeyi üzerine almış, yatıyordu. Belli ki hastaydı, alev alev yanan gözlerinden ateşi olduğu belliydi. Deminki gibi ürkek ürkek bakmıyordu şimdi Alyoşa'ya: "Evimdeyim artık, kılıma dokunamazsın," der gibiydi.

Yüzbaşı hafifçe doğruldu yerinden.

- Kimin? Sizin mi parmağınızı ısırdı?

- Evet. Demin sokakta arkadaşlarıyla birbirlerine taş atıyorlardı. Altı kişiye karşı yalnızdı. Yanına gideyim dedim, bana da attı, sonra bir daha attı, başıma geldi. "Ne yaptım sana?" dedim. Birden atıldı, parmağımı yakalayıp ısırdı. Ama bunu niçin yaptı, bilmiyorum.

Yüzbaşıayağa fırladı birden.

- Şimdi pataklarım onu, hemen şimdi!

- Şikâyet ettiğim falan yok... Dövmenizi hiç istemiyorum çocuğu. Hem hasta şimdi galiba...

- Gerçekten döveceğimi mi sandınız yoksa? Hemen llyuşeçka'yı ele alıp, keyfiniz olsun diye döveceğimi sandınız demek?

Yüzbaşı, Alyoşa'nın üzerine atılacak gibi öne yürüdü birden.

- Çok mu gerekliydi size bu? Parmağınız için çok üzüldüm, sayın bayım! llyuşeçka'yı pataklamadan önce, tek keyfiniz olsun diye şu bıçakla hemen burada, gözünüzün önünde dört parmağını kesivereyim, ister misiniz? Sanırım öcünüzü almak için dört parmak yeter size, beşinciye de mi istiyorsunuz yoksa?..

Birden sustu, tıkanacak gibi oluyordu. Yüzündeki her kas çekiliyor, her çizgi oynuyordu. Bakışında bir meydan okuma vardı. Çıldırmıştı sanki.

Alyoşa ayağa kalkmadan sakın, üzgün,

- Sanıyorum her şeyi anladım artık, dedi. Demek oğlunuz iyi bir çocuk, babasını da çok seviyor, size hakaret eden insanın kardeşi olduğum için öcünüzü aldı... Anlıyorum... Ama ağabeyim pişman yaptığına, bunu kesinlikle biliyorum. Evinize gelebilse, ya da en iyisi aynı yerde buluşabilerseniz, herkesin önünde özür dilerdi sizden... razı olur, gelerseniz elbette...

- Yani önce sakalımı yoldu, şimdi de özür dileyecek... Keyfi oldu demek, rahatladı, öyle mi?

- Oh, hayır, yanıyorsunuz, istediğiniz, söylediğiniz her şeyi yapacak!

- Aynı meyhanede -"Başkent"tir o meyhanenin adı- ya da alanın ortasında önümde diz çökmesini istersem, sayın bay yapacaklar mı bunu yani?

- Evet, yapacak.

- Yüreğimi yaraladınız. Gözlerim yaşardı, içim parçalandı. Pek duygulu bir insanımdır ben. İzninizle ailemi tanıtayım size. Ailem, iki kızım, oğlum... başımın dertleri. Ben öldükten sonra kim sevecek onları? Hayattayken de benim gibi iğrenç bir herifi onlardan başka kim sevecek? Bizler, bizim gibiler için Tanrının verdiği en büyük mutluluk budur. Çünkü benim gibi insanları hiç olmazsa bir kişinin sevmesi gerekir dünyada...

Alyoşa yüksek sesle,

- Ah, çok doğru söylüyorsunuz... dedi.

Pencerenin yanındaki kız tiksindir, küçümser bir tavırla babasına,

- Yeter artık soytarılığınız! diye bağırды. Her gelen almanın önünde rezil edersiniz bizi!

Babası emreder bir sesle de olsa, yüzüne oldukça yumuşak bakarak bağırды kızına:

- Acele etmeyin, Varvara Nikolayevna, tutun kendinizi.

Gene Alyoşa'ya döndü:

- Ailece böyle sabırsızsınız.

"Ve tüm doğada hiçbir şeye
Şükretmek istemiyordu o erkek."

Yani bir kız için söylersek bunu, tam olacak: "Şükretmek istemiyordu o kız." İzninizle eşimi de tanıştırayım size: İşte efendim, Arina Petrovna, bacakları tutmayan, kırk üç yaşında bir kadın. Birazcık yü-

rüyebiliyor. Basit halktandır. Arina Petrovna, yüzünüz yumuşasın artık: İşte Aleksey Fyodoroviç Karamazov. Ayağa kalkınız Aleksey Fyodoroviç. -Alyoşa'nın kolundan tuttu, ondan hiç beklenmeyen bir kuvvetle birden ayağa kaldırdı onu.- Bir bayana takdim ediliyorsunuz, ayağa kalkmanız gerekir. O Karamazov değil bu, anacığım... kardeşi onun... uysal yaratılışlı, erdemleriyle pırıl pırıl bir insan. İzin verin, Arina Petrovne, izin verin anacığım, önce elinizi öpeyim.

Saygılı, hatta sevgiyle öptü karısının elini. Pencerenin yanındaki kız öfkeyle sırtını çevirdi. Arina Petrovna'nın kibirli yüzünü birden tatlı bir anlatım kapladı.

- Hoşgeldiniz, dedi, oturunuz bay Çernomazov.

- Karamazov, anacığım, Çernomazov değil.

Gene fısıldayarak ekledi:

- Basit halktanız biz...

- İster Karamazov olsun, ister başka bir şey, ben hep Çernomazov derim... Oturunuz lütfen, niçin ayağa dikti sizi? Bacakları tutmayan kadın diyor benim için, tutmasına tutuyor da, kova gibi şiştiler... Kendimse kurudukça kurudum, bir deri bir kemik kaldım. Eskiden tombul tombuldum, şimdi iğne ipliğe döndüm...

Yüzbaşı gene,

- Basit halktanız biz efendim, basit halktan, diye girdi araya.

Baştan beri sandalyesinde sessiz oturan kambur kız,

- Ah baba, ah! diye söylendi.

Birden mendilini gözlerine bastırdı. Pencerenin yanındaki kız,

- Soytarı! diye bağırdı.

Arina Petrovna kızlarını göstererek, kollarını iki yana açtı.

- Görüyorsunuz ya durumumuzu, yaşamımızdan bulut geçiyor sanki. Bulut geçip gidince gene eski günlere döneceğiz. Kocam ordu-dayken sık sık sizin gibi konuklar gelirdi bize. Bir şeyi ima etmek için söylemiyorum bunu. Kim kimi severse sevsin. Papaz yardımcısının karısı geldi bize bir keresinde, şöyle dedi: "Aleksandroviç üstün ruhlu, bulunmaz bir insandır. Nastasya Petrovna ise cadının biri..." "Onlardan sana ne? dedim. Sen de iğrenç, pis bir kadınsın." "Sana ceza vermeli," dedi. "Ah seni gidi cadaloz, kime akıl vermeye kalkışıyorsun sen?" "Ben temiz hava getiririm, dedi, senin havansa pis." "Sor bakalım bütün subaylara, havam pis miymiş benim?" İşte o zamandan beri içimde yer etmiştir bu söz. Şimdi olduğu gibi oturuyordum burada geçenlerde, baktım paskalyada bize gelen o general girdi içeri. "Sayın generalim, diye sordum, soylu bir bayanın serbest havası olur mu?" "Evet, dedi. Ama pencereyi ya da kapıyı açmalısınız, içerisinin havası pek pis çünkü." Hepsi bu kadar işte! Benim havam-

la bozmuşlar akıllarını! Ölüler daha pis kokuyor. Havanızı bozmaya-
cağım, diyorum, bir papuç ısmarlayıp gideceğim. Zavallı bir anneye
eziyet etmeyin! Nikolay İlyiç, iki gözüm, elimden gelen her şeyi yap-
madım mı senin için? Hayatta bir mutluluğum var: İlyuşeçka'm
okuldan dönünce sever beni. Dün elma getirdi. Bağışlayın beni, her
şeyim olan sizler, evlatlarım bağışlayın, bu zavallı yapayalnız ananızı
bağışlayın! Hamamdan niçin böyle tiksinnmeye başladınız birden?

Zavallı kadın hüngür hüngür ağlamaya başlamıştı, gözyaşları sel
gibi akıyordu. Yüzbaşı yanına koştu.

- Anacığım, anacığım, yavrucuğum, yeter, yeter! Yapayalnız de-
gin. Herkes seviyor seni, herkes sayıyor?

İki elini gene öpmeye, yüzünü sevgiyle okşamaya başladı. Birden
peçeteyi aldı, gözyaşlarını silmeye koyuldu. Alyoşa'ya onun da gözle-
ri yaşarmış gibi geldi.

Birden öfkeyle Alyoşa'ya döndü, akıl durumu bozuk zavallı kadını
gösterdi.

- Gördünüz mü? Duydunuz mu?

- Görüyorum, duyuyorum da, diye mırıldandı Alyoşa.

- Baba, baba! Yoksa sen bu adamla...

Çocuk, yatağında doğrulup, parlayan bakışlarını babasına dikti.

- Bırak bu adamı baba! diye bağırdı.

Varvara Nikolayevna artık iyice kızmıştı. Ayağını yere vurarak
haykırdı:

- Yeter ettiğiniz maskaralık... Saçmalamayı bırakın artık...

- Kendinizi kaybetmekte bu kez bütünüyle haklısınız Varvara Ni-
kolayevna. İstedığınızı hemen getireceğim yerine. Şapkanızı giyin,
Aleksy Fyodoroviç, ben de kasketimi alıyorum. Gidelim. Önemli bir
şey söylemeliyim size, ama dışarıda... Şurada oturan kız var ya, kızım
Nina Nikolayevna'dır, size takdim etmeyi unutmuştum onu... Ölüm-
lülerin arasına karışmış... insan kılığında bir melektir... aklınız alırsa
bunu kuşkusuz...

Varvara Petrovna nefret dolu bir sesle,

- Şuna bakın, kriz gelmiş gibi zangır zangır titriyor, dedi.

- Demin ayağını yere vurarak bana bağırın, maskara diyen var ya,
o da insan kılığında bir melektir, böyle demekte de yerden göğe ka-
dar haklıdır. Gidelim, Aleksy Fyodoroviç, bir an önce bitirmeliyiz
işimizi...

Alyoşa'nın kolundan tutup, dışarı, ta sokağa çıkardı onu.

8 VE TEMİZ HAVADA

- Tertemiz hava.. oysa bizim sarayın havası pek pis, hem de her bakımdan. Yavaş yürüyelim, efendim. Sizin ilginizi çekmeyi çok isterdim.

- Benim de sizinle çok önemli bir işim var... dedi Alyoşa. Yalnız, nasıl başlayacağımı bilmiyorum.

- Benimle bir işiniz olduğunu anlamamamın olanağı var mı? İşiniz olmasa dünyada açmazdınız kapımı. Çocuğu şikâyet mi gelecektiniz ya? Olacak şey değil bu. Yeri gelmişken ondan biraz söz edeyim size: İçeride her şeyi açıklayamadım, ama şimdi burada anlatayım durumu. Efendim, bizim hamam lifi daha bir hafta öncesine dek hayli gürdü, sakalcıgımdan söz ediyorum. Sakalıma hamam lifi diyorlar, okul çocukları taktılar bu adı. İşte, efendim, ağabeyiniz Drnitri Fyodoroviç sakalıma yapıştı, çeke çeke dışarı, alanın ortasına çıkardı. Okullar da tam o sırada dağılmıştı. Ilyuşa da okuldan çıkmış çocukların aralarında idi. Beni o durumda görünce yanıma koştu: "Baba, babacığım!" diye bağıyor, bacaklarıma sarılıyor, ababeyinizin elinden beni kurtarmak için çırpınıyordu: "Bırakın, bırakın, benim babamdır o, bağışlayın onu"; evet, "bağışlayın" diye bağıyordu. Küçük elleriyle ağabeyinizin elini yakaladı, öptü... O andaki yüzü aklımdan çıkmıyor... unutamıyorum!..

- Size yemin ederim, diye haykırdı Alyoşa, ağabeyim son derece ciddi bir biçimde özür dileyecektir sizden, o alanın ortasında önünüzde diz çökerek bile olsa... Zorlayacağın onu, yoksa ağabey diye bakmam yüzüne!

- Ya, demek henüz bir tasarı bu. O yollamadı sizi yani... duygulu, soylu yüreğinizin isteği bu... Baştan söyleseydiniz ya! Öyleyse izin verin de ağabeyinizin, o gün sözünü ettiği şövalye soyluluğunu anlatayım size. Lifimden tutarak dolaştırmaktan bıkınca koyverdi beni: "Sen de subaysın, ben de subayım, dede. Düello tanıklığın için doğru dürüst bir adam bulabilirsen yolla bana. Alçağın birisin ya, düello çağrını gene de kabul ederim!" Tam böyle söyledi işte. Gerçekten de şövalye ruhlu bir insan! Ilyuşa ile uzaklaştık oradan, ama babasının uğradığı bu hakaret çocuğun içinde yer etmiştir, ömrünün sonuna dek unutamaz bunu. Soylu olmak kim, biz kim! Siz söyleyin, biraz önce gördünüz bizim sarayı, nasıldı? Üç kadın vardı, birinin bacakları tutmuyor, kafadan sakat, ötekinin de tutmuyor bacakları, üstelik kambur, üçüncüsününse tutuyor, akıllı da, okuyor, gene Petersburg'a gitmek, Neva kıyısında Rus kadınının haklarını savunmak için can atıyor. Ilyuşa'dan söz etmeyeceğim, dokuz yaşında daha, parmak ka-

dar bir şey.. Bugün ölsem nice olur bu zavallıların hali? Hep bunu düşünüyorum. Hadi çağırdım onu düelloya diyelim, ya birden öldürürse beni, o zaman ne olur? Bu zavallılarım ne yaparlar? Daha kötüsü, ya öldürmez de sakat bırakırsa: Çalışmasına çalışmam, ama ölmedim ya, yemek yemeliyim... kim doyuracak karnımı, kim bakacak onlara? Ilyuşa'yı okuldan alıp dilencilige mi yollayacağız? Onu düelloya çağırınam ne sağlayacak bana, hiç...

Alyoşa'nın gözleri kıvılcım saçıyordu, gene,

- Sizden özür dileyecek, diye haykırdı, alanın ortasında önünüzde diz çökecek.

Yüzbaşı sürdürüyordu konuşmasını:

- Mahkemeye vermeyi düşündüm onu, yasaları açıp bakıp, bana edilen bu hakarete karşılık, hakareti edenden ne alabilirim? Hem bu niyetimi duyunca Agrafena Aleksandrovna küplere bindi, beni çağırttı: "Sakin ola ki böyle bir şey yapasın! Mahkemeye verirsen her şeyi... onun seni dalaverelerin yüzünden dövdüğünü anlatırım herkeşe, o zaman sen boylarsın kodesi." Bu dalavereyi kimin çevirdiğini, kimin emriyle hareket ettiğimi Tanrı biliyor. Agrafena Aleksandrovna'nın kendisiyle Fyodor Pavloviç emrettiler... "Sonra," diye ekledi, "bir daha evime sokmam seni, metelik vermem sana. Tüccarıma da söylerim (ihtiyara 'tüccarım' der hep), o da kovar seni." Tüccar da kapı dışarı ederse, hapı yuttum demektir diye düşündüm. Elimde bir onlar kalçlı. Babacığınız Fyodor Pavloviç önemsiz bir iş yüzünden bana olan güvenini yitirdikten başka, elindeki imzalı kâğıtlarımla beni mahkemeye vermeyi düşünüyor. Bütün bunları göz önünde bulundurarak sindim. Şimcli izninizle bir şey sorayım size. Nasıl, vargücülle mi ısırıldı parmağınızı? Sarayda, onun yanında bu ayrıntılara girmek istemedim.

- Evet, vargücülle ısırıldı, hem çok öfkeliydi. Karamazov olduğum için sizin öcünüzü aldı benden, anlıyorum bunu şimdi. Ama arkadaşlarıyla birbirine nasıl taş attıklarını görseydiniz bir! Çok tehlikeli bir şey bu, öldürebilirler onu, çocukturlar, düşünemezler, başına gelirse yarar...

- Geldi zaten, ama başına değil de göğsüne, kalbinin biraz yukarısına, bugün oldu, mosmor orası, ağlaya ağlaya geldi eve, şimdi de hasta yatıyor.

- Hem biliyor musunuz, önce kendisi saldırdı, sizin için söylenenlere kızıyor. Arkadaşları, Krasotkin adında bir çocuğun boş yerine çakı sapladığını söylüyorlar...

- Bunu da duydum, durum kötü: Memurdur bay Krasotkin, belki de bir iş açılır başıma...

Alyoşa heyecanlı, ekledi:

- Oğlunuzu bir zaman için, hiç değilse sinirleri yatışana dek okula yollamamanızı salık veririm size... öfkesi geçsin...

- Öfkesi mi? Evet pek öfkeli. Kendi küçük, ama öfkesi büyük. Her şeyi bilmiyorsunuz. İzninizle bu öyküyü ayrıca anlatacağım size. O olaydan sonra okulda bütün çocuklar "hamam lifi" diye takılmaya başladılar ona. Okul çocukları pek gaddar olur: Ayrı ayrıken birer melektirler, ama bir araya geldiler mi, hele okuldayken bir felakettirler! Alaya alınınca bizim Ilyuşa'nın soyluluk damarı kabardı. Öyle göze batar özellikleri yoktur, zayıf yaratılışlıdır, her şeye boyun eğmesi, babasına edilen hakarete ses çıkarmaması gerekirdi, ama herkese karşı babasını savunmayı aldı göze. Babasını, gerçeği savunuyor. Ağabeyinizin elini öperken, "babamı bağışlayın, babacığımı bağışlayın," diye bağırırken yüreğinin nasıl sızladığının bir Tanrı bilir bir de ben. Çocuklarımız -yani sizin değil elbette- ezilmiş, ama soylu yoksulların çocukları hayatı daha on yaşında öğrenirler. Varlıklılar nereden bilecekler: Ömürleri boyunca gerçeği bu denli çıplak göremezler. Ama benim Ilyuşa'nın alanda ağabeyinizin elini öperken her şeyi, bütün gerçeği bir anda öğreniverdi. Yüreğine saplandı bu gerçek, bir daha da çıkmaz.

Yüzbaşı son derece heyecanlı konuşuyordu. Ilyuşa'sının yüreğine "gerçeğin" nasıl saplandığını göstermek istiyormuş gibi sağ yuvarlağıyla sol avcunun içine vurdu.

- O gece sabaha dek ateşler içindeydi, sayıkladı hep. Bütün gün pek az konuştu benimle, hatta hiç konuşmadı. Köşede oturmuş gizli-den gizliye süzüyordu beni, farkındaydım. Daha çok pencereye dönüyor, ders çalışır gibi yapıyordu, ama aklının derste olmadığı belliydi. Ertesi gün içtim ben, hiçbir şey anımsamıyorum. Çok kötü bir insanım, ama kederden bunlar hep, üzüntüden. Annesi de ağlamaya başlamıştı, annesini çok severim. İşte böyle, üzüntümden cebimdeki son meteliğimi de içkiye verdim. Hor görmeyin beni: Rusya'da en iyi yürekli insanlar sarhoşlardır. Bir adam ne denli sarhoşsa o denli iyi yürekli demektir. Sızmış kalıncıydım, Ilyuşa'yı falan düşündüğüm yoktu. İşte o gün çocuklar alay etmeye başlamışlar onunla okulda: "Hamam lifi, diye bağırıyorlarmış, babanı lifinden yakalayıp çeke çeke çıkardılar meyhaneden, sen de yanı sıra koşuyor, babanın bağışlanması için yalvarıyordun." Üç gün sonra baktım, okuldan yüzü bembeyaz döndü. Ne oldu sana? diye sordum. Karşılık vermedi. Sarayda konuşmak olmazdı zaten, annesiyle ablaları hemen karışırlandı. Daha ilk günü öğrenmişlerdi her şeyi. Varvara Nikolayevna homurdanmaya bile başlamıştı: "Soytarılar, palyaçolar, akıllıca bir iş yapabilir misin-

niz ki siz!" "Haklısınız Varvara Nikolayevna, dedim, akıllıca bir iş yapamayız. Bu kadarla bitti. Akşamüzeri çocuğu gezmeye götürdüm. Şunu da söylemeliyim size, daha önce de her akşam gezmeye çıkardık onunla, şimdi gittiğimiz yoldan gideriz hep, şurada, çitin dibinde tek başına duran büyük taşa kadar yürürüz. Kentin otlığı orada başlar: Güzeldir buraları. Ilyuşa ile yürüyorduk, eli her zamanki gibi avcumun içindeydi. Yumuşacıktır elleri, parmakları ince ince, her zaman soğuktur -ciğerlerinden rahatsız da ondan.- "Baba, dedi, babacığım!" "Ne var?" diye sordum, gözleri parlıyordu. "Babacığım, ne yaptı sana, babacığım!" Elden ne gelir yavrum dedim. "Barışma onunla babacığım, barışma. Çocuklar, barışman için sana on ruble verdiğini söylüyorlar." Hayır, Ilyuşa, para almayacağım ondan. Titremeye başladı, iki eliyle elimi yakalayıp öptü. "Babacığım, dedi, babacığım, düelloya çağır onu; ödlele olduğunu, onu düelloya çağırma-ktan korktuğunu, on ruble alıp hakareti sineye çekeceğini söylüyorlar okulda." Düelloya çağırma- mam onu Ilyuşa, dedim. Bu konuda size anlattıklarımı kısaca ona da anlattım. Dinledi beni, sonra: "Baba, dedi, gene de barışma onunla: Büyüyünce ben çağıracağım onu düelloya, ben öldüreceğim!" Gözleri alev alev yanıyordu. Ne de olsa babasıyım, yerinde bir söz söylemem gerekirdi: "Düelloda bile olsa, adam öldürmek günah- tır yavrum." "Baba, dedi, babacığım, büyüyünce ye- re yıkacağım onu, kılıcım- la elindeki kılıcı düşüre- ceğim, sonra üzeri- ne atılıp devireceğim onu, kılıcımı gırtlığına dayayıp: İstersem şimdi öldürürüm seni, ama bağışlıyorum, hadi kalk!" Görüyorsunuz, görüyorsunuz ya efendim, bu iki gün içinde o küçücük aklın- da ne biçim bir olay canlandı, görüyorsunuz. Gece gündüz hep kılıcıyla alacağı öcü düşündü, gece de bunu sayıklamış olacak. Baktım okuldan da- yak yemiş gelmeye başladı. Önceki gün öğrendim durumu, haklısınız. Okula yollamayacağım onu. Arkadaşlarının hepsine birden karşı koyduğunu, kızıp hepsine meydan okuduğunu öğrenince korktum. Gene bir gün gezmeye çıkmıştık. "Baba, dedi, babacığım, zenginler daha kuvvetli oluyorlar değil mi?" Evet, dedim, zenginler çok kuvvetli olurlar. "Babacığım, zengin olacağım ben, subay olacağım, herkesi yeneceğim, Çar madalya verecek bana, o zaman buraya gelince hiç kimse cesaret edip de..." Sustu, biraz sonra gene başladı konuşmaya, dudakları titriyordu: "Baba, ne kötü bir kent burası!" Evet, Ilyuşeçka, pek iyi sayılmaz, dedim. "Başka, iyi bir kente gidelim babacığım, bizi hiç kimsenin tanımadığı bir kente!" Gidelim, Ilyuşa, gidelim, dedim. Biraz para biriktireyim gideriz. Karanlık düşüncelerden ayırabilmeme sevindim onu. Birlikte başka kente nasıl gideceğimizi, kendimize bir at, bir araba alacağımızı hayal etmeye başladık. "An-

nenle ablalarını arabaya bindiririz, güzelce örteriz üzerlerini, biz yanda yürürüz, ara sıra seni de koyarım arabaya, ben hiç binmem, hep yürürüm, atımızı yormak doğru olmaz çünkü, hepimiz birden binersek yorulur hayvan.” Coşmuştu, kendi atımız olacağını, ona bineceğini düşündükçe sevinçten uçacaktı neredeyse. Rus çocuğunun ata düşkünlüğünü bilmeyen yoktur. Uzun uzun konuştuk. Sanıyorum avuttum onu biraz, üzüntüsünü unuttu. Önceki akşam olmuştu bu, dün akşam gene konuştuk. Sabah okula gitti, üzgün, hatta çok üzgün döndü. Akşamüzeri elinden tutup gezmeye çıkardım, susuyor, ağzını açmıyordu. Hafif bir rüzgâr çıkmıştı, güneş batalı çok olmamıştı. Serin bir sonbahar akşamıydı. Alacakaranlıkta ikimiz de üzgün, yürüyorduk. Bir akşam önceki konuşmamızı sürdürmek amacıyla, “Oğlum, dedim, yol hazırlığımızı nasıl yapacağız?” Karşılık vermedi. Hissettim, avcumun içindeki parmakları titriyordu. Ee, diye geçirdim içimden, gene kötü bir şey oldu. Şu taş kadar yürüdük. Taşın üzerine oturdum. Gökyüzü uçurtma doluydu, hışırtıları duyuluyordu, otuz kadar vardılar. Uçurtma mevsimi ya... llyuşa, dedim, geçen yılki uçurtmayı çıkaralım artık. Güzelce onarayım her yanını, nereye saklamıştın onu? Ağzını bıçak açmıyordu yavrumun, öte yana bakıyordu. Birden hızlı esmeye başladı rüzgâr, kumları kaldırıyordu... Atılıp boynuma sarıldı, vargücüyle sıkı beni kollarının arasında. Bilirsiniz, az konuşan, gururlu çocuklar uzun süre tutabilirler gözyaşlarını, artık dayanamayacakları bir an gelir, birden boşalırlar, gözyaşları akmaz da sel gibi dökülür sanki. İşte böyle bir sıcak gözyaşı seli de benim yüzümü ıslatıyordu şimdi. Kriz gelmiş gibi hüngür hüngür ağlıyor, zangır zangır titriyor, vargücüyle sıkıyordu beni. Taşın üzerinde oturuyordum. “Babacığım, babacığım, diye haykırıyordu, sevgili babacığım, nasıl öyle hakaret etti sana!” Ben de ağlamaya başlamıştım. Taşın üzerinde, birbirimize sarılmış, sarsıla sarsıla ağlıyorduk. “Babacığım, babacığım!” diyordu. llyuşa, llyuşa’cığım! diyordum. Hiç kimse görmedi bizi, yalnız Tanrı gördü, sevap olarak defterime işlenir belki... Ağabeyinize teşekkürlerimi bildirin Aleksey Fyodoroviç... Yo, gönlünüz hoş olsun diye dövemem oğlumu!

Sözünü biraz önceki öfkeli, çılgınca sesiyle bitirdi. Alyoşa, yüzbaşının kendisine güvendiğinin, onun yerinde başka birisi olsaydı adamın her şeyi böyle anlatmayacağını farkındaydı. Yüreği sızlayan Alyoşa’yı biraz avuttu bu. Yüksek sesle,

- Ah, dedi, oğlunuzla barışmayı öyle istiyorum ki! Yardım etseniz...

Yüzbaşı,

- Olur, diye mırıldandı.

Alyoşa yüksek sesle,

- Şimdi başka, bambaşka bir konuya geçiyorum, dedi. Dinleyin, dinleyin beni! Sizinle bir işim var: Aynı ağabeyim, yani Dmitri, çok iyi, soylu bir kız olan nişanlısına da hakaret etti. Sanırım tanıyorsunuzdur nişanlısını. Kızcağızın uğradığı hakareti size anlatmaya hakkını vardır, hatta bunu yapmak zorundayım. Çünkü size edilen hakareti, kötü durumunuzu öğrendi şimdi... yani demin... size bu yardımı iletmemi istedi... yalnız ondandır bu yardım, ne zavallı kızcağızı yüzüstü bırakan Dmitri'den, ne benden, ne de başka bir kimseden... O... yalnızca o yol-luyor! Yardımını kabul etmeniz için yalvarıyor... aynı insan ikinize de hakaret etti.. Dmitri ona da hakaret edince anımsadı sizi ancak! Kız kardeş kardeşine yardım etmek istiyor demektir bu... Şu iki yüz ruble-yi, bir kız kardeşiniz size veriyormuş gibi almaya sizi razı etmemi istiyor. Hiç kimse bilmeyecek bunu, hiçbir kötü dedikodu çıkamaz... İşte iki yüz ruble, size yemin ederim ki... kabul etmek zorundasınız, yok-sa... yoksa dünyada bütün insanlar birbirinin düşmanı olmak zorunda demektir! Ama kardeşler de vardır yeryüzünde... Soylu bir ruhunuz var.. anlamak zorundasınız bunu, anlamalısınız!..

Alyoşa banknotları uzattı yüzbaşıya. O anda çitin dibindeki büyük taşın yanındaydılar, görünürlerde kimsecikler yoktu. Banknotların ür-künç bir etkisi olmuştu yüzbaşının üzerinde: Ürperdi, ama ilk anda şaşkınlıktandı bu: Böyle bir şeyi aklının ucundan geçiremezdi, böyle bir sonucu hiç beklemiyordu. Birisinden yardım, hem de bu kadar büyük bir yardım göreceğini düşünde görse inanmazdı. Parayı aldı, bir dakika ağzını açmadı. Yüzünü bambaşka bir görünüm kaplamıştı.

- Bana, bana bu, bu kadar parayı, iki yüz rubleyi bana yolladılar Tanrım! Dört yıldır bu kadar parayı birarada görmemiştim, Tanrın! Hem de kız kardeşiniz yolladı, diyor... doğru mu bu, doğru mu?

- Yemin ederim, size söylediklerimin hepsi doğrudur!

Yüzbaşının yüzü kızardı.

- Bakın, dostum, dinleyin, bu parayı alırsam alçak olmayacağım, değil mi? Sizce alçak olmayacağım, değil mi, Aleksey Fyodoroviç, ol-mayacağım? Hayır, Aleksey Fyodoroviç, dinleyin beni, dinleyin, -el-leriyle ikide bir Alyoşa'ya donunarak telaşlı, telaşlı konuşuyordu:- "kız kardeş"imin yolladığını, almamı söylüyorsunuz bu parayı, ama aldım diye içinizden hor görmeyeceksiniz ya beni sonra?

- Hayır, hayır! Dinim üzerine yemin ederim ki hayır! Hiç kimse de bilmeyecek bunu, aramızda kalacak: Siz, ben, o, bir de onun yakın dostu bir bayan...

- Umurumda değil bayan mayan! Dinleyin beni Aleksey Fyodoro-viç, sonuna kadar dinleyin. Dinlemelisiniz artık, çünkü şimdi bu iki yüz rublenin benim için ne demek olduğunu anlayamazsınız bile.

Zavallı adam yabani, karışık bir heyecana her an biraz daha kaptı-
rıyordu kendini. Ne söyleyeceğini şaşırmişti sanki. Her şeyi anlata-
mayacağından korkuyor gibi çabuk çabuk konuşuyordu.

- Bu paranın böylesine saygıdeğer, yüce bir "kız kardeş"ten alın-
ması bir yana, anacığımla Ninoçka'ya -kambur meleğime, kızıma- da
ilaç alabilirim artık. Çok iyi bir insan olduğu için geldi, baktı onlara
doktor Hertzenştube, iki saat muayene etti: "Hiçbir şey anlamadım,
cledi, ama buranın ezcanesinde satılan maden suyunu alırsa çok fay-
dasını görür (reçetede de yazdı bunu.)" Ayrıca ilaçlı bir ayak banyo-
su da verdi. Maden suyunun şişesi otuz kopek, en az kırk tane içmeli
ki bir şeye yarasın. Reçeteyi aldım, tasvirin altına koydum, orada öy-
le duruyor. Ninoçka'ya da her gün sabah akşam ilaçlı sıcak suyla
banyo yapmasını salık verdi. Bizim sarayda hizmetçi yok, bu işlerden
anlayan bir adam yok. Kapsız, susuz nasıl yapabiliriz bunu? Ninoç-
ka'nın romatizmaları var, bunu söylemedim size, sağ yanı geceleri
sızlıyor hep, acılar içinde kıvranıyor, inanır mısınız, gerçek bir me-
lektir bu kız, bizi rahatsız etmemek için dişini sıkıyor, bizleri uyan-
dırmamak için inlemiyor. Elimize ne geçerse, ne bulursak yeriz biz.
Ama o ancak köpeğe atılabilecek en son lokmayı alır hep: "Bu lok-
maya da layık değilim ben, der gibidir, sizin ekmeğinizi yiyorum,
yük oluyorum size." Melek bakışında bu anlatım vardır işte. Hizmet
ediyoruz ona, üzülüyor: "Layık değilim buna, layık değilim, hiçbir
işe yaramayan, değersiz bir sakatım ben." Nasıl layık olmazmış, o
melek cana yakınlığıyla hepimiz için dualar eder Tanrıya. O, onun
insana iç huzuru veren sözleri olmasaydı evimizin içi cehenneme dö-
nerdi, Varya bile düzeldi. Varvara Nikolayevna'yı da kınamayın, o da
bir melektir. Yazın geldi yanımıza, ders vererek biriktirdiği on altı
rublesi vardı, eylülde, yani şimdi Petersburg'a dönmek için saklıyor-
du. Ama biz aldık elinden paracıklarını, yedik, şimdi dönecek parası
yok, böyle işte. Hem olsa da dönemez artık, çünkü kürek malikûmu
gibi çalıştırıyoruz onu: Yüklendikçe yüklendik üzerine, her şeye o
koşuyor. Yama yamıyor, yıkıyor, süpürüyor, annesini yatırıp kaldırı-
yor, annesi de huysuz, sulu göz, deli!.. Şimdi bu iki yüz rubleyle bir
hizmetçi tutabilirim, anlıyor musunuz Aleksey Fyodoroviç, sevdiğim
insanların tedavisine başlayabilirim, kızımı Petrsburg'a okumaya yol-
layabilirim, et alabilirim, yeni yeni yemekler yemeye başlayabiliriz.
Tanrım, ne tatlı hayaller bunlar!

Bir insanın bu denli mutlu olmasına yardımcı olduğu için son de-
rece mutluydu Alyoşa.

Yüzbaşı birden yeni, tatlı bir hayale kapılarak gene çabuk çabuk
konuşmaya başladı:

- Durun, Aleksey Fyodoroviç, durun, düşünün bir kez, Ilyuşka ile kurduğumuz düşleri de gerçekleştirebiliriz belki: Bir atla bir araba satın-alırız, kara yağız bir atımız olur, kara yağız olsun istiyor. Önceki gün düşündüğümüz gibi yolculuğa çıkarız. K... ilinde çocukluk arkadaşım bir avukat var, sözüne güvendiğirn birisinin anlatuğına göre, oraya gidersem arkadaşım beni bürosuna kâtip olarak alabileceğini söylüyormuş, kimbilir, belki de alır... Anneciğimizi Ninoçka'yla bindirirdik, Ilyuşeçka da arabayı kullanırdı, ben de yürürdüm, hepimiz göç ederdik buradan... Tanrım, umudumu kestiğim bir alacağımı da koparabilirsem, buna da yeterdi paramız!

- Yeter, yeter! diye haykırdı Alyoşa. İhtiyacınız olan parayı yollayacaktır size Katerina İvanovna. Hem bende var para, kardeşinizden alır gibi çekinmeden alın benden, sonra verirsiniz. (Çalışacaksınız ya, çalışacaksınız!) Biliyor musunuz, o söylediğiniz ile göç etmeniz çok iyi olacak! Sizin, daha önemlisi çocuğunuz için kurtuluş olacaktır bu. Bakın ne diyeceğim, kışa kadar, soğuklar bastırmadan gidin oraya. Mektup yazarsanız bana çok sevinirim, kardeş kalırsak ne iyi olur... Hayır, düş değildir bu!

Alyoşa kucaklamak istiyordu onu, öylesine sevinçliydi. Ama yüzbaşının yüzünü görünce birden duraladı: Boynunu uzatmış, dudaklarını sarkıtmış, yüzü kireç gibi, öyle duruyordu. Birşeyler söylemek istiyor gibi dudaklarını kıpırdatıyordu. Sesi çıkmıyordu, ama durmadan kıpırdatıyordu dudaklarını, tuhaf bir şeydi bu. Nedense ürperdi Alyoşa.

- Ne oluyor size?

- Aleksey Fyodoroviç... ben... siz... diye mırıldandı.

Sonra her şeyi göze almış bir tavırla dik dik baktı Alyoşa'ya. Dudaklarında bir gülümseme belirir gibi oldu.

- Ben.. siz...

Birden kararlı bir sesle,

- Bir oyun göstereyim size, ister misiniz? diye fısıldadı.

- Ne oyunu.

- Oyun işte, hokus-pokus derler ya...

Yüzbaşı hep fısıltıyla konuşuyordu. Ağzını sol yana doğru kaydırmış, sol gözünü kısmış, gözlerini ayırmadan Alyoşa'ya bakıyordu. Bakışları çakılıp kalmıştı üzerinde sanki. Bir korku düştü Alyoşa'nın içine.

- Ne oluyor size, ne oyunu? diye bağırdı.

Yüzbaşı birden ince bir sesle,

- Şöyle işte, bakın! cledi.

Konuşurken sağ elinin başparmağıyla işaret parmağı arasında tut-

tuğu iki kâğıt parayı çılgın gibi avcunun içine aldı birden, buruşturup vargücüyle sıkıttı.

Yüzü bembeyaz, havaya kaldırdı yumruğunu,

- Gördünüz mü, gördünüz mü? diye haykırdı.

Buruşmuş iki yüzlüğü yere fırlattı. Parmağıyla paraları göstererek,

- Gördünüz mü? dedi.

Birden sağ ayağını kaldırıp yabani bir öfkeye kapılmış, topuğuyla vurmaya başladı banknotlara. Bağırıyor, her vuruşta soluyordu.

Birden geri sıçradı, Alyoşa'nın önüne dikildi. Tavrında anlatılmaz bir gurur vardı.

- İşte paralarınız! İşte paralarınız! İşte paralarınız!

Kolunu havada sallayarak,

- Sizi yollayan bayana, hamam lifinin onurunu satınayacağını söyleyin! diye bağırıldı.

Sonra hızla dönüp koşmaya başladı. Ama daha beş adım gitmemişti ki, durdu, geri dönüp el salladı Alyoşa'ya. Sonra gene koşmaya başladı, beş adım gitmeden son olarak bir kez daha durup geri döndü. Bu kez yüzünde o alaylı gülümseme yoktu. Tersine, gözyaşından ıslak ıslaktı yüzü. Ağlamaklı, aşırı heyecanlı bir sesle kesik kesik, çabuk konuşarak,

- Yüzkaramıza karşılık sizden bu parayı alırsam oğluma ne derim sonra? diye bağırıldı.

Koşarak uzaklaştı. Alyoşa son derece üzgün bakıyordu arkasından. Zavallı adamın paraları avcunun içinde buruşturup atarken ne yaptığının farkında olmadığını çok iyi biliyordu. Koşarken bir daha dönüp bakmamıştı arkasına, Alyoşa da biliyordu bakınayacağını. Peşinden koşmadı, seslenmedi de. Bir şey düşünmüştü. Adam gözden kaybolunca banknotları aldı yerden. Yalnızca biraz buruşmuşlardı o kadar, zedelenme, yırtılma falan yoktu, hatta Alyoşa düzeltirken yeniymiş gibi hissediyorlardı. Paraları düzelttikten sonra katladı, cebine yerleştirdi, verdiği işi ne denli iyi başardığını(!) anlatmak için Katerina İvanovna'nın yanına yollandı.

1
SÖZ VERME

Gene önce bayan Hohlakova karşıladı Alyoşa'yı. Pek telaşlıydı: Önemli bir şey olmuştu: Katerina Ivanovna sinir krizinin sonunda bayılmıştı. Ayılınca da "korkunç derecede halsiz hissetti kendini, yat-tı, gözlerini kapar kapamaz sayıklamaya başladı. Şimdi çok ateşi var. Hertzenştube'yi, teyzelerini çağırttık. Teyzeleri geldi ya, Hertzenştube görünürlerde yok daha. Herkes odasında toplanmış bekliyorlar. Bir-şeyler olacak, akli başında değil. Ya sıtmaya yakalandıysa!"

Bayan Hohlakova bunları anlatırken gerçekten de pek korktuğu yüzünden belliydi. O güne dek başından geçenlerin tümü ciddi değil-miş gibi her sözcüğün sonuna "ciddi bu, ciddi!" diye ekliyordu. Üz-gün dinledi onu Alyoşa. O da kendi serüvenini anlatmaya başlayacak olmuştu ki, kadın hemen kesti sözünü: Zamanı yoktu, Lise'nin yanın-da oturmasını söyledi; "Lise'nin yanında bekleyin beni." Kulağına,

- Sevgili Aleksey Fyodoroviç, diye fısıldadı, Lise demin çok şaşırttı beni, ama hoşuma da gitmedi değil, bu yüzden bağışladım onu. Düşünün bir kez, sizin arkanızdan birden dün ve bugün sizinle alay ettiği için yürekten pişmanlık duyduğunu söyledi bana. Zaten alay fa-lan da ettiği yoktu sizinle, yalnızca şaka etmişti. Ama öylesine piş-mandı ki... ha ağladı ha ağlayacaktı. Şaşırdım doğrusu. Benimle alay ettiğinde, şimdiye dek hiç ciddi ciddi söylememişti pişman oluğu-nu, hep şakaya boğardı işi. İnanır mısınız, her zaman alay eder be-nimle. Ama demin pek ciddiydi. Sizin düşüncenize çok değer veriyor Aleksey Fyodoroviç. Elinizden gelirse gücenmeyin ona, sözlerinden

alınmayın. Elimden geldiğince göz yumuyorum yaptıklarına, öyle akıllı ki çünkü! İnaniyor musunuz akıllı olduğuna? Onun çocukluk arkadaşı olduğunuzu söylüyor. “Çocukluğumun en ciddi arkadaşıydı.” Şu “en ciddi” sözüne dikkat ediniz, peki ya ben? Bu konuda son derece ciddi duyguları, hatta anıları var. İşin önemli olan yanı, bu hiç umulmadık sözcükler, sözler birdenbire çıkıveriyorlar ağzından. Sözgelimi, geçenlerde bir çam ağacı üzerine söylediğini alalım: Lise’nin çocukluğunda bahçemizde bir çam ağacı vardı, belki hâlâ duruyordur, önemli değildi bizim için. Çam ağaçları insanlara benzemezler, Aleksey Fyodoroviç, uzun süre değişmezler. “Anneciğim, dedi, o çam ağacını düşündeymiş gibi anımsıyorum...” yani “çam ağacını düşündeymiş gibi,”* başka bir türlü söylemişti bunu ya, kafamın içi kararmakarışık, çok güzeldi... Her şeyi unuttum zaten. Hadi hoşçakalın, çok heyecanlıyım, belki de aklımı kaçırdım. Ah, Aleksey Fyodoroviç, iki kere aklımı kaçırdım ben, iyi ettiler beni. Lise’nin yanına gidin. Her zaman becerdiğiniz gibi gene avutun onu.

Kızının kapısına yaklaşarak,

- Lise, diye seslendi, bak, öylesine hakaret ettiğin Aleksey Fyodoroviç’i getirdim sana, inan ki hiç kızmıyor, tam tersine böyle bir şeyi nasıl düşünebildin diye şaşıyor sana!

- Merci, maman, giriniz Aleksey Fyodoroviç.

Alyoşa girdi. Lise biraz mahcup bakıyordu, birdenbire kıpkırmızı kesildi. Bir şeyden çok utandığı belliydi, utanan kimsenin böyle durumlarda her zaman yaptığı gibi o da, o anda ilgilendiği yalnız buymuş gibi bambaşka bir şeyden söz etmeye başladı.

- Aleksey Fyodoroviç, demin annem iki yüz ruble olayını, üzerinize aldığınız görevi... o zavallı subaya gidişinizin nedenini... anlattı bana... Zavallının uğradığı hakareti de anlattı... gerçi bir şeyi doğru dürüst anlatamaz annem, konudan konuya atlar ya... gene de ağladım. Ne oldu, verdiniz mi parayı zavallıya, şimdi nasıl durumu?..

Alyoşa, o anda en çok, parayı veremediğine üzülmüş gibi,

- Na yazık ki veremedim, dedi, çok uğraştım...

Oysa Alyoşa’nın bakışlarını kaçırdığının, onun da başka şeyden söz etmeye çalıştığının Lise pekâlâ farkındaydı. Alyoşa masanın yanına oturup anlatmaya başladı. Sıkılması geçmişti. Lise merakla dinliyordu onu. Deminki olayın etkisi altında son derece duygulu konuşuyordu. Anlatışı da güzel, anlaşılırdı. Evvelce, Moskova’da, Lise daha küçükken de ona gelmeye, biraz önce başından geçen bir olayı, okuduğu bir şeyi, ya da çocukluk anılarını ona anlatmaya bayılırdı

(*) Sonra sözcüğünün çam ağacı ve düşte anlamına gelmesinden yararlanılarak söz oyunu yapılıyor - ç.n.

Alyoşa. Hatta bazen ikisi birlikte öyküler uydururlardı. Çoğunlukla neşeli, gülünç olurdu bu öyküler. Şimdi iki yıl önce Moskova'daki havada bulmuşlardı kendilerini birden. Alyoşa'nın anlattığı pek etkilmişti Lise'yi. "İlyuşeçka"yı çok canlı anlatmıştı. Zavallı adamın banknotları ayağıyla ezişini ayrıntılarıyla anlatıp bitirince Lise birden ellerini birbirine vurdu, son derece duygulu,

- Niçin vermediniz ona parayı? diye haykırdı. Niçin bıraktınız onu? Ah Tanrım, bari peşinden koşsaydınız, yakalasaydınız onu...

Alyoşa,

-Hayır, Lise, dedi, koşmamam daha iyi oldu.

Yerinden kalktı, odanın içinde düşünceli düşünceli dolaşmaya başladı.

- Niçin, niçin daha iyi oldu? Açlıktan ölecekler şimdi.

Alyoşa odanın içinde dalgın dalgın dolaşmayı sürdürüyordu.

- Hayır, ölmeyecekler, çünkü bu iki yüz ruble gene geçecek ellerine. Yarın nasıl olsa alır. Yarın kesinlikle alacaktır.

Birden genç kızın önünde durdu.

- Bakın Lise, bir hata yaptım, ama iyi oldu.

- Ne hatası? Niçin iyi oldu?

- Anlatayım, ödle, zayıf yaratılışlı bir adam bu. Çok çekmiş, iyi yürekli de üstelik. Aklımda hep şu var: Neye öyle birden bire gücendi de paraları topuğuyla ezdi? Çünkü inanın, son dakikaya dek onları yere atacağını bilmiyordu, aklında böyle bir şey yoktu. Bir şeye çok gücendi miydi ya, neye?.. Böyle bir durumda başka türlü olamazdı zaten... Önce, eline verilen paraya çok sevindiğini bana belli etmesinden alınmıştır. Öylesine sevinmesi, sevincini göstermemesi, parayı alırken ötekiler gibi nazlanması, ezilip büzülmesi gerekirdi. İşte o zaman alabilirdi parayı, oysa biraz fazla sevindi, bu da ayıp bir şeydir elbette. Ah Lise, saf, temiz, yürekli bir insandır o, böyle durumlarda çok kötüdür temiz yürekli olmak! Konuşurken sesi öylesine zayıf, bitikti ki... çabuk çabuk konuşuyor, tuhaf tuhaf kıkırdıyor, ya da ağlıyordu... evet, ağlıyordu, öylesine coşmuştu... kızlarından da söz etti... başka bir kentte onu bekleyen işten de... İçini boşaltınca bana böyle açıldığı için birden kendi kendinden utandı. İşte bu yüzden de nefret etmeye başladı benden. Son derece utangaç olan yoksullardandır. Utanması daha çok, beni dostluğa pek çabuk kabul etmesinden, bana hemen bağlanıvermesinden geliyor. Üzerime saldırıyor, gözdağı vermeye çalışıyordu, parayı görünce birden boynuma atıldı. Para için kucaklıyordu beni, yakınlık gösteriyordu. Bu durumda küçüldüğünü sezinlemek zorundaydı, işte tam bu anda da o büyük hatayı yaptım: Buradan gitmesi için parası yetmezse kendisine daha para verileceğini, hatta istediği kadar parayı

benim vereceğimi söyledim. İşte bu şaşırttı onu birden: Niçin ben de yardım etmek istiyordum ona? Biliyor musunuz Lise, düşmüş, hakarete uğramış bir insan için çevresindekilerin ona yardıma koşmaları çok ağır bir şeydir... Zosima dede söylemişti bunu bana. Bunu nasıl açıklayacağını bilmiyorum, ama sık sık gördüm böyle olduğunu. Ben de hissediyorum aynı şeyi. Önemli olan onun parayı ayağıyla ezeceğini daha önce bilmemesidir. Ama gene de önceden sezinliyordu böyle olacağını, bundan kuşku edilemez. Önceden sezinlediği için öylesine coşmuştu... Gerçi bütün bunlar çok çirkin şeyler ya, gene de iyi oldu. Öyle sanıyorum ki çok iyi oldu hem, bundan daha iyisi olamazdı...

Lise son derece şaşkın, Alyoşa'ya bakarak yüksek sesle,

- Niçin, niçin bundan daha iyisi olamazdı? diye sordu.

- Çünkü, parayı ayağının altında ezmeseydi de alsaydı, bir saat sonra eve döndüğünde öylesine küçülmeye razı oldu diye ağlamaya başladılar, bundan kuşkunuz olmasın Lise. Ağlar, yarın sabah erkenden bana gelir, parayı yüzüme fırlatır, deminki gibi ayağının altında ezerdi. Gerçi "kendisini mahvettiğini" biliyor ya, son derece mağrur gitti şimdi. Demek ki şimdi bu parayı ona vermek çok kolay olacak, çünkü onurlu olduğunu gösterdi bir kez, parayı ayağının altında ezdi... Parayı çiğnerken, bu iki yüz rubleyi yarın ona yeniden getireceğimi biliyordu. Hem çok gerekli ona bu para. Gerçi şu anda mağrur ya, ne büyük bir nimeti teptiğini de düşünüyordur. Gece daha çok düşünecek, düşünde görecektir, yarın sabah özür dilemek için bana koşmaya can atacak... O sırada da ben çıkageleceğim: "Buyrun, diyeceğim, gururlu bir insansınız, kanıtladınız bunu, ama alın artık bu parayı, bağışlayın kabalığınızı!..." Alacak elbette!

Alyoşa "Alacak elbette!" derken son derece duyguluydu. Lise el çırpı.

- Ah, evet, ah, şimdi anladım! Ah Alyoşa, nasıl da biliyorsunuz bütün bunları? Daha çok gençsiniz, ama insan ruhunu çok iyi biliyorsunuz... Kırk yıl düşünsem aklıma gelmezdi bu...

Alyoşa gene duygulu, sürdürdü konuşmasını:

- Önemli olan, bizden para almasına karşın, onun da bizlerle eşit olduğuna onu inandırmak şimdi, hatta eşit değil, hepimizden üstün olduğuna...

- "Üstün olduğuna..." çok hoş söylediniz bunu Aleksey Fyodoroviç, ama devam edin, devam edin!

- Yani öyle söylemek istemedim... üstün değil elbette... ama önemli değil bu, çünkü...

- Ah, elbette önemli değil elbette! Kusuruma bakmayın Alyoşa... Biliyor musunuz, şimdiye dek hemen hiç saygı duymuyordum size...

yani duyuyordum da, eşit iki insanmışız gibi... ama artık benden üstün sayacağım sizi, öyle saygı besleyeceğim...

Lise aşırı duygulu sürdürdü konuşmasını:

- Sevgili Alyoşa, "nükte" yapmamdan alınmayın, ne olur! Gülünç, ufak bir yaratığım ben, oysa siz, siz... Dinleyin Aleksey Fyodoroviç, bu düşündüklerimizde, yani sizinkilerde... hayır, bizimkilerde... bu zavallı insanın ruhunu kendimizce incelediğimiz için... ona karşı beslenen bir küçümseme yok mu? Parayı alacağına böylesine kesin karar verdiğimiz için ona hakaret etmiş olmuyor muyuz, ne dersiniz?

Alyoşa, bu soruyu bekliyormuş, ona göre hazırlanmış gibi kararlı,

- Hayır, Lise, yok, dedi. Buraya gelirken ben de düşündüm aynı şeyi. Kendiniz karar verin, bizler de, herkes de onun ayarında birer insansak, bunda hakaret olabilir mi hiç? Bizler de onun gibiyiz çünkü, ondan üstün bir yanımız yok. Üstün olsak bile, onun durumuna düşsek biz de onun gibi olurduk... Sizin nasıl düşündüğünüzü bilmiyorum, Lise, ama ben ruhumun birçok bakımlardan zayıf olduğunu sezinliyorum. Onunki de zayıf, ama tersine çok hassas... Hayır Lise, bunda onun için hiçbir hakaret yoktur! Bakın bir keresinde ne söylemişti bana Zosima dede: "İnsanlara birer çocukmuş gibi davranmalı, bazılarına ise hastanedeki hastalar gibi..."

- Ah, Aleksey Fyodoroviç, dostum, gelin hastaymışlar gibi davranalım insanlara!

- Kabul Lise, ben hazırım, ama tam hazır değilim. Bazen pek sabırsız oluyorum, bazense pek anlayışsız. Ama siz öyle değilsiniz.

- Ah, inanıyorum! Öyle mutluyum ki Aleksey Fyodoroviç!

- Böyle söylemeniz çok sevindirdi beni Lise!

- Çok iyisiniz Aleksey Fyodoroviç, ama bazen küstah bir duruşunuz oluyor... ama hiç de küstah değilsiniz.

Lise birden sinirli, aceleci bir fısıltıyla,

- Gidin kapıya bakın, dedi, yavaşça açın, annem bizi dinliyor mu bakın.

Alyoşa gitti, kapıyı açıp dışarı baktı, hiç kimsenin dinlemediğini söyledi. Lise, yüzü gittikçe kızarak,

- Buraya gelin Aleksey Fyodoroviç, dedi. Elinizi verin bana, hah şöyle. Şimdi dinleyin beni, size büyük bir itirafta bulunmalıyım: Dünkü mektubum şaka değildi. Ciddiydi...

Yüzünü elleriyle kapadı. Bunu itiraf etmekten çok utandığı belliydi. Birden Alyoşa'nın elini dudaklarına götürdü, tutkuyla üç kez öptü. Alyoşa sevinç içinde,

- Ah Lise, bu çok hoş işte, dedi. Ciddi yazdığınızdan emindim zaten.

Lise, Alyoşa'nın elini birden uzaklaştırdı dudaklarından. Ama gene

avcunun içinde tutuyordu onu. Yüzü kıpkırmızı olmuştu, tatlı, mutlu bir gülümseme belirdi dudaklarında.

- Eminmiş, şuna bakın hele! Elini öpüyorum da “bu çok hoş” diyor.

Ama haksız yere sitem ediyordu Lise. Alyoşa da bilmiyordu ne söylediğini. O da kızarak,

- Her zaman hoşunuza gitmek isterim Lise, ama bilmem ki nasıl yapmalı bunu... diye mırıldandı.

- Sevgili Alyoşa, soğuksunuz, küstahsınız. Görüyorsunuz ya. Karısı olacağıma karar vermiş beyefendi, içi rahat!.. Mektubu ciddi yazdığımı eminmiş! küstahlık değil de ne bu!

Alyoşa birden gülümsedi.

- Emin olmam kötü mü yani?

Lise mutluluktan parlayan gözleriyle tatlı tatlı baktı ona.

- Ah Alyoşa, kötü olur mu hiç, tam tersine çok hoş.

Alyoşa elini Lise'nin elinden çekmeden öyle ayakta duruyordu. Birden eğildi, genç kızı dudaklarından öptü.

- Bu da nesi? diye haykırdı Lise. Ne oluyor size?

Alyoşa hepten şaşırmıştı.

- Şey... bağışlayın beni... Belki çok budalaca bir şeydi yaptığım... Soğuk olduğumu söylediniz, onun için öptüm... Ama görüyorum ki budalaca bir şey oldu...

Lise gülmeye başladı, elleriyle yüzünü kapadı. Gülerken,

- Hem de bu giysiyle! dedi.

Ama birden kesti gülmeyi, ciddileşti. Sert bir anlatım kaplamıştı yüzünü.

- Öpüşmeyi bırakalım şimdi Alyoşa, dedi. Çünkü ikimiz de beceremiyoruz bunu henüz, daha uzun süre beklememiz gerekiyor. İyisi mi şunu söyleyin bana, böylesine zeki, kafası çalışsan, her şeyi sezinleyebilen bir gençken benim gibi bir budalayı, hasta bir budalayı niçin alıyorsunuz? Ah Alyoşa, çok çok mutluyum, çünkü hiç layık değilim size!

- Layıksınız Lise! Birkaç güne kadar temelli bırakacağım manastırını. Dışarı çıkınca evlenmeli insan, biliyorum bunu. O öyle buyurdu. Sizden iyisini bulamam... hem sizden başka kim varır bana? Bunu uzun uzun düşündüm. Bir kez çocukluktan tanıyorsunuz beni, hem sonra bende hiç olmayan yetenekler var sizde. Benden daha şen yaratılışsınız. En önemlisi de, benden masumsunuz, çok şeye bulaştım ben, çok şeye... Ah, bilemezsiniz, ben de bir Karamazov'um!.. Benimle de şakalaşmanıza, alay etmenize gelince, çekinmeyin, edin benimle alay, seviyorum alaylarımı... Ama bir çocuk gibi gülüyor, bir çilekeş gibi de düşünüyorsunuz...

- Çilekeş gibi mi? Nasıl yani?

- Evet Lise, demin ne sordunuz bana: "O zavallının ruhunu kendimizce incelemekle ona hakaret etmiş olmuyor muyuz?" Ancak bir çilekeşin sorabileceği bir sorudur bu... görüyorsunuz ya, anlatmak istediğimi bir türlü anlatamıyorum, ama aklına bu çeşit sorular gelen insan acı çekmeye yatkın demektir. Şimdi koltuğunuzda otururken de çok şey düşünmüş olmalısınız...

Lise, mutluluktan zayıflamış, ölgün bir sesle,

- Alyoşa, dedi, verin elinizi, niçin çekiyorsunuz onu. Beni dinleyin Alyoşa, manastırdan çıkınca nasıl giyineceksiniz? Giysiniz nasıl olacak? Gülmeyin, kızınayın da, benim için çok, evet çok önemlidir bu.

- Nasıl giyineceğimi düşünmedim daha Lise, ama sen nasıl istersen öyle giyirim.

- Koyu lâcivert, kadife bir ceketiniz, beyaz bir yeleşiniz; tüylü, yumuşak, gri bir şapkanız olsun istiyorum... Söyler misiniz, demin dünkü mektubu şakadan yazdığınızı söyleyince sizi sevmediğine gerçekten inandınız mı?

- Hayır, inanmadım...

-Ah ne çekilmez, ne yola gelmez adamsınız siz!

- Beni sevdiğinizi biliyordum, ama canınız sıkılmasın diye beni sevmediğinize inanmış görünüyordum.

- Bu daha kötü ya! Hem daha kötü, hem daha iyi. Alyoşa, çok seviyorum sizi. Demin, gelmenize yakın niyet tuttum: "Dün yazdığım mektubu isteyeceğim ondan, eğer çıkarır sakın sakın verirse (her şey beklenir ondan), demek hiç sevmiyor beni, bir yakınlık duymuyor bana. Budala, değersiz çocuğun biridir, o zaman ben de mahvoldum." Ama manastırda bıraktınız mektubu, bu cesaret verdi bana: Mektubu geri isteyeceğimi önceden sezinlediğiniz için bilerek bıraktınız onu manastırda, değil mi? Vermek istemiyordunuz. Öyle değil mi? Söyleyin.

- Ah Lise, hiç de öyle değil, mektup şimdi de yanımda, demin de yanımdaydı. Şu cebimdeydi, bakın.

Alyoşa gülümseyerek çıkardı cebinden mektubu, uzaktan gösterdi onu Lise'ye.

- Yalnız, vermem onu size, uzaktan bakın.

- Nasıl? Demin yalan söylediniz demek, hem rahipsiniz, hem yalan söylüyorsunuz, öyle mi?

Alyoşa gülümsedi.

- Belki de öyle, mektubu size vermemek için yalan söyledim.

Gene kızarak, son derece duygulu, birden,

- Benim için çok değerlidir bu mektup, diye ekledi. Ölünceye dek saklayacağım onu, hiç kimseye vermem, vermeyeceğim!

Lise hayran hayran bakıyordu ona. Gene,

- Alyoşa, bir daha bakın kapıya, diye fısıldadı.

- Pekâlâ, Lise, bakayım, ama bakmasam daha iyi değil mi acaba?

Annenizin bu denli alçalabileceğinden kuşkulanmanızın yeri var mı?

Lise'nin yüzü kızardı.

- Alçalmak mı? Ne alçalması? Kızına göz kulak olmak alçaklık değil, görevdir bir anne için. Şunu aklınızdan çıkarmayın ki Aleksey Fyodoroviç, ben de anne olduğumda, kızım benim şimdiki yaşımda olduğu zaman, kapı arkalarından dinleyeceğim onu.

- Doğru mu söylüyorsunuz, Lise? Ama kötü bir şey bu.

- Ah Tanrım, kötülük neresinde bunun? Olağan bir konuşma olursa, dinlemem çirkin kaçır elbette, ama düşünün ki, öz kızı genç bir erkekle odaya kapandı... Bakın Alyoşa, evlenir evlenmez sizi de gözetlemeye başlayacağımı, bütün mektuplarınızı açıp okuyacağımı bilmenizi isterim... Şimdiden haber vereyim...

- Elbette, diye mırıldandı Alyoşa, öyle bir şey olursa... ama iyi değil bu...

- Aman efendim, iyi değilmiş! Hadi Alyoşa, ilk günden kavga etmeye başlamayalım... iyisi mi gerçeği söyleyeyim size: Elbette çok kötü bir şeydir dinlemek, görev falan da değildir, haklısınız, ama gene de dinleyeceğim.

Alyoşa gülümsedi.

- Nasıl bilerseniz öyle yapın. Nasıl olsa falsomu yakalayamayacaksınız.

- Alyoşa, her dediğime boyun eğecek misiniz? Baştan bunu da bir karara bağlamalıyız.

- Seve seve Lise, yalnızca önemli konularda değil, önemsizlerde bile her dediğinize boyun eğeceğim. En önemli konularda bile görüşlerimiz ayrıysa görevimin gerektirdiğini yapacağım.

- Öyle olmalı zaten. Şunu da bilin ki, ben de yalnız en önemli konularda dediğinize boyun eğmekle kalmayacağım, her şeyde sizden yana olacağım. -Coşarak haykırdı: Ölünceye dek her şeyde sizden yana olacağım, söz veriyorum size, yemin ediyorum! Hem seve seve yapacağım bunu! Üstelik -gene yemin ediyorum- hiçbir zaman gizli-den dinlemeyeceğim konuşmalarınızı, hiçbir mektubunuzu okumayacağım, çünkü kalbi temiz bir insansınız, bense değilim. Gerçi dinlemeyi çok isteyeceğim, biliyorum bunu, ama gene de dinlemeyeceğim, çünkü kötü bir şey olduğu kanımsıdasınız. Bundan böyle yol göstericimsiniz siz benim... Bakın, Aleksey Fyodoroviç, bu son günlerde niçin böyle üzgün görünüyorsunuz? Dün de bugün de sizi pek durgun gördüm. Çok telaşlı olduğunuzu, canınızın sıkıldığını biliyo-

ruun, ama ayrı bir üzüntünüzün daha olduğunu farkındayım... gizlidir belki, ha?

Alyoşa üzgün,

- Evet Lise, gizli bir üzüntüm de var, dedi. Bunu sezinlediğinize göre beni gerçekten seviyorsunuz demektir.

Lise ürkek, yalvarır bir sesle,

- Neye üzülmüyorsunuz? diye sordu. Nedir sizi üzen? Söyleyebilir misiniz bunu bana?

Alyoşa ne diyeceğini şaşırmişti.

- Sonra söylerim Lise... sonra... Şimdi söylersem anlayamazsınız belki. Hem belki ben anlatamam...

- Sizi üzenlerin ağabeylerinizle babanız olduğunu biliyorum, onlar mı?

Alyoşa düşünceye dalmış gibi,

- Evet onlar, diye mırıldandı.

Lise birden,

- Ağabeyiniz İvan Fyodoroviç'i sevmiyorum, dedi.

Alyoşa şaşmıştı bu söze, ama durmadı üzerinde.

- Ağabeylerim mahvediyorlar kendilerini, diye ekledi. Babam da. Kendileriyle birlikte başkalarını da mahvediyorlar. Geçenlerde peder Paisiy'in dediği gibi, "topraktan gelen bir Karamazov gücü" var burada. Topraktan gelen, yenilmez, azgın bir güç... Tanrının yukarıdan bu gücü koruyup korumadığını bile bilmiyorum. Yalnız bir şey biliyorum, ben de bir Karamazov'um... Rahip miyim, rahip miyim ben? Lise, rahip miyim? Lise, rahip miyim ben? Demin rahip olduğumu söylediniz, değil mi?

- Evet, söyledim.

- Ama belki Tanrıya bile inanmıyorum.

Lise, sakın, çekingen bir sesle,

- İnanmıyor musunuz? dedi. Ne oluyor size?

Alyoşa susuyordu. Ağzından böylesine birdenbire çıkan bu sözde, belki kendisinin bile bilmediği, ama ona çok acı verdiği belli, esrarlı, fazla kişisel bir şey vardı.

- Bütün bunların yanında, şimdi de biricik dostum, dünyanın en değerli insanı ölmek üzere. Ona ne denli bağlı olduğumu, ruhumun ruhuna nasıl perçinlendiğini bir bilseniz Lise! İşte yapayalnız kalmak üzereyim dünyada... Size geleceğim Lise... Bundan böyle birlikte olacağız...

- Evet birlikte olacağız, birlikte! Bundan böyle ölünceye dek birlikte olacağız. Hadi, öpün beni, izin veriyorum.

Alyoşa öptü genç kızı.

- Şimdi gidin artık, Tanrı korusun sizi! (Haç çıkararak kutsadı Al-

yoşa'yı.) Ölmeden gidin yanına, acele edin. Sizi burada insafsızca alıkoymdum. Bugün onun için de sizin için de dua edeceğim... Mutlu olacağız, Alyoşa! Mutlu olacağız, değil mi?

- Sanırım, Lise.

Alyoşa, Lise'nin yanından çıkınca bayan Hohlakova'ya uğramamayı uygun buldu. Ona Allahaismarladık bile demeden gidiyordu ki, kapıyı açıp taş merdivene ayağını attığı anda bayan Hohlakova'yı karşısında gördü. Konuşmaya başladıklarında, kadının onu bilerek orada beklediğini anlamakta gecikmedi Alyoşa.

- Çok korkunç bir şey bu Aleksey Fyodoroviç. Çocukça bir saçmalık... Umarım ciddiye almazsınız... Saçmalık, saçmalık!

- Yalnız, ona söylemeyin bunu, dedi Alyoşa, heyecanlanır yoksa, heyecanlanmak iyi gelmez ona şimdi.

- Kafası çalışan genç bir adamın akıllıca ettiği bir söz bu... Kızımın zavallı durumuna acıdığınız, onu heyecanlandırmak istemediğiniz için onunla anlaştığınız anlamına mı almalıyım bu sözünüzü?

Alyoşa kararlı,

- Hayır, dedi, tam tersine, onunla konuşurken son derece ciddiydim.

- Ciddi olunamaz böyle bir şeyde, saçma! Önce şunu söyleyeyim size, bundan böyle evime sokmayacağım sizi, hem sonra gidiyorum buradan, onu da götürüyorum, bunu da unutmayın.

- Ama niçin? Yakın zamanda olacak bir şey değil bu, belki bir buçuk yıl beklememiz gerekecek.

- Ah, Aleksey Fyodoroviç, doğru söylüyorsunuz umarım. Hem bir buçuk yıla kadar bin kez kavga edersiniz, ayrılırsınız. Ama öylesine mutsuzum, öylesine mutsuzum ki! Varsın saçma olsun bütün bunlar, ama perişan oldum. Şimdi ben son perdede Goinusov'un* yerindeyim, siz Çatskiy'siniz, Lise ise Sofia... Düşünün bir kez, sizi görmek için çıktım merdivene, orada da her şey merdivende olup biter. Konuştuklarınızın hepsini duydum, güç tuttum kendimi. Bu geceki kıvranmalarının, deminki sinir krizinin nedeni anlaşılıyor! Kızı âşık olacak, anası da ölecek. Bile bile ölmek... Şimdi ikinci, en önemli konuya geçiyorum: Size yazdığı o mektup nasıl bir şey? Gösterin onu bana, hemen gösterin!

- Hayır, olmaz! Katerina İvanovna nasıl? Söyler misiniz, bilmem gerek bunu.

- Hâlâ yatıyor, kendine gelememi daha. Teyzeleri burada. Ah vah etmekten başka bildikleri yok, çalımlarından yanlarına varılmıyor. Hertzenştube geldi, hastayı görünce öyle bir ürktü ki, ne yapacağımı

(*) Gribayedov'un "Akıllı Bela" adlı oyunundan söz ediliyor - ç.n.

şşırdım, az kaldı onun için de bir doktor çağıracaktım. Benim arabamla götürdüler onu. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, kızımın mektubuyla siz çıktınız ortaya birden. Elbette bir buçuk yıl sonra olacak bu. Bütün kutsal yaratıklar hatırı için, ölmek üzere olan Zosi-ma dedenizin hatırı için gösterin bana bu mektubu, Aleksey Fyodoroviç! İsterseniz eline vermeyin, sizin elinizdeyken okuyayım.

- Hayır, Katerina Osipovna, gerçi izin verdi Lise ya, gene de göstermem. Yarın tekrar geleceğim, isterseniz o zaman çok şeyler konuşa-cağım sizinle, şimdilik hoşçakalın!

Alyoşa koşarak indi merdivenleri, sokağa çıktı.

2

GİTAR ÇALAN SMERDYAKOV

Evet, hiç zamanı yoktu Alyoşa'nın. Lise ile vedalaşırken aklına parlak bir düşünce gelmişti. Ondaki saklanan ağabeyi Dmitri'yi büyük bir kurnazlıkla hemen şimdi nasıl yakalayabileceğini tasarlıyordu. Zaman erken sayılmazdı, üç olmuştu saat, neredeyse akşam olacaktı. Alyoşa bir an önce manastıra, ölmek üzere olan "yüce insan"ın yanına gitmeyi çok istiyordu, ama ağabeyi Dmitri'yi görmek isteği baskın çıkmıştı: Başlarının üzerinde dolaşmakta olan korkunç felaketin git-tikçe yaklaştığını sezinliyordu. Bu nasıl bir felaketti, ağabeyine ne söylemek istiyordu? Belki kendisi de bilmiyordu bunları. "Varsın ve-linimetim bensiz ölsün, ama birisini kurtarabilecekken kurtarmadım, başımı çevirip bakmadım diye ömür boyu vicdan azabı çekmeyece-ğim hiç olmazsa. Hem böyle davranmakla onun yüce öğüdüne uy-gun hareket ediyorum..."

Ağabeyi Dmitri'yi apansız yakalamak istiyordu. Dünkü gibi çitin üstünden aşır bahçeye atlayacak, sessizce o karneriyeye yaklaşıacaktı. "Orada yoksa, diye düşünüyordu, Foma'ya da, ev sahibelerine de hiçbir şey söylemeden kameriyede saklanıp akşama dek de olsa bek-leyeceğim. Gene dünkü gibi Gruşenka'yı gözetliyorsa kesinlikle uğ-rayacaktır kameriyeye..." Planını ayrıntılarıyla, enine boyuna düşün-memişti, ama o gün manastıra gitmemek pahasına da olsa düşündü-ğünü yapacaktı...

İşler yolunda gitti: Çiti gene aynı yerden geçti, hiç kimseye gözük-meden kameriyeye yaklaştı. Onu görsünler istemiyordu: Ev sahibi kadın da Foma da (evdeyse kuşkusuz) ağabeyinden yana olabilirler, onun buyruğuna göre hareket edebilirlerdi. Belki de bahçeye sok-mazlardı Alyoşa'yı, ya da ağabeyini durumdan haberdar ederlerdi.

Hiç kimsecikler yoktu kameriyede. Alyoşa dünkü yerine oturup beklemeye koyuldu. Kameriyenin içini gözden geçirdi, nedense dünkünden daha bir köhne gelmişti ona... pek haraptı şimdi. Oysa gene öylesine güzeldi hava. Masanın üzerinde -dün kadehten dökülen konyaktan olacak- yuvarlak bir ıslaklık vardı. Can sıkıcı bekleyiş sırasında dünkü gibi gene gereksiz, işe yaramaz düşünceler üşüştü kafasının içine: Örneğin, buraya gelince niçin başka bir yere değil de, ille de dün oturduğu yere oturmuştu? Sonunda içini bir hüznün, huzursuzluk veren kararsızlığından gelen derin bir hüznün kapladı. Ama on beş dakika beklememişti ki, birden çok yakında bir gitarın akord sesleri duyuldu. Yirmi adım ötesinde (daha uzakta olamazdı) fidanların arasında oturuyorlar, ya da yeni oturmuşlardı. Alyoşa birden, dün ağabeyinden ayrılmış, kameriyeden çıkarken solda, çitin dibindeki fidanların arasında eski, alçak, yeşil bir bahçe bankının gözüne iliştiğini anımsadı. Konuklar bu bankta oturuyor olmalıydılar. Kimdi bunlar? İnce, tatlı sesli bir erkek gitar çalarak söylemeye başladı:

Yenilmez bir güçle
Sevgilime bağlıyım ben,
Tanrı yardımcımız ol-sun
Onun da benim de!
Onun da benim de!
Onun da benim de!

Ses kesildi. Bu kaba uşak şarkısını söyleyenin de bir uşak olduğu sesinin tonundan belliydi. Yumuşak, ürkek, ama nazlı bir kadın sesi duyuldu:

- Kaç zamandır ne diye uğramıyorsunuz bize Pavel Fyodoroviç? Niçin hor görüyorsunuz bizi?

Erkek kibar, ama daha çok inatçı, kesin bir gururla karşılık verdi:

- Estağfurullah.

Anlaşılan erkek kendini ağırdan satıyor, kadınsa sırnaşıyordu. "Smerdyakov bu, diye geçirdi içinden Alyoşa, sesi çok benziyor. Kadının da ev sahibesinin Moskova'dan gelmiş, kuyruklu giysiler giyen Marfa Ignatyeva'dan çorba dilenen kızı..."

Kadın,

- Güzel şiire bayılırım, dedi. Niçin kestiniz şarkınızı?

Erkek söylemeye başladı gene:

Çarımızın çarlığı
İyi olsaydı sevgilimin sağlığı
Tanrı yardımcımız ol-sun

Onun da benim de!
Onun da benim de!
Onun da benim de!

Kadın,

- Geçen günkü daha güzeldi, dedi. "İyi olsaydı sevgiliciğimin sağlığı," diye söylemişsiniz. Öyle daha hoştu, unuttunuz galiba.

- Şiir boş şeydir, diye kesip attı Smerdyakov.

- Ah, hayır, şiiri çok severim ben.

- Şiir denilen şey baştan aşağı saçmalıktır. Düşünün bir kez, kafiyeyle konuşan insan var mı dünyada? Devlet zorunla bile olsa kafiye-li, ölçülü konuşmaya başlasak acaba, derdimizi anlatabilir miydik? Şiir ciddi uğraş değildir Mariya Kondratyevna.

Kadının sesi gittikçe daha bir sırnaşık oluyordu:

- Çok zekisiniz, bilmediğiniz yok, bu kadar şeyi nasıl öğrendiniz?

- Daha doğar doğmaz feleğin sillesini yemeseydim bundan kat kat çok şey öğrenir, bilirdim. Smerdyaşçaya'dan doğma bir piç olduğum için bana "aşağılık" diyeni düelloda tabancamla gebertirdim. Oysa Moskova'da herkes yüzüme vuruyordu bunu, eksik olmasın, Grigori Vasilyeviç oraya da yetiştirmiş... Dünyaya gelişime isyan ettiğim için azarlıyor beni: "Kadıncağızın ölümüne neden oldun," diyor. Keşke anamın karnındayken öldürselerdi beni de, dünyaya hiç gelmeseydim. Çarşıda herkes annemin kir pas içinde, saçları yağdan yapış yapış dolaştığını, boyununsa iki arşından birazcık fazla olduğunu söylüyordu. Anneniz de olanca kabalığıyla katılıyordu onlara. Herkes gibi biraz demek varken birazcık demenin ne gereği var? Ağlamaklı konuşmak istediğinden geliyor. Kaba halka özgü bir duygudur bu. Rus köylüsünün okumuş bir insanın düşüncesine karşı düşüncesi olabilir mi hiç? Kara cahil olduğu için hiç duygusu olmamak gerekir. Bu "birazcık" sözcüğünü duyunca küçükten beri tepem atar. Bütün Rusya'dan nefret ediyorum Mariya Kondratyevna.

- Askeri bir öğrenci ya da bir subay olsaydınız böyle konuşmaz, kılıcınızı kaptığınız gibi Rusya'yı savunmaya koşardınız.

- Mariya Kondratyevna, subay falan olmak istediğim yok benim, tam tersine, askerliğin hepten kaldırılmasından yanayım.

- Peki, düşman gelince kim savunacak bizi?

- Savunmak gereksiz bir şey zaten. 1812 yılında, şimdikinin babası Fransız İmparatoru Napoleon Rusya üzerine saldırmıştı. Keşke yensediler bizi o zaman. Kafası çalışan bir ulus avanak bir ulusu yenmiş, boyunduruğu altına almış olurdu. Bambaşka bir düzen olurdu şimdi.

- Oradakiler daha mı iyi sanki? Ben kendi hesabıma, şık delikanlılarımızdan birini üç İngiliz gencine değişmem.

Mariya Kondratyevna'nın sesi pek tatlıydı. Böyle söylerken baygın baygın bakıyor olmalıydı.

- Gönül bu.

- Siz de bir yabancıya, tıpkı soylu bir yabancıya benziyorsunuz. Utanarak söylüyorum bunu...

- Bir şey söyleyeyim mi size, ahlaksızlık bakımından orasıyla burası arasında bir ayrılık yoktur. Hepsi düzenbazın düzenbazıdır, ama oradakiler rügan pabuç giyerler, bizim düzenbazlarınsa açlıktan nefesi kokar! Üstelik buna aldırılmazlar da. Dün Fyodor Pavloviç'in çok yerinde söylediği gibi -gerçi kendi de çocukları da delidir ya, bazen doğru söz ettikleri oluyor- Rus milleti sopa ister.

- Oysa İvan Fyodoroviç'i pek saydığınızı söylemişsiniz.

- O da pis kokan bir uşak olduğunu söyledi. İsyan bayrağını kaldıracabileceğim kanısında. Oysa yanılıyor. Cebimde para olsaydı çoktan çekip gitmiştim buradan. Dmitri Fyodoroviç davranış bakımından da, akıl bakımından da herhangi bir uşaktan farksızdır. Bir uşak gibi yoksul, beceriksizdir, ama gene de herkes sayıyor onu. Evet, bir aşçı yamağıyım ben. Ama halim vaktim yerinde olsaydı, Moskova'da Petrovka Caddesinde bir kaferestoranım olurdu. Özel yemeklerim var çünkü, oysa Moskova'da yabancılarınkinden başka hiçbir lokantada özel yemek pişmez. Dmitri Fyodoroviç baldırı çıplağın biri, ama en soylu kontun oğlu bile düello çağrısını kabul eder, peki bana üstünlüğü ne onun? Benden kat kat aptaldır. Onca parayı har vurup harınan savurdu.

Mariya Kondratyevna birden,

- Düello çok hoş bir şey olsa gerek, dedi.

- Nedenmiş o?

- İki genç subayın bir kız için tabancalar elde, karşı karşıya dikilip birbirine ateş etmeleri ne heyecanlı olur! Tablo sanki! Ah, düello edilirken kızları da bakmaya bıraksalar, düello görmeyi öyle istiyorum ki!

- Silahı kaldırıp ateş etmek iyi elbette, ya ateş etmek için karşınızdaki kaldırıyor sa silahını, tam suratınıza, nişan alıyorsa... Hemen kaçarsınız oradan Mariya Kondratyevna.

- Siz kaçarsınız yoksa?

Erkek yanıtlamaya değer bulmadı bu soruyu. Bir dakika sonra gitar gene tıngırdadı, Smerdyakov ince sesiyle söylemeyi sürdürdü:

“Buralardan gitmeye,
Hayatın tadını çıkarmaya;

Çalışacağım elimden geldiğince.
Başkente yaşamaya
Bakacağım!
Gam nedir bilmeyeceğim.
Hiç niyetim yok bilmeye!”

Tam bu anda hiç beklenmedik bir şey oldu: Alyoşa aksırdı birden. Bankta oturanlar hemen sustular. Alyoşa ayağa kalkıp yanlarına gitti. Gerçekten de Smerdyakov’du bu. Son derece şık giyinmiş, adeta kıvrıcık yapılmış saçlarını briyantınlemiş, potinlerini güzelce cilalamıştı. Gitarını bankın üzerine bırakmıştı. Kız, ev sahibesinin kızı Mariya Kondratyevna idi. İki arşınlık kuyruğuyla açık mavi bir giysi vardı üzerinde. Genç, çirkin sayılmayacak bir kızdı bu, ama aşırı yuvarlak yüzü iri çillerle doluydu.

Alyoşa son derece sakin,

- Ağabeyim Dmitri çabuk döner mi? dedi.

Smerdyakov ağır ağır doğruldu yerinden. Mariya Kondratyevna da doğruldu. Smerdyakov sakin, tane tane konuşarak, kûçümser bir tavırla karşılık verdi.

- Dmitri Fyodoroviç’in ne zaman nereye gideceğini bilmek zorunda mıyım? Görevim bekçiliğini yapmaksa, o başka...

- Biliyor musunuz acaba diye sormuştum yalnızca, diye açıkladı Alyoşa.

- Beyefendinin nerede olduğunu bimiyorum, bilmek de istemiyorum.

- Oysa ağabeyim, evde olan bitenden onu haberdar ettiğinizi, Agrafena Aleksandrovna’nın ne zaman geleceğini de bildirmeye söz verdiğinizi söylemişti.

Smerdyakov yavaş yavaş yukarıdan aşağı süzdü Alyoşa’yı. Yüzüne dik dik bakarak,

- Nasıl girdiniz buraya? diye sordu. Bahçe kapısını bir saat önce sürgülemıştik.

Alyoşa, Mariya Kondratyevna’ya döndü.

- Çitten atladım. Kameriyedeydim. Sanırım kusuruma bakmazsınız. Dmitri’yi bir an önce bulmam gerekiyordu.

Alyoşa’nın özür dilemesinden çok hoşlanan Mariya Kondratyevna sözcükleri uzata uzata karşılık verdi:

- Ah, kızabilir miyiz size hiç! Dmitri Fyodoroviç de aynı yoldan bahçeye girer, kameriyeye giderler, bizim haberimiz olmadan otururlar orada.

- Bulmalıyım onu, kendisini görmeyi, ya da nerede olduğunu siz-

lerden öğrenmeyi çok isterdim. İnanın, kendisi için son derece önemli bir iş için arıyorum onu.

Mariya Kondratyevna,

- Bize haber vermezler ki, diye mırıldandı.

Smerdyakov gene başladı:

- Gerçi bir ahbap olarak gelip gidiyordum buraya ya, efendim üzerine sorularıyla insafsızca eziyet ediyordu bana: “Ne haberler var? Ne yapıyor babam? Gelen giden var mı?” Her şeyi ona anlatayım istiyordu. Hatta iki kez ölümle tehdit etti beni.

Alyoşa şaşırılmıştı.

- Ölümle mi?

- Onun için bir şey mi bu sanki... dün siz de gördünüz işte. Agra-fena Aleksandrovna'yı eve alırsam geceyi babanızın yanında geçirirse önce ben boylayacakmışım “tahtalı köyü.” Çok korkuyorum ondan, gözüm böylesine yılmasaydı, gidip polise haber verirdim... Tanrı bilir ne yapacağını.

Mariya Kondratyevna atıldı hemen:

- Geçen gün, “ havanda ezer gibi ezer, pestilini çıkarırın senin,” diyordu ona.

- Belli ki göz korkutmak için söylemiş bunu... dedi Alyoşa. Şimdi görebilseydim onu, bu konuda da birşeyler söylerdim kendisine...

Smerdyakov bir şey düşünmüş gibi birden,

- Yalnız şunu söyleyebilirim size, dedi. Komşumuz oldukları için geliyorum buraya, niçin gelmeyecekmişim? Öte yandan İvan Fyodoroviç bu sabah gün ağarınca Dmitri Fyodoroviç'in Ozernaya So-kağındaki evine yolladılar beni. Mektup falan vermediler, bugün alandaki meyhaneye gelmesini, birlikte yemek yiyeceklerini söylememi sıkı sıkı tembihlediler. Dmitri Fyodoroviç'i evinde bulamadım, saat sekizdi. Ev sahibi yaşlı kadınlar “evdeydi, çıktı,” dediler. Böyle yanıt vermek için sözleşmişlerdi sanki. Şimdi İvan Fyodoroviç'le birlikte o meyhanededirler belki. Çünkü İvan Fyodoroviç eve yemeğe gelmedi. Fyodor Pavloviç bir saat önce yalnız başına yemek yedi, şimdi de uyuyor. Yalvarırım benden söz etmeyin ona, benim söylediğimi de sakın ola ki ağzınızdan kaçırmayın... hiç yoktan yere öldürür beni.

Alyoşa aceleyle, bir daha sordu:

- Ağabeyim İvan, Dmitri'yi meyhaneye çağırdı demek?

- Evet efendim.

- Alandaki Başkent meyhanesine mi?

- Evet.

Alyoşa son derece heyecanlı, yüksek sesle,

- Olabilir! dedi. Çok teşekkür ederim Smerdyakov, önemli bir haber bu, hemen oraya gidiyorum.

Smerdyakov arkasından seslendi:

- Beni ele vermeyin.

- Ah, hayır, hayır, onları orada bilmiyormuşum gibi gideceğim meyhaneye, merak etmeyin.

Mariya Kondratyevna,

- Nereye? diye bağırdı, kapıyı açayım size.

- İstemez, buradan daha kestirme, gene çitten atlayacağım.

Bu haber pek sarsmıştı Alyoşa'yı. Meyhaneye doğru koşmaya başladı. Bu kılıkla meyhaneye girmesi garip kaçırdı, ama dışarıda bekleyip onları yanına çağırabilirdi. Meyhaneye yaklaşmıştı ki, pencerelerden biri açıldı, ağabeyi İvan uzanarak seslendi.

- Alyoşa, buraya, yanıma gelebilir misin? Gelirsen çok sevindirirsin beni.

- Gelirim ya, bu giysiyle... bilmem ki.

- Ayrı oda kiraladım, hadi gel, karşılamaya ainiyorum seni...

Bir dakika sonra Alyoşa ağabeyinin yanında oturuyordu. İvan yalnızdı, yemek yiyordu.

3

KARDEŞLER TANIŞIYOR

Ne var ki ayrı odada değildi İvan. Pencerenin yanında, paravanayla ayrılmış bir bölmeydi burası, ama dışarıda oturanlar içeriye göremezlerdi. Meyhanenin birinci salonuydu bu. Yan duvarı boyunca bir büfe vardı. Büfede çalışan garsonlar durmadan sağa sola koşuşuyorlardı. Müşteri olarak yalnızca yaşlı bir subay emeklisi vardı. Köşede oturmuş çay içiyordu. Meyhanenin öteki salonlarında ise her meyhanede görülen başboşluk, kargaşalık vardı. Her yandan yüksek sesle garson çağrılmasının, bira şişelerinin patlayarak açılmasının, bilardo toplarının şakırtısının, orgun uğultusunun birbirine karışması büyük bir gürültü oluşturunuyordu. Alyoşa, İvan'ın daha önce bu meyhaneye hiç gelmediğini, zaten meyhaneye gitmekten zevk almadığını biliyordu. "Öyleyse Dmitri ağabeyimle buluşmak için geldi buraya," diye geçiriyordu içinden. Oysa Dmitri yoktu görünürlerde.

Alyoşa'yı gördüğüne çok sevindiği belli olan İvan,

- Söyleyeyim, balık çorbası ya da başka bir şey getirsinler sana, dedi. Karnını yalnız çayla doyurmuyorsun ya.

Kendisi yemeğini bitirmiş, çayını içiyordu. Alyoşa neşeli,

- Balık çorbası getirsinler, arkasından bir de çay içirim, dedi. Çok açım.

- Vişne reçeli ister misin? Vardır burada. Anımsar mısın, küçükken vişne reçelini ne çok severdin? Palenov'ların evinde kalıyorduk o zamanlar...

- Ah, unutmadın mı bunu? Reçel de getirsinler bakalım, şimdi de seviyorum reçeli.

İvan çingırağın ipini çekti. Gelen garsona, balık çorbası, çay, reçel getirmesini söyledi.

- Hiçbir şeyi unutmadım ben Alyoşa. On bir yaşına kadar anımsıyorum seni. Ben on beş yaşındaydım. On beş, on bir yaş... öylesine bir uçurum vardır ki bu iki yaş arasında! Bu yaşlardaki kardeşler hiçbir zaman arkadaş olamazlar. Seni seviyor muydum, onu bile bilmiyorum. Moskova'ya gittiğimde ilk yıllar aklıma bile gelmedin. Sonra sen de Moskova'ya gelince sanıyorum bir kere karşılaştık. Nerede olduğunu anımsayamıyorum. Bak işte, dört ay oluyor buraya geleli, birbirimizle hiç konuşmadık daha. "Nerede görüp de vedalaşsam onunla?" diyordum. Seni görmeyeyim mi birden.

- Beni görmeyi çok mu istiyordun?

- Evet. Sana kendimi iyice tanıtmak, seni de tanıtmak istiyorum. Sonra da vedalaşmak... Bence insanların ayrılırken tanışmaları en iyi yoldur. Üç aydan beri bana nasıl bir merakla baktığının farkındayım. Buna dayanamam işte, bu yüzden yaklaşmadım sana. Ama sonunda saygı duymaya başladım: Güçlü bir kişiliği var keratanın, dedim. Bunu söylerken gülümsediğime bakma, son derece ciddiym. Kişiliğin güçlü, değil mi? Sağlam karakterli insanları severim. Senin gibi yumurcak bile olsalar, karakterleri sağlam olsun yeter... Meraklı bakışlarından nefret etmemeye başlamıştım sonunda. Tersine, hoşlanıyorum artık. Bir şeyden ötürü seviyorsun beni yanılıyorsam Alyoşa, değil mi?

- Seviyorum İvan. Dmitri ağabeyim senin için "İvan mezardan farksızdır," der. Bense "İvan bir bilmedir," diyorum. Şimdi de bilmedesin benim için, ama bu sabah olanlardan sonra birşeylerini sezinlemeye başladım.

İvan gülümsedi.

- Nelerimi?

Alyoşa da gülümsedi.

- Gücenmez misin bana?

- Hadi.

- Yirmi üç yaşındaki bütün delikanlılar gibi senin de toy, tatlı, sevimli, anlayacağın ağzı süt kokan bir çocuk olduğunu sezinledim! Böyle söylüyorum diye kırılmadın ya?

İvan neşeli, heyecanlı bir sesle,

- Tam tersine, bu denli doğru sezinlemen şaşırttı beni! diye haykırırdı. İnanır mısın, sabahdan beri hep o yirmi üç yaş toyluğumu düşünüyordum. Şimdi sen de doğrudan doğruya bundan başlayınca... Demin burada otururken kendi kendime ne diyordum biliyor musun: Hayata olan inancımı yitirirsem, değerli bir kadın hayal kırıklığına uğratsa beni, dünyanın gidişinin yanlış yolda olduğunu görsem, hatta her şeyin karmakarışık, lanetli (beki şeytanca bile) bir kaos olduğuna inanmaya başlasam, kişioglunu umutsuzluğa düşüren bütün felaketler başıma toplansa, gene de yaşamak isterim. Hayat kadehini bir kez dudaklarıma götürdükten sonra dibine kadar içmeden bırakmam onu! Ama olur ki hepsini içmeden otuz yaşında fırlatır atarım kadehi... hiç bilmediğim bir diyara giderim... Yalnız şunu kesinlikle biliyorum, otuz yaşına dek gençliğim her türlü umutsuzluğu, hayattan nefreti yenebilecek güçte olacaktır. Birçok kereler sorunuşumdur kendi kendime: "Benim bu çılgın -belki de hayâsız- yaşama tutkumu yenebilecek umutsuzluk var mıdır yeryüzünde?" Böyle bir umutsuzluğun olamayacağına karar verdim sonunda, tabii otuz yaşına kadar... O yaşa varınca kendiliğimden, artık yaşamak istemeyeceğimi sanıyorum. Bazı veremli, sümüklü aktöreciler, özellikle ozanlar bu yaşama tutkusunun iğrenç, aşağılık bir duygu olduğunu söylerler. Bir bakıma Karamazovlara özgü bir duygudur bu. Evet, ne olursa olsun bu yaşama tutkusu sende de vardır, niçin iğrenç bir şey oluyor-muş? Gezegenimizde sınırsız bir merkez gücü hüküm sürmektedir Alyoşa. Yaşamak istiyorum, mantığıma aykırı da olsa yaşıyorum. Var-sın dünyanın gidişine inanmayayım, ama ilkbaharda açan yeşil yapraklar değerlidir benim için. Mavi gökyüzü, inanır mısın bazen niçin sevdiğimi kendim bile bilmediğim herhangi bir insan; belki çoktan beri inanmadığım, ama eski bir alışkanlıkla yüreğimde saygı duyduğum kişioglunun herhangi bir başarısı değerlidir benim için. İşte, balık çorban da geldi, iç, afiyetle iç. Güzel olmuş, pek nefis. Avrupa'ya gitmek istiyorum Alyoşa, buradan doğru Avrupa'ya gideceğim. Orada bir mezarlık, en değerli ölülerin yattığı bir mezarlık bulacağımı biliyorum! Değerli ölülerdir orada yatanlar, mezarların üzerindeki her taş öylesine tutku dolu bir yaşamdan; kendi başlarına, kendi gerçeğine, kendi savaşına, kendi bilimine öylesine tutku dolu bir inançtan söz eder ki, şimdiden biliyorum, yere kapanıp öpeceğim bu taşları, gözyaşlarımla ıslatacağım. Ama aynı zamanda bütün bunların çoktan birer mezar olduğunu da bileceğim. Ağlamam umutsuzluğa düşmemden gelmeyecek, gözyaşı dökmek beni mutlu edecek de onun için ağlayacağım. Doya doya duygulanacağım. Yemyeşil ilkbahar yap-

raklarını, mavi göğü severim, işte bu kadar! Aklın, mantığın işi yok burada. Ruhunla, bedenle seviyorsun, ilk gençlik gücünü seviyorsun... -Birden gülümsedi İvan-. Bu deli saçmalarından bir şey anlayabiliyor musun Alyoşa?

Alyoşa heyecanlı, yüksek sesle,

- Çok iyi anlıyorum İvan; dedi: Ruhunla, bedenle sevmek istiyorsun. Çok iyi söyledin bunu. Yaşamayı böylesine istemene sevindim. Bence, kişiöglü önce yaşamayı sevmelidir.

- Değerinden de çok mu?

- Elbette. Söylediğin gibi, mantıktan, evet mantıktan önce sevmeli yaşamayı. Değerini ancak o zaman anlarım. Çoktandır böyle düşünüyorum. İşin yarısını başarmışsın sen İvan: Yaşamayı seviyorsun. Şimdi öteki yarısı için uğraşmalısın, onu da başardın mı kurtuldun demektir.

- Kurtulmaktan söz ediyorsun, belki mahvolduğum falan yok daha! Peki şu ikinci yarı neymiş bakalım?

- Belki de hiç ölmemiş olan senin o ölüleri diriltmek. Hadi çay içelim. Sonunda konuşabildiğimiz için çok sevinçliyim İvan.

- Coşmuş gibisin. Senin gibi... rahip adaylarından professions de foi¹ dinlemeye bayılırım. Sağlam karakterli bir insansın Aleksey. Manastırdan çıkmak istediğin doğru mu?

- Doğru. Dedem dış dünyaya yolluyor beni.

- Dış dünyada görüşeceğiz seninle demektir. Kadehi dudaklarımdan çekmeye başlayacağım otuz yaşına kadar karşılaşacağız. Babam yetmiş yaşına dek kadehi bırakmak istemiyor, hatta seksen yaşını hayal ediyor. Kendisi söyledi bunu. Gerçi soytarıdır ya, bunu son derece ciddi söylüyor. Şehvet duygusu bütün benliğini sarmış... hoş yaş otuzu geçti mi insanı hayata bağlayan başka bir şey de kalmaz ya... Ama yetmiş yaşına kadar ayıp... en iyisi otuzunda kapamalı defteri: "Soylu dış görünüşümüzü" sürdürerek çevrenizdekileri aldatırsınız. Bugün Dmitri'yi görmedin mi?

- Görmedim, ama Smerdyakov'u gördüm.

Alyoşa, Smerdyakov'la görüşmesini çabuk çabuk, ayrıntılarıyla anlattı ağabeyine. İvan birden endişeli bir tavırla dinlemeye başlamış, hatta bazı şeyleri bir kez daha anlattırmıştı.

- Yalnız, diye ekledi Alyoşa, onun söylediğini Dmitri'ye söylememi rica etti.

İvan yüzünü ekşitti, düşünceye daldı.

- Smerdyakov için mi ekşittin yüzünü?

İvan isteksiz,

- Evet, dedi. Yüzünü şeytan görsün. Gerçekten de istiyordum Dmitri'yi görmek, ama gerekkalmadı artık...

- Sahi bu kadar çabuk mu gidiyorsun ağabey?

- Evet.

Alyoşa endişeli,

- Dmitri ile babam ne olacak? diye sordu. Sonu neye varacak kavgalarının?

İvan sinirli bir tavırla kesti sözünü:

- Sen de bir bunu takmışsın aklına! Bana ne? Ağabeyin Dmitri'nin bekçisi miyim ben?

Birden acı acı gülümsedi.

- Kabil'in, öldürülen kardeşi için Tanrıya verdiği yanıt da böyleydi, değil mi? Belki de bunu düşünüyordur şu anda? Ne halleri varsa görsünler, burada kalıp bekçilik mi edeyim onlara? Yapamam bunu. İşlerimi bitirdim, gidiyorum. Dmitri'yi kışkırdığımı, üç aydır güzel nişanlısını elinden almak için uğraştığımı düşünmezsin umarım. Eh, ne düşünürsen düşün, birtakım işlerim vardı. Bitirdim işlerimi, gidiyorum. Demin bitirdim işlerimi, sen de oradaydın, gördün.

- Katerina İvanovna'dan mı söz ediyorsun?

- Evet, bir anda kurtuldum ondan. Sen de gelmiş nelerden dem vuruyorsun? Dmitri'yi umursayan kim? Dmitri'yle hiç ilgisi yok. Katerina İvanovna'yla özel bazı işlerim vardı. Sen de biliyorsun, Dmitri de sanki benimle söz birliği etmiş gibi davrandı. Ben hiçbir şey istemedim ondan, kendisi devretti onu bana, hem de mağrur bir tavırla, seve seve... Gülünecek şeyler bütün bunlar. Hayır Alyoşa, hayır, şu anda kendimi ne denli hafif hissettiğimi bilsen! İnanır mısın, demin yemek yerken bir an kendime şampanya ısmarlamak geldi içimden. Özgürlüğüme kavuşmamı kutlamak için!.. Öff, neredeyse altı ay olacak... bir anda her şeyden kurtuldum. Bir kere istedikten sonra bunun böylesine kolay sona erdirilebileceğini dün bile aklımın ucundan geçirenezdin!

- Aşkından mı söz ediyorsun İvan?

- İstersen aşk de buna. Evet küçük bir bayana, enstitülü bir kıza vurulmuştu. Onun yüzünden acı çekiyordum. O da eziyet ediyordu bana. Ondak başka bir şey düşündüğüm yoktu... bir anda her şey bitti. Demin pek duygulu konuşmuştum orada, ama dışarı çıkınca kahkahayı koyverdim. İnanır mısın buna? İnan, doğru söylüyorum.

Alyoşa, ağabeyinin birden neşeli bir görünümüne bürünen yüzüne bakarak,

- Şimdi de pek keyiflisin, dedi.

- Doğru, onu hiç mi hiç sevmediğimi nereden bilebilirdim? Ha-ha! Sevmediğim anlaşıldı işte. Ama doğrusu çok hoşlanıyordum ondan! Demin nutuk çekerken bile öyle hoşuma gitti ki! Bir şey söyleyeyim mi sana, şimdi de bayılıyorum ona, ama ondan kurtulmak gene de güzel! Yalan söylediğimi, kendimi övmek istediğimi sanmıyorsun ya?

- Hayır. Aşk değildi bu belki.

Ivan gülümsedi.

- Alyoşa'cık, aşk üzerine söz etme sen! Yakışmaz sana. Hele demin, demin nasıl atıldın ortaya, vay vay! Bunun için seni öpmeyi unuttum... Nasıl eziyet ediyordu bana! Gerçekten de çok acı çektim. Ah, kendisini sevdiğimi biliyordu! O da Dmitri'yi değil, beni seviyordu (Ivan bunu neşeli, ısrarlı bir sesle söylemişti.) Dmitri, bana eziyet etmek için bir araçtı aslında. Demin ona söylediklerimin hepsi doğrudur. Ama önemli olan şu ki, Dmitri'yi değil beni sevdiğini anlayabilmesi için on beş, ya da yirmi yıl geçmesi gerek aradan. Belli olmaz, bugünkü dersten sonra bile bakarsın hiçbir zaman anlayamaz bunu. Aradan çekilmem çok iyi oldu. Şey, ne yapıyor? Benim arkamdan neler oldu?

Alyoşa, Katerina Ivanovna'nın sinir krizini anlattı. Şimdi de kendinde olmadığını, sayıkladığını söyledi.

- Hohlakova'nın bir uydurması olmasın bu?

- Sanmam.

- İyice anlamalı durumu. Sinir krizinden kimsenin öldüğü görülmemiştir ya. Varsın sinir krizi geçirsin. Tanrının bir lütfudur bu kadınlara. Ne olursa olsun gitmem oraya. Hazır kurtulmuşken ne diye yeniden iş açayım başıma.

- Ama seni hiç sevmediğini söyledin ona demin.

- Yalan söyledim. Bir şişe şampanya söyleyeyim Alyoşa'cığım, özgürlüğe kavuşmanın onuruna içelim. Ah, ne mutlu olduğumu bilemezsin!

Alyoşa birden,

- Hayır, içmesek daha iyi olur ağabey, dedi. Hem bir sıkıntı var içimde.

- Çoktandır var içinde bu sıkıntı, farkındayım.

- Yarın sabah kesin gidiyorsun demek?

- Sabah mı? Sabah gideceğimi söylemedim... Ama olur ki sabah giderim. İnanır mısın, sırf evde morukla aynı sofraya oturmamak için burada yedim yemeğimi bugün. Öylesine tiksitmeye başladım ondan. Yalnız onun yüzünden çoktan çekip gitmiş olmalıydım. Gitmem niçin bu kadar endişelendiriyor seni? Ayrılmamıza daha çok var. Sınırsız bir zaman, bir ölümsüzlük!

- Yarın gidiyorsan nasıl olur?

İvan gülümsedi.

- Bundan bize ne? Nasıl olsa bizi buraya getiren nedeni enine boyuna konuşacak zamanımız var, değil mi? Niçin şaşkın şaşkın bakıyorsun yüzüme? Yanıt ver: Niçin buluştuk burada? Katerina İvanovna'ya olan aşkım üzerine konuşmak, ihtiyardan, Dmitri'den söz etmek için mi? Yoksa dünya sorunlarından, Rusya'nın içinde bulunduğu kötü durumdan mı söz edecektik? Belki de İmparator Napoleon'dan? Öyle mi, bunun için mi buluştuk burada?

- Hayır.

- Niçin olduğunu bilmiyorsun demek. Herkesin başka düşündüğü vardır, ama bizim gibi ağız süt kokanlar önemli sorunları çözmeye uğraşırlar. Bütün genç Rusya yalnız bu önemli sorunlardan söz ediyor şimdi. Özellikle ilgilenmeye başladıkları bu sıralarda... Niçin üç aydır merakla izliyordun beni? "İnanıyor musun, inanmıyor musun?" diye sormak için, değil mi? Üç aydan beri bana bunun için öyle bakıyordunuz işte Aleksey Fyodoroviç, öyle değil mi?

Alyoşa gülümsedi.

- Belki de öyledir. Alay etmiyorsun ya benimle?

- Ben mi? Üç aydan beri beni öylesine merakla inceleyen kardeşçigimi üzmem. Alyoşa, dikkatli bak gözlerimin içine. Ben de tıpkı senin gibi küçük bir çocuğum. Yalnız, rahip adayı olmayan bir çocuk. Rus gençleri bu zamana dek ne yaptılar sanki? Hepsi değil kuşkusuz, bazıları... öyle değil mi? Sözgelimi şu pis meyhaneyi alalım ele, burada toplanıp bir köşeye otururlar. Daha önce hiç tanımadıkları, meyhaneden çıkınca da kırk yıl bir daha hiç görüşmeyecekleri halde, o köşede öyle heyecanlı heyecanlı neler konuşurlar? Elbette dünya sorunlarından: Tanrı var mı, ölümsüzlük var mı? Tanrıya inanmayanlarsa sosyalizmden, anarşizmden, toplum düzenini değiştirmekten, yani ötekilerin tam tersi sorunlardan deni vururlar. Ne kadar konuşurlarsa konuşsunlar bir sonuca varamazlar elbette, hep aynı önemli sorunlar çevresinde dönüp dururlar... Günümüzde en sivri akıllı gençlerin çoğu bu önemli sorunlarla uğraşırlar. Öyle değil mi yoksa?

Alyoşa, dudaklarında hep o sakin, inceleyen gülümsemesi, ağabeyine bakıyordu.

- Evet, dedi. Günümüzün Rus genci için önemli olan sorun şudur: Tanrı, ölümsüzlük var mıdır, yok mudur, bir de söylediğin gibi tam tersi sorunlar. Kuşkusuz önemli olan da bunlardır.

- Bak ne söyleyeceğim sana Alyoşa, Rus genci olmak bazen hiç de akıllıca bir şey değildir. Günümüzde Rus çocuklarının kendilerine

dert edindikleri sorunlardan daha budalaca bir şey de düşünülemez. Ama bu Rus çocuğunu, Alyoşa'cığı çok seviyorum.

Alyoşa birden gülümsedi.

- Ne güzel bağladın sözü!

- Hadi söyle, nereden başlayacağız, emret, Tanrıdan mı? Tanrı var mı yok mu, öyle mi?

- Nereden istersen ondan başla. İstersen "tam tersi sorunlar"dan başla. -Alyoşa heyecanlı bir bakışla süzdü ağabeyini.- Dün, babamdayken Tanrı yoktur dedin ya.

- Dün öyle bilerek takılıyordum sana, gözlerinin nasıl parladığını gördüm. Ama şimdi seve seve konuşurum seninle. Hem ciddi konuşacağım. Sana yaklaşmak istiyorum Alyoşa, hiç dostum yok çünkü. Denemek istiyorum. Eh, düşün bir kez, belki ben de inanıyorum Tanrıya -İvan gülümsedi-, beklemiyordun bunu, değil mi?

- Elbette, şimdi de şaka etmiyorsan yalnız.

- Şaka mı? Dün Zosima dedenin yanında söylediler şaka ettiğimi. Bak canım, on sekizinci yüzyılda ihtiyar bir günahkâr, Tanrı olmasaydı onu icat etmek gerekirdi, S'il n'existait pas Dieu il faudrait l'inventer, demişti. Gerçekten de Tanrıyı icat etmiştir kişiöglu. Tanrının gerçekten varolması değildir garip olan. Ama böyle bir düşüncenin - Tanrının gerekliliği düşüncesinin- insanoğlu gibi yabani, zararlı bir yaratığın içinde yer etmesi pek şaşılacak bir durumdur. Öylesine kutsal, öylesine duygulandırıcı, öylesine akıllıca, öylesine onur verici bir düşüncedir bu! Bana gelince, bu konuda düşünmemeye karar vereli çok oluyor: Tanrı mı insanı, insan mı Tanrıyı yarattı? Hiç düşünmüyorum... Tüm Avrupalıların varsayımlarından (ipotez) çıkarılan günümüz Rus çocuklarının bu konudaki belitlerini (aksiyon) burada bir bir saymayacağım kuşkusuz. Avrupalıların varsayımlarından çıkarılan belitler diyorum, çünkü orada varsayım olan şey Rus çocuğunca hemen belit olarak alınır. Hem yalnızca çocuklarımızda değil, profesörlerimizde de görülür bu hal, çünkü günümüzde Rus profesörleri çoğunlukla birer çocuktur. Bu yüzden bütün varsayımları atlıyorum. Şimdi istediğimiz nedir? Sana kendimi, yani ne biçim bir insan olduğumu, neye inandığımı, umutları elden geldiğince çabuk anlatmalıyım, ikimiz de bunu istiyoruz, değil mi? Bunun için önce şunu açık açık söyleyeyim, Tanrıyı olduğu gibi, bütün sadeliğiyle kabul ediyorum. Ama şunu da belirtmeliyim: Eğer Tanrı varsa, gerçekten de dünyayı o yaratmışsa, onu Euclide geometrisine göre kurduğunu, insan aklınınsa ancak üç boyutu kavrayabilecek güçte olduğunu kesinlikle biliyoruz. Gelgelelim, bundan kuşku eden geometriciler, filozoflar her zaman olmuştur, şimdi de vardır. Hem en seçkinlerinden

bile çıkıyor böyleleri. Dünyanın, ya da daha genel alalım, bütün evrenin Euclide geometrisine uygun yaratıldığından kuşku etmekten başka, Euclide'e göre, yeryüzünde hiçbir türlü kesişemeyecek paralel doğruların sonsuzlukta bir yerde kesişebileceklerini hayal etmeye bile cüret gösteriyorlar. Şuna karar verdim canım, daha bunu bile anlayamıyorsam, Tanrıya akıl erdirmekten çok uzağım demektir. Bu tür sorulara yanıt bulacak yetenekte olmadığımı, ancak Euclide'i anlayabilecek dünyasal bir zekâm olduğunu kabul ediyorum, dünyadan ötede sorunları çözmek kim, ben kim öyleyse! Sana da salık veririm bunu Alyoşa'cığım, böyle şeyleri, hele Tanrı var mı, yok mu? Hiç düşünme. Ancak üç boyutu kavrayabilecek bir zekâ için çok derin sorunlardır bunlar. Bu nedenle Tanrıyı seve seve kabul ediyor, üstelik onun hikmetine, hiç akıl erdiremediğimiz amacına, hayata, hayatın anlamına, sözde hepimizin katılacağı sonsuz yaşama, evrenin yöneldiği, "Tanrıya götüren" kutsal sözlere, hepsine, evet hepsine inanıyorum. Bu konuda çok şey söylenmiştir. Öyleyse doğru yoldayım, ne dersin? Ama sonuç olarak, varolduğunu bildiğim halde kabul etmiyorum dünyayı, olamaz diyorum. Dikkat et, kabul etmediğim Tanrı değil, dünyayı, onun yarattığı dünyayı, Tanrının dünyasını kabul etmiyorum, kabul etmiyorum, kabul edemem de. Şunu da söyleyeyim: Acıların dineceğine, unutulup gideceğine, kişioglunun kafasında bütün gülünç çelişkilerin zavallı bir serap, güçsüz, atom kadar küçük insan zekâsının sıkıcı düşünceleri olarak yitip gideceğine; dünyanın sonunda, sonsuz hayatın başlayacağı anda öylesine değerli bir şeyin olup bütün yürekleri doldurmaya, tüm nefretleri yatıştırmaya, kişioglunun işlediği tüm cinayetleri, döktüğü tüm kanı bağışlatmaya yeteceğine, hatta kişioglunun içindeki tüm kötülükleri silip atacağına inanıyorum... varsın gerçekleşecek olsun bütün bunlar, ama kabul etmiyorum, etmek istemiyorum bunu! Varsın paralel doğrular da kesişsin, ben de göreyim kesiştiğini, görüp "kesiştiler" diyeyim, ama gene de kabul etmem. Ben buyum işte. Alyoşa, böyle düşünüyorum. Artık ciddi konuşuyorum. Bilerek elden geldiğine budalaca bir giriş yaptım, ama sonunda inancıma getirdim sözü, çünkü senin istediğin de buydu. Tanrı konusu değil, sevgili ağabeyinin ruhsal kişiliği igilendiriyordu seni yalnızca. Ben de anlattım sana.

İvan uzun söylevini birden, tuhaf bir duygululukla kesmişti. Alyoşa dalgın bakıyordu yüzüne.

- Peki, niçin "elden geldiğince budalaca" başladın? diye sordu.

- Önce, Rus'lara özgü bir konuşma olsun diye: Ruslar böyle konularda alabildiğine budalaca konuşuyorlar. Sonra, ne denli budalaca konuşurlarsa öze o denli yakın olunur da, onun için. Sözlerimiz de o

ölçüde açık, anlaşılır olur. Budalalık saftır, kurnazlık bilmez, ama zekâ hileye, sinsiliğe başvurur. Zekâ dalaverecidir, budalalıksa dürüst, doğru. Umutsuzluğumu anlatmaya dek vardırırdım işi, içimi ne denli budalaca dökersem ortaya benim için o ölçüde iyi olur.

- "Dünyayı niçin kabul etmediğini," açıklayacak mısın?

- Elbette açıklayacağım, sır değildir bu, sözü oraya getirmek istiyorum zaten.

İvan birden küçük, cana yakın bir çocuk gibi gülümsedi. (Alyoşa, onun böyle gülümsediğini hiç görmemişti.)

- Sevgili kardeşim, ahlakını bozmak, inancını sarsmak istediğim yok, belki de düzelme olanağını sende arıyorum.

4

BAŞ KALDIRMA

- Bir itirafta bulunmalıyım sana, diye başladı İvan, kişinin yakınlarını sevebilmesine hiçbir zaman akıl erdirememişimdir. Bence özellikle yakınlarını sevemez kişi, onları sevemeyince yabancıları da hiç sevemez elbette. "Merhametli İohan"la (bir azizdir) ilgili bir yazı okumuştum bir zamanlar. Günün birinde soğuktan eli ayağı tutmayan, aç bilaç, bir yolcu çalmış kapısını, ısınmak için içeri girmesine izin vermesini dilemiş. Merhametli İohan donmak üzere olan adamı götürüp kendi yatağına yatırmış, sarılmış ona, adamın korkunç bir hastalık sonucu cerahatlanmış, pis kokan ağzına ağzını dayamış, soluk vermeye başlamış. Bunu kendisi zorlayarak, görevinin sevmek olduğunainandığı için, dinsel bir ceza kabul ettiği için yaptığı kanısındayım. İnsanın sevilebilmesi için yüzünü saklaması gerekir. Yüzünü birazcık gösterdi mi sevgi yok olur.

- Zosima dede de aynı şeyi birçok kez söylemiştir. İnsan yüzünün, seven tecrübesiz kimselerin çoğunda sevgiyi öldürdüğünü söylerdi. Ama insanlığın da çok çeşitli sevgisi vardır, hem İsa'nın sevgisine benzeyen bir sevgidir bu, biliyorum bunu İvan...

- Ne var ki, ben bilmiyorum, anlayamıyorum da... Benim gibi milyonlarca insan da bilmiyor. Önemli olan şu, kişioglunun kötü özelliklerinden mi ileri geliyor bu, yoksa yaratılışı mı böyle. Bence İsa'nın insanlara beslediği sevgi, yeryüzü için bir tür mucizedir. Öyle ya, bir Tanrıydı o. Ama bizler Tanrı değiliz. Şöyle düşünelim, sözgeli mi ben çok derinden acı çekiyorum diyelim, ama benim ne denli derin bir acım olduğunu başka birisi anlayamaz, çünkü ben değildir o, bir başkasıdır. Hem şu da var, kişioglu başka birisinin derin acı çekti-

ğini (sanki bu marifetmiş gibi) kabul edemez. Niçin kabul edemez acaba, ne dersin? Çünkü iğrenç kokuyorum, aptal bir yüzüm var, çünkü bir zamanlar ayağına basmıştım... Sonra acının da türleri vardır: Beni küçük düşürücü bir acıya, sözgelimi açlığa ses çıkarmaz ve linimetim, ama buna karşılık bir düşünce için çekilen biraz daha soylu bir acıya gelince izin yoktur... pek seyrek razı olur buna. Çünkü yüzüme bakıp, öyle bir düşünce için acı çeken bir insanda olmasını hayal ettiği yüze benzetemez. O anda bütün iyiliklerden yoksun eder beni, hem kötülük düşünerek de yapmaz bunu. Dilenciler, özellikle soylu dilenciler hiç ortaya çıkmamalı, gazeteler aracılığıyla dilenmelidirler. Yakınlarımıza, bazen uzaktan bile, soyut bir sevgi besleyebiliriz, ama yakından hemen hiçbir zaman olamaz bu. Her şey tiyatrodaki, balodaki gibi olsa, dilenciler yırtık pırtık ipek giysileriyle gelseler, zarif danslar ederek dilenseler, eh, o zaman hoşlanılabilir onlardan. Hoşlanılır, ama gene de sevillemez. Artık yeter bu konu. Düşüncelerimi açıklamam gerekiyordu sana, o kadar. Genel olarak kişioğlunun acısından söz etmek istiyordum, ama iyisi mi yalnızca çocukların acılarından konuşalım. Gerçi delil gösterme olanağını on kat azaltacak bu, ama gene de çocuklardan söz edelim. Bu benim zararına elbette. Bir kere, çocuklar yakından bile sevillebilir. Hatta pis, yüzleri çirkin olanlar (bana sorarsan çocuğun çirkin yüz lüsü olmaz) da sevillebilir. Sonra, büyüklerden söz etmememin, onların iğrenç olmasından, sevgiyi hak etmediklerinden başka bir nedeni daha var. Cezalıdırlar: Elmayı yiyip iyiyle kötüyü öğrendiler, "Tanrılaştılar." Hâlâ da yemekten vazgeçmiyorlar... Ama çocukların bir şey yedikleri yok, şimdilik suçsuzdurlar. Çocukları sever misin Alyoşa? Sevdiğini biliyorum, şimdi yalnız onlardan söz etmek istememin nedenini de anlıyorsundur. Yeryüzünde onlar da korkunç acılar çekiyorlarsa babaları yüzündendir bu, elmayı yiyen babaları yüzünden cezalandırılıyorlar. Başka bir dünyanın olan bu düşünceyi insan yüreğinin bu dünyada anlayabilmesi olacak şey değildir elbette. Suçsuz, hem de böylesine suçsuz bir yaratığın başkaları yüzünden ceza çekmesi olmaz! Şaşıracaksın bu sözüme ya Alyoşa, ben de çok seviyorum çocukları. Şunu unutma, bazen en kalpsiz, gözü dönmüş, kan emici insanlar, Karamazovlar bile çok severler çocukları. Çocuklar çocuk olduğu sürece, sözgelişi yedi yaşına dek, insanlardan çok uzaktırlar: Bambaşka yaratıklardır sanki. Cezaevinde bir haydut tanımıştım: Soymak için geceleri girdiği evlerin aileleriyle birlikte birkaç da çocuk kesmişti. Ama cezaevinde pek sevmeye başlamıştı çocukları. İş gücü pencereden cezaevinin içinde oynayan çocukları seyretmekti. Çocukların en küçüklerinden birini penceresinin dibine gelmeye bile

alıştırmıştı. Çocuk bayağı seviyordu onu... Bütün bunları sana niçin anlattığımı bilmiyorsun, değil mi Alyoşa? Başımda tuhaf bir ağrı var, içim sıkılıyor.

Alyoşa endişeyle:

- Yüzün değişti dedi, kendinde değilsin sanki.

İvan Fyodoroviç, kardeşinin söylediğini duymamış gibi sürdürdü anlatmasını:

- Sırası gelmişken söyleyeyim, Moskova'da bir Bulgar, Çerkezlerin, Bulgaristan'da Slavların baş kaldıracaklarından korktukları için bütün ülkede yaptıklarını anlatmıştı bana: Yakıyor, yıkıyorlarmış; kadınları, çocukları öldürüyorlar, suçluları kulaklarından tahta perdelere çiviliyor, sabaha dek orada öyle bırakıyor, sabah da asıyorlarmış, v.b., v.b., akıl alacak şeyler değil bunlar. Kişioğlunun zalimliğine "canavarca" diye bir sıfat yakıştırılmıştır, ama canavarlara büyük bir haksızlıktır bu: Hayvan, hiçbir zaman insan kadar zalim, bu işlerde usta olamaz. Kaplan yalnızca parçalar, dişleriyle etlerini kopara kopara yer, bitirir avını, elinden gelen budur. Yapabilecek, elinden gelecek bile olsa, insanları kulaklarından çivilemeyi aklının ucundan geçirmez. Bu adamlar çocuklara, onları analarının karnında hançerlemekten tut da, me-me çocuklarını annelerinin gözü önünde havaya atıp alttan süngüyü saplamaya kadar her şeyi yapmışlar. Annelerinin gözü önünde olması en büyük zevki veriyormuş onlara. Bak merakımı en çok çeken sahne hangisi. Düşün bir kez, korkudan tir tir titreyen bir anne, kucağında yavrusu, içeriye dolan düşman askerleri... Biraz eğlenmek istiyor canları: Bebeği okşuyorlar, gülsün diye kahkahalarla gülüyorlar, istedikleri oluyor sonunda... bebek gülüyor. Bu anda askerin biri tabancasını iki adımdan yüzüne doğrultuyor. Çocuk kahkahalarla gülüyor, tabancayı yakalamak için yumuk yumuk ellerini uzatıyor... tam o anda artist tetiği çekiyor... Güzel bir sahne değil mi?

- Niçin anlatıyorsun bütün bunları ağabey? diye sordu Alyoşa.

- Bence, şeytan diye bir şey gerçekte yoksa, kişioğlu uydurmuşsa onu, kendine bakarak, kendisini örnek alarak uydurmuştur.

- Yani Tanrı gibi.

İvan gülümsedi.

- *Hamlet*'te Polonius'n dediği gibi, taşı gedigine yerleştirmeyi çok iyi beceriyorsun. Kendi sözümle yakaladın beni, ama olsun varsın, memnunum. Kişioğlu kendisini örnek alarak yaratmışsa, iyidir senin Tanrın. Bütün bunları niçin anlattığımı soruyorsun: Gördüğün gibi, birtakım küçük olayları biriktiriyorum. İnanır mısın, gazetelerden, kitaplardan bu çeşit küçük olayları kesip alıyor, ya da defterime not ediyorum. Oldukça zengin bir koleksiyonum var. Yukarıda anlattı-

ğım olay da girdi koleksiyona kuşkusuz... Ama yalancıdır onlar. Bizim yaptığımız, Çerkez'lerinkini bastırarak olaylardan da var koleksiyonumda. Bilirsin, bizde sopa, kırbaç çok geçerlidir, ulusal bir özelliğimiz olmuştur artık: İnsanları kulaklarından çivilemek anlamsız bir şeydir bizde, ne de olsa Avrupalı sayılırız, ama sopada, kırbaçta bizim olan bir şey vardır. Bırakamayız ikisini. Avrupa'da dayak kalkmış, sözde hiç kimseyi dövmüyorlarmış artık. Anlayış mı düzelmiş, yoksa insanın başka bir insanı kırbaçlamasını yasaklayan yasalar mı çıkmış, her neyse, bu kez bizdeki gibi ulusal bir yol bulmuş onlar da kendilerine... Öylesine ulusal bir yol ki, her ne kadar dinde kıpırdama başlayalı beri toplumumuzun üst tabakalarında benimsenmek isteniyorsa da, bizde yerleşemez gibi geliyor bana. Fransızca'dan çevrilmiş nefis bir broşürcük var elimde: Daha pek yakında, topu topu beş yıl önce, sanırım ancak idam edilmeden kısa bir zaman önce tövbe-kâr olmuş, Tanrıyı tanımış, Rişar adında, yirmi üç yaşında bir haydutun, bir katilin idam edilmesini anlatıyor. Rişar piçmiş, daha altı yaşındayken İsviçreli bir dağ çobanı ailesine armağan etmişler onu, çoban ailesi işte kullanmak için büyütmüş Rişar'ı. Çocuk yabani bir hayvan yavrusu gibi yetişmiş. Çobanlar hiçbir şey öğretmemişler ona, hatta daha yedi yaşındayken yağmurlu, soğuk havalarda yarı çıplak, yarı aç, sürünün başında yollamaya başlamışlar onu. Bunda bir kötülük bulmuyorlarmış elbette. Tersine, yaptıklarının doğru olduğuna inanıyorlarmış. Rişar bir eşya gibi armağan edilmemiş miydi kendilerine... yemek vermeyi bile gereksiz buluyorlardı ona. Rişar şöyle anlatıyor: "İncil'deki yolunu şaşırmış evlat gibi müthiş yemek istiyordum; satış için semirtilen domuzların kepek bulamacına bile can atıyordum, onu bile vermiyorlardı. Domuzların yemliğinden çalınca da dövüyorlardı. Çocukluğum, delikanlılık çağım böyle geçti. İyice büyüüp, güçlenip kendim hırsızlığa çıkıncaya dek çektim bunları." Yabani genç Cenevre'ye gelip bir işe girmiş, gündelik kazancını içkiye veriyormuş, yabani bir hayvanınkinden farksızmış yaşıyış. Sonunda yaşlı bir adamı öldürüp soymuş. Yakalamışlar onu, idam cezası vermişler. Bu gibi durumlarda fazla duygulu davranmazlar orada. Cezaevindeyken Rişar'ın çevresini bir sürü Protestan papazı, türlü dinsel kuruluşların üyeleri, yardımsever bayanlar v.b. sarmış. Okuma yazma öğretmişler ona, İncil'i anlatmışlar, vicdanını uyandırmışlar. Birçok düşünceler aşılamışlar, öğütler vermişler ona. Ezmişler onu. Durmadan gevezelik etmişler anlayacağın, sonunda mağrur bir tavırla itiraf etmiş suçunu adamcağız. Mahkemeye bir yazı yazarak kendisinin bir canavar olduğunu, ama sonunda mutluluğa eriştiğini, Tanrının onu ışığa kavuşturduğunu bildirmiş. Cenevre

ayağa kalkmış, dindar, iyi yürekli Cenevreliler cezaevine koşmuş. Sarılıp kucaklamışlar, öpmüşler Rişar'ı: "Kardeşimizsin sen bizim, Tanrı ışığa kavuşturdu seni!" Rişar duygulu duygulu ağlamış hep: "Evet, kutsal ışığa kavuştum! Çocukluğumda, ilk gençlik yıllarında domuz yemini çalıp yemeye fırsat arardım, oysa şimdi kutsal ışığa kavuştum, Tanrının kulu olarak öleceğim" -"Evet, Rişar, Tanrının kulu olarak öl! Kan döktün, Tanrının adına ölmek gerekiyor! Domuzların yemine göz diktiğini, hayvanların yemini çaldın diye dayak yediğin (çok kötü bir hareketti bu, hırsızlık yasaktır dinde) zamanlar, Tanrıyı tanımadığın için suçsuzsun, olsun varsın, kan döktün, ölmen gerekiyor." Son gün gelmiş. Rişar durmadan ağlıyor, "Bu benim en mutlu günüm, Tanrıya gidiyorum!" diye yineliyormuş durmadan. "Evet" diye bağırıyormuş papazlar, yargıçlar, yardımsever bayanlar, "senin en mutlu günün bu, Tanrıya gidiyorsun çünkü!" Kimi arabayla, kimi yayan, hep birlikte Rişar'ın bindiği cezaevi arabasının arkasından yürüyorlarmış. Giyotinin yanına geldiklerinde "öl, kardeşimiz," diye bağırmaya başlamışlar Rişar'a, "Tanrı adına öl, çünkü sen de kavuştun kutsal ışığa!" Kardeşlerinin öpücükleri arasında Rişar kardeşi merdivenlerden çıkarmışlar, başını bıçağın altına koymuşlar, kutsal ışığa kavuştuğu için boynunu gene kardeşçe uçuruvermişler. Son derece ilginç bir olay bu. Broşürü, Protestanlığı savunan yüksek tabakadan birtakım Rus hayırseverleri Rusça'ya çevirmiş, Rus halkının aydınlatılması için parasız olarak gazetelere, dergilere dağıtmış. Rişar olayının özelliği ulusal olmasındadır. Kutsal ışığa kavuştu, kardeşimiz oldu diye bir kardeşimizin boynunu uçurmak gerçi anlamsız bir davranıştır bizim için, ama gene söylüyorum, bizim de bundan aşağı kalmayan kendi usullerimiz vardır. Biz eskiden beri dövmekten zevk duyarız. Nekrasov'un bir şiiri vardır: Bir köylünün, atının gözlerine, "tatlı bakışlı gözlerine" kırbaçla nasıl vurduğunu anlatır. Bilmeyen var mı bu şiiri. Rusluk budur işte. Arabasına taşıyabileceğinden fazla yük vurulmuş zavallı at çamura batmış, arabayı çıkaramamaktadır. Köylü yapıştırır kırbacı, öfkeyle, ne yaptığını bilmeden vurur, dövmenin verdiği zevkten sarhoş olmuş, vargücüyle, habire vurur: "Gücün yetmese bile çıkaracaksın bu arabayı, gebersen de çıkaracaksın!" Zavallı at çırpınır, köylü bu kez, kendini korumaktan yoksun hayvanın ağlamaklı "tatlı bakışlı gözlerine" vurmaya başlar. At, son bir gayretle çekip çıkarır arabayı, eve kadar hep titreyerek, hiç soluk almadan, tuhaf bir biçimde yan yan, seke seke yürüyerek; garip, çirkin bir biçimde gider. Nekrasov pek müthiş anlatmıştır bunu! Oysa yalnızca bir attır bu. Tanrının kırbaçlanmak için yarattığı bir at... Tatarlar böyle akıl verdiler bize, kırbacı da armağan bıraktılar...

Ama yalnız atlar değil, insanlar da kırbaçlanabilir. Sözgelimi, aydın, okumuş bir bey eşiyle birlikte yedi yaşındaki öz kızını kırbaçlıyor. Ayrıntılarıyla yazmışımdır bunu defterime. Kırbacın kalın olmasından hoşnuttur beybaba. “Daha oturaklı” olurmuş, öz çocuğuna “oturtmaya” başlamış böylece. Kırbacı her indirişinde kendinden daha bir geçen kimseler tanırım. Bir dakika, beş dakika, on dakika kırbaçlar, gittikçe hızlanır, kızışır. Çocuk bağırır, sonunda sesi kısılır zavallının, solumaya başlar: “Baba, baba, babacığım, babacığım!” Bu anlattığım olay uğursuz, çirkin bir rastlantıyla mahkemeye aksetmiş. Adam bir avukat tutmuş. Rus halkının avukatlara “ablakat-kiralık vicdan” adını takması hayli eskidir. Avukat, adamı savunmak için yırtınıyormuş. “Öylesine basit, olağan bir olay ki bu, ama ne yaparsınız, günümüzün yüzkarası, mahkemeye kadar geldi, bir baba kızını dövmüş hepsi o!” Jüri yeter bulmuş bu sözleri, odalarında toplanıp, adamın suçsuz olduğuna karar vermişler. Zavallı adamın kurtulmasına sevinen halk sevinç çılgınlıkları atmış. Eh, ben yoktum orada, olsaydım, bu canavarın adına bir öğrenci bursu konulmasını önerirdim!.. Hoş tablocuklardır bunlar. Ama çocuklarla ilgili daha güzelleri de var bende Alyoşa. Rus çocukları üzerine çok, pek çok olay topladım. Beş yaşında küçük bir kız çocuğundan anne babası nefret ediyormuş. Hem “okumuş, saygıder, memur kişiler”miş. İnsanların çoğunluğunun önemli bir özelliğinden söz ediyorum sana: Çocuklara, yalnızca çocuklara işkence etmek tutkusudur bu. Böyleleri, her çeşit insana karşı son derece uygar, insanca kibar davranırlar da, çocuklara işkence etmeye bayılırlar. Hatta kendilerine bu zevki tattırdıkları için severler onları... Bu canavarları çeken, çocukların kendilerini koruyamamaları, melekçe saflıkları, kaçıp gidebilecek bir yerlerinin bulunmayışıdır. İşte bütün bunlar canavarın iğrenç kanını kaynatır. Hiç kuşku yok ki, her insanın içinde bir öfke canavarı, acı çeken kurbanın haykırılarından aşırı zevk duyan bir şehvet canavarı, zincirinden boşalmış bir canavar; hastalıkların, romatizmaların, hasta böbreklerin v.b. verdiği acılarla beslenen bir canavar yatar. Bu okumuş, aydın ana baba daha beş yaşındaki zavallı kızlarına her çeşit işkenceyi, acıyı tattırmışlar. Niçin olduğunu kendileri de bilmeden tokatlıyorlar, kırbaçlıyorlar, tekmeliyorlarmış. Her yanı çürük içindeymiş zavallının. Sonunda işi en yüksek düzeye çıkarmışlar: Dondurucu soğuk geceler helâyâ kapatıyorlarmış onu. Gece çişe kalkmak istemesin diye (beş yaşındaki bir çocuk melekler gibi mışıl mışıl uyurken uyanıp da çişinin geldiğini söyleyebilirmiş de sanki), evet sırf bunun için çocuğun pisliğini yüzüne sürüyorlarmış, yemeye zorluyorlarmış kendi pisliğini. Düşün, bir anne, evet bir anne öz evladına

yapıyor bunu! O iğrenç yere kapatılan zavallı yavrunun iniltileri işitilirken de sıcak yatağında rahat rahat uyuyabiliyormuş! Başına gelenleri henüz anlayamayan küçücük bir yaratığın o pis yerde, soğukta, karanlıkta, sızlayan göğsüne minnacık yumruğuyla vurmasının, içli içli ağlamasının, "Allah Baba"ya onu kurtarması için yalvarmasının ne demek olduğunu biliyor musun!.. Bu korkunç, yürekler parçalayıcı durumu düşünebiliyor musun kardeşim? Rahip adayım benim, anlayabiliyor musun? İnsanın içini sızlatan bu felaketin olması pek mi gereklidir? Bu olmasa, kişioglunun yeryüzünde yaşaması da olmaz diyorlar, çünkü iyiyle kötüyü öğrenemezmiş. Böylesine pahalıya oturuyorsa, Allahın belası bu iyilikle kötülüğü ne diye öğrenmeliyiz? Küçücük bir çocuğun "Allah Baba"sına yalvarırken döktüğü gözyaşı dünyanın tüm bilgilerine bedeldir... Büyüklerin çektiklerinden söz etmiyorum, elmayı yediler onlar, cehennemin dibine kadar yolları var! Ne halleri varsa görsünler, ama bunlar, bunlar! Canım mı sıkıyorum Alyoşa, iyi değilsin sanki. İstemiyorsan susarım.

- Önemli değil, diye mırıldandı Alyoşa. Ben de acı çekmek istiyorum.

- Bir, yalnızca bir olay daha anlatacağım sana. Pek ilginç pek değişik bir olay bu... Hem yakında okudum, eski defterleri karıştıran dergilerimizden *Arşiv*'de mi *Geçmiş Zaman*'da mı okumuştum, unuttum, bakmak gerek. Yüzyılımızın başında geçiyor olay. Toprağa bağlı köylülerin bulunduğu devrin en karanlık, en kötü günleri... Yaşasın halkın kurtarıcısı!* O sıralar, yani yüzyılın başlarında sözü geçen, son derece varlıklı, toprak sahibi bir general emekliye ayrılmış. O da, adamlarının, kölelerinin tek sahibi olmayı hak ettiğine inanarak görevden ayrılanlardanmış. Az da olsa vardı böyleleri o zamanlar. General iki bin kölesi olan köyüne gidip yerleşmiş, bir çalımı varmış ki sorma; daha az varlıklı komşularını küçük görüyor, onlara birer yanaşması, soytarısı gözüyle bakıyormuş. Yüzlerce av köpeği besliyormuş, hepsi resmi giysili, yüze yakın da atlı köpek bakıcısı varmış. Uşakların birinin oğlu, sekiz yaşında bir çocuğun attığı bir taş, generalin sevgili köpeklerinden birinin ayağına gelmiş bir gün. "Sevgili köpeğim niçin topallıyor?" Küçük çocuğun taş attığını bildirmişler ona. General yukarıdan aşağı süzmüş çocuğu, "Sen yaptın bunu ha, tutun onu!" Annesinin elinden almışlar çocuğu, ahıra kapamışlar, sabah gün ağarırken general tüm hazırlıkları tamam, av için çıkmış, atına binmiş. Hizmetçileri, köpekleri, köpek bakıcıları, avcıları, hepsi atlı olarak çevresindeymiş. Uşakları ibret olsun diye toplamışlar. En önde de suçlu çocuğun annesi... Çocuğu dışarı çıkarmışlar. Puslu, soğuk bir sonbahar sabahıymış, av için bulunmaz

(*) Çar II. Aleksandr 1861'de toprağa bağlı köleler yasasını kaldırdı - c.n.

bir gün... General çocuğu soymalarını buyurmuş, çocukcağızı çırılçırılak etmişler. Tir tir titriyormuş, korkudan dili tutulmuş, ağzını açmaya cesareti yokmuş... "Koşturun onu!" diye komut vermiş general, köpek bakıcıları "Koş, koş" diye bağırmaya başlamışlar, çocuk, başlamış koşmaya... "Tut!" diye haykırmış general, zagarlarını peşinden salmış. Anasının gözü önünde köpeklere parçalatmış yavrusunu!.. Sanırım mahkemeye vermişler adamı. Eh işte... ne yapmalı ona? Kurşuna mı dizmeli? Hak yerini bulsun, içimiz rahat olsun diye kurşuna mı dizmeli? Söyle Alyoşa?

Alyoşa bitik, acı bir gülümsemeyle ağabeyine baktı,

- Evet, kurşuna dizmeli! diye mırıldandı.

İvan tuhaf bir coşkunklukla bağırır:

- Aferin! Sen de böyle söyledikten sonra, demek ki... Ah seni gidi keşiş seni! Demek içinde bir şeytan yatıyor Alyoşka Karamazov!

- Saçmaladım, ama...

- Demek bir de aması var.. diye haykırdı İvan. Şunu bilesin rahip adayı bey kardeşim, dünyada saçma şeyler de pek gereklidir. Dünya saçmalıkların üzerinde duruyor, saçmalıklar olmasaydı dünyada hiçbir şey olmazdı belki de. Bunu kesinlikle biliyoruz!

- Neyi biliyorsun?

İvan sayıklıyordur gibi anlatıyordu:

- Hiçbir şey anlamıyorum, anlamak da istemiyorum. Gerçeklerin yanında kalmalıyım ben. Anlamamaya karar vereli çok oluyor. Bir şeyi anlamaya kalkışırsam gerçeğe ihanet etmem gerekiyor hemen, oysa gerçekten yana olmaya karar verdim bir kez...

Alyoşa içten gelen kederli bir sesle,

- Niçin yokluyorsun beni? dedi. Söyleyecek misin?

- Elbette söyleyeceğim, sözü oraya getiriyorum zaten. Benim için değerlisin sen, elimden kaçırmak istemiyorum, seni, Zosima dedene de bırakmayacağım.

Bir an sustu İvan, yüzünü kederli bir anlatım kaplamıştı birden.

- Beni dinle: Daha iyi anlaşılabilir diye yalnız çocukları aldını ele. Yeryüzünü kabuğundan tâ merkezine varana dek ıslatan öteki gözyaşlarından, kişioglunun acılarından söz etmedim. Bile bile daralttım konumu. Bir tahtakurusuyum ben. Düzenin niçin böyle kurulduğuna aklımın ermediğini de yüzüm hiç kızarımadan itiraf ediyorum. Kişioğlu suçludur demek: Cennet verilmişti ona, yetinmedi, özgürlük istedi. Mutsuz olacağını bile bile ateşi çaldı göklerden. Öyleyse acımamalı ona. Bu zavallı, ölümlü Euclide aklımla ancak şunları biliyorum: Acı diye bir şey var, suçluları yoktur. Her şey zincirleme birbirini doğurmaktadır, her şey geçiyor, dengesini buluyor. Ama bütün bunlar Eucli-

de saçmalıklardır, biliyorum bunu. Yaşantımı bunların üzerine kuramam, razı olamam böyle bir şeye! Suçlular yokmuş, her şey zincirleme birbirinden doğuyormuş, ben biliyormuşum bunları... bana ne bütün bunlardan? Suçlunun cezasını bulması gerekli benim için, yoksa mahvederim kendimi. Hem başka bir dünyada, sonsuzlukta bulmasını istemiyorum suçlunun cezasını. Burada, yeryüzünde olmalı bu, görmeliyim! Ben de inandım, ben de istiyorum görmeyi, o saate kadar ölürsem diriltsinler beni, çünkü ben yokken olursa bütün bunlar, çok ayıp kaçır... Gelecekte başlayacak sonsuz mutluluğun gübresi olayım diye çekmedim bunca acıyı! Canavarlıklarımı bunun için değildi! Ge-yiğin aslanla yan yana yattığını, öldürülen insanın ayağa kalkıp katiliyle kucaklaşmasını görmek isterim. Dünyanın böyle kurulmasının nedenini herkes birdenbire anlayacağı anda ben de orada olmak istiyorum. Bütün dinlerin temeli bu isteğe dayanmaktadır. Aklım ermiyor buna. Yüzlerce kez soruyorum kendi kendime.. sürüyle soru var, ama yalnız çocukları aldım ele, çünkü söylemek istediğim şey açık seçik ortadadır. Dinle beni: Çekilen acıyla sonsuz mutluluğu hak etmek için herkesin acı çekmesi gerekiyorsa, çocukları ne diye karıştırıyoruz buna, söyler misin? Onların da acı çekmelerinin, sonsuz mutluluğu çe-kecekleri acıyla hak etmelerinin gereğini anlayamıyorum. Niçin onlar da gübre olacaklar gelecekte başlayacak sonsuz mutluluğa? İnsanların suç işlemekte, cezaya çarptırılmakta eşit tutulmasını anlarım, ama çocukların işi ne burada? Eğer babalarının suçlarına, canavarlıklarına onların da ortak oldukları gerçekse, hiç kuşku yok ki, bu dünyaya özgü olmayan bir gerçektir bu, dolayısıyla da ben anlayamıyorum onu. Bir sivri akıllı çıkar, bunun önemli olmadığını, çocuğun büyüüp günah işleyeceğini söyler belki. Ama büyüymedi işte, sekiz yaşındayken köpeklerle parçalatılar onu. Ah Alyoşa, Tanrıya küfür değil söylediklerim! Gökteki, yerin altındaki yaşayan, yaşamış tüm yaratıkların hep bir ağızdan "Haklısın Tanrım, yolun açıldı bize çünkü!" diye bağırma-ya başladıklarında evrenin nasıl sarsılacağını düşünebiliyorum. Çocu-ğu köpeklerle parçalatılan anne o canavarla kucaklaşıp üçü birden "Haklısın Tanrım," diye bağırdıklarında her şey anlaşılacak elbette. Gelgelelim, bunu anlayamıyorum ben, kabul edemiyorum. Yeryüzün-de kaldığım sürece de elimden geleni yapacağım. Biliyor musunuz Alyoşa, o saate dek yaşar, ya da o zaman dirilirsem, çocuğunu köpeklerle parçalatan canavarla kucaklaşan anneyi görüp ben de herkesle birlikte "Haklım Tanrım!" diye bağırırım belki, ama bağırınak istemiyorum. Henüz zaman varken, kendimi sıyırmaya çalışıyorum, bu yüzden de sonsuz mutluluğu kesinlikle reddediyorum. O pis kokan yerde öcü alınmamış gözyaşları dökerek, "Allah Baba"sına yalvaran, küçücük

yumruğuyla göğsünü yumruklayan bir çocuğun gözyaşına bile değmez o sonsuz mutluluk! Değmez, çünkü karşılığı verilmemiştir bu gözyaşının. Oysa verilmelidir! Yoksa sonsuz mutluluk diye bir şey olamaz. Ama neyle, nasıl vereceksin? Olacak şey midir bu sanki? Öcü alınarak mı? Ama ne yapacağım öcü? Başkalarına acı çektirenler için cehennem ne yapacağım? Zavallılar acı çekmişler bir kez, cehennem neyi düzeltecek? Hem cehennem varsa, sonsuz mutluluk olabilir mi hiç: Bağışlamak istiyorum ben, kucaklamak istiyorum, daha acı çekilsin istemiyorum. Çocukların çektikleri acılar da gerçeğin öğrenilmesi için gerekli olan acıyı tamamlamak içinse, önceden şunu söyleyeyim ki, gerçek değmez buna. O annenin, çocuğunu köpeklerle parçalatan canavarla kucaklaşmasını da istemiyorum! Bağışlamamalı onu! Canı isterse varsın kendisi için bağışlasın, sınırsız ana acısını bağışlasın varsın. Ama köpeklerle parçalatılan zavallı yavrusunun acısını bağışlamaya hakkı yoktur, çocuk bağışlasa bile o bağışlayamaz canavarı, bağışlamamalı! Öyle olursa, bağışlamazlarsa sonsuz mutluluk nerede kalır? Dünyada, bağışlayabilecek, buna hakkı olan bir yaratık var mıdır hem? Sonsuz mutluluğu istemiyorum, insanları sevdiğim için istemiyorum bunu. Öcü alınmamış acılar arasında kalayım, daha iyi... Haksız olsam bile, öcü alınmamış acım, yatışmamış öfkem içimde kalsın, razıyım... Evet, bu sonsuz mutluluğa pek büyük paha biçmişler! Bizim kesemize göre değil ona giriş. Bu yüzden, giriş biletini geri vermek için acele ediyorum. Dürüst bir insansam elden geldikince acele etmeliyim. Ben de yapıyorum bunu. Tanrıyı inkâr ettiğim falan yok Alyoşa, yalnızca biletimi saygılarımla geri veriyorum o kadar...

Alyoşa, başı önünde, durgun,

- Bu, Tanrıya baş kaldırmadır, diye mırıldandı.

- Baş kaldırma mı? Böyle bir sözcüğü duymak istemezdim senden.

Baş kaldırarak yaşayabilir mi kişiöglü? Ben istiyorum yaşamayı. Açık açık söyle bana, sorumu yanıtlamaya çağırıyorum seni: Tatalım ki, sonunda insanları mutlu etmek, onlara barış, huzur vermek amacıyla kişiöğlunun kaderinin yapısını yükselten sensin, bunun için yalnızca bir küçük yaratığa, sözgelişi yumrukcuklarıyla göğsünü yumruklayan çocuğa acı çektirmen, onun öcü alınmamış bu gözyaşları üzerine de bu yapıyı kurman gerekse, böylesine koşullar altında bu yapının mimarı olmayı kabul eder miydin? Cevap ver, yalan da söyleme!

- Hayır, diye mırıldandı Alyoşa, kabul etmezdim.

- Peki, yapıyı kendileri için kurduğun insanların, küçücük bir masurenin haksız yere dökülmüş kanına karşılık bu mutluluğu kabul edebileceklerini, sonsuz mutluluğa kavuşabileceklerini aklın alıyor mu?

Alyoşa'nın gözleri parladı birden.

- Hayır, almıyor. Ağabey demin şöyle söyledin: “Dünyada, bağışlayabilecek, buna hakkı olan bir yaratık var mıdır hem?” Vardır böyle bir yaratık, her şeyi herkesi, her türlü suçu bağışlayabilir o, çünkü masum kanını her şey, herkes için akıttı. Onu unuttun, oysa sözünü ettiğin yapının temel taşı odur, “Haklısın Tanrım, yolların açıldı artık bize,” diye ona seslenecekler.

- “Tek günahsız” ile akan kanını söylemek istiyorum! Hayır unutmadım, tam tersine, hâlâ onu öne sürmüyorsun diye de şaşıyorum doğrusu. Çünkü tartışmalarda önce ona sarılırlar sizinkiler. Bak Alyoşa, ama gülmeyeceksin söyleyeceğime, bir zamanlar bir şiir yazmıştım, bir yıl oluyor. On dakika daha ayırabilirsen bana, onu sana anlatırım, ne dersin?

- Sen mi yazdın şiiri?

İvan gülümsedi.

- Oh, hayır, yazmadım, iki mısra bile yazmadım ömrümde. Ama kafamda kurdum onu, unutmadım da. Heyecanla, tutkuyla kurdum. İlk okuyucum, daha doğrusu dinleyicim sen olacaksın. -İvan gene gülümsedi-. Bir dinleyici bile olsa, ne diye kaybetsin onu ozan... Anlatayım mı?

- Can kulağıyla dinliyorum seni, dedi Alyoşa.

- Şiirimin adı “Büyük Engizisyoncu”dur, saçma bir şey ama gene de anlatmak istiyorum onu sana.

5

BÜYÜK ENGİZİSYONCU

- Burada da bir önsöz olmadan olmayacak, -yani sanat değeri olan bir önsöz gerekli, tüh! -İvan gülümsedi-, oysa yazarlık kim ben kimim! Olay on altıncı yüzyılda geçiyor. O zamanlar -okuldan bilmelisin bunu- edebiyat yapıtlarında yüce güçleri yeryüzüne indirmek bir alışkanlıktı. Dante'den söz etmiyorum. Fransa'da mahkeme kâtipleri, manastır rahipleri Meryem Ana'yı, melekleri, azizleri, İsa'yı, hatta Tanrı'nın kendisini sahneye çıkardıkları tiyatro yapıtları veriyorlardı. O zamanlar son derece safça yapılıyordu bütün bunlar. Victor Hugo'nun *Notre Dame de Paris*'inde XI. Louis devrinde Fransız veliahtının doğumu onuruna belediye sarayının salonlarında halka ahlak dersi veren bir temsil parasız olarak gösterilir. Temsilin adı *Le bon jugement de la très sainte et gracieuse Vierge Marie*'dir.² Meryem

2 Pek Kutsal bâkirenin adil kararı.

kendisi çıkar sahneye, bon jugement'ini okur. Bizde Moskova başkent olduktan sonra da Petersburg devrinde de Kutsal Kitaptan alınma bu çeşit hemen hemen dramatik sahne yapıtları ara sıra oynanmıştır. Ne var ki dramatik sahne yapıtlarının yanında, kahramanları kutsal melekler, yüce güçler olan uzun öyküler, "şiiirler" de dünyanın her yanına yayılmıştır. Manastırlarımızda bu yapıtların Rusça'ya çevrilmeleri, elyazısıyla çoğaltılmaları, hatta onlara benzer yeni şiiirlerin yazılması için harıl harıl çalışılıyordu. Hem de ne zaman biliyor musun, Tatar istilası devrinde. Sözgelimi, bir manastır şiiiri vardır (Yunanca'dan çevrilmiştir elbette): Meryem Ana'nın İstırap Yolu. Olaylar, cesaret bakımından Dante'ninkilerden aşağı kalmaz. Meryem Ana cehennemi ziyaret eder burada, "ıstıraplar yolu"nda başmelek Mihail yol gösterir ona. Günahkârları, çektikleri acıları görür. Yanan gölde pek ilginç birtakım günahkârlar ilişir gözüne: İşledikleri günahlar yüzünden bu göle atılır, bir daha da çıkamazlar, "Tanrı unutmuştur onları sanki..." pek derin anlamlı, güçlü bir söz! Meryem Ana dehşete kapılmıştır. Tanrının önünde ağlayarak yerlere kapanır, cehennemde gördüğü bütün günahkârların bağışlanması için yalvarır. Tanrıyla konuşması çok ilginçtir. Yalvarır yalvarır kutsal kadın, ayrılmaz tahtın dibinden. Tanrı, ona oğlunun çiviyle çakılmış ellerini ayaklarını gösterip "Oğluna bu işkenceyi edenleri nasıl bağışlayabilirim?" diye sorunca da bütün kutsal varlıklara, çilekeşlere, meleklerle, başmeleklerle hep birlikte Tanrının ayaklarına kapanmalarını, tüm günahkârların bağışlanması için yalvarmalarını buyurur. Sonunda Tanrı, her yıl Kutsal Cuma'dan Kutsal Üçlük'e³ kadar günahkârların işkencesine ara vermeye razı olur. Günahkârlar hep bir ağızdan şükranlarını bildirirler Tanrıya: "Bizlere bu cezayı vermekte haklısın Tanrım." Yazsaydım, benim yapıtım da böyle bir şey olacaktı işte. Sahneye çıkarıyorum onu. Ama konuşmuyor, yalnızca bir görünüyor, o kadar. Yeniden geleceğini söyleyeli on beş yüzyıl oldu, on beş yüzyıl önce "Yeniden geleceğim" diye yazılıyordu kitaplarda. Daha yeryüzündeysen "Yeniden geleceğim günü, saati göklerdeki Babamdan başka hiç kimse bilmez. Onun oğlu olan ben bile bilmiyorum," demişti. Ama insanlık eski inancından, eski heyecanından hiçbir şey yitirmeden bekliyor onu. Ah, hem daha büyük bir inançla... çünkü on beş yüzyıldır kişiogluna göklerden haber de gelmiyordu artık.

Göklerden haber gelmez
Kalbinin söylediğine inan,

3 Paskalyadan elli gün sonraki yortu.

Kişioğlunun, kalbinin söylediğine inanması yalnızca! Doğrusu, o zaman çok mucizeler olurdu. Hastaları iyi etmekte büyük mucizeler gösteren kutsal kişiler olmuştur. Yaşam öykülerinde bazı azizlere gökler kraliçesinin görüldüğü yazılıdır. Ama öte yandan şeytanın da boş durduğu yoktu, bu mucizelerin doğruluğundan kuşku etmeye başladı kişioğlu. Tam bu sırada kuzeyde, Almanya'da yeni, ürkünç çılgınlar türedi. "Meşaleye" (yani kiliseye) benzeyen dev bir yıldız "suların kaynaklarına düştü, sular acıdı." Bu çılgınlar mucizeleri dinsizce inkâr etmeye başlamışlardı. Ama dinde kalanlar da inançlarına daha bir dört elle sarıldılar. İnsanlar eskisi gibi gözyaşı döküyorlardı. Onun için, bekliyorlardı. Seviyorlardı O'nu. O'na umut bağlıyorlardı. Eskisi gibi O'nun uğruna acı çekmek, ölmek ateşiyle yanıyordu içleri... İşte bunca yüzyıldır kişioğlu inançla "Bize görün Tanrım," diye dua ediyor. Öylesine istendiğini gördüğü için, sınırsız merhametiyle, kendisine dua edenlere göründü. Yeryüzüne inerek zaman zaman bazı azizlere, çilekeşlere, kutsal keşişlere göründü. Bu kimselerin "Yaşam öyküleri"nde öyle yazıyor. Sözlerinin doğruluğuna inanan yurttaşımız Tütçev şöyle der:

Çarmıhın ağırlığı altında ezilen
Gökler kralı köle kılığında,
Kutsayarak Anayurdum,
Dolaştı seni baştan başa.

Sana şunu söyleyeyim ki, gerçekten de böyle olmuştur. Bir an bile olsa, acılar, kederler içinde kıvranan, iğrenç günahlara batmış, ama gene de O'na çocuksu bir sevgiyle bağlı olan ulusa görünmeye karar verdi. Yapıtımdaki olay İspanya'da, Sevil'de geçiyor. Tanrının onuru-na her gün ateşler yükseldiği,

Yüce otodafe'de*
Dinsiz çılgınlar yakıldığı,

yıllar... Ah, elbette bu gelişi, söz verdiği gibi, dünyanın sonu yaklaşıırken göksel bir görkem içinde, "doğudan batıya çakan bir şimşek" gibi birdenbire inişi değildir. Hayır, bir an için de olsa, dinsizlerin yakıldığı ateşlerin çatırdadığı ülkedeki evlatlarını görmek istemiştir. On beş yüzyıl önce insanlar arasında üç yıl gezdiği insan kılığıyla girmiştir aralarına gene. Bu güney kentinin sıcak alanına iniyor. Aynı alanda daha bir gün önce kralın, saraylıların, şövalyelerin, kardinallerin, göz kamaştırıcı soylu bayanların, Sevil'lilerin gözleri önünde kardinal bü-

(*) Engizisyoncuların dine karşı suç işleyenleri yaktıkları ateş - ç.n.

yük engizisyoncu görkemli bir otodafe'de ad majorem gloriam Dei⁴ yüzlerce din düşmanını yakmıştı. Sessizce, belirsizce gelmişti, ama herkes tanıdı O'nu pek gariptir bu.- Yapıtımın en güzel yerlerinden biri burası olabilir, hemen öyle tanınması üzerine parlak sözler edilebilir. Halk önüne geçilmez bir güçle O'na koşuyor, çevresini alıyor, peşine takılıyor. Hiçbir şey söylemeden, sonsuz merhamet dolu bir gülümsemeyle geçiyor aralarından. Sevgi güneşi parlamaktadır kalbince. Mutluluk, bilgi, güç ışıkları dökülür gözlerinden. Bu ışıklar çevresindeki insanların içine dolar, onların da kalplerinden sevgi taşar. Kollarını öne uzatıp insanları kutsar, O'na hatta giysisine dokunanlar hastalıklarını bir anda yenen üstün bir güce kavuşurlar. O anda, çocukluktan beri kör bir ihtiyar kalabalık arasından "Rabbim, bana şifa ver de görebileyim seni," diye bağıyor. O anda, gözlerinin önünde bir perde varmış da çekilmiş gibi görmeye başlıyor ihtiyar. O'nu görüyor. Halk ağlıyor, ayağını bastığı yerleri öpüyor. Çocuklar çiçek atıyorlar önüne, "Yardımcımız ol!" diye bağıyorlar. Herkes "O'dur, diyor. O'ndan başkası olamaz." Sevil katedralinin kapısında gelip duruyor. Tam o anda da bir kalabalık ağlaya sızlaya, beyaz, üstü açık, küçük bir tabut getirmiştir katedrale: Varlıklı bir kentlinin yedi yaşındaki biricik kızı ölmüştür. Çiçekler içinde yatmaktadır kızcağız. İki gözü iki çeşme ağlayan anneye "Yavrunu diriltecek," diye bağıyorlar kalabalıktan. Tabutu karşılamaya çıkan katedral papazı şaşkın çevresine bakıyor, kaşlarını çatıyor. Yavrusu ölen annenin çığlığı duyuluyor birden. O'nun ayaklarına kapanıyor, kollarını havaya kaldırıp "Gerçekten O'ysan dirilt yavrumu!" diye yalvarıyor. Herkes duruyor, tabutu indiriyorlar, tam ayaklarının dibine bırakıyorlar. Merhametle bakıyor, ağzından tane tane şu sözcükler dökülüyor: "Kalksın kız." Kız tabutun içinde cöğrülüp oturuyor, şaşkınlıktan açılmış gözleriyle gülümseyerek bakınıyor. Tabutta yatarken elinde tuttuğu beyaz gül demetini bırakmamıştır hâlâ. Kalabalık çalkalanır, herkes bağırmaya, ağlamaya başlamıştır. İşte tam bu anda katedralin önündeki alandan büyük engizisyoncu kardinal geçer. Doksan yaşlarında, uzun boylu, zayıf yüzlü, gözleri göz çukurlarına kaçmış, ama bakışları gene de çakmak çakmak, dimdik yürüyen bir ihtiyardır bu. Alı, dün Roma dininin düşmanlarını yakarken giydiği göz alıcı kardinal giysisi değildir şimdi üzerindeki. Kaba bir rahip cüppesi vardır omuzlarında. Birkaç adım arkasından yardımcıları, kulları, "kutsal" koruyucuları yürümektedir. Kalabalığın önünde durup, uzaktan bakıyor. Her şeyi, tabutu O'nun ayaklarının dibine koyduklarını da, kızın dirilişini de gör-

4 Latince: Tanrının yüce onuruna.

müştür. Surat asıyor birden. Ak düşmüş gür kaşlarını çatıyor. Bakışı kötü kötü parlıyor. Parmakıyla O'nu gösterip, koruyucularına "yakalayın," diye buyuruyor. Kardinal öylesine güçlüdür, halk öylesine korkar ondan ki, hemen geri çekilir kalabalık, koruyuculara yol açar. Bir anda ortalığı kaplayan ölüm sessizliği içinde yakalarlar O'nu, götürürler. Halk hep birden yerlere kadar eğiliyor büyük engizisyoncunun önünde, beriki hiçbir şey söylemeden kutsuyor onları, yürüyüp gidiyor. Koruyucular tutukluyu kutsal mahkemenin eski yapısındaki karanlık, dar, kemerli zindana götürüp kapıyorlar. Gün batıyor, sıcak, "yaprak kıpırdamayan", karanlık bir Sevil gecesidir... Hava "defne, limon kokuyor." Gecenin zifiri karanlığında zindanın demir kapısı açılıyor birden, elinde bir kandille büyük engizisyoncu yavaş yavaş giriyor içeri. Yalnızdır, kapı hemen kapanıyor arkasından. Kapının yanında durup uzun uzun O'nun yüzüne bakıyor. Sonunda yavaşça yaklaşıyor, kandili masanın üzerine koyuyor, şöyle diyor:

- Sen misin O? Sen misin?

Ama karşılık alamayınca aceleyle ekliyor:

- Cevap verme bana, sus. Zaten ne söyleyebilirsin ki? Ne söyleyeceğini çok iyi biliyorum. Hem daha önce söylediklerine bir şey eklemeye hakkın da yok zaten. Niçin işimize engel olmak istiyorsun? Bize engel olmaya geldin, kendin de biliyorsun bunu. Ama yarın ne olacak, biliyor musun? Kimin nesi olduğunu bilmiyorum, O musun, yoksa O'nun benzeri misin, bilmek de istemiyorum. Ama yarın cezalandıracağım seni, dinsizlerin en azgını diye yaktıracağım. Bugün ayaklarını öpen o insanlar var ya, işte onlar bir baş işaretimle ateşini tutuşturmak için birbirleriyle yarışacaklar. Biliyor musun bunu?

Kardinal gözlerini tutsağının gözlerinden bir an ayırmadan duygulu bir dalgınlıkla,

- Öyle ya, diye ekledi. Belki de biliyorsundur bunu.

Hiç konuşmadan ağabeyini dinleyen Alyoşa gülümsedi.

- Anlayamıyorum bunları İvan, dedi. Sınırsız bir hayal gücünün ürünü mü anlattıkların, ihtiyarın gördüğü bir düş mü, yoksa tuhaf bir quid pro quo⁵ mu?

İvan da gülümsedi.

- Günümüzün gerçekçiliği böylesine sardıysa seni, hayal ürünü hiçbir şeyi kabul edemiyorsan, sonuncuyu kabul et bari. Mademki quid pro quo diyorsun, öyle olsun. -Gene gülümsedi İvan- Gerçektir, doksan yaşındadır ihtiyar, inancıyla aklını çoktan bozmuş olabilir. Tutsağı, dış görünüşüyle şaşırtmış da olabilir onu. Nihayet bir sayık-

5 Latince: Birbirine karıştırmak.

lama, doksanlık bir ihtiyarın ölüm öncesinde gördüğü bir düş de olabilir. Bir gün önce yüz kâfiri yaktırmanın verdiği heyecanı da bunlara eklersen... Hem ha quid pro quo olmuş, ha sınırsız bir hayal ürünü, bize göre hepsi bir değil mi? Önemli olan ihtiyarın konuşmak istemesidir, doksan yıl içinde sakladığı, sözünü etmediği şeyleri yüksek sesle anlatıyor.

- Tutsak hep susuyor mu? Yüzüne bakıyor, ağzını açmadan dinliyor, değil mi?

Ivan gene gülümsedi.

- Evet, öyle olması gerekir zaten. Daha önce söylenenlere bir şey eklemeye hakkı olmadığını söylüyor ona. Doğrusunu istersen, Roma Katolikliğinin en önemli özelliklerinden biriyle büyük benzerlik vardır bunun arasında. Hiç değilse ben böyle düşünüyorum: "Papa'ya her şeyi söyledin, öyleyse her şey Papa'nındır şimdi, artık gelme yeryüzüne, son ana kadar işlerimize karışma." Böyle söylemekle kalmıyor, bunu kitaplarında yazıyorlar bile, hiç değilse Cizvitler yapıyor bunu.. Din bilginlerinin kitaplarında ben okudum. İhtiyar şöyle soruyor O'na: "Geldiğin dünyanın bilinmezliklerinden olsun söyleyebilir misin bize?" Yanıtı da kendi veriyor: "Hayır, daha önce bildirilenlere ekleyecek bir şeyin yok. Yeryüzüne önceki gelişinde öylesine savunduğun özgürlüğü çekip alamazsın kişioglunun elinden. Şimdi bildireceğin her şey kişioglunun inanç özgürlüğüne darbe indirecektir. Çünkü bir mucize olacaktır bu, oysa bin beş yüz yıl önce onun özgürlüğü senin için en değerli şeydi. O zaman sık sık şöyle söyleyen Sen değil miydin: "Özgürlüğünüze kavuşturmak istiyorum sizi." -İhtiyar birden dalgın dalgın gülümsüyor.- Ama bu "özgür insanları" gördün işte. Gözlerinin içine sert sert bakarak şöyle ekliyor: "Bu çok pahalıya oturdu bize, ama Senin adına bir sonuca erdirdik bu işi sonunda. Bu özgürlük yüzünden on beş yüzyıl acı çektik, ama bitti artık. Kökünden hallettik sorunu. Kökünden hallettiğimize inanmıyor musun? Tatlı tatlı bakıyorsun yüzüme, bana kızmayı bile gerekli bulmuyorsun, öyle mi? Ama şunu bil ki şimdi, özellikle günümüzde kişioglu her zamankinden daha bir özgür olduğuna kesinlikle inanmaktadır. Oysa kişisel özgürlüğünü kendisi getirmiş, saygıyla ayaklarımızın dibine bırakmıştır. Ama biz yaptık bunu. Böyle bir özgürlük müydü Senin istediğin?"

Alyoşa ağabeyinin sözünü kesti:

- Gene anlayamıyorum, ihtiyar alay mı ediyor?

- Hiç de alay etmiyor. Tersine, insanları mutlu kılmak için özgürlüğü sonunda yenebilmelerini kendisi için de, adamları için de kıvanç verici bir görev saydığını belirtmek istiyor. "Çünkü ancak şimdi

insanların mutluluğu üzerine düşünülebiliyor (engizisyonndan söz ediyor kuşkusuz.) Kişioğlu baş kaldırıcı olarak yaratılmıştır. Baş kaldıranlar mutlu olabilir mi hiç? Seni uyardılar. Uyarma, öğüt eksik değildi, ama dinlemedin hiçbirini. Kişioğlunun mutlu kılınabileceği tek yolu kabul etmedin. Neyse ki giderken bize bıraktın işleri. Vaad ettin, söz verdin, işleri yürütmek hakkını bize tanıdın, şimdi bu hakkı elimizden almayı düşünmezsin umarım. Niçin geldin, işlerimize engel oluyorsun?”

- Uyarmamn, öğütün eksik olmaması ne anlama geliyor? diye sordu Alyoşa.

- İhtiyarın asıl söylemek istediği de bu işte.

- “Ürkünç, zeki ruh, yok etme ve yokluk ruhu, -konuşmasını sürdürüyor ihtiyar-, yüce ruh çölde konuşmuş Seninle, kitaplarda yazılıdır bu, sözde “yolunu şaşırtmak” istemiş. Öyle mi? Sana üç sorusuyla bildirdiği, kabul etmediğin, kitaplarda adı “yol şaşırtıcı” diye geçen şeylerden daha bir gerçek şey var mıdır? Aslında, yeryüzünde gerçek, ulu bir mucize olmuşsa, o gün, bu üç soru bir mucizeydi. Yalnızca denemek için şöyle düşünebilsek: Ürkünç ruhun sorduğu bu üç soru kitaplardan silinip gitse, onları yeniden bulup, düşünüp kitaplara yazmak gerekse; bunun için dünyanın en bilge kişilerini -yöneticilerini, din bilginlerini, bilim adamlarını, filozoflarını, ozanlarını- toplayıp şöyle deseler: Düşününün taşının, üç soru bulun, ama bu soruların, gerçeğe çelişmemelerinden başka, üç sözcükte, yalnızca üç tınıcde dünyanın, kişioğlunun bütün geleneğini anlatmaları gerekmektedir. Yüce, zeki ruhun çölde Sana gerçekten de sorduğundan kuşku edilemeyecek o üç soruya güç, derinlik bakımından yaklaşılabilecek bir soru bile bulunabileceğini sanıyor musun? Yalnızca bu sorular, onların ortaya çıkışındaki mucize bile karşısındakinin geçici, dünyasal değil ölümsüz, gerçek bir zekâ olduğunu göstermeye yetiyor. Çünkü insanlığın geleceği tüm olarak bu sorularda dile gelmiş, kişioğlunun yeryüzündeki çözümlenememiş, tarihsel çatışmaları bu sorularda biçimlerini bulmuştur sanki. O zaman şimdiki kadar açık seçik olamazdı bu sorular, böylesine rahat anlaşılamazdı. Çünkü geleceği bilemez insan. Ama şimdi on beş yüzyıl geçti aradan, her şeyin bu üç soruda öylesine kesinlikle haber verildiği, olayların burada söylenene öylesine uyduğu kanısındayız ki, bunlara bir şey eklemek, ya da çıkarmak olamaz!

Kendin söyle, Sen mi haklıydın, o zaman Seni sorguya çeken mi? Birinci soruyu anımsa. Kelimesi kelimesine olmasa bile, anlamı aşağı yukarı şöyleydi: “İnsanların arasına katılmak istiyorsan, hem de elin kolun boş... Özgürlük sözcüğünü götürüyorsun onlara yalnızca, oysa

onlar basit, doğuştan bayağı yaratıklar oldukları için bu sözcüğü anlayamayacaklardır. Korkacaklardır, dehşete düşeceklerdir. Çünkü ki-
şioğlu için özgürlük sözcüğünden daha anlamsız bir şey olamaz! Oy-
sa şu kızgın çöldeki taşları görüyor musun? Onları ekmek yap, in-
sanlar koyun sürüsü gibi gelirler peşinden. Elini çekeceksin, ekmek-
ten onları yoksun edeceksin diye korkudan tir tir titreyerek uysal uy-
sal geleceklerdir peşinden.” Ama kişioğlunun özgürlüğünü elinden
almayı istemedin sen, bu öneriyi reddettin. “Onların bana bağlılıklar-
rını ekmekle satın alırsam özgürlük nerede kalır?” diye düşündün.
“Kişioğlu yalnızca ekmekle yaşamaz” dedin. Ama Toprak Ruhunun
bu ekmek uğruna Sana baş kaldıracaklarını, Seninle cenkleşeceğini, Se-
ni yeneceğini, bütün insanların “Bu canavarın dengi yok, bize gökten
ateşi indirdi” diye bağırarak onun peşinden koşacağını biliyor mu-
sun? Yüzyılların geçeceğini, insanların kendi akılları ve bilim ağzıyla
konuşmaya başlayacaklarını, dine karşı suç işlemek diye bir şeyin,
dolayısıyla günahın olamayacağını, yalnızca açların bulunduğunu
söyleyeceklerini biliyor musun? Sana karşı kaldırılan, senin tapınağı-
nı yıkacak olan sancakta “İnsanı doyur, sonra erdem iste ondan!” di-
ye yazıyor. Tapınağının yerinde yeni bir yapı, gene ürkünç bir Babil
Kulesi yükselecek. Gerçi eskisi gibi o da tamamlanamayacak ya, bu
yeni kuleden gene de kaçınabilir, kişioğlunun acısını bin yıl kısıltı-
bildirdin. Çünkü kuleyle bin yıl uğraştıktan sonra nasıl olsa bize gele-
cekler! O zaman gene yer altında, katakomblarda saklanır bulacaklar
bizi (çünkü gene kovulacağız, eziyet edecekler bize), bulunca şöyle
bağıraraklar: “Karnımızı doyurun, bizlere göklerden ateş indirmeyi
vaad edenler sözlerini tutmadılar.” O zaman biz tamamlayacağız on-
ların kulesini, çünkü karınlarını kim doyurursa onun başaracağı iştir
bu. Karınlarını da ancak biz, Senin adına, Senin için yalan söyleyerek
doyurabiliriz. Ah, hiçbir zaman, biz olmasak hiçbir zaman doymaz
karınları. Özgür kaldıkları sürece hiçbir bilim ekmek sağlamaz onla-
ra. Ama sonunda özgürlüklerini getirip ayaklarımızın dibine bıraka-
caklar,”Köleniz olalım daha iyi, yeter ki doyurun karnımızı” diyecek-
ler. Özgürlükle ekmeğin ikisinin bol ölçüde bir insanda bulunması-
nın anlamsız olduğunu, çünkü bu iki şeyin hiçbir zaman uzlaşama-
yacaklarını sonunda kendiliklerinden anlayacaklardır! Güçsüz, ah-
laksız, zavallı, baş kaldıran oldukları için hiçbir zaman özgür olama-
yacaklarına da inanç getireceklerdir. Göksel ekmek vaad ettin onlara,
ama gene söylüyorum, Senin bu ekmeğin güçsüz, sonsuza dek lanet-
lenmiş, nankör kişioğlunun gözünde dünya ekmeğinin yerini tutabi-
lir mi hiç? Hem göksel ekmek için binlerce, on binlerce insan Senin
peşinden gelse bile, göksel ekmek uğruna dünyasal ekmekten vazge-

çebilecek kadar güçlü olmayan milyonlarca, milyarlarca zavallı ne olacak? Yoksa yalnız on binlerce büyük, güçlü insan mı değerlidir Senin için? Geri kalan milyonlarca güçsüz, ama Seni seven insan, büyüklerin, güçlülerin gereci mi olacaktır? Hayır, güçsüzler de değerlidir bizim için. Ahlaksızdırlar, baş kaldırandırlar, ama sonunda söz dinler de olacaklar. Bize hayran kalacaklar. Başlarına geçip, onları özgürlükten kurtardığımız için bize Tanrı gözüyle bakacaklar... Özgürlük öylesine ağır gelmeye başlayacak onlara sonunda!.. Ama biz, Senin yolunda olduğumuzu, Senin adına hüküm sürdüğümüzü söyleyeceğiz. Gene kandıracağız onları, çünkü bir daha yanımıza yaklaştırmayacağız Seni. Bizlerin acılarımız da bu kandırımada toplanacak, çünkü yalan söylemek zorunda kalacağız. İşte çölde sorulan ilk sorunun anlamı buydu. En değer verdiğin özgürlük uğruna işte bunu reddettin. Öte yandan, bu soruda dünyanın büyük bir sırrı da yer almaktaydı. "Ekmek" sözcüğüne itiraz etmeseydin, insanlığın en büyük sorunlarından birini halletmiş olurdun. "Kime tapınmalı?" sorudur bu. Kişioğlu için, başıboş kalınca hemen tapacak bir şey bulmak telaşından daha acılı bir kaygı yoktur. Ama hiç kimsenin kuşku edemeyeceği, büyüklüğüne herkesin bir anda inanacağı, önünde eğileceği bir şey arar kişioğlu. Çünkü bu zavallı yaratıkların asıl dertleri, benim ya da başka birisinin tapınabileceği bir şey bulmak değildir. Herkesin inanacağı, önünde eğileceği, herkesin hep birlikte tapınacağı bir şey bulmak isterler. İşte tapınmaktaki bu genellik her insanın, tüm insanlığın yüzyıllardan beri en büyük acısıdır. Hep birlikte tapınmak için birbirlerini öldürmüşlerdir. Kendilerince Tanrılar yaratıp birbirlerine şöyle seslenmişlerdir: "Tanrılarınızı bırakın, bizim Tanrımıza tapın. Yoksa sizi de Tanrılarınızı da öldürürüz!" Dünyanın sonuna dek böyle olacaktır bu, yeryüzünde Tanrılar kalkınca bile değişmeyecektir durum: Bir şeyi değiştirmez Tanrıların kalkması, putların önünde yere kapanırlar. Kişioğlunun yaratılışındaki bu en önemli özelliği biliyordun Sen. Bilmemen olmazdı, ama insanları Sana tapmak zorunda bırakacak gerçek bayrağı, dünyasal ekmek bayrağını özgürlük uğruna, göksel ekmek uğruna kabul etmedin. Öteki yaptıklarına da şöyle bir göz at. Ne yaptıysan hepsi özgürlük uğrunadır! Söylüyorum Sana, zavallı kişioğlunun, doğuştan sahip olduğu özgürlüğünü bir an önce verebileceği bir varlık aramaktan daha bir acılı kaygısı yoktur. Ama kişioğlunun özgürlüğünü, onun vicdanını kim huzura kavuşturursa o elde edebilir ancak. Ekmek Senin için büyük bir fırsattı: Ekmeği verince Sana taparlardı, çünkü ekmekten daha güçlü bir şey yoktur. Ama bu arada Senden başka biri de onun vicdanını ele geçirirse... Senin ekmeğini bile fırlatır atar o zaman, vic-

danını çelenin peşinden gider. Bu bakımdan haklıydın. Çünkü kişi-oğlunun varoluş sırrı, yalnızca yaşamakta değil, yaşamının nedenindedir. Kişioğlu, niçin yaşadığını kesin olarak bilmeyince, dünya nimetine boğulmuş olsa bile, yaşamaktansa bir an önce ölmeyi yeğler. Böyledir bu, ama ne oldu: Kişioğlunun elindeki özgürlüğü alacağına, daha çoğunu verdin ona. İyiyle kötüyü seçmekte özgür olmanın kişioğlu için huzurdan, hatta ölümden daha istenmeyen bir şey olduğunu unuttun mu yoksa? Kişioğlunca vicdan özgürlüğünden güzel, ama aynı zamanda da acı bir şey yoktur. İşte böylece kişioğlunun sonsuz huzurunun temelini atacağına; olmayacak, bilinmez, belirsiz şeyler aldın ele, insan gücünü aşan yolu tuttun, yani kişioğlunu sevmiyormuş gibi davrandın, hem de kim yaptı bunu: Onların uğruna ölmek için dünyaya gelen Sen! Kişioğlunun özgürlüğünü eline alacak yerde, çoğalttın bu özgürlüğü, insanlığın ruhsal dünyasına sonsuza dek sürecek acılar kattın. Kişioğlunun özgür olmasını istemen, onun Sana bağlanarak, Seni içten severek peşinden gelmesini özlemendi. Eski doğal yasalar yerine yeni bir yasa getirdin: Kişioğlu, Senin önderliğinde, neyin iyi neyin kötü olduğuna özgür olarak kendisi karar verecekti artık. Ama seçme özgürlüğü gibi ürkünç bir yükün altında ezilen kişioğlunun sonunda Senin önderliğini, hatta gerçeğini de reddedeceğini düşünmedin mi hiç? Gerçeğin Sende olmadığını bağırmaya başlayacaklardır sonunda. Çünkü öyle olsa, arkanda bunca çözülmemiş sorun bırakıp onları şaşkınlığa, acıya salmazdın, diye düşünecekler. Böylece, krallığının yıkılmasına kendin fırsat vermiş oldun, bundan böyle kimseyi suçlama artık. Oysa bu muydu Sana önerilen. Bu güçsüz baş kaldıranları, gene onların mutluluğu için yenecek, sonsuza dek tutsak edecek üç güç vardır yeryüzünde, bunlar: Mucize, sır, bir de otoritedir. Üçünü de reddettin Sen, bu durumun suçlusu Sensin. Ürkünç, sonsuz zeki ruh Seni tapınağın tepesine çıkarıp, “Tanrının oğlu olup olmadığını öğrenmek istiyorsan kendini aşağı at, çünkü Tanrı oğlunu meleklerin tutacağı, bir yeri incinmesin diye onu yere yavaş yavaş indireceği söyleniyor. Tanrının oğlu olduğunu kanıtla, babana ne denli inandığını göster,” dediğinde kabul etmedin, atmadın kendini aşağı. Ah, soylu, gurur dolu, Tanrıya yaraşır bir davranış bu elbette, ama insanlar, zavallı baş kaldıran yaratıklar ne anlarlar bundan! Ah, bir adım öne atsan, aşağı atlamak için yerinden kıpırdasan, o anda inancını yitirmiş olacağını, kurtarmaya geldiğin yeryüzüne çarpıp parçalanacağını, yolunu şaşırtmaya gelen zeki ruhun istediğinin de bu olduğunu anlarmıştın. Ama gene söylüyorum, Senin eşin var mı ki? Bir an için bile olsa, insanların da böylesi bir ayartmaya karşı koyacak güçte olabileceklerini düşünebildin mi?

Kişioğlunun yaratılışı mucizeyi reddetmeye elverişli midir? Hayatın böylesine ürkünç anlarında, ruhunun en azap veren, yıldırان asıl sorunlarını çözmeye çalışırken yalnızca kalbin sesini dinlemeyebilir mi? Ah, yüce davranışının kitaplarda saklanacağını, zamanın, yeryüzünün en uzak sınırlarına varacağını biliyor; kişioğlunun da, Senin peşinden gelerek, mucizeye gereksinmeden Tanrıya kavuşacağını umuyordun. Ama kişioğlunun, mucizeyi reddettiği anda Tanrıyı da reddedeceğini, çünkü onun Tanrıdan çok mucizeyi aradığını bilmiyordun. Mucize olmadan yaşayabilecek gücü yoktur kişioğlunun. Hemen yeni yeni mucizeler bulur kendine. Tanrıtanımaz, dinsiz, baş kaldıran olsa bile, üfürükçülerin, büyücü kadınların önünde diz çöker, Alay ederek, Seni küçümseyerek "Çarmıhtan in, Tanrının oğlu olduğuna inanalım," diye bağırtdıklarında inmedin çarmıhtan. Kişioğlunu mucizenin gücüyle değil de, içten gelen özgür bir sevgiyle kendine bağlamak istediğın için inmedin. Özgür sevgi tutkusıyla yanıyordu için. Kölelerin, onları ezen büyük güce duydukları kölece hayranlıktan nefret ediyordun. Ama fazla büyüttün gözünde insanları, çünkü her ne kadar baş kaldıran olarak yaratılmışsa da, köle olduklarından kuşku edilemez onların. Çevrene bakıp kendin söyle: Hangi birini kendi düzeyine çıkarabildin? Yemin ederim ki, Senin sandığından çok daha güçsüz, bayağı yaratılmıştır insan! Senin yaptığını yapabilir mi o hiç? Ona böylesine saygı duyduğun için, ona artık acınıyormuş gibi davrandın, gücünü aşan şeyler bekledin ondan. Hem kim yaptı bunu, onu kendinden çok seven Sen! Daha az saygı duysaydın, daha az şey isterdin ondan, sevgiye de daha yakın olurdu bu, çünkü yükü daha hafiflerdi. Güçsüzdür kişioğlu, bayağıdır da. Günümüzde bize baş kaldırmış, baş kaldırıyor diye gurur duymuş, ne önemi var bunun? Çocukça bir gururdur bu. Sınıfta kazan kaldırıp, öğretmeni kovan küçüklerden farkları yoktur bunların. Ama çocukcağızların heyecanı da dinecektir bir gün, pahalıya mal olacaktır onlara bu heyecan. Tapınakları yıkacaklar, yeryüzünü kana bulayacaklar. Ama sonunda, baş kaldıran olsa bile, kendi baş kaldırmalarına dayanamayan güçsüz baş kaldıranlar olduklarını anlayacaklar bu budala çocuklar. Ahmakça gözyaşı dökerek, kendilerini baş kaldıran olarak yaratanın, kuşkusuz onlarla alay etmek istediğini söylemeye başlayacaklar. Umutsuzluk içinde söyleyecekler bunu, böyle söylemekle Tanrıya küfür etmiş olacaklar, bu küfür daha da mutsuz kılacak onları, çünkü insan yaratılışı küfrü kaldıramaz, her zaman kendi kendinden öcünü alır bunun. Özgürlüğe kavuşması için öylesine acılar çektiğın kişioğlunun şimdiki durumunu görüyorsun işte: Huzursuzluk, kargaşalık, mutsuzluk içinde kıvranıp duruyor! Yüce bilgen,

kitabında, ilk dirilişe katılanları gördüğünü, her boydan on ikişer bin olduklarını söylüyor. Böylesine çok olduklarına göre insan değildiler demek, her biri birer Tanrıydı. Senin acına tanık oldular, kupkuru çölde böcek, bitki kökü yiyerek yıllarca yaşadılar... öyleyse bu özgürlük çocuklarıyla, bu özgür sevgiyle, Senin için yapılan bu özgür, yüce fadakârlıkla övünebilirsin. Ama şunu unutma, topu topu birkaç bindi onlar, hem Tanrıydılar... ya geri kalanlar? Geri kalan güçsüzler, güçlülerin dayanabildiklerine dayanamadıysalar ne yapmalı? Gücsüz bir ruh, böylesine ağır bir mutluluğu kaldıramadı diye suçlu sayılabilir mi? Yoksa yalnız seçkinler, seçilmişler için mi geldin yeryüzüne? Eğer öyleyse, burada bizlerin anlayamayacağınız bir sır var demektir. Sırrı kabul edince de, bu sırrı insanlara anlatmaya, kalplerinin özgür kararının, sevgilerinin önemli olmadığını, körükörüne, hatta vicdanlarının sesine kulak asmadan baş eğmek zorunda oldukları sırrın önemli olduğunu onlara öğretmeye hakkımız var demektir. Biz de öyle yaptık. Yapıtına başka bir biçim verdik, mucize, sır, otorite temeline dayandırdık onu. İnsanlar da yeniden sürüye dönüşmelerine, onlara öylesine acı veren bu ürkünç yükten sonunda kurtulmalarına sevindiler. Söyle, böyle davranmakta haklı mıydık? Kişioğlunun güçsüzlüğünü sezinleyerek yükünü hafifletmemiz onu sevdiğimizi göstermez mi? Niçin geldin, niçin engel olmak istiyorsun bize? Hem niçin öyle durgun, sevgi dolu bakışlarla bakıyorsun yüzüme? Öfkelen, Senin sevgini istemiyorum. Ben de Seni sevmiyorum çünkü. Hem ne diye saklayayım bunu? Karşımdakinin kim olduğunu bilmiyor muyum sanki! Sana söyleyebileceğim her şeyi daha ben söylemeden bildiğini gözlerinden okuyorum. Sırrımızı ben mi saklayacağım Senden? Belki bir de benden dinlemek istersin onu, dinle öyleyse: Seninle değil, Onunlayız, sırrımız bu işte! Hanidir bıraktık Seni, sekiz yüzyıldan beri Onunlayız. Tam sekiz yüz yıl önce, Senin nefretle reddettiğin şeyi, yeryüzü krallıklarını göstererek Sana vermek istediği o son mükâfatı aldık ondan: Roma'ya, Sezar'ın kılıcına sahip olunca yeryüzünün tek hakimi ilan ettik kendimizi. Yapıtımızı kesin bir sonuca erdiremediyse suç kimin? Ah, hâlâ başındayız işin, ama başladı ya bir kez. Sona daha çok var. Toprak ana çok çekecek daha, ama amacımıza varacağız, yeryüzünün tek hakimi olacağız, kişioğlunun topluca mutluluğunu da o zaman düşünürüz. Oysa daha o zaman sahip olabilirdin Sezar'ın kılıcına. Niçin teptin bu son bağışı? Yüce ruhun bu son bağışını kabul etseydin kişioğlunu, yeryüzünde aradığı her şeye kavuştururdun. Kime tapınacaklarında, vicdanlarını kimin ayaklarının dibine bırakacaklarında kuşkuya düşmezlerdi. Gürültüsüz patırtısız, hep bir arada kardeş kardeş yaşarlardı. Çünkü hep birlikte

olmak isteği kişioğlunun üçüncü, son acı kaynağıdır. İnsanlar hep birlikte olmaya yönelmişlerdir her zaman. Büyük uluslar çok olmuştur tarihte, ama bir ulus büyüdükçe mutsuzluğu da o oranda artmıştı. Çünkü yeryüzündeki bütün insanların hep bir arada yaşaması isteği öteki uluslardan daha güçlü yakmaya başlamıştır içini. Tırnur, Cengiz-Han gibi büyük fatihler bütün dünyayı elde etmek amacıyla yeryüzünde bir kasırga gibi esip geçmişler, ama onlar da -belki bilmeden- hep kişioğlunun birlikte olmaya duyduğu o aşırı tutkuya hizmet etmişlerdir. Sezar'ın kılıcını alıp bir yeryüzü krallığı kurabilirdin Sen de, yeryüzüne huzur getirebilirdin. Çünkü kişioğlunun vicdanını, ekmeğini elinde bulundurandan başka kim hükmedebilir insanlara? Biz Sezar'ın kılıcını da aldık, kılıcı ele geçirince Seni de inkâr edip, Onun peşinden gittik. Ama özgür akıl, bilim, yamyamlık rezaletinin sona ermesine daha yüzyıllar var. Çünkü Babil Kulesini bizsiz yükseltmeye koyulan kişioğlunun en son yapacağı şey yamyamlıktır. Ancak o zaman sürünerek gelecek yanımıza hayvan, ayaklarımızı yalayacak, kanlı gözyaşları dökerek ağlayacak. Biz de sırtına bineceğiz, üzerinde "Sır!" yazılı kupayı havaya kaldıracacağız. Ancak o zaman, evet ancak o zaman huzura, mutluluğa kavuşacak kişioğlu. Seçkin insanlarla övünüyorsun, ama yalnız onlar var Sende, fakat biz tüm insanlığı huzura kavuşturacağız. Dahası var: Seçkin olabilme mutluluğuna erişmiş güçlülerin birçoğu Seni beklemekten yoruldu- lar artık, ruhsal güçlerini başka alanlara aktardılar, aktaracaklar da. Sonunda özgür bayrağı Sana karşı kaldıracaklar. Ama kendin verdin onlara bu bayrağı. Oysa bizde herkes mutlu olacak, Senin özgürlüğünde olduğu gibi her yerde baş kaldırmayacak, birbirini öldürmeyecekler. Ancak bizim için özgürlüklerini teptikleri, bize boyun eğdikleri zaman özgür olabileceklerine inandıracacağız onları. Ne dersin, haklı mı olacağız böyle söylemekte. Yoksa aldatacak mıyız onları? Haklı olduğumuza kendiliklerinden inanacaklar, çünkü Senin o özgürlüğünün onları ne denli korkunç bir köleliğe, kargaşalığa sürüklediğini anımsayacaklar. Özgürlük, özgür akıl, bilim öylesine çıkınaza sokacak onları, öylesine mucizeler, çözülmemiş sırlar çıkaracak karşlarına ki, bazı dik başlılar, azgınlar kendi kendilerini yiyecekler, öteki az güçlü dik başlılar birbirlerini yok edecekler, geri kalan güçsüzler, mutsuzlursa sürünerek bizim ayaklarımızın dibine gelecek, şöyle bağıracaklar: "Evet, haklıydınız, O'nun sırrı yalnız sizin elinizdeymiş. Size geliyoruz, kendi kendimizden kurtarın bizi." Bizden ekmeği alırken, bunda mucize falan olmadığını, taşı eklemek yapmadığımızı, onların yaptığı ekmeği, gene onlara vermek için ellerinden aldığımızı açık seçik görecekler elbette. Ama eklemek bulduklarından çok,

onu bizim elimizden aldıklarına sevinecekler! Çünkü bizden önce yaptıkları ekmegin ellerinde taş olduğunu, oysa bize dönünce ellerindeki taşın ekmek olduğunu hiç unutmayacaklar. Boyun eğmenin değerini çok iyi anlayacaklar! Kişioğlu bunu anlamadığı sürece mutsuz olacaktır. Bu anlayışsızlığın suçu kimindir? Söyle. Sürüyü kim dağıttı? Kim bilinmez yollara sürükledi onu? Ama gene toplanacaktır sürü, gene yola gelecektir. O zaman sakın, huzur dolu bir mutluluk vereceğiz onlara, onlar gibi güçsüz yaratıkların aradığı mutluluktur bu. Sonunda öğreteceğiz onlara gururlu olmayı. Çünkü yükselttin onları Sen, gururlu olmaya alıştırdın. Güçsüz yaratıklar, zavallı çocuklar olduklarını, asıl tatlı olanın da çocukların mutluluğunun olduğunu kanıtlayacağız onlara. Ürkecek, gözümüzün içine bakmaya başlayacaklar, korkuyla bize sokulacaklar. Şaşacaklar bize, korkacaklar, böylesine heyecanlı milyarlık bir sürüyü sakinleştirecek kadar akıllı, güçlü olduğumuz için övünecekler bizimle. Öfkelenmemizden çok korkacaklar. Akılları zayıflayacak, çocuklar, kadınlar gibi sulu gözlü olacaklar, ama en küçük bir işaretimizle hemen neşeleniverecekler, gülmeye, çocuksu bir mutluluk içinde şarkı söylemeye başlayacaklar. Evet, çalışmaya zorlayacağız onları, ne var ki boş zamanlarında yaşantılarını çocukça bir oyuna çevireceğiz, koroyla çocuk şarkıları söyleteceğiz, masum danslar ettireceğiz. Ah, günah işlemelerine de izin vereceğiz. Zayıf, güçsüz yaratıklardır onlar, günah işlemelerine izin veriyoruz diye çocuksu bir sevgiyle bağlanacaklar bize. Bizim iznimiz olursa her çeşit günahın bağışlanacağını söyleyeceğiz. Onları sevdiğimiz için izin vereceğiz günah işlemelerine, bu günahların cezasını da üzerimize alacağız. O zaman, günahlarının sorumluluğunu Tanrı önünde üzerine alan velinimetler diye aşırı saygı duyacaklar bize. Bizden gizli hiçbir şeyleri olmayacak. Karılarıyla, metresleriyle yaşamalarına, çocuk yapmalarına -hep bize gösterecekleri bağlılığa bakarak- ya izin verecek, ya da vermeyeceğiz. Seve seve, gönülden dinleyecekler sözümüzü. Vicdanlarının en acı sırlarını, her şeylerini bize açacaklar, biz karar vereceğiz, bizim söylediğimize sevinerek inanacaklar, çünkü vereceğimiz karar büyük bir üzüntüden, şimdiki özgür karar vermenin korkunç acısından kurtaracak onları. Herkes, birkaç yüz bin yönetici dışında milyonlar mutlu olacak. Yalnızca bizler, sırrı ellerinde bulunduran bizler mutlu olmayacağız. Milyarlarca mutlu çocuğun yanında, iyilikle kötülük kavramının lanetini üzerlerine almış yüz bin çilekeş bulunacak. Senin uğruna sessizce ölecekler. Ama bizler sırrı saklayacağız. Onların mutluluğu için göksel, ölümsüz mükâfatla bu yana çekeceğiz onları. Çünkü öte dünyada birşeyler olsa bile, böyleleri için değildir bu. Bir gün gene geleceğini,

seçtiğin gururlu güçlülerinle geleceğini, gene yeneceğini söylüyorlar, ama biz de onların yalnızca kendilerini kurtardıklarını söyleyeceğiz. Hayvanın sırtında oturup elinde sırrını tutan şaşkının alaşağı edileceğini, güçsüzlerin yeniden baş kaldırarak sırtlarındaki rahibin cüppesini parçalayacaklarını, “iğrenç” bedenini çırılçıplak edeceklerini söylüyorlar. Ama o zaman ben ayağa kalkacağım, günahı tanımayan milyarlarca çocuğu göstereceğim Sana. Bizler, onların mutluluğu için günahlarını kabullenen bizler, karşına dikilip şöyle bağıracağız: “Elinden gelirse, yapabilirsen bizi yargıla. Şunu bil ki, ben korkmuyorum Senden. Şunu bil ki, ben de çöldeyim, ben de böcek, bitki kökü yedim, insanlara bağışladığın özgürlüğü ben de kutsadım, “sayıyı tamamlamak için” Senin o seçkinlerinin, güçlülerinin arasına girmeye ben de can atıyordum. Ama kendime geldim, çılgınlığa hizmet etmekten kaçındım. Geri dönüp, Senin yapıtını düzelten gruba katıldım. Gururlulardan ayrıldım, onları mutlu kılmak için alçakgönüllülerin yanına döndüm. Sana bu söylediklerim gerçekleşecektir, krallığımız yükselecektir. Gene söylüyorum, yarın göreceksin bu söz dinler sürüyü: Bir işaretimle, bize engel olmak için Seni yakacağım ateşi tutuşturmaya koşacaklar. Evet, yakılmayı en çok hak eden biri varsa, o Sensin. Yarın yakacağım seni. Dixi.⁶”

İvan sustu. Konuşurken coşmuş, heyecanlanmıştı. Sözünü bitirince birden gülümsedi.

Onu sessizce dinleyen Alyoşa da sonlara doğru aşırı heyecanlanmış, ağabeyinin sözünü kesmeyi birçok kereler istemişti ya, tutmuştu kendini. Şimdi yerinden hafifçe doğrularak, yüzü kıpkırmızı,

- Ama... saçmalık bu! dedi. Şiirin, düşündüğün gibi kötülemiyor, övüyor İsa'yı... Hem özgürlük üzerine söylediklerine kimi inandırabilirsin? Böyle mi, böyle mi anlamalı onu! Ortodokslukta olan bu düşünce midir?.. Roma'yı, hatta Roma'nın da bir bölümünü almışsın ele. Doğru değildir bu... Katolikliğin en kötü yanlarını, engizisyonu, Cizvitleri yermişsin!.. Hem senin o engizisyoncu gibi hayali bir insan da olamaz. İnsanların hangi günahlarını almış üzerine? İnsanların mutluluğu için lanetlenmeye razı olan sır taşıyıcıları kimlermiş? Ne zaman görülmüşler? Cizvitler üzerine birçok şey biliyoruz, iyi söylemiyorlar onlar için, anlattığın gibi midirler acaba? Hiç de, hiç de... Başında Roma'nın en büyük din adamı bulunan Roma ordusudur onlar yalnızca... dünyayı bir kralın buyruğunda toplamak amacıyla kurulmuş bir ordu... onların ülküsü budur işte, ama sır ya da yüce keder değildir düşündükleri... Başkalarını kendilerine köle etme isteği-

6 Latince: hepsi bu kadar.

dir bu yalnızca, iğrenç bir tutku... gelecekte, bizim eski köleliği andıran bir devir yaratmak peşindeler... kendileri de kölelerin sahipleri olacaklar... Belki Tanrıya bile inanmıyorlardır. Senin acı çeken engizisyoncun yalnızca bir hayaldir...

Ivan gülümsedi.

- Dur canım dur, amma da heyecanlandın. Hayal diyorsun, öyle olsun! Elbette hayaldir. Ama izin ver: Son yüzyılların Katolik hareketinin sırf başkalarını kendilerine köle etme isteğinden, iğrenç bir tutkudan doğduğuna gerçekten de inanıyor musun? Paisiy peder mi öğretti bunları sana yoksa?

- Hayır, hayır tam tersine, Paisiy peder bir keresinde seninkine benzer şeyler bile anlattı...

Birden toparlandı Alyoşa:

- Tam benzemiyordu kuşkusuz, hiç de benzemiyordu.

- Gerçi "hiç de benzemiyordu" diyorsun ya, gene de önemli bir açıklama bu. Şunu soruyorum sana: Senin Cizvitler, engizisyoncular niçin yalnızca iğrenç maddi çıkarları uğruna birleşirler? Niçin aralarından derin acılar duyan, insanlığı seven bir çilekeş çıkmaz? Tut ki tüm bu iğrenç maddi çıkarlar peşinde koşan kalabalık arasından benim ihtiyar engizisyoncu gibi çölde bitki kökleri yemiş, özgür, erdemli olmak için elinden geleni yapmış, ama ömrü boyunca insanları sevmiş, sonra birden erdeme ulaşınca, kişinin erdeme ulaşıp da milyonlarca yarattığın yalnızca alay edilmek için dünyaya geldiğini, özgürlüklerini kaldıracak güçte hiçbir zaman olamayacaklarını, zavallı baş kaldıranların arasından kuleyi tamamlayacak güçlülerin hiçbir zaman çıkamayacağını, büyük ülkücünün düşündüğü mutlu hayatın bu kazlara göre olmadığını görmenin hiç de iç açıcı bir şey olmadığı bilincine varmış bir kişi çıktı. Bütün bunları anlayınca döndü, akıllı insanların arasına katıldı... Olamaz mı böyle bir şey?

Alyoşa coşmuş gibi, yüksek sesle,

- Kimlerin, hangi akıllı insanların arasına katıldı? dedi. Ne akıl var onlarda, ne de sır... Yalnızca Tanrıtanınazlıkları var, o kadar, bütün sırları da bu. Senin engizisyoncun Tanrıya inanmıyor, sırrı bu işte!

- Öyle de olsa ne çıkar! Sonunda anlayabildin. Gerçekten de öyledir hem, gerçekten de bütün sır bundadır. Ama onun gibi, dinsel kahramanlık uğruna ömrünü çölde geçirdiği halde insan sevgisinden kurtulamamış bir kimse için bile olsa, bir acı değil midir bu? Son günlerinde güçsüz baş kaldıranların, "alay için yaratılmış, denemelik yaratıklar"ın yaşantısına ancak yüce, korkunç ruhun öğütlerinin bir çekidüzen verebileceğini açık seçik görüyor. Bu bilince varduktan sonra zeki, korkunç ölüm ruhunun gösterdiği yoldan gitmenin ge-

rektiğini, bunun için de bu zavallı körler hiç değilse yolda kendilerini mutlu sansınlar diye nereye götürüldüklerini bilmemeleri için yol boyunca kandırılmalarının zorunlu olduğunu gördü. Şunu da unutmama ki, ülküsüne ömrünce tutkuyla inandığı yaratığın adına kandırıyor ihtiyar? Mutsuzluk değil de nedir bu? “Yalnızca iğrenç tutkular peşinde” olan ordunun başına böyle bir kimsenin geçmesi... felaketin gelmesi için böyle birisi yetmez mi? Dahası var: Ordusuyla, Cizvitle-riyle Roma ülküsünün sonunda yeniden canlanması için başta böyle bir kimsenin bulunması yeter de artar bile. Açık söylüyorum sana: Bu çeşit hareketlerin başında her zaman benim ihtiyar gibi kimsele- rin bulunduğu kanısındayım. Kimbilir, belki Romalı din büyükleri arasında da vardı böyleleri. Kimbilir, insanlığı kendince, inatla böyle- sine seven bu lanetli ihtiyar gibileri günümüzde de sürüyle vardır. Güçsüzleri mutlu etmek amacıyla sırrı onlardan saklamak için çok eskiden gizli bir birlik kurmuşlardır... Hiç kuşku yok ki böyledir bu, böyle olması da gereklidir. Hatta masonların bile bu sırra benzer bir- şeyleri olduğunu sanıyorum. Katolikler onları kendilerine rakip gör- dükleri, ülkünün birliğini parçaladıkları için -çünkü tek sürüyle tek çoban olmalıdır...- nefret ediyor olmalıdırlar masonlardan. Bununla birlikte, kendi görüşümü savunurken, senin eleştirine katlanamayan bir yazar hali var bende. Bırakalım bu konuyu artık.

Alyoşa kendini tutamayarak birden derin bir kederle,

- Belki sen de masonsun! dedi. Tanrıya inanmıyorsun.

Ağabeyinin ona alaylı alaylı baktığını görünce yere bakarak birden,

- Şiirinin sonu nasıl? diye sordu. Yoksa bitti mi?

- Şöyle bitirmek istiyordum onu: Engizisyoncu sustuktan sonra, tutsağının bir şey söylemesini bekliyor bir süre. Onun hiçbir şey söylememesi ağır gelmektedir ihtiyara. Tutsağın dikkatle, sakın sakın gözlerinin içine bakarak onu dinlediğini görmüştü, itiraz edeceğe hiç benzemiyordu. Acı, korkunç da olsa, bir şey söylemesini pek isterdi. Ama O, sessizce ihtiyara yaklaşıyor birden, buruşuk, kansız dudakla- rından yavaşça öpüyor. Yanıtı bu oluyor işte. İhtiyar ürperiyor. Du- daklarının ucunda birşeyler kıpırdıyor. Gidip kapıyı açıyor, şöyle di- yor ona: “Hadi git, bir daha da gelme... hiç gelme... hiç, hiç!” Sonra “kentnin karanlık alanları”na çıkarıyor O’nu. Tutsak gidiyor.

- Ya ihtiyar?

- Öpüş yüreğini yakıyor, ama eski düşüncesinden dönmüyor.

Alyoşa üzgün,

- Sen de onunla birlikte, sen de, değil mi? diye bağırdı.

Ivan güldü.

- Alyoşa, ömründe iki mısra yazmamış budala bir üniversite öğ-

rencisinin budalaca şiiiridir bu, saçma bir şey... Niçin ciddiye aldın hemen? Şimdi doğrudan doğruya, Cizvitlerin yanına gidip, onun yapıtını düzeltenler arasına katılacağını sanmıyorsun ya? Tanrı korusun, bana ne bundan! Söyledim sana, otuzuma dek sürteceğim bu dünyada, sonra yere çalacağım elimdeki kadehi!

- Peki ya yemyeşil yapraklar, değerli mezarlar, mavi gök, ya sevilen kadın!.. -Alyoşa üzgün bir tavırla yükseltti sesini.- Nasıl yaşayabileceksin, nasıl seveceksin onları? Yüreğinde, kafanın içinde böylesine bir zehir varken olur mu bu? Evet, onlara katılmaya gidiyorsun... yoksa dayanamaz, kendini öldürürsün!

Ivan soğuk soğuk gülümsedi.

- Bir güç vardır ki her şeye dayanır!

- Nedir bu güç?

- Karamazov'luk gücü... Karamazov alçaklığının gücü.

- Yani sefahat çamuruna dalacak, ruhunu çürüterek öldüreceksin, öyle mi, öyle mi?

- Belki onu da yaparım... yalnız otuz yaşına dek olur ki, kaçınırım böyle bir şeyden, ama ondan sonra...

- Nasıl kaçınacaksın? Neyle? İçinde bu düşünce olduktan sonra olanağı yoktur bunun.

- Karamazov'luğunla gene...

- "Canının istediğini yap" felsefesiyle mi? Canın ne isterse yaparsın değil mi?

Ivan kaşlarını çattı, yüzü birden bembeyaz oldu.

- Dün Miusov'un pek alındığı... Dmitri'nin de pek safça yerinden fırlayıp yinelediği sözcüğü yakalayivermişsin hemen. -Anlamli anlamli gülümsedi- Evet, mademki söyledik bir kez, "canının istediğini yaparım. Dönüyorum sözümünden." Mitenka'nın açıklaması da fena değil hani.

Alyoşa hiçbir şey söylemeden bakıyordu ona. Ivan birden beklenmedik bir duygulukla.

- Buradan ayrılırken, koca dünyada hiç değilse benim için sen varsın diye düşünüyordum, kardeşim, dedi; ama şimdi görüyorum ki senin kalbinde de yerim yok sevgili keşişim. "Canının istediğini yap" felsefesinden vazgeçmeyeceğim. Ne dersin, bunun için sen benden vazgeçecek misin?

Alyoşa, ayağa kalktı, ona yaklaştı, dudaklarından yavaşça öptü. Ivan birden coşmuş gibi,

- Edebi hırsızlık! diye haykırdı, benim yapıtımdan çaldın bunu! Ama gene de teşekkür ederim! Kalk Alyoşa, gidelim artık, senin için de benim için de geç oldu.

Cıkıldılar, ama meyhanenin kapısında durdular. İvan kararlı,

- Bak Alyoşa, dedi, yemyeşil bahar yapraklarına gerçekten de yerterse gücüm, sırf seni düşünerek seveceğim onları. Senin burada bir yerde varolman yeter bana, yaşamaktan nefret etmem. Bu yeter mi sana? İstersen bir ilan-ı aşk kabul et bunu. Şimdi sen sağa ben sola gideceğiz, yeter artık, duyuyor musun, yeter. Yani şunu demek istiyorum: Yarın gitmezsem bile (ki sanıyorum kesin gideceğim), gene bir yerde karşılaşsaksak bu konuda hiçbir şey söylemeyeceksin bana. Bunu özellikle diliyorum senden. -Birden sinirli ekledi:- Gene çok rica ediyorum, bundan böyle Dmitri'den de hiç söz etme bana. Her şeyi konuştuk, değil mi? Buna karşılık bir söz vereceğim sana: Otuzuma basınca "kadehi yere çalmak" istersem, nerede olursam olayım, seninle bir kez daha konuşmaya geleceğim... Amerika'da bile olsam, geleceğim gene. Buna inanabilirsin. Özellikle geleceğim. O zaman senin, ne durumda olduğunu görmek pek ilginç olacak. Görüyorsun ya, hayli ciddi bir söz. Belki de sekiz, on yıl için vedalaşıyoruz şu anda. Hadi Pater Seraphicus'una git, ölmek üzere çünkü. Ölürken yanında olmazsan, seni alıkoydum diye sonra kızsarsın bana belki. Hoşçakal, bir kez daha öp beni, hah şöyle, hadi git şimdi...

İvan birden döndü, arkasına bakmadan yürüdü gitti. Dün ağabeyi Dmitri'nin Alyoşa'nın yanından ayrılmasına benziyordu bu, yalnız durum biraz değişikti. O anda pek kederli olan Alyoşa'nın kafasının içinde bir şimşek gibi çaktı bu tuhaf benzerlik. Ağabeyinin arkasından baktı. Nedense birden ağabeyi İvan'ın sallanarak yürüdüğünü, arkadan bakınca sağ omzunun sol omzundan biraz düşük olduğunu farketti. Şimdiye dek dikkatini hiç çekmemişti bu. Birden o da döndü, koşar adımlarla manastıra doğru yürüdü. Hava iyice kararıştı. Korkar gibi oldu bir an. Anlayamadığı, yepyeni bir duygu kabarıyordu içinde. Keşişhane korusuna girdiğinde dünkü gibi bir rüzgâr çıktı gene, yüz yıllık çam ağaçlarının tepeleri gene elemli elemli hışırdamaya başladı. Koşuyordu şimdi. "Pater Seraphicus... nereden buldu bu adı? Bir yerde okumuştur, diye geçirdi içinden... İvan, zavallı İvan, bir daha ne zaman görürüm seni... İşte geldim keşişhaneye, Tanrım! Evet, evet, Pater Seraphicus'dur o, kurtaracak beni... temelli kurtaracak beni ondan!"

Alyoşa sabah, topu topu birkaç saat öncesine dek, manastıra o gün dönmek pahasına, buluncaya dek aramaya öylesine kararlı olduğu ağabeyi Dmitri'yi İvan'dan ayrılır ayrılmaz hemen unutuvermesini sonraları anımsadıkça kendi kendine pek şaşıyordu.

HENÜZ İYİCE AYDINLANMAMIŞKEN

İvan Fyodoroviç ise Alyoşa'dan ayrılınca eve, Fyodor Pavloviç'in evine gitti. Ama pek tuhaftır, canı sıkılmaya başlamıştı birden. Eve yaklaştıkça çoğalıyordu bu can sıkıntısı. Tuhaflık can sıkıntısından değil, onun neden ileri geldiğini İvan Fyodoroviç'in anlayamamasındaydı. Daha önce de sık sık olmuştu canının sıkıldığı. Böyle bir anda, onu buraya bağlayan tüm bağları koparıp yeniden geriye dönüş yapmaya, yeni, hiç bilinmeyen bir yolculuğa çıkmaya, gene yapayalnız kalmaya, eskisi gibi çok şeyler bekleyerek, hayattan ne beklediğini, hatta ne istediğini bilmeden yaşamaya hazırlandığı bu anda canının sıkılmasında bir olağanüstülük yoktu aslında. Gerçekten de o anda yeni, anlaşılmaz bir can sıkıntısı ruhunu sarmıştı ya, gene de ona acı veren bambaşka bir şeydi. "Baba evine duyduğum nefret mi bu acaba? diye düşündü. Öyleye benziyor. O kadar iğreniyorum ki, bu iğrenç eve bugün son kez gireceğim halde gene de tiksinti duyuyorum..." Ama hayır, bu da değildi. Alyoşa'yla vedalaşmaları, aralarında geçen konuşma olmasındı? "Bunca yıl sustum, kimseyi açılmaya değer bulmadım da şimdi birden saçmalayıverdim." Gerçekten de toyluğun, safça övünmek isteğinin verdiği bir can sıkıntısı; iyice açılmamaktan, hem de Alyoşa'ya -onun için büyük niyetler besliyordu kuşkusuz-, Alyoşa gibi bir yaratığa açılmamaktan duyulan bir öfke olabiliirdi bu. Can sıkıntısında bunun da payı vardı elbette, ama başka bir şey vardı bunda, bambaşka bir şey. "İçimi bulandıran bir can sıkıntısı bu, ne istediğimi kestirecek gücüm yok. Hiç düşünmemek daha iyi."

"Hiç düşünmemeyi" deneyecek oldu İvan Fyodoroviç, ama bu da bir şeye yaramadı. Bu can sıkıntısının İvan'ı asıl öfkeliendiren yanı tuhaf bir dış görünümü olmasıydı. Bunu hissediyordu. Bazen gözünün önünde bir insan dikilir, ya da bir eşya durur kişinin, bir işe, heyecanlı bir konuşmaya daldığı için farketmez onu, ama gene de sinirlenir, acı duyar, en sonunda o yararsız eşyayı yerine kaldırmayı akıl eder. Çoğunlukla son derece anlamsız, gülünç bir şeydir bu: Yerinden başka bir yerde unutulmuş bir eşya, yere düşmüş bir mendil, dolabına kaldırılmamış bir kitap v.b., vb... olabilir. İvan'ın içinde de buna benzer bir duygu vardı işte. Son derece kötü, iğrenç bir ruhsal durum içinde babasının evine doğru yürüyordu. Avlu kapısına aşağı yukarı on beş adım yaklaşmıştı ki, kapıdan içeriği görünce, onu böyle sine üzen, canını sıkan şeyin ne olduğunu anlayıverdi birden.

Avlu kapısının hemen yanındaki banka uşak Smerdyakov oturmuş, akşam serinliğinde keyif yapıyordu. İvan Fyodoroviç onu görür

görmez, ruhunu sıkanın bu uşak olduğunu, ona dayanamadığını anlayıvermişti. Her şey aydınlanmış, ışığa kavuşmuştu. Demin Alyoşa, Smerdyakov'la karşılaşmasını anlatırken birden kötü, iğrenç bir şey saplanınıştı İvan'ın yüreğine. Hemen öfkeyle doldurmuştu içini. Sonra konuşma arasında unutulmuştu Smerdyakov. Ama İvan'ın ruhundan hepten çıkmamıştı. Alyoşa'dan ayrılıp yalnız başına eve doğru yürümeye başlayınca, bir zaman için unutilan o duygu çabucak üste çıkmıştı gene. Dayanılmaz bir öfkeyle "Bu iğrenç alçak böylesine huzursuz edebiliyor beni demek!" diye geçirdi içinden.

Son zamanlarda, özellikle son birkaç gündür hiç hoşlanmıyordu bu uşaktan. Ona karşı içinde büyüyen nefretin farkındaydı. Bu nefretin başlıca nedeni belki de İvan Fyodoroviç yeni geldiğinde durumun başka olmasıydı. O zaman birden bir yakınlık duymuştu Smerdyakov'a, hatta ilginç bulmuştu onu. Yanına gelip kendisiyle konuşmasını öğretti ona. Öte yandan, onun salaklığına, daha doğrusu kafasının içindeki huzursuzluğuna şaşmaktan kendini alamıyor, bu "seyirci"yi böyle sürekli huzursuz eden şeyin ne olduğuna akıl erdiremiyordu. Felsefeden, hatta güneş, ay, yıldızlar, ancak dördüncü gün yaratıldığı halde dünyanın birinci gün nasıl aydınlandığı, buna ne anlam verilmesi gerektiği üzerinde konuşuyorlardı. Ama önemli olanın güneş, ay, yıldızlar falan olmadığını, bunlar ilginç şeyler olsa da Smerdyakov için üçüncü dereceden önem taşıdıklarını, onun bambaşka bir şey aradığını sezinlemekte gecikmemişti. Ne olursa olsun, sınırsız, üstelik ezilmiş bir onur kendini göstermeye başlamıştı. İvan Fyodoroviç hiç hoşlanmıyordu bu durumdan. Nefreti de bundan başlamıştı. Sonra tatsızlıklar başladı evin içinde. Gruşenka çıktı ortaya, Dmitri'nin olayları birbirini kovaladı, bir sürü huzursuzluk... bunlar üzerine de konuşuyorlardı. Gerçi son derece heyecanlı söz ediyordu bütün bunlardan Smerdyakov ya, gene asıl amacının ne olduğu anlaşılamıyordu. Hatta bazen bilinçsiz olarak açığa vurduğu, her zaman belirsiz isteklerinin mantıksızlığına, karışıklığına şaşmamak elden gelmiyordu. Smerdyakov, hep öğrenmek istiyor, önceden düşünüldüğü besbelli olan dolambaçlı sorular soruyordu. Ama bunları niçin sorduğunu açıklamıyordu, hatta çoğu zaman sorgusunun en heyecanlı yerinde birden susuyor, ya da bambaşka bir konuya geçiyordu. Ama sonunda İvan Fyodoroviç'in sabrını taşıran, içine böylesi bir nefreti yer ettiren, Smerdyakov'un ona karşı her gün biraz daha çok göstermeye başladığı iğrenç senli benliliği idi. Terbiyesini bozduğu söylenemezdi, tam tersine son derece saygılı bir tavırla konuşuyordu onunla. Ama Smerdyakov'un zamanla kendisini İvan Fyodoroviç'in düşünce arkadaşısı görüyormuş gibi davranmaya başladığı dikkati çekiyordu. İkisi-

nin arasında, daha önceden varılmış, yalnız ikisinin bildiği, çevrelerinde kaynaşan ölümlü yaratıkların akıllarının bile ermeyeceği, esrarlı bir anlaşma yürürlükteymiş gibi konuşuyordu. İvan Fyodoroviç içinde büyüyen nefretin nereden geldiğini uzun süre anlayamadı, ancak, en sonunda sezinledi durumu. Şimdi Smerdyakov'a bakmadan, içinde tiksintiyle, öfkeyle hiçbir şey söylemeden yanından geçmek istemişti, ama birden ayağa kalktı beriki. Yalnız bu hareketinden, onun önemli bir konuda konuşmak istediğini anlamıştı İvan. Başını çevirip baktı yüzüne, durdu. Bir dakika önce istediği gibi ona hiç bakmadan geçmeyip, birden durması iyice bozdu sinirlerini. Smerdyakov'un özenle taranmış şakaklarına, alnına düşmüş perçemine, süzgün yüzüne öfkeyle, nefretle bakıyordu. Hafif kısık sol gözü gülümseyerek şöyle söylüyordu sanki: "Niçin durdun? Görüyorsun ya, akıllı insanların konuşacak şeyleri var." İvan Fyodoroviç ürperdi:

Az kaldı "Defol alçak," diye kaçacaktı ağzından, "dengin miyim ben senin, budala!" Ama nasıl olduğunu kendisi de anlamadan, hiç umulmadık, sakın bir sesle,

- Ne o? dedi. Babam uyuyor mu?

Sonra gene hiç umulmadık bir tavırla banka oturdu birden. Bir an sanki ürkmüştü, sonraları anımsadı bunu. Smerdyakov ellerini arkasına atmış, karşısında dikiliyor, kendinden emin, hemen hemen sert bir tavırla yüzüne bakıyordu. Sakin,

- Henüz uyanmadı, dedi.

Sesinde "görüyorsun ya, önce sen konuştun" demek istiyormuş gibi bir anlatım vardı. Bir süre sustuktan sonra bakışlarını nazlı nazlı yere indirdi, sağ ayağını ileri atıp, rügan pabucunun burnunu oynatarak,

- Size şaşıyorum, efendim, diye ekledi.

İvan Fyodoroviç olanca gücüyle kendini tutmaya çalışıyordu. Sert, soğuk bir sesle,

- Niçin şaşıyormuşsun bakalım? dedi.

İçinde güçlü bir merak duygusunun yer ettiğini, bu merakını gidermeden buradan dünyada ayrılmayacağını nefretle, tiksintiyle anlamıştı birden.

Smerdyakov çabucak kaldırdı bakışlarını, yılışık gülümsedi.

- Niçin Çermaşnya'ya gitmiyorsunuz efendim?

Kısık sol gözü ise şöyle söylüyordu sanki: "Akıllı bir adamsan niçin güldüğümü anlarsın."

İvan Fyodoroviç şaşırınıştı.

- Ne işim var orada?

Smerdyakov gene sustu. Biraz sonra ağır ağır, verdiği yanıtı önem-

semiyormuş gibi: “Benim için üçüncü dereceden önemli olan bir konudur bu, laf olsun diye söylüyorum.”

- Fyodor Pavloviç kendileri bunun için o kadar yalvardılar da size... dedi.

İvan Fyodoroviç sonunda öfkeyle bağırdı:

- Eh, Allahın derdi herif, zorun ne, ne istiyorsun açık söyle.

Smerdyakov sağ ayağını solun yanına çekti, göğsünü çıkardı, ama hâlâ o sakın tavrıyla, gülümseyerek bakmayı sürdürüyordu.

- Önemli bir şey değil, efendim... Öyle söyleyiverdim işte...

Gene bir sessizlik oldu. Hemen hemen bir dakika hiç konuşmadılar. O anda ayağa kalkınasının, kızmasının gerektiğini biliyordu İvan Fyodoroviç, ama Smerdyakov karşısında dikiliyor, bekliyordu: “Bakayım kızacak mısın?” Ya da İvan Fyodoroviç’e öyle geliyordu. Kalkmak için doğrulur gibi oldu sonunda. Smerdyakov bu anı bekliyordu sanki. Kararlı bir sesle, tane tane konuşarak,

- Çok kötü durumdayım İvan Fyodoroviç, dedi, ne yapayım bilmiyorum.

Göğüs geçirdi. İvan Fyodoroviç hemen oturdu gene. Smerdyakov sürdürdü konuşmasını:

- Ikisinin de akli başında değil, ikisi de iyice çocukluğa döktüler işi. Babanızla ağabeyiniz Dmitri Fyodoroviç’ten söz ediyorum. Biraz sonra uyanır Fyodor Pavloviç, durmadan sormaya başlar gene: “Geldi mi Gruşenka? Niçin gelmedi?...” Gece yarısına dek ardı arkası kesilmez sorularının. Agrafena Aleksandrovna gelmezse (sanıyorum gelmeye hiç niyeti de yok), yarın sabah gene sıkıştıracaktır beni: “Niçin gelmedi Gruşenka? Niçin gelmedi, ne zaman gelecek?...” Gelmesinin bütün suçu bende sanki. Öte yandan, şu durum da var: Hava kararınca, hatta kararmadan, ağabeyiniz elinde tüfekte komşusunun bahçesine geliyor: “Bana bak suratsız, aşçı bozuntusu, onu gözden geçirir, zamanında bana haber vermezsen önce seni gebertirim.” Sabah olunca Fyodor Pavloviç gibi o da eziyet etmeye başlıyor bana: “Niçin gelmedi? Bugün gelir mi?...” Bayan gelmedi diye suç gene benim sanki... Öfkeleri günden güne, saatten saate artıyor. Bazan korkudan kendi canına kıymayı düşündüğüm oluyor. Onlara güvenemiyorum efendim.

İvan Fyodoroviç sinirli sinirli,

- Ne diye saktun burnunu? dedi. Niçin haber taşımaya başladın Dmitri Fyodoroviç’e.

- Başka ne yapabilirdim? Doğrusunu isterseniz, hiç de sokmadım burnumu. İtiraz etmek cesaretini göstermeden hep susuyordum başlangıçta. Uşak Liçarda olarak yanlarında bulunmamı kendi buyurdu.

O gün bugündür hep aynı şeyi söylüyor: “Onu içeri alırsan gebertirim seni alçak!” Sanırım yarın uzun bir sara nöbeti gelecek bana efendim.

- Uzun sara nöbeti de nasıl oluyor?

- Uzun, çok uzun bir nöbet işte. Birkaç saat, bir gün, hatta iki gün sürüyor. Bir keresinde üç gün sürdü, çardaktan düşmüştüm o zaman. Çarpar çarpar bırakır, sonra gene başlar. Üç gün gelememiştim kendime. Fyodor Pavloviç kent doktoru Hertzenştube’yi çağırmıştı. Başımın tepesine buzla başka bir şey daha koymuştu... Gidiyordum az kaldı.

İvan Fyodoroviç öfkeli, aşırı bir merakla,

- Sara nöbetinin ne zaman geleceği önceden anlaşılamaz derler, diye kesti sözünü. Yarın nöbet geleceğini nereden biliyorsun?

- Anlaşılamayacağı doğrudur.

- Üstelik çardaktan düşmüşsün o zaman.

- Her gün çıkıyorum çardağa, yarın da düşebilirim. Hem ille çardaktan düşmem gerekmez ya, bakarsınız bodrumun merdiveninden yuvarlanırım şimdi de. Görevim gereği, oraya da inerim her gün.

İvan Fyodoroviç uzun uzun baktı ona. Sonra sakın, tehdit dolu bir sesle,

- Farkındayım, dedi, gizli bir amacın var. Yoksa numaradan üç günlük sara nöbetine tutulmuş numarası mı yapacaksın? Söyle?

Önüne bakarak gene sağ ayakkabısının burnuyla oynayan Sinerdyakov sağ ayağını geri çekti, onun yerine sol ayağını çıkardı öne, başını kaldırıp, gülümsedi.

- Bunu becerebilsem, yani numara yapabilsem -tecrübeli birisi için hiç de güç bir şey değildir bu- canımı kurtarmak için en doğal hakkımı kullanmış olurum. Çünkü hasta yatarsam, Agrafena Aleksandrova gelse bile, hasta bir insana “niçin haber vermedin bana?” diye hesap soramaz. Utanır.

İvan Fyodoroviç’in yüzünde öfkeden kaslar çekilmeye başladı birden.

- Ee, canın cehenneme senin de! Hep canın için endişedesin! Dinitri korkutmak istemiş seni, öfkeyle ağızdan çıkan sözlerden başka bir şey değil bunlar. Seni öldürmez o! Öldürür ama seni değil!

- Sinek gibi öldürür hem, en başta da beni... Sonra en çok korktuğum bir şey daha var: Babasına bir şey yaptığı zaman beni de suç ortağı sanmalarından çekiniyorum.

- Ne diye suç ortağı sansınlar seni?

- Çünkü işaretleri büyük bir gizlilikle bildirdim ona.

- Ne işaretlerinden söz ediyorsun? Kime bildirdin? Allah cezası versin, daha açık konuşsana!

Smerdyakov kibirli bir rahatlıkla, sözcükleri uzatarak,

- Doğrusunu söylemem gerekirse, dedi, Fyodor Pavloviç'le aramızda bir sır var. Sizin de bildiğiniz gibi (biliyorsanız elbette) birkaç günden beri; yani geceleri, hatta akşamları içeriden sıkı sıkı kapıyor kapıları. Son zamanlarda erken gelmeye başladınız eve, hemen odanıza çekiliyorsunuz, dün de hiç dışarı çıkmadınız. Bu yüzden, babanızın geceleri ne denli özenle kapıyı bacayı kapadığını bilmeyebilirsiniz. Grigori Vasilyeviç'e de sesinden tanımadıkça açmıyor kapıyı. Ama Grigori Vasilyeviç gelmiyor artık, şimdi yalnız ben görüyorum hizmetini. Agraftena Aleksandrovna ile işi pişirmeyi aklına koydu koyalı kendisi böyle istiyor. Akşam olunca da, gene onun emriyle, şimdiki gibi dışarı çıkıyor, bekçilik ediyorum. Gece yarısına kadar uymayacağım, avluda dolaşıp Agraftena Aleksandrovna'yı bekleyeceğim. Birkaç gündür gözünü yollarda babanızın, deli gibi... Şöyle diyor: "Gruşenka ondan, Dmitri Fyodoroviç'ten (Mitya diyor babanız) korkuyor, bu yüzden gece geç vakit, arka yollardan gelecek bana. Sen gece yarısına, hatta daha geç saatlere dek bekle. Geldiği zaman hemen koş, kapıya ya da bahçeye bakan pencereye vur. Önce iki kez yavaş yavaş, şöyle: Bir, iki; sonra hemen arkasından üç kez hızlı hızlı: Tak, tak, tak. O zaman Gruşenka'nın geldiğini anlar, açarım sana kapıyı." Başka bir işaret daha bildirdi bana: Önemli bir şey olursa iki kez hızlı: Tak, tak, sonra bir an bekleyip bir kez daha iyice hızlı vuracağım. O zaman, pek önemli bir şeyin olduğunu, kendisini kesinlikle görmem gerektiğini anlayacak, kapıyı açacak bana, içeri girip durumu anlatacağım. Agraftena Aleksandrovna kendisi gelmez de birisiyle bir haber yollarsa bu işareti kullanacağım. Sonra Dmitri Fyodoroviç de gelebilir, yakında olduğu haberini verebilmek için gene bu işaret yardımıyla gireceğim eve. Dmitri Fyodoroviç'ten çok korkuyor.. Öyle ki, Agraftena Aleksandrovna gelse, beraberce eve kapanmış olsalar bile; Dmitri Fyodoroviç yakınlarda bir yerde görününce gene pencereye üç kez vurarak hemen haber vermek zorundayım. Çünkü beş vuruşlu birinci işareti "Agraftena Aleksandrovna geldi" anlamına kullanacağım. Üç vuruşlu ikinci işaretse "önemli bir durum var, sizinle görüşmeliyim" anlamında. Kaç kez anlatıp yineletti bunları bana. Bu işaretleri dünyada ikimizden başka hiç kimse bilmediği için çekinmeden, hiç seslenmeden (yüksek sesle seslenmekten korkuyor) hemen açacak kapıyı. İşte Dmitri Fyodoroviç de biliyor şimdi bu işaretleri.

- Nereden biliyor? Sen söyledin, değil mi? Ne cesaret seninki?

- Korkudan söyledim. Nasıl susabilirdim karşısında? Her gün sıkıştırıyordu beni: "Aldatıyorsun beni, sakladığın bir şey var mı benden? Bacaklarını kırarım senin!" Ben de kendisine olan sonsuz bağlı-

hğımı göstermek için bu gizli işaretleri anlattım. Ancak o zaman kendisini aldatmadığıma, olanı biteni ona yetiştirdiğime inandı.

- Bu işaretlerden yararlanmaya, eve girmeye kalkışabilecekse, bırakma.

- Ne çılgın olduğunu bile bile, ona karşı koymaya cesaret etsem bile, hasta yatarken nasıl engel olabilirim eve girmesine?

- E, Allahın derdi! Sara nöbeti geleceğini böylesine kesinlikle nasıl biliyorsun şeytanın dölü? Alay mı ediyorsun benimle yoksa?

- Sizinle nasıl alay ederim? Hem alayın sırası mı şimdi? Nöbet geleceğini hissediyorum, böyle bir önsezi var içimde, korku da yeter buna zaten.

- Hay Allahın belası herif! Sen yatarsan, Grigori bekler. Grigori'yi uyar, bırakmasın onu içeri.

- Beyefendinin izni olmadan işaretleri dünyada söyleyemem Grigori Vasilyeviç'e. Sonra Grigori Vasilyeviç'in beklemesine, ağabeyinizi bırakmamasına gelince, bu da olmaz. Dünden beri hasta çünkü. Marfa İgnatyevna yarın tedavi etmeyi düşünüyor onu. Demin konuşuyorlardı. Pek ilginç bir tedavi usulleri var: Marfa İgnatyevna birtakım otlardan koyu bir su çıkarıyor. Evde her zaman hazır bulundurur bu suyu, hangi otlardan nasıl çıkardığını da hiç kimseye söylemez. Grigori Vasilyeviç'in yılda iki üç kez gelen felce benzer bel tutulması başladığı zamanlar bu esrarlı ilaçla tedavi eder onu. Bir havlu alır, bu suya batırır, Grigori Vasilyeviç'in sırtını havlu kuruyuncaya, etleri kızarıp kabarıncaya dek yarım saat ovar, sonra şişede kalan ilacı birtakım dualarla içirir ona. Ama hepsini içirmez, dibinde biraz bıraktırır, onu da kendi içer. Şunu da söyleyeyim size, ağızlarına içki koyan insan değildir ikisi de, bu suyu içer içmez oldukları yere yığılır, uzun süre deliksiz bir uyku çekerler. Grigori Vasilyeviç, sapasağlam kalkar, Marfa İgnatyevna bu söylediğimi yarın yaparsa Dmitri Fyodoroviç'i falan duymazlar bile, kaldı ki içeri girmesine engel olsunlar istiyorsunuz. Top atılsa uyanmazlar.

- Neler saçmıyorsun! diye bağırdı İvan Fyodoroviç. Bütün bunların özellikle aynı zamana rastlatıldığı besbelli: Sen sara nöbetine yakanacaksın, onların ikisi de baygın yatacaklar! Senin parınağın olmasın sakın bunda?

Birden ağzından kaçmıştı bu soru, kaşlarını öfkeyle çattı Smerdyakov:

- Benim parmağım nasıl olur. Hem ne diye karışayım böyle bir işe. Dmitri Fyodoroviç canı istediği, aklına koyduğu gibi hareket eden bir insandır... Nasıl bilirse öyle yapar, yoksa zorla getirip babasının odasına sokacak değilim ya onu...

Ivan Fyodoroviç, yüzü öfkeden bembeyaz,

- Agrafena Aleksandrovna'nın gelmeye hiç niyeti olmadığını kendin söylüyorsun, dedi, öyleyse ne işi var burada Dmitri'nin, hem de gizli gizli... senin uydurmaların bunlar. Üstelik, burada kaldığım sürece, ihtiyarın hep kendi kendine hayaller kurduğuna, bu kadının gelmeyeceğine ben de inandım. O gelmedikten sonra Dmitri ne diye gelsin? Söyle! Ne düşündüğünü bilmek istiyorum.

- Niçin geleceğini siz de biliyorsunuz, benim düşüncemin ne önemi var? Öfkesinden gelecektir, ya da hastalandığım zaman kuşkulananacak, dün olduğu gibi acaba ondan gizli geldi mi diye odaları arayacaktır. Fyodor Pavloviç'in üç bin rublelik bir paket yapıp üç yerinden mühürledikten, kurdeleyle bağladıktan sonra üzerine kendi elyazısıyla "Bana gelmeye razı olursa, meleşim Gruşenka'ya" -üç gün sonra da "güvercinime" diye ekledi altına- yazıp hazır tuttuğunu da biliyor. Bunlar kuşkulandırıyor insanı.

Ivan Fyodoroviç çıldırmış gibi.

- Saçma! diye haykırdı. Dmitri para çalacak, hele bu amaçla babasını öldürecek insan değildir. Öfkeden ne yaptığını bilemez bir budala olduğu için dün Gruşenka için öldürebilirdi onu, ama soygunculuk yapmaz!

- Şimdi paraya çok, pek çok ihtiyacı var, Ivan Fyodoroviç. Ne çok ihtiyacı olduğunu bilmiyorsunuz.

Smerdyakov son derece sakin, tane tane konuşuyordu:

- Üstelik, bu üç bin rublenin kendi hakkı olduğu inancında. "Babamın tam üç bin ruble daha borcu var bana," diyor. Öte yandan, şu da bir gerçek ki, Ivan Fyodoroviç, Agrafena Aleksandrovna isterse onu, yani beyefendiyi, Fyodor Pavloviç'i kendisiyle evlenmek zorunda bırakabilir, böyle bir şeyi istemesi yeter. Doğrusunu söylemek gerekirse istiyor da sanırım. Gelmeye niyeti yok diyorum ya, belki hanımefendi olmak için can atıyordur. Gruşenka'nın tüccarı Samsenov'un ona bu evliliğin hiç de kötü bir şey olmayacağını söylediğini, gülüşüklerini kesinlikle biliyorum. Kafası pek çalışkan bir kadındır. Dmitri Fyodoroviç gibi çıplağın biriyle evlenmeyi aklının ucundan geçirmez. Şimdi kendiniz düşünün Ivan Fyodoroviç, bu durumda ne Dmitri Fyodoroviç, hatta ne de kardeşiniz Aleksey Fyodoroviç'le size bir ruble kalır babanızın ölümünden sonra. Çünkü varını yoğunu kendi üzerine yaptırmak amacıyla evlenecek Gruşenka babanızla, ama henüz bir şey olmamışken babanız ölüverse kırkar bin ruble kalır size. Öylesine nefret ettiği Dmitri Fyodoroviç bile konar kırk bin rubleye, çünkü vasiyetnamesini yapmadı daha. Bütün bunları ağabeyiniz çok iyi biliyor...

Ivan Fyodoroviç'in yüzünde kaslar çekildi. Birden kıpkırmızı oldu yüzü. Smerdyakov'un sözünü keserek,

- Öyleyse ne diye Çermaşnya'ya gitmeyi salık veriyorsun bana? dedi. Ne demek istiyordun bununla? Ben gideceğim, arkamdan da olanlar olacak...

Suluk almakta güçlük çekiyordu Ivan. Smerdyakov, karşısındaki-
nin yüzüne dikkatli dikkatli bakarak, sakın, ağır başlı,

- Çok doğru, dedi.

Ivan Fyodoroviç kendini güç tutarak,

- Ne demek, çok doğru? diye sordu.

Gözleri parlıyordu. Smerdyakov son derece içtenlikle Ivan Fyodoroviç'in parlayan gözlerinin içine bakarak,

- Size acıdığım için salık veriyordum bunu, dedi. Yerinizde olsaydım... çekip giderdim... ne diye bulaşacaksınız böyle bir işe...

Ivan Fyodoroviç ayağa kalktı birden.

- Sanıyorum çok budala... alçak bir insansın!

Hemen yürüyüp gidiyordu ya, birden durdu. Smerdyakov'a döndü. Tuhaf bir şey oldu o anda: Ivan Fyodoroviç kendini kaybetmiş gibi dudaklarını ısırtıyor, vargücüyü yumruklarını sıkıyordu. Bir saniye daha geçse Smerdyakov'un üzerine atılacaktı. Aynı anda beriki de sezinlemişti bunu, ürpererek geri çekildi. Tehlikeyi ucuz atlatmıştı Smerdyakov. Ivan Fyodoroviç hiçbir şey söylemeden, ne yapacağını bilmiyor-
muş gibi dönüp yürüdü. Öfkeyle, tane tane konuşarak, yüksek sesle,

- Yarın Moskova'ya gidiyorum, dedi, bilmek istersin belki, sabah erkenden çıkıyorum yola, hepsi bu kadar işte!

Bunu Smerdyakov'a söylemeye neden gerek gördüğüne sonraları kendisi de şaşıyordu.

Uşak, bunu bekliyormuş gibi,

- En iyisini yapıyorsunuz, dedi. Öyle bir şey olursa telgrafla çağırırız sizi.

Ivan Fyodoroviç gene durdu, gene hızla döndü Smerdyakov'a. Ama berikine de birşeyler olmuştu sanki. Yılışıklığı, umursamaz tav-
rı bir anda kaybolmuştu. Yüzünde aşırı bir dikkat, bekleyiş anlatımı okunuyordu. Ne var ki, ürkek, yaltaklanan bir bekleyişti bu: "Daha bir şey söylemeyecek misin, söyleyeceklerin bu kadar mı?" Ivan Fyodoroviç'in gözlerinin içine yiyecekmiş gibi bakarken, bakışlarında bu soru seziliyordu.

Ivan Fyodoroviç, neden bilinmez, sesini birden son derece yükselterek,

- Öyle bir şey olursa... Çermaşnya'dan da çağırılmazlar mı beni? diye bağırdı.

Smerdyakov ne söyleyeceğini şaşırmış gibi, ama İvan Fyodoroviç'in gözlerinin içine dik dik bakmayı sürdürerek alçak sesle,

- Çermaşnya'dan da çağırırlar elbette... diye mırıldandı, çağırırlar...

- Moskova uzak, Çermaşnya ise yakın, değil mi? Çermaşnya'ya gitmemde ısrar etmenin nedeni yol parasına acımandan olsa gerek... yoksa yolu uzatıp yorulacağımı için bana mı acıyorsun?

Smerdyakov, gene zamanında geri çekilebilmek için hazırlanarak acı acı gülümsedi.

-Evet... diye mırıldandı.

Ama İvan Fyodoroviç birden gülümsedi -Smerdyakov pek şaşmıştı buna-, öyle gülümseyerek de uzaklaştı yanından. O anda yüzüne bakan, onun hiç de neşesinden gülümsemediğini hemen anlardı. Niçin gülümsediğini kendi de bilmiyordu zaten. Sinir krizi gelmiş gibi yürüyordu.

8

"AKILLI İNSANLA KONUŞMAK DA HOŞTUR"

Konuşması da bir sinir krizinin belirtilerini taşıyordu. İçeri girer girmez salonda Fyodor Pavloviç'i görünce, elini kolunu sallayarak seslendi ona birden:

- Size gelmedim, odama çıkıyorum, hoşçakalın.

Babasına bakmamaya çalışarak yanından geçti. O anda ihtiyardan son derece nefret ediyor olabilirdi, ama böylesine açık bir düşmanlık gösterisi Fyodor Pavloviç için de beklenmedik bir şeydi. İhtiyarın da ona bir söyleyeceğinin olduğu besbelliydi, onunla karşılaşmak için özellikle çıkmıştı salona. Böylesine bir davranış karşısında olduğu yerde kalakalmış, merdivenleri çıkan oğlunun arkasından gözden kayboluncaya dek hiçbir şey söylemeden, alaylı alaylı bakmıştı.

İvan Fyodoroviç'in hemen peşinden gelen Smerdyakov'a aceleyle,

- Nesi var? diye sordu.

Beriki kaçamak karşılık verdi:

- Canı bir şeye sıkılıyordur, içini ancak Tanrı bilir onun.

- Şeytan görsün yüzünü! Varsın sıkılsın canı! Semaveri hazırla, sen de çabuk çek arabanı, sallanbiraz. Yeni bir haber var mı?

Smerdyakov'un demin İvan Fyodoroviç'e yakındığı, yani beklenen bayan konukla ilgili sorular izledi birbirini: Burada atlıyoruz bu soruları. Yarım saat sonra evin kapısı, bacası kilitlenmişti. Kaçık ihtiyar bir başına odalarda dolaşiyor, ürkek bir heyecan içinde, ara sıra pen-

cereden dışarı bakıp gecenin karanlığından başka bir şey göremeden, kararlaştırılmış beş vuruşu bekliyordu.

Gecenin geç saatleriydi. İvan Fyodoroviç uyumuyor, düşünüyor-
du. O gece çok geç, saat ikide yattı. Ama neler düşündüğünü bir bir
anlatmayacağım şimdi, hem ruhunun derinliklerine inmemizin sırası
da değil: Zamanı gelecek bunun. Zaten böyle bir şeye kalkışsaydık da
pek güç olacaktı. Çünkü düşünce değil, birtakım son derece belirsiz,
daha önemlisi aşırı heyecanlı duygulardı içindekiler. İpin ucunu ka-
çırdığının kendisi de farkındaydı. Tuhaf, hiç umulmadık çeşit çeşit
duygular da acı veriyordu ona. Sözelimi gece yarısından sonra bir-
den aşağı inmek, kapıyı açarak avludaki küçük eve gitmek, Smerdya-
kov'u kıyasıya dövmek isteğini duydu içinde. Ama bunu niçin istedi-
ğini sorsalardı, bu uşaktan birdenbire son derece nefret etmeye başla-
dığından, hakaretlerine dayanamadığından başka hiçbir şey söyleye-
mezdi. Öte yandan, o gece birkaç kez de, ona bütün fizik gücünü yi-
tirten -hissediyordu gücünü yitirdiğini-, anlatılmaz, kişiyi küçük dü-
şürücü bir ödleklilik sarmıştı benliğini. Baş ağrıyor, dönüyordu. Biri-
sinden öç almaya hazırlanıyormuş gibi, bir nefret duygusu sızlatıyor-
du içini. Meyhanedeki konuşmalarını anımsadıkça Alyoşa'dan bile
nefret ediyordu. Kendi kendinden pek nefret ettiği anlar da oluyor-
du. Katerina İvanovna'yı aklına bile getirdiği yoktu. Sonra kendi de
şaşıtı buna. Üstelik, dün sabah Katerina İvanovna'nın karşısında "Ya-
rın Moskova'ya gideceğim," diye yüksekte atarken içinde bir sesin
ona "Saçmalıyorsun, gitmeyeceksin, öyle atıp tutuyorsun ya, ayrıla-
mazsın," diye fısıldadığını da çok iyi anımsıyordu. Aradan uzun za-
man geçtikten sonra İvan Fyodoroviç o geceyi düşündüğünde arada
bir kanepeden fırlayıp, birisinin onu görmesinden son derece korku-
yormuş gibi usulca kapıyı açtığını, merdivene çıkıp aşağıda Fyodor
Pavloviç'in ayak seslerini dinlediğini; soluğunu tutarak, kalbi küt küt
vurarak tuhaf bir merakla uzun süre, beş dakika kadar orada öyle
beklediğini anımsadıkça aşırı bir tiksinti duyuyordu. Bütün bunları
niçin yaptığını, aşağıyı niçin dinlediğini kendi de bilmiyordu kuşku-
suz. Bu "davranışını" ömrünün sonuna dek "çirkin" diye nitelemiş,
ruhunun en gizli köşesinde hayatının en alçakça davranışı saymıştır.
O anda Fyodor Pavloviç'e karşı bir nefret bile yoktu içinde, nedense
merak ediyordu yalnızca. Aşağıda nasıl dolaşıyordu acaba? Şu anda
ne yapıyordur odasında? Pencereden dışarı karanlık avluya nasıl ba-
kıyordur, birden odanın ortasında durup, Smerdyakov ne zaman
pencereyi tıklatacak diye nasıl uzun uzun bekliyordu? Bunları düşü-
nüyor, gözünün önüne getirmeye çalışıyordu. Bu iş için iki kez çık-
mıştı merdiven başına. Evin içinde çıt duyulmuyordu artık, saat iki

olmuş, Fyodor Pavloviç de yatmıştı. İvan Fyodoroviç hemen uyumaya kesin kararlı -kendisini pek bitkin hissediyordu- yatağa girdi. Gerçekten de gözlerini kapar kapamaz derin bir uykuya daldı. Düş bile görmedi, ama erkenden, saat yedide, ortalık daha aydınlanmadan uyandı. Gözlerini açınca olağanüstü bir canlılık geldi üzerine -kendisi de şaşmıştı buna- hemen fırladı yatağından, aceleyle giyindi, valizini çıkarıp çabuk çabuk hazırlamaya koyuldu. Dün sabah çamaşırlarını getirmişti çamaşırcı kadın. Bu rastlantıya, birdenbire gidişi için en küçük bir engelin bile bulunmadığına gülümsedi. Gerçekten de birdenbire bir gidişti bu. Gerçi dün (Katerina İvanovna'ya, Alyoşa'ya, sonra da Smerdyakov'a) bugün gideceğini söylemişti ya, gece yatağa girerken -bunu çok iyi anımsıyordu- gitmeyi, hele böyle yataktan kalkar kalkmaz hemen valizini hazırlamaya koyulacağını aklının ucundan geçirmiyordu. Biraz sonra valizi de çantası da hazırды: Marfa İgnatyevna her sabahki "Nerede içeceksiniz çayınızı, odanızda mı, aşağıda mı?" sorusunu sormak için odasına girdiğinde saat dokuz olmuştu. Aşağı indi. Konuşmasında, davranışlarında bir savruluk, bir acelecilik olduğu halde, sanki neşeli bir görünüşü vardı. Babasına güler yüzle "Günaydın," dedikten, hatta keyfinin nasıl olduğunu inceden inceye sorduktan sonra onun yanıtının sonunu beklemeden, bir saat sonra temelli Moskova'ya gideceğini söyledi, atların hazırlanması için emir vermesini rica etti. İhtiyar, oğlunun gidişine uzulmeyi pek kaba bir biçimde unutmuş, açıklamasını hiç şaşkınlık göstermeden dinliyordu. Üstelik, önemli işini anımsayarak telaşlandı.

- Ah sen! Oldu mu bu şimdi! Dün söyleseydin... ama olsun varsın, yoluna koyarız gene. Bir iyilik yap bana anam babam, Çermaşnya'ya uğra. Zaten uzatmaz yolunu, Volovya istasyonundan sola saptın mı on, on iki verst ötede Çermaşnya çıkar karşına.

- Kusura bakmayın, yapamam: Tren istasyonuna seksen verst var, Moskova treni akşam yedide kalkıyor, ancak yetişirim.

- Yarınki trene binersin, olmazsa öbür gün gidersin. Bugün Çermaşnya'ya uğrayıver. Babanın bu kadarcık isteğini yerine getirsen ne olur sanki! Burada işlerim olmasaydı çoktan kendim gitmiştim. Son derece önemli bir iş çünkü, ama gidecek durumum yok şimdi. .. Anlatayım sana: Begiçev'le Dyaçkin'deki koruluğum var ya, baba oğul Maslov'lar kesim için topu topu sekiz bin ruble veriyorlar oraya. Oysa geçen yıl başka bir tüccar on iki bin veriyordu, buralı değildi adam, işin püf noktası da burası zaten. Bunun için buralı tüccarlardan fayda yok: Yüz binlik baba oğul Maslov'lar istedikleri gibi at oynatıyorlar piyasada: Biçtikleri değere itiraz etmek kimin haddine. Geçen perşembe İlyinskiy papazından bir mektup aldım. Gorstkin adın-

da bir tüccarın köye geldiğini (tanıyorum onu, buralı değildir, Pogreb-
bov tüccarlarındandır, yani Maslov'ları takmaz), koruluğa on bir bin
verdiğini yazıyor. Duyuyor musun, on bir bin veriyor! Adam bir haf-
ta kalacakmış köyde. Gidip konuşsan onunla ne iyi olurdu...

- Papaza yazın, o konuşsun.

- Yapamaz, önemli iştir bu. Böyle işlerden anlamaz. Pırlanta gibi
bir insandır, senetsiz sepetsiz yirmi bin rubleyi gözümü kırpmadan
emanet edebilirim ona, ama işten anlamaz, kargalar bile aldatır onu.
Oysa okumuş adamdır, ne tuhaf değil mi? Gorstkin'e gelince, mavi
gömlekli bir köylüden farkı yoktur, ama hinoğlu hindir de, tek ayak
üstünde kırk yalan söyler. Beni düşündüren de bu işte. Bazen öyle
bir yalansavurur ki, niçin böyle söylüyor, diye şaşırp kalırsın. Önce-
ki yıl yalandan şöyle söylüyordu: "Karım öldü, yeniden evlendim."
Düşün bir kez, kuyruklu yalandı bu: Karısı falan ölmemişti, kadın
sapasağlam, her üç günde bir güzel bir sopa çeker kocasına. Bu ba-
kımdan, koruluğu on bir bine alacağım derken ciddi olup olmadığını
iyice anlamam gerekiyor.

- Benim de bir yararım olamaz size bu işte, ben de tanımam insan-
ları.

- Hemen karar verme, acele etme, yararsın... Gorstkin'in bütün
özelliklerini anlatacağım sana, eskiden beri alışverişim vardır onunla.
Dinle: Sakalına bakmalısın onun. Kızıl, düz, ince bir sakalı vardır. Ko-
nuşurken sakalı titriyorsa, kızılıyorsa korkma, doğru söylüyor, iş yap-
mak istiyor demektir. Sakalını sol eliyle sıvazlıyor, gülümsüyorsa tetik
dur, faka bastırmak istiyordur seni. Gözlerinin içine hiç bakma, bir
şey anlayamazsın gözlerinden, alçağın biri olduğu için bulanık su gibi
kapkaranlıktır içleri, bir şey anlaşılmaz, sakalına bak. Bir pusula vere-
ceğim sana, gösterirsin ona. Asıl soyadı Lyagaviy'dır, Gorstkin değil,
ama Lyagaviy demeyin ona, gücenir. Bir anlaşmaya varırsanız hemen
yaz bana. Yalnız şu kadar yazsan da yeter: "Yalan söylemiyor." On bir
binde ısrar et, bin ruble indirebilirsin fiyatı, ama daha indirme. Düşün
bir kez, sekiz bin nerede, on bir bin nerede, üç bin fark var arada.
Tam zamanında geldi bu üç bin ruble de hani. Böyle alıcı kolay bu-
lunmaz. Paraya da çok ihtiyacım vardı bu ara. Sen bana adamın niye-
tinin ciddi olup olmadığını yaz, yeter. Hemen gider bağlarımı işi. Ne
yapıp yapıp zaman bulurum artık. Belki papazın safça düşüncesidir
bu, ne diye gideyim şimdi. Ee, söyle bakalım, uğrayacak mısın?

- Zamanını yok, bağışlayın.

- Hadi kırma babanı, unutmam yaptığın bu iyiliği. Hiçbirinizde in-
sanlık yok sizin! Bir iki gün sonra gitsen ne çıkar sanki! Nereye gide-
ceksin, Venedik'e mi? İki gün geç gidersen yıkılmaz Venedik'in,

korkma. Alyoşa'cığı yollardım ya, o da anlamaz bu işlerden. Kafası çalışan bir insan olduğun için senin gitmeni istiyorum, gözünden anlarım ben adamımı. Kerestecilikle ilgin yok, ama anlayışın var. Karşı-sındakinin niyetinde ciddi olup olmadığını anlayabilmek için önemli burada. Söylüyorum sana işte, sakalına bakacaksın: Titriyorsa sakalı, demek ki niyeti ciddi.

Ivan Fyodoroviç öfkeyle gülümsedi.

- O yere batasica Çermaşnya'ya gitmemi siz de istiyorsunuz, öyle mi?

Fyodor Pavloviç, oğlunun öfkesini farketmemiş, ya da farketmek istememişti. Ama gülümsemesinin farkındaydı:

- Gidiyorsun demek, gidiyorsun değil mi? Hemen iki satır yazıp vereyim sana.

- Şimdilik bilmiyorum, yolda karar veririm.

- Bırak şimdi yolu-molu, çabuk kararını ver. Hadi canım! Bir anlaşmaya vardıkdan sonra iki satır yaz bana, papaza ver, hemen yetiştirir buraya emanetini. Daha tutmam seni artık o zaman, istediğin yere git. Volovya istasyonuna papaz kendi arabasıyla bırakır seni...

İhtiyar sevincinden kabına sığamıyordu. Aceleyle bir iki satır karaladı, arabanın hazırlanması için haber yolladı. Konyakla meze getirdiler. İhtiyar sevinçli olduğu zamanlar coşardı, ama bu keresinde tutuyordu kendini sanki. Dmitri Fyodoroviç'ten hiç söz etmiyordu. Oğlundan ayrılmasına da hiç üzülmeyişi belliydi. Hatta üzerinde konuşacak konu bulamıyor gibiydi. Ivan Fyodoroviç de farkındaydı bunun. "İyice bıktı benden anlaşılan," diye geçirdi içinden. Ancak kapıda vedalaşırken ihtiyar, duygulandı biraz, öpüşmek istedi onunla. Ama Ivan Fyodoroviç öpüşmekten açık açık kaçınarak elini uzattı ona. İhtiyar hemen kavradı durumu, toparlandı. Merdiven başından,

- Hadi yolun açık olsun, yolun açık olsun! dedi. Gene gelecekin elbette buralara, değil mi? İstediğin zaman buyur gel, sevindirirsin beni. Hadi Tanrı yardımcın olsun!

Ivan Fyodoroviç arabaya bindi. Babası arkasından seslendi:

- Gülegüle İvan, çok gücenme bana!

Ev halkı yolcu etmeye çıkmıştı onu: Smerdyakov, Marfa, Grigori. Ivan Fyodoroviç her birine onar ruble verdi. Arabaya yerleştikten sonra Smerdyakov atlayıp dizlerinin üzerindeki battaniyeyi düzeltti.

Ivan Fyodoroviç'in ağzından gene dün akşamki gibi,

- Görüyorsun ya... diye çıktı. Çermaşnya'ya gidiyorum...

Bunu söylerken sinirli sinirli de gülümsüyordu. Sonra uzun süre aklından çıkmadı bu söylediği.

Smerdyakov derin bakışını Ivan Fyodoroviç'in gözlerinin içine dikerek, kararlı bir sesle karşılık verdi:

- "Akıllı insanla konuşmak da hoştur," diye boşuna dememişler.

Araba hareket etti, hızlandı. Yolcunun içinde bir hüzün vardı, ama çevresindeki kırlara, tepelere, ağaçlara, masmavi gökyüzünde uçan yaban kazı sürüsüne tutkuyla bakıyordu. Birden kayboluverdi içindeki hüzün, hafifledi. Arabacıyla konuşmaya başladı. Adamın verdiği bir yanıt pek ilgilendirdi onu. Ama bir dakika sonra arabacının verdiği yanıtın bir kulağından girip ötekinden çıktığının, hatta bu yanıtın ne olduğunu bile unuttuğunun farkına vardı. Sustu, susmak da hoştu: Hava tertemiz, berrak, serince, gökyüzü masmaviydi. Bir ara Alyoşa ile Katerina İvanovna'yı anımsayacak oldu: Ama hafifçe gülümsedi, bu hoş hayallere hafifçe üflledi, yitip gittiler: "Onları düşünmeye çok zamanım olacak," diye geçirdi içinden. İlk istasyona çabuk geldiler, atları değiştirip Volovya'ya doğru yola koyuldular. Birden kafasına şu soru takıldı: "Akıllı insanla konuşmak niçin hoş oluyormuş, ne demek istedi bununla?" "Peki ama Çermaşnya'ya gittiğimi niçin söyledim ona?" Volovya'ya da vardılar. İvan Fyodoroviç arabadan indi, istasyondaki arabacılar çevresini aldılar hemen. Köylüler kendi hayvanlarıyla götürceklerdi onu. Köyler arasından geçen on iki verstlik bir yol vardı Çermaşnya'ya. Atları koşmalarını söyledi. İstasyon binasına girdi, çevresine bakındı, han sahibinin karısı ilişti gözüne, birden dönüp dışarı çıktı.

- Çermaşnya'ya gitmekten vazgeçtim, çocuklar. Yedideki trene yetiştirilir miyim?

- Yetiştiririz beyim. Atları koşalım mı?

- Çabuk olun. İçinizden yarın kente gidecek var mı?

- Olmaz olur mu hiç, Mitri gidecek.

- Bir iyilik yapar mısın bana Mitri? Babam Fyodor Pavloviç Karamazov'a git, Çermaşnya'ya uğramadığımı söyle. Olur mu?

- Niçin olmasın, giderim elbette, söylerim. Fyodor Pavloviç'i eskiden beri tanırız.

İvan neşeyle gülümsedi.

- Al şunu, çay içersin, o vermez çünkü.

Mitri de gülümsedi.

-Doğru, vermez. Teşekkür ederim efendim, emrinizi yerine getireceğim.

Akşam saat yedide trene bindi İvan Fyodoroviç, Moskova'ya yollandı. "Geçmişimle, geçmiş yaşamımla bütün bağlarımı kopardım artık. Geçmişten ne bir haber, ne de bir çağrı isterim bundan böyle. Yani bir dünyaya, yepyeni yerlere doğru uçarcasına gidiyorum, dönüp arkama bakmayacağım bir daha!" Ama heyecan yerine derin bir karanlık kapladı ruhunu birden. Ömründe duymadığı bir hüzün sızlattı

yüreğini. Bütün gece düşündü hep. Tren hızla gidiyordu, ancak ortalık aydınlanırken Moskova'ya girdiklerinde silkinerek ayıldı. Kendi kendine,

- Alçağın biriyim ben! diye mırıldandı.

Öte yandan Fyodor Pavloviç, oğlunu yolcu ettikten sonra pek keyifli dönmüştü odasına. İki saat mutlu hissetti kendini, konyak içti. Ama ev halkını pek üzen, Fyodor Pavloviç'i şaşkına çeviren, tatsız bir olay oldu birden: Smerdyakov bir şey almak için bodruma inerken merdivenin en üst basamağından yuvarlanmıştı. İyi ki o anda Marfa İgnatyevna avluda'ydı, gürültüyü duymuş da yardıma koşmuştu. Düşüğünü görmemişti ya, cığlığını duymuştu. Marfa İgnatyevna'nın eskiden beri çok iyi tanıdığı, nöbet gelen saralı bir insanın tuhaf, çok değişik cığlığıydı bu. Merdiveni inerken mi nöbet gelmiş de kendini kaybettiği için yuvarlanmıştı, yoksa düşünce sarsıntısından mı nöbet gelmişti, anlaşılamadı. Ağzı köpürmüş, bodrumun dibinde acılar içinde kıvranıyor, iki büklüm buldular onu. Bir yeri, kolu ya da bacağı kırıldı sandılar önce, ama Marfa İgnatyevna'nın söylediği gibi, "Tanrı korumuştur." Kırığı çıkığı yoktu ya, bodrumdan çıkarmak pek güç oldu onu. Komşuların yardımıyla ancak başardılar bu işi. Fyodor Pavloviç de hiç ayrılmıyordu yanlarından, son derece korkmuş, şaşkın şaşkın, yardım ediyordu onlara. Hasta bir türlü kendine gelemiyordu: Nöbetler arada bir kesilir gibi oluyor, sonra yeniden başlıyordu. Geçen yıl çardaktan düşüğünde olduğu gibi gene üç gün yatacağını sanıyordu herkes. O zaman başının tepesine buz koyduklarını anımsadılar. Bodrumda buz bitmemiştir henüz, Marfa İgnatyevna oraya koştu. Fyodor Pavloviç akşamüzeri doktor Hertzenştube'ye adam yolladı. Hemen geldi doktor. Hastayı inceden inceye muayene ettikten sonra (bu yaşlı, saygıdeğer adam bölgenin hastasıyla en çok ilgilenen doktoruydu), nöbetin önemli, "son derece tehlikeli" olduğunu, kendisinin şimdilik durumunu tam anlayamadığını, verdiği ilaçların yararı olmazsa yarın sabah gelip yeni ilaçlar vereceğini söyledi. Hastayı küçük evde Grigori ile Marfa İgnatyevna'nın odalarına bitişik odaya yatırdılar. Fyodor Pavloviç için bundan sonra bütün gün can sıkıcı olaylar birbirini kovaladı: Akşam yemeğini Marfa İgnatyevna hazırladı, çorba Smerdyakov'unkinin yanında "bulaşık suyundan farksız"lı. Tavuğu ise (öylesine çok pişirildiği halde) bıçak kesmiyordu. Efendisinin acı, ama haklı çıkışmasına Marfa, tavuğun zaten kart olduğu, hem kendisinin aşçı okulunda okumadığı karşılığını verdi. Akşam başka bir dert daha çıktı ortaya: Üç günden beri rahatsız olan Grigori'nin yattığı, belinin iyice tutulduğu haberini getirdiler. Fyodor Pavloviç çayını elden geldiğince çabuk bitirip, kapıları

kapadı. Korkulu, endişeli bir bekleyiş içindeydi. Bu akşam Gruşenka'yı kesinlikle bekliyordu. Sabah "bu akşam yüzde yüz gelecek," demişti Smerdyakov. İhtiyarın kalbi duracakmış gibi çarpıyordu odalarda, dolaşüyor, dışarıyı dinliyordu. Tetikte olmak gerekiyordu: Oralarda bir yerde Dmitri Fyodoroviç bekleyebilirdi onu. Pencereye vurur vurmaz (Smerdyakov nereye kaç kez vurulacağını Gruşenka'ya bildirdiğini söylemişti Fyodor Pavloviç'e) hemen açmalıydı kapıyı. Dışarıda bir saniye bekletmemeliydi onu, Tanrı saklasın, korkar geri kaçabilirdi. Enişeliydi Fyodor Pavloviç, ama yüreği böylesine tatlı umutla hiç dolmamıştı. Öyle ya, bu akşam gelecekti, kesin söyleyebilirdi bunu!..

1

ZOSİMA DEDE VE KONUKLARI

Alyoşa endişe içinde, yüreği sızlayarak Zosima dedenin hüçresine girdiğinde şaşkınlıktan olduğu yerde donakaldı: Ölmek üzere, kendini kaybetmiş bulacağından korktuğu ihtiyar koltukta oturuyordu. Pek halsiz, pek bitkin görünüyordu, ama gene de neşeli bir yüzle, çevresinde toplanmış konuklarıyla sakin sakin konuşuyordu. Alyoşa'nın gelişinden on beş dakika önce kalkmıştı yataktan. Konukları çok önceden hüçresinde toplanmış, uyanmasını bekliyorlardı. Peder Paisiy "Öğretmenimiz, sabah kendisinin de söylediği, vaad ettiği gibi, sevdikleriyle bir kez daha konuşmak için kalkacaktır," demişti. Peder Paisiy, göçmek üzere olan ihtiyarın bu vaadine -daha doğrusu her ağzından çıkana- öylesine içten inanırdı ki, onu kendini kaybetmiş, hatta soluk almıyor görse, böyle bir vaadi aldıktan sonra onun öldüğüne bile inanamaz, ayılıp sözünü yerine getireceğini beklerdi. Sabah uykuya dalarken açık açık söylemişti ona Zosima dede: "Yüreğimin sevgilileri, sizlerle bir kez daha doyuya konuşmadan, sevimli yüzlerinize bakmadan, yüreğimdekileri sizlere bir kez daha anlatmadan ölmeyeceğim." Zosima dedenin bu son konuşması için toplananlar yıllardan beri ona en bağlı olan dostlarıydı. Dört kişiydi bunlar: Peder Paisiy, peder Yosif; basit tabakadan, pek öyle okumamış, ama sağlam karakterli, dinine yürekten bağlı, görünüşte sert, ama yüreği yumuşak duygularla dolu -bu duygularını sıkılarak saklardı- bir insan olan peder Mihail. Dördüncü konuk Anfim kardeşti. Okuma yazması

yok denecek kadar az, yoksul bir köylü ailesinden gelen, basit, yaşlı bir köy papazıydı bu. Hemen hemen hiç konuşmaz, yüce, aklının almadığı bir şeyden korkmuş gibi dururdu her zaman. Bu çekingen ihtiyarı Zosima dede pek severdi. Her zaman aşırı saygılı davranırdı ona karşı. Oysa, bir zamanlar birlikte anayurdu gezginci rahip olarak bir baştan bir başa dolaştıkları halde, Zosima dedenin dünyada en az konuştuğu insan bu ihtiyardı. Çok eskiden, kırk yıl önce, Zosima dede yoksul, az tanınmış Kostromski Manastırında rahipliğe yeni başladığı yıllarda küçük manastırları için bağış toplamaya çıkan peder Anfim'e yol arkadaşlığı etmişti.

Ev sahibi de, konuklar da Zosima dedenin avuç içi kadar olduğunu daha önce söylediğimiz karyolasının bulunduğu ikinci odadaydılar. Ayakta duran rahip adayı Porfiry dışında dördü de, Zosima dedenin koltuğunun çevresinde, birinci odadan getirilen sandalyelerde sıkışık oturuyorlardı. Ortalık kararmak üzereydi. Odayı yalnızca tasvirlerin önündeki kandillerin ışığı aydınlatıyordu. İçeri girdiğinde şaşırان, kapının yanında kalakalan Alyoşa'yı görünce neşeyle gülümsedi Zosima dede, elini uzattı ona.

- Merhaba benim uslu oğlum, merhaba yavrum, geldin demek. Yetiyeceğini biliyordum.

Alyoşa yanına gitti, önünde yerlere kadar eğildi, ağlamaya başladı. Yüreğinden bir şey kopuyordu sanki, içi titriyor, hıçkıra hıçkıra ağlamak istiyordu.

Zosima dede sağ elini Alyoşa'nın başına koyup gülümsedi.

- Ne oluyor sana? Ağlamak için o kadar acele etme bakalım. Görüyorsun ya oturuyor, konuşuyorum. Kucağında kızı Lizaveta ile gelen Vişegorskiyli o iyi yürekli kadının dün dilediği gibi belki daha yirmi yıl yaşarım. Bu ana kızın yardımcısı ol Tanrım! (Haç çıkardı.) Porfiry, söyledigim yere götürdün mü kadıncağızın bağışını?

Kadının gülümseyerek "benden yoksul birine verin bu parayı" deyip bağışladığı altmış kopek'i soruyordu. Bu çeşit bağışlar, herhangi bir nedenle dinsel bir zorunluluk kabul edilerek, kişinin kendi emeğiyle kazandığı paradan yapılırdı. Zosima dede, Porfiry'yi dün akşam, bir zaman önce evi yanan, yangından sonra çocuklarıyla birlikte dilenmeye başlayan dul bir kadına yollamıştı. Porfiry çabuk çabuk konuşarak, görevini yerine getirdiğini, buyrulduğu gibi "kimliğini saklayan hayırsever bir kadından," diyerek parayı verdiğini anlattı.

Zosima dede Alyoşa'ya döndü:

- Ayağa kalk oğlum, dur biraz bakayım sana. Gittin mi seninkilere, ağabeyini gördün mü?

Zosime dedenin böylesine kesin, açık açık ağabeylerinden birini

sorması Alyoşa'nın pek tuhafına gitmişti. Ama hangisini soruyordu: Dün, bugün bu ağabeyi için kente yollamış olmalıydı onu.

- Ağabeylerimden yalnız birini gördüm, dedi.

- Dün ayaklarına kapandığım büyüğünü soruyorum.

- Yalnız dün gördüm onu, bugün bir türlü bulamadım.

- Çabuk bul, yarın sabah gene git, bir an önce bul onu, her şeyi bırak, onu ara yalnız. Büyük bir felakete engel olmak elindedir belki hâlâ. Gelecekte çekeceği büyük acının önünde eğilmiştim dün...

Birden sustu, derin düşüncelere dalmıştı sanki. Çok garip bir şeydi bu söylediği. Zosima dedenin dün Dmitri'nin ayaklarına kapanması-na tanık olan peder Yosif, peder Paisiy'le bakıştı. Alyoşa sabredemedi, son derece heyecanlı,

- Babamız, öğretmenimiz, dedi, pek anlaşılıyor söylediğiniz... Ne gibi bir acı, onu bekleyen?

- Hiç sorma bunu. Dün feci bir şey göründü bana. Bakışı bütün geleceğini yansıtıyordu sanki. Öyle bir bakışı vardı ki... bu adamın, yüreğinde kendisi için hazırladığı şeyden bir an dehşete düştüm. Yüzünde böyle anlatım olan bir iki insan gördüm hayatımda... geleceklere yüzlerine vurmuştu... ne yazık ki kaderleri değişmedi... Ona yollamıştım seni Aleksey, kardeş yüzünün onu bu yoldan çevirebileceğini umduğum için yollamıştım. Her şey Tanrının buyruğuna bağlıdır elbette, kaderde ne varsa o olur. "Buğday tanesi yere düştükten sonra yok olmazsa, bir buğday tanesi olarak kalır; ama yok olursa, o zaman bereketli ürün verir." Bunu hiç unutma. -Zosima dede sakın gülümse. - Şunu da unutma Aleksey: Yüzün için çok kereler kutsamışım-dır seni. Şöyle düşünüyorum senin için: Buradan git, dış dünyada da bir rahip olarak kalacaksın. Çok düşmanın olacak, ama düşmanların da sevecekler seni. Hayatta çok acı çekeceksin, ama mutlu olmanı da bu acılar sağlayacak. Şükredecek, başkalarına da şükretmeyi öğreteceksin. En önemli olan da bu zaten. Böyle bir insansın işte.

Tatlı tatlı gülümseyerek konuklarına döndü.

- Pederlerim, öğretmenlerim, bu delikanlının yüzünden böylesine hoşlanmamın nedenini şimdiye dek hiç kimseye, ona bile söylememiş-tim. Şimdi söyleyeceğim: Yüzü bir anımsatma, bir kehanet olmuştur benim için. Ben daha küçük bir çocukken gencecik, on yedi yaşında bir ağabeyim gözlerimin önünde öldü. Sonraları, zamanla bu ağabeyimin benim için yukarıdan yollanılan bir işaret, bir buyruk olduğu kanısı yer etti içimde. Çünkü o olmasaydı, öyle sanıyorum ki rahipliğe girmez, bu yüce yolu seçmezdim. Çocukluğumda gelmişti bu birinci işaret. İşte yolumun sonunda da ikincisi çıktı karşıma. Çok gariptir, pederlerim, Aleksey yalnız yüzden değil, ruh bakımından da pek ben-

ziyor ağabeyime. Öyle ki, çoğu zaman onu şu son günlerimde geçmişini anımsatmak, canlandırmak için esrarlı bir biçimde bana gelen ağabeyim olarak görüyor, bu durumda şaşmaktan kendimi alamıyorum.

Ona hizmet eden rahip adayına döndü.

- Duyuyor musun söylediğimi Porfiriy? Aleksey'i senden çok sevdiğim için üzüldüğünü çok kez sezinlemişimdir bakışından. Bunun nedenini biliyorsun artık. Ama seni de seviyorum, buna inan, üzüldüğünü görmek her zaman sızlatmıştır içimi. Sevgili konuklarım, şimdi genç yaşta ölen ağabeyimden biraz söz etmek istiyorum size. Çünkü ondan daha değerli, kehanet dolu, dokunaklı anın olmamıştır. Duygulandım şu anda, hayatım gözümün önüne geldi, yeni baştan yaşıyorum sanki her şeyi...

* * *

Burada şunu ayrıca belirtmeliyim: Zosima dedenin son gününde konuklarıyla bu konuşmasının bir bölümü yazılı olarak saklanmış. Dedenin ölümünden bir zaman sonra Aleksey Fyodoroviç Karamazov, aklında kaldığı gibi kaleme almıştı onu. Gelgelelim, yazdıkları o günkü konuşmanın aynısı mıydı, yoksa öğretmeniyse önceki konuşmalarını da eklemiş miydi yazısına, orasını söyleyemeyeceğim. Bu notlarda hayatını dostlarına anlatırken Zosima dedenin konuşması aralıksız sürmektedir. Oysa sonra edindiğimiz bilgilere göre hiç de böyle olmaması gerekiyor. Çünkü o akşam karşılıklı bir konuşma yapıyorlardı. Gerçi konuklar hastanın konuşmasını pek seyrek kesiyorlardı ya, gene de söze karışıyor, kendilerinden birşeyler söylüyorlardı. Hatta belki dedenin hayatı üzerine bazı ayrıntıları onlar anlatıyorlardı. Zaten böyle aralıksız anlatamazdı hayatını Zosima dede, çünkü arada bir tıkanıyor, sesi kısılıyor, hatta dinlenmek için yatağına uzanıyordu. Uzandığında uyumuyor, konuklar da dışarı çıkmıyorlardı. Konuşma birkaç kez peder Paisiy'in İncil okumasıyla kesilmişti. Dikkate değer başka bir nokta da, odada bulunanlardan hiçbirinin, Zosima dedenin o gece öleceğini aklına getirmemiş olmasıdır. Gündüz uyuması bütün gece dostlarıyla konuşmasını sağlayacak gücü kazandırmıştı ona. Bu, ona aşırı bir canlılık veren son uygulanmasıydı, ama ancak kısa bir zaman için... birden öldü çünkü... Ama sonra anlatacağım bunu. Şimdilik şunu söylemek istiyorum yalnız: O geceki konuşmanın ayrıntılarına girmeden, Aleksey Fyodoroviç Karamazov'un yazdıklarıyla yetineceğim. Böylesi -gene söylüyorum, Alyoşa Zosima dedenin eski konuşmalarından da birçok şeyi notlarına eklediği halde-, daha kısa, daha az sıkıcı olacak.

YAŞANTISI ÜZERİNE BİLGİLER

Tanrının rahmetine kavuşan keşiş Zosima dedenin hayatı.
Dedenin ağzından Aleksey Fyodoroviç Karamazov yazmıştır.

a) Zosima'nın Genç Ağabeyi Üzerine

Pek saygıdeğer pederler, öğretmenler, kuzeyin uzak bir ilinde, V. kentinde doğdum. Babam soylu, ama tanınmamış bir aileden geliyordu, öyle yüksek memur falan da değildi. Ben iki yaşındayken ölmüş, hiç anımsamıyorum onu. Anneme ahşap bir ev, çocuklarıyla hiç kimseye boyun eğmeden yaşamasına yetecek kadar, küçük bir servet bırakmıştı. İki çocuğu vardı annemin: Ben Zinoviy ile ağabeyim Markel. Ağabeyim sekiz yaş büyüktü benden. Hırçın yaratılışlı, çabuk öfkelenen, ama gene de iyi yürekli, ciddi bir çocuktur. Özellikle evde bana, anneme, hizmetçilere karşı tuhaf denecek derecede sessizdi. Hemen hiç konuşmazdı bizlerle. Okulda dersleri iyiydi, ama arkadaşlarıyla pek geçinemezdi, kavga da etmezdi onlarla. Annem öyle anlatıyordu. Ölümünden altı ay önce -on yedi yaşını yeni doldurmuştu o sırada- dine aykırı düşünceleri yüzünden Moskova'dan kentimize sürgün gelmiş, yalnız başına yaşayan bir adamın evine sık sık gidip gelmeye başlamıştı. Bu sürgün vaktiyle üniversitede ders vermiş bir bilgin, bir filozoftu. Nedense kanı kaynamıştı Markel'e. Severe kabul ediyordu onu evine. Bütün kış hemen her akşam saatlerce oturdular. Sürgün, verdiği dilekçe üzerine Petersburg'a yeniden görev ve çağrılınca dek -tanıdığı büyükler vardı- bu böyle sürüp gitti. Büyük perhiz ayı geldi, Markel perhiz tutmak istemiyor, ileri geri konuşuyor, alay ediyordu: "Bunların hepsi saçma şeylerdir, Tanrı falan da yok." Annemi de hizmetçilerimizi de dehşete düşürüyordu bu sözler. Henüz dokuz yaşında, küçük bir çocuktum ama ben de korkuyordum. Tanıdık bir toprak sahibinin adına satın aldığımız, dört köle hizmetçimiz vardı. Bu dört hizmetçiden biri olan topal aşçı kadın Alimya'yı annemin altmış rubleye satışını, onun yerine köle olmayan bir aşçı tutuşunu hiç unutmam. Perhizin altıncı haftasında birden hastalandı ağabeyim. Zaten öteden beri sağlığı pek yerinde değildi. Göğsü zayıftı. Uzun boylu, ince, narin yapılı, solgun yüzlü, anlayacağınız veremin arayıp da bulamadığı bir çocuktur. Üşüttü mü ne oldu bilmiyorum, doktor geldi, annemin kulağına eğilip ağabeyimin hastalığının çabuk ilerleyen verem olduğunu fısıldadı, baharı bulmayacağını ekledi. Annem iki gözü iki çeşme ağlıyordu her gün. Bir yandan da dikkatle (daha çok, ağabeyimi korkutmamak için) gü-

nah çıkartsın, kutsal ekmekle şarap alsın diye -yatağa düşmemişti daha- yalvarıyordu ona. Annemin bu sözlerine pek kızılıyordu ağabeyim, Tanrı için, kilise için ağzına geleni söylüyordu. Ama annemin bu ısrarı karşısında hastalığının tehlikeli olduğunu, gücü yerindeyken gidip günah çıkartmasını, kutsal ekmekle şarap almasını istediğini anlamakta da gecikmedi. Çoktan beri hasta olduğunu kendisi de biliyordu zaten. Bir buçuk yıl önce bir akşam yemekten sonra oldukça soğukkanlı, annemle bana şöyle söylemişti: "Gidiciyim ben, belki bir yıl daha yaşarım," söylediği de çıkıyordu işte. Üç gün sonra kutsal haftaya girdik. Pazartesi sabahı baktık günah çıkartmaya gitti ağabeyim. "Anneciğim sırf sizin için, gönlünüzün hoş olması için yapıyorum bunu," dedi. Kadıncağız hem sevinçten, hem de kederinden ağlamaya başlamıştı: "Ruhunda böyle bir değişiklik olduğuna göre sonu yaklaşı demektir." Ama ancak birkaç kez gidebildi kiliseye. Yatağa düşmüştü, öyle ki kutsal ekmekle şarabı evde verdiler ona. Güneşli günler başlamıştı, her yan bahar kokuyordu: O yıl geç gelmişti Paskalya. Anımsıyorum, geceleri hep öksürüyor, hiç rahat uyuyamıyordu. Sabahları ise giyiniyor, koltuğa oturuyordu. Koltukta oturur halini hiç unutmam: Sakin sakin otururdu. Hasta olmasına karşın cana yakın bir gülümseme sevimli yüzünden hiç eksik olmazdı. Ruhu bütünüyle değişmişti. İnsanı şaşırtan bir değişiklikti bu! Yaşlı hizmetçi kadın, odasına girip "Dur yavrum, tasvirinin önündeki kandili yakıvereyim," diyebiliyordu ona artık. Oysa eskiden kıyameti koparırdı... Yaksalar hemen söndürürdü kandili. "Yak, anacığım yak, eskiden bir canavardım ben, bırakmıyordum yakasınız tasvirin kandilini. Yak kandili de tasvirin önünde dua et biraz, ben de sana bakayım, hoşuma gidiyor, ben de dua edeceğim. Tanrıya dua edelim." Bu sözler pek şaşırtıyordu bizi. Annem odasına kapanıp saatlerce ağlıyordu. Ağabeyimin yanına girerken gözyaşlarını siliyor, neşeli görünmeye çalışıyordu. "Ağlama anneciğim, ağlama, diyordu Markel, çok yaşayacağım daha, mutlu günler var önümüzde. Hayat neşe dolu!" - "Ah yavrum, geceleri sabahlara dek ateşler içinde yanıyor, durmadan öksürüyorsun, göğsün parçalanacak sanki, neresini beğeniyorsun bu hayatın?" - "Anneciğim, diye karşılık veriyordu, ağlama artık, hayat cennettir. Bütün insanlar bu cennette yaşıyoruz, ama anlamak istemiyoruz bunu, inadımızdan vazgeçip anlasak, yarın cennete dönerdi yeryüzü." Pek tuhaf geliyordu bize bu sözleri. Ne kesin, kararlı konuşuyordu! Duygulanıp ağlıyorduk. Tanıdıklar geliyordu bize: "Sevgili, değerli dostlarım, diyordu, bu sevginizi neyimle hak ettim? Niçin bu kadar seviyorsunuz beni? Niçin şimdiye dek anlayamadım, değerini bilmedim sevginizin?" Odasına giren hizmetçilere şöyle di-

yordu: "Sevgili, değerli dostlarım, niçin hizmet ediyorsunuz bana, hizmet etmenize değer miyim ki? Tanrı hayatımı bağışlarsa ben hizmet edeceğim sizlere, çünkü insanların birbirine yardım etmeleri gerekir." Annem bunları duyunca başını sallıyordu: "Hastalığın böyle söyletiyor seni yavrum." - "Anneciğim, gözümün nuru anneciğim, beyle hizmetçi olmazsa hayat olmaz, biliyorum, ama olsun varsın, hizmetçilerimin hizmetçisi olmak istiyorum ben. Şunu söyleyeyim sana ki anneciğim, hepimiz hepimize karşı her bakımdan suçluyuz, hele ben herkesten çok." Annem gülümsüyordu bile bu söze. Ağlıyordu: "Niçin herkesten çok sen suçlusun? Bir sürü katiller, haydutlar var, herkesten çok kendini suçlamayı gerektirecek ne gibi bir suç işledin?" - "Anneciğim, canımın içi (böylesine umulmadık, tatlı sözler söylemeye başlamıştı), biricik canımın içi, gözümün nuru, şunu bil ki insanlar her bakımdan birbirine karşı suçludurlar. Bunu sana nasıl anlatabileceğimi bilmiyorum, ama bunun böyle olduğunu tâ içimden hissediyorum. Hiçbir şey bilmeden yaşamışsınız şimdiye dek. Boş yere kızmışsınız!" Her sabah biraz daha duygulu uyanıyor; mutluluğu, içindeki sevgi titremesi gittikçe çoğalıyordu. Doktor geldiğinde -Eyzensmit adında yaşlı bir doktordu bu- takılırdı ona ağabeyim: "Ne dersin doktor, bir gün daha yaşar mıyım acaba?" - "Değil bir gün, aylarca, yıllarca yaşayacaksın," derdi doktor. "Yıllara, aylara ne gerek var! Günleri bile saymaya değmez. Kişinin bütün mululukları tatması için bir gün yeter de artar bile. Sevgili dostlarım, ne diye kavg ederiz, birbirimize karşı böbürlenir, birbirimize yaptığımız kötülükleri unutmamaya çalışırız? Bahçeye çıkmalı, gezmeye, hayatın tadını çıkarmaya, birbirimizi sevmeye, övmeye, öpmeye, Tanrıya şükretmeye koşmalıyız." Bir gün doktor, onu geçirmek için kapıya gelen anne me "Oğlunuzun günleri sayılıdır, diye fısıldadı, hastalık beynine etki etmeye başladı." Odasının pencereleri bahçeye bakıyordu. Yaşlı ağaçların gölgelendirdiği loş bir bahçesi vardı evimizin. Dalları ilkbahar tomurcukları bezemişti, kuşlar pencereye yakın dallara konuyor, oradan şarkı söylüyorlardı içeriye. Ağabeyim kuşları hayranlıkla seyrediyor, onlardan da af diliyordu: "Tanrının küçük kuşları, Tanrının mutlu kuşları, sizler de bağışlayın beni, sizlere karşı da günah işledim çünkü." Kimse bir anlam veremiyordu buna. Ağabeyimse mutluluktan ağlıyordu: "Çevrem Tanrının böylesine yüce görkemiyle kuşatılmışken yalnız ben iğrenç bir biçimde yaşıyor, yalnız ben her şeyi lekeliyor, bu güzellikleri, Tanrının görkemini farketmiyordun. Şu kuşlara, ağaçlara, çayırlara, gökyüzüne bakın!" Annem de ağlıyordu: "Ama fazla günah alıyorsun üzerine yavrum." - "Hayatım anacığım, üzüntüden değil, mutluluğumdan ağlıyorum. Onlara karşı günah iş-

lemiş olmayı kendim istiyorum, ama anlatamıyorum sana, onları nasıl seveceğimi bilemiyorum da ondan. Varsın herkese, her şeye karşı suçlu olayım, onlar da bağışlasınlar beni, cennet budur işte. Şimdi cennette değil miyim sanki?"

Şu anda aklıma gelmeyen çok şey daha var. Anımsamıyorum, bir keresinde odada yalnızken girmiştim yanına. Akşam saatleriydi, dışarıda güzel bir hava vardı. Batmak üzere olan güneşin yatay ışınları odaya dolmuştu. Beni görünce işaretle yanına çağırdı, yaklaştım, iki elini omuzlarıma koydu, tatlı, sevgi dolu bakışlarını gözlerimin içine daktı. Hiçbir şey söylemeden bir dakika öyle baktı, sonra: "Hadi git şimdi, koş eğlen, benim için de yaşa!" Gidip oynadım ben de. Kendisi için yaşamamı istediğini anımsadıkça her zaman gözlerim yaşarmıştır. O zaman bir anlam veremediğimiz birçok sözü olmuştur. Pas-kalyadan üç hafta sonra öldü. Ölürken aklı başındaydı. Gerçi konuşamıyordu ya, son dakikaya dek hiç değişmedi: Gözlerinde mutluluk, neşe okunuyordu. Bakışlarıyla bizleri arıyor, gözlerimizin içine bakarak gülümsüyordu. Onun ölümünden kentte bile çok söz edilmişti. Toprağa verilirken çok ağlamıştım ya, pek o kadar sarsmamıştı beni ölümü. Çocuktum daha, ama derin iz bıraktı bende bu olay, içimde gizli bir duygu yer etti. Sırası gelince kendini gösterecekti bu duygu. Öyle de oldu.

b) Peder Zosima'nın Hayatında Kutsal Kitabın Yeri

Annemle yalnız kaldık. İyiliksever tanıdıklar şöyle salık verdiler anneme: "Bir evladınız kaldı dünyada, yoksul da sayılmazsınız, paranız var, niçin Petersburg'a yollamayasınız oğlunuzu. Burada bırakmakla belki de yükselmesine engel olursunuz. Askeri okula yazdırın, subay olsun, Çarın muhafız alayında hizmet eder ileride." Annem bir türlü karar veremiyordu: Hayattaki tek evladından ayrılmak güç geliyordu ona. Ama benim geleceğimi düşünüp -günlerce gözyaşı döke- rek de olsa- sonunda kararını verdi. Petersburg'a götürdü beni, askeri okula yatırdı, ondan sonra da bir daha görmedim onu. Üç yıl sonra öldü çünkü, iki evladından da ayrılması bitirmişti onu. Baba evinden yalnızca değerli anılar kaldı bana. Çünkü kişinin baba ocağındaki çocukluk anılarından daha değerli hiçbir şeyi olamaz. Evin içinde en küçük bir sevgi, beraberlik varsa her zaman böyledir bu. Kişinin yüreği değerliyi bulup çıkaracak denli güçlüyse, en kötü aile yuvasından da bu tür değerli anılar kalır belleğinde. Baba ocağından kalan anılarım arasında da, küçük olduğum halde büyük ilgi duyduğum kutsal tarihle ilgili anılarımın da önemi yeri vardır. "Tevrat ve İn-

cil'den Yüz Dört Kutsal Öykü" adında, içinde pek güzel resimler olan bir kitabım vardı. Okumayı da bu kitaptan öğrendim. Şimdi de burada, kitap rafındadır. Değerli bir anı olarak saklıyorum onu. Ama kutsal dünyadan birşeyler anlamaya başladığımda okumayı öğrenmemiştim daha. Anımsıyorum, sekiz yaşımdaydım. Annem yalnız götürmüştü beni kiliseye (ağabeyim neredeydi, bilmiyorum), kutsal haftanın pazartesi sabahı ayinine gitmiştik. Güneşli bir gündü, buhurdanlıktan tütsünün ağır ağır yükselişi bugünmüş gibi gözlerimin önünde. Yukarıda, kubbedeki dar bir pencereden Tanrının ışığı kilisenin içine doluyordu. Tütsü bu ışıklara dek dalga dalga yükseliyor, sonra eriyip kayboluyordu. Duygulanmıştım. Tanrı sözünün ilk tohumu bilinçli olarak o zaman düştü ruhuma. On beş yaşlarında bir çocuk elinde büyük bir kitap, kilisenin ortasına çıktı. Kitap öylesine büyüktü ki, çocuk onu güçlükle taşıyor gibi gelmişti bana. Kitabı rahleye koydu, açtı, okumaya başladı. Kilisede ne okunduğunu ömrümde ilk kez o anda anladım. Uz'lar ülkesinde dürüst, iyi yürekli bir adam yaşamış. Pek zenginmiş, develerinin, koyunlarının, eşeklerinin sayısı belli değilmiş. Çocukları güler oynarlarmış hep, çok severmiş çocuklarını, onlar için durmadan dua edermiş Tanrıya: Gülüp eğlenirken günah işlemiş olabileceklerinden korkarmış. Bir gün şeytan, Tanrı oğullarıyla birlikte Tanrının huzuruna çıkmış, yeryüzünü, yeraltını dolaştığını söylemiş. "Kulum Eyyüb'ü gördün mü?" diye sormuş ona Tanrı. Kutsal kuluyla övünmüş şeytana. Tanrının sözlerine gülmüş şeytan: "Onu bana bırak, o zaman sevgili kulunun nasıl söylenmeye, adını lanetle anmaya başlayacağını göreceksin." Tanrı öylesine sevdiği kutsal kulunu şeytana bırakmış. Şeytan da bir anda çocuklarını, sürülerini yok etmiş. Eyyüb üstünü başını parçalayarak yere atmış kendini, bağırmaya başlamış: "Anamın karnından çıplak çıktım, toprağa da çıplak gireceğim, veren de Tanrı, alan da. Tanrının adı yüce olsun!" Sevgili pederler, öğretmenler, gözyaşlarını bağışlayın. Bütün çocukluğumu yeniden yaşıyorum şu anda sanki. O zaman sekiz yaşında çocuk göğsümle soluduğum gibi soluyorum gene. O zaman içimi dolduran şaşkınlığı, hayreti, mutluluğu gene duyuyorum. Develer, Tanrıyla konuşan iblis, kulunu mahvolmaya bırakan Tanrı, "Beni mahvediyorsun ama gene de yüce olsun adın!" diye haykıran kul hayallerimi öylesine doldurmuştu ki... Sonra sakın, kulakları okşayan ilahi: "Duamız sana kadar ulaşsın," papazın buhurdanından gene yükselen tütsü, yere diz çökülerek edilen dua!.. O gün bu gündür bu kutsal öyküyü her okuduğumda ağlarım, dün de ağladım... Ne çok yüce, esrarlı, yeni şey vardır onda! Ömrümde alaycıların, din düşmanlarının pek kendini beğenmişçe edilmiş çok sözünü dinledim:

Tanrı kutsal kulları içinde en çok sevdiğini şeytanın oyuncağı etmeye nasıl kıymış? Çocuklarını kaybetmesine, hastalıklara yakalanmasına -öylesine yaralarmış ki bunlar, irinlerini kırık çömlek parçalarıyla temizliyormuş- nasıl göz yummuş? İblise "Benim kullarım, adıma bu denli acılar çekebilirler işte!" diye övünebilmek için değer mi? Oysa yüce bir ders vardır burada: Ölümlü bir yaratıkla ölümsüz gerçek, yan yanadırlar. Dünyasal gerçeğin önünde durmaktadır ölümsüz gerçek. Tanrı, evreni yaratırken her günün akşamında "yarattığım iyidir" diye övündüğü gibi burada da Eyyüb'e bakarak gurur duymaktadır. Eyyüb de Tanrıyı överken, yalnızca yaratana değil, onun yarattığı tüm varlıklara karşı sonsuzluğa dek sürecek hizmetini yerine getirmektedir. Yaratılmasının nedeni de budur zaten. Tanrım, ne yüce bir kitap bu, ne kutsal dersler var içinde! Ne mucize bir şey, ne güçlü kılıyor kişiyi! Dünyanın, kişioglunun, kişioglunun yaratılışının aynasıdır sanki. Her şey söylenmiş, gösterilmiştir onda! Bunlardan başka açıklanmış, çözümlenmiş ne çok ders vardır içinde: Tanrı gene kalkındırır Eyyüb'ü, yeneden zengin eder onu. Uzun yıllar geçer aradan, yine çocukları vardır şimdi, sever onları... Tanrım: "Eski, kaybettiği evlatlarının yerine bu yenilerini nasıl sevebildi? Yenilerini ne denli severse sevsin, eskilerini hepten unutamayacağına göre, yeni evlatlarıyla eskiden olduğu gibi mutlu yaşantısına dönebilir mi hiç?" Dönebilir, dönebilir: Kişioglunun yaşamadaki yüce sır, geçmiş üzüntüleri zamanla durgun, içli bir sevince dönüştürür; Genç, fıkır fıkır kanın yerini uysal, anlayışlı bir yaşlılık alır: Her sabah güneşin doğuşunu kutsuyorum, yüreğim eskisi gibi övgüler okuyor ona gene. Ama batışını daha çok seviyorum şimdi. Uzun, yatay ışınları huzur dolu anılarını getiriyorlar gözümlün önüne. Oysa Tanrının duygulu, bağışlatıcı, barıştırıcı gerçeği herkes için gereklidir! Hayatım sona ermek üzere, bunu biliyor, duyuyorum. Sayılı şu günlerimde dünyadaki hayatımın yepyeni, sonsuz, bilinmez, ama çok yaklaşmış bir hayatla birleşmek üzere olduğunu hissediyorum. Bu duygu içimi heyecanla titretiyor, belleğimi aydınlatıyor, yüreğimi sevinçle dolduruyor. Dostlarım, öğretmenlerim, birçok kereler duymuşumdur, hele son zamanlarda daha da sık duyulmaya başladı: Papazlarımız, özellikle köy papazlarımız ücretlerinin az olduğundan, küçük düşürüldüklerinden yakınmaya başladılar her fırsatta. Basına bile verdikleri oluyor, -gazetelerde çok okudum-. Elleri geçen para geçimlerine yetmediği için kutsal kitapları halka açıklamadıklarını; Lüterci'lermiş, din düşmanlarıymış gelip halkı din yolundan ayırmaya kalkıştırlarsa, onlarla cenkleşemeyeceklerini, çünkü ücretlerinin yetmediğini açık açık söylüyorlar. Tanrım!

Böylesine değerli belledikleri paraya fazlasıyla kavuşurlar dilerim (çünkü bu isteklerinde bir bakıma haklıdırlar da.) Aslını isterseniz, bunun kabahati yarı yarıya bizimdir! Çünkü varsın zamanı olmasın, geçinmek için kilise dışında çok çalışması gereksin, ne olursa olsun, istedikten sonra haftada bir saatcik Tanrıdan söz etmeye zaman bulabilir. Hem bütün yıl nerede çalışır bu adam? Haftada bir akşam yalnız çocukları toplasa, babaları da onlardan duyar, gelmeye başlarlar. Hem bunun için büyük konaklar falan yaptırmak da gerekmez. Kendi evinde de toplayabilir. Korkmasın, kirletmezler evini, çünkü topu topu bir saat kalacaklar. Açsın kitabı, öyle derin anlamlı sözcükler kullanmadan, caka satmadan, karşısındakilere yukarıdan bakmadan, içtenlikle okumaya başlasın. Okuduğunu dinlediklerini, anladıklarını görmenin verdiği zevki tatsın. Okuduğunu sevdiği için arada bir dursun, dinleyicilerinin anlayamayacaklarından korkmasın, anlarlar, Ortodoks kalbi her şeyi anlar. İbrahim'in, İshak'la Rebeka'nın öykülerini anlatsın, Yakub'un Lavana'ya giderken düşünde Tanrıyla nasıl cenkleştiğini, ona "buralar çok garip yerler" diye seslendiğini anlatsın. Basit halk üzerinde yüce bir etkisi olur bunların. Onlara, özellikle çocuklara, gelecekte haberler veren düşler gören peygamber Yusuf'u daha körpecikken kardeşlerinin köle diye nasıl sattıklarını, sonra da kanlı mintanını babalarına göstererek, onu yabani bir hayvanın parçaladığını söylediklerini anlatan öyküyü okusun. Sonra kardeşlerin buğday almak için Mısır'a gittiklerinde, sarayda her sözü dinlenecek kadar kendini sevdiren, saydıran, tanıyamadıkları Yusuf'un onlara ne eziyetler ettiğini, nasıl suçladığını, kardeşi Bünjamin'i yanında alıkoyduğunu, bütün bunları "Sizi seviyorum, severek de eziyet ediyorum," diyerek yaptığını öğrensinler. Yusuf'un böyle davranmasının nedeni, kızgın çölde, bir kuyunun başında yabancı tüccarlara satılışını, kendini yerden yere atarak kardeşlerine, onu köle olarak yaban ellere yollamamaları için yalvarıp yakarışını uzun yıllar unutamamasıdır. Bunca zaman sonra görünce gene yürekte sevmiştir kardeşlerini, hep severek eziyet etmiştir onlara. Yüreğinin acısına dayanamayarak kaçıyor yanlarından sonunda. Kendini yatağa yüzükoyun atıp ağlıyor. Biraz sonra gözyaşlarını silip gülümseyerek çıkıyor kardeşlerinin yanına, şöyle söylüyor: "Kardeşlerim, Yusuf'un ben, kardeşiniz!" Gerisini de okumalı. Sevgili oğlunun hayatta olduğunu öğrenen Yakub'un yollara düştüğünü, ömrünce o ürkek yüreğinde sakladığı yüce sözü, onun soyundan, Yahuda soyundan dünyanın biricik Umudu, Uzlaştırıcı, Kurtarıcısının çıkaracağını söyleyerek yaban ellerde öldüğünü de okumalı! Pederlerim, öğretmenlerim, sizin benden iyi bildiğiniz şeyleri küçük bir çocuk heyecanı ile anlat-

mamı bağışlayın, gücenmeyin bana. Duygulandım da onun için açıldı çenem, ağlamamı da bağışlayın, pek severim bu kitabı da! Bunları okuyan, anlatan köy papazı da ağlasın varsın, kendisini dinleyenlerin yüreklerinin de titrediğini görecektir o zaman. Küçük, küçücük bir tohum yeter: Basit halkın ruhuna at bu tohumu, onun ürkek, pek öyle kötülükten anlamayan kalbinde bir ömür boyu kalır, içindeki karanlığın, günahkâr karanlığının arasında aydınlık bir nokta, yüce bir anı gibi parlar. Uzun boylu dil dökmek de gerekmez bunun için. Her şeyi anlar o. Basit halkın bunlara akıl erdiremeyeceğini mi sanıyorsunuz? Deneyin, Güzel Ester'le gururlu Vestiya'nın dokunaklı, içli öyküsünü, ya da balinanın karnına düşen peygamber Yunus'un ef-sanesini okuyun ona. İsa'nın yüce deyişlerini de unutmamalısınız. Özellikle Luka'nın Kutsal Kitabı'ndan okursanız daha iyi olur (ben öyle yapıyordum); sonra *Havarîlerin Yaşantıları*'nda Savul'un söylevini okumalısınız (bunu muhakkak, muhakkak okumalı!); son olarak *Çetyi-Minei*'den Tanrı kulu Aleksey'in hayatı, çilekeşlerin en büyüğü, İsa'yı gören Mısırlı Mariyta'nın çektiklerini de okumalı. Bu arı öyküler basit halkın yüreğinde silinmez izler bırakır. Aldıkları para ne denli az olursa olsun, köy papazının haftada yalnızca bir saatini alır bu. Halkımızın ne iyilik bilir olduğunu, ona nasıl minnettar kalacağını, İsa'nın sözlerini anımsayıp ona her işinde yardım etmek için birbirleriyle nasıl yarışacaklarını, onu eskisinden daha çok sayacaklarını görecektir o zaman. Papazın gelirinin artmasına yarayacaktır bütün bunlar. Öylesine arı şeylerdir ki bunlar, bazen açmaktan bile çekiniriz, alay ederler bizimle çünkü. Ama arı oldukları kadar da gerçektirler bu öyküler! Tanrıya inanmayan onun kullarına da inanmaz. Tanrının kullarına inanan, daha önce hiç inancı olmasa bile, onun kutsal ışığına erişir. Dinden kopmuşları ancak halk, ruhsal güç kazandırabilir bize yeniden. Örnekler olmasa İsa'nın sözleri ne ölçüde etkili olabilir? Tanrının sözlerinden habersiz bir ulus yok olmaktan kurtulamaz. Çünkü ruhu bu sözlerin, her çeşit kutsal dersin özlemiyle kıvrınır. Gençliğimde, bundan kırk yıl önce peder Anfim'le manastırımıza bağış toplamak için bütün Rusya'yı dolaştığımız. Bir keresinde vapurların işlediği büyük bir nehrin kenarında balıkçılarla geceleştik. On sekiz yaşlarında, sevimli bir köylü delikanlısı sokuldu yanımıza. Ertesi gün çekilecek tüccar mavnasına yetişmek için acele ediyordu.* Çocuğun içten, duygulu bakışı dikkatimi çekmişti. Yıldızlı, sakin, ılık bir temmuz gecesiydi. Geniş nehirden yükselen sis serinletiyordu bizi, gecenin sessizliğinde bir balık hafif bir sırıltıyla sudan dışarı atlıyor, gene dalıyordu derine. Kuşlar susmuştu, her şey sesini kesmiş, Tanrıya dua ediyordu. O delikanlıyla ben uyumu-

yorduk yalnızca. Oturmuş Tanrının dünyasının güzelliğinden, yüce sırrından söz ediyorduk. Tüm otlar, böcekler, karıncalar, arılar akılları olmadığı halde, kişiyi şaşırtacak bir tamlıkla yollarını biliyorlardı. Tanrı sırrının en yüce delili buydu, kendileri yaratıyordu bu sırrı. Delikanlı coşmuştu. Ormanı, orman kuşlarını çok sevdiğini söyledi bana. Kuş avcılığı yapmıştı, her civıltısını anlıyordu kuşların, onları yanına çağırabiliyordu; “Bence ormandan güzel bir şey yoktur dünyada,” diyordu. “Haklısın, dedim, her şey güzel, yücedir ormanda, çünkü gerçek ormandadır. Ata bak, soylu bir hayvandır. İnsanoğluna yakın olan bir hayvan, ya da kişioğlunu besleyen, onun için çalışan boynu bükük, düşünceli duran öküz... gözlerinin içine bak: Ne cana yakın, içten, güven dolu, güzel bir anlatım, onu her fırsatta kamçılayan kişioğluna beslenen ne yüce bir sevgi vardır bakışında. Insandan başka tüm yaratıkların günahsız, erdemli olduğunu, İsa’nın bizden önce onların içinde yer ettiğini bilmek duygulandırıyor beni.” - “Onlarda da mı var İsa yoksa?” diye sordu delikanlı. “Başka türlü olamaz zaten, dedim. Kutsal sözler tüm yaratıklar için söylenmiştir çünkü. En küçüğünden en büyüğüne dek tüm canlılar, küçücük bir yaprak bile kutsal söze yönelir. Tanrının ününü söyler, İsa’ya sızlanır. Bilmeden, yaşamasını sağlayan gizli sırrın buyruğuyla yapar bunu. Bak anlatayım sana, yırtıcı bir ayı dolaşıyormuş ormanda, yırtıcı olması bir suç değil elbette.” Günahlarından arınmak için ormanda küçük bir kulübeye kapanan yüce azizin hiç korkmadan ayının yanına gittiğini, hayvana bir parça ekmek verip “Hadi gülegüle git, Tanrı yolunu açık etsin,” dediğini, yırtıcı ayının hiçbir zarar vermeden, uysal bir çocuk gibi yürüyüp gittiğini anlattım ona. Ayının hiçbir kötülük etmeden gitmesi, İsa’nın hayvanlar için de varolması pek duygulandırmıştı delikanlıyı. “Ah, dedi, çok hoş bu, Tanrının her şeyi ne hoş, ne güzel!” Oturduğu yerde düşünceye daldı. Söylediklerimi anladığı açıktı. Sonra yanıma uzanıp tatlı, tertemiz bir uykuya daldı. Tanrı gençlere sağlık versin! Uykuya dalmadan bu delikanlı için dua ettim. Tanrım, kullarına huzur, aydınlık ver!

c) Zosima Dedenin Henüz Dış Dünyadayken Başından Geçenler. Düello.

Petersburg’da askeri okulda uzun süre, hemen hemen sekiz yıl kaldım. Buradaki öğrenimin bana hiçbir şey unutturamadıysa da, çokluk anlarının canlılığını yok etmişti. Onların yerini öylesine çok

(*) Ödevirde mavnalar sahilden halatla çekilirdi - ç.n.

sayıda yeni alışkanlıklar, hatta düşünceler almıştı ki, sanki yabancı, kalpsiz, aptal bir yaratık olup çıkmıştım. Kibarlığın, sosyetik davranışların yanında Fransızca'yı da öğrenmiştim. Öte yandan, okulda bize hizmet eden erleri hayvan gibi görüyorduk. Ben de... Belki en çok ben görüyordum, çünkü arkadaşlarımdan hepsinden daha bir duyguluydum. Subay çıktığımızda alayımızın onuru uğruna gözümüzü kırpmadan kanımızın son damlasına dek akıtmaya hazırдық. Gerçek onurun ne olduğunu hiçbirimiz bilmiyorduk. Bilseydik alayımızın onurunu önemser miydik öyle, güler geçerdik. Sarhoşluğumuzla, çıkardığımız rezaletlerle, hovardalığımızla övünüyorduk. Kötü olduğumuzu söyleyemem, hepimiz iyiydik. Yalnız, yaşayışımız kötüydü, bunda en ileri giden de bendim. Böyle olmasının başlıca nedeni paralı olmamdı. Gönlünce yaşıyor, çılgın isteklerime gem vurmaya aklımdan ucundan geçirmiyordum. Yelkenleri fora etmiştim. Bakın garip olan ne: O zamanlar kitap da okurdum, hem tutkuyla okurdum. Yalnız Kutsal Kitabı açtığım yoktu, ama yanından da hiç ayırmamıştım onu, nereye gitse yanındaydı: Doğrusunu isterseniz, niçin olduğunu bilmeden, "günü saati" için saklıyordum bu kitabı. Dört yıl böyle sine bir yaşantı sürdürdükten sonra, alayım la K. kentine gittim. Kentin halkı çok çeşitliydi. Neşeli, konuksever, varlıklı insanlardı. Her yerde iyi karşılarlardı beni. Çünkü doğuştan neşeli yaratılışıydı. Sonra sosyete de pek önemli sayılan bir özelliğimin daha vardı: Zengindim. Her şeyin başlangıcı olan bir durum oldu o sıralar. Soylu, saygıdeğer bir ailenin zeki, her bakımdan üstün, ahlakı temiz, güzel kızına tutuldum. Zengin, hatırı sayılır, önemli bir aileydi bu, çok iyi karşıladılar beni, yakınlık gösterdiler. Kızın da bana gönlü olduğunu sezinlemek umutla doldurdu içimi. Bu kızı öyle pek sevmediğini, yalnızca zekâsını, üstün ahlakını beğendiğini -başka türlü olamazdı zaten- sonra anladım. Ne var ki, o zaman bencilliğinden istemedim onunla evlenmeyi: Genç yaşta, hele param da varken, her çeşit zevk dolu, bekâr, özgür yaşamanın verdiği zevklerden ayrılmak ağır, zamansız gelmişti bana. Ama kızla evlenmek istediğimi birkaç kez ima ettim. Kesin kararımı vermeyi hep erteliyordum. Tam bu sırada iki aylık bir görevle başka bir kente gönderildim. Geri döndüğümde kızın evlendiğini duydum. Benden birkaç yaş büyük de olsa, henüz genç, başkentte önemli kişilerden hayli tanıdığı olan (benim öyle tanıdıklarım falan yoktu), son derece kibar, üstelik okumuş (bu hiç yoktu bende) bir adam olan, kentin varlıklı toprak sahiplerindendi evlendiği adam. Bu benlenmedik olay pek sarsmıştı beni. Önemli olan şuydu: Bu genç toprak sahibinin çoktan beri kızın sözlüsü olduğunu, evlerinde onunla birçok kez karşılaştığını öğrenmiştim. Kendime pek güve-

nim olduğu için gözlerim bir şey görmüyor olmalıydı. Bana dokunan da buydu işte: Herkesin bildiğı bir şeyden nasıl olmuştu da ben habersiz kalmıştım? Birden müthiş bir öfkeye kapılmıştım. Kıza aşkımı belli ettiğimi, onunsa beni uyarmadığını -demek ki alay ediyordu benimle- yüzüm kızarak anımsıyordum. Onun benimle hiç de alay etmediğini, tersine, bu türlü konuşmalarımı şakayla kestğini, başka bir şeyden söz açtığını sonraları anladım kuşkusuz. Ama o zaman anlayamazdım bunu. Öç alma duygusuyla tutuşuyordu içim çünkü. Düşündükçe kendi kendime şaşıyorum: Bu öç alma duygusu, öfkem pek ağır geliyordu bana, tiksindiriyordu beni. Uçarı yaratılışlı olduğum için uzun süre bir kimseye kızamazdım. Bu yüzden öfkemi zorla körüklüyor, körükledikçe de kabalaşıyor, budalalaşıyordum. Fırsat kolluyordum. Bir zaman sonra buldum da fırsatı: Büyük bir toplantıda bambaşka bir nedenle "rakibim"e hakaret ettim. O günlerin -bin sekiz yüz yirmi altı yıllarıydı- önemli bir olayı üzerine düşüncesini alaya aldım. Toplantıda olanlar bunun pek ince, zekice bir alay olduğunu söylüyorlardı. Sonra üstüne üstüne gittim hep, öylesine kaba davrandım ona ki, aramızda büyük fark olduğu halde, -ondan daha gençtim, önemsiz bir kimseydim, rütbem de onunkinin yanında sıfırdı- düello çağrımı kabul etmek zorunda bıraktım onu. Sonra kesinlikle öğrendim ki, adam düello çağrımı biraz da beni kıskandığı için kabul etmişti: Daha sözlüyken, sözlüsüyle aramdaki yakınlığı kıskanıyormuş. Benim düello çağrımı kabul etmediğini karısının öğrenmesinden, elinde olmadan onu küçük düşürmeye başlamasından, ona olan sevgisinin sarsılmasından korkuyordu. Düello tanığımı bulmak çok kolay oldu benim için. Bizim alaydan bir teğmen bu işi üzerine aldı. O zamanlar düello yapmanın cezası büyüktü, ama gene de önlenemiyordu bir türlü. Özellikle askerler arasında modaydı. Kişioğlu bazen bu denli yabanileşiyor işte. Haziranın sonlarıydı, devrisi sabah saat yedide kent dışında bir yerde karşılaşacaktık... Tam o sırada gerçekten de pek uğursuz bir olay oldu. Öfkeli, kötü bir ruhsal durum içinde eve döndüğümde bir şey için kızdım emir erim Afasaniy'e. Vargücümle iki tokat vurdum yüzüne. Öyle ki burnu kanadı zavallının. Yeni almıştım onu hizmetime, daha önce de vurduğum olmuştu ona, ama o akşamki kadar azgın bir öfkeyle hiç vurmamıştım. Kırk yıl geçti aradan dostlarım, inanır mısınız, o iki tokat aklıma geldikçe hâlâ yüzüm kızarır, yüreğim sızlar. Yattım, üç saat kadar uyudum, uyandığımda gün ağarmak üzereydi. Aceleyle kalktım, daha uyumak istemiyordu canım, pencereye gittim, açtım -pencerem bahçeye bakıyordu-, baktım güneş doğuyor, ılık bir yel esiyordu. Huzur vardı doğada, kuşlar cıvıldaşmaya başlamıştı dallarda. Ruhumu iç-

renç, adi bir duygu kaplamıştı. Anlayamıyordum bunun ne olduğunu. “Kan dökmeye gideceğim için mi acaba?” diye geçiriyordum içimden. “Sanmam, ona benzemiyor. Ölümünden, öldürülmekten korkuyorum da ondan mı acaba? Hayır, ondan da değil...” Birden anladım neden olduğunu: Dün gece Afanasiy’e vurmuştum!.. Her şey gözümün önüne geldi gene, yeni baştan yaşıyordum o olayı sanki: Karşımda dimdik duruyordu. Bense kolumu savurarak vargücümle indiriyordum yüzüne tokatı. Hazıroldaydı, ben vurdukça sarsılıyor, kendini korumak için kolunu kaldırmaya bile cesaret edemiyordu... bir insan böylesine çıkarılmıştı insanlıktan... insan insanı dövüyordu... Ne soysuz bir canavarlıktı bu! Yüreğime bir bıçak saplanmıştı birden. Olduğum yerde donakalmıştım. Güneş doğmuş, doğayı ısıt ısıt yapmıştı. Yapraklar mutlu gülümsüyor, kuşlar cıvı cıvı ötüyordu... Ellerimle yüzümü kapayıp yüzükoyun karyolama attım kendimi, hüngür hüngür ağlamaya başladım. Ağabeyim Markel’i, ölmeden önce söylediklerini anımsamıştım: “Sevgili, değerli dostlarım, niçin hizmet ediyorsunuz bana, niçin seviyorsunuz beni? Hizmet etmenize değer miyin?” Birden “Değer miyim?” diye sordum kendi kendime. Öyle ya, benden hiç ayrılığı olmayan, benim gibi Tanrının bir kulu olan bir insanın bana hizmet etmesine neyimle hak kazanmıştım? Bu soru ilk kez o zaman saplandı yüreğime işte. “Canımın içi anacığım, aslında herkes her şeye karşı suçludur. Ama insanlar bilmiyorlar bunu, bilselerdi yeryüzü cennete dönerdi!” Hem ağlıyor, hem şöyle geçiriyordum içimden: “Tanrım, yanlış olabilir mi bu? Belki gerçekten bütün insanlardan suçlu, daha kötüyüm!” Bir anda gerçeği görmüştüm: Ne yapmaya gidiyordum? Bana karşı hiçbir suç işlememiş, iyi yürekli, kafası çalışan, soylu bir insanı öldürmeye, karısını da mutluluktan ömür boyu yoksun bırakmaya, hayatını zindana çevirmeye gidiyordum. Karyolama yüzükoyun uzanmış, yüzümü yastığa bastırmış yatıyordum. Zamanın nasıl geçtiğinin farkına bile varmadım. Teğmen arkadaşım tabancalarla çıkageldi: “İyi, kalkmışsın, vakit tamam, hadi gidiyoruz.” İyice şaşırdım o anda, arabaya binmek üzere çıktık gene de. “Biraz bekle beni burada, dedim, hemen geliyorum, cüzdanımı unuttum içeride.” Afanasiy’in odasına koştum: “Afanasiy, dedim, dün akşam iki tokat attım sana, affet beni.” Ürperdi zavallı, korkmuştu, öyle bakıyordu yüzüme. Bu kadarcık sözün yetmediğini anlamakta gecikmedim. Subay giysilerimle ayaklarına kapandım birden: “Affet beni!” dedim. O zaman hepten şaşırdı zavallı: “Efendim, komutanım, ne yapıyorsunuz... değer miyim...” Birden ağlamaya başladı. Biraz önce benim yaptığım gibi elleriyle yüzünü kapayarak ağlıyordu. Pencereye döndü, sarsıla sarsıla ağlamayı sürdürdü. Koşarak arkadaşı-

min yanına gittim, arabaya atladım, “ Çek!” diye bağırdım arabacıya. “Büyük düellocu karşında işte!” dedim arkadaşşıma. Son derece keyifliydim. Yol boyunca durmadan güldüm, gevezelik ettim. Arkadaşıım yüzüme bakarak “Aferin, kardeşim, erkek adamsın, diyordu. Üzerindeki giysinin onurunu koruyacağına inanıyorum.” Düello yerine geldik, ötekiler daha önce gelmiş, bizi bekliyorlardı. Karşı karşıya koydular bizi, aramızda on iki adım uzaklık vardı. Önce o ateş edecekti. Karşısında neşeli bir yüzle duruyor, yüzüne bakıyordum. Gözümü kırpmadan, sevgiyle bakıyordum ona, ne yapacağımı biliyordum. Tetiği çekti, mermi yanağımla kulağıını sıyrarak geçti. “Tanrıya şükürler olsun, bir insan öldürmekten korudu sizi!” diye bağırdım. Geri döndüm, ona doğru fırlatıp attım tabancayı: “Yerin orasıdır!” diye bağırdım arkasından. Sonra düşmanşıma döndüm: “Sayın bayım, dedim, bu budala genci size hakaret ettiğı, şimdi de sizi kendisine ateş etmek zorunda bıraktığı için bağışlayın. Sizden on kat, belki daha da çok kötü bir insanım. Sizin için dünyada en değerli insan olan o bayana bunu böylece söyleyin.” Üçü birden bağırılmaya başladılar. Düşmanım kızmıştı bile: “Madem dövüşmek istemiyordunuz, ne diye buraya getirttiniz beni?” Neşeli, karşılık verdim: “Dün budalaydım, bugün akıllandım.” - “Dün için doğru söylediğimize inanıyorum ya, bugün için söylediğimizin doğru olduğuna inanmak güç.” Alkışlayarak , “Bravo!” diye haykırdım. “Bunda da haklısınız!” - “Ateş edecek misiniz, etmeyecek misiniz? Bayım.” “Etmeyeceğim, siz istiyorsanız edebilirsiniz. Ama siz de etmeseniz iyi olur.” Düello tanıkları da bağırıyordu. Özellikle benimki susmuyordu hiç: “Alayımızın onurunu bir paralık ettin! Düelloda özür dilemek de olur muymuş hiç! Bilseydim böyle olacağını!” Karşılarına geçtim, gülmüyordum artık: “Baylar, dedim, yaptığı budalalıktan pişman olup, suçunu herkesin önünde itiraf ederek özür dileyen bir insanın bu davranışı günümüzde böylesine garip bir şey midir?” Benim tanık bağırıyordu gene: “Düello alanında olmaz bu ama!” - “Çok haklısınız. Aslında buraya gelir gelmez özür dilemeli, karşımdakini öldürücü, büyük bir günaha sokmamalıydım. Ama sosyetemizde öylesine çirkin bir anlayış vardır ki, böyle davranmam olmazdı. On iki adımdan namlunun karşısında durduktan sonra bir anlam taşıyabilirdi sözlerim. Buraya geldiğimizde söyleseydim bunu “ödlek, tabancadan korktu saçmalıyor” derdiniz. Birden “Baylar, diye haykırdım, çevrenize, Tanrının bizlere bağışladığı şeylere bakın bir: Gökyüzü pırıl pırıl, hava mis gibi, otlar körpecik, kuşlar cıvıldaşıyor. Doğa huzur içinde, mutlu. Oysa bizler, yalnızca biz Tanrıtanımaz, budala insanlar dünyanın cennet olduğunu anlamaya yanaşmıyoruz. Bunu anlamaktan kaçınamamız her şeye yeter.

Bütün güzelliklerinin bilincine bir anda varırız. Kucaklaşırız o zaman, ağlamaya başlarız... Konuşmamı sürdürmek istiyordum ya, elimden gelmedi, ruhumu tatlı, baş döndürücü bir duygu kapladı. Ömrümde hiç duymadığım bir mutluluk doldurmuştu yüreğimi. Düşmanım " ok doğru söylüyorsunuz, dürüstçe, akıllıca edilmiş sözler bunlar, dedi. Pek ilginç bir adamsınız." Ben de gülümsedim: "şimdilik alay ediyorsunuz benimle, edin bakalım, ama zamanı gelecek  veceksiniz bu söylediklerimi." - "şimdi de hazırım övmeye, dedi, izninizle elimi uzatacağım size,  nk  gerçekten de içten olduğunuz kanısındaım:" - "Hayır, dedim, şimdi uzatmayın, iyi insan olduğuin, saygınızı hak ettiğim zaman uzatırsınız, böylesi daha iyi olur." Eve döndük, düello taņıęım habire söyleniyordu. Bense  p yordum onu. Olaydan hemen haberdar oldu arkadaşlarım, toplanıp beni yargılamaya başladılar: " niformalarımızın onurunu lekeledi, istifa et-sin." Savunucularını da vardı: "Düşmanın karşısından kaçmadı, ateş etmesinden korkmadı ya." - "Ama  teki atışlardan korktu, düello alanında özür diledi." Savunucularım bu düşünceye karşı duruyorlardı: "Korksaydı önce ateş eder, ondan sonra özür dilerdi, oysa dolu tabancayı fırlattı attı. Hayır baylar, bambaşka bir durum var burada." Dinliyordum bu konuşmaları. Hoşuma gidiyordu bu. "Sevgili arkadaşlarım, dostlarım, dedim, korkmayın, verdim istifamı, bu sabah kalemeye gidip dilekçemi verdim. Emir gelir gelmez manastıra gideceğim, istifa etmemin nedeni de budur zaten." Ben böyle söyleyince hepsi kahkahalarla gülmeye başladı: "Baştan söyleseydin bunu ya, anlaşıldı şimdi.. rahipleri yargılamak olmaz." Durmadan gülüyorlardı, ama hiç de alay yoktu bu g l şlerinde. Tam tersine, içten, neşeli, tatlı tatlı gülüyorlardı. Birden hepsi sevmişti beni, düello alanındaki davranışımı en çok kınayanlar bile değişivermişti. Emir gelinceye dek geçen bir ay içinde hep el üstünde tuttular beni: "Ah seni rahip efendi, seni..." diye takılıyorlardı. Hepsi tatlı sözler söylüyordu bana, kararım-dan döndürmeye çalışıyorlardı: "Ne yaptığını biliyor musun sen?" - "Hayır, diyorlardı, yiğit bir askerdir o. Kurşuna karşı durdu, isteseydi kendi de ateş edebilirdi. Bir gece önce manastıra gitmiş düşünde, o yüzden böyle davrandı. Kentte de hemen hemen aynı durum vardı. Eskiden  zel bir ilgi g stermezlerdi bana. Yalnızca iyi karşılarlardı, o kadar. Verdiğim karar ağızlarda dolaşıyordu şimdi, evlerine çağırıyor-lardı hep: Takılıyorlardı bana. Ama sevdikleri de besbelliydi. Burada şunu da söyleyeyim, her yerde d ellomuzun sözü edildiği halde, büyükler örtbas etti bunu. Düello ettiğim geç, generalimizin yakın ak-rabasıydı  nk . Kan d k lmemişti zaten, şaka etmiştik sanki. İstifa dilekçemi vermem iyice tatlıya bağladı işi. Kentlilerin gülmesine al-

dırmadan -çünkü içtendi gülmeleri, kötülük yoktu-, yüksek sesle, korkusuzca konuşmaya başlamıştım. Çoğunlukla akşam toplantılarında kadınlar arasında geçiyordu bu konuşmalar, kadınlar beni dinlemeye bayılıyorlardı. Kocalarıyla konuşmaya zorluyorlardı beni. Gözümün içine baka baka eğleniyorlardı benimle: "Herkesin günahı benim nasıl olur? Söz gelişi sizin işlediğiniz bir günahıtan ben sorumlu tutulabilir miyim hiç?" Şöyle karşılık veriyordum: "Dünya bundan yüzyıllar önce yanlış yola sapmışken, yalan gerçek diye belleniyor-ken, herkesten yalancı olması isteniyorken bunu anlayabilir misiniz hiç? Örnek ortada işte, ömrümde bir kez içten davranacak oldum, hepimiz budala yerine koydunuz beni: Seviyorsunuz, ama budala da sayıyorsunuz." Bir keresinde, salonları konuk dolu olan evin hanımı yüksek sesle gülerek: "Sizi sevmemek olur mu hiç?" dedi. Baktım, uğruna kocasını düelloya çağırdığım, daha kısa bir zaman önce nişanlımı gözüyle baktığım genç bayan, kadınların arasından kalktı birden. Toplantıya ne zaman gelmişti, bilmiyordum. Yanıma geldi, elini uzattı: "İzin verin bir şey söyleyeyim. Sizinle alay etmeyi aklımın ucundan geçirmedim. Tam tersine, o günkü davranışınız için gözyaşlarımla teşekkür ederim size, sonsuz saygılarımı sunarım." Sonra kocası geldi, arkasından konukların hepsi kuşattılar beni, neredeyse boynuma atılıp öpeceklerdi. Öyle mutluydum ki! Yanıma sokulanlardan orta yaşlı bir bay pek dikkatimi çekti o anda. Adını biliyordum ya, tanıştırılmamıştık, hatta o akşama dek hiç konuşmamıştık.

d) Esrarengiz Ziyaretçi

Uzun zamandan beri kentimizde yüksek bir devlet memurluğunda bulunan bu bayı herkes sever sayardı. Oldukça zengindi. Hayırseverliğiyle tanınmıştı. Düşkünler evine, öksüzler yurduna büyük bağışlarda bulunmuştu. Bunlardan başka, gizli olarak da çokça hayır işlediği ölümünden sonra anlaşıldı. Elli yaşlarındaydı, sert bir görünüşü vardı, pek az konuşurdu. On yıllık evliydi, karısı çok gençti, üç küçük çocuğu vardı.

Ertesi gün akşamı evimde oturuyordum, birden kapı açıldı, içeriye bu bay girdi.

Burada şunu da söylemeliyim: İstifa dilekçemi verdikten hemen sonra eski evimden ayrılmış, hizmetçisiyle yalnız başına yaşayan yaşlı, dul bir memur karısının evine taşınmıştım. Düello dönüşü Afanasiy'i bölüğe geri yollamıştım: Ayaklarına kapandığım için yüzüne bakmaktan utanıyordum. Tanrı hizmetine hazırlanmamış insanlar bazen haklı davranışlarından bile böylesine utanç duyarlar.

İçeri giren bay "Birkaç günden beri çeşitli toplantılarda büyük bir merakla dinliyorum sizi, dedi. Daha ayrıntılara inerek konuşabilmek için sizinle tanışmak istedim. Böylesine büyük bir iyilikte bulunur musunuz bana sayın bayın?" Şaşırmıştım: "Hay hay, dedim, elimden geleni seve seve yaparım. Hem büyük bir onurdur bu benim için. Korkmuştum da diyebilirim. Çünkü salonlarda dinliyorlar, ilgileniyorlardı benimle, ama hiç kimse böylesine içten, kararlı bir merakla gelmemiştii yanıma. Oysa bu bay evimde gelip bulmuştu beni. Oturdu. "Yüce bir ruh gücünüz var, diye ekledi. Böylesine bir durumda toplumun gözünde küçük düşme pahasına gerçeğe hizmet etmekten çekinmediniz, yılmadınız." - "Biraz fazla büyütüyorsunuz," dedim. "Hayır, büyüttüğüm falan yok, inanın ki böyle bir davranışta bulunmak sizin sandığınızdan çok daha güçtür. Beni şaşırtan da bu zaten, bunun için geldim size. Belki de pek yersiz olan bu merakımı küçümsemezseniz, düelloda özür dilemeye karar verdiğiniz anda ne hissettiğinizi -anımsıyorsunuz elbette- anlatın bana. Bu dileğimi hafiflik olarak almayın. Tam tersine, gizli bir amacım var bunu sizden isterken. Tanrı ikimizin yakın dost olmasını uygun görürse, sanırım sonra açıklarım size bu gizli amacımı."

Onu dinlerken doğrudan gözlerinin içine bakıyordum. Birden aşırı bir güven doğdu içimde ona karşı. Üstelik ben de merak etmeye başlamıştım. Bu adamın ruhunda esrarlı bir şey olduğunu söylüyordu bana önsezim.

- Düşmanımdan özür dilediğim anda ne hissettiğimi soruyorsunuz, diye karşılık verdim. Gelin şimdiye dek hiç kimseye anlatmadığım şeyleri en baştan anlatayım size.

Afanasiy'i tokatlayışımı, sonra ayaklarına kapanışımı anlattım ona. Sonra ekledim:

- Düello anında neden rahat olduğumu kendiniz de anlamışsınızdır sanırım. Çünkü ruhumdaki değişiklik daha evdeyken olup bitmişti, bu yüzden yolda da düello alanında da son derece rahattım, hatta neşeliydim de diyebilirim."

Yüzüme tatlı tatlı bakarak dinliyordu. Sözlerimi bitirince: "Bütün bunlar pek ilginç, dedi, gene geleceğim sizi ziyarete." Hemen her akşam gelmeye başlamıştı bana. O da kendisinden söz etseydi biraz, çok iyi dost olurduk. Ama bir sözcük etmiyordu, hep benimle ilgili sorular soruyordu. Öyle olduğu halde, pek sevmiştim onu, bütün duygularımı içtenlikle anlatıyordum ona, şöyle düşünüyordum çünkü: "Sırrından bana ne, iyi, dürüst bir insan olduğunu görüyorum ya yeter." Üstelik benden yaşlı, her bakımdan üstün olmasına karşın, küçümsemeden ziyaretime geliyordu. Yararlı çok şey öğrendim on-

dan: Kafası çalışan bir insandı. Bir akşam durup dururken “Hayatın cennet olduğu üzerine uzun zamandan beri düşünüyorum,” dedi. Hemen ekledi peşinden: “Ashnda hep bunu düşünüyorum.” Yüzüne bakarak gülümsüyordu. “Sizden daha kesinlikle inanıyorum buna, dedi. Nedenini sonra öğreneceksiniz.” Onu dinlerken kendi kendime şöyle düşünüyordum: “Birşeyler açmak istiyor bana.” Cennet, diyor-du, her birimizin içinde gizlidir. İşte benim içimde de var bir cennet, istesem, yarın bütün hayatım cennet olurverir.” Yüzüne bakıyordum: Duygulu konuşuyordu, beni sorguya çekiyor gibi bakıyordu gözleri-min içine. “Her insanın dünyada işlenmiş bütün günahlara ortak olduğu üzerine söyledikleriniz son derece doğrudur. Gerçekten de, insanlar bunu anladıkları anda hayal ettikleri cennete kavuşacaklardır.” İçim sızlayarak: “Ama ne zaman olur bu? diye haykırdım. Olur mu? Yalnızca bir umut değil mi bu söylediğiniz?” - “Söylediklerinize kendiniz inanmıyorsunuz demek. Şuna kesinlikle inanın ki, bir umut dediğiniz şey gerçekleşecektir. Ama şimdi değil, zamanı gelince... her oluşumun bir yasası vardır çünkü. Ruhsal, psikolojik bir olaydır bu. Dünyanın değişebilmesi için önce insanların değişmesi gerekir. Herkes birbirinin gerçek kardeşi olmadığı sürece insanların kardeşliğinden söz edilemez. Kişioğlunun yaratılışı, hakkına razı olmaya bırakmaz onu hiçbir zaman. Bu yüzden herkes kendine verile-ni az bulup homurdanacaktır her zaman. Başkalarını çekemeyecek, onları yok etmeye çalışacaktır. Bunun ne zaman gerçekleşeceğini so-ruyorsunuz. Gerçekleşecek, ama önce kişioğlunun yalnızlaşma çağı-nın sona ermesi gerekmektedir.” - “Hangi yalnızlaşmadan söz ediyor-sunuz?” diye sordum. “Şimdi, özellikle bu son günlerde her yerde gi-derek yaygınlaşan yalnızlaşmadan. Henüz tam başlamadı, zamanı gelmedi... çünkü şimdi herkes kişiliğini tam olgunluğa erdirmek, ha-yatı tanımak çabasıdadır. Ne var ki olgunlaşacağız derken evrende yapayalnız olduklarını gördükleri için, bu çabaları kendi kendilerini yok etmekle sonuçlanır. Çünkü günümüzde herkes kopmuştur top-lumdan, kendi kabuğuna çekilmiştir. Herkes birbirinden uzaklaşıyor, saklayabildiğince şeyi de kendine saklıyor. Sonunda insanlardan kaç-maya başlıyor kişi. Kendi başına para biriktirirken şöyle düşünüyor: “Şimdi ne güçlüyüm! Hiçbir şeyden korkum yok artık!” Oysa ne denli zengin olursa, onu yok edecek güçsüzlüğün içine o denli gö-müldüğünü bilmez çılgın. Çünkü tek kendine güvenmeye alışmıştır. Toplumdan kopmuş, ruhuna, insanların yardımına inanmamayı, in-sanlardan birşeyler beklememeyi öğretmiştir. Paralarının, onların ona verdiği hakların kaybolmasından korkar yalnızca. Çağımızda in-sanlar gülünç bir inatla, kişiliğin gerçek güvenliğinin, yalnız başına

çalışmakta değil, tüm insanların beraberliğinde olduğunu anlamamakta diretmiyorlar. Ama hiç kuşku yok ki, bir gün gelecek, bu ürkünç yalnızlık da sona erecek, insanlar birbirlerinden kopmalarının anlamsızlığını bir anda anlayacaklar. Bunca zaman karanlıkta nasıl oturduklarına, ışığı göremediklerine şaşacaklar. Tanrı oğlunun dönüş bayrakları da o zaman görünmeye başlayacak gökyüzünde... Ama o zamana dek gene de yüksekte tutmalıyız bayrağı. Kişi, yalnız başına da kalsa, meczup görünmek pahasına, kardeşlik sevgisinin yeryüzünü kaplaması umuduyla, örnek olsun diye ruhunu yalnızlıktan kurtarmak zorundadır. Yüce düşüncenin ölmemesi için gereklidir bu..."

İşte böyle heyecanlı, coşkun konuşmalarla geçiriyorduk akşamlarımızı. Toplantılara bile gitmiyordum artık. Tanıdıklara da pek seyrekle uğruyordum. Zaten modam da geçmişti. Kimseyi suçlamış olmak için söylemiyorum bunu, çünkü sevmeyi sürdürüyorlardı beni, iyi davranıyorlardı bana. Ama modanın sosyete de büyük yeri olduğunu kabul etmek zorundayız. Sonunda hayranlıkla bakmaya başlamıştım esrarengiz ziyaretçime, çünkü zekâsının bana verdiği zevk yanında, onun gizli bir niyeti olduğunu, yüce bir kahramanlığa hazırlandığını sezinliyordum. Onun sırrıyla açıktan açığa ilgilenmemem, ona bu konuda hiçbir şey sormamam hoşuma gidiyordu belki de. Ama sonunda onun dayanamadığını, bana birşeyler anlatmak için sabırsızlandığını sezinlemeye başlamıştım. Beni ziyarete başlamasından yaklaşık bir ay sonra bu sabırsızlığı artık iyice belli oluyordu. Bir keresinde şöyle sordu: "Kentte bizimle çok ilgilendiklerini, size böyle sık sık gelmeme şaşıklarını biliyor musunuz? Ama önemsemeyin, nasıl olsa yakında her şey anlaşılacak." Bazen birdenbire pek heyecanlanıyordu, böyle durumlarda çoğunlukla hemen kalkar giderdi. Bazen de ruhumu okumak ister gibi bakardı gözlerimin içine; "Bir şey söyleyecek," diye düşünürdüm. Ama bildiğim, olağan bir şeyden söz etmeye başlardı. Baş ağrılarından yakınıyordu sık sık. Bir akşam uzun bir süre heyecanlı heyecanlı konuştuktan sonra, baktım yüzü birden bembeyaz oldu, değişti, dik dik gözlerimin içine bakmaya başladı.

- Ne oluyor size? diye sordum. Fenalık mı geldi?

Gene baş ağrısından yakındı.

- Ben... size bir şey söyleyeyim mi... ben... birisini öldürdüm.

Bunu söylerken gülümsüyordu, ama yüzü kireç gibiydi. Bir şey düşünmeye fırsat bulamadan "niçin gülümsüyor?" sorusu saplandı kafama. Benim de yüzüm bembeyaz olmuştu.

- Ne? diye bağırdım.

Solgun gülümseme hâlâ dudaklarındaydı.

- İlk sözcüğü söylemenin bana ne denli pahalıya oturduğunu gö-

rüyorsunuz, diye ekledi. Başladık bir kez, demek, doğru yola girdim. Gideceğim.

Uzun süre inanamadım buna. Üç gün peşpeşe gelip her şeyi bütün ayrıntılarıyla anlattıktan sonra inanabildim ancak. İlk başta deli sanıyordum onu, ama sonunda söylediğinin doğruluğuna büyük bir üzüntüyle inandım. On dört yıl önce korkunç bir cinayet işlemiş. Kentimizde bir evi olan, varlıklı bir tüccardan dul kalmış, genç, güzel bir kadını öldürmüştü. Kadına tutulunca, gidip duygularını açmıştı ona, evlenmeleri için gönlünü etmeye başlamıştı. Ama kadın o sıralar görevde olan yüksek rütbeli bir subaya kaptırmıştı gönlünü, yakında bekliyordu onu. Dostumun evlenme önerisini reddetmiş kadın, bir daha da evine gelmemesini söylemiş. Ayağı evden kesilince o da bir gece her şeyi göze alarak, olağanüstü bir cesaretle bahçe duvarından dama atlamış. Olağanüstü cesaretle işlenen suçlar ötekilere oranla daha çok başarıya ulaşırlar. Evin içini biliyormuş. Çatıdaki delikten tavan arasına girmiş, merdivenden inmiş, merdiven dibindeki kapının hizmetçilerin umursamazlığı yüzünden çoğunlukla kilitlenmediğini de biliyormuş. Buna bağlamış bütün umutlarını. Kilitli değilmiş kapı. Koridora çıkıp, kadının kandil yanan yatak odasına girmiş. Şansa bakın ki, oda hizmetçisi kızların ikisi de hanımlarından gizli, aynı sokakta oturan bir arkadaşının isim günü eğlencesine gitmişlermiş. Öteki hizmetçiler alt kattaki hizmetçi odasıyla mutfakta uyuyorlarmış. Kadını uyuyor görünce ona karşı aşırı bir istek yakmış içini, ama sonra kıskanç bir öç duygusu doldurmuş yüreğini, kendini bilmeden, sarhoş gibi yaklaşmış yanına, bıçağı tam kalbine saplamış. Öyle ki, bağıraramamış bile kadın. Sonra, hizmetçilerden kuşkulansınlar diye şöyle yapmış: Kadının para çantasını cebine indirmiş; yastığın altında bulduğu anahtarlarla komodini açmış, birtakım şeyler almış içinden, özellikle bir hizmetçinin alabileceği şeyler seçmiş. Yani değerli kâğıtları bırakmış, yalnızca paraları almış. Büyük altınları almış da, küçük, ama on kat daha değerli taşlara elini sürmemiş. Bu arada anı diye bir şey daha almış ama onun sözünü ileride edeceğim. Bu korkunç cinayeti işledikten sonra gene aynı yoldan çıkıp gitmiş. Kentin büyük bir dehşete kapıldığı ertesi gün de, aradan geçen bunca zaman da gerçek katilden kuşkulanmak hiç kimsenin aklına gelmemiş! Kadını sevdiğini kimse bilmiyormuş. Çünkü konuşmayı pek sevmezmiş, sırrını açabileceği bir dostu da olmamış hiç. Öldürülen kadının uzak dostu -son iki haftadır hiç ziyaretine gitmemişti çünkü- biliyorlardı onu. Kadının köle uşağı Pyotr'dan kuşkulanılmış hemen. Her şey de bu kuşkuları doğruluyormuş: Kadın, Pyotr'u o yıl askere vermeye niyetliymiş. Kölelerinden birini askere vernesi gere-

kiyormuş, yalnız olduğu, üstelik güvenilir bir uşak olmadığı için Pyotr'u düşünüyor, bunu açık açık da söylüyormuş. Pyotr da biliyormuş bunu. Adamın sarhoşken meyhanede öfkeyle onu öldüreceğini söylediğini duyanlar varmış. Cinayetten iki gün önce evden kaçmış, kentte kimsenin bilmediği bir yerde saklanıyormuş. Kadının öldürülmesinden bir gün sonra zilzurna sarhoş, kentin çıkış kapısında yakalamışlar onu. Cebinde bir bıçak varmış, sağ avuç içi nedense kanlıymış. Burnunun kanadığını iddia etmiş, ama inanan olmamış. Oda hizmetçisi kızlar da arkadaşlarının isim günü eğlencesine gittiklerini, dış kapıyı açık bıraktıklarını söylüyorlarmış. Suçsuz uşağı suçlu gösteren böyle birçok durumlar daha varmış. Tutuklamışlar onu, yargılamaya başlamışlar. Ama bir hafta sonra hastalanmış zavallı, ateşler içinde, kendini bilmeden ölmüş. Cinayet dosyası da kapanmış böylece. Yargıçlar, büyükler, toplum, kısacası herkes cinayeti ölen uşağın işlediğine kesinlikle inanıyormuş. Asıl katilin cezası ondan sonra başlamış...

Artık dostum olan esrarengiz konuğun başlangıçta vicdan azabı bile duymadığını söylüyordu. Sonra acılı yıllar başlamış. Kadını öldürdüğüne, artık onun yaşamadığına, onu öldürmekle kendi sevgisini de öldürmüş olduğuna -tutkusu içinde kalmıştı çünkü- üzülüyormuş. Ama kuşkusuz bir insanın kanını akıttığını umursadığı yokmuş hiç. Kurbanının başkasının karısı olabileceği düşüncesi olanaksız geliyormuş ona. Bu yüzden uzun süre başka türlü davranamayacağı düşüncesi yer etmiş içinde. Uşağın cezaevine atılması, başlangıçta biraz üzmüş onu, ama hemen hastalanması, peşinden de ölmesi içini rahatlatmış. Şöyle düşünüyormuş kendi kendine çünkü: "Cezaevine atıldığı ya da korktuğu için ölmediği besbelli. Evden kaçtığına korkütük sarhoş, ıslak toprağın üzerinde geceliyordu, o zaman üşütmüş olacak." Çaldığı paralarla eşyalar pek düşündürmüyormuş onu. Onları, kuşkuyu kendinden uzaklaştırmak için çalmıştı çünkü, başka bir amacı yoktu. Zaten pek öyle bir şey de tutmuyorlardı. Kısa bir zaman sonra hepsini, biraz da kendi ekleyerek, kentimizde kurulan düşkünler evine bağışlamış. Vicdanı rahat etsin diye yapmış bu bağışı. Çok gariptir -kendisi anlattı bunu bana-, bir zaman için rahat da etmiş vicdanı. Kendini işine vermiş. Güç bir görevi kendi isteğiyle almış üzerine, iki yıl bu görevde çalmış. Güçlü bir kişiliği olduğu için olanları unutmuş. Arada bir aklına gelirse, başka şeyler düşünmeye çalışıyormuş. Hayır işlerine katılmaya başlamış, başkentlerde duyulmuş adı, Moskova'da da Petersburg'da da oranın hayır kurumlarının üyeliğine seçilmiş. Ama sonunda içi sızlayarak düşünmeye başlamış. Bu anısını aklından silip atmaya gücü yetmiyormuş artık. Güzel, clü-

rüst bir kızıdan hoşlanmış. Evlenirse acısını unutacağını, yeni bir hayata başlayacağını, karısına, çocuklarına karşı görevlerini özenle yerine getirmeye çalışırken eski anılarından hepten uzaklaşacağını umarak hemen evlenmiş bu kızla. Ama tam tersi olmuş. Daha birinci aydan sonra şu düşünce sızlatmaya başlamış yüreğini: “Karım seviyor beni, bir bilse içimi...” Karısı ilk çocuğuna gebe kalıp bunu ona bildirdiğinde şöyle düşünmüş: “Bir insanın dünyaya gelmesine neden oluyorum, oysa birini de öldürdüm.” İki çocuğu daha olmuş: “Nasıl sevebilir, öğretebilir, terbiye edebilirim onları? Erdemden nasıl söz edebilirim?.. kan dökmüş bir insanım ben.” Çocuklar pek güzel büyüyorlarmış. Okşamak, sevmek istiyormuş onları. “Yavrularımın masum yüzlerine bakmaya hakkını yok benim.” Sonunda kurbanının öç almak tutkusunu haykıran kanının, mahvolan gençliğinin ürkünç hayalleri acı vermeye başlamış ona. Kâbuslar görmeye başlamış. Ama yüreği sağlam olduğu için uzun süre katlanmış bu acılara: “İçin için acı çekerek ödeyeceğim günahlarımı.” Ama bu umut da boşa çıkmış: Gün geçtikçe güçleniyormuş acısı. Hayırseverliği yüzünden saymaya başlamışlar onu. Sert, karamsar yaratılışından çekiniyorlar, ama aşırı saygı gösteriyorlarmış ona gene de. Ne var ki, kendisine gösterilen saygı çoğaldıkça acısı da dayanılmaz bir düzeye çıkıyormuş. İntihar etmeyi düşündüğünü itiraf etti bana. Ama bambaşka bir umut ışığı belirmiş içinde o ara. Önce olmayacak bir şey gibi görünmüş ona bu umut, çılgınlık sayıyormuş onu. Ama zamanla tüm yüreğini aydınlatmış bu ışık, öyle ki, bir an çıkmıyormuş aklından. Şöyle düşünüyormuş: “Bir toplantıda kalkıp, yüksek sesle söylemeliyim kaçını benim öldürdüğümü.” Üç yıl hep bunu düşünmüş. İşlediği cinayeti açıklarsa içindeki acıyı dindireceğine, huzura kavuşacağına bütün varlığıyla inanmaya başlamış sonunda. Bu inanç, içinde yer edince dehşete kapılmış. Bunu nasıl yapacağını bilemiyormuş çünkü. Tam bu sırada da benim düello olayı olmuş. “Sizden cesaret alarak kararımı verdim,” diyordu. Yüzüne baktım, ellerimi birbirine vurarak, yüksek sesle,

- Bu küçük olay böylesine bir kararlılık doğurabiliyor sizde demek! dedim.

- Kararlılığım üç yıl önce doğmuştu, dedi. Sizin davranışınız yalnızca dürttü onu. Bu davranışınız karşısında ayıpladım kendimi, gıpta ettim size.

Sert bir tavırla konuşuyordu.

- İnanmazlar size zaten, dedim. Aradan on dört yıl geçmiş.

- Kesin bir delilim var elimde. Onu gösteririm.

Ağlamaya başladım birden, kucaklayıp öptüm yanaklarından.

O anda her şeye karar verme yetkisi bendeymiş gibi,

- Bir şey söyleyin bana, dedi, bir karar verin! Çocuklarımla karım! Karım üzüntüsünden ölür, çocuklarım gerçi soyluluklarından yoksun edilmezler ya, ömürleri boyunca “cani çocuğu” damgasını alınlarında taşırlar. Ya babalarının onlara bırakacağı, hiç unutamayacakları o yüz kızartıcı anı!

Ben susuyordum.

- Ya onlardan temelli ayrılmak düşüncesi! Temelli, evet, temelli!

Bir şey söylemeden oturuyor, sessiz sessiz dua okuyordum. Sonunda ayağa kalktım, dayanamamıştım artık. Yüzüme baktı.

- Ne diyorsunuz?

- Gidin, dedim, söyleyin herkese. Dünyada gerçekten başka her şey geçicidir. Çocuklarınız büyüyünce, bu yüce kararlılığınızda nedensiz soyluluğun olduğunu anlarlar.

O akşam kesin kararını vermiş bir ruhsal durum içinde gitti. Ama ondan sonra üç hafta her akşam geldi. Hep hazırlanıyor, bir türlü kararını veremiyordu. Benim de içim sızlıyordu. Bakıyorsunuz bir akşam kararlı geliyor, duygulu konuşuyordu:

- İtirafımı eder etmez hayatımın cennete döneceğini biliyorum. On dört yıldır cehennemdeyim. Acı çekmek istiyorum. Kendimi acıya bırakıp, yaşamaya başlayacağım. Eğrilikle dünyanın öbür ucuna gider, ama geri dönülmez. Orada kalır insan. Şimdi yalnızca yakınlarımı değil, evlatlarımı bile sevmeye cesaret edemiyorum. Tanrım, belki de anlarlar çocuklarım bu acının bana neye mal olduğunu! Suçlamazlar belki babalarını! Tanrı güçte değil, gerçektir.

- Kahramanlığınızı anlayacaktır çocuklarınız, dedim. Hemen şimdi değil, sonra anlayacaklar. Çünkü gerçeğe, ulu gerçeğe, Tanrısal gerçeğe hizmet etmiş olacaksınız.

İyice avunmuş gidiyordu o akşam, ama ertesi akşam öfkeli, yüzü bembeyaz çıkageliyor, alaylı,

- Her gelişimde merakla “Gene açıklamadın mı?” diye sorar gibi inceliyorsunuz yüzümü, diyordu. Acele etmeyin bakalım, küçümsemeyin beni o kadar. Öyle sandığınız gibi kolay bir şey değil bu. Belki de vazgeçerim hem. O zaman siz ele vermezsiniz ya beni, ha?

Oysa kimi zaman, değil yüzünü merakla incelemek, başımı kaldırıp yüzüne bakamıyordum bile. Korkuyordum. Acı çekiyordum, içim sızlıyordu. Geceleri uyuyamaz olmuştum.

- Şimdi karımın yanından geliyorum, diye sürdürüyordu konuşmasını. İnsanın karısının ne demek olduğunu bilir misiniz siz? Evden çıkarken çocuklarım bağıryorlardı arkamdan: “Güle güle babacığım, çabuk gelin, Çocuk Dergisi okuyacağız sizinle:” “Hayır, anlaya-

mazsınız siz bunun ne demek olduğunu! Başkalarının uğradığı felaketlerden ders alamaz kişi.”

Gözleri parlıyor, dudakları titriyordu. Bir akşam yumruğunu var-gücüyle indirdi masaya, öyle ki üzerindeki eşyalar sallandı. Pek yumuşak huylu bir insandı, ilk kez görüyordum onu böyle.

- Çok mu gerekli bu? diye haykırdı. Kimse cezalandırılmadı, benim yüzümden hiç kimseyi Sibirya'ya sürmediler. O uşak hastalandı da öldü. Döktüğüm kan için de yeterince acı çektim. Hem söylesem de inanan olmaz bana, delillerime kulak asmazlar. Açıklamalı mıyım bunu, o kadar önemli mi bu? İşlediğim cinayetin cezasını ömrümün sonuna dek böyle acılar içinde kıvranarak çekmeye hazırım. Yeter ki karını, çocuklarımı perişan etmeyeyim. Benim yüzümden mahvolmalarına göz yummak hakça bir davranış olur mu? Yanılmıyor muyuz acaba? Sonra insanlar gerçeği anlayabilirler, değerini bilir, saygı duyarlar mı bakalım?

Kendi kendime düşünüyordum: “Tanrım! Böyle bir anda bile saygıyı düşünebiliyor insanlar!” Öylesine acımaya başlamıştım ki dostuma, acısını biraz olsun hafifletmek için kaderini paylaşmaya hazırdım. Çılgın biriydi. Böylesine bir kararlılığın ona neye mal olduğunu aklımla, ruhumla sezinleyince dehşete kapıldım. Gene yüksek sesle,

- Kaderim elinizde, dedi, son kararınızı verin!

- Gidip açıklayın, diye fısıldadım.

Konuşacak gücüm yoktu, ama kararlı fısıldamıştım. Masanın üstünde duran İncil'in Rusça çevirisini aldım. Yohanna'nın XII. bölümünün 24"üncü ayetini gösterdim ona:

“Gerçeği söylüyorum size, gerçeği: Buğday tanesi yere düştükten sonra yok olmazsa bir buğday tanesi olarak kalır. Ama yok olursa, o zaman bereketli ürün verir.” Bu ayeti o gelmeden biraz önce okumuştum.

Okuduktan sonra: “Doğru” dedi, ama acı acı gülümsedi. Bir an sustuktan sonra ekledi: “Bu kitaplarda ne varsa hepsi korkunç şeyler. İnsanın gözüne sokmak pek kolay onları. Kim yazdı bu kitapları, söyler misiniz, insanlar mı yoksa?”

- Kutsal ruh yazdı.

Gene gülümsedi, ama nefret vardı bu gülüşünde.

- Size göre hava hoş tabii, dedi.

Kitabı aldım gene, başka bir yerini açıp gösterdim. Yahudilere Kutsal Öğütten X. bölüm, 31'inci ayetti bu. Okudu: “Yaşayan Tanrının eline düşmek korkunçtur.”

Okuyunca fırlattı attı kitabı. Tüm bedeni sarsılmaya başlamıştı.

- Müthiş bir ayet bu, dedi. Tam zamanında çıkardınız onu karşıma, itirazım yok.

Ayağa kalktı.

- Hadi hoşçakalın, dedi. Belki bir daha gelmem buraya... cennette görüşürüz. Demek ki on dört yıldır “yaşayan Tanrının eline” düşmüşüm. Bu on dört yılının adı bu olacak demek. Yarın beni bırakmaları için yalvaracağım bu ellere...

Kucaklamak, öpmek istiyordum onu, ama cesaret edemiyordum. Yüzü pek sertti, üzgün bakıyordu. Çıkıp gitti. “Tanrım, nereye gitti!” diye geçirdim içimden. Tasvirlerin önünde yere diz çöktüm hemen, gözyaşları dökerek düşkünlerin yardımcısı Tanrısal Anamıza onun için dua ettim. Aradan yarım saat geçti, ben hep ağlayarak dua ediyordum. Gece geç vakitti, on iki olmuştu saat. Baktım, birden o açtı kapıyı gene, içeri girdi.

- Neredeydiniz? diye sordum.

- Ben, dedi ben bir şey unuttum sanırım burada... mendilimi... Eh canım, hiçbir şey unutmadım, izninizle oturayım biraz...

Sandalyeye oturdu. Karşısında ayakta duruyordum. “Siz de oturun,” dedi. Oturdum. İki dakika öyle oturduk, gözlerini yüzümden ayırmıyordu, birden gülümsedi -bu gülüşünü hiç unutamam-, sonra kalktı, kucakladı beni, öptü...

- Sana bu ikinci gelişimi unutma, dedi. Duydun mu, unutma!

İlk kez sen diyordu bana. Sonra gitti. “Yarın,” diye düşündüm kendi kendime.

Düşündüğüm gibi de çıktı. Ertesi gün dostumun doğum günü olduğunu bilmiyordum o akşam. Son günler hiç çıkmıyordum dışarı, bu yüzden haberim olmamıştı. Yaş gününde bütün kentli toplanırdı evinde. O gün de öyle olmuş. Yemekten sonra elinde bir kâğıtla -itirafnamesiydi bu- salonun ortasına çıkmış. Yüksek sesle okumaya başlamış. Cinayet bütün ayrıntılarıyla anlatılıyormuş burada. Şöyle bitiyormuş: “Bir canavar olduğum için insanların arasında kalamam artık; Tanrı gözümü açtı, acı çekmek istiyorum!” Cinayeti kendisinin işlediğini ispat etmek için, on dört yıl sakladığı delilleri masanın üzerine koymuş: Kuşukuları üzerinden uzaklaştırmak amacıyla çaldığı, kadının birkaç altın eşyası, boynundan çıkarıp aldığı madalyonuyla haçı, -madalyonun içinde sözlüsünün resmi vardı-, not defteri, iki de mektup: Mektuplardan biri sözlüsündendi, yakında geleceğini yazıyordu; öteki de kadının bu mektuba cevabıydı, yarım kalmıştı, ertesi gün tamamlayıp yollamayı düşünerek yazı masasının üzerinde bırakmış olmalıydı onu. Dostum bu iki mektubu niçin almıştı? Suçunun bu kesin delillerini niçin yakmamıştı? Herkes şaşırmış, dehşete kapılmıştı. Aşırı bir merakla dinledikleri halde, hiç kimse inanmak istemiyordu buna. Hasta olduğunda karar kılındı. Birkaç gün sonra

kentte herkes zavallı adamın delirdiğinden söz ediyordu. Valilik, yargı organları işi hasıraltı edemezlerdi, ama onlar da yavaştan alıyorlardı: Dostumun ortaya çıkardığı eşyalar, iki mektup insanı düşünmeye zorluyordu ya, gene de bu deliller ne denli sağlam olurlarsa olsunlar, yalnızca onlara dayanarak kesin bir suçlamanın yapılamayacağına karar vermişlerdi. Tanışıyorlardı, öldürülen kadın saklaması için vermiş olabilirdi bunları ona. Bu eşyaların öldürülen kadının olduğu, sonra kadının dostları, akrabalarınca doğrulanmıştı. Bundan hiç kimsenin kuşkusu yoktu. Ama hâlâ kesin karar verilemiyordu. Beş gün sonra dostumun ağır hasta olduğu öğrenildi. Hastalığının ne olduğunu söyleyemeyeceğim. Kalp diyorlardı. Ama doktorların, karısının ısrarlarına dayanamayarak ruhsal bozukluğu olduğunu söyledikleri herkesin ağzındaydı. Dostumun aklını yitirdiği düşünülüyordu. Birşeyler öğrenmek için bana başvurdular ama hiçbir şey söylemedim. Dostumu ziyaret etmek isteyince çıkıştılar bana. Karısı: “Siz ruhlı hastası ettiniz onu, diyordu. Eskiden de üzgün dururdu hep, bir yıldır ise aşırı heyecanlıydı, tuhaf tuhaf şeyler yapıyordu, siz de iyice mahvettiniz onu, durmadan işlediniz ruhunu. Bir aydan beri her akşam evinize geliyordu.” Yalnızca karısı mı, kentte herkes beni suçluyordu. “Sizin yüzünüzden oldu bu,” diyorlardı. Hiç sesimi çıkarmıyordum, kendi kendine eziyet eden insanı Tanrının seveceğini biliyordum. Dostumun aklını yitirdiğine inanamazdım. Sonunda beni de bıraktılar yanına, benimle vedalaşmak için kendisi ısrarla istemişti bunu. Yanına girer girmez değil günlerinin, saatlerinin sayılı olduğunu gördüm. Bitkindi, yüzü sapsarıydı, elleri titriyor, soluk almakta güçlük çekiyordu, ama bakışı tatlı, mutluydu.

- Oldu! dedi. Ne zamandır görmek istiyordum sen, niçin gelmedin?

Yanına girmeme izin vermediklerini söyledim.

- Tanrı acıdı bana, çağırıyor beni. Ölmek üzere olduğumu biliyorum, ama mutluyum, bunca yıldan sonra ilk kez mutluyum. Yapılması gerekeni yaptığım anda ruhumun cennete kavuştuğunu hissettim. Çocuklarımı sevebiliyor, kucaklayabiliyorunı artık. İnanmıyorlar bana. Ne karım, ne yargıçlar inandı. Çocuklarım da inanmayacaklar hiç. Tanrının çocuklarıma acıdığını görüyorum. Lekeli değil onlara bıraktığım ad. Şimdi Tanrıya gidiyorum. Yüreğimi, cennetteymişim gibi mutlu... görevimi yaptım...

Güçlkle konuşuyor, sık sık soluyordu. Elimi avucunda hararetle sıkarak gözlerimin içine bakıyordu. Ama uzun süre konuşamadık, karısı ikide bir yanımıza gelip kontrol ediyordu. Gene de bir fırsatını bulup fısıldadı bana:

- O gece ikinci gelişimi anımsıyor musun? Unutnımanı söylemiş-

tim hani. Niçin geldiğimi biliyor musun o zaman? Öldürecektim seni! Ürperdim.

- Yanından ayrıldıktan sonra uzun süre dolaştım sokaklarda, kendi kendimle savaştım. Birden nefret etmeye başlamıştım senden. “Şimdi elimi kolumu bağlayan bir o var, diye düşünüyordum. Yargılıyor beni, yarın kendi kendimin felaketini hazırlamak zorundayım, her şeyi biliyor çünkü.” Beni ele vereceğinden korkmuyordum (aklıma bile getir-miyordum böyle bir şeyi), ama şöyle düşünüyordum: “Kendi kendimi ele vermezsem nasıl bakarım yüzüne?” Dünyanın öteki ucunda bile olsan, sen yaşadıktan sonra bir şey değişmezdi. Yaşadığın, sırrımı bil-diğin, beni suçladığın düşüncesi çok ağır geliyordu bana. Her şeye sen neden olmuşsun gibi nefret ediyordum senden. Oturduğun eve doğru yürüdüm. Masanın üzerinde bir bıçağın durduğunu anımsıyordum. Oturdum, seni de oturttum, bir dakika düşündüm. O anda seni öldürseydim, eski cinayetimi açıklamam da mahvolurdum gene. Ama bunu düşündüğüm yoktu, zaten hiçbir şey düşünmek istemiyordum o anda. Yalnızca nefret ediyordum senden, her şeyin öcünü almak istiyordum. Ama içimdeki iblisi yenecek gücü vereli bana Tanrım. Şunu bil ki ölüme o denli yakın hiçbir zaman olmadın.

Bir hafta sonra öldü. Tabutunun arkasından bütün kentli mezarlığa dek yürüdü. Başpapaz çok duygulu bir konuşma yaptı. Herkes zaval-lının ölümüne neden olan o garip hastalık için üzülmüyordu. Ama dos-tumu toprağa verdikten sonra bütün kent yüz çevirdi benden, evleri-ne bile almıyorlardı beni. Gerçi dostumun anlattıklarına inananlar gün geçtikçe çoğalıyordu. Aşırı bir merakla, sevinçle -doğru yoldaki bir kimsenin düşmesinden zevk duyan insanlar- gelip sorguya çeki-yorlardı beni. Ama hiçbir şey kaçırmıyordum ağzımdan. Zaten kısa bir zaman sonra da ayrıldım kentten. Beş ay sonra Tanrının yardım-ıla doğru, sağlam yola girdim. Bana bu yolu öylesine açık seçik göste-ren o görünmez, kutsal parmağı kutsayarak ilerledim. Tanrı kulu, çok çile çekmiş Mihail'i bugüne dek her zaman anarım dualarımda.

3

ZOSİMA DEDENİN KONUŞMA VE ÖĞÜTLERİNDEN

e) Rus Rahibi ve Önemi Üzerine

Pederler, öğretmenlerim, rahip kimdir? Günümüzün aydın çevre-lerinde bu sözcük alayla söylenmekte, hatta bazen küfür yerine kul-lanılmaktadır. Gün geçtikçe yaygınlaşmaktadır da bu durum. Evet -

ne yazık ki evet demek zorundayım burada-, rahipler arasında da sayısız asalaklar, pisboğazlar, şehvet düşkünleri, iğrenç serseriler vardır. Dışarıdaki aydınlar böylelerini göstererek: "Toplumun, başkalarının sırtından geçinen yararsız, tembel üyelerisiniz sizler, diye çatıyorlar bize. Utanmaz birer dilencisiniz hepiniz." Oysa rahipler arasında nice alçakgönüllü, sessiz, tam bir yalnızlık içinde kendilerini dine verenler var. Ama böylelerini görmezlikten gelirler, sözlerini etmezler hiç. Bu alçakgönüllü, sessiz, tam bir yalnızlık içinde kendilerini dine veren rahiplerin, belki bir gün gelecek, Rus yurdunu bir kez daha mahvolmaktan kurtaracağını söylesem kimbilir ne şaşarlar! Çünkü gerçekten de hazırdır onlar "o güne, saate, aya, yıla." İsa'nın hayalini eski azizlerden, havarilerden, çilekeşlerden aldıkları gibi Tanrısal bir temizlikle ruhlarında saklamaktadırlar. Zamanı gelince gerçeği yitiren dünyaya gösterecekler onu. Yüce bir düşüncedir bu. Doğudan bir yıldız gibi doğacaktır.

Rahip üzerine düşüncelerim budur, belki de yanılıyorum, büyütüyorum... Dış dünyadaki insanlara, onları yönetenlere bakın, Tanrının kişiliğini, gerçeğini değiştirmemişler midir? Bilimleri var, kışioglunun duygusunu hiçe sayan bir bilim bu. İnsan varlığının yüce yarısı olan ruh dünyası gururla, hatta bir çeşit nefretle reddedilmiştir. Özellikle son zamanlarda özgürlükten söz edilmeye başlandı. Nedir bu özgürlük dedikleri: Kölelikten, kendi kendine kıymaktan başka bir şey değil! Çünkü şöyle söyleniyor: "Senin de ihtiyaçların var, elde et onları, çünkü en varlıklı, ünlü kişiler gibi senin de hakkındır bu. Çekinme, fazlasına bile sahip olabilirsin." Günümüzün öğretisi bu işte. Özgürlüğü bu sanıyorlar. İhtiyaçları elde etmek hakkının sonucu ne olabilir? Zenginlerde yalnızlaşma, ruhsal mahvolma, yoksullarda ise hırs, cinayet. Çünkü bu hak verildi kendilerine, ama ihtiyaçlarını gidererek olanaklar gösterilmedi. Uzaklıklar kısalıyor, düşünceler bir yerden bir yere havadan iletiliyor diye insanlığın gün geçtikçe birlik olduğunu, kardeşliğin kökleştiğini iddia ediyorlar. İnsanların bu tür birlik olmasına inanmayın. Özgürlüğü ihtiyaçlarının giderilmesi diye almakla kendi yaratılışlarını bozuyorlar. Çünkü birçok anlamsız, budalaca tutkulara kapılıyor, ahmakça alışkanlıklar ediniyor, delice şeyler düşünüyorlar. Birbirlerinin kuyusunu kazarak şehvet, gösteriş için yaşarlar yalnızca. Akşam yemekleri vermek, gezintilere çıkmak; arabası, rütbesi, uşakları olmak (uğruna can bile verilebilecek, onur, sevgi hiçe sayılabilecek) bir ihtiyaç kabul ediliyor... Bu ihtiyaçlarını gideremeyenlerden kendi kendini öldürenler bile var. Zengin olmayanlarda da görülüyor bu durum. Yoksul olanlardaysa çekemezlikle ihtiyaçların giderilmemesinin verdiği huzursuzluk şimdilik sarhoş-

lukla dizginleniyor. Ama kısa bir zaman sonra şarap yerine kan içecekler, gidiş o gidiştir. Sorarım size, böyle bir insan özgür müdür? Bir “düşünce savaşçısı” tanımıştım; cezaevinde sigaradan yoksun bırakılması öylesine acı vermiş ki ona, sigara alabilmek için gidip “düşüncesini” ele verecekmiş az kalsın; kendisi anlatmıştı bunu bana. “İnsanlık için savaşmayı göze alan ben böyleyim işte,” diyordu. Ne yapabilir böyle bir insan, elinden ne gelir? Hemencecik sonuçlanacak işlere girişebilir, ama uzun süre dayanamaz. Bu yüzden, özgürlük yerine köleliğin içine düşmesinde; insanlığın birlik olması, kardeş olması yolunda hizmet etmek yerine, (gençliğimde öğretmenim, esra-rengiz ziyaretçimin söylediği gibi) birbirinden kopmasına yardım etmesinde şaşılacak bir yan yoktur. Yeryüzünde insanlığa, kardeşliğe, hep birlikte olmaya hizmet düşüncesinin gün geçtikçe sönmesinin nedeni de budur. Bu düşünce alaya bile alınıyor aslında. Bu tutsağın, kendi kendine uydurduğu sayısız ihtiyaçlarını gidermek için didinirken, buna öylesine alışmışken kardeşlikmiş, hep birlikte olmakmış, umursayacağını mı sanıyorsunuz? Çok şeye sahip şimdi kişiöglü, ama mutluluğu azaldı.

Rahibin tuttuğu yol bambaşkadır. Dinsel baş eğme, perhiz, ayin bazen alay konusu bile olur; oysa gerçek özgürlüğe götüren yol budur. Gereksiz, aşırı ihtiyaçlardan geri çekerim kendimi; bencil, gururlu irademi yatıştırırım, dinsel baş eğmeyle kırbaçlarım onu, böylece Tanrının da yardımıyla ruh özgürlüğüne kavuşurum. Bu özgürlük de mutlu kılar beni! Söyleyin şimdi, yalnız başına kalmış varlıklı insan mı, yoksa kendini dünyasal ihtiyaçlardan, alışkanlıklardan kurtaran rahip mi yükseltebilir yüce düşüncüyü, ona hizmet edebilir? Toplumdan koptuğu için kınarlar rahibi: “Ruhunu günahlardan arımak için manastırın duvarları arkasına çekildin, insanlık görevlerini unuttun.” Bakalım kim daha çok yerine getiriyor insanlık görevlerini? Asıl toplumdan kopan onlardır, ama görmüyorlar bunu. Halka hizmet edenler eskiden beri çıkmıştır bizlerden. Şimdi de niçin çıkmasın? O alçakgönüllü, sessiz perhizciler, çilekeşler ayaklanıp bu yüce işe vereceklerdir kendilerini. Rus yurdunun kurtarıcısı halk olacaktır. Rus manastırı da eskiden beri halkın yanındadır. Halk toplumdan kopmuşsa bizler de koptuk. Halk bizim gibi inanıyor; inancı olmayan bir yönetici ne denli içten, yetenekli olursa olsun, Rusya’da hiçbir şey başaramaz. Bunu unutmayın. Halk dinsizlere karşı gelip, onları alt edince Ortodoks Rusya doğacaktır. Halkı koruyun, yürek temizliğinin devamını sağlayın. Huzur içinde yetiştirin onu. Rahiplik görevimiz budur işte, çünkü Tanrının en sevgili ulusu Rus ulusudur.

f) Beylerle Uşaklar Üzerine Birkaç Söz.

Beylerle Uşaklar Ruhsal Yönden Kardeş Olabilirler mi?

Tanrım, neler söylüyorum, halk da büsbütün günahsız değildir. Yükarılardan başlayan çürüme gözle görülür bir biçimde ilerliyor. Halkta da başladı kopmalar: Vurguncular, sömürücülür türedi. Tüccarlar arasında bir kibarlık özentisidir aldı yürüdü. Cahilin cahili oldukları halde bilgili göstermek istiyorlar kendilerini. Bu amaçla geleneklerimizi küçümsüyor, atalarımızın inançlarından utanıyorlar. Prenslerin, soylu kişilerin kapılarını aşındırıyorlar ya, kaba köylü olmaktan kurtarınıyor onları bu. Halk sarhoşluğun içine daldı, bırakamaz da onu artık. Öte yandan ailesine, karısına, hatta çocuklarına çok sert davranıyor. Bütün bunların nedeni içkidir. Fabrikalarda dokuz yaşında çocuklar görmüşümdür: Siska, cılız, iki büklüm olmuş, bozulmuş çocuklardı bunlar. Havasız koğuş, durmadan çalışan makineler, sabah-tan akşama dek aralıksız çalışına, hayâsızca sözler, şarap... bu yaşta çocuğun ruhu için gerekli olan bunlar mıdır? Güneşe, çocuk oyunlarına, her zaman iyi örneklerle ihtiyacı vardır onun. Hiç değilse bir damlacık sevgi ister. Olmamalı bu, rahipler, olmamalı, çocuklar ezilmemeli, hep birden ayaklanıp uyarın insanları, uyarın. Ama Rusya'yı kurtaracaktır Tanrı, çünkü basit halk ahlakça bozulmuş olsa, iğrenç günahlardan kendini sıyrarınıyorsa da, Tanrının onun yüz kızartıcı günahlarını lanetlediğini, kendisinin de kötü yolda olduğunu biliyor. Halkımız hâlâ yılmadan inanmaktadır gerçeğe, Tanrıyı kabul etmekte, duygulanarak ağlamaktadır. Büyüklüklerde ise yoktur bu. Onlar akıllarının gösterdiği yolda yürümeyi yeğliyorlar. Ama eskiden olduğu gibi İsa'ya inanarak değil... suç, günah diye bir şeyin olmadığını da açıkladılar... Öyle düşünürlerse haklılar da: Tanrıya inanmayan bir insan için günah olmaz artık. Avrupa'da halk zenginlere karşı ayaklanıyor, elebaşları her yerde kan akması için çalışıyorlar, halka öfkesinin haklı olduğunu söylüyorlar. Oysa "zor kullandıkları için öfkeleri lanetlenecektir." Ama şimdiye dek birçok kereler olduğu gibi, Rusya'yı gene Tanrı kurtaracaktır. Halk olacaktır kurtarıcısı, onun inancıyla, sessizliği... Pederler, öğretmenler, halkımızın inancını koruyun. Hayal sanmayın bu söylediklerimi: Yüce halkımızın kutsal, gerçek yeteneklerine ömrünce tanık olmuşumdur. Birçok günahları, yoksulluğu yanında şaşırtıcı bir parlaklığı vardır bu yeteneklerinin, bir görgü tanığı olarak bunu kesinlikle söyleyebilirim size. Köle ruhlu değildir, iki yüz yıl süren kölelikten sonra bile köle ruhlu olmamıştır. Görünüşü, davranışları serbesttir, ama bir hayâsızlık yoktur bu serbestlikte. Kin gütmez, kıskanç da değildir. "Sen ünlüsün, sen varlıklısın, sen zekisin,

sen yeteneklisin... pek güzel, Tanrı ömrünü uzun etsin. Sayıyorum seni, ama benim de bir insan olduğumu biliyorum. Seni hiç kıskançlık duymadan sayınakla insanlık gururunun gereğini yapıyorum.” Aslında böyle söylemiyorlarsa da (söylemezler çünkü), böyle davranıyorlar; çok kereler gördüm bunu, kendi başından geçti. Hem inanır mısınız: Bir Rus ne denli yoksul, ne denli küçük, önemsiz bir insan olursa, bu soylu davranışı o denli belirgindir. Oysa halkın biraz zenginleşmiş olan tüccarlar, sömürücüler çoğunlukla ahlaksızdır. Bunun suçu biraz da bizimdir! Ama Tanrı kullarını kurtaracaktır, çünkü Rusya’nın kadere yüce boyun eğişi vardır. Parlak geleceğimizi görür gibi oluyorum şu anda: En ahlaksız zengin bile zenginliğinden utanacaktır sonunda. Yoksullarsa onların bu utancını görerek anlayışlı oldukları için tatlılıkla, açık kalplilikle karşılık verecektir bu soylu utanca. Böyle olacağına inanın: Gidiş o gidiştir. Ancak ruhsal erdemlerin sözü edilebilir. Bu gerçek de ancak bizde anlaşılabilir. Kardeşler doğacak, kardeşler birliği kurulacaktır. Bu olmadan dünya nimetleri paylaşılamaz insanlar arasında. Tanrının varlığı içinizdedir, paha biçilmez bir elmas gibi bütün yeryüzünü aydınlatacaktır. Olacak olan bu işte!

Pederler, öğretmenler, pek içli bir olay geçti başımdan bir gün. Bağış toplamak için dolaşırken K. ilinde eski emir erim Afanasiy’le karşılaştım. Ayrılah sekiz yıl oluyordu. Pazarda gördü beni, tanıdı hemen, yanıma koştu: Tanrım, ne sevinçti o! “Efendim, komutanım, siz misiniz? Gözlerime inanamıyorum!” Alıp evine götürdü beni. Askerliğini bitirmiş, evlenmişti. İki çocuğu vardı. Pazarda küçük bir tezgâh kurmuş, karısıyla birlikte bu tezgâhta öteberi satarak geçinip gidiyordu. Küçük odası yoksul, ama tertemiz, sevimliydi. Oturttu beni, semaveri koydu, karısına haber saldı. Evine gelmekle dünyaları bağışlamıştım ona sanki, öylesine sevinçliydi... Çocuklarını getirdi yanıma: “Kutsayın onları efendim.” - “Onları kutsamak ne haddime, dedim. Basit bir rahibim ben. Çocukların için dua edeceğim. Seni de o günden beri bütün dualarında anıyorum Afanasiy Pavloviç, çünkü her şeyin başlamasına neden sensin.” Dilim döndüğü kadar anlattım ona durumu. Afanasiy yüzüne bakıyor, beni, eski efendisini, bir subayı bu durumda, bu kılıkta görmekten duyduğu şaşkınlığı saklayamıyordu. Sonunda ağlamaya başladı. “Niçin ağlıyorsun, dedim, sevgili dostum? Benim için sevinmelisin, çünkü mutluyun, yolunu sen aydınlattın.” Konuşamıyor, üzgün üzgün başını sallıyordu. “Onca varlığınız, malınız, mülkünüz nerede?” diye sordu. “Manastıra verdim. Hep birlikte oturuyoruz orada.” Çaydan sonra kalktım, hepsiyle sırayla vedalaşıyordum, cebinden bir elli kopeklik çıkardı, manastıra bağış olarak verdi. Baktım bir elli kopeklik daha çıkardı, elime sıkış-

tırırken aceleyle fısıldadı: “Bu da size, yolculukta belki işinize yarar efendim.” Aldım, onu da karısını da başımla selamlayıp gittim. Yolda yürüyor, kendi kendime düşünüyordum: “Şimdi ikimiz de -o evinde, bense yolda- mutlu gülümsüyor, Tanrının bizi nasıl karşılaştırdığını düşünüyoruz.” Onu bir daha hiç görmedim. Onun efendisiydim, o ise uşağımdı, ama öylesine sevgiyle, yürekten kucaklaşmış, öpüşmüştük ki, aramızda yüce bir kardeşlik doğmuştu. Bunu çok düşündüm, şimdi de şöyle düşünüyorum: Bu yüce, temiz kardeşliğin, zamanı gelince bütün Rus ulusunu birbirine kenetleyebileceği olağandır. Buna inanıyorum, yakın gelecekte gerçekleşecektir bu.

Uşaklar üzerine şunu da söyleyeceğim: Gençken uşaklara çok kızardın: Aşçı kadın yemeği biraz sıcak getirse, ya da emir erim pantolonumu fırçalamayı unutsa küplere binerdim. Ama sevgili ağabeyimin çocukluğumda duyduğum sözleri içimi aydınlattı birden: “Başkalarının bana hizmet etmesine değer miyim? Yoksul diye, cahil diye eziyet etmeye hakkım var mı uşağıma?” Böylesine açık seçik, böylesine basit düşüncelerin insanın aklına pek geç gelmesine şaşmıştım. Dünyada uşakların da bulunması zorunludur, ama insan öyle davranmalı ki, evindeki uşağı, herhangi bir insandan daha özgür hissetmeli kendini. Niçin hizmetçimin hizmetçisi olmayayım? Bu, benim gururuma dokunmamalı, hizmetçimi de korkutmamalı. Niçin hizmetçimi yakın akrabam yerine koyamayayım, sonunda aileme alamayayım onu, bağrıma basamayayım? Şimdi bile olabilir bu. İnsanların gelecekteki görkemli kardeşliğinin temeli de bu olacaktır. O zaman insan hizmetçi aramayacaktır kendine, bir insanın, hizmetçi olmasını da istemeyecektir. Tam tersine, İncil’de söylendiği gibi, kendisi herkesin hizmetçisi olabilmeyi isteyecektir bütün varlığıyla. Mutluluğun şimdiki gibi oburlukta, rezalette, gösterişte, kendini övmede, başkalarına göre yüksek olmakta değil de, yalnız yüce kahramanlıklarda, iyilikte olduğunu kişioglunun sonunda anlayacağı bir hayal midir? Bu sorunun yanıtının hayır olduğuna, zamanın pek yaklaştığına kesinlikle inanıyorum. Alay ederek soruyorlar: “Ne zaman olacak bu, geleceğe benziyor mu sözünü ettiğiniz zaman?” İsa adına bu güç işin üstesinden gelebileceğimizi sanıyorum. İnsanların, zamanları gelip de birden yeryüzünü sarmalarından on yıl öncesine kadar anlamsız, saçma saydıkları az düşünce mi görülmüştür tarihte. Bizimki de öyle olacaktır, ulusumuz bütün yeryüzünü aydınlatacak, insanlar şöyle söyleyecekler: “Yapıcıların işe yaramaz diye bir kenara attıkları taş, yapının temel taşı oldu.” Alay edenlere şöyle sormalı: “Bizimki bir hayalse, peki siz ne zaman kuracaksınız yapınızı, İsa’yı karıştırmadan, tek kendi aklınızla ne zaman birlik olacaksınız?” Onların da birlik yolunda olcluklarını

söyleyeceklerse de, aslında buna en safları inanır; öyle ki bunların saflığına şaşmamak elde değildir. Gerçekte onların hayalciliği bizimkinden kat kat üstündür. Dünyanın hak gözetilerek yönetilmesini istiyorlar. Ama İsa'yı reddettikleri için dünyayı kana bulayacaklar sonunda, çünkü kan kanı çeker, kılıcını çeken kılıç altında can verir. İsa'nın verdiği söz olmasaydı insanlar yeryüzünde iki kişi kalıncaya dek öldürürlerdi birbirini. Sonra da bu iki kişi gururlarına yediremez, biri öbürünü öldürdükten sonra kendini de öldürürdü. İsa alçakgönüllülerin, uysalların hatırı için bu işi durdurmaya söz vermemiş olsaydı aynen böyle olurdu işte. Düellodan sonra subay giysim henüz üzerimdeyken toplantılarda uşaklardan söz etmeye başlamıştım. Anımsıyorum, herkes şaşıyordu bana: "Ne diye hizmetçimi koltuğa oturtup da ayağına çay getirecekmişiz? Başka zorumuz yok mu?" O zaman şöyle karşılık veriyordum: "Arada bir niçin olmasın?" Hep birden düşünüyorlardı. Soruları çocukçaydı, benim yanıtlım da pek açık değildi ama, sanıyorum içinde az çok gerçek vardı.

g) Dua, Sevgi, Başka Dünyalarla İlişki Üzerine

Delikanlı, duayı unutma. Yürekten ettiğin her duada yeni bir duygu parıltısı vardır. Bu duygu parıltısıdaysa o zamana dek tanımadığının, seni yeniden güçlendirecek bir düşünce saklanır. Duanın kişiyi eğittiğini de göreceksin o zaman. Şunu da unutma hiç: Her gün, her fırsatta şöyle söyle: "Tanrım, bugün sana kavuşan kullarına ımerhamet eyle." Çünkü her saat, her dakika binlerce insan bu dünyadaki hayatlarını bırakıp öteki dünyaya göçüyorlar. Ruhları Tanrıya kavuşuyor. Bunlardan birçoğu yapayalnız ayrılıyorlar bu dünyadan. Üzüntü, keder içinde göçüp gidiyorlar, arkalarından gözyaşı döken olmuyor, hatta öyle bir insanın yaşadığından bile habersiz oluyoruz çoğunlukla. Birbirinizi hiç tanımadığınız halde, dünyanın öte ucunda ölen birisi için yararlı olur belki duan, Tanrı kabul edebilir dileğini. Tanrı katına çıktığı zaman dünyada onun arkasından da dua eden, onu seven birisinin bulunması ruhunu sevinçle doldurur. O zaman Tanrı da ikinize sevgiyle, şefkatle bakar. Çünkü sen tanımadığının o kul için böylesine üzülyüyorsan, Tanrının merhametiyle sevgisinin sınırı olmadığı için ikinizi de aşırı bir sevgiyle, merhametle karşılar. Senin hatırın için bağışlar onu.

Kardeşlerim, kişioglunun günahından korkmayın. Günahkâr da olsa sevin onu, çünkü böyle bir sevgi yeryüzünün en yüce sevgisi, Tanrısal sevgiye en yakın olan sevgidir. Tanrının bütün yaratıklarını, her şeyi, her kum tanesini sevin. Tanrının en küçük yaprakcığını, ışığını,

hayvanları, bitkileri, her şeyi sevin. Bunları seversen Tanrının sırrına erersin. Bu sırta bir kez erdikten sonra her gün biraz daha iyi anlarsın onu. Sonunda bütün dünyayı sevmeye başlarsın. Hayvanları sevin: Düşüncenin başlangıcını, sessiz mutluluğu Tanrı vermiştir onlara. Bu mutluluklarını bozmayın, hırpalamayın onları, sevinçlerini almayın ellerinden, Tanrının kuralına karşı gelmeyin. Kişioğlu, hayvanlara hükmetmeye kalkışma: Günahsızdır onlar; oysa sen, büyük olduğun halde, varlığınla çürütüyorsun, pislige boğuyorsun yeryüzünü, arkanda yalnız pislik bırakıyorsun. Ne yazık ki hepimizin tek yaptığı bu! Özellikle çocukları sevin, çünkü onlar da günahsızdır, melekten farklıdır. Bizleri duygulandırmak, yüreklerimizi günahlardan arıtmak için gelmişlerdir yeryüzüne. Örnektir onlar. Bir çocuğu üzme günahların en büyüğüdür. Çocukları sevmeyi peder Anfim öğretti bana. Bu sevimli, sesiz adam, beraber Rusya'yı dolaşırken tek tek topladığı kopeklerle akide şekeri ya da çörek alır, çocuklara dağıtırdı. Duygulanmadan geçemezdi çocukların yanından: Böyle bir insandı...

Bazen kararsızlık içinde kalırsınız. Günah işleyen bir insan görünce kendi kendinize sorarsınız: "Zorla mı, yoksa alçakgönüllü bir sevgiyle mi yenmeliyim onu?" Böyle durumlarda her zaman şöyle yanıtla bu sorunu: "Alçakgönüllü bir sevgiyle yeneceğim." Böyle dersin dünyada yenemeyeceğin şey yoktur. Sevgiden doğan alçakgönüllülük güçlerin en yamanıdır. Her gün, her saat, her dakika yokla kendini, görünüşünün alçakgönüllü olması üzerinde dur. Küçük bir çocuğun yanından öfkeli bir yüzle geçebilirsin, farkına varmadan yaparsın bunu, ama yüzündeki sert, öfkeli anlatım çocuğun küçük yüreğinde yer eder. Böylece, bilmeden, ileride gelişebilecek kötü bir tohum atmış olursun çocuğun ruhuna. Yavrucağın önünde dikkatli olmadığın, kendi kendine soylu, yapıcı bir sevgi edinmediğin için neden olursun buna. Kardeşlerim, sevgi yüce bir öğretmendir, ama elde etmek gerek onu. Ancak elde edilmesi çok güçtür. Uzun çaba ister. Çünkü kısa bir süre için değil, aralıksız sevmek gerekir. Gelgeç bir sevgiyi herkes, adi bir canı bile duyabilir. Genç yaşta ölen ağabeyim kuşlardan af diliyordu: Görünüşte anlamsız bir şey, ama gerçek... çünkü sevgi dünyası büyük bir okyanus gibidir, bir uçtaki kıpırdanma öte uçta da duyulur. Varsın kuşlardan af dilemek anlamsız bir davranış olsun, ama ne var ki, kişioğlunun çevresindeki tüm yaratıklar, kuşlar da, çocuklar da onun biraz daha yumuşak olmasını pek isterlerdi. Her şey bir okyanusa benzetilebilir. Öyleyse sevgiden doğan bir taşkınlıkla kuşlardan günahlarınızın bağışlanmasını dilemenin garipsenecek bir yanı yok demektir. İnsanlar ne denli anlamsız say-salar bile, taşkınlığınızı sevin.

Dostlarım, Tanrıdan size neşe vermesini dileyin. Çocuklar gibi, gökyüzündeki kuşlar gibi şen olun. Ödevinizi yaparken insanların günahları yolunuzdan alıkoyamaz sizi. Bu günahların yaptığını lekeleyeceğinden, onu tamamlatmayacağından korkmayın. Şöyle söylemeyin: “Günah, dinsizlik ve dinsizler pek güçlü. Bizlerse yapayalnız, güçsüzüz. Ezileceğiz bu gücün altında, kutsal yapitımızı tamamlamayacağız.” Kendinizi bu umutsuzluğa kaptırmayın. Burada tek kurtuluş yolu, kışoğlunun bütün günahlarının yükünü kendi üzerinize almaktır. Gerçekten de böyledir, dostlarım. Çünkü bütün günahları içtenlikle kendi üzerine aldın mı bunun gerçekte de öyle olduğunu, bütün günahların senin olduğunu o anda görürsün. Ama tembelliğinin, güçsüzlüğünün suçunu başkalarının üzerine atıp kendini suçsuz gören insan, sonunda şeytanca bir gurura kapılır, Tanrıya baş kaldırır. Şeytanca gurur üzerine şöyle düşünüyorum: Biz insanların onu anlaması pek güçtür, bu yüzden iyi bir iş yaptığımızı sanarak bu gurura kapıldığımız çok olur. Zaten en güçlü duygularımızın, davranışlarımızın çoğunun sırrını bu dünyadayken anlayamayız. Ama bu anlayışsızlığımızın bizi bağışlatacağını sanmayın. Çünkü Tanrı anlamadıklarımızın değil, anlayabildiklerimizin hesabını soracaktır bize. İyice olgunlaşınca, doğruyu yanlış görmeye başlayınca sen de anlayacaksın bunu, itiraz etmeyeceksin. Gerçekten yolumuzu şaşırmış gibi dolaşıyoruz yeryüzünde. Önümüzde İsa'nın kutsal hayali olmasa, tufandan önceki insanlar gibi yolumuzu hepten şaşıır, mahvolorduk. Yeryüzünde çok şey gizlidir bizden, ama buna karşılık, başka bir dünyayla, göksel, yüce bir dünyayla aramızda canlı bağlar bulunduğunu bildiren gizli duygular bağışlanmışır. Zaten duygularımızın, düşüncelerimizin kökü de başka dünyalardadır. Filozofların, hiçbir şeyin aslının bu dünyada anlaşılamayacağını söylemelerinin nedeni de budur. Tanrı başka dünyalardan aldığı tohumları dünyamızda ekmiş, bahçesini yetiştirmiştir. Filiz verebilen tohumlar filizlenmiştir. Ne var ki, bu bahçede yetişenler yalnızca, öteki esrarlı dünyalarla olan ilişkilerinin duygusuyla yaşarlar. Bu duygu yitiyor ya da zayıflıyorsa ruh ölüme gidiyor demektir. Kişi o zaman umursamamaya başlar yaşamı, hatta nefret eder ondan. Ben böyle düşünüyorum.

h) Kişi Benzerlerinin Yargıcı Olabilir mi?

Sonuna Dek İnanç Üzerine

Özellikle şunu hiç unutma, başkalarını yargılamaya hakkın yoktur. Çünkü bir insan, karşısında duran suçlu gibi kendisinin de bir suçlu olduğu, ortadaki suçta belki en büyük payın kendisinin olduğu

bilincine varmadan başkalarını yargılayamaz. Bunu anladıktan sonra yargıç olabilir ancak. Ne denli garip olursa olsun, gerçektir bu. Çünkü ben doğru bir insan olsaydım, karşımda duran suçlu belki de hiç olmayacaktı. Karşısında bekleyen suçlunun suçunu kendi üzerine alabiliyorsan, hemen al, onun yerine acı çek. Cezalandırmadan salıver onu. Seni yargıç kürsüsüne yasalar çıkarmışsa, elinden geldiğince gene böyle davran, çünkü serbest bıraktığın suçlu senden çok daha sert cezalandıracaktır kendini. İyiliğine kulak asmaz, seninle alay ederek giderse üzülmeye buna, zamanı henüz gelmedi demektir, ama gelecektir, anlayacaktır bir gün. Anlamazsa da önemli değil: O olmazsa onun yerine başka biri anlar, acı çeker, kendi kendini suçlar. Böylece hak yerini bulmuş olur. Buna inan, kuşkun olmasın bundan. Çünkü azizlerin bütün umudu, inancı buna dayanır.

Durmadan dinlenmeden çalış. Gece yatağa girdiğinde aklına "gerkeni yapmadım" diye bir düşünce gelirse hemen kalk, yap. Çevrendeki insanların hepsi kötüyse, seni dinlemek istemiyorlarsa, ayaklarına kapan, af dile onlardan, çünkü seni dinlememelerinin asıl suçlusu gene sensin. Kötülerle konuşamıyorsan sessizce, küçük düşürerek hizmet et onlara, umudunu hiçbir zaman yitirme. Herkes seni bıraksa, zor kullanarak kovsa bile, yalnız kalınca yere kapan, toprağı öp, gözyaşlarıyla ıslat onu. Yapayalnız olduğun için seni hiç kimse görmeyecek olsa da, toprak gözyaşlarının meyvesini verecektir. Dünyada bütün insanlar doğru yoldan çıksa, Tanrı yolunda yalnız kalsan bile sonuna dek inan: Yalnız başına adaklarını yerine getir, Tanrıyı öv. Senin gibi bir kişi daha çıkarsa karşına -dünya, kutsal sevgi dünyası budur işte- coşkununla kucakla onu, birlikte Tanrıyı övün: İki kişi olsanız da, onun gerçeğı tamamlanmış olur.

Kendin günah işler de bu günahların yüzünden ömrünün sonuna dek üzülsen; başkaları adına, hiç günah işlememiş insanlar adına, onlar temiz kaldıkları için sevin.

İnsanların kötülükleri seni aşırı derecede, hatta içinde kötülerden öç almak isteğini uyandıracak denli -hele bundan çok sakınmalısın- üzer, öfkelenendirse, bu kötülüklerin suçlusu senmişsin gibi hemen kendine acılar bul. Bu acılara katlan. Yüreğindeki o ateş söner, kendinin de suçlu olduğunu anlarsın o zaman. Çünkü tek günahsız bile olsan, kötülerin yolunu aydınlatabilirdin, aydınlatmadığına göre... Aydınlatsaydın kötüler dönerdi belki yollarından, senin verdiğin ışıktan da kurtulamıyorlarsa, gene dönme yolundan, Tanrısal ışığın gücünden kuşku etme. Şimdi kurtulamazlarsa bile ileride kurtulacaklarına inan. İleride de kurtulamazlarsa, çocukları kurtulur, çünkü sen ölsen bile senin ışığın ölmez. Aziz göçer gider, ama kutsal ışığı kalır. Kurtu-

luş, kurtarıcının ölümünden sonra gelir her zaman. Kişioğlu peygamberlerini kabul etmez, onları öldürür, ama uğruna acı çektiği insanları sever, sayar. Sen bütün insanlık için çalışıyorsun, yaptıkların yarın içindir. Mükâfat hiçbir zaman arama, çünkü yeryüzündeki mükâfatın zaten yücedir: Yalnızca iyilerin kavuşabilecekleri iç huzurudur bu. Büyüklerden, güçlülerden korkma. Aklının sesini dinle, çevrendekilere hep iyi davran. Ölçülü olmaya alıştır kendini, her şeyi zamanında yap. Yalnız başına kaldığında dua et. Yere kapanarak toprağı öpmekten zevk duy. Her zaman öp toprağı, doymak bilmez bir sevgiyle sev onu. Herkesi, her şeyi bütün varlığıyla sev, coşkunuğu, heyecanı bunda ara. Sevinç gözyaşlarıyla ıslat toprağı, bu gözyaşlarını sev. Bu heyecanından sıkılma, değer ver ona, çünkü Tanrının herkese vermediğı, yalnızca seçkin kullarına bağışladığı yüce bir nimettir bu.

i) Cehennemle Cehennem Ateşi Üzerine Mistik Bir Düşünce

Pederler, öğretmenler, “cehennem nedir?” diye sorarım bazen kendi kendime. Şöyle yanıt veririm bu soruya: “Daha sevememekten doğan acıdır.” Ne zamanla ne de büyüklükle sınırlanmış bir yaşamda, ruhsal bir varlığa yeryüzüne inerken, kendi kendine “ben varım, severim” demek olanağı verilmişti. Bir kerecik, yalnızca bir kerecik, bir an için bağışlanmıştı ona bu canlı sevgi, bu nedenle sınırlı bir dünyasal hayat verilmişti kendisine. Ama ne oldu. Bu mutlu varlık, Tanrının değer biçilmez bağışının değerini bilmedi, sevmedi onu, alaylı alaylı bakı, duygusuz kaldı. Dünyadan ayrılınca zenginle Lazar’ın öyküsünde anlatıldığı gibi İbrahim’in ovasını gördü, onunla konuştu, cenneti gördü, Tanrı katına çıkabildi, ama sevmediğı, sevenlerin sevgisini hor gördüğü için Tanrı katına çıkmak acı verdi ona. Çünkü artık her şeyi bütün açıklığıyla görmekte, kendi kendine şöyle demekteydi: “Şimdi biliyorum gerçeğı. Sevmeyi bütün varlığımla istiyorsam da bu sevgimde bir kutsallık, bir fedakârlık olamaz artık, çünkü dünyadaki hayatım bitmiştir. İbrahim, içimdeki sevgi ateşini söndürmek için bir damlacık suyla bile (yani yeniden dünyasal bir canlı sevgiyle) gelmeyecektir yanıma artık. Yaşamıyorum şimdi, zaman da kalmadı! Hayatımı seve seve verirdim başkalarına, ama olamaz artık, çünkü sevgi uğruna verebileceğim hayatımı yitirdim, aramızda dipsiz bir uçurum var.” Cehennemde ateş olduğundan söz ediliyor: Bu Tanrısal sır üzerinde düşünce yürütmeyeceğim. Dehşet duyarım böyle bir şeye kalkışmaktan. Ama cehennemde ateş olmasına sevinmeliyiz, çünkü onun verdiği bedensel acıyla ruhumuzun acısını bir an olsun

unutabiliriz belki. İnsanlardan bu ruh acısını kökünden silemez cehennem ateşi, çünkü biri ruhsal öbürü bedenseldir. Hem silip atsa bile insan daha mutsuz olur. Çünkü cennetteki doğrular onun acısını görse de sınırsız bir sevgiyle severek yanına çağırırsalar bile, bu onun acısını daha da çoğaltır. Çünkü onların sevgisine aynı sevgiyle karşılık vermek isteyecektir, ama bir kez tepmiştir bu kutsal sevgiyi, seve-
mez artık. Ama gene de haddim olmayarak, bu durumun günahkârın acısını hafifleteceğini sanıyorum. Çünkü doğruların sevgisini kabul ederken gösterdiği boynu büküklük, uysallık, yeryüzünde yaşarken değer vermediği yapıcı sevgiye yaklaştıracaktır onu... Ne yazık ki daha açık anlatamıyorum bunu, dostlarım. Ama yeryüzünde kendilerini mahvedenlerin, canlarına kıyanların vay haline! Sanırım böylele-
rinden daha bahtsız kimse olamaz. Bunlar için dua etmenin bile günah olduğu, kiliseden kovuldukları yazılıdır kitaplarda. Ama ruhunun derinliklerinde, onlar için de dua edilebilirmiş gibi bir düşünce var. Sevgi, İsa'yı hiçbir zaman gücendirmez. İçin için her zaman dua etmişimdir böyleleri için. Aynı şeyi size de öğütlerim pederler. Şimdi bile her gün dua ederim onlar için.

Ah, inkâr edilmez gerçeği artık bildikleri halde, dünyada gururlu, haşın olanlar da bulunur cehennemde. Kendilerini şeytana, onun gururlu ruhuna hepten vermiş korkunç insanlar da vardır aralarında. Böyleleri cehennemın gönüllü, acıya doymak bilmeyen yerlileridir. Çünkü Tanrıyı, yaşamı lanetleyerek kendi kendilerini lanetlediler. Çölde aç kalan bir insanın kendi kanını emmesi gibi kötü bir gururla beslediler ruhlarını. Ama yüzyıllar boyunca doymadılar. Onları çağıran Tanrının bağışlamasını teptiler, lanetlediler. Yaşayan Tanrıya nefretle baktılar. Tanrının olmamasını, bütün yarattıklarıyla birlikte kendi kendini de yok etmesini dilediler. Öfkelerinin ateşinde sonsuzluğa dek yanacak, ölümün, yok olmanın özlemini çekeceklerdir. Ama kavuşamayacaklar özlediklerine...

* * *

Aleksey Fyodoroviç Karamazov'un notları burada bitiyor. Gene söylüyorum: Tam değildir bu notlar, atlamalar da vardır içinde. Söz-gelimi, Zosima dedenin yalnızca ilk gençlik yılları anlatılmaktadır. Dedenin ayrı ayrı zamanlarda vermiş olabileceği öğütleri, sözünü ettiği düşünceleri, bırakmış olduğu izlenimleriyle birlikte topluca verilmektedir. İhtiyarın, son saatlerinde söyledikleri ayrıntılarıyla anlatılmamış, bu konuşmanın da özeti kısaca verilmiş, o kadar.

Zosima dede gerçekten de hiç beklenmedik bir anda öldü. O son gece odasında toplananlar sonunun yakın olduğunu biliyorlardı ya,

gene de böylesine birdenbire beklemiyorlardı ölümü. Tam tersine, yukarıda da söylediğim gibi, konukları onu o akşam öylesine canlı, konuşkan görünce kısa bir zaman için de olsa, biraz iyileştiğini sanmışlardı. Hatta ölmeden beş dakika önce hiçbir şeyin farkında olmadıklarını söylüyorlardı. Göğsüne müthiş bir sancı saplandı birden, yüzü kireç gibi oldu, kalbini tuttu. Hepsi fırladı yerinden. Ama o, acı çektiği halde, dudaklarında bir gülümsemeyle konuklarına bakarak koltuğundan yavaşça indi, diz çöktü, sonra alnını yere koyup, kollarını açtı, mutlu bir coşkunluk içinde yeri öperek, dua ederek (tam öğütlediği gibi), ruhunu sessizce teslim etti. Ölüm haberi hemem duyuldu keşişhanede, manastıra ulaştı. Hakkın rahmetine kavuşanın yakınları, rütbece bu işle ilgilenmesi gereken rahiple birlikte ölüyü eski usule göre giydirmeye başladılar. Manastırın bütün rahipleri baş kiliseye toplandılar. Sonra anlatıldığına göre, ölüm haberi gün ağarmadan kentte duyulmuştu. Sabah herkes bu olaydan söz ediyordu. Halkın büyük bir çoğunluğu manastıra akın ediyordu. Ama bunu öteki kitapta anlatacağım. Şimdilik yalnızca şu kadarını ekleyeyim: Aradan daha bir gün geçmemişti, öylesine beklenmedik, kentte de manastırda da öylesine büyük şaşkınlık yaratan, öylesine tuhaf, endişe verici, şaşırtıcı bir olay oldu ki, aradan bunca yıl geçtikten sonra bile, birçok kimse için pek ürkütücü olan o günün pek canlı anısı kentimizde canlılığını hâlâ yitirmemiştir...

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1

BOZULMA KOKUSU

Hakkın rahmetine kavuşan Zosima dedenin ölüsü, toprağa verme töreninin gereklerine uyularak hazırlandı. Bilindiği gibi rahiplerle keşişlerin ölüsü yıkanmaz. "Rahiplerden biri Tanrıya kavuşunca (*Büyük Ayin Kitabı*'nda böyle yazar) görevli (yani bu işle görevli) rahip önce süngerle ölünün alnına, göğsüne, ellerine, ayaklarına, dizlerine birer haç işareti yapar, sonra her yanını ılık suyla siler, bundan başka bir şey yapılmaz." Bu işi Paisiy peder kendi yaptı. Ölünün her yanını güzelce sildikten sonra rahip giysisini giydirdi, cüppesine sardı. Usule göre cüppenin haç biçiminde olması için orta yerinden biraz kesti. Cüppenin, üzerinde sekiz kollu bir haç bulunan kukuletasını ölünün başına geçirdi. Kukuletanın önünü açık bıraktı, ölünün yüzünü siyah bir tülle örttü. Ellerinin arasına Yüce Kurtarıcının tasvirini koydular. Sabah böylece tabuta yerleştirdiler onu (tabut çok önceden hazırlanmıştı.) Tabutu bir gün hücrede (rahmetli dedenin rahiplerle ziyaretçileri kabul ettiği birinci, büyük odada) tutmaya karar verdiler. Hakkın rahmetine kavuşan, keşiş-rahip rütbesinde olduğu için rahiplerle diyakozların başucunda Zebur değil, İncil okumaları gerekiyordu. Ölüm ayininden hemen sonra peder Yosif İncil okumaya başladı. Peder Paisiy devrisi sabaha dek okumak istiyordu ya, o anda başı pek kalabalıktı. Keşişhane başrahibiyle büyük bir telaş içindeydiler: Manastır rahipleri arasında da, manastır misafirhanesinden, kentten akın akın gelenler arasında da gitgide artan görülmemiş, du-

yulmamış, “yakışık almayan,” hatta heyecanlı, sabırsız bir bekleyiş kendini göstermeye başlamıştı. Keşişhane başrahibiyle peder Paisiy bu heyecanı yatıştırmak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Ortalık iyice ağırcı hastalarını, özellikle hasta çocuklarını getirenlerin akını başladı kentten. Gerçekleşeceğinden kuşku etmedikleri mucizeyi bekliyorlardı sanki. Zosima dedenin daha yaşarken ne denli yüce bir evliya bellendiği ancak o gün anlaşılabilirdi. Gelenler yalnızca basit halktan değildi hem. Kendini böylesine çabuk, apaçık, hatta sabırsızlıkla, adeta tutkuyla gösteren bu büyük bekleyişin günah olduğu kanısındaydı Paisiy peder. Gerçi bunun böyle olacağını biliyordu ya, bu kadarını beklemiyordu. Heyecana kapılmış rahipleri görünce, “Yüce bir şeyin gerçekleşmesini bekleyişinizdeki böylesine aceleciliğiniz sizlere yakışmayan, ancak dışarıdakilerde görülebilecek saçma bir şeydir.” Ama sözlerine kulak asan yoktu. Üzüntüyle görüyordu bunu. Gerçi rahiplerin bu sabırsız bekleyişini saçma buluyordu ya, gerçekte için için kendi de bekliyordu birşeylerin olmasını; farkındaydı bunun. Öte yandan, bazı önsezileri yüzünden onu pek kuşkulandıran birkaç da karşılaşma olmuştu. Cenazenin bulunduğu hücredeki kalabalık arasında büyük bir tiksintiyle (bu yüzden hemen o anda kendi kendine sitem etti) Rakitin’i ve hâlâ manastırda kalan Obdorsk’lu rahibi gördü. Peder Paisiy ikisinden de kuşkulandırmıştı nedense, oysa kuşkulananı olacak çok insan vardı orada. Heyecanlılar içinde en dikkati çeken Obdorsklu rahipti. Her yerde o vardı: Herkes birşeyler soruyor, her konuşmaya kulak kabartıyor, her yerde esrarlı bir tavırla fis-kos ediyordu. Yüzünde pek aceleci, beklenenin hâlâ gerçekleşmemesinden gelen huzursuz bir anlatım vardı. Rakitin’e gelince: Sonra anlaşıldığı gibi, bayan Hohlakova’nın ısrarlı isteği üzerine sabah karanlığında gelmişti. Bu iyi yürekli, ama kişiliği zayıf kadın, uyanır uyanmaz Zosima dedenin öldüğünü duyunca öylesine merak etmişti ki, -kendisinin hücreye bırakılmayacağını bildiği için- hemen Rakitin’i hiçbir şeyi gözden kaçırmamasını, her yarım saatte bir olanı biteni ona mektupla bildirmesini sıkı sıkı tembihleyerek oraya yollamıştı. Rakitin’i son derece dürüst, dinine bağlı bir insan biliyordu. Rakitin, çıkarına uygun bulursa, istediğinin gözüne girmekte böylesine ustaydı işte. Güneşli, güzel bir gündü. Gelenlerin çoğu, kiliseyi, keşişhaneyi çevreleyen mezarların başında toplanmışlardı. Peder Paisiy, keşişhaneyi dolaşırken birden Alyoşa’yı, çoktandır -geceden beri- onu hiç görmediğini anımsadı. Tam o anda da bahçenin uzak bir köşesinde, çitin dibinde gördü onu. Çok eskiden ölmüş, din yolundaki başarılarıyla ün salmış bir rahibin mezar taşının üzerinde oturuyordu. Yüzü çite dönüktü, anıtın arkasında saklanmış gi-

bi oturuyordu. Peder Paisiy iyice yaklaşınca, Alyoşa'nın yüzünü elleriyle kapamış, sessiz, ama acı acı, hıçkırıklardan bütün bedeni sarsıla sarsıla ağladığını gördü. Bir süre başucunda durdu, sonra duygulu bir sesle,

- Yeter yavrucuğum, dedi, yeter canım. Ne oluyorsun? Ağlaman değil, sevinmen gerekir. Bugünün onun en mutlu, yüce günü olduğunu bilmiyor musun yoksa? şimdi, şu anda nerede o, yalnızca bunu düşün, yeter!

Alyoşa, kck bir çocuğunki gibi ağlamaktan şişmiş yüzünü açıp bir an baktı Paisiy pedere, ama hiçbir şey söylemeden başını çevirdi, gene elleriyle yüzünü kapadı. Peder Paisiy düşünceli düşünceli,

- Ama böylesi daha iyi belki, dedi, ağla, bu gözyaşlarını İsa yolla-mıştır sana.

Alyoşa'nın yanından uzaklaşırken kendi kendine mırıldandı:

- "O canım gözyaşların ruhuna huzur, sevgi dolu yüreğine neşe verecek."

İçinde Alyoşa'ya karşı derin bir sevgi vardı. Ama gene de hemen ayrılmıştı yanından, çünkü kendisi de ağlamaklı olmuştu. Bu arada zaman da geçiyordu. Ölünün ruhu için edilen dualar, ayinler sırasıyla birbirini izliyordu. Peder Paisiy, tabutun başında İncil okuyan peder Yosif'in yerini aldı gene, kaldığı yerden okumayı sürdürdü. Ama ğleden sonra saat üç olmamıştı ki, bundan önceki kitabın sonunda sözünü ettiğim olay oldu. Gene söylüyorum, bu öylesine umulmadık, bütün tahminlerle öylesine taban tabana zıt bir olaydı ki, kentimizde, çevrede o günün anısı hâlâ bütün canlılığıyla yaşamaktadır. Burada kendimden de şunu ekleyeceğim: Aslında son derece önemsiz, olağan olan bu endişe verici, günah dolu olayın sözünü etmekten tiksiniyorum. ykmn gelecekte de olsa, en önemli kişisi olan Alyoşa'nın ruhunda öylesine önemli bir etkisi olmasaydı (ruhunu alt üst etmiş, sarsmış, ama mantığını güçlendirmiş, belirli bir amaca yöneltilmiştir), bu, o olaydan hiç söz etmezdim elbette.

Başlayalım artık. l toprağa verilmek üzere hazırlanıp tabuta yerleştirildikten sonra daha gün ağarmadan dedenin eski görüşme hücresi olan birinci odaya taşındığında tabutun başındakiler arasında bir anlaşmazlık ıktı: Odanın pencerelerini açmak gerekiyor muydu? Ama birisinin söz arasında gelişigüzel sorduğu bu soru yanıt-sız kaldı, üzerinde duran olmadı. Orada bulunanlardan bu soruyla ilgilenenler olmuştu aslında: Böylesine kutsal bir ölünün bozularak kokacağını düşünmenin ancak acınabilecek (gülünecek değilse kuşkusuz), inanç azlığından gelme, gerçek bir saçmalık olduğunu geçiriyorlardı ilelerinden. Çünkü tam tersini bekliyorlardı bunun. Oysa hemen öğleden

sonra, odaya girip çıkanların önceleri hiç ses çıkarmadan, hatta kimseye belli etmekten korktukları durum kendini göstermeye başlamıştı. Saat üçe doğru ise bu öylesine belliydi ki, haber kısa zamanda keşişhanede, dışarıda bekleyenler arasında duyulmuştu. Biraz sonra manastırda da biliniyordu bu, sonunda yıldırım hızıyla kente de ulaştı. İnananları, inanmayanları son derece heyecandırmıştı haber. İnmayanlar seviniyordu, inananlar arasında inanmayanlardan bile çok sevinenler vardı. Rahmetli dedenin öğütlerinden birinde söylediği gibi: “İnsanlar doğrunun düşmesinden, çamura bulaşmasından haz duyarlar.” Durum şuydu: Tabuttan yavaş yavaş bir koku yayılmaya başlamıştı, gittikçe de artıyordu. Öğleden sonra saat üçe doğru artık iyice keskinleşmişti. Kokunun her yanı sarmasından sonra rahiplerin de katıldığı, o güne dek manastırımızda görülmemiş, ürkünç bir rezalet oldu. Aradan yıllar geçtikten sonra bile, manastırımızın akli başında bazı rahipleri o günü ayrıntılarıyla anımsadıklarında böylesine bir rezaletin patlak vermesine şaşmaktan kendilerini hâlâ alamıyorlardı. Çünkü daha önce de, kutsallığından hiç kimsenin kuşku etmediği, doğru yolda rahiplerin, Tanrı buyruğunda dedelerin öldüğü olmuştu. Her zaman olduğu gibi onların tabutlarından da organik bozulmadan ileri gelen koku yayılmıştı, ama bunlar ne bir günahın işlenmesine neden olmuştu, ne de bir heyecana. Hiç kuşku yok ki, eskiden ölmüş, tabutta hiç bozulmadan kalmış birkaç rahibin anısı bizim manastırda da bütün rahiplerin ağzındaydı. Bu çeşit anıların rahipler üzerinde içli, esrarlı bir etkisi vardı. Tanrı izin verirse bu ölümlerin gelecekte daha büyük mucizelerin kahramanları olacaklarına yürekten inanıyorlardı. Bunlar arasında en çok anımsanan yüz beş yaşına dek yaşamış, 1810 yılında ölen, manastıra ilk gelenlere mezarı büyük bir saygıyla, birtakım esrarlı, yüce umutlardan söz edilerek gösterilen ünlü din adamı, büyük perhizci Eyyüp dedeydi. (Sabah peder Pasisiy’in Alyoşa’yı üzerinde oturur bulduğu mezardı bu.) Çok eskiden ölen bu dedeninkinden başka daha yakında ölen yüce keşiş-rahip Varsonofiy’in anısı da pek tazeydi. Zosima dede dedeliği ondan almıştı. Manastıra ziyarete gelenler Varsonofiy dedeyi sağlığında bir meczup saymışlardı daima. Bu iki dedenin tabutlarında canlı gibi yattıkları, gömüldüklerinde hiç bozulmadıkları, yüzlerinin pırıl pırıl olduğu anlatılırdı manastırda. Tabuttayken tatlı tatlı koktuklarını söyleyenler bile vardı. Ama bu pek duygulu anılara karşın, Zosima dedenin tabutu başında böylesine anlamsız, saçma, kötü davranmanın asıl nedenini bulmak gene de güçtü. Bence, bunun birçok nedeni vardı. Sözgelimi, bunlardan biri, dedeliğin zararlı bir zındıklık olduğuna inanan rahiplerin dedeliğe besledikleri gizli, kökleşmiş düşmanlıktı.

Sonra en önemli neden de rahmetlinin herkesçe kabul edilmiş, hiç kimsenin itiraz edemediği kutsallığına duyulan çekemezlilikti elbette. Rahmetli Zosima dede yalnızca mucizeleriyle değil, sevgiyle de birçok kimseyi kendine bağlamış, çevresinde bambaşka bir dünya yaratmıştı. Bu ona manastır rahipleri arasında da, dışarıda da pek çok düşman kazandırmıştı. Hiç kimseye bir kötülüğü dokunmamıştı, ne var ki "Neyiyle böylesine kutsallaştırıyorlar onu?" sorusu yinelene yinelene sonunda büyük bir kinin doğmasına neden olmuştu. Bence, Zosima dedenin böylesine çabuk kokmasına -daha bir gün olmamıştı öleli- birçoklarının pek sevinmesi bu yüzdendi işte. Dedeye bağlı olanlar, onu hâlâ sayanlar arasında buna gücenenler, olayı kendilerine hakaret sayanlar da vardı. Sonra şöyle oldu:

Koku belli olmaya başladığında ölünün bulunduğu odaya giren rahiplerin niçin geldikleri yüzlerinden bile anlaşılıyordu. Giriyor, bir an durduktan sonra, dışarıda merakla bekleyenlere haberi yetiştirmek için aceleyle çıkıyorlardı. Bekleşenlerden bazıları kederli kederli sallıyorlardı başlarını, bazılarıysa kin dolu bakışlarındaki sevinci gizlemek bile istemiyorlardı. Hiç kimse sitem etmiyordu bu sevinenlere, hiç kimse ses çıkarmıyordu, oysa pek tuhaf bir durumdu bu, çünkü rahmetli dedeye bağlı olanlar hâlâ çoğunlukta idi manastırda. Ama bu kez azınlığın çoğunluğu bir zaman için yenmesini Tanrı istiyor olmalıydı. Az sonra aynı tavırla ziyaretçiler de girip çıkmaya başladılar. Bunlar daha çok aydın tabakadan kimselerdi. Keşişhane avlu kapısına yığılmalarına karşın, basit halktan odaya giren pek azdı. Saat üçten, özellikle olayın duyulmasından sonra kentli ziyaretçiler daha da çoğalmıştı kuşkusuz. O gün manastıra belki hiç gelmeyecekler, böyle bir niyeti olmayanlar bile şimdi geliyorlardı. Bunlar arasında birkaç da önemli kişi vardı. Gerçi görünüşte bir saygısızlık falan yapılmamıştı henüz. Paisiy peder, olağanüstü durumu çoktan sezinlemesine karşın hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi, yüzünde ciddi bir anlatım, yüksek sesle tane tane İncil okumayı sürdürüyordu. Sonunda, önceleri hayli ürkek çıkan, ama gittikçe güçlenen, cesaretlenen sesler onun kulağına da gelmeye başlamıştı. Birden şöyle bir söz duydu peder Paisiy: "Tanrı, insanlar gibi düşünmüyor demek." Bunu yüksek sesle söyleyen, -bilindiği kadarıyla- dinine bağlı, orta yaşlı bir memurdu. Aslında, rahiplerin uzun zamandan beri birbirinin kulağına fısıldadıkları şeyi yüksek sesle yinelemişti yalnızca. Rahipler bu umutsuzluğa çok önceden düşmüşlerdi. İşin kötüsü, hemen her dakika artan anlaşılmaz, mağrur bir tavırla söyleniyordu bu. Ne var ki, kısa bir zaman sonra odadaki derin saygılı hava bozulmaya başladı. Sanki herkes bu havayı bozmaya hakkı olduğu düşüncesindeydi. Bir-

takım rahipler önceleri üzüyorlarmış gibi: “Niçin oldu bu, diyorlardı. Ufak tefek, bir deri bir kemik bir adamdı, nereden çıkıyor bu koku?” Hemen yanıtı yapıştırıyordu ötekiler: “Demek, Tanrı özelliklerle göstermek istedi...” Bu düşünce hemen, hiç itirazsız benimseniyordu. Ölen her günahkârın kokması olağan olsa bile, bunun böylesine çabuk olamayacağı, kokmanın en erken yirmi dört saat sonra başlayacağı, bozulma zamanından önce başladığına göre burada Tanrının kutsal parmağı olduğu söyleniyordu. Tanrı bir şey anlatmak istiyordu. Bu düşünce herkesi etkisi altına almıştı. Rahmetlinin pek sevdiği, keşişhanenin kitaplığına bakan rahip Yosif bu kötü niyetlilere karşı duruyordu: “Her zaman öyle değildir bu. Ortodokslukta azizlerin cesetleri kokmaz diye bir yasa yoktur, yalnızca bir inançtır bu. Ortodoks ülkelerde, Aynaroz’da cesedin bozulup kokması böylesine önemsenmez, oralarda kişinin ruh arılığına kavuştuğu cesedin kokmasından değil, gömüldükten yıllar sonra kemiklerinin renginden anlaşılır. Kemikleri balmumu gibi sararmışsa, Tanrının ölüyü kutsadığının en kesin delili budur. Sararmamış da siyahlaşmışsa, Tanrı ona kutsal ünü bağışlamamış demektir. Eskiden beri Ortodoksluğun tertemiz, pırıl pırıl saklandığı yüce toprak Aynaroz’da bile bu böyledir işte.” Gelgelelim, uysal rahibin sözlerine pek aldırın olmadı, hatta alay ettiler onunla: Bazı rahipler, “derin anlamlı, yeni uyduurulmuş sözler bunlar, dinlemeye bile değmez,” diye karar vermişlerdi kendi kendilerine. Ötekiler “Biz eski usule göre yetiştirildik, diye ekliyorlardı, şimdi her kafadan bir ses çıkıyor, hepsine nasıl uyalım?” Alay etmekte en ileri gidenler de karşıyorlardı söze: “Onlar kadar bizim de kutsal pederimiz var. Orada Türklerin boyunduruğu altında oturuyorlar, her şeyi unutup gitmişler. Hangi pırıl pırıl Ortodoksluktan söz ediyorsunuz, kiliselerinde çanları bile yokmuş.” Peder Yosif daha çok, düşüncesini gerektiği gibi kesin savunamadığı, söylediğine kendi de inanmıyormuş gibi konuştuğu için üzülerek ayrıldı yanlarından. Ama pek kötü bir olayın patlak vermek, bir başıbozukluğun başlamak üzere olduğunu kuşkuyla sezinliyordu. Peder Yosif’in arkasından öbür akli başında olanların sesleri de kesildi yavaş yavaş. Sonunda öyle oldu ki, rahmetli dedeyi sevenlerin, yürekten bir sevgiyle dedelikten yana olanların tümü nedense birden dehşete kapıldılar. Karşılaştıklarında hiçbir şey söylemeden ürkek ürkek birbirlerinin yüzüne bakınaya başladılar. Dedeliğin düşmanları başları dimdik, mağrur dolaşıyorlardı ortada. Alaylı alaylı “Varsonofiy dedenin ölüsü leş değil, mis kokuyordu; ne var ki bunu dedeliğiyle değil, gerçek bir aziz olmasıyla hak etmişti,” diyorlardı. Bu sözlerin hemen arkasından Zosima dedeyi yeren, hatta suçlayan düşünceler açıklandı. En

akılsızlardan bazıları: “Öğütler yanılttı, diyordu. Yaşamın gözyaşı dö-
külerek katlanılacak bir yük değil de, yüce bir neşe kaynağı olduğu-
nu söylüyordu.” Onlardan daha akılsızları atılıyordu hemen: “Günü-
müzün moda inancından yanaydı, cehennemde gerçek ateş olduğu-
nu kabul etmezdi.” Bazı çekemeyenler karışıyordu söze: “Perhizde
pek titiz davranmazdı, tatlı yerdi, çayını vişne reçeliyle içerdi, pek se-
verdi çayı, kibar bayanlar hep yollarlardı ona. Keşiş çay içer mi hiç?”
İç en çok zehir dolular: “Kurumudan geçilmezdi, diyorlardı, kendini
aziz sayar, herkesin ayaklarına kapanmasını olağan görürdü.” Dedeli-
ğin amansız düşmanları kin dolu bir fısıltıyla “Günah çıkarmanın
sırrını kötüye kullandı,” diye karışıyorlardı söze. Bunlar Zosima de-
denin sağlığında ağızlarını açmayan, gerçek perhizci, din yolunda
sağlam adımlarla ilerleyen, yaşlı rahiplerdi. Ama şimdi birden dilleni-
vermişlerdi, pek ürkünç bir şeydi bu, çünkü sözlerinin, henüz inanç-
ları köklenip sağlamlaşmamış genç rahipler üzerinde güçlü bir etkisi
oluyordu. Kutsal Silvester manastırından gelen konuk rahip de ilgiy-
le dinliyordu anlatılanları. İç çekerek başını sallıyor, “Peder Fera-
pont’un dün söyledikleri doğrudur galiba,” diye içinden geçiriyordu.
Tam bu sırada da peder Ferapont çıkageldi. Durumu iyice çıkmaza
sokmak için bilerek gelmişti sanki.

Peder Ferapont’un aralıktaki ahşap kulübesinden pek seyrek çıktı-
ğını, kiliseye bile uzun süre uğramadığını, manastırda herkesin uy-
ması gereken birtakım kurallara onun uyınainasına göz yumulduğu-
nu söylemiştim. Doğrusunu isterseniz, onun bu tutumuna göz yum-
mak zorundaydılar. Çünkü gece gündüz dua eden (yere diz çökmüş
uyuyakaldığı bile oluyordu) böylesine yüce bir perhizciyi istemediği
kurallara uydurmak çirkin bir davranış olurdu. “O hepimizden kut-
saldır, diyebilirdi rahipler, kuralların istediğinden de daha ağır şeyler
yapıyor. Kiliseye gitmiyorsa, ne zaman gitmesi gerektiğini biliyordur
da ondan gitmiyordur. Kendi kuralları vardır onun.” Bu çeşit bir kar-
şı koymanın yükselmesinden çekindikleri için ilişmiyor olmalıydılar
peder Ferapont’a. Herkesin bildiği gibi Zosima dedeyi hiç sevmezdi
peder Ferapont, “Tanrının insanlar gibi düşünmediği, bozulmanın
zamanından önce başladığı,” haberi çok geçmeden onun kulübesin-
de de duyulmuştu. Haberi yetiştiren, dünkü ziyaretten sonra perhiz-
cinin yanından dehşet içinde ayrılan Obdorsklu konuk rahip olma-
lıydı. Peder Paisiy’in, tabutun başında İncil okurken dışarıda olup bi-
tenleri görüp duyınainasına karşın çevresindeki insanları iyi tanıdığı
için her şeyi sezinlediğini de söylemiştim. Şaşırılmış değildi. Olabile-
cekleri, patlak vereceğini önceden sezinlediği kargaşalığın sonuçları-
nı keskin bakışlarla izleyerek, soğukkanlılıkla bekliyordu. Birden,

durumun ağırbaşlılığını bozan büyük bir gürültü oldu dışarıda. Kapı hızla ardına dek açıldı, eşikte peder Ferapont görüldü. Arkasında, merdivenin dibinde, onunla birlikte gelmiş bir rahip kalabalığı vardı. Aralarına kentliler de karışmıştı. Hepsi hücreden olduğu gibi görünüyordu. Kalabalık içeri girmedi, merdivene bile çıkmadılar. Aşağıda durmuş, peder Ferapont'un ne söyleyeceğini, nasıl davranacağını - cesaretle gelmelerine karşın, biraz da dehşet içinde- merakla bekliyorlardı. Çünkü onun buraya boşuna gelmediğini biliyorlardı. Peder Ferapont eşikte bir an durduktan sonra kollarını havaya kaldırdı. O anda sağ kolunun altından Obdorsklü konuğun keskin, merak dolu, ufak gözleri parladı. Yalnız o aşırı merakını yenememiş, peder Ferapont'un peşinden koşarak çıkmıştı merdiveni. Ötekilerse kapı gürültüsüyle ardına dek açılınca birdenbire korkarak daha da geri çekilmişlerdi. Peder Ferapont kollarını havaya kaldırarak,

- Kovuyorum, defediyorum! diye gürledi.

Sonra sırayla dört yana dönerek odanın duvarlarına haç çıkarmaya koyuldu. Arkasındakiler peder Ferapont'un bu huyunu biliyorlardı: Bir yere girdiğinde şeytanı kovmadan ne oturur, ne de bir sözcük söylerdi. Her haç çıkarışında,

- Defol şeytan, çık dışarı, çık! diye yineliyordu.

En sonunda bir kez daha,

- Kovuyorum, defediyorum! diye bağırdı.

Her zamanki kalın gömleği vardı üzerinde, beline bir ip bağlamıştı. Keten fanilasının yakasından kılları ağarmış, çıplak göğsü gözüküyordu. Yalınayaktı. Elini kolunu sallamaya başlayınca, gömleğinin altında taşıdığı insana korku veren zincirleri şakırdamaya başladı. Peder Paisiy okumayı kesti, öne çıkıp karşısında durdu. Bir süre öyle bekledikten sonra gözlerinin içine bakarak sert bir tavırla,

- Niçin geldin sayın peder? dedi. Sessizliği niçin bozuyorsun? Uslu sürüyü başıbozukluğa kışkırtmanın nedeni nedir?

Peder Ferapont her zamanki meczup tavrıyla,

- Niçin mi geldim? diye bağırdı. Niye soruyorsun bunu? Ne sanıyorsun acaba? Konuklarınızı, iğrenç şeytanları kovmaya geldim. Benim yokluğumdan yararlanarak çok toplandılar mı buraya diye bakmaya geldim. Topunu atacağım hepsinin.

Peder Paisiy sakın sakın.

- Şeytanı kovmaya çalışırken belki yardım bile ediyorsun ona, dedi. "Ben kutsal bir insanım, azizim," kim diyebilir? Sen söyler misin, bunu pederim?

- Aziz değil, murdarım ben, diye bağırdı peder Ferapont. Koltuğa kurulup kendimi putlaştırmam! İnsanlar dini mahvettiler.

Kalabalığa dönüp parmağıyla tabutu göstererek,

- Şurada yatan kutsal pederiniz de kovalarmış şeytanları. Onlara karşı ilaç verirmiş. Bunun için odanın köşelerinde örümcek gibi yuva yapmışlar... Bugün de kendisi leş gibi koktu. Tanrının yüce bir işaretidir bu.

Zosima dede hayattayken gerçekten de böyle bir şey olmuştu. Rahiplerden biri önceleri düşünde -sonraları uyanıkken de- şeytan görmeye başlamıştı. Rahip dehşet içinde durumu Zosima dedeye açtığında, beriki durmadan Tanrıya yakarmasını, sıkı perhiz yapmasını öğütlemişti ona. Bunun bir etkisi olmayınca, perhizle duayı bırakmamasını söyleyerek bir ilaç vermişti. O zaman manastırda çok dedikodusu olmuştu bunun. Rahipler başlarını sallayarak hayli fiskos etmişlerdi aralarında. Bu olayı en çok yadırgayan peder Ferapont olmuştu. Yardakçıları Zosima dedenin bu özel durumdaki böylesine “garip” tutumunu hemen yetiştirmişlerdi ona.

Peder Paisiy emreder bir sesle,

- Çık dışarı peder! dedi. Hükmü Tanrı verir, insanlar değil. Belki senin de, benim de, hiç kimsenin de anlayamayacağı bir “işaret” vardır burada.

Israrlı bir sesle,

- Çık dışarı peder! diye yineledi.

Beriki coşmuş, susmak bilmiyordu:

- Keşişliğin gerektirdiği gibi perhiz tutmadığı içindir bu işaret. Apaçık ortadadır bu, saklamak günahtır böyle bir şeyi! Şekere bayılırdı, kibar bayanlar cepleri şeker dolu gelirdi ona, çay içerdi, boğazı her şeyden önde gelirdi, midesini tatlılarla, kafasını da kibirli düşüncelerle doldururdu... Bu yüzden de rezil oldu işte...

Peder Paisiy de yükseltti sesini:

- Saçmalıyorsun peder! Keşişliğini, perhizini takdir ederim; ama saçmalıyorsun, din yolunda olmayan zayıf yaratılışlı, yüreksiz bir delikanlıya yakışır ancak böyle söylemek. Çık dışarı peder, emrediyorum sana!

Sözünü öfkeyle bağırarak bitirmişti. Peder Ferapont biraz bozulmuş, ama alaylı tavrını bırakmadan,

- Gidiyorum! dedi. Bilgili kişilersiniz! Benden çok çok bilgilisiniz. Buraya geldiğimde kıttı bilgim, bildiklerimi de burada unuttum. Yüce Tanrım benim gibi küçük bir yaratığı sizlerin bilginizden korudu...

Peder Paisiy tam karşısına dikilmiş, sert bir tavırla bekliyordu. Peder Ferapont bir an sustu, sonra birdenbire kederlenerek sağ elini yanağına koydu, tabuta bir göz atıp ağlamaklı bir sesle,

- Yarın “Yardımcı, Koruyucu” ilahisini okuyacaklar ona, yüce bir

ilahidir bu... ama ben nalları dikince sadece küçücük bir ayet, “Hayat ne tatlıdır”ı okuyacaklar.¹

Birden çılgin gibi bağırdı:

- Çalımınızdan geçilmiyor, pek kibirleniyorsunuz, oysa boştur bunlar, boş!

Hızla döndü, çabuk adımlarla indi merdiveni. Aşağıda bekleyen kalabalık kararsızlık içindeydi. Bazıları hemen gitmişlerdi peder Ferapont’un peşinden, ama bazıları beklemişti. Çünkü odanın kapısı hâlâ açıktı, peder Paisiy, peder Ferapont’un arkasından sahanlığa çıkmış bakıyordu. Ne var ki iyice coşan ihtiyar bitirilmemişti daha: Yirmi adım kadar yürüdükten sonra birden durdu, batmak üzere olan güneşe döndü, kollarını havaya kaldırdı, bir çığlık atarak yere yığıldı.

Alnını yere koymuş, kollarını güneşe doğru uzatmış, olanca sesiyle bağılıyor, bütün bedeni sarsılarak küçük bir çocuk gibi sesli sesli ağlıyordu:

- Tanrım yendi! İsa batan güneşi yendi!

Herkes yanına koştu, dehşete kapılarak bağıranlar, ağlayanlar vardı... Anlaşılmaz bir coşkunluk herkesi çılgına döndürmüştü. Artık korkusuzca bağıyorlardı:

- Kimin Aziz olduğu ortada işte! Kimin Tanrının sevgili kulu olduğu anlaşıldı!

Öfkeyle ekliyorlardı:

- Dede olacak adam bu işte!

- Dedeliği kabul etmez o... diyordu ötekiler. İstemez dede olmayı...

Bu iğrenç dinsizliğe hizmet etmez... onların budalalıklarına katılmaz...

Tam o anda herkesi ayine çağıran çan sesi duyulmasaydı iş nereye varırdı Tanrı bilir. Herkes aceleyle haç çıkardı. Peder Ferapont da kalktı, haç çıkardı, gene öyle bağıra bağıra -ama ne söylediği anlaşılmıyordu artık-, arkasına bakmadan doğru kulübesine gitti. Peşinden giden vardı ya, pek kalabalık değildi bunlar, çoğunluk ayine yetişmek için dağılmıştı. Peder Paisiy tabutun başındaki yerini peder Yosif’e bırakmış, dışarı çıkmıştı. Çılgınların azgın bağırtılarından ürkecek, çekinecek bir insan değildi. Ama yüreğini bir keder, can sıkıntısı kaplamıştı birden. Durup “Neye üzülüyorum böyle?” diye geçirdi içinden. Yüreğini birdenbire kaplayan bu üzüntünün pek küçük bir nedeni olduğunu anlamakta gecikmedi. Kendi de şaşıtı buna. Tabutun bulunduğu odanın kapısında bekleyen kalabalık arasında bir ara Alyoşa da ilişmişti gözüne. Onu orada görür görmez yüreğinde bir

1 Cenaze hücreden çıkarılıp kiliseye, ayinden sonra kiliseden mezarlığa götürülürken ölen keşiş yahut rahipse “Hayat ne tatlıdır...” ayeti, ayrıca papazlık rütbesi varsa “Yardımcı, Koruyucu” ilahisi okunur (F.M. Dostoyevski’nin notu.)

sızı duyduğunu anımsadı. Birden kendi kendine şaşarak şöyle geçirdi içinden: “Yoksa bu çocuk böylesine önemli mi benim için şimdi?” Tam bu anda Alyoşa aceleyle geçiyordu yanından -kiliseye doğru gitmiyordu ama-. Göz göze geldiler. Alyoşa hemen kaçırdı bakışlarını, başını önüne eğdi. Delikanlının yalnızca dış görünüşünden bile o anda ruhunda ne güçlü bir değişikliğin olduğunu anlamıştı peder Paisiy. Birden yüksek sesle,

- Sen de mi kandın yoksa? dedi.

Son derece üzgün, ekledi:

- Sen de onlara katıldın demek?

Alyoşa durdu, tuhaf tuhaf baktı peder Paisiy’in yüzüne, ama gene hemen yere indirdi bakışlarını. Yan duruyor, soruyu sorana yüzünü dönmüyordu. Peder Paisiy dikkatli dikkatli bakıyordu ona.

- Böyle acele nereye gidiyorsun? Ayin çanı çalıyor.

Alyoşa gene yanıt vermedi.

- Keşişhaneden mi ayrılıyorsun yoksa? Sormadan, kutsanmadan olur mu hiç?

Alyoşa birden anlamlı anlamlı gülümsedi. Eski önderinin, yüreğiyle aklının eski hakimi, sevgili Zosima dedesinin, ölürken onu emanet ettiği soru soran pederi, tuhaf, pek tuhaf bir bakışla yukarıdan aşağı süzdü; sonra birden gene hiçbir şey söylemeden, saygı göstermeyi bile gereksiz buluyormuş gibi kolunu salladı; çabuk adımlarla dış kapıya doğru yürüdü. Peder Paisiy kederli bir şaşkınlık içinde arkasından bakarak,

- Gene döneceksin! diye mırıldandı.

2

ŞÖYLE BİR DAKİKACIK

Peder Paisiy “sevgili çocuğun” gene döneceğini söylerken yanılmamıştı elbette. Belki Alyoşa’nın ruhsal durumunu -tam olmasa bile- gerçekten de sezinlemişti. Açıkça şunu da söyleyeyim, öykümün böylesine sevdiğim bu pek genç kahramanının yaşamındaki bu tuhaf, anlaşılmaz dakikayı tam olarak ben bile açıklayamam. Peder Paisiy’in üzgün sorduğu “Sen de onlara katıldın demek?” sorusuna, Alyoşa’nın yerine kesinlikle “Hayır, onlarla değildir,” diye yanıt verebilirdim kuşkusuz. Üstelik tam tersi bir durum vardı ortada: Ruhundaki bu çalkalanma, inancının güçlü olmasındandı daha çok. İnancı güçlüydü ya, ona acı veren bir kuşku sarmıştı içini gene de. Öyle ki, yıllar sonra bile Alyoşa, o günü yaşamının en sıkıntılı, acı günü ola-

rak adlandırıyordu. Karşıma çıkıp şöyle sorsalar bana: “Gerçekten de bütün bu acısının, kederinin tek nedeni, Zosima dedenin ölüsünün bir mucize yaratacak yerde, tam tersine, zamanından önce bozulup kokmaya başlaması mıydı?” Hiç çekinmeden hemen şöyle yanıt veririm: “Evet, gerçekten de tek neden buydu. Yalnız okuyucumdan bir dileğim olacak: Kahramanının temiz yüreğine girmek için pek acele etmesin. Onun adına özür falan dilemeye de niyetli değilim; saf inancını temize çıkarmak için genç yaşını, ya da okuldaki küçük başarılarını v.b., v.b. de öne sürmeyeceğim. Hatta tam tersini yapacağım bunun, kesin bir dille kahramanının yaratılışına, yürek temizliğine sonsuz saygım olduğunu söyleyeceğim. Hiç kuşku yok ki, yüreğinin izlenimlerine kendini bırakmayan, ateşli değil ılık sevebilen, inanç dolu olsa bile gönlünü düşünerek kaptıran, yaşına göre mantıklı (bu yüzden de ucuz) bir sevgiyle bağlanan başka bir genç -ne yalan söyleyeyim- benim delikanlının başına gelenlerden kendini kurtarabilirdi. Ama doğrusunu söylemek gerekirse, bazı durumlarda kişinin, mantıksız olsa bile yüce bir sevgiden doğan bir tutkuya kendini bırakması, bırakmamasından daha saygıdeğer bir davranıştır. Hele gençlikte çok daha saygıdeğer olur bu davranış. Çünkü her zaman mantığının sesini dinleyen bir genç sağlam kumaş değildir, değeri de yoktur böylelerinin... ben böyle düşünüyorum işte! Belki bu sözüm üzerine mantık sahibi okuyucularım, “Ama, diye bağıracaklardır, her genç de böylesine bir bağnazlığa inanamaz, öyleyse sizin delikanlıyı ölçü olarak alamayız.” Gene şöyle yanıt vereceğim buna: “Evet, delikanlım inanıyordu, yürekten, bütün varlığıyla inanıyordu, ama gene de onun adına özür dilemeyeceğim.”

Bakın ne diyeceğim: Gerçi yukarıda (belki biraz da acele ederek) durumu açıklamayacağımı, özür dilemeyeceğimi, kahramanımı temize çıkarmaya çalışmayacağımı söyledim ya, öykümün anlaşılabilmesi için bazı açıklamalar yapmamın zorunlu olduğunu görüyorum. Önce şunu söyleyeceğim: Alyoşa için önemli olan mucizenin olmaması değildi. Böylesine saçma bir şeyi aklının ucundan bile geçirmemişti. İnancının doğruluğundan emin olmak için mucizenin gerektiğini de düşünmüyordu (hele bunu hiç.) Daha önceden içinde yer etmiş bir düşüncesinin öteki düşüncelerin üzerine çıkması için mucizenin zorunlu olduğunu da sanmıyordu. Hayır, hayır. Gözlerinin önünde bir insan hayali, öylesine sevdiği, saydığı azizin, Zosima dedesinin hayali vardı. Genç, temiz yüreğinde gizli “herkese, her şeye” karşı sevgisi bir yıldan beri birikiyor, çoğalıyor (belki de yanlış bir biçimde oluyordu bu), sadece bir kişide, Hakkın rahmetine kavuşan Zosima dedesinde toplanıyordu. Doğrusu, uzun zamandan beri bir ülkü, eşsiz

bir ülküydü onun için Zosima dede. Öyle ki, gençlik duyguları bu ülküden başka hiçbir şeye yönelemezdi, yönelememişti de. (Daha bir gün önce öylesine merak ettiği ağabeyi Dmitri'yi o kötü günde hepten unuttuğunu sonraları anımsıyordu. Gene bir gün önce öylesine istemesine karşın, Ilyuşa'cığın babasına iki yüz rubleyi götürmeyi de unutmuştu.) Ama gene söylüyorum, mucize falan beklediği yoktu. Yalnızca, bozulduğuna inandığı (bu yüzden de yüreğini derinden yaralayan) “yüce adaletin” yerine gelmesini istiyordu. Bu “adalet” Alyoşa'nın umutlarında, olayların akışının da zoruyla, hemen saygıdeğer önderinin cesedinden beklenen bir mucize tutkusuna dönüşmüşse ne çıkar bundan? Ne var ki manastırda herkes, -Alyoşa'nın düşüncesine saygı duyduğu kimseler bile; sözgelimi peder Paisiy de bunlar arasındaydı- böyle düşünüyordu aslında. Alyoşa da hiç kuşku etmeden herkes gibi bu bekleyişe bırakmıştı kendini. Manastırda geçirdiği bir yıl içinde bu bekleyiş iyice yer etmişti içinde. Ama tutkuyula beklediği mucize değil adaletti, adalet! Dünyada herkesten üstün tutulmasının gerektiğine bütün varlığıyla inandığı insan, hakkı olan üne ulaştırılacak yerde birden küçük düşürülmüş, rezil edilmişti! Niçin? Kim vermişti bu kararı? Kim böyle düşünebilir, karar verebilir-di? Alyoşa'nın deneyimsiz, bakire yüreğini birden ezen sorular bunlardı işte. Azizlerin azizi bir insanın böylesine beyinsiz, böylesine değersiz bir sürünün eğlencesi olmasını öfkeyle, hatta yürekten bir öfkeyle karşılamamak elinde değildi. Varsın mucize falan olmasındı, tüm bekleyişler boşa çıksındı, ama bu rezalet niçin olmuştu, içleri çıfıt çarşısı rahiplerin söylediği gibi, niçin “zamanından önce” başlamıştı bozulma? Peder Ferapont'la beraber öyle kurula kurula sözünü ettikleri bu “işaret”in nedeni neydi? Böyle konuşmaya hak kazandıklarına niçin inandırmışlardı kendilerini? Tanrının adaleti, kutsal parmağı neredeydi?” En gerektiği anda (diye düşünüyordu Alyoşa) Tanrı kendini de doğanın kör, dilsiz, amansız yasalarına tutsak etmek istencesine niçin saklamıştı kutsal parmağını?

Alyoşa'nın yüreğini sızlatan buydu işte: Yukarıda da söylediğim gibi, dünyada en çok sevdiği, saydığı insanın “küçük düşürülmesinin, rezil edilmesinin” de önemi büyüktü elbette! Varsın delikanlının bu homurdanması anlamsız, mantıksız bir davranış olsun, ama üçüncü kez yineliyorum (bunun da anlamsız bir davranış olduğunu kabul ediyorum): Delikanlının böyle bir anda pek akıllıca davranmadığına sevindim. Çünkü aklı başında bir insan akıllıca davranmaya çok fırsat bulur. Kişinin yüreğini sevgi böyle bir anda doldurmaz da ne zaman doldurur? Sırası gelmişken, Alyoşa için öylesine önemli, o bir dakikada aklında belirmesiyle kaybolması bir olan tuhaf bir şeyden

de söz etmeden geçmeyeceğim. Bu şey Alyoşa'nın dün ağabeyi İvan'la konuşmasının, hiç unutamadığı konuşmasının anısıydı. Özellikle şimdi pek canlıydı bu anı. Ah, ruhundaki temel inançlardan biri sarsılmış değildi aslında. Tanrısını seviyor, bir an homurdandıysa da, bütün ruhuyla inanıyordu ona. Ama ağabeyi İvan'la dünkü konuşmasının ona acı veren bulanık bir izlenimi kıpırdamaya başlamıştı içinde, ısrarla dışa taşmak istiyordu. Hava iyice kararmıştı. Keşişhane-neden manastıra gitmek üzere ayrılan Rakitin çam korusunda bir ağacın altında uyuyor gibi hiç kıpırdamadan yatan Alyoşa'yı gördü birden. Yanına yaklaşp,

- Burada mısın, Aleksey? diye seslendi. Yoksa...

Şaşırmıştı Rakitin, tümcesinin sonunu getirmeden sustu. "Yoksa o kadar mı üzüldün?" diye sormak istemişti. Alyoşa başını kaldırıp bakınadı ona, ama Rakitin onun hafifçe kıpırdamasından, sesini duyduğunu, ne demek istediğini anladığını hemen anladı.

- Ne oldu sana?

Şaşkınlığı hâlâ geçmemişti ya, yüzünde alaylı bir gülümseme belir-meye başladı.

- Bak, iki saattir seni arıyorum. Birden kayıplara karıştın. Söylese-ne, ne yapıyorsun burada? Bir acayipleştin. Başını kaldır da yüzünü göreyim bari...

Alyoşa başını kaldırdı, doğrulup oturdu, sırtını ağaca dayadı. Ağla-mıyordu, ama yüzünde derin bir acı anlatımı, bakışında öfke vardı. Rakitin'e değil, yana bakıyordu.

- Bak ne diyeceğim sana, Aleksey, yüzün pek değişmiş. Herkesin dilinde olan yüzünün o uysal, yumuşak anlatımı kaybolmuş. Birisine mi kızdın? Ne oldu? Kim sıktı canını?

Alyoşa hâlâ Rakitin'e bakmadan, bitkin bir tavırla kolunu sallayarak,

- Bırak! dedi.

- O!... bak hele! Öteki ölümlüler gibi sen de bağırmaya başladın demek. Bir melek olan sen bağıırıyorsun ha! Doğrusunu söyleyeyim, çok şaşırttın beni Aleksey'ciğim. Oysa burada olup bitenlerin hiçbirine şaşmıyordum hanidir. Akli başında bir insan sanıyordum seni...

Alyoşa sonunda baktı ona; ama hâlâ ne söylediğini anlayamıyor-muş gibi dalgın bir bakıştı bu.

Rakitin gene içten bir şaşkınlıkla bağırdı:

- Senin ihtiyar kokınaya başladı diye mi üzülyyorsun? Ölünce mu-cizeler yaratacağına gerçekten inanıyor muydun?

Alyoşa öfkeyle,

- İnaniyordum, diye haykırdı; inanıyorum, inanmak da istiyorum, inanacağım da! Daha bir soracağın var mı?

- Yok canım, yok. Tüh, kör şeytan... Bu devirde on üç yaşında bir okullu bile inanmaz buna. Neyse canım... Sen de Tanrına küstün, baş kaldırdın hemen, öyle mi? Hak ettiğin rütbeyi vermemişler, bayramda nişan takmamışlar gibi!.. Ah sizler yok musunuz!

Alyoşa gözlerini kısarak uzun uzun baktı Rakitin'e, bakışlarında birşeyler parladı birden... ama Rakitin'e duyduğu öfkeden değildi bu.

Alyoşa birden anlamlı anlamlı gülümsedi.

- Tanrıma baş kaldırdığım falan yok, yalnızca "Onun dünyasını" benimsemiyorum.

Rakitin bu yanıt karşısında bir an düşündü.

- Ne demek bu "onun dünyasını" benimsememek? Cevher yumurtladın gene!

Alyoşa karşılık vermedi.

- Yeter artık saçmaladığımız, şimdi öze gelem: Yemek yedin mi bugün?

- Anımsamıyorum... yedim galiba.

- Pek bitkinsin, yüzünden belli, toparlanınan için yemelisin. Dökülüyorsun. Öyle ya, gece de uyumadın. Duydum, toplantınız varmış. Peşinden de bunca telaş, sıkıntı... iyice bitirmiştir seni. Midene bir parçacık kutsal ekmekten başka bir şey girmediği belli. Cebimde biraz sucuk var, kentten gelirken ne olur ne olmaz diye almıştım yanıma, ama sen sucuk yemezsin sanırım...

- Ver bakayım.

- Vay canına! Demek öyle ha! Demek zincirleri kopardın! Pekâlâ canım, bu fırsat kaçmaz. Bana gidelim. Ben kendi hesabıma birkaç kadeh votka yuvarlamak istiyorum, öyle yorgunum ki... Votka içmeye yoksun sanırım, o kadar ileri gidemezsin... var mısın yoksa?

- Ona da varım.

Rakitin şaşkın şaşkın baktı Alyoşa'nın yüzüne.

- Bak hele! Inanılacak şey değil bu, kardeşim! Hadi neyse, sucuğa da votkaya da hayır dediğin yok, pek hoş bir şey bu, akıllı çocuksun... Kaçırılacak fırsat değil bu, hadi yürü!

Alyoşa ağır ağır doğruldu yerinden, Rakitin'in arkasından yürüdü.

- Ağabeyin Vanečka görseydi bunu ne şaşırırdı? Aklıma gelmişken söyleyeyim, ağabeyin Ivan Fyodoroviç bu sabah Moskova'ya gitti. Biliyor muydun bunu?

Alyoşa ilgisiz bir tavırla,

- Biliyordum, dedi.

O anda birden ağabeyi Dmitri'yi anımsadı. Artık bir dakika bile er-teleyemeyeceği önemli bir işi, bir görevi, ürkünç bir ödevi olduğunu anımsadı hemen, ama bunun da bir etkisi olmadı üzerinde, ağabeyini

de görevini de unuttu bir anda. Ama sonra uzun süre aklından çıkıyordu bu Alyoşa'nın.

- Ağabeyciğin Vanečka bir keresinde benim "yeteneksiz bir liberal salak" olduğumu buyurmuştu. Sen de bir keresinde kendini tutamadın, "namussuz" olduğumu vurdun açığa... Olsun! Şimdi sizin ne denli yetenekli, dürüst olduğunuzu göreceğim (Rakitin bunu kendi kendine mırıldanarak söylemişti.) Tüh! Beni dinle! (Gene yüksek sesle konuşmaya başlamıştı.) Manastıra girmeden, patikadan doğrudan kente gidelim... Hım. Önce Hohlakova'lara uğramam gerekiyor. Düşün bir kez: Olanı biteni yazdım ona. İnanır mısın, kurşunkalemle hemen bir not karalayivermiş bana (bu kadın notlar yazmaya bayılıyor,) "Zosima dede gibi saygıdeğer bir din adamından böylesine bir davranış beklemediğini!" yazıyor. Evet, davranış diyor! O da pek kızmış... hepiniz de öyle!

Rakitin birden durdu, Alyoşa'yı da omzundan tutup durdururken, - Dur! diye haykırdı. Bak ne diyeceğim sana.

Birden aklına gelen parlak düşüncenin etkisi altında heyecanla bakıyordu Alyoşa'nın gözlerinin içine. Gerçi gülümsüyordu ya, aklına gelen bu yeni düşünceyi açığa vurmaktan çekinir gibiydi. Alyoşa'daki bu beklenmedik ruhsal değişikliğe öylesine inanamıyordu hâlâ. Sonunda ürkek bir tavırla,

- İyisi mi, seninle nereye gidelim biliyor musun Alyoşa'cığım? diye sordu.

- Nereye istersen... farketmez benim için.

Rakitin ürkek bir bekleyiş içinde, bütün bedeni titreyerek sonunda,

- Gruşenka'ya gidelim, ne dersin? diye sordu. Gelir misin?

Alyoşa bekletmeden durgun bir karşılık verdi:

- Gelirim.

Bu, yeni düşüncesinin böylesine rahat, çabuk kabul edilmesi Rakitin için o denli beklenmedik bir şeydi ki, neredeyse bir adım geri sıçrayacaktı. Şaşkın,

- Ya!.. diye bağırды.

Ama hemen toparlandı, Alyoşa'nın koluna yapıştı, çabuk yürümesi için çekeleyerek patikaya saptırdı onu. Bu kararlılığının kaybolmasından çok korkuyordu. Sessizce yürüyorlardı. Rakitin konuşmaya bile korkuyordu. Bir ara,

- Çok sevinecek, çok... diye mırıldandı.

Ama gene sustu. Aslında, Gruşenka sevin sin diye götürmüyordu Alyoşa'yı oraya. Açık göz bir insandı Rakitin, çıkarı olmayan bir işe girişmezdi. Bu keresinde iki çıkarı vardı. Önce: Öç alacaktı, yani çoktan beri hayal ettiği olaya, "kutsal bir insanın rezil olmasına," daha

doğrusu, Alyoşa'nın "kutsallıktan günahkârlığa düşmesine" tanık olacaktı. Sonra: "Onun için hayli önemli maddi bir çıkarı söz konusuydu. Bundan aşağıda söz edeceğim.

Kötü bir sevinçle şöyle geçiriyordu içinden: "Demek böyle bir dakikacık yakalayabildik... kaçırmayalım bu fırsatı, sıkı yakalayalım, çok işimize yarayacak çünkü."

3 BİR BAŞ SOĞAN

Gruşenka, Katedral Alanı yakınlarında, kentin en işlek caddesinde oturuyordu. Morozova adında dul bir tüccar karısının avlusundaki küçük ahşap evi kirayla tutmuştu. Morozova'nın kendi oturduğu evi eski, kaba görünüşlü, iki katlı, taş bir yapıydı. Yaşlı ev sahibesi, pek genç sayılamayacak iki kız yeğeniyle yalnız oturuyordu bu evde. Avludaki küçük evi kiraya vermeye hiç gereksinimi yoktu. Sırf akrabası, Gruşenka'nın koruyucusu tüccar Samsonov'un hatırını kırmamak için genç kıza evi kiraya verdiğini (dört yıl önce) herkes biliyordu. Söylentilere bakılırsa, kıskanç ihtiyar "gözdesini" Morozova'nın evine yerleştirirken, ev sahibesinin, yeni kiracısının davranışlarına göz kulak olacağını düşünmüştü. Ama göz kulak olmanın gereksiz olduğu çabuk anlaşıldı, öyle ki sonunda Morozova Gruşenka'yla pek seyrek görüşmeye başladı, daha sonra ise iyice kendi haline bıraktı onu. İhtiyarın ilden on sekiz yaşında ürkek, sıkılgan, ince yapılı, zayıf, dalgın, üzgün duruşlu bir kız getirmesinin üzerinden dört yıl geçmiş, o zamandan beri köprülerin altından çok su akınıştı elbette. Bu kız üzerine pek az şey biliniyordu kentinizde. Sonraları da pek bir şey öğrenilemedi. Hatta Agrafena Aleksandrovna dört yıl içinde "güzeller güzeli" bir genç kız olup herkesin ilgisini üzerine çekmeye başlayınca da geçmişi üzerine ayrıntılı bilgi edinilemedi. On yedi yaşındayken birisinin, bir subayın genç kızı iğfal edip sonra da terkettiği üzerine birtakım söylentiler vardı. Subay kaçıp başka bir ilde evlenmiş, Gruşenka da alnında kara lekeyle sefalet içinde kalmış. İhtiyar, Gruşenka'yı sefaletin içinden çekip çıkardığı halde, kızın iyi bir aileden olduğu söyleniyordu. Bir papaz yardımcısının mı ne kızınıymış. Bu duygulu, sinik, zavallı yetim kız dört yılda al yanaklı, balık etinde bir Rus dilberi; gözü pek, inatçı, kibirli, paranın değerini bilen, eli sıkı, ihtiyatlı, haklı ya da haksız, -söylenenlere bakılırsa- kendine bir servet yapmış bir kadın olup çıkmıştı. Yalnız bir şeyi kesinlikle biliyordu herkes: Gruşenka'nın yanına yaklaşanının güç olduğunu, kızın bu dört yılda ko-

ruyucusu ihtiyardan başka hiç kimseye yakınlık göstermediğini... Bunun böyle olduğundan hiç kimsenin kuşkusu yoktu, çünkü özellikle son iki yılda ona sokulmaya çalışanlar çok olmuş, tümünün umutları da boşa çıkmıştı. Hatta bu çapkınlardan bazıları, kişiliği güçlü genç bayanın alaylı direnişi karşısında küçük düşerek süklüm püklüm geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Genç bayanın özellikle son bir yıldır kendini “para işlerine” verdiği, bu alanda pek başarı sağladığı, öyle ki sonunda ona “Yahudi karı” adının takıldığı da biliniyordu. Tefecilikle falan ilgisi yoktu; ama sözgelimi, bir ara Fyodor Pavloviç Karamazov’la birlikte pek düşük fiyatla senet kırarak hayli para kazandığını herkes biliyordu. Şiş bacaklarını son bir yıldır artık hiç kullanamayan hasta Samsonov, yetişkin oğullarına etmediği eziyeti bırakmayan bu huysuz gaddar, yüz binlik dul ihtiyar, ilk başta biraz ezdiği, pek öyle yüz vermediği, o zamanlar boşboğazların dediği gibi “perhiz ettirdiği” genç kızın buyruğundaydı şimdi. Gruşenka, ihtiyarı ona olan sonsuz bağlılığına iyice inandırarak sıkı göz hapsinden de kurtarmıştı kendini. Şimdi çoktan ölmüş olan bu büyük işadaminin da pek ilgi çekici bir yaratılışı vardı. Son derece cimri, inatçıydı. Gerçi onsuz yaşayamayacak kadar düşküncü Gruşenka’ya (son iki yıl bunun böyle olduğu kesinlikle biliniyordu) ama gene de toplu para vermiyordu eline. Genç kız onu hepten bırakacağını söylese bile tınmazdı. Ne var ki bir gün çıkarıp sekiz bin ruble verdi ona. Herkes şaşırmıştı. “Açıkgöz bir kadınsın, dedi, bildiğin gibi kullan; yalnız şunu unutma, ben ölünceye dek yıllık masraflarından başka para alamayacaksın, vasiyetnamemle de para bırakmayacağım sana.” Söylediği gibi de yaptı: Varını yoğunu ömrünce hizmetçileriyle bir tuttuğu oğullarına, gelinlerine, torunlarına bıraktı. Vasiyetnamesinde Gruşenka’nın adı bile geçmiyordu. Bütün bunlar sonra öğrenildi. Parasını “bildiği gibi” kullanmasını öğütledikten sonra “iş” göstererek hayli de yardım etti Gruşenka’ya. Bir “iş” yüzünden Gruşenka’yla ilişki kuran Fyodor Pavloviç Karamazov sonunda, nasıl olduğunu kendi de anlayamadan ona çılgın gibi tutulunca, o sıralar bir ayağı çukurda olan Samsonov buna pek gülmüştü. Gruşenka’nın tâ baştan beri ihtiyarına karşı içten olması pek ilgi çekici bir durumdur. Dünyada içten konuştuğu, her şeyi olduğu gibi anlattığı tek insan Samsonov’du galiba. Son zamanlarda, Dmitri Fyodoroviç de Gruşenka’ya tutulunca gülmeyi kesmişti ihtiyar. Bir gün sert bir tavırla, ciddi olarak şöyle bile söyledi Gruşenka’ya: “Baba oğuldan birisini seçeceksen, ihtiyarı seç. Ama herifin nikâh kıymasını, önceden de senin adına bankaya biraz para yatırmasını sağla. Yüzbaşıyı boş ver, ondan hayır yok sana.” Ölümünün yakın olduğunu sezinleyen (gerçekten de beş ay sonra öldü) ihtiyar şehvet

düşkününün Gruşenka'ya öğütü buydu işte. Şunu da söyleyeyim ki, gerçi kentte çok kimse Gruşenka yüzünden baba oğul Karamazov'lar arasındaki çirkin rekabetten haberdardı ya, onun her ikisiyle ilişkisinin iç yüzünü bilen pek yoktu. Gruşenka'nın iki hizmetçisi bile (ileride anlatacağım felaketten sonra) mahkemede tanık olarak ifade verdiklerinde Agrafena Aleksandrovna'nın Dmitri Fyodoroviç'i sırf korktuğu için ("öldürürüm seni" diye gözdağı veriyormuş çünkü) evine kabul ettiğini söylediler. İki hizmetçisi vardı Gruşenka'nın: Biri, ailesinden ona kalan hastalıklı, kulakları sağır denecek kadar az işiten yaşlı aşçı kadındı. Öteki de Gruşenka'nın oda hizmetçiliğini yapan, aşçı kadının genç, civelek, yirmisinde bir kız olan torunu. Gruşenka pek sade yaşıyordu. Oturduğu küçük ahşap evde topu topu üç oda vardı. Onları da ev sahibesi 1820 yıllarının modası, eski bir mobilyayla döşemişti. Rakitin'le Alyoşa içeri girdiklerinde hava iyice kararına-sına karşın odalarda ışıklar hâlâ yakılmamıştı. Gruşenka konuk odasındaki, sert arkalığının derisi artık iyice eskimiş, yer yer delinmiş büyük, biçimsiz kanepeye uzanmıştı. Başının altında beyaz kuş tüyü iki yastık vardı (karyolasınındı bu yastıklar.) Ellerini başının altına koymuş, hiç kıpırdamadan sırtüstü yatıyordu. Birisini bekliyor gibi özenle giyinmişti: Sırtında siyah ipekli bir giysi, başında ona pek yakışan siyah, ince dantelden bir başlık vardı. Omuzlarına, gene dantelden, iri bir altın iğneyle tutturulmuş bir atkı almıştı. Birisini beklediği belliydi. Üzgün, sabırsız görünüyordu. Yüzü biraz sararmış, dudakları, gözleri ateş ateşti. Sağ ayakkabısının burnuyla sabırsız sabırsız kanepenin kenarına vuruyordu. Rakitin'le Alyoşa dış kapıdan girdikleri anda evin içinde bir telaş belirdi. Gruşenka'nın yattığı yerden fırlayıp korkuyla "Kim o?" diye bağırıldığı duyuldu. Ama konukları oda hizmetçisi karşılamış, hanımına seslenmişti:

- O değil efendim, başkaları bunlar, zararsız kişiler.

Rakitin, Alyoşa'yı kolundan tutup konuk odasına sokarken kendi kendine "Ne oluyor burada?" diye mırıldandı. Gruşenka kanepenin yanında ayakta duruyordu. Korkusu hâlâ geçmemişti sanki. Koyu kızıl saçlarından bir tutam dantel başlığından kurtuldu birden, sol omzuna düştü, ama gelenleri karanlıkta seçip kim olduklarını anlayınca dek farkına varmadı bunun; toplamadı saçını.

- A, sen miydin Rakitka? Amma da korkuttun beni. Kim o yanındaki? Kimi getirdin?

Alyoşa'yı tanıyınca,

- Tanrım! diye haykırdı, bakın kimi getirmiş!

Rakitin sıkı fıkı bir dost, evde istediği gibi davranabilecek yakın bir akraba tavrıyla,

- Söyle de ışık getirsinler! dedi.

- Işık mı?.. Tabii, hemen... Fenya, ışık getir... -başıyla Alyoşa'ya gösterdi- Bunu getirecek zamanı da tam buldun yani!

Aynaya dönüp aceleyle saçını düzeltineye koyuldu. Alyoşa'nın gelişine canı sıkılmıştı sanki.

Rakit'in hemen gücendi.

- Yaranamadık mı yoksa?

- Korkuttun beni Rakitka, bunu söylemek istedim yalnızca.

Gruşenka gülümseyerek Alyoşa'ya döndü.

- Korkma benden Alyoşa'cığım, gelişine ne çok sevindim bilemezsin, hiç beklemiyordum seni. Oysa Rakitka, sen korkuttun beni. Paldır küldür içeri dalınca Mitya geldi sandım. Aldattım onu, bana inanması için söz aldım ondan. Oysa yalan, yüzüne karşı yalan söylüyordum. Bu akşam Kuzma Kuzmiç'e, yani benim ihtiyara gideceğimi, gece geç saate kadar hesaplarla uğraşacağımızı söyledim. Haftada bir gece giderim ona, geç saatlere kadar hesapları tamamlarız. Kapıyı kilitleriz, o tahtada yapar hesapları, ben deftere geçerim. Yalnız bana güvenir. Mitya inandı oraya gideceğime, oysa eve kapandım, haber bekliyorum. Nasıl bıraktı sizi içeri Fenya? Fenya, Fenya! Koş avluya bak bir, yüzbaşı oralarda bir yerde olmasın... Belki de saklanmış, gözetliyordur, çok korkuyorum!

- Kimsecikler yok. Agra-fena Aleksandrovna, demin baktım her yana. İkide bir kapı aralığında kolluyorum zaten, ben de korku içindeyim çünkü.

- Pencere kapalı mı Fenya? Şu perdeleri de indirelim.

Ağır perdeleri kendi indirdi.

- Ha şöyle! Yoksa ışık görürse hemen damlar. Alyoşa, ağabeyin Mitya'dan bugün çok korkuyorum.

Gruşenka endişeliydi ya, gene de yüksek sesle konuşuyordu. Sevinçliydi sanki.

Rakit'in atıldı:

- Niçin bu kadar korkuyorsun Mitya'dan bugün? Pek takmazdın onu, parmağında istediğin gibi oynatırdın.

- Söyledim ya haber bekliyorum, pek tatlı bir haber! Mitya'nın uğramaması gerek buraya. Biliyorum, Kuzma Kuzmiç'e gideceğime inanmamıştı. Şimdi arka bahçede oturmuş beni gözetliyordur. Fyodor Pavloviç'e gitmemem için orada nöbet beklediğine göre demek ki buraya gelmez, iyi bu! Ashında uğradım Kuzma Kuzmiç'e, Titya götürdü beni; gece yansına kadar oturacağımı söyledim ona, dönüşte gelip beni eve götürmesini sıkı sıkı tembihledim. O gidince beş on dakika oturdum ihtiyarın yanında, gene buraya döndüm. Ah yolda onunla

karşılaşacağım diye ne korkular çektim, soluk soluğa geldim eve.

- Nereye gitmek için hazırlanmışsın böyle? Başlığın da pek hoş doğrusu!

- Sen de ne meraklısın böyle Rakitin? Söyledim ya, küçük bir haber bekliyorum. Haber gelir gelmez fırlayıp gideceğim. Hemen koşup gidebileyim diye hazırlandım.

- Nereye gideceksin?

- Çok bilen çabuk ihtiyarlar,* derler.

Rakitin tepeden tırnağa süzdü Gruşenka'yı.

- Şuna bakın, dedi, sevincinden uçuyor... şimdiye dek hiç böyle görmemiştin seni. Baloya gidiyor gibi süslenmiş püslenmişsin.

- Balolardan pek anlarsın da...

- Ya sen?

- Ben birkaç kez gördüm balo. Önceki yıl Kuzma Kuzniç'in oğlunun düğünü vardı. Salonun balkonundan seyretmiştim. Aman sen de Rakitka, burada böyle bir prens varken seninle mi çene yarıştıracam. Konuk dediğin böyle olur işte! Ne yalan söyleyeyim, hiç beklemiyordum seni, buraya geldiğini düşümde görsem inanmazdım. Şimdi pek sırası değil ama gene de çok sevindim! Kanepeye otur, şuraya, ha şöyle, ay yüzlüm benim! Vallahi kendime geledim hâlâ... Ah Rakitka, dün ya da önceki gün getirseydin ya onu!.. Ama gene de sevindim. Belki önceki gün değil de şimdi, böyle bir anda getirmen daha iyi oldu...

Canlı bir hareketle kanepeye, Alyoşa'nın hemen yanına oturdu, açıktan açığa hayranlık dolu bakışlarla süzmeye başladı onu. Gerçekten de sevinmişti Alyoşa'nın gelişine, yalan söylemiyordu. Gözlerinin içi parlıyordu. Dudaklarında içten, neşeli bir gülümseme vardı. Alyoşa, Gruşenka'nın yüzünde böylesine içten bir anlatım görebileceğini aklının ucundan bile geçirmezdi.. Düne kadar pek az karşılaşmıştı onunla, ürkünç bir kadın olarak düşünüyordu onu. Hele dün Katerina İvanovna'ya karşı kötü, küstahça çıkışı öylesine sarsmıştı ki, onu, şimdi karşısında bambaşka bir genç kız görünce şaşırmıştı. Son derece üzgün olmasına karşın, Gruşenka'yı dikkatle süzmekten alamadı kendini. Dünden bu yana tavırları da değişmişti: O baygın pelteklik yoktu konuşmasında şimdi. Nazlı, kırıtkan yürümüyordu artık.. Her tavır sade, içten; hareketleri çabuk, güven dolu, dolambaçsızdı. Yalnız pek heyecanlı olduğu kaçmıyordu gözden.

- Aman Tanrım, diye başladı, neler oluyor bugün, neler! Senin gelişine niçin bu kadar çok sevindim, ben de bilmiyorum Alyoşa. Şu anda sorsan söyleyemem.

(*) Rus atasözü - ç.n.

Rakitin gülümsedi.

- Niçin sevindiğini biliyorsun demek. Onu sana getireyim diye kaç zamandır yalvarıyordun, bir düşündüğün vardı elbet.

- Durum değişti artık. Bir şey ikram edeyim size. Biliyor musun, cömertleştim ben Rakitka. Sen de otursana, ne diye ayakta duruyorsun? Oturdun mu yoksa? Rakitka'cığımız düşünür kendini... Bak Alyoşa, karşımızda oturmuş, önce sana otur dedim diye içleniyor şimdi. -Gruşenka gülümsedi- Ah, çok alıngandır Rakitka'cığım, çok! Kızına Rakitka, bugün iyiliğim üstümde.

Neşeli bir gülümsemeyle Alyoşa'ya baktı.

- Niçin öyle surat asıyorsun Alyoşa'cık, yoksa benden mi korkuyorsun?

Rakitin kalın bir sesle,

- Kederi var, dedi. Umutları boşa çıktı.

- Ne umutları?

- Zosima dedesi koktu.

- O da ne demek? Saçmalamaya başladın, gene zehir saçınak istiyorsun dilinden. Kes sesini artık budala. Dizlerinde oturmama izin verecek misin Alyoşa, işte şöyle!

Gruşenka birden sıçradı yerinden, şımarık bir kedi gibi nazlı bir hareketle, gülerek Alyoşa'nın kucağına oturdu. Sağ kolunu kibarca boynuna doladı.

- Gör nasıl neşelendireceğim seni, sofı çocuğum benim! Kızınıyorsun ya kucağında oturmama, darılmıyorsun değil mi? İstemiyorsan hemen kalkarın.

Alyoşa susuyordu. Kıpırdanmaya korkuyor gibi hareketsiz oturuyor, Gruşenka'nın "İstemiyorsan hemen kalkarım," dediğini duyduğu halde, dilini yutmuş gibi ağzını açınıyordu. Gelgelelim, karşısında oturmuş onu hazla seyreden Rakitin'in sandığından bambaşka duygular vardı içinde. Büyük kederi, ancak onun yüreğinde doğabilecek tüm duyguları yutmuştu. O anda ruhsal durumunu tam olarak inceleyebilseydi, her çeşit kötülüğe, günaha karşı kalın bir zırh içinde olduğunu anlardı. Üstelik, ruhunda bu şuarsuz karışıklık sürüyor, keder içini kemiriyordu ya, gene de yüreğinde, kendi kendine doğuveren yeni, tuhaf duyguya şaşmaktaydı: Bu kadın, bu "ürkünç" kadın, eskiden bir kadını düşündüğünde ruhunu saran o dehşet verici duyguyu uyandıranamakla kalmamıştı içinde, tam tersine, en çok korktuğu, şimdi kucağında oturmuş, onu kucaklayan bu kadına karşı bambaşka bir duygu, olağanüstü, yüce, tertemiz bir merak doldurmuştu içini bir anda. Artık hiç korkmuyordu ondan, önemli olan, Alyoşa'yı şaşırtanbuydu işte.

- Gevezeliği bırakın artık, diye bağırdı Rakitin. Bir şey biliyorsan, şampanya ver bize, unuttun mu, borcun vardı!

- Doğru. Biliyor musun Alyoşa, seni bana getirirse ona şampanya da içireceğime söz vermiştim. Hak ettin şampanyayı. Ben de içeceğim! Fenya, Fenya, şampanya getir bize. Mitya'nın bıraktığı şişeyi... Çabuk ol. Cimriyimdir aslında, ama bir şişe şampanyayı gözden çıkardım. Senin için değil elbette Rakitka, değerini ne ki... Prensini onuruna!.. Gerçi ruhum bambaşka duygularla dolu şu anda, ama gene de içeceğim sizinle, coşmak istiyorum!

Rakitin, kendisine durmadan atılan taşları umursamıyor gibi görünmeye çalışarak, merakla sordu gene:

- Sır değilse söyler misin, niçin bu kadar sevinçlisin, ne "haberi" bekliyorsun?

Gruşenka, Alyoşa'dan biraz uzaklaşarak -ama kucagında oturuyordu hâlâ, kolunu da boynundan çekmemişti- yüzünü Rakitin'e döndü, ciddi,

- Ne sırrı canım, dedi, sen de biliyorsun, subay geliyor, düşün bir kez Rakitin, subayım geliyor!

- Duymuştum, bu kadar yakın mı gelmesi?

- Mokroye'le şimdi. Haberci yollayacak bana oradan, öyle yazıyor mektubunda, sabah geldi mektubu. Haberciyi bekliyorum şimdi.

- Bak hele! Mokroye'de ne işi var?

- Anlatması uzun sürer, seninle uğraşamam.

- Mitya'cığı görmeli şimdi... vay vay! Haberi var mı?

- Deli misin sen! Yok elbette! Olsa öldürür beni. Artık hiç kormuyorum ondan zaten, bıçağı da umurumda değil. Kapa bu konuyu Rakitka, Dmitri Fyodoroviç'in adını etme bana bundan böyle: Çekmediğim kalmadı ondan. Bu anda böyle şeyler düşünmek istemiyorum. Alyoşa'cığı düşünebilirim ama... Alyoşa'cığı seyrediyorum... Gül bana yavrum; budalalığımıza, çocukça sevincime bak da neşelen, gül... Güldü işte, güldü! Ne tatlı bakıyor insanın yüzüne. Biliyor musun Alyoşa, önceki günkü olay yüzünden, o kibar bayana yaptıklarım için bana kızılıyorsun sanıyordum. İyice köpekleşmişim doğrusu... Ama böylesi gene de iyi oldu.

Gruşenka birden dalgın dalgın gülümsedi. Gülümseyişinde hırçın bir anlatım parıldadı bir an.

- Hem iyi oldu hem de kötü. Mitya'nın anlattığına göre, "kırbaçlamalı onu!" diye bağıryormuş. Çok gücendirdim kızcağızı. Kendi çağırdı beni, akli sıra yenecekti... çikolatayla kandırmaya çalıştı... Evet, böylesi daha iyi oldu. -Gene gülümsedi -Seni üzdüm diye üzülüyordum hep...

Rakitin birden ciddi,

- Doğru söylüyor, dedi. Alyoşa, gerçekten de senden, senin gibi bir civcivden çok korkuyor.

- Senin için bir civciv olabilir o, Rakitka... çünkü ruh yoktur sende! Görüyorsun ya ben yürekten seviyorum onu! Seni bütün ruhumla sevdiğime inanıyor musun Alyoşa?

- Ah seni rezil karı! Sana âşık olduğunu söylüyor, Aleksey!

- Ne olmuş yani, seviyorum işte.

- Ya subay? Mokroye'den beklediğin değerli haber?

- O başka, bu başka.

- Kadın kısmı böyledir işte.

Gruşenka köpürmüştü.

- Kızdırma beni Rakitka, o başka bu başka! Alyoşa'yı başka türlü seviyorum. Ne yalan söyleyeyim Alyoşa, kötü bir niyetim vardı seninle ilgili. Doğrusu alçağın, çılgının biriyim ben. Ama bazı anlarım oluyor Alyoşa, seni karşımda vicdanım olarak görüyorum. Hep şöyle düşünüyorum: "Böyle temiz bir insan benim gibi iğrenç bir kadını ne kadar küçük görüyordur acaba?" Önceki gün kibar bayanın yanından koşarak çıktığımda böyle düşünüyordum işte. Hanidir dikkat ediyorum sana Alyoşa, Mitya da biliyor, söyledim ona. Mitya anlıyor bunu. İnanır mısın Alyoşa, gerçekten de sana bakarak kendi kendimden utaniyorum bazen... Seni ne zamandan beri düşünmeye başladım, nasıl düşünüyordum, vallahi bilmiyorum...

Fenya elinde bir tepsiyle geldi. Tepside açılmış bir şişeyle dolu üç kadeh vardı; hepsini masanın üzerine koydu.

- Şampanya geldi! diye haykırdı Rakitin. Çok heyecanlısın Agrafena Aleksandrovna, kendinde değilsin. Bir kadeh içersen ortaya çıkıp oynamaya başlayacaksın.

Şampanyayı göz ucuyla süzdükten sonra ekledi:

- Ööf, bunu da doğru dürüst becerememişler. Mutfakta kocakarı açmış şişeyi, kadehleri doldurmuş, şişeyi de mantarsız, üstelik soğutmadan getirmiş. Eh, ne yapalım, buna da razıyız.

Masanın yanına gitti, kadehi alıp bir dikişte içti içindekini, şişeden gene doldurdu. Dudaklarını yalayarak,

- İnsan her zaman bulamıyor şampanyayı, dedi. Hadi Alyoşa, al kadehi, göster kendini. Neyin onuruna içelim? Cennet kapılarının onuruna içsek nasıl olur? Sen de al kadehini Gruşa, cennet kapılarının onuruna iç.

- Hangi cennet kapılarından söz ediyorsun?

Gruşenka kadehini aldı. Alyoşa da kendisinininkini aldı, bir yudum içip yerine koydu kadehi. Sessizce gülümsedi.

- İçmesem daha iyi olacak! dedi.

Rakitin,

- Övünüyordun ama! diye haykırdı.

Gruşenka karıştı söze:

- O zaman ben de içmem. Canım istemiyordu zaten. Yalnız başına bütün şişeyi iç Rakitka. Alyoşa içerse ben de içerim.

Rakitin alaylı alaylı,

- Oh, oh, dedi, bu ne düşkünlük Alyoşa'ya! Kucağında oturduğun da yetmedi demek! Hadi o kederli, ya senin neyin var? Tanrısına baş kaldırdı, sueuk yiyecekti...

- Ne oldu ki?

- Zosima dedesi öldü bugün, kutsal Zosima dedesi.

- Zosima dede öldü demek! diye haykırdı Gruşenka. Aman Tanrım, haberim bile yoktu!

Dindar bir tavırla haç çıkardı. Korkuyla,

- Benim yaptığıma bakın bir de! diye haykırdı, hâlâ kucağında oturuyorum?

Hemen indi Alyoşa'nın kucağından, kanepeye oturdu. Alyoşa hayretle uzun uzun baktı ona. Gözlerinin içi gülüyordu sanki.

Birden yüksek, kararlı bir sesle,

- Rakitin, dedi. Tanrıma baş kaldırdım diye takılma bana. Sana karşı kötü duygular beslemek istemiyorum, sen de biraz anlayışlı ol. Senin hiçbir zaman sahip olamadığın bir duygumu yitirdim. Yargılayacak insan değilsin beni. Gruşenka'ya bak hele: Bana nasıl acıdığını görmüyor musun? Buraya gelirken, kötü ruhlu bir kadınla karşılaşacağımı sanıyordum. Kendim de kötü ruhlu, alçak olduğum için içten içten haz duyuyordum... Oysa candan bir kız kardeş, bir hazine çıktı karşıma, seven bir ruh... Hemen acıdı bana... Senden söz ediyorum Agrafena Aleksandrovna. Ruhumu yeniden diktin ayağa.

Alyoşa'nın dudakları titriyordu. Tıkanacak gibi oldu, sustu.

Rakitin alaylı gülümsedi.

- Demek kurtardı seni ha! Oysa yutmak istiyordu, biliyor musun bunu?

Gruşenka atıldı birden.

- Dur Rakitka! İkiniz de susun. Her şeyi anlatacağım size: Sen sus Alyoşa, çünkü sözlerini duydukça kendi kendimden utanıyorum. Çünkü iyi değilim ben, kötüyüm. Sen de sus Rakitka, çünkü yalan söylüyorsun. Evet, bir zamanlar böylesine çirkin bir niyetim vardı, yutmak istemiştım onu; ama şimdi yalan söylüyorsun, artık böyle bir niyetim yok... Bir daha duymayayım ağzından bu sözü, Rakitka!

Gruşenka aşırı heyecanlı konuşuyordu. Rakitin Alyoşa'yla Gruşenka'yı şaşkın bakışlarla süzerek,

- İkisi de çıldırmış galiba! diye mırıldandı. Tımarhaneye düştüm sanki. İkisi de iyice duygulandı, ha ağladı, ha ağlayacaklar!

Gruşenka,

- Ağlayacağım, ağlayacağım! dedi. Kız kardeşi olduğunu söylüyor, hiç unutmayacağını bunu! Bak ne diyeceğim sana Rakitka, gerçi kötü ruhluyumdur ya, gene de bir baş soğan sadaka vermişimdir.

- Ne soğanı? Vay canına, gerçekten keçileri kaçırmış bunlar?

Rakitin onların heyecanına şaşıyor; ikisinin de ruhlarını derinden sarsan olayların aynı zamana rastladığını -hayatta pek seyrek görülen bir durumdur bu- sezinleyebilecekken sezinleyemediği için güceniyor, öfkeleniyordu. Kendisiyle ilgili her şeyi çok iyi sezinleyen Rakitin, -biraz toyluğundan, biraz da aşırı bencilliğinden- çevresindeki insanların duygularını, ruhsal durumlarını anlamakta pek beceriksizdi.

Gruşenka, Alyoşa'ya dönerek birden sinirli gülümsedi.

- Bak Alyoşa'cığım, dedi, bir baş soğan verdiğimi söyleyerek övünmek istedim Rakitka'ya, ama sana başka bir nedenle anlatacağım bunu. Yalnızca bir masaldır bu, ama güzel bir masal. Şimdi benim mutfakta çalışan Matrena, daha ben çocukken anlatmıştı onu bana. Anlatayım da dinle: "Huysuz, hırçın bir kocakarı varmış, günün birinde ölmüş. Ömründe küçük bir hayır bile yapmamış. Şeytanlar kaptıkları gibi ateş gölüne fırlatmışlar onu. Koruyucu meleği ise durmuş, düşünüyormuş: Ah, yaptığı bir iyiliği anımsasam da Tanrıya söylesem. Anınsamış sonunda, söylemiş Tanrıya: Bir gün bostanından bir baş soğan koparıp dilenciye vermişti. Tanrı şöyle yanıt vermiş: O soğanı al, göldeki kocakarıya uzat, ucundan tutup oradan kurtulmaya çalışsın, başarırса varsın cennete girsin, soğan koparsa şimdi bulunduğu yerde kalacak kocakarı. Melek kocakarının yanına koşmuş, soğanı uzatmış: Tut ucundan, kadın, tut da oradan kurtulmaya çalış. Melek yavaş yavaş, dikkatlice çekiyormuş onu gölden, yarı beline dek çekmiş ki, göldeki öbür günahkârlar görmüşler onu, kurtulmak için kocakarının eteğini yapışmışlar. Ne var ki, kocakarı hain olduğu için tekmelemeye başlamış onları: "Beni çekiyor yukarı, sizi değil; soğan benimdi, sizin değil." Bunu söyler söylemez soğan kopuvermiş. Kocakarı da gene göle düşmüş, o gün bugündür yanarmış orada. Melek ağlayarak uzaklaşmış yanından." Masal bu işte Alyoşa, ezbere anımsadım onu. Ben de o kocakarıdan farksızım çünkü. Soğan sadaka verdim diye öğündüm Rakitka'ya, ama sana başka türlü söyleyeceğim: Ömrümde bir baş soğandan başka hiçbir sadaka vermedim, yaptığını bütün iyilik budur işte. Artık bir daha övme beni Alyoşa,

iyi insan deme benim için, kötüyüm ben, hainim; översen utandırır-sın beni. Eh, başladık bir kez, sonunu da getirelim bari. Dinle Alyo-şa: Öylesine ele geçirmek istiyordum seni, Rakitka'ya seni bana getir-mesi için öylesine asılıyordum ki, sonunda bunu başarırsa ona yirmi beş ruble vereceğime söz verdim. Dur Rakitka, bir dakika.

Çabuk adımlarla masaya gitti, çekinceden para çantasını aldı, içinden yirmi beş rublelik bir kâğıt para çıkardı.

Rakitin şaşkın,

- Saçma! Saçma bir şey bu! diye bağırdı.

- Al Rakitka, borç borçtur, alınamazlık edecek değilsin ya, kendin istedin.

Parayı Rakitin'e doğru fırlattı.

Beriki bozulmuştu, ama bozulduğunu ustalıklı gizleyerek kalın sesiyle,

- Almayacağımı da nereden çıkardın? dedi. Böyle fırsat kaçırılır mı hiç? Aptallar olmasa akıllılar neyle geçinirdi?

- Artık sus Rakitka, şimdi anlatacaklarını sen dinleyesin diye an-latınayacağın. Şu köşeye otur, kapa çeneni. Madem sevmiyorsun bi-zi, karışına sözümüze.

Rakitin öfkesini saklamadan ters ters,

- Ne diye sevecekmişim? dedi.

Yirmi beş rubleliği cebine koydu. Alyoşa'dan pek utanmıştı. Parayı sonra almayı düşünüyordu, Alyoşa'nın haberi olmasın istiyordu bun-dan. Utancından öfkelenmişti. O dakikaya dek Gruşenka'ya karşı durmayı, attığı taşlara göz yummayı kendi çıkarına buluyordu. Kadı-nın ona karşı bir üstünlüğü olduğu belliydi. Ama o da kızınıştı artık.

- İnsanın insanı sevmesi için bir neden olmalı, siz ikiniz ne iyilik yaptınız bana ki seveyim sizi?

- Sen de ortada hiçbir neden yokken sev, bak Alyoşa nasıl seviyor...

- Seni sevdiğini nereden çıkardın? Neyine böylesine inanıyorsun, paralıyorsun kendini?

- Sus Rakitka, bizi hiç anlamıyorsun!

Gruşenka odanın ortasında ayakta durmuş, heyecanlı konuşuyor-du. Sesinde sinirli bir titreşim vardı.

- Hem bundan böyle bir daha sen deme bana, izin vermiyorum. Bu cesareti kendinde nereden buluyorsun, şaşıyorum doğrusu! Uşağın-mışsın gibi şu köşeye sin, ağzını açrna. Şimdi gerçeği olduğu gibi an-latacağım sana Alyoşa, ne denli iğrenç bir yaratık olduğumu görecek-sin! Rakitka'ya değil, sana anlatacağım. Seni mahvetmek istiyordum. Alyoşa, gerçektir bu, kafama iyice koymuştum bunu; öylesine koy-muştum ki, seni bana getirirse Rakitka'ya para bile verecektim. Niçin

böylesine istiyordum seni mahvetmeyi? Hiçbir şeyden haberin yoktu Alyoşa, benden kaçıyordun; yanımdan geçerken başını önüne eğiyordun; oysa ben hep seni kolluyordum, herkese seni soruyordum. Yüzün gözlerimin önündeydi her an. “Küçümsüyor beni, diye düşünüyordum, yüzüme bakmaktan bile iğreniyor.” Sonunda içimi öyle bir duygu sardı ki, kendi kendime şaşıyordum: “Nasıl oluyor da böyle bir çocuktan korkuyorum?.. Bir lokmada yutuvereceğim onu, sonra da kahkahayla güleceğim.” Öfkeden içim içimi yiyordu. Saria bir şey söylesem inanır mısın: Agra-fena Aleksandrova’nın evine kötü bir niyetle girilebileceğini kentte hiç kimse söyleyemez; böyle bir şeyi düşünemez bile. Yalnız ihtiyarım var benim; ona bağlıyım, satıldım ona, nikâhımızı iblis kıydı. Ondan başka bir tek kişi yok! Ama seni görünce kesin kararını verdim: “Onu yutacağım,” dedim kendi kendime. Yutacağım, sonra da kahkahalarla güleceğim. “Kız kardeşim” dediğin yaratığın ne iğrenç, hain bir köpek olduğunu görüyorsun işte! Beni iğfal eden adam çıkageldi şimdi, haber bekliyorum ondan. Bu adamın benim için ne anlamı olduğunu biliyor musun? Beş yıl önce Kuzma beni buraya getirdiğinde eve kapanır, kimse beni görmesin, başıma gelenleri bilmesin diye insanlardan kaçardım. Duygulu, aptal bir kızdım, oturup sabahlara dek ağlar, hep böyle düşünürdüm: “O beni mahveden adam nerede acaba şimdi? Başka bir kız bulmuş, bana ettiğini anlatıp anlatıp gülüyordur. Ah bir görsem onu, bir yerde karşılaştım: Cezasını vereceğim, yanına bırakmayacağım bunu!” Karanlık odamda ağzımı yastığa dayayıp hıçkırır hıçkırır ağlar, hep bunları düşünürdüm. Yüreğimi bile bile öfkeyle dolduruyordum: “Yanına bırakmayacağım bunu, öcümü alacağım!” Gecenin karanlığında böyle haykırdığım bile oluyordu. Elimden bir şey gelmediğini, onunsa arkamdan benimle alay ettiğini, belki de beni hepten unuttuğunu anımsıyordum birden, karyoladan inip yere atıyordum kendimi, gün ağarınca dek sarsıla sarsıla ağlıyordum. Sabah azgın bir köpekten hırslı kalkıyordum. Elimden gelse tüm insanları bir kaşık suda boğardım. Sonra ne oldu sanıyorsun: Para biriktirmeye başladım. Acımak nedir bilmiyordum artık. Şişmanladım... akıllandım mı dersin? Ne gezer, dünyada hiç kimse bilmiyor içimi. Karanlık bastırıp gece olunca beş yıl önce saf bir kızken olduğu gibi gene dişlerimi gıcırdatarak “onun yanında bırakmayacağım bunu, bırakmayacağım!” diye sabahlara dek ağladığım oluyor. Duydun mu? Şimdi anlıyorsundur beni artık. Bir ay önce bir mektup aldım ondan. Buraya geliyormuş. Karısı ölmüş, benimle görüşmek istiyormuş. Yüreğim hop etti birden. Şöyle düşündüm: “Tanrım, gelip bir ısıklıkla çağırarak beni; dayak yemiş kabahatli bir köpek gibi sırnaşa sırnaşa gideceğim

ona!" Böyle düşünüyordum ya, bir yandan da kendi kendime de inanmıyordum: "Alçak bir kadın mıyım, yoksa dürüst müyüm? Gider miyim ona, gitmez miyim?" Bir aydır kendi kendime öyle kızıyorum ki, durumum beş yıl öncekinden çok daha kötü. Görüyorsun ya ne bitmez tükenmez bir hırs, kin var içimde! Her şeyi olduğu gibi anlattım sana! Soluğu hemen onun yanında alınamak için Mitya ile gönül eğlendirdim. Sen sus Rakitka; söyledim ya beni yargılamak sana düşmez! Siz gelmeden önce şuraya uzanmış bekliyor, bir yandan da düşünüyordum: Gelecekte nasıl davranacağına karar verdim. İçimi hiçbir zaman öğrenemeyeceksiniz. Söyle o bayana Alyoşa, önceki günkü olay için üzülmesin!.. Şu anda düşündüklerimi dünyada hiç kimse bilmeyecek... Çünkü bugün oraya giderken bıçak alırım yanıma belki, kararımı vermedim henüz..."

Gruşenka böyle "acıklı" konuşmaya başlayınca tutamadı kendini artık, sözünün sonunu getiremeden, yüzünü elleriyle kapadı, kanepe'nin üzerine yüzükoyun attı kendini, küçük bir çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Alyoşa kalktı, Rakitin'in yanına gitti.

- Gücenine Mişa, dedi. Seni kırdı ama gücenme. Anlattıklarını dinledin mi? Bir insandan böylesine çok şey istenemez, biraz insafli olmak gerek...

Alyoşa, son derece duyguluydu bunları söylerken. Konuşması, içini dökmesi gerekiyordu, o anda Rakitin'i bulmuştu. O olmasaydı kendi kendine konuşurdu. Ama Rakitin alaylı bakıyordu yüzüne. Bunun farkına varınca birden susmuştu.

Rakit'in nefret dolu bir gülümsemeyle,

- Tanrı kulu Alyoşa'cık, dedi, Zosima deden yüzünden sinirlerin bozuk, hıncını benden alıyorsun.

Alyoşa ağlamaklı bir sesle,

- Alayı bırak Rakitin, alay etme, rahmetliyi rahat bırak! diye bağırdı. Gelmiş geçmiş bütün insanlardan yücedir o. Bir yargıç olarak değil, suçluların en suçlusu olarak söylüyorum bunu. Agrafena Aleksandrovna'nın karşısında kimim ben? Buraya mahvolmak için geldim, yolda "ne olursa olsun!" diyordum kendi kendime... Yüreksizliğindendi bu. O ise, beş yıl acı çektikten sonra, birisi yanına gelip onunla içten konuşunca her şeyi unuttu, ağlamaya başladı! Onu mahveden insan çağırınca her şeyi bağışlıyor, ona koşuyor hemen, sevinç içinde koşuyor; bıçağı da alınayacak yanına, almayacak! Ama ben böyle değilim! Böyle olup olmadığımı bilmiyorum Mişa, değilim sanıyorum. Bunu yeni öğrendim, ders oldu bana... Sevgide Agrafena Aleksandrovna bizden üstündür... Şimdi anlattıklarını hiç duymuş muydun ondan? Duymamışsındır; duysaydın her şeyi çoktan anla-

miş olman gerekirdi... Öteki, önceki gün hakaret ettiği kız da bağışla-
malı onu! Gerçeği öğrenirse bağışlar... öğrenecek gerçeği... Henüz
huzura kavuşmamış bir ruhtur bu, hoş görmek gerek... bu ruhta bir
hazine gizli olabilir.

Alyoşa sustu, soluğu kesilmişti. Rakitin pek öfkeliydi ya, gene de
şaşkın bakıyordu ona. Uysal Alyoşa'dan böylesine heyecanlı bir söy-
lev hiç beklemiyordu. Küstah bir gülümsemeyle,

- Avukata bakın hele, dedi. Tutuldun mu ona yoksa? Agrafena
Aleksandrovna, bizim perhizci tutuldu sana, bir anda sıırıslıklam âşık
oldu, kazandın!

Gruşenka başını kaldırdı, tatlı tatlı gülümseyerek baktı Alyoşa'ya.
Ağlamaktan şişmiş gözlerinin içi parlıyordu.

- Bırak onu Alyoşa, ruhum benim; nasıl bir insan olduğunu görü-
yorsun, konuşmaya değmez.

Rakitin'e döndü.

- Mihail Osipoviç, gücendirdiğim için bir an özür dilemek istemiş-
tim senden, ama şimdi gene istemiyorum.

Tatlı bir gülümsemeyle Alyoşa'yı yanına çağırdı:

- Gel buraya Alyoşa, yanıma otur, ha şöyle, söyle bana (Alyoşa'nın
elini tuttu; gülümseyerek gözlerinin içine bakıyordu), söyle: Onu se-
vior muyum, sevmiyor muyum? Beni mahveden adamı seviyor mu-
yum? Siz gelmeden önce karanlıkta kanepeye uzanmış, kendi kendime
hep bu soruyu soruyordum: "Sevior muyum onu, sevmiyor mu-
yum?" Sen karar ver Alyoşa, zaman yok, sen ne dersen öyle olacak.
Bağışlayayım mı onu, bağışlamayayım mı?

Alyoşa gülümsedi.

- Bağışlamışsın bile.

Gruşenka düşünceli,

- Haklısın, dedi. Ne alçak bir insanım! Alçaklığımın onuruna!

Masanın üzerindeki kadehini aldı birden, içindekini bir dikişte iç-
ti, sonra boş kadehi yere çaldı. Gülümsemesinde sert bir anlatım var-
dı. Önüne bakarak, -kendi kendine konuşuyormuş gibi- öfkeyle,

- Ama belki de bağışlamamışımdır henüz diye mırıldandı. Belki de
bağışlamak için hazırlık yapıyordur yüreğim. Yüreğimle cenkleşece-
ğim. Görüyorsun ya Alyoşa, beş yıldan beri döktüğüm gözyaşlarını
çok seviyordum... Belki de onu değil, uğradığım hakareti seviyorum!

Rakitin sesini incelterek,

- Doğrusu herifin yerinde olmak istemezdim! dedi.

- Olmazsın da Rakitka, hiçbir zaman olamazsın. Sen pabuçlarımı
temizleyeceksin. Seni böyle işlerde kullanacağım. Benim gibi bir ka-
dına sahip olduğunu düşünde görürsün ancak... Belki o da öyle...

Rakitin hain hain gülümsedi.

- O da mı? Peki kime bu süs öyleyse?

Gruşenka,

- Boşuna kızdırmaya çalışma beni Rakitka! diye bağırdı. İçimi bilmiyorsun! İstersem şimdi çıkarıp atarım hepsini. Süslenmernin nedenini bilmiyorsun Rakitka! Belki de karşısına çıkar, "Ömründe benim gibisini gördün mü hiç?" derim. Beni bırakıp gittiğinde on yedi yaşında sıska, veremli, sümüklü bir kızdım. Yanına oturup gözlerini kamaştıracakım, başını döndürecekim: "Nasıl bir dilber olduğumu gördünüz mü bayım? diyeceğim. Bu yeter size, bundan böyle avcunuzu yalayın!" -Gruşenka kötü kötü gülümsedi- Niçin süslencliğimi anladın mı şimdi Rakitka? Alyoşa, ne kötü ruhlu bir kadın olduğumu görüyorsun işte. Süsümü püsümü çıkarıp atar, kendimi sakatlar, güzelliğimi yok eder, yüzümü yakar, bıçakla doğrar, dilencilik etmeye gidebilirim. Bunu yapacağım da. Şimdi hiçbir yere, hiç kimseye gitmeyeceğim... Kuzma'nın bana armağan ettiği her şeyi geri yollayacağım, paralarını da... gidip ömrümün sonuna dek gündelikle çalışacağım!.. Bunu yapamayacağımı, cesaret edemeyeceğimi mi sanıyorsun Rakitka? Yaparım, şimdi yaparım hem, kızdırma beni... Onu da kovarım, "defol" derim, tırnağımın ucunu göstermem ona!

Son sözlerini sinir krizi gelmiş gibi bağırarak söylemişti; ama gene tutamadı kendini, yüzünü elleriyle kapadı, gene kanepenin üzerine attı kendini, gene hıçkırır hıçkırır ağlamaya başladı. Rakitin ayağa kalktı.

- Geç oldu, dedi, manastıra almazlar sonra.

Gruşenka birden fırladı yerinden. Kederli bir şaşkınlık içinde,

- Gideceksin demek Alyoşa! diye bağırdı. Beni ne duruma soktğunun farkında mısın? Heyecanlandırdın, duygulandırdın, şimdi de bırakıp gidiyorsun. Gene yalnız kalacağım karanlıkta!

Rakitin alaylı,

- Burada gecelemez sanırım! dedi. İsterse kalsın! Yalnız da gidebilirsin ben.

Gruşenka öfkeyle haykırdı:

- Kes sesini çıfıt herif! Hiçbir zaman onun konuştuğu gibi konuşmadın benimle.

Rakitin sinirli,

-Nasıl konuşmuş seninle? diye homurdandı. Ne söyledi sana?

- Bilmiyorum, farkında değilim, hiçbir şeyin farkında değilim. Yüreğime işledi söyledikleri, ruhumu alt üst etti... Bana acıyan tek insan o oldu, bildiğim bir şey varsa budur!

Gruşenka kendini kaybetmiş gibi Alyoşa'nın ayaklarına kapandı birden.

- Niçin daha önce gelmedin bana ruhum? Ömrümce hep seni bekledim. Senin gibi birinin gelip beni bağışlayacağını biliyordum. Bu iğrenç kadını da seven bir insanın çıkacağına inanıyordum!..

Alyoşa, Gruşenka'nın üzerine eğilerek elini tuttu; tatlı tatlı gülümseyerek,

- Ne yaptım sana ki? dedi. Bir baş soğan verdim, küçük bir baş soğan, hepsi o kadar!..

Ağlamaya başlamıştı Alyoşa. Tam o anda antrede bir gürültü oldu; bir gelen vardı. Gruşenka dehşete kapılarak fırladı yerinden. Fenya bağırarak daldı odaya. Neşeyle gülüyor, heyecandan tıkanıyordu.

- Hanımım, canım hanımım, haberci geldi! Sizi almak için araba geldi Mokroye'den. Troyka'da arabacı Timofey var; şimdi atları değiştiriyorlar... Mektup, mektup da var hanımım, buyrun mektubu!..

Mektup elindeydi, bağıra bağıra konuşurken mektubu da sallıyordu. Gruşenka kapı mektubu elinden, ışığa yaklaştırdı. Üç dört satırlık bir pusulaydı bu, hemen okuyuverdi. Yüzü bembeyaz, acı acı gülümseyerek,

- Seslendi! diye bağırdı. Islık çaldı! Hadi bakalım köpek, sınaşarak git!

Ama bir an kararsızmış gibi durdu; birden yüzü kıpkırmızı oldu.

- Gidiyorum! diye haykırdı. Hoşçakal beş yılın! Hoşçakal Alyoşa, kaderin belli oldu... Hadi gidin, hepiniz defolun, gözüm görmesin sizi!.. Gruşenka yepyeni bir yaşama doğru uçuyor. Sen de kötü şeyler düşünme benim için Rakitka. Belki de ölüme gidiyorum! Oh! Sarhoş gibiyim!

Birden döndü, yatak odasına koştu. Rakitin,

- Bizi gözü görmez artık! diye mırıldandı. Hadi kaçalım, bakarsın gene başlar ağlayıp sızlamaya... bıktın bu hıçkıra hıçkıra ağlamalardan...

Alyoşa hiçbir şey düşünmeden çıktı Rakitin'le. Avluda bir troyka duruyordu. Elllerinde fenerlerle birkaç adam atları çözüyor, telaşlı telaşlı koşuyordu. Avlunun açık kapısından dinlenmiş üç at sokmaya çalışıyorlardı içeri. Rakitin'le Alyoşa incedivenlerden yeni ininışlerdi ki, Gruşenka'nın yatak odasının penceresi açıldı birden, cın cın öten bir sesle seslendi Alyoşa'ya:

- Alyoşa'cığın, ağabeyin Mitya'ya selam söyle, kötü düşünmesin benim için. Bir de benim ağzımdan şöyle ekle: "Senin gibi soylu bir kişiye değil, bir alçağa kısmet oldu Gruşenka!" Gruşenka'nın onu bir saat, yalnızca bir saatçik sevdiğini söylemeyi de unutma. Ömrümce unutmasın o saati. Gruşenka o saati hiç unutnasın diyor, dersin...

Hıçkırarak ağlamaya başladı. Pencere hızla kapandı.

Rakitin gülerek,

- Him, him! diye mırıldandı. Mitya'yı mahvetmesi yetmiyormuş gibi bir de onu hiç unutmamasını buyuruyor. Böyle canavar kadın görülmemiştir!..

Alyoşa susuyordu, hiçbir şey duymamıştı sanki. Rakitin'in yanı sıra, pek acelesi varmış gibi çabuk çabuk yürüyordu. Dalgındı. Düşünmeden, kendini bilmeden yürüyordu sanki. Rakitin'in canı -nasırına basmışlar gibi- pek sıkındı. Gruşenka'yla Alyoşa'yı buluştururken sonucun bambaşka olacağını umuyordu. Oysa hiç de istemediği şeyler olmuştu. Kendini tutmaya çalışarak başladı gene:

- Subayı Polonyalıymış. Hem subay da değil şimdi. Sibirya'da, Çin sınırında bir yerde gümrük memurluğu yapmış bir ara; pis bir Leh olsa gerek... Söylentilere bakılırsa, memurluktan atmışlar onu. Gruşenka'nın paralı olduğunu duyduğu için damladığı çalındı kulağıma. Mucize bunda işte.

Alyoşa hâlâ bir şey duymuyordu sanki. Rakitin dayanamadı, öfkeyle gülümsedi Alyoşa'ya.

- Günahkâr kadını doğru yola çevirdin değil mi? Yolunu şaşırınışa Tanrı yolunu gösterdin demek? İçindeki yedi şeytanı kovdun ha?* Bütün gün beklediğimiz mucize gerçekleşti işte!

Alyoşa son derece üzgün,

- Kes artık Rakitin, dedi.

- Aldığım yirmi beş ruble için "hor görüyorsun" beni değil mi? En candan dostumu sattım diye... Ama ne sen İsa'sın, ne de ben Yahuda.

Alyoşa yüksek sesle,

- Ah Rakitin, dedi, inan ki unutmuştum bile bunu. Sen şimdi söyledin de anımsadım...

Ama Rakitin iyice sinirlenmişti. Birden,

- Topunuzun canı cehenneme! diye bağırды. Hangi şeytana uydum da takıldım sana! Gözüm görmesin seni bir daha. İşte yol, yalnız git!

Alyoşa'yı karanlık caddede yalnız bırakıp bir yan sokağa saptı. Alyoşa kentten çıktı, manastıra doğru yürüdü.

4

GALİLE'NİN KANA'SI

Alyoşa keşişhaneye geldiğinde manastır için vakit çok geçti. Kapıcı özel girişten alı onu. Saat dokuzu vuruyordu: Öylesine heyecanlı

(*) Hristiyanlıkta kibir, şehvet, cimrilik, çekememezlik, açgözlülük, tembellik, hırsızlık en büyük yedi günah sayılır - ç.n.

geçen günün sonunda herkesin yatağa gireceği, dinleneceği saatti bu. Alyoşa, Zosima dedenin tabutunun bulunduğu odanın kapısını çekerek açtı, içeri girdi. Tabutun başında İncil okuyan peder Paisiy ile, dün geceki konuşmadan, bugünkü telaştan bitkin düşüp, öteki odada döşemenin üzerine ancak gençlerin dalabileceği derin bir uykuya dalmış rahip adayı Porfiry’den başka hiç kimse yoktu içeride. Peder Paisiy Alyoşa’nın girdiğini duydu ama, dönüp bakmadı. Alyoşa kapıdan girince sağ köşeye geçti, yere diz çöktü, dua etmeye başladı. İçi dopdoluydu; ama duyguları pek belirsizdi, hiçbiri üste çıkmıyor, bir burgaçtaymış gibi dönüp duruyorlardı. Oysa içi bir hoştu. İşin garibi, Alyoşa yadırgamıyordu da bunu. Gene aynı tabut vardı karşısında, dünyada en çok değer verdiği insan yatıyordu bu tabutun içinde. Ama sabah duyduğu acıyı, iç sızısını duymuyordu şimdi. Odaya girince, kutsal bir tasvirin önünde olduğu gibi diz çökmüştü hemen, ama sevinç, evet sevinç vardı içinde. Pencerelerden biri açıktı, odanın havası temiz, serinceydi. Alyoşa “Pencereyi açtıklarına göre koku iyice artmış olacak,” diye geçirdi içinden. Oysa daha sabah ona öylesine dehşet verici, çirkin gelen bu bozulma kokusu şimdi ona ne dehşet veriyordu, ne de öfkeliendiriyordu onu. Sessiz sessiz dua etmeye başladı. Ama biraz sonra bilinçsiz olarak dua ettiğini sezinledi. Birtakım düşünce parçaları bir an beliriyor, hemen kayboluyorlardı kafasında, yerlerini başkaları alıyordu. Ama gene de sağlam, yatıştırıcı, bütün bir duygu vardı içinde, farkındaydı bunun. Bir ara heyecanla dua etmeye başlıyordu, o anda şükretmek, sevmek tutkusuyla yanıyordu içi... Ama duaya başlayınca hemen başka bir şeye atlıyor, d alıyor; duayı da, neye daldığını da unutuveriyordu. Peder Paisiy’in okuduğunu dinlemeye çalışıyor, yorgunluktan gözleri kapanıyordu... Peder Paisiy okuyordu:

“Üçüncü gün Galile’nin Kana’sında düğün vardı, İsa’nın annesi de oradaydı. İsa’nın kendisi de, havarileri de çağrılmıştı düğüne.”

Alyoşa’nın aklında düşünceler rüzgâr gibi kovalıyordu birbirini: “Düğün mü? Ne düğünü... düğün ha?.. O da mutlu artık... Şölene gitti... Bıçak almadı yanına, hayır almadı... Yalnızca “acıklı” bir sözdü bu... Ee... böyle sözleri hoş görmek gerekir... Acıklı sözler kişinin ruhunu avuturlar... bu sözler olmasa keder çok ağır gelir kişiyoğluna. Rakitin yanımdan ayrılıp bir yan sokağa saptı. Uğradığı hakaretleri unutmaya çalışacak yerde unutmamaya çalışırsa gideceği yer ara sokaktır hep... Oysa yol... yüce, doğru, aydınlık, pırıl pırıl yol önümüzde, sonunda da güneş parlıyor... Ne okuyor Paisiy peder?”

“...Sonra şarap bitince İsa’nın anası ona döndü, şöyle söyledi: Şarap kalmadı...”

Alyoşa gene düşünüyordu: “Ah, kaçırdımı orayı, yazık, çok seve-
rim İncil’in burasını: Bu Galile’nin Kana’sı ilk mucizedir... Ah, mucie-
ze, tatlı bir mucizedir bu! İsa ilk mucizesini yaratırken kişioglunun
kederini değil, sevincini görmeye gitmiştir, kişioglunun sevincine
yardım etmiştir... “İnsanları seven, onların sevincini de sever...” Rah-
metli, her zaman böyle söylerdi; belli başlı düşüncelerinden biriydi
bu... Mitya sevinçsiz yaşanmaz, diyor... Evet Mitya... Gene söylerdi
her zaman: İçten, güzel olan her şey daima bağışlatır kendini...”

“...İsa, -kadın, dedi, benim olan senindir de; saatim gelmedi
daha. Annesi hizmetçilere buyurdu: Ne söylüyorsa onu ya-
pın.”

“Yapın... Tanımadığı, bilmediği, son derece yoksul birtakım insan-
ların sevinci, neşesi... Elbette yoksuldular, düğünde şarabı biten ev
yoksul olmaz da ne olur?.. Tarih kitaplarından biliyoruz. Cesaret gö-
lü çevresinde o zamanlar aklın almayacağı kadar yoksul insanlar ya-
şarmış... Kutsal varlığın annesi, oğlunun yeryüzüne yalnızca yüce
mucizesini yaratmak için gelmediğini; onu düğünlerine çağıran ca-
hil, cahil olduklarıncı temiz yürekli birtakım yoksul insanların içten
sevincinin onun yüreğini de duygulandıracağını anlamıştı. Sakin sa-
kin gülümseyerek (o anda annesine tatlı tatlı gülümsemiştir yüzde
yüz), “Saatim gelmedi daha” diyor... Yoksa gerçekten de, yoksulların
düğünlerine şarap sağlamak için mi gelmişti yeryüzüne? Öyle ya, an-
nesinin dediğini yaptı... Ah, gene okuyor Paisiy peder.”

“...İsa şöyle söyledi onlara: Küpleri su doldurun. Küpler silme
dolduruldu.

Sonra şöyle söyledi İsa: Şimdi sofracı başına götürün küp-
leri. Götürdüler.

Sofracı başı, şarap olmuş suyu tattığı zaman bunun neren-
den geldiğini bilmiyordu; uşaklar da su getirdiklerini sanıyor-
lardı. Sofracı başı damadı çağırırdı.

Ona dedi: ‘Herkes önce iyi şarabı çıkarır, sonra kötüsünü,
oysa sen bu iyi şarabı saklamışsın sonraya.’”

“Ama ne oluyor böyle, ne oluyor? Oda niçin sallanıyor?.. Ah,
evet... öyle ya düğün var, düğün... elbette sallanacak. Konuklar da,
gençler de oturmuşlar, gülüp eğleniyorlar... o akıllı sofracı başı nere-
de peki? Ama bu kim? Kim? Gene sallanmaya başladı oda... Büyük

masanın arkasından kalkan kim öyle? Nasıl? .. O da mı burada? Ama tabutun içindeydi ya... Ama burada da var... Ayağa kalktı, beni gördü, yanıma geliyor... Tanrım!..

Evet, yüzünde ince kırışıklar olan zayıf ihtiyar sakin sakin gülümseyerek ona doğru geliyordu. Tabut yoktu ortada; dün geceki giysisiyle aralarında oturuyordu. Yüzü aydınlıktı, gözlerinin içi gülüyordu. Demek ki onu da çağırınışlardı şölene, o da vardı düğünde...

Başının üzerinde sakin bir ses duyuyor Alyoşa.

- Evet yavrum, sen de buradasın, seni de çağırdılar şölene. Niçin böyle bir köşeye saklanmışsın, ortaya çıkmıyorsun... yanımıza gelse...

Onun, Zosima dedenin sesiydi bu. Başka kim çağırabilirdi onu? Zosima dede oınzundan tutarak kaldırdı onu; ayağa kalktı Alyoşa.

Zayıf ihtiyar sürdürüyordu konuşmasını:

- Eğleniyoruz, bambaşka bir şarap bu! Yüce, yeni bir mutluluğun şarabını içiyoruz. Görüyor musun ne çok konuk var? İşte gelinle damat, zeki sofracı başını görüyor musun, yeni şarabın tadına bakıyor... Soğan verdim zamanında, onun için buradayım. Şu gördüklerinin hepsi bir baş soğan, sadece bir baş soğan vererek gelmişlerdir buraya... İşlerimiz nasıl gidiyor? Sen de, benim sessiz, sevimli oğlum sen de bir baş soğan verebilmişsin bugün. Başla sevgili oğlum benim, başla ödevine!.. Güneşimizi görüyor musun, görüyor musun?

- Korkuyorum... diye fısıldadı Alyoşa. Bakamıyorum...

- Ondan korkma. Bizden çok çok ulu, yücedir ya, sınırsız bir yüce gönüllüdür. Bizleri sevdiği için aramıza katıldı, bizimle gülüp eğleniyor. Konukların neşesi yarıda kalmasın diye suyu şaraba dönüştürdü. Yeni yeni konuklar bekliyor; yüzyıllar boyunca konuk çağırıyor... Bak, yeni şarap getiriyorlar, kaplar dolu dolu..."

Alyoşa'nın yüreğine bir ateş düşmüştü sanki, birden müthiş bir acı duydu sol yanında; içi kan ağlıyordu... Kollarını iki yana açtı, bağıraarak uyandı...

Gene tabut, açık pencere, Paisiy pederin ağırbaşlı, sessiz, tane tane okuyuşu... Ama okunanı dinlemiyordu artık Alyoşa. Tuhaftır, uykuya daldığında yere diz çökmüştü, şimdi ise ayaktaıdı. Yerinden kopmuş gibi, iki üç adımda tabutun tâ dibine gitti. Hatta farkına varmadan peder Paisiy'i omzuyla itmişti. Beriki, bir an gözlerini kitaptan kaldırarak baktı ona, ama hemen bakışını kitaba çevirdi gene. Delikanlının olağanüstü bir ruhsal durumu olduğunu anlamıştı. Alyoşa tabutu, göğsünde tasvirle, başında sekiz dalı bir haçı olan kukuletayla tabutun içinde upuzun, kıpırtısız yatan üzeri örtülü ölüyü yarım dakika seyretti. Demin duymuştu sesini, kulaklarında çınlıyordu sesi.

Hâlâ dinliyordu, sesini yeniden duymak istiyordu... Ama birden döndü, dışarı çıktı.

Kapıda bile durmamış, merdivenleri çabuk çabuk inmişti. Heyecan dolu ruhu özgürlük, genişlik ateşiyle yanıyordu. Sessiz, pırıl pırıl yıldızlarla dolu gök kubbe başının üzerinde göz alabildiğine uzanıyordu. Tam tepe noktadan ufka doğru henüz belirsiz Samanyolu yayılmıştı. Serin, sessiz bir gece kaplamıştı her yanı. Baş kilisenin beyaz kuleleriyle altın kubbeleri göğün mavimsi aydınlığında parlıyorlardı. Her yanı kaplayan güzel sonbahar çiçekleri gece uykusundaydılar. Yeryüzü sessizliğiyle göğün sessizliği birbirine karışıyor, yeryüzünün sırrı yıldızlarınkiyle kucaklaşıyordu sanki... Alyoşa durmuş, doğayı seyrediyordu; birden yere kapandı.

Toprağı niçin kucakladığını bilmiyordu. Onu öpmeyi birden böylesine niçin istediğini düşünmüyordu bile. Ama ağlayarak, gözyaşı dökerek öpüyor, öpüyordu toprağı. Onu ömrünün sonuna dek seveceğine yeminler ediyordu. "Sevinç gözyaşlarıyla ıslat toprağı, bu gözyaşlarını da sev..." Zosima dedenin sesi kulaklarında çınlıyordu. Niçin ağlıyordu Alyoşa? Ah, heyecanlanmış, göğün sonsuzluğunda parlayıp duran yıldızlar için bile ağlıyor, "coşkunluğundan utanmıyordu." Sanki Tanrının bu sayısız dünyalarının her birinden uzanan teller onun ruhunda birleşmişti. Ruh "öteki dünyalarla" ilişki kurduğu için titriyordu. Herkesi, her şeyi bağışlamak, af dilemek istiyordu; ah! yalnız kendisi için dilemeyecekti, herkesin, her şeyin bağışlanmasını dileyecekti. "Benim için de başkaları yakaracak Tanrıya" sözü çınladı kulaklarında gene. Gök kubbe gibi sağlam, sarsılmaz bir şeyin ruhunu her an biraz daha sardığını açık seçik duyuyordu. Düşünce gibi bir şey yavaş yavaş yer ediyordu içinde... ömrünün sonuna dek onu hiç bırakmayacak bir düşünce. Zayıf bir delikanlı olarak kapanmıştı yere, oradan doğrulduğunda ömrü boyunca cenge hazır bir erkekti. O heyecan dakikasında sezinlemişti bunu. Alyoşa hiçbir zaman unutmadı bu dakikayı. Derin bir inançla "O dakikada ruhumu biri girdi," diyordu.

Üç gün sonra ayrıldı manastırdan. "Dış dünyada yaşa," diye buyuran Zosima dedenin isteğine de uygundu bu.

1

KUZMA SAMSONOV

Gruşenka'nın, yepyeni bir yaşama koşarken son selamını yolladığı, sevdiği bir saatçığı ölünceye dek unutmamasını "buyurduğu" Dmitri Fyodoroviç o anda olanlardan habersiz büyük bir telaş içindeydi. Son iki gündür öylesine anlatılmaz bir ruhsal durumu vardı ki, sonraları kendisinin de söylediği gibi, aklını oynatması işten bile değildi. Bir gün önce sabah Alyoşa bulamamıştı onu; Ivan'ın da meyhanede buluşmak için bütün uğraşmaları boşa gitmişti. Yanında kaldığı kadınlar nerede olduğunu söylemiyorlardı, kesin emir vermişti onlara. Bu iki gün, sonraları kendisinin söylediği gibi, "kaderiyle cenkleşerek, canını kurtarmaya çalışarak" dört bir yana savurmuştu kendini. Gruşenka'yı bir dakika olsun gözden kaçırmaktan pek korkmasına karşın, önemli bir iş için kısa bir süre de olsa kent dışına bile gitmişti. Bütün bunlar sonra öğrenildi. Biz burada, onun kaderinde birdenbire patlak veren öylesine korkunç felaketten önceki bu iki günün en önemli olaylarını anlatacağız yalnızca.

Gruşenka gerçi bir saatçik bile olsa yürekten sevmişti onu -doğrudur bu- ama aynı zamanda, bazen pek amansızca eziyet de etmişti ona. Önemli olan, Dmitri Fyodoroviç'in, kadının niyetlerini sezinlememesiydi. Güzellikle de, gözdağı vererek de yola getiremezdi onu: Dünyada teslim olmazdı; bu onu yalnızca kızdırırdı, o zaman hepten sırt çevirirdi ona; Dmitri bunun farkındaydı. Gruşenka'nın da ruhunda fırtınalar koptuğundan, bir karar vermek için çırpındığın-

dan, ama kesin kararını veremediğinden kuşkuluyor; bu nedenle kadının ondan nefret edebileceğini içi sızlayarak düşünüyordu. Belki gerçekten de öyleydi, ne var ki Gruşenka'yı huzursuz kılan şeyi gene de sezinleyemiyordu. Ona acı veren soru şuydu: "Onu, Mitya'yı mı, Fyodor Pavloviç'i mi seçecekti Gruşenka?" Burada önemli bir noktayı belirtmeliyim: Fyodor Pavloviç'in Gruşenka'ya resmi nikâh kıymayı önereceğine (şimdiye dek önermemişse tabii) kesinlikle inanıyor; ihtiyar şehvet düşkününün üç bin rubleyle yetinmek niyetinde olduğunu hiç sanmıyordu. Gruşenka'yı, onun huyunu iyi bildiği için böyle düşünüyordu Mitya. Kimi zaman, Gruşenka'nın acısının, karsızlığının baba oğuldan hangisini seçeceğine, hangisinin onun işine daha çok geldiğine karar vermesinden doğduğunu sanmasının nedeni buydu işte. "Subayın," yani Gruşenka'nın yaşamında böylesine önemli bir yeri olan, gelişini öylesine heyecanla, dehşetle beklediği o uğursuz adamın yakında geleceğini -çok gariptir- hiç düşünmüyordu bile. Aslında, Gruşenka son günlerde pek açmıyordu ona bu konuyu. Ne var ki Gruşenka'nın, onu iğfal eden adamdan bir ay önce bir mektup aldığını, bu mektupta yazılanları kadının kendisinden duymuştu. Gruşenka hırslı bir anında göstermişti ona mektubu; ama Dinitri'nin bu mektubu hiç önemsememesi pek şaşırtmıştı onu. Bu kayıtsızlığının nedenini açıklamak pek güçtü: Belki de, bu kadın için öz babasıyla giriştiği çatışmanın çirkinliği, dehşeti bunaltmıştı onu da; daha korkunç, tehlikeli bir şeyin olabileceğini -hiç değilse o an için- düşünemiyordu. Beş yıllık bir kayıplara karışmadan sonra birden ortaya çıkıveren nişanlıya, özellikle, onun yakında geleceğine inanmıyordu. Hem, Mitya'nın gördüğü, "subayın" birinci mektubunda bu yeni rakibin gelişinden pek belirsiz bir biçimde söz ediliyordu: Mektup karınakarışık, cafcıflı bir dille kaleme alınmıştı. Baştan sona duygulu sözcüklerle doluydu. Şurasını da belirtmeliyim ki, "subayın," geleceğini biraz daha belirli yazdığı mektubun son bölümünü Gruşenka saklamıştı Mitya'dan. Üstelik, o anda Gruşenka'nın yüzünde Sibirya'dan gelen bu mektuba karşı bir küçümseme belirtisi görür gibi olduğunu da anımsıyordu Mitya. Sonra, Mitya'nın bu yeni rakibiyle geçmişinden bir daha hiç söz etmemişti Gruşenka. Böylelikle Mitya yavaş yavaş hepten unutmuştu subayı. Ne olursa olsun, durum ne değişiklik gösterirse göstere, Fyodor Pavloviç'le beklenen çatışmasının pek yakın olduğundan, aralarındaki anlaşmazlığın bir an önce bir sonuca bağlanmasının gerektiğinden başka bir şey düşündüğü yoktu. Gruşenka'nın vereceği kararı heyecanla bekliyor, bu kararın birdenbire, bir coşkunluk anında verileceğine inanıyordu. Birden "Al beni, ömrümün sonuna dek seninim," deyiverecek, her

şey bir anda bitecekti: Mitya alıp dünyanın öte ucuna götürecekti onu. Ah, hemen alıp kaçacaktı; elinden geldiğince uzağa, dünyanın olmasa bile Rusya'nın en uzak köşesine götürecekti, orada evlenecekti onunla. Incognito¹ yerleşeceklerdi oraya, ne burada, ne orada ne hiçbir yerde hiç kimsenin haberi olacaktı onlardan. O zaman, ah, o zaman yepyeni bir yaşam başlayacaktı! Bu başlayacak yeni, "erdemli" yaşam ("kesinlikle, kesinlikle erdemli") çıkmıyordu hayalinden. Bu yeniden doğuşu bütün varlığıyla istiyordu. Kendi isteğiyle içine daldığı çirkef çok acı veriyordu ona; böyle durumlara düşenlerin çoğu gibi o da yer değiştirmenin onu huzura kavuşturacağını umuyordu: Bu insanlardan, bu koşullardan, bu uğursuz yerden uzaklaşsın, yeterdi... yeniden doğardı o zaman, yepyeni bir yaşama başlardı! Bütün varlığıyla inandığı, özlediği buydu işte.

Gruşenka'nın olumlu yanıt vermesine bağlıydı bunlar. Ama Mitya'nın dehşet duyduğu ikinci bir yanıt daha vardı. Ya birden "Çekil karşımdan, Fyodor Pavloviç'i seçtim, onunla evleneceğim, seni istemiyorum" derse... ya o zaman ne olacaktı?... Ne var ki, gerçekten de o zaman ne olacağını bilmiyordu Mitya, son dakikaya dek de bilmedi. Bu bakımdan hakkını vermeli. Herhangi bir karar vermiş değildi, cinayeti düşünmemişti bile. Yalnızca olayları izliyor, haber topluyor, kendi kendine acı çekiyordu. Ama gene de Gruşenka'nın vereceği birinci olumlu yanıtı alıstırmıştı kendini. Başka her çeşit düşünceyi kovuyordu aklından. Gelgelelim, burada bambaşka bir acı başlıyordu onun için. Hepten yeni, değişik, ama gene de ürkünç, çözümlenemeyen bir durum çıkıyordu ortaya.

Gruşenka "Seninim, götür beni," derse, nasıl alıp götürecekti onu? Bunun için parası, olanakları var mıydı? Mal-mülküne karşılık Fyodor Pavloviç'ten yıllardan beri aldığı paranın arkası kesilinişti artık. Gruşenka'nın parası vardı elbette, ama bu konuda Mitya birden aşırı bir gurura kapılmıştı: Gruşenka'yı götürmek, orada onunla yepyeni bir yaşama başlamak istiyordu; ama Gruşenka'nın parasıyla yapamazdı bunu. Ondan para almayı düşünmekten bile iğreniyor, bu ona acı veriyordu. Burada ayrıntılarına girmeyeceğim, yalnızca şu kadarını söyleyeceğim: O anda böyle bir ruhsal durumu vardı Mitya'nın. Belki de Katerina İvanovna'nın parasını iç etmenin verdiği gizli vicdan azabından bilinçsiz olarak doğuyordu bütün bunlar: Sonraları söylediği gibi, "Birinin gözünde alçağım, öbürü de yakında anlayacak alçak olduğumu," diye düşünüyordu. "Evet, Gruşenka bunu öğrendiği anda bırakır beni." Öyleyse nereden bulacaktı bu uğursuz para-

1 Gizli olarak.

yı? Yoksa her şey yok olacak, "sırf parası olmadığı için" bütün umutları boşa gidecekti. "Ah, rezaletti bu, rezalet!"

Olayların sırasını atlıyorum burada: Belki de parayı nereden bulacağını, aradığı paranın nerede olduğunu biliyordu Mitya. İleride her şey anlaşılacağı için şimdi ayrıntılara girmeyeceğim. Yalnızca onun için en önemli olanı anlatacağım. Yerini bildiği o parayı alabilmek, ona sahip olmak hakkını edinmek için önce Katerina İvanovna'ya üç bin rublesini geri vermesi gerekiyordu; yoksa "bir cep faresi, bir alçak olurum, oysa yeni yaşamıma alçak olarak başlamak istemiyorum," diye karar vermişti. Bu yüzden, ne pahasına olursa olsun, önce Katerina İvanovna'ya üç bin rublesini geri vermeye kararlıydı. Bu kararı son anda, özellikle iki gün önce akşamüzeri Alyoşa'yla yolda son karşılaşmasından sonra vermişti. (Alyoşa, Gruşenka'nın Katerina İvanovna'ya hakaret ettiğini anlatmıştı ona bu görüşmelerinde.) Mitya, Alyoşa'nın anlattıklarını dinledikten sonra gerçekten alçağın biri olduğuna inanmış, "onun acısını biraz olsun hafifletecekse" bunu Katerina İvanovna'ya iletmesini söylemişti. O gece kardeşinden ayrıldıktan sonra "Katya'ya borcunu ödeyebilmek için birisini öldürüp soymayı" bile göze alabileceğini sezinlemişti. "Varsın bir katil, bir soyguncu olayım herkesin gözünde, Sibirya'ya süsünler beni; yeter ki Katya ona ihanet ettiğimi, parasını çaldığımı, ondan aldığım parayla erdemli bir yaşama başlamak için Gruşenka'yla kaçtığımı söylemek hakkını elde etmesin! Buna dayanamam!" Dişlerini gıcırdatarak böyle geçiriyordu içinden Mitya. Gerçekten de aklını oynatacak sandığı anlar olmuştu. Ama henüz direniyordu...

Garip olan şuydu: Böylesine kararlı olduktan sonra, onun için umutsuzluğa düşmek kaçınılmazdı. Bunca parayı nereden bulacaktı? Hem de meteliğe kurşun attığı bir sırada... Öte yandan, bu üç bin rublenin ona kendiliğinden geleceğine, bir yerden, -hatta gökten- uçup kucağına düşeceğine son ana dek inanmıştı. Dmitri Fyodoroviç gibi ömürleri boyunca, hiç sıkıntıya girmeden elde ettikleri babadan kalma paraları har vurup harman savurmaktan başka bir şey yapmamış, paranın nasıl kazanıldığından habersiz mirasyediler hep böyle düşünürler çoğunlukla. Önceki gün Alyoşa'dan ayrıldıktan sonra kafasının içi karmakarışık, düşünceleri iç içe girmişti. Bu yüzden, en çılgınca bir biçimde başladı işe. Sanırım, böyle kimseler bu çeşit durumlarda en olmayacak işleri en olacak iş görüyorlar. Tüccar Samsonov'a, Gruşenka'nın koruyucusuna gidip bir "plan" önermeye karar vermişti birden. Bu "plan"ı uygulayarak, gereksinimi olan üç bin rubleyi alacaktı ondan. Planının ticaret yönünden iyi düşünülmüş olduğundan kuşkusu yoktu ya, onun bu çıkışını Samsonov'un -işe

yalnızca ticaret yönünden bakmak istemezse- nasıl karşılayacağını bilmiyordu. Mitya gerçi tanıyordu bu tüccarı, ama tanıştırılmamışlardı, hiç konuşmamışlardı bile. Ne var ki, bir ayağı çukurda olan bu ihtiyar ahlaksızın, Gruşenka dürüst bir yaşama başlayacak, “güvenilir bir insanla” evlenecek olsa buna karşı durmayacağı inancı çoktan beri yer etmişti Mitya’nın içinde. Hatta karşı durmak bir yana, bunu kendi de isteyecek, böyle bir fırsat çıkınca yardım da edecekti. Bazı söylentilerden mi, Gruşenka’nın birtakım sözlerinden mi, nedense, ihtiyarın Gruşenka için onu Fyodor Pavloviç’e yeğlediği kanısına da varmıştı. Okuyucularından çoğuna Dmitri Fyodoroviç’in böylesine bir yardım beklemesi, evleneceği kızı koruyucusu erkeğin elinden alıp da evlenmek istemesi pek bayağı, iğrenç bir davranış gibi gelecektir belki. Burada yalnız şunu söyleyebilirim: Gruşenka’nın geçmişi, Mitya için bütünüyle geride kalmıştı artık. Bu geçmişe içi sızlayarak bakıyordu. Gruşenka ona “seni seviyorum, seninle geleceğim” dediği anda Gruşenka’nın bambaşka bir Gruşenka olacağına, aynı anda kendisinin de günahlarından arınacağına bütün yüreğiyle inanıyordu. Birbirini bağışlayacaklar, yepyeni bir yaşama başlayacaklardı. Mitya, Kuzma Samsonov’un, Gruşenka’nın artık kapanmış geçmişinin hiçbir zaman sevilmeyen, daha önemlisi, unutulup “gitmiş,” uğursuz adını olduğu kanısındaydı. Üstelik, onu adam yerine de koyamazdı artık; çünkü ihtiyarın, Gruşenka’yla eski ilişkisi yerine şimdi ancak baba-kız ilişkisini sürdürebilen -bir yıldan beri böyleydi bu- hasta, bir insan yıkıntısı olduğunu kentte bilmeyen yoktu. Ne var ki, Mitya pek safça düşünüyordu. Bütün kusurlarına karşın son derece saf bir insan olmasındandı bu. Saflığı nedeniyle, ihtiyar Kuzma’nın, öteki dünyaya göçme hazırlıkları yaptığı bir sırada Gruşenka’yla olan geçmişi yüzünden yürekten pişmanlık duyacağına; Gruşenka’nın, artık zararsız bir duruma düşen bu ihtiyardan başka koruyucusu, dostu olmadığına bütün varlığıyla inanıyordu.

Manastır yolunda Alyoşa’yla konuşmasından sonra -bu konuşmanın etkisi altında bütün gece hemen hiç uyuyamamıştı- sabah saat onda Samsonov’un evine gitti. Kapıcıya, geldiğini efendisine haber vermesini söyledi. Avlusunda uşakların kaldığı küçük yapılar bulunan, iki katlı, son derece geniş, kasvetli, eski bir evdi. Alt katta Samsonov’un evli iki oğlu aileleriyle, hayli yaşlı kız kardeşi, bir de evlenmemiş kızı oturuyorlardı. Evin yan bölmesi iki kâhyasına verilmişti. Bunlardan birinin pek kalabalık bir ailesi vardı. Kâhyalarla oğulları alt katta pek sıkışık oturmalarına karşın, evin üst katında bir başına oturuyordu ihtiyar. Onun hizmetini gören, belirli saatlerden başka bir de her çağrıldığında -uzun zamandır rahatsız olduğu nefes darlığı-

ğına karşı- üst kata koşarak çıkmak zorunda olan kızını bile almıyordu yanına. Üst katta, duvarları boyunca biçimsiz ıncaun koltuklar, sandalyeler dizili, kristal avizelerine kılıf geçirilmiş, pencere aralarındaki duvarlarında kasvetli aynaları olan, eski tüccar takımına özgü bir biçimde döşeli birçok salon vardı. Bütün bu salonlar bomboş dururdu; çünkü hasta ihtiyar ta en uçtaki küçük yatak odasından çıkmıyordu. Başı yazmalı, yaşlı bir hizmetçi kadınla, sofada bir sandığın üzerinde nöbet tutan “ufaklık” bakıyordu hizmetine. İhtiyar, ayakları şiş olduğu için yürüyemiyordu. Maroken koltuğundan doğrulabildiği zamanlar yaşlı hizmetçi kadın koluna giriyor, odanın içinde biraz dolaştırıyordu onu. Sert yaratılışlı, soğuk bir insandı. Yaşlı hizmetçisine karşı bile öyleydi. “Teğmenin” geldiğini haber verdiklerinde kabul edemeyeceğini söyledi. Ama Mitya diretiyordu, bir kez daha haber yolladı. Kuzma Samsonov bu kez iyice sorguya çekti ufaklığı: “Sarhoş falan mı? Gürültü ediyor mu?” Mitya’nın “sarhoş olmadığı, onunla görüşmeden gitmeye hiç niyetli görünmediği “yanıtını aldı. İhtiyar gene “Olmaz,” dedi. O zaman, bunun böyle olacağını önceden bildiği için yanına kâğıt kalem alan Mitya kâğıda okunaklı bir clyazısıyla “Agrafena Aleksandrovna’yı çok yakından ilgilendiren bir konuda görüşmek istiyorum,” diye yazıp ihtiyara yolladı. Samsonov bir an düşündükten sonra ufaklığa, konuğu salona almasını; hizmetçi kadına da küçük oğlunu hemen yukarı, salona çağırmasını buyurdu. Boğa gibi kuvvetli, bir doksan boyundaki küçük oğlu uysal, hemen çıktı yukarı. Bu iri kıyım adam sakalını tıraş eder, bir Alman gibi giyinirdi (Samsonov ise sakallıydı, kaftan giyerdi.) Evde herkes tir tir titrerdi ihtiyardan. Küçük oğlunu korktuğu için çağırmaııştı yukarı, böyle şeylerden korkınazdı. Ne olur ne olmaz diye, yanlarında bir tanık olsun istemişti. Yanında, koluna giren küçük oğluyla ufaklık, salona gelcli. Doğrusu, biraz da merak ediyordu. Mitya’nın beklediği salon balkonlu, duvarları “ınerımer taklidi,” kılıf içinde kocaman üç kristal avizesi olan, iki sıra pencereli, insanın ruhunu sıkan, kasvetli, kocaman bir odaydı. Mitya kapının hemen yanındaki iskemleye ilişmiş, sinirli bir sabırsızlık içinde kaderini bekliyordu. İhtiyar, Mitya’nın bulunduğu yerden yirmi otuz adım uzakta, tanı karşıındaki kapıda görüldüğünde beriki birden ayağa fırladı, sert, geniş adımlarla ona doğru yürüdü. Mitya pek kibar giyinmişti, tıpkı üç gün önce ınanasırdaki aile toplantısında olduğu gibi, redingotunun önünü iliklemiş, silindir şapkasını eline almış, siyah eldiven takmıştı. İhtiyar ınağrur bir tavırla ayakta bekliyordu; Mitya, ihtiyarın onu incelediğini sezinlemiştir bir anda. Kuzma Samsonov’un son zamanlarda iyice şişen yüzü de pek şaşırtmıştı Mitya’yı: Zaten kalın olan alt dudağı iyice sark-

mış, kalın bir köfteyi andırıyordu. İhtiyar hiçbir şey söylemeden mağrur bir tavırla selamladı konuğunu, oturması için kanepenin yanındaki koltuğu gösterdi. Kendi de oğlunun koluna dayanarak -bir yandan da inliyordu- Mitya'nın tam karşısına, kanepeye yavaşça oturdu. Mitya, Samsonov'un gösterdiği çabayı, çektiği acıyı görünce, onun için rahatsız olan bu soylu ihtiyarın karşısında ne denli değersiz olduğunu sezinleyerek yürekten pişmanlık duydu, sıkıldı.

İhtiyar oturduktan sonra sert, ama kibar bir tavırla, yavaş, tane tane konuşarak,

- Bir dileğiniz mi var efendim? dedi.

Mitya ürperdi, ayağa kalkmamak için güç tuttu kendini. Hemen yüksek sesle, çabuk çabuk, sinirli, elini kolunu sallayarak konuşmaya başladı. Kendinde değildi sanki. Sabrının artık tükendiği, mahvolmaktan kurtulmak için son bir kez daha çabaladığı, bu umudu da boşa çıkarsa kendini ölüme bırakacağı belliydi. Bütün bunları ihtiyar Samsonov bir anda sezinlemiş olmalıydı. Ama yüzündeki anlatım gene de değişmedi, soğukluğunu sürdürdü.

"Pek saygıdeğer Kuzma Kuzmiç, annemin ölümünden sonra bana kalan her şeyimi elimden alan babam Fyodor Pavloviç Karamazov'la aramdaki çatışmalardan haberdarsınız sanırım... çünkü kentte herkesin ağzında bu var... çünkü burada ilgilenilmesi gereken şeyle ilgilenir herkes... Ayrıca Gruşenka'dan... afedersiniz, Agrafena Aleksandrova'dan... çok saydığım, değer verdiğim Agrafena Aleksandrova'dan da duymuş olabilirsiniz..." Dmitri Fyodoroviç böyle başlamış, daha başta ne söyleyeceğini şaşırmıştı. Ama konuşmasını olduğu gibi aktarmayacağız buraya, yalnızca özetini vereceğiz. Konu şuydu: Mitya üç ay önce il merkezinde bir avukatla görüşmüştü. "Ünlü bir avukat olan Pavel Pavloviç Korneplodov'du bu, Kuzma Kuzmiç, sanırım siz de duymuşsunuzdur adını? Kafası çalışan, mesleğinde söz sahibi bir kimse... Sizi tanıyor... Çok iyi şeyler söyledi sizin için..." Mitya gene şaşırmıştı ne söyleyeceğini. Ama bunlar yıldırıyordu onu, ısrarla sürdürüyordu konuşmasını. Sözü geçen avukat Korneplodov her şeyi inceden inceye sorup bilgi aldıktan, Mitya'nın elindeki bazı belgeleri (bu belgelerden pek belirsiz, çabuk çabuk konuşarak söz ediyordu Mitya) inceledikten sonra, annesinden Mitya'ya kalınası gereken Çermaşnya köyüyle ilgili bir dava açılabilirliğini, böylece ihtiyar rezili hayli hırpalayabileceklerini söylemiş... "bütün kapılar kapalı değil çünkü, adalet nereden yola çıkacağını bilir. Kısacası, Fyodor Pavloviç'ten altı, hatta yedi bin daha alınabilirmiş. Çünkü Çermaşnya yirmi beş, belki de yirmi sekiz bin edermiş. "Otuz bin, Kuzma Kuzmiç, otuz bin su içinde eder. Oysa düşünün bir kez, bu canavardan

şimdiye dek ancak on yedi bin koparabildim!.. O zaman önemse-miştim bu işi, ilgilenmemiştim çünkü mahkemeden hiç hoşlanmam. Ama buraya geldiğimde bana karşı bir davanın açılmış olduğunu gö-rünce neye uğradığımı şaşırdım (Mitya gene kekelemeye başladı bu-rada, gene atladı): Sayın Kuzma Kuzmiç, bu canavara karşı olan bü-tün haklarımı üzerinize almak ister miydiniz acaba, buna karşılık yalnızca üç bin ruble verirsiniz bana, razı olurum... Paranızın kay-bolmasına olanak yok, yemin ederim ki böyle bir tehlike söz konusu değildir sizin için; tam tersine, vereceğiniz üç bin rubleye karşı altı ya da yedi bin ruble geçecek elinize... Yalnız "hemen bugün" kesin kararınızı vermelisiniz. Noterde anlaşma yaparım sizinle... her koşu-lunuzu kabul ediyorum. Sözün kısası, her şeye razıyım, istediğiniz her belgeyi vereceğim elinize, her şeyi imzalayacağım... hemen hazır-lasak bu kâğıdı çok iyi olur. Olanığı varsa, olanığı varsa bugün öğle-den önce bitirelim bu işi... Sözünü ettiğim üç bin rubleyi hemen ve-rirsiniz bana, çok iyi olur... kentte sizden başka hiç kimse ha deyince çıkarıp veremez bu parayı... ben de onun için size geldim... böylece beni... anlayacağınız, karşınızda gördüğünüz şu zavallı insanı, hayır-lı, ona iyi bir iş yapmak fırsatı vererek felaketten kurtarmış olacaksı-nız... daha açık konuşayım, çok iyi tanıdığınız, bir baba gibi korudu-ğunuz bayana karşı son derece soylu duygular besliyorum. Onu bir baba gibi korumamış olsaydınız size gelmezdim zaten. Anlayacağı-nız, üç kişi kafa kafaya geldik... kader, Kuzma Kuzmiç, korkunç bir şey kader! Gerçek bu, Kuzma Kuzmiç, gerçek! Sizi ayrı tutmamız ge-rekıyor, çoktan beri değiştiniz siz, öyleyse iki kafa kalıyoruz. Belki de değişim, çirkin kaçtı ama edebiyatçı değilim, ancak bu kadarını bece-rebiliyorum. Yani bunlardan biri benim kafam, öbürü de o canavarın. Şimdi seçimi kendiniz yapın: Ben mi, o mu? Her şey sizin elinizde, sizin kararınıza bağlı... üç kader, iki zar... Kusuruma bakmayın, ka-rıştırdım, ama ne demek istediğimi anlıyorsunuz... saygıdeğer gözle-rinizden belli oluyor anladığınızı... Anlamadıysanız, bugün mahvola-cağım demektir, işte o kadar!"

Mitya bu saçma konuşmasını "işte o kadar," diye bitirdikten sonra ayağa fırladı. Anlamsız önerisine verilecek yanıtı bekliyordu. Son tümcesi ağzından çıktığı anda umutsuzluğa düşmüş, her şeyin boşa gittiğini, daha önemlisi, saçmasapan şeyler söylediğini birden sezin-leyivermişti. Umutsuzluk içinde "çok tuhaf, diye düşündü, buraya gelirken her şey iyiydi, ama şimdi saçma oluverdi birden!" İhtiyar hiç kıpırdamadan, bakışında buz gibi bir anlatımla dinlemişti onu. Mitya'yı yanıt için bir dakika beklettikten sonra kararlı, hiç de iç açı-cı olmayan bir sesle,

- Kusura bakmayın, dedi, bu çeşit işlerle uğraşmıyoruz biz.

Mitya dizlerinin çözüldüğünü hissetti bir anda. Umutsuzca gülümseyerek,

- Ben ne yaparım Kuzma Kuzmiç, diye mırıldandı. Mahvoldum o zaman, öyle değil mi?

- Kusura bakmayın...

Mitya ayakta hareketsiz duruyor, gözlerini kırpmadan Samsonov'un yüzüne bakıyordu. İhtiyarın yüzünde bir kıpırdanma olduğunu sezini-
ledi birden. İçi ürperdi. İhtiyar, sözcüklerin üzerine basa basa,

- Görüyorsunuz ya bayım, dedi, bu işler bize göre değil. Yargıçlar-
dı, avukatlardı böyle şeylerle uğraşamam ben. Beladır bunların hep-
si! O kadar istiyorsanız, burada biri var, ona gidin...

Mitya birden,

- Ah, Tanrım, kim o?.. diye kekelemeye başladı. Yeniden umut ve-
riyorsunuz bana Kuzma Kuzmiç.

- Buralı değildir; hem şimdi burada yok. Aslında köylüdür, orman
ticareti yapar. Adı Lyagaviy'dır. Fyodor Pavloviç'ten Çermaşnya'daki
koruluğunuzu almak için bir yıldır uğraşiyor, fiyatta anlaşıyorlar.
Duymuşsunuzdur. Yeni geldi, Ilyinskiy papazının evinde kalıyor. Vo-
lovya istasyonundan on iki verst kadar bir şey tutar Ilyinskiy köyü.
Bu iş, yani koruyu alıp almama işi için bir mektup yazdı bana, akıl
danışıyor. Fyodor Pavloviç gidip görüşmek istiyor onunla. Babanızın
oraya gitmesini engeller, bana yaptığınız öneriyi Lyagaviy'a yaparsa-
nız, belki de birşeyler olur...

- Dahice bir buluş! Evet ona, ona başvurmalıyım! Almak istiyor
koruyu, ama çok yüksek fiyat istiyorlar ondan, malın kökünden
onun olmasını sağlayacak belgeler eline geçiyor birden, ha-haha!

Mitya'nın kısa, soğuk kahkahası öylesine beklenmedik bir şeydi
ki, Samsonov bile irkilerek başını salladı. Mitya coşmuştu.

- Size nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum Kuzma Samsonov.

İhtiyar başını önüne eğdi.

- Bir şey değil, efendim.

- Bana yaptığınız iyiliğin farkında değilsiniz, hayatımı kurtardınız.
Ah, size gelmeye önsezim zorladı beni...

- O kadar büyütmeyin canım.

- Hemen koşayım o papaza! Hasta halinizle sizi de rahatsız ettim.
Ömrümün sonuna dek unutmayacağım bu iyiliğinizi Kuzma Samso-
nov, bunu bir Rus söylüyor siz, bir Ru-rus!

- Merci.

Mitya, ihtiyarın elini yakalayıp heyecanla sıkmak için uzanacak
oldu, ama bakışlarında bir öfke parıltısı görünce elini çekti. Aynı an-

da da aşırı kuşkulu olduğu için sitem etti kendi kendine. “yoruldu da ondan...” diye geçirdi içinden.

- Onun için! Onun için Kuzma Kuzmiç! diye haykırdı. Bunu onun için yaptığının farkındasınız elbette!

Öne eğilerek selam verdi, hızla geri dönüp aynı çabuk, geniş adımlarıyla kapıya yürüdü. Heyecandan titriyordu. “Her şey mahvolmuştu, koruyucu melek kurtardı, diye düşünüyordu. Bu ihtiyar işadamı (ne soylu, ne kibar bir adam!) bu yolu gösterdiğine göre... başardık demektir. Hemen koşmalıyım oraya. Geceye kadar döneceğim, geç de olsa döneceğim, bu iş de yoluna koyuldu! İhtiyar alay etmedi ya benimle!” Mitya eve giderken böyle düşünüyordu. Zaten başka türlü de düşünemezdi: Yani Samsonov, bu işlerden anlayan, şu Lyagaviy denen (ne tuhaf bir addı bu)* adamı tanıyan bir kimse olarak bu öğüdü ya içtenlikle vermişti ona, ya da alay etmişti! Ne yazık ki gerçek olan sonuncu düşüncesiydi. Sonraları, aradan hayli zaman geçtikten, felaket olup bittikten sonra ihtiyar Samsonov, o zaman “teğmeni” alaya aldığını itiraf etti. Kötü ruhlu, soğuk, alaycı bir insandı; üstelik bazı kimselerden ortada bir neden olmadan nefret ederdi. İhtiyarın sinirlenmesine teğmenin heyecanı mı, bu “aylağın, mirasyedinin” Samsonov’un böylesine saçma bir “plana” kanabileceğine olan budalaca inancı mı, bu “sapısiliğin” ondan para koparıp beraberce kaçınayı düşündüğü Gruşenka’yı kıskanması mı neden olmuştu bilmiyorum. Ama Mitya karşısında ayaktayken dizlerinin çözüldüğünü hissetti, “mahvoldum” diye bağırdığı anda ihtiyar sınırsız bir nefretle bakıyordu ona; Mitya’yla alay etmek isteği de o anda doğmuştu içine. Mitya çıkınca öfkeden yüzü bembeyaz olan Kuzma Kuzmiç oğluna döndü, bundan böyle bu serserinin avluya bile sokulmamasını buyurdu. “Duyar, görürsem...” diye bitirdi sözünü.

Ne yapacağını söylemedi ya, onun öfkelenmesine sık sık tanık olan oğlu bile korkudan ürpermişti bu keresinde. Bir saat öfkeden zangır zangır titredi ihtiyar. Akşama doğru da hastalandı, doktor çağırttı.

2 .

LYAGAVIY

Mitya’nın bir araba tutup köye “koşması” gerekiyordu ya, cebinde topu topu iki yirmi kopeklik vardı. Yıllardan beri süregelen zengin yaşamından artakalan bu iki yirmi kopeklikti işte! Ama evde hanidir

(*) Lyagaviy Rusça’da tazi demektir - ç.n.

çalışmayan eski bir gümüş saati vardı. Onu kaptığı gibi çarşı içindeki saatçi Yahudiye götürdü. Yahudi altı ruble verdi saate. Mitya heyecanla (sürekli olarak heyecanlıydı zaten) "Bu kadar da unınmıyorum!" diye haykırdı, altı rubleyi alıp eve koştu.

Ev sahiplerinden üç ruble borç alarak parayı tamamladı: Kadınların bütün parası bu kadardı, ama gene de seve seve vermişlerdi onu Mitya'ya; öylesine seviyorlardı kiracılarını. Mitya aşırı bir heyecan içinde, kaderinin bugün belli olacağını söyledi onlara. Son derece acele ederek, biraz önce Samsonov'a açtığı "planını" onlara da anlattı, Samsonov'un öğüdünü, umutlarını, v.b. peşpeşe sıraladı. Ev sahipleri daha önce de birçok sırlarını biliyorlardı. Bu yüzden de ona kibirli bir bey değil, aileden bir kimse gözüyle bakıyorlardı. Dokuz rubleyi tamamlayınca Volovya istasyonuna kadar gitmek üzere bir araba çağırttı. Sonra tanıklar "o sabah Mitya'nın meteliksiz olduğunu, para edinmek için saati sattığını, ev sahiplerinden üç ruble borç aldığını" anımsayıp söylediler.

Bunu önceden açıklamamın nedeni sonra anlaşılacaktır.

Mitya, Volovya istasyonuna doğru hızla yol alırken "bütün bu işleri" sonunda yoluna koyacağını, halledeceğini düşündükçe sevinçten içi içine sığmıyordu ya, bir yandan korkuyordu da: "Ben yokken Gruşenka ne yapacak acaba? Ya bugün kalkar Fyodor Pavloviç'e giderirse?" Gittiğinden Gruşenka'yı haberdar etmemesinin; ev sahiplerine, bugün gelip onu soracak olurlarsa nereye gittiğini sakın kimseye söylememelerini buyurmasının nedeni, içinde böyle bir kuşkunun olmasıydı işte. Sarsıla sarsıla giden arabanın içinde "akşama dek kesinlikle dönmeliyim, diye düşünüyordu, kesinlikle dönmeliyim. Lyagavyı'yı da anlaşılmayı resmen tamamlamak için kente getirmem gerekecek..." Heyecanla böyle hayal kuruyordu Mitya, ama ne yazık ki hayalleri "planına" göre gerçekleşmekten çok uzaktı.

Bir kere, Volovya'dan sonra köyler arasındaki yoldan gittiği için gecikti. Bu yol on iki değil, on sekiz versti. Sonra, İlyinskiy papazını evde bulamadı: Komşu köye gitmişti.

Mitya, değiştirmedigi iyice yorulmuş atlarıyla papazı bulmak için komşu köye gidip onu bulana dek de akşam olmuştu. Görünüşünden çekingen, yumuşak yürekli bir adam olduğu anlaşılan papaz, şimdiye dek onun evinde kalan Lyagavyı'nın bu geceyi Suhoy Poselok'da, koru bekçisinin kulübesinde geçireceğini, çünkü oradaki koruyu da almak istediğini söyledi. Mitya'nın onu hemen Lyagavyı'ya götürmesi, böylece onu "kurtarması" için yalvarmasına, papaz önce biraz kararsız kaldı ya, -kendi de merak ettiğinden olacak- Mitya'yı Suhoy Poselok'a götürmeye razı oldu. Gelgelelim, "bir verstten biraz-

cık fazla" olduğunu söyleyerek yayan gitmeyi önerdi. Mitya hemen kabul etti bu öneriyi. Geniş adımlarla yola koyuldular. Öyle ki, zavallı papaz ona ayak uydurabilmek için neredeyse koşuyordu. Henüz yaşlı sayılmazdı. Son derece düşünceli bir adamdı. Mitya, hemen planlarını anlatmaya başladı ona. Sinirli, heyecanlı bir tavırla akıl danıştı. Yol boyunca durmadan konuştu. Papaz dikkatle dinliyordu onu, ama akıl verdiği pek seyrekti. Mitya'nın sorularına kaçamak yanıtlar veriyordu: "Bilmiyorum, ah, ben nereden bileyim bunu," v.b. Mitya miras konusunda babasıyla arasında çıkan anlaşmazlığı anlatmaya başlayınca papaz korktu bile. Çünkü birtakım işler nedeniyle çekiniyordu Fyodor Pavloviç'ten. Ama gene de merakla, bu tüccar köylü Gorstkin'e Mitya'nın niçin Lyagaviy dediğini sordu. Mitya'ya, bu adamın asıl adının Lyagaviy olduğunu, ama kendisine Lyagaviy diyene müthiş gücendiğini, Mitya'nın ona kesinlikle Gorstkin demesinin gerektiğini açıkladı. "Yoksa bütün çabalarınız boşa gider, dinlemez bile sizi," diye bitirdi sözünü. Mitya şaşırmıştı. Samsonov'un ona böyle söylediğini, bu adı ilk kez ondan duyduğunu anlattı: Papaz bu durumu öğrenince konuyu hemen değiştirdi. Oysa o anda içinden geçenleri Dmitri Fyodoroviç'e açsa çok iyi ederdi: Samsonov onu bu köylüye, yani Lyagaviy'a alay için yollamış olmasındı sakın? Bir bit yeniği vardı bunda. Ama Mitya "böyle önemsiz şeyler üzerinde" duracak durumda değildi. Acele ediyor, çabuk çabuk yürüyordu. Ancak Suhoy Poselok'a gelince bir buçuk değil, belki de üç verst yol yürüdüklerini anladı. Buna canı sıkıldı, ama tuttu kendini, ağzını açmadı. Kulübeye girdiler. Papazın tanıdığı olan korucu, kulübenin bir odasında oturuyordu, dar holün karşısındaki konuk odasında da Gorstkin yerleşmişti. Bu konuk odasına girip mumu yaktılar. İçerisi çok sıcaktı. Çam tahtasından masanın üzerinde sönmüş bir semaver, hemen yanında çay fincanlarıyla bir tepsi, boşalmış bir rom şişesi, yarım içilmiş bir votka şişesi, buğday ekmeği artıkları vardı. Gorstkin, ceketini katlayıp yastık yerine başının altına koymuş, kanepede horul horul uyuyordu. Mitya şaşırmıştı. "Elbette uyandırmak gerekecek onu, diye geçirdi içinden. İşim son derece önemli. Acelem var, bu gece döneceğim." Ama papazla bekçi öyle duruyor, düşüncelerini söylemiyorlardı. Mitya yaklaşıp uyandırmaya çalıştı adamı. Hızla dürttü ama berikinin oralı olduğu yoktu. "Sarhoş, diye düşündü Mitya, ne yapsam, Tanrım ne yapsam?" Büyük bir sabırsızlık içinde birden Gorstkin'in kolundan, bacağından çekmeye başladı. Başını tutup sallıyor, belinden kaldırarak doğrultup oturtmaya çalışıyordu. Uzun süre uğraştıktan sonra biraz ayıltabildiği Gorstkin bağırıp çağırmaya, yakası açılmadık küfürler savurmaya başladı.

Papaz sonunda,

- Biraz bekleseniz iyi olur, dedi, pek kendinde olmadığı anlaşılıyor...

Bekçi karıştı söze:

- Bütün gün içti.

Mitya,

- Tanrım! diye haykırdı, bu adamın şu anda benim için ne kadar önemli olduğunu, durumumu bir bilseniz!

- Yarın sabaha dek beklerseniz iyi olur! dedi papaz.

- Yarın sabaha dek mi? İnsaf edin. Olamaz!

Mitya sarhoşu uyandırmak için gene üzerine atılacaktı ki, bunun bir işe yaramayacağını anlayarak durdu. Papaz susuyor; uykusu gelen bekçi somurtuyordu. Mitya son derece umutsuz,

- Gerçekçilik kişinin başına bazen ne felaketler sarıyor! dedi.

İri ter taneleri birikmişti alnında. Bir anlık sessizlikten yararlanan papaz ağırbaşlı bir tavırla, Gorstkin'i uyandırsa bile, sarhoş olduğu için onunla konuşamayacağını anlatmaya çalıştı Mitya'ya. "Oysa işiniz önemli sizin, yarın sabaha bıraksanız çok iyi olurdu..." Mitya kollarını iki yana açarak çaresiz boyun eğdi.

- Ben mumla burada kalacağım papaz efendi, uygun bir dakikasını kollayacağım. Ayılınca hemen başlayacağım anlatmaya... -bekçiye döndü- Mumunun parasını veririm, burada kaldığının da... İyi bahşiş vereceğim sana. Yalnız sizi düşünüyorum papaz efendi. Nerede yatacaksınız?

- Beni merak etmeyin, eve giderim artık. -Bekçiye gösterdi-, Onun atını alırım. Şimdilik hoşçakalın. Umarım iyi gider işleriniz.

Öyle de yaptılar. Papaz bekçinin atına binip gitti. Dmitri'den sonunda kurtulabildiği için sevinçliydi ya, öte yandan bir endişe de vardı içinde. Bu ilginç olaydan velinimetini Fyodor Pavloviç'i hemen yarın haberdar etse mi diye düşünüyordu. "Tanrı korusun, ya ben bildirmeden önce duyar da, kızıp bana yaptığı iyilikleri keserse..."

Körü bekçisi kaşınarak kendi odasına çekildi. Mitya kerevete oturdu, söylediği gibi, "uygun bir dakikasını kollamaya" başladı. Derin bir keder kara bir bulut gibi kaplamıştı ruhunu. Derin, müthiş bir kederdi bu! Oturmuş düşünmeye çalışıyordu ya, bir türlü toparlayamıyordu kafasını. Mum bitmek üzereydi, bir ocak çekirgesi ötmeye başladı, soba iyice kızmıştı. Birden bahçe, bahçenin arkasındaki yol geldi gözlerinin önüne... babasının kapısı esrarlı bir biçimde açıldı, Gruşenka koşarak daldı içeri... Dmitri oturduğu kerevetten ayağa fırladı, dişlerini gıcırdatarak,

- Bu kadarına dayanamam! dedi.

Gorstkin'e yaklaşp, yüzüne bakmaya başladı. Yaşlı sayılamayacak,

sıksa, oldukça uzun yüzlü bir köylüydü bu. Kumral saçları kıvrır kıvrırdı. Kızıla çalan ince, uzun bir sakalı vardı. Basma bir gömlek, onun üzerine de, cebinden gümüş bir saat kösteği sarkan siyah bir yelek giymişti. Mitya sonsuz bir nefretle bakıyordu ona. Nedense en çok da saçlarının kıvrırcık olmasından nefret etmişti. Bunca sıkıntıya girip, her şeyini yüzüstü bırakıp acı içinde buraya koşmasına karşın “kaderimi elinde bulunduran” bu asalak herifin “ortada endişe verici hiçbir şey yokmuş, başka bir gezegenden gelmişmiş gibi horul horul uyuması” gururuna dokunuyordu. “Ah, kaderin benimle ettiği bir alaydır bu!” diye haykırdı, kendini hepten yitirerek, uyuyan sarhoş köylüyü sarsmaya başladı gene. Çıldırılmış gibi orasından burasından çekeliyor, dürtüyor, hatta vuruyordu. Beş dakika daha çalışmasına karşı adamı gene uyandıramayınca bitkin bir umutsuzluk içinde ke-revetine döndü, oturdu. Kendi kendine,

- Budalaca bir şey bu, dedi, aptalca!..

Birden nedense,

- Hem... hem alçakça da! diye ekledi.

Başı müthiş ağrımaya başlamıştı. “Vaz ını geçsem acaba?” diye geçirdi içinden. Çekip gideyim... Hayır, hayır sabaha dek bekleyeceğim. İnadına gitmeyeceğim, inadına! Bir iş beceremeden dönecek olduktan sonra ne diye geldini? Zaten neyle giderim! Ah, ne saçmalık!”

Başının ağrısı gittikçe artıyordu. Hiç kıpırdamadan öyle otururken birden dalıverdi. İki saat, belki de daha çok uyudu. Dayanılmaz bir başağrısıyla uyandı. Şakakları zonkluyor, başının tepesi ağrıyordu. Uyandıktan sonra uzun süre gelememi kendine, ne olup bittiğini anlayamadı. Sonunda odanın yanan kömürden çıkan zehirli gazla dolduğunu anladı. “İyi ki uyurken ölmedim,” diye geçirdi içinden. Sarhoş köylü hâlâ horul horul uyuyordu. Mum tükenmiş, sönmek üzereydi. Mitya bağırarak, sağa sola yalpa vurarak bekçinin odasına koştu. Bekçi hemen uyandı, öteki odanın zehirli gaz dolu olduğunu öğrenince bununla ilgilenineye gitti ya, olayı nedense son derece soğukkanlılıkla karşılamıştı. Öyle ki, Mitya şaşırdı buna. Bekçinin karşısına dikilmiş,

- Ya ölürse, ya ölürse... O zaman ne olacak? diye bağırıyordu.

Kapıyı, pencereyi, sobanın borusundaki keleşbeği açtılar. Mitya dışarıdan bir kova su getirdi, önce kendi başını yıkadı; sonra bir bez parçası bulup suya daldırdı, Lyagavıy'ın başına koydu. Bekçi olayı pek önemsemedi, pencereyi açtıktan sonra canı sıkkin bir tavırla “Bitti işte!” dedi. Yanan feneri Mitya'ya bırakıp gene yatmaya gitti. Zehirlenen sarhoşla yarım saat uğraştı Mitya, bezi ıslatıp ıslatıp başına koydu. Sabaha dek uyumamaya kesin kararlıydı, ama bitkin dü-

şüp bir dakika soluk almak için kerevete oturunca, farkında olmadan hemen uzandı kerevetin üzerine, derin bir uykuya daldı.

Çok geç uyandı. Sabahın dokuzu olmuştu. Güneş ışığı odanın küçük iki penceresinden içeri doluyordu. Akşamki kıvrıcık saçlı köylü giyinik, peykede oturuyordu. Önünde yeni bir semaverle yeni bir votka şişesi vardı. Akşamki şişe bitmiş, yenisi de yarısına inmişti. Mitya birden fırladı yerinden, Allahın derdi köylünün gene sarhoş, zilzurna sarhoş olduğunu bir anda anlamıştı. Gözlerini iyice açarak baktı ona. Köylü de hiçbir şey söylemeden, sinsi, küstahça sakın, hatta küçümseme dolu bir bakışla Mitya'yı süzüyordu.

- İzninizle... şey.. öteki odada kalan bekçi söylemiştir size belki... ben teğmen Dmitri Karamazov; koruluğunu satın almak istediğiniz Fyoclor Karamazov'un oğluyum...

Köylü soğukkanlı, sözcükleri tane tane söyleyerek,

- Yalan söylüyorsun! dedi.

- Yalan mı? Fyodor Pavloviç'i tanıyor musunuz?

Köylü dilini ağzının içinde ağır ağır döndürerek,

- Tanımıyorum, dedi.

- Korusunu satın almak istiyorsunuz hani, korusunu. Ayılın artık, kendinize gelin. Ilyinskiy papazı getirdi beni buraya. Samsonov'a da yazmışsınız, git onunla konuş, dedi...

Mitya tıkanacak gibi oluyordu. Lyagaviy gene sözcükleri tane tane söyleyerek,

- Yalan! Yalan söylüyorsun! dedi.

Mitya'nın dizleri titriyordu.

- Rica ederim, şaka değil bu! Belki biraz içkilisiniz de... Ama söyleyebilir, durumu anlayabilirsiniz... yoksa... yoksa artık ben de şaşır-dım kaldım...

- Boyacısın sen!

- İnsaf edin, Karamazov'um, Dmitri Karamazov, bir önerim var size... kârlı... oldukça kârlı bir öneri bu... satın almak istediğiniz koruyla ilgili...

Köylü gururlu bir tavırla sakalını sıvazladı.

- Hayır, anlaşma yaptın, verdiğin sözü tutmadın. Bir alçaksın sen!

Mitya umutsuzluk içinde elini kolunu sallayarak,

- İnanın ki yanıyorsunuz! dedi.

Köylü hâlâ sakalını sıvazlıyordu, birden kurnaz kurnaz kıstı bir gözünü.

- Sen önce şunu söyle bana: Alçaklığa, dalavereye izin veren yasa var mıdır? Söyle bakalım, var mıdır? Alçaksın, bunun ne demek olduğunu biliyor musun?

Mitya kaşlarını çatarak geriledi. Sonra söylediği gibi, o anda “al-nına bir balyoz vurmuşlardı sanki.” Bir anda her şeyi anladı. “Kafamın içi aydınlandı, gerçeği gördüm.” Olduğu yerde taş kesilmiş, ayakta duruyordu. Ne de olsa akli başında bir insan sayılmasına karşın, böylesine saçma bir serüvene nasıl karıştığına, bütün gece şu Lyagaviy’la uğraştığına, başına ıslak bez koyduğuna şaşıyordu... “Herif körkütük sarhoş, hiç ara vermeden bir hafta içer bu gidişle... beklemek neye yarar? Ya Samsonov bilerek yolladıysa beni buraya? Ya Gruşenka... Ah Tanrım, ne yaptım ben!...”

Köylü oturduğu yerde gülümseyerek bakıyordu ona. Başka zaman olsaydı, Mitya nefretinden belki de öldürürdü bu salağı. Ama şimdi çocuk gibi zayıftı. Hiçbir şey söylemeden kerevete gitti, paltosunu giydi, hole çıktı. Öteki odada bekçiye bulamadı, bomboştı oda. Cebinden bozuk para elli kopek çıkardı, gece yatısına, muma, rahatsız etmesine karşılık masanın üzerine bıraktı. Dışarı çıkınca kulübenin ormanın ortasında olduğunu gördü. Sağa mı, sola mı dönmesi gerektiğini bile düşünmeden, gelişigüzel yürüdü. Dün akşam papazla buraya gelirken aceleden yolu farketmemişti. İçinde hiç kimseye, Samsonov’a karşı bile bir öfke yoktu. Dar patikadan kendini bilmeden, hiç düşünmeden, “aklını yitirmiş gibi,” nereye gittiğini umursamadan yürüyordu. Karşısına bir çocuk bile çıksa dövebilirdi onu o anda. Bedence de, ruhça da öylesine güçsüzdü. Güçlkle çıkabildi ormandan. Önünde, hasattan sonra çıplak kalmış tarlalar göz alabildiğine uzanıyordu. Durmadan yürürken şöyle düşünüyordu: “Her yerde hüzün, her yerde ölüm!”

Kiralık arabayla yoldan geçen yaşlı bir tüccar gördü onu. Araba yaklaşınca Mitya yolu sordu. Onlar da Volovya’ya gidiyorlarmış. Bir süre konuştuktan sonra onu da aldılar arabaya. Üç saat sonra Volovya’daydılar. Mitya orada, kente gitmek için kendine bir araba tuttu. Birden kurt gibi de aç olduğunu sezinledi. Araba hazırlanırken bir omlet hazırladılar ona. Göz açıp kapayınca kadar bitirdi omleti. Kocaman bir parça ekmekle bir yerden bulup getirdikleri sucuğu da yedi, üç bardak votka içti. Karnını doyurunca kendine geldi, ruhu yeniden aydınlığa kavuştu. Hızlı sürmesi için durmadan, sıkıştırıyordu arabacıyı. O gün akşama dek Allahın belası şu parayı bulmak için “sağlam” bir plan daha yapmıştı. Tiksinir bir tavırla “Şu üç bin ruble yüzünden bir insan mahvolacak! diye geçiriyordu içinden. Bugün halledeceğim işi!” Sürekli Gruşenka’yı düşünmese, başına bir şey geldi mi diye merak etmeseydi neşelenirdi bile o anda. Ama bu merak sivri bir bıçak gibi saplanmıştı yüreğine. Sonunda vardılar kente. Mitya hemen Gruşenka’ya koştu.

3 ALTIN MADENİ

Gruşenka'nın, Rakitin'e sözünü öylesine korkuyla ettiği ziyarette bu Kadın "çağırıyor" bekliyordu. Mitya'nın dün de bugün de gelmediğine seviniyor, o gidinceye dek gelmeyeceğini umuyordu. Oysa birden çıkıvermişti ortaya Mitya. Bundan sonrasını biliyoruz: Gruşenka ondan kurtulmak için Kuzma Samsonov'a gitmek zorunda olduğunu, "hesap yapacaklarını" söylemiş, onu oraya götürmesini rica etmişti. Kuzma'nın kapısında ayrılırlarken Gruşenka Mitya'dan, on ikide gelip onu alacağına, eve götürüleceğine söz istemiş, o da vermişti. Bu Mitya'nın da işine gelmişti: "Kuzma'nın yanında olduğuna göre Fyodor Pavloviç'e gitmeyecek demektir... yalan söylemiyorsa elbette." Yalan söylemediği kamsındaydı. Öylesine kıskanç bir insandı ki, sevdiği kadından ayrı kaldığı zamanlar olur olmaz şeyler kurar, kadının ona "ihanet ettiğini" düşünür; ama ruhen sarsılmış, bitkin, ihanete uğradığına bütün kalbiyle inanarak kadının yanına koşup onun yüzünü; gülen, neşeli, tatlı yüzünü gördüğü anda yeni baştan canlanır, içindeki tüm kuşkular yiter, böylesine temiz bir insandan kuşkulandığı için kendi kendine sitem ederdi. Gruşenka'yı bıraktıktan sonra hemen eve döndü. Ah, o gün yapacak öyle çok işi vardı ki! Ama hiç değilse içi rahatlamıştı. Yolda "Bir an önce gidip Smerdyakov'u sorguya çekmeli, diye düşünüyordu. Bakalım dün akşam önemli bir şey oldu mu? Gruşenka uğradı mı? Ah Fyodor Pavloviç bayram yapardı öyle olsa!" Böylece daha evine varmadan kıskançlık yüreğini gene kaplamıştı.

Kıskançlık! Puşkin, "Otello kıskanç değil, güvenen bir insandır," der. Bir tek bu söz bile yüce ozanımızın ne denli zeki olduğunu göstermeye yeter. Ülküsü mahvolduğu için Otello'nun ruhu paramparça olmuş, dünya görüşü kararmıştır. Ama Otello saklanmayacak; casusluğa, gözetlemeye kalkışmayacaktır. Güvenen bir insandır çünkü. Tam tersine, ihanete uğradığını anlayabilmesi için büyük çabalar gerekti. Dürttüler onu, körüklediler, kışkırttılar. Gerçek kıskanç böyle olmaz. Kıskanç bir insanın hiç sıkılmadan ne denli küçülebileceğini, ruhsal yönden ne denli alçalabileceğini düşünebilmek pek güçtür. Aslında hepsi kötü ruhlu, aşağılık kimseler değildir bunların. Tam tersine soylu bir yüreği olan; kendini vermeye her an hazır, tertemiz bir sevgiyle içi dopdolu bir insan da, öyleyken masaların altında saklanabilir; birtakım aşağılık adamlarla işbirliği yaparak casusluğun, gözcülüğün iğrenç çamuruna dalabilir. Otello, ruhu bir çocuğunki kadar temiz, yüreği iyi duygularla dolu olmasına karşın, ihanete göz yumamazdı -bağışlamazdı demiyorum, göz yumamazdı. Gerçek kıs-

kanç öyle midir ya: Herhangi bir kıskanç insanın neleri bağışlayabileceğini, nereye göz yumabileceğini düşünmek bile zordur! Kıskançlar her şeyi hemencecik bağışlarlar- kadınlar da bilir bunu. Kıskanç, bir anda (kuşkusuz önce kıyameti kopardıktan sonra) bağışlar... sözgelişi, kuşku edilemeyecek bir ihaneti, sevgilisinin başka bir erkekle kucaklaştığını, öpüştüğünü görüp de, bunun “son kez” olduğuna, rakibinin artık bir daha hiç ortaya çıkmayacağına, dünyanın öte ucuna gideceğine, ya da kendisinin sevgilisini alıp bu korkunç adamın gelececeği bir yere götüreceğine inanabilse, bir anda unutuverir her şeyi... Bu unutuvermesi, huzura kavuşması kısa bir süre içindir kuşkusuz. Çünkü rakibi gerçekten de yok olsa, yarın başka bir rakip yaratacaktır kendine, onu kıskanmaya başlayacaktır. Oysa böylesine kollanması, gözetlenmesi gereken bir aşk neye yarar? Gerçek kıskanç işte bunu hiçbir zaman anlayamaz. Aralarında gerçekten de soylu yüreği olan insanlar bulunmasına karşın hiçbiri göremez bu gerçeği. Şurası da pek ilginçtir: Soylu yüreği olan bu baylar gözetlemek ya da dinlemek için saklandıkları bir aralıkta beklerken, bile bile düştükleri bu durumlarının ne denli yüz kızartıcı, aşağılık bir şey olduğunu “soylu yüreklerinin etkisiyle” açık seçik anlarlar ama, hiç değilse orada beklerken, az da olsa sızlamaz içleri. Gruşenka’yı görünce Mitya’nın kıskançlığı uçup gidiyordu. Hatta bir anda, sevgilisine bütün varlığıyla güvenen soylu bir insan oluveriyordu. Kuşkuları yüzünden kendi kendine sitem bile ediyordu bazen. Ama bundan anlaşıyordu ki, onun bu kadına beslediği sevgide yalnızca şehvet, Alyoşa’ya sözünü ettiği “vücut kıvrımları” yoktu: Mitya’nın da ummadığı yüce bir şey vardı bu sevgide. Ama Gruşenka’dan ayrılır ayrılmaz gene kuşku etmeye başlıyordu ondan. En aşağılık işler çevireceğini, ona ihanet edeceğini düşünüyordu. Ama içi sızlamıyordu bunları düşünürken.

Bu keresinde de kıskançlık yakmaya başlamıştı yüreğini. Ne olursa olsun acele etmesi gerekiyordu. Önce, az da olsa ödünç para bulmalıydı. Dün akşamki dokuz ruble suyunu çekmişti. Para olmayınca hiçbir şey yapamazdı. Mitya yeni planını kurarken ödünç parayı da nereden bulacağını daha arabada kararlaştırmıştı. Mermileriyle birlikte bir çift çok güzel düello tabancası vardı. Varı-yoğu içinde en çok bu iki tabancayı sevdiği için şimdiye dek rehine vermemişti onları. “Başkent” meyhanesinde genç bir memurla tanışmıştı. Oradakilerden, bu bekâr, hali vakti hayli iyi olan bu memurun silahlara aşırı bir düşkünlüğünün olduğunu, eline geçen her piştovu, tabancayı, hançeri hemen satın aldığını, evinin duvarlarına asıp konuklarına gösterdiğini, silahlarıyla övündüğünü, her türlü tabancanın nasıl doldurulduğunu, nasıl ateş ettiğini v.b., v.b. bildiğini duymuştu. Mit-

ya hiç düşünmedi. Hemen bu memura götürdü tabancalarını, on rubleye rehin bırakmak istedi. Memur sevinmişti. Tabancaları satması için dil döktü, ama Mitya yanaşmadı buna. Memur dünyada faiz almayacağını söyleyerek on rubleyi verdi. Dostça ayrıldılar. Mitya'nın acelesi vardı. Bir an önce Smerdyakov'la görüşebilmek için arka bahçeye, kameriyeye gidiyordu. Böylece, aşağıda anlatacağım olaydan üç dört saat öncesine dek Mitya'nın elinde para olmadığı gerçeği -çünkü en sevdiği iki tabancasını on ruble karşılığında rehine vermişti- bir kez daha kanıtlanmış oluyordu. Oysa üç saat sonra binlikler içinde yüzüyordu... Ama bunları anlatmamın sırası gelmedi daha.

Mariya Kondratyevna'nın (Fyodor Pavloviç'in komşusu) evinde Mitya'yı son derece kötü bir haber bekliyordu: Smerdyakov hastaydı. Uşağın bodrum merdiveninden yuvarlanması, sara nöbetine yakalanması, doktorun gelmesi, Fyodor Pavloviç'in endişesi üzerine anlatılanları merakla dinledi. Ivan Fyodoroviç'in sabah Moskova'ya gittiğini duyunca şaşırdı. "Volovya'dan benden önce geçmiş olacak" diye düşünüyordu. Ama Smerdyakov'un durumu huzursuz ediyordu onu. "Şimdi kim bekçilik edecek, bana haber verecek?" Dün akşam Fyodor Pavloviç'in evinde bir şey farkettiler mi diye üst üste birkaç kez sordu kadınlara. Onun neyi sorduğunu çok iyi biliyorlardı kadınlar. Kimsenin gelip gitmediğini, Ivan Fyodoroviç'in evde kaldığını, "bir değişikliğin olmadığını" kesin bir dille söylediler ona. Mitya düşünceye daldı. Hiç kuşku yok ki bugün de bekçilik etmesi gerekiyordu. Ama nerede bekleyecekti: Burada mı, Samsonov'un kapısında mı? Bunun pek önemli olmadığına karar verdi. Ama şimdi ne yapacaktı?.. Önemli olan şuydu: Sabah arabada kurduğu, artık erteleyemeyeceği yeni "plan"ın zamanı gelmişti. Buna iki saat zaman ayırıyordu Mitya: "bir saat içinde her şeyi hallederim, her şeyi öğrenirim, sonra önce Samsonov'un evine gider, Gruşenka'nın orada olup olmadığına bakarım. Sonra hemen buraya koşarım, saat on bire dek burada kalır, sonra Gruşenka'yı eve götürmek için yeniden Samsonov'a giderim." Böyle karar vermişti işte.

Acele eve gitti, yıkandı, tarandı, giysisini temizledi, giyinip bayan Hohlakova'ya gitti. Ne yazık ki "plan"ını burada gerçekleştirecekti. Üç bin rubleyi bayan Hohlakova'dan almaya karar vermişti. Nedense, kadının istediği parayı ona vereceğine olağanüstü bir kesinlikle inanıyordu. Buna böylesine inanıyorduyorsa, daha önce niçin bayan Hohlakova'ya başvurmayıp, huyunu suyunu bilmediği Samsonov'a gittiğine şaşanlar çıkar belki. Son bir aydır bayan Hohlakova'yla hemen hiç görüşmüyordu Mitya, zaten eskiden beri pek sık görüşmezlerdi. Sonra, bayan Hohlakova'nın ondan nefret ettiğini de biliyordu. Bu

kadın Mitya'dan tâ baştan beri nefret ediyordu. Bunun tek nedeni de onun Katerina İvanovna'nın nişanlısı olmasıydı. Nedense, Katerina İvanovna'nın onu bırakıp, "öylesine soylu davranışları olan, görgülü, bilgili İvan Fyodoroviç'le" evlenmesini istiyordu. Mitya'nın davranışlarından nefret ediyordu. Mitya'nın alay bile ettiği oluyordu onunla. Bir keresinde bu bayanın "cahil olduğu kadar da fıkır fıkır, küstah olduğunu" söylemişti. Sabah arabada parlak bir fikir aydınlatmıştı içini birden: "Öyle ya, Katerina İvanovna'yla evlenmemi istemediğine göre (Hohlakova'nın bunu ölesiye istemediğini biliyordu Mitya) Katya'yı bırakıp buralardan temelli kaçıp gitmem için gerekli üç bin rubleyi niçin vermesin bana? Bir şeyin istedikleri gibi olması uğruna bu şımarık kibar bayanların gözü hiçbir şeyi görmez. Üstelik çok da zengin." Yeni "planın" eskisinden pek değişik yanı yoktu: Çermaşnya üzerindeki hakkını öne sürecekti. Yalnız, Samsonov'a yaptığı gibi kârlı bir iş olarak söz etmeyecekti bundan. Üç bin verip altı-yedi bin kazanmanın çekiciliğine kapılması için uğraşmayacak; Çermaşnya'yı, alacağı borca karşılık bir güvence olarak öne sürecekti. Bu yeni planı üzerinde düşünürken Mitya iyice coşmuştu. Bir şeye karar verdiği zaman hep heyecanlanırdı böyle. Her yeni düşüncesine tutkuyla kapılırdı. Bununla beraber, bayan Hohlakova'nın merdivenlerini çıkarırken gene de bir dehşet ürpertisi duydu sırtında: Son şansını kullandığını matematiksel bir kesinlikle açık seçik o anda anlıyordu. Buradan da geri çevrilirse artık hiçbir umudu kalmıyordu. "Üç bin ruble için adam soymaktan başka çıkar yolum kalmıyor..." Kapının zilini çaldığında saat yedi buçuktu.

Şansı baştan iyi gitti: Gelişi içeri haber verilir verilmez hemen buyur ettiler onu. Mitya "sanki bekliyordu beni" diye geçirdi içinden. Konuk salonuna yeni girmişti ki, ev sahibesi koşarak daldı içeri, onu beklediğini söyledi...

- Bekliyordum, bekliyordum sizi! Bana geleceğinizi, buna razı olacağınızı düşünemiyordum bile Dmitri Fyodoroviç. Ama gene de bekliyordum sizi. Önsezime şaşacaksınız ya, bugün kesin geleceğinizi biliyordum.

Mitya kanepeye çökerek,

- Gerçekten de şaşılacak bir şey bu efendim, dedi. Ama... pek önemli bir iş için geldim... benim için, yani yalnızca benim için son derece önemli, hayati bir işim var sizinle, zamanım da yok...

- Hayati bir iş için geldiğinizi biliyorum Dmitri Fyodoroviç. Bunu anlamak için ne önsezi, ne de mucizelere bağnazca bir inanç (Zosi-ma dede üzerine söylenenleri duydunuz mu?) gerekir, iki kere ikinin dört ettiği gibi açıktır bu: Katerina İvanovna'ya olanlardan sonra

buraya gelmek zorundaydınız, iki kere ikinin dört ettiği gibi kesindir bu.

- Dünyada her şey olur hanımefendi. İzninizle durumu anlatayım...

- Evet Dmitri Fyodoroviç, her şey olur dünyada. Ben de gerçeklerden yanayım artık. Mucizelerden dersimi aldım... Zosima dedenin öldüğünü duydunuz mu?

Mitya biraz şaşırmıştı. Alyoşa'yı anımsadı.

- Hayır efendim, ilk kez sizden duyuyorum.

- Bu gece öldü, düşünün bir kez...

Mitya sözünü kesti Hohlakova'nın:

- Hanımefendi, düşündüğüm bir şey var benim: Son derece kötü bir durundayım, bana yardım etmezseniz mahvolacağım. Böylesine beylik sözcükler kullandığım için bağışlayın beni... ama heyecanlıyım, ateşler içinde yanıyorum.

- Biliyorum. Başka türlü de olamaz zaten. Söyleyeceğiniz her şeyi önceden biliyorum. Durumunuzla çoktan beri ilgileniyorum Dmitri Fyodoroviç, sizi kolluyorum, inceliyorum... İnanın ki, iyi, deneyimli bir ruh doktoruyum Dmitri Fyodoroviç.

Mitya zoraki gülümsedi.

- Hanımefendi, siz deneyimli bir doktorsanız, ben de deneyimli bir hastayım. Benimle böylesine ilgilendiğinize göre, mahvolmaktan kurtulmama yardım edeceğinizi söylüyor bana önseziim. Ama artık izin verin, buraya gelmekteki amacımı, planımı anlatayım size... sizden ne istediğimi söyleyeyim... Hanımefendi, buraya...

- Anlatmayın, ikinci dereceden önemli şeyler bunlar. Yardım konusuna gelince, yardım ettiğim ilk insan siz değilsiniz Dmitri Fyodoroviç. Kuzinim Belmesova'yı tanırırsınız sanırım. Kocasının işleri çok kötüydü, sizin deyiminizle "mahvoluyordu." Atçılık yapmasını salık verdim ona, şimdi durumu çok çok iyi. Atçılıktan anlar mısınız Dmitri Fyodoroviç?

Mitya sinirli bir sabırsızlıkla-neredeyse ayağa kalkacaktı,

- Hiç anlamam efendim, dedi. Ah efendim hiç anlamam! Yalvarırım, sözümü kesmeden bir dakika dinleyin beni. Önce planımı, buraya gelmekteki amacımı anlatayım size.

Mitya, kadının gene konuşmaya başlayacağını, hatta bağıarak sözünü kesmek niyetinde olduğunu farkına varınca,

- Üstelik zamanım da yok, çok acele etmek zorundayım!.. diye haykırdı. Buraya umutsuzluk içinde... sizden, en güvenilir, evet efendim, en güvenilir karşılıklar göstererek üç bin ruble borç istemeye geldim! İzniniz olursa anlatayım...

Bayan Hohlakova kolunu salladı.

- Sonra anlatırsınız bunu, sonra! Söyleyeceğiniz her şeyi önceden biliyorum zaten, söyledim bunu size. Bir miktar para istiyorsunuz, üç bin rubleye gereksiniminiz var. Ama ben daha çok vereceğim size, elinize geçecek paranın yanında üç bin ruble pek önemsiz kalır. Kurtaracağım sizi Dmitri Fyodoroviç, yeter ki dinleyin beni!

Mitya gene fırlayacak oldu yerinden. Son derece duygulu bir sesle,
- Çok iyisiniz hanımefendi! diye bağırdı. Kurtardınız beni. Bir insanı kendi kendini öldürmekten kurtardınız hanımefendi...

Bayan Hohlakova Mitya'nın heyecanını görünce tatlı bir gülümsemeyle,

- Üç binden çok, ummadığınız kadar çok vereceğim size! dedi.
- Ummadığım kadar mı? Ama o kadar gerekli değil bana. Yalnızca şu uğursuz üç bin rubleye gerekisinimim var. Elbette, saygılarımla birlikte güvenilir bir karşılık da göstereceğim size... Şöyle bir planını var...

Bayan Hohlakova soylu bir velinimet ağırbaşlılığıyla,
- Yeter Dmitri Fyodoroviç, dedi, söz verdim, kurtaracağım sizi. Belmesova gibi sizi de kurtaracağım. Altın aramak üzerine ne düşünüyorsunuz Dmitri Fyodoroviç?

- Altın aramak üzerine mi efendim? Hiç düşünmedim...
- Sizin yerinize ben düşündüm zaten. Hem çok düşündüm! Bu amaçla bir aydır inceliyorum sizi. Her gördüğümde "altın araması gereken enerjik bir adam" diye geçiriyordum içimden. Yürüyüşünüzü bile inceledim. Şu karara vardım: Çok altın bulur bu adam.

Mitya gülümsedi.
- Yürüyüşüme bakarak mı verdiniz bu kararı hanımefendi?
- Evet, yürüyüşünüze de baktım. Kişinin karakterinin yürüyüşünden anlaşılabileceğini kabul etmiyor musunuz yoksa Dmitri Fyodoroviç? Bilim de aynı şeyi doğruluyor oysa. Ah, artık gerçekçi oldum ben Dmitri Fyodoroviç. Bundan böyle ben de gerçekçiyim. Bugün manastırda olanlardan sonra -çok sarstı beni bu- tam bir gerçekçi oldum. Birşeyler yapmak istiyorum Kurtuldum. Turgenyev'in dediği gibi "yeter artık!"

- Ama hanımefendi, bana verineyi öylesine soyluluk göstererek söylediğiniz şu üç bin rubleyi...

Bayan Hohlakova hemen kesti sözünü Mitya'nın:
- Kaçınıyor üç bin ruble Dmitri Fyodoroviç. Cebinizde bilin bu parayı, hem üç bin değil, üç milyon... en kısa zamanda üç milyon sizin olacak Dmitri Fyodoroviç! Ne düşündüğümü söyleyeyim size: Altın arayıcılığı yapacaksınız; milyonlar kazanıp dönecek, iş dünyasına atılacak, bizleri de iyiye yönelteceksiniz. Her şeyi Yahudilere bırakacak değiliz ya! Birçok yapıların sahibi olacak, şirketler kuracak-

sınız. Yoksullara yardım edeceksiniz, onlar da minnettar kalacaklar size, hayır dualarını eksik etmeyecekler; demiryolu yüzyılındayız Dmitri Fyodoroviç. Herkes tanıyacak sizi, son zamanlarda durumu pek kötü olan Maliye Bakanlığının gereksinimi olacak size. Rublemizin değerinin düşmesi uykularımı kaçırıyor Dmitri Fyodoroviç. Beni tanımazlar pek...

Mitya huzursuz bir duygululukla,

- Hanımefendi, hanımefendi! diye kesti sözünü; belki bu pek yerinde öğüdünüzü tutar, oraya... altın aramaya giderim... bu konuda konuşmak için bir kez daha, hatta birçok kez daha geleceğim size... ama şimdi söz verdiğiniz şu üç bin rubleyi... Görüyorsunuz ya şimdi hiç zamanım yok...

- Yeter Dmitri Fyodoroviç, yeter!? Gidip gitmeyeceğinize karar verdiniz mi, vermediniz mi? açık söyleyin.

- Gideceğim efendim, ama sonra... Nereye isterseniz gideceğim hanımefendi... ama şimdi...

Bayan Hohlakova, Mitya'ya dönerek, sevinç içinde,

- İşte! diye haykırdı, buldum aradığımı!

Boyunda bazen haçla birlikte taşınan, kordona bağlı, küçücük, gümüş bir tasvirdi bu. Bayan Hohlakova duygulu bir tavırla sürdürüyordu konuşmasını:

- Kiyev'den aldım bunu Dmitri Fyodoroviç, yüce çilekeş Varvara'dan... İzninizle boynunuza takayım onu; yeni yaşamınızda başarılı olmanız dileğiyle kutsayayım sizi...

Gerçekten de taktı tasviri Dmitri Fyodoroviç'in boynuna. Gömleğinin altına sokmaya çalışıyordu onu. Mitya da -son derece mahcup- öne eğilmiş, ona yardım ediyordu. Sonunda kırıvatının altından koyununa soktu tasviri.

Bayan Hohlakova yeniden yerine otururken gururlu bir tavırla,

- Şimdi gidebilirsiniz artık! dedi.

- Hanımefendi, öyle heyecanlıyım ki... Bana karşı beslediğiniz bu duygular için... şu anda zamanın benim için ne denli değerli olduğunu bir bilseydiniz!.. Sizden öylesine sabırsızlıkla beklediğim bu para...

Mitya birden heyecanla haykırdı:

- Ah hanımefendi! Bana karşı bu denli iyi yüreklilik gösterdiğinizize göre, izninizle bir sırrımı açabilirim size... zaten çoktandır biliyorsunuz bunu... Birisini seviyorum... Katya'ya... Katerina Ivanovna'ya demek istiyorum, ihanet ettim... Ah, çok kötü, alçakça davrandım ona karşı, biliyorum, ama başka birini... bir kadını sevdim burada hanımefendi.. belki de hor görüyorsunuzdur bu kadını -her şeyi biliyor-

sunuz çünkü- ama ben dünyada bırakamam onu, bırakamam. Sizden istediğim üç bin ruble de...

Bayan Hohlakova son derece kararlı bir sesle kesti sözünü:

- Bırakın bunları artık Dmitri Fyodoroviç! Özellikle kadınlardan söz etmeyin. Amacınız altın olacak, kadınların da orada işi yok. Mil-yonlara, üne kavuşup geri geldiğinizde en soylu çevrelerden bir eş bulursunuz kendinize. Önyargıları olmayan, bilgili, zamana uymuş bir kız olacak bu. Günümüzde yavaş yavaş kendini göstermeye başlayan kadın sorunu da o zamana dek olgunlaşıp meyvesini verir, yepyeni bir kadın türü doğar...

Dmitri Fyodoroviç yalvarır gibi kollarını önünde kavuşturup,

- Hanımefendi, dedi, öyle değil...

- Öyle, Dmitri Fyodoroviç, öyle. İsteddiğiniz, farkına varmadan bütün varlığınızla özlediğiniz bu sizin. Günümüzün kadın sorununa karşı bütünüyle ilgisiz değilim Dmitri Fyodoroviç. Ülkün, en yakın bir gelecekte kadınların ruhsal yönden erginliğe erişmesi, hatta politika alanında görevler almasıdır. Bir kızım var Dmitri Fyodoroviç... bu yanımlı bilen pek azdır. Bu konuda yazar Şchedrin'e bir mektup yolladım. Kadının görevleri, önemi üzerine bu yazardan öylesine çok şey öğrendim, ki, dayanamadım, geçen yıl imzasız bir mektup yolladım ona: "Günümüzün kadını adına kucaklıyor, öpüyorum sizi, benim değerli yazarım. Devam edin." Mektubun altına "bir anne" diye yazdım. "Çağdaş bir anne" diye yazmak istiyordum ya, cesaret edemedim, yalnızca "bir anne"yi yeterli buldum. Böylesi daha bir duygulu oldu Dmitri Fyodoroviç. Hem "çağdaş" sözcüğü "Çağdaş" dergisini anımsatabilirdi ona... Günümüzün sansürü yüzünden acı anıları vardır... Ah Tanrım, ne oluyor size?

Mitya yerinden fırlamış, umutsuzluk içinde, dua eder gibi ellerini bayan Hohlakova'ya uzatmıştı.

- Hanımefendi, öylesine yüce gönüllülük göstererek ettiğiniz vaadi yerine getirmeyi biraz daha erteleyecek olursanız ağlatacaksınız beni...

- Ağlayın Dmitri Fyodoroviç, ağlayın! Çok hoş bir duygudur bu... Öylesine bir yol var ki önünüzde! Gözyaşları acınızı hafifletecektir. Sonra geri dönecek, mutlu olacaksınız. Mutluluğunuzu benimle paylaşmak için Sibirya'dan koşacaksınız bana...

Mitya birden bağırınaya başladı.

- İzin verin biraz da ben konuşayım. Son kez yalvarıyorum size, söyler misiniz, vaad ettiğiniz şu uğursuz parayı bugün alabilecek miyim sizden? Alamayacaksam, ne zaman geleyim?

- Hangi parayı Dmitri Fyodoroviç?

- Öylesine yüce gönüllülükle vaad ettiğiniz üç bin rubleyi...

Bayan Hohlakova soğukkanlı, şaşırmış,

- Ne üç bin rublesinden söz ediyorsunuz? dedi. Ah, yok, yok bende üç bin ruble.

Mitya donup kalmıştı...

- Nasıl olur.. daha şimdi... "cebinizde bilin" dediniz...

- Ah, hayır, beni yanlış anladınız Dmitri Fyodoroviç. Yanıldığınız anlaşılıyor. Altın madeninden söz ediyordum ben... Evet, üç binden çok, pek çok vaad ettim size, anımsıyorum, ama yalnızca altından söz ediyordum ben...

Dmitri Fyodoroviç şaşkın,

- Ya para? dedi. Ya üç bin ruble?

- Para istiyorsanız, bende yok. Şu anda hiç param yok Dmitri Fyodoroviç. Kâhyamla gırtlak gırtlığayız. Ben de birkaç gün önce Mi-
usov'dan beş yüz ruble borç alcını. Hiç param yok bugünlerde. Hem biliyor musunuz Dmitri Fyodoroviç, param olsaydı da vermezdim size. Önce, hiç kimseye borç para vermem. Borç vermekle düşman kazanır insan ancak. Sonra size, hele size hiç vermezdim. Çünkü severim sizi, kurtulmanıza yardım etmek için vermezdim. Vermezdim, çünkü yalnızca bir şeye gereksiniminiz var sizin: Altına, altına, gene altına!..

Mitya,

- Hay Allah kahretsin!.. diye haykırdı.

Yumruğunu masaya olanca gücüyle indirdi. Bayan Hohlakova ür-
kerek,

- Ay, ay! diye bağırdı.

Konuk salonunun en uzak köşesine kaçtı. Mitya yere tükürdü, çabuk adımlarla salondan, sonra da evden çıktı, karanlık sokağa daldı! Aklını yitirmiş gibi yürüyor; göğsünü -tam, iki gün önce gece Alyo-
şa'yla manastır yolunda karşılaştığında vurduğu yerini yumrukluyordu. Göğsünün orasına vurmasının ne anlama geldiğini, bununla neyi anlatmak istediğini henüz hiç kimseye, Alyoşa'ya bile açmamıştı. Bir sırdı bu. Ama onun için bu sırda ayıptan da öte bir şey, yıkılma, intihar vardı. Katerina İvanovna'ya olan borcunu vermek için üç bin ruble bulamazsa, onu ezen yüzkarasını "göğsünün orasından" söküp atmaya kararlıydı. Bütün bunları okuyucu ileride anlayacaktır. Şimdilik şu kadarını söyleyeyim: Öylesine güçlü kuvvetli olan bu adam son umudunu da yitirince, bayan Hohlakova'nın evinden birkaç adım uzaklaştığında küçük bir çocuk gibi hüngür hüngür ağlamaya başlamıştı. Yürüyor, bir yandan da kendini bilmeden, yumruğuyla gözyaşlarını siliyordu. Alana kadar böyle yürüdü. Birden bir şeye tosladı. Pek yaşlı bir kadındı bu, az kaldı yere yuvarlanıyordu. Cırlak bir sesle,

- Ah Tanrım, öldürecektin beni! diye bağırdı. Önüne baksana sersem!

Mitya, karanlıkta kocakarıyı tanıyınca,

- Aa, siz miydiniz? dedi.

Karşısındaki kocakarı, Kuzma Samsonov'un yaşlı hizmetçisiydi. Dün pek dikkatini çekmemişti Mitya'nın. Yaşlı kadın bambaşka bir sesle,

- Siz kimsiniz efendim? diye sordu. Karanlıkta tanıyamadım da.

- Kuzma Kuzmiç'in yanında kalıyorsunuz değil mi? Hizmet ediyorsunuz ona.

- Evet efendim. Prohoriç'a gitmiştim... Hâlâ tanıyamadım sizi.

Mitya aşırı bir sabırsızlık içinde,

- Söyler misiniz anacığım, dedi, Agrafena Aleksandrovna sizde mi? Akşamüzeri bırakmıştım onu...

- Bizdeydi efendim; geldi, biraz oturup gitti.

- Nasıl? diye haykırdı Mitya. Gitti mi? Ne zaman gitti?

- Pek az, yalnızca bir dakika oturup gitti. Kuzma Kuzmiç'e bir masal anlattı, güldürdü onu, sonra da kalkıp aceleyle gitti.

Mitya,

- Yalan söylüyorsun, pis kocakarı! diye bağırdı.

- A-ay!..

Ama Mitya yoktu yanında artık. Olanca gücüyle Morozova'nın evine doğru koşuyordu. Gruşenka'nın Mokroye'ye gitmek üzere arabayla yola çıkmasından yaklaşık on beş dakika sonra oluyordu bu. "Teğmen" koşarak içeri daldığında Fenya, büyük annesi aşçı kadın Matrena ile mutfakta oturuyordu. Onu görünce bir çığlık attı Fenya. Mitya,

- Niçin bağıırıyorsun? diye haykırdı. Nerede o?

Ama korkudan dili tutulan Fenya'nın yanıt vermesini beklemeden birden ayaklarına kapandı.

- Fenya, Tanrı aşkına, söyle, nerede o?

- Bilmiyorum efendim, hiçbir şey bilmiyorum Dmitri Fyodoroviç, isterseniz öldürün beni, vallahi hiçbir şey bilmiyorum. -Fenya yemin billah etmeye başlamıştı- Akşamüzeri sizinle beraber çıktı...

- Geri gelmiş!..

- Gelmedi anam babam, vallahi de billahi gelmedi!

- Yalan söylüyorsun! diye bağırdı Mitya. Korkmandan, nereye gittiğini anladım!..

Koşarak çıktı. Büyük bir dehşete kapılan Fenya fırtınayı ucuz atlattığına seviniyordu. Öte yandan, Mitya'nın her zamanki Mitya olmadığının da farkındaydı. Yoksa öyle kolay kolay bırakmazdı yakasını... Ama koşarak çıkarken Fenya'yı da Matrena'yı da şaşırtan, bek-

lenmedik bir şey yapmıştı: Masanın üzerinde pirinç bir havan duruyordu, pek büyük olmayan, 15-20 santim boyundaki havaneli de içindeydi. Mitya koşarak çıkarken, bir eliyle kapıyı açmış, öbürüyle havanelini kapmış, yan cebine koyup öyle çıkmıştı.

Fenya ellerini birbirine vurarak,

- Tanrım, diye haykırdı, birisini öldürecek!

4

KARANLIKTA

Koşarak nereye gitmişti Mitya? Belliydi artık: "Gruşenka Fyodor Pavloviç'in yanında olmaz da nerede olurdu başka? Samsonov'un evinden doğru oraya koşmuştu: Apaçık ortadaydı bu şimdi. Bütün dala vere anlaşıyordu." Bu düşünceler rüzgâr gibi geçiyordu Mitya'nın kafasından. Mariya Kondratyevna'ya uğramadı: "Oraya hiç gitmemeliyim, hiç gözükmemeliyim onlara... velveleye verirler ortalığı... hemen yetiştirirler haberi.. Mariya Kondratyevna onunla birlik, Smerdyakov da... hepsi satılmış, hepsi!" Başka bir niyeti vardı: Fyodor Pavloviç'in evinin uzağından dolaşarak aceleyle Dmitrovskaya Sokağını, sonra küçük köprüyü geçti; bir yanında komşu bostanın çiti, bir yanında da Fyodor Pavloviç'in yüksek, sağlam bahçe duvarı uzanan, ısız arka sokağa çıktı. Duvarı geçmek için bir yer seçti kendine: Onun da duyduğu söylentilere göre, Lizaveta Smerdyaşçaya'nın duvarı atladığı yerdı burası. Nedense, "Buradan bir kadın geçtiğine göre ben haydi haydi geçerim," diye düşündü. Sıçradı, duvarın üstünde tutundu, sonra çabuk bir hareketle yukarı çekti kendini, ayaklarını iki yana sarkıtarak ata biner gibi oturdu duvarın üzerinde. Hamam biraz ötedeydi, duvarın üzerinden evin ışıkları da gözüküyordu. "Evet, moruğun yatak odasında ışık var. Gruşenka orada!" Duvardan bahçeye atladı. Gerçi Grigori'nin hasta olduğunu, Smerdyakov'un saraya yakalandığını, dolayısıyla onu görecekt, geldiğini duyacak kimsenin olmadığını biliyordu ya, gene de bilinçsiz olarak, kıpırdamadan olduğu yerde bir an durdu, dinledi. Çevrede bir ölüm sessizliği vardı. Mahsusmuş gibi en küçük bir esinti bile yoktu.

Dmitri "Yalnızca karanlığın fısıltısı duyuluyordu," mısraını anımsadı nedense. "Duvardan atladığımı kinse duymuş olmasa bari. Hiç kimse duymamışa benziyor." Bir dakika kadar olduğu yerde kıpırdamadan durduktan sonra çimenlerin üzerinden yürüdü. Ağaçlarla fidanların uzağından geçerek uzun süre dolaştı bahçede. Hiç ses çıkarmadan yürüyor, en küçük bir hisırtı yapmadan atıyordu adımlarını.

Beş dakika sonra ışık yanan odanın penceresinin dibindeydi. Tam pencerenin önünde oldukça büyük birkaç mürverle ak kahkaha fidanı olduğunu anımsıyordu. Sol yandaki bahçe kapısı kapalıydı. Mitya, önünden geçerken dikkatle bakınıştı açık olup olmadığına. Sonunda fidanların yanına geldi, arkalarına saklandı. Soluğunu tutuyordu: “Şimdi beklemek gerekiyor, diye düşündü. Ayak seslerimi duymuş, kulak kabartıyorlardır belki, yanıldıklarını sanmaları için sessiz durmalıyım... öksürüğüm aksırıgım gelmese...”

İki dakika bekledi. Yüreği duracakmış gibi çarpıyordu. Soluk almakta güçlük çekiyordu. “Yok, diye düşündü, bu çarpıntıım geçeceğe benzemiyor. Bekleyemeyeceğim artık.” Karanlıkta, fidanın arkasında ayakta duruyordu. Fidanın evden yana olan yarısını pencereden gelen ışık aydınlatıyordu. Nedenini bilmeden “Ak kahkaha, taneleri kıpkırmızı!..” diye fısıldadı kendi kendine. Sessizce, son derece dikkatli adım atarak, pencereye yaklaştı, parmaklarının ucunda yükseldi. Fyodor Pavloviç’in yatak odasını olduğu gibi görüyordu. Fyodor Pavloviç’in “Çin işi” dediği bir paravanayla boydan boya ikiye bölünmüş, küçük bir odaydı bu. “Çin işi” diye geçirdi içinden Mitya, Gruşenka paravananın arkasında olmalıydı. Fyodor Pavloviç’e baktı, ihtiyarın üzerinde, Mitya’nın şimdiye dek hiç görmediği, yepyeni, çizgili, ipek bir sabahlık vardı. Belini gene ipek, püsküllü bir kuşakla sıkmıştı. Sabahlığının yakasının altından tertemiz fanilasıyla; ince Hollanda bezinden, altın düğmeli gömleği gözüküyordu. Fyodor Pavloviç’in başında, Alyoşa’nın gördüğü kırmızı sargı vardı hâlâ. “Süslenmiş,” diye geçirdi içinden Mitya. Fyodor Pavloviç pencerenin önünde ayakta duruyordu, pek dalgındı. Birden başını kaldırdı, kulak kabarttı, bir şey duyamayınca masaya gitti, kadehini yarısına kadar konyak doldurup içti. Sonra derin bir iç geçirdi, gene daldı, duvardaki aynanın önüne gitti, alınna düşen kırmızı sargıyı sağ eliyle biraz kaldırdı. Yüzündeki hâlâ geçmemiş morlukları incelemeye koyuldu. “Yalnız, diye düşündü Mitya; yalnız olduğu belli.” Fyodor Pavloviç aynadan geri çekildi, birden pencereye dönüp dışarı baktı. Mitya hemen fidanınarkasına attı kendini.

“Belki de içeridedir, diye geçirdi içinden, paravananın arkasındadır; uyuyordur.” Fyodor Pavloviç pencereden uzaklaştı. “Pencereden dışarı baktığına göre Gruşenka’yı bekliyor anlaşılan; demek ki gelmedi daha: Yoksa ne diye dışarı baksın?.. Sabırsızlanıyor...” Mitya hemen yaklaştı pencereye gene, içeri bakmaya başladı. İhtiyar masanın başında oturuyordu. Pek üzgün olduğu belliydi. Sonunda sağ dirseğini masaya koyup eliyle başına destek yaptı. Mitya gözünü ayırıyordu ondan.

"Yalnız, odada yalnız, diyordu kendi kendine. Gruşenka içeride olsaydı böyle üzgün durmazdı." Tuhaftır: Gruşenka burada yok diye anlamsız, garip bir can sıkıntısı doldurmuştu içini. Bunu kendi de farkedip, şöyle düşündü: "Onun burada olmaması değil beni üzen; burada olup olmadığını kesinlikle öğrenemem sıkıyor canımı." Mitya sonraları, o anda zihninin olağanüstü açık olduğunu, her şeyi ayrıntılarıyla düşünebildiğini, farkedebildiğini anımsadı. Ne var ki can sıkıntısı, durumu bilememenin, kararsızlığın verdiği can sıkıntısı gittikçe büyüyordu içinde. İyice öfkelenmişti artık: "Burada mı, değil mi, bilmeliyim artık;" diye kararını verdi. Birden uzattı kolunu, pencerenin pervazını hafifçe tıklattı. İhtiyarın Smerdyakov'la kararlaştırdıkları gibi, önce iki kez yavaşça, sonra üç kez daha çabuk vurdu: Tak, tak, tak... "Gruşenka geldi" demekti bu. İhtiyar ürperdi, başını kaldırıp yerinden fırladı, pencereye koştu. Mitya fidanın arkasına saklandı gene. Fyodor Pavloviç pencereyi açtı, dışarı sarktı. Titrek, garip bir fısıltıyla,

- Gruşenka, sen misin? dedi. Sen misin? Neredesin hayatım, meleğim, neredesin?

Müthiş heyecanlıydı, güç soluyordu.

"Yalnız!" diye kararını verdi Mitya.

İhtiyar yarı beline kadar dışarı sarkıp sağına soluna bakarak, yüksek sesle,

- Neredesin? diye sordu. Buraya gel, sana bir armağanım var, hazır bekliyor, gel de göstereyim!..

"Üç bin rublelik paketten söz ediyor," diye geçirdi içinden Mitya.

- Neredesin, çık artık ortaya... Kapıya mı gitti yoksa? Şimdi açıyorum...

İhtiyar, sağdaki bahçe kapısına bakmak için uzanmış, karanlıkta görmeye çalışırken az kaldı pencereden düşüyordu. Gruşenka'nın yanıtını beklemeden hemen kapıyı açmaya koşacağı benziyordu. Mitya hiç kıpırdamadan bakıyordu ona. Yüzüne yandan vuran ışık ihtiyarın -Mitya'nın öylesine nefret ettiği- sarkık gıdığını, çengel burnunu, şehvet dolu bir bekleyiş içindeki dudaklarını aydınlatıyordu. Mitya'nın içini sonsuz bir nefret doldurdu birden: "İşte o, rakibim, bana işkence çektiren, hayatımı mahveden insan!" diye geçirdi içinden. Dört gün önce kameriyede Alyoşa'yla konuşurken onun "Babanı öldürebileceğini nasıl ağzına alabiliyorsun?" sorusuna yanıt verirken içine doğmuş gibi, sözünü ettiği o ani, sonsuz öfke kabarmasıydı bu.

"Bilmiyorum, bilmiyorum, demişti o zaman. Belki öldürmem, belki de öldürürüm. O anda yüzünden nefret edeceğimden korkuyorum. Gıdığından, burnundan, gözlerinden, arsız gülümseyişinden iğreniyorum. İşte korktuğum bu benim, tutamam kendimi belki..."

İçindeki nefret kabardıkça kabarmış, dayanılmaz bir düzeye çık-

mişti. Mitya ne yaptığını bilmiyordu artık, birden pirinç havanelini çıkardı cebinden...”

Mitya sonraları “Tanı korudu beni o anda,” diye anlatıyordu: Yatağında ölü gibi yatan Grigori Vasilyeviç uyanmıştı tam o sırada. Smerdyakov’un İvan Fyodoroviç’e sözünü ettiği tedaviyi o akşam yapmıştı. Yani karısı, birtakım otlardan çıkardığı suya havluyu batırıp sırtını ovmuş, şişenin dibinde kalanı da “hiç kimsenin bilmediği bir dua okuyarak” içirmişti ona. Grigori derin bir uykuya dalmıştı. Marfa da bir yudum almış, kocasının yanına uzanıp uyuyakalmıştı. Ama gece yarısı birden uyanmıştı Grigori. Bir an düşünüp, belinde muthiş bir acı olmasına karşın, doğrulmuştu yatağının içinde. Sonra birşeyler daha düşünüp kalkmış, giyinmişti. Belki de “böylesine tehlikeli bir zamanda” evi bekçisiz bırakıp uyuduğu için vicdanı sızlamıştı. Saranın çökerttiği Smerdyakov paravananın arkasında ölü gibi yatıyordu. Marfa Ignatyevna kıpırdamamıştı. Grigori Vasilyeviç, ona bakarak “kocakarı bitkin düştü” diye geçirdi içinden, öksürerek dışarı çıktı. Kapıdan şöyle bir bakınaktı niyeti. Yürüyecek gücü yoktu çünkü. Belindeki, sağ ayağındaki acı dayanılacak gibi değildi. Tam bu anda, akşam bahçe kapısını kilitlemediğini anımsadı. Son derece düzenli, dikkatli bir insandı Grigori. Bir kez kurulmuş düzeni, edinilmiş bir alışkanlığı yıllarca aksatmazdı. Topallayarak, acıdan kıvranarak indi merdivenleri, bahçeye doğru yürüdü. Kapı ardına dek açıktı. Kendi de farkına varmadan bahçeye doğru yürüdü: Belki bir şey ilişmişti gözüne karanlıkta, belki de bir ses duymuştu. Ama sola bakınca efendisinin açık penceresinden başka bir şey görmedi. Kimse yoktu pencerede. “Niçin açtı pencereyi acaba, yaz değil ki!” diye düşündü Grigori. Tam bu anda biraz ilerisinde tuhaf bir şey gördü. Kırk adım kadar uzağında, karanlıkta, koşarak giden bir insan gölgesiydi bu. “Tanrım!” diye mırıldandı, kendini bilmeden, acılarını unutup, gölgenin önünü kesmek için koştu. Gölge kestirmeden hamama yöneldi, -bahçeyi iyi bildiği belliydi- duvara atladı... Grigori deli gibi koşuyordu arkasından, bir yandan da gözden kaçırmamaya çalışıyordu onu. Gölge, duvarın üzerine çıktığı anda o da duvarın dibindeydi. Grigori avazı çıktıkınca bağırıyor, zıplayarak kaçanın ayaklarından yakalamaya çalışıyordu.

Evet, önsezisi yanıltmamıştı Grigori’yi. Tanımişti onu, o idi bu, “baba katili canavar!”

- Baba katili! diye bağırды ihtiyar.

Birden olduğu yere yığıldı. Mitya geri bahçeye atladı, yerde yatan ihtiyarın üzerine eğildi. Pirinç havaneli Mitya’nın elindeydi. Ne yaptığını bilmeden otların üzerine fırlattı onu. Havaneli Grigori’nin iki adım ötesine, otların arasına değil yolun en göz önünde yerine düştü.

Önünde yatan ihtiyara birkaç saniye baktı Mitya: Başı kan içindeydi. Elini uzatıp tuttu başını. Mitya, havaneliyle ihtiyarın kafasını parçaladı mı, yoksa sadece “yaraladı” mı “kesin olarak bilmeyi” o anda ölesiye istediğini anımsadı sonraları. Ama kan durmadan akıyordu. Mitya’nın titreyen parmakları o anda sıcak kana bulandı. Hohlakova’lara giderken yanına aldığı yeni, beyaz mendili cebinden çıkardığını, bilinçsizce ihtiyarın alnındaki, yüzündeki kanları silmeye başladığını anımsıyordu. Ama bir anda mendil de sıırılsıklam kan olmuştu. Birden ayıldı Mitya: “Tanrım, ne yapıyorum ben? Kafatasını parçaladıysam, nasıl anlamalı bunu...” Sonra umutsuz bir sesle “Artık her şey vız gelmez mi bana... öldürdüysem öldürdüm... Kabak senin başına patladı ihtiyar, elden ne gelir, yat uyu...” Duvardan sokağa atladı, koşarak uzaklaştı. Kanlı mendil sağ avucunun içindeydi. Koşarken redingotonun arka cebine soktu onu. Deli gibi koşuyordu. Karanlıkta karşılaştığı birkaç kentli, gecenin o saatinde bir adamın yanlarından hızla geçtiğini anımsadılar sonra. Gene Morozova’nın evine gidiyordu. Oysa onun arkasından Fenya hemen kapıcı Nazar İvanoviç’e koşmuş “Allah rızası için teğmeni bugün ve yarın içeri alma,” diye yalvarıp yakarınıştı. Nazar İvanoviç “pekâlâ,” demiş, ama aceleyle çağrıldığı hanımının yanına giderken, köyden yeni gelen on iki yaşındaki yeğenine avluda durmasını söylemiş, teğmeni içeri bırakmamasını tembihlemeyi unutmıştu. Mitya avlu kapısına kadar koşup kapıyı çaldı. Çocuk hemen tanıdı onu: Mitya, çay içmesi için birkaç kez bahşiş vermişti ona. Hemen açtı kapıyı çocuk, içeri aldı Mitya’yı. Neşeyle gülümseyerek, “Agrafena Aleksandrovna’nın şu ana evde olmadığını,” söyledi.

Mitya birden durdu.

- Nereye gitti, Prohor?
- İki saat önce Timofey’le Mokroye’ye gitti.
- Niçin? diye haykırdı Mitya.
- O kadarını bilmiyorum efendim. Bir subaya gitti galiba. Birisi gelip çağırdı onu. Araba da yollamış subay...
- Mitya çılgın gibi Fenya’ya koştu.

5

ANİ KARAR

Fenya, büyükannesiyle mutfakta oturuyordu. İkisi de yatmaya hazırlanıyordu. Nazar İvanoviç’e güvendikleri için iç kapıyı gene açık bırakmışlardı. Mitya içeri daldı, Fenya’nın gırtlığına yapıştı. Çılgın gibi bağıırıyordu.

- Söyle nerede Gruşenka, Mokroye'de kiminle beraber?

İki kadın çılgılığı bastılar. Korkudan yüzü bembeyaz olan Fenya çabuk çabuk konuşarak,

- Ay, söyleyeceğim, ay Dmitri Fyodoroviç, şimdi her şeyi söyleyeceğim size, hiçbir şeyi saklamayacağım, dedi. Mokroye'ye o subaya gitti.

- Hangi subaya?

- Eski subaya canım, beş yıl önce onu bırakıp kaçan subay vardı ya...

Fenya gene öyle çabuk çabuk konuşuyordu.

Dmitri Fyodoroviç kızın boğazını bıraktı. Yüzü bembeyaz olmuştu. Gözlerinden, her şeyi bir anda, bir sözcükten bütün ayrıntılarıyla anladığı belliydi. Zavallı Fenya onun anlayıp anlamadığını düşünecek durumda değildi kuşkusuz. Mitya koşarak içeri daldığında sandığın üzerinde put gibi oturuyordu; kendini savunmak için yalnızca kolunu kaldırmış, öyle donup kalmıştı. Korkudan yuvalarından uğramış gözleriyle Dmitri'ye bakıyordu. Ellerinde kanı görünce yine dehşete kapılmıştı kızcağız. Mitya, koşarken yüzündeki, alnındaki terleri eliyle silmiş olacak, alnıyla sağ yanağına kan bulaşmıştı. Fenya da bayıldı ha bayılacaktı. Yaşlı ahçı kadın ayağa kalkmış, aklını yitirmiş gibi bön bön bakıyordu. Dmitri Fyodoroviç bir dakika kadar ayakta durdu, birden Fenya'nın yanındaki sandalyeye bıraktı kendini.

Düşünmüyordu, dehşet içindeydi sanki, taş kesilmişti her yanı. Ama her şey gün gibi ortadaydı: Tanıyordu o subayı... Gruşenka kendi anlatmıştı ona her şeyi. Bir ay önce mektup yolladığını da biliyordu. Demek bir aydır, tam bir aydır ondan gizli ne dolaplar dönüyormuş ortada. O da içi rahat, hiç umursamıyordu bu yeni rakibini! Ama nasıl, evet nasıl olmuştu da hiç düşünmemişti bu subayı? Nasıl olmuştu da hemen unuttu vermişti onu? Aklının bir türlü ermediği, bir yanıt bulamadığı soru bu idi işte. Mitya dehşetle, soğuk ter dökerek düşünüyordu bunları.

Ama birden, uslu bir çocuk gibi tatlı tatlı konuşmaya başladı Fenya'yla. Biraz önce onu öylesine korkuttuğunu, gücendirdiğini, boğazını acıttığını unutmuştu sanki. İçinde bulunduğu ruhsal duruma göre olağanüstü, hatta şaşırtıcı bir açıklıkla Fenya'yı sorguya çekmeye koyuldu. Kız, Mitya'nın kanlı ellerine dehşetle bakıyordu ya, gene de onun her sorusuna şaşırtıcı bir çabuklukla, -hatta "gerçeği bütün çıplaklığıyla" ona anlatmak için acele ediyormuş gibi- yanıtlar veriyordu. Yavaş yavaş açıldı, her şeyi en ince ayrıntılarıyla anlatmaya başladı. Dmitri'yi üzme için değil, ona yardım etmeyi bütün kalbiyle istediği için yapıyordu bunu. O günün olaylarını da bütün ayrıntılarıyla anlattı: Rakitin'le Alyoşa'nın geldiklerini, kendisinin (Fenya'nın) nöbet tuttuğunu, hanımının gidişini, Alyoşa giderken Gru-

şenka'nın pencereden ona seslendiğini, ona (Mitya'ya) selam söylemesini, "onu sevdiğim bir saati ölünceye dek unutmasın," diye tembih ettiğini... Gruşenka'nın ona selam yolladığını duyunca birden gülümsedi Mitya, solgun yanakları pembeleşti. O anda Fenya -hiç mi hiç korkmadan- merakını gizlemedi:

- Ellerinize ne oldu Dmitri Fyodoroviç? Kanlı!

Mitya bilinçsizce,

- Evet, dedi.

Dalgın dalgın ellerine baktı, hemen o anda ellerinin kanlı olduğunu da, Fenya'nın sorusunu da unutuverdi; gene daldı. Geleli yirmi dakika oluyordu. Biraz önceki korkusu geçmiş, yerini kesin bir kararlılık almıştı. Birden ayağa kalktı, dalgın dalgın gülümsedi.

Fenya, gene Mitya'nın kanlı ellerini göstererek, ona çok yakın, candan birisi için üzülyormuş gibi durgun bir sesle,

- Ne oldu size böyle Dmitri Fyodoroviç? dedi.

Mitya gene ellerine baktı. Gözlerinde garip bir anlatım, kıza baktı.

- Kan, Fenya, diye mırıldandı, kan! İnsan kanı... Ah Tanrım, niçin aktı bu kan! Ama... Fenya... bir duvar var Fenya (bilmece söylüyor gibi bakıyordu kızın yüzüne) yüksek, korkunç bir duvar, ama... yarın gün ışıırken, "şafak vakti," Mitya üzerinden atlayacak bu duvarın... Ne duvarından söz ettiğimi anlamadın sanırım Fenya, neyse, önemli değil.. yarın duyunca anlarsın her şeyi... şimdilik Allahaismarladık! Engel olmayacağım onlara, çekileceğim, çekilmek gelir elimden. Sen mutlu ol canım!.. bir saatçik sevdin beni! Mitya'cık Karamazov'u unutma... Hep Mitya'cık derdi bana, anımsıyor musun?

Böyle söyleyerek birden çıktı mutfaktan. Bu çıkış Fenya'yı, demin içeri dalıp girtlağına sarılmasından çok korkuttu.

Tam on dakika sonra Dmitri Fyodoroviç, tabancalarını rehin bıraktığı genç memur Pyotr İlyiç Perhotin'in evindeydi. Saat sekiz buçuk olmuştu, Pyotr İlyiç çayını evde içmiş, "Başkent" meyhanesine bilardo oynamaya gitmek için redingotunu giyinmişti. Tam çıkarken Mitya geldi. Pyotr İlyiç onun kanlı ellerini görünce,

- Aman Tanrım! diye bağırdı. Bu ne hal?

Mitya çabuk çabuk konuşarak,

- Tabancalarım için geldim, dedi, paranızı getirdim. Teşekkür ederim. Zamanım yok Pyotr İlyiç, lütfen biraz çabuk tutun elinizi.

Pyotr İlyiç'in şaşkınlığı gittikçe artıyordu: Mitya'nın elinde bir deste para vardı. Tuhaf olan, Mitya'nın içeri girerken paraları sağ elinde, göstermek istiyormuş gibi önünde tutmasıydı. Mitya'yı dış kapıda karşılayan hizmetçi çocuk, onun sokaktan da paraları sağ elinde öyle önünde tutarak geldiğini söyledi sonra. Elindeki paraların hepsi de

yüz rublelik kâğıt paralardı. Kanlı parmakları arasında sıkıyordu onları. Sonraları bu olayla yakından ilgilenen kimselerin “Ne kadar para vardı elinde?” sorusuna Pyotr İlyiç o anda tahmin etmenin güç olduğu yanıtını verdi. “Belki iki bin, belki üç bin... oldukça büyük bir desteydi çünkü. Dinitri Fyodoroviç için ise şöyle diyordu: “Kendinde değildi sanki, ama sarhoş da değildi. Anlaşılmaz bir heyecana kapılmıştı kendini. Pek dalgındı. Ama gene de derin düşüncelere dalmış, bir şeye karar vermek için büyük çaba harcamasına karşın, bu kararı bir türlü veremiyormuş gibi bir görünümü vardı. Çok acele ediyor, kısa kısa, tuhaf yanıtlar veriyordu. Bazı anlar, hiç de üzgün değilmiş, hatta neşeliymiş gibi görünüyordu.”

Pyotr İlyiç, konuğunu şaşkınlıkla yukarıdan aşağı süzdükten sonra, yüksek sesle,

- Söylesenize, ne bu haliniz? dedi. Ne oldu size? Yüzünüz gözünüz kan içinde, düştünüz mü, ne oldu? Baksanıza!

Kolundan tutup aynanın karşısına getirdi onu. Mitya, kanlı yüzünü görünce ürperdi, öfkeyle buruşturdu yüzünü.

- Hay aksi şeytan! Bir bu eksikti, diye inırıldandı.

Paraları aceleyle sağ elinden sol eline geçirdi. Sinirden parmakları titreyerek cebinden mendilini aldı. Gelgelelim, mendil de kandan ıpsıladı (Grigori'nin alnını bu mendille silmişti): Bir nokta kadar beyaz yeri yoktu. Kurumuş, pütür pütür bir topak olmuş, açılmıyordu. Mitya öfkeyle yere fırlattı onu.

- Allah kahretsin! Bir bez parçası yok mu sizde... sileyim bari...

Pyotr İlyiç,

- Yaralı değilsiniz anlaşılan, kana bulaşmışsınız yalnızca. Öyleyse yıkanın daha iyi. Leğen şurada durun getireyim.

- Leğen mi? Bu güzel işte... yalnız, şunları nereye koysam?

Dinitri Fyodoroviç bunu sorarken tuhaf bir şaşkınlık içinde para destesini Pyotr İlyiç'e gösteriyor, paralarını nereye koymasına o karar vermek zorundaymış gibi soru dolu bakışlarla gözlerinin içine bakıyordu.

- Cebinize sokun, ya da şuraya, masanın üzerine bırakın, kaybolmazlar, korkmayın.

Mitya şaşkınlığından bir anda sıyrılmış gibi,

- Cebi mi? Evet cebime! diye bağırды. Bu iyi oldu işte... Hayır, görüyorsunuz ya hepsi saçına bunların! Bakın ne diyeceğim: Önce şu işimizi bitirelim, tabancalarını geri verin, işte paranız... çünkü çok gerekli bana tabancaların, çok... zamanım da hiç yok...

Destenin en üstündeki yüzlüğü çekip çıkardı, memura uzattı. Beriki,

- Ama üstünü veremeyeceğim, dedi. Daha ufak paranız yok mu? Mitya desteye bir kez daha bakıp,
- Yok, dedi.

Üstten birkaç kâğıt parayı yokladı. Pyotr İlyiç'e gene soru dolu gözlerle bakarak,

- Yok, diye ekledi, hepsi yüz rublelik.

- Peki ama nereden buldunuz bu kadar parayı? Biraz bekleyin, çocuğu Plotnikov'a yollayayım. Dükkânını geç kapar Plotnikov... bozdursun getirsin... Hey Mişa!

Mitya, aklına parlak bir düşünce gelmiş gibi,

- Plotnikov'un dükkânına mı? diye haykırdı. Bu güzel işte!

Odaya giren çocuğa döndü:

-Mişa, Plotnikov'a koş, Dmitri Fyodoroviç'in selamı var, biraz sonra size gelecek deyiver... Ha, bol bol şampanya hazırlasınlar. Mokroye'ye giderken yaptıkları gibi, bir sandığa doldursunlar şişeleri... üç düzine olsun... -Birden Pyotr İlyiç'e döndü-, Mokroye'ye giderken dört düzine almıştım, -gene çocuğa döndü- beni tanırlar Mişa. merak etme sen. Sakın söylemeyi unutmayasın: Peynir, arnavut ciğeri, çiroz, jambon, havyar... ne varsa hepsinden koysunlar işte, o seferki gibi yüz, yüz yirmi rublelik olsun... Dur, konuklara ikram etmek için şeker, armut, iki üç, hatta dört karpuz koymayı da unutmasınlar. Yok yok, bir karpuz yeter, daha çok çikolata, şekerleme, akide şekeri, süt-lü karamela filan koysunlar. O sefer Mokroye'ye giderken neler koymuşlarsa hepsinden koysunlar gene; şampanyayla beraber hepsi üç yüz ruble tutsun... Güzelce hazırlasınlar hepsini. Sakın unutma Mişa, adın Mişa mıydı?.. -Gene Pyotr İlyiç'e döndü-, Mişa idi adı değil mi?

Mitya'yı endişeyle, gözlerini yüzünden ayırmadan dinleyen Pyotr İlyiç birden kesti sözünü:

- Bakın, iyisi mi kendiniz gittiğiniz zaman söylersiniz, çocuk aklında tutamaz da bu kadar şeyi, karıştırır.

- Haklısınız, karıştırır! Olmadı bu Mişa, yaptığın iyiliğe karşılık öpecektim seni... Şaşırılmazsan on ruble var sana, haydi çabuk koş... Şampanyayı, önce şampanyayı hazırlasınlar. Konyak da ister, hem beyaz hem de kırmızı koysunlar. O zaman olan her şeyden olsun... O zaman neler olduğunu bilirler.

Pyotr İlyiç artık sabırsızlıkla kesti sözünü:

- Beni dinleyin biraz! Şimdilik yalnızca parayı bozdursun diyorum. Siz gidinceye kadar dükkânı kapamamalarını söylesin, sonra siz gider, söylersiniz... Verin parayı. Marş marş, bir solukta döneceksin!

Pyotr İlyiç mahsus aceleyle yollamıştı Mişa'yı: Çocuk, şaşkınlıktan büyümüş gözlerini konuğun kanlı ellerinden, titreyen parmakları ara-

sında tuttuğu paralardan ayırınıyor; hayretten, korkudan ağzını açmış dinliyordu. Mitya'nın söylediklerinden çok azını anladığı belliydi.

Pyotr İlyiç soğuk bir sesle,

- Hadi artık yıkanmaya gidelim, dedi. Paraları masanın üzerine koyun, ya da cebinize... Ha işte böyle! Buyrun! Redingotunuzu da çıkarın.

Redingotunu çıkarması için Mitya'ya yardım ediyordu ki, birden bağırdı yine:

- Redingotunuz da kanlı sizin!

- Yo... hayır. Yalnız kolu birazcık... Burası da mendilden olmuştur. Cebimden çıkmış. Fenya'dayken mendilin üzerine oturdum, orada oldu besbelli.

Mitya şaşırtıcı bir içtenlikle anlatıyordu. Pyotr İlyiç kaşlarını çatmış, dinliyordu.

- Kavga ettiniz galiba? diye mırıldandı.

Pyotr İlyiç ibriği aldı, su dökmeye başladı. Mitya acele ediyordu, doğru dürüst yıkamadı bile ellerini. (Pyotr İlyiç'in sonra anımsadığı gibi, elleri titriyordu o anda.) Pyotr İlyiç iyice yıkanmasını, ellerini ovalamasını söyledi. Gittikçe Mitya'ya karşı bir üstünlük kazanıyordu. Sırası gelmişken söylemeliyim: Pyotr İlyiç gözü pek bir gençti.

- Bakın, tırnaklarınızın arasını yıkamadınız. Şimdi yüzünüzü güzelce ovalayın bakalım: Şakaklarınızı, kulaklarınızın arkasını... Bu gömlekle mi gideceksiniz? Nereye gidiyorsunuz? Baksanıza sağ kolunuzun ağzı kanlı.

Mitya gömleğinin kol ağzına bakarak,

- Evet, dedi, kanlanmış.

- Değiştirin bu gömleği.

Mitya havluyla yüzünü, ellerini silerken, aynı içten tavırla,

- Zamanım yok, dedi. Şöyle yaparsam... kıvrırım gömleğimin kollarını, redingotun altında gözükmez...

Gömleğinin kolunu kıvrıp, redingotunu giyindi.

- Gördünüz mü?

- Şimdi söyleyin bakalım, nerede geldiniz bu hale? Kavga mı ettiniz? Gene meyhanede olay mı çıkardınız? Gene o yüzbaşıyı dövmüş olmayasınız?

Pyotr İlyiç sitem eder bir tavırla konuşuyordu.

-Daha kimleri dövdünüz... diye ekledi. Belki de öldürmüşsünüzdür...

- Önemsiz bir şey! dedi Mitya.

- Nasıl önemsiz?

Mitya birden gülümsedi.

- Değmez. Demin kent alanında bir kocakarıya tosladım.

- Tosladınız mı? Bir kocakarıya demek?

Mitya, Pyotr İlyiç'in gözlerinin içine bakarak güldü, sağırımış gibi yüzüne karşı bağırdı:

- İhtiyara!

- Neyse canım, ha kocakarıya olmuş, ha ihtiyara... Birisini öldürmediniz ya?

- Barıştık sonra. Önce dalaştık, sonra barıştık. Hemen oracıkta dost olduk. Aptalın biri... hemen bağışladı beni... Hele şimdi büsbütün bağışlamıştır... -Mitya birden göz kırptı.- Ayağa kalkabilse bağışlamazdı.

Mitya kararlı bir sesle,

- Bakın ne diyeceğim Pyotr İlyiç, dedi, cehennemin dibine kadar yolu var o ihtiyarın, duydunuz mu, cehennemin dibine kadar! Şu anda lafını etmek istemiyorum!

- Kavga etmeden duramıyorsunuz... Şu yüzbaşıya da bir hiç yüzünden bulaşmıştınız... Kavga bitti, içkiye geldi sıra şimdi... Yaratılışınız bu sizin. Üç düzine şampanya! Ne olacak bu kadar içki?

- Bravo! Tabancalarını verin şimdi. Vallahi zamanım yok. Oturup gevezelik etmek isterdim seninle ama canım, zamanım pek dar. Hiç duramam artık, çok geç oldu. A! Paralarım nerede? Nereye soktum onları?

Heyecanla ceplerini karıştırmaya başladı.

- Masanın üzerine koydunuz... bakın orada. Unuttunuz mu? Öyle ya, paranın çöp kadar, akan su kadar değeri yok sizce. Buyrun tabancalarınızı. Çok gariptir, akşam altıda on rubleye rehin bıraktınız onları, şimdi de binliklerle oynuyorsunuz. İki bin mi var pakette, üç bin mi?

Mitya paraları pantolonunun yan cebine sokarken gülümsedi.

- Sanırım üç bin...

- Düşüreceksiniz onları... Altın madeni mi buldunuz yoksa?

Mitya,

- Altın madeni mi? diye haykırdı.

Kahkahayla gülmeye başladı.

- Altın madeni ha! Altın aramaya gitmek ister misiniz Perhotin? Rız olursanız, size hemen üç bin ruble verecek bir bayan tanıyorum. Bana verdi. Öylesine seviyor altını! Hohlakova'yı tanıyor musunuz?

Pyotr İlyiç kuşkulu kuşkulu bakıyordu.

- Tanışmıyoruz ama adını duydum, kendisini de gördüm birkaç kez. Bu üç bin rubleyi o mu verdi size?

- Yarın sabah güneş doğar doğmaz, ölümsüz gençlik temsilcisi Phébus Tanrıya övgüler söyleyerek gökyüzüne kanat açtığı anda gidin bayan Hohlakova'ya, sorun bakalım bana üç bin vermiş mi vermemiş mi? Öğrenin.

- Aranızdaki yakınlığın derecesini bilmiyorum... böylesine kesin konuştuğunuza göre vermiştir elbet... Siz de parayı ele geçirdikten sonra Sibiry'a, altın madenlerine gidecek yerde binlikleri eritmeye bakıyorsunuz... Söylesenize, nereye gidiyorsunuz şimdi?

- Mokroye'ye.
- Mokroye'ye mi? Bu saatte!
- Mastruk her şeydi, bir hiç oldu Mastruk!²
- Bir hiç mi? Binlikler cebinizdeyken bir hiç olmak ha!
- Binliklerden söz ettiğim yok. Yerin dibine batsın binlikler! Dediğim kadın kişiliği...

Güvenilmez kadınlara,
Hem hercaidirler hem kötü...

Odyseus'la aynı fikirdeyim.

- Anlayamıyorum sizi!
- Sarhoş muyum dersiniz?
- Hayır, daha da kötü bir şey bu.
- Ruhen sarhoşum Pyotr İlyiç, ruhen... Yeter artık, yeter...
- Ne o, tabancanızı mı dolduruyorsunuz?
- Evet.

Mitya gerçekten de kutudan tabancaları çıkarmış, barut boynuzunun kapağını açıp namluya dikkatlice barut döküyordu. Sonra bir mermi aldı, tabancaya yerleştirmeden önce iki parmağının arasında kaldırarak ışığa tuttu.

Pyotr İlyiç, telaşlı bir sabırsızlıkla bakıyordu ona.

- Niçin bakıyorsunuz öyle mermiye?
- Hiç. Düşünüyorum. İnsan, beynine sıkılaşmaya kararlı olduğu mermiyi tabancaya yerleştirirken ona bakmaz mı?

- Niçin baksın?

- Beynime girecek bu mermi! Nasıl bir şey olduğuna bakmak hoşuma gidiyor... Bırakın canım, saçmalık bu, bir anlık saçmalık.

Mermiyi yerleştirip sıkıladıktan sonra,

- Saçmalık bunlar Pyotr İlyiç, dedi. Bilsen ne saçma! Bir parça kâğıt ver bana şimdi.

- Buyrun.

- Bu olmaz. Yazmak için düz, temiz bir kâğıt istiyorum. Böyle işte...

Mitya masanın üzerinden uçlu kalemi aldı, kâğıda iki satır bir şey yazdı, dörde katlayıp yelek cebine koydu. Tabancaları kutuya yerleştirip kilitledi, eline aldı. Sonra Pyotr İlyiç'e baktı, dalgın gülümsedi.

- Gidelim artık, dedi.
- Nereye gideceğiz? Hayır, durun... Bu mermiyi beyninize sıkmayı düşünüyorsunuz yanılıyorsam...
- Mermiyi mi? Yaşamak istiyorum ben, seviyorum hayatı! Buna inan! Altın buklemi Phébus'u da, sıcak ışığını da seviyorum... Sevgili dostum Pyotr Ilyiç, yana çekilebilir misin sen?
- Nasıl?..
- Yana çekilip yolu başkasına bırakabilir misin? Sevdığın, nefret ettiğin bir insanın yolundan çekilebilir misin? Nefret ettiğin insanı seyerek çekileceksin yoldan! "Tanrı yardımcınız olsun! diyeceksin. Geçin, yolunuz açık olsun, ben..."
- Evet siz?
- Yeter artık, gidelim.
- Pyotr Ilyiç, Mitya'ya bakıyordu.
- Birisine haber vereyim de bırakmasınlar sizi oraya. Niçin gidiyorsunuz Mokroye'ye?
- Bir bayan var orada, bir bayan. Yeter seninle konuştuğum Pyotr Ilyiç, tamam artık!
- Bakın ne diyeceğim, gerçi biraz vahşi yaratılışlısınız ya, gene de severim sizi... bu yüzden endişeleniyorum.
- Sağ ol kardeşim. Vahşi yaratılışlı olduğumu söylüyorsun. Hepimiz vahşiyiz, hepimiz! Bunu bilir bunu söylerim: Hepimiz vahşiyiz! A, Mişa geldi işte, unutmuştum onu...
- Mişa, elinde bir tomar bozuk para, soluk soluğa girdi içeri. Plotnikov'un dükkânında herkesin "seferber olduğunu," biraz sonra her şeyin -şişelerin de, balıkların da, çayın da- hazır olacağını söyledi. Mitya bir on rublelik aldı tomardan, Pyotr Ilyiç'e verdi, bir tane daha çekip Mişa'ya attı. Pyotr Ilyiç,
- Sakın! diye bağırdı. Evimde göz yumamam böyle şeye. Hem çirkin bir şımarıklıktır bu! Saklayın paralarınızı, şuraya koyun. Ne diye çar-çur ediyorsunuz? Yarın gereksiniminiz olur, gene on ruble istemeye gelirsiniz bana. Niçin hep yan cebinize sokuşturup duruyorsunuz? Düşüreceksiniz?
- Dinle beni sevgili dostum, Mokroye'ye beraber gidelim mi?
- Ne işim var orada?
- Bak, istersen hemen şimdi bir şişe açtırayım, yaşamanın şerefine içelim! İçmek, seninle içmek istiyorum. Beraber hiç içmedik değil mi?
- Meyhanede içebiliriz belki, hadi gidelim, ben de oraya gidiyordum zaten.
- Meyhaneye gidecek zamanım yok, Plotnikov'un dükkânının arka odasında içeriz. İster misin bir bilmece sorayım sana?

- Sor.

Mitya yeleşinin cebinden deminki kâğıt parçasını çıkardı, açıp gösterdi Pyotr İlyiç'e. Kâğıtta, iri, okunaklı bir elyazısıyla şöyle yazıyordu:

"Yaptıklarım için cezalandırıyorum kendimi, bütün yaptıklarım için!"

Pyotr İlyiç kâğıdı okuduktan sonra,

- Evet gidip birisine haber vermeliyim, hemen gidiyorum.

- Yetişemezsin canım; iyisi mi gidip içelim, hadi!

Plotnikov'un dükkânı Pyotr İlyiç'in evinden bir kapı ötede, sokağın başındaydı. Kentimizin en büyük bakkaliyesiydi bu. Sahipleri zengin kişilerdi. Dükkân da pek güzeldi. Başkent'in herhangi bir bakkal dükkânında bulunan her şey bulunurdu burada: "Yeliseyev Kardeşler" şarabı, her çeşit meyve, sigara, çay, şeker, kahve vb. İki tezgâhtardan başka, ayak işlerini gören iki de çocuk çalışırdı dükkânda. Gerçi bölgemiz hayli yoksullaşmış, toprak sahipleri dağılmış, ticaret hayatı sönmüştü ya, bakkal dükkânları hâlâ eskisi gibi çalışıyordu, hatta günden güne daha iyileşiyordu durumları. Mitya'yı sabırsızlıkla bekliyorlardı dükkânda. Onun üç dört hafta önce gene öyle bir sürü yiyecek, içki aldığını, parayı da peşin verdiğini (veresiye bir şey vermezlerdi ona elbette) iyi anımsıyorlardı. Cepleri yüzlüklerle doluydu. Gelişigüzel, pazarlık etmeden, bunca şeyi niçin aldığını düşünmeden, düşünmek istemeden savuruyordu paraları. Aradan zaman geçtikten sonra, Mitya'nın Gruşenka'yla Mokroye'ye gitmesi üzerine şöyle söyleniyordu kentte: "Bir gün bir gecede üç bin rublenin altından girdi üstünden çıktı, bir kopeksiz anadan doğma döndü." O sıralar kentimizde bulunan Çingenelerin konakladığı yere gitmiş; zilzur-na sarhoş, hesapsız para yedirmişti onlara. Soyup soğana çevirmişlerdi onu, pahalı cinsten şaraptan içebildikleri kadar içmişlerdi. Mitya'yı alaya alarak, Mokroye'de onun köylülere nasıl şampanya sunduğunu, köylü kadınlara, kızlara şeker, börek dağıttığını anlatıyorlardı. Kentte, özellikle meyhanelerde, Mitya'nın içtenlikle ettiği birtakım itiraflar da söz konusu ediliyordu (onun arkasından kuşkusuz.) Yüzüne karşı böyle bir şeyi yapmak biraz tehlikeliydi: Bütün bu "âlem"e karşılık Gruşenka'nın ona yalnızca "ayakcığını öpmesi için izin verdiğini," anlatıp gülüşüyorlardı.

Mitya'yla Pyotr İlyiç dükkâna yaklaştıklarında kapıda hazır bir troyka gördüler: Halıyla örtülmüş, zillerle çingiraklarla donatılmıştı. Arabacı Andrey, Mitya'yı bekliyordu. Dükkânda her şeyi bir sandığa yerleştirmişler, çivileyip arabaya yerleştirmek için Mitya'nın gelmesini bekliyorlardı. Pyotr İlyiç şaşırılmıştı.

- Troyka işini ne zaman becerdin? diye sordu.

- Koşarak sana geliyordum, şu Andrey'le karşılaştım. Burada, dükânın önünde beklemesini söyledim. Zaman kaybetmeyelim! Geçen sefer Timofeyev'le gitmiştim, ama bu sefer kaçırdık onu, benden önce bir periyi alıp götürmüş... Andrey, çok gecikir miyiz?

Andrey çabuk çabuk konuşarak yanıt verdi:

- Bizden bir saat önce varırlar; belki o kadar bile değil! Timofeyev'i ben yolladım, nasıl gideceğini biliyorum. Bizim gibi gidemez onlar Dmitri Fyodoroviç, nerede... Bizden olsa olsa bir saat önce varırlar!

Kızıl saçlı, zayıf yapılı bir genç olan arabacı Andrey heyecanlı heyecanlı konuşuyordu. Sırtında belden büzgülü bir kaftan vardı, gocuğunu sol koluna asmıştı.

- Bir saatten fazla gecikmezsen elli kopek bahşış var sana.

- Güvenin bana Dmitri Fyodoroviç, değil bir saat, yarım saat önce varamazlar!

Mitya telaşlıydı. Bir tuhaf konuşuyor, emirler veriyordu. Bir söze başlıyor, daha sonunu getirmeden neden söz ettiğini unutuyordu. Pyotr İlyiç araya girmeyi, yardım etmeyi gerekli gördü sonunda. Mitya bağıırıyordu,

- Dört yüz, tam dört yüz rublelik olsun. Aynı o zamanki gibi isterim. Dört düzine şampanya koyun, bir şişe eksik olursa karışmam.

- Bu kadar içkiyi ne yapacaksın? diye bağırdı Pyotr İlyiç. Dur! nedir bu sandık? Ne var içinde? Dört yüz rublelik şey bunun içinde mi yoksa?

Ortalıkta koşuşan tezgâhtarlar hemen yılıştılar. Bu birinci sandıkta yalnız yarım düzine şampanyayla "öncelikle gerekecek şeylerin" bulunduğunu söylediler: Biraz meze, şeker, akide vb. "esas erzak" ise, geçen sefer olduğu gibi gene ayrı bir arabayla arkadan gelecekmiş. "Dmitri Fyodoroviç'in oraya varmasından en çok bir saat sonra öteki araba da Mokroye'de olacak," diyordu tezgâhtarlar.

Mitya heyecanlı,

- Bir saatten çok gecikmesin sakın, diye tembihliyordu. Hemen gelsin! Koyabildiğiniz kadar akide, karamela koyun. Kızlar bayılıyor akideyle karamelaya.

- Hadi karamelayı anladık, ama dört düzine şampanya ne oluyor? Bir düzine yeter de artar bile.

Pyotr İlyiç kızmaya başlamıştı artık. Pazarlık ediyor, hesapları istiyor, bir türlü yatışmak bilmiyordu. Gene de ancak yüz ruble kurtarabildi. Üç yüz rublelik yiyecek hazırlanmasında karar kılındı. Pyotr İlyiç, aklına birden bir şey gelmiş gibi,

- Aman, hepinizin canı cehennem! diye haykırdı. Bana ne? İstedi-

ğin gibi savur at paralarını, haydan gelen huya gider!

Mitya, Pyotr İlyiç'in kolundan tuttu; onu çekeleyerek arka odaya götürürken,

- Buraya gel eli sıkı bey, buraya, diyordu, kızına! Hemen bir şişe getirirler bize şimdi, içeriz. Birlikte gidelim Pyotr İlyiç, iyi bir insan-sın, severim iyi insanları.

Mitya, pis bir örtüsü olan küçük masanın önündeki hasır iskemle-yeye oturdu. Pyotr İlyiç de karşısına ilişti. Şampanya hemen geldi. Bey-lerin istiridye, "en iyi cinsinden, taptaze istiridye" isteyip istemedik-lerini sordular. Pyotr İlyiç öfkeyle tersledi:

- Yerin dibine batsın istiridyeleriniz, ben istemem, hiçbir şey iste-miyoruz.

- İstiridye yiyecek zamanımız da yok zaten, dedi Mitya. Aç da de-ğiliz.

Birden Pyotr İlyiç'e döndü, duygulu bir sesle,

- Biliyor musun dostum, diye ekledi, oldum olası ben de hoşlan-mam böyle düzensizliklerden.

- Kim sever zaten! Elin köylülerine üç düzine şarap götürüyorsun, insaf, kimin olsa canını sıkar bu.

- Onu demiyorum. Benim söylediğim yüce düzen. Ruhumda dü-zen, yüce düzen yok... Ama... ama her şey bitti artık, üzülecek, tasa edecek bir şey kalmadı ortada. Çok geç artık! Ömrüm baştan aşağı düzensiz geçti, bir çekidüzen vermek gerek artık.. Cinas mı yapıyo-rum dersin?

- Cinas yapmıyor, saçmalıyorsun.

- Bak dinle:

"Evrendeki en yüce şeye övgü,
İçimdeki en yüce şeye övgü!"

Bir zamanlar bağrımdan kopmuştur bu şiircik, şiir değil, gözyaşı-dır bu... ben yazdım onu... ama yüzbaşığı sakalından tutup sürükle-diğim zaman değil kuşkusuz...

- Ne diye onu karıştırdın şimdi?

- Ne diye mi? Saçma! Her şey olacağına varır.

- Haklısın ya, hep senin o tabancaların geliyor gözümün önüne.

- Tabancalar da saçma! İçmene bak, hayali bırak. Yaşamayı seviyo-rum, çok seviyorum, öyle ki bu kadarı da çirkin kaçıyor. Yeter artık! Yaşamanın, yaşamın şerefine içelim dostum! Niçin hoşlanıyorum kendimden bu kadar? Alçağın biriyim, ama gene de hoşlanıyorum kendimden! Alçak olmam ıstırap veriyor bana, ama gene de hoşlanı-yorum. Bütün yaratıkları kutsuyorum. Şu anda Tanrıyı da, yaratıkla-rını da kutsamaya hazırım, ama... önce, artık her yere burnunu sok-

masın, başkalarının hayatını zehir etmesin diye iğrenç bir böceği öldürmem gerekiyor... Yaşamın şerefine içelim kardeşim! Yaşamdan daha değerli ne var ki dünyada! Hiçbir şey, hiçbir şey! Yaşamın ve eceler ecesi bir ecenin onuruna!

- İçelim!..

Birer bardak içtiler. Mitya coşkun, heyecanlıydı ya, üzgün de görünüyordu. Yenilmez, ağır bir kaygının altında eziliyordu sanki.

- Mişa... senin Mişa değil mi şu gelen? Mişa, gel canım, benim için şu kadehi yarınki altın bukleli Phébus'un onuruna iç...

Pytor İlyiç sinirli,

- Niçin içki veriyorsun ona? diye bağırdı.

- İzin ver canım, bir kerelik, içimden geldi.

- Pekâlâ.

Mişa bir kadeh içkiyi bitirdi, koşarak çıktı.

- Anımsar beni, dedi Mitya. Kadınları severim dostum! Nedir kadın dediğimiz? Yeryüzünün ecesi! Üzgünüm Pyotr İlyiç, çok üzgünüm: Hamlet'i anımsıyor musun: "Öyle üzgünüm, Horatio, öyle üzgünüm ki... Ah zavallı Yorik!" Belki de Yorik benim. Evet, şu anda Yorik'im ben, sonra kafatasımı...

Pyotr İlyiç sessizce dinliyordu, Mitya da sustu. Köşede siyah göz-lü, güzel, küçük bir ev köpeği görünce birden tezgâhtara döndü.

- Kimin bu köpek?

- Patronun hanımı Varvara Alekseyevna'nın. Demin geldiğinde unuttu. Götüreceğiz.

Mitya dalgın,

- Alayda bir köpek vardı... dedi. Yalnız, onun arka ayaklarından biri kırık... Sırası gelmişken bir şey soracağım sana Pyotr İlyiç: Hiç hırsızlık ettin mi?

- Ne biçim soru bu?

- Öyle sordum işte. Sözgelimi, başkasının cebinden bir şey aşır-dığın oldu mu hiç? Devlet kasasından demiyorum, oradan herkes aşırıyor, kuşkusuz sen de...

- Gözün kör olsun.

- Başkasının cebinden, cüzdanından çaldınız mı? Onu soruyorum.

- Bir keresinde annemin çantasından çaldım. Dokuz yaşındaydım, masanın üzerinde duruyordu çantası, bir yirmi kopeklik aldım içinden. Sessizce alıp, avcumda sıktım.

- Sonra?

- Sopayı yedim tabii. Hem ne diye soruyorsun bunu? Sen hiç çalmadın mı sanki?

Mitya sakın, göz kırptı.

- Çaldım.

Pyotr İlyiç meraklanmıştı.

- Ne çaldın?

- Annemin bir yirmi kopekliğini. Ben de dokuz yaşındaydım. Üç gün sonra geri verdim çaldığım parayı.

Mitya böyle söyleyerek birden ayağa kalktı. Tam o anda dükkânın kapısında Andrey gözüktü.

- Elinizi biraz çabuk tutsanız nasıl olurdu acaba Dmitri Fyodoroviç?

Mitya telaşlandı.

- Tamam mı? Gidelim! Bir sözcük daha, bir de... Yola çıkmadan önce bir kadeh votka verin Andrey'e, çabuk olun! Votkadan başka konyak da verin, bir kadeh de konyak! Bu kutuyu (tabancaların bulunduğu) oturacağım minderin altına koyun. Hoşçakal Pyotr İlyiç, kötü düşünme benim için.

- Yarın döneceksin değil mi?

- Elbette.

Tezgâhtar sokuldu Mitya'nın yanına.

- Hesabı şimdi görsek nasıl olur acaba efendim?

- Ha, öyle ya, hesap! Hemen!

Cebinden para destesini çıkardı, üç yüzlük çekti, tezgâhın üzerine attı, aceleyle çıktı. Dükkânda çalışanlar peşinden gidiyor, yerlere kadar eğilerek, iyi yolculuk diliyorlardı ona. Konyaktan genzi yanan Andrey öksürdü, hemen arabacı yerine atladı. Mitya tam arabaya binerken birden Fenya çıktı karşısına. Soluk soluğa koşarak, çılgık atarak yetişmişti. Hemen ayaklarına kapandı Mitya'nın.

- Efendim Dmitri Fyodoroviç, anam babam, kıymayın hanıma! diye yalvarmaya başladı. Her şeyi anlatacağım size!.. Yüzbaşıya da dokunmayın, ilk gözağrısıdır hanımımın! Agrafena Aleksandrovna ile evlenecek onun için döndü Sibiry'a'dan... Dmitri Fyodoroviç, mahvetmeyin onları!..

Pyotr İlyiç kendi kendine,

- Bak hele, diye mırıldandı. Ne haltlar çevirmeye gidiyormuş meğer! Anlaşıldı! Daha da mı anlaşılmasın artık. Dmitri Fyodoroviç! diye seslendi, Dmitri insansan ver o tabancaları bana, duydun mu Dmitri?

- Tabancaları mı? O kadar acele etme bakalım canım; giderken göle atacağım onları. Kalk ayağa Fenya, öyle durma. Bu aptal Mitya bundan böyle hiç kimseyi mahvetmeyecektir.

Arabaya binip oturdu.

- Bak ne diyeceğim Fenya, diye seslendi, demin gücendirdim seni, bağışla, bir alçağın suçunu hoş gör... Hoş görmesen de umurumday-

dı sanki! Çünkü hiçbir şeyin önemi yok benim için artık! Hadi Andrey, yapıştır kırbacı, uçar gibi gideceksin...

Andrey vurdu kırbacı. Çingirakların sesi duyuldu.

- Hoşçakal Pyotr Ilyiç! Mutlu ol!..

Arkasından bakarken "Sarhoş değil, ama zırvahyor!" diye geçirdi içinden Pyotr Ilyiç. Orada kalıp, Mitya'ya kazık atmasımlar diye, ikinci arabanın yüklenip yola çıkarılmasına dek beklemeyi düşündü bir an, ama birden kızdı kendi kendine, yere tükürdü, bilardo oynamak için meyhaneye doğru yürüdü. Yolda,

- İyi, hoş bir insan, ama aptal!.. diye mırıldanıyordu. Gruşenka'nın "ilk gözağrısı" bir subayı olduğunu duymuştum. Adam gelmişse... Şu tabancalar! Aman... bana ne canım, lalası değilim ya! Ne halleri varsa görsünler! Bir şey olacağı yok zaten. Yaygara hepsi, boşboğazlık. Kafaları çeker çeker, kavga ederler, sonra barışırlar. Adam mıdır bunlar? "Çekileceğim," "kendimi cezalandıracağım..." hepsi laf bunların! Meyhanede sarhoş kafayla belki bin kez bağırmıştır böyle. Şimdi sarhoş değil. "Ruhen sarhoş"muş... alçaklar parlak söz etmesine bayılırlar. Bana ne canım, lalası değilim ya? Kavga etmiş zaten, yüzü gözü kan içinde. Kiminle acaba? Meyhanede öğrenirim. Mendili de kanlıydı... Tüh, benim evde bıraktı onu, döşemenin üzerindeydi... Allah kahretsin!

Meyhaneye geldiğinde canı son derece sikkındı, hemen bilardoya başladı. Oyun biraz neşelendirdi onu. İkinci oyuna başlamıştı ki, birden oyuncuların birine Dinitri Karamazov'un gene zenginleştiğini, üç bin rublesi olduğunu, Gruşenka'yla âlem yapmak için gene Mokroye'ye gittiğini anlatmaya başladı. Dinleyenler pek ilgilenmişti bu haberle. Hepsi de hiç gülmeden, tuhaf bir ağırbaşlılıkla konuşmaya başlamıştı.

- Üç bin mi? Nereden buldu acaba üç bin rubleyi?

Her yandan sorular yağıyordu Pyotr Ilyiç'e. Hohlakova ile ilgili haberi kuşkuyla karşıladılar.

- İhtiyarı soymuş olmasın sakın?

- Üç bin! Bir iş var bunda.

- Babasını öldüreceğini söylüyordu, burada duymayan kalmadı. Üç bin rubleden söz ediyordu hep...

Pyotr Ilyiç dinliyordu. Sorulara soğuk, kısa yanıtlar vermeye başlamıştı birden. Mitya'nın ellerinin, yüzünün kanlı olduğundan hiç söz etmedi. Oysa meyhaneye gelirken bunu da anlatmak niyetindeydi. Üçüncü oyuna başladılar. Mitya konusu yavaş yavaş kendiliğinden kapandı. Üçüncü oyundan sonra daha oynamak istemedi Pyotr Ilyiç, ıstakayı bıraktı, yemek yemeden çıktı. Alana geldiğinde birden dur-

du. Birden durmasına kendi de şaşmıştı. Fyodor Pavloviç'in evine gidip, kötü bir şey olup olmadığını öğrenmek istediğini hissetti. "Saçmalığı hemen anlaşılacak bir kuşku yüzünden elin evini bu saatte ayağa dikip rezalet mi çıkaracağım yani? Cehennemin dibine kadar yolu var, lalası değilim ya?"

Canı son derece sıkkin, evine doğru yürüdü. Yolda birden Fenya geldi aklına: "Hay aksi şeytan, diye geçirdi içinden, demin o kıza sorsaydım şimdi her şeyi bilirdim." Fenya'yla konuşmak, durumu öğrenmek isteği öylesine sarmıştı ki içini, yarı yoldan döndü, Gruşenka'nın oturduğu Morozova'nın evine yollandı. Avlu kapısını çaldı. Gecenin sessizliğini bozan bu ses birden ayılttı onu, öfkelenirdi de. İçeriden karşılık veren olmadı, herkes uyuyordu. Öfkeyle "burada da bir rezalet çıkaracağım!" diye geçirdi içinden. Gene de, oradan uzaklaşacağına, vargücüyle kapıyı vurmaya başladı. Bütün sokağı kapladı gürültüsü. Her vuruşta kendi kendine daha çok kızıyor "Yoo, açtırıncaya dek vuracağım, diye düşünüyordu, açtırıncaya dek vuracağım." Gittikçe daha hızlı vuruyordu.

6

BEN GELİYORUM!

Dmitri Fyodoroviç'in bindiği araba hızla yol alıyordu. Kentten Mokroye'ye yirmi verstten biraz fazla yol vardı. Ama Andreyev'in troykası öylesine hızlı gidiyordu ki, bu yolu bir saat on beş dakikada alabilecekti. Bu hızlı gidiş birden ayıltmıştı Mitya'yı. Hava tertemiz, biraz soğuktu. Gökyüzünde iri yıldızlar ıslı ıslıldı. Bu, Alyoşa'nın yere kapanıp, "toprağı ölünceye dek seveceğine coşkun bir heyecanla yemin ettiği" gece, belki de aynı saatti. Ne var ki Mitya'nın kafasının içi karmakarışıklı. Ruhu ısıraplar içinde kıvranıyordu, ama o anda gene de tek isteği vardı: Ecesini son bir kez daha görmek. Şu kadarını söyleyeceğim: Kalbi bir anlık bile olsa, karşı durmamıştı bu isteğe. Bu kıskanç insanın, birdenbire ortaya çıkan "subayı" yeni rakibini hiç mi hiç kıskanmadığını söylersem belki de inanmayanlar çıkacaktır. Onun yerinde başka birisi olsaydı ölesiye kıskanır, belki gene elini kana bulardı. Oysa Mitya troykayla Mokroye'ye doğru uçarcasına giderken "Gruşenka'nın ilk gözağrısını," kıskanmak bir yana, ona karşı en küçük bir düşmanlık bile beslemiyordu. Tanımıyordu onu, nasıl bir insan olduğunu bilmiyordu... "Durum gün gibi ortada. Adamın da Gruşenka'nın da hakkı. Kızcağızın beş yıldır unutamadığı ilk aşkı: Demek bu beş yıl içinde yalnız onu sevdi. Peki ya ben? Benim işim neydi yo-

lunda? Yana çekil Mitya, yolu onlara bırak! Ne diye boş konuşuyorum ben de? Subay hiç çıkmasaydı ortaya, gene her şey bitmişti...”

O anda düşünebilseydi, düşüncelerini yaklaşık olarak böyle anlatabilirdi. Ama düşünemiyordu. Bütün kararlılığı düşünülmeden doğmuştu. Gruşenka'nın mutfağında Fenya'yı dinleyince bir anda hissetmiş, her şeyi bütün sonuçlarıyla kabul etmişti. Öylesine kararlı olduğu halde kafasının içi karmakarışık. Acı veriyordu ona bu kararlılığı. Arkasında çok şey bırakmıştı, huzursuz ediyordu onu bunlar. İşin tuhafı, arada bir oluyordu bu: Öyle ya, kâğıda yazmıştı kendi kendini “cezalandıracağını.” Kâğıt da cebinde hazır. Tabanca dolu bekliyordu. Yarın sabah “altın bukleli Phébus'u” nasıl karşılayacağına kararını da vermişti. Gelgelelim, ona acı veren geride bıraktığı anılarından bir türlü kurtulamıyordu. Acı veriyordu ona bu düşünce, umutsuzluğa salıyordu onu. Bir an geldi, dolu tabancayı alıp arabadan atlamak, gün doğmasını beklemeden her şeyi bitirmek istedi canı. Ama bir kıvılcım gibi hemen kayboldu bu an. Zaten troyka “uzaklığı yutarcasına” gidiyordu. Mokroye'ye yaklaştıkça Mitya'nın ruhunu Gruşenka'nın -yalnız onun- hayali gittikçe daha çok kaplıyor; öteki korkunç hayallerin hepsini kovuyordu. Ah, onu görmeyi ne çok istiyordu. Bir an, şöyle uzaktan baksaydı yeterdi! “Şimdi onun yanında. Eski sevgilisinin yanında ne yapıyor, ona karşı nasıl davranıyor, yalnız bunu göreyim yeter bana.” Mitya, onun için öylesine önemli olan bu kadını bu denli hiç sevmemişti. Ona karşı yepyeni, o zamana dek hiç tatmadığı, kendisinin de bilmediği bir duygu besliyordu. Tapınma, önünde yok olma isteğini uyandıran ince bir duyguydu bu. Birden sınırsız bir coşkunluğa kapılmış gibi “Evet, yok olacağım!” diye mırıldandı.

Bir saatten beri yoldaydılar. Mitya susuyordu. Andrey de, konuşmayı pek seven bir köylü olmasına karşın, konuşmaya başlamaktan korkuyormuş gibi ağzını açmıyor, durmadan sıska ama hayli çevik atlarını kamçılıyordu. Mitya birden endişeli bir sesle,

- Andrey! diye seslendi. Ya yatmış, uyuyorlarsa?

Birden aklına gelmişti bu, daha önce hiç düşünmemişti bunu.

- Olabilir Dmitri Fyodoroviç.

Mitya yüzünü buruşturdu: O, içinde böylesine iyi duygular, oraya koşarken ya onlar... gerçekten uyuyorlarsa... Gruşenka da uyuyordu belki. Orada... Yüreği öfkeyle doldu. Çılgın gibi bağırmaya başladı birden:

- Sür Andrey, daha hızlı sür!

Andrey bir an düşündükten sonra,

- Belki yatmamışlardır henüz, dedi. Timofey çok kalabalık olduklarını söylüyordu...

- İstasyonda mı?

- Hayır, Plastunov'ların hanında. Serbest istasyonda yani.

Mitya hiç beklemediği bu haber karşısında son derece telaşlı,

- Biliyorum, dedi. Çok mu kalabalıklarmış? Nerede kalabalıklar-mış? Kimlermiş?

- Timofey anlatıyordu: Buralı iki efendi varmış, kim olduklarını bilmiyorum. Timofey buralı olduklarını söyledi yalnızca. İki de dışarıklı varmış. Belki başkaları da var, ama pek sormadım. Kâğıt oynuyorlarmış.

- Kâğıt mı?

- Evet, oyuna dalmışlarsa yatmamışlardır daha. Sanırım on bire geliyor saat.

Mitya sinirli bir sesle,

- Sür Andrey sür! diye bağırdı.

Andrey bir an sustuktan sonra,

- Bir şey soracağım size efendim, dedi; yalnız, kızarsınız diye korkuyorum.

- Sor bakalım!..

- Demin Fedosya Markovna ayaklarınıza kapanıp hanımıyla başka birisine kıymamanız için yalvardı size... yani efendim, oraya sizi ben götürdüğüme göre... Bağışlayın beni efendim, belki aptalca söz ediyorum...

Mitya arkadan Andrey'in omuzlarına yapıştı. Sinirli bir sesle,

- Sen arabacı mısın? diye bağırdı, arabacı mısın?

- Evet efendim, arabacıyım...

- Öyleyse yol vermek, yana çekilmek nedir bilirsin. Arabacısın diye, "Yollar benimdir, önüme geleni çiğneyip geçerim!" diyemezsin. Arabacı önüne çıkanı çiğneyemez! Olmaz öyle şey bir insanı ezmek, hayatını mahvetmek olmaz! Mahvettiysen, kendi kendini cezalandırmalısın... Bir insanın hayatını mahvettiysen, kendi kendini cezalandırmalı, öldürmelisin...

Mitya sinir krizine yakalanmış gibi konuşuyordu. Andrey, efendisine şaşırtıcı halde sürdürüyordu konuşmasını:

- Haklısınız efendim, çok doğru söylediniz: Yola çıkan bir insanı ezmemeli. Hiçbir insana acı çekirtmemeli. Hem yalnız insanlara değil, hiçbir canlıya yapmamalı bunu; çünkü hepsini Tanrı yaratmıştır. Sözgelimi, atı alalım: Önüne gelen basar sopayı zavallıya; hele bizim arabacı milleti... Vurdukça kızar, kızdıkça vurur...

Mitya birden kahkahayla güldü.

- Cehenneme mi gidecek bunlar?

Gene arabacının omuzlarından yakaladı.

- Andrey, temiz yürekli insan, dedi, söyle bana: Sence Dmitri Fyodoroviç Karamazov cennete mi gidecek cehenneme mi?

- Bilmem ki anam babam, sizin elinizde bu, çünkü siz... BiliyORSUnuz efendim, Tanrının oğlu, onu gerdikleri çarmıhtan inince doğru cehenneme gitmiş, orada acı çekenlerin hepsini serbest bırakmış. Cehennem de, boş kalacağından korkarak ağlayıp sızlanmaya başlamış. Tanrı oğlu o zaman şöyle söylemiş ona: "Ağlama cehennem, bundan böyle yüksek rütbeli memurlar, yöneticiler, yüksek yargıçlar, zenginler gelecek sana. İkinci gelişime dek, yüzyıllardan beri olduğun gibi mutlu olacaksın." Tam böyle söylemiş işte, tam böyle...

- Güzel bir halk efsanesi! Soldakini biraz kırbaçla Andrey! Andreysoldaki atı kırbaçladı.

- Cehennem onlar içindir işte efendim. Oysa siz bir çocuk gibisiniz efendim... öyle biliyoruz sizi... Gerçi biraz serstsiniz, ama yüreğiniz temizdir, bunun için bağışlayacaktır Tanrı.

- Ya sen, sen bağışlar mısın beni Andrey?

- Ben ne diye bağışlayacakmışım sizi, bir şey yapmadınız ki bana.

- Herkesin adına bağışlar mısın? Hemen burada, yolda bağışlar mısın? Söyle temiz yürekli insan, bağışlar mısın?

- Ah efendim! Götürmekten korkuyorum sizi, konuşmanız pek tuhaf...

Ama Mitya dinlemiyordu artık. Kendinden geçmiş gibi heyecanla dua ediyor, fısıldıyordu:

- Tanrım, bütün kötülüklerimle kabul et beni, ama suçlama. Cezalandırınadan bırak... Cezalandırma, çünkü ben kendi kendimi cezalandırdım. Cezalandırma, çünkü seviyorum seni Tanrım! Aşağılık, iğrenç bir yaratığım, ama seviyorum seni: Cehenneme yollayacaksın beni, orada da seveceğim, yüzyıllarca "seviyorum," diye bağıracağım... Ama izin ver, sevgimi de bitireyim... gün doğuncaya dek, topu topu beş saatçik daha seveceğim... Gönlümün sultanını seviyorum çünkü. Seviyorum, sevmemek elimde değil. Kendin de görüyorsun böyle olduğunu. Koşup ayaklarına kapanacağım; "Beni bırakmakla iyi ettin, haklısın... diyeceğim. Elveda! Kurbanını unut, kendini hiç üzme!"

Andrey kırbacı öne uzatarak,

- Mokroye! diye haykırdı.

Gecenin gri karanlığı içinde geniş bir alana yayılmış büyük yapı karartıları belirmişti önlerinde. İki bin kişi yaşıyordu Mokroye köyünde. O saatte hemen herkes yatmıştı. Yalnız tek tük evlerde ışık vardı. Mitya heyecanlı,

- Sür Andrey, sür! diye bağırды, geldik!

Andrey, köyün hemen girişinde bulunan Plastunov'ların hanını göstererek,

- Yatmamışlar! dedi.

Hanın yola bakan altı penceresinde de ışık vardı. Mitya neşeli bir sesle,

- Yatmamışlar! diye yineledi. Hadi Andrey, koştur atları, çingiraklarının sesi duyulsun, gürültü yap. Kimin geldiğini öğrensin herkes! Ben geliyorum! Ben!

Mitya kendini bilmeden yüksek sesle, heyecanlı konuşuyordu. Andrey yorgun atları dörtlüyle kaldırdı. Hanın kapısına gürültüyle yaklaştı, bitkin hayvanları tam merdivenin dibinde durdurdu. Araba durur durmaz Mitya aşağı atladı. Tam o sırada yatmaya gitmek için kalkan han sahibi, gelenin kim olduğunu merak edip kapıya çıktı. Mitya:

- Sen misin Trifon Borisic?

Han sahibi uzanıp baktı, koşarak indi merdivenleri, yaltaklanır bir taşkın sevinçle konuğun yanına koştu.

- Ah Dmitri Fyodoroviç, anam babam! Düş görmüyorum ya?

Trifon Borisic orta boylu, gürbüz, kaba yüzlü bir köylüydü. Özellikle Mokroye köylülerine karşı pek sert davranırdı. Ama bir çıkar sezinlediği anda yüzü hemen en tatlı, yılışık bir anlaumla kaplanırdı. Rus köylüleri gibi yakası yandan ilikli mintan, kolsuz hırka giyerdi. Hayli parası vardı ya, daha zengin olmayı hayal ederdi hep. Köylünün yarısından çoğu avcunun içindeydi. Gırtlığna kadar borçluydular ona. Toprak sahiplerinden toprak kiralyor, ya da satın alıyor, köylüleri, hiçbir türlü bitmeyen borçlarına karşılık çalıştırıyordu tarlalarda. Duldu. Yetişkin dört kızı vardı. Kızlarından biri kocasından ayrılmış, iki küçük çocuğuyla babasının yanında kalıyor, hizmetçi gibi çalışıyordu. Trifon'un öteki kızı yazıcılıktan yetişme bir memurla evliydi. Hanın odalarından birinin duvarında aile fotoğrafları arasındaydı bu küçük memurun da, resmi giysisiyle, memur apoletleriyle çektiği ufacık bir resmi vardı. İki küçük kızı ise, dinsel bayramlarda, son modaya göre dikilmiş arkadan dar, kuyruğu bir arşın uzunluğunda, gök mavisi ya da yeşil giysiler giyinip konu komşuyu ziyarete giderlerdi ya, devrisi sabah da her zaman olduğu gibi şafakla kalkar, ellerinde çalı süpürgeleriyle avluyu süpürür, çöpleri boşaltır, odaları temizlerlerdi. Trifon Borisic dünyalığını fazlasıyla yapmıştı ama, eğlenmeye gelen müşterilerini yolmaya bayılırdı gene de. Bir ay kadar önce, Dmitri Fyodoroviç'in, Gruşenka'yla âlem yaptığında bir gecede kazandığı üç yüz rubleye yakın paranın tadı damağında kalmıştı. Mitya'nın avluya gürültüyle girmesinde bir av kokusu aldığı için böyle sevinçle karşılıyordu onu.

- Anam babam Dmitri Fyodoroviç, gene mi kavuştuk size?
- Dur Trifon Borisıç, dedi Mitya. Önce söyle bana nerede o?
Han sahibi Mitya'nın gözlerinin içine bakarak hemen kavradı durumu.

- Agrafena Aleksandrovna mı? O da burada... burada...
- Kiminle, kiminle?
- Dışarıklı konuklarla... Biri memur. Konuşmasına bakılırsa Lehli olmalı. Agrafena Aleksandrovna'ya buradan araba yolladı. Yanında bir de arkadaşı mı yoldaşı mı bilmiyorum, birisi var. Sivil giyinmişler...

- İçiyorlar mı? Çok paraları var mı?
- Ne içmesi! Sözüünü etmeye değmez Dmitri Fyodoroviç.
- Pek içmiyorlar demek? Ya ötekiler?
- Kentli ötekiler, iki bey... Çernoy'dan dönerlerken uğrayıp kaldılar. Biri genç, yanılmıyorsam bay Miusov'un akrabası, dilimin ucunda adı... Ötekini de tanıyorsunuz sanırım: Toprak sahibi Maksimov. Manastıra gelmiş, şimdi de bay Miusov'un bu genç akrabasıyla dolaşıyor...

- Hepsı bu kadar mı?
- Evet.
- Dinle Trifon Borisıç, şimdi en önemli olanı söyle: O nasıl? Ne yapıyor?

- Biraz önce geldi zaten, beraber oturuyorlar.
- Neşesi yerinde mi? Gülüyor mu?
- Pek değil... Keyifsiz bile, delikanlının saçlarını tarıyordu.
- Lehli subayın mı?
- Delikanlı falan değil Lehli, subay da değil. Hayır efendim, onun değil, Miusov'un akrabası olan delikanlıdan söz ediyorum... bir türlü anımsayamıyorum adını.

- Kalganov mu?
- Evet, evet Kalganov.
- Pekâlâ, düşüneyim biraz... Kâğıt oynuyorlar mı?
- Oynadılar, ama bıraktılar... çay içtiler. Memur içki istedi.
- Dur Trifon Borisıç, dur canım, düşüneyim biraz.. Şimdi en önemli soruma yanıt ver: Çingene yok mu?

- Hiç Çingene kalmadı Dmitri Fyodoroviç. Valilik kovdu hepsini. Ama Rojdestvenskaya'da dümbelek, keman çalan Yahudiler var, haber salarsak hemen gelirler.

- Adam yolla, gelsinler! diye bağırdı Mitya. O zamanki gibi kızları da kaldıralım gene. Başta Mariya'yı, Stepanida'yı, Arina'yı unutmamalı. Koroya iki yüz ruble var!

- Bu kadar paraya, çoktan uyuduklarına bakmaz, bütün köyü ayağa dikebilirim sana. Ama Dmitri Fyodoroviç buranın köylüleri böyle-

sine iltifata değer mi? Ya kızları? Böylesine kaba, aşağılık heriflere ne diye para yediriyorsun? Sigara içecek adamlar mıdır bizim buranın köylüleri? Oysa sen sigara da verdin onlara? Haydut herifler pis pis kokarlar. Kızların da bitsiz olanı yoktur. Kendi kızlarımı kaldırırmım sana, hem o kadar da çok vermezsin... gerçi daha yeni yatıtlar ama tekmeyle uyandırırım onları, sana şarkı söyletirim. O gün köylülere şampanya bile içirmiştiniz, ah!

Trifon Borisic yapmacık acıyordu Mitya'ya: O zaman yarım düzine şampanyasını saklamış, masanın altında bulduğu bir yüz rubleliği gizlice almış, avcunun içinde saklamıştı.

- Anımsıyor musun Trifon Borisic, geçen sefer birkaç binin hakkından gelmiştim burada.

- Evet efendim, nasıl anımsamam? Üç bin ruble bırakmıştınız.

- Bu sefer de aynı şey olacak. Görüyor musun?..

Cebinden kâğıt para destesini çıkarmış, han sahibinin burnuna sokmuştu.

- Şimdi beni iyi dinle: İçki, yiyecek, börekler, şekerler bir saat sonra burada olacak. Gelir gelmez hepsini yukarı aldır. Andrey'in elindeki sandığı da hemen çıkarsınlar oraya, açıp herkese şampanya versinler... Kızlar gelmeden olmaz, hele Mariya kesin gelmeli...

Arabaya döndü, minderin altından tabanca kutusunu aldı.

- Andrey, gel paranı al! İşte beni buraya getirmenin ücreti elli ruble, bu elli ruble de bahşış... hizmetinin, beni sevmenin karşılığı... Karamazov efendini unutma!

Andrey kararsızlık içindeydi.

- Korkuyorum efendim... beş ruble verin yeter. Daha fazlasını almam. Trifon Borisic gördü. Aptalca ettiğim sözü bağışlayın...

Mitya yukarıdan aşağı süzdü onu.

- Neden korkuyorsun? Keyfin bilir!

Arabacıya doğru beş ruble fırlatıp,

- Al öyleyse! diye bağırdı. Trifon Borisic, şimdi öyle bir yere götür beni ki, onlar beni görmeden ben onları görebileyim. Neredeler, mavi odada mı?

Trifon Borisic endişeyle baktı Mitya'ya, ama söyleneni hemen yaptı. Sessizce hole götürdü onu. Kendisi, konukların bulunduğu odaya bitişik büyük, birinci odaya girdi, kandili dışarı çıkardı. Sonra gürültü çıkarmamaya çalışarak, içeridekileri, onlara gözükmeden görebileceği karanlık bir köşeye yerleştirdi Mitya'yı. Ama Mitya uzun süre gözetleyemedi: Gruşenka'yı görür görmez kalbi duracakmış gibi çarpınaya başlamış, gözleri kararmıştı. Masanın yanındaki koltukta yan oturuyordu Gruşenka. Hemen yanında, kanepede yakışıklı bir genç olan

Kalganov vardı. Gruşenka gülümseyerek delikanlının elini tutuyordu. Beriki ise ona bakmadan, masada, Gruşenka'nın tam karşısında oturan Maksimov'a yüksek sesle bir şeyler anlatıyordu. Maksimov bir şeye pek gülüyordu. Kanepede o oturuyordu, hemen yanında, duvarın dibindeki sandalyede de başka bir yabancı vardı. Kanepede yayılarak oturan yabancı pipo içiyordu. İlk bakışta orta boylu, ablak yüzlü göründü Mitya'ya bu adam. Bir şeye kızınıştı sanki. Öteki yabancı ise pek uzun boylu görünmüştü ona. Başka bir şey göremedi. Soluğu kesildi. Daha duramadı, elindeki kutuyu komodinin üzerine koydu; her yanı taş kesilmiş gibi, mavi odaya, konuşanlara doğru yürüdü.

Onu en önce gören Gruşenka dehşet içinde,

- Ay! diye bir çılglık attı.

7

BIRAKILMAYAN İLK GÖZAĞRISI

Mitya geniş, çabuk adımlarla masanın yanına geldi. Yüksek sesle, adeta bağırarak -ama kekeliyordu- başladı:

- Baylar, ben... şöyle bir uğradım! Korkmayın!

Oturduğu koltukta Kalganov'a doğru eğilip koluna sıkı sıkı yapışan Gruşenka'ya döndü birden.

- Şöyle bir uğradım ben... ben de yolcuyum. Bir gece kalacağım. Baylar, bir yolcunun... sabaha kadar yanınızda kalmasına izin verir misiniz? Yalnızca sabaha kadar... İlk ve son kez... Bu odada kalabilir miyim?

Son sözlerini kanepede oturan pipolu, şişman adama bakarak söylemişti. Adam kendini beğenmiş bir tavırla piposunu çıkardı ağzından, sert bir sesle,

- Burada özel bir toplantıdayız pane* dedi. Başka odalar da var.

Birden Kalganov atıldı.

- A, kimi görüyoruz? Buyrun Dinitri Fyodoroviç, oturun lütfen, hoşgeldiniz!

Mitya, masanın üzerinden elini delikanlıya uzatarak içten, neşeli bir sesle,

- Hoşbulduk sevgili.. değerli dostum! dedi. Her zaman saygım vardır size...

Kalganov gülümsedi.

- Ay, çok sıktınız! Parmaklarımı kıracaktınız neredeyse...

(*) Lehçe: Beyefendi - ç.n.

Gruşenka ürkek ürkek gülümseyerek,
- Her zaman öyle sıkır insanın elini! dedi.

Mitya'nın gözlerinin içine merakla, endişeyle bakmış, onun bir çılgınlık yapmak niyetinde olmadığını hemen anlamıştı. Bu neşelendirmişti Gruşenka'yı. Mitya'nın görünümünde onu son derece şaşırtan bir şey vardı. Onun böyle bir anda içeri böylesine soğukkanlı girebileceğini, böyle konuşabileceğini hiç ummuyordu.

Toprak sahibi Maksimov da soldan tatlı bir sesle atıldı:

- Hoşgeldiniz efendim.

Mitya ona da koştu.

- Hoşbulduk, siz de buradasınız demek, bilseniz ne sevindim buna!

Sonra gene pipo içen Polonyalı'ya döndü (besbelli odada en önemli kişi olarak onu görüyordu.)

- Baylar, baylar ben... uçarcasına geldim buraya... Son günümü, son saatlerimi bu odada... gönlümün sultanına tapındığını bu odada geçirmek istedim! (Birden yükseltti sesini.) Bağışlayın beni pane! Buraya gelirken kendi kendime söz verdim... Aklınıza kötü bir şey gelmesin, son geceindir bu benim! İçelim pane! Şimdi getirecekler içkilerimizi...

Nedense birden para destesini çıkardı cebinden.

- Şunları da getirdim. İzninizle pane! Müzik istiyor canım. Gürültü, eğlence olsun istiyorum... Bir solucan, hiçbir şeye yaramayan bir solucan yok olacak yeryüzünden! Son gecemde bu mutlu olayı kutlayacağın!..

Tıkanacak gibi oluyordu. Çok şeyler söylemek istiyordu ama, birtakım garip haykırışlar çıkıyordu ağzından. Polonyalı sakın sakın bir Mitya'nın yüzüne, bir elindeki paralara, bir Gruşenka'ya bakıyordu. Şaşırmıştı.

- Kraliçem izin verirse... diye başladı.

Ama Gruşenka kesti sözünü birden:

- Ne kraliçe mi? Kraliçem demek istiyorsunuz sanırım. Konuşmanıza gülmemek için zor tutuyorum kendimi. Otur Mitya. Ne diyor-sun, anlat bakalım. Lütfen korkutma, gözdağı verme bana. Korkutmayacaksın değil mi? Korkutmazsan sevindirirsin beni...

Mitya kollarını birden havaya kaldırıp,

- Ben mi, ben mi korkutacağımışım? Ah, geçin yanımdan, başınızı çevirip bakmadan geçin, engel olmayacağım size!..

Birdenbire, hiç kimsenin -kendisinin de- beklemediği bir biçimde sandalyenin üzerine attı kendini, başını duvardan yana çevirip, sandalyenin arkalığını iki eliyle sıkı sıkı kavrayarak ağlamaya başladı.

Gruşenka sitem dolu bir sesle,

- Hadi, hadi artık şimdi, ne oluyorsun? dedi. Bana geldiği zaman da hep böyle yapardı. Birden konuşmaya başladılar, ama hiçbir şey anlamazdım söylediklerinden. Bir keresinde gene böyle ağlamıştı. Ne ayıp! niçin ağlıyorsun?

Sözcüklerin üzerine öfkeyle basa basa, esrarlı bir tavırla ekledi:

- Ağlamaya bir neden olsa bari...

Mitya sandalyenin üzerinde döndü, birden gülümsedi. Her zaman-ki donuk, kesik kesik gülümsemesi değildi bu. Sinirli, sessiz, uzun uzun gülümsemişti.

- Ağlamıyorum ben... ağlamıyorum. Neyse canım, boşverin, hepimize selam!

Gruşenka yatıştırmaya çalışıyordu onu:

- Gene mi... Hadi neşelen artık, neşelen! Geldiğine sevindim Mitya, duydun mu sevindim! Hem de çok!

Herkese söylüyormuş gibi (ama sözlerini özellikle, kanepede oturanın duymasını istediği belliydi),

- Onun burada, aramızda kalmasını istiyorum, diye ekledi. İstiyorum, istiyorum! -Gözleri birden parladı.- O giderse ben de durmam, onunla giderim.

Polonyalı, Gruşenka'nın elini kibar bir tavırla öptükten sonra,

- Sultanımın her sözü benim için yasadır! dedi.

Gülümseyerek Mitya'ya döndü.

- Sayın pane'ler! diyebildi.

Herkes gülümsedi. Gruşenka sinirli bir sesle,

- Aman Tanrım! dedi. Gene başlayacak sandım. Bak Mitya, bir daha fırlama öyle yerinden. Şampanya getirmekle çok iyi etmişsin. Ben de içeceğim, oysa likörden nefret ederim. En çok da senin gelmene sevindim. Sıkıntıdan pathyordum... Gene âlem yapmaya mı geldin? Şu paraları cebine koysana! Nereden buldun bu kadar parayı?

Paraları hâlâ elinde tutan Mitya mahçup bir tavırla, aceleyle cebine soktu onları. Özellikle Polonyalıların gözü paralardaydı hep. Mitya'nın yüzü kıpkırmızı olmuştu. Bu sırada han sahibi bir tepside açık bir şampanya şişesiyle birkaç kadeh getirdi. Mitya şişeyi kaptı, ama öylesine kendinde değildi ki, elindeki şişeyi ne yapacağını hemen unuttuymuştu. Kalganov aldı şişeyi, kadehleri doldurdu. Mitya han sahibine,

- Bir şişe daha getir, bir şişe daha! diye bağırdı.

Birlikte içmeye öylesine heyecanlı çağırdığı Polonyalı'yla kadeh tokuşturmayı bile unutup, hiç kimseyi beklemeden bir dikişte kadehindeki içkinin tümünü içti. Yüzü bir anda değişti. Odaya girdiği anda yüzünü kaplayan heyecanlı, acıklı anlatımın yerini çocuksu bir anlatım aldı. Bir anda uslanmış, yatışmıştı sanki. Odadakilerin yüzlerine çekin-

gen bir sevinçle bakıyor, ikide bir sinirli sinirli gülüyordu. Önce kovulup sonra yeniden içeri alınan, okşanan suçlu bir köpeğin duruşu vardı onda. Her şeyi unutmuştu sanki. Herkesin yüzüne heyecanla, çocuksu bir gülümsemeyle bakıyordu. Gruşenka'ya her bakışında gülümsüyordu. Sandalyesini onun koltuğuna iyice yanaştırmıştı. Nasıl birer insan olduklarını düşünmemekle birlikte, iki Polonyalı'yı da göz ucuyla incelemişti. Kanepede oturan "pane" mağrur duruşuyla, Polonyalı aksa-nıyla, özellikle piposuyla pek etkilemişti onu. "Pipo içiyor... İyi ediyor doğrusu..." diye geçirdi içinden. Neredeyse kırklık Polonyalının şiş yüzü, son derece küçük burnuyla, burnunun hemen altındaki boyalı, yüzüne küstah bir görünüm veren ipincecik bıyıkları Mitya'da herhangi bir ilgi uyandırmamıştı henüz. Hatta adamın Sibirya'da yaptırdığı, şakakları öne doğru pek biçimsiz taranmış, kötü perüğü bile Mitya'yı şaşırtmamıştı. Keyifli keyifli çevresine bakarken "Bu da böyle bir peruk işte, diye geçiriyordu içinden; böyle kullanılıyor demek." Odadakileri küstah bir tavırla süzen, konuşmaları sessiz bir hafifsemeyle dinleyen, görünüşte kanepede oturan Polonyalı'dan çok daha genç öteki Polonyalı da yalnızca boyunun kanepede oturan Polonyalıya oranla çok uzun olmasıyla çekmişti Mitya'nın dikkatini. "Ayağa kalkarsa iki metreyi bulur herifin boyu," diye geçirdi içinden. Ayrıca, bu uzun boylu Polonyalı'nın kanepede oturan pipolunun dostu, adamın "koruyucusu" olduğunu, onun emrinde çalıştığını da geçirdi aklından. Ne var ki bütün bunlardan da hoşlanıyordu Mitya. Küçük köpeğin hoşlanmadığı şey yoktu. Gruşenka'nın tavırlarından, üstü kapalı birkaç sözünden bir şey anlamamıştı. Heyecandan yüreği çarparak anladığı bir şey vardı: Gruşenka'nın ona iyi davrandığı, onu "bağışladığı," yanına oturttuğu... İçkisini yudumladığını görünce sevinçten kendinden geçmişti. Odadakilerin sessizliği birden şaşırtmıştı onu sanki. Meraklı gözlerle bakınıyordu. Gülen bakışı şöyle söylüyordu sanki: "Niçin böyle sessiz oturuyoruz? Niçin birşeyler söylemiyorsunuz baylar?"

Kalğanov onun bakışlarındaki bu soruyu anlamış gibi, Maksimov'u göstererek,

- Onun uydurduğu yalanlara gülüyorduk, cledi.

Mitya gözlerini Kalğanov'a dikti, sonra Maksimov'a baktı. Neye sevinmişse, birden donuk, kesik kesik gülümsemesi belirdi dudaklarında.

- Uydurduğu yalanlara mı? Ha, ha!

- Evet. Düşünün bir kez, bin sekiz yüz yirmi yıllarında süvarilerimizin toptan Polonyalı kadınlarla evlendiklerini söylüyor. Korkunç bir saçma, değil mi?

Mitya artık iyice coşmuştu.

- Polonyalı kadınlarla ha?

Kalğanov Mitya'nın Gruşenka'ya beslediği duyguların da, Polonya-lı'nın durumunun da pekâlâ farkındaydı ya, pek ilgilendiği yoktu bütün bunlarla. Daha çok Maksimov'la ilgileniyordu. Maksimov'la öyle uğramışlardı hana. Polonyalılarla da ilk kez burada karşılaşmıştı. Gruşenka'yı tanıyordu, hatta bir kez birisiyle ziyaretine gitmişti. Gruşenka o zaman pek yüz vermemişti ona. Ama burada tatlı tatlı bakıyordu delikanlıya. Mitya gelmeden, okşamıştı bile onu, ama Kalğanov pek ilgilenmemişti bununla. Şık giyimli, beyaz yüzü pek sevimli, gür kumral saçlı, yirmi yaşlarında bir gençti. Açık mavi gözlelerinde bir zekâ parıltısı vardı. Delikanlı kimi zaman pek çocukça konuşur, bakardı (bunun kendisi de farkındaydı, hiç sıkılmazdı bu huyundan) ama gene de gözlerinde yaşına göre çok daha ağırbaşlı, derin bir anlatım olurdu bazen. Her zaman yumuşak başlıydı ama, aslında tuhaf, kaprisli bir insandı. Arada bir yüzüne durgun, inatçı bir anlatım gelirdi: Yüzünüze bakar, dinlerdi sizi, ama o anda bambaşka şeyler düşünüyordur sanki... Kâh durgunlaşır, kâh incir çekirdeğini doldurmayacak bir şey için birden coşardı.

Sözcükleri tembel tembel uzatarak, ama son derece içten bir tavırla sürdürdü konuşmasını:

- Düşünün bir kere, dört gündür yanımda taşıyorum onu. Unutmamışsınızdır, hani kardeşiniz arabadan aşağı atmıştı onu. O zaman pek ilgilendirmişti beni bu davranışı, alıp köye götürdüm. Ama iyice saçmalamaya başladı, sıkılıyorum artık. Geri götürüyorum...

Pipolu Polonyalı Maksimov'a döndü.

- Pane ömründe bir Polonyalı kadının yüzünü görmemiştir, dedi. Olmayacak şeyler anlatıyor.

Pipolu Polonyalı'nın Rusçası aslında hiç de fena değildi; Rusça sözcükleri Lehçeye uydurup, değiştirerek konuşuyor, dilini bile bile bozuyordu.

Maksimov sırtıttı.

- Ben de bir Polonyalı kadınla evliydim.

Hemen Kalğanov atıldı.

- Siz de süvari miydiniz? Durmadan süvarilerden dem vuruyordunuz. Demek süvariydiniz?

Konuşulanları dikkatle dinleyen, soru dolu bakışlarını -kimbilir ne duyacağını umarak- konuşan adama yönelten Mitya,

- Öyle mi? diye haykırdı. Süvariydi demek! Ha, ha, ha!

Maksimov'a döndü.

- Hayır efendim, anlatayım size... Polonyalı küçük hanımlardan söz ediyordum... çok güzeldirler doğrusu, yürek dayanmaz... bizim

mızraklı süvarilerle ne güzel mazurka oynuyorlardı... Kızlar mazurkadan sonra hemen kucağına atlardı bizimkilerin... kedi gibi... beyaz, pamuk gibi bir kedi... kızın anası babası görür, ses çıkarmazdı... gençleri kendi hallerine bırakırlardı... delikanlı da devrisi sabah gider, kızı isterdi... evet isterdi, kih, kih kih!

Sandalyede oturan uzun boylu Polonyalı üst üste attığı ayaklarını değiştirerek,

- Pan laydak!* diye homurdandı.

Mitya'nın gözü adamın boyalı, kalın tabanı çamurlu, kocaman ayakkabısına takıldı. İki Polonyalı da gelişigüzel giyinmişlerdi. Gruşenka sinirlendi birden.

- Neden laydak oluyormuş bakalım? Ağzından çıkanı kulağı duymuyor bu adamın.

Pipolu Polonyalı, Gruşenka'ya,

- Sayın Agrippina, dedi. Pane Lehistan'da kibar kızları değil, ayak takımından yosmaları görmüş.

Sandalyede oturan uzun boylu Polonyalı küçümser bir tavırla,

- Belli öyle olduğu! dedi.

Gruşenka iyice kızmıştı.

- Al sana bir daha! Bırakın da konuşsun! Kendi aralarında konuşuyorlar, siz ne karışıyorsunuz? Eğlendiriyorlar bizi...

Peruklu Polonyalı Gruşenka'ya uzun uzun baktı,

- Benim karıştığım yok hanımefendi, dedi.

Gururlu bir tavırla susup gene piposunu çekmeye başladı.

Kalğanov, ortada pek önemli bir sorun varmış gibi yeniden heyecanlandı.

- Evet, evet, doğru söylüyor. Polonya'ya gittiği falan yok Maksimov'un. Gitmediğine göre de atıyor demektir! Polonya'da evlenmediniz zaten, değil mi?

- Hayır, Smolensk'de evlendim. Ama karımı annesi, teyzesi ve yetişkin bir oğlu olan bir akrabası kadınla birlikte bir mızraklı süvari getirdi... hem de Polonya'nın ta göbeğinden... sonra bana bıraktı onu. Bizim orada teğmendi. Çok iyi bir delikanlıydı. Önce kendi evlenmek istedi onunla, ama kızın total olduğu anlaşılınca vazgeçti...

Kalğanov yüksek sesle,

- Demek total bir kızla evlendiniz? diye sordu.

- Evet, total bir kızla. Aldattılar beni, sakladılar öyle olduğunu. Kızın yürürken mahsus hopladığını sandım... hep hoplaya hoplaya yürüyordu, çünkü, neşesinden öyle yapıyor sandım...

(*) Aşağılık adam - ç.n.

Kalğanov çocuksu bir sesle,

- Sizinle evleneceği için neşeliydi sandınız değil mi? diye bağırdı.

- Evet efendim. Oysa hiç de öyle değilmiş meğer... Evlendiğimiz günün akşamı itiraf etti, pek duygulu bir dille özür diledi. "Çocukken bir su birikintisinin üzerinden atlarken bacağını sakatlamış, kih, kih!

Kalğanov katıla katıla gülüyordu, neredeyse kanepeden yere yuvarlanacaktı. Gruşenka da gülüyordu. Mitya mutluydu. Kalğanov Mitya'ya dönerek, yüksek sesle,

- Bakın doğruyu söylüyor artık, dedi. Yalan değil bu son söylediği! Hem biliyor musunuz, iki kez evlenmiş, bu anlattığı birinci karısı. İkinci karısı ise bırakmış kaçmış onu, hâlâ da hayattaymış. Biliyor muydunuz bütün bunları?

Mitya, yüzünde büyük bir şaşkınlık, Maksimov'a döndü.

- Öyle mi?

Maksimov alçakgönüllü doğruladı:

- Evet efendim, bırakıp kaçtı beni. Bu da geldi başıma. Bir mösyo ile... İşin kötüsü, önce köyceğizimi kendi üzerine yaptırtmıştı. Sen okumuş adamsın, aç kalmazsın dedi. Sonra da yüzüstü bırakıp gitti. Saygıdeğer bir piskopos bir gün "ilk karın topaldı, ikincisinin ise ayakları yere değmiyor," demişti. Kih, kih!

Kalğanov coşmuştu.

- Dinleyin, dinleyin! Şu anda yalan söylüyorsa -çok yalan söyler- bizi eğlendirmek, neşelendirmek için yapıyordur bunu: Alçakça bir şey sayılamaz bu, değil mi? Biliyor musunuz, bazen seviyorum onu. Çok alçaktır, ama doğal bir alçaklığı var, ne dersiniz? İnsanlar bir çıkar uğruna alçaklık ederler, oysa o ortada bir neden yokken, içinden gelerek yapıyor bunu... Düşünün bir kez, dün yol boyunca, Gogol'ün *Ölü Canlar*'da ondan söz ettiğini iddia etti durdu. Anımsarsınız, toprak sahibi bir Maksimov vardır orada da, Nozdrev kırbaçla döver onu, bu yüzden de "içkiliyken, toprak sahibi Maksimov'u kırbaçladığı için" yargıcın karşısına çıkar. Anımsadınız değil mi? Sözde, kırbaçlanan o toprak sahibi Maksimov kendisiymiş öyle diyor! Olabilir mi böyle şey? Çiçikov'un gezisi en geç bin sekiz yüz yirmi yıllarına rastlıyor, yıllar tutmuyor bir kez... Kırbaçlanan Maksimov bu Maksimov olamaz. Öyle değil mi?

Kalğanov'un bu denli coşmasının nedenini anlamak güçtü. Oysa içtendi coşması. Mitya'yı pek igilendirmişti bu. Kahkahayla gülerek,

- Sopayı yemişse! diye haykırdı.

Birden Maksimov karıştı söze:

- Kırbaçlamadılar aslında, öyle işte...

- Ne demek, öyle işte? Kırbaçladılar mı kırbaçlamadılar mı?

Pipo için Polonyalı, sandalyede oturan uzun boylu arkadaşına döndü. Canı sıkkın bir tavırla,

- Ktura godzina, pane? (saat kaç?) diye sordu.

Beriki omuz silkti: İkisinin de saati yoktu. Gruşenka atıldı gene.

- Konuşmayalım mı yani? Bırakın konuşalım. Sizin canınız sıkılıyorsa bize ne?

Çatacak yer aradığı belliydi. Mitya biraz ayılır gibi oldu. Polonyalı bu kez öfkesini gizlemedi.

- Bir şey dediğim yok hanımefendi, bir şey demedim.

Gruşenka Maksimov'a döndü.

- Neyse canım... hadi anlat, diye bağırdı. Niçin sustunuz hepiniz?

Maksimov pek keyifli, biraz da kurularak,

- Anlatacak bir şey yok ki efendim, dedi, hepsi de saçma şeyler...

Zaten Gogol'ün kullandığı adların hepsi benzetmedir. Nozdrev'un asıl adı Nosov'du. Kuvşinnikov'un* adı ise aslına hiç benzemiyor, Şkornev'dir asıl adı onun. Fenardi gerçekten de Fenardi'ydi, ama İtalyan falan değil, bu adı kullanan Petrov adında bir Rus'tu. Matmazel Fenardi, romanda anlatıldığı gibi cici bici bir şeydi. Allı pullu, kısacık bir etekliği vardı. Yalnız, dört saat değil, topu topu dört dakikacık dönerdi ortada... herkesin başını döndürürdü...

- Niçin kırbaçladılar seni, onu söyle! diye bağırdı Kalganov.

- Piron'un yüzünden.

Mitya bağırdı bu kez:

- Hangi Piron'un yüzünden?

- Ünlü Fransız yazarı Piron, efendim. Panayıra gitmiştik. Meyhanede toplanmış içiyorduk. Beni de çağırmışlardı. Hemen hiciv şiirleri okumaya başladım: "Sen misin Boileau, bu ne gülünç kılık?" Boileau da maskeli baloya gitmeye hazırlandığını söylüyor; hi, hi. Alındılar. Hemen arkasından, bütün aydınların bildiği, daha acı bir dille yazılmış ikinci şiire geçtim:

Sen Safo'sun ben Phaon,

İtirazım yok buna,

Ama ne yazık,

Denize inen yolu bilmiyorsun.

Buna daha çok gücendiler. Küfretmeye başladılar. Ben de durumu düzeltelim diye pek anlamlı bir öykü, Fransız yazarı Piron'un, akademi üyeliliğine kabul edilmeyince, öç almak için mezar taşına yazılmak üzere hazırladığı yazının öyküsünü anlattım.

(*) Nozdrev burun deliği, Nos ise burun anlamına gelir. Kuvşin: Testi - ç.n.

Ci-gît Piron qui ne fut rien
Pas même académicien³

Çevremi sardılar, bastılar sopayı.

- Peki ama niçin? Neden?

Maksimov ağırbaşlı bir tavırla,

- Aydın olduğum için, dedi. İnsanın insanı dövmesi için neden mi arıyorsunuz!

Birden Gruşenka girdi araya:

- Bırakın artık bu çirkin şeyleri, yeter, dinlemek istemiyorum. Neşeli birşeyler anlatacaksınız sandım ben de...

Mitya ürktü, hemen kesti gülünceyi. Uzun boylu Polonyalı ayağa kalktı. Değersiz insanların arasında bulunmaktan canı sıkılan önemli bir kişinin tavrıyla, elleri arkasında odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

Gruşenka küçümsemeyle baktı ona.

- Şimdi de dolaşmaya başladı!

Mitya telaşlanmaya başlamıştı: Öte yandan, kanepede oturan Polonyalı'nın da öfkeli öfkeli ona baktığını farketmişti.

- Pane, diye haykırdı, içelim pane! Arkadaşınız da içsin bizimle!

Hemen üç kadeh aldı tepsiden, doldurdu.

- Polonya'nın onuruna, efendiler, Polonya'nın onuruna içiyorum! Kanepede oturan Polonyalı gururlu bir tavırla,

- Bu çok hoşuma gitti pane, dedi, içelim.

Mitya pek acele ediyordu.

- Öteki pane de... neydi adı? Hey sayın bay, al kadehini!

Kanepede oturan Polonyalı,

- Pane Vrublevski dedi.

Pane Vrublevski sallana sallana masanın yanına geldi, oturmadan kadehini aldı. Mitya kadehini havaya kaldırarak,

- Polonya'nın onuruna baylar! diye bağırdı. Yaşasın Polonya!

Üçü birlikte içtiler. Mitya şişeyi kaptı, üç kadehi yeniden doldurdu.

- Şimdi de Rusya'nın onuruna içelim baylar, kardeş olalım.

- Bizim kadehlerimizi de doldur, dedi Gruşenka. Ben de içmek istiyorum Rusya'nın onuruna.

Kalganov atıldı:

- Ben de.

Maksimov kih kih güldü.

3 Fransızca: Hayatta hiçbir şey, bir akademi üyesi bile olmayan Piron yaınaktadır burada.

- Ben de, ben de isterdim... Rusya'cığının, koca ninemizin onuruna.

- Hepimiz, hep birlikte! diye bağırdı Mitya. Hancı, birkaç şişe daha getir.

Mitya'nın beraberinde getirdiklerinden kalan üç şişeyi de getirdiler. Mitya doldurdu kadehleri.

- Rusya'nın onuruna, yaşasın Rusya! diye bağırdı.

Polonyalılarından başka herkes içti. Gruşenka bir dikişte bitirmişti kadehindeki içkiyi. Polonyalılar kadehlerini ellerine bile alınamışlardı.

- Ne oldu? diye sordu Mitya. Niçin içiniyorsunuz?

Vrublevski kadehini aldı, havaya kaldırdı, gür bir sesle,

- 1772 yılına kadar olan sınırlar içindeki Rusya'nın onuruna! dedi.

Öteki Polonyalı,

- Oto bardzo penkne! (Bu oldu işte!) diye bağırdı.

İkisi birden diktiler kadehlerini. Mitya:

- Ne aptal şeylersiniz paneller! diye söylendi.

Polonyalılar horoz gibi Mitya'nın üzerine yürüyerek bağırdılar:

- Pa - ne!

Vrublevski daha çok kızınıştı.

- İnsan anayurdunu sevmez mi? dedi.

Gruşenka ayağıyla yere vurarak, emreder bir sesle,

- Susun! diye haykırdı. Kavga etmeyin! Kavga istemiyorum!

Yüzü kıpkırını olmuştı, gözleri parlıyordu. İçtiği şampanyanın etkisiydi bu. Mitya birden dehşete kapıldı.

- Kusuruma bakmayın paneller, dedi. Kabahat bende. Bir daha yapmam. Vrublevski, pane Vrublevski bir daha yapmam!..

Gruşenka öfkeyle tersledi Mitya'yı:

- Bari sen sus, otur yerine, salak mısın nesin!

Herkes sustu, oturdular. Herkes birbirine bakıyordu. Gruşenka'nın sözlerinden hiçbir şey anlamayan Mitya,

- Baylar, diye başladı gene, bütün kabahat bende! Niçin boş oturuyoruz? Yeniden neşelenmemiz için birşeyler yapmamız gerekmez mi?..

Kalganov tembel tembel,

- Öf, gerçekten de çok sıkıcı... diye mırıldandı.

Maksimov kih kih güldü.

- Deminki gibi yirmi bir oynasak...

- Yirmi bir mi? dedi Mitya. Çok güzel! Paneller ister mi acaba?..

Kanepede oturan Polonyalı isteksiz,

- Puzno panel dedi.

Vrublevski arkadaşından yana çıktı:

- Doğru.

- Puzno mu? diye sordu Gruşenka. Ne demek puzno?

Kanepede oturan Polonyalı açıkladı:

- Geç oldu demektir efendim.

Gruşenka birden kızdı, tiz bir sesle,

- Yok geç olmuş, yok yapamazlarmış! diye bağırdı. Kendileri kös kös oturuyorlar... herkes de onlar gibi surat asmak zorunda sanki! Sen gelmeden önce de hep böyle, dut yemiş bülbül gibi susuyor, kasılıyorlardı Mitya...

Kanepede oturan Polonyalı,

- Tanrıçam benim! diye haykırdı. Tso muviş, to sen stane. Bidzen nelasken, i yestem smutni. (Benden hoşlanmadığınızı görmek üzüyor beni).

Mitya'ya döndü:

- Yestev gotov (ben hazırım).

Mitya cebinden paralarını çıkardı, iki yüz rublelik koydu masanın üzerine.

- Başla pane. Çok para kaybetmek istiyorum, hepsini de sen kazan. Al kâğıtları, kur bankı.

Kısa boylu Polonyalı ağırbaşlı,

- Kâğıtlar hancıdan olsun pane, dedi.

Vurblevski doğruladı:

- *To naylepsı sposub* (en iyi yol bu).

Mitya:

- Hancıdan mı? Pekâlâ, anladım, hancıdan olsun varsın, çok iyi söylediniz bunu! -Hancıya döndü.- Kâğıtları getir!

Hancı açılmamış bir deste kâğıt getirdi. Kızların yavaş yavaş toplandığını, dümbelek çalan Yahudi karılarının da gelmek üzere olduğunu söyledi Mitya'ya. Erzak yüklü araba ise görünürlerde yokmuş henüz. Mitya aceleyle kalktı yerinden, işleri yoluna koymak için koşarak yan odaya geçti. Ama ancak üç kız gelmişti daha. Mariya da yoktu. Mitya ne yapması gerektiğini, niçin oraya koştuğunu kendi de bilmiyordu. Sandıktan şeker, karamela çıkarıp kızlara dağıtmasını söyledi hancıya. Hemen arkasından,

- Az kaldı unutuyordum, Andrey'e de votka ver, diye ekledi. Andrey'e de votka ver! Gücendirdiın onu!

Tam bu sırada, peşinden koşarak gelen Maksimov dokundu Mitya'nın omzuna.

- Beş ruble verin bana, diye fısıldadı. Ben de yirmi bir oynamak istiyorum, kih, kih!

- Güzel, çok güzel! Alın size on ruble!

Mitya para destesini bir kez daha çıkardı cebinden, arasından bir on rublelik seçti.

- Bunu kaybedersen gene gel, olur mu?

Maksimov sevinçle,

- Ölü, diye fısıldadı.

Öteki odaya koştu. Mitya da geldi, beklettiği için özür diledi. Polonyalılar oturmuş, kâğıt destesini açmışlardı. Şimdi çok daha güler-yüzlü, hatta sevimli görünüyordular. Kanepede oturan Polonyalı piposunu değiştirmiş, kâğıtları dağıtmaya hazırlanıyordu. Yüzü ciddileşmişti. Vrublevski,

- Herkes yerini alsın *paneler!* dedi.

Kalganov oturduğu yerden,

- Hayır, artık oynamayacağını ben, diye seslendi. Demin elli rublemi üttüler.

Kanepede oturan Polonyalı Kalganov'u göstererek,

- *Pane* şanssızdı, dedi, ama belki şimdi güler ona şans...

Mitya heyecanlanmıştı.

- Banko ne kadar? diye sordu.

- Yüz, hatta iki yüz ruble, ne kadar vurursan hepsini karşılayacak kadar...

Mitya kahkahayla güldü.

- Bir milyon!

- *Pane* Podvisotski'yi duymuşsunuzdur belki *pane* yüzbaşı?

- Kimin nesiymiş?

- Varşova'da isteyen banko diyebilir. Podvisotski gelmiş oyun salonuna, bakmış bankta bin altın kadar var. Banko demiş. Oyunu yöneten "*Pane* Podvisotski, demiş, para mı süreceksin, yoksa kredinle mi oynuyorsun?" "*krediyle*" demiş Podvisotski. "*Çok güzel pane.*" Oyun yöneticisi "*Dur pane,*" demiş. Kutuyu çıkarıp bir milyon vermiş ona. "*buyur pane, bu da senin!*" Meğer bir milyon yok muymuş bankta! "*O kadar olduğunu bilmiyordum,*" demiş Podvisotski, "*sen onurunu koydun ortaya pane* Podvisotski, bizim de onurumuz vardır..." diye karşılık vermiş yönetici. Podvisotski almış bir milyonu.

- Yalan, dedi Kalganov.

- *Pane* Kalganov, kibar insanlar böyle konuşmazlar.

Mitya,

- Sana da bir milyon verir bir Polonyalı belki! dedi.

Ama hemen toparlandı.

Kusura bakmayın *pane*, gene kabalık ettim, özür dilerim. Verir, elbette verir, onur, Polski honor (Polonyalı onuru) bu... Görüyor musun nasıl Lehçe konuşuyorum? Ha, ha! Hadi, valeye on ruble vuruyorum.

Maksimov kih kih gülerek elindeki kâğıdı öne sürdü.

- Ben de kıza, sarışın güzel kızına, *ponenoçka*'ya bir ruble vuruyorum.

Böyle söyleyerek iyice öne eğildi, gizlice haç çıkardı. Mitya kazandı. Maksimov da kazandı. Mitya,

- İki misli! diye bağırdı.

Maksimov, bir ruble kazandığı için sevinçli,

- Ben gene bir ruble vuracağım, diye mırıldandı. Büyük oynamam ben, hep küçük oynarım.

- Kaybettim! diye bağırdı Mitya. Yedi *pe*'ye!..

Pe de uğurlu gelmedi Mitya'ya, gene kaybetti. Kalganov,

- Bırakın artık oyunu, dedi.

Mitya, parayı her seferinde bir kat artırarak *Pe*'ye oynuyordu.

- *Pe*'ye, *pe*'ye...

Her oynadığında da kaybediyordu. Oysa Maksimov birer ruble birer ruble kazanıyordu. Mitya avazı çıktıkınca,

- *Pe*'ye! diye bağırdı.

Kanepede oturan Polonyalı,

- İki yüz ruble kaybettin, dedi. İki yüz daha koyuyor musun?

- Nasıl? İki yüz ruble oldu mu? İki yüz daha sürüyorum öyleyse!

İki yüzün hepsini *pe*'ye oynuyorum!

Mitya cebinden iki yüzlük çıkardı, tam kızın üzerine atıyordu ki, Kalganov elini kâğıdın üzerine koydu: Gür bir sesle,

- Yeter artık! diye bağırdı.

Mitya, Kalganov'un yüzüne baktı.

- Ne oluyorsunuz?

- Öyle işte. Bırakacaksınız oyunu. Oynatmam!

- Nedenmiş o?

Mitya şaşkın şaşkın bakıyordu Kalganov'un yüzüne. Gruşenka tuhaf bir sesle,

- Bırak Mitya, dedi, belki de doğru söylüyor Kalganov. Zaten yeterince kaybettin.

İki Polonyalı ayağa kalktılar. Gücendikleri belliydi. Kısa boylusu Kalganov'a sert sert bakarak,

- *Jartıyer pane?* (Şaka mı ediyorsun?) dedi.

Vrublevski de bağırdı Kalganov'a:

- *Yak sen povajaş o robits, pane!* (Nasıl cüret edebiliyorsun buna!)

- Susun, bağırmayın! diye haykırdı Gruşenka. Ah sizi gidi Hint horozları sizi!

Mitya sırayla herkesin yüzüne bakıyordu. Ama Gruşenka'nın yüzündeki bir şey birden şaşırttı onu. O anda yepyeni bir düşünce geldi

aklına. Tuhaf bir düşünceydi bu!

Öfkeden yüzü kıpkırmızı olan kısa boylu Polonyalı,
- *Pani Agrippina!* diye başladı.

Ama tam bu anda Mitya yanına gelip omuzuna dokundu.

- Bir şey söylememe izin verir misiniz sayın bayım?

- *Çevo htseş, pane?* (Ne istiyorsun?)

- Öteki odada iki sözcük söyleyeceğim sana, çok hoşlanacağın iki sözcük.

Kısa boylu Polonyalı şaşırınıştı, Mitya'nın yüzüne ürkek ürkek bakıyordu. Ama hemen kabul etti Mitya'nın önerisini, ama Vrublevski'nin de gelmesi koşuluyla.

- Muhafız olarak mı? dedi Mitya. Gelsin bakalım. O da gerekli bize zaten! Onun da gelmesi gerekiyor! Hadi *paneler*, yürüyün!

Gruşenka telaşlı,

- Nereye gidiyorsunuz? diye sordu.

Mitya,

- Şimdi döneceğiz, dedi.

Yüzünde bir gözüpeklik, aşırı bir yüreklilik pırıltısı vardı. Oysa bir saat önce odaya girdiğinde hiç de böyle değildi yüzü. Polonyalıları kızların toplandığı, masanın hazırlandığı büyük odaya değil; sağdaki yatak odasına, irili ufaklı sandıklarla, üzerlerine basma yastıklar yığılmış iki karyolanın bulunduğu odaya götürdü. Köşedeki küçük, boyasız masanın üzerinde mum yanıyordu. Polonyalıyla Mitya bu masaya karşı karşıya oturdular. İrikıyım Vrublevski ise ellerini arkasına koymuş, yanda dikiliyordu. Polonyalılar Mitya'ya ciddi, ama merakla bakıyorlardı. Kısa boylusu,

- Buyrun, ne istiyorsunuz benden? dedi.

- İstedğim şu, diye başladı Mitya, sözü uzatmayacağım *pane*: Al sana para, -elini cebine soktu, paraları çıkardı- istersen üç binin hepsini al, dilediğin yere git.

Polonyalı dikkat kesilmiş, Mitya'nın gözlerinin içine bakıyordu.

- Üç bin mi dediniz *pane*?

Vrublevski ile bakıştılar.

- Evet, üç bin! Bak *pane*, kafası çalışan bir insana benziyorsun. Üç bini al, çekip git buradan, Vrublevski'yi de götür. Duydun mu? Ama şimdi, hemen şimdi gideceksin, bir daha hiç görünmeyeceksin burarlarda, şu kapıdan çıkacaksın. İçeride bir şeyin var mı: Palton, kürkün falan? Getireyim sana neyin varsa. Hemen bir troyka hazırlarlar... *do vidzenya*,⁴ der gidersiniz. Olur mu?

4 Allahısmarladık.

Mitya yanıt bekliyordu. Olumlu yanıt alacağından hiç kuşkusu yoktu. Polonyalı'nın yüzünde aşırı kararlı bir anlatım bir an görünüp kayboldu.

- Parayı nasıl alacağım *pane*? dedi.

- Beş yüz rublesini kapora olarak hemen şimdi vereceğim; geri kalan iki bin beş yüzü de yarın kentte... Yemin ederim alacaksın bu parayı, ne yapıp yapıp tamamlayacağım üç bini!

Mitya sesini yükseltmişti. Polonyalılar gene bakıştılar. Kısa boylusunun yüzü değişmeye, kötü bir anlatımla kaplanmaya başlamıştı. Mitya durumun kötüye gittiğini sezinleyerek,

- Yedi yüz, şimdi yedi yüz ruble vereceğim, dedi, beş yüz değil. Ne oluyorsun *pane*? İnanmıyor musun bana? Üç bin rubleyi hemen çıkarıp verecek değilim ya? Vermesine veririm ama ya yarın döner gelirsen... Hem şimdi üç bin ruble yok yanımda, evde paralarımı...

Mitya'nın cesareti gittikçe kırılıyordu.

- Vallahi evde paralarım... diye ekledi. Saklıyorum...

Kısa boylu Polonyalı'nın yüzü birden gururlu bir anlatımla kaplandı. Alaylı,

- Başka bir dileğin var mı? diye sordu. *Pfe! Pfe!* (Ayıp ayıp!)

Yere tükürdü. Vrublevski de tükürdü. Mitya, her şeyin bittiğini sezinlemiş gibi, umutsuzca,

- Gruşenka'dan daha çok sızdırabileceğini düşündüğün için tükürüyorsun yere, dedi. Pis beleşçiler!

Kısa boylu Polonyalı'nın yüzü kıpkırmızı oldu.

- *Yestem do jivego dotknentnım!* (Bu kadarına dayananam artık!)

Son derece öfkeli, çabuk adımlarla çıktı odadan. Vrublevski de yalpa vurarak peşinden yürüdü. En arkadan bozulmuş, şaşkın bir durumda Mitya çıktı. Gruşenka'dan korkuyordu. Polonyalı'nın içeri girer girmez bağıra bağıra her şeyi anlatmaya başlayacağını sezinlemişti. Yanılmamıştı. Polonyalı, içeri girince sahnedeymiş gibi Gruşenka'nın önünde dikildi. Yüksek sesle,

- *Pani Agrippina, yestem do jivego dotknentnım!* dedi.

Ama Gruşenka için bardağı taşıran son damla oldu bu.

- Rusça konuş, Rusça! diye bağırdı. Ağzından bir tek Lehçe sözcük daha çıkmasın! Eskiden Rusça konuşurdun, beş yılda unuttun mu yoksa!

Öfkeden kıpkırmızı olmuştu Gruşenka'nın yüzü.

- *Pani Agrippina...*

- Benim adım Agrafena'dır; Gruşenka da diyebilirsin. Ya Rusça konuş, ya da dinlemem seni!

Polonyalı, Rusça sözcükleri eze büze, tane tane konuşarak,

- *Pani Agrafena*, diye başladı, eskiyi unutmak, bugüne kadar olanları bağışlamak için gelmişim buraya...

Gururunun incinmesi pek öfkelenirinişti onu, burnundan soluyordu.

Gruşenka ayağa kalkarak sözünü kesti:

- Bağışlamak mı? Sen mi bağışlayacaksın beni?

- *Tak yest, pani* (evet efendim), gururu için yaşayan bir insanım ben. Ama âşıklerini görünce *ya bilem zdvizyonu* (şaşırdım). Öteki odada *pane* Mitya buradan gitmem için üç bin ruble verdi bana. Yüzüne tükürdüm.

Gruşenka,

- Nasıl? diye haykırdı. Beni bırakıman için para mı vermeye kalktı sana? Doğru mu bu Mitya? Nasıl cesaret edebildin böyle bir şeye? Satılık mıyım ben?

- *Pane, pane*, diye bağırdı Mitya. Temiz, tertemizdir Gruşenka. Hiçbir zaman âşığı olmadım onun. Saçmalıyorsun...

Gruşenka bağırarak kaptı sözü Mitya'nın ağzından:

- Ne cesaretle ona karşı savunuyorsun beni! Erdemimden, ya da Kuzma'dan korkumdan temiz kalmadım ben... bu alçağın karşısına alnını açık çıkabilmek, ağzının payını verebilmek için kötü yola sapmadın... Gerçekten de para aldı mı senden?

- Almaz olur mu hiç? diye bağırdı Mitya. Yalnız, üç binin hepsini peşin istedi, oysa ben kapora olarak yedi yüz ruble veriyordum.

- Anlaşıldı artık: Paralı olduğumu duyunca evlenmeye geldi benimle!

Polonyalı,

- *Pani Agrippina*, diye bağırdı. Ben bir şövalyeyim, kıszadeyim, aşağılık serserinin biri değil! Seninle evlenmek için geldim buraya. Oysa çok değişmiş buldum seni. Yüzsüz, şımarık bir kadın olup çıkmışsın.

Gruşenka iyice öfkelenmişti.

- Öyleyse defol, geldiğin yere dön! Söyleyeceğim, hemen şimdi kapı dışarı edecekler seni! Ah ne aptalmışım, boş yere beş yıl acı çektim! Hem ben, onun için çekmedim ki bunca acıyı: Hırslımdan yiyip bitirdim kendimi! Bu o değil hem! böyle miydi ki o? Onun babası falan olmalı bu! Nerede yaptırdın o peruğu? Öteki şahindi, bu ise ürkek bir ördek... O gülerdi hep, şarkılar söylerdi bana... Beş yıl, tam beş yıl ağladın, gözyaşı döktüm. Ah ne aptal, aşağılık, sıkılmaz bir insanımsın!

Koltuğa çöküp yüzünü elleriyle kapadı. Tam o anda soldaki bitişik odadan, sonunda toplanabilen Mokroye'li kızlar korosunun söylediği bir oyun havası duyuldu. Vrublevski bağırdı birden.

- Rezalet bu! Hancı, atsana şu hayâsızları dışarı!

Bağırıp çağırmalardan konuklarının kavga ettiğini anlayıp, uzun zamandır kapıdan içeriyi gözetleyen hancı hemen odaya daldı. Kaba bir tavırla Vrublevski'ye döndü.

- Ne bağırıp duruyorsun öyle?

Vrublevski,

- Hayvan herif! diye bağırdı.

- Hayvan herif mi? Demin nasıl kâğıtlarla oynadığını unuttun mu?

Hiç açılmamış bir deste verdim sana, benim verdiğim desteyi sakladın! Kendi işaretli kâğıtlarınla oynadın! Bu kâğıtlar yüzünden Sibiryayı boylatabilirim sana, haberin var mı bundan? Kalpazanlık neyse bu da odur...

Hancı kanepenin yanına gitti, elini arkalığiyla oturulan bölümün arasına sokup, açılmamış bir deste kâğıt çıkardı. Desteyi havaya kaldırıp herkese gösterdi.

- İşte benim getirdiğim kâğıtlar, hiç açılmamış! Bu desteyi oraya nasıl attığını, yerine kendininkini koyduğunu gördüm. Pane değil, sokak serserisisin sen!

Kalganov,

- Ben de öteki pane'nin iki kez kâğıt çaldığını gördüm, diye haykırdı.

Gruşenka, utançtan yüzü kızararak ellerini birbirine vurdu.

- Aman ne yüzkarası! diye bağırdı. Aman ne iğrenç şey! Tanrım, ne biçim bir insan olmuş bu!

- Oysa ben de sanıyordum ki, dedi Mitya.

Ama sözünü bitirmesine kalmadı... bozulan, öfkesinden gözü dönen Vrublevski yumruğunu kaldırıp Gruşenka'ya doğru yürüdü.

- Orospu! diye bağırdı.

Mitya arkadan üzerine atıldı, kaptığı gibi havaya kaldırdı onu, biraz önce konuştukları sağdaki odaya götürdü. Hemen döndü. Heyecandan tıkanacak gibi oluyordu.

- Yere serdin onu! dedi. Rahat durmuyor kerata, ama kolay kolay gelemes buraya artık!..

Kapının bir kanadını kapadı, ötekini ardına dek açık tutarak, kısa boylu Polonyalı'ya seslendi:

- Siz de buyurmaz mısınız efendim!

Han sahibi,

- Dmitri Fyodoroviç dedi, oyunda üttükleri paraları çek al elierinden. Hırsızlıktan farkı yok çünkü yaptıklarının.

Birden Kalganov atıldı:

- Ben elli rublemi istemiyorum.

- Ben de iki yüz rublemi almayacağım! dedi Mitya. İstemem, onunla avunsun. Gruşenka,

- Çok güzel, Mitya! diye haykırdı. Aferin sana!

Sesinde müthiş bir öfke vardı. Öfkeden yüzü mosmor olan, ama kibirli tavrını gene de bırakmayan kısa boylu Polonyalı kapıya doğru yürüdü, yarı yolda birden durdu, Gruşenka'ya döndü,

- Sayın bayan, dedi, benimle gelmek istiyorsan, buyur gel, yok istemiyorsan, hoşçakal!

Öfkesinden, gururundan oflaya puflaya olanca kibiriyle, kapıya yürüdü. Tuhaf kişiliği olan bir insandı: Bütün bu olanlardan sonra bile Gruşenka'nın arkasından geleceğini umuyordu... öylesine beğeniyordu kendini. Mitya, o çıkınca, hızla kapadı kapıyı.

Kalганov,

- Kilitleyin onları içeride, dedi.

Ama tam o anda kapı içeriden kilitlendi. Gruşenka gene öfkeli, haşın bir sesle,

- Çok güzel! diye haykırdı. Çok güzel! Yerleri orası!

8 KÂBUS

Çılgınca bir eğlence başladı. Herkes neşeye kapıp koyverdi kendini. İçki getirsinler diye önce Gruşenka bağırmıştı: "İçmek istiyorum, geçen seferki gibi körkütük sarhoş oluncaya dek içeceğim. Anımsıyor musun Mitya, ne eğlenmiştik o zaman, anımsıyor musun?" Mitya kendinde değildi sanki. "Mutluluğunun" yaklaştığını sezinliyordu. Bununla birlikte, Gruşenka yanına hiç yaklaştırmıyordu onu: "Git, eğlenmene bak, herkes dans etsin, eğlensin," diye bağıırıyordu. Söyle, o zamanki gibi "sıcacık kulübemde"yi söyleyip oynasınlar: İyice coşmuştu Gruşenka. Mitya sağa sola koşup emirler veriyordu. Koro bitişik odada toplanmıştı. Konukların oturduğu oda bu iş için dardı. Hem basma bir perdeyle ortadan ikiye bölünmüştü. Bu bölmenin arkasında da, üzerine gene basma yastıklar yığılmış kocaman bir kar-yola vardı. Zaten hanın "temiz" dört odası da karyolalıydı. Gruşenka, Mitya'nın onun için kapının yanına getirdiği koltuğa yerleşti: Önceki gelişlerinde de burada oturmuş, koroyu, dansları buradan seyretmişti. Gene kızlar toplanmıştı. Keman, dümbelek çalan Yahudi kadınları da gelmişti. Sabırsızlıkla beklenen, içki ve yiyecekler yüklü araba da geldi sonunda. Mitya oraya buraya koşup duruyordu. Çoktan yattıkları halde gürültüye uyanıp, bir ay önceki gibi bol içki, yiyecek veri-

len bir eğlencenin kokusunu alan kadınlı erkekli köylüler odaya dolmuşlardı. Mitya geçen seferden tanıdığı köylülere “hoşgeldiniz” diyor, hepsiyle ayrı ayrı kucaklaşıyor, önüne gelenin bardağını dolduruyordu. Şampanyaya daha çok kızlar üşüşüyorlardı. Erkekler romla konyaktan, en çok da sıcak punçtan hoşlanıyorlardı. Mitya hancıya, kızların hepsine kakao yapılmasını, her gelene yetecek kadar çayla punç olması için üç semaverin sabaha dek yakılmasını emretmişti. Sözün kısası, bir kargaşalıktır başlamıştı. Ama Mitya mutluydu. Gürültü arttıkça neşesi de artıyordu. O sırada köylünün biri para isteseydi ondan cebindeki desteyi çıkarır, hiç hesap etmeden, önüne gelene bir iki dağıtırdı. Han sahibi Trifon Borisic da bunu sezinlediği için bir an ayrılmıyordu Mitya’nın yanından. Yatmaktan vazgeçmiş, pek az içiyor (topu topu bir bardak punç içmişti), Mitya’nın çıkarlarını -kendince- koruyordu... Gerekli anlarda tatlılıkla, alttan alarak durduruyordu onu; “o zamanki” gibi köylülere “sigara, Ren şarabı,” hele -Tanrı korusun- para vermesine engel olmaya çalışıyordu. Kızların likör içmeleri, şeker yemeleri canını pek sıkıyordu: “Hepsi de mendebur, iğrenç yaratıklardır bunların Dmitri Fyodoroviç, diyor; tekmeyle kovarın onları her zaman, bunu bile kendilerine bir onur sayarlar. Böyle insandır bunlar işte!” Mitya, Andrey’i bir kez daha anımsadı, punç yolladı ona. Yumuşak, duygulu bir sesle, “Demin gücendirdim Andrey’i,” diye yineliyordu. Kalganov önce içmek istememiş, kızlar korosundan da pek hoşlanmamıştı; ama iki büyük kadeh şampanya içtikten sonra iyice neşelenmiş, odalarda dolaşıyor, kahkahalarla gülüyor, şarkıları da, müziği de beğeniyor, övüyordu. Hayatından pek memnun olan çakırkeyf Maksimov peşinden hiç ayrılmıyordu. İçkinin etkisiyle başı hafiften dönmeye başlayan Gruşenka bir ara Mitya’ya Kalganov’u göstermiş, “Ne hoş, sevimli bir çocuk!” demiş; Mitya da hemen koşup Kalganov’la Maksimov’u öpmüştü. Çok şey sezinliyor gibiydi; henüz bir açıklamada bulunmamıştı ona Gruşenka, hatta konuşmayı mahsus sonraya bırakır gibiydi. Yalnızca arada bir tatlı tatlı bakıyordu yüzüne. Sonunda kolundan sıkıca tuttu, kendine çekti. Kapının yanındaki koltukta oturuyordu hâlâ.

- Demin ne girişti o, ha? diye sordu. Ödüm koptu! Beni ona bırakmaya nasıl razı olabildin? Bırakabilecek miydin beni?

Mitya’nın gözlerinin içi gülüyordu.

- Mutluluğuna engel olmak istemiyordum! dedi.

Ama Gruşenka’nın beklediği yanıt bu değildi. Gene kovdu yanından Mitya’yı.

- Hadi git... eğlen... ama ağlama, gene çağıracağım seni.

Mitya koşarak gitti. Gruşenka gene şarkı dinlemeye, dansları sey-

retmeye koyuldu. Bir yandan da Mitya'yı kolluyordu. On beş dakika sonra gene yanına çağırıldı onu. Koşarak geldi Mitya.

- Hadi şimdi yanıma otur, buraya geldiğimi nasıl öğrendin, onu anlat bana. Kim söyledi sana?

Mitya anlatmaya başladı. Konuşması karmakarışık, heyecanlı, bir tuhaftı. İkide bir duruyor, kaşlarını çatıyor, düşünceye dahiyordu.

- Önemli değil... bir hasta bıraktım orada da. İyileşse, iyileşeceğini bilsem gözümü kırpmadan hayatımın on yılını verirdim!

- Hastaysa, Tanrı şifalar versin. Gerçekten de yarın sabah intihar mı edecektin, ne akılsız bir şeysin! Niçin? Ne oldu ki? -Gruşenka'nın dili gittikçe peltekleşiyordu.- Ama senin gibi akılsızlara bayılırım doğrusu. Benim için her şeyi göze alırsın demek, öyle mi? Ah budala, yarın gerçekten intihar edecektin ha! Olmaz, o kadar acele etme bakalım, yarın bir sözcük söylerim sana belki... bugün söylemeyeceğim, yarın... Bugün söyleyeyim çok isterdin değil mi? Hayır, bugün söylemem... Hadi şimdi git, eğlen.

Bir keresinde de şaşkın, telaşlı bir tavırla çağırıldı onu yanına. Gözlerinin içine bakarak,

- Niçin sıkılıyor canın? dedi. Derdin ne? Üzgün görüyorum seni... Bir şeye üzülüyorsun. Gerçi köylülerle öpüşüyor, neşeyle bağırıp çağırıyorsun ya, üzgünsün, farkındayım... Neşelen, ben neşeliyim, sen de neşelen... Burada birisini seviyorum, bil bakayım kimi?.. Ay, şuna bak: Benim çocuk uyudu, sızdı kaldı yavru.

Çocuk dediği Kalganov'du: Gerçekten de kanepede sızmıştı. Yalnızca içkinin etkisiyle sızmamıştı; birden nedense canı sıkılmış, ya da kendi deyimiyle "efkârlanmıştı." İçilen her kadehle gittikçe hayâsızlaşan şarkılar sonunda tiksindirmişti onu. Danslar da öyleydi: İki kız ayı postuna bürünmüş, cıvı cıvı bir kız olan Stepanida da elinde bir sopayla "oynatıyordu" onları. "Daha canlı, Mariya, diye bağırıyordu, yoksa değneği yersin sırtına!" Sonunda aylar, odayı dolduran köylülerin kahkahaları arasında çirkin bir biçimde yere yuvarlandılar. Gruşenka, yüzünde mutlu bir anlatım, ciddi bir tavırla "Bırakın eğleninler, diyordu, böyle bir fırsat geçmez ellerine bir daha; eğlenin zavallılar." Kalganov, üzerine çamur bulaşmış gibi keyifsiz görünüyordu. Odadan çıkarken "Ne çirkin şeyler, diye geçirdi içinden, kaba halk eğlencesi... İlkbaharda gece sabahlara dek de böyle eğleniyorlar işte..." Hele köye gelen bir "bey"ın kızlara çeşitli sorular sormasını anlatan, hareketli bir dansla söylenen, "yeni" bir şarkıdan hiç hoşlanmadı:

Bey sordu kızlara:

"Beni seviyor musunuz?" diye.

Ama kızlar, beyi sevmeyeceklerini anlamışlar:

Bey çok döver beni,
Ben sevemem onu.

Sonra bir Çingene (Çingene derken birinci hecenin üzerine özel-
likle basılıyordu) geçiyormuş oradan:

Çingene sordu kızlara:
“Beni seviyor musunuz?” diye.

Ama Çingeneyi de sevmemişlermiş.

Çingene çalar cırpar
Ben de ağlar dururum.

Kızlara aynı soruyu soran birçok kimse geçmiş; bir er bile:

Er sordu kızlara:
“Beni seviyor musunuz?” diye.

Ama eri hor görerek terslemişler:

Er, sırtında çanta, gidecek,
Ben de arkasından...

Sansürün izin vermeyeceği sözler açık açık söylendi burada; dinle-
yiciler coştular... Sonunda bir tüccar gelmiş:

Tüccar sordu kızlara,
“Beni seviyor musunuz?” diye.

Kızların tüccarı pek sevdikleri anlaşılmış:

Tüccar para kazanacak,
Beni ece gibi yaşatacak.

Kalğanov iyice öfkelenmişti. Yüksek sesle,

- Daha yeni türedi bu şarkı, dedi, kimden öğrenirler bunları? Ya-
hudiyle demiryolu işçisini unuttular; oysa hepsinden baskın onlardır.

Canının sıkıldığını söyledi, geçip kanepeye oturdu, birden uykuya
daldı. Sevimli yüzü soldu, başı yastığa düştü. Gruşenka Mitya'yı
onun yanına götürdü.

- Bak ne güzel çocuk, dedi. Demin saçlarını taradım. Pamuk gibi
saçları var, hem gür mü gür...

Sonra eğilip, delikanlının alnından öptü. Kalğanov gözlerini açtı,
Gruşenka'ya baktı, hafifçe doğrulup, son derece soğukkanlı, Maksi-
mov'un nerede olduğunu sordu. Gruşenka gülümsedi.

- Bakın hele kimi arıyor! Biraz da benimle otur Mitya, koş bak bakalım Maksimov'u nerede.

Maksimov kızların yanındaydı. Hiç ayrılmıyordu yanlarından. Yalnızca, arada bir koşarak kadehine likör doldurmaya gidiyordu... Kaşla göz arasında iki fincan da kakao devirmişti. Küçücük yüzü kızarmış, burnu morarmıştı. Gözleri buğulu, baygın baygın bakıyordu. Koşarak Gruşenka ile Kalganov'un yanına geldi, sabotyera oynamak istediğini söyledi.

- Bu çeşit kibar sosyete danslarını çocukken öğrettiler bana efendim...

- Hadi koş Mitya, sen de onunla git. Dansını buradan seyredeceğim.

Kalganov Gruşenka'nın, yanında kalması önerisini son derece saf bir tavırla reddetti:

- Olmaz, ben de gideceğim seyretmeye, ben de gideceğim.

Hep birlikte gittiler. Maksimov gerçekten de oynadı ama Mitya'dan başka hemen hiç kimseyi coşturmadı oyunu. Dans havada zıplayıp dönmekle başlıyor, öyle de bitiyordu. Maksimov her zıplayışında ayak tabanına eliyle vuruyordu. Kalganov hiç hoşlanmadı, oysa Mitya kucaklayıp şapur-şupur öptü Maksimov'u.

- Sağolasın... çok yoruldun. Niçin baktın o yana, şeker mi istedin yoksa? Belki puro istiyorsundur, ha?

- Bir sigara olursa...

- Bir şey içmez misin?

- Likör... Çikolatalı şekeriniz yok muydu acaba?

- Masanın üzeri dolu, beğendiğini al. Ne kadar istiyorsan al canım!

- Bir tane vanilyalı alayım yeter... ihtiyarlar vanilyalı şekeri sever... kih, kih!

- Yok anam babam, vanilyalı yok.

Maksimov birden Mitya'nın kulağına eğildi.

- Bakın! Şey, şu kız...Mariyacık var ya... kih kih, bir iyilik yapıp beni onunla tanıştırsaydınız...

- İstedğin şeye bak! Olmaz canım, olmaz!

Maksimov boynunu büktü.

- Kimseye bir kötülüğüm dokunmaz benim efendim.

- Pekâlâ, pekâlâ. Buraya yalnızca dansetmek, şarkı söylemek için geldiler, ama olsun! Acele etme yalnız... Şimdi ye, iç, şarkı söyle, eğlen. Para gerekli mi?

Maksimov gülümsedi.

- Sonra belki efendim.

- Pekâlâ, pekâlâ...

Mitya'nın alnı ateş gibiydi. Ahşap balkona çıktı. Temiz hava can-

landırdı onu. Balkonun köşesinde, karanlıkta yalnız başına duruyordu. Birden başını ellerinin arasına aldı. Dağınık düşünceleri bir anda toplanmış, duyguları birleşmiş, her şeyi aydınlatıvermişlerdi. Dehşet verici, ürkütücü bir aydınlıktı bu! “İntihar edeceksem şu anda etmeliyim, diye geçti aklımdan. Gidip tabancayı almalı, şurada, şu pis, iğrenç, karanlık köşede her şeyi bitinmeliyim.” Bir dakika kararsızlık içinde bekledi. Buraya koşarken arkasında yüzkarası, hırsızlık, bir de kan, kan vardı!.. Ama o zaman daha rahattı içi, daha az acı çekiyordu! Zaten her şey bitmişti o zaman: Gruşenka’yı kaybetmişti çünkü, öyle bir kimse yoktu onun için artık.. bu yüzden, kendi kendine verdiği ceza daha bir hafif geliyordu ona. Hiç değilse bunun zorunlu, kaçınılmaz bir şey olduğu inancındaydı. Çünkü yaşamasına bir neden kalmamıştı artık. Ya şimdi! Şimdi öyle miydi? Kâbus sona ermişti artık: Gruşenka’nın hayatında büyük yeri olan “ilk gözağrısı” hiç iz bırakmadan kayıplara karışmıştı. Ürkütücü hayal birden küçücük, gülünç bir oyuncak bebek oluvermişti. Elinden tutup yatak odasına götürmüşler, üzerine kapıyı kilitlemişlerdi. Bir daha geri gelemezdi artık. Gruşenka utanıyordu şimdi. Kimi sevdiğini gözlerinden okuyordu Mitya. Yeter ki yaşasındı şimdi, ama... ama yaşayamazdı, ah, ne dehşet verici bir şeydi bu “Tanrım, duvarın dibinde yatanı kaldır ayağa! Bu büyük acıdan kurtar beni! Benim gibi günahkârlar için de çok mucizeler göstermişsindir Tanrım! Ah, ne olur yaşasın ihtiyar! Ah, geri kalan yüzkaramı silerdim! Çaldığın parayı sahibine geri verirdim. Ne yapar yapar, üstünü tamamlar geri verirdim parasını... Yüzkaramın izi yalnız yüreğimde kalırdı! Ama hayır, hayır, olmaya-cak hayal bunlar! Ah, yerin dibine batsın hepsi!”

Ama gene de parlak bir umut ışığı parlamıştı karanlıkta. İçeri, gene onun, ömrünün sonuna dek ecesi olacak kadının yanına koştu. “Yüzkarasının verdiği acılar içinde bile olsam, onun beni bir saat, bir dakika sevmesi bütün ömre değmez mi?” Bu tuhaf sorudan başka hiçbir şey yoktu kafasında. “Onun yanına gitmeliyim, onu görmeli, dinlemeli, başka hiçbir şey düşünmemeli, bir gece, bir saat, bir dakika için bile olsa her şeyi unutmalıyım!” Tam içeri girerken han sahibi Trifon Borisic’la karşılaştı. Han sahibi biraz üzgün, telaşlıydı. Mitya’yı aramaya çıktığı belliydi.

- Ne o Borisic, beni mi arıyorsun?

Han sahibi durakladı.

- Yoo, niçin arayayım sizi? Peki siz... siz neredeydiniz efendim?

- Pek keyifsiz görünüyorsun. Bir şeye mi kızdın? Azıcık sabret, yatacaksın... Saat kaç?

- Üçü geçti, beki de dört olmuştur.

- Bitireceğiz, bitireceğiz.

- Rica ederim efendim, hiç önemli değil. İstedığınız kadar eğlenebilirsiniz...

Mitya “nesi var bu adamın?” diye geçirdi içinden. Koşarak içeri, kızların oyun oynadıkları odaya girdi. Ama Gruşenka yoktu orada. Mavi odada da yoktu. Kalganov yalnız başına uyukluyordu kanepede. Mitya perdenin arkasına baktı. Gruşenka oradaydı. Köşedeki sandığın üzerinde oturmuş, başını yanındaki karyolaya dayamış, kimse duymasın diye alçak sesle içli içli ağlıyordu. Mitya’yı görünce eliyle işaret edip yanına çağırdı onu. Mitya koşarak geldi. Gruşenka genç adamın elini tutup kuvvetlice sıktı.

- Mitya, Mitya, diye fısıldadı. Seviyordum onu, seviyordum. Beş yıldır, evet beş yıldır seviyordum onu! Sevdiğim o muydu, yoksa içimdeki kini mi seviyordum öyle? Hayır, onu seviyordum! Ah, evet onu! Onu değil de içimdeki kini sevdiğimi söylersem yalan söylemiş olurum! Mitya, on yedi yaşındaydım o zaman. Öylesine tatlı dilliydi, öylesine neşeliydi ki... şarkılar söylerdi bana hep... Belki de cahillüğimden öyle görüyordum onu... Ya şimdi... sanki o değil... Yüzü bile benzemiyor. İlk görünce tanıyamadım. Timofey’le buraya gelirken yolda hep düşünüyordum: “Nasıl karşılaşacağız? Ne söyleyeceğim ona? Birbirimize nasıl bakacağız...” Kalbim küt küt vuruyordu. Ama onu görünce üzerime bir kova bulaşık suyu dökülmüş gibi oldum. Öylesine bilgiç bir tavırla, kibirli konuşuyordu ki... Öylesine çalınlı karşıladı beni ki, şaşırdım kaldım. Söyleyecek söz bulamadım. Önce o sırık gibi Polonyalı’dan utanıyor sandım. İkisine bakıp bakıp şöyle düşünüyordum: “Niçin konuşacak bir şey bulamıyorum onunla?” Sana bir şey söyleyeyim mi Mitya, o zaman beni bırakıp evlendiği karısı böyle yaptı onu... Utanç verici bir şey bu Mitya! Ah, utanıyorum Mitya, çok utanıyorum, kendimden iğreniyorum! Bu beş yıla lanet olsun, lanet olsun!

Gruşenka gene hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başladı. Ama Mitya’nın elini de bırakmıyordu. Başını kaldırarak birden,

- Dur Mitya’cığın, dur canım, gitire, bir şey söyleyeceğim sana, diye fısıldadı. Söylesene, kimi seviyorum ben? Burada birini seviyorum. Kimdir bu? İşte bunu söyle bana.

Ağlamaktan şişmiş yüzünde bir gülümseme belirdi; yarı karanlıkta gözleri parlıyordu.

- Demin bir şahin girdi içeri, diye ekledi, onu görür görmez yüreğimden bir şey koptu sanki. İçimde bir ses “aptal,” diye fısıldadı, “sevdiğin bu işte senin.” İçeri girirkenle her şey bir anda aydınlanıverdi. “Peki ama neden korkuyor?” diye soruyordum kendi kendime.

Korkuyordun, evet korkuyordun, konuşamıyordun bile... "Onlardan mı korkuyor acaba?" diye bir kuşku düştü içime. Sen kimseden korkabilir misin hiç? "Benden, yalnızca benden korkuyor," dedim kendi kendime. O budala Fenya, pencereden Alyoşa'ya "Mitya'yı bir saatcik sevdim," diye seslendiğini, sonra da başkasını sevmeye gittiğini anlatmıştır sana... Mitya, Mitya'cığım, ne akılsız bir insanım ben... senden sonra başka birisini sevebileceğimi nasıl düşünebilirdim! Bağışlayacak mısın beni Mitya? Bağışlayacak mısın beni Mitya'cığımı? Sevecek misin? Sevecek misin?

Gruşenka yerinden fırlayıp Mitya'nın omuzlarından tuttu. Sevinçten, heyecandan dili tutulan Mitya sevgilisinin yüzüne, gülümseyişine bakakalmıştı. Birden kollarının arasına aldı onu, öptü...

- Sana çektiydiklerim için de bağışlayacak mısın? Öfkeniden hırpalıyordum hepinizi. O ihtiyarın da aklını başından bile bile aldım... Anımsıyor musun, bir gün içki içiyordun benim evde, boşalan kadehini yere çalmıştım. Bugün "aşağılık kalbimin" onuruna içerken anımsadım bunu, ben de yere çaldım kadehimi. Mitya, şahinim benim, niçin öpmüyorsun beni? Bir kerecik öptün, geri çekildin yüzüme bakıyor, dinliyorsun... Ne var dinleyecek? Öp beni, ateşli öp, ha işte böyle. Seveceksen tam sev! Ömrümün sonuna dek kölen olacağım! Köle olmak çok hoş bir şeydir!.. Öp! Döv beni, acı çektir, ne istiyorsan yap hana... Ah, çok acı çekmeliyim... Dur! Acele etme, sonra... böyle istemem... (Birden itti Mitya'yı.) Git yanından Mitya'cığım, içmeye gidiyorum şimdi. Sarhoş olmak istiyorum. Sarhoş olup dansedeceğim, dansetmek istiyorum, dansetmek!

Gruşenka Mitya'nın kollarından kurtulup, perdenin arkasından çıktı. Genç adam da sarhoş gibi çıktı oradan. "Ne olursa olsun artık, diye düşünüyordu, onun beni bir dakika sevmesine her şeyimi veririm." Gruşenka gerçekten de bir kadeh şampanya daha aldı, bir dikeydi hepsini içti. İyice sarhoş olmuştu şimdi. Dudaklarında tatlı bir gülümseme, kanepedeki eski yerine oturdu. Yanakları al al olmuştu. Dudakları ateş gibi yanıyor, gözlerinin içi parlıyordu. Tutku dolu bakışlarında bir çekicilik vardı. Kalganov'u bile bir şey dürttü sanki, yanına gitti. Gruşenka,

- Demin uyurken seni öptüğümü duydun mu? diye fısıldadı kulağına. İyice sarhoş oldum artık, ya işte öyle... Sen sarhoş değil misin? Mitya niçin içmiyor? Niçin içmiyorsun Mitya. Ben çok içtim, ama sen içmiyorsun...

Mitya:

- Sarhoşum! Öyle sarhoşum ki... sen sarhoş ettin beni... Şimdi de içkiden sarhoş olmak istiyorum.

Bir kadeh daha içti. Mitya'nın kendi de şaşmıştı buna: Ancak bu son kadeh sarhoş etmişti onu. O dakikaya dek ayıktı, anımsıyordu bunu, ama bu son kadehi içer içmez sarhoş olmuştu. Başı dönüyordu. Oraya buraya gidiyor, geliyor, herkesle konuşuyordu ya, kendini bilmeden yapıyordu bütün bunları. Sonraları anımsadı: Olduğu yere çakılı, yakıcı bir duygu "kor gibi dağlıyordu ruhunu." Gelip gelip Gruşenka'nın yanına oturuyor, yüzünü seyrediyor, konuşmasını dinliyordu... Gruşenka birden bülbül kesilmişti, herkesi yanına çağırıyor, korodaki kızlara el ederek yanına istiyor, kızlar gelince de onları ya öpüyor, ya haç çıkararak kutsuyor, sonra geri yolluyordu. Ha ağladı ha ağlayacaktı. "İhtiyarcık" dediği Maksimov bir koşup yanına geliyor, elini, "her parmakcığını" öpüyor, öpüyordu. Sonunda, kendi söylediği eski bir şarkıyla dans da etti. Şarkı söylerken büsbütün coşmuştu:

Domuz hrü-hrü, hrü-rü,
Dana mö-mö, mö-mö
Ördek vak-vak, vak-vak
Kaz gak-gak, gak-gak,
Tavuk da avluda dolaşiyor,
Gdak-gdak, gdak-gdak.
Ay ne ötüyor, ötüyor!

Gruşenka,

- Bir şey ver ona Mitya, dedi. Bir şey armağan et ona, fakirdir. Ah şu fakirler, zavallılar!.. Biliyor musun Mitya, manastıra gireceğim ben. Evet, günün birinde gerçekten, gireceğim manastıra. Bugün Al-yoşa ömrümün sonuna dek unutmayacağım şeyler söyledi bana... Evet... Ama bugünlük vur patlasın çal oynasın. Yarın manastıra gide-rim, ama bugün eğlenelim! Biraz yaramazlık yapmak istiyorum dost-larım, nasıl olsa Tanrı bağışlar sonunda! Tanrı olsaydım bütün insan-ları bağışlardım: "Sevgili günahkârlarını, derdim, bundan böyle hepi-nizi bağışlıyorum." Ben de bağışlanmamı dileyeceğim zaten: "Bağış-layın şu aptal karıyı dostlar!" diyeceğim. Hayvanını ben, ötesi yok. Dua etmek, Tanrıya yalvarmak istiyorum. Bir baş soğan verdim. Be-nim gibi bir kalpsiz dua etmek istiyor! Mitya, bırak dansetsinler, en-gel olma onlara. Bütün insanlar iyidir. Dünyada yaşamak da iyidir. Gerçi kötüyüz ya, gene de güzeldir yaşamak. Hem kötüyüz hem iyi... Hayır, söyleyin bana, size soruyorum. Hepiniz yanıma gelin, soraca-ğım. Şunu söyleyin bana: "Niçin böylesine iyiyim ben?" Evet iyiyim, çok iyiyim ben... Söylesene, niçin böylesine iyiyim?

Gittikçe daha sarhoş oluyordu Gruşenka. Sonunda oynamak iste-diğini söyledi. Sendeleyerek ayağa kalktı.

- Mitya, rica ederim daha içki verme bana. Verme. İçki huzur, iç rahatlığı vermiyor insana. Başım dönüyor. Dansetmek istiyorum. Varsın herkes görsün nasıl dansettiğini... ne güzel dansettiğimi görsünler...

Niyeti ciddiymiş: Cebinden beyaz bir patiska mendil çıkardı, oynarken sallamak için sağ eline aldı onu, ucundan tuttu. Mitya heyecanlıydı. Kızlar, Gruşenka mendili sallarken sallamaz hep bir ağızdan bir oyun havası söylemeye başlamak için susmuşlardı. Gruşenka'nın dansedeceğini duyan Maksimov koşarak gelmiş, önünde zıp zıp zıp-lıyor, sevinçten bağırarak şarkı söylüyordu:

Ayakları incecik, yanları tombul, tombul!
Kuyruğu kalkık.

Ama Gruşenka mendilini sallayarak kovdu onu.

- Şiş! Mitya, niçin gelmiyorlar? Bırak, hepsi gelsin.... seyretsinler. Yatak odasına kapadıklarını da çağır... Niçin kapadın onları oraya? Benim dansettiğimi söyle onlara, gelsin seyretsinler... nasıl dansettiğimi görsünler...

Mitya sağa sola yalpa vurarak, Polonyalıların bulunduğu yatak odasının içeriden kilitli kapısına gitti, yumruklamaya başladı kapıyı.

- Hey, buraya bakın... Podvısotski'ler! Çıkın dışarı, Gruşenka dansetmek istiyor, sizi çağırıyor.

Polonyalılardan biri içerden,

- Laydak! diye bağırıyor.

- Laydak babandır! Aşağılık, iğrenç herif!

Kalğanov (o da iyice sarhoş olmuştu) öğüt verir gibi,

- Bırakın şu Polonya ile alayı artık, dedi.

- Sen sus bebek! Ona aşağılık herif dediysem, bütün Polonyalılara alçak demiş olmadım ya! Bir Polonyalı'nın alçak olmasıyla bütün Polonyalılar alçak olmaz. Sen sus güzel çocuk, şeker yemene bak.

- Ah, nasıl insan bunlar! dedi Gruşenka. Sanki insan değiller. Niçin güzel güzel geçinmezler bilmem!

Sonra dansetmek için ortaya çıktı. Koro "Ah sofam, sofam benim" oyun havasını söylemeye başladı. Gruşenka başını geriye attı, dudaklarını araladı, gülümsedi, tam mendili sallayacaktı ki, birden olduğu yerde sallandı, odanın ortasında kalakaldı. Tuhaf bir sesle,

- Çok bitkinim... dedi, kusura bakmayın, oynayamayacağım... bağışlayın...

Öne eğilerek önce koroyu, sonra dört bir yana eğilerek herkesi selamladı.

- Bağışlayın... kusuruma bakmayın...

Her yandan sesler duyuluyordu:

- Çok içti hanımefendi, çok içti. Ne güzel bir hanımefendi! Maksimov, kih kih gülerek açıklıyordu kızlara:

- Evet, çok içti...

Gruşenka bitkin,

- Götür beni Mitya... dedi. Kucağına al beni.

Mitya atıldı, hemen kucakladı onu, paha biçilmez ganimeti kucağında, perdenin arkasına koştı. Kalganov "Eh artık bana yol göründü," diye geçirdi içinden, mavi odadan çıkıp kapısını kapadı. Ama salondaki eğlence sürüyordu. Mitya Gruşenka'yı karyolaya yatırıp dudaklarından doyasıya öptü. Gruşenka yalvarır bir sesle,

- Dokunma bana... diyordu. Her şeyimle senin oluncaya dek dokunma bana... Seninim dedim ama dokunma gene de... acı bana... Onların yanında, yakınında olmaz... O burada. Tiksiniyorum...

- Söz dinlerim ben! diye mırıldandı Mitya. Aklıma bile getirmeyeceğim... önünde saygıyla eğileceğim! Evet tiksiniyor insan burada, iğreniyor.

Mitya, Gruşenka'ya sarılmış durumda karyolanın önünde yere diz çöktü. Gruşenka yavaş yavaş konuşarak,

- Biliyorum, bir canavarsın, ama iyisin de, dedi. Dürüst yaşamalıyız... ölünceye dek dürüst olmalıyız... iyi, dürüst olmalıyız, canavar değil... anladın mı, dürüst... Götür beni, uzaklara götür, duyuyor musun? uzaklara... Burada kalmak istemiyorum, uzaklara, çok uzaklara gitmek istiyorum...

Mitya kollarının arasında sıkıyordu onu:

- Oh, evet, evet, uzaklara gitmeliyiz! Götüreceğim seni, kaçacağız... Ah, bir yıl yaşayıp ölmeye razıyım; şu kan meselesini öğrenebilseydim bir...

Gruşenka şaşırınıştı.

- Ne kanı?

Mitya dişlerini gıcırdattı.

- Önemli değil! Gruşa, dürüst yaşamak istiyorsun, oysa ben bir hırsızım. Katka'nın parasını çaldım.. Rezalet, rezalet!

- Katka'nın mı? Küçük hanımın yani? Hayır, çalınadın. Geri ver parasını, benden al... Sus, bağırma! Bundan böyle her şeyim senindir. Parayı ne yapacağız? Hepsinin altından girip üstünden çıkacağız zaten... Bizim gibiler elinde para mı tutar... İyisi mi bir köye gidip çiftçilik yapalım seninle. Şu ellerinle toprağı kazmak, işlemek istiyorum. Çalışmak gerek, duyuyor musun? Alyoşa emretti. Senin sevgilin değil, kölen olacağım, her zaman sadık kalacağım sana, hizmetini göreceğim. Birlikte küçük hanıma gider, hürmetlerimizi sunar, bizi bağışlamasını dileriz. Sonra da ver elini köy.. İsterse bağışlamasın,

gene gideriz. Parasını götür ver ona. Beni de sev... Onu sevme. Artık sevmeye onu. Seversen boğarın onu... Gözlerini oyarım...

- Yalnız seni seviyorum, Sibirya'da da seni seveceğim...

- Niçin gideceksin Sibirya'ya? Olsun varsın, Sibirya'ya istiyorsan, Sibirya'ya gideriz, benim için değişmez... Orada çalışırız... Sibirya'da kar vardır... karda arabayla gitmeyi çok severim... arabamızda çingirak da olur... Duyuyor musun. Bir çingirak sesi geliyor... Birileri geçiyor... ses kesildi.

Gruşenka bitkin bir durumda kapadı gözlerini, hemen daldı. Gerçekten de uzaktan bir çingirak sesi duyulmuş, birden sesi kesilmişti. Mitya Gruşenka'nın göğsüne bıraktı başını. Çingirakın sesinin kesildiğinin de, koronun birden sustuğunun da, biraz önceki gürültünün yerini bir ölüm sessizliğinin aldığına da farkında değildi. Gruşenka gözlerini açtı.

- Ne o, uyudum mu ben? Evet... çingirak... Uyudum, düş gördüm. Karda arabayla gidiyordum... çingirak sesi geliyordu kulağına, ben de kestiriyordum. Sevdiğim insanla, seninle uzaklara, çok uzaklara gidiyorduk... Sarılıyordum sana, öpüyordum. Üşüyordum sanki, her yer göz alabildiğine karla örtülüydü... Biliyor musun Mitya, ayışığında parlayan karı seyrederken kendimi bambaşka bir dünyada sanırdım... Uyandım, sevdiğim insan yanı başımda... ne hoş bir şey...

Mitya, Gruşenka'nın eteğini, göğsünü, ellerini öperken,

- Yanı başında... diye mırıldandı.

Birden şaşırdı genç adam: Gruşenka ona, yüzüne değil, başının üzerinden arkaya bakıyordu. Bakışı tuhaf, sabittti. Yüzü birden şaşkınlıkla, korkuyla kaplanmıştı.

- Mitya, diye fısıldadı, birisi mi bakıyor bize oradan?

Mitya birden döndü. Gerçekten de birisi perdeyi aralamış, onları gözeliyordu. Birkaç kişiydiler sanki. Yerinden fırlayıp, içeri bakanın yanına koştu.

Tok, kararlı bir ses yavaşça,

- Buraya, yanımıza gelin lütfen, dedi.

Mitya perdeyi aralayıp dışarı çıktı. Olduğu yerle donup kaldı. Odanın içi insan doluydu, ama deminki köylüler değildi bunlar. Mitya'nın sırtından bir ürperti geçti. Odadakileri bir anda tanımıştı. Şu uzun boylu, şişmanca, paltolu, şapkasında kokartı olan ihtiyar emniyet müdürü Mihail Makarıç'dı. Şu "veremli" gibi yüzü sapsarı, "pabuçları pırıl pırıl," şık adam da savcı yardımcısı... "Dört yüz rublelik bir saati var, göstermişti onu bana." Şu ufak tefek, gözlüklü... adını unutmuştu Mitya, ama onu da tanıyordu, görmüştü birkaç kez: Soru yargıcıydı. Hukuku yeni bitirmişti. Şu da bölge komiseri Mavrikiy

Mavrikiç'ti. Mitya'nın ahabıydı. Peki ama göğüslerinde madeni plakalar olan şu adamların işi neydi burada? Bunlardan başka iki de köylü vardı... Kapının yanında da Kalganov'la Trifon Borisic dikiliyorlardı... Mitya,

- Baylar... Ne istiyorsunuz baylar? diye başladı.

Ama birden kendini kaybetmiş gibi yüksek sesle,

- An-lı-yo-rum! diye bağırды.

Gözlüklü, genç adam öne çıktı, Mitya'nın yanına gelip, kibirli bir tavırla, ama çabuk çabuk konuşarak,

- Sizinle bir... kısacası şuraya, şu kanepeye oturmanızı rica edeceğim... Sizinle bir konuyu görüşmemiz gerekiyor.

Mitya aklını yitirmiş gibi,

- İhtiyar! diye haykırdı. İhtiyar ve kanı!.. An-lı-yo-rum!

Sonra dizlerinin bağı çözülmüş gibi, hemen yanındaki sandalyeye çöktü. Yaşlı emniyet müdürü birden Mitya'nın üzerine yürüyerek,

- Anlıyor musun? diye bağırmaya başladı. Anladın demek! Baba katili, canavar herif. Yaşlı babanın kanı cehenneme kadar lanetleyecektir seni!

Yaşlı emniyet müdürü öfkeden kendini kaybetmiş, yüzü mosmor, zangır zangır titriyordu. Ufak tefek genç adam,

- Ama bu olmaz efendim! diye bağırды. Mihail Makariç, Mihail Makariç! Yapmayın lütfen... Rica ederim, benden başka hiç kimse konuşmasın... Sizden böyle bir davranış beklemezdim doğrusu...

Emniyet müdürü,

- Bir kâbustur bu beyler, bir kâbus! diye bağırıyordu. Bakın şuna bir kez: Gece vakti, zilzurna sarhoş, düşük bir kariyla han odalarında... babasının kanı da ellerinde... Kâbus, kâbus bu!

Savcı yardımcısı, ihtiyarın kulağına eğilerek çabuk çabuk fısıldadı:

- Çok rica ediyorum Mihail Makariç, biraz hakim olun kendinize. Yoksa mecbur olacağım...

Ama ufak tefek sorgu yargıcı atıldı hemen; Mitya'ya dönüp soğukkanlı, ciddi bir tavırla, yüksek sesle,

- Sayın emekli teğmen Karamazov, diye başladı, babanız Fyodor Pavloviç Karamazov'u öldürmekten sanık olduğunuzu size bildirmek zorundayım...

Birşeyler daha söyledi, savcı da bazı şeyler ekledi sanki, ama Mitya dinlediği halde ne söylediklerini anlamıyordu artık. Dehşet dolu bakışlarla süzüyordu onları...

1

MEMUR PERHOTİN'İN MESLEĞİNDE İLK ADIMLARI

Tüccar karısı Morozova'nın sağlam avlu kapısını vargücüyle yumruklarken bıraktığımız Pyotr İlyiç Perhotin sonunda elbette açtırdı kapıyı. Daha iki saat önce öylesine büyük bir korku geçiren; heyecanından, kafasının içindeki düşüncelerden hâlâ yatmayı göze alamayan Fenya, avlu kapısının öyle gürültüyle yumruklandığını duyunca gene müthiş bir korkuya kapılmıştı: Kapıya vuranın Dmitri Fyodoroviç olduğunu sanmıştı (oysa onun arabaya binip gittiğini görmüştü de). Çünkü gecenin bu saatinde ondan başka hiç kimse böyle umursamadan vurmazdı kapıya. Gürültüye uyanıp kapıyı açmaya giden kapıcıya koştu, dışarıdakini içeri almaması için yalvarmaya başladı. Kapıcı seslenip, kapıyı çalanın kim olduğunu, çok önemli bir iş için Fedosya Markovna'yı görmek istediğini öğrenince, sonunda açtı kapıyı. Pyotr İlyiç, mutfığa girince -Fenya "ne olur ne olmaz" diyerek kapıcının da yanlarında bulunmasını istemişti- hemen sormaya başlayarak çok önemli şeyler öğrendi: Dmitri Fyodoroviç, Gruşenka'yı aramaya giderken havanelini de almıştı. Döndüğünde havaneli yoktu yanında, ama elleri kanlıydı: "Ellerinden şıpır şıpır kan damlıyordu!" diyordu Fenya. Dehşet içinde olduğu için hayalinde böyle canlanıvermişti besbelli. Ellerinin kanlı olduğunu Pyotr İlyiç de görmüştü. Hatta kanlarını temizlemesi için yardım etmişti ona. Ama önemli olan kanın damlayıp damlamamasında değil, Dmitri Fyodoroviç'in, cebinde havaneliyle koşarak nereye gittiğindeydi. Gerçekten de Fyo-

dor Pavloviç'e mi gitmişti? Nereden biliyordu bunu? Pyotr İlyiç bu nokta üzerinde çok durdu, sonuç olarak kesin bir şey öğrenemediyse de Dmitri Fyodoroviç'in babasının evine gittiği kanısı iyice yer etti içinde. "Orada kesinlikle birşeyler olmuştur," diye düşünüyordu. Fenya heyecanlı heyecanlı anlatıyordu: "İkinci gelişinde her şeyi söyledim ona, sonra da Dmitri Fyodoroviç elleriniz niçin kanlı? diye sordum. Ellerindeki kanın insan kanı olduğunu, biraz önce bir insan öldürdüğünü söyledi. Böyle söyleyip birden çılgın gibi koşarak gitti. Oturup düşündüm kendi kendime: Nereye gitti şimdi acaba? Mokroye'ye gidip hanımımı öldürecektir. Hanımımı öldürmesin diye yalvarmak için evine koştum, Plotnikov'un dükkânının önünde arabaya binerken gördüm onu. Elleri kanlı değildi." (Fenya bunu farketmiş, sonra da hatırlamıştı). Fenya'nın büyükannesi yaşlı kadın torununun bütün söylediklerini doğruluyordu. Pyotr İlyiç birkaç şey daha sorduktan sonra, geldiğinden daha heyecanlı, endişeli gitti.

Şimdi yapılacak bir şey vardı: Fyodor Pavloviç'in evine gidip orada kötü bir olayın olup olmadığını öğrenmek. Olmuşsa, doğru emniyet müdürüne gidip durumu haber vermek. Pyotr İlyiç kararlıydı. Ama zifiri bir karanlık vardı. Fyodor Pavloviç'in avlu kapısı da evden hayli uzaktı, gene uzun süre küt küt vurması gerekecekti... Fyodor Pavloviç'le uzaktan tanışıyordu... Tatalım ki duyurdu sesini, açılar ona kapıyı. Ya hiçbir şey olmamışsa orada... ya herkesi güldürmeye bayılan Fyodor Pavloviç yarın önüne gelene "hiç tanımadığımı, Perhotin adında bir memur dün gece yarısı kapımı yumruklayıp, beni birisinin öldürüp öldürmediğini sordu," diye anlatırsa... Rezalet olurdu bu! Pyotr İlyiç dünyada en çok rezaletten korkardı. Ne var ki duyguları son derece güçlüydü o anda. Ayağını yere vurup, gene küfretti kendi kendine, hızla yürüdü. Fyodor Pavloviç'e değil, bayan Hohlakova'ya gidiyordu. "Hohlakova, Dmitri Fyodoroviç'e üç bin ruble vermedim, derse Fyodor Pavloviç'e uğramadan doğru emniyet müdürüne giderim, diye düşünüyordu. Vermişse, her şeyi yarına bırakıp eve dönerim." Aslına bakılırsa genç adamın, gece saat on hirde hiç tanımadığı, sosyeteden bir bayanın kapısını çalıp, -belki de onu yatağından kaldırıp- böyle bir hava içinde ona tuhaf bir soru sorması, bir rezalete neden olma bakımından Fyodor Pavloviç'e gitmesinden çok daha kötüydü. Oysa bu gibi durumlarda en düzenli, soğukkanlı insanlar bile bazen böyle hareket ederler. O anda hiç de soğukkanlı değildi Pyotr İlyiç! Gittikçe onu etkisi altına alan sınırsız bir huzursuzluğun sonunda ona acı vermeye başladığını, hatta onu iradesinin tersine hareket etmeye zorladığını aradan uzun zaman geçtikten sonra bile anımsıyordu. O bayana gittiği için yol boyunca söylendi durdu

kendi kendine. Ama bir yandan da, dişlerini gıcırdatarak “dönmeyeceğim kararından, dönmeyeceğim!” diye yineliyordu. Dönmedi de...

Bayan Hohlakova'nın evine geldiğinde saat tam on birdi. Avlu kapısını hemen açtılar ona. Ama “Hanım uyuyor mu, yoksa yatınadı mı henüz?” sorusuna kapıcı, “ Bu saatte çoğunlukla yatmış olurlar”dan başka kesin bir yanıt veremedi. “Yukarıdan haber yollayın. İsterlerse kabul ederler sizi, istemezlerse etmezler.” Ama yukarıda biraz daha kötü gitti işler. Uşak haber götürmek istemedi. Sonunda oda hizmetçisi kızı çağırdı. Pyotr Ilyiç kibar, ama ısrarlı bir tavırla, Perhotin adında bir memurun pek önemli bir iş için ziyarete geldiğini hanımına haber vermesin rica etti kızıdan. “İş önemli olmasaymış bu saatte rahatsız etmezmiş diyor, dersin, anladın mı?” Kız gitti. Antrede bekliyordu Pyotr Ilyiç. Bayan Hohlakova yatak odasına çekilmişti ya, henüz uyumamıştı. Mitya'nın ziyareti pek sarsmıştı onu. Böyle durumlarda olduğu gibi, bu gece de migreninin tutacağını hissediyordu. Kızın söylediklerini dinledikten sonra, hiç tanımadığı bir “memurun” bu saatte ziyarete gelmesi onu pek meraklandırdığı halde, sinirli bir tavırla kıza, ziyaretçiye onu kabul edemeyeceğini bildirmesini emretti. Ama Pyotr Ilyiç katır gibi diretiyordu: Kabul edilmeyeceğini öğrenince kıza bir kez daha ısrarla “son derece önemli bir iş için geldiğimi, şimdi kabul etmezlerse sonra belki de çok pişman olacaklarını” hanımına iletmesini söyledi. “Aynen böyle söyle, aynen böyle.” Sonraları şöyle anlatıyordu: “Bir uçurumdan aşağı tepetakla uçuyordum sanki.” Oda hizmetçisi kız şaşkın şaşkın baktı yüzüne, bir kez daha gitti hanımının yanına. Bayan Hohlakova şaşırmıştı. Bir an düşündü, konuğun nasıl bir insan olduğunu sordu. Hizmetçi kız “çok temiz giyimli, kibar bir genç” dedi. Sırası gelmişken parantez içinde şunu da söyleyelim, Pyotr Ilyiç yakışıklı bir gençti, kendi de farkındaydı bunun. Bayan Hohlakova kabul etmeye karar verdi. Günlük kıyafetileyli, ayağında terlikleri vardı. Omuzlarına siyah bir şal aldı. “Memuru” içeri buyur ettiler. Mitya'yı aldıkları konuk salonuna götürdüler onu. Ev sahibesi soru dolu bakışlarla çıktı konuğunun yanına. Oturmasını rica etmeden “Ne istiyorsunuz?” diye sordu. Perhotin,

- Sayın bayan, diye başladı, sizi ahababınız Dmitri Fyodoroviç Karamazov'la ilgili bir iş için rahatsız ettim.

Genç adam Dmitri'nin adını edince ev sahibesinin yüzünü birden müthiş bir öfke kapladı. Handiyse bağırarak kesti sözünü:

- O canavar yüzünden daha ne kadar acı çekeceğim? Hiç tanımadığınız bir insanı gecenin bu saatinde, kapısını çalarak... üç saat önce burada beni öldürmek isteyen, ayağını yere vurarak kabaca evimden çıkıp giden bir deliden söz etmek için ne cesaretle rahatsız ediyorsu-

nuz efendim? Şunu biliniz ki bayım, şikâyet edeceğim sizi, bırakmayacağım peşinizi, rica ederim rahat bırakın artık... Kızım var benim, şimdi... ben... ben...

- Öldürmek mi dediniz? Sizi de mi öldürmek istedi?

Bayan Hohlakova aşırı bir merakla,

- Birisini mi öldürdü yoksa? diye sordu.

Perhotin kararlı,

- Yarım dakika dinleyin beni sayın bayan, dedi. İki sözcükle her şeyi anlatacağım size. Bugün saat beşte bay Karamazov geldi bana, bir arkadaş olarak on ruble istedi. O anda parası olmadığını kesinlikle biliyorum. Saat dokuzda gene geldi, bu sefer elinde bir deste yüz rublelik tutuyordu. Yaklaşık olarak iki bin, hatta üç bin ruble vardı. Elleri, yüzü , gözü kan içindeydi. Aklını yitirmiş gibiydi. Bu kadar parayı nereden bulduğunu sorduğumda, sizden aldığını, altın madenine gitmesi için ona üç bin ruble verdiğinizi söyledi...

Bayan Hohlakova'nın yüzünde huzursuz, büyük bir heyecan belirdi. Ellerini birbirine vurarak,

- Aman Tanrım! diye haykırdı. Babasını öldürdü! Hiç, hiç para vermedim ona ben. Ah, koşun, koşun!.. Başka hiçbir şey söylemeyin! İhtiyarı kurtarın, babasına koşun, koşun!

- Yani ona para vermediğinizi mi söylüyorsunuz efendim? İyi düşünün, vermediniz değil mi?

- Vermedim, vermedim! Ona yapacağım iyiliğin değerini bilmediği için vermedim. Ayaklarını yere vurarak, deli gibi çıkıp gitti. Benim üzerime saldırdı, ama kaçtım... Artık hiçbir şeyi gizlemek niyetinde olmadığım bir insan olarak şunu da söyleyeyim size: Yüzüme bile tükürdü, düşünebiliyor musunuz, yüzüme tükürdü! Niçin ayakta dikiyoruz sanki? Ah, oturunuz... Kusuruma bakmayın, ben... Ama gitmelisiniz, koşmalı, zavallı bir ihtiyarı dehşet verici bir ölümden kurtarmalısınız!

- Ya öldürmüşse onu?

- Ah Tanrım, öyle ya! Şimdi ne yapacağım? Ne dersiniz, ne yapsak?

Bu arada bayan Hohlakova Pyotr İlyiç'i oturtmuş, kendi de karşısına geçmişti. Delikanlı kısa, ama oldukça anlaşılır bir biçimde olayları, hiç değilse olayların bugün kendi tanık olduğu bölümünü, biraz önce Fenya'yı ziyaretini anlattı. Havanelini de unutmamıştı. Bütün bunlar, zaten heyecanlı olan kadını iyice sarstı. Bir çılgılık atarak elleyle yüzünü kapadı...

- Düşünün bir kez, bunun böyle olacağı içime doğmuştu. İçime doğan her şey olur. O canavarı her gördüğümde şöyle geçirirdim içimden: "Eninde sonunda beni bu adam öldürecek..." Düşündüğüm

de çıktı işte... Benim yerime babasını öldürdü. Tanrının işi... Beni öldürmekten utandı. Çünkü burada, tam burada boynuna çilekeş Varvara türbesinden getirdiğim tasviri taktım... O anda ölümle burun burunaydım. İyice yaklaşmışım ona, boynunu uzatmıştı tasviri takayım diye! Biliyor musunuz Pyotr İlyiç (Yanılmıyorsam adınızın Pyotr İlyiç olduğunu söylemişsiniz)... biliyor musunuz, mucizeye inanmam, ama bu küçücük tasvirle bu apaçık mucize... sarsıyor beni bunlar. Neye olursa olsun, inanmaya hazırım şimdi gene. Zosima dede olayını duydunuz mu?.. Ne söylediğimin farkında değilim... Düşünün bir kez, boynunda tasvirle tükürdü yüzüme... Yalnızca tükürdü tabii, vurmadı... koşup gitti! Ama şimdi ne yapsak dersiniz?

Pyotr İlyiç ayağa kalkıp, doğru emniyet müdürüne gideceğini söyledi; "o nasıl bilirse öyle yapsın." Bayan Hohlakova,

- Ah, çok iyi, çok iyi bir insandır, dedi. Ahbabımdır Mihail Makaroviç. Evet, doğru ona gitmelisiniz. Çok akıllı bir gençsiniz Pyotr İlyiç, çok güzel düşündünüz bunu, ben olsam dünyada akıl edemezdim!

Durmadan konuşan, sorular soran heyecanlı bayandan bir an önce kurtulmak için sabırsızlanıyormuş gibi ayakta duruyordu Pyotr İlyiç,

- Emniyet müdürüyle benim de ahbablığım vardır, dedi.

Bayan Hohlakova heyecandan kekelemeye başlamıştı:

- Bakın, bir şey söyleyeceğim size... orada ne olup bittiğini hemen gelip haber verin bana... ne gördünüz, ne duydunuz... onu nereye sürececeklerini... her şeyi anlatın... Bizde ölüm cezası kalktı değil mi? Ama unutmayın, bekliyorum sizi, saat üç, dört, hatta dört buçuk olsa gene gelin... Söyleyin uyandırınlar beni, uyanamazsam ayağımdan çekerek uyandırınlar... Ah Tanrım, gözüme uyku girmez ki zaten! Bakın, ben de sizinle mi gelsem acaba?

- Yoo. Ama her ihtimale karşı bir kâğıda iki satırla Dmitri Fyodoroviç'e para vermediğinizi yazıp bana verseniz iyi olurdu...

Bayan Hohlakova yerinden fırlayıp yazı masasına koştu.

- Elbette! Bir şey söyleyeyim mi size, 'anlayışınız, bu işlerdeki ustalığınız şaşırtıyor beni... Burada mı memursunuz? Burada olmanız çok iyi...

Bayan Hohlakova böyle söyledikten sonra yarım bir dosya kâğıdına iri harflerle şöyle yazdı:

"Ömrümde zavallı Dmitri Fyodoroviç Karamazov'a (şu anda zavallı bir insandır çünkü) para vermedim. Üç bin rubleyi benden almadı. Zaten hiçbir zaman, hiçbir zaman para vermedim ona! Bütün kutsal varlıklar üzerine yemin ederim ki vermedim. Hohlakova."

Hemen Pyotr İlyiç'e uzattı kâğıdı.

- Buyurun! Koşun, kurtarın onu. Büyük bir kahramanlıktır sizin bu yaptığınız.

Haç çıkararak üç kez kutsadı genç adamı. Antreye kadar yolcu etti onu.

- Sizi tanıdığımı çok çok sevindim! Önce bana geldiğiniz için size ne kadar minnettar olduğumu bilemezsiniz! Nasıl oldu da daha önce tanışmadık sizinle? Bundan böyle sizi evimde ağırlamak onur verecektir bana. Burada memur olmanız ne iyi... Çok da zekisiniz... Değerinizi bilmeleri gerekir, sonunda anlamak zorundalar sizi... Sizin için elimden gelen her şeyi yapacağıma inanın... Ah, gençleri çok severim! Tutkunum gençliğe! Acılar içindeki Rusya'mızın temeli, umududur gençlik... Ah, gidin, gidin!..

Pyotr İlyiç koşarak çıkmıştı zaten, yoksa kadının onu bırakacağı yoktu. Bununla birlikte, bayan Hohlakova oldukça hoş bir izlenim bırakmıştı üzerinde. Böylesine iğrenç bir işe burnunu soktuğu için kendi kendine pek kızmıyordu artık. Zevklerin ne denli değişik olduğu herkesçe bilinir. Hafifçe gülümseyerek "Hiç de o kadar yaşlı değil, diye düşünüyordu, önce kızı sandım onu."

Bayan Hohlakova'ya gelince, genç adama bayılmıştı. "Ne becerikli, kibar bir genç. Günümüzde bu yaşta, yakışıklı bir gencin böylesine işbilir olması... Günümüzün gençlerinin beceriksiz olduğunu söylerler, buyrun bir örnek size..." "Delşet verici olayı" unutuvermişti. Ancak yatağa girdikten sonra birden anımsadı "ölüme çok yakın olduğunu." Kendi kendine "Ah, korkunç bir şey bu, korkunç!" diye mırıldandı. Biraz sonra derin, tatlı bir uykuya dalmıştı. Bu genç memurun henüz yaşlı sayılamayacak dul kadınla yukarıda anlattığım ilginç karşılaşması sonraları delikanlının mesleğinde yükselmesini büyük ölçüde sağlamasaydı (kentimizde hâlâ şaşarlar buna. Belki de, Karamazov Kardeşlerin uzun öyküsünü bitirdikten sonra birkaç söz ederiz bundan) evet, bu görüşme genç memurun mesleğinde yükselmesini büyük ölçüde etkilemeseydi, böylesine önemsiz ayrıntılara girmezdim aslında.

2

KORKU

Yarbaylıktan emekli olup yedinci dereceden devlet memurluğuna geçen emniyet müdürümüz Mihail Makaroviç Makarov iyi bir insandı. Duldu. Kentimize geleli ancak üç yıl olduğu halde özellikle "dost canlısı" olduğu için, herkese sevdirmişti kendini. Evinden konuk hiç ek-

sik olmazdı. Konuksuz duramazdı zaten. Her akşam yemeğinde konuğu olurdu. Hiç değilse iki, o da olmazsa bir konuk bulunurdu. Konuksuz masaya oturulmazdı. Her fırsatta, hatta bazen hiç olmadık bahanelerle akşam yemeği verirdi. Gerçi sunulan yemekler pek ahını-şahım şeyler değildi ya, boldu. Aşçısının kıymalı böreği nefisti. Şarapları da iyi cins değildi, ama herkese içebildiğince verilir. Girişteki oldukça güzel döşenmiş, duvarlarında siyah çerçeveler içinde İngiliz yarış atlarının resimleri asılı birinci odada bir bilardo masası vardı. Bilindiği gibi, bekâr evlerinde bilardo odalarının vazgeçilemeyen tek süsü bu İngiliz yarış atlarının resimleridir. Bir masada da olsa, her akşam kâğıt oynanırdı Mihail Makaroviç'in evinde. Ayrıca, kentimizin sosyete de dansetmek için sık sık toplanırdı burada. Mihail Makaroviç bekârdı ama aile hayatı yaşıyordu: Yıllar önce dul kalan kızını yanına almıştı. Bu kızın çocukları iki kız torununa da bakıyordu. Okulu bitirmiş, güzel, yetişkin kızlardı bunlar. Hep gülerdi yüzleri. Drahınaları olmadığı herkesçe bilindiği halde, dedelerinin evine kentimizin kibar gençlerinin dolmasına neden oluyorlardı. İş hayatında pek başarılı değildi Mihail Makaroviç. Ama görevini herkesten iyi yapmaya çalışırdı. Açıkçası, oldukça bilgisiz, yetkisinin sınırlarını kestiremeyen bir insandı. Devrin devlet yönetimindeki birtakım değişikliklerini anlamasına çok anlıyordu, ama bazen göze batacak derecede belirli yanlışlıklar yaparak yorumluyordu onları. Onun yeteneksizliğinden değil, geniş yürekli olmasından, kendini işe verecek zaman bulamayışındandı bu. "Ben asker ruhlu bir insanım baylar, sivil hayatta yapamıyorum," diyordu. Toprağa bağlı köleliği kaldıran yasayı bile -kendi de toprak sahibi olduğu halde- önceleri tam olarak bilmiyordu. Günlük olaylardan yavaş yavaş öğrenmişti bu yasayı.

Pyotr Ilyiç emniyet müdürünün evine giderken orada birkaç konukla karşılaşacağını biliyordu, ama bunların kimler olduğundan haberi yoktu. Gerçekten de o sırada Mihail Makaroviç'in evinde kentimizin savcısı, belediye doktorumuz, Petersburg Tıp Fakültesini üstün bir başarıyla bitirip kentimize yeni gelmiş olan Varvinskiy kâğıt oynuyorlardı. Savcı, yani savcı yardımcısı (nedense kentimizde herkes savcı derdi ona) İppolit Kirilloviç orta yaşlı, -otuz beş yaşlarında- ama vereme çok yatkın, son derece zayıf, bencil, çabuk sinirlenen, oldukça zeki, hatta iyi yürekli bir insandı. Çocuksuz, şişko bir karısı vardı. Bu kusurları, kendini olduğundan üstün görmesinden ileri geliyordu belki de. Hep huzursuz olması da bu yüzdendi. Ayrıca, insan ruhunu çok iyi bildiği, suçluyu gözünden tanıdığı, suç konusunu çok iyi aldığı iddiaları da vardı. Bu bakımdan meslekte değerinin bilinmediği, hakkının yenildiği inancındaydı. "Yukarıda düş-

manlarım var,” diyordu. Canının sıkkın olduğu zamanlar, istifa edip avukatlık edeceğini söylerdi. Karamazov’lar ailesindeki cinayet ruhunu derinden sarsacaktı: “Bütün Rusya’nın duyacağı bir dava...”

Bitişik odada, kentimize iki ay önce gelmiş genç sorgu yargıcımız Nikolay Parfenoviç Nelüdov kızlarla oturuyordu. Sonraları kentimizde, cinayet akşamı bütün bu kimselerin emniyet müdürünün evinde toplanmış olmaları çok söz konusu edildi. Birçok kimseyi şaşırtmıştı bile bu rastlantı. Oysa durum son derece basit, olağandı: İppolit Kirilloviç, iki gündür dişi ağrıyan karısının sızlanmalarını duymamak için kaçmıştı evden. Doktor ise, kâğıt oyununa pek düşkün olduğu için, başka hiçbir yerde olamazdı o akşam. Nikolay Parfenoviç Nelüdov’a gelince, o akşam Mihail Makaroviç’e baskın yapmayı üç gün önceden koymuştu aklına. Büyük torunu Olga Mihaylova’nın bugün doğum günü olduğunu, danslı bir eğlence düzenlememek için bunu sakladığını biliyordu. Kızın yaşının öğrenilmesinden korktuğunu, sırrını yarın bütün kente yayacağını söyleyerek bol bol şakalaşacaktı onunla. Sevimli genç adam bu bakımdan pek yaramazdı. Zaten kentimizin hanımları da “yaramaz” diye ad takmışlardı ona. Bu adından pek hoşlanıyordu Nikolay Parfenoviç. Bununla birlikte iyi bir çevreden, soylu bir ailedendi. Temiz duyguları vardı, iyi bir öğrenim görmüştü. Eğlenceye düşküncü ya temiz, edepli bir insandı. Ufak tefek, zayıf, narin yapıydı. Solgun, ince parmaklarında iri taşlı birkaç yüzük parlardı. Görev başındayken ise görevini kutsal sayıyormuşçasına ciddi olurdu. Katilleri, basit halktan suçluları sorguya çekerken şaşırtırdı onları, açık verdiler mi hemen yakalayırırdi. Bu özelliği suçlularda ona karşı -saygı olmasa bile- bir hayret uyandırırđı.

Pyotr İlyiç emniyet müdürünün evine girince şaşırp kaldı: Her şeyi biliyorlardı orada. Oyunu bırakmış, hepsi ayakta, konuşuyorlardı. Nikolay Parfenoviç bile kızları bırakıp koşarak gelmiş, heyecanlı heyecanlı dinliyordu. İhtiyar Fyodor Pavloviç’in bu gece evinde öldürölüp, soyulduğu haberi Pyotr İlyiç’i şaşkına çevirmişti. Bu haber biraz önce, aşağıda anlatacağım biçimde ulaşmıştı buraya.

Dmitri Fyodoroviç’in havaneliyle yaraladığı, duvarın dibinde yatan Grigori’nin karısı Marfa İgnatyevna yatağında derin bir uykuya dalmış uyuyorken -sabaha kadar uyuyabilirdi öyle- birden uyanmıştı. Paravananın arkasında kendinden geçmiş yatan Smerdyakov’un sara nöbetlerinden önce gelen korkunç çığlığı -Marfa İgnatyevna’yı Smerdyakov’un bu çığlıkları çok korkuturdu; dehşet verirdi ona- uyandırmıştı yaşlı kadını. Bir türlü alıştırıramamıştı kendini bu çığlıklara. Hemen fırladı yerinden, çılgın gibi Smerdyakov’un yanına koştu. Ama zifiri karanlıktı. Yalnızca hastanın inlediği, kıvrandığı duyul-

luyordu. Marfa İgnatyevna da bir ıglık attı. Kocasına seslenecek oldu, ama kalkarken Grigori'nin karyolada olmadığını farkettiğini anımsadı. Dönüp karyolayı eliyle yokladı. Gerçekten de boştu. Bir yere gitmişti kocası demek. Koşarak taşığa çıkıp seslendi. Yanıt alamadı kuşkusuz, ama bahçeden birtakım boğuk iniltiler geldi kulağına. Kulak kabarttı. Gerçekten de bahçede birisi inliyordu. "Aman Tanrım, diye geçirdi içinden, tıpkı Lizaveta Smerdyaşçava'nın geldiği akşam gibi!" Merdivenleri ürkek ürkek indi, bahçe kapısının açık olduğunu gördü. "Gözümün nuru efendim orada galiba," diye düşündü, bahçe kapısına yaklaştı. Birden Grigori'nin bitkin, dehşet dolu, iniltili bir sesle onu çağırıldığını duydu: "Marfa, Marfa!" Marfa İgnatyevna "Tanrım, bir felaketten sen koru bizi," diye fısıldadı. Sesin geldiği yana doğru koştu, Grigori'yi yerde buldu. Ama duvarın dibinde, Mitya'nın onu yaraladığı yerde değil, duvardan yirmi adım uzakta bulmuştu kocasını. Grigori'nin kendine gelerek oraya kadar süründüğü anlaşılmıştı sonra. O kadar yolu çok uzun bir zamanda, birkaç kez kendine gelip gene bayılarak katetmiş olmalıydı. Marfa İgnatyevna kocasının yüzünün gözünün kan içinde olduğunu hemen anlamış, avazı çıktıkınca bağırmaaya başlamıştı. Grigori bitkin bir sesle "Öldürdü... babasını öldürdü... diye inliyordu. Niçin bağırıp duruyorsun aptal karı... koş haber ver..." Ama Marfa İgnatyevna'nın yatı-şacağı yoktu, durmadan bağırıyordu. Birden beyin penceresinin açık, odasında da ışık olduğunu görünce oraya koştu, Fyodor Pavloviç'e seslenmeye başladı. Ama pencereden içeri bakınca korkunç bir şey gördü: Bey döşemenin üzerinde sırtüstü hareketsiz yatıyordu. Açık renk sabahlığıyla beyaz gömleğinin göğüs kısmı kıpkırmızı kandı. Masanın üzerindeki lamba Fyodor Pavloviç'in donuk, ölü yüzünü iyice aydınlatıyordu. Kapıldığı dehşetten kendini kaybeden Marfa İgnatyevna koşarak çıktı bahçeden, avlu kapısını açıp, arka yoldan Mariya Kondratyevna'nın evine koştu. Ana kız yatmışlardı. Marfa İgnatyevna'nın pancurları yumruklayarak çıkardığı gürültüden, ıglıklarından uyandılar. Marfa İgnatyevna ağlayıp sızlıyor, ıglıklar atıyordu ya, gene de durumu anlattı, yardım istedi. Evde pek durmayan Foma o gece evdeydi. Hemen kaldırdılar onu, üçü birlikte cinayetin olduğu yere koştular. Mariya Kondratyevna yolda, saat dokuzda Karamazov'ların bahçesinden gelen müthiş bir bağırma duyduğunu anımsadı: Grigori'nin, duvarın üzerine çıkan Dmitri Fyodoroviç'in ayağına yapışıp "Baba katili!" diye bağırması olacak bu... Mariya Kondratyevna koşarken "birisi iki kez bağırды, sustu," diyordu. Grigori'nin yattığı yere geldiler, iki kadın Foma'nın yardımıyla yaralıyı odasına götürdüler, ışığı yaktıklarında Smerdyakov'un yatağında hâlâ kıvrandığını

-gözleri kaymış, ağzı köpürmüştü- gördüler. Grigori'nin başını sirkeli suyla yıkadılar. Bu iyice ayılttı onu, ayılır ayılmaz "Bey öldü mü?" diye sordu. Foma ve iki kadın beye bakmaya gittiler. Bahçeye girince yalnızca pencerenin değil, evin bahçeye açılan kapısının da açık olduğunu gördüler. Oysa bey bir haftadır hava kararınca sıkı sıkı kapıyordu kapıları. Grigori'yi bile ne olursa olsun alınıyordu içeri. Foma ve iki kadın bu kapıyı açık görünce "sonra herhangi bir şey olmasın diye" korkup beyin yanına gidemediler. Geri döndüklerinde Grigori hemen emniyet müdürüne koşmalarını söyledi. Bunun üzerine Mariya Kondratyevna da gitmiş, emniyet müdürünün evine haber vermişti. Ondan beş dakika sonra da Pyotr Ilyiç gelmiş, bir görgü tanığı olarak, katilin kim olduğunu kesinlikle ortaya koymuştu. (Oysa kendisi son dakikaya kadar bir türlü inanmak istemiyordu buna.)

Zaman kaybetmemeye kararlıydılar. Karakol komiserine mahalle-den birkaç kişi bulması emredildi. Burada ayrıntılarına girmeyeceğim usullerle Fyodor Pavloviç'in evine girip, yerinde inceleme yapıldı. Tez canlı belediye doktorumuz emniyet müdürü, savcı ve sorgu yargıcıyla birlikte gitmeyi çok istemişti. Kısaca şunu da söyleyeyim: Fyodor Pavloviç başına bir şey vurularak öldürülmüştü. Bu cinayetin, sonra Grigori'yi yaralayan silahla işlenmiş olması akla en yakın düşünceydi. Grigori'nin, yarası sarıldıktan sonra, nasıl yaralandığını bitkin, sık sık kesilen bir sesle de olsa, oldukça anlaşılır bir dille anlatması üzerine fenerle gidip, söylediği yerde suç aletini de buldular. Pirinç havaneli yolun üzerinde, orta yerdeydi. Fyodor Pavloviç'in öldürüldüğü odada olağanüstü bir dağınıklık yoktu. Yalnız, paravananın arkasında karyolanın önünde, yerde büyükçe bir zarf buldular. Şöyle yazıyordu zarfın üzerinde: "Bana gelmek isterse, meleşim Gruşenka'ya üç bin rublelik küçük bir armağan." Altına da, besbelli gene Fyodor Pavloviç şöyle eklemişti: "Pilicime..." Zarfın üzerinde kırmızı münden büyük üç mühür vardı. Ama zarf yırtılmış, içinden paralar alınmıştı. Zarfın bağlandığı ince, pembe kurdeleyi de yerde buldular. Pyotr Ilyiç'in anlattıkları arasında özellikle bir şey savcıyla sorgu yargıcını pek ilgilendirmişti. Bu, Dimitri Fyodoroviç'in gün ışıırken intihar edeceği, buna kararlı olduğu, tabancasını doldurup cebine koyduğu, kendini öldüreceğini bir kâğıda bile yazdığı vb. haberi idi. Onun canına kıyacağına bir türlü inanmak istemeyen Pyotr Ilyiç, intihar etmesine engel olmak için gidip haber vereceğini söyleyince de Mitya gülümseyerek "Yetişemezsin," demiş. "Öyleyse suçlu -gerçekten de niyetliyse- intihar etmeden oraya, Mokroye'ye yetişmek gerekiyordu. Savcı son derece heyecanlı, "Evet, evet, diye yineliyordu. Bu serseriler böyledir: 'Yarın intihar edeceğim, ölmeden önce bir yaşaya-

yın,' derler." Dükkândan içkiyle yiyecek aldığı haberi savcıcı daha da heyecanlandırmıştı. "Tüccar Olsufyev'i öldüren delikanlıyı anımsarsınız baylar. Bin beş yüz rubleyi kapıldığı gibi soluğu berberde almış, sonra paraları doğru dürüst saklamadan tıpkı bunun gibi her önüne gelene göstererek, kızlara koşmuştu." Fyodor Pavloviç'in evindeki inceleme hayli oyalayacağı benziyordu onları. Bu nedenle, aylığını almak için kente o akşam gelmiş bölge komiseri Mavrikiy Mavrikiyeviç Şmerdsov'u önden Mokroye'ye yolladılar. Mavrikiy Mavrikiyeviç'e hiç gürültü çıkarmadan, suçluyu amirleri gelene dek göz hapsinde bulundurması, çevreden tanıklar toplaması emredilmişti. Mavrikiy Mavrikiyeviç de öyle yaptı, hiç kimseye sezdirmeden gördü işini. Yalnızca, eski ahbabı Trifon Borisic'a birşeyler çıtlatmıştı. Mitya'nın karanlık balkonda, kendisini arayan Trifon Borisic'la karşılaştığı zamana rastlıyor bu. Mitya hancının yüzünde, konuşmasında bir değişiklik olduğunu sezinlemişti zaten o karşılaşmalarında. Ne Mitya, ne de ötekiler farkındaydı gözetlendiklerinin. Tabancaların bulunduğu kutuyu Trifon Borisic çoktan aşırmış, hiç kimsenin bulamayacağı bir yere saklamıştı. Emniyet müdürü, savcı, sorgu yargıcı iki troykayla ancak sabahın beşinde gelebildiler. Doktor, cesedi sabah gündüz gözüyle muayene edeceğini söyleyerek Fyodor Pavloviç'in evinde kalmıştı. Aslında onu ilgilendiren, hasta uşak Smerdyakov'un durumuydu. Mokroye'ye gitmek için arabalara binen arkadaşlarına "İki gün aralıksız süren hıyalesine güçlü sara nöbetlerine pek seyrek rastlanır. Bilimsel yönden dikkate değer bir durum" demiş, onlar da gülümseyerek buluşu için kutlamışlardı onu. Bundan başka, Smerdyakov'un sabaha dek yaşamayacağını da kesin bir dille eklediğini savcıcıyla sorgu yargıcı çok iyi anımsıyorlardı.

Uzun, ama gerekli bir açıklamadan sonra şimdi öykümüzün bundan önceki kitapta kaldığımız yerine geliyoruz.

3 BİR RUHUN ACILARI: BİRİNCİ ACI

Mitya çöktüğü sandalyede oturuyor, neden söz ettiklerini anlamadan odadakilere şaşkın şaşkın bakıyordu. Birden ayağa kalktı, kollarını havaya kaldırıp,

- Suçsuzum! diye haykırdı. Bu cinayetle ilgim yok! Babamı ben öldürmedim... Öldürmek istedim, ama yapamadım! Başkası öldürdü onu!

Tam bu anda perdenin arkasından Gruşenka çıktı, koşup emniyet müdürünün ayaklarına kapandı. Yürekler parçalayan bir sesle,

- Ben, şu gördüğünüz iğrenç, aşağılık kadındır suçlu! diye bağır-maya başladı.

Ağlıyor, kollarını yalvarır gibi odadakilere uzatıyordu:

- Benim yüzümden öldürdü babasını!.. Acı çektire çektire bu du-ruma getirdim onu! Rahmetli ihtiyara da çok çektirdim, sonunda böyle oldu işte! Kötü bir insanım ben! Suçlu benim, en büyük suç bende!

Emniyet müdürü parmağını sallayarak,

- Evet sensin suçlu! diye gürledi. En başta sensin suçlu!

Ama hemen yatıştırdılar onu. Savcı kolundan sıkı sıkı tuttu, bur-nundan soluyarak,

- Bu kadarı da olmaz Mihail Makaroviç, dedi. İşinize engel olu-yorsunuz...

Nikolay Parfenoviç de sinirlenmişti.

- Önlem almalıyız, önlem almalıyız! Yoksa yürümez bu!..

Hâlâ ayağa kalkamayan Gruşenka çılgın gibi bağırmayı sürdürü-yordu:

- Birlikte yargılayın bizi! Birlikte cezalandırın, ölüme de olsa onunla birlikte gideceğim!

Mitya hemen Gruşenka'nın yanına koştu, önünde yere diz çöküp kucakladı onu.

- Gruşa, hayatım, canım, her şeyim!

Odadakilere dönerek,

- İnanmayın ona, diye bağırdı. Hiçbir suçu yoktur onun. Hiç kim-senin öldürülmesine neden olmamıştır!

Onu Gruşenka'dan birkaç kişinin zorla ayırdığını, Gruşenka'yı da dışarı götürdüklerini, neden sonra masanın başında kendine geldiğini anımsıyordu Mitya. Sağında, solunda, arkasında göğüsleri küçük pla-kalı adamlar duruyordu. Tam karşısında, kanepede sorgu yargıcı Ni-kolay Parfenoviç oturuyor, masanın üzerindeki sudan biraz içmesini söylüyordu Mitya'ya. Son derece kibar bir tavırla "İçin biraz açılırsı-nız, sinirleriniz yatışır. Korkmayın." Sorgu yargıcının parmaklarındaki biri yakut, öteki de parlak sarı, pırlıl pırlıl taşlı iki yüzük birden Mit-ya'nın dikkatini pek çekmişti (anımsıyordu bunu). Saatlerce süren o korkunç sorgu süresince gözlerini bu yüzüklerden ayıramadığını yıl-lar sonra bile hayretle anımsıyordu. Mitya'nın solunda, akşam Maksi-mov'un oturduğu yerde şimdi savcı oturuyordu. Sağında, Gruşen-ka'nın yerinde ise avcı biçimi hayli eski bir ceket giymiş, pembe yüzlü bir delikanlı oturuyordu. Bu delikanlının önünde bir mürekkep hok-

kasıyla beyaz bir kâğıt vardı. Sorgu yargıcının yazıcısıydı bu. Gelirken onu da getirinişti. Emniyet müdürü odanın öbür ucundaki pencere-
nin dibinde, sandalyede oturan Kalganov'un yanında ayakta duruyor-
du. Sorgu yargıcı yumuşak bir sesle onuncu kez yineledi:

- Bir su içiniz!

Mitya, yuvalarından uğramış korkunç gözlerini sorgu yargıcına
dikmiş,

- İçtim, beyler, içtim... dedi, ama... şey, baylar ezin beni, öldürün,
ne isterseniz yapın!

Sorgu yargıcı yumuşak, ama ısrarlı bir sesle,

- Demek babanız Fyodor Pavloviç'in öldürülmesinde sizin hiçbir
suçunuz yok? diye sordu. Bunu kesin olarak iddia ediyorsunuz.

- Evet! Başka birisinin, başka bir ihtiyarın kanının akmasında suç-
luyum, ama babamın değil! Pişmanım yaptığımı! Öldürdüm ihtiyarı,
öldürdüm... Ama bu kanın cezasını başka, korkunç, dökmediğim bir
kan yüzünden ödemek... Dehşet verici bir suç yüklüyorsunuz bana
baylar, ne diyeceğimi bilemiyorum! Ama kim öldürdü babamı, kim?
Benden başka kim öldürmüş olabilir onu? Akıl almaz, olmayacak bir
şey bu!..

Sorgu yargıcı,

- Söyleyeyim kimin öldürmüş olabileceğini... diye başladı.

Ama savcı İppolit Kirilloviç (yani savcı yardımcısı İppolit Kirillo-
viç; kısa olsun diye savcı diyeceğiz ona) sorgu yargıcıyla bakıştıktan
sonra Mitya'ya döndü:

- Uşak Grigori Vasilyeviç için boşuna üzülüyorsunuz, dedi. Ölme-
di, yaşıyor Grigori. Onun ve şimdi de sizin sözlerinizden anlaşıldığı
gibi, kafasına kıyasıya vurdunuz ama ölmeyecek. Hiç değilse doktor
öyle söylüyor.

Mitya ellerini birbirine vurarak,

- Ölmedi mi? diye haykırdı. Yaşıyor demek! (Gözlerinin içi gülü-
yordu). Tanrım, bu günahkâr, canavar ruhlu kulunun duasını kabul
edip gösterdiğin yüce mucize için sana çok şükürler olsun!.. Evet,
evet, duamı, bütün gece ettiğim duaları kabul etti Tanrım!..

Üç kez haç çıkardı Mitya. Sık sık soluyordu. Savcı sürdürdü ko-
nuşmasını:

- Biz de Grigori'den öğrendik sizin...

Ama Mitya birden ayağa fırlayarak kesti sözünü:

- Bir dakika baylar, Tanrı aşkına bir dakikacık durun. Şimdi geli-
yorum, Gruşenka'yı göreceğim...

Nikolay Parfenoviç de ayağa kalktı, ince bir sesle,

- Rica ederim! diye bağırdı. Şu anda olmaz!

Göğsü küçük plakalı adamlar Mitya'nın kollarına yapıştılar. O da oturuyordu zaten... Herkesin yüzüne bir bir baktıktan sonra heyecanlı, duygulu bir sesle,

- Çok üzgünüm baylar! dedi. Bir dakika görmek istemiştım onu... bütün gecedir ruhumu kemiren kanın yitip gittiğini, yıkandığını, artık bir katil olmadığımı haber verecektim ona! Nişanlımdır Gruşenka, baylar! Ah, çok teşekkür ederim sizlere! Yeniden bayata dönlürdünüz, kurtardınız beni!.. Daha üç yaşında sokağa atıldığında bu ihtiyar beni bağrına basmış, teknenin içinde yıkamıştır...

- Siz de... diye atıldı savcı.

Mitya dirseklerini masaya dayadı, elleriyle yüzünü kapayıp kesti sözünü savcının:

- Bir dakika baylar, bir dakika, kafamı toparlamama, soluk almama izin verin. Sersemledim. Doğrusu, bu kadarına dayanamıyor insan kafası!

Nikolay Parfenoviç,

- Biraz su içseniz... dedi.

Mitya yüzünden ellerini çekti, gülümsedi. Bakışı canlıydı. Bir anda değişivermişti sanki: Tavırları da bambaşka olmuştu: Deminki Mitya gitmiş, yerine bir akşam toplantısında dostlarının arasında oturan Mitya gelmişti sanki. Sırası gelmişken şunu da söyleyelim: Mitya kentimize yeni geldiğinde emniyet müdürünün evinde oldukça iyi karşılanıyordu, ama sonraları, özellikle son bir aydır Mitya oradan kesmişti ayağını. Emniyet müdürü de onunla sokakta falan karşılaş-tığında yüzünü buruşturuyor, selamını kabalık olmasın diye alıyordu. Mitya farkındaydı bunun. Savcıyla daha uzaktan tanışıyordu. Ama onun da sinirli, tuhaf huylu karısını ziyarete giderdi bazen. Son derece saygılı ziyaretlerdi bunlar. Gelgelelim bu ziyaretleri niçin yaptığını Mitya'nın kendisi de bilmezdi. Kadın nedense ona karşı bir ilgi duyarak, tâ son zamanlara dek iyi karşılamıştı onu. Sorgu yargıcıyla ise henüz dost değildi. Ama birkaç kez toplantılarda karşılaşmış, hat-ta bir kez de kadın, kız konusunda konuşmuşlardı.

Mitya birden gülümsedi.

- Görüyorum ki usta bir sorgu yargıcısınız Nikolay Parfenoviç, dedi, ama şimdi ben yardım edeceğim size. Ah baylar, yeniden doğdum sanki... Sizlerle böylesine senli benli konuştuğum için kusuruma bakmayın. Üstelik biraz da sarhoşum, saklamıyorum bunu. Yanılınyorsam sizinle bir akrabamın evinde karşılaşmak onuruna... onuruna ve mutluluğuna erişmiştim Nikolay Parfenoviç... Baylar, sayın baylar, sizinle eşit olduğumu iddia edecek değilim. Şu anda karşınızdaki durumumun farkındayım. Grigori beni... evet, babamı öldürdüğümü

söylediğine göre korkunç bir zan altındayım! Müthiş bir şey bu, korkunç... anlıyorum bunu! Ama konumuza gelelim baylar, ben hazırın. Hemen bitiririz bunu. Çünkü... bakın baylar, beni dinleyin. Suçsuz olduğumu kesinlikle biliyorum, onun için hemen bitiririz. Öyle değil mi? Söyleyin, öyle değil mi?

Mitya soluk almadan konuşuyordu. Heyecanlıydı. Dinleyicilerini can-ciğer dostları saydığı belliydi. Nikolay Parfenoviç ciddi,

- Öyleyse suçlu olduğunuz iddiasını kesinlikle reddettiğinizi yazalım, dedi.

Sonra yazıcıya dönüp, gerekli şeyleri yüksek sesle söyleyerek yazdırmaya başladı.

- Yazdıracak mısınız? Yazdırmak mı istiyorsunuz bunu? Eh, nasıl isterseniz öyle olsun bakalım, kabul... Yalnız, bakın... Durun, durun, şöyle yazın: "Rezalet çıkardığı, zavallı ihtiyarın başına öldüresiye vurduğu için suçludur."

Birden yazıcıya döndü.

- Bir de kalbimin en derin köşesinde bir şey için suçluyum, ama yazmayın bunu. Bu benim kişisel yaşamımdan bir parçadır baylar, sizi ilgilendirmez. Yani kalbimin en derin köşesindeki... Ama babamın öldürülmesinde suçlu değilim! Korkunç bir şey bu! Dehşet verici bir düşünce!.. Kanıtlayacağım size doğru söylediğimi, sizler de hemen inanacaksınız. Güleceksiniz baylar, benden kuşkulandığınız için kendi kendinize kahkahalarla güleceksiniz!..

Sorgu yargıcı Mitya'nın heyecanını bastırmak istiyormuş gibi soğukkanlı,

- Sakin olun Dmitri Fyodoroviç, dedi. Sorgumuza ara verip önce sizce bir sakıncası yoksa, babanız Fyodor Pavloviç'i sevmediğinizi, onunla sürekli kavgalı olduğunuzu bir kez de ağzınızdan duymak istiyorum... Yanılmıyorsam on dakika önce de burada, onu öldürmek istediğinizi söylediniz: "Öldürmedim, ama öldürmek istedim!" dediniz.

- Ben mi? Ah, olabilir baylar! Evet, ne yazık ki öldürmek istemesine istedim onu, hem de birçok kez... ne yazık ki istedim!

- İstediniz demek. Ne gibi durumların, öz babanıza karşı içinizde böylesine bir nefretin doğmasına neden olduğunu açıklayabilir misiniz acaba?

Mitya son derece üzgün, omuz silkti, başını önüne eğdi.

- Açıklayacak bir şey yok bunda baylar! Duygularımı hiçbir zaman gizlememişimdir. Kentte herkes biliyor... meyhanede de... Daha gençlerde manastırdaki Zosima dedenin hücresinde de söyledim... O akşam da dövdüm onu, neredeyse öldürüyordum. Tekrar gelip öldüreceğime de yemin ettim. Tanıklarım var... Binlerce tanıgım var! Bir

aydır hep tanıkların önünde söylüyorum aynı şeyi!.. Gerçek budur, apaçık ortada gerçek, ama duygular başkadır baylar. Bakınız baylar (Mitya kaşlarını çattı) sanırım duygularından sorguya çekmeye hakkınız yoktur beni. Gerçi yetkiniz vardır -bunu kabul ediyorum- ama beni ilgilendiren bir şeydir bu. Benim iç dünyamla, ruhumla ilgilidir, ama... şimdiye dek duygularımı gizlenerdim... sözgelimi, meyhanede her önüme gelene açtığım için... şimdi de açıkça anlatacağım. Bakın baylar, suçlu olduğumu gösteren kesin bir delil olacaktı bu, farkındayım. Babamı öldüreceğimi söyleyip duruyordum herkese, durup dururken öldürüldü... Benden başka kim öldürmüş olabilir onu, değil mi? Ha, ha! Hak veriyorum size baylar, hak veriyorum. Doğrusu ben de şaşırdım... Ben öldürmediğime göre, kim öldürdü onu öyleyse? Benden başka kim öldürmüş olabilir onu, kim? (Birden yükseltti sesini) Baylar, nerede öldürüldüğünü bilmek istiyorum, lütfen söyleyin bunu bana! Neyle, nasıl öldürülmüş?

Savcıyla sorgu yargıcının yüzlerine bakarak,

- Söyleyin, diye ekledi.

Savcı,

- Yatak odasında yere sırtüstü uzanmış, kafatası parçalanmış olarak bulduk onu, dedi.

Mitya ürperdi birden. Dirseklerini masaya dayayarak, sağ eliyle yüzünü örttü.

- Korkunç bir şey bu baylar!

Nikolay Parfenoviç kesti sözünü:

- Devam edelim... Babanıza karşı içinizde bir nefretin doğmasına sebep neydi? Her yerde söylediğiniz gibi kıskançlık mı?

- Evet, kıskançlık. Ama yalnız kıskançlık değil.

- Para yüzünden ettiğiniz kavgalar mı?

- Onlar da var.

- Yanılmıyorsam aranızdaki çatışma üç bin ruble yüzündedi. Malınıza karşılık almanız gereken paradan üç bin ruble eksik vermiş size...

- Ne üç bin rublesi! diye bağırды Mitya. Çok, çok, altı binden, belki on binden bile çok eksik verdi. Herkese söyledim bunu, bağıra bağıra söyledim hem! Ama sonunda üç bine razı oldum. Bu üç bin ruble çok gerekliydi bana... öyle ki, Gruşenka için hazırladığı, yastığının altında sakladığı paketin içindeki üç bin rubleyi -haberim vardı bu paradan- benden çalınmış sayıyordum...

Savcı sorgu yargıcıyla bakıştı, gizlice göz kırptı ona. Sorgu yargıcı,

- Bu konuya gene döneceğiz, dedi. Şimdi izninizle, zarftaki parayı sizden çalınmış saydığınızı yazalım.

- Yazın efendim, yazın. Bunun da aleyhiine bir delil olduğunu bili-

yorum. Ama delillerden falan korktuğum yok benim, kendi kendimi ele veriyorum. Duydunuz mu, kendi kendimi! Bakın baylar (birden elem dolu bir anlatımla kaplanımişti yüzü) sanırım beni olduğumdan bambaşka bir insan görüyorsunuz karşınızda. Karşınızdaki mert, temiz yürekli, en önemlisi de -bunu unutmayın- bir sürü alçaklıklar yapmış, ama ruhsal bakımdan temiz, dürüst kalabilmiş bir insandır... nasıl söylesem bilmem ki... Temiz yüreklilik ateşiyle içi yandığı için ömrü boyunca acı çeken, yani elinde fenerle, Diyojen'in feneriyle temiz yüreklilik arayan, ama bu arada hepimiz gibi durmadan alçaklıklar yapan bir insan... kusura bakmayın, hepimiz gibi dedim, oysa benim gibi, yalnızca benim gibi diyecektim!.. (Acıyla yüzünü buruşturdu.) Baylar başım ağrıyor. Biliyor musunuz, dış görünüşü hiç hoşuma gitmezdi. Davranışlarında bir ikiyüzlülük, kendini beğenmişlik, kutsal her şeyi hor görme vardı. İğrenç, tiksindirici bir şeydi bu! Ama şimdi, onu kaybettikten sonra böyle düşünmüyorum.

- Nasıl düşünüyorsunuz?

- Aslında düşüncemde bir değişiklik olmadı da, ondan o kadar nefret ettiğime üzülüyorum.

- Pişmanlık mı duyuyorsunuz?

- Hayır, pişmanlık falan duyduğum yok, yazmayın bunu. Bakın baylar, ben de iyi bir insan değilim, elle tutulur bir yanım yoktur. Bu bakımdan, onu kötölemek hakkına da sahip değilim. Bunu yazın işte!

Sözünü bitirince derin bir hüzün kapladı Mitya'nın yüzünü. Tâ baştan beri, sorgu yargıcının sorularını yanıtladıkça çoğalmaktaydı zaten yüzündeki bu hüzün. Tam bu anda beklenmedik bir olay daha oldu. Gruşenka'yı dışarı çıkarılmışlardı ama pek uzağa götürmemişlerdi. Sorgunun yapıldığı mavi odadan iki oda ötede bekletiyorlardı. Akşam dans edilen, içilen kısacası çılgınca eğlenilen büyük odanın bitişiğindeki, tek pencere, küçük odaydı bu. Gruşenka orada oturuyordu. Yanında ise, olanlardan şaşkına dönmüş, çok korkmuş Maksimov vardı. Gruşenka'dan yardım umuyormuş gibi yanından ayrılmıyordu. Göğsü plakalı bir köylüyü kapıda nöbetçi bırakmışlardı. Gruşenka ağlıyordu. Bir an gelcli, üzüntüsünün büyük acısına dayanamıyordu, yerinden fırladı, ellerini birbirine vurup "Ah başıma gelenler!" diye bağırdı, birden onun, Mitya'sının yanına koştu. Bu öylesine beklenmedik bir olaydı ki, hiç kimse durduramamıştı onu. Gruşenka'nın bağırdığını duyan Mitya da ürpermiş, yerinden fırladığı gibi, kendini bilmeden bağırarak ona doğru koşmuştu. Birbirlerini gördüler, ama kucaklaşamadılar. Mitya'yı kollarından yakalamışlardı: Çırpınıyor, kurtulmaya çalışıyordu. Genç adamı durdurmak için üç, hatta dört kişi gerekti. Gruşenka'yı da tutmuşlardı. Onu geri götürürlerken ba-

ğırarak kollarını Mitya'ya doğru uzatmasını içi sızlayarak seyretti genç adam. Her şey yatıştıktan sonra Mitya eski yerinde, sorgu yargıcının karşısında, masanın başında buldu kendini gene.

- Ne istiyorsunuz ondan? diye bağıırıyordu. Niçin eziyet ediyorsunuz ona? Suçsuzdur o, suçsuz!..

Sorgu yargıcıyla savcı yatıştırmaya çalışıyorlardı onu. On-on beş dakika da böyle geçti. Sonunda, biraz önce dışarı çıkan Mihail Makaroviç girdi içeri, heyecanlı bir tavırla savcıya yaklaştı, yüksek sesle,

- Uzaklaştırdık onu, aşağıya götürdük, dedi. Şu zavallıya bir şey söylememe izin verir misiniz? Sizin yanınızda söyleyeceğim, siz de duyacaksınız!

Sorgu yargıcı,

- Buyrun Mihail Makaroviç, dedi. Şu anda bu dileğinizi kabul etmememiz için hiçbir neden yok.

Mihail Makaroviç, son derece heyecanlı, yüzünde "zavallıya" yürekten bir acıma anlatımı, söze sanki baba şefkatiyle başladı:

- Dinitri Fyodoroviç, beni dinle canım, Agrafena Aleksandrovna'yı götürüp elimle hancının kızlarına teslim ettim. Şu ihtiyar Maksimov da hiç ayrılmıyor yanından. Yatıştırdım onu, duydun mu yatıştırdım! Kendini temize çıkarmanın gerektiğini; seni rahat bırakmazsa, üzmezse işlerin yolunda gideceğini, yoksa şaşırıp kendi aleyhinde yanlış bir şey söyleyebileceğini anlatım. Anladı beni, yatıştı. Çok akıllı, iyi yürekli bir kız doğrusu. Elimi öptü, seni sordu. Onu düşünmemeni, içinin rahat olmasını söyleyeyim diye yolladı beni buraya. Hemen gidip senin de yatıştığını söylemem gerekiyor ona. Hadi bırak artık üzölme. Anlayışlı ol biraz. Ona karşı suçluyum, dinine bağlı bir kız! Evet baylar iyi yürekli, tertemiz bir insandır o. İçinin rahat olacağını söyleyeyim mi ona Dinitri Fyodoroviç?

Temiz yürekli ihtiyar sürekli konuşuyordu. Gruşenka'nın duyduğu acı ruhuna işlemişti. Gözlerinde yaşlar parlıyordu. Mitya ayağa fırlayıp yanına koştu.

- Kusuruma bakmayın baylar, bağışlayın! diye haykırdı. Melek gibi bir insansınız Mihail Makaroviç, melek gibi! Onun adına teşekkür ederim size! İçim rahat olacak, neşeleneceğim, onun yanında sizin gibi melek ruhlu bir insan olduğunu bildiğim için neşeleneceğimi, hatta gülmeye başlayacağımı söyleyin ona. Çabucak bitireceğim işimi, serbest olur olmaz onun yanına koşacağım. Beklesin beni! (Birden savcıyla sorgu yargıcına döndü.) Baylar, şimdi her şeyi anlatacağım size, hiçbir şeyi saklamayacağım. Hemen bitirelim işimizi, neşeyle bitirelim. Sonunda neşelenmeyecek miydik? Bu kız gönlümün sultanıdır baylar! İzninizle önce bunu söyleyeyim... İyi insanlar arasın-

da bulunduğumu görüyorum çünkü: Gözümün nuru, her şeyimdir o benim! Nasıl bağırdığımı duydunuz mu? “Ölüme de olsa onunla birlikte gideceğim!” Oysa ben ne verdim ona? Benim gibi baldırı çıplığın, iğrenç suratının biri, onunla Sibirya’ya sürgüne gidilecek kadar seilmeye değer mi? Demin benim için ayaklarınıza kapancı. Oysa mağrurdur, gururuna çok düşkündür. Suçsuzdur o! Şu anda ona tapmam, onsuz yaşayamayacağımı haykırımam da ne yaparım? Ah baylar, bağışlayın beni! Ama rahatladım artık! rahatladım!

Sandalyeye çöktü, elleriyle yüzünü kapayıp hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başladı. Ama mutluluk gözyaşlarıydı bunlar. Hemen toparladı kendini. Yaşlı emniyet müdürü, savcı, sorgu yargıcı sevinçliydi: Sorgunun şimdi değişeceğini, bambaşka bir yön alacağını sanıyorlardı. Emniyet müdürü gittikten sonra bayağı neşelenmişti Mitya.

- Emrinizdeyim artık baylar, tamamen emrinizdeyim. Ah, şu gereksiz ayrıntılar olmasa ne güzel anlaşırdık sizinle. Gene ayrıntılara geliyorum. Emrinizdeyim baylar, ama önce şunu söyleyeyim, birbirimize inanmazsak bu işin sonu gelmez. Sizin iyiliğinizi düşünerek söylüyorum. Başlayalım baylar, başlayalım artık. Yalnız, ruhumun derinliklerinde olur olmaz şeyler aramayın, yalnızca gerçeklerden söz edelim, o zaman hemen yanıtların sorularınızı. Gereksiz ayrıntıların cehennemin dibine kadar yolu var!

Sorgu yeniden başladı.

4

İKİNCİ ACI

Nikolay Parfenoviç açık gri, patlak iri, çok ilerlemiş miyop gözlerinde -gözlüklerini biraz önce çıkarmıştı- bir sevinç parıltısı, canlı bir tavrıyla başladı.

- Bu iyi niyetinizle bizleri ne çok sevindircliğinizi bilemezsiniz Dmitri Fyodoroviç... Birbirimize inanmamız konusunda da çok doğru söylediniz. Bu gibi önemli durumlarda karşılıklı güven olmazsa işin içinden çıkılamaz. Suçlu olduğu sanılan kimsenin kendisini temize çıkarması buna bağlıdır... Elimizden gelen her şeyi yapacağız biz. Şu dakikaya kadar da yaptığımızın farkındasınız sanırım...

Birden savcıya döndü:

- Siz de benim gibi düşünüyorsunuz değil mi Ippolit Kirilloviç?

Savcı, Nikolay Parfenoviç’in coşkuna oranla çok daha soggukkanlı da olsa,

- Elbette, dedi.

Şunu da söyleyeyim ki, kentimize yeni gelen Nikolay Parfenoviç göreve başladığı günden beri İppolit Kirilloviç'e sonsuz bir saygı, hatta yakınlık duyuyordu. "Değeri bilinmeyen" İppolit Kirilloviç'imizin insan ruhunu çok iyi bildiğine, ince zekâsına bütün kalbiyle inanan belki de tek insan Nikolay Parfenoviç'ti. Daha Petersburg'dayken duymuştu onun üzerine anlatılanları. Üstelik, "değeri bilinmeyen" savcımızı yürekten seven tek insanın da gene Nikolay Parfenoviç olduğu sonra anlaşıldı. Buraya gelirlerken yolda cinayet üzerine konuşmuş, aralarında birtakım kararlar almışlardı. Şimdi de Nikolay Parfenoviç Mitya'yı sorguya çekerken oynak zekâsıyla meslektaşının yüzündeki en küçük bir değişikliği yakalıyor, bir sözcüğünden, bakışından ne demek istediğini anlıyordu.

Mitya heyecanlı,

- Baylar, dedi, izin verin her şeyi sırasıyla anlatayım size, yalnız sözümü kesmeyin...

- Çok güzel, çok güzel. Teşekkür ederim. Yalnız, anlatmaya geçmeden, bizce pek önemli bir konuyu, dün akşam arkadaşınız Pyotr İlyiç Perhotin'den tabancalarınızı rehin bırakarak aldığınız on rubleyi açıklasanız bana iyi olacak.

- Tabancalarımı rehin bıraktım efendim, on ruble karşılığında rehin bıraktım. Ne var bunda? Kente döner dönmez tabancalarımı Pyotr İlyiç'e götürdüm.

- Kente döner dönmez mi? Nereye gitmiştiniz?

- Gittim baylar, kırk verst yol gittim. Haberiniz yok bundan.

Savcıyla Nikolay Parfenoviç bakıştılar.

- Dün yaptıklarınızı sabahtan başlayarak sırasıyla anlatsanız nasıl olur? Sözgelimi, niçin, nereye gittiğinizi, ne zaman kentten ayrılıp ne zaman döndüğünüzü anlatın...

Mitya güldü.

- Baştan sorsaydınız ya bunu. Doğrusunu isterseniz, dün sabahtan değil, ta evvelki gün sabahtan başlamalıyım. Nereye niçin gittiğimi ancak o zaman anlayabilirsiniz. Baylar, evvelki gün önce tüccar Şamsonov'a gittim. En güvenilir karşılıklar göstererek üç bin ruble borç istedim ondan.. birden ihtiyacım oldu işte, birden...

Savcı kibar bir tavırla araya girdi:

- İzninizle sözünüzü keseceğim. Niçin üç bin ruble gibi büyük bir paraya birden ihtiyacınız oldu?

- Ee baylar, gereksiz ayrıntılara girmeyecektik hani: Nasıl, ne zaman, niçin, o kadar değil de bu kadar, daha bir sürü ıvır zıvır... böyle gidersek üç ciltte bitmez anlatacaklarım, ayrıca bir de önsöz ister!

Mitya, gerçekleri olduğu gibi anlatmak isteyen, iyi niyetli bir insa-

nın içten, ama sabırsız senli benliliğiyle konuşuyordu. Birden toparladı kendini.

- Baylar, tekrar rica ediyorum, ileri geri konuşmamı bağışlayın: Gene söylüyorum, inanın ki sizlere sonsuz saygım var, durumun da farkındayım. Sarhoş olduğumu da sanmayın. Ayıldım. Zaten sarhoş olsam da bir şeyi değiştirmezdi bu. Ben de türküde anlatılan köylüye benzerim:

Ayıldım, kendime geldim... aptallaştım
İçtim, kendimi kaybettim... akıllandım.

Ha, ha! Ama görüyorum ki, durum açıklığa kavuşmadan sizinle şaka etmem doğru olmayacak baylar. Haddimi bilmeliyim. Şu anda aramızdaki farkı biliyorum: Ne olursa olsun, karşınızda bir sanık olarak bulunuyorum. Sizlerle bir olamam. Sizlerin göreviniz de beni yargılamaktır. Grigori'nin kafasına vurduğum için omzumu okşamayaksınız elbette. İhtiyar bir adamın kafasını parçalayana ceza vermemek olmaz doğrusu. Sanırım altı ay, bir yıl tıkarlar beni içeri. Ama haklarımı elimden almazlar değil mi savcı bey? Evet, aramızdaki farkı anlıyorum... Ama şu da kabul edin ki böyle sorularla Tanrıyı bile şaşırtırsınız siz: Nereye, niçin, ne zaman, nasıl gittin? Böyle olursa şaşırırım elbette, siz de fırsat bu fırsattır der, ağzımdan çıkanı hemen geçiriverirsiniz kâğıda. Olmaz böyle! Hiçbir şey elde edemeyiz! Anlatmaya yalanla başlamışsam öyle de bitiririm, siz de okumuş, soylu insanlar olarak ses çıkaramazsınız. Bir dileğim daha olacak: Bu beylik sorgu usulünden de vazgeçin. Önce son derece önemsiz bir sorudan başlamak.. sözgelişi, sabah saat kaçta kalktın, kahvaltıda ne yedin, nasıl tükürdün?.. "suçlunun dikkatini dağıttıktan sonra" birden onu gafil avlayacak soruyu soruvermek: "Kimi öldürdün, kimi soydun?" Ha, ha! Beylik usulünüz budur sizin. Bütün kurnazlığınız bundadır! Bu çeşit sorularla köylülerin dikkatini dağıtabilirsiniz ancak, benim değil. Bu işlerden anlarım ben, ben de çalıştım aynı işte çünkü, ha-ha-ha! (Son derece içten bir tavırla sorgu yargıcının ve savcının gözlerinin içine baktı): Kızmayın baylar, küstahlığımı bağışlayın! Bunu Mitya Karamazov söylediğine göre bağışlayabilirsiniz demektir. Akıl başında bir adam söyleseydi bağışlamamanız gerekirdi, ama Mitya söyleyince iş değişir! Ha, ha!

Nikolay Parfenoviç de güldü. Savcı ise gülüyor, Mitya'nın en küçük bir sözcüğünü, hareketini, yüzündeki bir kas kıpırdanışını kaçırmak istemiyormuş gibi dikkatle bakıyordu ona. Nikolay Parfenoviç hâlâ gülerek,

- Ama biz, sabah kaçta kalktınız, kahvaltıda ne yediniz gibi şaşırtıcı sorulardan değil, en önemli konudan başladık, dedi.

- Anlıyorum, anladım ve beğendim. Şu anda bana gösterdiğiniz en soylu, ruhlara özgü iyi yürekliliği daha da çok beğeniyorum. Üç soylu kişi bir araya geldik burada. Soylulukla, onur bağlarıyla birbirine sıkı sıkı bağlı aydın, kibar insanların karşılıklı güvenine dayanmalı ilişkilerimiz. Durum ne olursa olsun, şu anda, gururumun bir paralık olduğu şu anda sizleri en candan dostlarım saymama izin verin! Bundan sizin için utanılacak bir şey yok değil mi baylar, yok?

Nikolay Parfenoviç ağırbaşlı,

- Asla, dedi; çok güzel söylediniz bunu Dmitri Fyodoroviç.

Mitya heyecanlı,

- Şu gereksiz ayrıntıları bırakalım baylar, diye bağırdı; yoksa ipin ucunu kaçıracağız, öyle değil mi?

Bir den savcı karıştı söze; Mitya'ya,

- Öğüdünüze uyacağım, dedi, ama sorduğum sorudan gene de vazgeçmeyeceğim. Üç bin ruble gibi büyük bir paraya niçin iltiyacınız olduğunu bilmemiz gerekiyor.

- Niçin mi ihtiyacım oldu? Borcumu ödemek için...

- Kime?

- Bunu söylemeyeceğim baylar! Bakın, elimden gelmediği, cesaret edemediğim, korktuğum için söylemediğimi sanmayasınız sakın. Son derece basit, önemsiz bir şeydir bu çünkü. Prensiplerimle uyumadığı için söylemem: Özel hayatıma kimsenin girmesine izin vermem. Prensibimdir bu benim. Sorunuz esasla ilgili değil; esasla ilgili olmayan her şey de özel hayatımla ilgilidir! Borcumu, şeref borcumu ödeyecektim, ama kime ödeyeceğimi söylemem.

- Bunu yazalım, dedi savcı.

- Lütfen. "Söylemeyeceğim diyor" yazın. Bunu söylemeyi kendim için bir küçüklük saydığımı da yazın baylar. Acele etmeyin, zamanımız bol nasıl olsa!

Savcı aşırı ciddi bir tavırla,

- İzninizle bir kez daha anımsatayım size sayın bayım, dedi, sordumuz soruları yanıtlamak zorunda değilsiniz. Bizim de, şu ya da bu nedenle yanıt vermek istemezseniz sizi zorlamaya yetkimiz yoktur. Bütünüyle sizin elinizde olan bir şeydir bu. Yalnız, bizim görevimiz, böyle bir olayda herhangi bir açıklamadan kaçınmakla kendi kendinize ne büyük bir kötülük etmiş olacağımızı gözünüzün önüne sermektir. Şimdi anlatın lütfen.

Mitya, kendisine yapılan uyarmadan biraz bozulmuş,

- Baylar, dedi, darılmadım ki ben... bakın baylar, önceki gün para istemeye gittiğim Samsanov var ya...

Mitya'nın, okuyucunun bildiği şeyleri anlatmasını burada ayrıntı-

larıyla bir kez daha yineleyecek değiliz elbette. Son derece acele ediyor, öte yandan her şeyi en ince ayrıntısına varıncaya dek de anlatmak istiyordu. Anlattırdıkları özetlenerek yazıldığı için arada bir durduruyorlardı onu. Dinitri Fyodoroviç'in canı sıkılıyordu buna, ama gene de susuyor, bekliyordu. Kızmasında da bir içtenlik, candanlık vardı. Doğrusu, arada bir "İnsaf artık baylar, bu kadarı Tanrı'nın bile tepesini attırır" ya da "Baylar, canımı boşu boşuna sıkıştığını zın farkında mısınız?" diye bağırdığı oluyordu, ama candan coşkunluğunu gene de yitirmiyordu. Önceki gün Samsanov'un ona ettiği oyunu anlattı. (Samsanov'un onu aldattığından kuşkusu yoktu artık). Sorgu yargıcıyla yargıç, Mitya'nın yol parası yapmak için saatini altı rubleye satmasıyla (sorgu yargıcıyla savcı yeni öğreniyorlardı bunu) pek ilgilendiler (Mitya'yı şaşırtmıştı bu aşırı ilgi): Düne kadar Mitya'nın meteliksiz olduğunu gösteren ikinci delil olarak yazdılar bunu. Mitya'nın yüzü gittikçe bulutlanıyordu. Lyagaviy'a gitmesini, orman bekçisinin evinde geçirdiği geceyi v.b. anlattıktan sonra kente dönüşüne geldi. Arkasından -hiç kimse bir şey söylemeden- Gruşenka'yı kıskanmasının ona verdiği acıları inceden inceye anlattı. Sessizce, dikkatle dinliyorlardı onu. Özellikle, Gruşenka'nın Fyodor Pavloviç'e gitmesine engel olmak için Mitya'nın arkada Mariya Kondratyevna'nın bahçesinde bir "gözetleme yeri" edindiğiyle, Smerdyakov'un ona haber taşıdığıyla ilgilendiler. Yazdılar bunu. Kıskançlığından büyük bir heyecanla söz ediyordu Mitya. En içten duygularını açığa vurmaktan sıkılmasına karşın, kendini temize çıkarmak için sıkılma duygusunu bastırdığı belliydi. O anlatırken sorgu yargıcının, özellikle savcının, üzerinden ayırmadıkları bakışlarındaki duygusuz sertlik sonunda iyice şaşırttı onu. Şöyle geçiriyordu içinden: "Daha birkaç gün önce beraber kadın kız üzerine bir sürü gevezelik ettiğimiz şu çocuk Nikolay Parfenoviç de, şu hastalıklı savcı da bunları anlatmama değmezler... rezalet!" Düşüncesini bir şiirle bağladı: "Sabret, uslan, sus!" Ama sonunda, anlatmayı sürdürmek için topladı gücünü. Hohlakova'nın evinde olanlara geçince yeniden neşelendi. Hatta bu hanımın başından geçmiş, konuyla uzaktan yakından bir ilgisi olmayan bir olayı anlatmaya başlamıştı ki sorgu yargıcı durdurdu onu, kibar bir tavırla, konuya dönmesini söyledi. Düşüşü unutsuzluğu anlatıp, Hohlakova'nın evinden çıkarken "birisini öldürüp üç bin rublesini almayı" bile düşündüğünü söylediğinde gene durdurdular onu, bunu da yazdılar. Mitya sesini çıkarmadı. Sonunda, Gruşenka'nın onu aldattığını, Samsanov'un evinde gece yarısına dek oturacağını söyleyip, hiç oturmadan çıktığını öğrenmesine geldi. Tam burada "Şu Fenya'yı o anda öldürmediysem, zamanım olmadığı için

öldürmemişimdir baylar,” diye haykırdı. Bunu da dikkatlice yazdılar. Mitya canı sıkkın, anlatıyordu. Babasının bahçesine koşmasına gelmişti ki sorgu yargıcı birden durdurdu onu. Kanepenin üzerinde hemen yanında duran çantasını açtı içinden pirinç bir havaneli çıkarıp Mitya’ya gösterdi.

- Bunu tanıyor musunuz?

Mitya yüzünü buruşturarak gülümsedi.

- Elbette! Tanımaz olur muyum hiç! Verin bakayım... Aman canım, istemez!

- Bunu unutmuşsunuz.

- Hay Allah! Sizden sakladığımdan değil... onu atlarsam hiçbir şeyi anlatamam zaten değil mi? Aklımdan çıkmış.

- Bu havanelini nereden aldığınızı anlatır mısınız lütfen.

- Elbette.

Mitya havanelini mutfaktan nasıl kapıp koşarak çıktığını anlattı.

- Pekâlâ, elinize böyle bir silahı alırken niyetiniz neydi?

- Niyetim mi? Niyetim falan yoktu! Öyle kaptım onu.

- Bir niyetiniz yoktuysa niçin aldınız öyleyse?

Mitya’nın canı fena halde sıkılmaya başlamıştı. “Çocuğun” yüzüne dik dik baktı, kötü kötü gülümsedi. Kıskançlığını “bu adamlara” öylesine içtenlikle anlattığı için gittikçe daha çok utanıyordu kendi kendinden. Birden,

- Bırakın havanelini! dedi.

- Nasıl isterseniz öyle olsun.

- Köpeklerden kendimi korumak için almış olabilirim. Karanlıkta... Ne olur ne olmaz diye aldım...

- Karanlıktan böylesine korktuğunuza göre, geceleri evden çıkarırken her zaman böyle bir şey alır mısınız elinize?

Mitya iyice sinirlenmişti.

- Eh, sıktınız artık! diye bağırdı. Sizinle konuşulmaz baylar!

Yüzü öfkeden kıpkırmızı, yazıcıya döndü. Öfkeli bir sesle ekledi:

- Yaz... hemen yaz... “Babam Fyodor Pavloviç’i öldürmek için aldım havanelini... başına vurarak öldürmek için!..”

Sonra sorgu yargıcıyla savcıyı yukarıdan aşağı süzdü.

- Tamam mı baylar? Keyfiniz yerine geldi mi?

Savcı soğuk bir sesle,

- Bize kızdığınız; sizce gereksiz olan, oysa aslında pek önemli ayrıntılara girmemize canınız sıkıldığı için böyle söylediğinizin farkındayız, dedi.

- İnsaf edin baylar! Evet aldım havanelini... Peki böyle durumlarda bir şeyi niçin alır insan? Nedenini bilmiyorum. Kaptığım gibi koş-

rak çıktım. Hepsi bu kadar. Ayıp artık, passons¹ yoksa yemin ederim anlatmayacağım!

Mitya böyle söyledikten sonra dirseklerini masaya dayayıp eliyle çenesinin altına destek yaptı. Savcıyla sorgu yargıcına yan dönmüş, öfkesini bastırmaya çalışarak duvara bakıyordu. Ayağa kalkıp, ölüm cezasına çarptırsalar bile artık konuşmayacağını, bir sözcük söylemeyeceğini haykırmamak için zor tutuyordu kendini. Birden döndü:

- Bakın baylar, dedi, bir şey söyleyeceğim size... Sizi dinlerken sık sık gördüğüm bir düş geldi aklıma... pek sık görürüm bu düşü... korktuğum, ölesiye korktuğum birisi karanlıkta kovalıyor beni, arıyor. Ben de kapıların, dolapların arkasına saklanıyorum, alçakça, hiç sıkılmadan saklanıyorum. Önemli olan da nereye saklandığımı onun çok iyi bildiğidir. Ama bana eziyet etmek için mahsus bilmiyormuş gibi davranıyor, korkum haz veriyor ona... Şimdi siz de aynı şeyi yapıyorsunuz! Ondan farkınız yok!

- Böyle düşler mi görüyorsunuz? diye sordu savcı.

Mitya anlamlı gülümsedi.

- Evet efendim... Bunu da yazmak istemez miydiniz acaba?

- Hayır, yazmayacağız. Ama pek ilginç bir düş doğrusu.

- Artık düş değil! Şimdi gerçek oluyor bu baylar! Ben bir kurt, siz bir avcısınız. Kurtu kapana kısırmaya çalışıyorsunuz.

Nikolay Parfenoviç son derece yumuşak bir sesle,

- Böyle bir benzetmeyi boşuna yapıyorsunuz... dedi.

Öfkeli çıkışından sonra besbelli biraz yatışan, yavaş yavaş deminki içten tavrını takınan Mitya birden parladı:

- Boşuna değil baylar, hiç de boşuna değil! Sorularınızla işkence etmekten zevk duyduğunuz bir suçluya ya da sanığa inanmayabilirsiniz. Ama dürüst, içi en soylu duygularla dolu bir insana (kendime güvenerek haykırıyorum bunu) olmaz bu! Böyle bir insana inanmamak olmaz... hakkınız bile yoktur buna... ama,

Sus kalbim,

Sabret, uslan, sus!

Mitya bir an sustuktan sonra üzgün bir tavırla,

- Anlatayım mı? diye ekledi.

Nikolay Parfenoviç,

- Lütfen, dedi.

5 ÜÇÜNCÜ ACI

Mitya gerçi sert bir tavırla konuşmaya başlamıştı, ama hiçbir şeyi unutup atlamamaya şimdi daha çok çalıştığı belliydi. Babasının bahçe duvarından bahçeye nasıl atladığını, pencerenin dibine kadar nasıl yürüdüğünü, orada olanları anlattı. Gruşenka'nın içeride olup olmadığını öylesine merak ettiği o dakikalarda onu heyecanlandıran, huzursuz eden duygularını bir bir anlattı. Ama pek gariptir, savcı da sorgu yargıcı da son derece ciddi dinliyorlardı onu şimdi. Pek seyrek soru soruyorlardı. Yüzlerinden hiçbir şey anlayamıyordu Mitya. "Gücendiler galiba, diye geçirdi içinden, keyifleri bilir!" Babasına pence-reyi açtırmak için sonunda, Gruşenka'nın geldiği işaretini kullanmaya karar verdiğini anlatırken, savcıyla sorgu yargıcı bu "işaret" sözcüğüne, onun burada ne işi olduğunu hiç anlayamamışlar gibi dikkat bile etmemişlerdi. Öyle ki, Mitya'nın gözünden kaçmadı bu. Babasının pencereden uzattığı başını görüp nefret dolu bir öfkeye kapılarak cebindeki havanelini çıkarmasına gelince sanki bile bile, birden durdu. Yüzünü duvardan yana çevirmişti, sorgu yargıcıyla savcının ona merakla baktığını biliyordu. Sorgu yargıcı,

- Sonra... dedi, havanelini çıkardınız ve... sonra ne oldu?

- Sonra mı? Sonra öldürdüm... havanelini kafasına indirip, kafatasını parçaladım... Sizce böyle, değil mi?

Mitya'nın gözleri parlamaya başlamış, yatışan öfkesi birden ayaklanmıştı. Nikolay Parfenoviç,

- Bizce öyle, ya sizce?

Mitya başını önüne eğdi, uzun süre sustuktan sonra alçak sesle,

- Bence, baylar, dedi, bence şöyle oldu: Birisi mi gözyaşı dökerek ağladı benim için, annem mi Tanrıya yakardı, yoksa o anda kutsal ışık mı düştü üzerime, ne oldu bilmiyorum, ama şeytan yenildi... Bahçe duvarına doğru koşmaya başladım... Beni görünce korktu babam, bir çılgılık atarak pencereden geri çekildi... çok iyi anımsıyorum bunu. Ben de duvarın üzerine atladım... tam bu anda Grigori yetişti arkamdan...

Mitya başını kaldırıp dinleyicilerine baktı. Savcıyla sorgu yargıcı dikkatle dinliyorlardı onu. Mitya'nın içinden bir öfke ürpertisi geçti.

- Yanılıyorsam benimle alay ediyorsunuz baylar!

Nikolay Parfenoviç,

- Nereden çıkardınız bunu? dedi.

- Anlattıklarımın hiçbirine inanmamamızdan! Hikâyenin en can alıcı noktasına geldiğinin farkındayım: İhtiyar, kafatası parçalanmış

olarak yatıyor orada şimdi, bense onu öldürmeyi istediğimi, liavanelini nasıl kapıldığını acıklı bir dille anlatıktan sonra, pencerenin dibinden koşarak uzaklaştığını söylüyorum... Hikâye! Manzum hikâye hem! Benim gibi adamın sözlerine inanılır mı hiç? Ha, ha! Alay ediyorsunuz benimle baylar!

Oturduğu yerde, sandalyesini çatırdatarak şöyle bir döndü. Savcı, Mitya'nın heyecanını umursamaz bir tavırla,

- Peki, dedi, oradan koşarak uzaklaşırken bahçe kapısı açık mıydı?
- Hayır, kapalıydı.
- Kapalı mıydı?
- Evet, kim açacaktı onu zaten?

Mitya birden anımsamış gibi ürpredi.

- Açık mıydı yoksa? Durun! Kapıyı açık mı buldunuz?
- Açıktı.

Mitya pek şaşırılmıştı. Sorgu yargıcı:

- Sizden başka kim açmış olabilir onu?

Savcı sözcükleri tane tane söyleyerek,

- Kapı açıktı, dedi. Babanızın katili bu kapıdan girmiş, cinayeti işledikten sonra gene buradan çıkmış olacak. Gün gibi ortada bu. Yapılan incelemelerden, cesedin durumundan cinayetin pencerede değil, odanın içinde işlendiği anlaşılıyor. Bundan kuşku edilemez.

Mitya iyice şaşırılmıştı. Kendini kaybederek,

- Bu olamaz baylar! diye haykırdı. İçeri... girmedim... ben bahçedeyken bu kapının kapalı olduğunu kesinlikle söylüyorum size. Pencerenin dibinden başka bir yere gitmedim, onu da pencereden gördüm, hepsi bu kadar... Çok iyi anımsıyorum. Anımsamasın bile bir şeyi değiştirmesin bu, çünkü işaretleri ben, Smerdyakov ve ondan, rahmetliden başka hiç kimsenin bilmediğini; işaret verilmeden de onun dünyada kapıyı açmayacağını biliyorum!

Savcı aşırı bir merakla,

- İşaretler mi? diye sordu. Ne işaretleri?

Soğukkanlı tavrını bir anda yitirmiş, ürkek ürkek sormuştu bunu. Önemli bir sır kokusu almıştı, ama Mitya'nın bu sırrı açıklamak istemeyeceğinden korkuyordu.

Mitya alaylı, hırçın bir gülümsemeye göz kırptı ona.

- Bilmiyorsunuz demek! Peki ya anlatırsanız ne yapacaksınız? Kimden öğreneceksiniz o zaman? Ben, Smerdyakov ve rahmetli biliyorduk bunu, bir de yer... ama dili yoktur yerin, söyleyemez size. Oysa pek önemli bir nokta bu, hem kimbilir ne çok yarardı işiniz! Ha, ha, ha! Üzülmeyin baylar, anlatacağım. Boşuna telaşlanmayın. Karşınızdakinin nasıl bir insan olduğunu bilmiyorsunuz! Kendi aley-

hinde olan şeyleri de açıklayan bir insanım ben! Evet, gururlu bir insanım çünkü, ama siz değilsiniz!

Yeni birşeyler öğrenmek için sabırsızlanan savcı bu hakareti sineye çekti. Mitya, Fyodor Pavloviç'in Smerdyakov'a öğrettiği işaretlerle ilgili her şeyi anlattı. Pencereye nasıl vurulunca ne anlama geldiğini söyledi. Hatta masaya vurarak gösterdi bu işaretleri. Nikolay Perfenoviç'in "Siz de pencereye vurarak Gruşenka'nın geldiği haberini mi verdiniz babanıza?" sorusuna duraksamadan "evet" yanıtını verdi.

Mitya birden susup, küçümsemeyle gene arkasını döndü onlara.

- Bir sürü bilgi verdim size, dedi, olayı şimdi istediğiniz gibi canlandırın kafanızda!

Nikolay Perfenoviç bir kez daha sordu:

- Bu işaretleri yalnız siz, Smerdyakov, bir de rahmetli babanız biliyordunuz değil mi? Başka hiç kimsenin haberi yoktu bunlardan?

- Yer de... Yerin de duyduğunu yazın, kulağı vardır çünkü, işinize yarar...

Bunu da yazıyorlardı ki, savcı aklına yepyeni bir şey gelmiş gibi birden atıldı:

- İşaretleri Smerdyakov'un da bildiğini söylediğinize, babanızın öldürülmesinde bir suçunuz olduğunu da kesinlikle reddettiğinize göre, acaba Smerdyakov mu pencereyi tıklatıp babanıza kapıyı açtırttı, sonra da... cinayeti işledi dersiniz?

Mitya, bakışlarında alaycı, aynı zamanda nefret dolu bir anlatıyla gözlerini savcıya dikti. Neden sonra,

- Gene avladınız tilkiyi! dedi. Kuyruğunu kıstırdınız kapana, he, he! İçinizi olduğu gibi okuyorum sayın savcı! Önüme attığınız yemi yutacağımı, hemen ayağa fırlayıp avazım çıktığıncaya "Ay, Smerdyakov öldürdü onu, evet, Smerdyakov!" diye bağırıma başlayacağımı sandınız. İtiraf edin böyle düşündüğünüzü, itiraf etmezseniz anlatınam gerisini.

Ama itiraf etmedi savcı. Ağzını açmadan bekliyordu. Mitya,

- Yanıldınız, dedi, Smerdyakov'un öldürdüğünü iddia etmeyeceğim!

- Hiç şüphelenmiyor musunuz ondan?

- Ya siz?

- Biz ondan da şüphe ettik.

Mitya başını önüne eğdi, üzgün,

- Şakayı bırakalım artık, dedi. Dinleyin: Tâ başta, neredeyse şu perdenin arkasından karşınıza çıktığımda "Smerdyakov!" diye düşündüm bir an. Babamı benim öldürmediğimi haykırıırken de "Smerdyakov!" diye düşünüyordum. Bırakmıyordu beni bu düşünce. Nihayet şu anda da "Smerdyakov" diye geçti içimden. Ama hemen

“Hayır, dedim kendi kendime, Smerdyakov olamaz!” Onun işi değildir bu baylar!

Nikolay Parfenoviç çekingen bir tavırla,

- Öyleyse kuşkulandığınız başka kimse var mı? diye sordu.

Mitya kararlı bir sesle karşılık verdi:

- Hayır, kim, hangi şeytan yaptı bunu bilmiyorum... ama Smerdyakov suçsuzdur!

- Onun suçsuz olduğunu böylesine kesin nasıl söyleyebiliyorsunuz?

- İzlenimlerime dayanarak. Çünkü bayağı, ödlele bir insandır Smerdyakov. Ödlele bile değil. Dünyanın bütün korkaklığını, tabansızlığını içinde toplamış iki ayaklı bir yaratıktır. Tavuk gibi ürkektir. Benimle konuşurken, “öldürmeyin beni, kıymayın” diye yalvarır yakarırdı. Oysa hiç el kaldırmamışımıdır ona. Ayaklarına kapanır, iki gözü iki çeşme, “korkutmayın beni” diye yalvararak ayakkabılarımı öperdi. Duyuyor musunuz, “korkutmayın” derdi ne demektir bu? Oysa harçlık bile verirdim ona arada. Sekiz yaşında bir çocuğun dövüleceğı saralı, akli kıt bir tavuktur Smerdyakov. İnsan denilebilir mi böyle bir yaratığa? Hayır baylar, Smerdyakov’un işi değildir bu. Hem parayla da başı hoş değildir, verdiğim harçlıkları bile almazdı... Hem ne diye öldürsün ihtiyarı? Zaten belki de oğludur onun, piçi... biliyor muydunuz bunu?

- Birşeyler duyduk. Ama siz de öz oğluydunuz, önünüze gelene onu öldürmek istediğınızı söylüyordunuz.

- Taş atıyorsunuz bana! Bayağı, iğrenç bir taş bu! Ama korkum yok! Ah baylar, bunu yüzüme karşı söylemeniz belki pek çirkin bir davranıştır! Çünkü benden öğrendiğınızı bana satmaya çalışıyorsunuz. Yalnızca istemekle kalmadım, öldürebilirdim de onu. Az kaldı öldürüyordum bile!.. Ama öldürmedim, koruyucu meleğim kurtardı beni, işte bunu düşünemediniz... Bu yüzden alçakça davranıyorsunuz! Çünkü ben öldürmedim onu, ben öldürmedim, öldürmedim! Duydunuz mu sayın savcı, ben öldürmedim!..

Mitya tıkanacak gibi oluyordu. Sorgu başlayalı beri böylesine heyecanlanmamıştı. Bir an sustuktan sonra birden,

- Peki, Smerdyakov ne dedi size? diye sordu. Bunu sorinama izin var mı?

Savcı soğuk, sert bir tavırla,

- Her şeyi sorabilirsiniz, dedi. Cinayetle ilgili istediğiniz soruyu sorabilirsiniz. Şunu da söyleyeyim ki, sorduğunuz her soruya yanıt vermek zorundayız. Uşak Smerdyakov’u, belki onuncu kez gelen şiddetli bir sara nöbetine yakalanmış, yatağında yatar bulduk. Bizimle

oraya gelen doktor, onu muayene ettikten sonra, belki sabaha bile çıkmayacağını söyledi.

Mitya, hâlâ kendi kendine “Smerdaykov mu, yoksa başkası mı?” diye soruyormuş gibi birden,

- Öyleyse şeytan öldürdü babamı! diye haykırdı.

Nikolay Parfenoviç,

- Bu konuya gene döneceğiz, dedi. Şimdi öykünüze devam etmek istemez misiniz?

Mitya, biraz dinlenmek istedi. Seve seve izin verdiler ona. Dinlendikten sonra anlatmayı sürdürdü. Ama kendini zorladığı belliydi. Bitkin, hakarete uğramış, ruhen sarsılmıştı. Üstelik, savcı da sanki bile bile, gereksiz ayrıntıların üzerine daha çok düşüyordu şimdi. Mitya, duvarın üstüne çıktığında arkadan yetişip sol ayağına yapışan Grigori'nin kafasına havaneliyle nasıl vurduğunu, sonra geri bahçeye atlayıp ihtiyarın yanına gittiğini anlatırken savcı birden durdurdu onu, duvarın üzerinde nasıl oturduğunu ayrıntılarıyla anlatmasını istedi. Mitya şaşıtı buna.

- Bayağı oturuyordum işte, ayaklarımı iki yana sarkıtarak...

- Ya havaneli?

- Elimdeydi.

- Cebinizde değil miydi? İyice anımsıyor musunuz bunu? Vargücünüzle mi vurdunuz ihtiyarın kafasına?

- Sanırım... ama niçin soruyorsunuz bunu?

- Duvarın üzerinde oturduğunuz gibi şu sandalyede oturup, havaneliyle nasıl, hangi yana uzanarak vurduğunuzu gösterebilir misiniz?

Mitya savcıyı yukarıdan aşağı küçümser gibi bakışla süzdü.

- Benimle alay etmiyorsunuz ya?

Ama beriki gözünü bile kırpmadı. Mitya sinirli bir hareketle döndü, sandalyeye ata biner gibi oturdu, elindeki bir şeyle vuruyormuş gibi kolunu salladı.

- İşte böyle vurdum! İşte böyle öldürdüm! Başka bir isteğiniz var mı?

- Teşekkür ederim. Şimdi şunu açıkla mısınız lütfen: Geri bahçeye niçin atladınız, amacınız neydi, ne düşünüyordunuz o anda?

- Amma da soru... ihtiyarı yaralamıştım, onun yanına indim... Niçin olduğunu bilmiyorum!

- O kadar heyecanlıyken, hem de kaçarken, öyle mi?

- Evet, o kadar heyecanlıyken, hem de kaçarken...

- Yardım etmek mi istediniz ona?

- Ne yardımı... Evet, belki de yardım etmek istemişimdir, anımsamıyorum.

- Anımsamıyorsunuz demek. Yani kendinizde değildiniz, öyle mi?
- Hayır, kendimdeydim, her şeyi anımsıyorum. En küçük ayrıntısına dek her şeyi anımsıyorum. İhtiyara bakmak için atladım bahçeye, mendilimle kanını sildim.
- Mendilinizi gördük. Yaraladığınız ihtiyarın hayatını kurtarmaya mı çalışıyordunuz?
- Bilmiyorum. Yaşayıp yaşamadığını öğrenmek istemiştım.
- Demek öyle. Peki sonra?..
- Doktorluktan anlamam. Öğrenemedim durumunu. Öldürdüğümü düşünerek duvarı atlayıp gittim. Ölmemiş meğer.
- Pek güzel, dedi savcı. Teşekkür ederim. Ben de bunu öğrenmek istemiştım. Sonra?

Ne yazık ki, ihtiyara acıdığı için duvardan bahçeye atladığını, yaralı ihtiyarın üzerine eğilmiş, içi sızlayarak “kabak senin başına patladı ihtiyar, elden ne gelir, yat uyu...” dediğini anımsamasına karşın, bunları anlatmak aklına bile gelmedi Mitya’nın. Savcı şu sonucu çıkarmıştı bundan: “böyle bir anda, öylesine heyecanlıyken” işlediği cinayetin tek tanığının yaşayıp yaşamadığını öğrenmek için atlanmış bahçeye Mitya. Böyle bir anda bile bu ne soğukkanlılıktı... v.b., v.b. Savcı durumdan hoşnuttu: “Sinirleri zaten bozuktu, gereksiz ayrıntılarla kızdırdım onu, baklayı ağzından çıkardı.”

Mitya azap içinde anlatmaya başladı gene. Ama bu kez Nikolay Parfenoviç susturdu onu:

- Elleriniz, yüzünüz kan içindeyken hizmetçi Fedosya Markova’nın yanına gitmeye nasıl cesaret edebildiniz?

- Kana bulaştığımın farkında değildim.

Savcı, Nikolay Parfenoviç’le bakıştı.

- Doğru söylüyor, dedi, öyle olur zaten.

Mitya,

- Evet, diye doğruladı, hiç farkında değildim, çok haklısınız sayın savcı.

Sonra, birden aldığı “çekilmek,” “umutlu çifte yol vermek” kararını anlatmaya başladı. Ama artık ruhunu açmaya, “gönlünün sultanından” söz etmeye cesareti yoktu. Bu soğuk, “kene gibi yapışkan” insanlardan iğreniyordu. Bu yüzden sorulara kısa, sert yanıtlar veremeye başlamıştı.

- Evet, öldürecektim kendimi. Kafamın içinde hep aym soru vardı: “Yaşamam için bir neden kaldı mı?” Beş yıldır unutamadığı ilk gözağrısı gelmiş, ettiği hakareti nikâhla silmek istiyordu. Benim için artık her şeyin bittiğini anlamaktā gecikmedim kuşkusuz... Geçmişim yüz kızartacak olaylarla doluydu, şimdi de şu kan, Grigori’nin kanı...

Niçin yaşayacaktım? Rehin bıraktığım tabancalarımı geri almaya gittim. Gün ışıyınca beynime bir kurşun sıkmaya kararlıyım...

- Gece de vur patlasın çal oynasın, değil mi?

- Evet. Ee, sıktınız artık baylar, çabuk bitirin bu işi. Kararım kesin-di, sabah saat beşte şuracıkta, köyün dışında öldürecektim kendimi. Kâğıt da cebimde hazırды. Perhotin'in evinde, tabancamı doldururken yazdım onu. Bakın burada, okuyun.

Küçümser bir gülümsemeyle ekledi birden:

- Sizin için anlatmıyorum bunları!

Yeğinin cebinden çıkardığı kâğıdı masanın üzerine fırlattı. Savcıyla sorgu yargıcı dikkatle okudular onu, sonra öteki kâğıda eklediler.

- Ellerinizi yıkamayı hâlâ bay Perhotin'e giderken bile düşünmüyordunuz, değil mi? Sizden kuşkulananacaklarını aklınıza getirmiyordunuz demek?

- Ne kuşkulanası? Varsın kuşkalansınılardı, bir şey değiştirmezdi ki bu... buraya gelip saat beşte intihar edecektim, kimse engel olamazdı buna! Öyle ya, babamı öldürmeseydiler hiçbir şeyden haberinizi olmayacak, buraya da gelmeyecektiniz. Ah, şeytan, evet şeytan öldürdü onu, cinayeti böyle erken haber almanızı da şeytan sağladı! Bu kadar çabuk nasıl gelebildiniz buraya? Şaşılacak şey doğrusu!

- Bay Perhotin, evine gittiğinizde elinizde... kanlı ellerinizde... para... çok para... bir deste yüz rublelik olduğunu söylüyor. Hizmetçisi çocuk da görmüş!

- Doğru... anımsıyorum bunu baylar,

Nikolay Parfenoviç son derece yumuşak bir sesle,

- Şimdi küçük bir soru çıkar karşımıza, dedi. Zamanı hesaplarsak eve bile uğramadığınız anlaşılıyor. Acaba bu kadar parayı nereden bulduğunuzu açıklar mıydınız bize?

Savcı yüzünü hafifçe buruşturdu. Bu soru pek açık sorulmuş gibi geldi ona, ama sesini çıkarmadı. Mitya soğukkanlılıkla, ama yere bakarak,

- Evet, dedi, eve uğramadım.

Nikolay Parfenoviç yumuşak bir sesle ekledi:

- Öyleyse sorumu yenilememe izin verin. Bu kadar parayı nereden buldunuz? Söylediğiniz gibi, öğleden sonra saat beşte...

Mitya sert bir sesle kesti sözünü:

- On rubleye ihtiyacım vardı, tabancalarımı Perhotin'e rehin bıraktım, sonra gidip Hohlakova'dan üç bin ruble istedim, kadın vermedi, v.b., v.b... daha bir sürü laf.. Evet baylar, meteliksizdim, birden binlikler çıktı ortaya, öyle mi? Biliyor musunuz baylar, şu anda ödünüz ko-

puyor bu parayı nereden bulduğunu söylemem diye. Evet, söylemeyeceğim de baylar, öğrenemeyeceksiniz bunu.

Mitya son tümcesini tane tane, kararlı bir tavırla söylemişti. Savcıyla sorgu yargıcı bir an sustular. Nikolay Parfenoviç alçak sesle alttan aldı:

- Kabul edin ki bay Karamazov, bu bizim için çok önemlidir.

- Kabul ediyorum, ama gene de söylemeyeceğim.

Gene savcı karıştı söze. Sanığın, kendi çıkarını düşünerek bazı sorulara yanıt vermemekte serbest olduğunu v.b. söyledi. Ama böylesine önemli bir durumda susmanın ona ne büyük kötülükleri olabileceğini de açıkladı...

Mitya gene parladı:

- Sayabildiğiniz kadar sayın bakalım! Bunları çok dinledim baylar! Durumun çok önemli olduğunu, en can alıcı noktanın da parayı nereden bulduğum olduğunu biliyorum ama gene de söylemeyeceğim.

Nikolay Parfenoviç sinirli bir sesle,

- Bize ne, dedi, bizi ilgilendirmez bu, söylemezseniz zararı size.

Mitya birden başını kaldırdı, kararlı bakışlarla, onu sorguya çekenleri süzdü.

- Bakın baylar, dedi, şaka bir yana. Bu noktada çakışacağınızı tâ baştan biliyordum. Oysa anlatmaya başladığımda bu nokta uzaklarda, sis içindeydi. Öyle ki birbirimize inanmayı önerecek kadar saf olabildim. Şimdi ise birbirimize inanmamızın olanaksız olduğunu görüyorum, çünkü şu yere batasınca noktaya gelip çatacaztık sonunda! Geldik de işte! Ötesi yok bunun! Ama suçlamıyorum sizi, sözlerime inanmanızın olanağı yok, farkındayım bunun!

Üzgün bir tavırla sustu.

- En önemli konuda susmak kararlılığınızı bozmadan, sizce çok önemli olan bu anda sizi susmaya zorlayan durumu üstü kapalı da olsa açıklayamaz mısınız?

Mitya dalgın, acı acı gülümsedi.

- Düşündüğünüzden çok daha iyi yürekliyimdir baylar gerçi değmezsiniz ama gene de üstü kapalı olarak söz edeceğim. Bu benim için bir yüzkarasıdır da onun için susuyorum baylar. Bu parayı nereden bulduğum sorusuna vereceğim yanıtta benim için -bu cinayeti ben işlemiş olsam- babamı öldürüp soymamdan kat kat daha korkunç bir yüzkarası yatmaktadır. İşte bunun için yanıtlamayacağım sorunuzu. Utanç duygusu bırakmıyor beni. Ne o, bunu da mı yazacaksınız?

Nikolay Parfenoviç,

- Yazalım, dedi.

- Yazmasanız da olurdu. Çünkü iyi yürekliliğimden anlattım bunu size, anlatımayabilirdim de. Sizi düşündüm, oysa hemen açıkgözlülüğe kalkıştınız.

Küçümser, iğrenir bir tavırla,

- Hadi yazın, ne isterseniz yazın, diye ekledi. Korkun yok sizden... gurur duyuyorum kendimden.

Nikolay Parfenoviç,

- Bu yüzkarasının nasıl bir şey olduğunu söylemez misiniz, dedi.

- Yo, yo c'est fini² boşuna uğraşmayın. Uzatmaya değmez zaten. Yeterince anlattım. Oysa değmezsiniz, siz de hiç kimse de değmez... Yeter artık baylar, kesiyorum burada.

Mitya son derece kararlı bir tavırla söylemişti bunu. Nikolay Parfenoviç ısrar etmedi. Ama İppolit Kirilloviç'in gözlerinden, onun umudunu hâlâ yitirmediğini sezinledi.

- Bari şunu söyleyebilir misiniz: Bay Perhotin'e gittiğinizde ne kadar paranız, yani kaç rubleniz vardı?

- Bunu da söylemeyeceğim.

- Oysa bay Perhotin'e, bayan Hohlakova'dan aldığınız üç bin rubleden söz etmişsiniz.

- Olabilir. Yeter artık baylar, kaç rublem olduğunu söylemeyeceğim.

- Öyleyse lütfen, buraya nasıl geldiğinizi, burada neler yaptığınızı anlatın.

- Bunu buradakilere sorun. Ama ben de anlatabilirim.

Anlattı. Ama söylediklerini yinelemeyeceğiz burada. Pek kuru, üstünkörü bir anlatıştı bu. Gruşenka'ya olan tutkusundan hiç söz etmedi. "Değişen koşullar altında" intihar etmekten nasıl vazgeçtiğini anlattı. Ayrıntılara girmiyordu. Savcıyla sorgu yargıcı da düşmüyordular üzerine artık. Onlar için de en önemli noktanın bu olmadığı belliydi. Nikolay Parfenoviç,

- Anlattıklarınızın doğruluk derecesini araştırarak, sizin huzurunuzda dinleyeceğimiz tanıklardan da aynı konularda bilgi alacağız, diye bağladı. Şimdi lütfen üzerinizdeki her şeyi, özellikle paralarınızı çıkarıp masanın üzerine koyun.

- Paralarımı mı? Haklısınız, anlıyorum. Şimdiye dek bunu merak etmemenize de şaşıyorum doğrusu. Hoş kaçacak değilim ya... buradayım işte. Buyrun, paralarımı, alın sayın, hepsi bu olmalı.

Ceplerindeki bütün parayı, bozuklukları bile çıkarıp masanın üzerine koydu. Yeleğinin yan cebinden de iki yirmilik çıktı. Bütün parayı saydılar. Sekiz yüz otuz altı ruble kırk kopek vardı. Sorgu yargıcı,

- Hepsi bu kadar mı? diye sordu.

- Evet.

- Anlattıklarınıza bakılırsa Plutnikov'un dükkânında üç yüz ruble harcadınız, Perhotin'e on, arabacıya yirmi ruble verdiniz, burada oyunda iki yüz kaybettiniz, sonra...

Nikolay Parfenoviç para verilen yerleri tek tek sayıyor, Mitya da seve seve yardım ediyordu onu. Kopeklere varıncaya dek hesap tutuldu. Nikolay Parfenoviç aceleyle topladı hepsini.

- Bu sekiz yüz rubleyle, başlangıçta bin beş yüz rubleniz falan olduğu anlaşılıyor, öyle mi?

- Galiba, dedi Mitya.

- Oysa herkes daha çok olduğunu söylüyor.

- Varsın söylesinler.

- Siz de öyle söylüyordunuz.

- Olabilir.

- Sorguya çekeceğimiz tanıklardan bunu kesinlikle öğreniriz. Paralarınızı merak etmeyin. Gerekli yere saklanacak, sizin oldukları anlaşılır.. daha doğrusu kanıtlanırsa size geri verilecektir. Şimdilik...

Nikolay Parfenoviç ayağa kalktı, sert bir sesle Mitya'nın "üstünü başını" aramak "zorunda olduğunu" söyledi.

- Hay hay efendim, isterseniz ceplerimi ters çevireyim.

Gerçekten de ceplerini ters çevirmeye koyuldu.

- Elibiselerinizi de çıkarmanız gerekiyor.

- Nasıl? Soyunacak mıyım yani? Tuh Allah kahretsin! Böyle üstten arayın işte! Olmaz mı?

- Olmaz Dmitir Fyodoroviç. Soyunmanız gerek.

Mitya somurtarak boyun eğdi:

- Pekâlâ, yalnız burada olmasın, perdenin arkasına geçelim. Kim arayacak?

Nikolay Parfenoviç başını salladı,

- Elbette perdenin arkasına geçeceğiz, dedi.

Yüzünde aşırı ciddi bir anlatım vardı.

6

SAVCI MİTYA'YI YAKALADI

Mitya için umulmadık, şaşırtıcı bir durumdu bu. Ona, Mitya Karamazov'a karşı birisinin böyle davranabileceğini bir dakika öncesine değin aklının ucundan geçirmezdi! Önemli olan, savcıyla sorgu yargıcının tavırlarında ona karşı bir küçümsemenin bulunmasıydı. Ce-

ketini çıkarılmasıyla da yetinmediler, daha soyunmasını istediler. Aslında istememiş emretmişlerdi. Mitya da farkındaydı bunun. Gururundan, karşısındakileri önemsememesinden, ne derlerse sesini çıkarmadan yapıyordu. Perdenin arkasına Nikolay Parfenoviç'ten başka savcı da gelmişti. Birkaç da köylü vardı, "kuvvete başvurmak gerekirse kullanılmak için sanırım diye düşündü Mitya. Ama belki de başka bir şey için aldılar onları içeri." Sert bir sesle ekledi:

- Ne buyurursunuz, gömleğimi de çıkarayım mı?

Nikolay Parfenoviç karşılık vermedi ona: Savcıyla birlikte Mitya'nın redingotunu, pantolonunu, yeleşini şapkasını inceden inceye arıyorlardı. Mitya "Hiç çekindikleri yok, diye geçirdi içinden, en küçük bir kibarlık bile göstermiyorlar."

Daha bir sert, öfkeli bir sesle yineledi sorusunu:

- İkinci kez soruyorum, gömleğimi çıkaracak mıyım?

Nikolay Parfenoviç,

- Acele etmeyin, dedi, biz haber veririz size.

Bir amir tavrıyla söylemişti bunu. Hiç değilse Mitya öyle sanmıştı. Biraz sonra sorgu yargıcıyla savcı arasında telaşlı bir görüşme başladı. Redingotta, özellikle sol arka eteğinde büyük kan lekeleri vardı. Pek yayılmamış, kuru kan lekeleri idi bunlar. Pantolonda da vardı. Nikolay Parfenoviç bir şey arıyormuş gibi -para arıyordu kuşkusuz-redingotun yakalarını, kol ağzlarını, dikiş yerlerini, pantolonun paçalarını iyice yokladı. Mitya'dan paraları giysisinin bir yerine dikebileceğinden kuşkulandıklarını da gizlemiyorlardı. Mitya kendi kendine "karşısındaki bir subay değil de bir hırsız sanki," diye homurdandı. Savcıyla sorgu yargıcı açık açık her şeyi konuşuyorlardı yanında. Sözgelimi, sorgu yargıcının yanından ayrılmayan, yardım etmek için sağa sola koşup duran yazıcı Nikolay Parfenoviç'in dikkatini elinde yokladığı Mitya'nın şapkasına çekti: "Kâtip Gridenka'yı anımsıyor musunuz? dedi. Hani yazın bütün dairenin aylıklarını almaya gitmişti de, geri gelince sarhoşken parayı yitirdiğini söylemişti... Nereye saklamıştı paraları? Yüz rublelikleri büküp büküp şapkasının şeridinin içine dikmişti." Gridenka olayını savcı da sorgu yargıcı da çok iyi anımsıyorlardı; bu yüzden Mitya'nın şapkasını bir yana ayırdılar. Şapkayla giysileri sonra iyice gözden geçirmeye kararlıydılar. Nikolay Parfenoviç Mitya'nın gömleğinin içine kıvrılmış, kanlı kolunu görünce birden,

- Bir dakika! diye haykırdı. Bu ne? kan mı?

Mitya sert bir sesle,

- Evet kan, dedi.

- Yani kimin... hem niçin içeri kıvrınmışsınız kolunuzu?

Mitya, Grigori'yle uğraşırken ellerinin nasıl kana bulaştığını; kolu-
nu Perhotin'in evinde, ellerini yıkarken kıvırdığını anlattı.

- Gömleğinizi de almamız gerekiyor, çok önemli bir delil bu...

Mitya'nın yüzü kıpkırmızı olmuştu. Öfkeden burnundan soluyordu.

- Çırılçıplak mı bırakacaksınız beni yani? diye haykırdı.

- Telaşlanmayın... birşeyler yaparız. Şimdi de çoraplarınızı çıkarın
lütfen.

Mitya'nın gözleri parladı,

- Şaka etmiyorsunuz ya? Gerçekten çıkarayım mı?

Nikolay Parfenoviç sert bir sesle,

- Şakanın sırası değil, dedi.

Mitya,

- Ne yaparsın, çıkarınam gerekiyorsa... ben de.. diye mırıldandı.

Karyolaya oturup çoraplarını çıkarmaya koyuldu. Çok utanıyordu:
Herkes giyinik, o çıplaktı. İşin tuhafı, soyununca kendisini suçlu his-
setmeye başlamıştı. Ayrıca, oradakilerin karşısında değersiz bir insan
olduğunu, onu küçümsemeye haklarının bulunduğunu da kabul edi-
yordu şimdi. "Herkes soyunuk olsa utanmazdım, ama benden başka
herkes giyinik, diye geçirdi içinden. Düş görüyor gibiyim, bazen
böyle yüz kızartıcı düşler görürüm." Gelgelelim, çoraplarını çıkar-
mak büyük ıstırap verdi ona. Çok pistiler. İç çamaşırları da öyle.
Herkes gördü bunu. Üstelik, ayaklarından da nefret ederdi. Ayak tır-
naklarını -özellikle sağ ayağındaki çirkin, yassı, aşağı doğru eğilmiş
tırnağı- nedense hiç sevmezdi. Şimdi herkes görüyordu ayaklarını.
Güçlü utanç duygusunun etkisiyle birden daha bir kaba olmuştu.
Hemen çıkardı gömleğini.

- Sıkılmazsanız başka bir yerlerimi daha aramak istemez miydiniz
acaba?

- Hayır, şimdilik yeter.

Mitya öfkeli bir sesle ekledi:

- Peki böyle çıplak mı duracağım?

- Evet, başka çaremiz yok... Şimdilik karyolaya oturun lütfen, bat-
taniyeyi üzerinize alabilirsiniz, ben de... şu işleri yoluna koyayım.

Eşyaları tanıklara bir bir gösterip tutanak düzenlendi. Sonunda
Nikolay Parfenoviç dışarı çıktı, giysileri de arkasından götürdüler.
Ippolit Kirilloviç de çıktı. Mitya'nın yanında yalnızca köylüler kal-
mıştı. Gözlerini ayırmıyorlardı ondan. Mitya battaniyeye sarındı.
Üşümeye başlamıştı. Çıplak ayakları dışarıdaydı, battaniyeyi örtemi-
yordu üzerlerine. Nikolay Parfenoviç bir türlü dönmek bilmiyordu.
Mitya dişlerini gıcırdatarak "bunca zaman ne yapıyor dışarıda," diye
homurdandı; "köpek kadar değer vermiyorlar bana. Şu ahmak suratlı

savcı da gitti arkasından, çıplak bir adama bakmak iğrendiriniştir beyefendiye...” Mitya giysilerini dışarıda iyice aradıktan sonra geri getireceklerini sanıyordu hâlâ. Nikolay Parfenoviç’in, yanında başka bir giysi getiren bir köylüyle içeri girdiğini görünce tepesi attı. Nikolay Parfenoviç, iyi iş başardığı için keyifli olduğu belli, rahat bir tavırla,

- İşte size giysi, dedi. Bay Kalganov bu meraklı olay uğruna bir giysisiyle gömleğini çıkardı gözden. Valizinde varmış. Kendi iç çamaşırlarınızla çoraplarınızı giyebilirsiniz.

Mitya ölkeden kuduruyordu.

- Başkasının giysisini istemem! diye bağırdı. Benimkileri getirin!

- Olamaz bu.

- Benimkileri getirin diyorum! Kalganov da, giysisi de yerin dibine batsın!

Uzun süre yatıştırmaya çalıştılar onu. Sonunda yatıştı biraz. Kanlı giysisinin “deliller arasında saklanması” gerektiğini, bu durumda “işin sonunun neye varacağını bilmedikleri için giysisini ona geri vermeye hakları olmadığını...” uzun uzun anlattılar. Mitya sonunda birşeyler anlar gibi oldu. Sesini kesti, aceleyle giyinmeye başladı. Giyinirken, bu giysinin kendisinininkinden daha iyi olduğunu, “bundan yararlanmaya” gönlünün razı olmadığını söyledi. Sonra “Yalnız pek dar diye ekledi. Bu kılıkla palyaçoluk mu etsem acaba... iyi olurdu doğrusu, eğlenirdiniz biraz!”

İşi büyüttüğünü söylediler ona. “Bay Kalganov’un yalnızca boyu biraz uzun sizinkinden. O da pantolonun paçalarında belli oluyor ancak.” Oysa rendingotun omuzları bayağı dardı.

Mitya gene,

- Hay Allah kahretsin, diye homurdandı, düğmeler bile iliklenmiyor. Lütfen bay Kalganov’a koşun, giysisini benim istemediğimi, zorla palyaço kılığına sokulduğunu söyleyin kendisine.

Nikolay Parfenoviç,

- Bunu biliyor bay Kalganov, çok da üzülüyor... diye kekeledi. Giysisi için değil tabii, bütün bu olanlar için üzülüyor...

- Umurunda değil üzülmesi! Peki şimdi nereye gideceğiz? Hep burada oturacak değiliz ya!

Gene “o odaya” çıkmasını söylediler. Mitya canı fena halde sıkın, hiç kimsenin yüzüne bakmamaya çalışarak perdenin arkasından çıktı. Başkasının giysisiyle şimdi daha da küçük düşmüş görüyordu kendini. Odadaki köylülerden, kapıdan bir an bakıp çıkan Trifon Borisoviç’ten bile utanıyordu. Hancı için “masakarayı seyre gelmiş,” diye düşündü. Demin oturduğu sandalyeye oturdu gene. Kâbus görüyor gibiydi. Aklı başında değil sanıyordu. Savcıya dönerek dişlerini gıcırdattı.

- Şimdi de kırbaçlayacaksınız beni sanırım? dedi. Başka bir şey kalmadı çünkü.

Nikolay Parfenoviç'e ise -onu konuşmaya değer bulmuyormuş gibi- yüzüne bakmıyordu bile. "Çoraplarımı pek inceledi. Üstelik ters-yüz etmelerini de emretti namussuz herif. Çamaşırlarımın ne kirli olduğunu herkese göstermek için yaptı bunu!.."

Nikolay Parfenoviç, Dmitri Fyodoroviç'in sorusuna yanıt veriyormuş gibi,

- Tanıkların dinlenmesine geldi sıra, dedi.

Savcı da, aklında bir şey varmış gibi dalgın,

- Evet, diye mırıldandı.

Nikolay Parfenoviç sürdürdü konuşmasını:

- Sizin iyiliğiniz için elimizden geleni yaptık Dmitri Fyodoroviç, ama clinize geçen paranın kaynağını söylemeyi kesinlikle reddetmeniz üzerine biz de şimdi...

Mitya, dalgınlığından sıyrılmış gibi, Nikolay Parfenoviç'in parmaklarını süsleyen üç büyük yüzükten birini göstererek sorgu yargıcının sözünü kesti birden:

- Bu yüzüğünüzün taşı nedir?

Nikolay Parfenoviç şaşırmıştı.

- Yüzüğümün taşı mı?

Mitya inatçı bir çocuk gibi ısrar ediyordu:

- Evet, şu yüzüğünüzün... orta parmağınızdağını soruyorum.. damarlı bir taş bu...

Nikolay Parfenoviç gülümsedi.

- Dumanlı topaz. Bakmak isterseniz çıkarayım...

Birden toparlanan Mitya kendi kendine kızarak,

- Hayır, hayır çıkarmayın! diye haykırdı. Çıkarmayın, istemez... Hay Allah...!yice şaşırttınız beni baylar! Babamı öldürmüş olsam bunu sizden saklayacağımı, birtakım dolaplar çevirmeye, yalan söylemeye, gizlenmeye kalkışacağımı nasıl düşünebildiniz? Hayır, Dmitri Karamazov sandığınız gibi bir insan değildir. Dayanamazdı böyle bir şeye... suçlu olsaydım inanın ne sizin buraya gelişinizi, ne de sabah olmasını bekler, başta karar verdiğim gibi hemen öldürürdüm kendimi! Şu anda içimde bu inanç var. Allahın belası bu gece öğrendiklerimi ömrümün yirmi yılında öğrenemedim! Gerçekten de bir baba katili olsaydım bu gece, şu anda karşınızda otururken böyle mi konuşur, davranır, yüzünüze böyle mi bakardım? Grigori'yi öldürdüğümü sanınam bütün gece bana öylesine acı vermişken böyle davranabilir miydim? Yalnız şunu söyleyeyim, acım bana vereceğiniz cezadan korkumdan gelmiyordu! Rezalet bu! Oysa sizlere, hiçbir şey göreme-

yen, hiçbir şeye inanmayan kör köstebeklere, alaycılara, kendimi temize çıkarmak için yeni bir alçaklığını anlatmamı istiyorsunuz değil mi? Sürgüne giderim daha iyi! Bahçe kapısını açıp içeri giren kim ise, babamı öldüren de soyan da odur. Bunu kim yaptı? Bilmiyorum. Şaşırtıyor beni bu esrar, eziyor. Ama şunu bilin ki, Dmitri Karamazov değildir katil... söyleyeceklerimin hepsi bu kadar. Yeter artık, rahat bırakın beni.. Sürgüne yollayın, idam edin, ama canımı sıkımayın artık... Sustum işte. Tanıklarınızı çağırın!

Mitya artık susmaya kesin karar vermiş bir tavırla yapmıştı bu konuşmayı. Savcı dikkatle dinliyordu onu. Mitya sözünü bitirir bitirmez, pek olağan bir şeyden söz ediyormuş gibi, son derece soğuk, sakın,

- Sırası gelmişken, dedi, özellikle bu kapı konusunda, yaraladığınız ihtiyar Grigori Vasilyeviç'in sizin için de bizim için de pek ilginç, son derece önemli ifadesini burada açıklamak istiyorum. Grigori Vasilyeviç, kendisine gelince sorularımıza verdiği yanıtlarda, taşlığa çıkıp bahçeden bir gürültü geldiğini duyup açık bahçe kapısından girdiğinde, karanlıkta sizi görmeden önce (babanızı gördüğünüz pence-renin yanından koşarak uzaklaştığınızı söylediğiniz andı bu) evet karanlıkta sizi görmeden önce, bahçede bulunduğunuz sürece kapalı olduğunu iddia ettiğiniz kapıyı ardına dek açık gördüğünü ısrarla söyledi. Şunu da saklamayacağım sizden: Grigori Vasilyeviç, kapıdan çıkmış olabileceğinizi söylüyor. Gerçi oradan çıktığınızı görmemiş, yalnızca karanlıkta duvara doğru koşarken görmüş sizi, ama böyle söylüyor...

Mitya, savcının sözünü bitirmesini beklemeden ayağa fırladı. Çılgın bir öfkeyle,

- Saçma! diye haykırdı, iğrenç bir yalan! kapıyı açık görmüş olamaz, çünkü kapalıydı... Yalan söylüyor!..

- Şunu gene söyleyeyim ki, ifadesi son derece kesindi. Hiç kuşkusuz yoktu bundan. Kapının açık olduğunu söylüyordu ısrarla. Birkaç kez sorduk ona aynı şeyi.

Nikolay Parfenoviç hararetle doğruladı:

- Evet, birkaç kez sordum!

Mitya bağırmaı sürdürüyordu:

- Yalan! Yalan! Ya iftira ediyor bana, ya da hayal görmüş. Yaralandıktan sonra kendine gelirken yarı baygın durumda hayal gördü besbelli.. Saçmalıyor.

- Haklısınız ya, kapının açık olduğunu yaralandıktan sonra değil, bahçeye girdiğinde görmüş.

- Hayır, hayır yalan bu, olanaksız! Bana olan nefretinden iftira ediyor... Kapıyı açık görmüş olamaz... Kapıdan çıkmadım ben!..

Mitya tıkanacak gibi oluyordu. Savcı, Nikolay Parfenoviç'e dönüp soğukkanlı,

- Gösterin, dedi.

Nikolay Parfenoviç üç yerinden mühürlü büyük boy bir zarf çıkarıp masanın üzerine koydu. İç boştu zarfın, bir yanından açılmıştı. Mitya gözlerini zarfa dikti:

- Bu dedi, babamın zarfı olacak. Üç bin rubleyi koyduğu zarf.. üzerinde "Pilicime" diye yazıyorsa, tamam... bakın, üç bin ruble yazıyor, gördünüz mü?

- Görüyoruz tabii, ama para bulamachık içinde. Boştu.. Paravana'nın arkasındaki karyolanın önünde, yerdeydi.

Mitya birkaç saniye beyninden vurulmuş gibi hareketsiz kaldı. Birden avazı çıktıkınca bağırırmaya başladı:

- Smerdyakov'un işidir bu baylar! Babamı öldürüp parasını alan odur! İhtiyarın zarfı nereye sakladığını bir o biliyordu... Smerdyakov öldürdü onu, anlaşıldı!..

- Zarftan sizin de haberiniz vardı ama. Babanızın yastığının altında olduğunu siz de biliyordunuz.

- Bilmiyordum: İlk kez şimdi görüyorum bu zarfı, Smerdyakov anlatmıştı... İhtiyarın zarfı nerede sakladığını yalnız o biliyordu, ben bilmiyordum...

Mitya sık sık solumaya başlamıştı.

- Oysa demin zarfın babanızın yastığının altında saklı olduğunu söylemişsiniz. Evet, tam böyle söylediniz, demek babanızın zarfı nereye sakladığını biliyordunuz.

Nikolay Parfenoviç doğruladı:

- Biz de yazdık bunu!

- Saçma! Zarfın yastığın altında olduğundan haberim yoktu. Belki de yastığın altında değildi zaten... Düşünmeden söylemiştim bunu... Smerdyakov ne diyor? Zarfın nerede olduğunu sordunuz mu ona? Ne diyor? Bu çok önemli... Bile bile iftira ettim kendime... Zarfın yastığın altında olduğunu attım, siz de şimdi gelmiş... İnsanın atması nasıl olur bilirsiniz... Smerdyakov yaptı bu işi, evet ondan haşkası olamaz.. Zarfın nerede olduğunu bana bile söylemedi!

Mitya çılgın bir öfkeye kapılmış, durmadan bağırıyordu:

- Evet o öldürdü babamı, bundan hiç kimsenin kuşkusu olmasın. Gün gibi ortada... Anlayın bunu da bir an önce tıkın içeri... Ben Gri-gori'yi yaralayıp kaçtıktan sonra öldürdü onu, apaçık ortada bu.... İşaret verdi, babam da kapıyı açtı... Çünkü yalnız o biliyordu işaretleri, babamsa işaret verilmeden dünyada açmazdı kapıyı...

Savcı hep aynı ciddi tavrıyla, ama şimdi biraz da mağrur,

- Ama işaret vermeye gerek kalmadığını, çünkü kapının daha siz bahçedeyken açık olduğunu unutuyorsunuz gene... dedi.

Mitya,

- Kapı, kapı, diye mırıldandı.

Sonra hiçbir şey söylemeden gözlerini savcıya dikti. Bitkin bir durumda sandalyesine çöktü gene. Herkes susuyordu. Mitya dalgın önüne bakarak, yüksek sesle,

- Evet, kapı!.. dedi. Bir hayal bu! Tanrı bana karşı!

Savcı mağrur bir tavırla karşılık verdi:

- Şimdi düşünüp kendiniz karar verin Dmitri Fyodoroviç: Bir yanda sizi de bizi de zor duruma sokan kapının açık olduğu, sizin de bu kapıdan koşarak çıktığınız iddiası; öte yanda, kendi ifadenizden de anlaşıldığı gibi, üç saat önce on ruble karşılığında tabancalarınızı rehin bırakmışken, birden bulduğunuz parayı nereden aldığınızı açıklamamakta inat etmeniz... Anlamsız, hatta kötü bir susuş bu!.. Bütün bunları göz önüne alarak düşünün şimdi: Neye inanalım, nasıl bir karara varalım? Lütfen, ruhunuzun soylu coşkunluğunu anlayacak durumda olmayan soğuk küstahlar, alaycı insanlar saymayın bizi.. Anlayışlı olun biraz...

- Pekâlâ! dedi. Sırrımı açacağım size, parayı nereden aldığımı söyleyeceğim!.. Sonra sizi de kendimi de suçlamamak için yüzkarımı anlatacağım...

Nikolay Parfenoviç duygulu, sevinç dolu bir sesle atıldı:

- Şuna inanın ki Dmitri Fyodoroviç, şu anda içtenlikle söyleyeceğiniz her şeyin ileride sizin için verilecek karar üzerinde büyük etkisi olacaktır, ayrıca...

Ama savcı tam zamanında masanın altından hafifçe dürttü onu. O da tam zamanında sustu. Hoş Mitya'nın da dinlediği yoktu ya.

7

MİTYA'NIN BÜYÜK SIRRI ALAYA ALDILAR

Mitya aynı heyecanlı tavrıyla,

- Baylar, diye başladı; bu para... her şeyi itiraf edeceğim size... benimdi bu para.

Savcıyla sorgu yargıcının yüzünde kaslar çekildi: Böyle bir şey beklemiyorlardı. Nikolay Parfenoviç,

- Nasıl olur, diye kekeleydi, kendiniz söylediniz saat beşte...

- Ee, bırakın şimdi söylediklerimi de, saat beşi de. Durum değişti

artık! Benimdi bu para, aslında benim değildi tabii, çalmıştım... Hepsi bin beş yüz rubleydi. Üstelik her an yanımdaydı da...

- Peki nerenizdeydi?

- Boynumda, baylar şu gördüğünüz boynumda... Bir bez parçasına dikili olarak bir aydır utanmadan koynumda taşıyordum bu bin beş yüz rubleyi!

- Peki, kimden... aldınız?

- "Çaldınız," diyecektiniz. Sözcükleri doğrudan doğruya kullanın artık. Evet, çaldım bu parayı, ama isterseniz "aldınız" deyin siz. Ama bence, düpedüz çaldım. Hele dün akşam tam anlamıyla çaldım.

- Dün akşam mı? Oysa biraz önce bu parayı bir ay önce... aldığınızı söylemişsiniz?

- Evet, ama babamdan çalmadım, telaşlanmayın, babamdan çalmadım. Ötekinden... İzin verin de anlatayım, kesmeyin sözümü. Çok acı bir şey bu. Dinleyin: Bir ay önce eski nişanlım Katerina İvanovna Verhovtseva çağırdı beni bir gün... Tanıyor musunuz onu?

- Elbette.

- Tanıdığınızı biliyordum zaten. Dünyanın en iyi, temiz yürekli kızıdır, ama eskiden beri nefret eder benden, çok eskiden beri.. nefret etmekte haklıdır da!

Sorgu yargıcı hayretle,

- Katerina İvanovna mı? diye sordu.

Savcı da pek şaşırmıştı. Mitya sürdürdü konuşmasını:

- Rica ederim baylar, gereksiz yere anmayın adını! Onu bu işe karıştırmakla büyük bir alçaklık etmiş oluyorum. Evet, benden nefret ettiğinin... çoktan beri... tâ baştan, evimdeki o olaydan beri... nefret ettiğinin farkındaydım. Ama yeter, yeter artık, bunu anlatmaya değmezsiniz... Yalnızca şu kadarını söyleyeyim yeter: Bir ay önce bir gün beni çağırdı, Moskova'daki kız kardeşiyle bir de başka bir akrabası kadına yollamam için üç bin ruble verdi bana (sanki kendisi yollamazmış gibi!) Oysa ben... hayatımın en uğursuz günüdür o gün... ben başka birisini seviyordum o anda. Ona, şimdi aşağıda oturan Gruşenka'ya vurulmuştum... Alıp buraya, Mokroye'ye getirdim onu, yere batasica o üç bin rublenin yarısını, yani bin beş yüz rublesini iki gün içinde yedik. Geri kalan bin beş yüzü de sakladım. Bu parayı muska gibi koynumda saklıyordum... dün açtım muskayı... Elinizdeki sekiz yüz ruble dünkü bin beş yüz rubleden kalan paradır Nikolay Parfenoviç.

- Bir dakika, nasıl olur, bir ay önce bin beş yüz değil, üç bin ruble harcadınız burada, herkes biliyor bunu.

- Kim biliyormuş? Kim hesap etti harcadığım parayı?

- Tam üç bin ruble harcadığınızı kendiniz söylüyordunuz herkese.
- Doğru, öyle söylüyordum, herkese yaydım bunu, bütün kentin ağzındaydı. Mokroye'de de üç bin harcadığımı sanıyorlardı. Ama bin beş yüz ruble harcadım ben, geri kalan bin beş yüzü de bezin içine muska gibi dikip boynuma astım. Gerçek bu işte baylar. Dünkü parayı nereden bulduğumu biliyorsunuz artık...

Nikolay Parfenoviç,

- Çok tuhaf... diye mırıldandı.

Sonunda savcı da karıştı söze:

- İzin verirseniz bir şey soracağım... bundan hiç kimseye söz etmediniz mi bugüne kadar?.. Yani bin beş yüz rubleyi sakladığınızı söylemediniz mi hiç kimseye?

- Söylemedim.

- Garip bir durum. Hiç kimseye söylememiş olmanız çok garip...

- Hiç kimseye, hiç ama hiç kimseye.

- Peki niçin sakladınız? Bunu bir sır olarak benimsemeye sizi zorlayan nedenler nelerdi? Daha açık konuşacağım: Pek yüz kızartıcı olduğunu söylediğiniz sırrınızı açtınız bize. Oysa bu davranışınız, yani başkasının üç bin rublesini -tabii geçici bir zaman için- almanız bence tam anlamıyla düşüncesiz bir davranıştır. Yaratılışınız göz önüne alınırsa, bunun pek o kadar yüz kızartıcı bir davranış olmadığı anlaşılır... Evet, yakışık almayan bir davranış sayılabilir, ama yüz kızartıcı olduğunu hiç kimse iddia edemez... Sözü şuraya getirmek istiyorum, bayan Verhovtseva'dan alıp harcadığınız bu üç bin rubleden, siz itiraf etmeden de kentte birçok kimse haberdardı, ben de duydum... sözgelişi, Mihail Makaroviç de biliyor. Kentte herkesin dilinde bu. Sonra, harcadığınız paranın bayan Verhovtseva'nın olduğunu birisine söylediğinizi gösteren deliller de var yanılmıyorsam... Bu bakımdan -kendi deyiminizle- sakladığınız bin beş yüz rubleyi bugüne, yani şu dakikaya dek öylesine gizli tutmanız şaşırtıyor beni... Bu sırrınızı açığa vurmanızın size böylesine güç gelmesi inanılacak şey değil... çünkü bunu açıklamaktansa sürgüne gitmeyi yeğleyeceğinizi haykırıyordunuz demin...

Savcı sustu. Heyecanlanmıştı. Canının sıkıldığını gizlemiyor, öfkesini düzgün konuşmaya bile dikkat etmeden yarım yarın cümlelerle, karmakarışık bir biçimde açığa vuruyordu. Mitya kararlı,

- Yüzkarası, bin beş yüz rubleyi çalmamda değil, onu üç bin rubleden ayırıp saklamamdadır, dedi.

Savcı sinirli sinirli gülümsedi.

- Peki, yakışık almayan, ya da sizin deyiminizle, yüz kızartıcı bir biçimde sahip olduğunuz üç bin rublenin içinden bin beş yüzünü ayırıp saklamanız niçin yüzkarası olsun? Önemli olan üç bin rubleyi

ne yaptığınız değil, onu almanızdır. Sırası gelmişken sorayım, niçin öyle yaptınız, yani paranın yarısını ayırdınız? Amacınız neydi, açıklayabilir misiniz bunu bize?

Mitya yüksek sesle,

- Ah baylar, dedi, önemli olan da amacımdı işte! Alçaklığımdan ayırdım bu parayı, kendimce bir hesabım vardı. Alçakça bir hesap... Bütün bir ay sürdü bu alçaklığım!

- Anlaşılmıyor.

- Şaşıyorum size. Ama gerçekten de anlaşılmıyordur belki, daha açık söyleyeyim. İyi dinleyin: Bana güvenilen üç bin rubleyi alıp bütün bir gece eğlendim, devrisi gün de gittim "Katya, dedim, suçluyum, üç bin rublenle bu gece eğlendim, hepsini harcadım." İyi bir şey mi bu? Hayır, iyi değil! Kahpelik, yüreksizlik bu... böyle bir insan için hayvan denilebilir ancak, değil mi? Ama ne olursa olsun hırsız denemez. Kabul edin ki doğrudan doğruya hırsız değildir bunu yapan insan! Başkasının parasının altından girdi üstünden çıktı, ama çalmadı! Şimdi ikinci durumu düşünelim. Birinciden çok daha iyidir bu (yalnız dikkatli dinleyin beni, yoksa gene şaşıırım belki, başım dönüyor çünkü, bir tuhaf oluyorum), evet ikinci duruma geçiyorum: Üç bin rublenin yarısını, yani bin beş yüzünü harcadım. Ertesi gün öteki yarısını götürdüm ona: "Katya, dedim, bu alçak, çılgın adamdan şu bin beş yüz rubleyi al. Verdiğin üç binin bin beş yüzünü yedim, bunu da yerim sonra. İş isten geçmemişken al!" Bu duruma ne dersiniz? Ne isterseniz diyebilirsiniz: Alçak da, hayvan da... ama hırsız, hırsız diyemezsiniz. Kesinlikle değildir hırsız. Çünkü hırsız olsaydı, geri kalan paranın da üzerine yatarı. Bin beş yüzü getirdiğine göre, harcadığı bin beş yüzü de getireceğini; vargücüyle çalışıp para kazanacağını, üç binin öteki yarısını da getireceğini anlar. Böylece alçak olmasına alçaktır, ama hırsız değildir. Ne dersenez deyin, hırsız değildir!

Savcı soğuk soğuk gülümsedi.

- Tatalım ki biraz farklı, dedi. Ama sizin arada bu kadar büyük fark görmenez tuhaf doğrusu.

- Evet, bu kadar büyük fark görüyoruz! Herkes alçak olabilir -az çok alçak olmayan insan yoktur belki de- ama herkes hırsız olamaz, yalnızca aşırı alçakların işidir bu. Fazla derine indim galiba... Sözün kısası, hırsızın alçaktan daha alçak olduğu inancındayım. Dinleyin şimdi: Bir aydır üzerimde taşıyordum bu parayı. Götürüp sahibine vermeyi becerebilseyim alçak olmaktan kurtulurdum, ama bir türlü yapamıyordum bunu, karar veremiyordum. Her gün "Karar ver, karar ver alçak!" diye kendimi zorluyordum ama, olmuyordu bir türlü! Sizce iyi bir şey mi bu?

Savcı ağırbaşı,

- Diyelim ki pek iyi değil, dedi, anlıyorum, itiraz da etmeyeceğim. Hem bırakalım bu ayrıntıları artık. Asıl konumuza geçseniz nasıl olurdu acaba? Önemli olan şu ki, üç bin rubleyi daha başta böyle bölmenizin, yarısını harcayıp öbür yarısını saklamanızın nedenini açıklamadınız bize. Niçin sakladınız bu parayı, niyetiniz neydi, ayırdığınız bu bin beş yüz rubleyi ne yapacaktınız? Bu soru benim için çok önemli Dmitri Fyodoroviç.

Mitya avuç içiyle alnına vurarak,

- Ah, öyle ya! diye bağırdı. Kusuruma bakmayın, başınızı ağrıtır duruyor, ama en önemli noktayı açıklamıyorum. Oysa bu noktayı söyler söylemez her şey anlaşılacak. Çünkü bütün yüzkarası bu amaçtır! Anlatayım: O ihtiyarın, rahmetlinin yüzünden hep... Agra-fena Aleksandrovna'nın aklını çelmeye uğraşıyordu. Ben de kiskanıyordum... Agra-fena Aleksandrovna'nın birimizden birimizi seçmekte kararsız olduğunu sanıyordum. Her gün, birden kararını verir, bana acı çekirtmekten vazgeçip "Onu değil seni seviyorum, al uzaklara götür beni" derse diye düşünüyordum. Cebimde metelik yoktu, nasıl götürürdüm onu... mahvolurdum. Doğrusunu isterseniz, tanıyamamışım onu. İstedığinin para olduğunu, yoksulluğumu bağışlamayacağını sanıyordum. Üç binin yarısını ayırdım, olanca soğukkanlılığım ile bezin içine diktim. Öteki yarıyı da eğlenceye harcadım! Evet, alçaklıktır bu! Şimdi anladınız mı?

Savcıyla sorgu yargıcı yüksek sesle güldüler. Nikolay Parfenoviç,

- Kendinizi tutup paranın hepsini harcamamanız bence soylu, akıllıca bir davranış bile, dedi. Kötü yanı neresi bunun?

- Hırsızlık ettim ya! Öf Tanrım, bir türlü anlayamıyorsunuz? Bu bin beş yüz rubleyi koynumda taşıdığım sürece her gün şöyle diyordum kendi kendime: "Hırsızsın, hırsızsın!" Bir aydır bunun için azmıştım. Meyhanede kavga çıkarmanın, babamı dövmemin tek nedeni kendimi hırsız saymamdı! Kardeşim Alyoşa'ya bile açmadım bu bin beş yüz rublenin sırrını: Kendimi o derece alçak, iğrenç hissediyordum! Ama şunu da bilmenizi isterim, her gün, her saat şöyle de diyordum kendi kendime: "Hayır Dmitri Fyodoroviç, henüz hırsız değilsin belki de." Niçin mi? Çünkü: Yarın gidip parasını geri verebilirdim Katya'ya. Oysa dün Fenya'dan Perhotin'in evine giderken koynumdaki muskayı yırtmaya karar verdim, o dakikaya dek bir türlü yapamıyordum bunu. Muskayı boynumdan koparıp aldığım anda tam anlamıyla hırsız oldum işte. Hırsız ve onursuz bir insan! Niçin mi? Çünkü parayla Katya'ya gidip "Alçağım ben, ama hırsız değilim" diyebilecek umudumu da parçalamıştım! Anladınız mı şimdi, anladınız mı?

Nikolay Parfenoviç,

- Niçin başka zaman değil de dün verdiniz bu kararı? dedi.

- Niçin mi? Tuhaf bir soru: Çünkü bu sabah saat beşte burada intihar etmeye karar vermiştim: "Ölürken insanın alçak ya da dürüst olması bir şeyi değiştirmez!" diye düşünüyordum. Kazın ayağı öyle değilmiş meğer! İnanır mısınız baylar, bu gece bana en çok acı veren, yaşlı uşağı öldürdüğüm, tam aşkım amacına eriştiği, hayata yeniden döndüğüm bir anda Sibirya'yı boylayacağım düşüncesi değildi! Bu da acı veriyordu kuşkusuz, ama o kadar değil. Beni asıl ezen, sonunda koynumdaki şu uğursuz bin beş yüz rubleyi almam, harcamamdı. Tam anlamıyla bir hırsız olmuştum artık! Ah baylar, yemin ediyorum size, bu gece çok şey öğrendim! Alçak olarak yaşanamayacağı gibi ölümemeyeceğini de öğrendim.. Evet baylar, kişi gururuyla ölmelidir!..

Mitya'nın yüzü bembeyazdı. Son derece heyecanlı olduğu halde pek bitikti. Savcı yumuşak, ona acır bir tavırla, sözcükleri uzatarak,

- Yavaş yavaş anlıyorum sizi Dmitri Fyodoroviç, dedi. Ama ne dersiniz deyin, bence bütün bunların tek nedeni sinirlerinizin bozuk olmasıdır... Bir ay bunca acıya katlanacağınıza, elinizdeki bin beş yüz rubleyi götürüp sahibine verseniz, pek korkunç olduğunu söylediğiniz o zamanki durumunuzu anlatarak suçunuzu itiraf ettikten sonra size gerekli olan parayı isteseydiniz kendisinden, ne olurdu? İyi yürekli bir insan olduğu için durumunuzu anlar, hele senet ya da tüccar Samsonov'la bayan Hohlakova'ya önerdiğiniz güvence karşılığında istediğiniz parayı hemen verirdi size. Bu sağlam değil mi sizce yoksa?

Mitya'nın yüzü birden kızardı. Öfkeyle,

- Beni bu derece alçak bir insan mı sanıyorsunuz? dedi. Ciddi söylemiş olamazsınız bunu!..

Kulaklarına inanamıyormuş gibi bakıyordu savcının yüzüne. Şaşırmak sırası savcıdaydı bu kez.

- İnanın, ciddi söylüyorum.. dedi. Ciddi olmadığını nereden çıkardınız?

- Ah, ne alçakça bir davranış olurdu bu! Bana acı çektirdiğinizin farkında mısınız baylar? Oldu olacak, her şeyi anlatayım. İçimdeki pisliği bütün çıplaklığıyla sereceğim gözlerinizin önüne. Ama utanasınız, kişioğlunun duygularında ne denli alçalabildiğini görüp şaşkınlığınızdan küçük dilinizi yutasınız diye anlatacağım bunu. Şunu bilin ki sayın savcı, söylediğiniz şeyi yapmayı ben de düşünmedim değil! Evet baylar, şu lanetli bir ay içinde benim aklıma da çok geldi bu. Öyle ki, az kaldı gidiyordum Katya'ya.. öylesine alçaldım! Ama gidip, kendisine ihanet ettiğimi söylemek, bu ihanetimi gerçekleştirebilmek için ondan, Katya'dan, para dilenmek (evet dilenmek, duy-

dunuz mu, dilenmek!) Sonra da ötekiyle, onun rakibiyle, can düşmanıyla, onu bir paralık eden kadınla kaçmak... insaf edin baylar, çıldırdınız mı siz sayın savcı!

- Çıldırmasına çıldırmadım ya, heyecanlı olduğum için düşünemedim burasını... kadın kıskançlığı gelmedi aklıma... söylediğiniz gibi bir kıskançlık söz konusuysa tabii... -Savcı gülümsedi- evet haklısınız.

Mitya ölkeyle yumruğunu masaya indirdi.

- Bu öylesine bir alçaklık, öylesine bir iğrenç davranış olurdu ki... söyleyecek söz bulamıyorum! İnanın verirdi bana bu parayı, bana olan hıncından, öç alına duygusunun vereceği hazzı tatmak için, beni küçümseyerek verirdi... çünkü o da iblis ruhlu, kindar bir insandır! Alırdım verdiği parayı, ah alırdım, sonra ölünceye dek de... aman Tanrım! Kusuruma bakmayın baylar, pek yakın zamana, Lya-gaviy'la uğraştığım önceki güne dek aynı şeyi ben de düşündüğüm için bağıryorum böyle. Sonra dün, evet dün bütün gün -anımsıyorum bunu- o olaya kadar da düşündüm...

Nikolay Parfenoviç merakla,

- Hangi olaya kadar? diye girdi araya.

Ama Mitya duymadı. Üzgün, sürdürdü konuşmasını:

- Korkunç bir itirafta bulundum size. Değerini bilin baylar... Ama tam değerlendirmeyecekseniz hiç bilmeyin değerini daha iyi... Ruhlarınızda bunun da bir etkisi olmazsa, beni adam yerine koymuyorsunuz demektir... Sizin gibi insanlara içimi döktüm diye inancından ölürüm o zaman! İntihar ederim! Farkındayım, bana inanmadığınızın farkındayım! Ne o, bunu da mı yazacaksınız?

Mitya dehşet içinde bağırmıştı. Nikolay Parfenoviç şaşkın şaşkın bakıyordu yüzüne:

- Son dakikaya dek bayan Verliovtseva'ya gidip size gerekli olan parayı ondan istemeyi düşündüğünüzü söylüyorsunuz... İnanın, bizim için çok önemli bir noktadır bu Dmitri Fyodoroviç... özellikle sizin için büyük önemi var.

Mitya ellerini ovuşturdu.

- İnsaf edin baylar, bari bunu yazmayın, utanın! Ruhumu bütün çıplaklığıyla açtım önünüze, siz de fırsat bu fırsattır deyip yarayı parmaklarınızla didikleyip duruyorsunuz... Aman Tanrım!

Umutsuzluk içinde elleriyle yüzünü kapadı. Savcı,

- Bu kadar üzülmeyin Dmitri Fyodoroviç, dedi, şimdi yazdığımız her şeyi sonra okuyacağız size, istemediklerinizi hemen çıkaracağız. Şimdi küçücük bir soruyu üçüncü kez soruyorum size: Koynunuzda taşıdığınız bin beş yüz rubleden hiç kimseye söz etmediniz mi? Doğrusu, inanılacak bir şey değil bu.

- Söyledim ya, hiç kimseye, hiç kimseye! Anlamadınız gene! Rahat bırakın beni artık!

- Nasıl isterseniz öyle olsun... bu noktanın aydınlanması için daha çok zamanımız var. Ama şimdilik siz de düşünün: Bin beş yüz değil üç bin ruble harcadığınızı her yerde söylediğinizi, hatta bağırarak söylediğinizi gösteren yirmi otuz tanık var. Üstelik, çünkü paranızın da üç bin ruble olduğunu birkaç kişiye söylemişsiniz...

- Yirmi otuz değil, iki, üç yüz tanığınız var! diye haykırdı Mitya. Yüzlerce, binlerce kişi duydu bunu!

- Gördünüz mü ya... herkes tanıklık edecek. Herkes sözcüğünün bir anlamı olsa gerek, değil mi!

- Hiçbir anlamı yoktur, yalan söyledim, herkes iftira ediyor bana.

- Niçin yalan söyleyesiniz?

- Tanrı bilir. Belki de övünmek için... çok para harcadım diye övündüm... Koynumdaki bin beş yüz rubleyi unutmak için de olabilir... evet, koynumdaki parayı unutmak için yalan söyledim... bu Allahın belası soruyu da kaçınıcı kezdir soruyorsunuz?.. Bir kez yalan söyledikten sonra düzeltmek istemedim yalanımı. Bazen niçin yalan söyler insan?

Savcı duygulu,

- İnsanın niçin yalan söylediğini kestirmek güç bir şeydir Dmitri Fyodoroviç, dedi. Söyler misiniz, koynunuzdaki muska dediğiniz şey büyük müydü?

- Pek büyük değildi.

- Sözgelisi, ne kadardı?

- Bir yüz rubeliliği ikiye katlayın, o kadardı işte.

- Paraları sardığınız bez parçasını gösterebilir misiniz bize? Üzerinizde olmalı.

- Ee... ne saçma şeyler... nerede olduğunu bilmiyorum.

- Ama izin verin: Muskayı koynunuzdan ne zaman, nerede çıkarınız? Eve uğramadığınızı kendiniz söylüyorsunuz.

- Fenya'dan Perhotin'in evine giderken yolda çıkardım, içinden paraları aldım.

- Karanlıkta mı?

- Işığı ne yapacaktın? Parınaklarınla çabucak becerdim işimi.

- Makassız, hem de sokakta, öyle mi?

- Alandaydım yanılınyorsan. Hem makasa ne gerek vardı? Eski bir bez parçasıydı, hemen yırtılıverdi.

- Sonra nereye attınız onu?

- Yere.

- Nerede?

- Alandaydım dedim ya, orada yere attım! Alanın neresine attığımı bilmiyorum. Niçin soruyorsunuz, ne yapacaksınız bu bez parçasını?

- Bu çok önemlidir Dmitri Fyodoroviç: Sizin yararınıza büyük önemi olan bir delil... nasıl oluyor da anlayamıyorsunuz? Bir ay önce muskayı dikerken kim yardım etmişti size?

- Hiç kimse. Kendim dikmiştim.

- Dikiş biliyor musunuz?

- Bir askerin dikiş bilmesi zorunludur. Hem öyle ustalık isteyen bir iş de değildir bu.

- Bez parçasını nereden buldunuz?

- Alay etmiyorsunuz ya benimle?

- Asla! Aklımızın ucundan geçiriniyoruz böyle bir şeyi Dmitri Fyodoroviç.

- Bezi nereden bulduğumu anımsamıyorum. Bir yerden alışımdır.

- Nasıl anımsayamazsınız?

- Vallahi anımsamıyorum. Belki iç çamaşırlarından birini yırtmışımıdır.

- Pek tuhaf: Yırttığınız iç çamaşırınız yarın evinizde yapılacak aramada elimize geçer. Patiska mıydı, keten miydi?

- Ne bileyim... Durun... Hiçbir şey yırtınadım galiba, pamuklu bir bezdi... Yanılmıyorsam ev sahibemin başörtüsüydü.

- Ev sahibenizin başörtüsü mü?

- Evet, çalmıştım onu.

- Nasıl çalmıştınız?

- Anlatayım, gayet iyi anımsıyorum, toz bezi yapmak, belki de mürekkep kalemimi temizlemek için bir başörtüsü çalmıştım... İşe yaramaz bir paçavra olduğu için haber de vermemiştim. Odamda yerlerde sürünüyordu, alıp bin beş yüz rubleyi sardım, sonra da diktim... Evet, o paçavraya dikmiş olacağım. Binlerce kez yıkanmış, eski bir pamuklu bez parçasıydı.

- Kesin olarak anımsıyor musunuz bunu?

- Bilmiyorum. Sanırım. Bırakın canım!

- Öyleyse ev sahibeniz, bir başörtüsünün kaybolduğunu anımsayacaktır.

- Anımsamaz, farkına bile varmamıştı çünkü. Dedim ya, beş para etmez, eski bir paçavraydı.

- Peki iğne ile ipliği nereden buldunuz?

Mitya sinirlenmişti sonunda.

- Ee, susuyorum artık, daha konuşmayacağım. Yeter!

- Bu... bezi alanın neresine attığınızı anımsamamanız da pek tuhaf doğrusu.

Mitya gülümsedi.

- Yarın alanı bir baştan bir başa süpürmelerini buyurun, belki bu-
lursunuz...

Sonra bitkin bir sesle ekledi:

- Yeter artık baylar, yeter. Görüyorum ki inanmıyorsunuz bana!
Hiçbir sözüme inanmadınız! Kabahat bende, içimi açmamalıydım si-
ze, beni anlayamayacağınızı sezinlemeliydim. Niçin, niçin açtım size
sırrımı, bir paralık ettim kendimi? Gülüyorsunuz bana, gözleriniz-
den anlıyorum bunu. Bu duruma sizin yüzünüzden düştüm sayın
savcı! İçiniz götürürse, zafer marşı söyleyebilirsiniz... Lanet olsun si-
ze, canavarlar!

Başını önüne eğip elleriyle yüzünü kapadı. Savcıyla sorgu yargıcı
da susmuşlardı. Bir dakika sonra başını kaldırdı Mitya, anlamsız ba-
kışlarını savcıyla sorgu yargıcına dikti. Yüzünde sonsuz bir keder, bir
umutsuzluk vardı. Kendinden geçmiş gibi sessiz oturuyordu. Öte
yandan, bu işin tamamlanması da gerekiyordu: Bir an önce tanıkların
dinlenilmesine geçilecekti. Sabahın sekizi olmuştu. Işıkları hanidir
söndürmüşlerdi. Sorgu süresince durmadan odaya girip çıkan Mihail
Makaroviç'le Kalganov dışarı çıkmışlardı gene. Savcıyla sorgu yargı-
cının da pek bitkin düştükleri yüzlerinden belliydi. Kasvetli bir sa-
bahtı. Gökyüzü kapkara bulutlarla kaplıydı, bardaktan boşanırcasına
yağmur yağıyordu. Mitya hiçbir şey düşünmeden pencereden dışarı
bakıyordu. Birden Nikolay Parfenoviç'e döndü:

- Pencereden bakabilir miyim?

- Elbette.

Mitya yerinden kalkıp pencereye gitti. Yağmur damlaları pencere-
nin küçük, yeşile çalan camlarına vuruyordu. Pencerenin tam altında
çamurlu bir yol vardı. Biraz ileride, yağmurun altında daha bir karar-
mış yoksul, çirkin köy evleri gözüküyordu. Mitya "Altın bukleli Phé-
bus"u, onun ilk ışığıyla birlikte intihar etmek istediğini anımsadı.
"Böyle bir sabahta intihar etmek çok iyi olurdu," diye geçirdi için-
den, kolunu yukarıdan aşağı sallayarak gülümsedi, "canavarlar"a
döndü.

- Baylar! dedi, mahvolduğumun farkındayım. Ama o? Ondan,
Gruşenka'dan söz edin bana, yalvarırım söyleyin, o da benimle mah-
volacak mı? Suçsuzdur o! Demin "bütün suç bende" diye bağırırken
aklı başında değildi. Hiçbir suçu yoktur onun! Karşınızda bütün ge-
ce acı çektim... onu ne yapacağınızı söylemez misiniz bana?

Savcı aceleyle,

- Bu bakımdan içiniz rahat olsun Dmitri Fyodoroviç, dedi. Böyle-
sine yakından ilgilendiğiniz bayanı rahatsız etmemiz için herhangi

bir neden şimdilik yok ortada. Durumun sonra da değişeceğini sanmıyorum... Elimizden geleni yapacağınıza inanabilirsiniz. İçiniz rahat olsun.

- Sizlere minnettarım baylar, her şeye karşın dürüst insanlar olduğunuzu biliyordum zaten. Büyük bir azaptan kurtardınız beni... Peki şimdi ne yapacağız? Ben hazırım.

- Bu iyi işte, acele etmemiz gerekiyordu zaten. Hemen tanıkları dinlemeye geçelim. Bu işi sizin yanınızda yapmak zorundayız, çünkü...

Nikolay Parfenoviç karıştı söze:

- Önce birer bardak çay içsek nasıl olur? Hak ettik bunu sanırım!

Aşağıda hazır çay varsa -Mihail Makaroviç aşağıya "çay keyfi yapmaya" gitmiş olabilirdi- birer bardak içmeye, sonra "devam etmeye" karar verdiler. Gerçekten de hazır çay vardı, semaveri hemen getirdiler. Mitya, Nikolay Parfenoviç'in ona kendi eliyle sunduğu çayı "içmeyeceğim" diyerek almadı, ama biraz sonra kendi istedi, büyük bir iştahla içti. Pek bitkindi. Onun gibi güçlü kuvvetli bir insan için -ne denli heyecan dolu olursa olsun- bir gecelik eğlence neydi ki! Gelgelelim, oturacak gücü yoktu. Arada bir başı dönüyordu. "biraz daha düşerlerse üze-rime, saçmalamaya başlayacağım," diye geçiriyordu içinden.

8

TANIKLARIN ANLATTIKLARI BEBEK

Tanıkları dinlemeye başladılar. Ama öykümüzü, şimdiye kadar olduğ-u gibi ayrıntılara inerek sürdürmeyeceğiz artık. Bu yüzden, Nikolay Parfenoviç'in çağrılan her tanığa doğru tanıklık etmesinin gerektiğini, çünkü sonra aynı şeylerin kendisine yemin ettirilip sorulacağını tekrar tekrar anımsatmasını geçiyoruz. Her tanığın, yazılan ifadesinin altına imza atışını v.b. de anlatmayacağız. Yalnızca şu kadarını söyleyeceğiz: İfade veren tanıkların bütün dikkatlerinin çekildiği nokta üç bin ruble konusu; yani Dmitri Fyodoroviç'in bir ay önce buradaki, Mokroye'deki birinci eğlencesinde üç bin mi, bin beş yüz mü harcadığı, dün yanında ne kadar para (üç bin mi bin beş yüz mü) olduğuydu. Ne yazık ki bütün ifadeler Mitya'nın aleyhineydi, onun doğru söylediğini gösteren en küçük bir sözcük bile yoktu. Hele bazı ifadeler, yalan söylediğini gösteren şaşırtıcı durumlar çıkarmıştı ortaya. Önce Trifon Borisic'i dinlediler. Savcıyla sorgu yargıcının karşısına hiç korkmadan çıktı. Sanığa öfkesi olduğu belliydi. Gerçeği bütün çıplaklığıyla anlatıyormuş gibi bir tavır takınmıştı. Az konuşuyor, kendisine soru sorulmasını bekliyor, düşünerek kesin yanıtlar veri-

yordu. En küçük bir kararsızlık göstermeden, geçen sefer üç bin rubleden az harcamış olamayacağını, üç bin ruble harcadığını köylülerin "Mitriy Fyodoroviç'in" kendisinden duyduklarını söyledi: "Çengilere attığı para yeter zaten! Belki bin ruble attı onlara."

Mitya canı sıkkın,

- Belki beş yüz bile yoktu... dedi. Saymadım elbette, sarhoştum, ama yazık...

Mitya şimdi yan, arkası perdeye dönük oturuyor, yüzü asık dinliyordu. Yorgun, "Ee, sıktınız, canınız nasıl isterse öyle ifade verin, umurumda değil artık!" der gibi bir hali vardı. Trifon Borisîç kesinlikle yalanladı Mitya'nın söylediğini:

- Bin rubleden çok verdiniz onlara Mitriy Fyodoroviç, rastgele savuruyordunuz paraları, onlar da kapışıyorlardı. Çingene milletin namussuz, hırsız, at hırsız olduğunu bilmeyen yoktur. Kovduk onları buradan, öyle olmasa, o gece sizden ne kadar para sızdırdıklarını kendileri söylerlerdi. Elinizde ben gördüm paraları -evet, saymasına saymadım, bırakmadınız beni çünkü- ama anımsıyorum, bin beş yüz rubleden çoktu... Bin beş yüz ne ki! Para görmemiş, değiliz, görünce beş aşağı beş yukarı, ne kadar olduğunu anlarız...

Trifon Borisîç dünkü para konusunda ise Dmitri Fyodoroviç'ten arabadan iner inmez, üç bin rubleyle geldiğini söylediğini anlattı. Mitya itiraz etti:

- Yetmez mi artık Trifon Borisîç? Üç bin rubleyle geldiğimi açık açık söyledim mi sana?

- Söylediniz Mitriy Fyodoroviç. Andrey'in yanında söylediniz hem. Andrey de burada, gitmedi daha, isterseniz sorun ona. Sonra salonunda, korodaki kızlara içki verirken geçen seferki gibi üç bin ruble daha bırakmaya geldiğinizi söylüyordunuz bağırarak. Stepan da, Semyon da duydular. O anda Pyotr Fomiç Kalganov da yanınızdaydı, belki o da anımsar...

Dmitri Fyodoroviç'in "geçen seferki gibi üç bin ruble daha bırakmaya gelmesi" savcı ile sorgu yargıcını pek ilgilendirdi. Demek geçen sefer de üç bin harcamıştı.

Trifon Borisoviç'in söylediği, adını verdiği köylüleri sorguya çektiler. Stepan'ı, Semyon'u, arabacı Andrey'i, Pyotr Fomiç Kalganov'u dinlediler. Köylüler de arabacı da hiç duraksamadan Trifon Borisîç'in söylediklerini doğruladılar. Sonra, Andrey'in ağzından, yolda Mitya ile aralarındaki konuşmayı yazdılar: "Dmitri Fyodoroviç cennete mi cehenneme mi gideceğim diye sordu. Öteki dünyada bağışlar mı beni, bağışlamazlar mı?" İnsan ruhunu iyi bilen Ippolit Kirilloviç, hafiften gülümseyerek dinledi bütün bunları. Dmitri Fyodoroviç'in

cennete mi cehenneme mi gideceği konusunu da “dosyaya eklemelerini” söyledi.

Kalganov’u çağırdılar. Delikanlı pek isteksiz, sinirli, yüzü asık girdi içeri. Savcı ve Nikolay Parfenoviç’le ömründe onları ilk kez görüyormuş gibi konuştu. Oysa eskiden beri tanışıyorlar, hemen her gün görüşüyorlardı. Söze “hiçbir şey bilmediğini, bilmek de istemediğini” söyleyerek başladı. Ama Dmitri Fyodoroviç’in “geçen seferki gibi üç bin ruble daha” bırakacağını söylediğini duymuştu. Bunu söylerken yanında olduğunu anlattı. Mitya’nın elinde ne kadar para olduğu sorusuna “saymadım ki bileyim” diye karşılık verdi. Polonyalıların oyunda hile yaptıklarını kesinlikle söyledi. Israrlı sorulara karşılık, Polonyalıların dışarı atılmasıyla Mitya’nın da Agrafena’nın gözüne’ girdiği, kadının ona “seni seviyorum” dediğini söyledi. Agrafena Aleksandrovna’dan, en yüksek çevreden soylu bir hanımefendiymiş gibi son derece ciddi, saygıyla söz ediyordu. Bir kez bile “Gruşenka” demedi. Delikanlı konuşmaktan nefret ettiği halde -belliydi bu- İppolit Kirilloviç uzun süre sorular sordu ona, Mitya’nın bu geceki “aşkı” ancak böylece ayrıntılarıyla öğrenilebildi. Mitya, Kalganov’un sözünü hiç kesmedi. Sonunda serbest bırakıldılar delikanlıyı, öfkesini gizlemeden çıkıp gitti.

Polonyalıları da sorguya çektiler. Küçük odalarında gerçi yatmışlardı ya, bütün gece uyumamışlardı. Savcıyla sorgu yargıcının, emniyet müdürünün gelmesi üzerine, kesinlikle dışarı çağırılacaklarını bildikleri için kalkıp giyinmiş, derlenip toparlanmışlardı. Kibirli görünüşlerine karşın, korktukları belliydi. Baş olan, yani kısa boylusu Sibiry’da veteriner, on ikinci dereceden emekli bir memurdu. Soyadının Mussyaloviç olduğunu söyledi. Vrublevski’nin serbest çalışan bir dişçi olduğu anlaşıldı. Odaya girer girmez ikisi de Nikolay Parfenoviç’in sorularına, bir kenarda duran Mihail Makaroviç’e bakarak, -bilmediklerinden, odada en önemli, söz sahibi kişi onu sanıyor olmalıydılar- yanıt veriyorlar, iki sözcükte bir “Pane albayım” diyorlardı ona. Mihail Makaroviç’in birkaç kez uyarmasından sonra, yanıtlarını yalnız Nikolay Parfenoviç’e verimlerinin gerektiğini ancak anlayabildiler. Rusça’yı şimdi oldukça güzel konuşuyorlardı. Yalnız bazı sözcükleri doğru söyleyemiyorlardı. Mussyaloviç, Gruşenka ile aralarındaki eski ve şimdiki ilişkileri, kendini beğenmiş bir tavırla, heyecanlı heyecanlı anlatmaya başlamıştı ki, Mitya birden kaybetti kendini, “alçak herifin” böyle konuşmasına göz yumamayacağını haykırdı. Mussyaloviç savcıyla sorgu yargıcının dikkatini hemen “alçak herif” sözüne çekti, bunu da yazmalarını rica etti. Mitya öfkeden kuduruyordu.

- Alçak herif, alçak! diye bağırdı. Yazın, hiçbir şeye aldırınadan, herkesin içinde yüzüne karşı alçak herif diye bağırdığımı da yazın!

Nikolay Parfenoviç yazdırdı, ama bu tatsız durumda gerçekten övülmeye değer bir beceriklilik de göstermedi değil: Mitya'ya sert bir sesle uyardıktan sonra, işin gönülle ilgili yanını hemen bıraktı, olaylara geçti. Polonyalıların anlattıklarında savcıyla sorgu yargıcının aşırı ilgisini çeken bir nokta çıktı ortaya: Küçük odada Mitya'nın, Mussyaloviç'e Gruşenka'yı bırakıp gitmesi için para önermesiydi bu. "Yedi yüz rubleyi hemen veriyor, geri kalan iki bin beş yüz rubleyi de yarın kentte vereceğine yemin ediyordu. Yanında para yokmuş, kentteymiş paraları." Mitya önce öfkeyle, bağırarak yarın parayı vereceğine yemin etmediğini söyledi. Vrublevski de Mussyaloviç'in ifadesini doğrulayınca bir an düşündü, kaşlarını çatarak Polonyalıların söylediklerinin belki de doğru olduğunu, o anda heyecanlı olduğu için öyle söylemiş olabileceğini söyledi. Savcı dört elle sarıldı bu ifadeye. Durum apaçık ortadaydı: Mitya'nın eline geçen üç bin rublenin yarısı ya da bir kısmı gerçekten de kentte ya da burada bir yerde saklı olabilir. O dakikaya dek Mitya'nın lehine olan tek durum da böylece aleyhine dönmüş oluyordu. Elinde üç bin değil de yalnızca sekiz yüz ruble bulunmasının sırrı da çözülmüş, tek tutar dalı da koparılmıştı. Savcının "Bütün paranızın bin beş yüz ruble olduğunu söylüyorsunuz, Mussyaloviç'e yarın geri kalan iki bin üç yüz rubleyi vereceğinize yemin ettiğinize göre, nereden bulacaktınız bu parayı?" sorusuna Mitya kararlı bir sesle "Polonyalılara" yarın, Samsonov'la Hohlakova'ya önerdiği Çermaşnya'daki hakkını devretmeyi düşündüğünü söyledi. Savcı "hilenin saflığına" gülmekten alamadı kendini.

- Onun, bu "hakkınıza" çil çil iki bin üç yüz ruble vereceğini düşünabiliyorsunuz demek?

Mitya heyecanlı bir sesle,

- Kesin kabul ederdi, dedi. Düşünün ki iki bin değil, dört, hatta altı bin değerindedir bu hakkım! Polonyalı, Yahudi avukatlarını hemen toplar, değil üç bin, bütün Çermaşnya'yı çeker alırdı ihtiyarın elinden...

Mussyaloviç'in ifadesini ayrıntılarıyla yazdılar. Sonra dışarı çıkardılar Polonyalıları. Kâğıt oyunundaki hilelerinden söz açılmadı. Nikolay Parfenoviç pek minnettar kalmıştı onlara, önemsiz şeylerle canlarını sıkmak istemiyordu. Hem bütün bunlar oyun masasında sarhoş kafayla girişilmiş anlamsız tartışmalardı. O gece az mı çılgınlık, taşkınlık edilmişti... Öyle ki, iki yüz ruble bile Polonyalıların cebinde kaldı.

Onların arkasından ihtiyar Maksimov'u çağırdılar. Süt dökmüş kedi gibi girdi içeri, ürkek adımlarla masaya yaklaştı. Son derece şaşkın, üzgündü. Hep aşağıda Gruşenka'nın yanında oturmuştu. Sonra Miha-

il Makarov'ın anlatımına göre, bir sözcük söylemeden oturuyormuş karısında "Arada bir lučkıra hiçkıra ağlamaya başlıyor, mavi, ekoseli mendilyle gözlerini siliyordu." Öyle ki Gruşenka avutınaya, yatıştır-maya çalışıyormuş onu. İhtiyar içeri girer girmez iki gözü iki çeşine ağlamaya başladı, "yoksul olduğu için" Dinitri Fyodoroviç'ten on rub-le borç aldığını, bu yüzden suçlu olduğunu söyledi. Parayı hemen geri veremeye hazır olduğunu ekledi... Nikolay Parfenoviç'in "Dinitri Fyodoroviç'in elinde ne kadar para vardı? Ondan para alırken en iyi siz görünüşünüzdür bunu" sorusuna Maksimov son derece kararlı, "yirmi bin, efendim" karşılığını verdi. Nikolay Parfenoviç gülümseyerek,

- Yirmi bin rubleyi bir arada gördünüz mü hiç? diye sordu.

- Görmez olur muyum hiç, ama yirmi bin değil de yedi bindi gördüğüm... karım köyümüzü ipotek ettirmişti de... Parayı uzaktan göstermişti bana, övünmüştü... Çok büyük bir desteydi, hep yüz rublelik... Dinitri Fyodoroviç'inkiler de yüz rublelikti...

Maksimov'un sorgusu uzun sürmedi. Sonunda sıra Gruşenka'ya geldi. Savcıyla sorgu yargıcının, Gruşenka içeri girince Dinitri Fyodoroviç'in taşkınlık yapacağından çekindikleri belliydi. Nikolay Parfenoviç alçak sesle uyardı onu. Mitya hiçbir şey söylemeden başını önüne eğdi. "Gürültü çıkarmayacağın" demek istemişti. Gruşenka'yı Mihail Makarov'ı getirdi. Güzel yüzünde sert, kederli bir anlatım vardı, ama görünüşte sakindi. Kendisine gösterilen Nikolay Parfenoviç'in karşısındaki sandalyeye sessizce oturdu. Yüzü pek solgundu, üşüyordu sanki. Göz kamaştırıcı siyah şalına sıkı sıkı sarınmıştı. Gerçekten de tam o sırada, uzun süren hastalığının başlangıcı olan hafif titreme, üşüne başlamıştı. Ağırbaşlılığı, ciddi, içten bakışı, sakın tavrı herkes üzerinde oldukça iyi bir izlenim bırakmıştı. Nikolay Parfenoviç baştan biraz heyecanlandı bile. Sonraları bir yerde bu olaydan söz ederken; Gruşenka'nın "ne güzel" olduğunu o anda farkettiğini, onu daha önceleri de gördüğü halde "bir kasaba yosınası" sandığını itiraf etti. Kadınların da bulunduğu bir toplantıda heyecanlı heyecanlı "en kibar çevreden bir hanımefendinin tavırları var onda," diye anlatıyordu. Ama bu çeşit sözlerinden hoşlanan yoktu Nikolay Parfenoviç'in. Hemen "yaramaz" diye sitem ettiler ona, hoşlandı bundan...

Gruşenka odaya girer girmez, büyük bir heyecanla ona bakan Mitya'ya bir göz attı. Sakin tavrı genç adamı da rahatlatmıştı. Nikolay Parfenoviç gerekli birkaç soru ve uyarımadan sonra -biraz kekeleyerek de olsa- son derece kibar bir tavırla "Emekli teğmen Dinitri Fyodoroviç Karamazov'la ilişkileriniz neydi?" diye sordu. Gruşenka kararlı, sakın,

- Ahbabımdı, dedi, son bir aydır bir ahbap olarak girip çıkıyordu evime.

Sonraki sorulara açık, kesin olarak, Mitya'dan "zaman zaman" hoşlandığı halde, onu sevmediğini, ama "kötü ruhluluğundan," "ihtiyarı" olduğu gibi Mitya'yı da kendine bağladığını, Mitya'nın onu Fyodor Pavloviç'ten de herkesten de kıskandığını görmenin ona haz verdiğini söyledi. "Fyodor Pavloviç'e gitmeyi bir an bile geçirmedim aklımdan, yalnızca eğleniyordum onunla, dedi. Bir aydır onları düşüncek durumum mu vardı. Başkasını, bana karşı suçlu olan insanı bekliyordum... Yalnız, sanırım bu konu ilgilendirmez sizi, ben de anlatmak zorunda değilim zaten, çünkü benimle ilgili bir konudur bu."

Nikolay Parfenoviç de öyle yaptı: "Gönül meselelerini" bir yana bırakıp en önemli konuya, üç bin ruble konusuna geçti. Gruşenka bir ay önce Dmitri Fyodoroviç'in Mokroye'de üç bin ruble harcadığını doğruladı. Gerçi saymamıştı paraları, ama üç bin ruble olduğunu Dmitri Fyodoroviç'in kendisinden duymuştu. Savcı atıldı:

- Bunu size yalnızken mi, yoksa başka birisinin yanında mı söylediydi? Yoksa başkalarına anlatırken mi duydunuz?

Gruşenka hem yalnız, hem de başkalarının yanında söylediğini, kalabalık içinde anlatırken de duyduğunu söyledi. Savcı gene sordu:

- Bir kez mi, yoksa birkaç kez mi duydunuz?

Gruşenka birçok kez duyduğunu söyledi. İppolit Kirilloviç'in pek hoşuna gitmişti bu. Sonraki sorulara verdiği yanıtlarda Gruşenka'nın, Dmitri Fyodoroviç'in parayı Katerina İvanovna'dan aldığını bildiği anlaşıldı.

- Peki Dmitri Fyodoroviç'in bir ay önce üç bin değil de bin beş yüz harcadığını, geri kalan bin beş yüzü de kendine sakladığını duydunuz mu hiç?

- Hayır, duymadım.

Gruşenka ayrıca, Mitya'nın bir aydır ona durmadan meteliksiz olduğundan söz ettiğini söyledi. "Babasından para alacağını umuyordu."

Birden Nikolay Parfenoviç kesti sözünü:

- Peki, intihar etmek niyetinde olduğunu söyledi... ya da ima etti mi hiç?

Gruşenka göğüs geçirli.

- Ah, evet söyledi!

- Bir kez mi, yoksa birkaç kez mi?

- Birkaç kez. Duygulu olduğu zamanlar...

- Böyle bir şey yapabileceğine inanıyor muydunuz?

Gruşenka kararlı,

- Hayır, dedi, hiçbir zaman inanmadım buna. Akli başında bir insandır.

Mitya birden,

- Baylar, bir dakika, diye haykırdı, sizin de yanınızda Agrafena Aleksandrovna'ya bir sözcük söylememe izin verin.

Nikolay Parfenoviç izin verdi.

- Söyleyin.

Mitya ayağa kalktı.

- Agrafena Aleksandrovna, Tanrının birliğine inandığın gibi bana da inan ki babamın öldürülmesinde hiçbir suçum yoktur benim!

Mitya böyle söyledikten sonra oturdu. Gruşenka ayağa kalkıp köşedeki tasvire doğru haç çıkardı. Duygulu, heyecanlı bir sesle,

- Sana şükürler olsun Tanrım! dedi.

Oturmadan Nikolay Parfenoviç'e dönerek ekledi:

- Ne diyorsa ona inanın! Nasıl bir insan olduğunu bilirim: Şakadan ya da inadından olmadık şeyler söyler bazen, ama vicdanının kabul etmediği konularda yalan söylemez. Suçsuzum diyorsa suçsuzdur, inanabilirsiniz buna!

Mitya titrek bir sesle,

- Teşekkür ederim Agrafena Aleksandrovna, diye atıldı. Yüreğimi güçlendirdin.

Mitya'nın dün akşam ne kadar parası olduğu sorusuna Gruşenka "bilmiyorum" diye karşılık verdi. Yalnız, Mitya'nın birkaç kez, üç bin rubleyle geldiğini söylediğini duymuştu. Parayı nereden bulduğu konusunda ise Gruşenka şu bilgiyi verdi: Mitya, parayı Katerina Ivanovna'dan "çalıldığını" yalnız ona anlatmıştı. Gruşenka da çalmadığını, hemen yarın gidip parasını geri vereceğini söylemişti. Savcının ısrarla Katerina Ivanovna'dan çaldığını söylediği paranın hangisi, dünyâ mü yoksa bir ay önce burada harcanan üç bin ruble mi olduğunu sorması üzerine Gruşenka bir ay önceki üç bin ruble olduğunu, öyle anladığını söyledi.

En sonunda Gruşenka'nın sorgusu da bitti. Nikolay Parfenoviç hemen kente dönebileceğini bildirdi ona.

- At bulmak, yanınıza adam katmak gibi konularda size bir yardımım dokunabilirse... elimden geleni yaparım. .. dedi.

Gruşenka öne eğilerek selamladı onu.

- Çok teşekkür ederim, şu yaşlı toprak sahibiyle dönerim, onu da kente götüreceğim. İzin verirseniz Dmitri Fyodoroviç'in işi bitene dek aşağıda bekleyeceğim.

Gruşenka çıktı. Mitya sakindi. Hatta bütünüyle düzelmiş görünüyordu, ama çok sürmedi bu. Giderek tuhaf bir bitkinlik çöküyordu üzerine. Gözleri yorgunluktan kapanıyordu. Sonunda bitti tanıkların sorgusu. Tutanağın yeniden gözden geçirilmesine başlandı. Mitya ayağa kalktı, köşedeki üzeri halıyla örtülü büyük sandığın üzerine

uzanıp hemen uyudu. İçinde bulunduğu durumla hiç uyuşmayan tuhaf bir düş gördü. Bir köylünün iki atlı, üstü açık arabasıyla bozkırda gidiyordu, -ordudayken bir kez geçmişti buradan sanki- yol diz boyu çamurdu. Mitya üşüyordu, kasımın başlarıydı, sulusepken yağıyor, kar taneleri yere düşer düşmez eriyordu. Köylü hızla sürüyordu atları, kamçıyı pek hoş şaklatıyordu. Uzun, kumral bir sakalı vardı. Pek yaşlı sayılmazdı, elli yaşlarındaydı. Köylü işi, boz bir gocuk vardı üzerinde. Birden bir köy gözüküyor ileride, evleri kara, kapkara bu köyün. Yarısı da yanmış, yalnız kömürleşmiş kalaslar ayakta duruyordu. Köyün tam girişinde bir sürü köylü kadını vardı. Hepsi de sıska, bitik kadınlardı bunların. Yüzleri toprak rengindeydi. En uçta uzun boylu, bir deri bir kemik, kırk yaşlarında gösteren, aslında belki de yirmi yaşında bir kadın ilişti gözüne. Upuzun bir yüzü vardı, yanakları içeri çöküktü. Kucağındaki bebek durmadan ağlıyordu. Göğüsleri öylesine kuruydu ki, bir damla sütü olamazdı.. Bebek ağlıyor, kollarını uzatıyor, çırpınıyordu. Çıplak yumrukları soğuktan mosmordu.

Kadınların yanından arabayla hızla geçen Mitya,

- Niçin ağlıyor? diye soruyor? Niçin ağlıyor?

- Bebe işte, diyor arabacı, bebenin ağlamaktan başka ne işi olur ki...

Arabacının bebek değil de "bebe" demesi şaşırtıyor Mitya'yı. Köylünün bebe demesi hoşuna gidiyor: Sanki daha bir acıma vardı bu sözcükte.

Mitya aptal gibi hâlâ,

- Peki ama ne diye ağlıyor? diye soruyor. Elleri niçin dışarıdaydı, niçin bir şeye sarınamışlar onu?

- Üşümüş bir kez bebe, üstündekiler donmuş, ısıtmıyor gayri.

Mitya aptal aptal diyor:

- Niçin üşümüş peki? Neden?

- Fakirlik efendim, fakirlik, evleri barkları yanmış, yiyecek bir lokma ekmekleri yok, dileniyorlar.

Mitya hâlâ anlamıyormuş gibi bildiğini okuyor:

- Hayır, hayır sen şunu söyle bana: Yangından çıkmış bu anaların ne işi var burada, niçin fakir bu insanlar, niçin ınutsuz bu bebe, bozkır niçin çıplak? Niçin kucaklaşmıyor, öpüşmüyor, neşeli şarkılar söylemiyor bu insanlar? Yoksulluktan niçin böyle kararınmışlar, bebenin karnını niçin doyurmuyorlar?

Mitya bu sorularının anlamsız olduğunu farkındadır, ama tutamıyor kendini, soruyor. İçini, o zamana dek tanımadığı bir duygu dolduruyor, ağlamak istiyor. Bebenin bir daha hiç ağlamaması, zavalı annesinin hiç gözyaşı dökmemesi, bundan böyle bütün insanların

mutlu olması için birşeyler yapmak; hemen, ertelemeden, ne pahasına olursa olsun, Karamazov'lunun bütün hızıyla yapmak... istiyor.

Birden yanı başında Gruşenka'nın tatlı, içten, duygulu sesini duyuyor: "Ben de seninle geleceğim, ömrümün sonuna dek ayrılmayacağım yanından." Yüreği bir ışığa doğru koşmak, doyasıya yaşamak tutkusuyla yanıyor!

Gözlerini açıp, sandığın üzerinde doğruldu. Bayılmış da ayılmış gibi, yüksek sesle,

- Ne o? Nereye? dedi.

Mutlu bir gülümseme belirdi dudaklarında. Nikolay Parfenoviç başucunda dikilmiş, tutanağı bir kez dinleyip imzalamasını istiyordu. Mitya, bir saat, belki de daha çok uyuduğunu anladı. Ama Nikolay Parfenoviç'i dinlemiyordu. Birden, başının altında bir yastık olduğunu farketti, oysa bitkin bir durumda buraya uzandığında yoktu bu yastık. Ona dünyanın en büyük iyiliğini yapmışlar gibi heyecanlı, minnet duygusu dolu, ağlamaklı bir sesle,

- Kim koydu bu yastığı başımın altına? dedi. Kim bu iyi yürekli insan?!

İyi yürekli insanın kim olduğu öğrenilemeden kaldı. Köylülerden biri -belki de Nikolay Parfenoviç'in yazıcısı- acıyıp başının altına bir yastık koymuştu. Mitya'ya pek dokunmuştu bu. Masanın yanına gidip, ne olursa olsun imzalayacağını söyledi. Tuhaf bir sesle,

- Güzel bir düş gördüm baylar, dedi.

Gözlerinin içinde yepyeni, mutlu bir parıltı vardı.

9

MİTYA'YI GÖTÜRDÜLER

Tutanağın imzalanması bittikten sonra Nikolay Parfenoviç ciddi bir tavırla Mitya'ya döndü kararı okudu. Kararda, falan tarihte filan bölgenin sorgu yargıcı şu şu suçlardan (suçlar bir bir sayılmıştı) sanık falanın (yani Mitya'nın) sorgusundan sonra; sanığın, kendisine yüklenen suçlardan hiçbirini kabul etmemesini, öte yandan suçsuz olduğunu gösterecek hiçbir delil de gösterememesini; ayrıca, tanıkların (adları yazılıydı) ifadelerinin de, olayların da (olaylar bir bir belirtilmişti) sanığın "Ceza Kanununun" şu şu maddelerine göre bütünüyle aleyhine olduğunu v.b. göz önüne alarak, sözü geçen sanığın (Mitya'nın) sorgu ve yargılama süresince falan cezaevinde tutuklanmasına, kararın sanığa da okunmasına, bir kopyasının da savcı yardımcısına sunulmasına v.b. karar verilmişti. Sözün kısası, Mitya'ya tutuklandığı, hemen şimdi

kente götürölüp hiç de iç açıcı olmayan bir yere kapatılacağı bildiriliyordu. Mitya kararı dikkatle dinledikten sonra omuz silkti.

- Ne yapalım baylar, dedi. Sizde ne kabahat var, ben hazırım... Anlıyorum, başka bir şey gelmiyor elinizden.

Nikolay Parfenoviç yumuşak bir tavırla, onu kente bölge komiseri Mavrikiy Mavrikiyeviç'in götüreceğini söyledi. "Buradadır kendileri..."

Mitya odadakilere dönerek pek duygulu bir sesle kesti sorgu yargıcının sözünü:

- Bir dakika!.. Baylar, bütün insanlar kalpsiz, canavar ruhlu yaratıklarız. Birbirimizi, zavallı anaları, bebekleri ağlatıyoruz hep. Ama en aşağılık insan benim! Şu anda böyle karar verilmedi mi! Öyleyim zaten! Ömrüm boyunca her gün, göğsümü yuvmuruklayarak düzelmek için söz verdim kendi kendime, ama gene de aynı kötülükleri yinelemekten geri kalmıyorum. Şimdi anlıyorum ki, benim gibilere, bizi kement gibi kısıvrak bağlayacak, ezecek bir sille, kaderinsillesi gerektir. Yoksa kendi kendime hiçbir zaman çıkmazdım daldığım çirkeften! Ama gök gürledi artık. Suçlu görülnemin, yüzkaramın acısına katlanacağım. Acı çekmek istiyorum. Tertemiz edecektir beni bu acım! Ne dersiniz baylar, gerçekten temizlenebilecek, iyi bir insan olabilecek miyim? Ama son bir kez daha söylüyorum size: Babamın öldürülmesinde hiçbir suçum yoktur! Cezayı öldürdüğüm için değil, öldürmek istediğim için kabul ediyorum. Hem belki gerçekten de öldürürdüm onu... Ama gene de sizinle cenkleşmeye kararlıyım, bunu bilersiniz. Sonuna dek savaşacağım sizinle, ondan sonrasını Tanrı bilir! Hoşçakalın baylar, sorgu sırasında size bağırıp çağırdığım için gücenmeyin, öylesine aptaldım ki o sıra... Biraz sonra bir mahpus olacağım. Şimdi, Dmitri Fyodoroviç sizler gibi özgür bir insan olarak son kez kollarını uzatacak size. Sizlerle, insanlarla vedalaşacak...

Sesi titriyordu. Gerçekten de uzattı kollarını, ama ona en yakın olan Nikolay Parfenoviç sinirli bir hareketle ellerini arkasına çekti birden. Mitya bunu farkedince ürperdi. Öne uzattığı kollarını hemen indirdi. Nikolay Parfenoviç biraz bozulmuş,

- Kovuşturına henüz bitmemiştir, diye kekeledi, kentte sürdüreceğiz çalışmamızı. Şansınızın açık olmasını... temize çıkmanızı... dilerim. Bence siz suçlu olmaktan çok şanssız bir insansınız Dinitri Fyodoroviç... Burada hepimiz -burada bulunanların adına konuşmaya yetkiliysem- sizi soylu, iyi yürekli, ama ne yazık ki kendini kötü tutkulara kaptırmış bir genç kabul ediyoruz.

Ufak tefek Nikolay Parfenoviç konuşmasının sonunda iyice coşmuştu. Mitya bir an, bu "çocuğun" gelip, elinden tutacağını, onu odanın bir köşesine götürüp, gene "kızlardan" söz etmeye başlayaca-

gını sandı. Suçluların -ölüme götürülenlerin bile- bazen akıllarına, durumlarıyla hiç ilgisi olmayan düşünceler gelir. Mitya,

- Baylar, dedi, çok iyisiniz, onu son bir kez görüp vedalaşabilir miyim?

- Elbette, ama yalnız değil... şunu demek istiyorum ki... yalnız görüşmeniz olmaz artık...

- Pekâlâ, sizin yanınızda olsun!

Gruşenka'yı getirdiler, ama vedalaşma pek kısa sürdü, hemen hiç konuşmadılar. Nikolay Parfenoviç bir şey anlamadı bundan. Gruşenka Mitya'yı öne eğilerek selamladıktan sonra,

- Söylediğim gibi, seninim artık, nereye yollarlarsa yollasınlar, ölünceye dek yanında olacağım. Hoşçakal, hiçbir suçu yokken kendi kendini mahveden bahtsız!

Dudakları titriyordu Gruşenka'nın, gözleri yaşarmıştı.

- Seni sevdiğim için bağışla beni Gruşenka, aşkımla seni de mahvettiğim için kınama beni!

Mitya daha birşeyler söylemek istiyordu ya, birden sustu, dışarı çıktı. Gözlerini ondan ayırmayan birkaç kişi aldı çevresini hemen. Dün akşam Andrey'in troykasıyla öylesine gürültülü yanaştığı merdivenin dibinde üstü açık iki araba hazır bekliyordu. Kısa boylu, şişman, sarkık yanaklı bir adam olan Mavrikiy Mavrikiyeviç o anda olmuş bir karışıklığa sinirlenmiş, bağırıp çağırıyordu. Pek soğuk bir tavırla Mitya'yı arabaya binmeye buyur etti. Mitya arabaya çıkarken, "Eskiden, meyhanede ona içki ismarlarken hiç de böyle değildi," diye geçirdi içinden. Trifon Borisoviç de indi aşağı. Köylüler, arabacılar kapıda toplanmış, meraklı bakışlarla Mitya'yı seyrediyorlardı. Mitya arabadan seslendi onlara:

- Hakkınızı helal edin Tanrı kulları!

İki üç ses duyuldu kalabalıktan:

- Sen de... sen de.

- Trifon Borisıç, sen de helal et hakkını!

Ama Trifon Borisıç, dönüp bakınadı bile Mitya'ya, belki de pek kalabalıktı başı da ondan... O da bağırıp çağırıyordu. Pek telaşlıydı. Bu telaşın, Mavrikiy Mavrikiyeviç'le birlikte gidecek iki polisin bineceği arkadaki arabanın henüz hazır olmadığından doğduğu anlaşıldı sonunda. İkinci arabaya oturtulan köylü bir yandan gocuğunu giyiyor, bir yandan da "sıra benim değil, Akim'indi" diye söyleniyordu. Ama Akim yoktu ortalıkta. Aramaya gitmişlerdi onu. Köylü biraz daha beklemeleri için yalvarıp yakarıyordu. Trifon Borisıç,

- Bizim bu millette utanmak diye bir şey yoktur Mavrikiy Mavrikiyeviç! diye bağırırdı.

Sonra arabacıya döndü:

- Daha önceki gün bir gümüş çeyrek vermişti sana Akim. Şimdi bağırmasını bilirsin, ama o zaman parasıyla pekâlâ çekmiştin kafayı.

Gene bölge komiserine döndü:

- Bu alçak millete çok yumuşak davranıyorsunuz Mavrikiy Mavrikiyeviç! Şaşıyorum size doğrusu, söyleyecek söz bulamıyorum!

Mitya karıştı söze:

- İki arabayı ne yapacağız canım? Bir arabayla gidelim Mavrikiy Mavrikiyeviç. Taşkınlık yapacak, elinden kaçmaya çalışacak değilim. Ne diye konvoyla gideceğiz?

Mavrikiy Marikiyeviç sert bir sesle kesti Mitya'nın sözünü:

- Benimle nasıl konuşacağınızı hâlâ bilmiyorsanız öğrenin! Sen diyemezsin bana. Hem öğütlerinizi de bir dahaki sefere saklayın...

Hıncını alacak birini bulduğuna sevinmişti sanki. Mitya sustu. Yüzü kıpkırmızı olmuştu. Bir dakika sonra müthiş üşümeye başladı. Yağmur kesilmişti, ama gökyüzü hâlâ kara bulutlarla kaplıydı. Tam karşıdan sert bir rüzgâr esiyordu. Mitya boynunu içeri çekip "hasta mı olacağım acaba, çok üşüyorum?" diye düşündü. Sonunda Mavrikiy Mavrikiyeviç de bindi arabaya. Suratı pek asıktı. Farkında değilmiş gibi köşeye sıkıştırmıştı Mitya'yı. Canının sıkkin olduğu, kendisine verilen bu görevden hiç hoşlanmadığı belliydi. Mitya bir kez daha,

- Hakkını helal et Trifon Borisic! diye seslendi.

Bu kez içten değil, öfkeyle bağırığının kendi de farkındaydı. Ama Trifon Borisic mağrur bir tavırla elleri arkasında ayakta duruyor, bir şey söylemeden sert sert Mitya'ya bakıyordu. Nereden çıktığı belli olmayan Kalganov'un sesi gürledi birden.

- Yolunuz açık olsun Dmitri Fyodoroviç, yolunuz açık olsun!

Arabanın yanına koşup elini Mitya'ya uzattı. Başında şapkası yoktu. Mitya, Kalganov'un uzattığı eli yakalayıp sıkmaya yetişebildi. Heyecanla,

- Hoşçakal aziz dostum! dedi. İyiliğini unutmayacağım!

Tam bu anda araba hareket etti, elleri ayrıldı. Çıngıraklar öttü... Mitya'yı götürdüler.

Kalganov koşarak içeri girdi, bir köşeye oturup başını önüne eğdi, elleriyle yüzünü kapadı, ağlamaya başladı. Uzun süre ağladı orada... yirmi yaşında bir delikanlı değil, bir çocuktu sanki. Ne yazık ki Mitya'nın suçlu olduğuna bütün kalbiyle inanıyordu! Son derece üzgün, umutsuz, "Ne biçim insan bunlar? diye düşünüyordu. Bütün bu olanlardan sonra nasıl oluyor da insanız diyorlar!" O anda yaşamak bile istemiyordu canı. Yüreği sonsuz bir kederle dolu delikanlı "Değer mi, değer mi yaşamaya?" diye soruyordu kendi kendine.

1

KOLYA KRASOTKİN

Kasımın başlarıydı. Soğuk sıfırın altında on biri bulmuştu, her yan baştan başa buz kaplıydı. Gece donmuş toprağa biraz kuru kar sepelemişti. Şimdi bıçak gibi bir rüzgâr, küçük kentimizin kasvetli sokaklarında, özellikle pazar alanında savuruyordu bu karı. Puslu bir sabahtı, ama kar dinmişti. Alandan pek uzak olmayan Plotnikov'un dükkânının yakınında, dul memur karısı Krasotkina'nın dış görünüşü de, içi de pek hoş olan tertemiz, küçük evi vardır. İl yazıcısı Krasotkin çok eskiden, on dört yıl önce ölmüştü. Otuz yaşlarında, hâlâ yüzüne bakılır bir kadın olan dul karısı sağdı. Kendi evceğizinde, kocasından kalma parasıyla, geçinip gidiyordu. Dürüst bir yaşamı vardı. Ürkek yaratılışlı, yumuşak huylu, oldukça şen bir kadındı. Kocasını öldüğünde on sekiz yaşındaydı henüz. Evleneli bir yıl oluyordu. Bir erkek çocuğu olmuştu. Kocasının ölümünden sonra kendini biricik çocuğu Kolya'nın yetiştirilmesine vermişti. Gerçi oğlunu on dört yıldır deli gibi seviyordu ya, bu sevgi ona mutluluktan çok üzüntü, keder vermişti. Aman oğlu hasta olacak, üşütecek, bir yaramazlık yapıp bir yerini incitecek, sandalyenin üzerine çıkıp düşecek v.b. diye her gün kendi kendini yiyip bitiriyordu. Kolya ilkokula, sonra da ortaokula giderken ona yardım etmek için annesi de oğluyla birlikte okuyor; öğretmenleriyle, öğretmenlerinin karılarıyla tanışmak, onlarla ahbap olmak için elinden geleni yapıyordu. Kolya'nın okul arkadaşlarını bile okşuyor, oğluna dokunmasınlar, onu alaya almasınlar, dövmesinler diye onlara

sokuluyor, yaltaklanıyordu. Sonunda öyle oldu ki, yumurcaklar annesi yüzünden alaya almaya, “muhallebi çocuğu” diye kızdırmaya başladılar Kolya’yı. Ne var ki çocuk kendisini savunabiliyordu. Gözü pek, sınıfta kısa zamanda herkesin öğrendiği, söylediği gibi “müthiş kuvvetli,” zeki, inatçı, atılgan, çalışkan bir çocuktü. Dersleri çok iyiydi, hatta aritmetikle genel tarihi öğretmen Dardanelov’dan iyi bildiği söyleniyordu çocuklar arasında. Gerçi burnu havalardaydı, arkadaşlarına yukarıdan bakıyordu, ama gene de iyi, sevilen bir arkadaştı. Arkadaşlarının ona saygı duymalarını olağan karşılar, onlarla iyi geçinir, hiç kimseyi kırmazdı. Önemli olan da ölçüyü bilmesi, gerektiğinde kendini tutabilmesi, öğretmenlerine karşı, davranışının daha ötede hoş görülemeyeceği, arsızlık, baş kaldırma, yasadışı sayılabileceği son sınırı hiçbir zaman geçmemesiydi. Öte yandan fırsatını buldukça yaramazlık, yaramazlığın da daniskasını yapmaktan geri kalmazdı. Ne var ki, arkadaşlarını şaşırtmak, kendini göstermek, caka yapınaktı asıl amacı. Sonra pek gururluydu da. Annesini bile avcunun içine almış, istediğini yaptırıyordu. Kadıncağızın sesini çıkardığı yoktu, çoktan alışmıştı buna. Yalnız bir şeye dayanamazdı dünyada: Çocuğunun onu az sevdiği düşüncesine. Kolya’nın ona karşı “aldırıışsız” olduğunu sanır, arada bir hüngür hüngür ağlayarak, ona soğuk davrandığı için oğluna sitem ederdi. Çocuk bu durumdan hiç mi hiç hoşlanmıyor, annesi ondan yakın ilgi istedikçe inadına aksileşiyordu. Gelgelelim, aslında inadına yapmıyordu bunu Kolya. Kendiliğinden oluyordu... yaratılışı böyleydi. Hem annesi yanıliyordu: Çok seviyordu annesini Kolya. Sevmediği, öğrenci diliyle “sırnaşıklık”tı. Babasından onlara, içinde birkaç kitap olan bir dolap kalmıştı. Kolya okumayı pek seviyordu. Bu kitapların bazılarını kendi kendine okumuştü bile. Annesi bir şey demiyordu okumasına. Yalnız, bu yaşta bir çocuğun sokakta oynayacağına dolabın yanından ayrılınayıp saatlerce kitap okumasına şaşıyordu. Bu yüzden de Kolya, o yaşta okunmaması gereken birçok şey okumuş oldu. Ne var ki yaramazlıklarında belirli sınırı hiçbir zaman aşmayan çocuk, yaşı ilerledikçe annesini dehşete düşüren yaramazlıklar yapmaya başlamıştı. Doğrusunu söylemek gerekirse ahlaksızlık değildi yaptıkları, ama çılgınca, baş döndüren davranışlardı. Tam o yaz -temmuzda- bayan Krasotkina okulun tatil olmasından yararlanıp oğlunu da yanına alarak bir hafta kalmak için yetmiş verst ötedeki ilçeye, uzak akrabası bir kadına gitmişti. Akrabası kadının kocası demiryolu istasyonunda çalışıyordu (bir ay sonra İvan Fyodoroviç Karamazov’un trene binerek Moskova’ya gittiği, kentimize en yakın tren istasyonuydu bu). Kolya istasyonun girdisini çıkışını öğrenmek için buraya gelir gelmez çalışmaya koyulmuştu. Kente dönünce

yeni edindiği bilgilerle arkadaşları arasında büyük sükse yapacağı kanısındaydı. Gelgelelim, o sıra ilçede birkaç çocuk daha vardı, arkadaş oldular. Bunlardan birinin evi istasyonun yanındaydı. Ötekilerinin evleri de uzak sayılmazdı. On iki, on beş yaşları arasında altı yedi çocuk olmuşlardı. Bunlardan ikisi kentimizdendi. Çocuklar hep birlikte oynuyor, eğleniyorlardı. Kolya'nın gelişinin dördüncü ya da beşinci gününü çocuklar iki rubleye pek tehlikeli, akıl almaz bir bahse tutuştular. Grubun en küçüğü, bu yüzden de ötekilerin küçümsediği Kolya gururundan mı yoksa çılgınca gözü pekliğinden mi, nedense, gece on bir treni geldiğinde rayların arasına yüzükoyun yatabileceğini, tren üstünden geçinceye dek hiç kıpırdamayacağını iddia ediyordu. Önceden gerekli incelemeler yapılmıştı kuşkusuz. Raylar arasında yere iyice yapışarak yatılırsa bir tehlike söz konusu değildi. Ama yatmaya yürek isterdi orada! Kolya yatabileceğini iddia ediyordu. Önce alaya aldılar onu, palavracı, farfara dediler. Öylece daha da kızıştırmış oldular çocuğu. Kolya'yı asıl gücendiren, on beş yaşındakilerin başlangıçta ona yukarıdan bakmaları, "küçük" diye arkadaşlığa kabul etmek istememeleriydi. Tren kalktıktan sonra hızını iyice alsın diye gece istasyondan yarım verst açılmaya karar vermişlerdi. Çocuklar toplandılar. Ay yoktu, zifiri karanlık bir geceydi. Zamanı gelince Kolya rayların arasına uzandı. Bahse tutuşan öteki altı çocuk yolun altında, çalılığın içinde heyecandan yürekleri küt küt vurarak, korku, pişmanlık içinde bekliyorlardı. İstasyondan çıkan trenin gürültüsü duyuldu sonunda. Karanlıkta iki kırmızı fener parladı. Kapkara bir dev korkunç gürültüler çıkararak yaklaşıyordu. Dehşete kapılan çalılıktaki çocuklar "Kaç, kaç oradan!" diye bağırmaya başlamışlardı. Ama çok geçti artık: Tren gelmiş, geçmişti. Çocuklar Kolya'nın yanına koştular: Kıpırdamadan yatıyordu rayların arasında. Dürttüler onu, doğrultmaya çalıştılar. Birden ayağa kalktı, hiçbir şey söylemeden aşağı indi. Arkadaşlarına, onları korkutmak için öyle ölü durduğunu söyledi. Ama aslında -sonra annesine de itiraf ettiği gibi- bir an kaybetmişti kendini. Böylece "gözü pek oğlan" ününü iyice sağlamlaştırmış oluyordu. Annesinin yanına yüzü bembeyaz döndü. Ertesi gün sinir bozukluğundan hafif ateşlendi, ama son derece neşeli, keyifliydi. Olay hemen duyulmadı gerçi, ama bir zaman sonra okul yönetimi haberdardı olandan. Ama Kolya'nın annesi hemen okula koştu, oğlu için müdüre yalvardı yakardı. Sonunda saygıdeğer, sözü dinlenir öğretmen Dardanelov Kolya'yı savundu, bu olay da hiç olmamış gibi hasıraltı edildi. Bekâr, henüz yaşlı sayılamayacak Dardanelov yıllardan beri vurgundu bayan Krasotkina'ya, hatta bir yıl önce son derece kibar bir tavırla, korkudan yüreği duracakmış gibi çarparak evlenme teklif etmişti ona. Ama ba-

yan Krasotkina bunun oğluna bir ihanet olacağını ileri sürerek kesinlikle reddetmişti bu isteğini. Oysa Dardanelov'u bu hoş, ama biraz fazla düşünceli, kibar kadının ondan hoşlandığını düşünmeye zorlayan birtakım gizli, esrarlı nedenler de vardı ortada. Kolya'nın çılgınca yaramazlığı, aradaki buzları eritmişe benziyordu. Çocuğa kanat germesi, Dardanelov'a birşeyler umut edebileceğini çitlatmasına neden olmuştu. Pek üstü kapalı ima edilmişti bu kuşkusuz, ama Dardanelov son derece duygulu, temiz yürekli bir insandı, bu kadarı bile onu mutlu etmeye yetmişti. Çocuğu sevmesine seviyordu ya, ona yakınlık göstermeyi kendisi için bir küçüklük sayıyor, derslerde sert, titiz davranıyordu ona karşı. Öte yandan Kolya da son derece saygılıydı öğretmenine, derslerini çok iyi hazırlıyordu. Sınıfın birincisiydi. Dardanelov'a karşı oldukça resmiydi. Sınıfta herkes, Kolya'nın genel tarihte Dardanelov'dan "kuvvetli" olduğu kanısındaydı. Gerçekten de bir gün şöyle bir soru sormuştu ona Kolya: "Troya'yı kimler kurdu?" Dardanelov birtakım uluslardan, onların savaşlarından, göçlerinden, zamanın eskiliğinden, efsanelerden söz etti, ama Troya'yı kimlerin kurduğunu söyleyemedi. Hatta bu soruyu nedense önemsiz, yersiz buldu. Ama çocuklar Dardanelov'un Troya'yı kimlerin kurduğunu bilmediğine inandılar. Kolya, Troya'yı kimin kurduğunu babasından kalan dolaptaki Sınaragdov'un kitabından öğrenmişti. Sonunda çocukları büyük bir merak sarmıştı: Troya'yı kimlerin kurduğunu öğrenmek istiyorlardı. Ama Krasotkin sırrını kimseye açmadı. Ününün daha da yaygınlaşmasının nedenlerinden biriydi bu.

Demiryolu olayından sonra Kolya'nın, annesine karşı tutumu değişmişti. Anna Fyodorovna (dul Krasotkina) oğulcuğunun marifetini duyunca düştüğü dehşetten az kaldı aklını kaçıracaktı. Kadıncağız aralıklarla birkaç gün süren öylesine sinir buhranlarına yakalandı ki, korkan Kolya bir daha böyle şeyler yapmayacağına söz verdi ona. Bayan Krasotkina'nın isteğine uydu, tasvirin önünde yere diz çöküp yemin etti, "babam mezarda rahat yatmasın ki bir daha yapmayacağım," dedi. "Soğukkanlı" Kolya'ya bile pek dokunmuştu bu, "duygululuğundan" altı yaşında bir çocuk gibi ağlamaya başladı. O gün ana oğul birkaç kez birbirinin boynuna atılarak sarsıla sarsıla ağladılar. Devrisi gün eskisi gibi gene "soğuk" kalktı Kolya, ama daha bir içine kapanık, alçakgönüllü, ciddi, dalgındı. Gelgelelim, tam bir buçuk ay sonra, sulh yargıcımızın bile ilgilendiği bir yaramazlığı yakalandı. Ama bambaşka bir yaramazlıktı bu. Gülünç, hatta aptalca bir olay.. Zaten sonra da öğrenildiği gibi, onun işi değildi, yalnızca adı karışmıştı olaya. Ama bundan sonra, sırası gelince söz edeceğiz. Annesi oğlunun üzerine titremeyi, acı çekmeyi sürdürüyordu. Onun telaşı

ölçüsünde Dardanelov'un umudu da artıyordu. Şunu da anımsatmalıyım: Kolya, Dardanelov'un gizli niyetinin farkındaydı. Onun "zorunun ne" olduğunu anladığını belli ederek öğretmenine karşı beslediği küçümsemeyi açığa vuruyordu. Ama demiryolu olayından sonra bu huyunu da bırakmıştı: En üstü kapalı imalardan bile vazgeçmişti. Annesinin yanında Dardanelov'dan son derece saygılı söz ediyordu. Hassas yaratılışlı Anna Fyodorovna sınırsız bir minnet duygusuyla karşılıyordu bunu. Ama Kolya'nın yanında birisi Dardanelov'dan söz ederse yüzü kıpkırmızı oluyordu. Böyle anlarda Kolya da kaşlarını çatarak pencereden dışarı bakar, ya olanca dikkatiyle ayağındaki çizimleri inceler, altları delindi mi diye bakar, ya da bir ay önce bir yerden bulup eve getirdiği, nedense arkadaşlarından sakladığı, oldukça büyük, kabarık tüylü bir köpek olan Perezvon'u sert bir sesle yanına çağırırdı. Hayvanı sıkıya alıp birçok oyunlar, hüneler öğretmişti ona. Öyle ki, okula gidince zavallı hayvan acı acı uluyor, dönünce de sevincinden bağırmaya, delirmiş gibi atlayıp zıplamaya başlıyor, arka ayaklarının üzerinde duruyor, yatıp yuvarlanıyor, ölü taklidi yapıyor... kısacası bütün marifetlerini gösteriyordu. İstendiği için değil, sevincinden yapıyordu bütün bunları.

Söylemeyi unutmuşum: Kolya Krasotkin, okuyucunun daha önceden tanıdığı emekli yüzbaşı Snegirev'in oğlu Ilyuşa'nın, "hamam lifi" "dedikleri babasını savunmak için çakıyla böğründen yaraladığı" çoktu.

2

ÇOCUKLAR

Sözünü ettiğimiz puslu, soğuk kasım sabahı Kolya Krasotkin evde oturuyordu. Pazar olduğu için okul yoktu. Saat on bir olmuştu, "pek önemli bir iş için" sokağa çıkması gerekiyordu ya, evde başka kimse yoktu. Büyükler hayli tuhaf, acele bir iş yüzünden dışarı çıkmıştı. Dul Krasotkina'nın evinin iki küçük odalı ayrı bölümünde bir doktor karısı küçük iki çocuğuyla oturuyordu. Anna Fyodorovna'yla yaşıt olan bu doktor karısı genç dul kadının çok yakın arkadaşıydı da. Kocasını bir yıl önce Orenburg'a gitmiş, oradan Taşkent'e geçmişti. Bir yıldır ses seda çıkmıyordu ondan. Bayan Krasotkina'nın yüzüstü bırakılan kadını birazcık avutan arkadaşlığı olınsaydı, zavallı kederinden gece gündüz ağlardı. Kaderin kötü cilvesini tamamlamak içinmiş gibi, doktor karısının tek hizmetçisi olan Katerina da cumartesiye pazara bağlayan o gece hanımına hiç beklemediği bir haber vermiş, "bu

gece herhalde doğuracağım,” demişti. Bunu o zamana dek hiç kimse-
nin farketmemiş olması bir mucizeydi. Şaşkına dönen doktor karısı
henüz zaman varken Katerina’yı kentimizde böyle durumlarda baş-
vurulan, ebenin kurduğu küçük doğumevine götürmeye karar ver-
mişti. Katerina’yı pek severdi çünkü. Karar verdiği gibi de yapmış,
hemen doğumevine götürmüştü onu. Üstelik bütün gece başucun-
dan da ayrılmamıştı. Sabaha doğru ise bayan Krasotkina’nın dost yar-
dımı gerekmişti: Birisinden, bu durumda hizmetçiyi korumasını iste-
yecekti. İki hanımla Katerina doğumevinde olduğu, bayan Krasotki-
na’nın hizmetçisi Agafya da pazara gittiğinden Kolya bir zaman için
“yumurcaklar”ın, yani doktor karısının küçük kızıyla oğlunun bekçi-
liğini yapmak zorunda kalmıştı. Bekçilikten korktuğu yoktu Kol-
ya’nın. Antredeki tahta sıranın altında “hareketsiz” yüzüstü yatması
emredilen Perezvon vardı. Odaları dolaşan Kolya antreye her gelişin-
de köpek başını sallıyor, yaltaklanarak kuyruğuyla döşemeye iki kez
hızlı vuruyordu ya, ne yazık ki sahibinin onu çağırın ısılgı duyulmu-
yorlu bir türlü. Kolya sert sert bakıyordu zavallı köpeğe, hayvan bu
bakış karşısında siniyordu gene. “Yumurcaklar”dı Kolya’nın canını
sıkan. Katerina’nın umulmadık serüvenini küçümsüyordu elbette...
Ama yetim kalan yumurcakları pek severdi, küçük bir çocuk kitabı
bile götürmüştü onlara. Sekiz yaşında olan büyük kız Nastya okuya-
biliyordu. Küçük yumurcak, yedi yaşındaki erkek çocuk Kostya ise
Nastya ona birşeyler okurken dinlemeye bayılırdı. Krasotkin istese
onları daha iyi eğlendirebilirdi kuşkusuz, ikisini yan yana oturtup
onlarla askercilik, ya da evin içinde saklambaç oynardı. Yapmadığı
şey değildi bu, hoşlanırdı onlarla oynamaktan. Öyle ki, bir keresinde
okulda Krasotkin’in evde küçük kiracılarıyla atçılık oynadığı, ağzına
gem alıp başını at gibi salladığı üzerine söylentiler bile dolaşmıştı.
Ama Krasotkin “çağımızda” on üç yaşında çocukların akranlarıyla
atçılık oynamasının gerçekten ayıp bir şey sayılabileceğini, oysa
onun bunu “yumurcaklar” için yaptığını, çünkü onları sevdiğini,
duygularının da hiç kimseyi ilgilendirmeyeceğini söyleyerek kendini
savunmuştu. Onlarla oynadığı için iki “yumurcak” da çok severlerdi
onu. Ama o sabah oyun oynayacak durumu yoktu Kolya’nın. Pek
önemli, hatta görünüşte esrarlı, kişisel bir işi vardı. Zaman geçiyor-
du, çocukları bırakmayı düşündüğü Agafya hâlâ görünürlerde yoktu.
Holü geçip doktor karısının oturduğu bölümün kapısını açarak bir-
kaç kere, onun emriyle oturmuş kitap okuyan “yumurcaklar”a me-
rakla bakmıştı. Kapıdan başını her uzatışında çocuklar, şimdi pek
hoş, eğlenceli bir şey yapacak diye bekleyerek içtenlikle gülümsüyor-
lardı ona. Ama Kolya heyecanlıydı, girmiyordu çocukların yanına

Saat on biri vurmuştu. Kolya "Allahın derdi" Agafya on dakikaya dek dönmezse, onu beklemeden gitmeye kesin karar vermişti. "yumurcaklar"dan, o gidince korkmayacakları, yaramazlık yapmayacakları, ağlamayacakları üzerine söz alıp gidecekti kuşkusuz. Kafasının içinde bu düşüncelerle kürk yakalı kalın paltosunu giydi, çantasını omzuna astı, annesinin "böyle soğuklarda" çizmelerinin üzerine lastiklerini giymesi için her zamanki yalvarmalarını umursamadan, lastiklerine küçümseme dolu bakışlarla şöyle bir göz atıp geçti yanlarından. Onu giyinik gören Perezvon kuyruğunu döşemeye hızlı hızlı vurmaya, titremeye, acıklı acıklı hırlamaya başlamıştı. Köpeğini böylesine sinirli gören Kolya, bu durumun bir an için bile olsa disiplini bozacağını düşünerek, yattığı yerden kalkmasına izin vermedi, ancak holün kapısını açınca birden ısıklık çaldı ona. Köpek hemen fırladı yerinden, Kolya'nın önünde sevinçten zıplaya zıplaya gitmeye başladı. Holü geçince kapıyı açıp "yumurcaklar"a baktı Kolya. İkisi de masanın başındaydılar hâlâ, ama okumayı bırakmış, heyecanlı bir tartışmaya girmişlerdi. İlgilerini çeken konularda sık sık tartışırlardı. Büyükle olduğu için Nastya'nın dediği olurdu sonunda elbette. Kostya'nın akıllı ablasının dediğine yatmazsa daima Kolya Krasotkin'e koşardı, Kolya'nın kararı her ikisi için de kesin olurdu. "Yumurcaklar"ın tartışması bu keresinde biraz ilgilendirmişti Kolya'yı. Kapıda durup dinlemeye koyuldu. Çocuklar onu görmüş, tartışmalarını daha bir hararetle sürdürüyorlardı. Nastya heyecanlı,

- Hayır, hayır, diyordu, ebenin bebekleri bostanda lahanalar arasında bulduğuna dünyada inanmam. Şimdi kış, lahana mahana yok bostanlarda. Peki ebe, Katerina'nın bebeğini nereden buldu?

Kolya kendi kendine,

- Vay canına! diye mırıldandı.

- Hem şu da var: Bir yerden getiriyorlardı bebeği besbelli, ama yalnız evli kadınlara getirirler.

Kostya ablasına dikkatli dikkatli bakıyor, birşeyler düşünerek dinliyordu. Sonra kararlı bir sesle, ama hiç heyecanlanmadan,

- Nastya, dedi, çok kafasız bir kızsın sen, Katerina evli olmadığına göre nereden çocuk getiriyorlar ona peki?

Nastya iyice heyecanlanmıştı.

- Anlamıyorsun, diye kesti kardeşinin sözünü. Belki de vardı kocası, hapistedir şimdi... o da doğurdu işte...

Ağırbaşlı Kostya,

- Sahi kocası hapiste mi? dedi.

Başta söylediğini hepten unutan Nastya,

- Belki de şöyle olmuştur, diye atıldı, evet kocası yok, bu bakımdan

haklısın, ama kocaya varmak istiyordur belki, hep bunu düşünmüştür, düşünmüştür... sonunda da kocası değil bebeği oldu böylece.

Kostya'nın da aklı yattı buna.

- Olabilir, ama daha önce söylemedin, nereden bilebilirdim böyle olduğunu?

Kolya içeri girerken,

- Çocuk aklı işte, diye mırıldandı. Çok tehlikelidir bu çocuk milleti!

Kostya gülümsedi.

- Perezvon'u da götürüyor musunuz?

Parmaklarını şaklatarak köpeği yanına çağırmaya koyuldu. Krasotkin mağrur bir tavırla,

- Yumurcaklar, dedi, başım dertte, yardım etmelisiniz bana: Agafya yolda düşüp bacağını kırmış olacak, bu saate kaclar dönmüş olmalıydı çünkü. Ben de sokağa çıkmak zorundayım. İzin verecek misiniz?

Çocuklar kuşkuyla bakiştılar, gülümseyen yüzlerinde telaş vardı. Kendilerinden ne istendiğinin farkında değildiler daha.

- Arkamdan yaramazlık yapmayacaksınız, değil mi? Dolapların tepesine tırmanıp kolunuzu bacağınızı kırmayacaksınız? Yalnız kalınca korkudan ağlamaya da başlamayacaksınız?

Çocukların yüzünde sınırsız bir elem vardı.

- Buna karşılık ben de bir şey göstereceğim size, sahici barutla atış yapabilen tunç bir top...

Küçüklerin gözlerinin içi parladı birden. Kostya büyük bir heyecanla,

- Göstersenize, dedi.

Krasotkin elini çantasına soktu, tunçtan, küçük bir top çıkardı, masanın üzerine koydu. Oyuncakı masada yürüterek,

- Bakın! dedi. Tekerleklerini görüyor musunuz. Ateş de ediyor. Doldurulunca sahici top gibi ateş ediyor.

- İnsanı öldürür mü?

- Canına bile okur, yeter ki iyi nişan al!

Krasotkin barutun nereye konacağını, saçmaların nasıl yerleştirileceğini anlattı, ateşleme deliğini gösterdi, geri tepmesinin olduğunu söyledi. Çocuklar kulak kesilmişlerdi. Özellikle geri tepmenin olması şaşırtmıştı onları.

- Barutunuz var mı? diye sordu Nastya.

- Var.

Küçük kız yalvaran bir gülümsemeyle, sözcükleri uzatarak,

- Barutu da gösterin, ne olur! dedi.

Krasotkin elini çantasına daldırdı gene, küçük bir şişe çıkardı. Gerçekten de sahici barut vardı içinde. Küçük bir kâğıda da birkaç

iri saçma tanesi sarılmıştı. Kolya şişenin mantarını çıkarıp avcuna biraz barut bile döktü, sonra cakayla,

- Yalnız yakın bir yerde ateş olmasın sakın, dedi, birden patlar, hepimizi havaya uçurur çünkü.

Küçükler sonsuz bir haz duyarak, saygılı bir korkuyla inceliyorlardı barutu. Ama Kostya'nın hoşuna daha çok saçma gitmişti.

- Peki saçma patlamaz mı? diye sordu.

- Patlamaz.

Küçük Kostya yalvarır bir sesle,

- Birkaç saçma verir misiniz bana? dedi.

- Olur, al bakalım, ama ben gelinceye dek sakın annene göstermeyisin; sahici saçma sanır da korkusundan ölür sonra, sana da güzel bir sopa çeker.

Nastya hemen atıldı:

- Annem sopayla vurmaz bize.

- Biliyorum, laf olsun diye söyledim. Siz de annenizi aldatmayın hiçbir zaman. Ama ben gelinceye dek gene de saklayın bunları. Şimdi gidebilir miyim artık yumurcaklar? Yalnız kalınca korkudan ağlamayacaksınız değil mi?

- Ağ-la-ya-ca-ğız, dedi Kostya.

Ha ağladı, ha ağlayacaktı. Nastya da korkudan çabuk çabuk konuşarak,

- Ağlayacağız, yüzde yüz ağlayacağız! dedi.

- Alı çocuklar, çocuklar, ne tehlikeli çağdır şu sizinki. Elden ne gelir, ister istemez oturacağız yanınızda. Kimbilir ne zaman serbest kalacağım. Oysa zamanım da hiç yok, hiç, üf!

- Söyleyin ölü numarası yapsın Perezvon, dedi Kostya.

- Ne yaparsın... Perezvon da yardım etsin bize bari. Buraya gel Perezvon!

Kolya köpeğe emirler veriyor, o da bütün marifetlerini gösteriyordu. Uzun tüylü, orta boyda, mora çalan boz renkli bir köpekti bu. Sağ gözü şaşı, sol kulağı da nedense yırtıktı. İnce bir ses çıkararak atlayıp zıplıyor, salta duruyor, arka ayaklarının üzerinde yürüyor, kendini sırtüstü yere atıp bacaklarını havaya dikerek ölü gibi kıpırdamadan duruyordu. Perezvon tam son numarasını yaparken kapı açıldı, bayan Krasotkina'nın yüzü çilli, kırk yaşlarında, şişman hizmetçisi Agafya, elinde fileyle gözükte eşikte. Pazardan yeni dönmüştü. Sol elinde ağır filesi, köpeği seyre koyuldu. Agafya'yı hiç beklemeyen Kolya gösteriyi yarıda kesmedi, Perezvon'u belli bir süre ölü gibi yatırdıktan sonra ılık çaldı ona. Köpek ayağa fırladı, görevini yapmış olmanın verdiği sevinçle zıp zıp zıplamaya başladı. Agafya keyifli, keyifli,

- Amma da köpek! dedi.

Krasotkin öfkeyle,

- Nerelerde kaldın hanım? diye sordu.

- Hanımmış, bacaksız sen de!

- Bacaksız mı dedin?

- Evet. Geç kaldıysam sana ne? Göbek atmıyordum ya pazarda.

Agafya sobayla uğraşmaya koyulmuştu. Bir yandan da söyleniyordu. Ama sesinde öfke yoktu. Tam tersine, neşeli küçük beyle çene yarıştırmaya fırsatını bulduğuna sevinmişti sanki. Krasotkin oturduğu kanepeden ayağa kalkıp,

- Beni dinle kuş beyinli kocakarı, dedi, ben gidersem yumurcaklara iyi bakacağına yemin edebilir misin? Sokağa çıkacağım.

Agafya gülümsedi.

- Niçin yemin edecekmişim? Elimden geldiği kadar bakarım.

- Olmaz, yemin etmezsen olmaz. Gitmem yoksa.

- Gitmezsen gitme. Bana ne! Dışarısı soğuk, evde otur.

Kolya çocuklara döndü.

- Yumurcaklar, dedi, ben, ya da anneniz gelinceye kadar -çoktan gelmiş olması gerekir onun da- bu kadın yanınızdan ayrılmayacak. Kahvaltı da verecek size. Birşeyler verir misin onlara Agafya?

- Olur.

- Hoşcakalın yavrular, içim rahat gidiyorum.

Agafya'nın yanından geçerken ağırbaşlı bir adam tavıryla, yavaşça,

- Umarım sen de her zamanki gibi saçmalamaz, yaşlarını göz önüne alarak çocuklara acır, Katerina ile ilgili olur olmaz şeyler anlatmazsın onlara. Gel Perezvon!

Agafya,

- Hadi bas git, diye söylendi. Maskara! Bu sözlerin yüzünden güzel bir sopa çekerdim sana ya...

3

OKULLU

Ama yaşlı kadının bu son söylediklerini Kolya duymadı. Sonunda kurtulabilmişti. Avlu kapısından çıkınca iki yanına bakındı, boynunu içeri çekti, "çok soğukmuş!" diye mırıldandıktan sonra düz yürüdü, ileride sağa, pazar alanına çıkan ara sokağa saptı. Alana bir ev kala avlu kapısının önünde durdu, cebinden düdüğünü çıkardı, önceden kararlaştırılmış bir işaret verir gibi vargücüyü öttürdü. Bir dakika kadar bekledi beklemedi, onun gibi kalın, tertemiz, hatta şık bir palto

giymiş on bir yaşlarında al yanaklı bir çocuk koşarak çıktı kapıdan. Varlıklı bir memurun oğlu olan, hazırlama sınıfından Sınurov'du bu (Kolya Krasotkin iki sınıf öndeydi ondan). Ailesi, kentin en yaramaz çocuğu diye ün salmış Krasotkin'le dolaşmasına izin vermiyor olmalı ki böyle aceleyle, gizli çıkınıştı kapıdan. Bu Smurov -okuyucu unutmamışsa- iki ay önce Ilyuşa'yı taşa tutan gruptaki çocuklardan biriydi. Alyoşa Karamazov'a da Ilyuşa'dan o söz etmişti. Gayet ciddi,

- Bir saattir bekliyorum sizi Krasotkin, dedi.

İki çocuk alana doğru yürüdüler. Kolya,

- Geç kaldım, diye karşılık verdi. Kurtulamaclım bir türlü. Benimle çıktın diye dövmezler ya seni?

- Hoppala! Evde dayak yemem ben. Perezvon da yanınızda mı?

- Yanımda.

- Onu da mı götüreceksiniz oraya?

- Evet.

- Ah, Juçka olsaydı!

- Olamaz, çünkü Juçka yok artık. Kayıplara karıştı.

Sınurov birden durdu.

- Ah, şöyle yapsak olur mu acaba? Ilyuşa'nın söylediğine göre Juçka da Perezvon gibi uzun tüylü, duınan renkliymiş. Ona bu Juçka'dır desek belki inanır, ha?

- Öğrenci yalandan kaçınır, bu bir; iyilik için bile olsa yapmaz böyle bir şey, bu iki. En önemli olan da, umarım benim geleceğimi kimseye söylememişsindir orada.

Sınurov göğüs geçirdi.

- Tanrı korusun, o kadar aklımdı vardır. Ama Perezvon'la avutamazsın onu. Bak ne diyeceğim: Babası, şu yüzbaşı var ya, "hamam lifi," bugün ona kırmızı burunlu, halis bir Medelyan enik getireceğini söyledi. Ilyuşa'yı bununla uvutabileceğini sanıyor, ama nerede!

- Ilyuşa nasıl?

- Çok kötü, çok! Bence vereme yakalandı. Kendisi bilmiyor ya, solunması... soluması pek garip. Geçen gün "yataktan kaldırıp biraz dolaştırın beni" demiş, kaldırıp çizmelerini giydirmişler, ayakta duramamış. "Gördün mü babacığım, demiş, kaç kez söyledim sana çizmelerim eskicli, yürüyemiyorum onlarla diye." Çizmelerinin altı delik diye yürüyemediğini sanmış, oysa dermansız olduğu için duramamış ayakta. Bir hafta daha yaşar yaşamaz. Hertzenştube bakıyor ona. Şimdi gene zengin oldular artık, çok paraları var.

- Dalavereciler.

- Kimler?

- Doktorlarla yardımcıları... Tıbbı kabul etmiyorum ben. İşe yara-

mayan bir uğraş. Ama gene de inceleyeceğim onu. Hepinizi insanlık damarları mı kabardı ne? Sınıfça taşınıp duruyorsunuz oraya galiba?

- Hayır, her gün giden beş on kişiyiz. Çok sayılmayız.

- Beni şaşırtan da Aleksey Karamazov'un durumu. Ağabeyini yarın ya da öbür gün öylesine ürkütücü bir suçtan yargılayacaklar, onunsa kendini çocuklarla birtakım gereksiz duygulara bırakacak kadar zamanı var!

- Hiç de öyle değil. Sen de barışmaya gidiyorsun ya Ilyuşa'yla.

- Barışmaya mı? Ne gülünç bir söz! Hem davranışlarımı kimsenin yorumlamasına izin vermem ben.

Smurov birden yükseltti sesini.

- Seni görünce ne çok sevinecek Ilyuşa! Senin gelebileceğini aklının ucundan geçirmiyordu. Niçin, niçin o kadar inat ettin?

- Bu seni ilgilendirmez cici çocuk. Ben kendi isteğimle gidiyorum oraya, ama sizleri Aleksey Karamazov götürdü. Demek ki fark var arada. Hem nereden biliyorsun bakalım, belki onunla barışmak için gitmiyorum. Saçma bu söylediğin.

- Hiç de Karamazov götürmedi bizi. Kendiliğimizden gitmeye başlamıştık. Evet gerçi önceleri Karamazov'la gidiyorduk. Bunda şaşılacak bir şey de yok. Önce birimiz, sonra hepimiz gittik. Ziyaretimize pek sevindi babası. Biliyor musun, Ilyuşa'ya bir şey olursa çıldırır. Oğlunun öleceğinin farkında. Bizlerin Ilyuşa'yla barışmamıza da çok sevindi. Seni sordu Ilyuşa, başka bir şey söylemedi. Zavallı yüzbaşı ya çıldırır, ya da asar kendini. Eskiden beri yarı delidir zaten. Sana bir şey söyleyeyim mi, iyi adamdır yüzbaşı. Yanılmışlar onun için kötü diyenler. Bütün kabahat o baba katilindeydi.

- Ne dersen de, şu Karamazov benim için bir bilmece. İstesem şimdiye dek çoktan tanışmıştım onunla, ama bazı konularda gururlu olmayı severim. Üstelik onunla ilgili bir düşüncem var, bunu incelemem gerekiyor.

Kolya mağrur bir tavırla sustu. Smurov da susuyordu. Smurov'un Kolya Krasotkin'in yanında kendini pek küçük gördüğü, onunla bir olmayı düşünmeye bile cesaret edemediği belliydi. Şimdi de büyük bir merak sarmıştı onu: Kolya "kendiliğinden" gittiğini söylüyordu, demek Kolya'nın oraya gitmesinde -özellikle bugün- bir esrar vardı. Pazar alanından geçiyorlardı. Köylerden gelmiş bir sürü araba, kümes hayvanı doldurmuştu her yanı. Kentli kadınlar üstü kapalı sergilerinde simit, iplik v.b. satıyorlardı. Bu çeşit pazarlara kentimizde nendense panayır derler. Yılda birçok kereler kurulur bu panayırılar. Perezvon son derece keyifli, sağa sola koşuyor, birşeyler koklayıp duruyordu. Karşılaştığı öteki köpeklerle aşırı bir istekle -her köpek gibi-

koklaşıyordu. Kolya birden,

- Gerçeklerin gözlemini severim, dedi. Köpeklerin birbirleriyle nasıl koklaştıklarını gördün mü? Bu onların yaratılışında vardır.

- Evet, pek garip bir şey.

- Hiç de garip değil, yanıldın. Kişioğlu, kör inançları etkisiyle ne denli garip sayarsa saysın, doğada garip hiçbir şey yoktur aslında. Köpeklerin de düşünme, eleştirme yetenekleri olsaydı, insanların, onların efendilerinin aralarındaki toplumsal ilişkilerde, kendileri için en azından bizim onların ilişkilerinde gördüğümüz kadar gariplikler görürlerdi. Evet, en azından... bunu gene söylüyorum, çünkü bizim yaşantımızda da birçok budalalıkların olduğu inancındayım. Raki-tin'in düşüncesidir bu. İlginç bir düşünce. Ben sosyalistim Smurov.

- Sosyalist ne demektir ki?

- Herkes eşittir, her şey toplumundur, evlenme diye bir şey yoktur, din ve yasalar kişilerin isteğine göre değiştirilebilir v.b... Bunları anlayacak kadar büyümedin daha, küçüksün... Amma da soğuk var.

- Evet. Eksi on iki derece. Demin ısıölçere bakınıştı babam.

- Farkına vardın mı Smurov, kışın ortasında derece on beşe, hatta on sekize düştüğünde şimdiki gibi soğuk olmuyor sanki. Birden soğuklar bastırıldığında kar az olunca, derece on iki bile olsa daha soğukmuş gibi geliyor insana. Soğuğa henüz alışmamış olmamızdır bunun nedeni. Kişioğlunun hayatında alışkanlığın büyük önemi vardır. Devlet yönetiminden tut da en basit şeye kadar böyledir bu. En büyük güç kaynağı alışkanlıktır. A, şu köylüye bak, ne garip bir adam.

Kolya, arabasının yanında soğuktan eldivenli ellerini birbirine vuran, sevimli yüzlü, gocuk giymiş, uzun boylu bir köylüyü gösteriyordu. Uzun, kumral sakalı ince ince buz tutmuştu. Köylünün yanından geçerlerken Kolya yüksek sesle laf attı:

- Köylüye bak hele, sakalı donmuş!

Adam ağırbaşlı, sakın,

- Yalnız benimki değil, herkesinki donmuş dedi.

Smurov uyardı Kolya'yı:

- Takılma adamcağıza.

- Aldırma, kızmaz, iyidir. Hoşçakal Matvey.

- Gülegüle.

- Gerçekten Matvey mi senin adı?

- Evet. Bilmiyor muydun yoksa?

- Nereden bileyim, attım öyle.

- Ah seni gidi! Okullusun muhakkak?

- Evet.

- Sopa atıyorlar mı sana okulda?

- Eh işte!..

- Acıtıyor mu?

- Oldukça!

Kolya göğüs geçirdi.

- Hey gidi günler!..

- Hoşçakal Matvey.

- Gülegüle. İyi bir delikanlısın.

Çocuklar uzaklaştılar. Kolya,

- İyi bir adamdı, dedi. Halkla konuşmasını çok severim. Ona hak vermekten de haz duyarım.

- Niçin yalan söyledin, okulda sopa atıyorlar diye?

- Gönlü hoş olsun diye...

- Neden?

- Sana bir şey söyleyeyim mi Snıurov, birisinin anlamadığı bir konuda durmadan sorular sormasından hoşlanınam ben. Ne kadar sorsun, ne kadar anlattırsan anlat, akli ermez de ondan. Köylüye göre okulda sopa atılır, atılmalıdır da: Sopa atılmayan okul, okul mudur! diye düşünür. Kalkıp bizde sopa atılmadığını söyleseydim üzülecekti zavallı. Ama senin aklın ermez böyle şeylere. Halkla konuşurken çok dikkatli olmak gerekir.

- Yalnız kafa tutmadan konuş. Yoksa o günkü kaz olayına döner gene.

- Korkuyor musun?

- Gülme ama Kolya, vallahi korkuyorum. Babam çok kızıyor. Seninle dolaşmamı yasakladılar.

- Korkma, bugün bir şey olmaz.

Kolya üstü kapalı sergilerden birindeki kadına seslendi:

- Merhaba Nataşa,

Pek yaşlı sayılamayacak kadın kaşlarını çattı.

- Ne Nataşa'sı, Marya'dır benim adım.

- Marya olması daha iyi, hoşçakal.

- Ah domuzun yavrusu, bir karış boyu var, konuşmasına bakın şunun!

Kolya, o kadına değil de kadın ona takılıyormuş gibi kolunu salladı.

- Zamanım yok şimdi, bırak beni, gelecek pazara anlattırsın.

- Ne anlatacakmışım sana gelecek pazara? diye bağırdı Marya. Kendi gelip takıldı piçkurusunun, bir de söylediğine bakın. İyi bir sopa çekmeli sana ki, öğrenesin sağa sola sataşmanın ne demek olduğunu!

Marya'nın yakınındaki sergilerde satış yapan kadınlar gülmeye başlamışlardı. Tam o sırada dükkânlardan doğru, satıcı kılığında, gençten bir adam koşarak geldi. Öfkeliydi. Uzun, lacivert bir kaftanı, başında

kasketi vardı. Koyu kumral saçları dalgalı; uzunca, çopur yüzü sol-
gundu. Dışarılıklı olduğu belliydi. Aptalca bir heyecana kapılmıştı.
Yaklaşır yaklaşmaz yumruğunu sallamaya başladı Kolya'ya. Öfkeyle,

- Tanıdım seni! diye bağırdı, tanıdım!

Kolya dikkatle süzdü onu. Bu adamla ne zaman, nerede çatıştığını
anımsayamamıştı. Nasıl anımsasındı: Her önüne gelenle çatışıyordu
sokakta. Alaylı,

- Tanıdın mı? diye sordu.

Adam aptal gibi hep aynı şeyi söylüyordu.

- Tanıdım seni! Tanıdım!

- İyi ettin. Şimdi zamanım yok, hadi hoşçakal!

- Gene ne halt karıştırmaya gidiyorsun? diye bağırdı adam. Bilirim
seni! Gene bir dolap çevireceksindir!

Kolya, durdu, adamı yukarıdan aşağı süzerek,

- Ne halt karıştıracakım seni ilgilendirmez, dedi.

- Ilgilendirmez mi?

- Ilgilendirmez ya.

- Peki kimi ilgilendirir? Kimi? Söylesene, kimi?

- Trifon Nikitiç'i.

Genç adam hâlâ heyecanlı, aptal aptal baktı Kolya'nın yüzüne.

- Hangi Trifon Nikitiç?

Kolya mağrur bir tavırla bir kez daha süzdü onu. Birden ciddi,

- Voznesenye'ye gittin mi hiç, diye sordu.

Adam afallamıştı.

-Hangi Voznesenye'ye?

Kolya daha sert, sorımayı sürdürüyordu:

- Pek Sabaneyev'i tanımıyor musun?

- Sabaneyev'i mi? Hayır, tanımıyorum.

Kolya birden,

- Canın cehenneme öyleyse! dedi.

Hızla sağa dönüp, Sabaneyev'i bile tanımayan bir salakla konuş-
maktan iğreniyormuş gibi hızlı adımlarla yürüdü. Heyecanı hâlâ geç-
meyen genç adam birden toparlandı.

- Hey, dur bakalım! Kimmiş o Sabaneyev?

Sonra satıcı kadınlara döndü, yüzlerine aptal aptal baktı.

- Ne diyor bu yahu?

Kadınlar gülüştüler. İçlerinden biri,

- Cin gibi çocuk, dedi.

Genç adam sağ kolunu sallayarak, sinirli bir sesle durmadan,

- Hangi Sabaneyev'miş dediği? diye soruyordu.

Kadınlardan biri durumu anladı sonunda:

- Kuzmiç'lerin yanında çalışan Sabanayev olacak... evet.
- Genç adam dik dik baktı kadına. Başka bir kadın,
- Kuzmiç'lerin mi? Trifon değil ki adı onun. Kuzma Kuzmiç'tir o, oysa çocuk Trifon Nikitiç dedi, demek ki o değil.
- O dakikaya dek sessiz durup konuşmaları ciddi bir tavırla dinleyen üçüncü bir kadın karıştı söze:
- Ne Trifon ne de Sabanayev'dir o, Çijov'dur adı. Aleksey İvanıç Çijov.
- Öteki,
- Evet, dedi, Çijov'dur o.
- İyice şaşırın genç bir ona, birbuna bakıyordu.
- Peki niçin sordu bunu bana, söyler misiniz? "Sabanayev'i tanıyor musun?" diye niçin sordu? Yerin dibine batsın Sabanayev, ne bileyim kimin nesi olduğunu?
- Kadınlardan biri,
- Ne aptal adamsın, diye bağırdı, Sabanayev değil Çijov dedik ya! Aleksey İvanoviç Çijov. Anladın mı!
- Kimmiş bu Çijov? Söylesene, kimmiş? Biliyorsan söyle.
- Uzun, sırık gibi biri, upuzun saçları vardır. Yazın pazara çıkardı.
- Peki ne yapacağım ben Çizov'u?
- Ben ne bileyim, a budala!
- Başka bir kadın karıştı söze:
- Ne yapacağını kendin bilmelisin. Bize değil sana söyledi bunu aptal! Yoksa gerçekten tanımıyor musun onu?
- Kimi?
- Çijov'u.
- Senin de Çijov'un da Allah belanızı versin. Geberteceğim o yerden bitmeyi! Alaya aldı beni!
- Çijov'u mu gebertecekmiş? O seni gebertmesin de... Çok aptalsın!..
- Çijov'u değil hanım, Çijov'u değil, ne fesatsın! Deminki çocuğu geberteceğim! Getirin onu buraya, yakalayın! Alay etti benimle!
- Kadınlar kahkahalarla gülüyorlardı. Kolya mağrur adımlarla iyice uzaklaşmıştı. Smurov, yanı sıra yürüyor, ikide bir dönüp arkasına, bağırp çağırın kalabalığa bakıyordu. Kolya'nın yanında başı belaya gireceğinden korkuyordu ama, pek neşeliydi. Kolya'nın vereceği yanıtlı bile bile,
- Hangi Sabanayev'i sordun ona? dedi.
- Ne bileyim ben. Akşama dek bağırışıp dururlar şimdi. Toplumun her sınıftan aptallarını harekete geçirmeye bayılırım. Al sana bir aptal daha, şu köylüyü söylüyorum... Kulağına küpe olsun, "Aptal bir Fransızdan daha aptal bir şey yoktur dünyada" derler ya, Rus surati-

nın da hatırı sayılır doğrusu. Söz gelişi şuna bak, aptal olduğu yüzünde yazılı değil mi?

- Bırak onu şimdi Kolya, geçelim.

- Dünyada bırakmam, hızımı aldım bir kez. Hey, günaydın babalık!

Yanlarından ağır adımlarla geçmekte olan ablak yüzlü, sakallarına ak düşmüş iriyarı köylü -sabah sabah kafayı çektiği belliydi- başını kaldırıp Kolya'ya baktı. Sakin,

- İşin alayında değilsen, günaydın, dedi.

Kolya gülümsedi.

- Ya alayındaysam?

- Canın sağolsun. Alay da edebilirsin. Eğlenmek her insanın hakkıdır.

- Kusura bakma, şaka yaptım.

- Tanrı bağışlasın seni.

- Sen bağışlıyor musun?

- Elbette. Hadi yolunuz açık olsun.

- Akıllı bir adama benziyorsun.

Köylü hep o ağırbaşlı tavırla birden,

- Senden akıllıyım, dedi.

Kolya biraz şaşaladı.

- Pek sanmam.

- İnan buna.

- Belki de öyledir.

- Öyledir, öyle.

- Hoşçakal babalık.

- Gülegüle.

Kolya kısa bir sessizlikten sonra Smurov'a döndü.

- Köylüler çeşit çeşittir, dedi. Böyle akıllısına toslayacağımı nereden bilebilirdim? Halkın zekâsını kabule her zaman hazırım.

Uzaklardan Büyük Kilisenin saatinin on bir buçuğu vurduğu duyuldu. Çocuklar adımlarını sıklaştırmışlardı. Yüzbaşı Snegirev'in evine kadar olan hayli uzun yolu hemen hiç konuşmadan yürüdüler. Eve yirmi adım kala Kolya birden durdu, Smurov'a önden gitmesini, Karamazov'u dışarı çağırmasını söyledi.

- Önce koklaşmamız gerek, diye ekledi.

Smurov itiraz edecek oldu:

- Ne diye çağıralım canım? Doğrudan gir içeri, seni görünce çok sevinecekler. Bu soğuk havada dışarıda tanışmayı da nereden çıkardın?

Kolya sert bir tavırla ("küçüklerle" böyle davranmayı pek severdi) kesti sözünü:

- Onu buraya, soğuşa niçin çağırıldığını biliyorum ben.
Smurov verilen emri yerine getirmek için koşarak gitti.

4 JUÇKA

Kolya yüzünde son derece ciddi, gururlu bir anlatım, duvara yaslanıp Alyoşa'yı beklemeye koyuldu. Çoktandır istiyordu onunla tanışmayı. Çocuklardan onunla ilgili çok şey işitimişti. Ama o güne dek Alyoşa'ya karşı pek ilgisiz görünüyor, hatta ondan söz ettiklerinde Alyoşa'yı "eleştiriyordu." Oysa içten içten istiyordu onunla tanışmayı: Alyoşa üzerine anlatılanlarda cana yakın, çekici birşeyler vardı. Bu yüzden Kolya için o an pek önemliydi. Önce, kendini küçük düşürmemesi, başına buyruk olduğunu göstermesi gerekiyordu: "Yoksa on üç yaşında olduğumu sanır, beni de öteki çocuklarla bir tutar. Hem ne diye ilgileniyor acaba bizim çocuklarla? Karşılaştığımızda soracağım bunu ona. Boyunun bu kadar kısa olması da öyle kötü ki. Tuzikov benden küçük, ama boyu benimkinden uzun. Ama yüzüm zeki bir çocuk yüzü. Yakışıklı değilim, iğrenç suratlı olduğumu biliyorum, ama zeki bir anlatımı var yüzümün. Duygularımı da pek belli etmemeliyim, hemen kucaklaşmaya başlarsak sanır ki... Tüh, öyle düşünürse ne iğrenç bir şey olur!.."

Serbest görünmek için olanca gücüyle çalışırken böylesine heyecanlıydı Kolya. En çok canını sıkan "iğrenç suratlı" olması değil, boyunun kısalığıydı. Odasının bir köşesinde duvara geçen yıl kurşunkalemle boyunu işaretlemişti. Her iki ayda bir heyecanla boyunun ne kadar uzadığını ölçüyordu orada. Ama ne yazık ki pek yavaş uzuyordu boyu! Bazen umutsuzluğa düşürüyordu onu bu. Yüzüne gelince, hiç de "iğrenç" değildi. Tam tersine, oldukça sevimli, çilli, beyaz, biraz solgun bir yüzü vardı. Pek iri olmayan, ama canlı, gri gözleri, yürekli, çoğu zaman da duygulu bakıyorlardı. Elmacık kemikleri biraz çıkıktı. Dudakları ince, ama kırmızıydı. Küçük, kalkık bir burnu vardı. Aynaya baktığında kendi kendine "Burun demeye bin şahit ister, ne çirkin şey!" diye mırıldanır, her zaman nefretle ayrılırdı aynanın önünden. Arada "yüzümün de zeki olduğunu sanmam..." diye geçirirdi içinden. Ne var ki hep boyuyla yüzünü düşündüğünü sanmak da doğru olmaz. Aynanın karşısında ne denli öfkeli, sinirli olursa olsun, oradan ayrılır ayrılmaz hemen unutuverirdi bu öfkesini, onun deyimiyle "ölküye, gerçek yaşama bırakırdı kendini."

Alyoşa, çabuk geldi, hemen Kolya'ya yaklaştı. Alyoşa'nın yüzünde

sevinçli bir anlatım olduğunu birkaç adımdan farketmişti Kolya. Keyifli “Beni gördüğüne sevindi mi yoksa?” diye geçirdi içinden. Sırası gelmişken şunu da söyleyelim: Bizim bıraktığımızdan bu yana pek değişmişti Alyoşa. Cüppeyi atmıştı, pek hoş bir redingot giyiyordu. Başında yumuşak bir kasket vardı. Saçları kısa kesilmişti. Bütün bunlar pek yakışmıştı ona. Yakışıklı bir genç olmuştu. Sevimli yüzü her zaman neşeliydi. Ama sakın, sessiz bir neşeydi bu. Onun içeride oturduğu kıyafetiyle, paltosuz dışarı çıkınası şaşırtmıştı Kolya’yı. Acelesi olduğu belliydi. Elini Kolya’ya uzattı.

- Sonunda gelebildiniz, hepimiz sabırsızlıkla bekliyorduk sizi.

Kolya biraz heyecanlı,

- Şimdi öğreneceğiniz birtakım engellerim vardı, diye mırıldandı. Sizinle tanıştığıma çok sevindim gene de. Hanidir pek istiyordum sizinle tanışmayı, çok şey duydum hakkınızda.

- Nasıl olsa tanışacaktık bir gün, ben de sizin hakkınızda çok şey duydum. Ama buraya gelmekte geç kaldınız.

- Söyler misiniz, durum nasıl içeride?

- İlyuşa çok kötü, hiç ümidim yok.

Kolya heyecanlı,

- Ne diyorsunuz! diye bağırdı. Tıbbın dalavereden başka bir şey olmadığını kabul edin Karamazov.

- İlyuşa sık sık anıyor sizi, inanır mısınız, sayıklıyor bile. O güne... bıçak olayına kadar onun için çok değerli bir insan olduğunuz belli. Başka bir nedeni daha var bunun... Sizin mi bu köpek?

- Evet. Perezvon’dur adı.

Alyoşa tuhaf tuhaf Kolya’nın gözlerinin içine baktı.

- Juçka değil mi? Nasıl sırra kadem bastı şu köpek, anlamadım gitti.

Kolya esrarlı bir gülümsemeyle,

- Juçka olsaydı pek sevinecektiniz, biliyorum, dedi.

Kolya heyecanlı konuşmaya başlamıştı:

- Bakın Karamazov, her şeyi anlatacağım size, zaten bunun için geldim, içeri girmeden önce her şeyi size açıklamak için çağırttım dışarı. Dinleyin: İlkbaharda İlyuşa hazırlık sınıfına girdi. Bizim okulun hazırlık sınıfına hep küçük çocukları aldıklarını bilirsiniz. Hemen ezmeye başlamışlardı onu. Ben iki sınıf ilerideydim. Elbette karışmıyordum bir şeye, uzaktan bakıyordum. Baktım, ufak tefek, zayıf bir çocuk, ama kimseye baş eğdiği yok, onu ezmeye çalışanlarla cenkleşiyor... gururlu, gözlerinin içi alev alev yanıyor... Böyle çocukları pek severim. Ötekiler de düştükçe düşüyorlardı üzerine. İşin en kötüsü, eski püskü bir paltosu vardı. Pantolonu iyice kısalmış, bileklerine çıkmıştı. Ayakkabılarının altı delik deşikti. Bunlar için alay ediyorlardı

onunla. Herkesin içinde küçük düşürüyorlardı. Bu kadarına da dayanamazdım artık, hemen ondan yana çıktım. -Kolya iyice hararetlenmişti.- Döverim onları, seslerini çıkarmazlar, bunu biliyor muydunuz bay Karamazov? Ama küçükleri severim. Şimdi iki tane de evde var başımda, zaten onların yüzünden geç kaldım. Böylece Ilyuşa'yı rahat bırakmış oldular. Ben himayeme alınıştım onu. Gururlu bir çocuktu, ama sonunda kul köle olmaya başladı bana, en küçük emrimi canla başla çalışarak yerine getiriyor, sözümü bir Tanrıymışım gibi dinliyor, ne yaparsam onu yapmaya çalışıyordu. Ders aralarında hemen yanıma koşuyordu, birlikte dolaşıyorduk. Pazar günleri de. Bizim okulda, büyük sınıflardan biri aşağı sınıflardan biriyle böylesine sıkı fıkı olursa alaya alırlar onları. Ama hiç de doğru değildir bu. Canım böyle istiyorsa kime ne, değil mi? Bazı şeyler öğretiyordum ona. Eğitiyordum. Ondan hoşlamyordusam bunu yapmamam için bir neden var mıydı ortada? Siz söyleyin. Sözelimi, siz de bu ufaklıklarla uğraşıyorsunuz, demek ki birşeyler yapmak, genç kuşağa etki etmek, onları eğitmek, yararlı olmak istiyorsunuz, öyle değil mi? Doğrusunu söyleyeyim, anlatılanlardan öğrendiğim bu yanınız pek ilgilendirdi beni. Ama esas konuya gelelim biz: Ilyuşa'da bir duygusallığın, sevginin başladığı kaçmıyordu gözümünden. Bense aşırı sevgi gösterisinin oldum olası düşmanıyumdur. Hem bir saati bir saatine de uymuyordu: Gururluydu, ama köle gibi bağlıydı bana... köle gibi bağlıydı, ama bazan gözleri birden parlıyor, hatta bana itiraz etmeye kalkışıyor, işi yokuşa sürüyordu. Kimi zaman bir düşüncemi açardım ona. Düşüncemi kabul etmediğinden değil, sırf ona soğuk davrandığımdan, sıcak sevgi gösterilerine aynı sıcak sevgiyle karşılık vermediğimden bana itiraz ederdi. Farkındaydım bunun. O yılıştıkça ben geri çekiyordum kendimi. Huyum budur. Ona çocukluğu bıraktırmaya, bir kişilik kazandırmaya çalışıyordum. Bir insan yaratınaktı amacım... ne söylemek istediğimi anlıyorsunuz sanırım. Bir gün üzgün gelcli okula. Birkaç gün sürdü bu üzüntüsü. Ona karşı soğuk davranımama üzülmeyi belliydi. Başka, güçlü, büyük bir nedeni vardı bu üzüntüsünün. Ne oldu acaba? diye düşünüyordum. Üzerine düşüp öğrendim durumu: Nasıl olmuşsa, rahmetli babanızın (o sıralar sağdı) uşağı Smerdyakov'la tanışmış. Uşak aptalca, canavarca, iğrenç bir oyun öğretmiş ona: Bir parça ekmeğin içini alıp arasına bir toplu iğne koyacaksın, bir sokak köpeğinin, açlıktan ekmeği çiğnemededen yutacak zavallı bir sokak köpeğinin önüne atacaksın. Sonra da geçip karşısına, sonucu bekleyeceksin. Böyle bir ekmek parçası hazırlayıp, açlıktan bütün gün boşuna havlayıp durmuş (bu aptal havlamayı sever misiniz Karamazov? Ben nefret ederim) şu kabarık tüylü Juçka'nın önüne atmışlar. Hayvan hemen

kapmış ekmeği, çiğnemedi yutuvermiş, acıklı sesler çıkararak olduğu yerde dönmeye başlamış, sonra koşarak uzaklaşmış, öyle bağıra bağıra kaybolmuş gözden. Ilyuşa anlattı bunu bana. Anlatırken ağlıyordu. Boynuma atılıyor, hüngür hüngür ağlayarak “Ciyak ciyak bağırarak koşuyordu, koşuyordu!” diyor, başka bir şey söylemiyordu. Pek sarsmıştı onu bu olay. Vicdan azabı çektiği belliydi. Durumu pek ciddi karşıladım. Geçmiş olaylar için de bir ders vermek istiyordum ona. Doğrusunu söyleyeyim, kurnazlık ettim. Hiç kızmadığım halde, büyük bir hiddete kapılmış gibi yaptım. “Yaptığın çok iğrenç bir şey, dedim. Alçağın birisin sen. Hiç kimseye söz etmeyeceğim bundan elbette, ama şimdilik konuşmayacağım da seninle. Düşünüp taşındıktan sonra Smurov’la (demin benimle gelen çocuktur bu. O da son derece bağlıdır bana) haber yolların sana. İleride seninle bir daha konuşacak mıyım, yoksa bir alçak olarak yüzüne bir daha bakmayacak mıyım, ondan öğreneceksin.” Bu pek şaşırttı onu. Ne yalan söyleyeyim, bu davranışının fazla sert olduğunun farkındaydım, ama elden ne gelir, o zaman böyle düşünüyordum. Devrisi gün Smurov’u yolladım ona, bir daha onunla “konuşmayacağımı” bildirdim. Bizde iki çocuk aralarındaki bütün ilişkileri kestiklerinde “konuşmuyoruz” derler. Onu birkaç gün üzme, pişman olduğunu gördükten sonra da elimi uzatmak niyetindeydim. Kesin karar vermiştim buna. Oysa ne olmuş biliyor musunuz: Smurov’un anlattıklarını dinledikten sonra birden parlarmış gözleri. “Krasotkin’e söyle, bundan böyle her köpeğin önüne toplu iğneli ekmek atacağım, bütün köpeklerin önüne!” diye haykarmış. “Ya, dedim kendi kendime, demek baş kaldırıyoruz. Önlemeliyim bunu.” Son derece küçümser davranmaya başlamıştı ona karşı: Her gördüğüm yerde ya başımı öte yana çeviriyor, ya da alaylı gülümseyordum. İşte tam o günlerde babasının başına o iş geldi. “Hamam lifi” olayını anımsıyorsunuz değil mi? Her şey beklenebilirdi ondan artık. Benim onu bıraktığımı gören çocuklar hemen saldırmışlardı üzerine, “hamam lifi, hamam lifi” diye kızdırıyorlardı onu. Kavgaya dövüş de o zaman başladı. Bu dövüşleri anımsadıkça hâlâ pek üzülürüm. Çünkü bir keresinde fena pataklamışlardı onu. Bir gün son dersten sonra bahçede arkadaşlarının üzerine saldırdı. Ben de yirmi adım ötedeydim. Onu izliyordum. Yemin ederim ki gülünüyordum o anda, çok iyi anımsıyorum bunu. Tam tersine, çok, pek çok üzülüyordum. Kavgaları biraz daha sürseydi dayanamayacak, onu savunmak için ben de kavgaya girecektim. Ama birden göz göze geldik. Gözlerimin içinde ne gördü, bilmiyorum, birden çakısını çıkarıp üzerime saldırdı, kalçama, sağ bacağının şurasına sapladı. Hiç istifimi bozmadım. İtiraf edeyim, bazen pek yürekli olurum bay Karamazov. Durmuş, küçüm-

ser bir bakışla süzüyordum onu. Gözlerimle şöyle diyordum sanki. “Arkadaşlığımızın karşılığı olarak bir kez daha saptamak istemez misiniz çakınızı, buyrun bekliyorum...” Ama bir kez daha saptamadı. Dayanamadı. Korkmuştu, çakıyı fırlatıp attı, sesli sesli ağlamaya başlayıp koşarak uzaklaştı. Gidip şikâyet etmedim onu kuşkusuz. Müdür duymasını diye çocukların hepsine de susmasını emrettim. Anneme bile yaram iyileştikten sonra söyledim. Zaten pek öyle önemli bir şey değildi, hafif bir sıyrık vardı o kadar. Sonra duydum ki o gün taş düellosuna tutuşmuş çocuklarla, sizin de parmağınızı ısırmış.. ne biçim bir ruhsal durum içinde olduğunu görüyorsunuz ya! Ama ne yaparsınız ki aptalca davrandım: Hastalanınca bağışlamak, yani barışmak için gelmedim ona, şimdi pişmanım. Başka düşüncelerim vardı. Her şeyi anlattım size işte... sanırım aptallık ettim...

Alyoşa heyecanlı, yüksek sesle,

- Ah, dedi, ne yazık ki aranızda geçenlerden haberim yoktu. Bilsem, çoktan size uğrar, buraya benimle birlikte gelmeniz için yalvarırdım. İnanır mısınız, hasta, ateşler içinde yataarken bile hep sizi sayıklıyor. Size böylesine değer verdiğini bilmiyordum! Siz de mi bulamadınız Juçka'yı? Babası, çocuklar kenti bucak bucak aradılar. İnanır mısınız, hasta hasta, ağlayarak benim yanımda üç kez şöyle söyledi babasına: “Juçka'yı öldürdüğüm için hastalandım babacığım, Tanrı cezalandırdı beni. Ne dersen de, bu düşüncesinden dönmüyor! Şimdi birisi şu Juçka'yı getirip gösterse ona, köpeğin ölmediğine inandırır sa, sevincinden göklere uçardı. Hepimiz size güveniyorduk.

Kolya aşırı bir merakla,

- Juçka'yı benim, özellikle benim bulacağımı ummanızın nedenini öğrenebilir miyim? Niçin başkasına değil de ille bana güvendiniz?

- Sizin köpeği aradığınızı, bulunca de getireceğinizi söylüyorlardı. Smurov getirdi bu haberi. İlyuşa'yı Juçka'nın yaşadığına, onu bir yerde gördüklerine inandırmaya çalışıyoruz. Çocuklar -nereden bulmuşlarsa- canlı bir tavşan getirdiler ona. Şöyle bir baktı hayvana, hafifçe gülümsedi, “gidip kira salın onu” dedi. Salıverdik tavşanı. Babası cins bir köpek yavrusu getirdi, -nereden buldu bilmiyoruz, bununla avutabileceğini sanıyordu İlyuşa'yı- ama daha kötü oldu...

- Bir şey daha soracağım size bay Karamazov: Babası nasıl bir adam? Tanıyorum onu, ama sizin ne düşündüğünüzü öğrenmek istiyorum: Soytarının biri mi sizce?

- Ah, hayır, son derece duygulu, ama ezilmiş insanlar vardır. Uzun yıllar köle gibi yaşadıkları için gerçeği, onları ezen insanların yüzüne karşı söyleyecek cesaretleri yoktur. İnanın ki Krasotkin, bu çeşit bir soytarılık bazen çok acıklıdır. Şimdi tek düşündüğü İlyuşa'dır yüzba-

şının. Ilyuşa ölürse kederinden ya aklını yitirir, ya da intihar eder. Onu gördükçe kuvvetleniyor bu inancım!

Kolya anlamlı,

- Ne demek istediğinizi anlıyorum bay Karamazov, dedi. İnsanları pek iyi tanıdığınız belli.

- Sizi köpekle görünce Juçka'yı getirdiniz sandım bir an.

- Biraz bekleyin bakalım Karamazov, belki arar buluruz Juçka'yı. Ama bu Perezvon'dur. Şimdi içeri sokacağım onu, belki de cins köpek yavrusundan daha bir eğlendirir Ilyuşa'yı. Acele etmeyin Karamazov, bazı şeyler öğreneceksiniz biraz sonra. -Kolya birden haykırdı.- Aman Tanrım, ben de ne diye oyahıyorum sizi! Bu soğukta yalnız redingotla çıkmışsınız, uzattıkça uzatıyorum sözü. Ne denli bencil olduğumun farkındasınız ya! Ah, topumuz benciliz Karamazov!

- Üzülmeyin, gerçi soğuk, ama ben üşümem pek. Gene de içeri girsek iyi olacak. Aklıma gelmişken sorayım, adınız ne sizin? Kolya diye biliyorum ya, tam adınız ne?

- Nikolay Ivanov Krasotkin, ya da resmi dairelerde geçtiği gibi: Krasotkin'in oğlu.

Kolya nedense gülümsedi, ama birden,

- Adım Nikolay'dan nefret ediyorum elbette, diye ekledi.

- Niçin?

- Pek basit, beylik bir ad...

- On üç yaşındasınız değil mi? diye sordu Alyoşa.

- İki hafta sonra on dörde basacağım, on dört yaşında sayılıyım. Bir şeyi itiraf edeyim mi size Karamazov, ilk tanıştığımız gün beni olduğum gibi bilirsiniz diye söyleyeceğim bunu size: Yaşımın sorulmasından nefret ederim, nefretten de güçlü bir duygu bu... Sonra... geçen hafta hazırlık sınıfı öğrencileriyle haydutçuluk oynadığımı söylüyorlar, iftiradır bu... Oynamasına oynadım, ama kendim için, eğlenmek amacıyla oynadığım yalandır. Bu söylentinin kulağınıza kadar geldiğini sanıyorum. Ama kendim için değil, ufaklıklar için oynadım. Oynayacak bir oyun bulamıyorlardı bensiz. Böyle bir şey olmaya görsün bizde, hemen dillerine dolarlar. İnanın, böylesine dedikoducu kent görülmemiştir.

- Eğlenmek için oynamış olsanız ne çıkar bundan?

- Hoppala... Atıcılık oynamak ister miydiniz acaba?

Alyoşa gülümsedi.

- Şöyle düşünelim, dedi, sözgelimi, tiyatroya büyükler gider, orada da birtakım kahramanların serüvenleri oynanır. Haydutlarla, düşmanlarıyla çarpışırlar. Bir bakıma bu da aynı şey değil mi? Çocukların boş zamanlarında savaşçılık ya da haydutçuluk oynamaları onla-

rm genç ruhlarında sanat sevgisinin filizlenmesine yol açar. Sanata duyulan bir açlığın etkisiyle oynarlar bu oyunları. Kimi zaman tiyatrodaki oyunlardan daha canlı olur bu oyunlar. Bir fark vardır arada: Tiyatroya sanatçıları seyretmeye giderler, oysa burada seyirci de sanatçı da çocuklardır. Çok daha doğal bir şey bu.

Kolya dik dik Alyoşa'nın yüzüne baktı.

- Böyle mi düşünüyorsunuz? Bu kanıda mısınız? Bir şey söyleyeyim mi size, eve dönünce bu konu üzerinde düşüneceğim. Doğrusu, sizden birşeyler öğrenebileceğimi zaten umuyordum.

Kolya duygulu,

- Sizden birşeyler öğrenmeye geldim Karamazov, diye ekledi.

Alyoşa gülümseyerek elini sıktı Kolya'nın.

- Ben de sizden... dedi.

Kolya, Alyoşa'dan pek hoşlanmıştı. Delikanlının onunla, karşısında bir çocuk değil de "bir büyük" varmış gibi konuşması şaşırtmıştı onu. Sinirli sinirli gülümsedi.

- Bir numara göstereceğim size biraz sonra bay Karamazov, tiyatro oyunu gibi bir şey. Bunun için geldim zaten.

- Önce soldaki ev sahiplerinin yanına uğrayalım. İçerisi hem sıkışık hem de sıcak olduğu için sizinkiler paltolarını oraya bırakıyorlar.

- Pek kalmayacağım zaten, paltoyla da oturabilirim. Perezvon şurada holde ölü gibi yatacak. "Gel Perezvon, yat, öl!" Gördünüz mü, öldü sanki. Önce köpeksiz gireceğim içeri, duruma bakacağım, zamanı gelince ılık çalıp, "Gel Perezvon!" diye sesleneceğim. Göreceksiniz, yıldırım gibi dalacak içeri. Yeter ki tam o anda kapıyı açmayı unutmasın Smurov. Numaraları beğeneceğinizi sanırım...

5

İLYUŞA'NIN BAŞUCUNDA

Tanıdığımız emekli yüzbaşı Snegirev'in ailesinin oturduğu bizce bilinen oda pek kalabalıktı. Boğucu bir hava vardı içeride. İlyuşa'nın başucunda birkaç çocuk oturuyordu. Sorulsa, Smurov gibi onlar da kendilerini İlyuşa ile barıştıranın Alyoşa olduğunu kabul etmezlerdi, ama gerçek buydu. Alyoşa'nın bütün ustalığı, onları İlyuşa ile birbiri peşinden, "çocukça duygulanmalara" yol açmadan, sanki bile bile değil de rastlantıyla bir araya getirmesindeydi. İlyuşa'nın acısını büyük ölçüde hafifletmişti bu. Eski düşmanları olan bu çocukların gösterdikleri içten ilgi, candan yakınlık duygulandırıyordu onu. Yalnız Krasotkin yoktu görünürlerde. Bu da pek üzüyordu onu. İlyuşa'nın

acı anıları içinde en acısı belki de biricik dostu, savunucusu Krasotkin'i çakıyla yaralamasıydı. Ilyuşa'yla en önce tanışan zeki çocuk Smurov da bu kanıdaydı. Ama Krasotkin, Smurov bir konuşma sırasında ona Alyoşa'nın "bir iş için" onu görmeyegelmek istediğini söylediğinde Smurov'un sözünü kesmiş, nasıl hareket edeceğini bildiğini, hiç kimseden akıl danışmaya gereksinimi olmadığını, hastaya gidecekse ne zaman gideceğini kendinin bileceğini, "bir düşüncesinin" olduğunu "Karamazov'a" iletmesini söylemişti. O pazardan iki hafta önce olmuştu bu. Alyoşa'nın, istediği halde Kolya'ya gitmemesinin nedeni buydu işte. Alyoşa sabırla bekliyordu. Bu arada Smurov'u iki kez yollamıştı Krasotkin'e. Ama iki keresinde de pek sert karşılık vermişti beriki. Alyoşa'ya, onu görmeye gelirse Ilyuşa'ya hiç gitmeyeceğini, rahatsız edilmek istemediğini söylemesini emretmişti Smurov'a. Son güne dek onun bu sabah Ilyuşa'ya gitmeye karar verdiğinden Smurov'un bile haberi yoktu. Ancak bir gün önce, akşamüzeri ayrılırken yarın sabah evde onu beklemesini, onunla birlikte Snegirev'lere gideceğini, bundan hiç kimseye söz etmemesini, habersiz gitmek istediğini söylemişti. Smurov dinlemişti sözünü. Krasotkin'in bazı sözlerinden -bir gün laf arasında "köpek yaşıyor da onu hâlâ bulamıyorlarsa hepsi eşek bunların" demişti- onun kaybolan Juçka'yı Ilyuşa'ya getireceği umuduna kapılmıştı Smurov. Biraz sabrettikten sonra Krasotkin'e köpeği sorunca beriki birden pek kızmış, "Benim Perezvon'um varken elâlemin köpeğini ne diye arayacakmışın" demişti. Hem topluiğne yutan bir köpek yaşayabilir mi artık? Bu kadar salaklık olmaz!"

Bu arada Ilyuşa iki haftadır köşede tasvirlerin altındaki yatağından kalkmamıştı. Alyoşa'nın parmağını ısırduğu günden beri okula gitmiyordu. Bir ay öncesine dek arada bir yataktan kalkıp odanın içinde, avluda dolaşabildiği halde, o gün bu gündür hastaydı. Sonunda iyice bitkin düştü, öyle ki babasının yardımı olmadan yerinden kıpırdamıyordu. Babası üzerine titriyordu, içkiyi bile bırakmıştı. Oğlu ölecek diye pek korkuyordu. Kimi zaman, onu koluna girerek odada dolaştırdıktan sonra yerine yerleştirip, koşarak dışarı çıkıyor, holün karanlık bir köşesinde alnını duvara dayıyor, hıçkırıkları içeriden duyulmasın diye ses çıkarınamaya çalışarak sarsıla sarsıla ağlıyordu.

Odaya dönünce sevgili oğlunu bir şeyle eğlendirmeye, neşelendirmeye çalışıyordu. Masallar, gülünç öyküler anlatıyordu ona. Ya da karşılaştığı tuhaf insanların taklidini yapıyor, hatta hayvanlar gibi uluyarak, ciyaklayarak güldürüyordu onu. Ama babasının bu soytarılıkları pek hoşuna gitmiyordu Ilyuşa'nın. Hoşlanmadığını belli etmeye çalışıyordu gene de. Babasının toplum içinde küçük düşmüş

bir insan olduğunu düşünülükçe yüreği sızlıyordu. “Hamam İfî”, “o korkunç gün” hiç çıkmıyordu aklından. Sessiz, yumuşak başlı bir kız olan İlyuşa’nın yatalak ablası Ninoçka da hoşlanmıyordu babasının bu maskaralıklarından. (Varvara Nikolayevna çoktan Petersburg’a, okumaya gitmişti). Yarı deli anneleri ise, kocası taklit yapmaya başlayınca katıla katıla gülüyordu. Ancak kocasının numaralarını seyredirken gülüyor, geri kalan zamanda durmadan dert yanıyor, sızlanıyordu: “Hiç kimsenin umursadığı yok beni artık... adam yerine koymuyorlar... yüzüme bakmıyorlar...” Ama son günlerde o da değişir gibi olmuştu. İkide bir İlyuşa’nın yattığı köşeye bakıyor, dalıyor, sesi çıkmıyordu artık. Ağlarsa da, kimse duymasın diye sessiz ağlıyordu. Ondaki bu değişikliği görünce içi parçalanıyordu yüzbaşının. Çocukların ziyaretlerinden önceleri hiç hoşlanmamıştı, kadın küplere biniyordu, ama onların neşeli bağırışmaları, anlattıkları öyküler, yavaş yavaş ilgisini çekmeye başlamıştı. Sonunda öylesine hoşlanmaya başladı ki onlardan, evden ayakları kesilseydi pek canı sıkılırdı. Çocuklar bir şey anlatmaya ya da oynamaya başladıklarında kahkahalarla gülüyor, el çırpıyordu. Bazılarını yanına çağırıp öptüğü bile oluyordu. En çok Smurov’u seviyordu. Yüzbaşıya gelince, çocukların İlyuşa’yı eğlendirmek için evine dolmaları tâ baştan beri pek sevindiriyordu onu. İlyuşa’nın üzüntüsünün geçeceğini, böylece belki de hemen iyileşeceğini umuyordu. İlyuşa, için pek endişe ediyordu ama, oğlunun iyileşeceğinden de son dakikaya dek hiç kuşku etmemişti. Küçük konukları minnetle karşılıyor, çevrelerinde dört dönüyor, hizmetlerine koşuyordu. Hepsini sırtında taşımaya hazırды. Hatta bir keresinde taşıyacaktı da, İlyuşa hoşlanmadığı için yarıda bıraktıydı. Onları ağırlıyor, evde her gün çörekler, fındık fıstık hazır bulunduruyor, çay kaynatıyor, sandviç hazırlıyordu. Şurasını da belirtmek gerekir ki, o sıralar paradan yana sıkıntısı yoktu. Katerina İvanovna’nın yolladığı iki yüz rubleyi tam Alyoşa’nın düşündüğü gibi kabul etmişti. Katerina İvanovna ailenin durumunu, İlyuşa’nın hastalığını duyunca gelip ziyaret etmişti onları. Bütün aileyle tanışmış, hatta yüzbaşının yarı deli karısını kendine hayran bırakmıştı. O zamandan beri yardımını esirgemiyordu onlardan. Oğlunun öleceğinden ölü kopan yüzbaşı da önceki gururunu bırakmış, uslu uslu alıyordu verilen parayı. Katerina İvanovna’nın isteğiyle doktor Hertzenştube aksatmadan gınaşırı uğruyordu hastanın yanına. Bu ziyaretlerinin pek bir şeye yaradığı yoktu, yalnızca bol bol ilaç yazıyordu, o kadar. Ama o gün, yani sözü geçen pazar sabahı yüzbaşının evinde yeni bir doktor bekleniyordu. Moskova’nın en tanınmış doktorlarından bu. Katerina İvanovna büyük para karşılığında Moskova’dan getirtmişti onu.

Ne var ki Ilyuşa için değil, sözünü aŗaęıda, sırası gelince ecleceğimiz baŗka bir maksatla... Hazır gelmiŗken bir de Ilyuşa'ya bakmasını rica etmiŗ, bunu yüzbaŗıya da bildirmiŗti. Yüzbaŗının Kolya Krasotkin'in geleceğinden haberi yoktu. Ilyuşa'sının öylesine sabırsızlıkla beklediği bu son çocuğun da gelmesini çoktandır istiyordu. Krasotkin kapıyı açıp odaya girdiğinde yüzbaŗı, çocuklar, hastanın yatağının baŗına toplanmıŗ; yüzbaŗının, kayıplara karıŗan, öldüğünden kuŗku eclilemeyecek Juŗka için üzülen Ilyuşa'yı avutmak, eğlencirmek amacıyla bir hafta öncecen parasını verdiği daha dün doğan cins bir köpek yavrusuna bakıyorlardı. Kendisine bir cins köpek yavrusu armağan eclileceğinden üç gün önce haberclar olmuŗ Ilyuşa duygululuğundan, armağana pek sevinmiŗ gibi gülümsüyorduysa da, bu köpek yavrusunun ona, acı çektiirdiği zavallı Juŗka'yı anımsattığının yüzbaŗı da çocuklar da farkındaydı. Köpek yavrusu Ilyuşa'nın yanında yatıyor, kıpırclarıp duruyordu. Ilyuşa, duclaklarında bitkin bir gülümseme, ince, solgun, kupkuru eliyle tüylerini okşuyordu. Köpeği sevdiği bel-liydi, ama... ama Juŗka değildi bu, Juŗka yoktu! Juŗka'yla bu yavru birlikte olsalardı... iŗte Ilyuşa o zaman mutlu olurdu:

Kapıdangiren Kolya'yı ilk gören çocuk,

- Krasotkin! diye haykırdı.

Bir telaŗ göze çarptı. Çocuklar geri çekilip, yatağın iki yanında sıralandılar. Öyle ki bir anda ortalarında görünmüŗtü Ilyuşa. Yüzbaŗı, Kolya'ya doğru koŗtu.

- Buyrun, buyrun... değerli konuğumuz! diye kekeleydi. Ilyuşa'cığın bak, bay Krasotkin seni görmeye gelmiŗ...

Ama Krasotkin elini yüzbaŗıya aceleyle uzattıktan sonra, görgü kuralları bakımından hayli bilgili olduğunu gösterdi. Doğrudan, koltuğunda oturan yüzbaŗının karısının yanına gitti. (Çocuklar önünü kapadıkları, yeni gelen köpek yavrusunu görmesine engel oldukları için canı pek sıkındı o anda kadıncağızın.) Kolya son derece kibar bir tavırla öne eğilerek selamladı onu, sonra Ninoŗka'ya dönüp aynı kibar tavrıyla onu da selamladı. Bu kibar davranıŗın hasta kadının üzerinde pek hoŗ bir etkisi olmuŗtu. Kollarını iki yana açarak yüksek sesle,

- İyi terbiye görmüŗ insan nasıl da belli ediyor kendini, dedi. Öteki konuklarımız hep birbirinin sırtında giriyorlar içeri.

Yüzbaŗı, yumuŗak olmakla birlikte endiŗeli bir sesle,

- Ne demek anacığın, birbirinin sırtında ne demek? diye kekeleydi.

- Basbayağı birbirinin sırtında giriyorlar kapıdan. Holde at gibi birbirinin sırtına binip, kibar bir ailenin yanına öylece giriyorlar. Konuk dediğin öyle mi olurmuŗ?

- Peki ama kim, kim böyle girdi içeri? Söylesene anacığını.

- İşte bu çocuklar şunun sırtında, öteki de şuradakinin sırtında girdiler bugün...

Ama Kolya, Ilyuşa'nın yatağının yanına varmıştı bu arada. Hastanın yüzü gözle görülecek ölçüde sararmıştı. Yatağının içinde hafifçe doğrulmuş, dik dik Kolya'ya bakıyordu. Krasotkin iki aydır hiç görmemişti küçük dostunu. Birden olduğu yerde donakaldı: Bu derece zayıflamış, sararmış bir yüz, tuhaf bir biçimde irileşmiş, hummalı bir ateşle alev alev yanan gözler, böylesine kuru eller görebileceğini hiç ummamıştı... Ilyuşa'nın sık sık soluyuşuna, renksiz dudaklarına üzgün bakıyordu. Yatağa iyice yaklaştı, büsbütün şaşırmış,

- Ne haber moruk... nasılsın? dedi.

Ama sesi kesildi birden, durumu kurtaracak kadar serbest konuşmaya yetmedi gücü, yüzü değişti, dudakları titremeye başladı. Ilyuşa acı acı gülümsecli ona. Bir şey söylemeye onun da gücü yoktu hâlâ. Kolya birden kolunu kaldırdı, -nedense- Ilyuşa'nın başını okşadı. Alçak sesle,

- Önemli değil, dedi.

Ilyuşa'yı avutmak için söylememişti bunu. Kendi ile bilmiyordu bunu niçin söylediğini. Bir dakikalık bir sessizlik daha oldu. Kolya birden son derece sakin,

- Ne o, yeni bir yavru mu? dedi.

Ilyuşa soluyarak,

- Evet! diye fısıldadı.

Kolya ciddi, ağırbaşlı,

- Burnu siyah, demek ki ısırın, zincire vurulması gereken cinsinden, dedi.

O anda en önemli sorun köpek yavrusu ve onun siyah burnuymuş gibi bir tavrı vardı. Oysa önemli olan, "bir ufaklık" gibi ağlamamak için vargücüyle kendini tutmaya çalışmasıydı.

- Büyüyünce zincire vurmanız gerekecek onu, bilirim bu cins köpekleri.

Çocuklardan biri yüksek sesle,

- Kocaman olacak! dedi.

Birkaç ses birden duyuldu:

- Tabii, tabii, kurt köpeğidir, kocaman olacak, dana kadar!

Yüzbaşı atıldı hemen:

- Evet, dana kadar olacak. Çok aradım bunu, en azgını buldum sonunda. Anası babası da pek iri şeylerdi. Bir adam boyu vardılar neredeyse.. hem azgın mı azgın... Buyrun, şuraya, Ilyuşa'nın karyolasının kenarına oturun. İsterseniz seclire de oturabilirsiniz. Buyrun, değerli, çoktan beri beklediğimiz konduğunuz... Aleksey Fyodoroviç'le geldiniz galiba?

Krasotkin Ilyuşa'nın ayakucuna oturdu. Buraya gelirken serbest konuşmaya başlayacağı bir konu hazırlamıştı belki, ama bir türlü toparlayamıyordu kendini.

- Hayır... Perezvon'la geldim... Perezvon adında bir köpeğim var da... Slav adı. Dışarıda bekliyor... ıslık çaldım mı koşarak dalecek içeri.

Birden Ilyuşa'ya döndü.

- Benim de bir köpeğim var. Juçka'yı anımsıyor musun moruk?

Ilyuşa'nın yüzü değişti. Acı dolu bakışlarını Kolya'ya dikmişti. Karpın yanında ayakta duran Alyoşa yüzünü buruşturdu, Juçka'dan söz etmesin diye Kolya'ya göz kırptı, ama beriki bunu anlamadı, ya da işine gelmediği için anlamazlıktan geldi. Ilyuşa çatlak bir sesle,

- Nerede olduğunu biliyor musun... Juçka'nın? diye sordu.

- Senin Juçka'na da söyletme beni şimdi! Yok artık Juçka, yok!

Ilyuşa susuyordu, bir kez daha dik dik baktı konuşunun yüzüne. Kolya ile göz göze gelen Alyoşa gene göz kırptı ona, ama beriki şimdi de anlamamış gibi, başını çevirdi. İnsafsızca sürdürüyordu konuşmasını:

- Bir yerde gebermiş gitmiştir. Öylesine bir ziyafetten sonra başka ne gelirdi elinden. Hem bende bir Perezvon var... Slav adı bu... Sana getirdim onu...

Nedense solumaya başlamıştı Kolya. Ilyuşa birden:

- İstemem! dedi.

- İstersin, istersin, seyret önce, sonra konuş... Seveceksin. Mahsus getirdim onu sana... Juçka gibi bu da uzun tüylü...

Kolya son derece heyecanlı, birden bayan Snegireva'ya döndü:

- İzninizle köpeğini içeri çağırabilir miyim efendim?

Ilyuşa acıklı bir sesle,

- İstemem, istemem! diye haykırdı.

Bakışı sitem doluydu. Yüzbaşı, oturmakta olduğu köşedeki sandığın üzerinden fırladı birden,

- Bunu... bunu başka zamana bıraksanız nasıl olurdu acaba? diye kekeleydi.

Ama kararından döneceğe hiç benzemeyen Kolya aceleyle Smurov'a,

- Smurov, kapıyı aç! diye seslendi.

Kapı açılır açılmaz da ıslık çaldı. Perezvon koşarak daldı odaya. Kolya yerinden fırlayarak,

- Hop Perezvon, salta! Salta dur! diye bağırdı.

Köpek, Ilyuşa'nın yatağının önünde arka ayaklarının üzerinde doğruldu. O anda hiç kimsenin beklemediği bir şey oldu: Ilyuşa ürperdi, birden zorla döndü yatağının içinde, öne eğilerek Perezvon'a bakakaldı. Acıdan, mutluluktan çatlak çıkan bir sesle,

- Jučka... bu!.. diye bağırdı.

Krasotkin'in sevinçten çın çın öten sesi doldurdu odanın içini birden:

- Ne sandın ya!

Eğilerek köpeği kucağına aldı, Ilyuşa'nın yanına getirdi.

- Bak moruk, bir gözü şaşı, sol kulağı da yırtık, tıpkı bana söylediğin gibi. Bu işaretleriyle buldum onu! Hemen o gün buldum. Sahipsizdi, kimsesi yoktu! -Bir yüzbaşıya, bir karısına, bir Alyoşa'ya bakıyor, sonra gene Ilyuşa'ya dönüyordu.- Fedetov'ların avlusunda barınıyordu, oraya sığınmıştı. Ama baktıkları yoktu hayvancağıza, köyden kaçmış gelmiş... Arayıp buldum onu... Biliyor musun moruk, senin attığın toplu iğneli ekmeği yememiş sanırım. Öyle ya, iğneyi yutmuş olsaydı ölmesi gerekirdi! Yaşadığına göre ne yapıp yapıp ağzından çıkarmıştı onu. Çıkarırken görmedin demek. Ama bu arada dilini batmış iğne, onun için bağırmış... Bağıra bağıra kaçınca sen de iğneyi yuttuğu için bağılıyor sandın. Köpeklerin ağız derileri pek naziktir, insaninkinden bile... onun için çok acı duydu.

Kolya'nın yüzü heyecandan al al olmuştu. Ilyuşa'nın konuşacak durumu yoktu. Yüzü bembeyaz, gözleri yuvalarından uğramış, ağzı açık, Kolya'ya bakıyordu. Kolya, bu davranışının hasta çocuğun sağlığına ne denli kötü etkisi olacağını bilseydi hiç girişmezdi böyle bir oyuna. Ama odada bir tek Alyoşa biliyordu bunu. Yüzbaşıya gelince, o anda küçük bir çocuktan farksızdı. Sevinçle,

- Jučka ha! diye bağıırıyordu. Jučka bu demek, öyle mi? Ilyuşa'cığım, Jučka'n geldi, bak, Jučka'n geldi! Anacığım bak Jučka!

Ha ağladı ha ağlayacaktı. Smurov durgun bir sesle,

- Nasıl anlayamadım bunu! dedi. Gördünüz mü Krasotkin'i! Jučka'yı bulur o dememiş miydim size, bulmuş işte!

Çocuklardan biri,

- Evet bulmuş, diye haykırdı.

Başka birisi:

- Yaşasın Krasotkin!

Çocuklar hep birden alkışlayarak bağırımaya başladılar:

- Yaşasın Krasotkin, yaşasın!

Krasotkin bağırarak susturdu onları:

- Susun çocuklar, susun, her şeyi olduğu gibi anlatacağım size! Köpeği bulduktan sonra eve götürdüm. Son güne kadar hiç kimseye göstermedim. Yalnız, iki hafta önce Smurov gördü onu, ama köpeğin Perezvon olduğuna inandı hemen, hiç farketmedi. Bu arada birçok numara öğrettim Jučka'ya. Görün ne numaralar yapıyor! Sana terbiye edilmiş bir köpek getirmek için öğrettim ona bu numaraları moruk.

“Senin Jučka bak ne marifetliymiş moruk!” diyebilmek için. Bir parça et var mı, öyle bir numara gösterecek size ki, katılacaksınız gümekten... bir parça et gerek, yok mu?

Yüzbaşı, birlikte kullandıkları ev sahibinin mutfağına koştu. Kolya, değerli zamanı boşuna geçirmek istemiyormuş gibi, “Öl!” diye bağırdı Perezvon’a. Köpek olduğu yerde bir kez dönüp sırtüstü yere uzandı, bacaklarını havaya dikip hareketsiz kaldı. Çocuklar kahkahalarla gülüyorlardı. İlyuşa hep o acı acı gülümsemesiyle bakıyordu. Ama Perezvon’un ölmesi en çok bayan Snegireva’nın hoşuna gitmişti. Kahkahalarla gülüyor, parmağını şaklatarak yanına çağırıyordu köpeği:

-Perezvon, Perezvon!

Kolya mağrur bir tavırla,

- Ben emir vermedikçe dünyada kıpırdamaz yerinden, dünyada! diye haykırdı. Hepiniz birden bağırırsanız bile tınmaz, ama ben söyleyince hemen fırlar! Kalk Perezvon!

Köpek bir silkinişte ayağa kalktı, sevinç çığlıkları atarak zıp zıp zıplamaya başladı. Yüzbaşı, elinde bir parça haşlama etle geldi. Kolya eti alırken ciddi bir tavırla,

- Sıcak değil ya? diye sordu. Değilmiş. Köpekler sıcak eti sevmezler de. Hepiniz bakın şimdi, İlyuşa’cığım sen de bak, baksana moruk, niçin bakmıyorsunuz? Köpeği senin için getirdim buraya, başını çeviriyorsun!

Yeni numara başladı: Kolya, kıpırdamadan duran Perezvon’un öne uzattığı burnunun üzerine, ağzını sulandıran et parçasını koydu. Hayvancağız, sahibinin istediği sürece -belki de yarım saat- hiç kıpırdamadan öyle durmak zorundaydı. Ama bir dakika sonra izin çıktı. Kolya,

- Kap! diye bağırdı.

Et parçası, göz açıp kapayana dek Perezvon’un burnunun üzerinden ağzına geçiverdi. Seyirciler şaşırılmıştı elbette. Alyoşa, elinde olmayan bir sitemle,

- Şimdiye dek, sırf köpeği terbiye etmek için gelmediniz demek! dedi.

Kolya içten,

- Evet! diye haykırdı. Onu tam yetişmiş olarak göstermek istiyordum sizlere!

İlyuşa ince parmaklarını şaklatarak köpeği yanına çağırdı birden:

- Perezvon! Perezvon!

Kolya,

- Dur sen! dedi. Kendi atlar yanına.

Avcuyla yatağa vurdu.

- Gel Perezvon, atla!

Köpek ok gibi atladı Ilyuşa'nın yanına. Ilyuşa köpeğin başını kol-
larının arasına aldı, göğsüne bastırdı. Perezvon da buna karşılık Ilyu-
şa'nın yüzünü yalamaya başlamıştı. Ilyuşa köpeği kendine çekip ya-
tağa uzandı, yüzünü uzun tüyleri arasına gömdü. Yüzbaşı,

- Tanrım, sana şükürler olsun Tanrım! diyordu.

Kolya, Ilyuşa'nın yatağına oturdu gene.

- Ilyuşa, bir şey daha göstereceğim sana, dedi. Oyuncak bir top ge-
tirdim. Anımsıyor musun, bir gün bu toptan söz etmiştim sana da,
"Ah, bir görsem onu!" demiştin. Bak işte, getirdim onu...

Kolya, tunç topunu aceleyle çıkardı çantasından. Kendi de pek
mutlu olduğu için acele ediyordu. Başka zaman olsa, Perezvon'un bı-
raktığı etkinin geçmesini bekler, ondan sonra çıkarırdı topu, ama
şimdi bir şeyi umursadığı yoktu: "Görüyorum, çok mutlusunuz, alın
işte daha da artsın mutluluğunuz!" Sonsuz bir haz duyuyordu.

- Çoktandır göze koymuştum bunu moruk, senin için kuşkusuz...
Memur Morozov'dan aldım onu. Ona da kardeşinden kalmış, bir işe
yaradığı yoktu, boşu boşuna duruyordu orada. Babamın kitapların-
dan biriyle değiştik. *Muhammet'in Akrabası*, ya da *Yararlı Bir Çılgın-
lık*'tı kitabın adı. Sansür daha kurulmamışken, yüzyıl önce Mosko-
va'da yayınlanmış açık saçık bir kitap. Morozov bayılır böyle kitapla-
ra. Teşekkür bile etti...

Kolya, herkes görsün diye elinde tutuyordu topu. Ilyuşa, sağ kolu
Perezvon'un boynunda, hafifçe doğrulmuş, oyuncağı heyecanla sey-
rediyordu. Kolya, yanında barut bulunduğunu, "bayanlar korkmaz-
larsa" atış yapabileceklerini söylediğinde, heyecan son haddini bul-
muştu. Bayan Snegireva topa yakından bakmak istedi. Hemen yerine
getirdiler isteğini. Tekerlekleri olan tunç top pek hoşuna gitti kadı-
nın. Dizlerinin üzerinde yürütmeye başladı onu. Ateş edilmesi için
kendisinden istenilen izni -ne olacağını anlamadan- seve seve verdi.
Kolya barutla saçmaları gösterdi. Yüzbaşı, eski bir asker olarak, topu
doldurmayı üzerine aldı, pek az bir barut döktü namluya. Saçma
koymayı bir dahaki sefere erteleseler çok iyi olacağını söyledi. Topu,
ağzını odanın boş bir köşesine yöneltip yere koydular, fitili yerleşti-
rip ateşlediler. Nefis bir patlama oldu. Bayan Snegireva irkildi, ama
peşinden kahkahayı bastı. Çocuklar heyecandan dilleri tutulmuş, ba-
kıyorlardı. Ama odada en mutlu olan yüzbaşıydı. Gözlerini kırpmad-
an Ilyuşa'ya bakıyordu. Kolya kaldırdı topu barutuyla, saçmasıyla
birlikte Ilyuşa'ya armağan etti. Mutluluktan yüreği hızlı hızlı vuru-
yordu.

- Sana aklım bunu, sana! dedi. Hanidir senin için saklıyordum...

Birden bayan Snegireva atıldı. Küçük bir çocuk gibi yalvarıyordu:

- Ah, ne olur bana arımağan edin onu! Bana verin ne olur! Bana verin!

Topu ona vermeyecekler diye müthiş korktuğu belliydi. Kolya yüzünü buruşturdu. Yüzbaşı da pek heyecanlanmıştı. Hemen karısının yanına koştu.

- Anacığım, anacığım! Senindir top, senindir, ama izin ver de İlyuşa'yla dursun, ona arımağan edildi çünkü. Senindir top, oynaman için istediğin zaman verecekler onu sana; İlyuşa, ikiniz ortaklaşa kullanırsınız...

Yarı deli kadın ağlamaklı,

- Hayır, istemem, diye diretiyordu. Hepten benim olsun, İlyuşa'nın değil...

İlyuşa birden atıldı:

- Al anne, al senin olsun! Anneime arımağan edebilir miyim onu Krasotkin?

Kolya'nın, armağanını başkasına veriyor diye güceneceğinden müthiş korkarak yalvaran gözlerle bakıyordu ona. Hemen razı oldu Krasotkin:

- Elbette!

Topu İlyuşa'nın elinden alıp, önünde kibarca eğilerek, bayan Snegireva'ya verdi. Kadıncağız sevincinden ağlamaya başlamıştı.

- İlyuşa'cığım benim, annesini sever benim yavrum! dedi.

Topu dizlerinin üzerinde yürütmeye koyuldu. Yüzbaşı hemen karısının yanına koştu.

- Anacığım, izin ver elini öpeyim, dedi.

Saygılı bir tavırla öptü elini. İyice duyulanan kadın Krasotkin'i göstererek:

- İyi yürekli, soylu bir genç! dedi.

- İstediğin kadar barut getireceğim sana İlyuşa. Barutu kendimiz yapıyoruz artık. Barovikov nasıl yapıldığını öğrenmiş: Yirmi dört ölçek güherçile, on ölçek kükürt, altı ölçek ağaç kömürü birlikte dövülüyor, içine su konuyor, elde edilen hamur iyice yoğrulduktan sonra kurutulup öğütülüyor... barut hazır.

İlyuşa,

- Smurov anlattı bana barutunuzu, dedi, ama babam bunun sahibi barut olmadığını söylüyor.

Kolya'nın yüzü kızardı:

- Sahi değil miymiş? Öyle bir patlayış patlıyor ki... Ama belki de değildir...

Yüzbaşı, süt dökmüş kedi gibi,

- Hayır efendim, bunu demek istememiştim, diye atıldı. Evet, sahi-

ci barutun öyle yapılmadığını söylemesine söyledim tabii, ama o kadar önemli değil bu, böyle de yapılabilir çünkü...

- Bilmiyorum, siz daha iyi bilirsiniz sanırım. Taş bir merhem kutusunda ateşledik, güzelcene yandı, pek az bir artık kaldı geride. Hem bizimki yalnızca hamuruydu, kurutulup öğütülürse... Ama siz daha iyi bilirsiniz elbette, ben bilmiyorum...

Birden Ilyuşa'ya döndü:

- Babası, Bulkin'i bu yüzden dövmüş, duydun mu?

- Duydum.

Kolya'yı sonsuz bir hazla, dikkatle dinliyordu Ilyuşa.

- Bir şişe barut hazırlamıştık, yastığının altında saklıyordu. Babası görmüş. Evi havaya uçurmuş bu barut, öyle söylemiş. Sonra da güzel bir sopa çekmiş ona. Okul müdürüne beni şikâyet etmek istemiş. Artık benimle dolaşmasına izin vermiyorlar. Hiç kimse benimle arkadaşlık ettirmiyor oğluna zaten. Smurov'u bile bırakmıyor anası babası. Kente ün saldıık...

Kolya alaylı alaylı gülümsedi.

- "Deli," diyorlar benim için. Demiryolu olayından sonra oldu bütün bunlar.

Yüzbaşı,

- Ah, diye haykırdı, duyduk o olayı! Nasıl korkmadan yatınız orada? Tren üstünüzden geçerken hiç korkmadınız mı sahi? Dehşete kapılmadınız mı?

Yüzbaşı yaltaklanır bir tavırla soruyordu bunları. Kolya, pek önemsiz bir konuymuş gibi,

- O kadar değil! dedi.

Yeniden Ilyuşa'ya döndü:

- En çok da şu uğursuz kaz yüzünden adım kötüye çıktı.

Önemsemez bir tavırla anlatmak için kendini zorladığı halde, bir türlü başaramıyordu bunu, ikide bir şaşıırıyordu gene. Ilyuşa gülümseyerek,

- Kaz olayını da duydum! dedi. Anlattılar... ama aklım erimedi doğrusu, gerçekten mahkemeye verdiler mi seni?..

Kolya alaylı gülümsedi.

- İncir çekirdeğini doldurmaz bir iş. Pireyi deve yaptılar gene. Alanda dolaşıyordum, baktım bir kaz sürüsü geçiyor. Durup seyretmeye başladım onları. Birden Plotnikov'un dükkânında çalışan Vişnyakov geldi yanıma, yüzüme bakıp bakıp, "Neyini seyrediyorsun kazların?" diye sordu. Ben de ona baktım: Ablak, aptal bir suratı vardı. Yirmisinde bir aptal.. Şunu söyleyeyim ki halka hiçbir zaman sırt çevirmem ben. Halkla yarenlik yapmaya bayılırım.. Büsbütün koptuk

biz halktan. Gerçektir bu. Gülüyorsunuz yanılıyorsanız Karamazov?

Alyoşa son derece içten,

- Asla, Tanrı korusun, dedi, dikkatle dinliyorum sizi.

Kolya'nın öfkesi hemen geçti. Gene keyifli keyifli anlatmayı sürdürdü:

- Benim düşüncem açık ve basittir Karamazov. Halka inanırım, her zaman da seve seve hak veririm ona, ama şımarmaması koşuluyla, bu sine qua'dır.¹ Evet, kaz olayını anlatıyordum. Aptal Vişnyakov'un suratına bakıp, "Şu kaz ne düşünüyor acaba? diye merak ediyorum," dedim. Salak salak bakıyordu yüzüme. "Ne düşünebilir bir kaz?" diye sordu. "Arpa yüklü şu arabayı görüyor musun? dedim. Çuvallardan biri delinmiş, yere arpa dökülüyor, bir kaz da başını uzatmış, tam tekerleğin dibindeki arpaları yiyor... görüyor musun?" Görüyorum tabii," cledi. "Şimdi araba biraz öne gitse, tekerlek kazın boynunu koparır mı koparmaz mı?" dedim. "Elbette," diyerek gevrek gevrek gülümsedi. "Hadi sürelim arabayı," dedim. "Hadi," dedi. İşimizi çabuk bitirdik: Vişnyakov hiç belli etmeden dizginlerin yanında durdu, ben de kazın önünü kestim. Köylü o sıra birisiyle çene çalıyordu, iyice dalmıştı. Kaz da başını uzatmış, tekerleğin tam dibindeki arpaları gagalıyordu. Vişnyakov'a göz kırptım, dizginleri birden çekti ve "gr-rak" diye bir ses duyuldu... kazın boynu kopmuştu! Pek tabii köylüler görmüştü bizi. Hepsi birden "Bilerek yaptın bunu, bilerek yaptın!" diye bağırmaya başladılar. "Hayır bilerek yapmadım!" Ama köylülerin söz dinledikleri yoktu: "Yürü bakalım yargıca!" dediler, beni de yakalayıp götürdüler. "Sen de yanındaydın, ona yardım ettin, pazarda ne mal olduğunu bilmeyen yoktur senin!" diyorlardı.

Kolya mağrur bir gülümsemeyle,

- Nedense herkes tanıır beni pazarda, diye ekledi. Hep birlikte savcıya yollandık. Kaz da beraberimizde... Baktım, bizim oğlan korkudan karı gibi ağlıyor. Kazların sahibi "Bu yolla istedikleri kadar kaz öldürebilir bunlar!" diye bağırıyordu. Tanıklar da vardı kuşkusuz. Yargıç hemen verdi kararını: Ölen kaz için sahibine bir ruble verecek Vişnyakov, kaz da kendine kalacak. Bundan böyle bu çeşit şakalar da yapmayacak. Oğlan hâlâ karı gibi zırlayıp duruyor, beni göstererek. "O kışkırttı beni, benim aklımda yoktu," diyordu. Soğukkanlılıkla reddettim iddiasını, "ben yalnızca ana fikri söyledim ona" dedim. Yargıç Nefedov gülümsedi, gülümsediği için de hemen kızdı kendi kendine: "Derslerinize çalışacağımıza bir daha ona buna ana fikir söylemeyesiniz diye hemen okul müdürüne bildireceğim durumu," de-

1 En önemli şart (Latince).

di. Bildirmecli tabii, şakadan söylemişti öyle. Ama olay hemen duyuldu, okul müdürünün kulağına kadar gitti... bilirsiniz, pek uzundur kulakları!.. Edebiyat öğretmeni Kolbasnikov küplere biniyordu. Dardanelov gene benden yana çıktı. Kolbasnikov'un çatmadığı adam yoktu zaten. Duydun mu Ilyuşa, evlendi Kolbasnikov. Bin ruble drahomayla Mihaylov'ların kızını aldı. Kız da yenilir yutulur bir şey değil doğrusu. Üçüncü sınıflar hemen bir tekerleme hazırladılar:

Şaşırdı kaldı üçüncü sınıf

Pasaklı Kalbosnikov'un evlenmesine...

Gerisi çok gülünç, sonra getiririm tamamını. Dardanelov için bir şey söylemeyeceğim: Kafası çalışan, bilgili bir adamdır. Büyük saygım vardır ona. Beni koruduğu için böyle söylediğimi sanmayın...

Birden Smurov karıştı söze:

- Hem Troya'yı kimler kurdu konusunda alt etmiştin onu!

O anda Krasotkin'le olan yakınlığı gurur veriyordu ona. Kaz olayı da pek hoşuna gitmişti. Yüzbaşı yaltaklanır bir tavırla,

- Gerçekten alt ettiniz mi onu? dedi. Troya'yı kimler kurdu konusunda, öyle mi? Duyduk bunu. Tâ o zaman Ilyuşa'cığım anlatmıştı...

Ilyuşa da karıştı söze:

- Bilmediği yoktur onun baba, okulda en bilgili öğrenci odur, her derste birincidir...

Ilyuşa sonsuz bir içtenlikle bakıyordu Kolya'ya. Beriki mağrur bir alçakgönüllülükle,

- Önemsiz bir şey bu Troya konusu, deddi. Bence sözünü etmeye değmez.

Havasını bulmuştu, yalnız bir huzursuzluk vardı içinde: Çok heyecanlı olduğunun, kaz olayını pek duygulanarak anlattığının farkındaydı. Üstelik, o anlatırken Alyoşa ağzını açmamış, ciddi bir tavırla dinlemişti. Gururuna düşkün Kolya'nın içini şu düşünce kemiriyordu şimdi: "Onun beni övmesini istediğim için bunları anlatıyorum sanıp da küçük görmesin beni sakın? Böyle bir şeyi aklına getirirse, o zaman ben de..." Bir kez daha mağrur bir tavırla,

- Bence pek önemsiz bir konudur bu, dedi.

O dakikaya dek ağzını açmayan Kartaşov soyadlı sessiz, görünüşte pek çekingen, sevimli, on bir yaşlarında bir çocuk atıldı birden:

- Troya'yı kimlerin kurduğunu ben biliyorum, dedi.

Tam kapının yanında oturuyordu. Kolya hayretle, ciddi ciddi baktı ona. Troya'yı kimlerin kurduğu sorusu bütün okulda herkesin merak ettiği bir konu olmuştu. Bu sırrı çözmek için Smaraglov'u okumak gerekiyordu. Oysa Smaraglov'un kitabı Kolya'dan başka hiç kimsede yoktu. Kartaşov bir gün Kolya'nın başka yana bakmasından yararla-

nıp, kitapların arasındaki Sınaragdoğ'un tarihini usulca rasıgele açmış, tam Troya'yı kimlerin kurduğu anlatılan yeri bulmuştu. Bu soru ortaya atıldıktan birkaç gün sonra olmuştu bu olay, ama Kartaşov kötü bir olayın patlak vermesinden, Kolya'yı kızdırmasından korktuğu için Troya'yı kimlerin kurduğunu bildiğini bir türlü açıklayamıyordu. Şimdi nedense birden kendini tutamamış, söyleyivermişti. Çoktandır istiyordu zaten bunu açıklamayı, Kolya kibirli, küçümser bir tavırla baktı çocuğa.

- Kim kurmuş söyle bakalım, dedi.

Kartaşov'un yalan söylemediğini yüzünden anlamış, ona göre hazırlanmıştı. Soğuk bir rüzgâr esti odanın içinde. Kartaşov tane tane konuşarak,

- Troya'yı Tevs, Dardan, Illüs ve Tros kurdular, dedi.

Bir anda kıpkırmızı kesilmişti yüzü. Acınacak bir görünümü vardı. Ama çocuklar bir dakika gözlerini ayırmadan baktılar ona. Sonra birden Kolya'ya çevirdiler bakışlarını. Kolya hep o son derece soğukkanlı bakışıyla küstah çocuğu süzüyordu. Neden sonra,

- Nasıl kurmuşlar bakalım? diye sordu. Bir kenti ya da devleti kurmak ne demektir? bilir misin sen? nasıl yapmışlar: Gelip tuğlaları üst üste koyarak mı kurmuşlar kenti?

Gülüşmeler oldu. Kabahatli çocuğun rengi kırmızıdan mora döndü. Susuyordu, ha ağladı ha ağlayacaktı. Kolya bir dakika daha baktı ona öyle. Sonra öğüt verir gibi bir tavırla,

- Bir devletin, kentin kuruluşu gibi tarihi olaylardan söz etmek için önce, bunun ne anlama geldiğini bilmek gerekir, dedi.

Odadakilere dönerek önemsemez bir gülümsemeyle ekledi:

- Bütün bu kocakarı masallarına kulak asınam ben, zaten genel tarihe de pek değer verdiğim yoktur.

Yüzbaşı ürkek, tuhaf bir sesle,

- Genel tarihe mi dediniz? diye sordu.

- Evet efendim. Kişioğlunun yaptığı budalalıkların listesinden başka nedir tarih? Ben yalnız matematikle doğal bilimlere değer veririm.

Kolya, Alyoşa'ya baktı göz ucuyla: Burada yalnızca Alyoşa'nın düşüncesiydi onun için önemli olan. Gelgelelim, Alyoşa hâlâ susuyor, ciddi dinliyordu. Bir şey söyleseydi, hemen biterdi bu konuşma, ama susuyordu Alyoşa. "Belki de beni küçümsemediği için karışmıyor söze," diye düşünen Kolya'nın sinirini gittikçe bozuyordu bu susuş.

- Sözgelimi, şu klasik dilleri alalım ele: Baştan sona deli saçması hepsi... Bu konuda da benimle aynı düşüncede değilsiniz sanırım Karamazov?

Alyoşa ağırbaşlı bir gülümsemeyle,

- Değilim, dedi.

- Bana sorarsanız, klasik diller okullara yalnızca bir polis önlemi olarak konmuştur.

Kolya birden sık sık solumaya başlamıştı.

- Can sıkıcı oldukları, zekâyı körlettikleri için okutulurlar. Zaten sıkıcı olan okulları daha da sıkıcı yapmak, saçmalıklarına daha saçmalıklar katmak için aramışlar taramışlar, klasik dilleri bulmuşlar. Bu konuda böyle düşünüyorum işte, düşüncemi değiştireceğimi 'de hiç sanmıyorum.

Son tümcesini sert bir sesle söyleyen Kolya'nın yanakları pembe pembe olmuştu. Onu uysal uysal dinleyen Sınurov çın çın öten kararlı bir sesle,

- Doğru, dedi.

Çocuklardan biri,

- Öyle diyor ama kendisi Latince de birinci! diye bağırdı.

Ilyuşa karıştı söze:

- Evet baba, dediğine bakıma sen, sınıfta Latince de birincidir.

Kolya, övülmeğe hoşlandığı halde, kendini savunmayı uygun gördü:

- Ne çıkar bundan? Zorunlu olduğu, anneime okulu bitireceğine söz verdiğim için ezberliyorum Latinceyi. Bence, insan başladığı bir işi yüzünün akıyla bitirmelidir. Yoksa klasik dillerden de, bütün bu bayağılıklardan da nefret ederim.. Haksız mıyım Karamazov?

Alyoşa gene gülümsedi.

- Niçin "bayağılık" oluyormuş?

- Kabul edin ki klasiklerin hepsi her dile çevrilmiştir. Öyleyse klasikleri okumak için ille de Latinceyi öğrenmemiz gerekmez. Bir polis önlemidir bu. Genç zekâları körletmek için bir araç. Durumı böyleleyen bayağılık değil de nedir bunun adı?

Alyoşa şaşırmıştı sonunda,

- Kim öğretti bütün bunları size? diye haykırdı.

- Bir kere, hiç kimsenin akıl hocalığına ihtiyacım yoktur benim, kendim her şeyi anlayabilirim. Sonra, klasiklerin çevirileri üzerine şimdi size söylediğimi Kolbasnikov üçüncü sınıfta söylemiştir...

O zamana dek ağzını hiç açmamış Ninoçka birden yüksek sesle,

- Doktor, geldi! dedi.

Gerçekten de tam bu anda bayan Hohlakova'nın arabası girmişti avluya. Sabahtan beri doktoru büyük bir heyecan içinde bekleyen yüzbaşı koşarak dışarı çıktı. Bayan Snegirevo toparlandı, mağrur bir tavır takındı. Alyoşa, Ilyuşa'nın yanına gidip yastığını düzeltti. Ninoçka koltuğundan onun yatağı düzeltişini heyecanla seyrediyordu.

Çocuklardan birkaçı “Hoşçakalın!” deyip gittiler. Bazıları akşam gene uğrayacaklarını söylediler gitmeden. Kolya Perezvon’a seslendi, köpek yataktan yere atladı hemen. Ilyuşa’ya aceleyle,

- Ben gitmiyorum, gitmeyeceğim! dedi. Holde bekleyeceğim, doktor gider gitmez Perezvon’la geleceğiz gene.

Bu arada doktor içeri girmişti bile. Ayı kürklü, uzun siyah favorili, sakalı sinek kaydı tıraş edilmiş, gösterişli bir adamdı bu. Kapıdan adımını atar atmaz şaşırılmış gibi duraladı: Yanlış geldiğini sanmış olacak; kürkünü, kasketini çıkarmadan “Bu ne? Neresi burası?” diye mırıldandı. İçerideki kalabalık, odanın fakir görünümünü, köşede ipe asılı çamaşırlar şaşırtmıştı onu. Yüzbaşı önünde yerlere kadar eğilerek, yaltaklanır bir sesle,

- Buradasınız efendim, buradasınız, diye mırıldandı. Benim evimdesiniz, bana geldiniz...

Doktor mağrur, yüksek bir sesle,

- Snegirev siz misiniz? Bay Snegirev...

- Evet efendim, benim!

- Yaa!

Doktor tiksiniyormuş gibi bir kez göz gezdirdi odaya, kürkünü çıkardı. Boynundaki büyük nişanın parıltısı odadakilerin gözünü aldı. Yüzbaşı hemen kaptı kürkünü; doktor kasketini de çıkardı. Yüksek sesle.

- Hasta nerede? diye sordu.

6

ERKEN GELİŞME

Kolya çabuk çabuk konuşarak,

- Sizce ne diyecek doktor? dedi. Ne iğrenç bir suratı var değil mi? Tiptan nefret ederim!

Alyoşa üzgün,

- Ölecek Ilyuşa, diye karşılık verdi. Hiç umudum yok...

- Dalavereciler! Tıp baştan aşağı dalaveredir! Sizinle tanıştığımıza gene de sevindim Karamazov. Çoktandır tanışmak istiyordum sizinle. Böyle kötü bir durumda karşılaşmamız iyi olmadı ama...

Kolya daha bir heyecanlı, duygulu şeyler söylemek istiyordu ya, boğazında bir şey düğüm lenir gibi olmuştu. Alyoşa bunu farketti, gülümseyerek elini sıktı. Kolya heyecanlı heyecanlı mırıldanarak, sürdürdü konuşmasını:

- Sizin bulunmaz bir insan olduğunuzu öğreneli çok oluyor. Mis-

tik olduğunuzu, manastırda bulunduğunuzu duydum. Mistik olduğunuzu biliyorum, ama... size karşı beslediğim saygıyı hiçbir zaman engellemedi bu. Gerçeklerle yüz yüze gelmeniz kurtaracaktır sizi... Sizin yaratılışınızdaki insanlarda başka türlü olamaz bu.

Alyoşa biraz şaşırmıştı.

- Mistik neye diyorsunuz siz? diye sordu. Neden kurtulacakmışım?

- Tanrıdan falan.

- Nasıl? Tanrıya inanmıyor musunuz yoksa?

- Tam tersine, Tanrıya bir diyeceğim yok. Tanrının bir varsayım olduğundan kuşku edilemez... ama... ne yalan söyleyeyim, toplum düzeni için... insanların birbirini yememeleri için v.b. gereklidir. Tanrı olmasaydı, onu icat etmek gerekecekti.

Kolya'nın yüzü giderek kızarmaya başlamıştı. Alyoşa, onun bilgiçlik tasladığını, "çocuk olmadığını" göstermeye çalıştığını düşünecek sanıyordu. Öfkeyle "ona bilgiçlik tasladığım falan yok benim" diye geçirdi içinden. Birden fena halde sıkılmaya başlamıştı canı.

- Doğrusunu söyleyeyim, bu çeşit tartışmalardan nefret ederim, dedi. Tanrıya inanmadan da insanlığı sevebilir kişi, ne dersiniz? Voltaire Tanrıya inanmadığı halde severdi insanlığı, değil mi? (Gene, gene! küçümsüyor beni, diye düşünüyordu).

Alyoşa yaşıtı, hatta kendinden yaşça büyük birisiyle konuşuyormuş gibi ağırbaşlı, son derece ağırbaşlı bir tavırla, alçak sesle,

- Voltaire Tanrıya inanıyordu, dedi, ama galiba az.. insanlığı da az sevdiğini sanıyorum...

Alyoşa'nın, Voltaire üzerine düşüncesinde böylesine kararsız olması, bu konuda son kararı ondan küçük bir kimseye, Kolya'ya bırakıyormuş gibi konuşması şaşırtmıştı Kolya'yı. Alyoşa,

- Voltaire'i okudunuz mu yoksa? diye sordu.

- Hayır, pek okudum sayılmaz, ama "Candide"nin Rusça çevirisini okudum... eski, iğrenç, gülünç bir çeviriydi... (Gene, gene!)

- Anladınız mı?

- Elbette... yani... anlamamış olabileceğini düşünmenizin nedenini öğrenebilir miyim? Bir sürü ipe sapa gelmez laf var içinde kuşkusuz... Eserin bir felsefe romanı olduğunu, belirli bir düşünceyi savunmak için yazıldığını anlayabilecek durumdayım elbette... -Kolya ne söyleyeceğini iyice şaşırmıştı.- Ben sosyalistim Karamazov, katıksız bir sosyalistim.

Birden sustu Kolya. Alyoşa gülünisedi.

- Sosyalist mi dediniz? Ne zaman becerdiniz bunu? Yanılmıyorsam on üç yaşındasmız daha?

Kolya gücendi.

- Bir kere, diye köpürdü, on üç değil, on dört yaşımdayım. İki hafta sonra on dördüme basıyorum. Sonra, bunun yaşımla ne ilgisi var, anlayamadım! Önemli olan yaşım değil, düşüncelerimdir, haksız mıyım?

Alyoşa alçakgönüllü, sakın bir tavırla,

- Büyüyünce, yaşı'n düşünceler konusunda ne denli önemli olduğunu kendiniz göreceksiniz, dedi. Öyle sanıyorum ki sizin değil bu düşünceler.

Ama Kolya birden heyecanla kesti Alyoşa'nın sözünü:

- Rica ederim, dinden, mistisizmden yanasınız siz. Kabul edin ki Hıristiyanlık, varlıkl, ünlü kişilere alt tabaka insanlarını kölelikte tutmaları için yardım etmekten başka hiçbir şeye yaramamıştır, yalan mı?

Alyoşa yüksek sesle,

- Ah, dedi, bunu nereden kaptığınızı anladım! Yüzde yüz birisi öğretti size bunları!..

- Rica ederim, nereden çıkardınız bunu? Hiç kimse öğretmedi. Kendi aklım yok mu?.. Doğrusunu isterseniz, İsa'ya karşı değilim. Üstün bir insandı o. Çağınızda yaşasaydı hiç kuşkunuz olmasın, hemen devrimcilerin arasına katılır, belki de en önde giderdi.

Alyoşa gene yüksek sesle,

- Bütün bunları nerede öğrendiğinizi söyler misiniz bana? diye sordu. Söyler misiniz? Hangi aptal soktu bunları aklınıza?

- Boşuna çabalamayın, güneş balçıkla sıvanmaz. Gerçi bay Rakitin'le sık sık buluşup konuşuyoruz ama, İhtiyar Belinski² de böyle düşünüyormuş, diyorlar.

- Belinski mi? Anımsamıyorum. Hiçbir yerde böyle bir şey yazmadı.

- Yazdı diyen yok zaten, böyle düşünüyormuş, diyorlar. Birisinden duydum bunu... ama canım, boşverin...

- Belinski'yi okudunuz mu bari?

- Doğrusunu söyleyeyim.. okumadım.. hiç okumadım.. Yalnızca, Tatyana'nın Onegin'le gitmemesi³ üzerine yazdığı bir yazısını okudum, o kadar.

- Onegin'le gitmemesi üzerine mi? Bunları anlıyor musunuz yoksa? Kolya kötü kötü gülümsedi.

- Rica ederim, şu ufaklık Smurov'la bir tutuyorsunuz beni galiba. Ama azılı bir devrimci olduğumu sanmayın sakın. Bay Rakitin'le birçok konularda çatışırız. Tatyana konusunda da şunu söyleyeyim ki, kadın haklarının savunucularından değilimdir. Kadının bağımlı, başkasının buyruğu altında yaşaması gereken bir yaratık olduğu kanı-

2 19. yüzyılın en ünlü Rus eleştirmeni.

3 Puşkin'in "Yevgeniy Onegin" adlı yapıtından söz ediliyor.

sinclayım. Napoleon'un dediği gibi, *les femmes tricotent*,⁴ -Kolya nedense gülümsedi- hiç değilse bu konuda, sözümüne bu büyük insanın düşüncesine katılıyorum. Sonra, sözgelimi, kişinin yurdlunu bırakıp Amerika'ya gitmesinin de alçaklık, alçaklıktan da öte bir şey, budalalık olduğu kanısındayım. İnsanlığa burada da hizmet edebilecek ne diye Amerika'ya giderler? Hele şimdi. Yurdumuzda sürüyle yararlı uğraş, adam beklerken... Böyle karşılık veriyordum işte.

- Böyle mi karşılık veriyordunuz? Kime? Amerika'ya gitmeyi salık veren mi var size yoksa?

- Ne saklayayım, ayartmaya çalıştılar beni, ama gereken karşılığı da aldılar. Aramızda kalsın bu, Karamazov, kimseye söylemeyin. Yalnız siz biliyorsunuz. Üçüncü şubenin pençesine düşmek, Tsepni köprüsünde ders almak niyetinde değilim.

Unutmayacaksın hiç,

Tsepni köprüsü yanındaki yapıyı!..

Anımsıyor musunuz? Hoş bir şiir, değil mi? Niçin gülüyorsunuz? Söylediklerimin yalan olduğunu sanmıyorsunuz ya?

Kolya ürpererek, "Babamın dolabında 'Kolokof'un tek bu sayısının olduğunu, içindeki yazılardan yalnız bunu okuduğumu bilse ne der acaba?" diye düşünüyordu.

- Hayır, hayır gülmiyorum. Yalan söylediğinizi ise aklımın ucundan bile geçirmecli. Evet, geçirmecli, çünkü gerçektir bunlar? Söyler misiniz, Puşkin'i okudunuz mu, sözgelimi "Onegin"i falan... Demin Tatyana'dan söz ediyordunuz da...

- Okumadım, ama okumak istiyorum. Önyargıları olmayan bir insanım ben Karamazov. Hem o yanı hem bu yanı dinlemek istiyorum. Niçin sorclunuz?

- Hiç.

Kolya, Alyoşa'nın karşısına dikilerek,

- Beni çok mu küçük görüyorsunuz Karamazov? diye sordu. Çekinmeden söyleyin.

Alyoşa şaşkın şaşkın baktı Kolya'nın yüzüne.

- Sizi mi küçük görüyorum? Nereden çıkardınız bunu? Sizin gibi bir çocuğun daha hayatı anlamadan bu çeşit çirkin saçmalıklarla bozulmasına üzüliyorum o kadar.

Kolya mağrur bir tavırla kesti sözünü:

- Benim için üzülmeysin. Kuşkucu bir insanımdır. Budalaca, kabaca kuşku ederim... Gülümselediğinizi görünce sandım ki...

4 Kadın kısmının işi örgü örmektir. (Fransızca)

- Ah, oysa bambaşka bir şey için gülümsemiştim ben. Anlatayım: Bir süre Rusya'da kalmış bir Alman'ın öğrencilerimiz üzerine yazdığı bir yazıyı okumuştum geçenlerde. Şöyle yazıyordu: "Astronomi üzerine hiçbir şey bilmeyen bir Rus öğrencisine bir gökyüzü haritası verin, devrisi gün yanlışlarını düzeltip getirir onu size." Alınan, Rus öğrencilerinin bilgiden yana sıfır oldukları halde kendilerine pek güvendiklerini söylemek istiyor bununla.

Kolya bir kahkaha attı.

- Ah, doğru söylemiş! Çok doğru! Aferin Alman'a! Ama iyi yanımızın da farkına varamamış kaz kafalı, ne dersiniz? Kişinin kendine aşırı güvenmesi kötü bir şey değildir, gençliğin verdiği gururun etkisiyle biraz fazla güvenebilir kişi kendine, ama zamanla geçer bu, geçmesi gerekiyorsa elbette... ta çocukluktan başlayan bir ruh özgürlüğü, düşüncede, inançlarda bir gözüpeklik vardır bunda. Onlar gibi pısrık değiliz biz... Ama gene de doğru söylemiş Alman! Aferin ona! Ama ne olursa olsun, hepsini gebertmeli şu Alınanların. Bilimde ne denli ileri olurlarşa olsunlar, gene de gırtlaklamalı hepsini...

Alyoşa gülümsedi.

- Niçin?

- Eh, saçmaladım belki de, kabul ediyorum. Bazan müthiş çocuklaşırım. Bir şeye sevindiğim zamanlar da tutamam kendimi, saçmalarım. Bakın, biz burada saçmasapan şeylerden çene çalarken, doktorun işi de epey uzadı. Belki bayan Snegireva ile Ninoçka'ya da bakıyordur. Bir şey söyleyeyim mi size, hoşlandım şu Ninoçka'dan. İçeri girdiğimde birden "Şimdiye kadar niçin gelmediniz?" diye fısıldadı kulağıma. Sesinde öyle tatlı bir sitem vardı ki! Sanırım çok iyi yürekli, zavallı bir kızcağız.

- Evet, evet! Zamanla daha iyi anlayacaksınız onu. -Alyoşa heyecanlanmıştı.- Böyle insanları tanımanız, doğru hüküm vermeniz bakımından çok yararlı olacaktır sizin için. Onlarla tanışmakla çok şeyler öğreneceksiniz.

Kolya duygulu,

- Ah, buraya gelmekte böylesine geç kaldığım için öyle üzülüyorum, kendi kendime öyle kızıyorum ki! dedi.

- Evet, çok yazık. Zavallı çocuk sizi görünce ne çok sevindi, gördünüz! Nasıl sabırsızlıkla bekliyordu sizi!

- Böyle söylemeyin! İçim parçalanıyor! Ama hakettim bunu: Gururumdan, bencil gururumdan, her zaman kendimi zorladığım halde bir türlü kurtulamadığım iğrenç hükmetme tutkumdan gelmedim. Şimdi anlıyorum bunu. Birçok bakımlardan alçak bir insanım ben Karamazov!

Alyoşa heyecanlı,

- Hayır iyi bir insansınız, dedi, bazı kötü etkilere kapılmışsınız o kadar. Bu duygulu, iyi yürekli çocuğun size böylesine değer vermesinin nedenini anlıyorum şimdi!

- Bana mı söylüyorsunuz bunu! diye haykırdı Kolya. Oysa buraya gelclim geleli beni hor gördüğünüzü, küçümselediğinizi sanıyordum hep! Sizin düşüncenizin benim için ne denli önemli olduğunu bilseniz bir!

- Gerçekten de bu kadar kuşkucu musunuz? Bu yaşta ha! İnanır mısınız, içerde konuşmalarınızı dinlerken “çok kuşkucu bir insan olmalı,” diye düşünüyordum sizin için.

- Doğru mu söylüyorsunuz? Ne keskin bir görüşünüz olduğunun farkında mısınız? Bahse girerim, kaz olayını anlatırken düşündünüz bunu. Kendimi övüyorum diye beni küçümselediğinizi tam o sırada geçirmiştim içimden. Hatta birden nefret ettim sizden, zırvalamaya başladım. Sonra (şimdi oldu bu, burada) “Tanrı olmasaydı onu icat etmek gerekirdi” dediğim anda da bilgiçlik taslamakta pek acele ettiğimi, hem bu tümceyi bir kitapta okuduğumu düşündüm. Ama yemin ederim, övünmek için değildi bu aceleciliğim. Niçin olduğunu ben de bilmiyorum. Sevinçten, vallahi sevinçtendi... gerçi kişinin sevinçten onun bunun boynuna atılması ayıp bir şeydir, ama elden ne gelir... Farkındayım bunun. Hem beni küçümsemediğinizi, bunları kendi kafamdan uydurduğumu biliyorum ya şimdi! Ah Karamazov çok mutsuz bir insanım ben. Nedense bazan, herkes benimle alay ediyor sanıyorum. Öyle anlarımda elime geçen her şeyi parçalamak geliyor içimden.

Alyoşa gülümsedi.

- Bu yüzden de çevrenizdekileri eziyorsunuz.

- En çok da annemi. Söyleyin Karamazov, şu anda çok gülünç bir durumum var değil mi?

- Böyle bir şeyi aklınızın ucundan geçirmeyin! diye haykırdı Alyoşa. Neden gülünç olacakmış durumunuz? Kişinin gülünç düştüğü, ya da öyle sandığı az mı durum vardır? Zaten günümüzde yetenekli insanların hemen hepsi gülünç duruma düşeceklerinden müthiş korktukları için mutlu olanıyorlar bir türlü. Benim şaştığını, bu duyguyu böylesine erken tatmanız. Ne var ki, sizden küçüklerde de görüyorum bu korkuyu hazan. Bence bir çeşit deliliktir bu. Şeytan genç kuşağın ruhuna girmiş, onların gururlarını habire körüklüyor (Alyoşa, yüzüne dikkatle bakan Kolya'nın beklediğinin tam tersine, gülümsemiyordu). Sizin de herkesten farkınız yok, yani çoğunluk nasılsa siz de öylesiniz. Ama herkesten ayrı olmalıdır kişi.

- Herkes birbirine benzese bile mi?

- Evet. Siz benzemeyin kimseye. Zaten ayrısınız herkesten: Bakın, kötü, hatta gülünç bir davranışınızı itiraf etmekten çekinmediniz. Oysa günümüzde kim yapar bunu? Hiç kimse. İnsanlar kusurlarını kendi kendilerine bile itiraf etmiyorlar artık. Yalnız kalsanız bile, benzemeyin başkalarına.

- Çok güzel! Tam düşündüğüm gibi bir insan çıktınız, yanılmamışım! İnsanı avutma, yüreğini ferahlatma yeteneği var sizde. Ah Karamazov, ne çok istiyordum sizinle tanışmayı! Siz de beni düşünüyor muydunuz? Demin öyle bir şey söylediniz yanılmıyorsam?

- Evet, sizinle ilgili bazı şeyler duydum, sizi düşündüm de... Şu anda bunu gururunuzdan soruyorsunuz, ama önemi yok.

Kolya sıkılğan, tedirgin,

- Biliyor musunuz Karamazov, dedi, bu hiç konuşmamış iki sevgilinin birbirine aşk ilanına benziyor. Gülünç bir şey değil mi, gülünç değil mi?

Alyoşa içtenlikle gülümsedi.

- Hiç de değil. Hem olsa bile önemi yok, çünkü iyi bir şey...

Kolya, mutlu ama kurnaz bir gülümsemeyle,

- İtiraf edin ki şu anda benim yanımda bulunmaktan utanıyorsunuz... dedi. Gözlerinizden anlıyorum bunu.

- Utanılacak ne var ki ortada?

- Niçin yüzünüz kızardı öyleyse?

Alyoşa, gerçekten iyice kızararak gülümsedi. Mahcup bir tavırla,

- Siz söyleyince kızardı yüzüm! dedi. Doğrusu, biraz utanıyorum, ama niçin utandığınızı bilmiyorum...

Kolya sevinçle,

- Ah, diye haykırdı, şu anda siz de benimle birlikte bilmediğiniz bir şey yüzünden utandığınız için öyle seviyorum sizi, öyle seviyorum ki! Çünkü siz de tıpkı benim gibisiniz!

Yanakları al al olmuştu, gözleri alev alev yanıyordu. Alyoşa neden-se birden,

- Beni dinleyin Kolya, dedi, hayatta pek mutsuz olacaksınız siz.

Kolya hemen doğruladı:

- Biliyorum, biliyorum. Peki bütün bunları önceden nasıl bilebiliyorsunuz?

- Ama gene de seveceksiniz hayatı.

- Doğru! Yaşasın! Bir peygambersiniz siz! Çok iyi anlaşıcağınız sizinle Karamazov. Biliyor musunuz, en çok, benimle bir akranınızla konuşuyor gibi konuşmanızdan hoşlanıyorum. Oysa akran değiliz, hayır, siz daha büyüksünüz! Ama iyi anlaşıcağınız! Bir şey söyleyeyim

mi size, bir aydır hep şöyle düşünüyordum kendi kendime: “İlk karşılaşmamızda, ölünceye dek sürecek ya bir dostluk doğacak aramızda, ya da düşmanlık.”

Alyoşa neşeyle gülümsedi.

- Bunu söylerken seviyordunuz beni kuşkusuz!

- Seviyordum, hem de çok! Hep sizi düşünüyordum! Nereden biliyorsunuz bütün bunları? Ha işte doktor çıktı. Aman Tanrım, bir şey söyleyecek bize. Yüzü ne tuhaf!

7 İLYUŞA

Doktor kürkünü, kasketini daha içerde giymiş, öyle çıkmıştı. Bir pisliğe bulaşmaktan korkuyor gibi tiksintiyle bakıyordu önüne. Yüzünde bir ölke anlatımı vardı. Hole bir göz attıktan sonra sert sert Alyoşa'yla Kolya'ya baktı. Alyoşa kapıdan arabacıya el etti, doktoru getiren kupa arabası merdivenin dibine geldi. Yüzbaşı koşarak çıktı odadan, doktorun önünde yerlere kadar eğilerek, son sözünü öğrenmek için durdurdu onu. Zavallı pek bitikti, ürkek ürkek bakıyordu.

- Efendim, efendim... yoksa?... diye başladı.

Ama sonunu getiremeyip, umutsuzluk içinde ellerini birbirine vurdu. Doktorun, bu son sözünün zavallı çocuk için verilmiş kararı değiştirebilecek güçte olduğuna inanıyor gibiydi. Doktor ilgisiz, alışkanlıktan gelen bir ağırbaşlılıkla,

- Elimden ne gelir! dedi. Tanrı değilim ben.

- Doktor... efendim... yakın mı, yakın mı?

Doktor, her hecenin üzerine basa basa,

- Her şeye ha-zır o-lun, dedi.

Başını önüne eğip dışarı çıkıyordu ki yüzbaşı korku içinde bir kez daha durdurdu onu.

- Tanrı aşkı için söyleyin efendim! Efendim!.. Artık hiçbir şey, hiçbir şey kurtaramaz ını onu?..

Doktor sabırsız,

- Benim yapacağım bir şey yok, dedi. Ama gene de, hum, -birden durdu doktor- hastanızı... hemen, hiç zaman geçirmeden (doktor “hemen, hiç zaman geçirmeden” sözcüklerini sert değil de öfkeyle söylemişti; öyle ki yüzbaşı ürperdi bile) Si-ra-ku-za'ya yollayabilseydiniz... hava değişikliği... oranın iklimi... iyi gelir belki...

Yüzbaşı bir şey anlamamış gibi,

- Sirakuza'ya mı? diye haykırdı.

Kolya birden bağıarak açıkladı:

- Sicilya'dadır Sirakuza.

Doktor ona baktı. Yüzbaşı iyice şaşırmişti,

- Sicilya'ya ha! dedi. Anam babam, efendim -kollarını iki yana açarak evin içini gösterdi- gördünüz durumumuzu efendim! Ya anacığım, ailemiz ne olacak?

- Yo, ailenizi Sicilya'ya yollamanıza gerek yok, ilkbaharın başında Kafkasya'ya götürürsünüz onları... kızınızı Kafkasya'ya, karınızı da gene orada, romatizmaya iyi gelen bir ılıcaya... oradan da doğru Paris'e, ruh doktoru Lepeldetye'nin kliniğine... gerekirse kısa bir mektup da veririm size, o zaman... düzelebilir belki karınız...

Yüzbaşı kollarını gene iki yana açıp holün çıplak tahta duvarlarını gösterdi, umutsuzluk içinde,

- Doktor, doktor! dedi. Görüyorsunuz durumumuzu!

Doktor gülümsedi.

- Bu benim bileceğim iş değildir. Ben hastaların iyileşmeleri için yapılması gereken şeyleri söyledim, bundan sonrası... üzülerek söyleyeyim ki...

Doktorun kapıda duran Perezvon'a biraz tuhaf baktığını gören Kolya yüksek sesle girdi araya:

- Korkmayın hekim efendi, ısırmaz sizi köpeğim.

Kolya'nın sinirli olduğu sesinin tonundan belliydi, "doktor" yerine "hekim efendi" sözünü *mahsus*, sonra söylediği gibi "hakaret etmek için" kullanmıştı.

Doktor sert bir hareketle kaldırdı başını, Kolya'ya dik dik baktı.

- Nedir bu?

Sonra hesap sorar gibi Alyoşa'ya döndü:

- Kimdir bu?

Gene Kolya atıldı; tane tane konuşarak,

- Perezvon'un sahibi, hekim efendi, dedi, kim olduğumla ilgilenecek kadar değer vermeyin bana.

Perezvon'un ne demek olduğunu anlayamayan doktor,

- Zvon mu? diye sordu.

- Evet, nereden geldiği bilinmeyen bir zvon.⁵ Gülegüle hekim efendi, Sirakuza'da görüşürüz.

Doktor birden sinirlenmişti.

- Kimin nesidir bu çocuk? diye bağırdı. Kimdir?

Alyoşa kaşlarını çatıp, çabuk çabuk konuşarak,

- Öğrencidir, doktor bey, yaramazın biri, dedi, durmayın üzerinde.

5 Zil, çan sesi (Rusça).

Krasotkin'e dönüp bağırdı:

- Susun Kolya!

Gene doktora dönüp biraz daha sabırsız,

- Durmamalısınız üzerinde doktor bey, diye ekledi.

Doktor nedense pek öfkelenmişti, ayaklarını yere vurarak bağırdı:

- Sopa, so-pa, so-pa!

Kolya, yüzü bembeyaz, gözleri çakmak çakmak, titrek bir sesle,

- Bir şey söyleyeyim mi size hekim efendi, dedi, Perezvon'un bazan ısırdığı da olur yani! Buraya gel Perezvon!

Alyoşa emreder bir tavırla,

- Kolya! diye bağırdı, bir sözcük daha ederseniz selamı sabahı kesirim sizinle!

- Hekim efendi, Nikolay Krasotkin'e emredebilen tek canlı vardır yeryüzünde, o da budur işte. (Kolya Alyoşa'yı gösterdi). Onun sözünden çıkmam, yolunuz açık olsun!

Hızlı adımlarla yürüdü, odanın kapısını açıp içeri girdi. Perezvon da arkasından koştu. Doktor beş saniye kadar kıpırdamadan baktı Alyoşa'ya, sonra birden yere tükürdü, kendi kendine yüksek sesle "Bu, bu, rezalet bu!" diye söylenerek hızlı adımlarla arabaya yürüdü. Yüzbaşı ona yardım etmek için koştu. Alyoşa dönüp, Kolya'nın arkasından odaya girdi. Kolya İlyuşa'nın yatağında oturuyordu. Hasta çocuk onun elini tutmuş, babasını çağırıyordu. Bir dakika sonra yüzbaşı da geldi. İlyuşa son derece duygulu bir sesle,

- Baba, babacığım, yanıma gel... biz...

Ama besbelli konuşmaya gücü yetmediğinden, kupkuru kollarını uzattı, Kolya ile babasını birlikte kucaklayıp gücü yettiğince sıktı. Yüzbaşı birden sarsıla sarsıla ağlamaya başlamıştı, Kolya'nın da dudakları, çenesi titriyordu. İlyuşa acı acı,

- Baba, babacığım! diye inledi. Öyle üzülüyorum ki senin için, babacığım!

Yüzbaşı,

- İlyuşa'cığım... yavrum... doktor dedi ki... iyileşecekmişsin... mutlu olacağız... Doktor... diye kekeliyordu.

İlyuşa haykırdı birden:

- Ah babacığım! Yeni doktorun benim için ne söylediğini biliyorum... Gördüm!

İlyuşa vargücüyle gene kendine çekti babasıyla Kolya'yı, kucakladı, başını babasının omuzuna dayadı.

- Ağlama babacığım... ben ölünce, iyi bir çocuk al... en iyisini seç kendine, adını da İlyuşa koy, benim yerime onu sev...

Krasotkin kızmış gibi,

- Sus moruk, diye bağırdı, iyileşeceksin!

Ilyuşa susmuyordu:

- Ama beni hiç unutma babacığım, hiç... mezarıma sık sık gel...

Hani her zaman gittiğimiz büyük taş var ya babacığım, onun yanına gömün beni, akşamları Krasotkin'le gelin oraya... Perezvon da... Her akşam bekleyeceğim sizi... Baba, babacığım!

Sesi kesildi Ilyuşa'nın. Üçü birbirine sarılmış, konuşmadan öyle duruyorlardı. Ninočka koltuğunda sessiz ağılıyordu. Herkesin ağladığını gören bayan Snegireva da birden ağlamaya başlamıştı.

- Ilyuşa'cığım! Ilyuşa'cığım! diye sesli sesli ağılıyordu.

Krasotkin birden sıyrıldı Ilyuşa'nın kollarından. Çabuk çabuk konuşarak,

- Hoşçakal moruk, dedi, annem yemeğe bekliyor beni. Keşke haber verseydim ona! Çok merak eder... Yemekten sonra hemen geleceğim. Akşama, gece geç saate dek kalacağım yanında. Anlatacağım öylesine çok şey var ki sana! Perezvon'u da getireceğim, ama şimdi benimle gelsin, çünkü arkamdan ağlamaya başlar, rahatsız eder seni. Şimdilik hoşçakal!

Koşarak çıktı odadan. Ağlamak istemiyordu, ama holde tutamadı kendini, boşandı. Bu durumda Alyoşa geldi yanına.

- Kolya, cledi, sözünüzü tutmalı, gelmelisiniz. Yoksa çok üzülür.

Kolya hüngür hüngür ağlayarak (ağlamaktan utanmıyordu artık),

- Elbette geleceğim! diye mırıldandı. Ah, şimdiye dek gelmediğim için öyle kızıyorum ki kendime!

Tam o anda odanın kapısı açıldı, yüzbaşı koşarak çıktı dışarı, arkasından kapıyı kapadı. Yüzünde dehşet vardı, dudakları titriyordu. Alyoşa'yla Kolya'nın önünde durup kollarını havaya kaldırdı. Dişlerini gıcırdatarak, garip bir sesle,

- İyi çocuk falan istemem ben! diye fısıldadı. İstemem... "Sen unutursam ey Kudüs, gözlerim..."

Sonunu getiremedi, -soluğu kesilmişti sanki- peykenin önünde yere diz çöktü. Başını ellerinin arasına alıp, hüngür hüngür ağlamaya başladı. Sesi içerden duyulmasın diye de tutuyordu kendini. Kolya koşarak sokağa çıktı.

- Hoşçakalın Karamazov! diye seslendi Alyoşa'ya. Siz gelecek misiniz?

- Akşamüzeri geleceğim ben.

- Kudüs 'ten söz etti... neymiş o?

- Tevrat'tan bir duadır: "Seni unutursam eğer ey Kudüs..." yani benim için en değerli şeyi unutursam, onu bir şeyle değiştirsem gözlerim...

- Anlıyorum, yeter artık! Siz de gelecekiniz demek!

Sonra sert bir sesle çağırdı köpeğini:

- Hadi Perezvon!

Hızlı adımlarla eve doğru yürüdü.

ON BİRİNCİ KİTAP
İvan Fyodoroviç Kardeş

1
GRUŞENKA'DA

Alyoşa Başkilise Alanındaki tüccar karısı Morozova'nın evine, Gruşenka'ya gidiyordu. Gruşenka sabah erkenden Fenya'yı ona yollamış, bugün ne yapıp yapıp uğramasını rica etmişti. Alyoşa Fenya'dan, hanımının dünden beri pek telaşlı, üzgün olduğunu öğrenmişti. Mitya'nın tutuklanmasından bu yana geçen iki aydan beri Alyoşa kâh kendi isteğiyle, kâh Mitya'nın işleri için sık sık uğruyordu Morozova'nın evine. Mitya'nın tutuklanmasından üç gün sonra ağır bir hastalığa yakalandı Gruşenka, beş hafta kadar yattı. Hele bir hafta kendinde değildi. Yüzü pek değişmiş, zayıflamış, sararmıştı. İki haftadır so-kağa çıkabiliyordu artık. Ama Alyoşa onun daha da güzelleştiği kanısındaydı. Onunla gözgöze gelmekten pek hoşlanıyordu. Bakışı daha bir keskinleşmiş, anlamlı olmuştu. Ruh yönünden de değiştiği belliydi. Bakışlarında uysal, kesin, ama mutlu bir kararlılık okunuyordu. Alnında, kaşlarının arasında sevimli yüzüne içe kapanık, hatta ilk bakışta sert sayılabilecek bir görünüm veren düşey bir kırışık belirmişti. Üstelik, esik havailiğinden iz kalmamıştı. Tam söz kestikleri anda korkunç bir cinayetten sanık olarak yakalanan bir adamın nişanlısı olan bu zavallı kadının başına gelen bütün felaketlere, yakalandığı hastalığa, mahkemenin vereceği kaçınılmaz karara karşın eski neşesinden hiçbir şey yitirmemesi pek garibine gidiyordu Alyoşa'nın. Ancak... evet ancak arada bir, hiç unutamadığı, yüreğini gün geçtikçe daha çok saran bir anısı aklına geldikçe bir öfke parıltısı beliriyordu

gözllerinde. Katerina Ivanovna'yla ilgiliydi bu anısı... Gruşenka hasta yatağında bile hep onu sayıklamıştı. Ondan Mitya'yı, tutuklu Mitya'yı kışkandığının farkındaydı Alyoşa. Oysa Katerina Ivanovna, tutuklandığından beri bir kez bile gidip görmemişti Mitya'yı. İsteddiği anda görebileceği halde yaşaşmamıştı böyle bir şeye. Alyoşa için son derece çetin bimecelerdi bütün bunlar. Gruşenka yalnızca ona açılıyor, ondan akıl danışıyordu. Alyoşa ne söyleyeceğini şaşırıyordu bazan.

İçeri girdiğinde endişeliydi Alyoşa. Gruşenka evdeydi. Mitya'nın yanından döneli yarım saat oluyordu. Alyoşa'yı görünce, onu karşılamak için masanın yanındaki koltuktan aceleyle ayağa fırlamasından, Gruşenka'nın onu büyük bir sabırsızlıkla beklediğini anladı delikanlı. Masanın üzerinde bir deste kâğıt vardı. Gruşenka'nın koltuğunun karşısında, masanın öte yanındaki maroken kanepeye yatak serilmişti. Tatlı tatlı gülümsediği halde hasta, pek bitkin olduğu belli olan Maksimov pijamasıyla, başında takkesiyle uzanmıştı oraya. Evsiz barksız bu ihtiyar iki ay önce Mokroye'den birlikte döndükleri günden beri Gruşenka'nın evinde kalıyordu. O kötü havada gene Gruşenka'nın yanında sıırıslamak, dehşet içinde döndüğünde kanepeye çökmüş, sessiz sessiz, yalvaran, ürkek bir gülümseyişle Gruşenka'ya bakmaya başlamıştı. Sonsuz kederi, hastalığının başlangıcı olan üşmesi yüzünden Gruşenka geldiklerinin ilk yarım saatinde bir sürü telaş arasında hepten unutmuştu Maksimov'u. Neden sonra birden farketmişti onu, durup yüzüne dik dik bakmıştı: Adam acınacak, bitkin, şırıtıyordu ona. Gruşenka Fenya'yı çağırıp konuğa yemek getirmesini söylemişti. O gün hemen hiç kıpırdamamıştı yerinden Maksimov. Hava kararıp perdeleri çektiklerinde Fenya hanımına,

- Yoksa burada mı kalacak efendim? diye sormuştu.

- Evet, demişti Gruşenka, kanepeye bir yatak ser ona.

Gruşenka iyice sorup, adamcağızın gidecek yerinin gerçekten de olmadığını öğrenmişti; "Velinimetim bay Kalganov da bundan böyle yüzümü görmek istemediğini bildirdi, elime de beş ruble sıkıştırdı," diyordu. Gruşenka acı acı gülümseyerek, "Ne yapalım, burada kal bari" demişti. Onun bu gülümsemesi pek duygulandırmıştı ihtiyarı, ağlamaya başlamıştı. Yersiz yurtsuz yaşama da böylece postu sermişti Gruşenka'nın evine. Kızcağız hastayken bile gitmemişti bir yere. Fenya'yla annesi aşçı da kovmamışlardı onu, yemeğini zamanında vermeyi, kanepede yatağını hazırlmayı sürdürmüşlerdi. Sonraları alışmıştı bile ona Gruşenka. Mitya'yı ziyaretten clöndüğü zamanlar (daha doğru dürüst iyileşmeden başlamıştı onu ziyarete) üzüntüsünü unutmak için "Maksimuşka"yı karşısına alır, onunla çene çalardı. Zamanla, ihtiyarın görüldüğü kadar boş olmadığı da anlaşılmıştı.

Öyle ki, Gruşenka bazı konularda ondan akıl danışmadan edemiyordu. Her gün uğramayan, geldiğinde de pek kısa bir süre oturan Alyoşa'dan başka hemen hiç kimseyi almıyordu eve. İhtiyar tüccarı ağır hasta yatıyordu o sıralar. Kentte söyledikleri gibi "bir ayağı çukurda"ydı. Gerçekten de Mitya'nın yargılanmasından bir hafta sonra ölmüştü. Ölmeden üç hafta önce de, sonunun yakın olduğunu hissederek, oğullarını karıları, çocuklarıyla birlikte yukarı çağırmış, bir daha onu yalnız bırakmamalarını emretmişti. Gene o gün hizmetçilere Gruşenka'yı artık eve almamalarını, gelirse şöyle söylemelerini tembihlemişti: "Size uzun, mutlu bir ömür diliyor, onu unutmanızı emrediyor." Ama Gruşenka gene de her gün adam yollayıp sağlık durumunu öğrenmişti.

Gruşenka, Alyoşa'yı görür görmez elindeki kâğıtları fırlattı attı, sevinçe elini sıkarken,

- Sonunda gelebildin! diye haykırdı. Maksimuşka da belki gelmezsin diye korkutuyordu beni. Ah, ne çok gereklisin bana! Otur şu masanın yanına. Ne içersin, kahve mi?

Alyoşa masanın yanında sandalyeye otururken,

- Fena olmaz, dedi, karnım çok aç.

- Pekâlâ. Fenya, Fenya, kahve getir! diye bağırdı Gruşenka. Ne zamandır kaynıyor, seni bekliyor. Fenya börek de getir, sıcaklarından olsun. Aman Alyoşa, bu börekler yüzünden bir fırtına koptu bugün, anlatamam! Bugün cezaevine, ona götürdüm birkaç tane, inanır mısın, yüzüme fırlattı hepsini. Yere düşen bir tanesini de ayağıyla ezdi. "Gardiyana bırakacağın bunları, dedim. Akşama kadar alıp yemezsen karnını azgın öfken doyuruyor demektir!" Çıkıp geldim. Gene kavga ettik. Aklın alıyor mu bunu? Her gidişimde kavga ediyoruz.

Gruşenka heyecanla bir çırpıda anlatıvermişti bunları. Maksimov ürkmüştü, önüne bakarak gülümsüyordu. Alyoşa,

- Bugün niye kavga ettiniz? diye sordu.

- Ortada fol yok yumurta yokken! Düşün bir kez, Polonyalı'yı kıskanmaya başladı şimdi de: "Ne diye tutuyorsun o herifi? dedi. Bakmaya başladın ona demek?" Olur olmaz şeyden tutturuyor! Yatıp kalkıp beni kıskanıyor! Geçen hafta Kuzına'dan kıskandı.

- Polonyalı'dan haberi vardı ya.

- Vardı elbette. Ta baştan bugüne dek olan her şeyi biliyor, ama nedense bugün geldi heyheyleri. Ağzına geleni söylemeye başladı. Utanırım burada yinelemeye! Aptal! Tam ben çıkarken Rakitka geldi. Belki de Rakitka kıskırtıyordur onu, ne dersin?

Grkuşenka dalgındı. Alyoşa,

- Seni seviyor, hem de çok, dedi. Bu ara sinirleri de bozuk biraz.

- Daha da olmasın mı? Yarın duruşma var. Kendisine son sözümü söylemek için gitmiştim. Yarın olacaklardan müthiş korkuyorum çünkü Alyoşa! Sinirleri bozuk diyorsun, ya benimkileri bilsen... Polonyalı'yı takmış aklına! Ne aptal adam! Neyse ki Maksimuşka'dan kıskanmıyor.

Maksimov atıldı oradan:

- Karım pek kıskanırdı beni.

Gruşenka isteksiz gülümsedi.

- Seni mi? Kimden?

- Hizmetçi kızlardan.

- Sus şimdi Maksimov, canım burnumda zaten. Böreklerle de dik bakma öyle, vermem. Dokunuyor midene. İçki de yok. Bir de bu dert var başımda Alyoşa. Düşkünler evi sanki mübarek...

Gruşenka gülümsedi. Maksimov ağlamaklı,

- İyiliklerinize lâyık değilim ben, dedi, değersiz bir insanım. İyiliklerinizi benden daha değerli insanlara yaparsanız daha iyi olur.

- Herkesin bir değeri vardır Maksimuşka, kimin kimden daha değersiz olduğunu kestirmek olanaksızdır. Şu Polonyalı olmasaydı başımda hari, Alyoşa. Bugün o da hastalanmış. Ona da uğradım. İnadına börek yollayacağım ona bugün. Yollamıyordum, Mitya yolluyorsun dediği için inadına yollayacağım! Ah, bir mektup daha getiriyor Fenya! Polonyalılarıdır, para istiyorlardır gene!

Gerçekten de *pane* Mussyaloviç'tendi mektup: Her zamanki gibi lafı uzatarak, üç ruble borç istiyordu. Mektuba, borcunu üç ay içinde ödeyeceğini bildiren bir senet ilişikti. Seneti *pane* Vrublevski de imzalamıştı. İyileşmesinden hemen sonra -iki haftadan beri- peşpeşe gelmeye başlamışlardı. O hasta yatarken iki Polonyalı'nın birçok kez uğrayıp sağlık durumunu sorduklarından da haberdardı Gruşenka. İlk mektup pek uzundu. Sol üst köşesinde Polonyalı'nın adı soyadı yazılı büyük boy bir dosya kâğıdı gereksiz, anlaşılmasız bir sürü lafla doldurulmuştu. Öyle ki, Gruşenka yarısına kadar okuyup bir şey anlayamayınca gerisini okumadan kaldırıp atmıştı onu. Zaten mektupla uğraşacak durumu da yoktu. Devrisi gün ikinci mektup gelmişti. Bu kez *pane* Mussyaloviç, çok acele iki bin ruble istiyordu. Gruşenka bu mektuba da karşılık vermemişti. Sonra mektuplar birbiri peşinden gelmeye başlamıştı. Günde bir mektup geliyordu. Hepsi de cafcıflı bir dille yazılmış mektuplardı bunların. Ne var ki, borç istenen para giderek yüz rubleye, sonra yirmi beşe, daha sonra on rubleye düşmüş; en sonunda da Gruşenka; Polonyalıların ikisi için bir ruble ödünç istedikleri bir mektup almıştı. Mektuba ikisinin de inzaladığı bir senet de ekliydi. Gruşenka'ya dokunmuştu bu, hemen kaldıkları

eve koşmuş, ikisini de korkunç bir sefalet içinde bulmuştu: Ne yiyecekleri vardı, ne yakacakları, ne de sigaraları. Ev sahibi kadına gırtlaklarına kadar borçlanmışlardı. Mokroye'de Mitya'dan yürüttükleri iki yüz rubleyi nasılsa hemen eritmişlerdi. Polonyalıların onu pek ki-birli, kendilerini beğenmiş tavırlarla karşılamaları şaşırtmıştı Gruşenka'yı. Yalnızca gülümsemiş, "ilk gözağrısına" on ruble vermişti. Bunu olduğu gibi gidip, gülerek Mitya'ya da anlatmıştı. O zaman kıskanmamıştı Mitya... Ne var ki, Polonyalılar o gün bugündür habire mektup yazıyor, para istiyorlardı. Gruşenka da her keresinde birkaç ruble yolluyordu. Mitya bugün birden kıskanmıştı...

Gruşenka telaşlı telaşlı,

- Aptal gibi ona da uğradım, diye anlatmaya başladı. Mitya'ya giderken bir bakayım dedim. Çünkü hasta... Gülerek anlatıyordum Mitya'ya: "Düşün bir kez, benim *pane* eski şarkıları söylemeye kalktı bana genc... duygulanıp, onunla gideceğimi sanıyor budala." Açtı ağzını yumıdı gözünü... Verdim kararımı, börek yollayacağım Polonyalılara! Fenya, genc o kızla mı yollamışlar mektubu? Al şu üç rubleyi, ver ona, bir kâğıda birkaç börek sar, götürsün. Alyoşa sen de söyle Mitya'ya, onlara börek yolladığımı, unutma sakın.

Alyoşa gülümseyerek,

- Dünyada söylemem, cledi.

Gruşenka acı acı gülümsedi.

- Üzüleceğini mi sanıyorsun? İnadına kıskançlık numaraları yapıyor, yoksa umursadığı yok beni.

- Ne demek inadına?

- Çok aptalsın Alyoşa'cığım. O kadar zeki olduğun halde, şu işlerden hiç anlamıyorsun. Gücendiğimi, beni kıskanması değil, asıl kıskanmasa gücenirdim. Huyum kurusun. Beni kıskanıyor diye hiç kimseye kızmam, ben de son derece kıskancım çünkü. Canımın sıkıldığı, beni sevmemesi, kıskançlık numarası yapmasıdır. Bunu anlamayacak kadar aptal değilimdir! O Katka denilen kızıdan söz etti bana: Ne iyi bir insanmış da, onu kurtarmak için duruşmada bulunmak üzere Moskova'dan bir doktorla Petersburg'dan ünlü, bilgili bir avukat getirtmiş de... Yüzüme karşı o kızı övdüğüne göre onu seviyor demektir, utanmaz adam! Hem suçlu hem güçlü: "Benden önce Polonyalı'yla dostsun, öyleyse Katka'yla aramda geçenlere karışamazsın," diyor. Yavuz hırsız diye böylesine derler işte! Bütün suçu benim üzerine yıkmak sevdasında. Söylüyorum sana, mahsus parladı, mahsus, sırf beni... Gruşenka sonunu getiremedi, mendiliyle yüzünü kapayıp hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başladı. Alyoşa, kararlı,

- Katerina İvanovna'yı sevmiyor ağabeyim, dedi.

Gruşenka mendili indirdi, öfke dolu bir sesle,

- Sevip sevmediğini yakında öğreneceğim, dedi.

- Sevimli, sakın bir neşeyle kaplı yüzünün birden allak bullak olması pek üzmüştü Alyoşa'yı. Gruşenka,

- Bırakalım artık bu konuyu! diye haykırdı. Zaten bunun için çağırmadım seni. Alyoşa, bir tanem, yarın ne olacak acaba? Beni mahveden bu işte! Bir beni mahvediyor hem! Bakıyorum, hiç kimsenin umurunda değil yarın ne olacağı, hiç kimsenin! Sen merak ediyor musun bari? Yarın duruşma var! Anlat bana, ne karar verecekler sonunda? Uşak öldürdü onu, evet uşak! Tanrım! Uşağın yerine ona mı ceza verecekler, hiç kimse savunmayacak mı onu? Uşağa dokundukları bile yok, değil mi?

Alyoşa dalgın,

- Birkaç kez sıkı sorguya çektiler, dedi, sonunda cinayeti onun işlemediği kanısına vardılar. Şimdi çok hasta. O zamanki sara nöbetinden beri bir türlü düzelemedi. Gerçekten de kötü durumu.

- Ne yapsak acaba! Bir de sen gidip konuşsan şu avukatla Alyoşa, her şeyi olduğu gibi anlatsan ona. Söylediklerine bakılırsa Petersburg'dan üç bin rubleye gelmiş adam.

- Üçümüz verdik bu parayı: Ben, ağabeyim Ivan, bir de Katerina İvanovna. Doktoru ise iki bin rubleye Katerina İvanovna kendi getirtti. Avukat Fetükoviç daha çok isterdi aslında. Rusya'nın bütün gazeteleri, dergileri bu davayı izledikleri için adı duyulsun diye razı oldu bu paraya. Dün gördüm onu.

Gruşenka heyecanlı,

- Ee, anlattın mı ona durumu? diye haykırdı.

- Dinledi beni, ama hiçbir şey söylemedi. Yalnız "dosyaları inceledikten sonra bir şeye inandım," dedi. Benim anlattıklarımı da dikkate alacağına söz verdi.

- Neye inanmış bakalım? Ah, hepsi dalaverecidir bunların! Mahvedecekler onu! Peki, doktoru, doktoru niçin getirtmiş seninki?

Alyoşa gülümsedi,

- Bilirkişi olarak. Ağabeyimin deli olduğunu, cinayeti kendini kaybettiği bir anda işlediğini kanıtlamak istiyorlar. Ama ağabeyim razı olmuyor.

Gruşenka,

- Ah, babasını o öldürmüşse doğrudur bu! diye bağırdı. Deliydi o günler, çıldırmıştı, bendim buna neden, ben! Ama o öldürmedi, katil değildir o! Nedense herkes onun öldürdüğüne inanıyor. Fenya'nın tanıklığında bile sözde o öldürmüş gibi bir hava var. Bütün kent ona karşı!

Alyoşa üzgün,

- Evet, dedi, aleyhinde tanıklık eden çok.

- Ya Grigori, Grigori Vasiliç'e ne dersin! Kapı açıktı diyor da başka bir şey demiyor. Görmüş, açılmış kapı, kendim gittim konuştum onunla, katır gibi diyor. Üstelik ağzını da bozdu!

- Evet, dedi Alyoşa, ağabeyimin aleyhine olan en güçlü iddia de bu sanırım.

Gruşenka aşırı telaşlı, esrarlı bir tavırla birden,

- Mitya'nın deli olmasına gelince, diye başladı, şimdi de farkı yok deliden. Bak Alyoşa'cığım, çoktandır söylemek istiyordum bunu sana: Her gün biraz daha şaşırtıyor beni. Söyler misin, nelerden söz etmeye başladı son zamanlarda? Konuşuyor, durmadan konuşuyor, hiçbir şey anlamıyorum dediklerinden. Çok derin konulardan söz ediyor, aptal olduğum için anlayamıyorum diye düşünüyorum. Bir bebedir tutturdu... ne bebesiye, "niçin mutsuz bebe?" diyor. "O bebe için Sibirya'ya da gideceğim. Ben öldürmedim babamı, ama gitmek gerek Sibirya'ya!" Hangi bebekten söz ediyor, anlayamadım. Ağlamaya başladım, pek içli anlatıyordu çünkü, hem anlatıyor, hem ağlıyordu. Birden öptü beni, haç çıkararak kutsadı. Açıkla bunu bana Alyoşa, "bebe" dediği nedir, söyle bana!

Alyoşa gülümsedi.

- Neden pek dadandı ona Rakitin? Ama... Rakitin'le ilgisi yok bunun. Dün uğrayamadım ona, bugün gene gideceğim.

- Evet, Rakitin'le ilgisi yok, İvan Fyodoroviç bulandırıyor kafasını, sık sık gidiyor cezaevine...

Birden sustu Gruşenka. Alyoşa şaşkın şaşkın bakıyordu yüzüne.

- Öyle mi? Doğru mu bu? Oysa Mitya İvan'ın ona hiç uğramadığını söyledi bana.

Gruşenka birden kızdı. Bozulmuştu.

- Eh... böyleyim işte ben! diye haykırdı! Ağzımda bakla ıslanmaz ki! Dur Alyoşa, dinle beni, bu kadarını söyledikten sonra her şeyi anlatayım daha iyi: İki kez gitti Mitya'yı görmeye. Moskova'dan aceleyle geldiğinde bir uğradı -ben yatağa düşmemiştim daha- bir de geçen hafta. Cezaevine uğradığını, sana, hatta hiç kimseye söylememesini sıkı sıkı tembih etmişti Mitya'ya.

Bu haberin Alyoşa'yı pek şaşırttığı belliydi. Ağır ağır,

- İvan ağabeyim Mitya'nın işinden hiç söz etmiyor bana, dedi. Zaten bu son iki aydır pek az konuşuyor benimle. Ona her gidişimde beni gördüğüne canı sıkılmış gibi karşılıyor... Ben de üç haftadır uğramıyorum. Hım... Bir hafta önce gittiğine göre... gerçekten de garip bir değişiklik var Mitya'da bu son hafta...

Gruşenka kaptı sözü birden:

- Hem de ne değişiklik! Bir sır var aralarında! Mitya söyledi bunu bana, hem biliyor musun, Mitya'nın huzurunu kaçırın bir sır bu. Oysa eskiden pek neşeliydi, gerçi şimdi de neşeli ya, başını sallayarak odanın içinde dolaşmaya, sağ eliyle şakağındaki saçları çekiştirmeye başladığında huzursuz olduğunu hemen anlıyorum... alıştım artık!.. Ne neşeliydi bir hafta öncesine kadar. Doğrusu şimdi de neşeli ya!

- Sinirleri bozuk demiştin ama?

- Evet, hem sinirleri bozuk, hem de neşeli. Bir bakıyorsun sinirli, bir dakika sonra gülüyor. Sana bir şey söyleyeyim mi Alyoşa, şaşıyorum ona: Önünde öylesine korkunç günler onu bekliyorken, en küçük bir şeye çocuk gibi kahkahalarla güldüğü oluyor.

- İvan'ın uğradığını bana söylememeni tembihlediği doğru mu sana? Söyleme, dedi mi?

- Elbette. Mitya en çok senden çekiniyor. Aralarında bir sırrın olduğunu kendiliğinden söyledi bana... Alyoşa'cığım, canımın içi, git, bu sırrın ne olduğunu öğren bana -birden yalvarmaya başladı Gruşenka- uğursuz kaderimi öğrenmeme yardım et! Bunun için çağırdım seni.

- Bu sırrın seninle ilgili olduğunu mu sanıyorsun? Öyle olsaydı sana anlatmazdı.

- Bilmiyorum. Belki de açılmak istiyordur bana da, cesareti yoktur. Tutuyordur kendini. Evet bir sır var ama bunun nasıl bir şey olduğunu bilemiyorum.

- Ne olabilir sence?

- Ne mi olabilir? Bence sonum geldi demektir. Üçü birlik olup - Katka da onlaradır - hazırladılar sonumu. Her şey o Katka'nın başının altından çıkıyor. "Ne iyi bir insandır...", demek ben öyle değilim. Önceden haberdar ediyor beni, uyarıyor. Beni bırakmayı düşünüyor, sır bu işte! Üçü birlikte karar verdiler buna: Mitya, Katka, bir de İvan Fyodoroviç. Alyoşa, ne zamandır sormak istiyordum sana: Geçen hafta İvan'ın Katka'yı sevdiğini söyledi bana. Bu yüzden sık sık gidiyormuş ona. Doğru mu bu? Yalan söyleme ne olur!

- İstesen de söylemem zaten. İvan'ın Katerina İvanovna'yı sevdiğini sanmıyorum.

- Ben de öyle tahmin etmiştim! Utanmaz adam yalan söylüyor bana. Sonra suçu benim üzerime atabilmek için de kıskanına numaraları yapıyor. Aptalın biridir zaten, hemen belli eder içini... Ama göstereceğim ona: gününü, göstereceğim! "Katil olduğuma inanıyorsun," diyor... bana söylüyor bunu, aklısıra sitem ediyor! Ne hali varsa görsün! Ama durun hele, mahkemede hakkından geleceğim o Katka denen kızın! Öyle bir şey söyleyeceğim ki... Bilirim ben ne söyleyeceğimi!

Gene acı acı ağlamaya başladı Gruşenka. Alyoşa ayağa kalktı,
- Sana kesin olarak iki şey söyleyebilirim Gruşenka, dedi, birincisi: Seni seviyor, dünyada en çok sevdiği insan sensin, senden başka da hiç kimseyi sevmiyor. Buna inan. Biliyorum, çok iyi biliyorum bunu. Sonra: Sırrını öğrenmeye çalışmayacağım ondan. Bugün konuyu kendisi açarsa da öğrendiklerimi sana anlatacağıma söz verdiğimi söyleyeceğim kendisine. Gene de anlatırsa, bugün sana uğrar, anlatırım. Yalnız... öyle sanıyorum ki... Katerina İvanovna'nın ilgisi yok bununla, bambaşka bir sır var ortada. Yüzde yüz öyle. Katerina İvanovna ile ilgili olduğunu sanmam, hiç benzemiyor çünkü. Hadi şimdilik hoşçakal.

Alyoşa, hâlâ ağlayan Gruşenka'nın elini sıktı. Delikanlı sözlerinin pek etkili olmadığını, Gruşenka'yı istediği gibi avutamadığının farkındaydı. Ama gene de içini dökmüş, üzüntüsünü biraz dağıtmıştı. Onu bu durumda bırakıp gitmek istemiyordu, ama acele etmek zorundaydı da. Çok işi vardı daha.

2

HASTA AYAK

Birinci işi bayan Hohlakova'nın evindeydi. Oradaki işini çabucak bitirip bir an önce Mitya'yı görmeye gitmek için acele ediyordu. Üç haftadır hastaydı bayan Hohlakova: Nedense bir ayağı şişmişti. Gerçi yatmıyordu ya, gene de gündüzleri, üzerinde gözalıcı, zarif sabahlığı, odasındaki kanepede uzanıyordu. Alyoşa bir gün masum bir gülümsemeyle, bayan Hohlakova'nın hastalığına bakmadan, son zamanlarda pek şıklaştığını geçirmişti içinden: Çeşit çeşit başlıklar, fiyonglar, kolsuz, yakasız açık bluzlar çıkmıştı ortaya. Bunun nede-ninin farkındaydı Alyoşa, ama önemsiz şeyler sayarak üzerinde durmuyordu. Son iki aydır bayan Hohlakova'nın konukları arasına genç Perhotin de katılmıştı. Dört gündür hiç uğramamıştı oraya Alyoşa. Önce Liza'nın yanına gitmek istiyordu. Çünkü işi onun yanındaydı: Liza dün hizmetçi kızı yollayıp Alyoşa'yı "çok önemli bir iş için" acele çağırmıştı. Birtakım nedenlerle Alyoşa'yı da pek ilgilen-diriyordu bu. Ne var ki, Alyoşa hizmetçi kızla Liza'ya haber yolladığında bayan Hohlakova -kimden duymuşsa duymuş- onun geldiğini öğrenince, "bir dakika için odasına kadar" çağırtmıştı onu. Alyoşa önce annenin isteğini yerine getirmeyi daha uygun buldu: Yoksa Liza'nın yanındayken ikide bir haber yollayacak, rahat vermeyecekti onlara. Bayan Hohlakova süslenmiş püslenmiş, kanep-

sinde yatıyordu. Pek heyecanlı olduğu belliydi. Alyoşa'yı sevinç çığlıklarıyla karşıladı.

- Yüzyıllar oldu sizi görmeyeli, yüzyıllar! Bir haftadır gelmiyorsunuz, insaf yok mu sizde! Ah, dört gün önce buradaydınız değil mi? Salı günü. Doğru Lise'nin yanına gidecektiniz, biliyorum... ben duymayayım diye de parmaklarınızın ucuna basa basa, sessizce... Ah sevgili Aleksey Fyodoroviç, beni ne kadar üzüyor bilemezsiniz! Ama bırakalım şimdi bunu. Gerçi önemli olan bu, ama sonraya bırakalım gene de. Sevgili Aleksey Fyodoroviç, kızım Liza'yı size emanet ediyorum. Zosima dedenin ölümünden sonra -toprağı bol olsun (Bayan Hohlakova haç çıkarttı)- evet onun ölümünden sonra bir keşif olarak görüyorum sizi karşımda, oysa bu yeni kıyafetiniz de pek yakışıyor. Nerede buldunuz o terziyi? Ama önemli olan bu da değil şimdi, sonraya bırakalım. Size bazan Alyoşa dediğim için bağışlayın beni, yaşlı bir kadının ben, kusuruma bakılmaz (cilveli cilveli gülümsedi balan Hohlakova), ama bundan da sonra söz edeceğiz. Önemli olanı unutmamalıyım. Lafı uzatırsam uyarın beni lütfen. "Ya önemli olan?" diye sorun. Hoş şu anda neyin önemli neyin önemsiz olduğunu bilecek durumda değilim ya! Lise sizinle evleneceği üzerine verdiği sözü -çocukça sözü, Aleksey Fyodoroviç- bunun hasta, günlerini koltuğunda oturarak geçiren bir kız çocuğunun -şükür şimdi yürüyebiliyor- düşünmeden verdiği bir söz olduğunu siz de anlamıştınız elbette... Katya'nın Moskova'dan şu şanssız ağabeyiniz için getirttiği doktor... şey, ağabeyiniz yarın... Neyse açmayalım şimdi bunu! Yarını düşündükçe fena oluyorum! Daha çok da meraktan... Söylemek istediğim, bu doktor dün bizdeydi, Lise'yi de muayene etti... Vizite ücreti elli ruble verdim ona. Hayır, bu da değildi anlatacağım, bu da değildi... Görüyorsunuz ya, büsbütün şaşırdım. Çok acele ediyorum. Niçin acaba? Bilmiyorum. Beynim durdu artık. Kafanın içi karınakarışık. Canınız sıkılıp kaçacaksınız diye korkuyorum, oysa ne sabırsızlıkla bekliyordum sizi. Aman Tanrım! Oturmuş kafanızı şişiriyorum, önce kahvemizi içelim... Yuliya, kahve getirin, Glafira, kahve!

Alyoşa teşekkür etti, biraz önce içtiğini söyledi.

- Nerede?

- Agraftena Aleksandrovna'da.

- O... o kadının evinde mi? Ah, kaç kişiyi mahvetti şu kadın! Ama şimdi düzelmiş diyorlar. Geç de olsa... Zamanında yapmalıydı bunu, artık neye yarar? Susun Aleksey Fyodoroviç, bir şey söylemeyin, söyleyecek o kadar çok şeyim var ki, böyle giderse hiçbirini söyleyemeyeceğim... Korkunç bir duruşma olacak... gideceğim, kesinlikle gideceğim, hazırlığımı yaptım zaten, koltuğumla götürecekler beni, otu-

rabiliyorum da artık, yanımda adamlarım olacak. Hem biliyor musunuz, ben de tanığım. Ne söyleyeceğim, nasıl konuşacağım, hiç bilmiyorum! Önce yemin etmek gerekiyor değil mi?

- Evet, ama sanmam ki gidebilesiniz.

- Oturabiliyorum ama. Öf, hep şaşırtıyorsunuz beni! Bu dava, bu korkunç olay bir gün gelecek unutulup gidecek. Suçlular Sibiry'a'yı boylayacak, ötekiler evlenecek... her şey değişecek, yıllar sonra, hepsi ihtiyarlayacak, ölümü beklemeye başlayacaklar. Neyse, yorulduum artık. *Cette charmante personne*¹ Katya bütün umutlarını kırdı: Ağabeyinizin peşinden Sibiry'a'ya gidecek, öteki ağabeyiniz de onun peşinden... komşu kentte yaşayacak orada, hepsi birbirine acı çektirip duracaklar... Aklım almıyor bunu! İşin önemli yanı Petersburg ve Moskova gazetelerinin birçok kereler yazması aynı şeyi. Ah evet, düşünün bir kez, benim de ağabeyinizin "yakın dostu" olduğumu yazdılar. Asıl çirkin olanını söylemek istiyorum. Düşünün bir kez, düşünün!

- Olamaz! Hangi gazete yazdı?

- Şimdi göstereceğim. Dün geçti elime. Bakın, Petersburg'da çıkan "Dedikodu" gazetesinde. Bu yıl çıkmaya başladı bu gazete. Çok severim dedikoduyu, onun için abone oldum, ama başıma dert almışım da farkında değilim. Aldım ağzımın payını dedikodudan... Bakın burada, okuyun.

Bayan Hohlakova yastığının altında sakladığı bir gazete sayfasını Alyoşa'ya uzattı.

Kadıncağz pek heyecanlı, bitkindi. Kafasının içi gerçekten de karmakarışık olabilirdi. Kadıncağzı pek üzebilecek tuhaf bir gazete haberiye bu. Ama -belki de sevinilecek bir durumdu- bayan Hohlakova kafasını toparlayamayacak kadar heyecanlıydı. Bu yüzden bir dakika sonra gazeteyi bile unutulabilir, bambaşka bir konuya atlayabilirdi. Bu korkunç davayı Rusya'da duymayan kalmadığını Alyoşa hanidir biliyordu. Ama Tanrım, son iki aydır ağabeyi ile, Karamazov'larla, hatta kendisiyle ilgili birçok doğru haber arasında ne çok yalan yanlış, insanı dehşete düşüren haber, yazı okumuştum. Hatta bir gazete onun, ağabeyinin işlediği cinayetten sonra korkusundan manastıra çekildiğini, işi keşişliğe döktüğünü yazmıştı. Bir başkası bu iddiayı reddetmiş, tam tersini, onun Zosima dedesiyle birlikte manastırdan "kirişi kırdıkları" balonunu savurmuştu. "Dedikodu" gazetesinde ise bu haber şu başlıkla veriliyordu: "Skotoprignyevsk'ten (evet, ne yaparsanız ki Skotoprignyevsk'tir* küçük kentimizin adı: Şimdiye dek sakladım bunu) Karamazov'ların davasıyla ilgili son haberler." Kısa bir

1 Şu güzeller güzeli.

(*) Rusça "hayvan pazarı" anlamına gelir - ç.n.

haberdi bu, bayan Hohlakova'dan hiç söz edilmiyordu. Zaten isim verilmiyordu. Yalnızca, böylesine gürültüyle yargılanmasına hazırlanılan küstah, toplumda asalak geçinen, gerici emekli yüzbaşının, zamanını başkalarının karısının kızının peşinde koşarak geçiren, bazı "yalnızlıktan patlayan hanımefendiler" üzerinde büyük etkisi olan bir çapkın olduğu yazılıyordu. Sözde, yetişkin bir kızı olduğu halde hâlâ gençlik sevdasında bir "patlayan dul" öylesine kaptırmıştı ki kendini bu etkiye, cinayeti işlemesinden iki saat önce yüzbaşıya, onunla birlikte hemen altın aramaya gelmesi için üç bin ruble önermiş ona. Ne var ki, canavar yalnızlıktan patlayan kırkılık hanımenfedisiyle Sibiry'a'ya gitmektense, üç bin ruble için babasını öldürmeyi yeğlemiş. Okuyucuyu heyecanlandırmak amacıyla kaleme alınan bu yazının; baba katillliğini ve eski kölelik yasasını yeren parlak sözlerle sona erdiğini söylemeye bilmem gerek var mı... Alyoşa yazıyı okuduktan sonra kâğıdı katladı, bayan Hohlakova'ya geri verdi. Hohlakova,

- Benden başkasi olamaz bu! diye kekeledi, cinayeti işlemesinden bir saat önce ben altın aramaya gitmesini söyledim ona. "Kırkılık hanımefendisi" ha! Aklımın ucundan bile geçse barı! Mahsus yapı bunu! Tanrı bağışlasın onu, ben de bağışlıyorum, ama şey... bunu kimin yaptığını biliyor musunuz? Dostunuz Rakitin.

- Olabilir, dedi Alyoşa. Gerçi duymadım ya, olabilir...

- Ondan başkası değildir! Kovdum onu... Bu olayı biliyorsunuz zaten, değil mi?

- Evinize bir daha gelmemesini bildirdiğinizi duydum, ama bunu niçin yaptığınızı söylemediniz bana.

- O söylemiştir ama! Benim için ağzına geleni söylüyor değil mi?

- Evet. Zaten herkes için ağzına geleni söyler o. Ama onu niçin evinize istemediğinizi söylemedi bana. Zaten pek seyrek görüşüyoruz. Dost da sayılmayız.

- Eh, ne yaparsın, her şeyi anlatacağım size, itiraf edeceğim. Çünkü belki benim de suçlu olabileceğim bir nokta var burada. Ama çok, pek küçük bir noktadır bu, öyle ki belki hiç yoktur.

Bayan Hohlakova'nın yüzü birden cilveli bir anlatımla kaplandı, dudaklarında esrarlı, tatlı bir gülümseme belirdi:

- Bakın canım, görüyorsunuz ya, benim içimde de kuşku var... kuşuruma bakmayın Alyoşa, anneniz sayılırım... ah, hayır, hayır, şu anda babam yerindesiniz... çünkü annenin falan işi yok burada şimdi... Ha Zosima dedenin önünde günah çıkarıyorum ha sizin, farketmez. Evet, demin keşiş dedim size çünkü... bu zavallı delikanlı, dostunuz Rakitin (ne yapsam Tanrım! Kızamıyorum ona! Kızıyorum, öfkeleniyorum, ama çok değil) Söylemek istediğim, bu akli havalarda deli-

kanlı birden... düşünün bir kez... bana âşık olmak esti aklına galiba. Çok sonra farkettim bunu. Başlangıçta, yani bir ay önce, eskiden beri tanıştığımız halde, birden ziyaretlerini sıklaştırdı bize. Hiçbir şeyin farkında değildim... birden aylır gibi oldum, hayretle farkına vardım durumun. Alçakgönüllü, sevimli, değerli bir genç memur Pyotr İlyiç Perhotin'i iki aydır evime kabul ettiğimi biliyorsunuz. Birçok kereler gördünüz onu burada. Değerli, ağırbaşlı bir insan olduğu doğru değil mi? Üç günde bir geliyor (her gün gelse ne olur sanki), her zaman pek sık giyiniyor. Sizin gibi zeki, alçakgönüllü gençleri severim Alyoşa. O da çok zeki, öyle güzel konuşuyor ki, yükselmesi için elimden geleni yapacağım. Geleceğin diplomatıdır. O korkunç gece bana gelmekle ölümden kurtardı beni. Sizin Rakitin ise bir pasaklı ki sormayın, bir oturuşu var... anlayacağınız, yavaş yavaş durumu belli etmeye başladı bana, bir keresinde de giderken birden öyle sıktı ki elimi... Tam o elimi sıkarken de bacağıma bir şey oldu. Pyotr İlyiç'i daha önce de görürdü burada. İnanır mısınız, hep hırpalardı onu, hiç aman vermezdi adamcağıza, yüzüne karşı birşeyler homurdanıp dururdu. Biraraya geldiklerinde ikisine bakıp bakıp gülüyordum. Bir gün yalnız oturuyordum odamda, hayır hayır, oturmuyor da yatıyordum, Mihail İvanoviç geldi, inanır mısınız hasta ayağıım üzerine yazdığı pek kısa bir şiir getirdi. Hasta ayağıını şiirle anlatmış. Durun, nasıldı.

Ah bu ayak, ayakcık

Sızlıyormuş birazcık...

Böyle bir şeydi işte, -şiir tutamam aklında hiç-, saklıyorum onu. Sonra gösteririm size. Gerçekten pek nefis bir şey. Hem biliyor musunuz, yalnızca ayağıından söz etmiyor, aynı zamanda öğretici de, parlak, bir anlamı var. Ne yazık ki unuttum, albümümde saklıyorum. Teşekkür ettim kendisine. Pek heyecanlanmıştı. Tam o anda Pyotr İlyiç geldi: Mihail İvanoviç'in yüzü birden değişti. Pyotr İlyiç'in geldiğine kızdığı belliydi. Çünkü şiiri verdikten sonra birşeyler söylemek niyetindeydi bana, gözümünden kaçmadı bu, ama tam ağzını açacağı anda Pyotr İlyiç girmişti içeri. Şiiri hemen Pyotr İlyiç'e uzattım, ama kimin yazdığını söylemedim. Şiiri kimin yazdığını hemen anladığına eminim. Bugüne kadar itiraf etmiyor, anlamadığını söylüyorsa da, hiç kuşku yok bundan. Mahsus böyle diyor. Şiiri okur okumaz kahkahayı bastı Pyotr İlyiç, eleştirmeye başladı: "Beş para etmez bir şiir, diyordu, bir papaz okulu öğrencisi yazmış olacak!" Öyle heyecanlı konuşuyordu ki anlatamam! Sizin ki güleceğine birden parladı... Ama Tanrım, birbirine girecekler sandım: "Ben yazdım bunu diye bağırды. Alay olsun diye yazdım, çünkü şiir yazmayı aşağılık bir uğraş

sayarım... Ama benim şiirlerim güzeldir. Kadın bacakları yüzünden Puşkin'inizin anıtını dikmek istiyorlar. Oysa benim şiirlerim tezlidirler: Gericinin birisiniz siz, ne anlarsınız bundan. Duygudan yoksunsunuz, günümüzün ilerici, aydın düşünceleriyle hiçbir ilişkiniz yok, toplumca yükselmenin bir anlamı yok sizin için. Sadece bir memursunuz, rüşvet almaktan başka bir şeye ermez aklınız!" Bağırıp çağırmaya başladım, yalvarıyordum onlara. Ama öyle yürekli, mert bir insan ki şu Pyotr İlyiç... birden ciddileşmişti: Yüzüne alaylı alaylı bakıyor, dinliyordu. Özür diledi: "Bilmiyordum... dedi. Sizin yazdığınızı bilseydim böyle söylemez, överdim şiirinizi... Ozanlar pek sinirli olur derler..." Anlayacağınız, gayet ciddi bir tavırla alay ediyordu onunla. Alay ettiğini sonra kendisi söyledi bana, oysa ben de ciddi söylüyor sanmıştım. Tam şimdi sizin karşınızda uzanıyor gibi uzanıyordum burada. Kendi kendime düşünüyordum: "Evimde konuğuma kaba bir tavırla bağırdığı için Mihail İvanoviç'i kovsam ayıp olur mu acaba?" İnanır mısınız, yattığım yerde gözlerimi kapamış, düşünüyordum: "Ayıp olur mu acaba?" bir türlü kesin yanıt veremiyordum bu soruya. Acı, müthiş acı veriyordu bana bu, yüreğim duracakmış gibi çarpıyordu, "bağırsam mı acaba?" diye geçiriyordum içimden. İçimden bir ses "bağır," diyor; başka bir ses de "sakın ha bağırma!" diye fısıldıyordu kulağıma. Birden bir çılgılık atıp bayıldım. Bir patırtıdır koptu evin içinde tabii. Ayağa kalkıp şöyle dedim Mihail İvanoviç'e: "Bunu söylemek üzüyor beni ama, sizi bir daha evimde görmek istemediğimi bildirmek zorundayım." Kovdum gitti. Ah Aleksey Fyodoroviç! Davranışımın çok kötü olduğunu biliyorum, saçmaladım o anda, kızdığım falan yoktu ona, böyle bir sahnenin hoş olacağını sandım... İnanır mısınız, yapmacık hiçbir yanı da yoktu bu sahnenin, çünkü ağlamaya bile başlamıştım birden. Birkaç gün daha ağladım, sonra bir akşam yemeğinden kalkınca her şeyi unuttuverdim. İki haftadır uğramıyor bize. "Yoksa artık hiç mi gelmeyecek?" diye düşünüyordum. Dün de böyle düşünüyordum ki, akşamüzeri bu "dedikodu" geldi. Okuyunca dilim damağım kurudu. Ondan başka kim yazmış olabilir bunu. O gün eve gidince oturup döşenmiştir. Amma da konuşuyorum Alyoşa, değil mi? Gerekli olan konuya bir türlü gelemedim! Ağzım kendi kendine konuşuyor sanki!

- Bir an önce ağabeyimin yanına gitmeliyim, diye kekeledi Alyoşa.

- Elbette, elbette! İyi ki anımsattınız! Söyler misiniz, tehevvr nedir?

Alyoşa şaşırmişti,

- Tehevvr mü? diye sordu.

- Adli tehevvr. Her çeşit suçu affettirirmiş. Suçunuz nasıl bir suç olursa olsun, hemen affettiriverirmiş sizi.

- Neden söz ediyorsunuz?

- Şunu söylemek istiyorum: Bu Katya... Ah, çok iyi bir kızdır o, ama kimi sevdiğini anlayamıyorum bir türlü. Geçen gün buradaydı, o kadar uğraştım, söyletemedim. Üstelik pek açılmıyor bana artık. Anlayacağınız, hep benim sağlığımdan söz ediyor, başka bir konuya yaklaştığı yok. Hatta öyle bir tavır takınıyor ki, "ne haliniz varsa görün..." diyorum kendi kendime bazen. Tehevvür dedikleri böyle bir şeymiş işte. Doktor da bunun için gelmiş. Doktorun geldiğinden haberinizi var mı? Nasıl olmaz, siz getirttiniz onu, yani siz değil de Katya. Delilerden anlayan doktorlardanmış... Her şeyi Katya yapıyor zaten! Bakın nasıl oluyormuş: Hiç de deli olmayan bir insan birden tehevvüre kapılabiliyormuş... Dmitri Fyodoroviç de tehevvüre kapılmış olmalıymış. Bunu şu yeni mahkemeler çıkardılar, tehevvürü yani... Yeni mahkemelerin soylu bir buluşuymuş. Doktor bana da geldi, o akşam ne olup bittiğini, sordu, altın madeni üzerine bilgi aldı. O andaki halinin nasıl olduğunu falan öğrenmek istiyordu. Tehevvüre kapılmıştı elbette: Girer girmez para da para diye tutturmuştu. Üç bin ruble verin bana diye bağırmaya başlamıştı... sonra da koşarak gidip babasını öldürdü. Öldürmek istemiyorum, öldürmek istemiyorum, diyordu, ama öldürdü. İşte bunun için affedecekler onu, istemeyerek öldürdüğü için.

Alyoşa biraz sert,

- Zaten o öldürmedi, dedi.

Gittikçe sabırsızlanıyor, huzuru kaçıyordu.

- Biliyorum, ihtiyar Grigori öldürdü onu...

- Hangi Grigori? diye haykırdı Alyoşa.

- Hangi Grigori olacak. Dmitri Fyodoroviç kafasına vurunca yere düştü, biraz sonra kalkıp pencerenin dibine gitti, kapıyı açık görünce girip öldürdü Fyodor Pavloviç'i.

- Peki ama niçin?

- Tehevvür... Ayağa kalkınca tehevvüre kapıldı, gidip, kafasına vuran insanın babasını öldürdü. "Ben öldürmedim," diyor, belki de anımsamıyordur. Ama bir şey söyleyeyeyim mi size: Dmitri Fyodoroviç öldürmüş olsa çok daha iyi olacaktı. Zaten o öldürdü, Grigori diyorum ya, aslında Dmitri Fyodoroviç öldürdü onu, böylesi daha iyi oldu! Ah, yanlış anlaşılmasın, baba katili oldu diye iyi demek istemiyorum. Evlat, ana babasını sevmek, saymak zorundadır. Ama onun öldürmesi gene de iyi oldu, çünkü o zaman dövünmeniz için bir neden kalmıyor ortada demektir: Çünkü kendini bilmeden, daha doğrusu, bilerek de, ne yaptığının farkında olmadan öldürdü babasını. İyisi mi bağışlasınlar onu. Öylesine soylu bir davranış olacak ki bu.

Yeni mahkemelerin iyi yanlarını herkes görsün... Benim haberim yoktu bundan, eskiden de varmış. Dün duyunca şaşırdım kaldım, hemen sizi çağırmak geldi içimden. Yarın bağışlanırsa, duruşmadan doğru buraya getirin onu, ahbabları çağıracağım, yeni mahkemelerin onuruna içeceğiz. Tehlikeli bir durumu olabileceğini sanmıyorum, çok konuk çağıracağım. Kötü bir şey olursa dışarı çıkarırız onu. İleride başka bir kentte yargıçlık edebilir. Çünkü felaketi tatmış olanlardan çıkıyor en iyi yargıçlar. Başka bir memuriyete de atanabilir. Zaten bu devirde kendini tehevvürden kurtarabilen insan var mı? Siz, ben, herkes.. istediğiniz kadar örnek verebilirim: adamın biri oturmuş şarkı söylerken birden bir şeye sıkılıyor canı, tabancasını çıkarıp rastgele birisini öldürüyor... Suçsuz bulmuşlar bu adamı. Geçenlerde gazetede okudum, doktorlar da olabilir diyorlar. Doktorların olamaz dediği bir şey yok zaten. Canım, niçin uzağa gidelim, benim Lise'de de var tehevvür. Daha düne kadar üzülyordum, kızcağızın tehevvür içinde olduğunu bugün anladım. Ah, öyle üzüyor ki beni bu Lise! Keçileri iyice kaçırdı sanıyorum. Niçin çağırttı sizi? Çağırttı mı, yoksa kendiliğinizden mi geldiniz?

Alyoşa kararlı, ayağa kalktı.

- Evet, o çağırttı. Gideyim artık yanma.

Bayan Hohlakova birden ağılamaya başladı.

- Ah sevgili, biricik Aleksey Fyodoroviç, diye haykırdı, belki de en önemli olan budur. Lise'yi size yürekten emanet ettiğimi Tanrı biliyor. Sizi annesinden gizli çağırması da önemli değil. Ama -kusuruma bakmazsanız bir şey söyleyeceğim size- ağabeyiniz Ivan'ı hâlâ soylu, kibar bir genç saydığım halde, kızımı gönül rahatlığıyla emanet edemem ona. Düşünün bir kez, Lise'yi haberim olmadan ziyaret bile etmiş.

Alyoşa müthiş şaşırmıştı. Ayakta dinliyordu.

- Ne? diye haykırdı. Ne zaman?

- Anlatacağım, zaten belki de bunun için çağırdım sizi. Niçin çağırdığımı unuttum çünkü. Dinleyin: Moskova'dan döneli beri iki kez geldi bana. Birincisinde, bir tanıdık olarak ziyaret etti. İkincisinde ise, Katya'nın burada olduğunu duyup gelmiş. Bu ara başının ne kadar kalabalık olduğunu bildiğim için, daha sık ziyaretime gelmesini beklemiyordum da elbette. Vous comprenez, cette affaire et la mort terrible de votre papa.² Bir de ne duysam beğenirsiniz? Beş altı gün önce Lise'ye uğramış, birkaç dakika oturup gitmiş. Önceki gün Glafira'dan öğrendim bunu, aklımı oynatıyordum az kalsın. Hemen Lise'yi çağırdım, güldü: Sözde beni uyuyor sanmış da, nasıl olduğumu

2 Anlıyorsunuz tabii, bu iş, sonra babanızın ölümü.

sormak için ona uğramış. Doğrudur. Ama Lise'ye, Lise'ye çok üzülüyorum! Düşünün bir kez, dört gün önce, bundan önceki ziyaretinizin gecesi -sizin arkanızdan bir sinir krizi geldi ona. Bağırıp çağırma-ya başladı! Bana niçin gelmez sinir krizi bilmem. Düne kadar her gün geldi kriz, dün de şu tehevvr... Birden "İvan Fyodoroviç'ten nefret ediyorum, diye bağırdı bana, rica ederim bir daha almayın onu evel!" Şaşırpı kaldım. Bu kadar değerli, bilgili, başına böyle bir felaket gelmiş -sevinilecek bir durum değildir bu sanırım, öyle değil mi?- bir genci durup dururken kapımdan nasıl çevirebileceğimi soracak oldum; kahkahayı bastı. Öyle alaylı alaylı gülüyordu ki... Onu neşelendirdiğimi, sinir krizlerinin geçeceğini düşünerek sevindim. Zaten ben de bir daha evime gelmemesini bildirmek istiyordum İvan Fyodoroviç'e. Benden gizli ziyareti midemi bulandırmıştı. Ne var ki, Lise bu sabah kızıp Yuliya'ya bir tokat atmış, düşünün bir kez... Korkunç bir şey bu; hizmetçilerime karşı elimden geldiğince kibar davranırım. Bir saat sonra da kucaklamış Yuliya'yı, ayaklarına kapanmış. Hizmetçiyle haber yolladı bana: "Bundan böyle yüzünüzü görmek istemiyorum." Odasına gittiğimde de boynuma sarıldı. Hem yüzümü gözümü öpüyor, hem ağlıyordu. Bir şey söylemeden ite kaka kapı dışarı etti beni. Ne oldu bitti, öğrenemedim. Şimdi size güveniyorum sevgili Aleksey Fyodoroviç, bütün umutlarım sizde. Kaderim de ellerinizde tabii. Yalvarırım, Lise'nin yanına gidin, her şeyi öğrenin ondan -yalnız siz yapabilirsiniz bunu- sonra gelin bana anlatın. Yoksa öleceğim, böyle giderse öleceğim, ya da alıp başımı kaçacağım. Artık dayanamıyorum, sabrım tükenmek üzere, tükenirse... felaket olur.

Bayan Hohlakova, odaya giren Pyotr İlyiç'i görünce sevinçle,

- Ah, sonunda gelebildiniz! diye haykırdı. Geç kaldınız, çok geç kaldınız Pyotr İlyiç. Neyse, oturun bakalım, anlatın, ne diyor avukat? Nereye gidiyorsunuz Aleksey Fyodoroviç?

- Lise'nin yanına.

- Ah evet! Ricamı unutmayacaksınız değil mi, unutmayacaksınız! Kaderim buna bağlı.

Alyoşa kapıya doğru yürüdü,

- Elbette unutmayacağım, dedi, olursa... ama çok geç kaldım artık.

Bayan Hohlakova seslendi arkasından:

- Hayır, kesinlikle uğrayın, unutmayın sakın, "olursa" demeyin, yoksa ölürüm!

Alyoşa çıktı.

3 KÜÇÜK ŞEYTAN

Alyoşa, Lise'nin yanına girince onu, daha yürümezken oturduğu koltukta oturur buldu. Lise konuğunu karşılamak için yerinden doğrulmamıştı bile. Dik dik gözlerinin içine bakıyordu. Bakışı ateşli, benzi uçuktu. Genç kızın üç günde bu denli değişmesi, hatta zayıflaması şaşırtmıştı Alyoşa'yı. Lise elini uzatmadı ona. Delikanlı, entarisinin üzerinde hareketsiz duran ince, uzun parmaklarına dokunup, sessizce karşısına oturdu. Lise soğuk,

- Cezaevine gitmek için acele ettiğinizi biliyorum, dedi. Oysa anem de iki saat tuttu sizi. Benden, Yuliya'dan da söz etti size.

- Nereden biliyorsunuz? diye sordu Alyoşa.

- Dinledim. Niçin öyle bakıyorsunuz yüzüme? Dinlemek istedi canım, dinledim. Bunda ne kötülük var? Özür dilemeyeceğim.

- Bir şeye sıkılıyor canınız galiba?

- Tam tersine, çok neşeliyim. Demin otuzuncu kez aynı şeyi düşündüm: Karınız olmayı recletmekle çok iyi ettim. Koca olamazsınız siz: Evlensek, ertesi gün elinize bir mektup verip sevdiğim erkeğe götürmenizi istesem, hemen götürür, üstelik karşılığını da alıp getirirsiniz. Kırk yaşında olsanız bile bu çeşit mektuplarınızı taşırsınız.

Birden gülmeye başladı Lise. Alyoşa gülümsedi.

- Sinirleriniz bozuk sizin, öfkeliisiniz. Aynı zamanda içten bir haliniz var.

- İçtenlik dediğiniz sizden utanmamamdan geliyor. Utanmamam bir yana, utanmak da istemiyorum. Özellikle sizden, sizden utanmak istemiyorum. Alyoşa, niçin, size karşı bir saygım yok benim? Çok seviyorum sizi, ama saygım yok. Saygım olsaydı utanmadan söyleyemezdim bunu size, değil mi?

- Doğru.

- Peki sizden utanmadığıma inanıyor musunuz?

- Hayır, inanmıyorum.

Lise gene sinirli sinirli güldü. Çabuk çabuk konuşuyordu.

- Ağabeyiniz Dmitri Fyodoroviç'e şeker yolladım. Alyoşa, öyle tatlısınız ki! Sizi sevmememe böylesine çabuk izin verdiğiniz için çok çok seveceğim sizi.

- Bugün niçin çağırdınız beni Lise?

- Bir dileğimi bildirmek istedim. Birisi bana acı çektirsin istiyorum. Evlensin benimle, ezsin beni, alclatsın, bırakıp gitsin. Mutlu olmak istemiyorum!

- Fırtınalı bir hayatta gözünüz var anlaşılan.

- Ah, evet. Evi ateşe vermek istiyorum. Nasıl sessizce yaklaşacağı-mı, tahtaları çıt çıkarmadan tutuşturacağımı hayal ediyorum. Kimin yakıtığını bildiğim halde ses çıkarmıyorum. Ne budalaca şeyler! Canım öyle sıkıyor ki!

Lise kolunu öfkeyle salladı. Alyoşa alçak sesle,

- Refah içinde yüzüyorsunuz, dedi.

- Yoksulluk daha mı iyi sanki?

- Elbette.

- Rahmetli rahip soktu bunu kafanıza. Doğru değildir bu. Varsın ben zengin olayımı, herkes fakir... Ben şeker lokum yiyeyim, kaymaklı süt içeyim, onlara vermeyeyim. -Lise kolunu salladı.- Ah, bir şey söylemeyin, hiçbir şey söylemeyin! (Oysa Alyoşa'nın ağzını açtığı yoktu.) Şimdiye dek birçok kereler söylediniz söyleyeceğinizi, ezberledim artık... Gına geldi. Fakir olursam birisini öldürürüm; zengin olursam da öldürürüm belki... boş oturmak can sıkır! Bir şey söyleyeyim mi size, ekin biçmek istiyorum. Sizinle evlensem, gerçek bir köylü olsanız, küçük bir tayınız olsa ister miydiniz? Kalganov'u tanıyor musunuz?

- Tanıyorum.

- İş gücü hayal kurmaktır. Hayalden iyi şey var mı diyor. Kişi en güzel şeyleri hayal edebilirmiş, oysa hayat pek sıkıcıymış. Yakında evlenecektir sanırım, bana bile evlenme teklif etti. Topaç çevirmesini biliyor musunuz?

- Biliyorum.

- Topaçtan farkı yoktur işte onun. Çevireceksin, yerde dönerken de boyuna kırbaçlayacaksın. Onunla evlenirsem ömrümün sonuna dek habire topaç gibi çevireceğim onu. Benimle oturmaktan sıkılmıyor musunuz?

- Hayır.

- Dinden söz etmediğim için çok kızılıyorsunuz bana. Dindar olmak istemiyorum En büyük günahın cezası nedir öteki dünyada? Kesin olarak biliyorsunuzdur bunu.

Alyoşa, genç kızın gözlerinin içine dik dik baktı.

- Tanrının bileceği bir şeydir bu.

- Ben de böyle olsun istiyorum işte. Cezalandırsınlar beni, birden gülmeye başlayacağım. Şu evi, evimizi yakmayı çok istiyor canını Alyoşa. İnanmıyor musunuz bana?

- Niçin inanmayayım? On iki yaşında çocuklar vardır, birşeyler yakmak isterler, yakarlar da. Bir çeşit hastalıktır bu.

- Yalan, yalan! Çocukların olabilir böyle istekleri, ama benim dediğim başka.

- Kötüyü iyi sanıyorsunuz, gelip geçicidir bu. Belki de eski hastalığınızın etkisiyle böyle düşünüyorsunuz.

- Küçük görüyorsunuz beni! İyi olmak, iyilik yapmak istemiyorum, kötü olacağım. Hastalıkla falan da ilgisi yok bunun.

- Niçin kötü olacaksınız?

- Dünyada hiçbir şey kalmasın diye. Ah, dünyada hiçbir şey kalmasa ne iyi olurdu! Biliyor musunuz Alyoşa, bazen öylesine kötü şeyler yapmak istiyor ki canım. Sessizce, gizliden gizliye birçok iğrenç iş becereyim, birden duyulsun yaptıklarım. İnsanlar parmaklarıyla birbirine göstersizler beni; alaylı alaylı bakayım hepsinin yüzüne. Çok hoş bir şey bu. Niçin bu denli hoş bir şey bu Alyoşa?

- Öyle işte. İyi bir şeyi yok etmek, ya da sizin söylediğiniz gibi yakmak bazen bir gereksinmedir. Olur böyle şeyler.

- Söylemekle kalmayacağım, yakacağım da.

- İnandırım.

- Ah, inandığınızı söylediğiniz için öyle seviyorum ki sizi. Yalan değil söylediğiniz, inanıyorsunuz. Ama bütün bunları sizi kızdırmak için söylediğimi de sanıyorsunuzdur belki?

- Gerçi böyle bir amacınız da var, ama... hayır... sanmıyorum.

Lise gözleri parlayarak,

- Evet, dedi. Yalan söylemem size.

Genç kızm ciddiyeti, giderek daha çok şaşırtıyordu Alyoşa'yı. Eskiden en ciddi anlarında bile yüzünde bir neşe, bir şaka parıltısı olduğu halde, şimdi en küçük bir neşe, şaka gölgesi bile yoktu yüzünde. Alyoşa dalgın,

- Kişioğlunun suç işlemeyi sevdiği, bundan hoşlandığı anlar vardır, dedi.

- Evet, evet! Benim söylemek istediğimi söylediniz. Hoşlanırlar, ama sizin dediğiniz gibi bazı özel anlar değil, her zaman. Biliyor musunuz, bütün insanlar bu konuda sözbirliği etmiş gibi yalan söylerler. Kötüden nefret ettiklerini söylerler, ama için için hoşlanırlar ondan.

- Hâlâ o kötü kitapları okuyorsunuz galiba?

- Evet. Annem okuyor, yastığının altına saklıyor, ben de oradan çalıyorum.

- Kendi kendinizi mahvediyorsunuz, yazık değil mi?

- İsteyerek yapmıyorum bunu. Bir çocuk tanıyorum, rayların arasına yatmış, tren üzerinden geçmiş. Ne mutludur kimbilir! Bakın, ağabeyinizi, babasını öldürdüğü için yargılıyorlar şimdi. Herkes seviyor onu babasını öldürdü diye.

- Babasını öldürdü diye mi seviyorlar?

- Elbette! herkes bunun korkunç bir şey olduğunu söylüyor, ama için için seviyorlar onu. En başta ben seviyorum.

Alyoşa alçak sesle,

- Sözleriniz bir bakıma doğru, dedi.

Lise heyecanla,

- Böyle düşünüyorsunuz demek! diye haykırdı. Bir rahip söylüyor bunu! Hiç yalan söylemiyorsunuz diye size ne denli saygı duyduğumu bilemezsiniz Alyoşa! Pek garip bir düşümü anlatacağım size: Bazen birtakım şeytanlar görüyorum düşümde. Sözde gece oluyor, ben odamda oturuyorum, lamba yanıyor. Birden her yanı şeytanlar doluruyor, köşelere, masanın altına varıncaya dek... Kapıyı açıyorlar, bakıyorum dışarı da dolu; onlar da içeri girmeye, beni yakalamaya çalışıyorlar. Sonunda yakalıyorlar. Birden haç çıkarıyorum, hepsi birden kaçıyor, geri çekilip kapının yanında, odanın köşelerinde beklemeye başlıyorlar. Birden Tanrıya küfretmek geliyor içimden, yüksek sesle küfrediyorum, gene birden üzerime atılıyorlar, yakalıyorlar beni, gene haç çıkarıyorum, gene kaçıyorlar. Çok hoşuma gidiyor bu oyun, bayılıyorum.

Alyoşa birden,

- Bazen ben de görüyordum böyle düş, dedi.

Lise şaşırarak,

- Öyle mi? diye haykırdı. Bakın Alyoşa, gülmeyin ama, çok önemlidir bu: İki kişinin aynı düşü görmesi olacak şey midir?

- Elbette.

Lise iyice şaşırmıştı.

- Alyoşa çok önemlidir bu, diyorum size. Düş değil önemli olan, sizin de benim gördüğüm düşü görmüş olmanız önemli. Hiçbir zaman yalan söylemediniz bana, şimdi de söylemiyorsunuz değil mi? Şaka etmiyorsunuz ya benimle?

- Hayır.

Lise nedense pek heyecanlanmıştı. Yarım dakika bir şey söylemedi. Birden yalvararak,

- Alyoşa, dedi, daha sık gelin bana, daha sık gelin.

Alyoşa kararlı,

- Her zaman geleceğimi, diye karşılık verdi, ömrümün sonuna dek.

- Yalnız size açılabilirim. Bir kendi kendime, bir de size... Dünyada açılabilirdiğim tek insan sizsiniz. Hatta size, kendi kendime olduğundan daha bir istekli açılıyorum. Hiç de utanmıyorum sizden. Söyler misiniz Alyoşa, niçin hiç utanmıyorum sizden? Alyoşa, Yahudilerin paskalyalarda Hristiyan çocukları çalıp kestikleri doğru mudur?

- Bilmiyorum.

- Bir kitapta okudum. Yahudinin biri dört yaşında bir çocuğu kaçırıp önce iki elinin parmaklarını kesmiş, sonra ellerinden ayaklarından duvara çivilemiş. Mahkemede de çocuğun çok çabuk, dört saat sonra öldüğünü söylemiş. Ne de çabuk! Çocuk durmadan inliyormuş, o da seyrediyormuş. Ne hoş değil mi?

- Hoş mu?

- Elbette! Kimi zaman bunu benim yaptığımı düşünüyorum. Çocuk inim inim inlerken ben karşısına geçip ananaslı komposto içerdim. Ananaslı kompostoya bayılırım. Siz sever misiniz?

Alyoşa susuyor, Lise'ye bakıyordu. Renksiz yüzü birden değişmiş, gözleri parlamaya başlamıştı.

- Bir şey söyleyeyim mi size, Yahudinin yaptığını okuyunca o gece sabaha dek hüngür hüngür ağladım. Zavallı çocuğun nasıl ağladığını, inlediğini getiriyordum gözümün önüne (dört yaşında bir çocuk ne olup bitiyor anlar kuşkusuz.) Komposto da hiç çıkmıyordu aklımdan. Sabah birisine muhakkak bana gelmesi için haber yolladım. Geldi, birden çocuğu, kompostoyu, her şeyi anlattım ona, her şeyi, bunun "hoş bir şey" olduğunu söyledi. Sonra kalkıp gitti. Beş dakika oturdu. İğrendi mi benden, iğrendi mi? Söyleyin Alyoşa, söyleyin, iğrendi mi benden?

Lise hafifçe doğrulmuştu yerinden, gözleri parlıyordu. Alyoşa heyecan içinde,

- Siz mi çağırdınız bu "birisi"ni? diye sordu.

- Evet.

- Mektupla mı?

- Evet mektupla.

- Sırf çocuk üzerine düşündüklerinizi söylemek için mi?

- Hayır, başka bir şey için çağırmıştım, ama onu görür görmez önce bunu sordum. Düşüncesini söyledi, güldü, kalkıp gitti.

Alyoşa alçak sesle,

- Çok dürüst davranmış size karşı, dedi.

- Ama iğrendi benden, değil mi, iğrendi? Güldü bana?

- Hayır, çünkü belki kendisi de inanıyordur ananaslı kompostoya. O da çok hasta şimdi Lise.

Lise'nin gözleri ışıldadı.

- Evet, inanıyor!

Alyoşa sürdürdü konuşmasını;

- Hiç kimseden iğrenmez o. Ama hiç kimseye inanmaz da. İnanmadığına göre küçük görüyordur karşısındakini kuşkusuz.

- Demek beni de, öyle mi? Beni de?

- Evet, sizi de.

Lise dişlerini gıcırdattı.

- Çok güzel. Kalkıp gidince, küçük görülmenin iyi olduğunu düşündüm arkasından. Parmakları kesik çocuk da, küçük görülnek de iyi...

Lise Alyoşa'nın gözlerinin içine bakarak keyifle gülümsedi. Birden koltuğundan fırladı, Alyoşa'ya doğru atılarak kollarına yapıştı.

- Bakın Alyoşa, ne istiyorum biliyor musunuz... Alyoşa, kurtarın beni! Kurtarın -inliyordu sanki.- Size söylediğimi dünyada başka hiç kimseye söyleyemem! Yalan değil anlattıklarım, yalan değil! Öldürecekim kendimi, her şeyden öğreniyorum çünkü! Yaşamak istemiyorum, çünkü her şeyden öğreniyorum! Her şeyden öğreniyorum, her şeyden! Alyoşa, niçin hiç sevmiyorsunuz beni siz? Niçin?

Genç kız kendinden geçmiş gibiydi. Alyoşa heyecanla,

- Seviyorum! dedi.

- Arkamdan ağlayacak mısınız? Söyleyin, ağlayacak mısınız?

- Ağlayacağım.

- Teşekkür ederim. Sizin ağlamanız gerek bana yalnızca. Varsın herkes suçlasın beni, ayaklar altına alsın, herkes! Çünkü sevmiyorum onları. Duyuyor musunuz, hiç kim-se-yi sevmiyorum! Üstelik nefret ediyorum! Hadi gidin artık Alyoşa, ağabeyinize gitme zamanınız geldi!

Birden geri çekilmişti Lise. Alyoşa ürkek,

- Ya siz, dedi, nasıl bırakayın sizi bu durumda?

- Ağabeyinize gidin, cezaevi kapanacak sonra, hadi koşun, işte şapkanız! Öpün Mitya'yı, hadi koşun, koşun!

Alyoşa'yı zorla kapı dışarı etti. Alyoşa şaşkın bakıyordu Lise'nin yüzüne. Birden sağ elinde küçük, katlanmış, sıkı sıkı kapatılmış bir zarf hissetti. Bir göz atınca zarfın üzerini okudu: "İvan Fyodoroviç Karamazov" diye yazıyordu. Başını kaldırıp Lise'ye baktı. Genç kızın yüzünde öfke vardı. Sinirden zangır zangır titreyerek, emreder bir tavırla,

- Ona verin bu mektubu, muhakkak verin! dedi. Bugün vermelisiniz! Yoksa intihar ederim! Bunun için çağırttım sizi!

Lise böyle söyleyip hızla kapadı kapıyı. Sürgüyü sürdüğü duyuldu. Alyoşa mektubu cebine koydu, bayan Hohlakova'ya uğramadan - unutmıştu bile onu- merdivenleri indi. Lise ise, Alyoşa gittikten sonra sürgüyü çekti, kapıyı aralayıp, arasına parmağını koydu, sonra kapıyı hızla çekip parmağını ezdi. On dakika sonra çekti elini. Sessizce, ağır adımlarla yürüyüp koltuğuna diindik oturdu, moraran parmağına, tırnağın altından çıkan kana bakmaya başladı. Dudakları titriyordu. Kendi kendine çabuk çabuk,

- Alçak bir kızsın, alçak, alçak! diye fısıldıyordu.

Alyoşa cezaevinin kapısını çaldığında vakit hayli geçti (kasım günleri ne kadarcıktır zaten.) Ortalık kararmaya bile başlamıştı. Aina Mitya'yla görüştürüleceğinden kuşkusu yoktu Alyoşa'nın. Küçük kentimizde de her şey, Rusya'nın her yerinde olduğu gibiydi. Önceleri, ilk soruşturmanın bitiminden sonra Mitya'nın akrabalarıyla, bazı kimselerle görüşmesi birtakım gerekli formalitelere bağlıydı. Sonraları formaliteler zayıflamasına zayıflamachılar da, Mitya'yı görmeye gelen, hiç değilse bazı kimseler için kendiliğinden birtakım özel davranışlar çıktı ortaya. Öyle ki, tutuklunun görüşme odasında baş başa bırakıldığı ziyaretçileri bile oluyordu. Ne var ki böyle ziyaretçilerin sayısı pek azdı: Gruşenka, Alyoşa, bir de Rakitin. Gruşenka'yı emniyet müdürü Mihail Makaroviç tutuyordu. İhtiyar, Mokroye'de ona kötü davrandığını bir türlü unutamıyordu. Sonra gerçeği öğrenince, onun üzerine düşüncesini değiştirmişti. Şurası da pek gariptir: Mitya'nın suçlu olduğuna kesinlikle inandığı halde, tutuklanmasından bu yana gün geçtikçe daha bir yumuşak davranıyordu ona karşı. "Kimbilir, diye geçiriyordu içinden, belki de iyi bir insandı, içki, düzensiz hayat mahvetti onu!" Başlangıçta yüreğini dolduran dehşetin yerini acıma duygusu almıştı. Alyoşa'ya gelince, emniyet müdürü çok seviyordu onu, zaten eskiden beri tanışıyorlardı. Son zamanlarda tutukluyu pek sık görmeye gelen Rakitin ise "emniyet müdürünün hanım kızlarının" (Rakitin takmıştı onlara bu adı) en yakın arkadaşlarından biriydi. Ayrıca, görevinde titiz, babacan bir ihtiyar olan cezaevi müdürünün evinde ders veriyordu. Alyoşa da yakın dostuydu cezaevi müdürünün. İhtiyar, onunla "derin konulardan" söz etmeye bayılırdı. Ivan Fyodoroviç'i ise yalnızca saymakla kalmaz, kendi de "aklı yettiğince" bir filozof olmasına karşın, onun düşüncelerinden korkardı. Oysa Alyoşa'ya karşı aşırı bir sevgi besliyordu. Son bir yıldır din kitapları okumaya heves saran ihtiyar, izlenimlerini sık sık açıyordu genç dostuna. Hatta eskiden manastıra gelir, onunla, rahiplerle saatlerce sohbet ederdi. Kısacası, Alyoşa cezaevine geç bile kalsaydı önemli değildi bu. Müdüre çıkınca işler hemen yoluna girerdi. Dahası var, cezaevinin bütün görevlileri ısınmışlardı Alyoşa'ya. Amirinin izni olduktan sonra nöbetçi de ses çıkarmazdı kuşkusuz. Mitya, çağırıldığında her zaman doğru alt kata, cezalıların ziyaretçileriyle görüşmeleri için ayrılmış odaya iniyordu. Alyoşa içeri girerken, ziyaretçi odasından çıkan Rakitin'le karşılaştı. Mitya'yla Rakitin yüksek sesle konuşuyorlardı. Mitya nedense pek neşeliydi, kahkahayla gülüyordu,

Rakitin'in ise yüzünden düşen bin parçaydı. Özellikle son zamanlarda Rakitin, Alyoşa'yla karşılaşmaktan hoşlanmıyor, onunla hemen hemen hiç konuşmuyor, hatta zoraki selamlaşıyordu. Odaya giren Alyoşa'yı görünce kaşlarını iyice çattı. Kürk yakalı, kalın paltosunun önünü iliklemeye dalmış gibi başını öte yana çevirdi. Sonra şemsiyesini aramaya koyuldu. Sırf bir şey söylemiş olmak için,

- Bir şeyini unutmasam bari, diye mırıldandı.

Mitya takıldı ona:

- Başkasınınkini de unutma!

Yaptığı nükteye kahkahayla gülmeye başladı. Rakitin birden köpürdü. Öfkeden zangır zangır titreyerek,

- Bunu bana değil, git Karamazov'lara söyle! diye bağırdı.

- Ne kızılıyorsun canım? Şaka ettik! Aman bel!..

Mitya, hızla uzaklaşan Rakitin'i başıyla Alyoşa'ya gösterip,

- Böyledir bunlar işte, dedi. Biraz önce gayet neşeliydi, söyleyip gülüyorduk, birden parladık! Sana selam bile vermedi, dargın mısınız? Niçin bu kadar geç kaldın? Sabahtan beri dört gözle bekliyorum seni. Neyse! Acısını çıkarırız.

Alyoşa da Rakitin'in çıktığı kapıyı başıyla gösterip,

- Niçin böylesine sık geliyor seni görmeye? diye sordu. Çok mu sevdiniz birbirinizi?

- Mihail'le mi? Yok canım. Olacak şey mi sorduğun? Domuzun biridir o! Sanıyor ki ben... alçak. Şakadan bile anladıkları yok. O kadar kafasızdırlar. Anlamıyorlar şakadan. Ruhları çok kuru, derinlik diye bir şey yok... Benimki de buraya gelirken arabadan cezaevinin duvarlarına baktığımı anda tıpkı öyle kuru, sığıdı. Ama zeki adam, kafası çalışıyor. Eh, mahvoldum demektir artık Aleksey!

Mitya tahta sıraya oturdu, kardeşini de yanına oturttu. Alyoşa ürkek bir duygululukla,

- Yarın duruşma var, dedi. Hiç umudun yok mu ağabey?

Mitya dalgın baktı kardeşine,

- Neden söz ediyorsun? Ah, evet, duruşma var dedin! Boş ver duruşmayı! Şimdiye dek hep boş şeylerden, duruşmadan söz ettik seninle, ama en önemli olan konuyu hiç açmadım sana. Evet, yarın duruşma var, ama mahvoldum derken duruşma falan yoktu aklımda. Aslında mahvolan ben değilim, kafanın içindeki... Niçin öyle tuhaf bakıyorsun yüzüme?

- Neden söz ediyorsun Mitya?

- Düşüncelerimden, düşüncelerimden! Törebilim. Ne demektir şu törebilim?

Alyoşa şaşırdı.

- Törebilim mi?

- Evet, bir bilim falan mıdır, nedir?

- Evet. Böyle bir bilim var... ama... doğrusunu söyleyeyim, bunun nasıl bir bilim olduğunu söyleyemeyeceğim.

-Rakitin biliyor. Çok şey biliyor şu namussuz Rakitin! Rahipliği kabul etmeyecek. Petersburg'a gitmeye hazırlanıyor. Orada eleştiri dalında çalışacakmış, öyle diyor. Ama dürüst eleştiri yapacakmış... Doğrusu, becerir, yükselir. Üf yükselme bakımından üstlerine yoktur! Törebilim profesörü şeytan! Ben mahvoldum Aleksey, mahvoldum dostum! En çok seni seviyorum. Senin için üzülüyorum. Şu Karl Bernard da neyin nesi?

- Karl Bernard mı?

- Hayır canım, yanlış söyledim, Karl değil, Klad, Klad Bernard. Necedir? Kimyacı falan mı?

- Bir bilgin olmalı, dedi Alyoşa. Doğrusu, onun üzerine de pek bir şey söyleyemeyeceğim sana. Bir bilgin olduğunu duydum ama ne bilgini olduğunu bilmiyorum.

- Allah belasını versin, dedi Mitya. Ben de bilmiyorum. Alçağın biri olmalı, hepsi alçaktır zaten bunların. Ama Rakitin yükselir, bir yolunu bulur yükselir. O da bir Bernard'dır. Amma da çok Bernard var, sürüsüne bereket!

Alyoşa ısrarlı sesle,

- Ne oluyorsun ağabey? diye sordu.

- Benimle, davamla ilgili bir yazı yazıp edebiyat alanına bununla atılmak istiyor. Onun için gelip gidiyor bana. Kendisi söyledi. Tezli bir şey olacakmış yazdığı: "Öldürmek zorundaydı, çevresinin kurbanı oldu, falan filan." Kendi söyledi bunu bana. Biraz da sosyalizmi savunacakmış. Canı cehenneme, sosyalizm falan umurumda değil. İvan'ı hiç sevmiyor, nefret ediyor ondan, senden de pek hoşlandığı yok. Ama kovmuyorum onu, kafası çalışan bir genç çünkü. Ama kendini biraz fazla beğeniyor. Demin şöyle dedim ona: "Karamazov'lar alçak değil, filozofturlar, çünkü gerçek Rus olan her insan filozoftur. Ama sen okuduğun halde filozof değilsin, avamdansın." Pis pis gülümsedi. "de mıslibus³ non est disputandum"* dedim. Güzel bir nükte, değil mi? Hiç değilse ben de klasikçi olmuş oldum böylece.

Mitya birden kahkahayla gülmeye başladı. Alyoşa,

- Niçin mahvoluyorsun? diye sordu. Mahvolduğunu söylüyordun demin.

(*) Rusça düşünce anlamına gelen "mısl" sözcüğüne, değiştirilerek Latince bir sözcük havası verilmiş - ç.n.

3 Tartışılma. (Latince).

- Niçin mi mahvoluyorum? Hım! Aslında... genel olarak... Tanrıya yazık oluyor da ondan.

- Şöyle bir düşün: Birtakım sinirler var kafasının içinde insanın, yani beyninde... (hepsinin canı cehennem!) Bu sinirlerin küçük küçük kuyrukları var, bunlar titreşti mi... yani anlayacağın, ben bir şeye bakınca -şöyle işte- titreşmeye başlıyor bu kuyruklar... titreşince de maddenin hayali beliriyor beynimde... hemen değil elbette, aradan bir an, bir saniye kadar bir zaman geçiyor. Sözde bir an, yani bir saniye, -canı çıksın bu bir saniyenin de- geçince maddenin hayali, ya da olay -daha bilmem neler- beliriyor beyinde, insan da böylece görüyor, sonra da düşünüyor... Ruhum olduğu, Tanrının bir yarattığı olduğum için değil, kafanın içindeki kuyrukçuklar titreştiği için görüyor, düşünüyorum... hepsi saçma bunların. Dün Mihail anlattı bütün bunları kardeşim. Bayağı sardı beni. Çok hoş bir bilim bu Alyoşa! Yeni bir insan türü doğmak üzere, anlıyorum bunu... Ama gene de yazık oldu Tanrıya!

- Buna da şükür, dedi Alyoşa.

- Tanrıya yazık olmasına mı? Kimya bu kardeşim, kimya. Elden bir şey gelmez sayın pederler, biraz yana çekilin bakalım, kimya geliyor! Rakitin sevmiyor Tanrıyı, hiç sevmiyor! Bu onların en can alıcı noktasıdır! Ama saklıyorlar bunu, yalan söylüyorlar. Numara yapıyorlar. "Eleştiri dalında bunu da koyacak mısın ortaya?" diye soruyorum. Gülüyor, "açıktan açığa bırakmazlar," diyor. "Peki, diyorum, bütün bunlardan sonra insan ne olacak? Tanrısız, öteki dünyadaki hayatsız? Öyleyse istediğini yapabilir insan, istediği her şeyi, değil mi?" - "Bilmiyor muydun?" diyor. Gülümsüyor. "Akıllı insan her şeyi yapar, tereyağından kıl çeker gibi halleder işini; ama senin gibiler.. öldürdün, sonra da enselendin, kodeste çürüyorsun!" Bana söylüyor bunu! Domuz herif! Eskiden böylelerini kolundan tuttuğum gibi kapı dışarı ederdim, ama şimdi dinliyorum. İşe yarar şeyler de az değil anlattıkları arasında. Yazıları da güzel. Geçen hafta bir yazısını okudum. Üç satırını yazıp sakladım. Dur, şuradaydı.

Mitya yeleğinin cebinden aceleyle küçük bir kâğıt parçası çıkardı, okumaya başladı:

- "Bu sorunu çözebilmek için her şeyden önce kişiliğinizi kendi varlığınızın karşısına çıkarmalısınız." Bir şey anladın mı?

- Hayır, dedi Alyoşa.

Gözlerini ayırmadan, merâkla dinliyordu Mitya'yı.

- Ben de anlamadım. Açık seçik bir anlatış değil, ama derin anlamalı. "Şimdi herkes böyle yazıyor, diyor, çünkü ortam böyle..." Ortamdan çekinirler. Deyyus şiir de yazıyor, Hohlakova'nın ayağı üzerine de bir tane döşenmiş, ha, ha, ha!

- Duydum, dedi Alyoşa.

- Duydun mu? Şiiri de okudun mu?

- Hayır.

- Bende var, bak okuyayım da dinle. Bilmiyorsun, anlatmadım sana, işin içinde iş var. Namussuz! Üç gün önce beni kızdırmak istemiş canı: "Aptal gibi, üç bin ruble için iş açtı başına; ben yüz elli bin indireceğim cebe... dul bir kadınla evleniyorum, Petersburg'da bir de ev alacağım." Hohlakova'ya kur yapmaya başladığını anlattı. Kadın gençliğinde akıllı değilmiş zaten, kırklık olunca iyice aptallaşmış. Rakitin şöyle söylüyor: "Çok da duygulu bir şey... bu yanından yakalayacağım onu. Evlenip Petersburg'a götüreceğim... Bir gazete çıkarmaya başlayacağım orada." Konuşurken ağzından salyalar akıyordu, ama Hohlakova için değildi bu salyalar, yüz elli bin içindi... İnandırdı beni, iyice inandırdı. Her gün geliyor, "teslim olması yakındır," diyordu. Sevinçten gözlerinin içi gülüyordu. Birden sepetlemişler onu: Pyotr İlyiç Perhotin baskın çıktı, aferin çocuğa! Aptal kadını Rakitin'i kovmaya kışkırtmış olacak! Bana gelip giderken bu şiiri yazdı işte. "İlk kez elimi bulaştırıyorum şiire, diyordu. Yararlı bir amaçla, kadının aklını çelmek için... Avanağın parasını alıcılıktan sonra topluma yararım dokunabilir." İğrenç davranışlarını "toplumsal yarar" perdesi arkasına saklarlar her zaman! "Gene de senin Puşkin'inkilerden iyi olcu, diyordu. Çünkü alay dolu şiirimde toplumsal acılara da yer verdim." Puşkin üzerine söylediklerini anlıyorum. Gerçekten yetenekli bir insansa ne diye yalnızca bacaklardan dem vurmuş şu Puşkin? Bizimki nasıl göklere çıkarıyordu o şiir bozuntusunu! Pek beğenirler kendilerini, pek! Benim için önemli birisinin hasta ayağının iyileşmesi üzerine..." Şiirine böyle bir ad koymuş... uyanık!

Ah şu ayak, ayakcık,
Sızlıyormuş birazcık!
Doktorlar gelip gidiyor,
Sarıp sarmalıyor, iyice hasta ediyor.
Bacaklar değil benim clerdim...
Varsın Puşkin övsün onları.
Baştır beni üzen,
İçine düşünce girmeyen baş.
Biraz anlıyordu,
Ama ayağı fırsat vermedi!
İyileşsin de ayakcığı,
Anlasın.

Domuz yavrusu, fena yazmamış namussuz! Gerçekten de “toplumsal acılara” yer vermiş. Ama sepetlenince öyle kızdı ki sorma! Ne söyleniyordu!

- Öcünü aldı, dedi Alyoşa. Hohlakova ile ilgili bir yazı yollamış gazeteye.

Alyoşa “Dedikodu” gazetesinde çıkan yazıyı hemen anlattı. Mitya kaşlarını çatı.

- Evet, o yazdı bunu, dedi, ondan başkası olamaz! Bilirim bu çeşit yazıları... Gruşa'yla ilgili az şeyler mi uydurdular!.. Katya için de... Hım!

Odanın içinde telaşlı telaşlı dolaşmaya başlamıştı. Alyoşa uzun bir sessizlikten sonra,

- Gideyim artık ağabey, dedi. Yarın senin için çok önemli bir gün: Kaderin belli olacak... Oysa sen dolaşıp duruyor, boş şeylerden söz ediyorsun, şaşıyorum sana...

Mitya heyecanla kesti kardeşinin sözünü.

- Hayır, şaşma. O pis kokan köpekten,* katilden mi söz edeyim? Bu konuda çok konuştuk seninle. Smerdyaşçaya'nın pis kokan oğlunun adını etmek istemiyorum artık! Tanrı verir onun cezasını, sen de görürsün. Şimdi bir şey söyleme.

Birden Alyoşa'nın yanına gitti, yanağından öptü. Gözleri parlıyordu. Aşırı bir heyecan içinde,

- Rakitin anlayamıyor bunu, diye başladı. Ama sen anlıyorsun. Ben de bunun için sabırsızlıkla bekliyordum seni. Bak ne diyeceğim, bu köhne duvarlar arasında hanidir çok şey anlatmak istiyordum sana, ama en önemli olanı söylemiyordum bir türlü: Zamanı gelmemişti sanki. Ruhumu sana açmak için bu son dakikaya dek tuttum kendimi. Kardeşim, şu son iki ayda bambaşka bir insan oldum ben, içimde yepyeni bir kişilik doğdu! Ruhumda hapseclilmişti, bu patırtı kopmasaydı dışa çıkacağı yoktu. Korkunç bir şey bu! Maclen ocaklarında yirmi yıl kazma sallayacağım umurumda bile değil. İçimde doğan bu yeni kişiliğin kaybolmasından korkuyorum! Orada, maclen ocağında, yerin altında da yanı başındaki kürek mahkûmunun, katilin bir kalbi olabilir, dost olabilir insan onunla. Orada da sevebilir, acı çekebilir, yaşayabilir insan! Bu kürek mahkûmunun taşlaşmış kalbine duyguyu yeniden tattırmak. .. onunla yıllarca uğraşarak yüce bir ruhu, acı çekmiş bir yaratığı gün ışığına kavuşturmak... yeni bir melek, kahraman yaratmak... olmayacak, olamayacak şeyler değildir bunlar! Ah, yüzlerce insan vardır böyle, hepsinin suçu da bizimdir! Öyle bir anda niçin

(*) Smerdyakov adı pis kokan anlamına gelir - ç.n.

“bebe”yi gördüm düşümde? “Niçin mutsuz bebe?” Her şey o anda doğdu ruhumda! “Bebe” için gideceğim. Çünkü hepimiz birbirimize karşı suçluyuz. Her “bebe” için suçluyuz, çünkü büyük küçük çok “bebe” var. Hepimiz “bebe”yiz. Herkes için gideceğim, bir kişinin yapması gerekiyor bunu çünkü. Babamı ben öldürmedim, ama gitmem gerek. Sesimi çıkarmayacağımı! Burada.. bu köhne duvarların arasında düşündüm bütün bunları. Elde kürek, yüzlerce insan çalışıyor orada toprağın altında. Ah, evet zincire vuracaklar bizi, özgürlüğümüzü alacaklar elimizden, ama o zaman büyük kederimiz içinde mutluluğa kavuşacağız, insanın onsuz yaşayamadığı mutluluğa. Tanrı da olacaktır orada, çünkü mutluluğu insana O’ndan başka hiçbir şey veremez... Tanrım, sen doğru yoldan ayırma bizi! Toprağın altında Tanrısız ne yaparım ben? Rakitin saçmalıyor: Tanrıyı yeryüzünden kovarlarsa, yeraltında barındırırız onu biz de! Bir kürek mahkûmu Tanrısız yaşayamaz; bu cezaya çarptırılmayanlardan çok daha gereklidir ona Tanrı! O zaman biz yeraltı insanları kullarına mutluluk dağıtan Tanrıya toprağın derinliklerinden acıklı kasideler söyleyeceğiz! Yaşasın Tanrı ve onun mutluluğu! Seviyorum Tanrıyı!

Mitya soluk soluğaydı. Yüzü bembeyaz olmuştu, dudakları titriyor, yanaklarından aşağı iri gözyaşı taneleri yuvarlanıyordu.

- Hayır, diye ekledi, hayat her yerde, toprağın altında bile vardır! İçinde büyük bir yaşamak, birşeyler yapmak -hem de bu köhne duvarların arasında- isteği olduğunu bilemezsin Aleksey! Rakitin anlıyor bunu. İşi gücü büyük bir ev yaptırıp kiraya vermek. Seni bekliyordum. Acı dedikleri de nedir sanki? Çok acı çektiğim halde gene de korkmam ondan. Eskiden korkardım, ama şimdi tınmıyorum. Bir şey söyleyeyim mi sana, duruşmada konuşmayacağım belki... Her an kendi kendime “varım!” diyebilmek için dünyadaki tüm acıları yenecek gücü görüyorum kendimde. Binlerce acının, ıstırapın içinde kıvrılırken “varım!” diyeceğim! İşkence masasında yatarken de var olacağımı. Güneşi görsem de görmesem de onun var olduğunu bileceğim. Güneşin var olduğunu bilmek ise başlıbaşına bir hayattır. Alyoşa’cığım, biricik kardeşim benim, değişik felsefeler mahvediyor beni! Hepsinin Allah belasını versin. Ivan...

Alyoşa ağabeyinin sözünü kesti:

- Ne olmuş Ivan’a?

Mitya duymadı bu soruyu.

- Bak, diye sürdürdü konuşmasını, eskiden, bu kuşkuvarın hiçbirini yoktu içimde, ruhumun derinliklerinde saklanırlardı. Belki de kafamın içinde sürüyle belirsiz düşüncenin kaynaşmasından, benimse günlerimi içkiyle, kavgayla, çılgınlıklarla geçirincindendi bu. Onları

içimde bastırmak, sindirmek, ezmek için kavga ediyordum. İvan, Rakitin'e benzemiyor, saklıyor düşüncelerini. Taştan bir heykel gibi sessiz. Oysa bana acı veren yalnızca Tanrı. Ya gerçekten de yoksa? Ya Rakitin haklıysa? Kişioğlunun bir uydurmasıysa bu? O zaman yeryüzünün, evrenin tek sahibi insandır. Çok hoş bir şey bu! Yalnız şu var, Tanrısız insan nasıl erdemli olabilecek? Kafamı kurcalayan soru bu işte! Çünkü o zaman kimi sevecek kişioğlu? Kime minnettar olacak, kime ilahiler okuyacak? Ben böyle söyleyince gülüyor Rakitin. Kişioğlunun Tanrı olmadan da insanlığı sevebileceğini söylüyor. Yo, bunlar o sümüklüböceğin iddiaları, aklım ermez benim. Rakitin için hayat tozpembe. Bugün bana "Kişioğlunun yurttaşlık haklarının genişletilmesi, ya da et fiyatlarının yükselmemesi için uğraşsan daha iyi edersin, dedi. İnsanları sevdiğini böyle daha iyi göstermiş olursun. Felsefenin bir şeye yaradığı yok." Altta kalmadım: "Sen de eline fırsat geçerse -Tanrıya inanmadığın için- fiyatları insafsızca yükseltir, vurgunu vurursun." Gücendi. Sahi şu erdem nedir, söyleyebilir misin bana Alyoşa? Burada erdem olan bir şey Çin'de erdem sayılmadığına göre değişen bir şey bu demek, değil mi? Değişmez mi yoksa? Küstahça bir soru! İki gecedir bunu düşündüğüm için uyuyamadığımı söylersem güler misin bana? Bu durumun insanların aklını kurcalamamasına şaşıyorum! Hep boş şeylere yoruyorlar kafalarını! İvan inanmıyor Tanrıya. Kendince bir düşüncesi var, ama bana göre değil bu düşünce. Konuşmuyor. Mason olduğunu sanıyorum. Sordum ona, hiçbir şey söylemedi. Kendisinden öğreneyim bunu dedim, ama boşuna. Yalnız, bir keresinde açıldı biraz.

Alyoşa aceleyle,

- Öyle mi? Ne zaman geldi sana?

- Bunu sonra konuşuruz, şimdi başka şeyden söz edelim. Bugüne dek İvan'dan hiç söz etmedim sana. En sona erteliyordum hep. Şu zırlıklar bir bitsin, karar verilsin, bazı şeyler anlatacağım sana. Çok korkunç bir şey bu... Ama yargıcım sen olacaksın. Şimdilik kapayalım bu konuyu. Yarınki duruşmadan söz ediyorsun, inanır mısın, umarsağlığın yok hiç.

- Yeni gelen avukatla konuştun mu?

- Avukat neye yarar! Her şeyi anlattım ona. Anasının gözü bir adam. Bernard! Hiç inanmıyor bana. Katil olduğum inancında, anladım. "Öyleyse niçin savunmaya geldiniz beni?" dedim yüzüne karşı. Hepsinin canı cehenneme. Bir de doktor getirtmişler. Deli olduğumu kanıtlamak istiyorlar. İzin vermeyeceğini buna! Katerina İvanovna "görevini" sonuna dek yapmak istiyor. Zorla! (Mitya acı acı gülümse-di.) Ne canavardır o! İnsaf diye bir şey yoktur onda! Mokroye'de

kendisi için “kindar” bir kadın olduğunu söylediğimi biliyor elbette! Yetiştirmişlerdir. Suçlu olduğumu gösteren tanıkların adamakıllı çoğaldığının da farkındayım! Grigori ısrar ediyor hâlâ. Dürüst bir insandır Grigori, ama aptaldır. Aptallıkları yüzünden dürüst olan çok insan vardır. Rakitin böyle söylüyor. Grigori düşmanımdır. Bazı insanların düşmanlığı dostluğundan iyidir. Katerina Ivanovna için söylüyorum bunu. Benden dört bin beş yüz rubleyi aldıktan sonra ayaklarına kapanışını mahkemede anlatacağından çok korkuyorum! Sonuna dek hesaplaşmak istiyor benimle çünkü. İstemem onun fedakârlığını. Mahkemede bundan söz etmemesini rica et. Olmaz mı? Aman boş ver, sıkarım dişimi! Acıyorum ona zaten. Kendi istiyor. Eden bulur. (Mitya gene acı acı gülümsedi.) Söyleyeceğimi biliyorum Alyoşa. Yalnız... yalnız Gruşa’ya, Gruşa, Tanrım! (Ağlamaya başlamıştı Mitya.) Bu yüzden ne acı çekiyor! Öldürüyor beni Gruşa, onu düşündükçe bitiyorum! Bugün buradaydı...

- Anlattı bana. Çok üzmüşsün onu.

- Biliyorum. Öyle pis bir huyum var ki, kıskandım! Yolcu ederken pişman olup öptüm onu, ama özür dilemedim.

Alyoşa yüksek sesle,

- Niçin? diye sordu.

Mitya birden neşeli gülümsedi.

- Sakın ola ki sevdiğin kadından özür dilemeylesin! Yazık olur. Erkek, ne denli suçlu olursa olsun özür dilememelidir. Hele hele sevdiği kadından!.. Çünkü kadındır bu kardeşim. Onların içini ancak Tanrı bilir! Ne mal olduklarını bilirim! Birine “suçluyum, bağışla beni, affet,” demeyegör, sitemler peşpeşe yağar üzerine! Büsbütün hiçbir zaman bağışlamaz kadın kısmı. Paçavraya çevirir seni, işlemediğin suçları da yıkar üzerine. En küçük bir şeyi unutmaz, kendli suçlarını da seninkilere ekler, ancak ondan sonra bağışlar. Bu en iyilerindendir hem, en iyilerinden! Köşede bucakta ne kalmışsa hepsini kazıyarak çıkarır, başına kakar. Söylüyorum sana, onlarsız yaşayamayacağımız meleklerin hepsinin içi böylesine çifit çarşısıdır işte! Bak canım, açık ve kısaca söyleyeyim sana: Kendini bilen her erkek bir kadının kölesi olmalıdır. Ben böyle düşünüyorum. Daha doğrusu bir düşünce değil, bir duygudur bu. Erkek kişilik sahibi olmalıdır, bu lekelemez onu. Bir kahramanı da, Sezar’ı cla lekelemez! Ama ne olursa olsun, gene de hiçbir zaman özür dileme. Şunu ömrünün sonuna dek unutma: Bu öğütü sana Mitya ağabeyin, kadınlar yüzünden mahvolan ağabeyin verdi. İstemem, Gruşa’nın gözüne özür dilemeden gireyim daha iyi. Tapiyorum ona Aleksey, tapiyorum! Ama anlamıyor bunu, sevgimi az buluyor. Sevgisiyle de boyuna eziyet edli-

yor bana. Eskiden böyle miydi ya! O zaman yalnızca cilveleriyle acı çektirirdi bana, şimdi ise bütün ruhunu kendi içime aldım, bambaşka bir insan oldum! Nikâhımızı kıyacaklar mı? Yoksa kıskançlıktan ölürüm. Her gece böyle düşler görüyorum... Neler söyledi sana?

Alyoşa, Gruşenka'nın söylediklerini anlattı. Mitya dikkatle dinliyordu, bazı şeyleri iki kez anlattırdı. Hoşuna gitmişti bütün bunlar.

- Kiskanmama kızımıyor demek! diye haykırdı. Kadın dediğin böyle olur işte! "Ben de pek sertimdir." Beni kıskanmasına dayanamazsam da, böyle sertlere bayılırım doğrusu! Cenkleşeceğiz. Ama çok, pek çok seveceğim onu. Nikâhımızı kıyacaklar mı? Kürek mahkûmlarına nikâh kıyılır mı? Amma da soru. Onsuz yaşayamam ben.

Mitya yüzü asık, odanın içinde dolaşmaya başladı. İçerisi iyice karanlık olmuştu. Mitya birden telaşlandı.

- Ortada bir sır var diyor ha? Üçümüz ona karşı birleştik ha? "Katya" da bizleymiş... Hayır canım Gruşenka, bildiğin gibi değil. Kıt kadın aklın bu keresinde yanılttı seni! Alyoşa'cığım, şeker kardeşim, sonu neye varırsa varsın, açacağım sana bu sırrımızı!

Mitya dört bir yanına bakındı, karşısında ayakta duran Alyoşa'ya iyice yaklaştı. Onu hiç kimse duyamayacağı halde, -yaşlı gardiyan karşıda tahta sıranın üzerinde horul horul uyuyordu. Nöbetçi askerlerse çok uzaktaydılar- esrarlı bir fısıltıyla çabuk çabuk konuşmaya başladı:

- Bütün sırrımızı açacağım sana! Aslında sonra açacaktım, çünkü sensiz hiçbir karar veremem ben! Her şeyimsin sen benim: Gerçi İvan aramızda en yükseğidir derim her zaman, ama sen benim meleğimsin. Yalnız senin karardır benim için önemli olan. Belki de yükseğimiz İvan değildir de sensin. Bak, bir vicdan işidir bu... öylesine önemli bir sır ki, tek başıma kalkamadım altından, seninle görüşünceye dek erteliyordum hep. Ama karar vermek için zaman erkendir henüz. Mahkemenin sonucunu beklemek gerekiyor. O zaman kaderim üzerine kararını vereceksin. Şimdilik karar falan verme, yalnızca dinle, bir şey söyleme. Ağzını açma hiç. Öyle ayakta dur. Her şeyi açmayacağım sana. Yalnız düşüncemi şöyle kabataslak anlatacağım. Bir şey söylemeden dinle. Tek soru sormayacak, hiç kıpırdamayacaksın, tamam mı? Ama gözlerini ne yapacağız? Kendin bir şey söylemesen bile, gözlerinin kararını belli edeceğinden korkuyorum. Öf, çok korkuyorum! Alyoşa, beni dinle kardeşim: İvan kaçmamı istiyor. Ayrıntılara girmeyeceğim: Her şey hazır. Sus, ağzını açma. Gruşa ile Amerika'ya gidebilirim istersem. Gruşa'sız yaşayamayacağıma göre onunla gideceğim elbette! Orada yanıma gelmesine nasıl engel olabilirler? Kürek mahkûmları evlenemez mi! İvan, evlenemez diyor. Gruşa'sız

orada, yerin altında, elimde kürek, ne yaparım ben? Kürekle kendi kafamı parçalarım! Ya işin vicdan yanı ne olacak? Acıdan kaçmış olurum o zaman! Bir uyarıma oldu, sırt çevirdim. İvan “dürüst olduktan sonra” Amerika’da yeraltından daha yararlı olunabileceğini söylüyor. İyi güzel, ama yeraltı kasidemiz ne olacak? Neymiş sanki Amerika, o da boş! Hem sanırım Amerika’da daha çok dalavere var. Çarmıha gerilmekten kaçıyorum! Beni yalnız sen anlayabileceğin için sana anlatıyorum bunları Aleksey. Senden başka biç kimse anlayamaz beni. Kaside üzerine söylediklerim başkaları için deli saçmasıdır. Aklımı yitirdiğimi, ya da bunadığını sanırlar. Oysa ne aklımı yitirdim, ne de bunadım. Kasideyi İvan da anlıyor, evet anlıyor, ama bir şey söylemiyor, susuyor. İnanmıyor kasideye. Açma ağzını, açma, nasıl baktığını görüyorum, kararını verdin! Acı bana, hemen verme kararını, Gruşa’sız yaşayamam, mahkemenin sonucunu bekle!

Mitya kendinden geçmiş gibi bitirdi sözünü. Alyoşa’yı omuzlarından tutmuş, ateşli, heyecan dolu bakışlarla gözlerinin içine bakıyordu. Yalvarır bir sesle bir kez daha,

- Kürek mahkûmlarına nikâh kıyılır mı? diye sordu.

Alyoşa pek şaşkın dinliyordu onu, sarsılmıştı.

- Söyler misin, dedi, İvan çok mu ısrar ediyor? önce kimin aklına geldi bu?

- Onun, onun. Çok ısrar ediyor! Epeydir gelmiyordu bana, geçen hafta çıkageldi, doğrudan bu konuyu açtı. Çok ısrar ediyor. İstemiyor, emrediyor. Gerçi sana olduğu gibi ona da açtım içimi, kasideden söz ettim, ama gene de istediğini yapacağımdan kuşkusu yok. Kurduğu planı anlattı. Gereken bütün bilgileri toplamış. Ama bırakalım bunu şimdi. Çok istiyor. Önemli olan para: Kaçmam için on bin ruble gerekiyormuş, yirmi bin de Amerika’ya gitmek için... “On bin rubleyle rahatlıkla kaçırırız seni.”

Alyoşa,

- Bunu benden gizlemenin söyledi sana demek? diye sordu.

- Herkesten, başta da senden... “Ona sakın söyleme!” dedi. Beni caydıracağından korkuyor besbelli. Sana açıldığımı bilmesin. Söyleme ona bunu!

- Haklısın, mahkemenin sonucu belli olmadan bir karar vermek olmaz. Sonra kendin verirsin kararı. Yepyeni bir insan bulacaksın içinde o zaman, o verir kararı.

Mitya acı acı gülümsedi.

- Yepyeni bir insan, ya da bir Bernard... O versin kararı! Çünkü kendim de iğrenç bir Bernard’ım ben!

- Temize çıkacağından hiç umudun yok mu ağabey, hiç?

Mitya sinirli bir hareketle omuz silkti, “hayır” anlamına başını salladı. Sonra birden çabuk çabuk konuşarak,

- Alyoşa, canım kardeşim, gitme zamanın geldi artık! diye başladı. Müdür birilerine bağıyor dışarıda, şimdi gelir buraya. Geç oldu, cezaevinin düzenini bozmayalım. Çabuk kucakla beni, öp, kutsa beni canım, yarın için kutsa...

Kucaklaşıp öpüştüler. Mitya birden,

- Ivan kaçmamı istiyor ama katil olduğuma da inanıyor! dedi.

Acı bir gülümsemebelirdi dudaklarında. Alyoşa,

- İnanıp inanmadığını soruldu mu kendisine? diye sordu.

- Hayır, sormadım. Sormayı çok istedim, ama sormadım, gücüm yetmedi. Zaten ne önemi var, gözlerinden belli oluyor. Hadi gülegüle.

Bir kez daha öpüştüler aceleyle. Alyoşa tam çıkıyordu ki Mitya seslendi ona:

- Yanıma gel, karşımda dur, hah şöyle.

Alyoşa'nın omuzlarını gene sımsıkı tuttu. Yüzü birden kireç gibi bembeyaz olmuştu. Karanlıkta bile belli oluyordu bu. Dudakları hü-züldü. Alyoşa'nın gözlerinin içine dikmişti bakışını. Aşırı heyecanla,

- Alyoşa, dedi, Tanrının huzurundaymışsın gibi dosdoğru söyle bana: Katil olduğuma inanıyor musun? Sen inanıyor musun? Gerçe-ği söyle bana, yalan söyleme!

Alyoşa'nın başı dönüyordu. Yüreğine bir ağırlığın çöktüğünü his-setti. Kendini kaybetmiş gibi,

- Yeter, nelerden söz ediyorsun... diye kekeledi.

- Gerçeği söyle bana, yalan söyleme!

Alyoşa titreyen bir sesle,

- Katil olduğuna bir saniye bile inanmadım! diye haykırdı.

Sözlerinin doğruluğuna yemin ediyormuş gibi sağ kolunu da ha-vaya kaldırmıştı. Mitya'nın gözlerinin içi güldü bir anda. Bayılmış da ayılmış gibi derin bir soluk aldıktan sonra, yavaş yavaş konuşarak,

- Sağol! dedi. Yeniden hayata kavuşturdun beni... İnanır mısın, sa-na bu soruyu sormaktan korkuyordum şimdiye dek! Senden korku-yordum, korkuyordum! Artık gidebilirsin! Yarın için güç verdin ba-na, Tanrı senden razı olsun! Hadi git. Ivan'ı da sev!

Mitya, “Ivan'ı da sev!” diye elinde olmadan söylemişti.

Alyoşa ağlayarak çıktı. Mitya'nın böylesine şüpheli olması; ona, Alyoşa'ya bile inanmaması, zavallı ağabeyinin ruhundaki umutsuzlu-ğu, sonsuz kederi birden gözlerinin önüne sermişti delikanlının. Oy-sa aklının ucundan geçirmezdi böyle bir şeyi. Birden, derin, sınırsız bir keder kaplanmıştı yüreğini. Acı veriyordu ona bu. Parçalanan yü-reği sızlıyordu... “Ivan'ı da sev!” ağabeyinin biraz önce söylediği bu

söz çıkmıyordu aklından. Zaten İvan'a gidiyordu şimdi. Sabahtan beri pek istiyordu onu görmeyi. Mitya için üzüldüğü kadar İvan için de üzülyordu. Hele şimdi, ağabeyiyle görüştüktan sonra...

5

SEN DEĞİLSİN, SEN DEĞİLSİN!

İvan'a gitmek için Katerina İvanovna'nın evinin yakınından geçmesi gerekiyordu. İçeride ışık vardı. Birden durdu, uğramaya karar verdi. Bir haftadır görmemişti Katerina İvanovna'yı. Ama tam o anda aklına İvan'ın da içeride olabileceği geldi. Hele böyle önemli bir günün öncesinde kesin Katerina İvanovna'nın yanındadır diye düşündü. Kapıyı çalıp içeri girdikten sonra Çin feneriyle pek loş aydınlanmış merdivenleri çıkarken yukarıdan birisinin indiğini gördü. Yaklaşınca ağabeyini tanıdı. Ziyaretini bitirmiş, gidiyor olmalıydı. İvan Fyodoroviç soğuk,

- A, sen misin? dedi. Hadi hoşçakal. Ona mı gidiyorsun?

- Evet.

- Beni dinlersen gitme, çok heyecanlı, büsbütün bozacaksın sinirlerini.

Yukarıda açılan kapıdan bir ses duyuldu:

- Hayır, hayır! Onun yanından mı geliyorsunuz Aleksey Fyodoroviç?

- Evet.

- Bana bir haber falan yolladı mı? Gelin Alyoşa, siz de dönün İvan Fyodoroviç, muhakkak dönün, muhakkak! Duydunuz mu, dönün!

Katya'nın sesinde öylesine bir ısrar vardı ki, İvan Fyodoroviç bir an düşündükten sonra döndü. Alyoşa'yla birlikte merdiveni çıkmaya başladı. Sinirli, sinirli,

- Dinledi bizi! diye mırıldandı.

Alyoşa duymuştu bunu. İvan Fyodoroviç, salona girince,

- İzninizle paltomu çıkarmayacağım, dedi. Çok kalmayacağım çünkü. Oturmayayım da.

Katerina İvanovna, kendi ayakta,

- Oturunuz Aleksey Fyodoroviç, dedi.

Oldukça değişmişti yüzü, ama siyah gözlerinde bir öfke parıltısı vardı. Alyoşa sonraları, genç kızın o anda ona pek güzel görüldüğünü anımsıyordu.

- Ne diyor?

Alyoşa, Katya'nın gözlerinin içine bakarak,

- Yalnız bir şey istiyor sizden, dedi, kendinize acımanızı, mahke-

mede... (ne söyleyeceğini şaşırmıştı Alyoşa) o kentte... ilk tanıştığınız akşam... aranızda geçenlerden söz etmemenizi...

Katerina İvanovna acı acı gülümsedi.

- Bana para verdi diye ayaklarına kapanmıyandın mı? Kendisi için mi, benim için mi korkuyor? Ona mı kendime mi acıyacağınışını? Söyleyin Aleksey Fyodoroviç.

Alyoşa, genç kızın aklından geçenleri anlamak için gözlerinin içine bakıyordu. Alçak sesle,

- Hem kendinize, hem ona, dedi.

Katerina İvanovna öfkeli bir sesle, sözcüklerin üzerine basa basa,

- Öyle ya... diye karşılık verdi. Siz beni tanımıyorsunuz daha, Aleksey Fyodoroviç. Hoş ben de bilmiyorum ya nasıl bir insan olduğumu. Yarınki duruşmadan sonra belki siz bile ayağınızın altına alıp ezmek isteyeceksiniz beni.

Yüzü kıpkırmızı olmuştu. Alyoşa,

- Dürüst tanıklık edeceksiniz, dedi, yalnız bu isteniyor sizden.

Katerina İvanovna dişlerini gıcırdattı.

- Kadınlar çoğunlukla dürüst davranamazlar. Bir saat öncesine dek o canavara dokunmaktan iğreneceğimi sanıyordum... ama hayır, gene de bir insandır benim için!

Birden İvan Fyodoroviç'e dönüp sinirli,

- Hem bakalım o mu öldürdü? Katil o olmayabilir de! diye haykırdı.

Alyoşa genç kızın bu soruyu İvan Fyodoroviç'e birçok kez sorduğunu, demin de bu yüzden aralarında bir tartışma geçtiğini hemen anlamıştı. Katerina İvanovna hâlâ İvan Fyodoroviç'e dönüp,

- Smerdyakov'a gittim... diye ekledi. Onun baba katili olduğuna sen inandırdın beni, sen! İnanıverdim sana!

İvan Fyodoroviç zoraki gülümsedi. Alyoşa bu sen sözcüğünü duyunca ürperdi. Ağabeyiyle Katerina İvanovna'nın böylesine senli benli olabileceklerini hiç sanmıyordu. İvan,

-Yeter artık, dedi. Gidiyorum. Yarın gelirim.

Dönüp, çabuk adımlarla çıktı salondan, doğru merdivene yürüdü. Katerina İvanovna birden Alyoşa'nın ellerine yapıştı, emreden bir sesle,

- Koşun arkasından! diye fısıldadı. Koşun, yetişin ona! Bir dakika bile yalnız bırakmayın onu. Aklını yitirdi. Çıldırıcığından haberiniz yok değil mi? Sinir krizi geçiriyor! Doktor söyledi, hadi koşun, koşun arkasından...

Alyoşa ayağa fırlayıp İvan Fyodoroviç'in arkasından koştu. İvan eli adım uzaklaşmıştı evden, Alyoşa'nın koşarak geldiğini görünce birden döndü.

- Ne istiyorsun? Deli olduğum için beni yalnız bırakmamamı söyledin sana, biliyorum.

Sinirli bir hali vardı. Alyoşa,

- Yanılıyor elbette, dedi. Ama hasta olduğunu söylemekte haklı. Demin içeride yüzünü gördüm. Hasta, çok hasta olduğun yüzünden belli İvan!

İvan önde, Alyoşa arkada yürüyorlardı. İvan birden sakın, meraklı bir sesle,

- İnsanların nasıl delirdiklerini bilir misin sen Aleksey Fyodoroviç? diye sordu.

- Hayır, bilmem. Sanırım birkaç çeşit delilik vardır.

- Peki insan aklını yitirdiğinin farkında olur mu?

Alyoşa şaşırmıştı.

- Hiç sanmam, dedi.

İvan yarım dakika sustu. Birden,

- Benimle birşeyler konuşmak istiyorsan konuyu değiştir lütfen, dedi.

Alyoşa çekingen,

- Unutmadan şu mektubunu vereyim, diye mırıldlandı.

Cebinden Lise'nin verdiği mektubu çıkarıp ağabeyine uzattı. Bu sırada bir sokak fenerinin altındaydılar. İvan zarfın üzerindeki elyazısını hemen tanıdı. Canı sıkkın gülümseyerek:

- Küçük şeytandan! dedi.

Açmadan parça parça yırttı, yere attı. Kâğıt parçaları uçtu rüzgârda. Gene yürümeye başlayıp küçümser bir tavırla,

- Daha on altısında değil, kendini vermek istiyor! diye söylendi.

- Nasıl yani?

- Nasıl olacak, sokak kadınları gibi.

Alyoşa içinin sızladığını belli eden bir sesle savundu Lise'yi:

- Neler söylüyorsun İvan, neler söylüyorsun? Daha çocuktur bu, hakaret ediyorsun ona! Hastadır, hem çok hasta... belki o da delidir... Mektubunu sana vermemek elimde değildi... Senden duymak... onu kurtarmak istiyordum.

- Benden duyacağın bir şey yok. Çocuksa çocuk, bana ne? Dadısı değilim ya! Sus Aleksey! Konuşma! Bunu düşündüğüm bile yok.

Bir dakikalık bir sessizlik daha oldu. İvan sinirli öfke dolu bir sesle başladı gene:

- Yarın duruşmada ona yardım etsin diye bütün gece Tanrıya yalvaracaktır şimdi.

- Katerina İvanovna'dan mı söz ediyorsun?

- Evet. Mitya'nın kurtarıcısı mı olsun, yoksa onu mahveden insan

mı? Bu önemli kararı verirken Tanrı ona yardımcı olsun diye dua edecek. Sen de gördün ya... ne yapacağını hâlâ bilmiyor. Beni de dadısı sanıyor. Avutmalıymışım hanımefendiyi!

Alyoşa pek üzgün,

- Katerina İvanovna seviyor seni ağabey, dedi.

- Olabilir. Ama benim gözüm yok onda.

Alyoşa ürkek bir sitemle ekledi:

- Acı çekiyor. Peki bazen... onu ümutlandıracak... şeyler niçin söylüyorsun? Ona umut verdiğini biliyorum. Böyle konuştuğum için kusuruma bakma.

İvan sinirlenmişti.

- Gerektiği gibi davranmak, her şeyi ona olduğu gibi söylemek elimde değil! dedi. Katil için karar verilinceye dek beklemeliyim! Aramızdaki bağları koparıp atarsam bana olan öfkesinden o haini yarın mahveder mahkemede. Çünkü nefret ediyor ondan, bunun kendisi de farkında. Her şeyi yapmacıktır, yalandır onun. Aramızdaki bağları koparıp atmadığım sürece hep umut besleyecek, bu canavarı da -onu kurtarmaya çalıştığımı bildiği için- mahvetmeyecektir. Şu Allahın belası karar verilir verilmez de!..

“Katil” ve “canavar” sözcükleri Alyoşa’nın yüreğine bıçak gibi saplanmıştı. İvan’ın sözleri üzerine düşünerek,

- Ağabeyimi nasıl mahvedebilirmiş? diye sordu. Mitya’yı doğrudan doğruya mahvedebilecek ne söyleyebilir?

- Henüz haberin yok bundan senin. Katya’nın elinde, Mitya’nın Fyodor Pavloviç’i öldürdüğünü hiçbir kuşkuya yer bırakmadan kanıtlayacak, ağabeyimin kendi elyazısıyla yazdığı çok önemli bir delil var.

- Olamaz diye haykırdı Alyoşa.

- Ne demek olmaz? Ben okudum.

Alyoşa iyice heyecanlanmıştı.

- Böyle bir şey var olamaz! Olamaz, çünkü katil değildir! Babamı o öldürmedi, o öldürmedi!

İvan Fyodoroviç birden durdu. Soğuk,

- Peki sizce kim katil? diye sordu.

Bu soruda bir küçümseme vardı sanki. Alyoşa sakın, inandırıcı bir tavırla,

- Kim olduğunu sen de biliyorsun, dedi.

- Kimmiş bakalım? Şu saralı, zavallı budala mı? Smerdyakov mu işledi bu cinayeti demek istiyorsun?

Alyoşa bütün bedeninin titrediğini hissetti bir an. Bitik bir sesle,

- Kimin işlediğin biliyorsun, dedi.

Tıkanacak gibi oluyordu. İvan öfkeyle,

- Kim, söylesene kim? diye bağırdı.

Bütün soğukkanlılığı bir anda kaybolmuştu. Alyoşa hep o bitik se-
siyle.

- Bir şeyi kesinlikle biliyorum, diye mırıldandı, katil sen değilsin!

İvan şaşırdı.

- Ne demek "sen değilsin?"

Alyoşa kararlı,

- Babamı sen öldürmedin, katil sen değilsin! dedi.

Bir dakika süren bir sessizlik oldu. İvan zoraki gülümseyerek,

- Öldürmediğini ben de biliyorum, diye mırıldandı, sayıklıyorsun
galiba?

Alyoşa'nın gözlerinin içine bakıyordu.

Gene bir fenerin dibine gelmiş, durmuşlardı.

- Hayır İvan, katilin sen olduğunu birkaç kere söyledin kendi ken-
dine.

İvan büsbütün şaşırmıştı.

- Ne zaman söyledim?.. dedi. Moskova'claydım ben... Ne zaman
söyledim?

Alyoşa gene sakın kararlı,

- Şu son iki aydır yalnız kaldığın zamanlar birçok kere söyledin
bunu kendi kendine, dedi.

Alyoşa elinde olmadan, belirsiz bir gücün etkisi altında konu-
şuyordu sanki.

- Kendini suçluyor, katil olduğunu itiraf ediyordun kendi kendine,
diye ekledi. Ama sen öldürmedin onu, yanıyorsun, sen değilsin ka-
til, duyuyor musun, sen değilsin! Bunu sana söylemek için Tanrı yol-
ladı beni.

İkisi de sustular. Bu sessizlik bir dakika sürdü. Çok uzundu bu da-
kika. Karşı karşıya durmuş, birbirinin gözlerinin içine bakıyorlardı.
İkisinin de yüzü bembeyazdı. İvan'ın bütün bedeni sarsıldı birden.
Alyoşa'nın omuzlarına yapıştı. Islığı andıran bir fısıltıyla,

- Odamdaydın! dedi. Bana geldiği gece sen de odamdaydın... İtiraf
et... gördün onu, gördün değil mi?

Alyoşa şaşırmıştı.

- Kimden söz ediyorsun?.. diye sordu. Mitya'cı mı?

İvan sinirli bir sesle haykırdı:

- Hayır! Allah belasını versin o canavarın! Bana gelip gittiğini bili-
yorsun demek? nasıl öğrendin bunu, söyle!

Alyoşa korkmaya başlamıştı artık.

- Kimin? diye kekeledi. Kimden söz ettiğini bilmiyorum.

- Hayırbiliyorsun... yoksa nasıl olur da... hayır olamaz... biliyorsun... Ama birden tuttu kendini İvan. Bir şey düşünüyormuş gibi durdu. Tuhaf bir gülümseme belirdi dudaklarında.

Alyoşa titrek bir sesle,

- Ağabey,dedi, bunu sana benim sözüme inanacağını bildiğim için söyledim.Ömrünün sonuna dek inan bu sözüme: Sen değilsin! Duydun mu ömrünün sonuna dek inan. O andan beri benden nefret ettiğin halde, Tanrı bunu sana bildirmek görevini bana verdi...

İvan Fyodoroviç toparlanmışa benziyordu. Soğuk soğuk gülümsedi.

- Aleksey Fyodoroviç, dedi, peygamberleri, sarahları, özellikle Tanrı elçilerini hiç sevmem ben, bunu pekâlâ biliyorsunuz. Bundan böyle aramızda hiçbir bağ kalmamıştır. Rica ederim şu yol ağzında ayrılın yanımdan. Evinizin yolu da o yanda zaten. Sakın geleyim demeyin bana. Hele bugün!.. Duydunuz mu?

Birden döndü, kararlı adımlarla uzaklaştı. Alyoşa,

- Ağabey, diye seslendi arkasından, bugün sana bir şey olursa önce beni anımsa!..

Ama İvan karşılık vermedi. Alyoşa, ağabeyi karanlıkta gözden kayboluncaya dek bekledi köşe başındaki fenerin altında. Sonra döndü, evine doğru yavaş yavaş yürüdü. İvan da, o da ayrı ayrı evlerde kalıyorlardı: İkisi de Fyodor Pavloviç'ten boşalan evde kalmak istememişti. Alyoşa bir ailenin yanında döşeli bir oda tutmuştu. İvan Fyodoroviç ise ondan çok uzakta, zengin bir dul memur karısının güzel evinin oldukça konforlu, geniş bir bölümünde oturuyordu. Koca bölümün bütün işini sağır, romatizmalı, akşamın altısında yatağa girip sabahın altısında kalkan, pek yaşlı bir kadın yapıyordu. Son iki aydır İvan Fyodoroviç'in hiçbir şeyi umursamaz bir görünümü vardı. Hep yalnız kalmak istiyordu. Yattığı odayı bile kendi topluyor, öteki odalara ise pek seyrek uğruyordu. Evin kapısına yaklaşıp çingırağın sapını tuttuğunda birden durdu. Öfkeden hâlâ titrediğini farketmişti. Birden bıraktı çingırağın sapını, yere tükürdü, geri dönüp tam aksi yönde iki verst uzakta, kentin öte ucundaki küçük, yan yatmış, ahşap bir eve doğru çabuk çabuk yürümeye başladı. Bu evde Mariya Kondratyevna; Fyodor Pavloviç'in mutfağına çorba almak için gelen, Sınerdyakov'un eskiden gitar çalarak şarkı söylediği komşusu oturuyordu. Eski evini satmış, annesiyle bu kulübeye yerleşmişti. Ağır hasta olan Smerdyakov da Fyodor Pavloviç'in ölümünden beri onların yanında kalıyordu. Aklına birden yenilmez bir düşünce gelen İvan Fyodoroviç de şimdi onu görmeye gidiyordu.

SMERDYAKOV'LA İLK GÖRÜŞME

Ivan Fyodoroviç'in Moskova'dan dönüşünden bu yana Smerdyakov'a bu üçüncü gidişiydi. Geldiği gün hemen ona gitmiş konuşmuştu. Sonra bir kez de iki hafta sonra gidip görmüştü onu. Ama bu ikinci ziyaretinden sonra bir daha gitmemişti Smerdyakov'a. Öyle ki, görüşmeyeli bir ayı geçiyordu, haber falan da almamıştı ondan. Ivan Fyodoroviç babasının ölümünden ancak beş gün sonra gelebilmiş, cenazeye bile yetişememişti: O gelmeden bir gün önce toprağa vermişlerdi Fyodor Pavloviç'i. Ivan Fyodoroviç şu yüzden gecikmişti: Alyoşa, onun Moskova'daki adresini bilmediğinden, telgraf çeksin diye Katerina Ivanovna'ya koşmuş, o da tam adresi bilmediği için, Ivan Fyodoroviç'in Moskova'ya varır varmaz onlara uğrayacağını düşünerek ablasıyla teyzesine telgraf çekmişti. Ama ancak dördüncü gün uğramıştı oraya Ivan, telgrafı okuyunca da hemen dönmüştü. Kente geldiğinde önce Alyoşa'yla konuşmuş; kardeşinin herkesin tersine, Mitya'dan kuşku bile etmediğini, katilin Smerdyakov olduğunu sandığını öğrenince pek şaşırılmıştı. Ivan'ın bu şaşkınlığı emniyet müdürüyle, savcıyla görüşmesinden, olayları ayrıntılarıyla öğrenmesinden sonra daha da artmıştı. Alyoşa'nın bu düşüncesini, çok sevdiği ağabeyi Mitya'ya - onu çok sevdiğini biliyordu Ivan- beslediği güçlü kardeşlik duygusuna, acımaya veriyordu. Sırası gelmişken bir kez olmak üzere Ivan'ın, ağabeyi Dmitri Fyodoroviç'e beslediği duygularla kısaca söz edelim: Hiç mi hiç sevmezdi onu. Gerçi çok acırdı ona, ama tiksinti derecesine varan bir küçümseme vardı bu acıma duygusunda. Mitya'nın dış görünüşünden bile hoşlanmıyordu. Katerina Ivanovna'nın Mitya'yı sevmesini nefretle karşılamaktaydı. Tutuklu Mitya'yla da geldiğinin birinci günü görüşmüştü. Ne var ki bu görüşme Mitya'nın katil olduğu inancını zayıflatmamış, tam tersine, güçlendirmişti. Ağabeyini pek huzursuz, aşırı heyecanlı bulmuştu. Habire konuşuyordu Mitya, ama dalgın, endişeliydi. Konuşurken konudan konuya atlıyor, Smerdyakov'u suçluyor, ne söyleyeceğini bilemiyordu. En çok üzerinde durduğu, rahmetlinin ondan "çaldığı" üç bin rubleydi. "Benimdi bu para, benim, diyordu, çalmış olsam bile hiç kimsenin suçlamaya hakkı olmazdı beni." Aleyhine olan delilleri yalanladığı yoktu. Lehine olan durumlardan söz ederken de pek karışık, anlaşılmaz bir biçimde, Ivan'ın ya da başkasının karşısında suçsuz olduğunu göstermeye çalışmak istemiyormuş, kendisine yüklenen suçları küçümsüyormuş gibi konuşuyor, hatta bazen ağzını bozuyor, bağırıp çağırıyordu. Grigori'nin kapının açık olduğu iddiasına karşılık yalnızca küçümsemeyle

gölüyor, “şeytan açtı” diyor, ama kendi de bu konuda akla yatkın bir şey söyleyemiyordu. Bu ilk görüşmelerinde İvan’a yeterince hakaret de etmişti: Sert bir dille, “her şey serbesttir” diyenlerin ondan kuşku lanmaya, onu sorguya çekmeye hakları olmadığını söylemişti. Genellikle, o gün kardeşine pek yakınlık göstermemişti Mitya. İvan Fyodoroviç oradan doğru Smerdyakov’a gitmişti.

Moskova’dan dönüşte trende hep Smerdyakov’u, onunla kentimizden ayrılmadan bir gün önce akşam avludaki konuşmasını düşünmüştü. Birçok şey kurcalıyordu kafasını, kuşku verici görünüyordu ona. Gelgelelim, sorgu yargıcına ifadesini verirken hiç söz etmedi bu konuşmadan. Smerdyakov’la görüşünceye dek kimseye açmamaya karar vermişti bu sırrını. Smerdyakov kent hastanesinde yatıyordu. Doktor Hertşenştube’yle doktor Varvinski, İvan Fyodoroviç’in ısrarlı sorularına kesin bir dille, Smerdyakov’un gerçekten hasta olduğu yanıtını vermişler, hatta onun “Olay günü yalandan hasta olamaz mı?” diye sormasını hayretle karşılamışlardı. “Her zaman görülmeyen, tehlikeli bir nöbetti bu, diyorlardı. Birkaç gün sürdü. Hatta ölebilirdi de. Ne var ki, zamanında alınan önlemlerle bu tehlike kesinlikle atlatılmıştır.” Hertşenştube şöyle eklemişti: “Ömrünün sonuna dek olmasa bile, uzun süre şuuru yerine gelmeyebilir.” İvan Fyodoroviç’in sabırsızca sorduğu “Yani şimdi deli midir?” sorusuna “Şimdilik böyle bir şey söz konusu değildir, diye karşılık vermişlerdi, ama birtakım anormallikler dikkati çekiyor.” İvan Fyodoroviç bu anormallikleri görmek isteyince hemen görüştürmüşlerdi onu hastayla. Smerdyakov ayrı bir odadaydı. Yanındaki yatakta, yarın ya da öbür gün öleceğe benzer, her yanı su toplamış, bitik bir adam yatıyordu. Yanında rahatlıkla konuşabilirdi. İvan Fyodoroviç’i görünce güvensiz bir gülümseme belirdi Smerdyakov’un yüzünde. İlk anda korkmuştu bile sanki. İvan Fyodoroviç’e öyle gelmiş de olabilirdi. Ama yalnızca bir an sürmüştü bu gülümsemesi. Konuşmalarının geri kalan zamanında Smerdyakov’un sakin duruşu İvan Fyodoroviç’i şaşırtmıştı bile. Daha ilk bakışta onun gerçekten hasta olduğunu anlamıştı: Son derece bitkindi, yavaş yavaş, dilini güçlkle oynatıyormuş gibi konuşuyordu. Pek zayıflamış, sararmıştı. Yirmi dakika süren görüşmeleri süresince durmadan başının ağrıdığından, bütün organlarının sızladığından yakındı. Hadımlarinkini andıran kupkuru yüzü ufalmıştı sanki. Şakaklarındaki saçlar karmakarışık. Eski perçemin yerinde şimdi incecik bir tutam saç dimdik duruyordu. Ama bir şey ima etmek içinmiş gibi kısık duran sol gözünün anlatımı hiç değişmemişti. İvan Fyodoroviç’in aklına Smerdyakov’un “Akıllı insanla konuşmak da hoştur” dediği geldi birden. Hastanın ayakucundaki tabureye oturdu. Smerdyakov

kov acıdan yüzünü buruşturarak kıpırdadı yatağının içinde. Ama bir şey söylemedi. Susuyordu. Bakışlarında aşırı bir merak da yoktu. İvan Fyodoroviç,

- Konuşabilecek misin benimle? diye sordu. Çok yormayacağım seni.

Smerdyakov bitkin,

- Elbette, dedi.

Çekinen konuğuna cesaret vermek istiyormuş gibi hoşgörür bir tavırla ekledi:

- Ne zaman geldiniz?

- Bugün... Pirincin taşını ayıklamaya...

Smerdyakov göğüs geçirdi. İvan Fyodoroviç sert bir sesle,

- Ne iç çekiyorsun, dedi, bilmiyor muydun sanki bunun böyle olacağını?

Smerdyakov mağrur, susuyordu. Neden sonra,

- Bilmememe olanak var mıydı? diye karşılık verdi. Belliydi. Ama sonunda böyle olacağı kimin aklına gelirdi?

- Ne demek istiyorsun? Numara yapma! Bodruma inerken sara nöbeti geleceğini önceden söylemiştin bana. Söylediğin gibi de oldu.

Smerdyakov sakın,

- Sorgu yargıcına anlattınız mı bunu yoksa? diye sordu.

İvan Fyodoroviç'in tepesi birden atmıştı.

- Anlatmadım henüz, ama anlatacağım. Kesinlikle anlatacağım. Şu anda çok şey açıklamak zorundasın bana canım. Buraya seninle oyun oynamaya gelmediğimi de bilmeni isterim!

- Benim de öyle bir niyetim yok zaten. Tanrı gibi benimsediğim bir insansınız, ne diye oyun oynayayım sizinle?

Smerdyakov pek sakın konuşuyordu, yalnız bir an gözlerini kapamıştı o kadar. İvan Fyodoroviç,

- Birkaç nedeni olabilir bunun, dedi. Bir kez, sara nöbetinin geleceğinin önceden kestirilemeyeceğini kesinlikle biliyorum. Öğrendim bunu, numara yapmaya kalkışma. Birden gelirmiş nöbet. Sen gününü, saatini, hatta bodruma inerken geleceğini önceden nasıl söyleyebildin? Hasta numarası yapmadıysan, bodruma inerken sara nöbetine yakalanıp merdivenden yuvarlanacağını önceden nasıl biliyordun?

Smerdyakov yavaş yavaş konuşarak,

- Bodruma günde birkaç kez iniyordum zaten, dedi. Geçen yıl çardaktan da öyle düşmüştüm: Halklısınız, sara nöbetinin ne zaman geleceği önceden bilinmiyor, ama önsezi diye bir şey var.

- Ama gününü, saatini söyledin!

- Hastalığım üzerine bilgiyi iyisi mi doktorlardan alın efendim:

Nöbetin yapmacık mı, gerçek mi olduğunu onlar söyler size. Bu konuda başka diyeceğim de yoktur.

- Peki ya bodrum? Nöbetin bodruma inerken geleceğini nasıl bildin?

- Şu bodrumu takmışsınız aklınıza siz de! Bodruma inerken bir korku vardı içimde, kuşkuluydum. Sizi kaybetmişim çünkü, dünyada beni savunacak hiç kimsem kalmamıştı. Merdivenleri inerken düşünüyordum: “Şimdi gelecek nöbet, birden çarpacak. .. yuvarlanır mıyın acaba?” bu kuşkudan olacak. .. o korkunç el birden gırtlığımı sıktı... yuvarlandım. Bütün bunları, bir gün önce akşam sizinle kapıda konuşmamızı, içindeki kuşkuları size açtığımı doktor Hertzenştube ile sorgu yargıcı Nikolay Parfenoviç’e ayrıntılarıyla anlattım, hepsini yazdılar. Doktor Varvinski ise nöbetin içindeki kuşkudan geldiğini söylüyor. Öyle olsa gerek. Tutanağa nöbetin korku ve kuşkudan geldiğini yazdılar.

Smerdyakov sözünü bitirince, pek yorulmuş gibi derin bir iç geçirdi. Biraz şaşırın İvan Fyodoroviç,

- Anlattın bunları demek? diye sordu.

Smerdyakov’un gözünü o akşamki konuşmalarını açıklamakla korkutmayı düşünüyordu. Oysa beriki daha önceden anlatmıştı her şeyi. Smerdyakov kararlı,

- Neden çekineceğim? dedi. Gerçekleri bilmekte yarar vardır.

- Peki konuşmamızı olduğu gibi mi anlattın?

- Hayır.

- Sara nöbetine yakalanmış numarası yapmakta usta olduğunla öğündüğünü?

- Hayır, anlatmadım.

- Şimdi söyle bana bakayım, niçin Çermaşnya’ya gitmemi istiyordun?

- Moskova’ya gideceğinizden korkuyordum da ondan. Çermaşnya yakındı ne de olsa.

- Yalan söylüyorsun, evden uzaklaşmaya kendin zorluyordun beni: “Gidin, diyordun, beladan uzak durun!”

- Sizi sevdiğim için söylüyordum böyle. Bir felaketin yaklaşmakta olduğu doğmuştu içime. Acıyordum size, ama daha çok kendime acıyordum. “Beladan uzak durun” derken felaketin yaklaştığını anlıyorsunuz da babanızı korumak için kalasınız istiyordum.

Birden parladı İvan Fyodoroviç:

- Açık açık söyleseydin ya aptal!

- Bundan daha açık nasıl söyleyebilirdim? Kızarsınız diye korkuyordum hem. Dmitri Fyodoroviç’in bir rezalet çıkarabileceğinden, kendinin olduğuna inandığı o parayı alacağından kuşkulandırırdım

ya, işin bir cinayetle sonuçlanacağını nereden bilebilirdim? Beyin döşeginin altındaki üç bin rubleyi almakla yetineceğini sanıyordum, tuttu öldürdü babasını. Kimin aklına gelirdi bu?

Ivan Fyodoroviç bir an düşündükten sonra,

- Kimsenin aklına gelmeyeceğine göre ben nasıl anlar da kalırdım? dedi. Saçmalıyorsun galiba?

- Moskova yerine Çermaşnya'ya gitmenizi istememden anlayabilirsiniz.

- Ne bileyim ben!

Smerdyakov pek bitkin görünüyordu. Gene bir dakika sustu.

- Sizi Moskova'ya değil de Çermaşnya'ya yollamak istememden anlayabilirdiniz. Demek ki yakın bir yerde olmanızı istiyordum. Moskova uzaktı çünkü. Sizin yakın bir yerde olduğunuzu bileceği için de bu kadar cesaretle hareket edemezdi Dmitri Fyodoroviç. Sonra, bir şey olursa hemen gelip beni de koruyabilirdiniz. Grigori Vasilyeviç'in hastalığını, sara nöbetinin geleceğinden korktuğumu da anlatmıştım size. Rahmetlinin bana öğrettiği işaretleri Dmitri Fyodoroviç'e söylediğimden haberdar olunca birşeyler olacağını anlayacağını, Çermaşnya'ya bile gitmeyi, evde kalacağınızı sanmıştım.

Ivan Fyodoroviç, "Lafı ağzında geveliyor, ama konuşması çok düzgün, diye geçirdi içinden. Hangi şuur bozukluğundan söz etti Hertzenştube?" Sonra sinirli,

- Numara yapıyorsun, diye bağırdı. Alçak herif!

Smerdyakov son derece içten bir tavırla,

- Ne yalan söyleyeyim, anladınız sanmıştım, dedi.

Ivan Fyodoroviç gene öfkeyle,

- Anlasaydım kalırdım! diye bağırdı.

- Oysa ben, her şeyi anladınız da, beladan bir an önce uzaklaşmak için gittiniz diye düşünüyordum.

- Herkesi kendin gibi korkak mı sanıyorsun?

- Kusura bakmayın, sizi de kendim gibi sandım.

Ivan Fyodoroviç telaşlanmıştı.

- Bunu anlamak olanaksızdı elbette. Doğrusu senin bir haltlar çevirmek niyetinde olduğunu sezinlemedim değil...

Birden anımsanıştı:

- Ama yalan söylüyorsun, gene yalan söylüyorsun, diye bağırdı. Arabaya yaklaştığında ne dedin bana, anımsıyor musun? "Akıllı adamla konuşmak da hoştur." Övdüğüne göre, gidiliyorum diye sevi-niyordun demek, öyle değil mi?

Smerdyakov birkaç kez iç çekti. Yüzünde bir kırmızılık belirmişti sanki. Sık sık soluyarak,

- Seviniyorduysam eğer, bu Moskova'ya değil de Çermaşnya'ya gitmeye razı olduğunuz içindi, dedi. Çünkü ne de olsa daha yakındı orası. Yalnız şu da var, bunu sizi övmek için değil, size sitem olarak söylemiştim. Farkına varmamışsınız demek.

- Neden sitem ediyordun bana?

- Böylesine bir felaketin yaklaşmakta olduğunu bile bile öz babanızı bırakıp gittiğiniz, bizi korumak istemediğiniz için... çünkü bu üç bin rubleyi çaldım diye içeri tıkaabilirlerdi beni.

İvan gene sinirlenmişti.

- Allah belanı versin! diye bağırdı. Dur bakayım: Eve girmek için kullanılan işaretleri sorgu yargıcıyla savcıya anlattın mı?

- Olduğu gibi...

İvan Fyodoroviç gene için için şaşırdı.

- Evet, dedi, o zaman birtakım şeyler sezinlemesine sezinledim, ama bunu senin yapacağını sanmıştım. Dmitri öldürebilirdi, ama parayı çalacağını hiç sanmıyordum... Ama senden her türlü alçaklığı bekliyordum. Saraya yakalanmış gibi numara yapabildiğini kendin söyledin bana, niçin?

- Salıgımdan. Hayatımda bir kez bile nöbete yakalanmış numarası yapmadım, sırf sizin karşınızda övünmek için söyledim bunu. Aptalca bir şey. O zamanlar çok seviyordum sizi, son derece içten konuşuyordum sizinle.

- Dmitri babamı senin öldürdüğünü, parayı da çaldığını söylüyor.

Smerdyakov acı acı gülümsedi.

- Öyle ya, başka ne diyeceği kalıyor zaten! Bunca delilden, tanıktan sonra kim inanır ona? Grigori Vasilyeviç kapıyı açık görmüş, daha ne olsun? Tanrı bağışlasın kusurunu! Canını kurtarmaya çalışıyor...

Sustu, sonra birden aklına gelmiş gibi,

- Şu da var, diye ekledi, cinayeti benim üstüme yüklemek istiyor, bunu daha önce de duydum, gerçekten de sara nöbetine yakalanmış numarası yapmakta usta olsaydım, babanız üzerine böyle bir niyetim vardıysa bu ustalığımdan haberdar eder miydim sizi? Böyle bir cinayet işlemeyi kafama koymuş olsaydım aleyhime olan böylesine önemli bir delili açıklayacak kadar -hele de öldüreceğim insanın öz oğluna- aptallık eder miydim? İnsaf! Olacak şey değil bu! İnsanın deli olması gerekir. Sizinle bu konuşmamızı Ulu Tanrıdan başka duyan yok. Savcıyla Nikolay Parfenoviç'e bunu anlatırsanız beni benden iyi savunmuş olursunuz. Öyle ya, bir katil işleyeceği cinayetten bir gün önce böylesine saf, açık yürekli olabilir mi? Bunu düşünebilirler.

Smerdyakov'un son söylediklerine şaşan İvan Fyodoroviç ayağa kalktı,

- Beni dinle, diye kesti sözünü, senden kuşkulandığım falan yok, hatta böyle bir şeyi gülünç bulurum... tam tersine, içimi rahatlattığın için minnettarım sana. Şimdi gidiyorum, ama gene geleceğim. Hadi hoşçakal, çabuk iyileşmeye bak. Bir eksiğin var mı?

- Teşekkür ederim. Marfa İgnatyevna hiç unutmuyor beni, her işime koşuyor. Çok iyiliği dokunuyor bana. Temiz yürekli insanlar her gün gelip ziyaret ediyorlar beni.

- Hoşçakal. Nöbete yakalanmış numarası yapmakta usta olduğunu gene de söylemeyeceğim...

İvan, nedense, birden,

- Beni dinlersen sen de söyleme, diye ekledi.

- Anlıyorum. Siz söylemezseniz ben de o akşamki konuşmamızdan hiç söz etmem...

İvan Fyodoroviç dışarı çıkıp koridorda on adım yürüyünce birden Smerdyakov'un son söylediğinde kötü bir anlam olduğunu sezinledi. Geri dönmek istedi, ama bu düşünce bir anda gelip geçti, "Saçma!" diye mırıldanıp çabuk adımlarla çıktı hastaneden. Suçlunun Smerdyakov değil de kendi ağabeyi Mitya oluşu gerçekten de rahatlatmıştı içini. Hissediyordu bunu. Oysa tersi olmalıydı... Nedenini araştırmak istemiyor, hatta duygularını didiklemekten iğreniyordu. Birşeyleri hemen unutmak geliyordu içinden: Gelişini izleyen birkaç günde eldeki delilleri yakından öğrenince Mitya'nın suçlu olduğu inancı iyice yer etti içinde. Fenya, büyükannesi gibi pek önemsiz kimselerin tanıklıkları vardı ortada, ama şaşırtıcı şeyler söylüyorlardı. Perhotin'in anlattıklarına, meyhanede, Plotkinov'un dükkânında olanlara, Mokroye'deki tanıkların ifadelerine söylenecek söz yoktu. İvan'ı en çok şaşırtan da ayrıntılardı. Gizli "işaretler" sorgu yargıcıyla savcıyı Grigori'nin kapının açık olduğunu söylemesi kadar şaşırtmıştı onu. Grigori'nin karısı Marfa İgnatyevna, İvan Fyodoroviç'in sorusuna Smerdyakov'un bütün gece paravananın arkasında, "üç adım ötemizde" yattığı yanıtını vermişti. Yaşlı kadın şöyle söylüyordu: "Gerçi derin bir uykuya dalmıştım, ama sık sık uyanıyordum, durmadan inliyordum." Hertzenştube'ye Smerdyakov'un şuurunun yerinde olduğunu sandığını söyleyince yaşlı adam yalnızca gülümsemiş: "Şu günlerde neyle ilgilendiğini biliyor musunuz? diye sormuşu İvan Fyodoroviç'e; Fransızca sözcükler ezberliyor. Yastığının altında bir defter var. Fransızca sözcükler Rusça harflerle yazılı içinde, he-he-he!" Sonunda bütün kuşkularından sıyrılmıştı İvan Fyodoroviç. Ağabeyi Dinitri'yi anımsadıkça bir tiksinti duyuyordu içinde şimdi. Aklının ermediği bir tek şey vardı: Katilin Dinitri değil de "kesinlikle" Smerdyakov olduğuna Alyoşa'nın hâlâ inatla inanması. İvan, Alyoşa'nın dü-

şüncesinin onun için her zaman değerli olduğunu hissediyor, bu yüzden şaşıyordu ona. Alyoşa'nın onunla Mitya üzerine konuşmaya fırsat aramaması, konuyu hiçbir zaman kendisi açmaması, yalnızca Ivan'ın sorularına karşılık vermekle yetinmesi de tuhaftı. Bunun da farkındaydı Ivan Fyodoroviç. Öte yandan, bambaşka bir durumla da o ara pek ilgileniyordu: Moskova'dan dönüşünün ilk günlerinde Katerina Ivanovna'ya karşı beslediği ateşli tutkuya bırakmıştı kendini. Ivan Fyodoroviç'in yaşayışını oldukça etkileyen bu yeni aşktan burada söz etmeyeceğim. Başka bir öyküye, yeni bir romana konu olabilirdi bu; ama yazmaya başlayıp başlamayacağımı bilmiyorum bu yeni romanı. Ne var ki gene de, Ivan Fyodoroviç'in yukarıda anlattığım gibi Katerina Ivanovna'dan çıktıklarında Alyoşa'ya "onda gönlüm yok benim" derken yalan söylediğini açıklamadan geçemeyeceğim: Evet, gerçi kimi zaman nefret ediyordu ondan, -böyle anlarda öldürebilirdi genç kızı- ama çıldırasıya seviyordu Katerina Ivanovna'yı. Birçok nedenler bir araya gelmişti bunun için: Mitya olayıyla sarsılan genç kız, Moskova'dan dönen Ivan Fyodoroviç'e bir kurtarıcı gibi sarılmıştı. Duyguları küçümsenmiş, ayaklar altına alınmıştı. Eskiden onu öylesine seven, -Katerina Ivanovna farkındaydı bu sevginin- zekâsını da insanlık yönünü de pek beğendiği erkek gelmişti. Ama gururuna düşkün kız, onu seven delikanlının Karamazov'lara özgü sınırsız tutkusuna, aşırı sevgisine karşın hepten bırakmamıştı kendini. Aynı zamanda, Mitya'ya ihanet ettiği için de acı çekiyor, Ivan'la kavgalı olduğu zamanlar (sık sık ediyorlardı kavga) açık açık söylüyordu bunu ona. Ivan Fyodoroviç'in Alyoşa'ya "yapmacık, yalan" dediği buydu. Elbette çok yapmacık, yalan vardı burada, Ivan Fyodoroviç'in canını en çok sıkan da buydu... ama sonra anlatacağız bunları. Sözün kısası, bir ara unuttur gibi olmuştu Smerdyakov'u. Gelgelelim, onu ilk görüşünden iki hafta sonra aynı tuhaf düşünceler acı vermeye başlamıştı Ivan'a. Durmadan kendi kendine şunu sorduğunu söylemek yetecek: Moskova'ya gitmeden önce Fyodor Pavloviç'in evinde geçirdiği son gece, niçin hırsız gibi merdivenin başına çıkıp aşağıyı dinlemiş, babasının ne yaptığını anlamaya çalışmıştı? Sonraları bunu anımsadıkça niçin kendi kendinden tiksiniyordu? Niçin ertesi gün trende içini bir sıkıntı kaplamıştı birden, Moskova'ya ayak bastığında "Alçağın biriyim ben!" demişti kendi kendine? Döndükten sonra da bir gün, ona acı veren bu düşünceler yüzünden Katerina Ivanovna'yı bile unutabileceğini geçirmişti içinden. Bu duygu birden öylesine güçlü sarmıştı benliğini! Tam bunları düşünürken Alyoşa'yla karşılaşmıştı. Hemen durdurmuştu kardeşini,

- Anımsıyor musun, demişti, o gün yemekten sonra Dmitri deli gi-

bi içeri dalıp babamı tekmeledikten biraz sonra avluda, "isteme hakkımı" kendime sakladığımı söylemiştim sana. Söyle, babamın ölmesini istediğim geçti mi aklından o anda?

Alyoşa sessizce,

- Geçti, diye karşılık vermişti.

- Öyleydi zaten, anlamayacak bir şey yoktu bunda. Benim öğrenmek istediğim şu: "Bir sürüngenin ötekini yemesi," yani Dmitri'nin babamı öldürmesini istediğimi, sonra... buna yardım bile etmekten geri kalmayacağını düşündün mü?

Alyoşa'nın yüzü hafif sararmıştı. Hiçbir şey söylemeden ağabeyinin gözlerinin içine bakıyordu. Ivan,

- Konuşsana! diye bağırmişti. O zaman ne düşündüğünü öğrenmeyi çok istiyorum. Gerçeği, gerçeği bilmeliyim!

Alyoşa'ya öfkeli bakarak derin bir iç geçirmişti. Alyoşa,

- Kusura bakma ama onu da düşünmüştüm, diye mırıldanmış, başka bir şey söylememişti.

- Teşekkür ederim!

Ivan böyle söyleyip ayrılmıştı Alyoşa'nın yanından. Bu karşılaşmalarından sonra Ivan'ın ondan uzaklaştığını, hatta soğuduğunu farketmeye başladı Alyoşa. Sonunda o da ağabeyinin evine gitmez oldu. Ne var ki Ivan Fyodoroviç, Alyoşa'yla bu karşılaşmasından sonra eve uğramadan, birden karar verip gene Smerdyakov'a gitmişti.

7

SMERDYAKOV'LA İKİNCİ GÖRÜŞME

Smerdyakov hastaneden taburcu edilmişti. Ivan Fyodoroviç onun nerede kaldığını biliyordu. Yukarıda sözünü ettiğimiz yan yatmış, iki odalı, küçük, ahşap evdi bu. Bir odasında Mariya Kondratyevna anesiyle, ötekinde de Smerdyakov yalnız başına kalıyorlardı. Smerdyakov'un niçin onların yanına yerleştiğini, orada parayla mı yoksa parasız mı kaldığını Tanrı bilirdi. Sonraları, onun eve Mariya Kondratyevna'nın nişanlısı olarak alındığını, "şimdilik" parasız oturduğunu söyleyenler oldu. Ana-kız çok sayıyorlar, değer veriyorlardı ona. Ivan Fyodoroviç kapıyı çalıp içeri girdikten sonra, Mariya Kondratyevna'nın yol göstermesiyle Smerdyakov'un oturduğu soldaki "konuk odası"na girdi. Bu odadaki çini soba gürül gürül yanıyordu. Duvarlar yer yer yırtık mavi duvar kâğıdıyla kaplıydı. Duvarlardaki çatlaklarda ise sürüyle tahtakurusu vardı. Öyle ki, bir hisırtıdır duyuluyordu odanın içinde. Eşya pek yoktu: İki duvar boyunca iki tahta sırayla

masanın yanında iki sandalye. Masa gerçi tahtadandı ya, gül işlemeli bir örtüyle örtülmüştü. İki küçük pencerede birer sardunya saksısı vardı. Köşede bir ikon dolabı çarpıyordu göze. Masanın üzerinde ezik büyük bir bakır semaverle, tepsi içinde iki çay fincanı duruyordu. Ama çayını içmişti Smerdyakov, semaver sönmüştü... Kendisi masanın başında sandalyeye oturmuş, elindeki deftere birşeyler karalıyordu. Hemen yanında bir mürekkep şişesiyle, dökme demirden, ispermeçet mumu takılı, alçak bir şamdan vardı. İvan Fyodoroviç içeri girer girmez, yüzünden Smerdyakov'un bütünüyle iyileştiğini anlamıştı. Yüzü daha bir canlı, dolgundu. Alnındaki perçem kabartılmış, saçları yandan dümdüz taranmıştı. Üzerinde içi pamuklu, pek eski, alacalı bir sabahlık vardı. Gözlük takıyordu, oysa İvan Fyodoroviç gözlüklü hiç görmemişti onu. Bu önemsiz durum nedense pek sinirlendirmişti İvan Fyodoroviç'i: "Bir gözlüğü eksikti inendeburun!" diye geçirdi içinden. Smerdyakov ağır ağır kaldırdı başını, gözlüğünün arkasından dik dik baktı gelene. Sonra yavaşça çıkardı gözlüğünü, ayağa kalktı. Ama saygılı bir kalkış değildi bu. Sırf uyulması gereken bir görgü kuralına uymuş olmak için tembel tembel doğrulmuştu yerinden. İvan hemen farkına varmıştı bu durumun. Daha önemlisi, Smerdyakov'un hain, soğuk, hatta kibirli bakışındaki "ne diye geldin gene, o zaman her şeyi konuştuk ya... daha ne istiyorsun?" diyen anlatım da kaçmamıştı gözünden. İvan Fyodoroviç ayakta, paltosunun önünü açarken güç tuttu kendini.

- Çok sıcak burası, dedi.

- Çıkarın paltonuzu.

İvan Fyodoroviç paltosunu çıkardı, tahta sıranın üzerine attı. Titreyen elleriyle sandalyeyi hızla masaya iyice yaklaştırıp oturdu. Smerdyakov ondan önce oturmuştu. İvan Fyodoroviç sert,

- Önce şunu sorayım, dedi, yalnız mıyız burada? Konuşmalarınızı duyan olur mu?

- Hiç kimse duymaz, siz de gördünüz, arada hol var.

- Cevap ver bana: O gün hastaneden ayrılırken, sara nöbetine yakanmış numarası yapınakta usta olduğunu açıklamazsam, avludaki konuşmamızı sorgu yargıcına olduğu gibi anlatmayacağını söylemekle ne demek istemiştin? Olduğu gibi dediğin neydi? Neyi ima etmek istiyordun bana? Gözdağı vermek miydi niyetin? Seninle işbirliği mi yaptık? Senden korktuğumu mu sanıyorsun?

İvan Fyodoroviç son clerece öfkeli konuşuyordu. Karşısındakine, her türlü yapmacıktan, yüze gülmeden tiksindiğini, gerçekleri ortaya dökmekten çekinmediğini anlatmak istediği belliydi. Smerdyakov'un gözlerinde hain bir parıltı vardı, sol gözü kırışmaya başlamıştı. Her

zamanki gibi ağırbaşlı, ölçülü yanıt verdi hemen: “Her şeyi açık açık konuşalım istiyorsun demek, buyur öyleyse,” der gibi bir tavır takındı.

- Babanızın öldürüleceğini bile bile onu kurbanlık bırakıp gitmiş-
tiniz. Duygularınız, bazı şeyler başkalarınca yanlış anlaşılmasın diye
bunu açıklamamaya söz vermiştim size... ima ettiğim, söylemek iste-
diğim buydu işte.

Smerdyakov soğukkanlıydı, konuşurken hiç acele etmiyordu. Se-
sinde sert, inatçı, hain bir anlatım, arsız bir meydan okuma vardı.
Küstah bakışlarını Ivan Fyodoroviç’e dikmişti. Berikininse bir an
gözleri bile karardı.

- Nasıl? Ne diyorsun? Akılın başında mı senin?

- Tam olarak!

Ivan Fyodoroviç yumruğunu masaya indirdi.

- Babamın öldürüleceğini biliyor muydum? diye haykırdı. “Bazı
şeyler” dediğin nedir?.. Söyle alçak, çabuk söyle!

Smerdyakov susuyor, hep o küstah bakışlarıyla Ivan Fyodoroviç’i
süzüyordu.

- Söyle alçak, mende bur dalavereci, hangi “bazı şeyler” yanlış anla-
şılacakmış?

- O anda babanızın ölümünü belki sizin de çok istediğiniz...

Ivan Fyodoroviç yerinden fırlayıp yumruğunu vargücüyle Smerd-
yakov’un omzuna indirdi. Smerdyakov arkaya düşecek gibi oldu. Bir-
den gözleri yaşardı, “Ayıptır efendim, zayıfa vurmak ayıptır!” diye
mırıldanarak mavi kareli, sümükten sıırıslıklam mendilini gözlerine
götürüp sessiz sessiz ağlamaya başladı. Aradan bir dakika geçti. Ivan
Fyodoroviç gene sandalyesine otururken emreder bir sesle,

- Yeter artık! dedi. Kes ağlamayı! Sabrımı taşıрма!

Smerdyakov mendil yerine kullandığı paçavrayı çekti gözlerinden.
Yüzündeki her çizgide biraz önce uğradığı hakaretin izi vardı.

- Alçak! Dmitri ile bir olup babamı öldürmek istediğimi sanıyor-
dun demek?

Smerdyakov gücenik,

- Ne düşündüğünüzden haberim yoktu, dedi. O akşam kapıdan
girdiğinizde bu konuda ne düşündüğünüzü öğrenmek için durdur-
muştum sizi.

- Neyi öğrenecektin? Neyi?

- Babanızın bir an önce öldürülmesini isteyip istemediğinizi.

Smerdyakov’un bırakmaya hiç yanaşmadığı bu küstah tavrı, Ivan
Fyodoroviç’in canını çok sıkıyordu. Birden,

- Sen öldürdün onu! diye bağırıldı.

Smerdyakov küçümser bir tavırla gülümsedi.

- Benim öldürmediğimi pekâlâ biliyorsunuz, dedi. Zeki insana bu konuda başka bir şey söylemenin de yersiz olduğu kanısındayım.

- Peki, niçin kuşkulandın benden öyleyse?

- Korkumdan kuşkulandığımı da biliyorsunuz. O sıralar öylesine müthiş bir korku vardı ki içimde, uçan kuştan kuşkulanıyordum. Sizin ne düşündüğünüzü de öğrenmeyi koymuştum aklıma, "o da ağabeyi gibi babasının ölmesini istiyorsa bu iş bitmiş demektir," diye düşünüyordum. Sinek gibi ezilecektim arada.

- İki hafta önce böyle konuşmuyordun ama.

- Aynı şeyi söylemek istiyordum ya, çok zeki olduğunuz için anlayacağınızı, sonra açık konuşmak istemediğinizi düşündüğümünden öyle söylemiştim.

- Bak hele! Ama cevap ver bana, atlatma: Ne yaptım da o iğrenç içine böyle bir kuşku yerleşti?

- Kendiniz öldüremezdiniz onu, böyle bir şeyi istediğiniz de yoktu, ama başka birisinin öldürmesini istiyordunuz.

- Şuna bakın ne rahat söylüyor! Niçin isteyecekmişim babamın öldürülmesini?

Smerdyakov alaylı alaylı, hatta nefretle,

- Niçin mi? dedi. Mirası unuttunuz mu? Babanız ölünce üç kardeşten her birinize kırk biner -belki de daha çok- kalacaktı. Ama Fyodor Pavloviç o bayanla, yani Agrafena Aleksandrovna'yla evlenirse avcunuzu yalayacaktınız. Çok anasının gözüdür çünkü, nikâhtan sonra babanızın bütün varını yoğunu kendi üzerine geçirtecekti... Nikâhın kıyılmasına ne kalmıştı o zaman? Kıl payı... hanım küçük parmağını şöyle bir oynatırsa sizinki dili bir karış dışarıda, kilisede alacaktı soluğu.

İvan Fyodoroviç güç tutuyordu kendini. Sonunda.

- Pekâlâ, dedi. Görüyorsun ya fırlamadım yerimden, dövmedim, öldürmedim seni. Söyle: Sence ağabeyimi bu işe kışkırtan ben miyim? Cinayeti ona işletmeyi mi düşünüyordum?

- Elbette. Katil o olunca bütün soyluluk hakları, rütbesi, malı mülkü alınacaktı elinden, sürgüne gidecekti. O zaman babanızdan onun payına düşen para da kardeşiniz Aleksey Fyodoroviç'le aranızda pay edilecekti. Yani bu sefer kırkar değil, altmışar bin alacaktınız. Cinayeti Dmitri Fyodoroviç'e işletmekti niyetiniz!

- Sıkıyorum dişimi! Dinle beni alçak: Böyle bir niyetim olsaydı Dmitri'ye değil, sana işletmek isterdim cinayeti. Zaten kuşkulanıyordum senden... o zamanlar... anımsıyorum!

Smerdyakov sırttı.

- Beni de hesaba kattığınızı bir an ben de düşünmüştüm, dedi.

Benden kuşkalandığınıza, sonra da bırakıp gittiğinize göre, demek şöyle söylemek istiyordunuz bana bu hareketinizle: “Babamı öldürmekte serbestsin. Engel olmayacağım sana.” Anlamıştım zaten...

- Alçak! Böyle yorumladın demek!

- Hep şu Çermaşnya yüzünden kızılıyorsunuz bana. Biraz insafli olun! Moskova'ya gitmeye hazırlanıyordunuz. Babanız Çermaşnya'ya gitmeniz için o kadar yalvarıyordu, kabul etmiyordunuz! Birden benim değersiz sözümü tuttunuz! Niçin birden razı oldunuz Çermaşnya'ya gitmeye? Bir sözüm üzerine Moskova'dan vazgeçip Çermaşnya'ya gittiğinize göre bir şey bekliyordunuz benden!

İvan dişlerini gıcırdatarak,

- Hayır, yemin ederim ki hayır! diye bağırdı.

- Ne demek hayır? Bir evlat olarak, orada size söylediklerim için beni hemen karakola çekip güzelce bir pataklamalıydınız... hiç değilse böylesöyler söylemez suratına bir tokat yapıştırmalıydınız. Oysa siz, hiç kızmadan, sinirlenmeden sözümü tuttunuz, düşüncesizce gittiniz, oysa babanızı korumak için kalmalıydınız... Benim yerimde siz olsanız ne düşünürdünüz bu durumda.

İvan kaşlarını çatmış, yumruklarını dizlerine dayamış, oturuyordu. Acı acı gülümsedi.

- Evet, ne yazık ki suratına bir tokat yapıştırmadım. Karakola götürmezdim seni: Kimse inanmazdı bana çünkü. Hem ne söyleyebilirdim? ama suratına... ah, ne yazık ki akıl edemedim bunu. Uşaklara vurmak yasaktır, ama gene de dağıtmalıydım o çeneni.

Smerdyakov pek keyifli görünüyordu. Bir zamanlar Fyodor Pavloviç'in yemek odasında Grigori Vasilyeviç'le din üzerine tartıştığı zamanki kendini beğenmiş, kibirli tavrıyla,

- Olağan durumlarda uşakları dövmek gerçekten de yasalarca yasaklanmıştır, diye başladı. Bu yüzden hiç kimse dövmüyor artık uşağını, ama olağanüstü durumlarda yalnız bizde değil, dünyanın bütün ülkelerinde, hatta Fransa'da öldüresiye dövmeyi sürdürüyorlar onları. Dayağın önüne hiçbir zaman geçilemez. Oysa siz olağanüstü durumda bile vurmadınız.

İvan masanın üzerinde duran defteri başıyla göstererek,

- Ne o, dedi, Fransızca mı çalışıyorsun?

- Bir gün Avrupa'nın o mutluluk dolu ülkesinde yaşamak olanağına erişmem olasılığı söz konusuysa, bilgimi ilerletmek için niçin çalışmayayım?

İvan'ın gözleri birden parladı, tüm bedeni sarsılarak,

- Dinle beni canavar! diye bağırdı. Senin suçlamalarından korktugum yok, istediğini söyle benim için. Şunu da bilesin ki, seni şimdi

öldüresiye dövmüyorsam, bunun tek nedeni, cinayeti senin işlediğinden kuşgulanmam, durumu mahkemede açıklamak niyetinde olmamdır... Foyanı meydana çıkaracağım!

- Bence sussanız daha iyi edersiniz. En küçük bir suçum yokken ne diyebilirsiniz benim için? Hem kim inanır size? Sonra, böyle bir şey yaparsanız ben de her şeyi açıklamak zorunda kalırım. Öyle ya, kendimi savunmadan yapamam kuşkusuz.

-Senden korktuğumu mu sanıyorsun yoksa?

- Burada size söylediklerime mahkemede inanmayabilirler, ama toplum hemen inanır, o zaman durumunuz kötü olur...

İvan dişlerini gıcırdattı.

- Bu da gene “zeki insanla konuşmak hoştur” demek oluyor galiba?

- Tam üzerine parmak bastınız. Zekisiniz!

İvan Fyodoroviç ayağa kalktı, öfkeden titreyerek paltosunu giydi. Smerdyakov'a başka bir şey söylemeden, hatta yüzüne bakmadan dışarı çıktı. Temiz hava ferahlattı onu biraz. Gökyüzünde ay pırl pırlıdı. İvan'ın içinde duygular, düşünceler karmakarışık: “Hemen gidip Smerdyakov'un suçlu olduğunu söylesem mi? Ama neye yarar, aslında suçsuz olduktan sonra... Tam tersine, o beni suçluyor. Gerçekten, niçin gittim ben o zaman Çermaşnya'ya? Niçin, niçin? Evet, beklediğim bir şey vardı, haklı Smerdyakov...” Babasının evinde geçirdiği son gece merdiven başında aşağıyı dinleyişini -belki yüzüncü kez- anımsadı. Ama şimdi büyük bir acı verdi ona bu. Birden olduğu yerde durdu: “Evet, bekliyordum bunu, doğru! Babamın öldürülmesini istiyordum, çok istiyordum! İstiyor muydum onun öldürülmesini, istiyor muydum?.. Smerdyakov'u öldürmek gerek!.. Şimdi Smerdyakov'u öldürmeye cesaret edemezsem yaşamaya değmez artık!..” İvan Fyodoroviç eve uğramadan doğru Katerina Ivanovna'ya gitti. Onu görünce birden korktu genç kız: Deli gibi bir hali vardı çünkü. Smerdyakov'la aralarında geçen konuşmayı noktasına, virgülüne varıncaya dek anlattı ona. Katerina Ivanovna'nın bütün uğraşmaları avutamıyordu onu. Odanın içinde durmadan bir aşağı bir yukarı dolaşılıyor, kesik kesik, tuhaf bir sesle konuşuyordu. Sonunda oturdu, dirseklerini masaya dayadı, başını ellerinin arasına aldı,

- Babamı Dmitri değil de Smerdyakov öldürmüş olsaydı, ondan yana olurdum, dedi. Çünkü ben kışkırtıyordum onu. Kışkırtıp kışkırtmadığımı da henüz bilmiyorum ya... Ne var ki, Dmitri değil de Smerdyakov öldürseydi, ben de katil sayılırdım.

Katerina Ivanovna bir şey söylemeden ayağa kalktı, yazı masasına gitti, üzerinde duran küçük kutuyu açtı, içinden bir kâğıt aldı, getirip İvan'ın önüne koydu. Bu kâğıt, İvan'ın Alyoşa'ya, babasını Dmitri

ri'nin öldürdüğünü "kesinlikle ispat edecek delil" diye sözünü ettiği belgeydi. Mitya'nın, Gruşenka'nın Katerina İvanovna'ya hakaret etmesinden sonra Alyoşa'yla manastır yolunda karşılaştığı akşam sarhoşken, Katerina İvanovna'ya yazdığı mektuptu bu. Mitya Alyoşa'dan ayrıldıktan sonra doğru Gruşenka'ya koşmuştu. Onu görüp görmediği bilinmiyor, ama gece geç vakit "Başkent" meyhanesindeydi. İyice sarhoş olana dek orada içmişti. Sarhoş sarhoş kalem kâğıt istemiş, kendisi için çok önemli bu belgeyi yazmıştı. Coşkun, son derece uzun, karmakarışık, tam anlamıyla bir "sarhoş" mektubuydu bu. Sarhoş bir adamın, eve döndüğünde karısına ya da aileden başka birisine büyük bir heyecanla, biraz önce nasıl bir hakarete uğradığını, ona hakaret edenin ne denli alçak bir adam, kendisinin ne iyi, hoş bir insan olduğunu, o herife dünyanın kaç bucak olduğunu göstereceğini anlatmasına... durmadan, karmakarışık, duygulu, masayı yumruklayarak, gözyaşı dökerek konuşmasına benziyordu... Meyhanede yazsın diye ona getirilen kâğıt, bir yüzüne birtakım hesaplar yapılmış, kötü cins, pis bir kâğıttı. Mitya'nın sarhoş gevezeliğine yetmemişti tabii. En küçük bir boş yer bırakmadığı gibi, son satırlarını da yana, aşağıdan yukarı doğru yazmıştı. Mektup şöyleydi: "Uğursuz Katya! Yarın üç bin rubleni geri vereceğim, sonra da "elveda!" diyeceğim sana... elveda ey yüreği kin dolu kadın, elveda aşkım! Aramızda her şey bitecek! Yarın her önüme gelenden isteyeceğim bu parayı, vermezlerse babama gidip kafasını parçalayacak, yastığının altındaki üç bin rubleyi alacağım. Buna inanabilirsin, söz veriyorum sana, şu İvan gitsin hele... Kürek cezasına çarptırılmak pahasına geri vereceğim sana bu üç bin rubleyi. Sonra da ayrılacağız. Önünde yerlere kadar eğilerek selamlarım seni, çünkü alçakça davrandım sana karşı. Bağışla beni. hayır, iyisi mi bağışlama. Böylesi senin için de benim için de daha iyi olur! Kürek cezasını aşkına yegliyorum, başka birisini seviyorum da ondan. Bugün daha iyi tanıdım yeni sevgilimi. Nasıl bağışlayabilirsin beni? Paramı çalan hırsız öldürecek! Hepinizi unutmak için uzaklaşacağım sizden, doğuya gideceğim. Onu da unuttacağım, çünkü bana acı çektiren yalnız sen değilsin. O da senden farksız. Elveda!

Ek bir: Lanetler yağıdırıyorum ya, tapıyorum sana Katya! İçimdesin her an. Bir tek tel kaldı, vınıyor. Yüreğimi ortadan ikiye bölebilsen ne iyi olurdu! Öldürecekim kendimi, ama önce o köpeği... Üç bin rubleyi alacağım ondan, sana verecekim. Sana karşı alçak olabilirim, ama hırsız asla! Bekle üç bin rubleyi. Köpeğin dölseğinin altında pembe kurdeleyle bağlı bir paket var. Hırsız değilim ben, paramı alan hırsız da öldürecekim. Katya, kınama beni: Dmitri hırsız değil, katil-

dir! Sana karşı dimdik durabilmek, gururuna yenilmemek, seni sevmemek için babasını öldürmüş, kendini mahvetmiş bir katil!

Ek iki: Ayaklarını öperim, elveda!

Ek üç: Katya, Tanrıya dua et, yarın para versinler bana. O zaman elim kana bulaşmayacak, vermezlerse katil olacağım! Öldür beni!

Kölen ve düşmanın

D. Karainazov."

Belgeyi okuyup bitirdikten sonra İvan'ın içindeki tüm kuşkular yitip gitmişti. Demek katil Smerdyakov değil, ağabeyiydi. Babasını Smerdyakov öldürmediğine göre onun (İvan'ın) da bir suçu yok demekti babasının öldürülmesinde. Bu mektup birden büyük bir anlam kazanmıştı onun için. Mitya'nın suçlu olduğuna kesinlikle inanıyordu artık. Sırası gelmişken şunu da söyleyelim, cinayeti Mitya'yla Smerdyakov'un birlikte işlemiş olabileceklerini aklının ucundan geçirmiyordu: Olayların akışına uygun düşmüyordu bu. İvan tam anlamıyla rahatlamıştı. Ertesi sabah Smerdyakov'u, onun alaylarını anımsayınca küçümsemeyle gülümsüyordu. Birkaç gün sonra ise uşağın kuşkularının ona böylesine dokunmasına şaşıyordu. Smerdyakov'u bundan böyle adam yerine koymamaya, onu aklından silip atmaya karar vermişti. Bir ay böyle geçti. Smerdyakov'u hiç kimseye sormuyordu artık. Ama arada iki kez, onun çok hasta olduğunu, şuurunun yerinde olmadığını duymuştu. Genç doktor Varvinski bir gün "Sonunda delirecek," demişti. İvan anımsıyordu bunu. Ayın son haftasında İvan da kendini iyi hissetmemeye başlamıştı. Katerina İvanovna'nın Moskova'dan getirttiği doktora -duruşmadan bir iki gün önce gelmişti- birkaç kez gitti. Bu sıralar Katerina İvanovna'ya karşı da pek sert davranmaya başlamıştı. Birbirine âşık iki düşmandan farklıydılar. Katerina İvanovna'nın Mitya'ya (arada bir gelen, ama güçlü) düşkünlüğü İvan'ı kudurtuyordu. İşin tuhafı, Alyoşa'nın Mitya'yı ziyareten dönüştü Katerina İvanovna'ya uğradığı akşamki, yukarıda anlattığımız olaya dek bir aydır İvan, Katerina İvanovna'nın -genç kızın Mitya'ya olan, İvan'ın öylesine nefret ettiği "düşkünlük" nöbetlerine karşın- Mitya'nın suçlu olduğundan kuşku ettiğini hiç görmemişti. Şurası da dikkate değer bir noktadır: İvan, Mitya'dan gitgide daha çok nefret ettiğini hissettiği halde, içindeki bu nefretin Katya'nın ona olan "düşkünlüğünden" değil, Mitya'nın babasını öldürmesinden ileri geldiğinin de farkındaydı! Açık seçik hissediyordu bunu. Üstelik, duruşmadan on gün önce Mitya'ya gitmiş, kaçması için iyi hazırlandığı belli, bir plan önermişti. Böyle hareket etmesinin, asıl nedeni yanında bir nedeni daha vardı: Mitya'yı suçlu göster-

menin, Alyoşa'yla ona kırkar bin yerine altmışar bin kalacağı için İvan'ın işine daha çok geleceği üzerine Smerdyakov'un söylediklerinin İvan'ın yüreğinde açtığı yara... Kendi payına düşen otuz bin rubleyi Mitya'nın kaçışına harcamaya karar vermişti. Cezaevinden dönünce canı pek sıkılıyor, üzülyordu: Mitya'nın kaçmasını yalnızca otuz bin rubleyi harcamış olmak, yüreğindeki yarayı iyi etmek için değil, başka bir şey yüzünden de istediğini hissetmeye başlamıştı. Kendi kendine "Ruhen benim de onun gibi bir katil olmam değil mi bunun nedeni acaba?" diye soruyordu. Apayrı, ama yakıcı bir şey dağlıyordu yüreğini. Hem bir aydır gururu da acı veriyordu ona, ama bundan sonra söz edeceğiz... Alyoşa'yla konuştuktan sonra kaldığı evin çingırağının sapını tuttuğu, birden Smerdyakov'a gitmeye karar verdiği anda İvan, içini dolduran bambaşka bir öfkeye boyun eğmişti. Birden, Katerina İvanovna'nın biraz önce Alyoşa'nın yanında yüzüne karşı "Onun (yani Mitya'nın) katil olduğuna sen inandırclın beni, sen!" diye bağırdığını anımsayınca şaşırmıştı. Oysa Mitya'nın katil olduğuna inandırmaya hiçbir zaman çalışmamıştı onu İvan. Tam tersine, Smerdyakov'un yanından döndüğünde kendini suçlamıştı. "Belge"yi çıkarıp ona gösteren, Mitya'nın katil olduğuna inandıran da Katya idi! Şimdi de gelmiş, "Smerdyakov'a gittim!" diye bağıırıyordu. Ne zaman gitmişti Smerdyakov'a? İvan'ın haberi yoktu bundan. Demek Mitya'nın katil olduğuna kesinlikle inanmıyordu Katya! Neler anlatmıştı ona? İvan'ın içini müthiş bir öfke kaplamıştı. Yarım saat önce Katerina İvanovna'nın böyle söylemesine nasıl izin verdiğini, nasıl bağıırıp çağırmaya başladığını anlayamıyordu. Çingırağın sapını bırakıp Smerdyakov'un kaldığı eve doğru yola koyuldu. "Bu sefer belki de öldürürüm onu," diye geçiriyordu içinden.

8

SMERDYAKOV'LA ÜÇÜNCÜ VE SON GÖRÜŞME

Daha yarı yolda, o gün sabah erken saatlerdeki gibi kuru, sert bir rüzgâr esmeye başladı. İnce, sık taneli, kuru bir kar serpeliyordu. Yere yapışmayan karları rüzgâr havaya kaldırıyor, sokaklarda savuruyordu. Öyle ki, biraz sonra tam bir tipi başlamıştı. Smerdyakov'un oturduğu mahallede sokak feneri bile yoktu. İvan Fyodoroviç kar yağdığının bile farkında olmadan, yolları içgüdüleriyle bularak yürüyordu karanlıkta. Baş ağrıyor, şakakları zonkluyordu. Parmaklarının çekildiğini hissediyordu. Mariya Kondratyevna'nın küçük evine yaklaştığında sokakta yalnız başına, yalpalayarak yürüyen, kısa boylu bir

köylüyle karşılaştı. Adamın sırtında yamalı bir gocuk vardı. Homurdana homurdana küfrediyor, sonra birden küfretmeyi bırakıp kısık, sarhoş bir sesle şarkı söylemeye başlıyordu.

Ah, gitti Vanka'm başkente,
Bekleyebilsem onu keşke!

Ama ikinci mısradaki şarkıyı kesiyor, gene küfretmeye başlıyor, sonra gene baştan alarak aynı şarkıyı söylüyordu. Adamı görür görmez İvan Fyodoroviç'in içinde ona karşı bir nefret doğmuştu. Neden sonra birden farkına vardı bunun. Köylünün kafasına yukarıdan aşağı bir yumruk indirmek geldi içinden. Tam o anda yan yana gelmişlerdi, köylü yalpa vurarak olanca gücüyle İvan'a tosladı. Beriki öfkeyle itti onu. Köylü buz tutmuş yere yuvarlandı, sadece bir kez "Uf!" diye inleyip sustu. İvan üzerine yürüdü. Köylü sırtüstü, hareketsiz yatıyordu. İvan "donup geberecek!" diye geçirdi içinden, Smerdyakov'un evine doğru yürüdü.

Elinde kandille kapıyı açmaya koşan Mariya Kondratyevna fısıldayarak Pavel Fyodoroviç'in (yani Smerdyakov'un) çok hasta olduğunu, yatmasına yatmadığını, ama aklının da başında olmadığını, semaveri bile kaldırttığını, çay içmek istemediğini söyledi. İvan Fyodoroviç kaba bir tavırla,

- Taşkınlık falan mı yapıyor? diye sordu.

- Ne gezer, öyle sessiz, sinik ki... lütfen fazla yormayın onu, kısa kesin konuşmanızı...

İvan Fyodoroviç kapıyı açıp odaya girdi.

İçerisi gene öyle sıcaktı. Ama odada bazı değişiklikler çarpıyordu göze: Duvar dibindeki sıralardan biri kaldırılmış, yerine maun taklidi, eski bir maroken kanepeler konmuştu. Üzerine oldukça temiz, beyaz yastıklarıyla bir yatak seriliydi. Yatağın içinde gene o sabahlığıyla Smerdyakov oturuyordu. Masa, kanepenin önüne getirilmişti. Odanın içi daha bir sıkışık görünüyordu böyle. Masanın üzerinde sarı kaplı, kalın bir kitap duruyordu. Smerdyakov'un okuduğu yoktu onu. Boş oturduğu belliydi. İvan Fyodoroviç'i uzun, sessiz bir bakışla karşıladı. Onun gelişine hiç şaşmamışa benziyordu. Yüzü pek değişmiş, zayıflamış, sararmıştı. Gözleri içeri kaçmış, alt gözkapakları sarkmıştı.

İvan Fyodoroviç durdu.

- Çok mu hastasın? dedi. Çok kalmayacağım zaten. Paltomu bile çıkarmayacağım. Nereye oturayım?

Masaya yaklaştı, bir sandalye alıp Smerdyakov'un karşısına oturdu.

- Niçin öyle bakıyorsun yüzüme? Bir soru sormak için geldim sa-

na, yemin ederim, yanıtını almadan şuradan şuraya gitmeyeceğim: Katerina İvanovna geldi mi buraya?

Smerdyakov sakin, hiçbir şey söylemeden bakıyordu İvan'ın yüzüne, ama birden kolunu salladı, başını öte yana çevirdi. İvan,

- Ne oluyorsun? diye haykırdı.

- Hiçbir şey.

- Ne demek hiçbir şey?

- Evet geldi, sizi ilgilendirmez bu. Bırakın beni.

- Hayır bırakmam! Söyle, ne zaman geldi?

Smerdyakov küçümser bir tavırla gülümsedi.

- Unuttum gitti, dedi.

Sonra birden gene İvan'a döndü, bir ay önce o görüşmelerinde yüzüne baktığı çılgın, öfke dolu bakışını gözlerinin içine dikti.

- Siz de hastasınız galiba, diye mırıldandı. Çok zayıflamışsınız, yüzünüz de sapsarı.

- Bırak şimdi beni, ne soruyorsam ona cevap ver.

- Gözlerinizin içi bile sararmış. Bir derdiniz mi var?

Smerdyakov küçümser bir tavırla gülümsedi, sonra gülmeye başladı. İvan son derece sinirli,

- Bak, diye bağırды, cevap almadan gitmeyeceğimi duydun değil mi?

Smerdyakov acıklı bir sesle,

- Niçin sıkıştırıyorsunuz beni bu kadar canım? dedi. Niçin eziyet ediyorsunuz bana?

- Canın cehenneme! Seninle işim yok benim. Soruma cevap ver, hemen gideceğim.

Smerdyakov başını önüne eğdi.

- Cevap vereceğim bir şey yok! dedi.

- Şunu kafana sok ki zorla cevap alacağım senden!

Smerdyakov birden dik dik baktı İvan'a. Bu bakışında küçümseme değil de tikslenme vardı.

- Niçin telaş ediyorsunuz? dedi. Yarın mahkeme başlıyor diye mi? İçiniz rahat olsun, tehlike yok sizin için! Evinize gidin, yatıp rahat uyuyun, hiçbir şeyden korkmayın!

İvan şaşırılmıştı.

- Ne demek istediğini anlayamıyorum... Yarın neden korkacakmışım?

Gerçekten de bir anda ürkmüştü sanki. Smerdyakov yukarıdan aşağı süzdü onu. Sitem dolu bir sesle,

- An-la-mı-yor musunuz? dedi. Zeki insan kendi isteğiyle gülünç duruma düşüyor!

İvan hiçbir şey söylemeden bakıyordu ona. Eski uşağının bu aşırı

kendini beğenmiş tavrı şaşırtmıştı onu. Geçen sefer yoktu bu tavrı.

- Söylüyorum size, diyordu Smerdyakov, korkmayın. Aleyhinizde bir şey söylemeyeceğim, delilim de yok zaten. Üf, elleriniz de nasıl titriyor. Niçin titriyor elleriniz? Evinize gidin, katil siz değilsiniz.

İvan ürperdi. Alyoşa'yı anımsamıştı.

- Ben olmadığımı biliyorum... diye mırıldandı.

Smerdyakov kesti sözünü hemen.

- Bi-li-yor musunuz?

İvan yerinden fırlayıp omuzlarından yakaladı Smerdyakov'u.

- Söyle, her şeyi söyle iğrenç herif! Her şeyi söyle bana!

Smerdyakov hiç korkmamıştı. Nefret dolu çılgın bakışlarını

İvan'ın gözlerinin içine dikmişti. Öfkeden titreyen bir sesle,

- Öyleyse siz öldürdünüz onu, diye fısıldadı.

İvan bir şey düşünüyormuş gibi sandalyesine çöktü. Sinirli sinirli gülümsedi.

- O zamanki şeyden mi söz ediyorsun? Geçen seferkinden?

- Evet, geçen sefer de karşımda ayakta duruyor, her şeyi anlıyorsunuz, şimdi de anlıyorsunuz.

- Anladığım bir şey varsa o da senin deli olduğundur.

- Sabrımı taşırmayın! Şurada biz bizyiz, ne diye numara yapalım birbirimize? Her şeyi benim üzerime mi yüklemek istiyorsunuz yoksa? Katil sizsiniz, siz öldürdünüz babanızı... bense sizin uşağınız, istediğiniz gibi oynattığınız kuklanızdım, emrinizi yerine getirip yaptım bu işi.

İvan'ın bedeni taş kesilmişti.

- Yaptın mı? Sen mi öldürdün yoksa babamı?

Beyninde bir şey sallandı sanki. Sırtını soğuk bir ürperme kapladı. Smerdyakov şaşkın bakıyordu yüzüne: İvan'ın korkusu sonunda gerçekten şaşırtmıştı onu galiba.

Gözlerinin içine bakarak kuşkulu, anlamlı bir gülümsemeyle,

- Sahi hiçbir şeyden haberiniz yok muydu? diye kekeleydi.

İvan hâlâ ona bakıyordu, dili tutulmuştu sanki. Aklından deminki sarhoş şarkısı geçti:

Ah, gitti Vanka'm başkente,

Bekleyebilsem onu keşke!

- Sana bir şey söyleyeyim mi? diye kekeleydi, şu anda düş görmüş olmaktan korkuyorum. Hayal değilsin ya karşımda?

- Hayal falan yok burada. Yalnız ikimiz varız. Kuşkusuz, bir de o...

İvan Fyodoroviç aceleyle bakındı, odanın köşelerinde birisini arayarak ürkek ürkek,

- Kim "o" dediğin? Kim var başka burada? Kim?

- Tanrı... yanımızda duruyor, ama boşuna aramayın, onu göremezsiniz.

İvan öfkeli,

- Sen öldürmedin babamı, yalan söylüyorsun! diye bağırdı. Ya delirmişsin, ya da geçen seferki gibi beni kızdırmaya çalışıyorsun!

Smerdyakov biraz önce olduğu gibi gene korkusuzca bakıyordu gözlerinin içine. Kuşkusunu hâlâ yenememişti. Hâlâ İvan'ın "her şeyi bildiğini", "suçu onun üstüne yüklemek" için numara yaptığını sanıyordu. Sonunda bitkin,

- Durun, dedi.

Birden masanın altındaki sol ayağını çıkardı, pantolonunun paçasını yukarı çekti. Ayağında beyaz bir çorap, terlik vardı. Smerdyakov hiç acele etmeden çorap bağını çözdü, elini çorabının içine iyice soktu. İvan Fyodoroviç onu izliyordu. Birden titremeye başlamıştı.

- Deli! diye bağırdı.

Ayağa fırlayıp geri geri duvara kadar gitti, orada hareketsiz kaldı. Dehşet içinde Smerdyakov'a bakıyordu. Beriki, onun korkusuna hiç aldırmadan çorabının içinde bir şey arıyordu. Sonunda aradığını bulup çıkardı. Bunun bir tomar kâğıt olduğunu gördü İvan Fyodoroviç. Smerdyakov tomarı masanın üzerine koydu. Sakin,

- İşte! dedi.

İvan titreyerek,

- Nedir o? diye sordu.

Smerdyakov gene sakın,

- Gelip bakınız, dedi.

İvan masaya yaklaştı, tomarı tutmak için elini uzattı, açıyordu ki, iğrenç bir şey tutuyormuş gibi birden çekti elini. Smerdyakov bunu farkedince hiç acele etmeden kendi açmaya koyuldu kâğıdı:

- Parmaklarınız titriyor.

Kâğıdın içinden üç deste yüz rublelik çıktı. Paraları başıyla İvan'a göstererek,

- Hepsi burada, dedi, tam üç bin ruble, saymasanız da olur. Buyrun alın.

İvan sandalyesine çöktü. Yüzü çarşaf gibiydi. Tuhaf bir gülümsemeyle,

- Korkuttun beni... diye mırıldandı, çorabının içine sokunca elini...

Smerdyakov bir kez daha sordu:

- Gerçekten haberiniz yok muydu?

- Hayır, yoktu. Dmitri yaptı sanıyordum. Ağabeyim! Ah!

Birden başını ellerinin arasına aldı.

- Beni dinle: Yalnız başına mı öldürdün onu? Ağabeyimle mi, yoksa yalnız mı?

- Sizinle öldürdüm, yalnızca sizinle! Dmitri Fyodoroviç suçsuzdur.

- Pekâlâ, güzel... Bunu sonra konuşuruz. Ne diye hâlâ titriyorum ben?.. Konuşamıyorum.

Smerdyakov şaşkın,

- O zaman çok yürekliydiniz, "her şey serbesttir," diyordunuz, şimdi korkuyorsunuz! diye kekeledi. Limonata ister misiniz? Hemen söyleyeyim getirsinler. Serinlersiniz. Önce şunların üzerini kapamalı-yız ama...

Masanın üzerindeki paraları göstermişti gene başıyla. Kalktı, Mariya Kondratyevna'ya limonata yapıp getirsin diye seslenmek için kapıya gidecekti. Ama önce paraların üzerini kapamak için birşeyler aradı. Mendilini çıkardı, gene sümüklü olduğunu görünce vazgeçti. Odaya girdiğinde Ivan'ın gözüne ilişen masanın üzerinde bir başına duran sarı kaplı, kalın kitabı aldı, paraların üstüne koydu. Kitabın adı "*Kutsal Pederimiz Suriyeli İsa'ın Sözleri*" idi. Ivan Fyodoroviç hemen okuyuvermişti bunu.

- Limonata istemem, dedi. Benimle ilgili şeyleri de sonra konuşuruz. Otur şimdi, bunu nasıl yaptığını anlat bana. Hiçbir şey atlanı...

- Paltonuzu çıkarsaydınız bari, büsbütün terleyeceksiniz.

İvan Fyodoroviç, ancak şimdi akıl edebilmiş gibi aceleyle çıkardı paltosunu, yerinden kalkmadan tahta sıranın üzerine attı.

- Anlat, hadi anlat!

Sakinleşmişti sanki. Smerdyakov'un şimdi her şeyi anlatacağını inançla bekliyordu. Smerdyakov göğüs geçirdi,

- Nasıl yaptığımı mı öğrenmek istiyorsunuz? diye sordu. Söylediğiniz gibi...

İvan kesti sözünü:

- Beni bırak şimdi.

Ama eskisi gibi bağırmamıştı bu kez. Soğukkanlıydı,

- Bu işi nasıl yaptığını ayrıntılarıyla anlat bana yeter. Sırayla. Hiçbir şeyi unutma. Özellikle ayrıntılar üzerinde dur, ayrıntılar. Rica ediyorum.

- Arkanızdan bodruma yuvarlandım...

- Bilerek mi?

- Elbette. Baştan aşağı numaraydı yaptıklarım. Yavaşça indim merdivenden, yere yavaşça uzandım, sonra da bağırmaya başladım. Çıkarmaya uğraşırlarken de habire çırpınıyordum.

- Dur! Evde yataırken, hastanedeyken de numara mı yapıyordun?

- Hayır. Devrisi sabah, daha hastaneye gitmeden sahici nöbet gel-

di. Öylesini kaç yıldır görmemiştim... İki gün kendimde değildim.

- Güzel. Sonra?

- Götürüp Marfa İgnatyevna'nın odasında, paravananın arkasındaki yatağa yatırdılar beni. Bunun böyle olacağını biliyordum zaten. Her hasta oluşumda oraya yatırılırlardı beni. Çocukluğumdan beri çok iyi davranmıştır bana Marfa İgnatyevna. Gece inliyordum, ama alçak sesle. Dmitri Fyodoroviç'i bekliyordum hep.

- Sana mı gelecekti?

- Niçin bana gelsin canım? O gece geleceğini yediğim ekmek gibi biliyordum. Çünkü ben hasta olunca haber alamayacak, bahçe duvarından atlayıp ne yapacaksa yapacaktı.

- Ya gelmeseydi?

- O zaman hiçbir şey olmayacaktı işte. Onsuz cesaret edemezdim.

- Pekâlâ... daha açık anlat, acele de etme... hiçbir şeyi atlama!

- Fyodor Pavloviç'i öldürmesini bekliyordum.. kuşku yoktu bunu yapacağından. Çünkü son günlerde iyice... hazırlamıştım onu... İşaretleri de biliyordu. O sıralar kendini kaptırdığı kuşku ve öfke, işaretleri kullanarak eve girmeye zorlayacaktı onu. Kesindi bu. Ben de öyle olmasını bekliyordum.

İvan gene kesti sözünü.

- Dur, babamı o öldürseydi, parayı da alır giderdi. Sen de böyle düşünüyormalıydın, değil mi? O zaman senin eline ne geçecekti bundan? Parayı elde etmek değil miydi senin amacın?

- Parayı dünyada bulamazdı. Paranın döşegin altında saklı olduğunu ben söylemiştim ona. Yalandı bu. Önce çekmecenin gözünde idi para. Ama sonra, dünyada inandığı tek insan olarak, paketi köşedeki tasvirin arkasına saklamasını öğütlemiştim babanıza. Orada kimse bulamazdı paketi, hele arayanın acelesi varsa.. Böylece tasvirin arkasına yerleştirttim paraları. Paketi döşegin altında tutmak gülünçtü zaten. Çekmecede kilit altındaydı hiç olmazsa. Oysa herkes paranın döşegin altında saklı olduğuna inanıverdi. Budalaca bir düşünce. Anlayacağınız, cinayeti Dmitri Fyodoroviç işlemiş olsaydı ya hiçbir şey bulamadan -bütün katillerin yaptığı gibi- en küçük bir hisırtı duyunca kaçacak, ya da suçüstü yakalanacaktı. Böylece ben devrisi gün, hatta o gece gidip tasvirin arkasından parayı alabilecektim. Herkes Dmitri Fyodoroviç aldı onu sanacaktı. Bu bakımdan rahattı içim.

- Ya öldürmeyip de dövseydi?

- O zaman almayacaktım parayı elbette. Şöyle bir planım daha vardı: Babasını bayıltıncaya kadar dövseydi, gene alacaktım, sonra da Fyodor Pavloviç'e, Dmitri Fyodoroviç'in onu bayıltıncaya kadar dövdüğünü, paralarını da alıp gittiğini söyleyecektim.

- Dur... kafam karıştı. Demek gene Dmitri öldürdü onu, sen yalnızca paraları aldın, öyle mi?

- Hayır, o öldürmedi. Gerçi katilin o olduğunu söylesem inanırsınız bana... ama şu anda yalan söylemek istemiyorum, çünkü... çünkü şimdiye dek gerçekten hiçbir şeyin farkına varmadınız, kendi suçunuzunuzu benim üzerime yüklemek için numara yapmadınız da -farkındayım bunun- bütün suç sizde sayılır gene. Babanızın öldürüleceğini biliyordunuz, bana vermiştiniz bu görevi, bile bile gittiniz. Bu akşam şunu kanıtlayacağım size: Babanızı ben öldürdüğüm halde, asıl katil sizsiniz, bense ikinci derecede kalıyorum. Yasaların yakasına yapışacağı asıl suçlu sizsiniz!

Ivan, kendisiyle ilgili konuları sonraya bıraktığını unutarak,

- Niçin, niçin katil oluyormuşum? diye haykırdı. Çermaşnya'ya gittim diye mi? Dur, söylesene, Çermaşnya'ya gitmemi kabul ettim anlamına aldığına göre daha neyi onaylamamı bekliyordun benden? Bunu nasıl açıklayacaksın bakalım?

- Onayınızı alınca, bir terslik olur da cinayeti benim işlediğimden, ya da Dmitri Fyodoroviç'le birlik olduğumdan kuşkulanırlarsa, döndüğünüzde bu üç bin ruble için ortalığı velveleye vermeyeceğinizden; beni savunacağınızdan emin olacaktım... Mirastan payınıza düşen parayı alınca da, geleceğimi düşünerek biraz dünyalık verirdiniz bana. Çünkü benim yardımımı alacaktınız almış bini. Yoksa babanız Agrafena Aleksandrovn'a evlenecekti, siz de avcunuzu yalayacaktınız.

Ivan dişlerini gıcırdattı.

- Demek öyle! Ömrümün sonuna dek acı çecktirecektin bana yani! Peki ya o zaman gitmeseydim de cinayeti senin işlediğini haber verseydim?

- Ne söyleyebilirdiniz? Sizi Çermaşnya'ya yolladığımı mı? Doğrusu pek budalaca bir şey olurdu bu. Hem konuşmamızdan sonra ya gidecek, ya da kalacaktınız. Kalsaydınız, bu işin olmasını istemediğinizi düşünerek hiçbir şey yapmayacaktım. Gitmeniz mahkemede beni ele vermeyeceğiniz, üç bin rubleyi de istemeyeceğiniz anlamına gelecekti. Şu da var, beni ele verseydiniz mahkemede her şeyi anlatırdım. Benim öldürüp parayı aldığımı değil elbette... -bunu hiçbir zaman söylemezdim- beni babanızı öldürmem, parasını almam için zorladığınızı, benimse razı olmadığımı... Sonra bana bir zararınız dokunmasın diye istiyordum onayınızı, elinizde delil falan yoktu çünkü. Oysa ben, babanızın öldürülmesini ne çok istediğinizi açıklayarak sizi kötü duruma düşürebilirdim. Mahkemede inanmasalar bile toplumda inanırlardı sözlerime, bir paralık olurdunuz.

Ivan gene gıcırdattı dişlerini.

- İstiyor muydum babamın öldürülmesini, istiyor muydum?

Smerdyakov kararlı baktı Ivan'ın yüzüne.

- Elbette istiyordunuz, Çermaşnya'ya gitmeyi kabul etmekle de bana izin vermiş oldunuz.

Smerdyakov pek yorgun düşmüştü. Bitkin, alçak bir sesle konuşuyordu. Ama içinde gizli bir şey güç veriyordu ona. Bir niyeti olduğu belliydi. Ivan farketmişti bunu.

- Devam et, dedi, o gece olanları anlatmaya devam et.

- Nesini anlatayım! Yatıyordum, Fyoclor Pavloviç birden bağırdı gibi geldi bana... Grigori Vasilyeviç biraz önce kalkmış, acele dışarı çıkmıştı. Sonra o bir çığlık attı. Ses seda kesildi, dışarısı zifiri karanlıktı. Yattığım yerde yüreğim duracakmış gibi çarpıyordu. Dayanamadım, kalkıp dışarı çıktım. Beyin odasının bahçeye bakan sol penceresi açıktı. Öldürölüp öldürölmediğini öğrenmek için birkaç adım yaklaştım... içeriden sesi geliyordu. Öldürmemiştir onu demek! Pencerenin dibine yaklaşp "benim bey!" diye seslendim. "Buradaydı, buradaydı, kaçtı!" diye bağırdı. Dmitri Fyodoroviç'ten söz ediyordu kuşkusuz. "Grigori'yi öldürdü!" Fısıldayarak "Nerede?" diye sordum. O da fısıldayarak gösterdi bana: "İşte orada, köşede." "Bir dakika," dedim. Köşeye gittim, kanlar içinde yerde baygın yatan Grigori Vasilyeviç'e takıldı ayağım karanlıkta. Demek Dmitri Fyodoroviç'in geldiği doğrudur. Birden her şeyi bitirmeye karar verdim. Çünkü Grigori Vasilyeviç ölmediyse, baygın olduğu için hiçbir şeyin farkına varamazdı. Yalnız bir tehlike vardı: Mariya İgnatyevna'nın birden uyanması. O anda aklıma gelmişti bu, ama kesin kararımı vermişim bir kez. Tekrar pencerenin dibine gelip beye "Agrafena Aleksandrovna geldi, dedim, içeri girmek istiyor." Zavallı birden titremeye başladı; "Gelcli mi? Nerede, nerede?" diye mırıldanıyor, bir türlü inanmıyordu. "Burada, dedim, açsanıza kapıyı!" Yüzüme bakıyordu pencereden (inanıp inanmadığını bilmiyorum) açmaya korkuyordu kapıyı. Benden çekindiğini sandım. Çok tuhaftır: Birden Gruşenka geldiği zaman yapacağım gibi vurdum pencerenin pervazına. Bana bakıyordu. Sözlerime inanmamıştı, ama işaretini verince birden kapıya koştu. Açtı. İçeri girmek istedim, karşıma dikildi. Zangır zangır titriyor, gözlerinin içine bakarak "Nerede Gruşenka?" diyordu. "Benden korkması çok kötü!" diye geçirdim içimden. Korkudan dizlerimin bağı çözülmüştü: İçeri almayabilirdi beni, bağırabilirdi de: "Ya Marfa İgnatyevna gelirse, ya bir aksilik olursa?" diye düşünüyordum. Yüzüm bembeyaz olmuştu sanırım. "Orada, diye fısıldadım. Pencerenin dibinde, görmediniz mi?" "Getir onu, getir!" - "Bağırınanızdan kork-

muş, fidanların arkasına saklanıyor, dedim, pencereden seslenin, gelir.” Pencereye koşup, mumu yanına koydu. “Gruşenka, diye seslendi, Gruşenka orada mısın?” Dışarı uzanmadan, yanımda durarak sesleniyordu. Benden de korkmuştu bir kez. Pencereye yaklaşp dışarı uzandım: “İşte orada, fidanların arkasında, gülüyor, görüyor musunuz?” Hemen inanıverdi, çünkü iyice abayı yakmıştı, titriyordu, yarı beline dek sarktı dışarı. Birden masanın üzerindeki dökme demirden kurutmayı kaptım, -bilirsiniz onu, en azından bir buçuk kilo vardır- arkadan kafasının tepesine indirdim. Sivri köşesiyle vurmuştum, sesi bile çıkmadı. Sessizce yere çömeldi, bir daha, bir daha indirdim... Üçüncü kere de kafası parçalanmıştı. Sırtüstü yere yuvarlandı, yüzü gözü kan içindeydi. Üstüme başıma baktım, bir yerime kan sıçramamıştı. Kurutmayı sildim, gene masanın üzerine koydum, tasvirin arkasından paketi aldım, paraları çıkardım içinden, zarfı yere attım, bağlı olduğu pembe kurdeleyi de yanına bıraktım. Bahçeye çıktım, zangır zangır titriyordum. Doğru kovuklu elma ağacına gittim, -siz de bilirsiniz bu kovuğu- ne zamandır gözümne kestirmiş, içine bir bez parçasıyla bir de kâğıt koymuştum. Üç bin rubleyi önce kâğıda, sonra beze sarıp kovuğun en uzak köşesine sakladım. İki haftadan çok kaldı orada para, hastaneden çıktıktan sonra gidip aldım. Parayı kovuğa yerleştirdikten sonra yatağıma dönüp yattım. Korku içinde şöyle düşünüyordum: “Grigori Vasilyeviç öldüyse işler sarpa sarabilir. Ölmediyse çok iyi, çünkü Dmitri Fyodoroviç’in geldiğine, babasını öldürüp parayı da aldığına tanıklık eder.” Marfa Ignatyevna’yı bir an önce uyandırmak için yüksek sesle inlemeye başladım. Sonunda doğruldu, yanıma gelecekti ki, Grigori Vasilyeviç’in yatakta olmadığını farkedince koşarak dışarı çıktı. Çok geçmeden de bağırmaya başladı. Sabaha dek ana baba günüydü evin içi... ama ben rahatlamıştım.

Smerdyakov sustu. İvan sessiz, hiç kıpırdamadan, gözlerini ondan ayırmadan dinlemişti. Smerdyakov ise anlatırken arada bir bakmıştı ona, daha çok başka yana bakıyordu. Öyküsünü bitirince (besbelli kendisi de heyecanlandığından) derin bir göğüs geçirdi. Alnında ter taneleri birikmişti. Ne var ki, pişmanlık duyup duymadığını anlamak olanaksızdı. İvan bir an dalgın durduktan sonra,

- Dur, dedi. Ya kapı? Babam kapıyı sana açtığına göre, Grigori Vasilyeviç sen gelmeden önce açık nasıl görmüş olabilir onu? Grigori senden önce girmişti bahçeye değil mi?

İvan’ın bunu son derece sakın, hatta bambaşka, hiç de kızgın olmayan bir tavırla sorması pek tuhaftı. Öyle ki, o sırada birisi kapıyı açıp başını uzatarak onlara baksaydı, oturmuş sohbet ettiklerini sanırdı.

Smerdyakov anlamlı anlamlı gülümsedi:

- Grigori Vasilyeviç'in kapıyı açık görmesine gelince, hayaldir bu... Size bir şey söyleyeyim mi, katır gibi inatçıdır Grigori Vasilyeviç. Kapının açık olduğunu söyledi ya bir kez, ne yaparsan yap dönmez artık. Ama bu uydurması sizinle benim işimize çok yaradı doğrusu. Çünkü ortada böyle bir iddia varken katilin Dmitri Fyodoroviç olduğundan kimsenin kuşkusu olamaz.

İvan Fyodoroviç gene şaşırmıştı. Kendini toparlamaya çalışarak,
- Bak, dedi, beni dinle... Soracağım birçok şey vardı sana, ama hepsini unuttum... Kafanın içi karmakarışık... Evet! Hiç değilse şunu söyle bana: Parayı alıp boş paketi niçin orada bıraktın? Öyle, olduğu gibi niçin götürmedin paketi?.. Anlatışında sanki bu zorunlu bir şeymiş gibi bir hava vardı, ama niçin zorunlu olduğunu anlayamadım...

- Birtakım nedenleri vardı bunun. Paketi bilen; sözgelimi benim gibi, içine paralar konurken, kapatılırken, üzerine yazı yazılırken gören birisi cinayeti işledikten sonra, paraların pakette olduğunu bile bile öyle aceleyle niçin açsındı onu? Katil benim gibi biri olsaydı, paketi hemen cebine indirir, kırırdı. Dmitri Fyodoroviç'in durumu ise başkaydı: Paketi hiç görmemişti, benden birşeyler duymuştu o kadar. Bu bakımdan, paketi yatağın altından alınca ilk iş olarak açıp içinde para var mı yok mu, ona bakacaktı. Boş zarfı da, bunun için kendi aleyhinde bir delil olabileceğini düşünmeden yere atacaktı. Soylu bir kişi olduğu, şimdiye dek hiçbir şey çalmadığı için acemi bir hırsız gibi davranması gerekirdi. Zaten bu sefer de hırsızlık olmayacaktı yaptığı, kendi parasıydı aldığı... Gidip Fyodor Pavloviç'ten parasını alacağını kentte söylemediği kalmamıştı. Övünüyordu bile bununla. Beni sorguya çekerlerken bu noktayı cıtlattım savcıya. Elbette akıl erdiremiyormuşum, bunu kendisi sormuş gibi... bayıldı adamcağız...

İvan Fyodoroviç son derece şaşkın,

- Bütün bunları, orada cesedin başında mı düşündün? dedi.

Gene dehşet içinde bakıyordu Smerdyakov'a.

- İnsaf edin, öyle hemencecik düşünülebilir mi bu kadar şey? Önceden kararlaştırmıştım kuşkusuz.

İvan Fyodoroviç,

- Demek ki... şeytan yardım etti sana! diye haykırdı. Evet, aptal değilsin, sandığımdan da zekisin...

Ayağa kalktı, canı çok sıkıldığı için odanın içinde dolaşmak amacıyla kalktığı belliydi. Ama masa yolu kapadığı, masayla duvar arasından yan dönerek geçmesi gerektiği için oturdu gene. Dolaşamadığı için sinirlenmiş olacak, eskisi gibi öfkeyle bağırmaya başladı:

- Beni dinle alçak, namussuz herif! Seni şu dakikaya kadar öldürmeyişimin nedeninin yarın duruşmada bulunmanı istediğim için olduğunu anlayamıyor musun? (İvan kolunu havaya kaldırdı.) Tanrı tanığımdır; belki suçluyum, belki de babamın... ölmesini içimden istiyordum, ama yemin ederim senin sandığın kadar suçlu değilim. Belki seni böyle bir cinayete kıskırtmadım bile. Hayır, hayır kıskırtmadım! Ama ne olursa olsun, yarın duruşmada gerçeği dökeceğim ortaya, kararımı verdim! Her şeyi anlatacağım, her şeyi! Birlikte çıkacağız yargıcın karşısına! Ne söylersen hepsini kabul edeceğim, korkum yok senden. Hepsini doğrulayacağını! Sen de itiraf edeceksin suçunu! Edeceksin, birlikte çıkacağız yargıcın karşısına! Kararından dönmem!

İvan heyecanlı, mağrur konuşuyordu. Kararından dönmeyeceği gözlerindeki parıltıdan da belliydi. Smerdyakov,

- Hastasınız, dedi, görüyorum ki çok hastasınız. Gözlerinizin içi bile sapsarı...

Sesinde alay olmadığı gibi, acıma vardı. İvan,

- Birlikte çıkacağız yargıcın karşısına! diye yineledi. Sen gelmezsen gelme, gene anlatacağım her şeyi.

Smerdyakov dalmıştı. Neden sonra,

- Hayır, dedi, ikimiz de gitmeyeceğiz.

İvan sitem dolu bir sesle,

- Anlayamıyorsun beni! diye haykırdı.

- Her şeyi itiraf ederseniz sizin için çok ayıp olacak. Üstelik, bütün çabanız da boşa gidecek. Çünkü size böyle bir şey anlatmadığımı, sizin ya hastalığınızdan -zaten yüzünüzden de belli hasta olduğunuz- ya da ağabeyinize acıdığınızdan kendinizi feda etmek istediğinizi söyleyeceğim. Beni hiçbir zaman insan yerine koymadığınızı, her zaman bir sinekten farksız gördüğünüz için bu suçu üzerime yüklediğinizi de ekleyeceğim. Kim inanır size, elinizde en küçük bir delil var mı?

- Ya beni inandırmak için gösterdiğin üç bin ruble?

Smerdyakov paraların üzerindeki kitabı kaldırıp yana koydu. Derin bir soluk aldıktan sonra,

- Parayı siz alıp götüröceksiniz, dedi.

İvan şaşkın şaşkın bakıyordu ona.

- Elbette götüröceğim! Bu para için katil olduysan, ne diye veriyorsun onu bana?

Smerdyakov kolunu sallayarak titrek bir sesle,

- İhtiyacım yok paraya, dedi. Eskiden Moskova'da, ya da yurt dışında yeni bir hayata başlamak için ihtiyacım vardı ona, "her şey serbestti" o zaman. Çok doğru söylüyorsunuz: Ölümsüz bir Tanrı yok-

sa, erdem denilen bir şey de olamaz; olmaması da gerekir zaten. Çok doğru söylüyorsunuz. Ben de böyle düşünüyorum.

İvan anlamlı gülümsedi.

- Kendi aklınla buldun bunu, değil mi.?

- Sizin yol göstermenizle.

- Parayı geri verdiğine göre, artık Tanrıya inanıyorsun, öyle mi?

- Hayır, inanmıyorum, diye fısıldadı Smerdyakov.

- Öyleyse niçin veriyorsun?

Smerdyakov gene kolunu salladı.

- Bırakalım artık... önemli değil! O zaman her şeyin serbest olduğunu söylüyordunuz, şimdi de nedense pek endişelendiniz. Gidip suçunuzu itiraf etmeye bile kalkışıyorsunuz... Ama yapmayacaksınız bunu! Gerçeği açıklamayacaksınız!

İvan,

- Görüşürüz! diye mırıldandı.

Smerdyakov pek kararlı, kendinden emin bir tavırla konuşuyordu.

- Olmaz böyle bir şey! Çok zekisiniz. Üstelik parayı, çevrenizden saygı görmeyi de seviyorsunuz, çünkü çok gururlusunuz... Kadınlara bayılıyorsunuz, en çok da refah içinde, hiç kimseye boyun eğmeden yaşamaya düşkünsünüz... bu çok önemlidir sizin için. Duruşmada kendi kendinize böyle bir leke sürerek ömrünüz boyunca yüzünüz kara dolaşmaya razı olamazsınız. Evlatları içinde Fyodor Pavloviç'e en çok siz benziyorsunuz. Ruh bakımından ikiniz de aynısınız.

İvan şaşırılmıştı. Yüzü kıpkırmızı,

- Aptal değilsin, dedi. Oysa eskiden aptal sanıyordum seni.

Sonra yüzü değişti birden,

- Kafan çalışıyor! diye ekledi.

- Gururunuzdan aptal sanıyordunuz beni. Buyrun alın parayı.

İvan üç desteyi alıp, hiçbir şeye sarımadan cebine koydu.

- Yarın duruşmada göstereceğim bunları, dedi.

- İnanan olmaz ki. Artık çok paranız var, kasanızdan alıp getirmiş de olabilirsiniz bu yüzlükleri.

İvan ayağa kalktı.

- Gene söylüyorum, seni öldürmüyorsam eğer, yarın bana gerekli olduğun içindir bu. Unutma!

Smerdyakov İvan'a tuhaf tuhaf baktı,

- Öldürürseniz öldürün, dedi. Hemen şimdi öldürün isterseniz.

Acı acı gülümseyerek ekledi:

- Böyle bir şeye cesaret edemezsiniz. Eski yürekliliğiniz yok artık, hiçbir şey yapamazsınız!

İvan kapıya doğru yürüdü,

- Şimdilik hoşçakal, dedi.

- Durun... bir kez daha gösterin onları bana.

İvan paraları çıkarıp gösterdi ona. Smerdyakov on saniye gözlerini ayırmadı onlardan. Sonra kolunu sallayarak,

- Gidin artık, dedi.

İvan kapıdan çıkarken bir daha seslendi ona:

- İvan Fyodoroviç!

İvan geri döndü.

- Gülegüle!

- Hoşçakal! dedi İvan.

Dışarı çıktı. Tipi dinmemişti. Önceleri canlı, kararlı adınlarla yürüyordu İvan, ama birden yalpalamaya başladı. Gülümseyerek, "Çok yorulduğum galiba," diye geçirdi içinden. Ruhunu bir sevinç doldurmuştu sanki. Sınırsız bir kararlılık vardı içinde: Son zamanlarda öylesine acı çektiren kararsızlığı bitmişti artık! Karar verilmişti... sevinçle "dönmem kararımдан" diye düşünüyordu. Tam o anda ayağı bir şeye takıldı, az kalcı kapaklanıyordu. Durdu, geliste iterek yere yuvarladığı ufak tefek köylü düştüğü yerde hareketsiz yatıyordu. Kar yüzünü hemen hemen örtmüştü. İvan birden kaldırdı onu, sırtına aldı. Sağdaki bir evde ışık görünce gidip penceresine vurdu, içeriden seslenen ev sahibine, köylüyü karakola kadar götürmesine yardım etmesini, bunun için ona üç ruble vereceğini söyledi. Adam hazırlanıp çıktı. İvan Fyodoroviç'in köylüyü karakola nasıl götürdüğünü, onu orada bırakıp accleyle doktor getirmeye gittiğini, doktorun köylüyü muayenesini, İvan'ın bu işler için "bol keseden" para harcadığını ayrıntılarıyla anlatmaya girişmeyeceğim. Yalnız şu kadarını söyleyeyim, bütün bunlar bir saatini aldı. Ama İvan Fyodoroviç'in canını sıktı bu. Durmadan düşünüyordu. Büyük bir hazla "yarın için kesin kararımı vermemiş olsaydım köylüyle bir saat uğraşmaz, başımı çevirmeden geçerdim yanından, bırakırdım dunsun..." diye düşünüyordu. Daha da güçlü bir ıaz duyarak "hareketlerimi ne güzel kontrol edebiliyorum artık! diye geçiriyordu içinden. Onlar da nereden çıkardılar aklımı yitireceğimi?" Evinin kapısında aklına şu soru gelince birden durdu: "Savcıya şimdi gidip her şeyi anlatsam nasıl olur acaba?" Kendi kendine "Yarın hepsini birden yaparız!" diye mırıldanıp yürüdü. Ama çok gariptir, keyfi, neşesi bir anda kaçmıştı. Odasına ayak basınca soğuk, buz gibi bir şey dokundu yüreğine. Eskiden beri odada bulunan iğrenç, acı kaynağı bir şeyin anısı, daha doğrusu duygusu gibi bir şeydi bu. Kanepeye çöktü. Yaşlı kadın semaveri getirdi, İvan çay yaptı kendine, ama içmedi. Kadına da bütün gece izin verdi. Kanepeye oturmuştu. Başı dönüyordu. Hasta, pek pitkin hissediyordu

kendini. Bir ara dalacak gibi oldu, ama hemen kalktı yerinden, uykusunu dağıtmak için odanın içinde dolaşmaya başladı. Zaman zaman sayıklıyormuş gibi geliyordu ona. En çok düşündüğü hastalığı değildi gene de. Gene yerinde oturdu. Bir şey arıyormuş gibi arada bir çevresine bakınmaya başladı. Birkaç kez böyle bakındıktan sonra bakışı bir noktada durdu. Gülümsedi, ama yüzü öfkeden kıpkırmızı olmuştu. Başı elleri arasında, gözlerini o noktadan, karşı duvarın dibindeki kanepeden ayırmadan uzun süre öyle oturdu. Orada, sinirini bozan, huzurunu kaçıran bir şeyin olduğu belliydi.

9

ŞEYTAN.

İVAN FYODOROVİÇ'İN KÂBUSU

Doktor değilim gerçi, ama İvan Fyodoroviç'in hastalığının bazı özelliklerini okuyucuma açıklamamın zorunlu olduğu dakikanın artık geldiği kanısındayım. Olayların sırasını atlayarak yalnızca şunu söyleyeceğim: O akşam, uzun zamandan beri bedeninin direnciyle yendiği, ama sonunda boyun eğeceği huynma nöbeti yavaş yavaş etkisini göstermeye başlamıştı. Tıptan hiç anlamadığım halde, şöyle bir iddia atacağım ortaya: İvan Fyodoroviç, hastalığı hepten yenmek amacıyla müthiş bir irade gücü göstermiş, böylece de hastalığını bir süre ertelemişti. Hasta olduğunu biliyordu, ama nefret ediyordu hasta olmaktan. Hele böyle bir zamanda, onun için öylesine önemli olan, ortaya çıkıp mertçe son sözünü söylemesi "dürüstlüğünü kendi kendine kanıtlaması" gereken bu sırada hasta olmak istemiyordu. Katerina İvanovna'nın, yukarıda sözünü ettiğim tuhaf bir düşünceyle Moskova'dan getirttiği doktora da gitmişti bir kez. Doktor, onu dinledikten, muayene ettikten sonra, onun ruh hastası olduğunu söylemiş, İvan'ın kendinden nefretle itiraf ettiği bir şeye de hiç şaşmamıştı. "Sizin durumunuzda bir insanın hayal görmesi pek olağandır, demişti doktor. Ama gene de dikkatli olmak... hiç vakit geçirmeden ciddi bir tedaviye başlamak gerekir. Yoksa kötü olur sonunuz." Ama doktorun yerinde öğüdüne kulak asmamıştı İvan Fyodoroviç, tedavi olmayı önemselemişti. Boş ver der gibi kolunu sallayarak, "Şimdilik ayakta duracak gücüm var; varsın ayaklarım tutmadığı zaman tedavi etsinler beni," diye karar vermişti. O akşam da kanepede otururken kendinde olmadığının farkındaydı. Karşıdaki kanepenin üzerinde bir şeye bakıyordu. Orada oturan birisi ilişmişti gözüne birden. Kimbilir nasıl girmişti içeri. Çünkü İvan Fyodoroviç, Smerdyakov'dan geldiğinde odada yok-

tu. Bu, bir bay; daha doğrusu, genç sayılamayacak, Fransızların dediği gibi “qui frisait la cinquantaine,”⁴ şık, oldukça uzun, koyu saçlarına pek seyrek ak düşmüş, ince sivri sakallı bir Rus centilmeniydi. En iyi terzi elinden çıktığı belli, ama artık eskimiş, -üç yıl önce dikilmiş olmalıydı- modası geçmiş, öyle ki sosyetenin kalburüstü kimseleri iki yıldır böylesini giymiyorlardı - bir ceket vardı üzerinde. Gömleği de, eşarbi andıran kravatı da şık centilmenlerinkinden farksızdı, ama dik-katlice bakınca gömleğinin kirli, geniş eşarbının da eski olduğu kaç-mıyordu gözden. Ekoseli pantolonu pek yakışıyordu ona. Ama artık hiç kimsenin giymediği fazla açık renk, dar bir pantolondur bu. Konu-ğun beyaz, tüylü şapkası da mevsime göre değildi. Kısacası, kibarlık heveslisi meteliksizin biriydi bu. Toprağa bağlı köylüler devrinden kalma, sosyeteye girmiş, bir zamanlar büyüklerle ilişkisi olmuş, -bu ilişkilerini belki günümüze dek bile sürdüren- ama gençliğinde elin-dekini har vurup harman savurduğu, gününü gün etmeye baktığı için zamanla yoksul düştüğünden -kölelik yasasının kaldırılması da tuz biber ekmişti bunun üzerine- iyi yürekli eski dostlarının evlerinde do-laşan soylu bir yanaşma olup çıkmış (bu eski dostları böylelerini hoş-sohbet, herkesin yanında masaya oturabilecek -oldukça uzak bir ye-rine kuşkusuz- kibar birer insan oldukları için alırlar evlerine), hanım evladı bir eski toprak sahibi olmalıydı bu. Anlatacak çok şeyleri olan, kâğıt oyunu düzenlemekte usta, angarya işlerden hiç hoşlanmayan bu hoşsohbet yanaşmalar çoğunlukla bir başlarınadırlar. Ya bekârdırlar ya da dul. Dul olanlarının çocukları da vardır. Ama bu çocuklar her zaman, pek uzak bir yerdeki, centilmenin kibar toplantılarda hiç sö-zünü etmediği -böyle bir akrabası olduğundan sıkılırlar sanki- birta-kım teyzelerin yanında kalırlar. Zamanla soğumuşlardır çocukların-dan. Ancak doğum günlerinde, yıl başlarında birer tebrik alırlar on-lardan. Bu tebriklere arada bir karşılık verenleri de çıkar... Beklen-me-yen konuk pek içten bir insana benzemiyordu ya, ağırbaşlı, duruma göre güleç olabilecek bir insan olduğu belliydi. Saati yoktu. Ama si-yah kurdeleye bağlı, sedef kaplı bir gözlüğü vardı. Sağ elinin orta par-mağında adi taşlı, kocaman bir altın yüzük parlıyordu. İvan Fyodoro-viç inadına susuyor, ağzını açmıyordu. Konuk da bekliyordu. Gerçek-ten de, üst katta kendisine ayrılmış odasından ev sahibine arkadaşlık etmek için biraz önce çaya inmiş, ama ev sahibi işiyle ilgilendiği, kaş-ları çatık birşeyler düşündüğü için susan, tatlı tatlı konuşmaya başla-maya hazır, ev sahibinin keyfinin yerine gelmesini bekleyen bir yanaş-madan farksızdı. Birden endişeli bir tavırla İvan Fyodoroviç'e,

4 Elliye merdiven dayamış.

- Bak, dedi, kusuruma bakma, anımsatmak için söylüyorum yalnızca. Smerdyakov'a, Katerina İvanovna üzerine bilgi almak amacıyla gitmiştin, ama hiçbir şey öğrenmeden döndün, unuttun besbelli...

İvan birden telaşlandı.

- Ah evet! dedi. Evet unuttum...

Kendi kendine,

- Ama artık hiçbir şeyin önemi yok, diye mırıldandı, yarına kadar hiçbir şeyin önemi yok...

Sinirli bir yüzle konuğuna döndü:

- Aklıma gelmeliydi, anımsamalıyıldım. Bu yüzden canım sıkılıyor-du zaten! Bunu bana senin anımsattığına inandım mı sanıyorsun?

Centilmen tatlı tatlı gülümsedi.

- İnanma canım. Zorla kim kimi inandırınmış ki? Üstelik, hiç bir delil, -hele elle tutulur olanları- kişiyi inandıramaz bir şeye. Foma, dirilen İsa'yı gördüğünden değil, inanmak istediği için inanmıştı. Şu is-pirtizmacıları alalım ele... çok severim onları... düşün bir kez, şey'an-lar öteki dünyadan onlara boynuzlarını gösteriyorlar diye, inanç için yararlı olduklarını sanırlar. "Öteki dünyanın varlığına elle tutulur bir delildir bu," derler. Öteki dünya, elle tutulur delil... vay anam vay! Hem şeytanın varlığını kanıtlamak Tanrının da varlığını kanıtlamak demek midir? Ülkücüler grubuna yazılmak istiyorum, muhalefet yap-pacağım orada: "Materyalist değil, gerçekçiyim, diyeceğim. Ha-ha!"

İvan Fyodoroviç birden ayağa kalktı.

- Bana bak, dedi. Sayıklıyor gibiyim şu anda... hiç kuşku yok, sa-yıklıyorum... canın ne isterse söyle, umurunda değil! Geçen seferki gibi kızdıramayacaksın beni. Yalnız bir şeyden utanıyorum... Odanın içinde dolaşmak istiyorum... Geçen seferki gibi, bazı anlar görmü-yorum seni gene, sesini hile duymuyorum, ama ağzında neler geveledi-ğini anlıyorum, çünkü konuşan benim, kendim konuşuyorum, sen değil! Yalnız, geçen sefer seni düşümde mi, yoksa ayıkken mi gördü-ğümü bilmiyorum. Şimdi şu havluyu soğuk suya batırıp başıma ko-yacağım, belki defolup gidersin.

İvan Fyodoroviç gidip köşeden havluyu aldı, söylediği gibi yaptı. Havlu başında, odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı. Konuk.

-Senli benli olmamız hoşuma gidiyor, dedi.

İvan gülümsedi.

- Aptal bir de siz mi diyecektim sana? Keyfim yerinde şimdi, yal-nız şakaklarım zonkluyor biraz... başımın tepesi de... rica ederim, ge-çen seferki gibi felsefe yapma gene. Çekip gitmek elinde deçilse, ne-şeli birşeyler anlat. Dedikodu yap, yanaşmasın çünkü, başkaları için

at tut. Nereden çıktı bu kâbus! Ama korkum yok senden. Yeneceğim seni. Akıl hastanesine gitmeyeceğim!

-Yanaşıma dediniz değil mi? C'est charmant.⁵ Evet, tanı bir yanaşmayım ben. Zaten yanaşmadan başka ne olabilirim yeryüzünde? Doğrusunu istersen, seni dinlerken şaşmamak gelmiyor elimden: Beni, geçen sefer iddia ettiğin gibi, kendi kendine yarattığın bir hayal değil de, gerçek bir varlık saymaya başlıyorsun...

Ivan çılgın bir öfkeyle,

- Seni gerçek varlık saydığım falan yok, diye bağırdı. Bir hayal, hastalığının doğurduğu bir kâbussun sen! Ne var ki, seni nasıl yok edeceğimi bilemiyorum. Bir süre böyle çekeceğim galiba. Hayalimde canlandırdığım bir şeysin sen. Benliğimin yalnızca bir yanının... düşüncelerimin, duygularının -ama en iğrenç, budalaca olanlarının- aldığı bir biçimsin... Seninle uğraşacak zamanım olsaydı, bu yönlen ilgi duyabilirdim sana...

Centilmen kibarca gülümsedi.

- Dur, bir dakika dur, yalanını yakaladım: Demin sokak fencerinin dibinde Alyoşa'yla konuşurken "Ondan öğrendin bunu! diye bağırdın. Bana gelip gittiğini nereden öğrendi?" Benden söz ediyordun sanırım. Demek bir an inandın benim gerçek olduğuma.

- Evet, bir anlık bir zaafı bu... yoksa sana inandığımdan değil. Geçen sefer uyuyor muydum, yoksa dolaşıyor muydun, bilmiyorum. O zaman düşümde gördüm seni galiba, uyanık değildim...

- Peki, cecmin Alyoşa'ya karşı niçin öylesine soğuktun? Çok temiz yürekli. Zosima dede olayı yüzünden suçluyum ona karşı.

- Alyoşa'yı alma ağzına! (Ivan gene gülümsedi.) Nasıl cesaret edebiliyorsun böyle bir şeye, bir uşak parçasısın sen!

- Bir yandan azarlıyor, bir yandan da gülümsüyorsun... İyiye işrettir bu. Hem bugün geçen seferkinden çok daha yumuşak davranıyorsun bana, nedenini biliyorum. Büyük kararın...

Ivan öfkeyle,

- Kararımı karıştırma! diye bağırdı.

- Anlıyorum, anlıyorum, c'est noble, c'est charmant,⁶ yarın ağabeyini savunacak, kendini feda edeceksin... c'est chevaleresque.⁷

- Kes sesini, yapıştıracağım tekmeyle kışına!

- Pek sevinirim! Çünkü o zaman amacıma eriştim sayılır: Tekme atacağına göre gerçekten varolduğuma inanıyorsun demektir. Hayale tekme atılmaz çünkü. Şaka bir yana, istediğin kadar küfredi, unu-

5 Çok güzel bu.

6 Soylu, hoş bir davranış bu.

7 Şövalyecce bir davranış bu.

rumda değil aslında, ama hiç değilse bana karşı birazcık daha kibar davransan iyi olacak. Aptalmış, uşakmış... ne oluyor bunlar?

İvan gene gülümsedi.

- Sana küfretmekle kendime küfretmiş oluyorum! Sen bensin, değişik bir yüzü olan ben... İçimden geçenleri söylüyorsun bana... yeni bir şey söylemiyorsun!

Centilmen ağırbaşlı, kibar bir gülümsemeyle,

- Düşüncelerim seninkilerle aynıysa gurur verir bana bu, dedi.

- Ne var ki, hep iğrenç, budalaca düşüncelerimi alıyorsun. Aptal, aşağılık bir şeysin. Çok aptalsın. Hayır, artık dayanamayacağım sana! Ne yapsam, ne yapsam acaba!

İvan dişlerini gıcırdatıyordu. Konuk, yanaşmalara özgü mağrur, ama uysal, babacan bir tavırla,

- Dostum, dedi, her şeye karşın gene de centilmen olmak, herkese öyle görünmek isterim ben. Varlıklı değilim gerçi... çok dürüst olduğumu da söyleyemem, ama... toplum düşmüş bir melek olarak görüyor beni. İnan ki, bir zamanlar nasıl melek olduğumu aklım almıyor. Böyle bir şey varsa, çok eskiden olmalı... unutulup gitmesi olağan olan bir geçmişte... Şimdi ise tek değer verdiğim şey kibar bir insan olarak bellenmemdir. Herkese hoş görünmeye çalışarak rastgele yaşayıp gidiyorum. İnsanları yüreктenseviyorum... Oysa çok kötü şeyler söylediler benim için! Şurada, aranızda katıldığım zamanlar yaşıyışım gerçekleşiyor. Bu pek hoşuma gidiyor. Senin gibi ben de doğal olmayan şeyler yüzünden acı çekiyorum. Dünyasal gerçeklerinizi sevmemin nedeni de budur zaten. Burada her şey belli. Formüldü, geometriydi hepsi var... oysa bizde belirsiz birtakım denklemlere dayanır her şey! Burada dolaşırken hayal kuruyorum. Hayal kurmaya bayılırım. Gelgelelim, yeryüzünde kör inançlara kaptırıyorum kendimi... gülmeyin lütfen: Bu hoşuma da gidiyor. Tıpkı sizin gibi yaşıyorum: Genel hamamlara bir dadandın ki sorma gitsin! Bir şey söylersem inanacak mısın, orada tüccarlarla, papazlarla bir arada terlemek çok hoşuma gidiyor. Bütün emelim, bir daha değişmemek üzere söyle yüz otuz kiloluk bir tüccar karısı olmak, onun inandığı her şeye inanmaktır. Tek istediğim, bir kiliseye gidip, yüreğimin bütün temizliğiyle tasvirin önüne bir mum koymak. İnan ki bunu istiyorum. Acıların biter o zaman. Dünyasal tedaviler de pek hoşuma gitti: İlkbaharda çiçek salgını çıkınca çocuk bakımevine koştum, aşılandım. O gün ne mutlu olduğumu bilemezsin: Slav kardeşlerimize on ruble bağışladım!.. Beni dinlemiyorsun ama. Biliyor musun; hiç kendinde değilsin bugün. (centilmen bir an sustu.) Biliyorum, dün doktora gittin... Sağlık durumun nasıl? Ne söyledi sana doktor?

- Aptal!
- Sen pek akıllısın doğrusu! Gene küfretmeye mi başlayacaksın? Sana acıdığımdan falan değil, laf olsun diye sordum bunu. Canın isterse cevap ver. Bu ara da romatizma...
- Aptal, diye yineledi İvan.
- Bilmediğin için böyle söylüyorsun. Geçen yıl bir romatizma ağrısı çektim...
- Şeytanda da romatizma mı olurmuş?
- Arada bir insan kılığına girdiğime göre, niçin olmasın. O zaman acı da çekiyorum. Başşeytan sum et nihil humanum a me alienum puto.⁸
- Nasıl, nasıl? Başşeytan sum et nihil humanum... bir şeytan için akıllıca bir söz!
- Sonunda hoşuna gidebildiğime sevindim.
- İvan şaşırılmış gibi durdu birden.
- Ama bu düşüncayı benden almadın, dedi. Hiçbir zaman böyle bir şey düşünmedim ben, tuhaf...
- C'est du nouveau n'est-ce pas?⁹ Bu sefer dürüst olacağım, açıklayacağım sana. Dinle: Mide bozukluğundan, ya da başka bir hastalıktan bazen insan öylesine karışık, gerçek hayattan farksız; birbirine, insanın en yüce düşüncesinden tutun da gömleğinin düğmesine varıncaya dek ayrıntılarla bağlı bir sürü çapraşık olay dolu düşler, özellikle kâbuslar görür ki, yemin ederim, Lev Tolstoy da beceremez bu kadarını. Üstelik böyle düşleri bazen sanatla uzaktan yakından ilgisi olmayan sıradan insanlar, memurlar, gazeteciler, papazlar falan görür... Önemli bir sorundur bu: Bir bakan, en iyi düşüncelerinin aklına uyurken geldiğini itiraf etmişti bana. Şimdi de öyle işte. Gerçi senin gördüğün bir hayalim ben, ama şimdiye dek aklına gelmeyen önemli şeyler söylüyorum sana. Düşüncelerini bile yinelediğim yok. Oysa senin gördüğün bir kâbustan başka bir şey değilim.
- Yalan söylüyorsun. Amacın, benim kâbusum falan değil, başlıbaşına bir yaratık olduğuna beni inandırmaktır. Şimdi de bir düş olduğunu iddia ediyorsun.
- Dostum, bugün değişik bir yol tuttum. Sonra anlatırım nedenini sana. Dur şimdi, nerede kalmıştım? Evet, o zaman üşütmüştüm biraz, ama dünyada değil, orada...
- İvan umutsuz bir sesle,
- Nerede? diye haykırdı. Söylesene, çok mu kalacaksın burada, gitmeyecek misin?

8 Adamım ben, kişioğlunun yabancı olduğum hiçbir şeyi yoktur.

9 Yeni bir şey bu, öyle değil mi?

Odanın içinde dolaşmayı bıraktı. Kanepeye oturdu. Gene dirseklerini masaya dayayıp başını ellerinin arasına aldı. Islak havluyu çekti aldı başından, öfkeyle bir yana attı: Bir yararı olmamıştı besbelli. Centilmen ilgisiz, ama oldukça dost bir tavırla,

- Sinirlerin bozuk senin, dedi. Üşüttüm diye bile kızılıyorsun. Oysa son derece olağan bir şeydi bu. Petersburg yüksek sosyetesinden, bakan olmak sevdasında bir bayanın verdiği akşam yemeğine yetişmek için acele ediyordum. Frağım, beyaz papyonum, eldivenlerim tamamdı. Ama dünyadan çok uzaklardaydım, uçsuz bucaksız bir boşluk vardır arada... bu yolu bir anda katederim ben kuşkusuz -ama şunu da düşün ki güneş ışığı tam sekiz dakikada varır dünyaya- düşün bir kez, frakla, önü açık bir yelekle geçecektim bu boşluğu. Ruhlar donmaz, ama maddi bir varlığa bürününce iş değişir... anlayacağın, düşüncesizlik ettim, daldım boşluğa. Ama boşluğun yedinci katıyla buhar katı arasında öyle bir soğuk var ki, sorma gitsin... soğuk bile denemez buna aslında. Düşün bir kez: Sıfırın altında yüz elli derece! Köylü kızlarının bilinen eğlencesidir. Eksi otuz derecede soğukta toy delikanlıya baltanın ağzını yalamasını söylerler: Dili bir anda donar zavallının, derisi baltanın demirine yapışır, kanlar akar. Otuz derecede böyle olursa yüz elli derecede neler olur var sen düşün artık. Parmağını koysan baltanın üzerine, o anda gider parmağın... balta bulabilirsen orada tabii...

İvan Fyodoroviç dalgın, tiksindir bir tavırla kesti sözünü:

- Balta bulunur mu orada peki?

Kendini kaybettğine inanmamak, iyice deliye dönmemek için bütün gücünü kullanıyordu. Konuk şaşırılmıştı.

- Balta mı dedi?

İvan Fyodoroviç öfkeli, inatçı bir sesle,

- Ne işi var orada baltanın? diye haykırdı.

- Boşlukta baltanın ne işi var? Quelle idée.¹⁰ Dünyadan uzak bir yerde olursa sanırım, dünyanın bir uydusu olarak çevresinde dönme-ye başlar. Astronomiyle uğraşanlar baltanın doğuşunu, batışını hesaplarlar... Gatsuk, takviminde buna da yer verir. Hepsi bu kadar.

İvan sinirli,

- Aptalsın, dedi, çok aptalsın! Daha akıllıca şeyler saçmala, yoksa dinlemeyeceğin artık. Beni gerçeklerle yenmek, varolduğuna inandırmak istiyorsun, ama inanmak istemiyorum senin varolduğuna! İnanmayacağım!

- Saçmalamıyorum, söylediklerimin hepsi gerçektir. Ne yazık ki

10 Ne biçim bir düşünce!

gerçekler çoğunlukla budalaca şeyler gibi gözükürler. Farkındayım, yüce, göz kamaştırıcı şeyler bekliyorsun benden. Çok yazık, çünkü elimde olanı verebilirim ancak...

- Felsefeyi bırak, eşek!

- Sağ yanın tutulmuş, inim inim inlerken felsefe neyime benim! Bütün doktorları dolaştım: Anlamasına çok iyi anlıyorlar, elleriyle koymuş gibi biliyorlar hastalıkları, ama iyileştirmeye gelince, beceremiyorlar! Heyecanlı bir tıbbiyeli vardı, "Ölseniz bile, hangi hastalıktan öldüğünüzü bilerek öleceksiniz!" diyordu. Bir de uzmanlara yollamak huyları vardır: "Bizim görevimiz hastalığı bulup ortaya çıkarmaktır, falan uzmana gidin, o iyi eder sizi." Sana bir şey söyleyeyim mi, her hastalığı iyi eden o eski doktorlar yok artık. Bir sürü uzman türedi, gazeteler duyurularla dolu... Burnun ağrıyacak olsa Paris'e yollamaya kalkıyorlar adamı: "Orada Avrupalı bir uzman var, burun ağrılarını iyi ediyor," diyorlar. Paris'e gitseniz, uzman burnunuza bakacak, "sizin ancak sağ burun deliğinizi iyi edebilirim ben, diyecektir, sol burun deliklerinden anlamam, buradan Viyana'ya gidin, orada sol burun deliği mütehasssısı bir doktor vardır." Elclen'ne gelir? Ben de kocakarı ilaçlarına başvurdum. Bir Alman doktor hamamda balla tuzu karıştırıp onunla ağrıyan yerlerimi ovmanı öğütlemişti. Sırf hamama bir kez daha gitmiş olmak için yaptım dediğini. Bana mısın demedi tabii. Umutsuzluğa düşmüştüm artık. Milano'da kont Mattei'ye yazdım: Bir kitapla bir de damla yolladı. Tanrı günahını bağışlasın! Düşün bir kez, Hoff'un malt şurubu iyi etti beni! Bir rastlantı sonucu almıştım onu da. Yarım şişe içince sapasağlam oldum. Hora tepebilirim artık. Gazetelere "teşekkür" duyurusu vermek istedim, içimden gelmişti bu. Düşün ki başka bir engel çıktı karşıma burada: Hiçbir gazete almadı bu duyuruyu: "Geriliktir bu, diyorlardı, hiç kimse inanmaz, le diable n'existe point."¹¹ İmzasız verirsiniz duyurunuzu, olur." İmzasız olduktan sonra "teşekkür"lük yanı mı kalır bunun! Oradaki memurlarla gülüştüyordum: "Günümüzde Tanrıya inanmaktır gerilik, oysa ben şeytanım, bana inanılabilir," diyordum. "Anlıyoruz, diye karşılık veriyorlardı, şeytana inanmayan olur mu? Ama gene de basamayız, gazetemizin tuttuğu yolla uzlaşmaz. Ancak bir şaka olursa basabiliriz!" Şaka karışık bir "teşekkür"ün pek yavan kaçacağını düşündüm. Anlayacağım, basamaçlılar. İnanır mısın, yüreğime oturmuştur bu. Toplumsal durumum yüzünden en iyi duygularını, bu arada minnet duygumu bile belirtmek hakkından yoksunum.

Ivan öfkeyle dişlerini gıcırdattı.

¹¹ Şeytan diye bir şey yoktur artık.

- Gene felsefeye daldın!

- Tanrı korusun. Ama doğrusu ara sıra yakınmadan da olmuyor. Lanetlenmiş bir yaratığım ben. Bak, deminden beri durmadan aptal diyorsun bana. Genç olduğun nerenden belli olacak! Dostum, her zaman önemli olan akıl değildir! Yaradılıştan iyi yürekli, neşeliyimdir, “çalıp oynamak isterim her zaman.” Yanılmıyorsam, saç baş ağarmış Hlestkaov yerine koyuyorsun beni, ama benim kaderim çok daha düşündürücüdür. Hiçbir zaman akıl erdiremediğim, erken bir emirle “inkâr” görevi verildi bana, oysa iyi yürekliyimdir, inkârcılıktaki pek acemiyimdir. Ama ne yaparsın ki görev verilmiş bir kez. Sonra inkâr eleştiri de olmaz; “eleştiri bölümü” olmayan bir dergi dergi midir? Eleştirisiz dergi baştan sona “övgü” dolu olur. Gelgelelim, “övgü” dediğimiz her şeye yetmez. Bu “övgü”nün kuşku süzgecin-den geçmesi gerekir. Bana ne bütün bunlardan? Ben yaratmadım, sorumluluğu da bana düşmez. Ama gene de kabak benim başıma patladı. Eleştiri bölümünde yazmam emredildi, böylece hayatın içine girmiş olduk. Bu komediyi anlıyoruz: Sözgelimi ben, yok olmamı istiyorum. “Hayır yaşı, diyorlar, sensiz hiçbir şey olmaz. Yeryüzünde her şey akıllıca yapılsaydı hiçbir olay çıkmazdı ortaya. Sensiz her yan sût liman olurdu, oysa bazı çalkalanmalar gereklidir.” İşte bu emre uyarak içim sızlaya sızlaya görev yapıyorum. Birtakım olaylar olsun diye çalışıyorum. İnsanlar öylesine zeki oldukları halde, bunu bir komedi sanıyorlar. Oysa onların trajedisidir bu. Evet, acı çekiyorlar, ama... bu onların hayalle ilgisi olmayan, gerçek bir hayatı olmasına yardım ediyor. Çünkü hayatın kendisi acılardan oluşur. Acılar olmasaydı ne tadı kalırdı hayatın... her şey sonsuz bir ayinden farksız olurdu: Kutsal, ama sıkıcı olur böyle bir hayat. Ya ben? Acı çektiğim halde yaşamıyorum. Belirsiz bir denklemde bilinmeyenim. İpin ucunu kaçırmış, sonunda kendi adını bile unutmuş bir hayaletim. Gülüyorsun... hayır, gülmüyorsun, kıızıyorsun gene. İşin gücün kızmak senin zaten. Bir düşündüğün var, o da akıl. Oysa ben, -gene söylüyorum- yüz otuz kiloluk bir tüccar karısı olup Tanrıya mum dikebilmek için göklerdeki hayatı, bütün rütbelerimi, her şeyimi verirdim.

İvan kötü kötü gülümsedi.

- Sen de mi inanmıyorsun Tanrıya yoksa?

- Nasıl söylesem sana, ciddi soruyorsun bunu, değil mi?..

İvan gene öfkeli bir inatla,

- Tanrı var mı yok mu? diye bağırdı.

- Ciddisin demek? Sevgili dostum, inan ki bilmiyorum.

- Bilmiyorsun, ama görüyorsun Tanrıyı... Evet, ayrı bir yaratık de-

ğilsin sen... ben'sin, ben'den başka bir şey değilsin! Hiçsin, yarattığım bir hayalsin!.

- İstersen "felsefem" de diyebilirsin, böylesi daha doğru olur hem. Je pense donc je suis,¹² kesinlikle bir bunu biliyorum işte, geri kalan her şeyin -yıldızların, Tanrının, hatta şeytanın- varolup olmadıkları kanıtlanmamıştır bana. Belki de bir hayaldir bunların tümü. Kendi kendime yarattığım bir hayal... ama susuyorum, bağıracağı benzersin gene.

İvan sinirli,

- Bir öykü anlatsan daha iyi ederdin! diye mırıldandı.

- Öykü de var, konumuzla ilgili hem, ama fıkra değil de bir efsane bu. İnanmadığım için sitem ediyorsun bana. "Gördüğün halde inanmıyorsun," diyorsun. Ama yalnız ben değilim böyle dostum. Hepimizin akli karıştı, hep sizin şu bilimlerin yüzünden. Yalnız şu atom, beş duyu bir de dört doğal güç varken işler şöyle böyle sürüp gidiyordu. Eskiden vardı atom. Ama bizimkiler sizin burada "kimyasal molekül"üydü, "protoplazma"yıydı bulduğunuzu duyunca kuyruklerini kısıverdiler. Bir başıbozukluktur başladı. Kör inanç, dedikodu aldı yürüdü. Dedikodu sizde olduğu kadar bizde de vardır, belki sizden bile çok... Sonunda jurnalcılık başladı. Sizdeki gibi, belli "bilgileri" toplayan bir dairemiz de vardır bizim. Orta çağımızın -sizin değil kuşkusuz, bizim orta çağımızın- garip bir efsanesi vardır. Bizde bile, yüz otuz kiloluk tüccar karılarından başka -bizim tüccar karılarından söz ediyorum kuşkusuz- hiç kimse inanmaz ona. Yasak olduğu halde, dost bildiğim için bir sırrımızı açıklayayım sana: Sizde ne varsa bizde de aynısı vardır. Bu efsane cennetle ilgilidir. Sizde, yani yeryüzünde bir filozof, düşünür varmış, "her şeyi, yasaları, vicdanı, dini" en önemlisi de gelecekteki sonsuz hayatı reddedermiş. Ölürken, zifiri bir karanlığa gömüleceğini, yok olacağını düşünüyor-muş. Ölmüş bakmış ki karşısında sonsuz bir hayat var. Canı sıkılmış, "benim inançlarıma aykırı bu" demiş. Pek kızmış. Bu yüzden cezaya çarptırılmış... kusuruma bakma, ne duyduysam onu anlatıyorum, yalnızca bir efsane bu... anlayacağın, karanlıkta katrilyon kilometre (bizde de kilometre kullanılıyor artık) yürüyecekmiş, ancak o zaman açacaklarmış ona cennetin kapılarını, bağışlayacaklarmış onu...

İvan tuhaf bir heyecanla kesti sözünü:

- Katrilyondan başka ne gibi cezalarınız var o yanda?

- Ne gibi cezalar mı? Ah, hiç sorma bunu: Eskiden birşeyler vardı gene, şimdi daha çok ruhsal cezalara, "vicdan azabına" falan önem veriyorlar. Bunu da sizden aldılar, "yumuşak huylu" oldunuz ya...

12 Düşünüyorum, öyleyse varım.

Ama kim kazandı, yalnızca vicdansızlar kârlı çıktı bu işten. Vicdanı olmayan vicdan azabını nereden duysun?.. Öte yandan, vicdanını, gururunu hâlâ yitirmeyenler hâpı yuttular. Hazırlanmamış bir ortama başka ortamdan kopya edilen devrimin sonu budur işte. Yalnızca zararı olur! Eskiden kullanılan ateş çok daha iyiydi. Katrilyon kilometre yol yürüme cezası verilen adam şöyle bir bakınmış, yolun ortasına uzanmış; "Yürümeyeceğim, demiş, ilkelerimle uzlaşmadığı için yürümeyeceğim!" Aydın bir Rus clinsizinin ruhunu al, balinanın karnında üç gün üç gece kalan Yunus peygamberin ruhuyla karıştır, yola uzanırken düşünürün karakteri çıkar ortaya.

- Neyin üzerine uzanmış acaba?

- Bir şey vardı orada elbet. Alay etmiyorsun ya benimle?

Ivan hep o tuhaf heyecanıyla,

- Aferin adama! diye haykırdı. Hâlâ yatıyor mu orada?

Ivan ilgilenmeye başlamıştı. Konuk,

- Hayır. Önemli olan da bu zaten. Hemen hemen bin yıl yatmış, sonra kalkıp yürümüş.

Ivan bir şey düşünerek kâhkahayla gülmeye başladı.

- Amma da eşekmiş! Sonsuza dek yatmakla katrilyon kilometreyi yürümek arasında ne fark var ki? Yüz milyar yılda ancak yürünür bu yol, öyle değil mi?

- Belki daha da fazla. Kalem kâğıt olsa hesaplardık. Yolu katedeli çok oluyor. Öykü de burada başlıyor zaten.

- Vay canına! Peki yüz milyar yıl nasıl geçmiş?

- Her şeyi bugünkü yeryüzü koşullarına göre düşünüyorsun! Bu arada dünya belki yüz milyar kez yenilenmiştir. Yaşlanmış, donmuş, çatlayıp asıl elementlere bölünmüştür. Gene çukur bir yerde birikmiştir su, gene bir kuyruklu yıldız, bir güneş, güneşten de bir dünya... bu olaylar noktası noktasına sonsuzluğa dek izleyeceklerdir birbirini.

- Peki, yolun sonuna varınca ne oldu?

- Cennetin kapılarını açmışlar ona, içeri girdikten iki saniye sonra -saatle ölçmüşler bu zamanı, saatle (oysa yolda adamın saatinin de asıl elementlerine ayrılması gerekirdi)- evet, tam iki saniye sonra bu iki saniye için değil katrilyon, katrilyon kere katrilyondan bile fazla kilometre yol yürümeye degeceğini haykınmış! Kısacası, bir "övgü" okumuş ki sorma... birden böylesine değişti diye biraz ağırbaşlı olanlar önceleri selam bile verinemişler ona. Ruslar böyledir işte. Gene söylüyorum, bir efsanedir bu. Ne duyduysam onu anlatıyorum sana. Bizim orada hâlâ böyle düşünenler vardır.

Ivan bir şeyi iyice anımsamış gibi çocuksu bir sevinçle,

- Yakaladım seni! diye haykırdı. Bu öyküyü ben düşünmüştüm!

On yedi yaşındaydım, lisede okuyordum... Korovkin adında bir arkadaşşıma anlatmıştım onu, Moskova'daydık.. Öyle değişik bir öyküydü ki, hiçbir yerden almış olamazdım onu. Unutmuştum... ama şimdi birden anımsadım. İlk kez senden duymuyorum bunu! İnsan bazen bilinçsizce anımsar birçok şeyi. İdama giderken, hatta düşünde... İşte sen de bu düşsün! Bir düşsün sen, gerçek bir varlık değilsin!

Centilmen gülümsedi.

- Beni böyle heyecanla yadsımandan, varlığıma gene de inandığını sezinliyorum.

- Hiç! Yüzde bir bile inanmıyorum!

- Ama binde bir inanıyorsundur. İnanç ne denli az olursa o denli güçlüdür. İtiraf et ki, on binde bir de olsa inanıyorsun...

İvan öfkeyle,

- Bir saniye bile inanmam! diye haykırdı.

Sonra tuhaf bir sesle ekledi:

- Ama sana inanmak isterdim!

- Bak hele! İtiraf diye buna derler işte! Ama iyi yürekliyimdir, yarıdın edeceğim sana. Beni dinle: Aslında sen yakalamadın beni, ben seni yakaladım! Unuttuğun bu öyküyü bana olan inancın bütünüyle yok olsun diye mahsus anlattım.

- Yalan söylüyorsun! Beni varolduğuna inandırmak için çıkıyorsun karşıma.

- Doğru. Ama kuşku, huzursuzluk, inanmak için kendini zorlama, inanmamak senin gibi vicdan sahibi bir insan için kendi kendini asmaktan da acı verici bir şeydir. Bana bir damlacık inandığını bildiğimden bu öyküyü anlatıp kuşku soktum içine. İnançla inançsızlık arasında bocaladığının farkındayım. Kendime göre bir amacım var benim de... Yeni bir yol deniyorum: Bana olan inancın bütünüyle yok olur olmaz bir düş olmadığımı, gerçekten varolduğuma inandırmaya kalkışacaksın beni -bilirim seni- işte o zaman erişeceğim amacıma. Dürüst bir amaçtır bu. Küçücük bir inanç tohumu atacağım içine, kocaman bir meşe olacak bu tohum... öyle bir meşe ki, dallarına oturup "keşiş, rahip" olmak isteyeceksin. Zaten gizliden gizliye can atıyorsun buna. Ruhunun günahlardan temizlenmesi için çöle çekilecek, yalnız çekirgeyle besleneceksin.

- Ruhumun kurtuluşu için mi çalışmaya başladın şimdi de, alçak?

- Arada bir iyilik yapmak gerekir. Kızıyorsun, farkındayım kızılıyorsun!

- Soyтары! Çekirgeden başka bir şey yemeden kupkuru çölde on yedi yıl yaşamış, her yanı yosun bağlamış bir insanı yoldan çıkardığın oldu mu hiç?

- Ah canım, yaptığım hep buydu zaten. Eline böyle bir ruh geçince dört elle sarılırsın ona, dünyalar senin olur. Çünkü paha biçilmez bir pırlantadır o... böyle bir ruh bazen bütün bir takım yıldızına değer - bizim de kendimize göre bir aritmetiğimiz var elbette.- Parlak, değerli bir utku sayılır bizde bu! İnan ki bunların bazıları bilgi bakımından senden hiç de aşağı değildirlir: Böylelerinin içlerinde öylesine sonsuz bir inançla inançsızlık yan yanadır ki, artist Gorbunov'un dediği gibi "tepetakla aşağı" uçmalarına kıl payı kalmıştır.

- Bu arada burnunun kırıldığı da oldu sanırım.

Konuk ağırbaşlı, öğüt verir bir tavırla,

- Dostum, dedi, Cizvit papazına günah çıkartan bir markizin geçenlerde dediği gibi, büsbütün burunsuz kalmaktansa kırık burunlu kalmak daha iyidir (adam bir uzmana tedavi ettirmiş burnunu galiba.) Yanlarındaydım... pek ömür bir adamdı. Göğsünü yumruklayarak "Burnumu geri verin bana!" diyordu. Papaz yatıştırmaya çalışıyordu onu: "Yavrum, her şey ulu Tanrının buyruğuyla olur. Gözle görülür bir felaket bazen görülmeyen, ama son derece büyük faydalar sağlar kişiogluna. Kader sizi burnunuzdan yoksun kıldıysa, demek ki bundan böyle hiç kimse burnunuzun kırıldığını söyleyemeyecek size. Bunun da büyük faydaları olacak demek." Zavallı adam "Kutsal peder, dedi, bir teselli olamaz bu! Tersine, burnum eskisi gibi yerinde olsaydı, onun her gün kırılmasına seve seve katlanırdım!" Rahip derin bir soluk aldı: "Evladım, kişioglunun her isteği yerine getirilemez ki... bu yaptığınız Tanrıya baş kaldırmaktır. Oysa burada da unutmamıştır sizi O. Burnunuzun her gün kırılmasına seve seve katlanacağınızı söylemiyor musunuz: Tanrı da isteğinizi yerine getirdi işte, bütünüyle kırdı burnunuzu..."

- Ne saçma! diye bağırды İvan.

- Dostum yalnızca seni güldürmek için anlattım bunu. Ama yemin ederim ki, Cizvit papazlarının savunduğu görüş budur. Gene yemin ederim ki, anlattıklarım harfi harfine oldu. Hem kısa bir süre önce. Başına da az iş açmadı hani... Genç adam evine döndükten sonra o gece intihar etti. Son dakikaya dek yanımdaydım... Cizvitlerin şu günah çıkartma kulübeleri yok mu, canım sıkıldığı zamanlar en tatlı eğlencem onlardır. İşte sana daha birkaç gün önce olmuş bir olay. Yirmi yaşında, sarışın bir Normandiyalı kız geldi ihtiyar papaza. Kız güzel mi güzeldi, bir içim su... Eğilip küçük pencereden günahını fısıldamaya başlamış. Papaz "ne o kızım, dedi, gene mi günah işledin? O Sancta Maria,¹³ neler duyuyorum. Şimdi de başka birisiyle ha! Ne zamana kadar sürecek

bu, utanmıyor musunuz!” Günahkâr kız iki gözü iki çeşme “Ah mon père,¹⁴ dedi. Ça lui fait tant de plaisir à moi si peu de peine!”¹⁵ Gördün mü cevabı! Ben bile pes ettim: Doğrusunu istersen, doğanın bu sesi her çeşit masumluktan iyidir! Günahını bağışladım, oradan uzaklaşıyordum ki, birden geri dönmek zorunda kaldım: İhtiyarın delikten fı-sıldayarak kıza randevu verdiğini duymuştum. İmamı kaya gibi sağlam ihtiyar bir anda düşmüştü! Evet, doğa ona göstermişti kendini, kızıyor-sun? Sana da nasıl yaranacağını anlayamadım gitti...

İvan, gördüğü hayalin karşısında güçsüz,

- Bırak beni, diye inledi. Yapışkan bir kâbus gibi zonklatıyorsun beynimi. Canımı fena halde sıkıyorsun! Senden kurtulmak için neler vermezdim!..

Centilmen inandırıcı bir tavırla,

- Bir kez daha söylüyorum, dedi, isteklerine gem vur, “en yüceyi, en güzeli” isteme benden, göreceksin ne iyi geçineceğiz. Aslında, sana kırmızı bir ışık içinde, gök gürültüsünü andıran gürültülerle, göz ka-maştıran ışıklar saçarak, parlak kanatlarını çırparak değil de, böylesi-ne alçakgönüllü bir biçimde görüldüğüm için kızılıyorsun. Güzellik duyguların ve gururun incindi: “Benim gibi büyük bir insanın içine böyle basit bir şeytan nasıl girermiş?” Evet, Belinski’nin acımasızca alay ettiği romantik yan sende de var. Elden ne gelir, gençsin daha. Buraya gelirken, şaka olsun diye, Kafkasya’da görevde bulunmuş, göğsünde Aslan ve Güneş nişanı olan beşinci dereceden bir memur kılığına girmeyi düşünmüştüm bir an, ama korktum doğrusu. Göğsü-me hiç değilse Kuzey Yıldızı nişanını takmayıp Aslan ve Güneş nişa-nını taktım diye pataklardın beni. Aptal olduğumu söylüyorsun bir de. Yemin ederim ki, akıl yönünden seninle yarışmayı bir an bile dü-şünmedim. Mefisto, Faust’ın karşısına çıkınca kötülük yapmak iste-diğini, ama yalnızca iyilik yaptığını söylüyor. Ne derse desin, ben öyle düşünmüyorum. Evrende gerçeği seven, iyilik etmeyi yürekten iste-yen tek varlık belki de benim. Çarmıhta can veren kutsal insan, ya-nında öldürülen haydutun ruhunu da kollarına alarak göklere uçtuğu zaman ben de oradaydım. “Övgü” söyleyen başmeleklerin sevinç çığ-lıklarını, Yedi kanatlı meleklerin yeri göğü, bütün evreni sarsan, gök gürültüsü gibi haykırışlarını duydum. Kutsal varlıkların hepsinin üze-rine yemin ederim ki, bu koroya katılıp, onlarla birlikte “övgü!” söy-lemek istiyordum. İçimden taşıyor, dudaklarının ucuna geliyordu... bilirsin, çok duygulu, bir sanatçı kadar hassasımdır. Ama sağduyum - ah, yaradılışımm en kötü yam budur- tam zamanında tuttu beni, o anı

14 Ah pederim.

15 Bu ona öyle zevk, bana da o kadar az zahmet veriyor ki.

geçirdim! Şöyle düşünüyordum: “Övgü” okursam sonu ne olacak? O anda her şey sönüverir, hiçbir çalkalanma olmazdı. Görevimi, toplumsal durumumu düşünerek içimdeki heyecanı bastırmak, çirkefimdenden çıkmamak zorunda kaldım. İyilik yapmanın gururunu birisi hep kendine almış, bana yalnızca kötülükleri bırakmış. Ama böyle bir onurda gözüm yok benim. Gururuma o kadar düşkün değilim. Böyleyken, neden dünyadaki bütün yaratıklar içinde yalnız ben dürüst insanların lanetine uğrar, hatta kıcıma tekmelerine yerim -evet, insan kılığına girdiğim zamanlar bu çeşit davranışlara da katlanmak zorunda kalıyorum, ne dersin?- Bunda bir sır var elbet, farkındayım. Ne var ki bu sırrı bana açmaya hiç yanaşmıyorlar. Çünkü o zaman durumu ben de anlar, “övgü” söylemeye başlarım da olumsuzluklar bir anda kaybolur, ortalık sülman olur diye korkuyorlar. Öyle ya, gazeteler, dergiler bile kapanmak zorunda kalır o zaman: Kim abone olur onlara... Ama biliyorum, er-geç, sonunda yatışacağım, ben de bitireceğim katrilyon kilometremi, sırrı öğreneceğim. Ama bunlar olana dek bekleyeceğim, dişimi sıkarak görevimi yapacağım: Bir kişiyi kutarmak için binlerce insanı mahvetmek... Sözgelimi, alçakça kandırıldığım o zaman yüce Eyyub’u bulup ortaya çıkarmam için az cana mı kıymam, dürüst insanı bir paralık etmem gerekmişti! Evet, sırrın öğrenilmesi için vakit henüz erkendir. Benim için iki sır var: Birincisi oranın, onların hiç bilmediğim sırrı; öteki benimki. Bunların hangisinin daha temiz olduğu bilinmiyor henüz... Uyudun mu?

Ivan öfkeyle,

- Daha da neler, diye homurdandı. Yaradılışımın en budalaca yönlerini, çoktan yaşanmış, aklımın süzgecinden geçirip posa diye attığım şeyleri yenilik diye satıyorsun bana!

- Gene yaranamadık! Oysa sanatsal yönden ilgini çekmek istiyordum: Göklerdeki “övgü” üzerine anlattığım fena değildi bence, ne dersin? Hemen arkasından da Geyne’vari bir yerme, değil mi?

- Hayır, hiçbir zaman bu denli alçalmadım ben! Ruhum senin gibi bir uşağı nasıl olmuş da saklamış içinde?

- Sevgili dostum, pek sevimli, tatlı bir Rus soylu kişisi tanıyorum: Bu genç düşkündür edebiyata, her türlü güzel şeye pek düşkündür. “Büyük Engizisyoncu”nun da yazarı olur... Geyne derken onu söylemek istemişim!

Ivan, utançtan yüzü kıpkırmızı,

- “Büyük Engizisyoncu”yu ağzına alma! diye bağırdı.

- Ya “Jeolojik Devir”? Anımsıyor musun? Güzel bir yapıtı doğrusu!

- Kes sesini, yoksa öldürürüm seni!

- Beni mi öldüreceksin? Kusura bakma ama sonuna dek söyleyece-

ğim. Sana bu hazzı vermek için gelmiştim zaten. Ah, içleri yaşamak tutkusuyla titreyen, heyecanlı, genç dostlarının hayallerine bayılırım! Geçen ilkbahar buraya gelirken şöyle düşünüyordum: “Orada yeni yeni insanlar var; her şeyi yıkıp yeniden yamyamlıktan başlamak istiyorlar. Budalalar, bana sormadılar! Bence hiçbir şeyi yıkmamalı. Yalnızca insanın kafasındaki Tanrı kavramını yok etmeli, yeter. İşe bundan başlamalı iş! Bundan başlamalı... oysa bu budalalar anlayamıyorlar bunu! Kişioğlu hep beraber Tanrıyı inkâr ettiği gün (jeolojik devirler gibi bu devrin de bir gün geleceğine inanıyorum) yamyamlığa gerek kalmadan eski dünya görüşü, ahlak anlayışı kökünden yok olacak, yepyeni bir hayat başlayacak. İnsanlar, yalnız bu dünyanın nimetlerinden yararlanmak, hayatın kendilerine verebileceği mutluluğu, sevinci sonuna kadar tatmak için birleşecekler. Kişioğlunun ruhu Tanrısal, dev bir gururla büyüyecek, “Tanrı-insan” çıkacak ortaya. Kişioğlu kendi gücüyle, bilimiyle doğayı her saat biraz daha yenince öylesine yüce bir haz duymaya başlayacak ki, bu ona eski göksel hazların tümünü unutturacak. Herkes ölümlü olduğunu, öldükten sonra bir daha dirilmeyeceğini öğrenecek. Ölümü Tanrı gibi mağrur, sakın karşılayacak. Gururundan, hayat pek kısa diye homurdanmasının yersiz olduğunu anlayacak, kardeşini çıkar gözetmeden sevmeye başlayacak. Sevgi hayatın ancak bir saniyesini dolduracak, ama sevginin bir anlık olduğunun bilincine varılması onun ateşini, eskiden öteki dünyada kavuşulacak sonsuz hayata duyulan sevginin ateşine eşit kılacak...” böyle sürüyordu işte. Çok hoş!

İvan kulaklarını tıkamış, önüne bakarak oturuyordu. Zangır zangır titremeye başlamıştı. Şeytan sürdürüyordu anlatmasını:

- Sevgili dostum şöyle düşünüyordu: “Önemli olan, bir gün böyle bir devrin başlayıp başlamayacağıdır. Başlarsa, her şey karara bağlanmış, insanlık kesin olarak değişecek demektir. Gelgelelim, kişioğlu yaradılıştan budala olması nedeniyle belki daha bin yıl değişmeyeceği için, gerçeğin bilincine daha şimdiden varan herkes canının istediği, uygun gördüğü yolla değişmek hakkına sahiptir. Bu yolda “her şey serbesttir” ona. Dahası var: Bu devir hiçbir zaman gelmeyecek bile olsa, Tanrı, ölümsüzlük diye bir şey olmasa, yeni insanın “Tanrı-insan” olması -dünyada yalnız bile kalsa- gene de hoş görülür. Yeni kişiliğiyle, yüreğinin tüm hafifliğiyle eski köle -insanın koymuş olduğu ahlak engellerini gerekirse üzerinden atlayarak geçmesi suç sayılamaz. Tanrı için yasa yoktur! Onun ayak bastığı her yer kutsaldır! Benim ayak bastığım yerse o anda, “her şeyin serbest” olduğu yer olur!.. Bütün bunlar çok hoş şeyler aslında. Yalnız şu var, işi dalave-reye dökmeye karar verdiğem gerçeğin onayı neme gerek? Ama gü-

nümüzün Rus insancığı böyledir işte: Onay olmadan dalavere bile çevirmez, öylesine tutulmuştur gerçeğe...

Konuk coşmuştu, sesini gittikçe yükseltiyor, ev sahibine alaylı alaylı bakıyordu. Ama sözünü bitiremedi: İvan Fyodoroviç masadan bardağı kaptığı gibi yüzüne savurmuştu. Beriki oturduğu kanepeden ayağa fırladı, üzerine bulaşan çayı silerken,

- Ah, mais c'est bête enfin¹⁶ dedi. Lütther'in mürekkep şişesini anımsadım! Düş olduğumu iddia ediyorsun, sonra da bardak fırlatıyorsun üzerime! Kadınca bir davranış bu! Kulaklarını mahsustan tıkamış gibi yaptığını, beni dinlediğini anlamıştım zaten...

Tam o anda dışarıdan pencereye hızlı hızlı vuruldu. İvan Fyodoroviç kanepeden fırladı. Konuk,

- Beni dinlersen aç kapıyı, diye haykırdı. Kardeşin Alyoşa hiç beklemediğin, ilgi çekici bir haber getirdi sana!

İvan öfkeyle bağırarak kesti sözünü:

- Sus alçak! Gelenin Alyoşa olduğunu sen söylemeden de sezinlemiştim. Hatırımı sormaya gelmedi elbette, "bir haber" getirdiğini anlamayacak ne var!..

- Aç kapıyı, aç. Dışarı çok soğuk. Kardeşindir, üşümesin. Monsieur, sait-il le temps qui'il fait? C'est à ne pas mettre un chien dehors.¹⁷

Durmadan vuruluyordu pencereye. İvan pencereye koşmak istedi, ama bir şey ellerini ayaklarını bir anda bağladı sanki. Bu bağları koparmaya çalışıyor gibi olanca gücüyle pencereden yana gitmeye çalışıyordu, ama başaramıyordu!.. Gittikçe daha hızlı vuruluyordu pencereye. Sonunda birden koptu bağlar, İvan Fyodoroviç ayağa fırladı. Şaşkın şaşkın bakındı. İki mum da bitmek üzereydi. Biraz önce konuğuna fırlattığı bardak masanın üzerinde duruyordu. Karşı kanepede ise kimsecikler yoktu. Pencereye de düşünde duyduğu gibi hızlı değil, pek yavaş vuruluyordu. İvan Fyodoroviç,

- Düş değildi bu! diye haykırdı. Hayır, yemin ederim düş değildi, gerçektir!

Pencereye koşup pancuru açtı. Çılgın bir öfkeyle bağırdı kardeşine:

- Alyoşa, bana bir daha gelme demiştim! Kısaca söyle, ne istiyorsun? Duydun mu, kısa söyleyeceksin!

Alyoşa dışarıdan,

- Bir saat önce Smerdyakov kendini asmış, dedi.

- Gel kapıyı açayım.

İvan, Alyoşa'ya kapıyı açmaya gitti.

16 Ah, ama bu kadar fazla artık!

17 Dışarıdaki havadan haberiniz var mı bayım? Böyle bir havada köpeği bile bırakmazlar sokakta...

10
“BUNU O SÖYLEDİ”

Alyoşa içeri girince, bir saat kadar önce Mariya Kondratyevna'nın soluk soluğa ona geldiğini, Smerdyakov'un intihar ettiği haberini verdiğini söyledi. “Semaveri kaldırmak için odasına girdiğimde bir de baktım duvardaki çiviye asılı duruyor.” Alyoşa'nın “Polise haber verdin mi?” sorusuna “hiç kimseye bir şey söylemedim, doğru size koştum,” diye karşılık vermiş. Kızın deli gibi olduğunu, tir tir titrediğini söylüyordu Alyoşa. Kalkıp onunla küçük, ahşap eve gitmiş hemen. Smerdyakov hâlâ asılı duruyormuş orada. Masanın üzerinde küçük bir kâğıt varmış: “Kendi isteğimle kıyıyorum canıma, bunda hiç kimsenin suçu yoktur.” Alyoşa kâğıdı olduğu yere bırakmış, doğru emniyet müdürüne koştmuş, her şeyi anlatmış. Ağabeyinin yüzüne dikkatli dikkatli bakarak “Oradan da sana koştum,” diye bitirdi sözünü. Konuşurken, İvan'ın yüzündeki bir anlatım pek garibine gitmiş olacak, gözlerini hiç ayırmamıştı ondan. Birden,

- Ağabey, dedi, çok hastasın galiba! Bakıyorsun, ama söylediklerimi anlamıyorsun sanki.

İvan, Alyoşa'nın söylediğini duymamış gibi dalgın,

- Geldiğin iyi oldu Alyoşa, diye mırıldandı. Onun intihar ettiğinden haberim vardı zaten.

- Kim söyledi?

- Kimin söylediğini bilmiyorum. Ama haberim vardı. Gerçekten haberim var mıydı acaba? Evet, o söylemişti bunu bana. Demin söyledi...

İvan odanın ortasında ayakta duruyor, hep öyle dalgın, önüne bakarak konuşuyordu. Alyoşa elinde olmadan çevresine bakındı.

- Kimdir o dediğin? diye sordu.

- Kaçtı...

İvan başını kaldırıp sessizce gülümsedi.

- Senden, senin gibi bir güvercinden korktu. Bir meleksin sen. Dmitri senin için “melek” diyor. Melek... Yedi kanatlı meleklerin gök gürültüsünü andıran sevinç çığlıkları! Yedi kanatlı melek nasıl bir şeydir acaba? Belki de bütün bir takımyıldız... Kimbilir, takımyıldızlar da birer kimsayal moleküldür belki... Aslan ve Güneş adında bir takımyıldız var mı, biliyor musun?

Alyoşa ürkmüştü.

- Otursana ağabey! dedi. Yalvarırım otur şu kanepeye. Hastasın, uzan şöyle, ha işte öyle. Başına ıslak havlu koyayım ister misin? Belki rahatlarsın biraz?

- Şuradaki sandalyenin üzerindeki havluyu ver, demin oraya fırlatmıştım onu.

- Burada havlu falan yok. Sen rahatsız olma, nerede olduğunu biliyorum...

Alyoşa odanın öte ucundaki tuvalet masasının üzerinde hiç kullanılmamış, temiz bir havlu buldu. İvan tuhaf tuhaf bakıyordu havluya. Bir anda akli başına gelmişti sanki. Ayağa fırladı.

- Dur, bir saat önce bu havluyu oradan almış, ıslatmıştım. Başıma koymuş, sonra da buraya atmıştım... kuru mu? Başka havlum yoktu.

- Başına mı koydun?

- Evet, başıma koyup odanın içinde dolaştım, bir saat oluyor... Mumlar bu kadar nasıl yanmış? Saat kaç?

- On ikiye geliyor.

İvan birden,

- Hayır, hayır, hayır! diye bağırdı. Düş değildi bu. Buradaydı, şurada, şu kanepede oturuyordu. Sen pencereye vururken bardağı attım ona... işte şunu... Dur biraz, önce uyuyordum, ama uyku değildi bu. Eskiden de oluyordu böyle uyuduğum. Alyoşa, bu sıralar uykuya hiç benzemeyen uykularım oluyor. Yürüyor, konuşuyor, görüyorum... ama uykumda oluyor bütün bunlar. Ama şurada oturuyordu, şu kanepede... Çok aptal bir şey, Alyoşa, öyle aptal ki!

İvan birden gülümsedi, odanın içinde dolaşmaya başladı. Alyoşa gene üzgün,

- Kimdir aptal olan? diye sordu. Kimden söz ediyorsun ağabey?

- Şeytandan! Bir türlü bırakmıyor peşimi. İki, hatta üç kez geldi. Parlak kanatlı, göz kamaştırıcı bir başşeytan olmadığına kızıyorrnuşum sözde... Ama başşeytan falan değildir, yalan söylüyor. Kendini öyle tanıtmak istiyor. Basit, adi, önemsiz bir şeytan olabilir. Hamama gidiyorruş. Üzerindekileri çıkarsan, Danimarka köpeklerinininki gibi bir arşın boyunda, iğrenç, boz bir kuyruğu olduğunu görürsün... Alyoşa, üşümüşsündür, kar yağıyor dışarda, çay ister misin? Ne? Soğumuş mu semaver? C'est à ne pas mettre un chien dehors...¹⁸

Alyoşa hemen lavaboya koştu, havluyu ıslattı. İvan'ı yeniden oturmaya razı etti. Islak havluyu başına sardı. Kendi de yanına oturdu. İvan gene başladı (pek konuşkan olmuştu):

- Lise için ne söylemiştin bana? Hoşlanıyorum ondan. O anda kötü bir söz ettim, yalandı o dediğim. Hoşlanıyorum Lise'den... Yarın Katya için korkuyorum, en çok onun için korkuyorum. Geleceği endişelendiriyor beni. Yarın beni silkip atacak, ayağının altında çiğne-

18 Böyle bir havada köpeği bile bırakmazlar sokakta...

yecek. Mitya'yı kıskançlığımdan mahvettiğimi sanıyor! Evet, böyle düşünüyor! Oysa hiç de öyle değil! Yarın yargılama var, idam sehpası değil. Hayır, asmayacağım kendimi. Hayatıma kendi isteğimle hiçbir zaman son vermeyeceğimi biliyor musun Alyoşa? Bu alçaklığımdan mı ileri geliyor dersin? Ödlek değilimdir. Yaşamak tutkusundan olsa gerek! Smerdyakov'un kendini astığını nereden bildim? Evet, o söyledi bunu bana...

- Burada birisinin oturduğunu kesin biliyor musun?

- Köşedeki şu kanepedeydi. Sen olsan kovardın onu. Kovdun da: Sen gelir gelmez toz oldu. Yüzüne bayılıyorum senin Alyoşa. Haberin var mıydı bundan? O benim Alyoşa, ben! İçimdeki aşağılık, ıg-renç, çirkin ne varsa hepsi odur! Evet, "romantik"im, kaçmamış onun gözünden... oysa iftiradır bu. Son derece budaladır, ama yararlanmasını biliyor bundan. Çok kurnazdır, hayvani bir kurnazlığı var, beni neyle deliye çevirebileceğini biliyor. Ona inandığımı söyleyerek saçmalarını dinlemek zorunda bıraktı beni. Çocuk gibi yuttu bu numarayı. Öte yandan, söylediklerinin çoğu gerçek. Kendi kendime dünyada söylemezdim bunları.

Ivan son derece ciddi, sır verir bir tavırla ekledi:

- Bak Alyoşa, bir şey söyleyeyim mi sana, onun ben olmayıp, gerçekten varolmasını çok isterdim!

Alyoşa ağabeyine acıyarak baktı.

- Çok acı çektirmiş sana.

- Alay etti benimle! Hem biliyor musun, pek ustaca bir alaydı bu, pek ustaca: "Vicdan! Nedir ki vicdan? Ben kendim yapıyorum onu. Niçin acı çekiyorum? Alışkanlığımdan. Kişioğlunun yedi bin yıldır benimsediği bir alışkanlıktır bu. Bu alışkanlığı bırakınca her birimiz birer Tanrı olacağız." O söylüyordu bunu, o!

Alyoşa, dikkatle ağabeyinin yüzüne bakıyordu, elinde olmayarak:

- Sen söylemedin değil mi, sen söylemedin? diye bağırdı. Bırak onu şimdi, çıkar at kafandan! Lanetlediğin her şeyi bir daha dönmemek üzere götürsün kendisiyle.

Uğradığı hakaret aklına geldikçe ürperiyordu Ivan.

- Evet ama çok kötü ruhludur. Alay etti benimle. Öyle küstah bir tavrı vardı ki! Ama iftira etti bana, söylediklerinin çoğu iftiraydı. Gözümün içine baka baka yalan söylüyordu. "Ah, erdem adına bir kahr-amanlık yapmaya, babanı senin etkinle uşağın öldürdüğünü söylemeye gideceksin..."

Alyoşa birden kesti sözünü:

- Böyle söyleme ağabey: Sen öldürmedin onu. Doğru değildir bu!

- O söylüyor bunu, o söylüyor. Biliyor gerçeği. "Erdem adına bir

kahramanlık yapacaksın, oysa erdeme inandığın yok... tepemi attıran, bana acı çektiren bu işte. Kuşkulu olmam da bu yüzden." Benim için bana söylüyor bunu...

Alyoşa üzgün,

- Sensin bunu söyleyen, o değil! Hastasın hem, sayıklıyorsun, kendi kendine acı çektiriyorsun!

- Hayır, hayır, ne söylediğinin farkında. "Gururundan gidip her şeyi söyleyeceksin, diyor. Katil benim, diyeceksin, ne diye korkuyorsun? Yalan söylüyorsun? Korkun da, düşüncen de umurumda değil!" Benim için söylüyor bunu, hemen arkasından da ekliyor: "Biliyor musun, seni övmelerini istiyorsun: Suçlu, katil ama ne soylu duyguları var, ağabeyini kurtarmak için suçunu itiraf etti!" Yalandı bu, Alyoşa! (İvan'ın gözleri birden parlamıştı.) İğrenç insanların beni övmelerini istemem! Yalandı bu, Alyoşa, yemin ederim yalan söylüyordun! Böyle konuşunca bardağı suratına fırlattım.

Alyoşa,

- Ağabey, kendine gel, sus artık! diye yalvarıyordu.

İvan onu dinlemeden sürdürüyordu konuşmasını:

- Evet, insana acı vermekte pek usta, acıma duygusu da yok. Niçin geleceği her zaman içime doğuyordu? "İster gururundan, ister başka bir şeyinden git, ama kabul et ki Smerdyakov'un suçlu olduğunun anlaşılacağına, Sibirya'ya sürüleceğine, Mitya'yı serbest bırakacaklarına, seni de bazılarının manen suçlu bulup (düşün bir kez, böyle söylerken pis pis güldü), bazılarınınnsa öveceklerine umudun vardı. Ama Smerdyakov öldü, astı kendini... şimdi mahkemede kim inanır sana? Evet gideceksin, ne olursa olsun gideceksin, kararını verdin çünkü. Ne diye gideceksin şimdi?" Korkunç bir şey bu Alyoşa, böyle sorulara dayanamıyorum. Kim cesaret edebilir bunu bana sormaya?

Alyoşa dehşet içinde, ama İvan'ı yatıştırabileceğini hâlâ umuyormuş gibi kesti sözünü:

- Ağabey, Smerdyakov'un öldüğünü ben gelmeden önce nasıl söylemiş olabilir sana? Hiç kimsenin haberi yoktu bundan, aradan pek kısa bir zaman geçmişti.

İvan kuşkuya hiç yer bırakmayan bir tavırla,

- O söyledi, dedi. Doğrusunu istersen, hep bundan söz etti: "Erdeme sen inansaydın bari: Varsın inanmasınlar bana; giderim ben de... Oysa Fyodor Pavloviç gibi sen de bir domuzsun, erdem nene gerek? Kendini feda etmen hiçbir işe yaramayacak olduktan sonra niçin gideceksin oraya? Çünkü niçin gittiğini kendin de bilmiyorsun! Ah, niçin gittiğini bilsen neler vermezdin! Karar vermiş gibisin değil mi? Hayır, vermedin daha kararını. Bütün gece oturup gitsem mi gitmesem mi diye düşün-

ceksin. Ama gideceksin sonunda. Bunu sen de biliyorsun. Ne olursa olsun, kararın artık senin elinde olmadığını farkındasın. Gitmemeye cesaret edemeyeceğin için gideceksin. Niçin cesaret edemediğini de var kendin bul. Al sana bir bilmece!" Sonra da kalkıp gitti. Sen gelir gelmez kayboldu. Korkak dedi bana, Alyoşa! Le mont de l'enigme¹⁹ benim korkak olduğumdur. "Gökleri fetheden başka kartallardır!" Bunu da o söyledi, bunu da! Smerdyakov da söylemişti aynı şeyi. Öldürmeli onu! Katya hor görüyor beni. Bir aydır farkındayım, Lise de başlayacak... "Seni övmelerini istediğin için gidiyorsun..." yalandır bu, yalan! Sen de hor görüyorsun beni Alyoşa. Gene nefret ediyorum senden. Canavardan da, canavardan da nefret ediyorum! Kurtarmak istemiyorum onu, varsın çürüsün sürgünde! Kaside söylemeye başlamış! Ah, yarın gidip karşılarına dikilip, yüzlerine tüküreceğim!

Çılgın gibi ayağa fırladı, başındaki havluyu çekip aldı, bir yana attı, gene odanın içinde dolaşmaya başladı. Alyoşa'nın aklında onun deminki sözleriyardı: "Bu sıralar uykuya hiç benzemeyen uykularım oluyor: Yürüyor, konuşuyor, görüyorum... ama uykuında oluyor bütün bunlar:" Şimdi de aynı durumdaydı sanki. Alyoşa yanından ayrılmıyordu. Koşup doktoru çağırmayı düşündü bir an, ama vazgeçti: Ağabeyini yalnız bırakmaktan korkuyordu. Onu bırakacağı kimse de yoktu. Biraz sonra yavaş yavaş kaybetmeye başladı kendini İvan. Durmadan konuşuyordu, ama söyledikleri anlamsız, karmakarışık şeylerdi. Sözcükleri bile düzgün söyleyemiyordu. Birden sallandı olduğu yerde. Ama Alyoşa zamanında tuttu onu. İvan, kardeşinin onu karyolaya götürmesine karşı koymadı. Alyoşa gelişigüzel soydu onu, yatırdı. Kendi de iki saat oturdu başucunda. Hasta derin bir uykuya dalmıştı. Hiç kıpırdamıyor, yavaş yavaş, düzenli soluk alıyordu. Alyoşa bir yastık aldı, soyunmadan kanepeye uzandı. Uykuya dalmadan önce Mitya'yla İvan için dua etti. İvan'ın hastalığına bir türlü akıl erdiremiyordu: "Gurur dolu kararı vicdan azabından olsa gerek!" İnanmadığı Tanrı ve gerçek, bir türlü baş eğmek istemeyen yüreğini yenmişti sonunda. Alyoşa yattığı yerde şöyle geçiriyordu içinden: "Evet, Smerdyakov öldükten sonra hiç kimse inanmaz İvan'a, ama gene de gidip anlatacak her şeyi! (Alyoşa kendi kendine gülümsedi) Tanrının dediği olacaktır! Ya gerçeğin ışığında yeniden döner hayata, ya da... inanmadığı şeylere hizmet ettiği için kendinden, herkesten nefret ederek mahvolur gider."

Alyoşa bir kez daha dua etti İvan için.

1

UĞURSUZ GÜN

Anlattığım olaylardan sonra ertesi gün saat onda bölge mahkeme salonunda Dmitri Karamazov'un yargılanmasına başlandı.

Önce şunu önemle belirteyim ki, duruşmada olayları değil tam olarak, sırasıyla bile anlatacak güçte olmadığımı biliyorum. Her şeyi anımsayıp gerektiği gibi yazacak olsam bir kitap, hem de kocaman bir kitap dolar sanıyorum. Bu bakımdan, yalnızca beni pek ilgilendiren, şaşırtan, özellikle anımsadığım şeyleri anlatacağım için okuyucularımdan özür dilerim. İkinci derecede şeyleri en önemli sanmış, en gerekli olayları da atlamış olabilirim... Ama gene de özür dilememin yersiz olduğu kanısındayım. Elimden geleni yapacağım, okuyucularımda hak verirler.

Duruşma salonuna girmeden önce, beni o gün pek şaşırtan bir olaydan söz edeceğim. Hem yalnız beni değil, -sonra anlaşıldığı gibi- herkesi şaşırtmıştı bu. Durum şuydu: Bu davanın çok kimseyi ilgilendirdiğini, duruşma gününün dört gözle beklendiğini, iki aydır kentte yalnız bundan söz edildiğini herkes biliyordu. Bu davanın Rusya'nın her yerinde büyük bir ilgi uyandırdığı da biliniyordu: Ama gene de davanın -duruşma günü anlaşıldığı gibi- yurdun her yanında böylesine sinir bozucu bir heyecan yarattığı hiç kimsenin aklına gelmemişti. O gün yalnız bizim ilden değil, Rusya'nın öteki kentlerinden, hatta Moskova'dan, Petersburg'tan konuklar doldurmuştu kentimizi. Bunların çoğu hukukçuydu. Birkaç ünlü kişi, sürüyle de ka-

dın vardı aralarında. Bütün davetiyeler kapışılmıştı. En gözde erkek konuklar için yargıçlar masasının arkasında yer ayrılmıştı: O güne dek hiç görülmemiş bir şey yapılmış, oraya bir sıra koltuk yerleştirilmişti. Gerek bizden, gerek dışarıdan gelen bayanlar da hayli çoktu. Sanıyorum dinleyicilerin yarısından az değildi kadınlar. Yalnız konuk hukukçuların sayısı o denli kabarıktı ki, davetiyeler önceden dağıtıldığı için hukukçulara aceleyle salonun sonunda, sıraların bitiminde parmaklıklı bir yer çevrilirken ben de salondaydım. Yer olsun diye oradaki sandalyeler dışarı çıkarıldığı için konuklar ayakta, omuz omuza izlediler duruşmayı. Bu kadarına da razıydılar. Bakondaki bazı bayanlar -özellikle dışarıdan gelenler- son derece süslenmişti. Ama çoğu süsü falan unutmuştu. Sinirli, tedirgin bir merak içinde oldukları yüzlerinden belliydi. Bu dinleyici kalabalığının sözünü etmek zorunda olduğum en göze çarpan özelliği -sonra birçok olayların da belli ettiği gibi- kadınların hemen hepsinin -hiç değilse büyük bir çoğunluğunun- Mitya'dan, onun suçsuz olduğu kararı verilmesinden yana olmasıydı. Bunun başlıca nedeni belki de sanığın kadın kalplerini yakmaktaki ünüydü. İki rakip kadının da duruşmaya geleceği biliniyordu. Onlardan birini, Katerina İvanovna'yı herkes pek merak ediyordu: Onunla ilgili birçok olağanüstü olaydan söz ediliyordu. Cinayet işlediği halde Mitya'ya olan tutkusu üzerine inanılmaz öyküler dolaşıyordu ağızdan ağıza. Özellikle onun gururundan (kentimizde hiç kimseyle görüşmüyordu denebilir), yüksek sosyeteye olan ilişkilerinden söz ediliyordu. Çardan, Mitya'yla birlikte Sibiry'a gitmesi, maden ocaklarında onunla evlenmesi için izin isteyeceği söyleniyordu. Katerina İvanovna'nın rakibesi Gruşenka da heyecanla bekleniyordu. Biri soylu, mağrur bir genç kız, öteki bir "aşüfte" olan iki rakibenin mahkemede karşı karşıya gelmesi pek merak ediliyordu. Ne var ki, kentimizin kadınları Gruşenka'yı Katerina İvanovna'dan çok tanıyorlardı. Onu, "Fyodor Pavloviç'le zavallı oğlunu mahveden kadın"ı, kadınlarımız daha önce de görmüştü. Hepsi de böyle "hiçbir özelliği olmayan, hatta çirkin, avamdan bir kıızı" baba oğulun böylesine sevmesine şaşıyorlardı. Kısacası, çok şey söyleniyordu. Kentimizde Mitya yüzünden birkaç ailede oldukça ciddi kavgalar olduğunu kesinlikle biliyorum. Birkaç kadın bu konudaki görüş ayrılıkları yüzünden kocalarıyla kavga ettiği için bu kadınların kocaları duruşma salonuna geldiklerinde sanığa kızmak bir yana, ondan nefret bile ediyorlardı. Zaten erkekler, kadınların aksine, sanığın ağır bir cezaya çarptırılmasından yanaydılar. Sert, asık yüzler çarpıyordu göze. Çoğunluğunsa öfkeli olduğu belliydi. Mitya'nın, kentimizde bulunduğu sürece bunlardan birçoğunun kalbini incitmiş ol-

masının de etkisi vardı bunda elbette. Doğrusu, dinleyicilerin bazıları neşeliydi, Mitya'nın ne olacağını umursadıkları yoktu. Davanın ahlak yönünden çok, günümüzün hukuku yönüyle ilgilenen hukukçular dışında herkes duruşmanın sonucunu merak ediyordu. Erkeklerin çoğu da sanığa ağır bir ceza verilmesinden yanaydı. Ünlü Fetyukoviç'in gelmesi herkesi heyecanlandırmıştı. Onun ne üstün yetenekli bir avukat olduğunu Rusya'da bilmeyen yoktu. Önemli cinayet davaları için taşraya ilk çıkışı değildi bu. Onun savunmasından sonra bu davalar Rusya'nın her yerinde duyulur, uzun süre belleklerde kalırdı. Kentimizin savcısıyla mahkeme başkanı üzerine de birkaç şey anlatılıyordu. Savcımızın Fetyukoviç'le karşılaşmaktan pek korktuğunu, Petersburg'da mesleğe yeni başladıkları günden beri düşman olduklarını, değeri bilinmiyor diye eskiden beri kendini hakarete uğramış sayan İppolit Kirilloviç'imizin Karamazov'lar davası ortaya çıkınca pek sevindiğini, kendini göstermek için bu fırsattan yararlanmayı hayal ettiğini, ama Fetyukoviç'ten korktuğunu söylüyorlardı. Ne var ki, savcının Feytukoviç'ten korktuğu doğru değildi. Savcımız tehlike karşısında ruhsal yönden çöken yaradılıştaki insanlardan değildi. Tam tersine, kendine güveni tehlikenin büyüklüğü ölçüsünde artan insanlardandı. Şurasını da belirtmek gerekir ki, savcımız pek çabuk heyecanlanan, duygulanan bir insandı. Bazı davalara, bütün kaderi mahkemenin vereceği karara bağlıymış gibi verirdi kendini. Hukukçular arasında eğlence konusu olurdu bu. Savcımız bu yanıyla, bölge mahkemesindeki önemsiz yerine oranla -pek geniş olmasa da- hayli ün kazanmıştı. Özellikle, felsefeye olan düşkünlüğü alay konusu ediliyordu. Bence yanılıyorlardı: Savcımız, çoğunluğun sandığından çok daha ciddi, ağırbaşlıydı. Ne var ki bu coşkun yaradılışlı insan, meslek hayatının ilk günlerinden ömrünün sonuna dek çevresine gerçek yanlarıyla tanıtamamıştır kendini.

Mahkeme başkanımız için ise yalnızca şunu söyleyeceğim: Aydın, insan yönü kuvvetli, mesleğinde söz sahibi, devrin düşünce akımlarını izleyen bir insandı. Gururuna pek düşkün olduğu halde, meslekte ilerlemek için aşırı bir çaba gösterdiği yoktu. Tek amacı örnek bir insan olmaktı. Bununla birlikte önemli kişilerle ilişkisi, hayli de parası vardı. Sonra anlaşıldığı gibi Karamazov davasıyla çok ilgileniyordu. Ama bu ilginin herkesinkinden ayrı bir yanı yoktu. Onun ilgilendiği ortadaki olay, bu olayın toplumumuzun kuruluşu yönünden önemi, Rus düşüncesinin bunun üzerindeki etkisi v.b. idi. Olayın kendine özgü yanına, acıklı sonuna, sanıktan başlayarak, olayla ilgili herkese karşı kayıtsızdı. Belki doğrusu da buydu zaten.

Mahkeme kurulunun yerini almasından çok önce salon tıklım tıklım

lim doluydu. Duruşma salonumuz kentin en güzel, en geniş, ses yansıtması en iyi salonuydu. Tavanı pek yüksekti. Biraz yüksekte olan mahkeme kurulunun yerinin sağında jüri için bir masayla iki sıra koltuk hazırlanmıştı. Solda sanıkla avukatının yeri vardı. Ortada, mahkeme kurulunun önündeki masada, üzerinde “deliller” olan bir masa duruyordu. Masanın üzerindeki şunlardı: Fyodor Pavloviç’in kanlı, beyaz ipek sabahlığı, cinayetin işlendiği sanılan uğursuz havaneli, Mitya’nın kolları kanlı gömleği, o zaman kandan ıpslak mendilini koyduğu arka cebinin rastladığı yerinde kan lekeleri bulunan redingotu; artık sararmış, üzerindeki kan kuruduğu için takır takır olmuş mendili; Mitya’nın intihar etmek amacıyla Perhotin’in evinde doldurduğu, Mokroye’de Trifon Borisoviç’in sessizce yürüttüğü tabanca; Gruşenka için, içine üç bin ruble konulan, üzeri yazılı, boş zarf; zarfın bağlandığı ince, pembe kurdele, anımsayamadığım daha birçok şey... Biraz ötede, dinleyiciler için hazırlanmış sıraları ayıran parmaklığın önünde ifadeleri alınmış, ama duruşma süresince salonunda bulunacak tanıklara ayrılmış birkaç koltuk vardı. Bir mahkeme başkanı, bir üye, bir de sulh yargıcından kurulu mahkeme kurulu saat onda yerini aldı. Hemen arkalarından da savcı geldi kuşkusuz. Mahkeme başkanı şişmanca, kısa boylu, hemoroiti olduğu yüzünden belli, kısa kesilmiş siyah saçlarına hafif ak düşmüş, boynundaki kırmızı bir kurdeleye şimdi anımsayamayacağım bir nişan takılı, elli yaşlarında bir adamdı. Savcının yüzü pek solgun, hatta yeşil gibi geldi bana, -yalnız bana değil, herkese öyle gelmiş meğer.- Nedense birden, belki de bir gecede zayıflamıştı sanki. Çünkü daha iki gün önce gördüğümde hiçbir şeyi yoktu. Mahkeme başkanı ilk iş olarak kâti-be, jüri üyelerinin hepsinin tamam olup olmadığını sordu. Gelgelelim, görüyorum ki böyle sürdüremeyeceğim: Birçok şeyi duymadım çünkü, bir o kadarını da anlamadım. Unuttuklarımı da katın bunlara... Sonra, yukarıda da söylediğim gibi, duruşmada söylenen, geçen her şeyi ayrıntılarıyla anlatmaya ne zamanım ne de yerim var. Yalnız şunu anımsıyorum, taraflar, yani savunmayla savcı, jüri üyelerinin pek azına itiraz etti. On iki jüri üyesinin kimler olduğu aklımda: Kentimizden dört memur, iki tüccar, köylü ve kentliden altı kişi. Anımsıyorum, duruşma gününden çok önce kentte herkes -özellikle kadınlar- önüne gelene hayretle şöyle soruyordu: “Böylesine önemli, karışık psikolojik bir davayı birtakım memurların, köylülerin kararına mı bırakacaklar gerçekten? Bir memur, hele hele bir köylü ne anlar böyle şeylerden?” Gerçekten de, jüri üyeliğine seçilen bu dört memur önemsiz, kentimizde hiç kimsenin tanımadığı, aldıkları maaşla kıt kanaat geçinen, yaşlı -yalnız birisi biraz gençti- birer küçük

memurdu. Hepsinin de, elyüzüne çıkarılamayacak, yaşlı birer karısı, çıplak ayakla dolaşan bir sürü de çocuğu olmalıydı. Boş zamanlarını şurada burada kâğıt oynamakla geçirdikleri, hayatta ellerine bir kitap almadıkları belliydi. İki tüccar pek ciddiydiler, ağızlarını açmadan oturuyorlardı. Biri sakalını kesmişti, giyinişi bir Alman'inkini andırıyordu. Ak bir sakalı olan ötekininse boynunda, kırmızı bir kurdeleye bağlı bir nişan vardı. Köylü ve kentli öteki üyelerden söz etmeye değmez. Bizim Skotoprionyevsiki'lilerin de köylülerden pek farkı yoktu, çobanlık bile ediyorlardı belki. İkisi Almanlar gibi giyinmeye özenmişti, ötekiler de bu yüzden daha bir pis, sevimsiz görünüyorlardı. Öyle ki, o anda benim gibi herkesin aklına aynı sorunun gelmesi pek olağandı: "Bu adamlar ne anlarlar bu işten?" Üstelik, yüzlerinde tuhaf, insanın gözünü korkutan bir anlatım vardı. Kaşları çatık, yüzleri asık oturuyorlardı.

Mahkeme başkanı sonunda, altıncı dereceden emekli memur Fyodor Pavloviç Karamazov'un öldürülmesiyle ilgili davanın görülmeye başlandığını açıkladı. Bunu nasıl söylediğini anımsamıyorum. Mübâşire sanığın salona alınması emredildi. Mitya göründü... Çıt çıkmıyordu salonda. Başkalarını bilmiyorum ama Mitya'nın dış görünüşünü ben hiç beğenmemiştim. Son derece şıktı. Üzerinde yepyeni bir redingot vardı. Onun bu redingotu duruşma günü giyinmek üzere Moskova'daki eski terzisine -ölçüsü varmış onda- ismarladığını sonra öğrendim. Yeni, siyah güderi eldivenleri, son derece zarif bir gömleği vardı. Tam karşıya bakarak, hep o geniş adımlarıyla yürüdü, soğukkanlı bir tavırla yerini aldı. Biraz sonra da avukatı, ünlü Fetyukoviç göründü. Salonda bir uğultu duyuldu. Upuzun, ince bacakları, olan; ince, beyaz, uzun parmaklı; sakalsız, oldukça kısa kesilmiş saçları düz bir biçimde geriye taranmış, uzun boylu, zayıf bir adamdı bu. Arada bir alayla ya da gülümsemeyle büzülüyordu dudakları. Kırk yaşlarında gösteriyordu. Zaten küçük, anlamsız olan gözleri birbirine o denli yakın olmasaydı -uzun, sivri burnunun incecik kemiği ayırıyordu onları birbirinden- yüzü sevimli bile olurdu. Kısacası, insanı şaşırtan bir yüzü vardı. Fraklıydı, beyaz papyon takmıştı. Mahkeme başkanının Mitya'ya sorduğu ilk soruları anımsıyorum. Adı, soyadı v.b. ile ilgili sorulardı bunlar. Mitya kesin bir tavırla, ama öyle yüksek sesle yanıtlar verdi ki, mahkeme başkanı bir an ürperdi, Mitya'ya şaşkın şaşkın baktı. Sonra duruşmaya çağırılanların, yani tanıkların, bilirkişilerin adları okundu. Liste hayli uzundu. Tanıklardan dördü gelmemişti: Paris'e giden Miusov -ama ön kovuşturmada yazılı olarak alınmıştı if'adesi; hasta oldukları için gelemeyen bayan Höhlakova'yla, toprak sahibi Maksimov, intihar eden Smerdyakov. Smerdy-

kov'un ölümüyle ilgili polis raporu ekliydi. Bu ölüm haberi salonda bir çalkalanmaya, fısıldaşmalara yol açtı. Dinleyicilerden çoğunun bu ani intihar olayından haberi yoktu kuşkusuz. Ne var ki, Mitya'nın umulmadık çıkışı beni pek şaşırttı: Smerdyakov'un intihar ettiği açıklanır açıklanmaz oturduğu yerden, salonun en uzak köşesinden duyulan bir sesle,

- Köpek köpekçe ölür! diye bağırdı.

Avukatının ona doğru koşuşu, mahkeme başkanının gözdağı verir bir tavırla, buna benzer bir çıkışı daha olursa sert önlem alacağını bildirişi hâlâ gözlerimin önündedir. Mitya başını sallayarak, ama yaptığına hiç pişman değilmiş gibi avukatına yüksek sesle birkaç kez,

- Bir daha yapmam, bir daha yapmam! dedi. Ağzımdan kaçtı! Bir daha yapmayacağın!

Bu çıkışı jürinin, dinleyicilerin gözünde onun yararına olmadı elbette. Kendi kendini kötülemişti. Böyle bir havada kâtip, savcının tutuklama kararını okudu.

Oldukça kısa, ama noksansız bir tutuklama kararıydı bu. Falanın niçin tutuklandığı, mahkemeye verildiği v.b. kısaca anlatılıyordu. Gene de pek etkilemişti beni. Kâtip yüksek sesle, tane tane okuyordu. Bütün bu felaket uğursuz, amansız bir ışıkla yeniden canlamıştı herkesin gözü önünde. Şimdiki gibi anımsıyorum, kararın okunmasında sonra mahkeme başkanı yüksek, tok bir sesle sordu Mitya'ya:

- Sanık, suçunuzu kabul ediyor musunuz?

Mitya birden ayağa kalktı. Gene beklenmedik, öfkeli bir sesle,

- Sarhoşluk, ahlaksızlık, tembellik, rezalet suçlarını kabul ederim, diye başladı. Tam dürüst bir insan olmaya karar verdiğim anda kader yıktı beni! Ama ihtiyarın, düşmanımın, babamın öldürülmesinde hiçbir suçum yoktur! Parasının çalınmasından da... hayır, hayır, suçsuzum bunlarda. Suçlu olamam: Dmitri Karamazov alçaktır, ama hırsız olamaz!

Sözünü bitirdikten sonra oturdu. Bütün bedeninin titrediği belliydi. Mahkeme başkanı gene kısaca, ama öğüt verir bir tavırla uyardı onu. Yalnızca sorulan sorulara yanıt vermesini, bağırıp çağırmamasını söyledi. Sonra duruşmaya geçilmesi için emir verdi. Yemin için tanıkları topluca getirdiler. İlk kez orada gördüm onları. Sanığın kardeşlerine ise yemin ettirilmedi. Papazla mahkeme başkanının öğütlerinden sonra tanıkları götürdüler, birbirinden elden geldiğince uzak oturttular. Sonra tek tek çağırdılar onları.

2 TEHLİKELİ TANIKLAR

Tanıklar, savunmanın ve iddia makamının olmak üzere ikiye ayrılmış mıydı, bir sıra gözetilerek mi çağırıyorlardı bilmiyorum. Öyle olmamıştı. Yalnız şunu biliyorum, önce savcılığın tanıkları çağırıldı. Gene söylüyorum: Duruşmayı adım adım anlatmak niyetinde değilim. Zaten böyle bir şeye girişmem de gereksiz. Çünkü tartışına başladığı zaman savcıyla savunma avukatının yaptıkları konuşmalarda bütün tanıkların ifadeleri daha açık seçik yer aldı. Bu iki ilginç konuşmayı yer yer de olsa not etmiştim. Sırası gelince bu konuşmaları da, duruşma daha başlamadan önce geçen, mahkemenin vereceği ürkütücü, meşum karara büyük etkisi olan hiç beklenmedik bir olayı daha anlatacağım. Şimdi yalnızca şu kadarını söyleyeceğim: Daha duruşmanın ilk anlarında, savunmanın iddia makamına oranla çok güçsüz olduğu anlaşılmıştı. Olaylar birbirine eklenip korkunç cinayet, dökülen kan gözler önüne serilmeye başlayınca herkes aynı kaniya varmış; gerçeğin ortada olduğunu, bundan kuşku edilemeyeceğini, aslında tartışmaya bile gerek kalmadığını, ama zorunlu olduğu için savunma avukatının da dinleneceğini, sanığın suçlu, kesin, apaçık suçlu olduğunu düşünüyordu. Öyle sanıyorum ki ilginç sanığın beraat kararının verilmesini sabırsızlıkla bekleyen kadınlar bile onun suçlu olduğundan kuşku etmiyorlardı artık. Dahası var, sanırım Mitya'nın suçlu olduğu bu kadar kesin gözükmeseydi üzümlerdi bile. Çünkü sanığın beraat kararının okunması o kadar etkileyici olmazdı o zaman. Evet, çok gariptir, mahkemenin Mitya'yı beraat etireceğine kadınların hepsi son dakikaya dek inandılar: "Suçlu olmasına suçludur, ama büyüklük gösterip günümüzün yeni düşünceleri duyguları adına bağışlayacaklar onu" v.b. Böylesine sabırsızlıkla duruşma salonunu doldurmalarının nedeni de buydu. Erkekleri ise çeken, savcıyla ünlü Fetyukoviç'in cengiydi. Hepsi heyecanlıydı; "Fetyukoviç gibi bir değer bile olsa, böylesine umutsuz bir durumda ne yapabilir?" diye soruyorlardı birbirine. Ünlü avukatın en küçük bir hareketini gözden kaçırmamaya çalışıyorlardı. Ama Fetyukoviç en son dakikaya, konuşmasına değin herkes için bir bilmece olarak kaldı. Tecrübeli kimseler onun ne yaptığını bildiğini, bir düşüncesi, bir amacı olduğunu sezinliyor, ama bu amacın nasıl bir şey olduğunu kestiremiyorlardı. Kendine olan aşırı güveni gözden kaçırmıyordu. Ayrıca, kentimizde bulunduğu kısa süre içinde -geleli iki üç gün oluyordu- davayla ilgili her şeyi bütün ayrıntılarıyla öğrendiğini görmek de pek hoşlarına gidiyordu. Sözelimi, savcılığın tanıklarını zamanında şaşırt-

maktaki, küçük düşürmekteki, böylece de söyledikleri şeyleri değersizleştirmekteki ustalığını sonraları anlata anlata bitiremiyorlardı. Öte yandan, Fetyukoviç'in bunu daha çok eğlence olsun, avukatlık-taki ustalığını herkes görsün diye yaptığını düşünenler de yok değildi. Çünkü onun bu "şaşırtmaca"larla önemli bir şey elde edemeyeceğini, kendisinin de bunun farkında olduğunu herkes biliyordu. Zamanı gelince kullanacağı gizli bir silahı da olabilirdi. Oysa şimdilik, kendinden, gücünden emin, karşısındakilerle kedinin kuyruğuyla oynadığı gibi oynuyordu. Sözgelimi, "bahçe kapısının açık olduğu"nu söylediği için en önemli tanık sayılan, Fyodor Pavloviç'in uşağı Grigori Vasilyeviç ifade verirken söz sırası savunma avukatına gelince adamcağızın tiftiğini attı. Şurasını da belirtmek gerekir ki, Grigori Vasilyeviç duruşma salonuna mahkemenin büyüklüğünden, dinleyici kalabalığından hiç sıkılmadan son derece soğukkanlı, adeta mağrur bir tavırla girmişti. Ifadesini verirken Marfa İgnatyevna'sıyla konuşuyormuş gibi rahattı: Yalnız şimdi biraz daha saygılı anlatıyordu o kadar. Onu şaşırtmanın olanaksız olduğu belliydi. Önce savcı Karamazov'lar ailesiyle ilgili uzun bilgi aldı ondan. Ailenin iç yüzü bütün çıplaklığıyla gözler önüne serildi. Tanığın içten, tarafsız olduğu belliydi. Eski efendisinin anısına duyduğu derin saygıya karşın, onun Mitya'ya karşı haksızlık ettiğini söyledi. Mitya'nın çocukluğunu anlatırken "çocuklarıyla gerektiği gibi ilgilenmemiştir," diye ekledi. Ben olmasaydım bitler yemişti Dmitri Karamazov'u. Anasından kalan mal yüzünden oğlunun hakkını yediğini kanıtlayan herhangi bir delili olup olmadığını sorunca Grigori Vasilyeviç hiçbir olay anlatmadan yalnızca efendisinin, oğlunun hakkını yediğini, "birkaç bin daha ödemesi gerektiğini" söyledi -herkesi şaşırtmıştı bu durum.- Sırası gelmişken şurasını da belirteyim, Fyodor Pavloviç'in Mitya'ya daha para vermesinin gerekip gerekmediğini savcı sonra bu konuda bilgisi olabilecek her tanığa, bu arada Alyoşa'la İvan Fyodoroviç'e de sordu. Ama tanıkların hiçbiri kesin bir şey söyleyemiyordu. Herkes Fyodor Pavloviç'in Mitya'ya daha borçlu olduğunu söylüyor, ama gene de kesin bir şey anlatamıyorlardı. Grigori yemekteki olayı, Dmitri Fyodoroviç'in içeri alınışını, babasını dövmesini, gene gelip onu öldüreceğini söyleyip gidişini anlatınca salonda soğuk bir hava esti. İhtiyarın sade bir dille, gereksiz şeyler söylemeden anlatması daha bir etkili oluyordu. Mitya'nın o zaman ona da vurup yere yuvarlaması üzerine, bunu çoktan unuttuğunu, bağışladığını söyledi. Rahmetli Smerdyakov'dan söz etmeye başlayınca haç çıkardı. Birtakım yeteneklerine karşılık aptal, sevimli, hastalığın bitirdiği bir çocuk olduğunu, Tanrıya inanmadığını anlattı. Tanrıtanımazlığı ona Fyodor

Pavloviç'le ortanca oğlunun öğrettiğini söyledi. Smerdyakov'un dü-rüstlüğünden heyecanla söz etti. Onun bir zamanlar beyefendinin düşürdüğü parayı avluda bulup beye nasıl götürdüğünü, Fyodor Pavloviç'in de ona "bir altın bahşış " verişini, o günden sonra da ona her konuda güvenmeye başladığını ayrıntılarıyla anlattı. Cinayet ge-cesi bahçe kapısının açık olduğunda ise diretiyordu. Zaten öylesine çok şey sordular ona ki, çoğunu unuttum. Sonunda sorgu sırası sa-vunma avukatına geldi. Fetyukoviç önce Fyodor Pavloviç'in "o ba-yan"a yazdığı üç bin rubleyi koyduğu zarf üzerine sorular sordu. "Efendinizin bunca yıllık adamısınız, bu zarfı gördünüz mü?" Giri-gori bu parayı görmediğini, böyle bir şeyden "şimdi, burada" haberdar olduğunu söyledi. Savcının mal konusunda yaptığını Fetyukoviç de de bu zarf konusunda yapıyor, zarfı görmüş olabilecek her tanığa ısrarla zarf üzerine sorular soruyordu. Ama hepsinden aynı cevabı alıyordu: Hiçbiri görmemişti zarfı, sadece ondan söz edildiğini duy-muşlardı. Savunma avukatının bu zarfa verdiği önem ta baştan her-kesin dikkatini çekmişti. Fetyukoviç birden,

- İzninizle şunu sorabilir miyim şimdi, dedi. Ön kovuşturmadaki ifadenizden anlaşıldığı gibi, belinizin ağrısını geçirmek amacıyla o gece yatmadan önce sırtınızı bir merhemle, daha doğrusu suyla ov-durmuşsunuz. Bu suyun içinde neler olduğunu öğrenebilir miyim?

Grigori bön bön baktı avukatın yüzüne, neden sonra,

- Dişotu... diye mırıldandı.

- Yalnızca dişotu mu? Öbürlerini anımsayamıyor musunuz?

- Sinirli yaprakotu da vardı.

Fetyukoviç sormayı sürdürüyordu:

- Belki biber de vardı?

- Evet, biber de vardı.

- Başka birtakım şeyler daha... Hepsi votkanın içinde karıştırılmış-tı elbette.

- İspirtonun.

Salonda sessiz gülüşmeler duyuldu.

- Gördünüz mü, votka değil, ispirto kullanmışsınız üstelik. Sırtını-zı ovduktan sonra şişenin dibinde kalanı da yalnız karınızın bildiği bir duanın okunmasından sonra içtiniz, değil mi?

- Evet.

- Ne kadar içtiğinizi yaklaşık olarak söyleyebilir misiniz? Çok muydu? İki kadeh çıkar mıydı?

- Bir bardak vardı.

- Hem de bir bardak. Belki de bir buçuk bardaktır, ha?

Grigori sesini çıkarmadı. Bir şey düşünüyordu sanki.

- Bir buçuk bardak saf ispirto... hiç de fena değil doğrusu, ne dersiniz? İnsana değil bahçe kapısını, "cennet kapılarını" bile açık gösterebilir, öyle değil mi?

Grigori hep susuyordu. Gene gülüşmeler duyuldu. Mahkeme başkanı oturduğu yerde şöyle bir kıpırdandı. Fetyukoviç asıldıkça asılıyordu:

- Bahçe kapısını açık gördüğünüzde uykuda olmayasınız sakın?

- Ayaktaydım.

- Ayakta olmanız uyumadığınıza delil değildir (gülüşmeler gittikçe çoğalıyordu). O anda yanınıza birisi gelip size bir şey, sözgelimi kaç yaşında olduğunuzu sorsa cevap verebilir miydiniz?

- O kadarını bilmem.

- Peki şimdi hangi yılda olduğumuzu, yani İsa'nın doğumundan bu yana kaç yıl geçtiğini söyleyebilir misiniz?

Grigori, ona eziyet eden avukatın yüzüne şaşkın şaşkın bakıyordu. İşin tuhafı, hangi yılda olduğumuzu gerçekten bilmiyor gibiydi.

- Ama elinizde kaç parmak olduğunu biliyorsunuzdur belki?

Grigori birden yüksek sesle, tane tane,

- Bir uşağım ben, dedi, büyüklerim benimle alay edilmesini isterlerse katlanmak zorundayım.

Fetyukoviç biraz bozulur gibi oldu. Tam bu sırada başkan karıştı söze. Savunma avukatını, daha yerinde sorular sorması için uyardı. Fetyukoviç başkanın sözlerini dinledikten sonra mağrur bir tavırla öne eğilerek selam verdi, soracak başka şeyi olmadığını bildirdi. Böylece bir tedavi sonucu "cennet kapılarını" açık görebilecek; üstelik, hangi yılda olduğumuzu bilmeyen bir insanın söylediklerine karşı jüri üyelerinin de, dinleyicilerin de içinde küçük bir kuşku uyanmıştı elbette. Savunma avukatının istediği de buydu, amacına erişmiş sayılırdı. Gelgelelim, Grigori'nin yerine geçmesinden sonra bir olay daha oldu. Başkan sanığa dönüp, tanığın ifadesi üzerine bir şey söylemek isteyip istemediğini sordu. Mitya yüksek sesle,

- Kapının açık olduğundan başka söylediklerinin hepsi doğrudur, diye bağırды. Bitlerimi temizlediği için de, onu dövmemi bağışladığı için de teşekkürler... Çok dürüst bir insandır, babama ömrü boyunca bir fino gibi sadık kalmıştır.

Mahkeme başkanı sert bir sesle,

- Sanık, dedi, kullandığınız sözcüklere dikkat edin.

Grigori,

- Ben fino değilim, diye homurdandı.

Mitya ona dönüp bağırды:

- Öyleyse benim fino, ben! Gücüne gittiyse kendi üzerime alıyo-

rum. Özür dilerim: Hayvanca davrandım sana, canını yakıtım! Ezop'un da...

Başkan gene sert bir tavırla,

- Ne Ezop'u? diye sordu.

- Piyero'nun yani... babamın, Fyodor Pavloviç'in.

Başkan, Mitya'yı daha dikkatli konuşması için üst üste birkaç kez sertçe uyardı:

- Böyle davranmakla kendi kendinize kötülük ediyorsunuz.

Tanık Rakitin'in sorgusunda da aynı başarıyı gösterdi Fetyukoviç. Şurasını da belirteyim ki, Rakitin savcının en çok önem verdiği tanıklardan biriydi. Her şeyi bildiği anlaşılıyordu. İnsanı şaşırtacak derecede çok şey biliyordu. Her yerde bulunmuş, her şeyi görmüş, herkesle konuşmuştu. Fyodor Pavloviç'in, bütün Karamazov'ların yaşam öykülerini en ince ayrıntısına varıncaya dek biliyordu. İçinde üç bin ruble olan zarfı da Mitya'dan duymuştu. Mitya'nın "Başkent" meyhanesinde çıkardığı olayları, suçlu olabileceğini gösteren sözlerini, hareketlerini bir bir açıkladı, Yüzbaşı Snegirev'in "hamam lifi" olayını da anlattı. Fyodor Pavloviç'in mal konusunda Mitya'ya borçlu kalıp kalmadığı sorusuna Rakitin bile kesin bir yanıt veremedi. Yalnızca, "Kimsenin içinden çıkamayacağı bu karışık Karamazov'lukta kimin suçlu kimin suçsuz, kime kime borçlu olduğunu kestirmek olanaksızdır," dedi. Bu cinayetin, kölelik devrinden kalma köhnemiş dünya görüşünün, gerekli kuramlardan yoksun Rusya'nın içinde bulunduğu keşmekeşin bir sonucu olduğunu söyledi. Kısacası, içini dökmek fırsatı geçmişti eline. Rakitin ilk kez gösteriyordu kendini, dikkati çekiyordu. Savcı onun bir dergiye bu cinayetle ilgili bir yazı hazırladığını biliyordu. Sonra kendi konuşmasına da (aşağıda göreceğimiz gibi) bu yazıdan bazı bölümler aldı. Tanık karanlık, hüzün verici, meşum bir tablo sermişti gözler önüne, "suçu" daha da kesinleştirdi bu durum. Rakitin'in konuşması düşüncelerinin özgürlüğü, olağanüstü ağırbaşlılığıyla dinleyicileri büyülemişti. Kölelik devrinden, keşmekeş içindeki Rusya'dan söz ederken salonda kendini tutamayıp alkışlayanlar bile oldu. Ne var ki, Rakitin gençliğin verdiği tecrübesizlikle küçük bir hata yaptı. Savunma avukatı bu fırsattan yararlandı. Başarısından başı dönen Rakitin -parlak başarısını farketmemiş olamazdı- Gruşenka'yla ilgili belli soruları yanıtlarken Agrafena Aleksandrovna'dan küçümser bir tavırla "tüccar Samsonov'un kapatması," diye söz etti. Bu sözü kullandığına çok pişman oldu sonra, ama iş işten geçmişti bir kez. Fetyukoviç tam buradan yere çalmıştı onu. Rakitin avukatın üç gün gibi kısa bir süre içinde işin bu denli derinine inebileceğini beklemediği için olmuştu bütün bunlar. Sa-

vunma avukatı, soru sırası kendisine gelince son derece kibar, saygılı gülümsemesiyle,

- İzninizle bir şey soracağım, diye başladı. Geçenlerde büyük bir zevkle okuduğum, başpiskoposluğun yayınladığı "*Rahmetli Kutsal Zosima Dedenin Hayatı*" adlı derin anlamlı, yüce, dindarca düşüncelerle dolu broşürün yazarı bay Rakitin, siz misiniz?

Rakitin birdenşaşırmış, sıkılmış gibi,

- Basılması için yazmamıştım onu... diye mırıldandı. Sonradan basmışlar...

- Ah, bu çok güzel işte! Sizin gibi bir düşünürün her çeşit toplumsal olayla ilgilenmesi gerekir. Çok yararlı broşürünüz sayın başpiskoposun himayesinde yayınlandı. Doğrusu büyük yararı da oldu. Yalnız bir şey soracağım size: Biraz önce, bayan Svetlova'yla (Not: Gruşenka'nın soyadı "Svetlova"ymış. O gün, duruşma salonunda öğrendim bunu ben de) oldukça yakın dost olduğunuzu söylediniz yanlışlıyorsam?

- Dostlarım yüzünden sorumlu tutulamam... Genç bir erkeğim... hem her konuştuğu insanın içini dışını kim bilebilir?

Rakitin'in yüzü kıpkırmızı olmuştu. Fetyukoviç bozulmuş, özür dilemekte acele ediyormuş gibi,

- Anlıyorum, çok iyi anlıyorum! dedi. Kentin en gözde gençlerini evinde seve seve ağırlayan genç, güzel bir bayanın arkadaşlığı bir genç olarak sizi de çekmiş olabilir, ama... benim sormak istediğim başka: İki ay önce bayan Svetlova'nın en küçük Karamazov kardeşi, Aleksey Fyodoroviç'le tanışmayı pek istediğini, bu genci ona o zamanki manastır kıyafetiyle getirirseniz size yirmi beş ruble vermeyi vaad ettiğini biliyoruz. Bildiğiniz gibi, davamızın konusu cinayetin işlendiği gecenin akşamı, Aleksey Fyodoroviç'i bayan Svetlova'ya götürdünüz. O akşam bayan Svetlova'dan yirmi beş rubleyi aldınız mı, bunu bir kez de sizden duymak istiyoruz.

- Şakaydı bu... Sizi bu niçin ilgilendirdi anlayamadım. Şaka olsun diye aldım parayı... sonra geri verecektim...

- Demek aldınız. Ama hâlâ geri vermediniz değil mi... verdiniz mi yoksa?..

-Yersiz bir soru bu... diye homurdandı Rakitin. Böyle soruları yanıtlayamam... Parasını geri vereceğim elbette.

Başkan araya girdi. Ama savunma avukatı bay Rakitin'e başka soracağı olmadığını bildirdi. Rakitin kürsüden canı biraz sıkkin indi. Konuşmasının iyi, soylu etkisi ne de olsa lekelenmişti. Gözlerini ondan ayırmayan Fetyukoviç, dinleyicilere onu göstererek şöyle demek istiyordu sanki: "Suçlayan soylu, temiz yürekli tanıklarınızın ne mal olduklarını görüyorsunuz işte!" Anımsıyorum, gene rahat durmadı

Mitya: Rakitin'in Gruşenka'dan küçümser bir tavırla söz etmesine müthiş öfkelenerek oturduğu yerden, "Bernard!" diye bağırdı. Rakitin'in sorgusu bitince başkanın sanığa bir söyleyeceği olup olmadığını sorunca Mitya,

- Cezaevine girdikten sonra bile durmadan para çekiyordu benden! diye haykırdı. Alçak, çıkarıcı Bernard! Tanrıya inandığı falan da yoktur, başpiskoposu bile aldatmış!

Mitya'yı hemen susturdular. Ama Rakitin'in işi tamamdı. Yüzbaşı Sneirev'in tanıklığı da başarısızlıkla sonuçlandı. Ama bunun nedeni başkaydı. Yırtık pırtık, pis bir giysiyle, çamurlu pabuçlarla çıktı kürsüye. Önceden uyarıldığı halde sarhoşturdu. Mitya'nın ona ettiği hakaretlerle ilgili soruları yanıtlamayı reddetti.

- Tanrı günahlarını bağışlasın. İlyuşa'cığım izin vermedi anlatmama. Tanrı öteki dünyada ödüllendirecek beni.

- Kim izin vermedi dediniz anlatmanıza? Kimden söz ediyorsunuz?

- İlyuşa'cığım, oğlum benim. "Babacığım, ne kötü hakaret etti sana, babacığım!" Taşın yanında böyle söylemişti bana. Son günlerini yaşıyor şimdi...

Yüzbaşı birden hıçkırarak hıçkırarak ağlamaya başladı. Mahkeme başkanının ayaklarına kapandı. Dinleyicilerin kahkahaları arasında hemen dışarı çıkardılar onu. Savcının istediği olmamıştı.

Savunma avukatı her fırsattan yararlanmayı sürdürüyordu. Olayları en küçük ayrıntılarına dek bilmesi dinleyicileri gittikçe daha çok şaşırtıyordu. Sözgelimi, Trifon Borisoviç'in tanıklığı hayli etkili oldu. Bu etki Mitya'nın aleyhineydi elbette. Mitya'nın cinayetten bir ay önce Mokroye'ye geldiğinde üç bin rubleden az harcamamış olduğunu söyledi. "Belki birkaç ruble azdı üç binden. Yalnız o Çingene karılarına verdiği yeterdi zaten! Hele bizim bitli köylülere... elli kopek değil de, yirmi beş rublelik kâğıt paralar sıkıştırıyordu ellerine. Herifçi-oğullarının çaldıkları da caba!.. Çalan elini bırakmıyordu ki orada yakalayasın, zaten kendisi de avuç dolusu saçıyordu paraları!.. Bizim millet de ne hayduttur hani, adamın kanını emerler. Hele kızlar, köylü kızlar yaşamıştı! O gün bugündür doğrulttular bellerini, zenginleştiler, oysa eskiden nefesleri kokardı." Kısacası, Mitya'nın harcadığı paraları hesabını tutmuş gibi bir bir saydı. Böylece, yalnız bin beş yüz rublenin harcanıp gerisinin beze dikili olarak saklandığı iddiası çürütülmüş oluyordu. Trifon Borisoviç "büyüklerle" yararlı olmaya vargücüyle çalışarak şöyle sürdürdü konuşmasını: "Gözlerimle gördüm, tam üç bin ruble vardı elinde, o kadarını da anlarınız artık!" Soru sırası savunmaya gelince Fetyukoviç hancının iddialarını çürütmeye çalışmadan, Mitya'nın tutuklanmadan bir ay önceki "âlem"inde sark-

hoşken holde düşürdüğü yüz rubleyi arabacı Timofey’le Akim adında bir köylünün bulup ona getirmesinden, onun da onlara birer ruble vermesinden söz açtı. “Bu yüz rubleyi bay Karamazov’a verdiniz mi?” Trifon Borisoviç her ne kadar yan çizmeye çalıştıysa da, köylülerin ifadesinden sonra yüz ruble olayını itiraf etti, ama şöyle kekeleyen de geri kalmadı: “Dmitri Fyodoroviç gösterdiğim dürüstlük karşısında pek duygulandı. Yüz rubleyi bana armağan etti. Ama çok sarhoştur o anda, belki de hatırlamaz.” Ne var ki, tanık köylülerin dinlenmesine kadar, yüz rublenin bulunması olayını reddettiği için, bu parayı sarhoş Mitya’ya geri verdiği üzerine söyledikleri de kuşkuyla karşılandı. Savcılığın pek güvendiği bir tehlikeli tanık daha şüphe altında, lekelenmiş olarak iniyordu kürsüden böylece. Polonyalıların başına da aynı şey geldi: Mağrur, serbest bir tavırla çıktılar tanık kürsüsüne. Yüksek sesle ikisinin de her şeyden önce “Çara hizmet ettiklerini,” “pane Mitya”nın üç bin rubleye şereflerini satın almak istediğini, ama razı olmadıklarını, elinde çok para gördüklerini söylediler. Pane Mussyaloviç konuşurken Lehçe çok sözcük kullanıyordu. Bunun onu başkanla savcının gözünde yükselttiğinin farkına varınca iyice cesaretlendi, bütün bütün Lehçe konuşmaya başladı. Ama Fetyukoviç onları da düşürdü tuzagina: Yeniden çağrılan Trifon Borisoviç yan çizmek için çabalamasına karşın, sonunda getirdiği yeni deste kâğıdı pane Vrublevski’nin değiştirdiğini, pane Mussyaloviç’in de oyunda hile yaptığını itiraf etmek zorunda kaldı. Tanıklık sırası gelen Kalganov da doğruladı bunu. İki Polonyalı gururları bir paralık olmuş, -hatta dinleyicilerin kahkahaları arasında- çekildiler.

Tehlikeli bütün tanıklar aynı duruma düştüler. Fetyukoviç hepsini küçük düşürmeyi başarmıştı. Dinleyiciler, hukukçular konuşmaları merakla izliyorlar, bütün bunların savunmaya ne gibi bir yarar sağlayacağına akıl erdiremiyorlardı. Çünkü -tekrar ediyorum- herkes suçlunun kesinlikle belli olduğu kanısındaydı. Ama “büyük sihirbaz”ın kendinden emin, sakın olduğuna bakarak bekliyorlardı: “Böyle bir adam” Petersburg’tan kalkıp buraya boşuna gelmezdi. Üstelik, eli boş dönecek adama da hiç benzemiyordu.

3

KONSÜLTASYON VE BİR KİLO FINDIK

Tıbbi muayenenin de büyük bir faydası olmadı sanığa. Sonra anlaşıldığı gibi, Fetyukoviç de pek bir şey beklemiyordu bundan. Ünlü doktoru Moskova’dan getirten Katerina İvanovna’nın ısrarıyla yapıl-

mişti bu muayene. Savunma bundan bir şey kaybetmezdi elbette, ama olur ki bazı şeyler kazanabilirdi. Bununla birlikte, doktorların arasındaki görüş ayrılığından gülünç bir durum bile çıktı ortaya. Konsültasyonu Petersburg'tan gelen ünlü doktor, bizim Hertenştube, bir de genç doktor Varvinski yaptılar. Son ikisi savcılığın isteğiyle tanıklık da yapacaklardı. Tıp adamı olarak önce Hertenştube çağırıldı. Sağlam yapılı, orta boylu, dazlak kafalı, ak sakallı, yetmişlik bir ihtiyardı bu. Kentimizde herkes pek sever sayardı onu. İyi bir doktor, dürüst, bulunmaz bir insandı. Kentimize yerleşeli çok oluyordu. Örnek bir yaşayışı vardı. İyi yürekli, insanları seven bir kimseydi. Yoksul hastalara, köylülere ücretsiz bakar, kendi onların kulübelerine gider, ilaç almaları için para bile bırakırdı. Ama bütün bunların yanında katır gibi de inatçıydı. Kafasına koyduğu bir düşünceden onu vazgeçirmek olanaksız gibi bir şeydi. Arada şunu da belirtirim ki, kentimize iki-üç gün önce gelen ünlü doktor da birkaç yerde doktor Hertenştube'nin bilgi yönünden zayıf bir doktor olduğunu söylemişti. Moskovalı doktor vizitesine yirmi beş rubleden aşağı kabul etmediği halde, kentimizde bazı kimseler onun gelişine pek sevinmiş, paraya acımadan koşmuşlardı ona. O güne dek bütün bu hastalara Hertenştube bakıyordu kuşkusuz. Ünlü doktor her muayene ettiği hastaya Hertenştube'yi kötülemişti. Sonunda iyice ileri gitmiş, hastanın yanına girer girmez alaylı, "Kim bu hale soktu bizi bakalım, Hertenştube mi?" diye sormaya başlamıştı. He-he-he!" Hertenştube'nin bunlardan haberi oluyordu elbette. Üç doktor da görüşlerini bildirmek üzere peşpeşe gelmişlerdi. Doktor Hertenştube "sanığın akıl dengesinin bozuk olduğunun apaçık ortada olduğunu" söyledi. Burada uzun uzadıya anlatmayacağım düşüncelerini. Görüşlerini sıraladıktan sonra şöyle ekledi: "Bu dengesizlik sanığın yalnızca eski davranışlarından değil, şimdi, buradaki davranışlarından da bellidir." Bu davranışların neler olduğu sorulduğunda ihtiyar doktor içten, babacan tavrıyla, sanığın salona girerken "duruma göre pek şaşırtıcı bir görünüşü olduğunu, asker gibi yürüdüğünü, hep karşıya baktığını, oysa bir çapkın olarak sağa, kadınların bulunduğu yana bakmasının, kadınlar onun için ne düşünüyor diye anlamaya çalışmasının gerektiğini" söyledi. Yalnız şurasını da belirtmeliyim: Rusça'yı seve seve konuşuyordu, ama tümcelerinin hepsi kuruluş bakımından Almanca'ydı. Ne var ki, bu durum hiçbir zaman mahcup etmezdi onu. Çünkü Rusça'sının örnek, "Ruslarınkinden bile güzel" bir Rusça olduğu inancındaydı. Hatta Rus atasözlerini kullanmaya bayılırdı. Rus atasözlerinin dünyada en derin anlamlı, en güzel atasözleri olduğunu söylerdi. Bir de, dalgınlığından mı nedense, ko-

nuşurken her gün kullandığımız, çok iyi bildiği bir sözcüğü unuttu-verir, bir türlü anımsayamazdı. Almanca konuşurken de olurdu ona bu, yitirdiği sözcüğü yakalamak ister gibi kolunu yüzünün önünde salları dururdu. Aklına gelmeyen sözcüğü anımsamadan dünyada sürdürmezdi konuşmasını. Sanığın salona girince kadınlara bakması gerektiği üzerine söyledikleri dinleyiciler arasında fısıldaşmalara yol açtı. Kadınlarımız ihtiyarı pek severler, hayatında hiç evlenmediğini, dürüst, ağırbaşlı bir insan olduğunu, kadınları yüce, kusursuz yaratıklar olarak gördüğünü de bilirlerdi. Bu yüzden, sözleri hepsini şaşırtmıştı.

Sırası gelip tanık kürsüsüne çıkan Moskovalı doktor kesin bir dille sanığın akıl dengesinin bozuk, "hatta son derece bozuk" olduğunu söyledi. "Tehevvür" ve "sabit fikir" üzerine bilimsel, uzun bir konuşma yaptı. Sonuç olarak, eldeki bütün delillerden sanığın, tutuklanmadan birkaç gün öncesinden bu yana güçlü bir tehevvür içinde bulunduğunu, cinayeti -aklı başındayken bile olsa- işlemişse bunu elinde olmadan, bütün benliğini saran, yenemediği güçlü bir tutkunun etkisi altında yaptığını söyledi. Doktor tehevvürden başka sabit fikir de bulmuştu sanıkta. Deliliğin başlangıcıymış bu. (Not: ben kendi deyişimle anlatıyorum bunları, oysa doktorun konuşması pek bilimsel, tıbbiydi.) "Bütün davranışları sağduyunun gerektirdiğiyle taban tabana zıttır, diye sürdürdü konuşmasını. Görmediklerimi, yani cinayetin nasıl işlendiğini falan bırakalım bir yana, iki gün önce benimle konuşurken bile bakışları son derece hareketsiz, sabitti. Durup dururken kakkahayla gülmeye başlıyordu. Sürekli bir sinir bozukluğu içindeydi. Tuhaf, anlaşılmaz şeyler söylüyordu: 'Bernard, Ethika,' burada sözünü etmeyi uygun bulmadığım daha başkaları da var." Doktor sabit fikir olduğu kanısına, sanığın her şeyden son derece soğukkanlı söz ettiği halde babasının ona eksik verdiğiğine inandığı üç bin rubleyi anımsayınca birden sinirlenmesinden varmıştı. "Bu üç bin ruble söz konusu edilince eskiden de öfkeden çılgına dönüyormuş, oysa tanıklar onun paraya değer vermeyen, açıkelli bir insan olduğunu söylüyorlar." Moskovalı doktor sözlerini bitirirken alaylı bir tavırla "Meslektaşımın, sanığın salona girince karşıya değil de kadınlara bakmasının gerektiğini iddia etmesi üzerine yalnızca şunu söyleyeceğim, diye ekledi, böyle bir iddia gülünçlüğü bir yana, temelden yanlış da. Gerçi sanığın, kaderinin tayin edileceği duruşma salonuna girerken karşıya bakmamasının gerektiğini, bunun onun ruhsal dengesizliğinin bir delili olabileceğini kabul ediyorum ya, onun o anda sola, kadınlara değil, tersine sağa, bütün umudunun bağlı olduğu avukatına bakmasının gerektiğini iddia edeceğim gene de." Doktor

kararlı, kesin bir dille konuşuyordu. Ama iki doktorun arasındaki görüş ayrılığı, en sonra çağırılan Varvinski'nin şaşırtıcı çıkışıyla iyice gülünçleşti. Onun görüşüne göre sanık için şimdi olduğu gibi önceleri de herhangi bir ruhsal dengesizlik söz konusu değildi. Tutuklandığı sırada aşırı derecede heyecanlı, sinirli olmasının bir çok nedenleri olabilirdi. Kıskançlığı, öfkesi, sürekli içmesi, v.b. Ne var ki, bu sinirliliğin iddia edildiği gibi "tehevvür"le hiçbir ilgisi yoktu. Sanığın salona girdiğinde sağa mı sola mı bakması gerektiği üzerine ise "acizane düşüncesine göre" sanığın -gerçekten de yaptığı gibi- tam karşısına, kaderinin bağlı olduğu başkanla mahkeme üyelerinin bulunduğu yere bakması gerektiğini söyledi. Genç doktor "acizane" konuşmasını heyecanlı bir sesle şöyle bitirdi: "Karşıya bakınakla da akıl dengesinin tam olduğunu göstermiştir."

Mitya oturduğu yerden,

- Yaşa doktor! diye bağırdı. Çok doğru söylüyorsun!

Anlaşılabacağı üzere Mitya'yı hemen susturdular, ama genç doktorun sözleri mahkeme üyelerini olduğu kadar dinleyicileri de etkilemişti. Çünkü sonra anlaşıldığı gibi, herkes doğru bulmuştu söylediklerini. Bununla birlikte, Hertzenştube tanık olarak çağırıldığında birdenbire Mitya'nın yararına konuşuverdi. Kentin eskilerinden olduğu için Karamazov'ları öteden beri tanırdı. "İddia makamı"nın işine pek yaranan bilgiler vermedi. Sonra bir an düşündü,

- Ne var ki, delikanlının çok daha iyi bir kadri olabilirdi, diye ekledi. Çocukken de, büyüyünce de çok iyi yürekliydi çünkü, şu kaddardan tanırım onu. Ama bir Rus atasözü vardır: Bir evde bir akıllı insan varsa iyi, bir de akıllı konuk gelirse daha iyi olur, çünkü bir yerine iki akıl eder..."

İhtiyarın sözü çok uzattığını, karşısındakilerin canını sıkıldığını umursamadan habire konuştuğunu, nükteler savurmaya bayıldığını bilen savcı kesti sözünü:

- Bir akıl iyi, iki akıl ise çok iyidir.

- Evet, evet, ben de söylüyordum zaten, bir akıl iyi, iki akıl ise çok iyidir. Ama ona başka bir akıl yardım etmedi, o da kendininkini salıverdi... Nereye saldı? Ah, nereye salmıştı unuttum sözcüğü... (Kolu nu yüzünün önünde sallıyordu.) Ah evet anımsadım, spazieren.¹

- Gezmeye mi?

- Evet evet, gezmeye, ben de gezmeye diyordum zaten. Akıllı gezmeye gitmiş işte... öyle derin bir yere gitmiş ki, kaybolmuş orada. Doğrusu iyi yürekli, duygulu bir çocuktuk. Küçüklüğünü bilirim. Ba-

bası arka avluya atmıştı onu. Yalınayak, tek düğmesi kalmış pantolonuyla koşar dururdu...

Temiz ruhlu ihtiyarın sesi titredi. Fetyukoviç birşeyler sezinleyerek ürperdi, dikkat kesilmiş, dinliyordu.

- Evet, o zamanlar ben de genç sayılırdım... kırk... kırk yaşındaydım, yeni gelmişim buraya. Acıyordum zavallı çocuğa. Bir gün şöyle sordum kendi kendime: "Niçin bir kilo... şey almayayım ona? Şey canım... dilimin ucunda... çocuklar çok sever onu... neydi adı?... (gene kolunu sallamaya başlamıştı) ağaçta yetişiyor hani, toplayıp herkese verirler...

- Elma mı?

- Yok, hayır, hayır! Elma taneyle satılır bir kere, kiloyla değil... benim dediğim küçük küçük olur, dişlerin arasında çat diye kırılır da öyle yenir...

- Fındık mı?

- Ben de fındık diyordum zaten, dedi. Bir kilo fındık alıp götürdüm ona. O güne dek hiç kimse bir kilo fındık getirmemiş çocukcağıza. Parmağımı havaya kaldırıp şöyle söyledim ona: "Küçük! Gott der Vater".² Gülümseyerek "Gott der Vater," dedi. Sonra ben "Gott der Sohn,"³ dedim ve o gülümsemeyi sürdürerek, "Gott der Sohn," deyip, gene güldü. Sonra ben, "Gott der heilige Geist"⁴ deyince, gülümsemesini hiç kesmeden bu sözleri yinelemeye çalıştı. Ayrıldım yanından. İki gün sonra evin önünden geçiyordum "Amca Gott der Vater, Gott der Sohn," diye seslendi. Yalnız Gott der heilige Geist'i anımsayamadı, ben anımsattım. Gene pek acımıştım yavrucağıza. Sonra alıp götürdüler onu, bir daha da görmedim. Aradan yirmi üç yıl geçti. Yaşlanmıştım artık, saçlarıma ak düşmüştü. Bir sabah çalışma odamda oturuyordum, birden hiç tanımadığım, tığ gibi bir delikanlı girdi içeri. Parmağını havaya kaldırdı, gülümseyerek, "Gott der Vater, Gott der Sohn und Gott der heilige Geist! dedi. Şimdi geldim kente, fındık için teşekkür edeyim diye önce size uğradım: çünkü o zaman hiç kimse fındık almazdı bana, ama siz aldınız." Mutlu gençliğimi, avluda yalınayak dolaşan zavallı çocuğu anımsadım o anda, içim bir tuhaf oldu. "İyi bir gençsin, dedim, çünkü çocukluğunda sana aldığım bir kilo fındığı unutmamışsın." Kucaklayıp kutsadım onu. Kendimi tutamamış, ağlamaya başlamıştım. Gülüyordum, ama o da ağlıyordu... Ruslar ağlaması gereken yerde çoğunlukla gülerler çünkü. Ama o da ağlıyordu, gördüm ağladığını. Ya şimdi!..

2 Baba Tanrı (Almanca).

3 Baba Tanrı, oğul Tanrı (Almanca).

4 Oğul, Tanrı, Kutsal ruh, Tanrı (Almanca).

Mitya oturduğu yerden,

- Şimdi de ağlayacağım ihtiyar, şimdi de ağlayacağım, Tanrının kulu! diye bağırды.

Bu küçük öykü dinleyicileri duygulandırmıştı. Ama Mitya'nın yararına en büyük etkiyi, şimdi anlatacağım Katerina İvanovna'nın tanıklığı uyandırdı. Aslında savunma avukatının çağırdığı tanıkların dinlenmesine geçildiğinde talih birden gülmeye başlamıştı Mitya'ya. Savunma avukatının bile beklemediği bir şeydi bu. Katerina İvanovna'dan önce çağrılan Alyoşa da iddia makamının en önemli dayanak noktalarından birini çürüten bir şeyi anımsadı.

4

TALİH MITYA'YA GÜLÜYOR

Birdenbire, Alyoşa bile farkına varmadan olmuştu bu. Yemin ettirilmemişti ona. Anımsıyorum, sorgusu sırasında her iki taraf da son derece yumuşak, içten davranıyordu ona. Bunda Alyoşa'nın kendisini iyi tanıtmış olmasının etkisi buyuktu. Alçakgönüllü, ciddi bir tavırla konuşuyordu. Mutsuz ağabeyini çok sevdiği belliydi. Bir soruyu yanıtlarken ağabeyini çabuk sinirlenen, kendini birtakım tutkulara kaptırmış, ama aynı zamanda iyi yürekli, onurlu, duygulu, hatta sırasında kendini feda etmekten kaçınmayan bir insan olarak niteledi. Bununla birlikte Mitya'nın, Gruşenka'ya olan tutkusu, babasıyla arasındaki rekabeti yüzünden son günlerde çekilmez olduğunu da itiraf etti. Üç bin rublenin ağabeyinin kafasında bir çeşit sabit fikir gibi yer ettiğini, babasının ona bu kadar daha para vermesi gerektiği inancında olduğunu, paraya değer vermeyen bir insan olduğu halde bu üç bin rubleden söz ederken pek öfkelenildiğini kabul ettiyse de ağabeyinin babasını para için öldürmüş olabileceği olasılığını nefretle reddetti. Savcının deyimiyle iki "bayanın," yani Gruşenka'yla Katya'nın rekabeti üzerine kaçamak yanıtlar verdi. Hatta bir iki soruyu yanıtlamak istemedi. Savcı,

- Ağabeyiniz, babanızı öldürmek niyetinde olduğundan hiç söz etti mi size? diye sordu. İstemezseniz yanıt vermeyebilirsiniz bu soruya.

- Açık açık söylemedi.

- Peki nasıl söyledi? İma mı etti?

- Bir keresinde babama duyduğu nefretten, bir an gelip... kendini kaybederek... onu öldürebileceğinden söz etmişti.

- İnanmış mıydınız buna?

- Korkarım ki evet.

Alyoşa, salonun her yerinden duyulacak kadar yüksek, kararlı bir sesle ekledi:

- Ama son anda yüce bir duygunun onu kurtaracağına inanıyordum. Öyle de oldu. O öldürmedi babamı.

Savcı, hücum borusunu duyan bir savaş atı gibi ürperdi,
- İnancınızın bu olduğuna, ağabeyinize olan sevginizden böyle konuşmadığınıza inandığımdan emin olabilirsiniz. Ailenizin uğradığı felaket üzerine neler düşündüğünüzü ön kovuşturmada verdiğiniz ifadeden de biliyoruz. Doğrusu, bu ifadenizin öteki tanıklarınkiyle taban tabna zıt olduğunu saklamayacağım. Bu yüzden, şu sorumu yanıtlamanızı istiyorum: Siz ağabeyinizin suçsuz olduğuna, daha ön-soruşturmada söylediğiniz gibi cinayeti uşağın işlediğine inandıran nedenleri açıklayabilir misiniz?

Alyoşa sakın bir tavırla,

- Önsoruşturmada yalnızca soruları yanıtladım ben, dedi. Smerdyakov'u suçlamadım.

- Cinayeti onun işlediğini söylemediniz mi?

- Dmitri öyle diyordu. Tutuklanması sırasında olanları, cinayeti Smerdyakov'un işlediğini söylediğini anlatmışlardı bana. Ağabeyimin suçsuz olduğuna inanıyorum. Katil o değilse...

- Smerdyakov'dur, değil mi? Niçin ille de Smerdyakov oluyor? Ağabeyinizin suçsuz olduğuna niçin böylesine kesinlikle inanıyorsunuz?

- İnanmamak elimde değildir. Bana yalan söylemeyeceğini biliyorum. Yalan söylemediğini gözlerinden anladım.

- Yalnız gözlerinden mi? İnanmanızı sağlayan başka bir delil yok mu?

- Yok.

- Smerdyakov'un suçlu olduğuna da ağabeyinizin sözleriyle gözle-rindeki anlatım inandırdı sizi, değil mi?

- Evet.

Savcı başka bir şey sormadı ona. Alyoşa'nın ifadesinde umduklarını bulamamıştı dinleyiciler. Duruşma gününe dek kentte Smerdyakov'la ilgili birtakım söylentiler dolaşıyordu ortada. Alyoşa'nın, ağabeyini temize çıkaran, uşağın suçlu olduğunu gösteren kesin deliller topladığı söyleniyordu... oysa birkaç düşünceden, inançtan başka delil falan yokmuş. Sanığın kardeşi olarak da başka türlü düşünemezdi zaten.

Sıra Fetyukoviç'e geldi. Sanığın ona, yani Alyoşa'ya, babasından nefret ettiğini, onu öldürebileceğini ne zaman, cinayetten önceki görüşmelerinde mi, yoksa başka bir gün mü söylediği sorusunu yanıtlarken bir şey anımsamış gibi birden ürperdi Alyoşa,

- Bütünüyle unuttuğum bir Şeyi anımsadım. O zaman anlayamamıştım, ama şimdi.

Alyoşa, kendi de o anda anlamış gibi heyecanlı heyecanlı Mitya'yla manastır yolunda, ağacın altındaki son görüşmesinde ağabeyinin, gğşsn yumruklayarak gururunu kazanmak için bir olanağının olduğunu, bu olanağın burada, gğşsnde durduğunu söylediğini anlatmaya başladı... "Gğşsne vururken kalbini; bana bile aamadığı, onu bekleyen korkunç yzkarasından kurtulacak gücü kalbinde bulabileceğini ima ettiğini sanmıştım, diye sürdürdü konuşmasını Alyoşa. Doğrusunu söyleyeyim, babamdan söz ettiğini, gidip ona karşı kötü bir davranışta bulunmaktan korktuğunu sanmıştım o zaman. Ama gerçekten de koynunda bir Şeyi göstermek istiyor gibiydi. Çünkü kalbinin üzerine değil de, yukarıya, tam boğazının altına vuruyordu, "niçin oraya vuruyor acaba?" diye düşünmüştüm bir an, çok iyi anımsıyorum bunu. O zaman saçma gelmişti bana bu soru. Belki de boynundaki beze dikili bin beş yüz rubleyi ima ediyordu!.."

Mitya oturduğu yerden,

- Evet! diye bağırdı. Evet Alyoşa, yumruğumla paraya vuruyordum!

Fetyukoviç ona koştu, susması için yalvardı, sonra hemen Alyoşa'ya döndü. Alyoşa heyecanlanmıştı, düşüncesini anlatmayı sürdürüyordu.

- Sözünü ettiği yüzkarası, borcunun yarısı olarak Katerina İvanovna'ya geri verebileceği bin beş yüz rubleyi başka bir Şeye, razı olursa, Gruşenka'yı kaçırmak için harcamaya karar vermesiydi...

Alyoşa birden heyecanlanarak yükseltti sesini:

- Evet, evet, yzkarasının yarısından söz ettiydi, yzkarasının yarısından (birkaç kez yarısından! diye yineledi.) Hemen çıkarıp geri verebilirdi parayı, ama öylesine zayıftı ki, o anda yapamazdı bunu... bunu yapamayacağını, yapmaya gücünün yetmeyeceğini biliyordu!

Fetyukoviç heyecanlanmıştı.

- Gğşsnn orasına vurduğunu açık ve kesin olarak anımsıyorumsunuz?

- Elbette, açık ve kesin olarak anımsıyorum. "Niçin o kadar yukarı vuruyor? diye geçirmiştim içimden. Kalbi t nerede..." ok iyi anımsıyorum, bu düşüncem saçma gelmişti bana... saçma geldiğini de anımsıyorum... şimdi aklıma geldi. Nasıl oldu da şimdiye dek hatırlayamadım, bilmem! Evet, sözünü ettiği olanak, boynunda beze dikili duran paraydı. Onu geri vermeyeceğini söylemek istiyordu! Mokroye'de tutuklandığı zaman bağıra bağıra, ömründe işlediği en büyük rezaletin, Katerina İvanovna'ya borcunun yarısını (evet, yarısını!) ve-

rip, onun karşısında bir hırsız olmaktan kurtulmak olanağı varken bunu yapmadığı, paradan ayrılmaktansa bir hırsız olmayı yeğlediği olduğunu söylemiş. Biliyorum bunu, anlattılar bana. Ah, ne çok acı veriyordu ona bu borç!

Savcı da karıştı işe kuşkusuz. Alyoşa'dan her şeyi yeni baştan anlatmasını istedi. Sanığın göğsüne, gerçekten de bir şeyi gösterir gibi vurup vurmadığını birkaç kez sordu. "Belki de doğrudan doğruya göğsünü yumrukluyordu?" Alyoşa yüksek sesle,

- Hayır! dedi, yumruklamıyor, parmağıyla şurayı, tâ yukarıyı gösteriyordu... Nasıl oldu da şimdiye dek anımsayamadım?

Mahkeme başkanı Mitya'ya dönüp bir söyleyeceği olup olmadığını sordu. Mitya, kardeşinin sözlerinin doğru olduğunu, o anda gerçekten de, boynundaki beze dikili bin beş yüz rubleyi gösterdiğini, bunun elbette "bir rezalet, vazgeçemediği, hayatının yüzkarası bir rezalet" olduğunu söyledi. "Geri verebilirdim bu parayı, ama vermedim. Katya'nın gözünde bir hırsız olmayı yeğledim de gene vermedim. En büyük rezalet de vermeyeceğimi önceden bilmemdi! Alyoşa haklı! Teşekkür ederim Alyoşa."

Alyoşa'nın sorgusu bu kadarla bitti. Sanığın Mokroye'cleki ilk sorgusunda bin beş yüz rublenin onun olduğunu söylerken yalan söylemediğini, "ımska"nın gerçekten var olduğunu gösteren küçük, küçük de olsa bir delilin ortaya çıkması pek önemli, dikkate değerdi. Alyoşa sevinç içindeydi. Yüzü kıpkırmızı, gösterilen yere gitti oturdu. Durmadan şöyle geçiriyordu içinden: "Nasıl unuttum bunu! Nasıl!.. Birdenbire anımsadım!"

Katerina İvanovna çıktı tanık kürsüsüne. Kapıda görünür görünmez salonda tuhaf bir hava esmişti. Kadınlar saplı gözlüklerini, küçük dürbünlerini gözlerine götürmüş; erkekler oturdukları yerde şöyle bir kıpırdanmıştı. Daha iyi görebilmek için ayağa kalkanlar bile olmuştu. Sonraları herkes, o içeri girince Mitya'nın yüzünün birden "çarşaf gibi" bembeyaz olduğunu söylüyordu. Üzerinde siyah bir giysi, alçakgönüllü, çekingen bir tavırla yerini aldı. Heyecanlı olduğu yüzünden hiç belli olmuyordu, ama üzgün bakışında bir kararlılık parıltısı vardı. Şunu da belirtiyim ki, sonraları herkes onun o anda son derece güzel olduğunu söylüyordu. Sakin bir tavırla, tane tane, salonun her yerinden duyulabilecek kadar yüksek sesle konuşmaya başladı. Son derece soğukkanlıydı, hiç değilse öyle gözüküyordu. Başkan sorularına başladı. İhtiyatlı, kibar, "baltayı taşa vurmaktan" korkuyormuş gibi çekingen, genç kızın büyük kederine saygılı bir tavırla konuşuyordu. Ama Katerina İvanovna, kendisine sorulan sorulardan birine kesin bir dille sanığın eski nişanlısı olduğu yanıtını ver-

di. Durgun bir sesle “o beni bıraktığı güne değin,” diye ekledi. Akra-bası kadına yollaması için Mitya’ya verdiği para üzerine sorulan so-rulara ise kesin yanıt verdi: “Hemen yollasın diye vermemiştim ona bu parayı. O günlerde paraya çok ihtiyacı olduğunu sezinlemiştim... Bu üç bin rubleyi ona, isterse bir ay içinde yollasın diye verdim. Bor-cu yüzünden boşuna üzdü kendini öyle...”

Ona sorulan soruları, verdiği yanıtları olduğu gibi vermeyip, yal-nızca özetleyeceğim:

- Babasından parasını alınca bu üç bin rubleyi hemen yollayacağı kanısındaydım, diye sürdürdü anlatmasını. Dürüst... her bakımdan dürüst... -özellikle para işlerinde- olduğunu biliyordum. Babasından üç bin ruble alacağından kuşkusu yoktu. Birkaç kez bana da söz et-mişti bundan. Babasıyla arasının iyi olmadığını biliyordum. Babası-nın onu aldattığından, hakkını yediğinden kuşum yoktu. Bu düşün-cem hâlâ da değişmemiştir. Babasını öldüreceğinden söz ettiğini hiç duymadım. Benim yanımda hiçbir zaman söylemedi böyle bir şey. Bana gelseydi, bu uğursuz üç bin ruble yüzünden kapıldığı endişele-rinden kurtarırdım onu. Ama geldiği yoktu artık evime... bense... bense öyle bir duruma düşmüştüm ki... çağırmama olanak yoktu onu... (Katerina İvanovna sesini yükseltti birden.) Hem bu borcu yü-zünden sıkıştırmaya hakkım da yoktu onu. Bir keresinde ben de on-dan borç almıştım, hem üç bin rubleden çoktu benimki... parayı alır-ken, borcumu bir gün ödeyebileceğimi de hiç sanmıyordum...

Sesinde bir meydan okuma vardı. Soru sırası tam burada Fetyuko-viç’e geçti. Birden iyi birşeyler sezinleyerek ihtiyatla yaklaştı.

- İlk tanıştığınız kentte oldu bu, değil mi?

Burada parantez içinde şunu söyleyeyim ki, Petersburg’tan onu ge-tirten biraz da Katerina İvanovna olduğu halde, Fetyukoviç, Mitya’nın o kentte genç kıza verdiği beş bin rubleden, “ayaklarına kapanması” olayından habersizdi. Katerina İvanovna anlatmamıştı ona bunu, sak-lamıştı! Şaşılacak bir durumdu bu. Genç kız bunu duruşmada anlatıp anlatmayacağını da bilmiyor, bir esinleme bekliyor olabilirdi.

Hayır, o dakikayı hiçbir zaman unutamam! Anlatmaya başladı, her şeyi, Mitya’nın Alyoşaya anlattığı olayı baştan sona “ayaklara kapan-mayı” da, nedenlerini de, babasını da, Mitya’nın evine gidişini de sı-rayla anlattı. Ama Mitya’nın, ablasına “Katerina İvanovna’yı bana yol-la, parayı vereyim” dediğinden üstü kapalı bile söz etmedi. Soylu bir davranışla sakladı bunu. Birşeyler umarak o zaman genç subayın evi-ne kendiliğinden koştüğünü... para istediğini açıklamaktan sıkılmadı. İnsanı sarsan bir anlatıştı bu. Dinlerken tüylerim diken diken olmuş-tu. Dinleyiciler soluklarını kesmiş, bir sözcük kaçırınamaya çalışıyor-

laıldı. Kulaklarıma inanamıyordum. Katerina İvanovna gibi mağrur, kendini beğenmiş bir kızın böylesine içten konuşması, kendini feda etmesi olacak şey değildi. Hem niçin, kimin yüzünden yapıyordu bunu? Ona ihanet eden, onu yüzüstü bırakıp bir paralık eden erkeğin kurtuluşuna az da olsa yardım etmek için! Gerçekten de, elindeki son parayı, beş bin rubleyi masum genç kıza verip, onu yolcu ederken de önünde saygıyla eğilen genç subayın öyküsü herkesi pek etkilemişti, ama... benim içim sızlıyordu! Sonra birtakım dedikoduların çıkacağını düşünüyordum (yanılmamışım da!) Sonraları kentte herkes öykünün bütünüyle -özellikle, subayın genç kızı "yalnızca saygılı bir selamla" yolcu ettiğinin- uydurma olduğunu söylüyordu. Burada bir şey "atlandı" diyorlardı. En saygıdeğer kadınlarımız bile şöyle söylüyorlardı: "Tutalım ki bir şey atlamadı, söylediklerinin hepsi doğru, ama genç bir kızın -babasını kurtarmak için bile olsa- bu davranışının ne dereceye kadar doğru olduğunu bilmiyoruz." Her şeyi ince eleyip sık dokuyan Katerina İvanovna bunun böyle olacağını önceden sezinleyememiş miydi acaba? Kesinlikle sezinlemiş, bile bile anlatmaya karar vermişti! Öykünün doğruluğu üzerinde bu çirkin kuş-kular sonraları çıktı ortaya elbette. Duruşmada herkes sarsılmıştı. Mahkeme üyelerine gelince, Katerina İvanovna'yı saygılı, hatta utan-gaç denebilecek bir sessizlik içinde dinliyorlardı. Savcı bu konuda hiçbir şey sormadı ona. Fetyukoviç önünde saygıyla eğildi. Keyfi pek yerindeydi! Çok şey kazanılmıştı: Varı yoğun beş bin rubleyi saygılı bir duygululukla verebilen bir insanın üç bin ruble için babasını öldür-mesi olacak şey değildi. Fetyukoviç, hiç değilse cinayetin para için iş-lendiği iddiasını çürütebilecekti şimdi. "Dava" bambaşka bir yönden aydınlanmıştı. Mitya'nın lehinde bir hava esti salonda. Katerina İva-novna anlatırken Mitya'nın bir şey söylemek için birkaç kez ayağa fırladığını, sonra gene sandalyesine çöküp elleriyle yüzünü kapadığını söylüyorlardı. Ama Katerina İvanovna sözlerini bitirince Mitya elleri-ni ona doğru uzatıp, ağlamaklı bir sesle,

- Katya! diye bağırды, niçin mahvettin beni?

Hüngür hüngür ağlamaya başladı. Ama hemen tuttu kendini, gene bağırarak,

- Artık her şey bitti! dedi.

Sonra dişlerini kenetledi, ellerini göğsüne bastırdı, oturduğu yerde taş kesilmiş gibi hareketsiz kaldı. Katerina İvanovna salonda kaldı. Kendisine gösterilen sandalyeye oturdu. Yüzü bembeyazdı, hep önüne bakıyordu. Yakınında oturanlar uzun süre sıtma nöbetine tutulmuş gibi titrediğini söylüyorlardı. Sonra Gruşenka çıktı tanık kürsüsüne.

Şimdi, birdenbire patlak vermesiyle Mitya'nın belki de gerçekten mahvına yol açan felakete geliyorum. Çünkü bu olay olmasaydı sanığa hiç değilse hafif bir ceza verilirdi sanıyorum. Herkes, bütün hukkukçular da bu görüşteydiler. Ama daha önce Gruşenka'nın tanıklığı üzerine birkaç sözcük söyleyeceğim.

Salona o da siyah bir giysiyle geldi. Göz kamaştırıcı siyah şalı omuzlarındaydı. Kendine özgü süzülürcesine yürüyüşüyle, bazen etine dolgun kadınlarda görüldüğü gibi hafifçe salınarak kürsüye yaklaştı. Başını sağa sola bir kerecik olsun çevirmeden mahkeme başkanının gözlerinin içine bakıyordu. Bence o anda pek hoştu. Sonra birçok kadının iddia ettiği gibi rengi de uçuk değildi. Yüzünde öfkeye benzer bir anlatım olduğunu söyleyenler de vardı. Sanırım sinirleri biraz bozuktu. Rezalet çıkmasından pek hoşlanan kentimiz halkının küçümser, meraklı bakışlarını üzerinde hissediyordu. Gururuna düşkün, başkalarının onu küçümsemesine dayanamayan bir insandı Gruşenka. Birisinin onu küçümsemediğinden kuşkulananca olsa hemen öfkelenir, öç almak isterdi. Bunun yanında, bir ürkeklik bu ürkekliğin verdiği bir sıkılganlık da vardı elbette. Öyle ki konuşmasının kâh öfkeli, kâh küçümser, zoraki kaba olduğu, kâh içten gelen bir pişmanlıkla kendi kendini suçladığı kaçınıyordu gözden. Bazen uçuruma yuvarlanıyormuş gibi bir tavırla konuştuğu da oluyordu: "Sonu neye varırsa varsın, önemli değil benim için, her şeyi anlatacağım..." Fyodor Pavloviç'le yakınlığı üzerine kesin bir dille şöyle söyledi: "Hepsi saçma. Bana tutulduysa benim suçum ne bunda?" Bir dakika sonra da ekledi: "Bütün suç bende ikisiyle de -hem ihtiyarla hem de bununla- alay ediyordum. Bu duruma ben düşürdüm onları. Benim yüzümden oldu bütün bunlar." Samsonov konusuna gelince küstah bir öfkeyle "Kinie ne bundan, dedi, benim velinimetimdi o. Öz anam babam, üstümde yok başımda yok sokağa atmışlarken o kurtardı beni." Başkan, son derece kibar bir tavırla yalnız sorulan soruları yanıtlaması, gereksiz ayrıntılara girmemesi için uyardı onu. Gruşenka'nın yüzü kızardı, gözleri parladı.

Zarfı o da görmemişti. Yalnızca "alçak"tan Fyodor Pavloviç'te, içinde üç bin ruble olan bir zarf olduğunu duymuştu. "Hepsi saçmadır bunların, alay ediyordum onlarla. Dünyayı bağışlasa gitmezdim ona..."

- "Alçak" diyorsunuz, diye sordu savcı, kimdir bu "alçak"?
- Efendisini öldüren, sonra da intihar eden Smerdyakov.

Kuşkusuz hemen, böyle kesin konuşması için elinde ne gibi deliller olduğunu sordular, o da bir şey bilmiyordu.

- Dmitri Fyodoroviç söyledi bana, ona inanın.

Gruşenka nefret dolu, çın çın öten bir sesle sürdürdü korusmasını:

- Aramızdaki o kara çalı yok mu, o mahvetti onu.

Kimden söz ettiği soruldu.

- Şu bayandan, Katerina İvanovna'dan. Evine çağırırdı beni o zaman, çikolatayla ağırladı. Akli sıra kandıracaktı beni. Utanmak diye bir şey yoktur onda...

Başkan bu kez sert bir sesle susturdu onu. Konuşmasına dikkat etmesini söyledi. Gelgelelim, kıskanç kadın kendini öfkeye kaptırmıştı bir kez, gözü dönmüştü... Savcı,

- Mokroye'de bulunduğumuz odaya koşarak girip "Bütün suç ben-de, birlikte gideceğiz Sibirya'ya!" diye bağırdığınızı hepimiz duyduk, dedi. Demek onun baba katili olduğuna inanıyordunuz o anda, öyle değil mi?

- O anda neye inanıp neye inanmadığımı bilmiyorum. Herkes, onun babasını öldürdüğünü söylüyordu. Bu cinayeti benim yüzümden işlediği düşüncesi yer etmişti içimde. Ama suçsuz olduğunu söyledi, hemen inandım. Şimdi de inanıyorum, ömrümün sonuna dek de inanacağım: Yalan söyleyecek insan değildir o.

Soru sırası Fetyukoviç'e geldi. Öteki soruları arasında Rakitin'i, "Aleksy Fyodoroviç Karamazov'u getirmesine karşılık" vaad ettiği yirmi beş rubleyi sorduğunu anımsıyorum. Gruşenka nefret, küçümseme dolu bir gülümsemeyle,

- Parayı almasının şaşılacak bir yanı yok ki, dedi. Sık sık gelir, para dilenirdi benden. Ayda otuz ruble verdiğim olmuştur ona. Hep de eğlenceye harcardı bu parayı. Yeme içme bakımından sıkıntısı yoktu çünkü.

Fetyukoviç, başkanın oturduğu yerde kıpırdanıp durmasına aldırmadan,

- Bay Rakitin'e karşı bu denli iyi davranmanızın nedeni neydi? diye sordu.

- Kardeş çocuklarıyız ya. Annelerimiz öz kardeşirler. Burada bundan hiç kimseye söz etmemem için yalvarıp durdu bana. Pek utanıyordu benimle akraba olmaktan.

Bu sözler herkesi şaşırtmıştı. Rakitin'le Gruşenka'nın akraba olduklarını kentte -manastırda bile- bilen yoktu. Mitya da yeni öğreniyordu bunu. Rakitin'in, oturduğu sandalyede mosmor kesildiğini söylüyorlardı. Gruşenka, salona girmeden önce nasıl öğrenmişse, onun Mitya'nın aleyhinde tanıklık ettiğini öğrenmiş, pek kızmıştı. Bay Rakitin'in soylu söylevi; kölelik yasası, Rusya'nın içinde bulunduğu keşmekeş üzerine söyledikleri herkesin gözünde sıfıra inmişti. Fetyukoviç'in keyfine diyecek yoktu. Tanrı gene yardım etmişti ona.

Gruşenka'nın sorgusu uzun sürmedi zaten. Yeni, bilinmeyen bir şey söyleyecek durumu yoktu... Dinleyiciler üzerinde hiç de iyi olmayan bir etki uyandırmıştı. Kürsüden inip, Katerina İvanovna'dan oldukça uzak bir yere oturunca, yüzlerce küçümser bakış üzerine yönelmişti. Onun sorgusu sırasında Mitya ağzını açmamış, hep önüne bakmıştı.

Tanık olarak İvan Fyodoroviç alındı salona.

5 ANİ FELAKET

Aslında Alyoşa'dan önce çağırmışlardı onu. Ama mübaşir, ani bir hastalık ya da sinir krizi nedeniyle tanığın salona giremeyeceğini, iyileştikten sonra istenildiği anda ifade verebileceğini bildirmişti başkana. Ama hiç kimse duymamıştı bunu, sonradan öğrenildi. Salona girişi ilk başta hemen hiç kimsenin ilgisini çekmedi: En önemli tanıkların, özellikle iki "rakibe"nin sorgusu bitmiş; meraklar az çok yatışmıştı. Dinleyicilerin üzerine bir yorgunluk bile çökmüştü. Ellerinden bilinen şeyleri yinelemekten başka bir şey gelmeyecek birkaç tanık daha kalmıştı. Vakit de hayli geçmişti. İvan Fyodoroviç son derece yavaş adımlarla, hiç kimseye bakmadan -bir şey düşünüyormuş gibi başı önünde- yaklaştı. Giyinişi kusursuzdu. Ama yüzü, hiç değilse benim üzerimde tuhaf bir etki uyandırmıştı: Toprağı, ölmek üzere olan bir insaninkini andıran bir yüzdü bu. Gözleri donuktu. Başını kaldırıp, salonun içine ağır ağır bir göz gezdirdi. Alyoşa birden yerinden sıçrayıp Ah!" diye inledi. Anımsıyorum bunu. Ama bunu bile pek farkedenden olmadı.

Başkan İvan'a önce, yeminsiz tanıklık edeceğini, istemediği sorulara yanıt vermemekte serbest olduğunu, elbette doğru söylemesinin gerektiğini v.b. anlattı. İvan Fyodoroviç donuk bakışlarını başkana dikmiş, dinliyordu. Ama gülümsemeye benzer bir kıpırdanma oldu yüzünde yavaş yavaş. Ona şaşkınlıkla bakan başkanın sözleri bittiği anda açık açık gülümsedi. Yüksek sesle,

- Ee, başka? diye sordu.

Salonu birden bir sessizlik kapladı. Birşeylerin olacağı sezinlenmişti sanki. Başkan gözleriyle mübaşiri ararken kuşkulu bir sesle,

- Hastalığınız... tam olarak geçmedi galiba? dedi.

İvan Fyodoroviç birden son derece sakin, saygılı bir tavırla,

- Endişelenmeyin efendim, dedi. Oldukça iyiyim. Pek ilginç şeyler anlatacağımı size.

Başkan hep o kuşkulu sesiyle,

- Pek ilginç şeyler mi anlatacaksınız? dedi.

İvan Fyodoroviç başını önüne eğdi, birkaç saniye öyle durdu, sonra başını kaldırıp hafifçe kekeleyerek,

- Hayır... öyle bir şey söylemedim, dedi. İlginç değil anlatacaklarım.

Sorular sormaya başladılar ona. İsteksiz isteksiz, hatta gittikçe artan bir nefretle, kısa yanıtlar veriyordu. Ama konuşması gene de düzgündü. Çoğu soruya, bir şey bilmediğini söyleyerek yanıt vermedi. Babasıyla Dmitri Fyodoroviç'in arasındaki hesaplar üzerine hiçbir şey bilmiyordu. "İlgilenmedim bile," diyordu. Babasını öldüreceğini sanığın kendisinden, zarfta para olduğunu da Smerdyakov'dan duymuştu...

Birden bitkin,

- Hep aynı şeyler bunlar, dedi, hepsini biliyorsunuz.

Başkan,

- Rahatsız olduğunuz belli, diye kesti sözünü, duygularınızı anlıyorum...

Sonra savcıyla savunma avukatına dönmüş, soruları olup olmadığını soruyordu ki, İvan Fyodoroviç bitkin bir sesle,

- İzin verirseniz ben gideyim efendim, dedi, kendimi hiç iyi hissetmiyorum.

Böyle söyleyip, başkanın iznini beklemeden dönüp kapıya yürüdü. Ama dört adım sonra bir şey düşünüyormuş gibi durdu, sessizce gölümsedi, yeniden kürsüye çıktı.

- Sayın başkanım, dedi, "hem ağlarım hem giderim" diyen köylü kızından farkım kalmadı benim... Babası "gitmek istemiyorsan var geri gel kızım" deyiverince "hem ağlarım hem giderim" demiş hani... Ulusumuzun bir özelliğidir bu...

Başkan sert bir tavırla,

- Ne demek istiyorsunuz? diye sordu.

İvan Fyodoroviç bir deste para çıkardı cebinden. Delillerin bulunduğu masayı başıyla göstererek,

- Şu zarfın içinden çıkan... babamın öldürülmesine neden para budur işte, dedi. Nereye koyayım? Bay mübaşir, şunları başkana verir misiniz lütfen.

Mübaşir desteyi alıp mahkeme başkanına verdi. Başkan şaşkın,

- Nasıl elinize geçti bu para? diye sordu. Gerçekten o paraysa tabii...

- Dün Smerdyakov'dan, katilden aldım. İntihar etmeden biraz önce yanındaydım. Babamı ağabeyim değil, o öldürdü. Ben nasıl öldüreceğini öğrettim ona... o da öldürdü. İstemeyen var mıydı babamın ölmesini?..

Başkan elinde olmadan,

- Aklınız başınızda mı sizin? diye sordu.

- Tam olarak... Sizinki, bütün bu yaratıklarınki gibi (dinleyicileri gösterdi) iğrenç bir akıl bu! (Nefretle dişlerini gıcırdattı.) Babamı öldürdüler, şimdi de korkmuş numarası yapıyorlar. Birbirlerini aldatıyorlar. Hepsi yalancısı bunların! Hepsi istiyordu babamın ölmesini. Bir sürüngen ötekini yiyecek... Ortada bir baba katili olmasa kızar, dağılırlardı... Eğlenmeye gelmişler buraya! "Ekmek ve eğlence!" Hoş benim de hatırım sayılır doğrusu... (Birden başını elleri arasına aldı.) Suyunuz var mı, Allah rızası için bir bardak su verin!..

Mübaşir hemen yanına gitti. Alyoşa ayağa fırlayıp "Hastadır o, inanmayın sözlerine, diye bağırdı. Ne söylediğini bilmiyor!" Katerina İvanovna birden ayağa kalkmış, dehşet içinde İvan Fyodoroviç'e bakıyordu. Mitya da doğrulmuş, dudaklarında tuhaf, çarpık bir gülümseme, dikkatle kardeşini dinliyordu. İvan yeniden başladı konuşmaya:

- Heyecanlanmayın hemen, dedi, deli değilim, yalnızca katilim o kadar!

Nedense birden,

- Katilden güzel konuşması beklenemez... diye ekledi.

Tuhaf tuhaf gülmeye başladı. Savcı gizlemediği bir şaşkınlıkla eğilmiş, başkana birşeyler söylüyor, mahkeme üyeleri aralarında heyecanlı heyecanlı fısıldaşıyorlardı. Fetyukoviç kulak kesilmiş, dinliyordu. Salonda çıt yoktu. Başkan birden toparlanmış gibi,

- Tanık, dedi, sözleriniz anlaşılıyor. Burada böyle konuşmanız da olmaz. Kendinize gelin, gerçekten birşeyler biliyorsanız... anlatın. Sayıklamıyorsanız... bu söylediklerinizi neyle kanıtlayabileceksiniz?

- İşin önemli yanı da burası zaten: Tanığım yok. Köpek Smerdyakov öbür dünyadan bir zarf içinde ifadesini yollayacak değil ya size... Hem bir zarf yetmiyor mu? Tanığım yok... Bir tane var ama...

- Kim?

- Kuyrukludur, efendim benim tanığım içtüzüğünüze aykırı düşer! Le diable n'existe point!⁵

Gülmesini birden kesip, bir sır veriyormuş gibi;

- Aldırmayın dedi, iğrenç, önemsiz bir şeytandır... buralarda bir yerdedir şimdi, kesinkes delillerin durduğu masanın altında oturuyordur başka nerede olur ki?.. Bakın, beni dinleyin: "Susmak istemiyorum," dedim ona. Jeolojik devirlerden dem vurdu bana... saçınasapan şeyler! Hadi serbest hırakın artık canavarı... övgüsünü okudu, gönlü rahat! Varsın sarhoş köylü "Vanka Başkente gitti," diye zırlasın dursun. Ben iki saniyelik bir mutluluk için katrilyon kere katrilyon kilometre yol yürümeye razıyım gene de. Benim nasıl bir insan oldu-

5 Şeytan yoktur! (Fransızca).

ğumu bilmiyorsunuz! Ah, ne aptal şeylersiniz! Onun yerine beni tutuklayın hadi! Böyle konuşmamın bir nedeni var elbet... Niçin, niçin her şey böylesine anlamsız...

Gene durgun bakışlarla salonun içinde göz gezdirmeye başladı. Ama salonda bir heyecan baş göstermişti. Alyoşa, İvan ağabeyine doğru atıldı, mübaşir ondan önce yetişmiş, İvan Fyodoroviç'i kolundan tutmuştu.

İvan mübaşirin yüzüne dik dik bakarak,

- Bu da nesi? diye bağırdı.

Sonra adamcağızın omuzlarına yapıştığı gibi yere yuvarladı onu. Ama nöbetçiler yetişti, hemen yakaladılar İvan'ı. Korkunç çığlıklar atmaya başladı. Salondan çıkarlarken de bağırp çağırıyor, anlaşılmaz birşeyler söylüyordu.

Salon karışmıştı. Her şeyi sırasıyla anımsayamıyorum. Ben de heyecanlıydım, olayları izleyemiyordum. Yalnız şu kadarını anımsıyorum: Ortalık yatıştıktan, durum anlaşıldıktan sonra mübaşire çıkıştı başkan. O da tanıgın sağlığının yerinde olduğunu, bir saat önce fenalaştığından doktorun onu gördüğünü, salona girinceye dek pek düzgün konuştuğunu, ifade vermek için tanıgın kendisinin ısrar ettiğini ayrıntılılarıyla anlattı. Gelgelelim, heyecan biraz yatışmıştı ki, yeni bir olay patlak verdi: Katerina İvanovna'ya kriz geldi. Yüksek sesle ağlıyor, ama dışarı çıkmak istemiyor, salonda kalmasına izin verilmesi için yalvarıp yakarıyordu. Birden başkana seslendi:

- Bir şey daha söylemeliyim, şimdi... hemen şimdi!.. Buyurunuz size bir kâğıt, mektup... alın okuyun, çabuk olun, çabuk! (Mitya'yı gösterdi.) Şu canavarın, karşınızda gördüğünüz şu canavarandır bu mektup! Babasını o öldürdü. Nasıl öldüreceğini de mektupta bildiriyor bana! İvan Fyodoroviç hastadır, ne söylediğinin farkında değil! Üç günden beri çok hasta!

Katerina İvanovna kendinden geçmiş, bağırıyordu. Başkana uzattığı mektubu mübaşir aldı. Katerina İvanovna sandalyesine çöküp, elleriyle yüzünü kapadı. Sessiz, sarsıla sarsıla ağlamaya başladı. Dışarı çıkarılmaktan korktuğu için hıçkırıklarını bastırınaya çalışıyordu. Başkana verdiği kâğıt, Mitya'nın "Başkent" meyhanesinde yazdığı, İvan Fyodoroviç'in "çok önemli bir delil" dediği mektuptu. Ne yazık ki mahkeme üyeleri de "çok önemli" kabul ettiler bunu! Bu mektup olmasaydı Mitya belki de mahvolmaz, hiç değilse böylesine ağır bir cezaya çarptırılmazdı! Gene söylüyorum, ayrıntıları izlemek son derece güçtü. Olayları hâlâ bir düzene koyabilmiş değilim kafamın içinde. Başkan yeni delili mahkeme üyelerine, savcıya, savunma avukatına, jüriye göstermiş olacak. Katerina İvanovna'yı yeniden tanık

kürsüsüne çıkardıklarını anımsıyorum yalnızca. Başkanın kibarca “Kendinize geldiniz mi biraz?” sorusuna Katerina İvanovna kararlı,

- Hazırım, ben hazırım! diye karşılık verdi.

Herhangi bir nedenle onu dinlemekten vazgeçeceklerinden hâlâ korkarak ekledi:

- Sorularınızı yanıtlayacak durumdayım.

Mektup üzerine bildiklerini, eline nasıl geçtiğini ayrıntılarıyla anlatmasını rica ettiler.

- Cinayetten bir gün önce aldım mektubu. Bana yollamadan bir gün önce meyhanede yazmış onu. Demek ki cinayeti işlemesine iki gün kala...Bakınız, bir hesap kâğıdına yazılmıştır mektup! (Katerina İvanovna sık sık solumaya başlamıştı.) Nefret ediyordu benden, çünkü bana karşı alçakça davranmış, şu yosmanın peşinden gitmişti... bana üç bin ruble borçlu olması da tuz biber ekmişti bunun üzerine... Evet, bu üç binin üzüntüsünü, alçaklığından çekiyordu. Anlatayım size bu üç bin ruble meselesini, -ama çok rica ederim, yalvarırım dinleyin beni: Babasını öldürmeden üç hafta önce bir sabah bana gelmişti. Paraya çok ihtiyacı olduğunu biliyordum.. şu aşûfteyi kendine çekmek, kaçırmak için para harcadığından da haberdardım. Bana ihanet ettiğini, beni bırakmak istediğini biliyordum. Parayı, sözde Moskova'ya, ablama yollaması için ben verdim ona. Verirken de gözlerinin içine bakarak, parayı “bir aya kadar” istediği zaman yollayabileceğini söyledim. Bakışlarımla ona “beni bırakıp sevgilinle kaçmak için paraya ihtiyacın var; ben veriyorum sana bu parayı, o kadar alçak, bayağı bir insansan al!..” dediğimi anlamamış olamaz. Utandırmak istedim onu, ama sonu ne oldu? Parayı alıp götürdü, aşûftesiyle bir gecede altından girip üstünden çıktı... Ama anlamıştı, her şeyi bildiğimi de, parayı onu denemek için verdiğimi de anlamıştı, inanın anlamıştı. Parayı alacak kadar alçalıp alçalmayacağını denemek istediğimi biliyordu. Gözlerinin içine bakıyordum, o da benim gözlerimin içine bakıyor, her şeyi anlıyordu, her şeyi... gene de aldı, götürdü paramı!

Mitya birden,

- Doğru söylüyorsun Katya! diye bağırdı. Gözlerinin içine baka baka, bunu beni küçük düşürmek için yaptığımı bile bile aldım paramı! Hor görün, küçümseyin bu alçağı, hak ettim çünkü!

Başkan,

- Sanık, diye haykırdı, ağzınızı bir daha açarsanız dışarı attırırım sizi.

Katya sinirli bir telaş içinde sürdürdü konuşmasını:

- Bu para acı çektiriyordu ona, geri vermek istiyordu, evet doğrudur bu, istiyordu, ama şu yosma için gerekliydi ona bu para. Sonra

babasını öldürdü, gene getirip vermedi bana paramı. Onunla köye, yakayı ele verdiği köye gitti. Canına kıydığı babasının paralarını da aşüftesiyle har vurup harman savurdu orada. Babasını öldürmeden iki gün önce de sarhoş kafayla bu mektubu yazmış bana. Görmüş-tüm onu o gün. Bana olan nefretinden yazdı mektubu. Babasını öldürse bile onu hiç kimseye göstermeyeceğime inanıyordu... Yoksa yazmazdı zaten. Öndan öç almaya, onu mahvetmeye kalkışmayacağı- nı biliyordu! Ama okuyun lütfen mektubu, daha dikkatli okuyun. Orada her şeyi, babasını nasıl öldüreceğini, paraların nerede olduğu- nu hep yazıyor. Bakın, dikkat edin lütfen, şöyle bir tümce var: “Şu Ivan gitsin bir...öldüreceğim onu.”

Katerina Ivanovna kin ve nefret dolu bir sesle,

- Nasıl öldüreceğini önceden tasarlamış demektir bu, diye ekledi.

Meşum mektubu birçok kez okuduğu, noktası virgülüne kadar ezberlediği belliydi.

- Sarhoş olmasaydı, yazmazdı bana bu mektubu diye ekledi. Ama kabul edin ki her şey olduğu gibi önceden anlatılmıştır orada.

Kendinden geçmiş gibi yüksek sesle konuşuyordu. Bir aydan beri ölkeden titreyerek “Duruşmada okusam mı bu mektubu?” diye dü- şündüğü, okursa neler olabileceğini tahmin ettiği halde, şimdi hiçbir şeyi umursadığı yoktu. Uçurumdan aşağı koyvermişti kendini sanki. Anımsıyorum, hemen orada kâtip yüksek sesle okudu mektubu. Ol- dukça etkili oldu bu. Mitya’ya, mektubu kendisinin yazıp yazmadığı- nı kabul edip etmediği soruldu. Mitya,

- Ben yazdım, ben yazdım! diye bağırdı. Sarhoş olınsaydım yaz- mazdım!.. Birbirimizden nefret edecek çok şeyimiz vardı Katya, ama yemin ederim ki, bir yandan nefret ediyor, bir yandan da seviyordum seni. Ama sen beni sevmiyordun!

Kollarını umutsuzluk içinde kavuşturup, sandalyesine çöktü. Sav- cıyla savunma avukatı birbirini çürütmeye çalışan sorular sormaya başladılar. En çok üzerinde durdukları konu, Katerina Ivanovna’nın biraz önce bu önemli delili niçin sakladığı, sanığın lehinde ifade ver- diğiydi. Katya aklını yitirmiş gibi,

- Evet, evet! diye haykırdı. Demin yalan söyledim. Gururunu, vic- danımı bir yana iterek yalan söyledim, ama demin kurtarmak istiyor- dum onu. Çünkü benden nefret ediyordu. Küçümsüyordu beni. Ah, öylesine küçük görüyordu ki! Her zaman, o para için ayaklarına ka- pandığım andan beri küçük görüyordu beni. Gözümden kaçmıyordu bu. Ayaklarına kapandığımda farkına varmıştım, ama uzun süre ina- namadım buna. Bakışlarında hep şöyle bir anlam vardı: “Ne dersen de, o akşam ayağıma gelen sen değil misin!” Ah, anlamıyordu, o ak-

şam ona koşmamın asıl nedenini bilmiyordu. Yalnızca kötü şeyler umdu benden! Herkesi kendi gibi sanıyordu. (Katya nefretle dişlerini gıcırdattı.) Zengin olduğum için evlenmek istedi benimle, evet, evet! Her zaman kuşkulanmışımdır bundan zaten. Ah, bir canavardır o! Para istemek için ayağına gittim diye ömrümün sonuna dek karşısında utancımдан titreyeceğimi sanıyordu. Bu ayıbım yüzünden beni hor görmeye hakkı olduğu inancındaydı... Benimle evlenmek istemesinin nedeni budur işte! Evet, evet! Sevgimle, içimdeki sonsuz sevgiyle yenmeye çalıştım onu. Bana ihanetini bile bağışlamak istedim. Ama hiçbir şeyi, hiçbir şeyi anlamadı. Bir şey anlayabilecek insan mıdır zaten! Canavardır o, canavar! Bu mektubu, yazdığının ertesi gününü getirdiler bana. Oysa o sabah bütün suçlarını, ihanetini bile bağışlamayı düşünüyordun!

Başkanla savcı yatıştırdılar onu. Genç kızın öfkesinden yararlanarak onu böylesine itiraflara zorladıkları için malıcup bile olduklarını sanıyorum. Ona şöyle söylediklerini duydum, anımsıyorum bunu: “Durumunuzu anlıyoruz, biz de insanız” v.b... ama gene de konuşuyorlardı zavallıyı. Sonunda çok açık, anlaşılır bir dille -insan, sinirleri pek gerginken bazen böyle güzel konuşur- Ivan Fyodoroviç’in bir aydır “canavarı, katili” kurtarmak için aklını yitirecek duruma nasıl geldiğini anlattı. Yüksek sesle,

- Kendini paralıyordu, diye sürdürdü anlatmasını. Babasını onun da sevmediğini, belki ölmesini bile istediğini söyleyerek ağabeyinin suçunu gözümde hafifletmeye çalışıyordu. Ah, çok iyi bir insandır o! İyiliği yüzünden kendi kendini mahvetti! Her şeyini açıyordu bana. Her gün gelip, tek dostu sayıp içini bana döküyordu. (Katerina İvanovna’nın gözleri parladı birden, meydan okur bir tavır takındı.) Onun tek dostu olmaktan gurur duyarın! İki kez gitti Smerdyakov’a. Bir gün şöyle söyledi bana: Katil ağabeyi değil de Smerdyakov ise -nedense katilin Smerdyakov olduğuna inananlar vardı kentte çünkü-, o da suçlu sayılırmış. Çünkü babasını sevmediğini biliyormuş Smerdyakov. Onun öldürülmesini istediğini düşünmüş olabilirmiş. O zaman çıkarıp bu mektubu gösterdim ona. Katilin ağabeyi olduğuna kesinlikle inandı. Ama bu onu büsbütün yıktı. Öz kardeşinin baba katili olması pek ağır gelmişti ona! Bunun onu hasta ettiğinin bir haftadır farkındayım. Son günlerde bize geldiğinde oturduğu yerde sayıklıyordu. Aklını yavaş yavaş yitirdiği kaçmıyordu gözümünden. Yürürken de kendi kendine konuşuyordu. Sokakta birşeyler mırıldanarak yürüdüğünü görenler bile var. Konuk doktor dileğimi kabul etti; önceki gün muayene etti onu. Hummaya yakalanmasının yakın olduğunu söyledi.. hep onun, şu canavarın yüzünden! Dün de Smerdyakov’un intihar et-

tiğini öğrendi. Bu öyle sarstı onu ki, aklını yitirdi... hep şu canavarın yüzünden oldu bunlar! Onu kurtarmak isterken mahvoldu!

İnsan ömründe bir kez -öleceğini anladığı anda, sözgelimi idam sehпасına çıkarken- böyle konuşabilir, içini dökebilir. Ne var ki Katya gerçek kimliğini bulmuştu artık. Babasını kurtarmak için bir zamanlar hiç düşünmeden genç ahlak düşmanının evine koşan Katya'ydı bu. Demin, Mitya'yı bekleyen felaketi biraz olsun hafifletmek için onun "soylu davranışını" anlatarak genç kızkılık gururunu, her şeyini hiçe sayan mağrur, ağırbaşlı Katya'ydı... Şimdi de her şeyini hiçe sayıyor, feda ediyordu, ama başka birisi için... bu başka birisinin onun için ne denli değerli olduğunu belki de yeni anlıyordu! İvan'ın verdiği ifadeyle kendi kendini mahvettiğinden, katilin ağabeyi değil o olduğundan korktuğu için feda ediyordu kendini; İvan'ı, gururunu kurtarmak için! Öte yandan, ürkütücü bir durum vardı ortada: Mitya'ya olan duygularından söz ederken yalan mı söylemişti? Önemli olan buydu işte. Hayır, hayır, Mitya'nın onu, ayaklarına kapandığı için küçümsediği yalan değildi! Onu tâ baştan beri seven temiz yürekli Mitya'nın, ilk karşılaşmalarından bu yana onunla alay ettiğine, onu küçümsediğine kesinlikle inanıyordu Katya. Sırf gururundan sevgiyle bağlanmıştı ona. Yaralanmış gururunun doğurduğu tedirgin, tutku dolu, sevgiden çok öç alma duygusuna benzeyen bir sevgiydi bu. Bu duygu zamanla gerçek bir sevgiye dönüşürdü belki, -Katya'nın istediği de buydu belki- ama Mitya ihanetiyle ruhunu tâ derinden incitmişti. Ruhu bağışlamıştı bu ihaneti... Öç alma zamanı birdenbire gelip çatmış, gururu incinen kadının içinde uzun zamandan beri biriken zehir gene öyle birdenbire dışa vurmuştu. Mitya'yı mahvettiği kadar da kendini mahvetmişti! İçini dökünce heyecanı geçmiş, utanç duygusu kendini göstermişti kuşkusuz. Gene bir sinir krizi geldi ona, hıçkırığa hıçkırığa ağlayarak sandalyeye çöktü. Dışarı çıkarıldılar onu. Katerina İvanovna'ya götürürlerken Gruşenka bir çığlık atarak Mitya'ya doğru koştu. Bu öylesine birdenbire olmuştu ki, tutamadılar bile onu.

- Mitya! .. diye haykırdı, yılanın mahvetti seni!

Başkana döndü, öfkeden zangır zangır titreyerek bağırdı:

- Ne mal olduğunu gördünüz işte!

Başkanın bir işaretiyle kolundan tutup kapıya doğru götürüyorlardı onu. Ama o karşı koyuyor, Mitya'ya doğru atılıyordu. Mitya da bağıarak ona doğru atıldı. Yatıştırdılar onları.

Evet, seyre gelen kentli bayanlarımızın keyiflerine diyecek yoktu sanırım. Oldukça zengin bir gösteriydi bu. Sonra Moskovalı doktorun kürsüye çıktığını anımsıyorum. Galiba daha önce başkan, müba-

şiri ona yollamış, İvan Fyodoroviç'le ilgilenmesini istemişti. Doktor, hastanın tehlikeli bir humma nöbetine yakalandığını, hemen götürülmesinin gerektiğini söyledi. Savcıyla savunma avukatının sorularına, hastanın önceki gün kendisine gelip görüldüğü, durumunun kötü olduğunu söylediği halde tedavi olmak istemediği karşılığını verdi. "Akli durumu iyice bozulmuştu. Hayal gördüğünü, çoktan ölmüş kimselerle sokakta karşılaştığını, bir şeytanın her gece ona konuk geldiğini söylüyordu." Ünlü doktor sözlerini bitirdikten sonra indi kürsüden. Katerina İvanovna'nın başkana sunduğu mektubu delillerin yanına koydular. Durum incelendikten sonra duruşmanın devamına, beklenmedik iki ifadenin (Katerina İvanovna ile İvan Fyodoroviç'inki) dosyaya geçirilmesine karar verildi.

Ama duruşmanın devamını anlatmayacağım artık. Zaten öteki tanıklar da birtakım küçük değişikliklerle hep aynı şeyleri söylediler: Gene söylüyorum, şimdi vereceğim savcının iddianamesinde bunların hepsi yer almıştır. Herkes heyecanlı, son olayın etkisi altında elektriğe kapılmış gibiydi. Sabırsızlıkla sonucu, tarafların konuşmasını, kararı bekliyorlardı. Katerina İvanovna'nın tanıklığı Fetyukoviç'in durumunu sarsmıştı. Oysa savcı kendini zafere iyice yaklaşmış hissediyordu. Tanıkların dinlenmesi bittikten sonra, duruşmaya bir saat ara verildi. Sonunda başkan duruşmayı yeniden açtı. Savcımız İppolit Kirilloviç iddianamesini okumaya başladığı zaman akşamın tam sekiziydi.

6

SAVCININ KONUŞMASI. TAHLİLLER

İppolit Kirilloviç iddianamesini sinirli bir ürperti içinde, alnında, şakaklarında soğuk ter taneleri, kâh üşüyerek, kâh sıcaktan bunalarak okumaya başladı. Sonra kendisi söylüyordu bunu. Bu konuşmasını chef d'oeuvre'si,⁶ hayatının chef d'oeuvre'si, "bülbülün son şarkısı" olarak görüyordu. Gerçekten de dokuz ay sonra yakalandığı veremden öldü. Kendini, ölümünün yakın olduğunu sezip son şarkısını söyleyen bülbüle benzetmekte haklıymış meğer. Bu konuşmasında varını yoğunu ortaya koymuştu. Toplumsal konulara, "sakıncalı" sorunlara da ilgisiz olmadığı anlaşılıyordu: Sanığın suçlu olduğuna yürekten inanıyordu. Görevi olduğu için suçlamıyordu onu yalnızca. "Öç almaya" çağırırken, içi, "toplumu korumak" isteğiyle gerçekten titriyordu. İppolit Kirilloviç'ten hoşlanmayan kadınlarımız bile onun

bu konuşmasının aşırı derecede etkili olduğunu kabul etmişlerdi. Çatlak, sık sık kopuveren bir sesle başladı, ama az sonra güçlendi sesi, bütün salonu doldurdu, konuşmasının sonuna dek de bu gücünü yitirmedi. Konuşmasını bitirdiğine kendi de bitmişti.

“Sayın jüri üyeleri, diye başladı, davamız bütün Rusya’da günün konusudur. Oysa şaşılacak, dehşete düşülecek ne yanı var bu cinayetin? Hele bizim toplumumuz için? Öyle ya, bu çeşit olaylara alışık insanlarız bizler! Acınacak yanımız da bu çeşit olayların bizleri artık dehşete düşürmemeleridir zaten! İşte şu ya da bu kimsenin yaptığı bir canavarlıktan değil, önce bu alışkanlığımızdan dehşete düşmeliyiz. Bu ilgisizliğimizin, yarının birçok düzensizliğini haber veren kötü olaylara gösterdiğimiz bu yumuşaklığımızın nedenlerini nerede aramalıyız! Ahlaksızlığımızda mı, henüz çok genç olduğu halde böylesine çabuk ihtiyarlayan toplumumuzun akıl ve mantığının yok olmasında mı? Ahlakımızın temelden sarsılmasında mı, yoksa kökten ahlaksız olmamızda mı? Bu sorulara yanıt bulmaya çalışmayacağım burada. Hepsi birbirinden acı olan bu sorulardan her yurttaşın, payına düşen acıyı tatması zorunludur. Üzerindeki ürkekliği henüz atamamış olan emekleme çağındaki basınımızın topluma önemli yararları dokunduğunu kabul etmek yerinde olur. Çünkü sayfalarında herkese -yalnızca, günümüz yönetiminin bize armağan ettiği halka açık mahkeme salonlarını dolduranlara değil, herkese- sunduğu başıbozukluğun, ahlak düşkünlüğünün sonucu korkunç şeyleri ayrıntılarıyla hiçbir zaman öğrenemedik o olmasaydı. Her gün neler okuyoruz? Davamızın konusu cinayet sönük kalır yanlarında! Ama önemli olan, ağır ceza davalarımızın içimize işlemiş, alt edilmesi güç, genel bir illete tanıklık etmesidir. Kibar çevreden mesleğe, yaşamaya yeni başlamış, genç, yakışıklı bir subay, ona büyük iyiliği dokunmuş küçük bir memuru ve hizmetçisini, borç senetini geri almak, adamcağızın son parasını da çalmak için hiç acımadan alçakça, sinsice kesiyor: “Sosyetedeki eğlencelerim, yükselmem için paraya ihtiyacım vardı.” Kurbanlarının başlarının altına birer yastık koyduktan sonra çıkıp gidiyor... Göğsü madalya dolu bir genç kahraman komutanının, velinimetinin annesini şosede boğazlıyor. Arkadaşlarını suça kışkırtırken de şöyle söylüyor: “Öz evladı gibi sever beni, ne dersem yapacaktır; hiç kuşkulanmayacak.” Tatalım ki canavar ruhlu bir insandır bu. Ama günümüzde yalnız onun canavar ruhlu olduğunu sanmıyorum. Bir başkası aynı şeyi yapmayı düşünüyor, ama yapamıyor; bence o da aynı derecede bir ahlaksız, alçaktır. Yalnız kaldığında kendi kendine şöyle savunuyor belki de: “Onur dedikleri şey nedir ki? Cinayetin kötü olduğu bir kör inanç değil de nedir?” Bu sözleri-

min yersiz, benimse hasta, çılgın bir insan olduğumu, yalan söylediğimi, iftira ettiğimi, saçmaladığımı, abarttığımı haykıranlar çıkacaktır belki. Olsun varsın... Önce ben sevineceğim buna! Ah, inanmayın bana, bir çılgın belleyin beni, ama gene de unutmayın bu söylediklerimi. Çünkü sözlerimin onda, hatta yirmide biri gerçekse gene korkunçtur bu! Aramızdan ne çok gencin intihar ettiğine bakınız baylar: Canlarına, “O yanda ne var acaba?” gibi Hamletvari şeyler düşünerek kıymıyorlar! Umursadıkları bile yok bunu... sanki öte dünyada neler olacağı sorunu çoktan çözümlenmiş de rafa kaldırılmış. Nihayet, ahlak bozukluğumuza, şehvet düşkünlüklerimize bakın bir. Davamızın bahtsız kahramanı Fyodor Pavloviç çoğunun yanında bir çocuk gibi suçsuz kalır. Zaten hepimiz tanıyorduk onu, “aramızda yaşıyordu...” Belki bir gün gelir, Avrupalı ve bizim düşünürler yurdumuzdaki bu cinayet salgınının psikolojik incelemesine girerler. Çünkü üzerinde durulmaya değer bir konudur bu. Ama sözünü ettiğim inceleme gelecekte olacak. İçinde bulunduğumuz kargaşalık daha bir geri plana çekildiği zaman... çünkü o zaman bu salgın üzerinde şimdi olduğundan, olabileceğinden daha akıllıca, hakça hüküm verilebilecek. Şimdi bizler ya dehşete kapılır, ya da kapılmış numarası yaparız, oysa aslında, ahlaksız tembelliğimizi kıpırdatan, olağanüstü, güçlü bir haz duyarız bundan, ya da küçük çocuklar gibi kolumuzu sallayarak kovmaya çalışırız kötü hayalleri. Biraz sonra her şeyi unutup oyuna, eğlenceye dalmak için başımızı yastığın altına sokar, gitmelerini bekleriz. Ama bir gün bizim de aklımızı başımıza toplamamız; kendimize, toplumumuza bir göz atmamız, sağduyunun gösterdiği yoldan gitmemiz gerekecek. Geçen devrin büyük yazarı en büyük yapıtında* Rusya’yı bilinmeyen bir hedefe doludizgin giden bir troykaya benzeterek şöyle diyor: “Ey troyka, kuş gibi uçan troyka, kim icat etti seni acaba?” Peşinden, gurur dolu bir heyecanla, uçarcasına giden troykanın yolundan bütün ulusların saygıyla çekildiklerini ekliyor. Evet baylar, yol veriyorlar ya, ha saygıyla vermişler ha saygısızca... önemli mi bu? Bence, büyük yazar bu “saygıyla” sözcüğünü ya çocuksu bir heyecan içinde ya da sansürden çekindiği için koymuştur buraya. Çünkü troykaya onun kahramanları Sabakeveyeviç’i, Nozdrev’i, Çiçikov’u koşsalar, arabacı yerine kimi oturtursan oturt hayır gelmez o troykadan! Hem bunlar eski zaman atları, günümüzdekilerle boy ölçüşemezler! Şimdikiler daha safkandır...”

İppolit Kirilloviç’in konuşması burada alkış sesleriyle kesildi. Rus troykasındaki liberalizm hoşla gitmişti. Doğrusu, birkaç kişiydi alkış-

(*) Gogol’ün “Ölü Canlar”ından söz ediliyor - ç.n.

layan. Öyle ki, başkan dinleyicilere “salonu boşaltmak”la gözdağı vermeyi bile gerekli görmedi. Yalnızca alkışlayanlardan yana sert sert baktı. Ama İppolit Kirilloviç’i coşturmuştu bu: O güne dek hiç alkışlanmamıştı! Yıllardır adamcağıza kulak veren olmamışken, birden bütün Rusya’nın ilgileneceği bir konuşma yapmak fırsatı geçmişti eline!

“Acı ünü yurdun her yerinde duyulan Karamazov ailesinin özelliği nedir? diye sürdürdü konuşmasını. Belki de fazla büyütüyorum, ama öyle sanıyorum ki, bu ailede günümüz aydın çevresinin ortak yanlarından birkaçı göze çarpmaktadır. Ama mikroskopik denecek kadar küçüktür bu yanlar. Güneşin bir su damlacığında parlaması gibi bir şey.. ama gene de birtakım ortak yan var sayılır. Hayata böylesine acıklı bir biçimde veda eden zavallı, yolunu sapıtmış ihtiyarı, “ailenin babasını” alalını ele. Doğuştan bir kişizadedir. Beş parasız atılmıştır hayata, onun bunun sofrasında doyurmuştur karnını: Beklemediği anda hesapta olmayan bir evlenmeyle küçük bir servete kavuşmuştur. Eski silik hilebaz, oldukça zeki yaltakçı soytarı hatırı sayılır bir faizci olmuştur. Yıllar geçtikçe, yani serveti büyüdükçe kendine güveni de artmıştır. Aşağılık duygusu, yaltakçılığı kaybolmuş, yerini alaycı, arsız bir ahlaksızlık, şehvet düşkünlüğü almıştır. Duygusal yanı hiç yoktur, yaşam tutkusuyorsa sınırsız... Sonunda öyle olmuştur ki, hayatta şehvetin verdiği hazdan başka bir haz tanımamaya başlamış, çocuklarına da aynı duyguları aşılamıştır. Babalık görevlerini umursamamıştır. Onlarla alay etmiş, evin arka avlusuna salmıştır. Evden uzaklaştırılmalarına da sevinmiştir. Sonra büsbütün unutmıştır onları. İhtiyarın felsefesi şudur: A prés moi le déluge.⁷ Bir insan olarak bambaşkadır düşünceleri. Topluma düşmanmış gibi uzaktır ondan: “Varsın bütün dünya batsın, ben rahat olayım da...” Keyfi de yerindedir. Daha yirmi, otuz yıl yaşamak tutkusuyla yanar içi. Öz oğlunun hakkını yiyor, onun parasıyla, annesinden ona kalmış, üzerine yatmak istediği parasıyla sevgilisini, öz oğlunun sevgilisini elinden almaya çalışıyor. Hayır, sanığın savunmasını Petersburg’tan gelen değerli avukata bırakmayacağım. Ben de söyleyeceğim gerçeği. Sanığın yüreğini dolduran haklı nefreti ben de anlıyorum. Ama birakalım artık ihtiyarı. Cezasını çekti zaten. Yalnız şunu unutmayalım ki, bir baba, çağımızın babalarından biriydi o. Çağımızın çoğu babalarından biri olduğunu söylersem topluma hakaret etmiş sayılır mıyım acaba? Ne yazık ki günümüzün babalarının çoğu ondan farksızdır. Ama daha iyi terbiye gördükleri, eğitildikleri için böylesine utanmaz olamazlar. Oysa aslında hepsi aynı dünya görüşünün, felsefesinin insanları-

7 Benden sonra tufan.

dır. Varsın kötümser bellesinler beni. Umurumda değil. Sözleştik ya, bağışlayacaksınız beni. Baştan pazarlık yapalım: İnanmayın bana, sözlerime inanmayın, ben anlatayım, siz inanmayın. Ama bırakın söyleyeyim söyleyeceklerimi; gene de sözlerimden bazılarını unutmayın. Şimdi bu babanın çocuklarına bakalım: Birisi karşımızda, sanık sandalyesinde oturuyor, ondan ileride söz edeceğim. Ötekilerden de kısaca söz etmek istiyorum. Büyüğü yüksekokulu bitirmiş, kafası çalışan, ama hiçbir şeye inanmayan, tıpkı babası gibi birçok şeyi inkâr eden bir gençtir. Düşüncelerinden hepimizin haberi var. Toplumumuza seve seve alınmıştı. Düşüncelerini sakladığı da yoktu. Bundan cesaret alıp, Karamazov ailesinin bir üyesi olarak onun üzerine açık konuşacağım. Dün gece kentin kenar mahallelerinden birinde bu davayla yakından ilgili bir deli; Fyodor Pavloviç'in eski uşağı, belki de yasadışı oğlu Smerdyakov intihar etti. Önsoruşturınada bu genç Karamazov'un, -İvan Fyodoroviç'in- onu inkârcılığıyla nasıl dehşete düşürdüğünü hıçkırığa hıçkırığa ağlayarak anlatmıştı bana. "Her şey serbesttir, diyor; insan istediğini yapar... bunu kafamın içine sokmaya çalışıyordu hep." Zavallı bu düşüncesinin baskısı altında aklını iyice oynatmış olmalı. Kuşkusuz ruhsal durumunun bozukluğu, sara nöbeti, yaşadığı evdeki korkunç felaket de etkili olmuştu burada. Ama bu deli, ondan çok daha akıllı, görüşü kuvvetli bir insanın ağzından çıkabilecek pek ilgi çekici bir şey söyledi bana -ondan söz etmemin nedeni de budur zaten.- Şöyle dedi: "Evlatları içinde Fyodor Pavloviç'e karakter bakımından en çok benzeyen İvan Fyodoroviç'tir!" Yersiz saydığım için, başladığımı ruh tahlilini Smerdyakov'un bu sözleriyle kesiyorum. Bu konuda başka bir şey söylemek, genç bir insanın yarınından kötü haberler vermek istemiyorum. Bu gencin yüreğinde gerçeğin henüz yaşadığını; düşünce yoluyla olmaktan çok doğuştan kazanılmış inançsızlığının, ahlak düşkünlüğünün aileye bağlılık duygularını henüz yok etmediğini demin burada, bu salonda hepimiz gördük. Bir oğlu daha var ihtiyarın. Daha körpecik, dürüst, alçakgönüllü. Karamsar, kendine zararlı düşüncelere kaptırmış ağabeyinin tersine, "halkçılık ilkelerine," ya da düşünür aydınlarımızın bazı kuramlarında bu cıfcaflı sözcükle anlatmak istedikleri şeye kendini verme yollarını arayan bir delikanlıdır bu. Manastıra girmiştir. Az kaldı rahipliği kabul edecekti orada. Öyle sanıyorum ki, toplumumuzda birçok kimsenin ahlaksızlıktan, onun kötü sonuçlarından korkup bütün suçu yanlışlıkla Avrupa uygarlığına yükleyerek, -hayaletten korkup kendilerini annelerinin koynuna atan, onun kuru göğsünde uyumak, sırf onları ürküten hayaleti görmemek için ömürlerinin sonuna dek uyumak isteyen çocuklar gibi- kendilerini, onların

deyimiyle “anayurdun bağrına” attığı gibi Aleksey Karamazov’da da farkına varmadan, pek erken gelişmiştir bu ürkek umutsuzluk. Ben kendi adıma bu iyi yürekli, zeki delikanlıya en iyi dileklerimi sunarım. Genç, temiz ruhunun, halka yönelişinin zamanla -sık sık görüldüğü gibi- ruhsal yönden karamsar bir mistisizme, halkçılık yönünden de körükörüne bir milliyetçiliğe dönüşmemesini dilerim. Çünkü bu ikisi, ulus için, ağabeyinin acı çekmesine neden olan yanlış yoldaki bir Avrupalılıktan çok daha tehlikelidir.”

Milliyetçilikle mistisizm de birkaç alkış topladı. İppolit Kirilloviç’in iyice coştuguu belliydi, çünkü davayla ilgisi yoktu söylediklerinin. Üstelik, anlaşılır bir dille de konuşmuyordu. Sonraları kentte, onun İvan Fyodoroviç’ten söz ederken duygularının etkisi altında kaldığını, çünkü İvan’ın onu toplantılarda tartışırken birkaç kez gülünç duruma düşürdüğünü, onun da şimdi bunların öcünü almaya çalıştığını söylüyorlardı. Ama bu söylentilerin ne derece doğru olduklarını bilmiyorum. Zaten bütün bunlar girişti. Biraz sonra konuya daha yakından değindi.

“Bu zamane babasının üçüncü oğluna gelelim şimdi, diye sürdürdü konuşmasını. Karşımızda, sanık sandalyesinde oturuyor. Kahramanları, yaşantısı, marifetleri de karşımızdadır. Zamanı gelince hepsi bir bir serildi gözlerimizin önüne. “Avrupalı” ve “halkçı” kardeşlerinin tam tersine, gerçek Rusya’yı -tamamını değil elbette, böyle bir felaketten Tanrı korusun bizi! -evet gerçek Rusya’yı temsil etmektedir. Ama “Rusya’cığımızın” lıoş kokusu vardır burada. Gerçek Rustur o; iyiyle kötünün insanı şaşırtacak bir karışımı... Kültürden yanadır, Schiller’i sever, ama meyhaneden çıkmaz gene de. Sarhoş arkadaşlarının sakallarını yolar... İyi olmaya razıdır, ama keyfi istediği zaman... Sonra, yüce ülkülere de bağlıdır, ama bir şartla: Hiç zahmetsiz erişilen ülküler olmalıdır bunlar, gökten önüne düşmelidirler. En önemlisi de onlar için hiçbir ücretin gerekmemesidir... Ücret ödemeyi sevmeyiz, ama almaya bayılır. Her şeyde böyledir bu. Hayatın bütün hazlarını verin ona (evet, hepsini birden, daha azına razı olmaz), tutkularına engel olmayın, iyi insan olabileceğini o zaman kanıtlayacaktır size. Paraya düşkün değildir, evet hiç düşkünlüğü yoktur paraya. Ama gene de para verin ona siz, elinizden geldiğince çok verin, o zaman parayı, değersiz maden parçalarını bir gecelik çılgın bir “âlem”de nasıl sağa sola savuracağını görürsünüz. Vermezseniz, ihtiyacı olanı nasıl bulacağını da gösterir size... Ama bundan sonra söz edeceğiz, sırayı bozmayalım. Her şeyden önce -saygıdeğer doktorumuzun dediği gibi!- “arka avluya atılmış, yalınayak,” zavallı bir çocuk var karşımda! Gene söylüyorum, sanığı elimden geldiğince ben

de savunacağım! Suçlayıcısı olduğum kadar savunucusuyum da onun! Hepimiz insanız, kişinin karakterinde çocukluk devresinin, aile yuvasının ne denli önemli bir yeri olduğunu biliriz. Çocuk büyüyor, bir delikanlı, genç bir subay oluyor. Hızlı yaşaması, bir arkadaşını düelloya çağırması yüzünden, sınırları uzun Rusya'mızın uzak bir sınır kentine sürüyorlar onu. Orada görevini sürdürürken sefahatten de geri kalmıyor. Bu işler para ister elbette... Paraya, çok paraya ihtiyacı oluyor. Uzun tartışmalardan sonra babasıyla altı bin rubleye uzlaşıyorlar. Bu parayı yolluyor ona babası. Dikkatinizi çekerim, babasından başka para istemeyeceğini, bu altı bin rubleyle aralarındaki anlaşmazlığın sona erdiğini bildiren bir de senet yolluyor ona. Bu delil de elimizdedir. Bu sırada genç, soylu, aydın bir kızla karşılaşiyor. Ah, bu karşılaşmayı ayrıntılarıyla anlatmayacağım. Demin dinlediniz hepsini. 'Onur, kendini feda etme vardır burada... başka bir şey söylemiyorum. Düşüncesiz, sefiş, ama gerçek soyluluğun, yüceliğin karşısında eğilen genci pek cana yakın bulduk hepimiz. Gelgelelim, hemen arkasından madalyonun öte yanı gösteriverdi kendini. Ama bunun niçin böyle olduğu üzerinde tahmin yürütmeyeceğim gene, tahlillerden de kaçınacağım. Böyle olması için nedenler vardı kuşkusuz. Nişanlısı, uzun zamandan seri sakladığı nefret gözyaşları arasında belki ihtiyatsız, taşkın, ama gene de soylu, örnek davranışı yüzünden onu en önce sanığın küçümsediğini anlattı bize. Önce, yarın evleneceği erkeğin dudaklarında görmüştü o korkunç, alaylı gülümsemeyi. Oysa genç kız yalnız buna, evleneceği erkeğin onunla alay etmesine dayanamazdı. Erkeğinin ona ihanet ettiğini bile bile (sanık, genç kızın onun her şeyine, ihanet etmesine bile katlanmak zorunda olduğuna inanarak ihanet etmiştir nişanlısına), evet bunu bile bile üç bin ruble verdi ona. Verirken de bunun, ihanetine bir karşılık olduğunu belli etti. Bakışlarıyla "bu parayı alacak kadar alçalacak mısın bakalım?" diye sordu. Sanık, genç kızın gözlerinin içine bakarak kafasından geçenleri anlamış (anladığını demin itiraf etti), üç bin rubleyi gene de alıp, yeni sevgilisiyle iki günde yemiştir. Neye inanacağız şimdi? Elindeki son parasını soylu bir coşkunluk içinde genç kıza uzatan, sonra da onu, önünde eğilerek yolcu eden gencin masalına mı, yoksa madalyonun böylesine iğrenç olan öteki yanına mı? Gerçek çoğu zaman iki zıt şeyin ortasındadır. Ama burada böyle değildir durum. Akla en yatkını, birincisinde içtenlikle soylu davranmış, ikincisinde de gene içtenlikle alçalmıştı. Niçin? Çünkü sınır tanımayan bir yaratılışı vardır, çünkü bir Karamazov'tur, sözü buraya getireceğim zaten, çünkü benliğinde birbirine zıt iki şeyi aynı anda saklayabilecek, iki sonsuzluğu da aynı anda görebilecek -başınızın üstün-

deki yüce ülküler boşluğuyla, ayağınızın altındaki en iğrenç alçaklıklar boşluğunu- bir insandır. Karainazov'lar ailesini yakından inceleyen genç gözleinci bay Rakitin'in şu parlak düşüncesini anımsayınız: "Bu çılgınlar için soylu duygular kadar aşağılık, çirkin duygular da gereklidir." Çok doğrudur bu: İyiyle kötünün birbirine karışması son derece önemlidir onlar için. Aynı anda iki sonsuzluk... evet baylar, iki sonsuzluk. Bu olmazsa ınutsuzdur onlar, aradıklarını bulamamışlardır. Sınırsız, anayurdunuz gibi uçsuz bucaksız bir yaratılışları vardır. Her şeyi sindirirler içlerine, benimserler! Sayın jüri üyeleri, söz üç bin rubleye gelmişken, daha sonra anlatmam gereken bir şeyden şimdi söz edeceğim. Düşünün bir kez, böyle bir insan böylesine çirkin, yüz kızartıcı bir durumda elde ettiği üç bin rublenin yarısını ayırıp bir beze diyor, boynuna asıyor. Paraya çok ihtiyacı olduğu halde bir ay dokunmuyor bu bin beş yüz rubleye!.. olacak şey mi bu? Ne meyhanelerdeki içki âlemlerinde, ne de sevgilisini rakibinden, öz babasından kaçırmak için ihtiyacı olan parayı bulmak amacıyla köye, bilmem kimden para dilenmeye gittiğinde dokunuyor koynundaki paraya... Oysa gözdesini öylesine çekindiği ihtiyarın ayartması olasılığını düşünerek bu "muska"yı açması, sevgilisinin yanından ayrılmasının, onu alıp uzaklara kaçırmak için "Seninim" denmesini beklernesine gerekirdi. Ama koynundaki kutsal şeye dokunmadı. Nedeni neydi bunun? Birinci neden: Söylediğimiz gibi, "Seninim, istediğin yere götür beni," denmesini bekliyordu. Ne var ki, bu birinci neden sanığın sözleriyle ikincisine oranla önemini yitirmiştir. Bu parayı şimdiye dek taşıyor üzerinde, "alçağın, ama hırsız değilim"; çünkü istediği an nişanlısına gider, ondan alçakça aldığı paranın yarısını koyabilir önüne. Şöyle diyebilir: "Görüyorsun ya paranın yarısını yedim, bununla zayıf, ahlaksız, istersen alçak (sanığın kendi ifadesidir bu) olduğumu gösterdim. Ama kabul et ki, alçak bile olsam, bir hırsız değilim. Çünkü hırsız olsaydım paranın yemediğim yarısını da getirmezdin sana, öteki yarısı gibi kendime alırdım." İnsanı şaşırtan bir mantık! Bu kudurmuş, ama üç bin rubleyi öylesine yüz kızartıcı bir durumda geri çeviremeyecek kadar güçsüz insan birdenbire kaya gibi bir iradeye sahip oluyor, boynundaki bin beş yüz rubleye dokunmuyor! Karşınızdaki sanıktan böyle bir irade gücü bekleyebilir misiniz? Parayı gerçekten, beze dikip boynuna asmış olsa bile, böyle bir durumda gerçek Dmitri Karamazov'un nasıl davranacağını anlatacağım size. Paraya ihtiyaç duyar duymaz -üç bin rublenin yarısını birlikte yediği yeni sevgilisinin gözüne girmek için ona **bir** şey alması gerekebilirdi- "muska"yı söker, içinden gerekli olan parayı alırdı. Önce yüz ruble alırdı belki, çünkü niçin ille de yarısını ayıra-

caktı paranın, bin dört yüz ruble de pekâlâ yeterdi. Durumda da önemli bir değişiklik olmazdı o zaman: “Alçağım, ama hırsız değilim, çünkü bin dört yüz rubleni geri getirdim sana, hırsız olsaydım hiç getirmezdim.” İki gün sonra başka bir yüzlük alırdı, üçüncü, dördüncü v.b. izlerdi bunu. Ayın sonunda da sonuncudan bir önceki yüzlüğü alırdı: Bari yüz ruble götüreyim, o zaman da aynı şeyi söyleyebilirim nasıl olsa: “Alçağım, ama hırsız değilim, iki bin dokuz yüz rubleyi yedim, yüz rubleni gene de geri veriyorum sana, hırsız olsaydım onu da yerdim.” Nihayet bu sondan bir önceki yüzlüğü de yele verdikten sonra sonuncuya bakarak şöyle düşünürdü: “Yüz rubleyi geri vermeye değmez, onu da yiyeyim de tam olsun!” Bizim bildiğimiz gerçek Dmitri Karamazov böyle yapardı işte! Bu “muska” masalı akıl alacak şey değildir. İnsan her şeye inanabilir, ama buna asla! Bu konuya sonra gene döneceğiz.”

Savcı, baba oğul arasındaki mal kavgalarını, ilişkileri sırayla anlattıktan, eldeki delillerle kimin kime borçlu olduğunu, kimin kimin hakkını yediğini anlamamanın olanaksız olduğunu birkaç kez yineledikten sonra Mitya’nın kafasına sabit fikir olarak saplanan üç bin ruble konusunda tıbbi konsültasyonun sonucunu hatırlattı.

7

OLAYIN GENEL GÖRÜNÜŞÜ

Doktorlar “sanığın akli dengesinin bozuk, bir manyak olduğunu söylediler. Ben de onun aklının başında olduğunu iddia ediyorum. Ne var ki böylesi daha kötü: Akli başında olmasaydı belki çok daha akıllı olurdu. Manyaklık konusuna gelince, bunu kabul edebilirim belki, ama yalnızca bir noktada: Doktorların da üzerinde durdukları gibi, sanığın babasından daha üç bin ruble alacağı olduğuna inanması konusunda.. Sanığın bu paradan söz açılınca öyle sinirlenmesinin delilik başlangıcından başka bir şey olduğunu kanıtlayacak gerçeğe daha yakın bir nokta bulunabilir belki. Sanığın aklının her an başında olduğunu, yalnızca sinirlerinin bozuk, aşırı derecede bozuk olduğunu söyleyen genç doktorla ayrı görüşteyim. İşin can alıcı noktası da burası zaten: Sanığın her zaman sinirli olmasının nedeni babasında kalan üç bin ruble değildi. Öfkesini körükleyen başka bir neden vardı. Kısakançlıktı bu neden!”

İppolit Kirilloviç burada sanığın Gruşenka’ya olan uğursuz tutkusunu ayrıntılarıyla anlattı. Sanığın, “genç bayana” -sanığın söyleyişiyile- “sopa atmaya” gidip, onu döveceğine dizlerinin dibinde kalmasını

dan başladı. Bu aşkın doğuşu böyle olmuştu işte. Tam o günlerde ihtiyar, sanığın babası da hoşlanmaya başlıyor bu bayandan. İnsanı şaşırtan, uğursuz bir rastlantı... Gruşenka'yı daha önceden tanıyorlar ama, ikisi de bir anda vuruluyorlar ona... Engel tanımayan, Karamazov'lara özgü bir tutkudur bu. Kadının kendi itirafı var elimizde: "İkisiyle de alay ediyordum," diyor. Evet, birden ikisiyle de alay etmek istediği doğuvermişti içinde. O güne dek istememişti böyle bir şeyi, aklına birden esmişti... sonunda ikisi de tutuldu ona. Paraya tapan ihtiyar, evine gelmeye razı olursa ona vermek üzere üç bin ruble hazırlamıştı hemen. Kısa bir zaman sonra da çılgınlığını, Gruşenka'ya nikâhlı karısı olmayı kabul ederse varını yoğunu ayaklarının dibine sermeyi kendisi için en büyük mutluluk sayacağı haberini yollamaya kadar vardırırmıştı. Bunu kanıtlayan kesin deliller var elimizde. Sanığa gelince, başından geçen felaket karşımızda... Genç bayanın bir "oyunu" ydu bu. Zavallı gence en küçük bir umut bile vermemişti. Özlediği mutluluğa ancak son anda, kendisine bunca acıyı çektiren kadının önünde diz çöküp rakibinin, -babasının- kanına bulanmış ellerini ona uzattığı zaman kavuşmuştu: O durumda da yakalandı zaten. Bu kadın, kurbanı tutuklandığı zaman içten pişmanlık duyup "Beni, beni de Sibirya'ya yollayın onunla! diye bağırırmıştı. Onu bu duruma düşüren benim, bütün suç bende!" Olayları ayrıntılarıyla inceleyen yetenekli genç -yukarıda sözünü ettiğim bay Raki- tin- bu bayan kahramanı birkaç tünceyle şöyle anlatıyor: "Küçük yaşta uğranılan hayal kırıklığı, henüz bir çocukken aldatılma, düşme, evleneceğini sandığı erkeğin onu bırakıp kaçması, sefalet içinde geçen günler, namusuna düşkün ailesince kovulması, lanetlenmesi, nihayet zengin bir ihtiyarın, hâlâ velinimetini saydığı bir tüccarın onu koruması... Bütün bunlar, aslında belki çok iyi olan bir yüreği daha körpecikken kin ve nefretle doldurdu. Bencil, para biriktirme hırslı olan, alaycı, toplumdan nefret eden bir kadın çıktı ortaya." Böyle bir tahlilden sonra genç bayanın ikisiyle de alay etmek isteyebileceğini, bunu sırf oyun olsun diye yapabileceğini kestirmek güç olmasa gerek. Sanık, umutsuz aşkıyla kıvrandığı bir anda ahlakça düşmesinin, nişanlısına ihanet etmesinin, ona emanet edilen parayı çalmasının yanında sürekli kıskançlığı, -hem de kimi, öz babasını- yüzünden çılgına dönüyor! İhtiyarın kadını, sanığın ona annesinden kaldığına, kendisinin olduğuna inandığı üç bin rubleyle baştan çıkarmaya çalışması tuz biber eker bunun üzerine. Evet, kabul ediyorum, bu kadarına dayanmak kolay değildir! İnsanın böyle bir durumda aklını yitirmesi işten bile değildir. Önemli olan para değil, mutluluğun bu parayla, böylesine iğrenç bir hayâsızlıkla yıkılmasıydı!"

İppolit Kirilloviç bundan sonra sanığın kafasında babasını öldürmek düşüncesinin yavaş yavaş riasıl yer ettiğini olayları izleyerek anlattı.

“Başlangıçta yalnızca meyhanelerde söylüyordu bunu. Bütün bir ay aynı şeyi söyledi bağıra çağıra. İnsanlar arasına karışmayı, onlara en gizli, en tehlikeli düşüncelerini açmayı, duygularını onlarla paylaşmayı pek sever. Nedense, çevresindeki insanların da ona yakınlık duymalarını, endişelerini, dertlerini paylaşmalarını, istediğini yapmasına engel olmamalarını ister. Yoksa kızar, meyhanenin altını üstüne getirir. (Burada yüzbaşı Snegirev olayını anlattı.) Sanığı dinleyenler, durumunu görenler sözlerinin yalnızca birer gözdağı olmadığını, böylesine öfkeliyken, onun söylediğini yapabileceğini düşünüyorlardı. (Savcı burada ailenin manastırdaki toplantısını, sanığın Alyoşa’yla konuşmalarını, yemekten sonra deli gibi içeri dalıp babasını dövmesini anlattı.) Sözüünü ettiğim olaya kadar sanığın, babasını öldürmek için tasarlanmış, kesin bir planı olduğunu iddia etmeyeceğim. Gene de bu düşünce birkaç kez gelmiştir aklına. Üzerinde düşünülmüştür. Bunun böyle olduğunu kanıtlayan delillerle, sanığın kendi itirafı vardır elimizde. Sayın jüri üyeleri, itiraf edeyim ki sanığın söz konusu cinayeti bilerek, önceden tasarlayarak işlediği üzerinde bugüne dek kuşkuluydum. Onu bekleyen bu korkunç cinayeti ruhunun birkaç kez sezinlediğine, ama zamanını, nasıl olacağını, kestiremediğine inanıyordum. Ama bugün, bayan Verhovtseva’nın mahkemeye sunduğu uğursuz belgenin okunmasına dek sürdü bu kuşku... Bayanın “Bu bir plandır, cinayeti nasıl işleyeceğini yazıyor!” diye bağırdığını duyduunuz baylar. Sanığın “sarhoş” mektubunu böyle niteliyor. Gerçekten de cinayetin planlı işlendiğini ortaya çıkarmıştır bu mektup. Sanık, korkunç cinayetini işlemeyen iki gün önce, ertesi gün para bulamazsa, yastığının altında “kırmızı kurdeleyle bağlı, içinde üç bin ruble olan zarfı” almak için babasını öldüreceğine yemin ederek yazıyor bu mektupta. “Şu İvan gitsin bir...” Duyuyor musunuz: “Şu İvan gitsin bir...” demek her şeyi düşünmüş, taşınmıştır sanki. Mektupta yazdığı gibi de işlemiştir cinayeti! Babasını nasıl öldüreceğini önceden planladığından, cinayetin para için işlendiğinden kuşku etmeye hakkımız yok. Sanık mektubunda itiraf ediyor bunu. Mektubu kendi yazdığını inkâr etmiyor. Mektubun sarhoşken yazıldığını söyleyeceklerdir. Ama hiçbir şeyin önemini azaltmaz bu. Tam tersine, daha önemlidir: Ayıkken düşündüklerini sarhoşken yazmıştır demektir. Meyhanelerde babasını öldüreceğini niçin herkese anlattığını soracaklardır. Böyle bir şeyi kafasına koyan insanın niyetini gizlemesi gerektiğini sürecekle öne. Doğrudur, ama bunu anlatırken

kesin kararını vermiş değildi henüz. İçinde yalnızca bir tek istek vardı. Zaten sonraları bundan hiç kimseye söz etmemeye başlamıştır. Bu mektubu yazdığı akşam hayli sarhoş olduğu halde “Başkent” meyhanesinde her zamankinin tersine, son derece sessizdi; bilardo oynamamış, bir köşede yalnız başına oturmuş, hiç kimseyle konuşmamıştı. Yalnızca bir tezgâhtarı yerinden kovalamıştı ki, bu da elinde olmadan, alışkanlıkla yapılmış bir şeydi. Kesin kararını verdikten sonra, niyetinden herkesin haberdar olması sanığı rahatsız etmeye başlamıştı kuşkusuz. Cinayeti işlediği zaman ilk iş onun yakasına yapışabilirdi. Ama olan olmuştu artık, yarı yoldan geri dönemezdi. Tali-hine güveniyordu! Şunu da itiraf edeyim ki, kendini bu cinayeti işlemekten kurtarmak için çok uğraştı. “Yarın önüme gelenden para isteyeceğim, diye yazıyor, vermezlerse kan akacak.” Gene sarhoşken yazılmış ama söylediği gibi, ayıkken yerine getirilmiş bir düşünce!”

Ippolit Kirilloviç burada, Mitya’nın cinayetten kaçınmak amacıyla para bulmak için giriştiği çabaları bir bir anlattı. Samsonov’un evinde olan biteni, Lyagavyı’a gidişini delilleriyle açıkladı. “Yorgunluktan bitmiş, gururu incinmiş, aç, saatini bu yolculuğa çıkabilmek için satan (oysa bin beş yüz ruble varmış yanında... mış!) sanık, yalnız bıraktığı sevgilisinin Fyodor Pavloviç’e kaçacağı kuşkusuyla kıskançlıktan kıvranarak, sonunda kente dönüyor. Neyse ki kaçmamıştı Fyodor Pavloviç’e! Kendi eliyle götürüp velinimetini Samsonov’un evine bırakıyor onu. Ne tuhaftır ki Samsonov’dan kıskanmaz sevgilisini. Şaşılacak bir ruhsal durum!” Sonra “arkaya” gözetleme yerine gidiyor. Orada Smerdyakov’un sara nöbetine yakalandığını, öteki uşağın da hasta yattığını öğreniyor... alan bomboştur, “işaretler”de elde... tutabilirsen tut kendini! Ama gene de karşı koymaya çalışıyor içinden gelen isteğe. Hepimizin saydığı, kentimizde konuk olan bayan Hohlakova’ya gidiyor. Sanığın haline çoktandır acıyan bu bayan ona son derece akıllıca bir öğüt veriyor: Bu düzensiz yaşayışı, bu çirkin aşkı, meyhane âlemlerini, gençliğini boşu boşuna harcamayı bırakıp Sibiryaya’ya, altın aramaya gitmesini salık veriyor: “Taşan güçleriniz, serüvene susamış yaratılışınız orada yatıştır.” Bayan Hohlakova’nın konuk salonundaki konuşmasının sonunu, Gruşenka’nın Samsonov’un evinde olmadığını sanığın öğrendiği dakikayı, sevgilisinin onu aldatıldığını, Fyodor Pavloviç’e kaçıldığını düşünen sinirleri bozuk, kıskanç, zavallı gencin kapıldığı öfkeyi anlattıktan sonra Ippolit Kirilloviç olayın çok önemli bir noktası üzerinde durdu: “Hizmetçi kız ona sevgilisinin Mokroye’de, “ilk gözağrısı”nın yanında olduğunu söyleyebilseydi bu felaket olmayacaktı. Korkudan şaşırıp kızcağız, hemen yemin etmeye başladı. Sanık onu hemen orada öldürmediyse, sevgilisi-

ni bulmak için sabırsızlandığından bu. Ama şuna dikkatinizi çekmek isterim: Hiddetten kendini kaybettiği halde, pirinç havanelini almayı unutmamıştır. Niçin başka bir silah değil de ille havaneli? Bir aydan beri sanık hep cinayeti düşündüğüne, kendini buna hazırladığına göre gözüne silaha benzer bir şey ilişince hemen kapması olağandır. Silah olarak neleri kullanabileceği konusundaysa yeterince düşünmüştü... Havanelini hiç düşünmeden kapmasının nedeni budur işte! Bu uğursuz havanelini gene de bilinçsizce, farkına varmadan almamıştır. İşte babasının bahçesindedir şimdi. Meydan onun-
dur: Tanık yok, gecenin geç saati, zifiri bir karanlık, alabildiğine kıs-
kançlık... Sevgilisinin burada, rakibinin yanında, kollarının arasında
olduğu, belki de o anda onunla alay ettiği kuşkusu soluğunu kesiyor.
Yalnız bir kuşku bile değildir bu, kuşkunun da adı mı olurdu... İha-
nete uğradığı apaçık ortadaydı: Evet, burada, şu ışık yanan odada,
paravanoanın arkasındaydı Gruşenka... Bahtsız adam sessizce pence-
renin dibine gidiyor, saygıyla içeri bakıyor, boynunu büküp, elinden
bir kaza çıkmasın diye tehlikeli, iğrenç beladan aceleyle uzaklaşı-
yor... Bizi, sanığın karakterini bilen, öyle bir anda nasıl bir ruhsal du-
rum içinde olabileceğini -hele ve hemen girmesini sağlayacak işaret-
lerden de haberdarken- tahmin eden bizleri -zaten olaylar da gösteri-
yor bunu- inandırmak istiyorlar buna!” Burada İppolit Kirilloviç sa-
nığı suçlamayı bırakıp, söz “işaretler”den açılmışken, Smerdyakov’un
katil olduğu üzerine önü sürülen iddiaları çürütmek, bir daha da bu
konuya dönmek için biraz da Smerdyakov’dan söz etmeyi uygun
buldu. Bunu öylesine ciddi, canla başla yaptı ki, herkes savcının, bu
kuşkuları küçümser görüldüğü halde, onları ne kadar önemseydiği-
nin farkına vardı.

8

SMERDYAKOV ÜZERİNE

İppolit Kirilloviç “Bir kere, böyle bir kuşku nereden doğdu? diye başladı. Katilin Smerdyakov olduğunu ilk kez sanık, tutuklandığı za-
man söylemiştir. Ne var ki iddiasını doğrulayacak en küçük bir delil
(delil bir yana), aklın alacağı bir olay gösterememiştir bize. Sonra,
bunu üç kişi iddia ediyor: Sanığın iki kardeşiyle bayan Svetlova. Ama
sanığın büyük kardeşi kuşkusunu ancak bugün, hastalanınca, apaçık
bir akıl dengesizliği, humma nöbeti içindeyken açıkladı. Oysa iki ay-
dır ağabeyinin suçlu olduğuna kesinlikle inandığını, aksini hiçbir
yerde söylemediğini kesinlikle biliyoruz. Ama bu konu üzerinde son-

ra duracağız. Öte yandan, sanığın küçük kardeşi de Smerdyakov'un suçlu olduğuna inanmasının elle tutulur bir nedeni olmadığını, ağabeyinin sözlerinden, 'gözlerinin içindeki anlatımdan' buna inandığını söylüyor... evet, bu büyük delili(!) sanığın kardeşi demin iki kez yineledi bize. Bayan Svetlova ise daha büyük(!) deliller sürdü öne: 'Sanık size ne söylerse inanın, yalan söyleyecek insan değildir o.' Sanığın yakını bu üç kişinin Smerdyakov aleyhine olan bütün delilleri budur işte. Ama gene de inananlar olmuştur, Smerdyakov'un suçlu olduğuna... oysa olabilir mi böyle bir şey?"

İppolit Kirilloviç burada, "aklını yitirmesi nedeniyle hayatına son veren" Smerdyakov'un karakterini birkaç çizgiyle belirtmeyi gerekli gördü. Akli kıt, derme çatma birşeyler okumuş, gücünün de aklının da yetmeyeceği birtakım felsefeler arasında yolunu iyice şaşırmış bir genç olarak gösterdi onu. "Kişinin görevleri üzerine olan bu felsefeleri, pratik yönden efendisi -belki de babası- Fyodor Pavloviç'in uygunsuz yaşayışından, teorik yönden de efendisinin ortanca oğluyla felsefe üzerine tuhaf konuşmalarından edinmişti. İvan Fyodoroviç can sıkıntısından mı, alay etmek gereksiniminden mi, yoksa daha iyi bir eğlence bulamadığından mı nedense, onunla seve seve konuşuyordu bu konularda. Smerdyakov, efendisinin evinde geçirdiği son günlerindeki ruhsal durumunu anlattı bana. Zaten başkaları da söylüyor aynı şeyi: Sanığın kendisi, İvan Fyodoroviç, hatta uşak Grigori; yani bu konuda bize en doğru bilgiyi verebilecek kimseler... Sonra, saranın aptallaştırdığı Smerdyakov "tavuk gibi korkak"tı da. Sanık, "Yere kapanarak ayaklarımı öperdi," diyordu; -bunun kendisinin ne denli aleyhine olabileceğinin farkında değildi henüz.- "Saralı bir tavuk"tu o sanığın gözünde. Nihayet -kendisinin de itiraf ettiği gibi- sanık sırdaş olarak seçiyor onu kendine. Gözünü öylesine korkutuyor ki, zavallı ona casusluk etmeyi, haber taşımayı sonunda kabul etmek zorunda kalıyor! Efendisine ihanet ediyor, sanığı içinde para olan zarftan, eve girmesini sağlayacak işaretlerden haberdar ediyor... nasıl etmesindi! Onu öylesine korkutan insanın cezaevinde olduğunu, dışarı çıkıp ona bir şey yapamayacağını bile bile, soruşturmada korkudan tir tir titreyerek "Öldürür beni, vallahi öldürür!" diyordu. "Her an kuşkulanıyordum benden. Çok korkuyordum. Öfkesini yatıştırmak, güvenini kazanmak için öğrendiğim bir şeyi hemen ona yetiştiriyordum." Smerdyakov'un kendi sözüdür bunlar. Ağzından çıktığı gibi not etmişim: "Bazen öyle bir bağırıyordu ki, hemen ayaklarına kapanıyordum." Doğuştan dürüst bir genç olan, dürüstlüğüyle de efendisinin güvenini kazanan, -Fyodor Pavloviç onun ne dürüst olduğunu, yitirdiği parasını ona getirmesinden anlamıştı- zavallı

Smerdyakov bir velinimet olarak sevdiği saydığı efendisine ihanet ettiği için kimbilir nasıl acı çekiyordu! En büyük ruh doktorlarının söylediklerine göre, her şeyde kendilerini alabildiğine suçlamak sarahlarda bir tutkudur. Bir şeye ya da bir kimseye karşı işledikleri “suçları” yüzünden kendi kendilerine eziyet ederler, vicdan azabı çekerler. Oysa çoğunlukla suç falan yoktur ortada... Smerdyakov da korktuğu, korkutulduğu için suçlu oluyor. Öte yandan, gözleri önünde geçen olaydan, işin sonunun kötüye varacağına da farkındadır. Fyodor Pavloviç’in ortanca oğlu felaketten bir gün önce Moskova’ya gitmek üzere yola çıkarken Smerdyakov kalması için çok yalvardı ona. Ama -gene ödekliliğinden- kuşkularını tam olarak açamadı, yalnızca birtakım üstü kapalı sözlerle yetindi. Ne var ki söylemek istediğini anlayamadılar. Şurasını da belirtmek gerekiyor: Ivan Fyodoroviç’e güveniyor, o evde bulunduğu sürece herhangi bir felaketin olmayacağına inanıyordu. Dmitri Karamazov’un “sarhoş” mektubundaki sözünü anımsayınız: “Şu Ivan gitsin bir... ihtiyarı öldüreceğim.” Demek ki Ivan Fyodoroviç’in varlığı evde herkes için bir huzur, düzen kaynağıydı. Ama gidiyor Ivan. Onun gidişinden bir saat sonra da Smerdyakov sara nöbetine yakalanıyor. Bunda şaşılacak bir yan yok. Korkunun, umutsuzluğun bitirdiği Smerdyakov sara nöbetinin yaklaştığını son günlerde hissediyordu zaten. Sinirleri bozuk olduğu, sarsıldığı zamanlar eskiden de gelirdi ona bu nöbet. Nöbetlerin geleceği günü, saati önceden kestirmek olanağı yoktur elbette, ama durumunun kötüye gittiğini her saralı hisseder. Doktorlar böyle söylüyor. Ivan Fyodoroviç’in arkasından, kendini yetim, savunucusuz hisseden zavallı, bir iş için bodruma iniyor; merdivenleri inerken “Nöbet gelecek mi acaba? diye düşünüyor. Ya şu anda gelirse?” İşte bu ruhsal durum, bu tedirginlik, bu sorular sara nöbetinin ilk belirtisinin kendini göstermesine, gırtlığına bir elin gelip yapışmasına neden oluyor. Kendini kaybederek merdivenden aşağıya yuvarlanıyor. Bu rastlantıdan, onun bilerek nöbete yakalanmış numarası yaptığı sonucunu çıkarıyorlar! Bilerekse, hemen şöyle bir soru akla gelir: Niçin? Ne düşünerek, hangi amaçla numara yapmıştır? Bilimi bıraktım bir yana; tutalım ki bilim yalan söylüyor, yanılıyor bilim, doktorlar numarayı gerçek hastalıktan ayıramadılar... öyle olsun varsın; ama siz şu sorumu yanıtlayın: Niçin numara yapmak gereğini duymuştur Smerdyakov? Kafasına koyduğu cinayeti işlemekten önce dikkati kendi üzerine çekmek için mi? Sayın jüri üyeleri, cinayetin işlendiği gece Fyodor Pavloviç’in evinde beş kişi vardı: Başta Fyodor Pavloviç. Ama onun kendi kendini öldürmediğini kesinlikle biliyoruz. Uşak Grigori, onu da öldürüyorlardı az kaldı. Sonra Grigori’nin karısı, hizmeti kadın

Marfa Ignatyevna, ama efendisini onun öldürdüğünü düşünmek bile ayıp doğrusu. Geriye iki kişi kalıyor: Sanıkla Smerdyakov. Sanık cinayeti kendisinin işlemediğini iddia ettiğine göre, katilin Smerdyakov olması gerekiyor. Başka nasıl olur? Katil diye yakalayacağımız altıncı bir kişi yok ki ortada! Dün kendini asan zavallı delinin katil olduğu iddiasının nedenini de burada aramak gerekiyor işte! Altıncı bir kişi olmadığına göre suçu ona yüklemek gerekiyordu! Şuna inanıyorum ki, ortada bir gölge, kuşkulanılabilecek altıncı bir kişi olsaydı sanığın kendi bile cinayeti Smerdyakov'un işlediğini söylemekten utanır, bu altıncı kişiyi suçlardı. Çünkü katilin Smerdyakov olduğunu iddia etmek gülünç bir saçmalıktan başka bir şey değildir.

Baylar, bırakalım ruh tahlilini, tıbbı da bırakalım, hatta mantığı da... yalnız olaylara göz atalım. Bakalım olaylar ne söyleyecek bize. Tatalım ki Smerdyakov öldürdü, ama nasıl? Yalnız başına mı, yoksa sanıkla birlikte mi? Önce birinci olasılığı, yani Smerdyakov'un cinayeti yalnız başına işlediğini düşünelim. Katil o ise, efendisini bir şey için, bir çıkar gözeterek öldürmüştür elbette. Sanığı zorlayan nefret, kıskançlık, v.b. gibi nedenler Smerdyakov için söz konusu olmadığına göre, hiç kuşku yok ki o bu cinayeti para için, efendisinin zarfa koyduğunu gördüğü üç bin rubleyi elde etmek amacıyla işlemiştir. Gelgelelim, böyle bir niyeti varken, daha önce her şeyi: Zarfın nerede durduğunu, üzerinde ne yazdığını, neyle bağlı olduğunu; daha önemlisi de, beyin yanına hangi "işaretlerle" girilebileceğini başka birisine, olayla son derece yakından ilgili insana, sanığa ayrıntılarıyla anlatıyor. Zoru nedir? Kendini ele vermek mi istiyor? Yoksa eve girip parayı alacak bir rakip peşinde midir? Korkudan söyledi, diyeceklerdir, biliyorum. Olacak şey midir bu? Böylesine ürkütücü, canavarca bir cinayet işlemeye karar veren, sonra da kararını gerçekleştiren bir insan yalnız kendisinin bildiği, kimseye açmazsa bir sır olarak kalacak şeyleri gider başkasına söyler mi hiç? Evet, Smerdyakov ne denli ödlele olursa olsun, aklına böyle bir şey koymuşsa, bildiklerini hiç kimseye açmazdı. Hiç değilse zarfla işaretler konusunda susardı. Çünkü bu, kendini önceden ele vermek demektir. Kendisinden ille de haber istemiyorduydu, birşeyler uydurur, yalan söyler, gene de bu sırları açmazdı! Tam tersine, -gene söylüyorum bunu- yalnızca paradan söz etmeseydi de sonra efendisini öldürüp üç bin rubleyi cebine indirseydi, kimse onu -hiç değilse cinayeti para için işlemekle- suçlayamazdı. Çünkü bu paradan başka bir nedenle öldürdüğünü sanırlardı. Ne var ki, hiç kimse bir neden göremezdi ortada. Tersine, efendisinin sevgisini, güvenini kazandığı için en son ondan kuşkulamırlardı. Önce, cinayeti işlemesi için nedenleri olan, babasını öldüreceğini açık

açık, hiç çekinmeden söyleyen Dmitri Fyodoroviç'ten kuşkulanırlardı. Cinayeti Smerdyakov işlediği, paraları aldığı halde, öldürdüğü adamın oğlunun yakasına yapışacaklardı. Katil Smerdyakov'un işine gelmez miydi bu? Gelgelelim, efendisini öldürmeyi kafasına koyan Smerdyakov, cinayeti işlemeyi önce kurbanının babasından nefret eden oğluna paradan, zarftan, işaretlerden söz ediyor... ne biçim mantıktır bu?

Smerdyakov'un cinayeti işlemeyi kararlaştırdığı gün geliyor. Merdivenden inerken sara nöbeti gelmiş numarası yaparak aşağı yuvarlanıyor. Peki ama niçin? Hiç kuşku yok ki önce, o gece kendine özgü tedavisini yapmayı kararlaştıran uşak Grigori evi bekleyecek kimsenin kalmadığını görsün de tedavisini erteleyip bekçilik etsin diye... Sonra, efendisi evi bekleyecek kimsenin kalmadığını görüp, oğlunun geleceğinden müthiş korktuğu için, -bunu saklamıyordu Fyodor Pavloviç- daha dikkatli olsun diye... Nihayet, -en önemli neden de budur- sara nöbetinin bitkin bir duruma getirdiği Smerdyakov'u her zaman yalnız başına yattığı, küçük evin arkasında ayrı bir kapısı olan mutfaktan Grigori'nin odasındaki paravananın arkasına, karı-kocanın yattıkları karyoladan üç adım ötede yatağa götürsünler diye... Çünkü sara nöbeti geldiği zamanlar beyin ve yufka yürekli Marfa İgnatyevna'nın isteğiyle eskiden beri bu paravananın arkasına alırlardı onu. Orada yatarken, hasta numarasını daha iyi yapabilmek, yani biraz ötesinde yatanları bütün gece uyutmamak (Grigori'nin de karısının da ifadelerinden anlaşılıyor bu) için inlemeye başlıyor kuşkusuz... bütün bunları, rahatlıkla dışarı çıkıp efendisini öldürmek için yapıyor!

Ama şöyle söyleyeceklerdir bana: Hasta olduğunu sanıp ondan kuşkulanmasınlar diye numara yapıyordu belki. Sanığa da paralarından, işaretlerden, onu kızdırmak için, gece gelip babasını öldürsün diye söz etti... Dmitri işini bitirip paralarla kaçınca da ortalığı velveleye verecek, tanıkları uyandıracaktı. Smerdyakov da kalkıp gidecekti o zaman... Peki ama ne yapmaya gidecekti? Belki de efendisini bir kez daha öldürmeye, alıp götürülmüş paraları gene almaya... Gülüyorsunuz değil mi baylar? Doğrusunu isterseniz, böyle konuşmaktan utanıyorum ben de. Oysa düşünün ki sanık bile aynı şeyi söylüyor: Grigori'yi devirip kaçtıktan sonra kalkmış yatağından Smerdyakov, gidip cinayeti işlemiş, paraları da almış... Smerdyakov'un her şeyi, yani gözü dönmüş sanığın sırf pencereden içeri saygıyla bakmak için geleceğini; işaretleri bildiği halde, paraları ona -Smerdyakov'a- bırakıp gideceğini önceden nasıl kestirebildiği üzerine ise bir şey söylemiyorum. Baylar, şu soru çok önemlidir bence: "Smerdyakov cinayeti

ne zaman işledi?" Bu zamanı gösterin bana. Suçlamak için bunu göstermek zorundasınız.

"Sara nöbeti numara değildi belki. Hasta birden kendine gelmiş, çılgılığı duyup dışarı çıkmış olabilir..." sonra? Bir an düşündü, kendi kendine şöyle mırıldandı: Gidip öldürsem mi beyi? söyler misiniz, dışarıda ne olup bittiğini nereden öğrendi? Hani baygın yatıyordu? Hayalin de bir sınırı olur baylar.

İnce zekâlı bazı kimseler "Ya ikisi suç ortağıysa, ya cinayeti birlikte işleyip parayı paylaşılsaydı?" diye soracaklardır.

Evet, gerçekten de önemli bir kuşku... bunu doğrulayan kesin deliller de var: Suç ortaklarından biri cinayeti işlerken, bütün yükü omuzlarında taşıırken, öteki hasta numarası yapıp yatağında yan yatıyor... hem de niçin? Önceden herkesi kuşkulandırmak, beyefendinin eteklerini tutuşturmak, Grigori'yi telaşa düşürmek için... Ortakların böyle bir plan kurmalarının hayli ilginç bir nedeni olsa gerek... Belki de pasif ortaktı Smerdaykov: Korkusundan, cinayetin işlenmesine engel olmamayı kabul etmişti. Sonra efendisinin öldürülmemesi için hiçbir şey yapmadığının farkına varabileceğinden kuşkulanarak Dmitri Karamazov'tan o gece sara nöbetine yakalanmış numarası yapmasına izin istemişti. "Siz de orada istediğiniz gibi görün işinizi. Benim odam avlunun tâ öte ucundadır." Böyle olsa bile, uşağın hastalığı evde bir telaş yaratacağı için Dmitri Karamazov buna razı olamazdı. Ama tutalım ki razı oldu. O zaman katil gene Dmitri Karamazov olurdu, Smerdyakov ise korkusundan ona engel olamayan bir yardımcı... öyle olsaydı mahkeme bunu farkedirdi elbette. Ama ortadaki durum nedir? Tutuklanınca her şeyi Smerdyakov'un üzerine yüklemiştir sanık. Yalnız onu suçlamıştır. Suç ortağı olduğunu söylememiş; cinayeti onun işlediğini, paraları onun aldığını iddia etmiştir! Peki ama ilk fırsatta birbirini suçlar mı suç ortakları, ne biçim ortaklıktır bu? Olmaz böyle şey! Sonra, dikkatinizi çekerim, asıl tehlike de Karamazov için söz konusudur: Cinayeti o işledi, Smerdyakov ise paravananın arkasında yattı, o kadar... gene de suçu onun üzerine yüklüyor. Yardımcısının kızabileceğini, kendini savunmak için gerçeği olduğu gibi anlatabileceğini düşünmez mi: "Evet, beraber kararlaştırdık bunu, ama katil ben değilim, yalnızca cinayeti işlemesine göz yumdum, o da korkumdan." Smerdyakov, kendisine de bir ceza verileceğini, ama bu cezanın asıl katilinkinin yanında hiç kalacağını anlardı elbette. O zaman ister istemez itiraf edecekti. Oysa olmadı bu. Katilin onu suçlamasına, bütün suçu ona yüklemesine karşılık Smerdyakov ortaklıktan hiç söz etmedi. Dahası var: Suçluya paralarından, işaretlerden kendisinin söz ettiğini; yoksa onun bunlardan hiç-

bir zaman haberdar olamayacağını da itiraf etti. Gerçekten de suç ortağı, suçlu olsaydı bunları katile kendisinin söylediğini bu kadar kolay itiraf eder miydi? Tam tersine, konuşmamak ister, gerçeklerin anlaşılmaması için çalışırdı. Ama bunların hiçbirini yapmadı. Suç ortaklığıyla suçlanmaktan korkmayan, masum olduğuna inanan bir insan yapar bunu ancak. Sara nöbetinin, bütün bu olayların sinirlerini bozması sonucu intihar etmesi de caba. Kendini asarken kendi elyazısıyla şöyle bir de not bırakmış: "Kendi isteğimle kıyıyorum canıma." Nota "Katil Karamazov değil, benim," diye eklese ne değiştirdi onun için? Ama eklemedi bunu; o kadar da mı vicdansızdı?

Sonra, demin üç bin ruble getirdiler buraya... "şurada, delillerin bulunduğu masanın üzerindeki zarftan çıkan paradır bu, dün Smerdyakov'dan aldım." Deminki yürekler parçalayıcı olayı sizler de unutmadınız umarım sayın jüri üyeleri. Yeni baştan her şeyi anlatacak degilim. Yalnızca, çok küçük oldukları için bellekte kalmayabilecek birkaç önemsiz ayrıntıdan söz edeceğim. Bu konuda şöyle söyleyeceklerdir: Smerdyakov dün vicdan azabından parayı geri verdi, sonra da intihar etti. (Öyle ya, vicdan azabı çekmeseydi vermezdi parayı.) İvan Karamazov'un da söylediği gibi, cinayeti kendisinin işlediğini Smerdyakov ilk kez dün akşam itiraf etmiş olmalı ona. Yoksa bu zamana dek saklar mıydı bunu? Tatalım ki doğrudur bu, peki ama, masum sanığı yarın yargılayacaklarını bile bile pusulaya niçin yazmadı gerçeği? Yalnızca para delil olamaz. Sözgelimi, ben ve şu anda burada bulunan iki kişi daha, bir hafta önce rastlantıyla, İvan Fyodoroviç Karamazov'un yüzde beş faizli beş biner rublelik iki tahvili bozdurulmak üzere il merkezine yolladığını öğrendik. Bununla şunu söylemek istiyorum: Herkeste para olabilir. Gelip bu paranın şu kuttudan ya da zarftan çıktığını iddia etmek kesin delil sayılamaz. Nihayet, gerçek katilden böylesine önemli bir şey öğrendiği halde, evine gidip rahat rahat uyuyor İvan Karamazov. Niçin hemen gerekli yere iletmemiş bu haberi? Sabahı beklemesinin nedeni neydi? Sanırım şöyle düşünmeye hakkım var: Bir haftadan beri süren hastalığı, -hayal gördüğünü, sokakta çoktan ölmüş tanıdıklarıyla karşılaştığını doktora da, ahbablarına da söylemişti- sinirlerinin dün iyice bozulması sonucu, Smerdyakov'un intihar ettiğini duyunca şöyle düşünüyor: "Nasıl olsa öldü, suçu onun üzerine yükleyip ağabeyimi kurtarabilirim. Param var, üç bin rubleyi Smerdyakov intihar etmeden önce bana verdi, derim." Bunun hiç de dürüst bir hareket olmadığını söyleyeceksiniz. "İnsan, kardeşini kurtarmak için bile olsa, ölüye iftira etmez," diyeceksiniz. Öyle ama, ya bunu bilmeden yaptıysa? Ya uşağın birdenbire ölümü onu sarstığı için katili o sandıysa? Ne durumda

olduğunu demin gördünüz. Ayakları üzerinde duruyor, konuşuyordu ama akli neredeydi? Hasta tanığın ifadesinden sonra bir delil, sanığın bayan Verhovtseva'ya yazdığı bir mektup çıktı ortaya. Cinayetten iki gün önce yazılmış olan bu mektupta, sanık babasını nasıl öldüreceğini ayrıntılarıyla anlatıyor. Cinayetin nasıl işlendiği apaçık ortada. Fyodor Pavloviç mektupta yazıldığı gibi öldürülmüştür, katil de bu mektubun yazarıdır. Evet sayın jüri üyeleri, gerçek budur! Sevgilisinin içeride olduğunu sanırken, babasının penceresinin dibinden saygıyla ayrılmadı. Böyle bir şeyi düşünmek bile gülünçtür. İçeri girip işini bitirdi. Nefret ettiği babasını, rakibini görür görmez bütün benliğini kaplayan öfkenin etkisiyle cinayeti işlemiş olacak. Havaneliyle bir vuruşta yapacağını yaptıktan, her yanı inceden inceye arayıp sevgilisinin orada olmadığını anladıktan sonra elini yastığın altına sokup, şimdi deliller arasında duran, içi para dolu zarfı almayı da unutmadı. Tecrübeli, -üstelik cinayeti para için işlemiş- bir katil olsaydı boş zarfı orada, cesedin yanında bırakır mıydı? Sözelimi, katil Smerdyakov olsaydı, zarfı kurbanının başucunda açmaya uğraşmadan, olduğu gibi götürürdü. Çünkü o zaman cinayetin para için işlendiği de anlaşılmazdı. Sorarım size sayın jüri üyeleri, katil Smerdyakov olsaydı boş zarfı orada bırakır mıydı? Hayır, çılgın bir öfkeye kapılmış, düşünme yeteneğini yitirmiş bir katilin işidir bu. Hırsızlıkla ilgisi olmayan, hayatında hiçbir şey çalmamış bir katilin işi... Şimdi de yastığın altından zarfı bir hırsız gibi değil, parasını çalan hırsızdan onu geri alan bir kimse gibi çıkarmıştı: Çünkü bu üç bin rublenin onun olduğuna kesinlikle inanıyordu Dmitri Karamazov. İlk gördüğü zarfı hemen yırtıp içinde para olup olmadığına bakıyor; sonra üç bin ruble cebinde, -kendi aleyhine büyük bir delil olabilecek yırtık zarfı yerde bıraktığım bile düşünmeden- koşarak çıkıyor. Katil Smerdyakov değil, Karamazov olduğu içindir bu böyle... düşünmemiş, kestirememiştir. Zaten düşünecek durumu mu vardı! Kaçarken, bacağına yapışan uşağın bağırdığını duyuyor; uşak başının tepesine yediği havaneliyle yere yuvarlanıyor. Sanık ona acıyıp duvardan iniyor, yanına gidiyor. Düşününün bir kez, acıyıp, bir yardımı dokunabilir mi diye uşağın yanına gittiğini iddia ediyor. Böylesine duygululuk gösterilecek bir an mıdır bu? Hayır, cinayetin tek tanığının ölüp ölmediğini anlamak için atladı duvardan. Bundan başkası ne akla sığar ne de mantığa! Dikkatinizi çekerim, Grigori'yle hayli uğraşıyor, mendiliyle başını siliyor, öldüğüne iyice kanaat getirdikten sonra, eli yüzü kan içinde, deli gibi oraya, sevgilisinin evine koşuyor... Ellerinin kanlı olduğunu, bu yüzden onu hemen yakalayacaklarını nasıl oluyor da düşünmüyor? Oysa sanık, elinin yüzünün kan içinde olduğu-

nu umursamadığına inandırmaya çalışıyor bizi. Bu olabilir işte, katiller cinayeti işledikten sonra hep böyle düşünürler. Bir yanda kahredici bir kurnazlık, öte yanda aşırı saflık... Zaten o anda yalnız bir şey, onun nerede olduğu vardı kafasında. Sevgilisinin nereye kaçtığını bir an önce öğrenmesi gerekiyordu. Gene onun evine koşuyor, orada hiç beklenmedik, ürkünç bir haberle karşılaşılıyor: Sevgilisi Mokroye'ye, "ilk gözağrısı"nın yanına gitmişti!

9

TAMYOL PSİKOLOJİ. DOLUDİZGİN GİDEN TROYKA. SAVCININ KONUŞMASININ SONU

Bütün sinirli konuşmacılar gibi olayların sırasını kaçırmamaya çok dikkat eden İppolit Kirilloviç konuşmasının burasında "ilk gözağrısı" üzerinde hayli durdu. Bu konuda oldukça ilginç şeyler de söyledi. "Sevgilisini herkesten çılgın gibi kıskanan Karamazov "ilk gözağrısı"nın karşısında yelkenleri birden suya indiriveriyor. Kendisi için bu yeni tehlikeyi daha önce hiç umursamaması da çok garip. Ama bu tehlikenin henüz uzakta olduğunu sanıyordu. Zaten Karamazov'lar içinde bulundukları zamanı yaşamaya bakan insanlardır. Bunu sevgilisinin bir uydurması sanıyordu belki de. Ne var ki, birden ortaya çıkan bu yeni rakibi kadının, belki de onu sevdiği için şimdiye dek sakladığı kuşkusu hasta yüreğine bir ok gibi saplanıyor. Bu kuşku yumuşatıyor onu. Sayın jüri üyeleri, sanığın ruhunda ortaya çıkan bu ani değişikliğin üzerinde durmadan geçemeyeceğim. Görünüşte böyle bir duyguya hiç de yatkın olmayan ruhunda birden gerçeğe duyulan aşırı bir istek; kadına, onun haklarına karşı bir saygı belirmişti... hem ne zaman olmuştu bu? Onun için ellerini babasının kanına buladığı bir anda! Evet, elini kana bulayarak her şeyini kaybeden bu genç kendi kendine şöyle soruyor olabilirdi: "Canımdan çok sevdiğim kadın için 'ilk gözağrısı'nın, onu bir zamanlar mahvedip kaçıttıktan sonra, pişman olup yepyeni bir sevgiyle, dürüst evlenme önerisiyle, mutlu bir hayat vaadiyle geri gelen erkeğin yanında ne önemim olabilir benim? Oysa ben ne verebilirim ona şimdi, ne vaad edebilirim?" İşlediği cinayetin ona bütün yolları kapacılığının, artık yaşaması gerekmeyen, idama mahkûm bir katil olduğunun farkındaydı Karamazov. Bu düşünce perişan ediyordu onu. Birden çılgın bir düşünce geliyor aklına. İçinde bulunduğu korkunç durumdan kurtulmak için bir Karamazov olarak böyle düşünmek zorundaydı zaten. İntihar düşüncesi bu. Rehin bıraktığı tabancalarını almaya

Perhotin'in evine giderken, yolda biraz önce elini babasının kanına bulamasına neden olan paraları çıkarıyor cebinden. Şimdi ona çok gereklidir bu para: Karamazov ölüyor, Karamazov intihar ediyor... uzun zaman herkes bunun sözünü edecekti! Şair ruhu alevlenmişti bir kere... nasıl bir insan olduğunu gösterecekti! "Onun yanına, onun yanına gideceğim... görülmemiş bir şölen vereceğim orada, yıllarca ağızdan ağıza dolaşacak bir şölen!" Sarhoş çılgınlıklarının, Çingene kızlarının saçma şarkılarının, danslarının arasında sevdiği kadının yeni mutluluğunun onuruna kadeh kaldıracak, sonra... sonra da ayaklarının dibinde beynine bir kurşun sıkacaktı! "Bir gün Mitya Karamazov'u anımsayacak, Mitya'nın onu ne denli sevdiğini anlayacak, Mitya'cığı için ağlayacak!" Evet, duygulu, coşkundu! Karamazov'lara özgü bir taşkınlık, heyecan vardı içinde... ama, sayın jüri üyeleri başka bir şeyin baskısı da vardı ruhunda. Kafasının içinde zonkluyor, yüreğine öldüresiye zehir saçıyordu... bu bir şey, vicdanıydı sayın jüri üyeleri, vicdanının yargısı, korkunç azabı! Ama tabanca her şeyi halledecekti. Tek çıkar yol tabancaydı. Karamazov'un o anda 'öte yanda ne olacak,' diye düşünüp düşünmediğini; bir Karamazov'un böyle Hamletvari şeyleri düşünüp düşünemeyeceğini bilmiyorum. Hayır sayın üyeler, onlarda Hamlet'ler, bizde ise henüz Karamazov'lar var!"

İppolit Kirilloviç burada Perhotin'in evindeki, dükkândaki olayları anlattı. Tanıkların doğruladığı Mitya'nın birçok sözünü, davranışını yineledi. Çizdiği tablonun dinleyiciler üzerinde büyük bir etkisi olmuştu. Olayların birbirini tamamlaması iyice inandırmıştı onları. Bu çılgın, kendini savunmayı bırakmış adamın, suçlu olduğundan artık hiç kimsenin kuşkusu kalmamıştı. İppolit Kirilloviç "Suçunu saklaması gereksizdi artık, diyordu. İki üç kez az kaldı söyleyecekti babasını öldürdüğünü. (Tanıkların ifadelerini anımsattı burada.) Yolda arabacıya bile şöyle söylemiş: 'Arabanla bir katil götürdüğünün farkında mısın?' Ama her şeyi söylemesi olanaksızdı. Önce Mokroye'ye gitmesi, duygulu öyküsünün sonunu getirmesi gerekiyordu. Ama orada neler beklemekteydi zavallıyı? Mokroye'ye varınca 'ilk gözağrısı'nın hiç de öyle sandığı gibi önemli bir rakip olmadığını, sevgilisinin yeni mutluluğuna kadeh kaldırmasının da istenmediğini görüyor. Tanıkların ifadelerinden olayları biliyorsunuz zaten, sayın jüri üyeleri. Karamazov'un rakibine üstünlüğü gün gibi açıktır. İşte burada sanığın ruhunda yepyeni bir değişiklik, belki de ömründe görmediği, göremeyeceği bir değişiklik oluyor! Şunu kesinlikle kabul etmek gerekir ki sayın jüri üyeleri (İppolit Kirilloviç sesini yükseltmişti burada), hakarete uğramış doğa ile suçlu bir kalbin öcü, insan adaletinden çok daha güçlüdür! Öyle ki, verilen ceza doğanın verdiğini

hafifletir. Suçlunun, içine düştüğü umutsuzluktan kurtulması için bu gereklidir de. Çünkü uğruna baba katili olduğu kadının da onu sevdiğini, onun için 'ilk gözağrısı'nı bıraktığını, onu, evet onu, 'Mitya'cığını' yepyeni bir hayata çağırdığını, ona mutluluk vaad ettiğini öğrendiği anda Karamazov'un duyduğu dehşeti, ruhsal acıyı anlata-mam. Hem ne zaman oluyor bu? Onun için her şeyin bittiği bir anda! Sırası gelmişken, sanığın o anda içinde bulunduğu ruhsal durumun daha iyi anlaşılması için çok önemli bir nokta üzerinde kısaca duracağım: Bu kadın, sanık için son dakikaya dek erişilmez yücelikte, ölesiye arzulanan bir varlıktı. Peki ama niçin intihar etmedi Karamazov, kararından caydı, hatta tabancasının nerede olduğunu unuttu? Kadına karşı duyduğu yakıcı tutku, bu tutkusunu hemen orada giderebileceği umudu durdurmuştu onu. Çılgınca eğlenirken, gözüne her zamankinden daha çekici, hoş görünen, kendini onun gibi eğlenceye kaptırmış sevgilisinin yanından ayrılmıyor, onu derin bir hazla seyrediyor, karşısında eriyip kaybolmak istiyordu. Bu çılgın tutku bir an için değil yakalanma korkusunu, her çeşit vicdan azabını bile yenecek güçteydi! Ama bir an için, yalnızca bir an için! Benliği üç yönden müthiş bir baskı altında olan sanığın o geceki ruhsal durumunu tahmin etmek güç olmasa gerek. Bir yandan içki, eğlence, gürültü, dans, çılgınlıklar ve o; içtiği şaraptan yanakları al al olmuş, şarkı söyleyen, danseden çakırkeyf ona bakıp bakıp gülümseyen sevgilisi! Öte yandan, uğursuz 'son'un henüz uzakta oluşunun -hiç değilse yakın sayılarnayacağını- verdiği iç huzuru: Öyle ya, ancak ertesi gün -en erken sabah-gelip yakalayabilirlerdi onu. Demek ki birkaç saati vardı. Uzun bir zamandı bu, çok uzun! Birkaç saatte çok şeyler olurdu. O andaki ruhsal durumunu asılmaya götürülen bir ölüm hükümlüsünününe benzetiyorum. Uzun bir sokağı, arabada, kalabalığın arasından ağır adımlarla geçip, başka bir sokağa sapacak, ancak o sokağı da geçtikten sonra korkunç alana çıkacak bir ölüm hükümlüsüne! .. Adamın yolun başındayken, önünde sonsuz bir hayat varmış gibi bir duygu içinde olduğunu sanıyorum. Araba yavaş yavaş ilerlerken telaşa kapılmaz, ikinci sokağa sapmasına daha vardır... yol boyunca sıralanmış, soğuk, meraklı bakışlarını ona dikmiş binlerce insana umutsuzluğa düşmeden bakar... kendisinin de onlar gibi bir insan olduğunu sanır hâlâ. İşte ikinci sokağa da saptı araba... ama ne önemi var! Upuzun bir sokak var önünde daha. Araba ilerledikçe hep şöyle düşünür: 'Daha çok yol var önümde.' Son ana, alana çıkana dek böyle sürer bu. Karamazov'un da aynı ruhsal durum içinde olduğu kanısındayım. 'Henüz farkına varmamışlardır, diye düşünüyordu, birşeyler düşünmek, kendimi savunmak için çok zamanım var... şim-

di onun yanındayım ya! Öyle de güzel ki!’ Kafasının içi karmakarışık. Ama parasının yarısını ayırıp, bir yere saklamayı, gene de akıl edebiliyor. Birkaç saat önce babasının yastığının altından aldığı üç bin rublenin bin beş yüz rublesini ne yaptığını başka türlü açıklayamam. Mokroye’nin yabancısı değildir. Daha önce de iki gün eğlenmişti orada. Bu büyük, ahşap evin bilmediği deliği yoktur. Bin beş yüz rubleyi tutuklanmadan biraz önce bir tahta aralığına, ya da döşemedeki yarıklardan birinin içine saklamıştır. Niçin mi? Ne demek niçin? Beklenen fırtına her an kopabilirdi. Onu nasıl karşılayacağını henüz bilmiyordu, zamanı yoktu zaten. Üstelik beyni de zonkliyordu, bir kuvvet ona çekiyordu onu... Paraya gelince, nasıl olsa her durumda gereksinimi vardı paraya! Parası olan kimsenin her yerde bir değeri olurdu. Öyle bir anda böylesine ince bir düşünce olağan görünmüyordur size belki. Ne var ki sanık, bu olaydan bir ay önce, kendisi için gene öyle önemli, uğursuz bir anda elindeki üç bin rublesinin yarısını ayırıp bir beze diktiğini iddia ediyor. Bu doğru olmasa bile, -doğru olmadığını biraz sonra kanıtlayacağız- bu düşüncenin Karamazov’a hiç de yabancı olmadığı, böyle bir şeyi aklından geçirdiği ortadadır. Dahası var, sorgu yargıcına bin beş yüz rubleyi beze diktiğini söylerken (oysa aslında böyle bir şey yoktu) belki de bunu hemen orada uydurmuştu. İki saat önce parasının yarısını, ne olur ne olmaz diyerek, üzerinde bulundurmamak için ayırıp, evin bir yerine saklamış olması, bu konuda yardımcı olmuştur ona. İki sonsuzluk, sayın jüri üyeleri, bir Karamazov’un aynı anda iki sonsuzluğa birden bakabileceğini unutmayın! Evin her yerini aradık, ama bir şey bulamadık. Bu para belki hâlâ oradadır, belki de ertesi gün birisi almış, getirip sanığa vermiştir. Kendisini yakaladığımızda sevgilisinin yanındaydı, kadın karyolaya yatmış o da yere diz çöküp kollarını ona uzatmıştı. Kendinden öyle geçmişti ki, onu tutuklamaya gelenlerin ayak seslerini bile duymadı. Vereceği yanıtları da hazırlamamıştı henüz. Hazırlıksız basılmıştı.

İşte şimdi de yargılarının kaderi üzerine kesin kararı verecek insanların karşısında bulunuyor. Sayın jüri üyeleri, iş hayatınızda insanlar adına dehşete düştüğümüz anlar vardır! Karşımızdaki suçlunun, artık her şeyin mahvolduğunu farkedip kurtulmak için çırpındığını gördüğümüz anlardır bunlar. Yalvaran, ağlamaklı bakışlarla gözlerimizin içine bakar; yüzümüzden kafamızın içindekileri anlamaya çalışır, ne yandan vuracağımızı bilmediği için tetikte bekler, binlerce plan kurar kafasının içinde, ama gene de konuşmaktan, açık vermekten korkar! İnsan ruhunun küçüldüğü bu anlar, bu iç acısı, bu kendini savunmak için gösterilen son çaba korkunçtur; bazen

savcının bile suçluya acıdığı olur böyle anlarda! O gün bunların hepsine tanık olduk. Önce pek şaşırmıştı. Dehşet içinde ağzından birkaç sözcük kaçırdı: 'Kan! Hak ettim bunu!' Ama çabuk toparlandı. Ne söyleyeceğini, nasıl söyleyeceğini bilmiyordu henüz... hazırlanmamıştı. Ancak şöyle diyebiliyordu: 'Babamı ben öldürmedim!' Şimdilik arkasına saklandığı tahta perde buydu, belki sonra daha dayanıklı bir savunma duvarı kurabilirdi. Baştan ağzından kaçırdığı, suçlu olduğunu gösteren sözleri, yalnız Grigori'nin öldürülmesinde suçlu olduğunu söyleyerek zararsız hale getirmeye çalışıyordu. 'Grigori'yi ben öldürdüm, evet, ama babamı kim öldürdü, kim? Benden başka kim olabilir bu?' Düşünün bir kez, bize, ona bu soruyu sormaya gelenlere soruyor bunu! Bu çok anlamlı soruyu, bu hayvansal kurnazlığı, bu saflığı, Karamazov'lara vergi bu sabırsızlığı anlayabiliyor musunuz? Ben öclürmedim, sakın benden kuşkulanmayasınız: 'Öldürmek istedim baylar, diye itiraf ediyor (ama pek acele ediyordu, müthiş sabırsızdı!) Ama gene de suçsuzum, ben öldürmedim onu!' Öldürmek istediğini saklamıyor bizden: Ne denli içten olduğunu görüyorsunuz işte, hadi benim öldürmediğime inanın öyleyse. Ne yazık ki, suçlular bazen aşırı derecede saf oluyorlar. İşte tam bu anda sorgu yargıcı pek basit bir soru sordu ona: 'Smerdyakov öldürmüş olmasın?' Beklediğimiz şey oldu: Ona engel oldular, hazırlanmasına, suçu Smerdyakov'un üstüne atacağı en uygun zamanı seçmesine fırsat vermediler diye kızdı. Yaradılışı nedeniyle hemen tersini savundu, Smerdyakov'un öldürmediğine, bunu yapacak güçte bir insan olmadığına inandırmaya çalıştı bizi. Ama inanmamak gerekir buna, kurnazlığıdır bu onun: Smerdyakov'dan vazgeçmiş değildir, tam tersine, onu sürecektir ortaya, çünkü suçlayabileceği başka kimse yoktur, ama sonra yapacaktır bunu, şimdi bu olanağı alınmıştır elinden. Yarın, ya da birkaç gün sonra uygun bir zamanı yakalayıp "Smerdyakov'un suçsuz olduğunu söylemişim size, diye bağırarak, anımsarsınız, ama babamı onun öldürdüğünden kuşku yok şimdi. Ondan başka kim olabilir?" Gelgelelim, bizi Smerdyakov'un suçsuz olduğuna inandırmaya çalışırken sabırsızlığıyla öfkesi oyun oynuyorlar ona. Aklın almayacağı bir şey söylemeye zorluyorlar. Babasının penceresinden içeri baktığını, sonra da sessizce oradan uzaklaştığını açıklıyor. Ne var ki, kendine gelip ifade veren Grigori'nin söylediklerinden habersizdir henüz. Araştırmaya geçiyoruz. Kızdırıyor onu bu, ama cesaretlendiriyor da: Üç bin rublenin hepsini bulup çıkaramadık, hepsi bin beş yüz ruble toplanabildi. İşte tam bu sırada 'muska' düşüncesi geliyor aklına. Hiç kuşku yok ki, buluşunun gerçeğe uymadığının, aklın alacağı bir şey olmadığının kendi de farkındadır. Buna inanılır, gerçe-

ge benzer bir biçim vermek için yırtınıyor, bu çabası, müthiş hırpalıyor onu. Böyle durumlarda ilk sorguyu yapan kimsenin görevi, en çok dikkat edeceği nokta, sanığın hazırlanmasına fırsat vermemek, kafasındaki düşünceleri söyletmek için beklenmedik sorular sormaktır. Sanığı konuşturmanın en güvenli yolu, olayla ilgili, aslında çok önemli, ama sanığın daha önce üzerinde hiç düşünmediği bir durumdan söz arasındaymış gibi şöyle bir söz etmektir. Biz de hazırlamıştık bu silahımızı, hem çoktan hazırlamıştık. Grigori'den, sanığın çıkmış olması gereken bahçe kapısının açık olduğunu öğrenmiştik. Kapıyı hiç düşünmemiş, Grigori'nin onu farkedeceğini de aklının ucundan geçirmemişti. Bu vuruşumuzun etkisi müthiş oldu. Yerinden fırlayıp 'Smerdyakov öldürdü, katil Smerdyakov'dur!' diye bağır-maya başladı. Böylece, kafasının içindeki asıl düşüncesini gerçeğe uymayan biçimiyle dışarı vurmuş oluyordu. Çünkü katil Smerdyakov olsa, cinyeti sanığın Grigori'yi yere devirmesinden sonra işlemiş olması gerekirdi. Oysa Grigori'nin kapıyı yaralanmadan önce açık gördüğünü, karyolasından kalkarken de paravananın arkasında Smerdyakov'un inlediğini duyduğunu söylediğimizde Karamazov bozguna uğradı. Meslektaşım sayın Nikolay Parfenoviç sonra, o anda sanığa pek acıdığını söyledi bana. Durumu kurtarmak için bu sefer ünlü 'muska'dan söz etmeye başladı. Sayın jüri üyeleri, bir ay önceden beze dikili bu bin beş yüz ruble masalını saçma, akıl almaz bir uydurma kabul ettiğimi daha önce de söylemiştim. İnsan bahse girse, bundan daha saçma bir şey uyduramaz. Sanığın bu iddiasını ayrıntılarla, gerçeğin her zaman pek zengin olduğu, böyle kimselerce önemsenmeyen, gereksiz sayılan küçük ayrıntılarla çürütmek zorundaydık. Öyle ya, kafasında iddianın tümü vardı. Birden küçük, küçücük ayrıntılardan söz ediyorlar ona! Yakalanıyor kuşkusuz! 'Parayı içine diktığınız bezi nerede buldunuz? Kim dikti onu size?' diye sorduk. 'Kendim diktim.' 'Peki bezi nerede buldunuz?' Sanık güceniyor, bunları pek önemsiz ayrıntılar saydığı için alınıyor. İnanır mısınız, yapmacık bir alınma değildir bu! Hepsi böyledir zaten. 'İç çamaşırından yırttım.' 'Çok güzel. Öyleyse çamaşırlarınız arasında yırtık olanıyla da karşılaşırız.' Kabul edersiniz ki sayın üyeler, bir parçası yırtılıp alınmış bu iç çamaşırını bulsaydık (böyle bir şey gerçekten vardıysa, onu ya valizinde ya da komodininde bulurduk elbette) bu, sanığın sözlerinin doğru olduğunu gösteren önemli bir delil olurdu! Ama o bunu düşünemedi. 'Anımsamıyorum, belki iç çamaşırından yırttığım parçaya değil de ev sahibemin başörtüsüne dikmişimdir.' - 'Ev sahibenizin başörtüsüne mi?' - 'Eski püskü bir başörtüsü vardı, yerlerde sürünürdü hep, onu almış olacağım.' - 'Kesinlikle anımsıyor

musunuz bunu?’ - ‘Hayır, kesin anımsamıyorum...’ Kızdı, öfkелendi; oysa böyle bir şeyin kesinlikle anımsanmaması olacak şey midir? İnsan, hayatının en önemli anlarında, sözgelimi idama götürülürken, hep böyle önemsiz ayrıntıları anımsar. Aklından her şey silindiği halde, yolda gözüne ilışen yeşil bir çatı ya da kilisenin tepesindeki haça konmuş bir karga belleğinde yer eder. Paraları bezin içine evdekilerden gizli dikiyordu elbette. İçeri birisi girip onu yakalamasın diye elinde iğne, korkudan ecel terleri döktüğünü, en küçük bir gürültü duyunca paravanoanın arkasına (odasında bir paravana vardı) kaçtığını anımsaması gerekirdi... Sayın jüri üyeleri (İppolit Kirilloviç sesini birden yükseltmişti), bu önemsiz ayrıntıları ne diye anlatıyorum size? Sanık bu saçma iddiasında hâlâ ısrar ediyor da ondan! İlk geceden bu yana sözlerine gerçeğe uygun en küçük bir şey eklemedi. Bunlar önemsiz şeylermiş, onun dürüstlüğüne de güveniriz! İnsan kanına susamış çakallar değiliz ya! Sanığın suçsuz olduğunu gösterecek akla yatkın bir tek delil gösterin bize, biz de sevinelim... Ama akla yatkın olsun bu delil, gerçeğe uysun. Yoksa öz kardeşinin sanığın gözlerinin içine bakarken aklına gelen bir düşünceye, ya da göğsünü yumruklarken boynuna asılı parayı gösterdiği -hem de karanlıkta- iddiasına benzememeli bu. Ortaya çıkacak inanılır böyle bir delil sevindirecektir bizi, iddiamızdan hemen vazgeçeceğiz. Oysa şimdilik gerçek bütün çıplaklığıyla karşınızda duruyor, biz de iddiamızda ısrar ediyoruz, başka türlüşünü yapmak da elimizde değildir zaten.” İppolit Kirilloviç konuşmasının son bölümüne gelmişti. Sırtına tutulmuş gibi titriyor, babasını “para için, alçakça” öldüren bir insanın cezalandırılmasını istiyordu. Eldeki olayların, cinayeti sanıktan başkasının işlemiş olamayacağını gösterdiğini söyledi. Bir ara kendini tutamayıp “Üstün yetenekleriyle ün salmış değerli savunma avukatı burada ne söylerse, ne denli duygulu, dokunaklı konuşursa konuşsun, adaletin tapınağında bulunduğunuzu unutturmasın size bu, dedi. Gerçeğin, kutsal Rusya’mızın, onun temel unsurlarının, ailenin, dinin savunucuları olduğunuzu bir an çıkarmayın aklınızdan! Evet, şu anda bütün Rusya’yı temsil ediyorsunuz, vereceğiniz karar yalnızca burada değil, Rusya’nın her yerinde duyulacaktır. Yurdun savunucuları, yargıçları olarak bütün bir ulus sesinize kulak kabartacak, vereceğiniz karar ya avutacak onu ya da karamsarlığa düşürecek. Perişan etmeyin Rusya’yı, umutlarını boşa çıkarmayın. Uğursuz troykamız uçarcasına gidiyor, belki de uçuruma... Bu çılgın gidişin durması için Rusya’nın her yerinde eskiden beri Tanrıya yakaranlar vardır. Öteki uluslar yana çekilip troykaya yol veriyorlarsa, bu ozanın dilediği gibi, ona duyulan saygıdan değil, düpedüz korkudandır... Buna

da dikkatinizi çekerim. Evet korkudan, belki de bir tiksintiden... İyi ki çekiliyorlar hem, ya çekilmeyip de kurtuluşları, uygarlıkları adına birleşir, bu dörtnele giden hayaletin karşısına güçlü bir duvar olarak çıkar, bu gemi aزیya almış hayvanları kendileri durdurmaya kalkışır-sa! Avrupadan yükselen bu kuşku verici sesler kulağıımıza gelmedi değil. Gittikçe daha gürleşecektir elbette. Babasını öldüren bir oğlu suçsuz bulup, batıdan gelen bu seslerin söylediklerini doğrulamayın, gittikçe artan kinlerini körüklemeyin!..”

Kısacası, İppolit Kirilloviç ölçüyü biraz kaçırdıysa da, konuşmasını içten bir heyecanla bitirmişti... Sözleri gerçekten etkili olmuştu. Konuşmasını bitirir bitirmez dışarı çıktı -gene anımsatıyorum- yan odada az kaldı bayılıyordu. Dinleyiciler alkışlamamıştı. Ağırbaşlı, ciddi kimseler hoşnuttu. Yalnızca bayanlar pek o kadar mutlu değillerdi. Ama savcının heyecanlı konuşması onların da hoşuna gitmişti. Nasıl olsa sonuçtan yana kuşkuları yoktu, Fetyukoviç'e güveniyorlardı: “Şimdi o konuşacak, üstünlüğü sağlayacak!” Herkes Mitya'ya bakıyordu. Savcının konuşması süresince hiç sesini çıkarmadan, elleri birbirine kenetli, dişleri sıkılmış, başı önünde oturmuştu. Yalnız arada bir -özellikle Gruşenka'dan söz edildiği zamanlar- başını kaldırıp dikkat kesilmişti. Savcı, Rakitin'in Gruşenka üzerine düşüncelerini açıklarken Mitya'nın yüzünde küçümser, tiksinti dolu bir gülümseme belirmiş, oldukça yüksek sesle “Bernard'lar!” demişti. İppolit Kirilloviç, Mokroye'de onu nasıl sorguya çektiğini, parmağında oynattığını anlatırken Mitya başını kaldırmış, büyük bir dikkatle dinliyordu. Konuşmasının bir yerinde de ayağa fırlayıp bağırarak bir şey söyleyecek gibi oldu, ama tuttu kendini, “boş ver” der gibi omuz silkti. İddianamenin bu son bölümü, özellikle savcının Mokroye'cle sorgu sırasındaki başarıları üzerine sonraları kentte çok şey söylendi, İppolit Kirilloviç alaya bile alındı: “Adamcağız kendini övmeden edemedi.” Oturuma on beş yirmi dakika ara verildi. Dinleyiciler arasında yüksek sesle konuşmalar oluyordu. Bazıları aklında kalmış.

Gruplardan birinde bir bay kaşlarını çatıp,

- Güzel konuştu doğrusu, cledi.
- Yalnız biraz fazla felsefe yaptı.
- Ama hepsi doğru söylediklerinin, hepsi gerçek!
- Doğrusu işinin ehli adam.
- Her şeyi güzel topladı.

Konuşmaya üçüncü bir ses karıştı:

- Bizi de güzel topladı ama... anımsıyor musunuz, konuşmasının başında hepimizin birer Fyodor Pavloviç olduğumuzu söyledi.
- Sonunda da söyledi aynı şeyi. Bunda saçmaladı yalnız.

- Bazı yerleri de pek o kadar anlaşılmıyordu.
- Biraz coştı.
- Haksızlık efendim, haksızlık.
- Öyle söylemeyin, oldukça başarılı bir konuşmaydı. Uzun zamandır bir fırsat arıyordu zavallı, yakalayınca kaçırır mı, he-he!
- Savunma avukatı ne diyecek bakalım?

Biraz ötedeki bir grupta:

-Petersburg'luya taş atması yersizdi: "Duygulu, dokunaklı..." anımsadınız mı?

- Evet, biraz biçimsiz kaçtı.
- Acele etti.
- Sinirlidir de ondan.
- Biz gülüyoruz ya, bir de sanığa sormalı.
- Evet, Mitya'cığın hali duman.
- Bakalım neler söyleyecek savunma avukatı?

Üçüncü bir grupta:

- Şu köşede oturan, saplı gözlüklü, şişman bayan kim?
- Bir general karısıdır, tanırım onu, kocasından ayrılmış.
- Saplı gözlüğünün sırrı anlaşıldı...
- Beş para etmez.
- Yo, tatlı bir şeye benziyor.
- Onun iki koltuk ötesinde oturan sarışındır asıl tatlı olan.
- Mokroye'de fena yakalamışlar herifi.
- Evet. Bir kez de buraya anlattı bunu. Kapı kapı dolaşıp anlattığı yetmedi de...

- Şimdi de tutamamış olacak kendini. Kendini beğenmişliğinden geliyor.

- Değerini bilmemişler, he-he!

- Harcamışlar da. Ne cafcacılı konuşma... tümceler de uzun mu uzun.

- Gözdağı da verdi, farkında mısınız? Troyka'yı anımsıyor musunuz? "Onlarda Hamlet'ler, bizde de henüz Karımazov'lar var!" Güzel söyledi bunu.

- Özgür düşünceye yaltaklanıyordu. Korkuyor!
- Avukattan da korkuyor!
- Öyle. Bakalım bay Fetyukoviç neler söyleyecek?
- Ne söylerse söylesin, bizim milleti etkileyemez.
- Öyle mi dersiniz?

Dördüncü grupta:

- Troykadan söz ederken öteki uluslar üzerine söyledikleri hoştu.
- Evet. Hele öteki ulusların beklemeyecekleri...

- Ne olmuş?
 - Geçen hafta İngiliz parlamentosunda bir üye söz almış, bakanlığa nihilistler konusuyla ilgili bir soru sormuş: "Barbar bir ulusu hizaya sokmak için harekete geçmenin zamanı gelmiş midir artık?" Yani bi-zi... İppolit bundan söz ediyor, biliyorum. Geçen hafta anlatmıştı.
 - Kolay değildir böyle bir şeyi yapmak.
 - Niçin?
 - Kranştad'ı kaparız, buğdaylarını da keseriz. Nereden bulup alacaklar buğday?
 - Amerika'yı unutuyorsunuz. Amerika'da buğday bol.
 - Saçma.
- Tam bu sırada zil çaldı, herkes yerlerine koştu. Fetyukoviç kürsüye çıktı.

10

SAVUNMA AVUKATININ KONUŞMASI, İKİ UCU SİVRİ DEĞNEK

Ünlü avukat, konuşmasına başlar başlamaz salonda çıt çıkmaz olmuştu. Bütün gözler onun üzerindeydi. Son derece açık, arı bir dille, kendine güven dolu, ama yapmacığa kaçmayan bir tavırla konuşmaya başladı. Konuşmasına heyecanlı bir hava vermek, duygulu bir sesle konuşmak için kendini zorladığı yoktu. Onunla aynı düşüncede olan bir topluluğa konuşur bir tavrı vardı. Sesi hoş, tatlı, gürdü. İçten, insana güven veren bir sesti bu. Gene de dinleyiciler konuşmacının istese heyecanlı bir konuşma yapabileceğini, "yüreklere görünmez bir güçle çarptırabileceğini" anlamakta gecikmemişlerdi. Belki İppolit Kirilloviç'inkinden düzgün değildi konuşması, ama tümceleri kısa kısa, daha bir anlaşılırdı. Kadınların, yalnız şu hoşuna gitmemişti: Konuşurken, -özellikle başlangıçta- sanki selam vermek için değil de dinleyicilerinin üzerine uçmak istiyormuş gibi tuhaf bir biçimde öne doğru uzanıyor; uzun sıska sırtı, tam ortasında bir menteşe varmış gibi öne doksan derecelik açı yapıyordu. Konuşmasının başında dağınık, olaylara gelişigüzel değiniyor gibiydi. Ama sonunda bir bütün çıktı ortaya. Konuşmasını iki bölüme ayırmak mümkündü: Yer yer haşın, alaycı bir havaya bürünen birinci bölüm: Bu bölüm eleştiri, savcının iddialarını çürütme çabalarıyla doluydu. İkinci bölümde ise sesini de, konuşma tavrını da birden değiştirdi, o da heyecanlanmıştı artık, dinleyiciler de bunu bekliyorlardı sanki, herkes coşkun bir sevinç ürpertisi içindeydi. Doğruca konuya girdi Fetyukoviç. Asıl

işleri Petersburg'ta olduğu halde, suçsuz olduklarına inandığı, ya da bunu sezinlediği sanıkları savunmak için taşra kentlerindeki davaları da üzerine aldığını açıklamakla başladı söze. "Şimdi de öyle oldu. Gazetelerde çıkan haberlerden sanığın lehine birşeyler sezinler gibi oldum. Kısacası, adliyede sık sık yinelandığı halde, kanımca bu davada olduğu kadar hiçbir davada görülmeyen değişik bir durum pek ilgilendirdi beni. Bundan konuşmamın sonunda söz etmem gerekirdi ya, düşüncemi şimdiden açıklayacağım. Çünkü daha etkili olmayı düşünmeden, doğrudan asıl konuya girmek zayıf noktalarından biridir benim. Belki akıllıca bir davranış değildir bu. Ama içtendir. Sözünü ettiğim düşüncem şudur: Olaylar, sanığa ezici bir üstünlükle topluca karşı çıktıkları halde, teker teker ele alındıklarında önemlerini yitirmektedirler! Davayı söylentilerden, gazetelerden izlerken bu düşünce iyice yer etmişti içimde. Birden sanığın akrabalarından onu savunmam için çağrı aldım. Hemen buraya geldim. Bu kanım geldikten sonra iyice güçlendi. İşte olayların birbirine kaynaşarak oluşturdukları bu korkunç bütünü parçalamak, sanığa karşı olan her olayın bir başınayken saçma, hayal ürünü olduklarını kanıtlamak için aldım üzerime bu davayı."

Savunma avukatı bu girişten sonra birden yükseltti sesini:

"Sayın jüri üyeleri, buraya geleli birkaç gün oluyor. Bu yüzden izlenimlerimde önyargının etkisi hiç olmamıştır. Hırçın yaratılışlı, kendini düzensiz bir hayata kaptırmış olan sanık -kentte belki de yüzlerce kişiyi olduğu gibi- hırpalamamıştır beni. Kentte birçok kimsenin ona karşı olmasının nedeni, sanığın bu kötü huyudur. Böyle düşünenlere yerden göğe kadar hak veriyorum: Sanık aşırı heyecanlı, engel tanımayan bir insandır. Ne var ki kentte herkes seve seve kabul ediyordu onu evine, hatta sayın savcımız pek yakınlık gösteriyordu kendisine. (Not: konuşmanın burasında dinleyiciler arasında gülenler oldu. Herkes duymuştu bunu. Ama hemen sustu gülenler. Savcının Mitya'yı evine istemeye istemeye aldığını kentte bilmeyen yoktu. Savcının hayal düşkünü, bazı konularda -özellikle önemsizlerinde- kocasının tersine hareket etmeye bayılan, son derece iyi yürekli, saygıdeğer karısı istiyordu Mitya'yı. Zaten Mitya da pek seyrek gitmişti evlerine.) Şunu söylemek cesaretini bulacağım kendimde ki, diye sürdürdü konuşmasını savunma avukatı, sayın yargıç gibi haksever, zeki bir insan bile zavallı müvekkilim hakkında yanlış bir düşünceye saplanıp kalmıştır. Ne yazık ki, son derece olağan bir durumdur bu: Şanssız müvekkilim bundan daha kötüsünü, hatta küçük görülmeyi hak etmiştir. Hakarete uğramış duygular bazen pek amansız olurlar. Biraz önce dinlediğimiz değerli iddianamede sanığın davranışları ve kişiliği üzerine yapılmış

esaslı tahliller dinledik. Dava konusu cinayeti de çok iyi eleştirdiler. En dikkate değer noktası da şurasıydı iddianamenin: Gerçekleri ortaya çıkarmak, olayların özüne varmak için insan ruhunun öylesine derinliklerine inildi ki, sayın savcı önceki olayların etkisi altında sanığın kişiliğine bir soğukluk duysaydı, istese de başaramazdı böylesine derine inmeyi. Gelgelelim, bu gibi durumlarda sanığa duyulan soğukluk, nefretten çok daha kötü, öldürücü şeyler vardır. Sözelimi, kendimizi sanat yapmak hevesine kaptırınanız, bir sanat eseri yaratmaya özenmerez, Tanrının bize verdiği insan ruhunu bilmek yeteneğimizin yararlanarak küçük olayları büyütüp ortaya bir roman çıkarınaya kalkışınanız... Petersburg'tan yola çıkmamıştım daha, uyardılar beni; oysa uyarılarına hiç de gerek yoktu: Hukukçularımız arasında insan ruhunun derinliklerine inmekteki ustalığıyla ün salmış hasınını tanıyordum zaten. Gerçi çok derin bir bilimdir felsefe, baylar, ama bir bakıma da iki ucu sivri değneğe benzer (dinleyiciler arasında gülüşmeler.) Sanırım bu kaba benzetmemi bağışlayacaksınız. Güzel konuşmasını hiç beceremem. Örnek istiyorsanız buyrun: İddianameden gelişigüzel bir örnek alıyorum. Sanık o gece karanlıkta kaçarken, duvarın üzerinden aşacağı sırada uşak arkadan ayağına yapışıyor, o da pirinç havanelini kafasına indiriyor. Sonra hemen geri, bahçeye atlıyor, yaraladığı ihtiyarın başucunda beş dakika eğleniyor, onu öldürüp öldürmediğini anlamaya çalışıyor. Sayın savcı sanığın ihtiyar Grigori'ye acıdığı için geri atladığını kabul etmiyor. "Hayır, diyor, öyle bir anda o kadar duygulu olamaz insan. İnanılacak şey değildir bu. İşlediği korkunç cinayetin tek tanığının ölüp ölmediğini anlamak için indi bahçeye; bununla da gerçek katilin o olduğu çıkıyor ortaya. Yoksa başka ne için geri atlasındı bahçeye?" Felsefe dediğiniz böyle olur işte! Şimdi bu felsefeyi biz de alıp olaylara uygulayalım: Ama öteki ucundan... en az sayın savcının iddiası kadar akla yatkın bir durum çıkacaktır ortaya. Katil bahçeye tanığın ölüp ölmediğini anlamak için atladı diyelim. Öte yandan, biraz önce öldürdüğü babasının odasında -sayın savcının da söylediği gibi- suçlu olduğunu gösterecek en büyük delili, içinde üç bin ruble olan zarf olduğu üzerindeki yazısından da belli boş zarfı bırakmıştır. "Zarfı olduğu gibi alıp götürseydi, böyle bir paranın varlığından hiç kimsenin haberi olmazdı; bu durum parayı sanığın aldığını göstermektedir." Yargıcın kendi sözleridir bunlar. Görüyorsunuz ya, sanık içeride paniğe kapılıyor, suçlu olduğunu kanıtlayacak en önemli delili kurbanının yanında bırakıp kaçıyor, iki dakika sonra da başka birisini öldürüyor, ama bu kez aşırı ihtiyatlıdır... Pekâlâ, tutalım ki öyle olmuştur: Felsefenin inceliği de, şu anda Kafkasya kartalı gibi yırtıcı, uzak görüşlü olan bir insanın iki dakika sonra zavallı bir köstebek

kadar ürkek, kör olmasındadır. Sanık, ihtiyarı yere devirdikten sonra tanığın ölüp ölmediğini anlamak için geri bahçeye atlayacak kadar ihtiyatlı, kana susamışsa bu yeni kurbanıyla, ortaya yeni tanıklar çıkması tehlikesini de göze alarak, beş dakika ne diye uğraşsın? Sonra kendi aleyhine delil olsun diye mendiliyle ihtiyarın kanlarını niçin silsin? Hayır, iddia edildiği gibi ihtiyatlı, katı yürekli olsaydı bahçeye atlayınca yaralı uşağın kafasına havanelini birkaç kez daha indirir, tanığı tam öldürüp içindeki kuşkuyu da silip atardı. Dahası var: Aleyhine tanıklık edecek insanın ölüp ölmediğini iyice anlamak için geri bahçeye atlıyor; gelgelelim, başka bir tanığı, biraz önce iki kadının gözlerinin önünde masanın üzerinden aldığı havanelini oracıkta bırakıyor... kadınların havanelini tanıyıp onu cinayetten biraz önce mutfaktan aldığını söyleyebileceklerini düşünemiyor. Havanelini farkına varmadan düşürmüş, ya da orada unutmuş olamaz: Düpedüz atmış onu, çünkü Grigori'nin yattığı yerden on beş adım ötede bulunmuştur havaneli. İnsanın aklına şöyle bir soru geliyor: "Niçin attı havanelini?" Yaşlı uşağı öldürdüğüne üzüldüğü için... Öyle uzağa atmasının nedeni de, cinayet aleti olarak ondan nefret etmesi, lanet okumasıdır. Hiç kuşku yok ki, babasını öldürmediği için uşağı öldürdüğüne üzülmüştür: Babasını öldüren o olsaydı, yaraladığı uşağı acıyarak yanına inmezdi. Acıma duygusundan başka duygular olurdu içinde, kendini kurtarmaya bakardı. Kısacası, onunla beş dakika oyalanmaz, kafasını hemen parçalayıp kaçırdı. Biraz önce öylesine korkunç bir cinayet işlemediği için acımış, duygulanmıştı. Bu da bir felsefedir işte. Sayın jüri üyeleri, felsefeden insanın istediği sonucu çıkarabileceğini kanıtlamak için aldım bu örneği. Önemli olan niyettir burada. Felsefede en ağırbaşlı, ciddi kimseleri bile farkına varmadan olur olmaz şeyleri düşünmeye zorlar. Felsefe derine gereğinden çok inildiği, felsefe kötüye kullanıldığı durumlardan söz ediyorum sayın üyeler."

Dinleyiciler arasında gene gülüşmeler oldu. Avukatın sözlerini doğrulayan, savcının aleyhinde oldukları belli gülüşlerdi bunlar. Fet-yukoviç'in konuşmasını olduğu gibi almadan, yalnızca önemli yerlerini özetleyeceğim.

11

ORTADA PARA DA YOKTU, HIRSIZLIK DA

Savunma avukatının konuşmasında herkesi şaşırtan bir bölüm vardı. Burada, uğursuz üç bin rubleyi, dolayısıyla onların çalındığını kesinlikle reddediyordu:

“Sayın jüri üyeleri, bu davada olayları yeni öğrenen her insanı şaşırtacak tuhaf bir durum var: Hırsızlıktan söz edildiği halde, neyin çalındığı kesinlikle belirtilmiyor. Sözgelimi, üç bin ruble çalındı diyorlar, gelgelelim bu üç bin rublenin gerçekten varolduğunu bilen yok ortada. Düşünün bir kez, bu üç bin rubleden nasıl haberdar olduk? Kim görmüş bu parayı? Üzeri yazılı bir zarfa konmuş, üç bin rubleyi yalnız uşak Smerdyakov görmüştür. Cinayet işlenmeden çok önce sanıkla kardeşi İvan Fyodoroviç’e böyle bir paradan söz etmiştir. Aynı şeyden bayan Svetlova da haberdar edilmiştir. Ne var ki, bu üç kişiden hiçbiri görmemiştir parayı, yalnızca Smerdyakov görmüş, onlara söylemiştir. Burada şöyle bir soru geliyor insanın aklına: Bu para gerçekten vardıysa, Smerdyakov onu görmüşse, son olarak ne zaman görmüştü? Ya efendisi ona söylemeden üç bin rubleyi gene çekmecesine koymuşsa? Dikkatinizi çekerim, Smerdyakov’un ifadesinden de anlaşıldığı gibi, para döşegin altındaydı. Öyleyse sanığın parayı döşegin altından alması gerekirdi. Oysa tutanakta yatağın hiç bozulmamış olduğu yazılı. Sanık yatağı bozmadan -üstelik kanlı elleriyle, o gün özel olarak serilmiş tertemiz çarşafı hiç lekelemeden- nasıl aldı parayı? Öyleyse zarfın nereden çıktığını soracaklardır. Bu zarftan biraz söz etmem gerekiyor. Demin şaşırdım doğrusu: Sayın savcı katilin Smerdyakov olamayacağını kanıtlamaya çalışırken bu zarftan söz etmeye başlamış, birden şöyle söylemiştir -duyuyor musunuz, kendi söylemiştir bunu- “Hırsız boş zarfı bir delil olarak orada bırakmayıp içindeki üç bin rubleyle olduğu gibi alıp götürseydi, böyle bir paranın varlığından hiç kimsenin haberi olmazdı. Bu durum parayı sanığın aldığını göstermektedir.” Demek ki, sanığın hırsızlıkla suçlanmasına savcının da kabul ettiği gibi, sırf bu üzeri yazılı kâğıt parçası neden olmaktadır. Yoksa hırsızlıktan da paradan da hiç kimsenin haberi olmazdı. Peki ama bu zarfın yerlerde sürünmesi, içinde para olduğuna, bu paranın çalındığına nasıl oluyor da delil sayılabiliyor? “Ama, diye karşılık vereceklerdir, Smerdyakov görmüş bu parayı.” Ama ne zaman, son kez ne zaman görmüş? Benim öğrenmek istediğim de bu işte. Smerdyakov’la ben de konuştum, parayı son kez cinayetten iki gün önce gördüğünü söyledi! Sözgelimi, niçin şöyle düşünemeyeyim: İhtiyar Fyodor Pavloviç eve kapanmış, sevdiği kadını büyük bir sabırsızlık içinde beklerken can sıkıntısından birden zarfı çıkarıp açmaya karar vermiş olamaz mı? Kendi kendine şöyle mırıldanamaz mı: “Zarfın içinde para olduğuna inanmaz belki; otuz pembe yüzlüğü ona gösterirsem daha etkili olur, ağzının suları akar...” Sonra da zarfı yırtıp paraları çıkarıyor içinden, delil bırakmaktan falan korkmadığı için de boş zarfı yere atıyor... Sayın jüri

üyeleri, bundan olağan bir durum olabilir mi? Niçin bizim düşündüğümüz gibi olmasın? Böyle bir şey varsa hırsızlık iddiası kendiliğinden ortadan kalkıyor demektir. Para yoksa hırsızlık da yoktur. Boş zarfın yere atılmış olması içindeki paraların çalındığına bir delilse, bunun tersini de ben niçin iddia etmeyeyim: Zarf, içindeki paraları Fyodor Pavloviç'in kendisi daha önceden aldığı için atılmıştı yere. "Parayı Fyodor Pavloviç almışsa nereye sakladı onu? Aramada bulunamadı." Bir kez, çekmecesinde bir miktar para bulundu. Sonra, parayı sabah, hatta bir gün önce almış, başka bir işte kullanmış, Smerdyakov'a haber vermeye bile gerek görmeden birisine vermiş, nihayet düşüncesinden vazgeçmiş olamaz mı? Böyle bir şeyin olmasına en küçük olasılık varsa, sanığı cinayeti para için işlemekle, üç bin rubleyi almakla böylesine kesin nasıl suçlayabilirler? Böyle bir şeye inanırsak hayal dünyasında yaşıyoruz demektir. Bir şeyin çalındığını iddia ederken bunu hiç değilse göstermek, ya da gerçekten varolduğunu delilleriyle kanıtlamak gerekir. Oysa şimdiye dek gören olmadı bu üç bin rubleyi. Geçenlerde Petersburg'da bir genç, çocuk denecek yaşta -henüz on sekizindeydi- bir işportacı, elinde baltayla güpegündüz bir sarraf dükkânına girip görülmemiş bir cesaretle dükkân sahibini öldürdükten sonra kasadaki bin beş yüz rubleyi alıp kaçmış. Beş saat sonra yakalanmış. Bin beş yüz ruble -harcadığı on sekiz ruble eksik olarak- çıkmış üzerinden. Üstelik, cinayet sırasında dükkânda bulunmayan tezgâhtar dönünce hemen polise koşup çalınan paranın yalnız miktarını değil, kaç tane ellilik, kaç tane yüzlük banknot olduğunu, altın paranın ne kadar olduğunu söylemiş. Katilin üzerinden çıkan paralar da böyleymiş. Dahası var, katil de cinayeti işlediğini, kasadaki paraları aldığını kabul ediyormuş. Delil diye ben bunlara derim işte sayın jüri üyeleri! Paralar ortadadır, görünüyor. Oysa bu davada öyle mi? Bir insanın hayatı, her şeyidir söz konusu olan. "Doğru, diyeceklerdir, ama o gece bir sürü para harcadı, bin beş yüz ruble tutuyor hepsi... nereden buldu bu parayı?" Zaten sanığın üzerinden çıkan parayla öteye beriye verdiklerinin toplanınca bin beş yüz ruble etmesi, öbür yarının bulunamaması bu paranın elimizdeki zarftan çıkmadığını kanıtlamaya yetmektedir. Önsoruşturmadan kesinlikle anlaşılmıştır ki, sanık, bayan Svetlova'nın mutfağından koşarak çıkmış, doğru Perhotin'e gitmiş, kendi evine de başka bir yerede uğramamış, ondan sonra da hiç yalnız kalmamıştır. Öyleyse üç bin rublenin yarısını kentte bir yere saklamış olamaz. Sayın yargıç da bunu düşünerek, müvekkilimin parayı Mokroye'de bir tahta arasına sakladığını iddia etmiştir. Udolphe Şatosunun mahzenlerine saklamış olmasın sakın? Akıl alacak bir düşünce midir bu? Şurasına da dikka-

tinizi çekerim, paranın Mokroye'de saklı olduğu iddiasının çürütülmesi cinayetin para için işlendiği iddialarını bir anda yok edecektir. Çünkü o zaman bu bin beş yüz rublenin nereye gittiğini iddia edecekler? Sanık, Perhotin'in evine giderken hiçbir yere uğramadıysa, nasıl kayboldu ortadan bu para? Bizler de hayal ürünü böyle saçmalıklara dayanarak bir insanın hayatını mahvetmeye hazırlanıyoruz! Şöyle söyleyeceklerdir: "Öyle ama ortadaki bin beş yüz rubleyi nereden bulduğunu da açıklayamamaktadır sanık. Oysa o geceye kadar meteliksiz olduğunu herkes biliyor. Kimdir bu bilenler? Sanık parayı nereden aldığını kesinlikle açıklamıştır zaten. Sayın jüri üyeleri, doğrusunu isterseniz, bundan daha inanılır, üstelik sanığın kişiliğiyle uzlaşan bir açıklama olamaz. Kendi uydurduğu öykü pek hoşuna gitmiş sayın savcının: Nişanlısının uzattığı üç bin rubleyi böylesine yüz kızartıcı bir durumda alan zayıf karakterli bir insan bu paranın yarısını ayırıp beze dikemezmiş, dikse bile dikişi iki günde bir söker, içinden bir yüzlük alır, böylece bir ayda bütün parayı bitirmiş... Düşünün ki, savcı bunları kendinden pek emin bir tavırla söylemiştir. Ya olaylar sizin düşündüğünüz gibi gelişmemişse? Sanık hakkında yanlışmışsanız? Önemli olan da sanığı hiç tanıyamamış olmanızdır zaten! Belki de şöyle itiraz edeceklerdir: "Cinayetten bir ay önce bayan Verhovtseva'dan aldığı üç bin rubleyi Mokroye'de har vurup harman savurduğuna tanıklık edenler var. Son kopeğine kadar hepsini tüketmiş. Demek ki bin beş yüz rublesini ayırdığı palavra!" Kimdir bu tanıklar? Tanıkların, sözlerine ne derece güvenilir insanlar olduklarını demin gördünüz. Sonra, başkasının elindeki para çok gelir insana. Üstelik, bu tanıklardan hiçbiri sanığın elindeki parayı saymamıştır. Göz kararı hüküm veriyorlar. Tanık Maksimov da bu paranın yirmi bin olduğunu iddia etmedi mi? Sayın jüri üyeleri, felsefenin iki ucu sivri bir değneğe benzediğini söylemiştim. İzninizle öteki ucu da ben alacağım ele şimdi. Bakalım durum ne gösterecek.

Cinayetten bir ay önce bayan Verhovtseva sanığa Moskova'ya yollamak üzere üç bin ruble vermiştir. Şimdi şöyle bir soru sormak istiyorum: "Para, gerçekten de demin anlatıldığı gibi küçümser bir tavırla mı verilmişti acaba?" Bayan Verhovtseva önce bambaşka şeyler söylemişti. İkinci gelişindeyse yalnızca bağırdı. Öfke, kin, uzun zaman içe atılmış bir nefret vardı sözlerinde. Bu tanığın birinci keresinde yanlış tanıklık etmesi, ikinci gelişinde de yalan söyleyebileceği kuşkusunun içimize yerleşmesine yetmektedir. Savcı bu konuya dokunmak "istemiyor, cesaret edemiyor" (kendi deyimidir bu.) Öyle olsun, ben de dokunmayayım, yalnız izninizle şu kadarını söyleyeceğim: Sayın Verhovtseva gibi temiz yürekli, erdemli bir insan, sanığı

mahvetmek niyetiyle mahkeme önündeki ilk ifadesini birdenbire bütününüyle değiştiriyorsa, bence bu ikinci ifadesini soğukkanlılıkla taraf tutmadan vermemiştir. Öç almak isteyen bir kadının her şeyi abartabileceğine inanmak hakkından yoksun mu edecekler bizi acaba? Evet, parayı verirken etmek istediği hakareti özellikle abartmış olabilir. Oysa parayı pek de öyle göze çarpan bir küçümsemeyle vermemiştir. Hele bizim sanık gibi derin düşünmeyen bir insan hiç de farkına varamazdı bunun. Sonra, sanık babasından alacağı üç bin rublenin o günlerde eline geçeceğinden de emindi. Akli başında adamın inanacağı bir şey değildi bu. Zaten o da babasının ona üç bin ruble vereceğine, bu paranın eline geçeceğine, bayan Verhovtseva'nın üç bin rublesini yollayabileceğine akli başında olmadığı için inanıyordu. Gelgelelim, savcı onun o gün paranın yarısını beze dikebileceğine bir türlü inanmak istemiyor: "Öyle bir insan değildir o, bu çeşit duygulara yabancıdır." Oysa Karamazov'un geniş yaratılışlı bir insan olduğunu; aynı anda iki sonsuzluğa bakabileceğini bağıra bağıra söyleyen de kendisidir. Evet, Karamazov iki yönlü, içinde iyiyle kötüyü bir arada bulunduran bir insandır. Kendini çılgınca bir sefahate kaptırmışken gerekirse birden bambaşka, duygulu bir insan olabilir, içi sevgiyle dolabilir. Gene öyle olmuştu işte, yeni sevgilisine bütün benliğiyle tutulmuştu. Bu aşkı için paraya gereksinimi vardı. Ne yazık ki, çıldırması sevdiği bu kadınla eğlenmekten bile çok gerekliydi ona para. Kadın "Seninim, Fyodor Pavloviç'i sevmiyorum" deyiverirse hangi parayla götürecekti onu? Elbette eğlenceden önemliydi bu. Karamazov mu düşünemeyecekti bunu? Hasta olması da bu endişesi yüzündendi zaten. Üç bin rublenin yarısını da bunu düşünerek ayırmış olamaz mı? Gelgelelim, günler geçiyordu, Fyodor Pavloviç'in, parayı vereceği yoktu. Üstelik, üç bin rubleyi oğlunun sevgilisini elinden almak için ayırdığı söylentileri dolaşıyordu ortalıkta. "Babam parayı vermezse Katerina Ivanovna'ya karşı hırsız olacağım," diye geçiriyor içinden. Beze dikili olarak boynunda taşıdığı bin beş yüz rubleyi gidip bayan Verhovtseva'nın önüne koymayı, "Alacağım, ama hırsız değilim," demeyi düşünüyor. Bu bin beş yüz rubleyi gözü gibi sakınmasının ikinci nedeni de budur. Sanıkta gurur duygusunun olabileceğini niçin kabul etmiyorsunuz? Evet, vardır gurur duygusu, belki sık sık yanlışlıklara düşmüştür bu konuda, ama gurur duygusu, güçlü bir gurur duygusu vardır, bunu kanıtlamıştır da. Durum gittikçe çatallaşmaktadır, kıskançlığı dayanılmaz bir hal almıştır, iki soru sanığın beynini kemirmektedir: "Parayı Katerina Ivanovna'ya versem... Gruşenka'yı neyle götürürüm o zaman?" Bir ay sürekli taşkınlık yapmasının, içmesinin, meyhanelerde gürültü çıkarmasının nedeni belki de iç acı-

sıydı. Sonunda umutsuzluğa düşürmüştü onu bu iki soru. Üç bin rubleyi son kez istemek için küçük kardeşini babasına yolladı, ama bekleyemedi, kendi de gitti, ihtiyarı tanıkların gözü önünde dövdü. Böylelikle son umudunu da yitirmiş oluyordu kuşkusuz. Babası dünyada para vermezdi ona artık. O akşam göğsüne, -bin beş yüz rublenin bulunduğu üst kısmına- vurarak kardeşine, alçaklıktan kurtulmak için elinde bir olanağının olduğunu yeminle söylüyor. “Ama gene de alçak kalacağım, çünkü bu olanaktan yararlanmayacağımı, buna gücümün yetmeyeceğini sezinliyorum.” Aleksey Karamazov’un bu içten, gerçeğe pek uygun tanıklığına niçin inanmak istemiyor sayın savcı? Niçin paranın bir tahta arasında, Udolphe Şatosunun mahzenlerinde saklı olduğuna inanmaya zorluyor bizi? Sanık, kardeşiyle bu konuşmasından sonra meyhaneye gidip o uğursuz mektubu yazıyor. Onun suçlu olduğun gösteren en önemli delil de budur zaten! “Her önüne gelenden para isteyeceğim, vermezlerse, babamı öldürüp döşeginin altındaki pembe kurdeleyle bağlı zarfı alacağımı... şu İvan gitse bir.” Cinayeti olduğu gibi anlatıyormuş burada. Savcı “tam anlattığı gibi işlemiştir cinayeti!” diye haykırıyor. Bir kere, sarhoşken, son derece sinirliyen yazılmıştır bu mektup. Sonra zarftan, Smerdyakov’can duyduklarını göz önünde bulundurarak söz etmektedir, çünkü kendi görmemiştir bu zarfı. Nihayet, cinayetin mektupta yazıldığı gibi işlenmiş olduğunu nasıl kanıtlayacaksınız? Sanık zarfı yastığın altından mı almıştır? İçinde para bulmuş mudur? Gerçekten var mıydı böyle bir para? Hem sanık para için mi koşmuştu babasının evine? Neyin peşinde olduğunu biliyoruz! Babasını soymaya değil, onu perişan eden kadının nerede olduğunu öğrenmeye koşmuştu öyle. Başka şey düşünecek durumu yoktu. Çılgın bir öfke, kıskançlık bütün benliğini sarmıştı! “Evet ama gene de gidip öldürdü babasını, parayı da aldı,” diyeceklerdir. Nihayet bu soruya geldik: Cinayeti sanık mı işlemiştir? Parayı aldığını kesinlikle reddediyorum: Neyin çalındığı kesinlikle kanıtlanamadığı sürece hiç kimseyi hırsızlıkla suçlamanın olanağı yoktur. Bu böyledir! Hırsız değildir de katil midir sanık? Bu kanıtlanmış mıdır? Sanığın katil olduğu da doğru değildir!”

12 KATİL DE DEĞİLDİR

“Sayın jüri üyeleri, bir insan hayatıdır burada söz konusu, onun için çok dikkatli olmalıyız. Savcının en son güne, bugüne dek sanığın cinayeti önceden düşünerek işlediğinden kuşkusu olduğunu kendi ağ-

zından duyduk. Bugün mahkemeye sunulan uğursuz “sarhoş” mektubu bu kuşkusunu silip atmış içinden. “Tam mektupta yazıldığı gibi işlenmiştir cinayet!” Gene aynı şeyi söyleyeceğim burada: Sevgilisinin peşindeydi sanık, onu bulmak için koşmuştu babasının evine. Bundan hiç kimsenin kuşkusu olamaz. Gruşenka evde olsaydı gitmeyecekti oraya, yanında kalacaktı, dolayısıyla da mektuba yazdığını yapmayacaktı. Kendinde değildi oraya koşarken, “sarhoş” mektubu unutmuştu bile belki. “Ama havanelini kaptı...” bu havaneli üzerine ne çok felsefe yapıldığını biliyorsunuz: Havanelini bir silah olarak kullanabileceğini düşünmesinin, masanın üzerinden kapmasının nedenleri, v.b. üzerine uzun uzun konuşuldu. Burada son derece olağan bir düşünce geliyor aklıma: Ya bu havaneli orta yerde, masanın üzerinde durmasaydı da dolaba kaldırılmış olsaydı.. o zaman gözüne ilşineyecekti sanığın, silahsız koşacaktı babasının evine, kimseyi de öldürmeyecekti. Bu havaneli sanığın cinayeti önceden düşünerek işlediğine bir delil olabilir mi? Evet, ama babasını öldüreceğini meyhanelerde bağıra bağıra söylüyordu, iki gün önce de, sarhoş mektubunu yazdığı akşam son derece sessizdi, meyhanede yalnızca bir tezgâhtara sataşmıştı, o da “Karamazov’un kavga etmeden duramarnasından”dı. Bense şöyle yanıt vereceğim bu iddiaya: Böyle bir cinayeti işlemeye karar vermiş olsaydı tezgâhtara da sataşmaz, belki meyhaneye bile uğramazdı. Çünkü böylesine bir cinayeti kafasına koyan insan kimse onu görmesin, sesini duymasın diye yalnız kalmak ister, sessizlik arar. Bir şey düşünmeden, içgüdüleriyle yapar bunu. Sayın jüri üyeleri, felsefenin iki ucu da sivridir, bizim de yararlanmaya hakkımız var ondan. Meyhanelerde bağırarak babasını öldüreceğini söylemesine gelince, çocukların ya da itişe kakışa meyhaneden çıkarken sarhoşların bağırımlarına kulak asar mı insan! “Geberteceğim seni!” ama öldürürler mi? Bu uğursuz mektubun meyhaneden çıkarken tartışan sarhoşların bağırımlarından ne ayrımı vardır: Hepinizi, hepinizi geberteceğim! Niçin böyle olmasın! Niçin uğursuzdur da gülünç değildir bu mektup? Çünkü sanığın babası öldürülmüştür, çünkü bir tanık elinde silahla bahçede kaçarken görmüştür onu, kendisi de yaralanmıştır bu silahla... öyleyse sanık mektupta yazdığı gibi, öldürmüştür babasını, bu yüzden gülünç değil, uğursuzdur mektup. Neyse şu noktaya gelebildik: “Bahçede olduğuna göre o öldürmüş demektir.” Bütün iddia şu iki şeye dayanıyor: Olduğuna göre, bir de demektir. “Oradaydı, öyleyse o öldürdü demektir.” Ya orada olması öldürdü demek değilse? Evet, olayların birbirini tamamladığını kabul ediyorum Ama tümü karıştırmadan, ayrı ayrı alınız ele onları: Sözgelimi, savcı sanığın pencerenin dibinden hiçbir şey yapmadan koş-

rak uzaklaştığına niçin inanmak istemiyor? O an sanığın içini dolduran “soylu” duygularla, babasına duyduğu saygıyla savcının nasıl alay ettiğini de anımsatırım size. Ya doğruysa sanığın dediği? İlk soruşturmada söylemişti sanık: “Besbelli ananın ettiği dualar kurtardı beni o anda...” Svetlova’nın içeride olmadığını anlayınca koşarak uzaklaştı pencerenin dibinden. İddia makamı itiraz edecektir: “Pencereden bakarak anlaşılmaz bu.” Niçin anlaşılsın? Sanık işareti kullanarak açtırttı ya pencereyi. O anda Fyodor Pavloviç belki öyle bir şey söylemiş, ya da öyle bir çılgılık atmıştır ki, sanık Svetlova’nın içeride olmadığını hemen anlamıştır. Niçin ille de bizim düşündüğümüz, tahmin ettiğimiz gibi gelişmiş olsun olaylar? En dikkatli romancının bile gözünden kaçabilecek binlerce ayrıntısı vardır hayatın. “Evet ama Grigori kapıyı açık görmüş, demek ki sanık eve girdi, öyleyse katil de odur.” Sayın jüri üyeleri, kapının açık olması üzerine... Şunu söylemek istiyorum ki, bu kapının açık olduğunu yalnız bir kişi iddia etmektedir. Oysa bu tanığın o anda... Olsun varsın, tatalım ki kapı da açıldı, sanık kendini savunmak için yalan söylemiş olsun-, böyle bir durumda son derece olağandır bu- eve girdiğini de kabul edelim... içeri girdiyse, babasını ille de onun öldürmüş olmasını mı gerektirmektedir bu? Koşarak içeri girmiş, odaları dolaşmış, babasını itmiş, hatta dövmüş, ama Svetlova’nın orada olmadığını görünce, onun buraya gelmediğine, babasını da öldürmeden bu işi atlattığına sevinip koşarak çıkıp gitmiş olabilir. Bir dakika sonra duvardan atarken heyecanla kafasına vurduğu Grigori’nin yanına da belki bu yüzden inmiştir. Babasını öldürmek felaketini savuşturduğu için kalbi iyi duygularla doluydu o anda. Sayın savcı, sanığın Mokroye’de, onun için her şeyin bittiği bir anda taptığı kadının onu sevdiğini açıklaması, yepyeni bir hayata çağırması üzerine içinde bulunduğu ruhsal durumu pek dokunaklı anlattı. Ne var ki, gene de aşkı kabul etti sayın savcı. Ama bunu kendi felsefesiyle şöyle açıkladı: “Sarhoşluk hali, önünde çok zaman var sanıyordu, idama giden bir insan da öyle sanır, v.b.” Ama gene soracağım, sanık hakkında yanılmıyor musunuz acaba sayın savcı? O kadar mı ruhsuz bir insandır sanık? Elini babasının kanına bulamış olsaydı intihar etmek isteği iki, hatta üç kat güçlenir, kesinlikle öldürürdü kendini! Hayır, tabancalarının neredede olduğunu unutmazdı! Sanığı tanıyorum: Savcının iddia ettiği gibi kalpsiz, yabancı bir insan değildir. Evet, intihar edebilirdi; ama “anasının duaları,” babasını öldürmemiş olması yüzünden etmedi. O gece Mokroye’de yalnız Grigori için üzülüyor, ihtiyarın ölmemesi, katil olmaktan kurtulması için dua ediyordu. Niçin öyle olmasın? Sanığın yalan söylediğini gösteren bir delil var mı elimizde? Gene ba-

basının cesedini göstereceklerdir: "Pencerenin dibinden kaçtı, babasını o öldürmedi diyorsunuz, kimdir öyleyse katil?"

Yineliyorum, iddia makamının tek dayanak noktası budur: O öldürmediyse kimdir öyleyse katil? Onun yerine konulabilecek kimse yok ortada demek istiyorlar bununla. Öyle midir acaba sayın üyeler? Sanığın yerini alabilecek kimse gerçekten yok mudur? O gece eve girip çıkanları bir bir saydı savcı. Beş kişidir bunlar. Bunlardan üçünün bu işi yapmış olamayacaklarını ben de kabul ediyorum. Bunlar cinayete kurban giden Fyodor Pavloviç, ihtiyar Grigori, bir de karısı Marfa'dır. Geriye sanıkla Smerdyakov kalıyor. Savcı heyecanlı bir dille sanığın, suçu yükleyebileceği başka kimse olmadığı için Smerdyakov'u seçtiğini, ortada altıncı bir kişi, ya da altıncı kişinin hayali ol- saydı Smerdyakov'u suçlamaktan utanıp hemen bu altıncı kişiyi göstereceğini iddia ediyor. Sanırım benim de bunun tam tersini düşünmeye hakkım vardır sayın jüri üyeleri. İki kişi var ortada: Niçin ben de savcının, ortada suçlayabileceği kimse olmadığı için müvekkilimi gösterdiğini iddia edemeyeyim? Smerdyakov'u peşinen bütün kuşku- lardan uzak kabul ettiğiniz için başka kimse yok sanıyorsunuz. Evet, Smerdyakov'un katil olduğunu yalnızca sanıkla iki kardeşi, bir de Svetlova söylemektedir. Böyle düşünen bazı kimseler daha yok değil kentte: Anlaşılmaz, geçmişle ilgili birtakım belirsiz söylentiler var... Nihayet, kesin karar vermeye yetmeyeceğini benim de kabul ettiğim, pek ilginç birkaç olayın rastlantısı... önce, savcının üzerinde çok dur- duğu sara nöbeti nedense tam cinayet günü gelmiş bir sara nöbeti. Sonra, Smerdyakov'un tam duruşma gününden bir gün önce birden- bire intihar etmesi. Nihayet, şimdiye dek ağabeyinin suçlu olduğuna inanan ortanca kardeşin bugün burada verdiği ifade, üç bin rubleyi getirmesi, katilin Smerdyakov olduğunu söylemesi! Ivan Karama- zov'un hasta olduğunu, bu ifadesinin de suçu ölünün üzerine yük- lerek ağabeyini kurtarmak için yapmış unutsuzca bir çırpınıs olabi- leceğini sayın mahkeme kurulu gibi, iddia makamı gibi ben de kabul ediyorum. Ne olursa olsun, Smerdyakov'un adı geçmiştir gene, de- min sözünü ettiğim esrarlı rastlantılara bunu da katın... Son söz söy- leninmiştir sanki burada sayın jüri üyeleri. Belki söylenir daha. Ama şimdi bırakalım bunu, ileride duracağız üzerinde. Mahkeme duruş- maya devam kararı vermiştir. Ben şimdilik, sayın savcının demin ki- şiliğini çok güzel incelediği Smerdyakov'dan biraz söz etmek istiyο- rum. Tahlilinin yeteneğine hayran kalmakla beraber, sözlerinin hep- sini doğru bulduğumu da söyleyemeyeceğim. Smerdyakov'un evine gittim, konuştum onunla. Ben bambaşka bir izlenimle ayrıldım ya- nından. Evet, sağlık durumu zayıftı, doğrudur bu, ama karakter, kişi-

lik yönünden... hayır, hayır, savcının iddia ettiği gibi silik, kişiliği olmayan bir insan değildir o. Savcının üzerinde çok durduğu gibi korkak falan da değildi bence. Saflıkla ilgisi yoktu. Tam tersine, müthiş şüpheciliğini yapmacık saflığının arkasında saklamaya çalışıyordu. Çok zekiydi. Ne yazık ki iddia makamı büyük bir yanılgiya düşüp aptal sanmış onu. Yanından ayrılırken onun kindar, gururuna aşırı derecede düşkün, sinsi, kıskanç bir insan olduğundan kuşku yoktu. Birtakım bilgiler topladım: Dünyaya gelişinin öyküsünden nefret eder, yüzü kızarır, "Smerdyaşçaya'dan doğma" olduğunu anımsadıkça dişlerini gıcırdatırmış. Onu büyüten Grigori'yle karısına karşı saygısızmış. Rusya'yı lanetler, onunla alay edermiş. Fransa'ya gidip Fransız uyruğuna geçmeyi düşünürmüş hep. Parası olsa hiç durmayıp hemen gideceğini söylediği kimseler var. Bence, kendinden başkasını sevmez, tek kendine değer, hem de çok değer verirdi. Onun gözünde aydın bir insan olmak; güzel giysi, temiz gömlek, cilalı pa-buç giymekti. Kendisini Fyodor Pavloviç'in yasadışı oğlu saydığı için (bunun böyle olduğunu gösteren kesin deliller vardır) efendisinin öteki oğullarına oranla durumunun kötü olduğuna kızabilirdi: Bütün haklar, miras hep onlara kalacak, onunsa durumu hiç değişmeyecek, aşçılığını sürdürecekti. Zarfa üç bin rubleyi Fyodor Pavloviç'le birlikte koyduğunu söyledi bana. Bu paranın, hayatını kurtaracak kadar büyük bir para olan bu üç bin rublenin zarfa koyulmasının nedeni canını sıkırmıştı elbette. Üstelik gıcır gıcır, renk renk banknotları görmüştü (mahsus sordum ona bunu.) Kıskanç, bencil insanların önüne çok para yaymaya gelmez. Hem Smerdyakov bu kadar parayı ilk kez bir arada görüyordu. Renk renk banknot destesi belleğinde birinci keresinde herhangi bir sonuca götürmeyen bir etki uyandırmış olabilir. Değerli savcımız Smerdyakov'un katil olduğu kuşkuları üzerine pro ve contra her şeyi olağanüstü bir ustalıkla açıkladı bize, özellikle de şu soruya önem verdi: "Niçin sara nöbetine yakalanmış numarası yapsındı?" Doğru, gerçekten de numara yapmamıştır belki. Nöbet sahiden gelmiş, sonra bir ara geçmiş olamaz mı? Bütünyle iyileşmeyip, kısa bir süre için ayılmış olabilir; saralılarda sık sık görülür bu durum. Savcı, Smerdyakov'un cinayeti işlediği zamanın gösterilmesini istiyor. Bunu göstermek o kadar kolay ki! Derin uykusundan uyanmış, kalkmış olabilir (yalnızca derin bir uykudaydı çünkü: Sara nöbetlerini her zaman derin bir uyku izler.) Bu yaşlı Grigori'nin duvarın üzerinden aşmaya çalışan sanığın bacağına yapışıp avazı çıktıkça "Baba katili!" diye bağırdığı zamana rastlayabilir. Grigori'nin sesi gecenin sessizliğinde çın çın ötmüştü. O ara uykusu pek derin olması gereken Smerdyakov bu bağırmaıyla uyanmış olabilir: Bir sa-

aat önce yavaş yavaş ayılması gerekiyordu. Yataktan inip, hiçbir şey düşünmeden, hiçbir niyeti olmadan ne oldu diye dışarı çıkıyor. Kafasının içi uğuldamaktadır, bahçeye girip, ışıklı pencerenin dibine gidiyor, onu gördüğüne sevinmesi gereken efendisinden korkunç haberi öğrenince beyni birden çalışmaya başlıyor. Korkudan tir tir titreyen efendisi her şeyi anlatıyor ona. İşte tam bu sırada hasta beyninde yavaş yavaş korkunç, ama pek çekici, akla yatkın bir düşünce beliriyor. Beyi öldürüp üç bin rubleyi almak, suçu da oğluna yüklemek. Miya'dan başka kimden kuşkulananabilirlerdi, bütün deliller cinayeti onun işlediğini gösteriyordu. Buraya gelmemiş miydi? İşin sonunda cezaya çarptırılmayacağı düşüncesiyle para tutkusu gözünü döndürmüş olabilir. İnsan, benliğini böyle birdenbire kaplayan duygulardan kurtaramaz kendini bazen. Bir dakika önce aklında öldürmek düşüncesi olmayan bir insan bakarsınız katil oluvermiştir! Smerdyakov içeri girip planını gerçekleştirebilirdi, neyle mi? Yerden alacağı bir taşla. Ama niçin, amacı nedir? Üç bin ruble var ya, hayatını kurtarabilecek üç bin ruble... Ah, kendi sözümü yalanlamıyorum: Bu para gerçekten de var olabilirdi. Efendisinin zarfı nereye sakladığını belki de yalnız Smerdyakov biliyordu. "Peki, ya yerdeki yırtık zarf?" Demin savcı bu zarftan söz ederken boş zarfı acemi, Karamazov gibi bir hırsızın orada bırakabileceğini, Smerdyakov'un böyle bir delili arkasında bırakmayacağını söyledi. Hiç de yabancı bir düşünce değildi bana bu. İnandır mısınız, aynı şeyleri Karamazov'un zarfı eline alınca nasıl hareket edeceği üzerine aynı tahminleri iki gün önce Smerdyakov'dan dinlemiştim. Şaşırp kalmıştım doğrusu: Mahsus saf numarası yapıyor, belli etmeden bu düşüncüyü bana benimsetmeye çalışıyor gibi gelmişti bana. İlk soruşturma sırasında da aynı şeyi mi yaptı acaba? Sayın savcıya da o mu benimsetti bu düşüncüyü dersiniz? "Ya Grigori'nin karısı? diyeceklerdir. Hastanın paravananın arkasındaki yatağında sabaha dek inlediğini duymuş yaşlı kadın." Duymasına duymuş, ama güvenilir bir delil değildir bu. Tanıdığım bir kadın vardı, avludaki köpeğin onu bütün gece uyutmadığından yakınıyordu bir gün. Oysa sonra anlaşıldı, zavallı hayvan o gece hepsi iki üç kez havlamış. Son derece olağan bir şeydir bu. İnsan uyku arasında bir inilti duyup can sıkıntısıyla uyanır, ama hemenecik dalar gene. İki saat sonra gene bir inilti, gene uyanıp uyur, nihayet iki saat sonra bir inilti daha... topu topu üç kez duymuştur iniltiyi. Sabah kalkınca da iniltiden bütün gece uyuyamadığını söyler. Gerçekten de öyle sanır. Uyuduğu zamanı anımsayamayacağı için, sabah bütün gece uyuyamadığını sanması doğaldır. İddia makamı, Smerdyakov'un intihar ederken bıraktığı nota, cinayeti kendisinin işlediğini niçin yazmadı-

ğını soruyor. “O kadar mı vicdansızdı?” İzninizle şunu söyleyeceğim: Vicdan pişmanlık demektir, oysa intihar etmek üzere olan bir insan pişmanlık duymayabilir... umutsuzluk içindedir o yalnızca. Umutsuzlukla, pişmanlık apayrı şeylerdir. Umutsuzluk kindar, uzlaşmaz olabilir; intihar etmeye karar veren biri, ömrü boyunca kışkırdığı bir insandan son anda bir kat daha nefret edebilir. Sayın jüri üyeleri, adli bir hataya düşmekten sakınınız! Size söylediklerimden hangisi gerçeğe uymuyor? Anlattıklarım arasında yanlış olamayacak, saçma bir şey var mı? Düşüncelerimin gerçek olma olasılığı bile varsa, karar verirken çok dikkatli olmalısınız. Oysa yalnızca olasılık mı var? Kutsal her şeyimin üzerine yemin ederim ki, size anlattıklarımın hepsine yürekten inanıyorum. Beni en çok üzen, canımı sıkan, iddia makamının sanığa karşı çıkardığı olayların arasında onun suçlu olduğunu gösteren bir tek olayın bulunmaması, zavallının birkaç rastlantı yüzünden mahvolacağıdır. Evet, olayların birbirini tamamlaması müthiş! Bu kan, parmaklardan damlayan kan, kanlı gömlek, zifiri karanlık geceyi yırtan “baba katili!” sesi, ihtiyar uşağın başına yediği havaneliyle yere yuvarlanması, burada anlatılan onca şey... alı, bütün bunlar öylesine etkili olacak, insanın aklını çecek şeyler ki... ama sayın jüri üyeleri, sizlerin aklınızı çelmek öyle kolay değildir! Unutmayın, karar vermekte sonsuz yetkiniz vardır. Kişinin yetkisi genişledikçe sorumluluğu da o ölçüde artar! Konuşmamın bir sözcüğünü almam geri. Ama şöyle düşünelim, bir an için, iddia makamının iddia ettiği gibi, müvekkilimin elini babasının kanına buladığını kabul edeyim. Uyarırım sizi, yalnızca bir düşüncedir bu, yoksa müvekkilimin suçsuz olduğundan bir an bile kuşku etmemişimdir. Şimdi beni dinleyin bakalım. Sizlere birşeyler söylemek istiyorum, çünkü kalplerinizde, kafalarınızın içinde bir çarpışma olacağını sezinliyorum... Kalplerinizden, kafalarınızdan söz ettiğim için bağışlayın beni sayın jüri üyeleri. Ama sonuna dek gerçekten ayrılmamaya, içten olmaya kararlıyım. Hepimiz içten olacağız!..”

Savunma avukatının konuşması burada oldukça kuvvetli bir alkışla kesildi. Son tümcesinin öylesine içten bir deyişi vardı ki, gerçekten de söyleyeceği bazı şeyleri olduğunu, konuşmasının en önemli yerine geldiğini herkes hissetmişti. Ama başkan, alkış üzerine yüksek sesle “bu hareket” bir daha yinelenirse salonu “boşaltacağını” bildirdi. Herkes sustu. Fetyukoviç bambaşka, duyulu bir sesle sürdürdü konuşmasını.

13 DÜŞÜNCEYE İHANET

“Sayın jüri üyeleri, müvekkilimi mahveden yalnızca olayların birbirini tamamlayarak ortaya bir bütün çıkarması değildir. Hayır, onun mahvına bir tek şey neden olmaktadır: Yaşlı babasının cesedidir bu! Dava konusu suç, basit bir cinayet olsaydı delil yetersizliğinden; topluca değil de ayrı ayrı ele alındıklarında her birinin önemsiz, hayal ürünü oldukları kolayca anlaşılan olayların tutarsızlığından sanığın suçlu olduğu iclialarını hemen reddeder, hiç değilse sırf olumsuz bir izlenim yüzünden -ne yazık ki haklıdır böyle düşünenler- bir insanı mahvedecek kararı verirken biraz düşünürdünüz! Ama davamızın konusu basit bir cinayet olayı değildir. Sanığın babasını öldürdüğü iddia edilmektedir! Bu öylesine etkileyici bir şey ki, iddia makamının gösterdiği delillerin yetersizliğini, olayların saçmalığını bile örtüyor. Sanığı hiç tanımayan aklı başında bir insanı bile inanmaya zorluyor. Böyle bir sanığı nasıl temize çıkarırsınız? Herkesin kafasında aynı soru: “Ya oysa katil?..” Evet, kişinin onu dünyaya getiren, ondan canını esirgemeyen, çocukken o hastalanınca hastalanan, onu mutlu etmek için her türlü eziyete katlanan, ancak onu sevinçli görünce yüzü gülen babasını öldürmesinden daha korkunç bir şey olamaz! Hayır, hayır, böyle bir babayı öldüremez insan! Sayın jüri üyeleri, baba, gerçek baba ne demektir, bu yüce sözcüğün anlamı nedir? Gerçek bir babanın özelliklerinden birkaçını saydık. Şu anda öylesine ilgilendiğiniz, içimizi sızlatan cinayetin kurbanı rahmetli Fyodor Pavloviç, sözünü ettiğimiz babaya hiç de benzemiyordu aslında. Bir felaketti o! Evet, bazı babaların felaketten farkları yoktur. Sayın jüri üyeleri, verilecek kararın önemini göz önünde tutarak, hiçbir şeyden çekinmeden daha bir yakından inceleyelim şimdi bu felaketi. Özellikle şimdi çekinmemek zorundayız. Değerli savcının pek yerinde söylediği gibi, küçük çocukların, yüreksiz kadınların yaptıkları gibi korkunuzu yenmeye çalışmalıyız. Sayın hasmını (eskiden beri birbirimizin karşısındayızdır zaten) heyecanlı konuşmasının birkaç yerinde aynı şeyi yineledi: “Hayır, sanığı savunmayı bırakmam başkasına. Petersburg’tan gelen savunma avukatına da bırakmayacağım... hem suçlayan hem savunanım!” Bunu birkaç kez yinelerken nedense, korkunç sanığın, doktor Hertzenştube’nin söylediği gibi, “arka avluda yalınayak, tek düğmesi kalmış pantolonuyla” dolaşırken kendisini okşayan insanın verdiği bir kilo fındığı yirmi üç yıl unutmadığından, minnetle andığından hiç söz etmedi. Sayın jüri üyeleri, ne diye daha yakından inceleyelim bu “felaket”i, herkesin bildiği şeyleri bir kez daha yineleye-

lim burada? Müvekkilim kente dönünce nasıl bir babayla karşılaştı? Müvekkilim için duygusuz, bencil canavar denilmesinin nedeni nedir? Kabına sığmaz, yabani, kavgacı bir insandır, bu yüzden de yargılıyor onu şimdi. Ama onun böyle olmasının sorumlusu kimdir? Duygulu, temiz yürekli bir çocuğun bu duruma gelmesinin suçu kimindir? Kim iyi şeyler öğretmeye çalıştı ona, kim okuttu, çocukluğunda başını bir kerecik olsun okşayan oldu mu? Müvekkilim Tanrının bakımıyla, yani yabani bir hayvan gibi büyüdü. Babasını görmeyi, çocukluğundan belleğinde kalmış iğrenç anıları kafasının içinden silip atmaya çalışarak babasını kucaklamayı belki de çok istiyordu! Sonu ne oldu? Alayla karşıladılar onu. Tartışma konusu para yüzünden hırpaladılar. Her günkü “konyak sohbetinde” midesini bulandıran birtakım soğuk laflardan, öğütlerden başka bir şey dinlediği yoktu. Nihayet, babasının onun parasıyla sevgilisini, öz oğlunun sevgilisini elinden almaya çalıştığını görüyor... Müthiş bir şeydi bu, sayın jüri yeleri, müthiş ve iğrenç! İşte bu baba her önüne gelene oğlunun saygısızlığından, kötülüğünden yakınıyor, toplumda onu küçük düşürmeye, lekelemeye çalışıyor, iftira ediyor ona, hapsettirebilmek için borç senetlerini başkasına veriyor! Sayın jüri yeleri, müvekkilim gibi görünüşte kalpsiz, kavgacı, taşkın insanlar çoğunlukla çok yumuşak yreklidirler, ama belli etmezler bunu. Gülmeyin, böyle söylüyorum diye gülmeyin! Değerli savcı “güzeli ve yüceyi” sevdiğini söyleyerek hiç acımadan alay etti mvekkilimle. Onun yerinde olsaydım yapmazdım bunu! Evet, bu insanlar -izin verin de hemen hemen hiçbir zaman anlaşılamayan, ya da yanlış anlaşılan bu zavallıları biraz savunayım- evet bu insanlar iyiye, güzele, adalete son derece düşkündürler. Farkında olmadıkları bir tutkudur onlarda bu. Görünüşte bencil, kalpsiz olan bu insanlar bütün benlikleriyle sevebilirler. Sözgelimi, bir kadın olabilir sevdikleri. Gene gülmeyin şu söyleyeceğime: Böyle insanların sesi çoğunulukla yüce, temiz bir sevgidir! Ne var ki, bazen kabalık derecesine varan tutkularını çoğunlukla gizleyemezler. İşte bu dikkati çeker, göze batır, içlerinin anlaşılmasını engeller. Oysa tutkularının tatmin edilmesi de çok kolaydır. İyi yürekli, hoş birisinin yanında, görünüşte kaba, duygusuz olan bu insanlar düzelmek, iyi insan olmak ister, yüce ve dürüst olma yollarını ararlar! Demin müvekkilimin bayan Verhovtseva'yla olan ilişkilerini karıştırmayacağımı söylemiştim. Ama şu kadarını söyleyebilirim: Onunki tanıklık değıl, öfkeye kapılmış, ce susamış bir kadının haykırışıydı. Oysa müvekkilimi ihanet etmekle suçlamaya da hiç hakkı yoktur, çünkü önce kendisi ihanet etmiştir ona! Düşünmek için birazcık zamanı olsaydı böyle konuşmazdı! Hayır, inanmayın ona, söy-

lediği gibi bir “canavar” değildir müvekkilim! Çarmıha gerilen insan-sever oraya gerilirken şöyle söylemişti: “İyi bir çobanım ben, iyi çoban, sürüsünden bir koyuna kötülük gelmesin diye canını verir...” biz de koruyalım insan ruhunu! Az önce baba sözcüğünün üzerinde durmuş, bunun büyük, değerli bir anlamı olduğunu söylemiştim. Ama sözcüğün hakkını da vermeliyiz, sayın jüri üyeleri. Açık konuşacağım: Öldürülen Karamazov, baba denmeye değmezdi. Babalık sevgisini hak etmeyen bir babanın evlatlarınca baba olarak sevilmesi olanaksızdır. Hiç yoktan sevgi yaratılamaz! Hiç yoktan bir şey yaratmak ancak Tanrının yapabileceği iştir. Yüreği sevgiyle dolu olan havari “Babalar, çocuklarınızı incitmeyin,” diye yazıyor. Bu kutsal sözleri burada anımsatmamın nedeni müvekkilim değildir yalnızca. Bütün babaları düşünerek söylüyorum. Babalara öğüt verme hakkını kimden mi aldı? Hiç kimseden. Bir insan, bir yurttaş olarak sesleniyorum... viros voco!⁸ Dünyada uzun süre kalmayacağız, kötü çok şeyler yapıyor, söylüyoruz. Bu bakımdan, fırsatını bulunca birbirimize iyi şeyler de söylemeliyiz. Ben de öyle yapıyorum şu anda: Kürsüye çıkmışken fırsattan yararlanıyorum. Yüce Çarımız burayı boşuna bağışlamamıştır bize... sesimizi bütün Rusya duyuyor. Yalnız buradaki babalar için değil, bütün babalar için haykırıyorum: “Babalar, çocuklarınızı incitmeyin!” Önce İsa’nın babalara verdiği görevi yerine getirelim, ondan sonra saygı isteyelim çocuklarımızdan. Yoksa onların babası değil, düşmanı oluruz; onlar da bizim çocuklarımız değil, düşmanlarımız... onları kendimize düşman yapan gene bizleriz! “Seni seveni sev!” Ben söylemiyorum bunu. İncil’de yazıyor. Sevmediğimiz çocuklarımızdan ne hakla sevgi bekleyebiliriz? Geçenlerde Finlandiya’da bir hizmetçi kızın gizlice çocuk dünyaya getirdiğinden kuşkulanmışlar. Her yeri arayıp taramışlar, tavan arasında tuğlaların arkasında küçük bir sandık bulmuşlar. Yeni doğmuş bir bebek cese-diyle, iki bebek iskeleti varmış içinde. Hizmetçi kız çocukları kendisinin dünyaya getirdiğini, üçünü de doğar doğmaz boğup bu sandığa sakladığını itiraf etmiş. Sorarım size şimdi sayın jüri üyeleri, bu hizmetçi için çocuklarının annesidir diyebilir miyiz? Evet, doğurmasına doğurmuştur onları, ama annesi midir onların? Kim bu kutsal “anne” adını kullanabilir onun için? Cesur olalım sayın jüri üyeleri, hat-ta cüretli olalım, şu anda zorunluyuz buna. “Madenden,” “dumandan” korkan Moskovalı cahil tüccar karıları gibi bazı sözcüklerden, düşüncelerden korkmayalım. Son yıllardaki ilerlemenin bizlere de yararlı olduğunu gösterelim.

8 İnsanları çağırıyorum! (Latince)

Açık açık söyleyelim: İnsan, çocuğu dünyaya getirmekle değil, babalığı hak etmekle baba olur. Babalığın öteki anlamını biliyoruz: Bir baba çocuklarına karşı ne denli kötü, canavarca davranırsa davran-sın, onları dünyaya getirdiği için babalarıdır gene. Ama bu, dinin bana inanmayı emrettiği birçok şeyden biridir. Aklımın ermediği, yalnızca din açısından inandığım mistik bir düşünce... Öyleyse bırakalım günlük hayatın dışında kalsın bu. Kendi kuralları olmakla başka, kişiye birçok da sorumluluklar yükleyen günlük hayatta iyi insan, daha doğrusu gerçek Hristiyan olmak istiyorsak yalnızca mantığımızın kabul ettiği şeylere inanmak zorundayız. Kısacası, başkasına kötülüğümüzün dokunmaması için, başka bir insanın mahvına neden olmamak için akılsızca değil, akıllı hareket etmeliyiz. İşte o zaman gerçek bir Hristiyan gibi davranmış olacağız. Yalnız, mistik değil, mantıklı, insanca bir davranış...”

Tam bu anda salonun birçok yerinden alkış sesleri duyuldu. Ama Fetyukoviç konuşmasının kesilmemesi için yalvarır bir tavırla kolunu salladı. Bir anda kesildi alkış. Konuşmacı sürdürdü konuşmasını:

“Sayın jüri üyeleri, çocuklarımızın delikanlılık çağında, düşünmeye başladıkları çağlarda bu konularda kafa yormadıklarını mı sanıyorsunuz? Olacak şey değildir bu, güçlerini aşan bir kendini tutabilme beklemeyelim onlardan! Babalığı hak etmeyen bir baba -özellikle, akranlarının bunu hak etmiş babalarıyla karşılaştırılınca- delikanlının için için acı çekmesine neden olur. Birçok soru kaynaşır kafasının içinde. Hep beylik yanıtlar alır bu sorularına: “Seni dünyaya getiren odur, onun kanını taşıyorsun damarlarında, sevmek zorundasın onu.” Delikanlı elinde olmadan şöyle düşünür: “Dünyaya getirirken seviyor muydu beni sanki... Dünyaya kimin geleceğini biliyor muydu: Şehvet anında -belki de sarhoştur o anda; içkiye düşkünlüğümün bu yüzden olmadığını kim iddia edebilir... işte bana en büyük iyiliğiveret şehvet anında ne benden, ne de kız mı erkek mi olacağımdan haberi vardı. Sırf beni dünyaya getirdi diye niçin sevmek zorunda olayım onu? Beni ömrü boyunca hiç sevmeyen bir insanı ne diye seveyim?” Ne yazık ki bu sorular kaba, duygusuz gelecektir size, ama gençlerden olanaksız olanı, düşünmemelerini istemeyelim. “Gerçek, kapıdan kovsan pencereden girer...” en önemlisi, en önemlisi de “madenden,” “dumandan” korkmayalım. Sorunlarımızı mistik görüşün istediği gibi değil, sağduyumuzun, insan sevgimizin sesini dinleyerek çözümleyelim. Baba-evlat sorununu nasıl mı çözümleyeceğiz? Şöyle: Varsın babasının karşısına dikilsin çocuk, akıllı uslu sorsun ona: “Söyle bana baba, niçin sevmek zorundayım seni? Seni sevmek zorunda olduğumu kanıtlayabilir misin bana?” Baba çocuğunun bu

sorusuna yanıt verebilecek, ona bunu kanıtlayabilecek güçteyse bu aile mistik düşünce yerine sağduyu, karşılıklı sevgi ve saygı temellerine dayanan gerçek, uygar bir aile demektir. Tersı durumda, baba onu kanıtlayamadığı zaman... bu ailenin sonu gelmiştir artık: O andan sonra baba, baba değildir; çocuk da babasını yabancı birisi, hatta düşmanı sayma yetkisini de, hakkını da elde etmiştir. Bu kürsü, gerçeğı, sağduyuyu öğreten bir okul olmalıdır sayın jüri üyeleri!"

Fetyukoviç'in konuşması burada bir alkış tufanıyla kesildi. Bütün salon alkışlamıyordu kuşkusuz. Ama gene de, salonun yarısı katılmıştı alkışa. Daha çok babalarla anneler alkışlıyordu. Yukarıdan, kadınların oturduğu balkondan çığlıklar geliyordu. Mendil sallayanlar bile vardı. Başkan elindeki çingırağı hızlı hızlı sallıyordu. Dinleyicilerin davranışına canı sıkıldığı belliydi, ama demin gözdağı verdiği gibi salonu "boşaltmaya" cesaret edemedi: Kendilerine özel olarak hazırlanan yerde oturan, yaşlı, fraklarının göğüslerinde nişanları parlayan yüksek devlet memurları bile alkışlıyor, mendil salıyordu. Patırtı dinince başkan gene salonu "temizleyeceğini" söylemekle yetindi. İyice coşan Fetyukoviç sürdürdü konuşmasını:

"Sayın jüri üyeleri, bugün burada sözü çok edilen o korkunç geceyi anımsıyorsunuzdur. Oğul, bahçe duvarından atlayıp babasının evine girmiş, onu dünyaya getiren düşmanııyla nihayet yüz yüzc gelmiştir. Bütün varlığımla ısrar ediyorum: O gece para için gitmemiştir oraya. Daha önce de söylediğim gibi, sanığın para çaldığını iddia etmek saçmadır. Oraya koşmasının nedeni öldürmek de değildir. Böyle bir amacı olsaydı, hiç değilse bir silah edinirdi. Çünkü pirinç havanelini ne yaptığını bilmeden kapmıştır. Varsın babasını işaretlerle aldatmış, içeri girmiş olsun, -bu masala bir an bile inanmadığımı daha önce söylemiştim- bir an için girdi kabul edelim! Sayın jüri üyeleri, kutsal bütün varlıklar üzerine yemin ederim size, bu onun babası değil de bir yabancı olsaydı, odaları koşarak dolaşıp aradığı kadının bu evde olmadığını anlayınca, rakibine en küçük bir kötülük yapmadan -belki birkaç kez tartaklardı, ama hepsi o kadar- gene koşarak çıkıp giderdi. Çünkü onunla uğraşacak zamanı yoktu, sevgilisinin nerede olduğunu öğrenmesi gerekiyordu. Ya babası, bahası... çocukluğundan beri nefret ettiği babasını, düşmanını, onu toplumda bir paralık eden insanı, şimdi de korkunç rakibini görünce her şey değişti! Sonsuz bir nefret bir anda bütün benliğini sardı, düşünmüyordu artık... Deliliğın, çılgınlığın bir sonucuydu bu. Evrende her an kendi kendine, düşünülmeden olduğu gibi, doğanın, ölümsüz yasalarının öcünü alması... Ama öldüren sanık değildir, bunu ısrarla haykırıyorum... hayır, öldürmek istemeden, öldüreceğini bilmeden, sonsuz bir nefret içinde

havanelini kaldırıp indirmiştir. O uğursuz havaneli yanında olmasaydı öldürmezdi babasını, yalnızca döverdi, ama öldürmezdi. Kaçarken, ihtiyarın ölüp ölmediğini bilmiyordu. Böyle bir cinayet, cinayet sayılmaz. Bu koşullar altında baba katili diyemezsiniz ona. Hayır, böyle bir babayı öldürmekle baba katili olmaz insan. Ancak kör inanç baba katili diye adlandırılabilir onu! Ortada gerçekten bir cinayet olayı var mıdır? Israrla tekrar tekrar soruyorum bunu size! Sayın jüri üyeleri, cezaya çarptıracağımız sanığın o zaman kendi kendine şöyle demeye hakkı olacak: “Bu insanlar geleceğimi kazanmam, iyi bir insan olmam, okumam için hiçbir şey yapmadılar. Karnımı doyurmadılar, susuzluğumu gidermediler, zindandayken ziyaretime gelmediler...” * şimdi de Sibirya’ya sürgüne yolladılar. Ödettik, artık hiç borcum yok onlara, bundan böyle hiç kimseye borcum yok. Onlar kötüyse ben de kötüyüm artık. Onlar kalpsizse, ben de kalpsizim.” İşte böyle söyleyecektir sayın jüri üyeleri! Size yemin ederim, vereceğiniz cezayla vicdan azabını hafifleteceksiniz yalnızca, döktüğü kan için üzülmeyecek, lanetle anacak onu. Aynı zamanda, ömrünün sonuna dek, kötü, vicdansız olarak yaşayacağı için bir insan kaybedeceğiz. Kaybolmamasını, kurtulmasını sağlayacak korkunç bir ceza vermek istiyor musunuz ona? Merhametinizle ezin onu! Ruhunun nasıl titrediğini, dehşete düştüğünü göreceksiniz. “Bu iyiliği kaldıracak güçte miyim ben, diye haykıracaktır. Bu sevgiye layık mıyım?” Sayın jüri üyeleri, kalbini biliyorum onun. Yabani, ama duygu dolu bir kalptir bu! Yüce kararınızın önünde eğilecek, gösterdiğiniz sevgiyle tutuşacak, yeniden dünyaya gelecektir. Küçüklüğünün suçunu öteki insanlara yükleyen ruhlar vardır. Ama kendisine gösterilen ufacık bir merhamet, sevgi, sanığın yücelmesine yeter; çünkü çok sayıda iyilik tohumu vardır ruhunda... Tanrının ne merhametli, insanların ne iyi olduğunu görür. Duyduğu pişmanlığın, yüklendiği görevlerin altında ezilir. O zaman “ödedik,” diyemez, şöyle der: İnsanlara karşı suçluyum, bütün insanlardan kötüyüm. Pişmanlık gözyaşları dökerek, ona acı veren bir duygululuk içinde, “İnsanlar benden iyidirler, çünkü mahvetmek değil, kurtarmak istediler beni!” diye haykırır. İnanın ki sizin bunu yapmanız, bu merhameti göstermeniz çok kolaydır, çünkü ortada gerçekle birazcık olsun uzlaşan bir delil yokken “Suçludur” dememiz hiç de kolay olmayacak. “Bir suçsuzu cezalandırmaktansa on suçluyu bağışlarım” duyuyor musunuz, şanlı tarihimizin geçen yüzyılından yükselen bu yüce sesi işitiyor musunuz? Rus adaletinin yalnızca cezalandırmak değil, mahvolmak yolunda bir insanı kurtarmak da ol-

(*) Incil'den - ç.n.

duğunu sizlere anımsatmak bana, benim gibi önemsiz bir insana düşmez! Varsın öteki uluslar yasada ne yazıyorsa o cezayı versinler suçluya, biz ruhu, düşünceyi, düşenin elinden tutmayı alalım ön plana. Böyle olursa, Rusya da, adaleti de bu yolda yürürse, geleceğimize güvenle bakabiliriz. Bütün ulusların iğrenerek uzaklaştığı çılgın troykanızla gözümüzü yıldırmaya çalışmayın boşuna! Hayır, doludizgin giden troyka değil, ağır ağır, emin adımlarla ilerleyen görkemli Rus arabası varacaktır amaca. Müvekkilimin kaderi de, Rusya'nın geleceği de sizlerin elindedir. Bu geleceği savunacak, kurtaracaksınız; emin ellerde olduğunu sizler kanıtlayacaksınız!"

14

KÖYLÜLER GÖSTERDİLER KENDİLERİNİ

Fetyukoviç konuşmasını böyle bitirdi. Dinleyicileri artık iyice coşturan, önüne geçilmez bir heyecan fırtınasıydı bu: Kadınlar ağlıyordu, erkeklerden de ağlayan çok vardı, iki yüksek devlet memurunun bile gözleri yaşarmıştı. Başkan anlayış gösterdi, hatta çingırağı sallamayı ağırdan aldı. Sonraları kentli bayanların söyledikleri gibi, "böyle bir heyecana engel olmak, kutsal şeyleri lekelemekten farksız olurdu!" Konuşmacının kendisi de duygulanmıştı. İşte böyle bir havada İppolit Kirilloviç "cevap vermek" için kürsüye çıktı. Nefretle bakıyordu ona kadınlar, "Bu da nesi? diye söyleniyorlardı. Ne oluyoruz? Ne yüzle çıkar oraya?" Başta kendi karısı olmak üzere dünyanın bütün kadınları söylenmeye başlasa kimse durduramazdı o anda İppolit Kirilloviç'i. Yüzü bembeyazdı, heyecandan titriyordu. İlk sözleri anlaşılmadı bile. Tıkanacak gibi oluyor, kesik kesik konuşuyordu. Ama hemen toparlandı. Bu ikinci konuşmasından yalnızca birkaç tümce alacağım buraya.

"...Hayal ürünü şeylerden söz etmekle suçluyorlar bizi. Peki savunma avukatının söyledikleri nedir? Oysa hayalin daniskası onda. Fyodor Pavloviç sevdiği kadını beklerken zarfı yırtıp yere atmışmış. O anda ne dediği bile söyleniyor. Hayal değil de nedir bu? Parayı zarftan çıkardığını kim görmüş? Ne söylediğini kim duymuş? Ya Byron'un kahramanlarına benzetilmek istenen geri zekâlı, zavallı Smerdyakov'un dünyaya yasadışı geldi diye toplumdan oç alma duygusuna ne buyrulur?.. Hayal değil de nedir bu? Hele babasının evine giren sanığın cinayeti aynı anda hem işlemiş hem de işlememiş olması. .. bu hayalden de öte, kendisinin de anlayamayacağı, esrar dolu bir sfenkstir artık: Öldürdüyse öldürmüştür, öldürmediyse öldürmedi

demektir... anlayabilirsen anla! Kürsümüzün gerçeğin, sağduyunun kürsüsü olduğu söyleniyor. Hemen arkasından da bu "sağduyu" kürsüsünde, babasını öldüren bir insanın, baba katili olduğunu söylemenin gerilik olacağı görüşü yemin edilerek savunuluyor. Baba katilliği kör bir inançsa her çocuk babasına, "Baba, niçin seni sevmek zorundayım?" diye soracaksa halimiz nice olur? Toplumun temel unsurları ne olur? Aile diye bir şey kalır mı ortada? Görüyorsunuz ya, baba katilliğinin Moskovalı tüccar karılarının "duman"ından farkı yokmuş. Rus mahkemesinin en değerli, en kutsal kuralları sırf amaca erişmek için, temize çıkması olanaksız bir insanı kurtarmak için düşüncesizce değiştirilerek gösterilmek isteniyor. Savunma avukatı "Merhametinizle ezin onu!" diyor. Sanığın istediği de bu zaten. Sonra, yarın herkes görür nasıl ezildiğini! Hem sayın avukat sanığın yalnız bağışlanmasını istemekle fazla alçakgönüllülük göstermiş olmuyor mu acaba? Kahramanlığını ulusça, gelecek kuşaklar boyunca yaşatmak için babasını öldürmesinin onuruna niçin vakıf kurulmasın! İncil'i de düzeltsinler: Bütün bunlar, mistisizmdir; gerçek Hristiyanlık mantığın, sağduyunun süzgecinden geçmiş Hristiyanlıktır. Yalancı bir İsa çıkarılıyor karşımıza! Seni seveni sev, diyor sayın avukat, bu sözlerin İsa'nın olduğunu söylüyor. Hem de sağduyu kürsüsünde! İncil'i ancak savunmamızı yapmadan bir gün önce açar, gerektiğinde yararlanmak için bu ilgi çekici kitabı inceleriz! Oysa İsa böyle bir şeyden sakınmamızı, -kötüler yapar öyle- bağışlamamızı, bir yanağımıza vurana ötekini de çevirmemizi, bizi sevmeyeni de sevmemizi emreder. Peygamberimizin buyruğu budur işte, yoksa çocuklara babalarını öldürmenin yasaklanmasını bir gerilik olarak göstermek değil... Gerçeğin; sağduyunun kürsüsünden, sayın avukatın yalnızca "çarmıha gerilen insansever" dediği, Ortodoks Rusya'nınsa "Tanrımız!.." diye taptığı ulu peygamberimizin İncil'ini değiştirmeye kalkışmayalım."

Başkan burada araya girip, heyecanlanan konuşmacıyı, böyle durumlarda her zaman olduğu gibi, konunun dışına çıkmaması için uyardı. Ne var ki, salonda da huzursuz bir hava esmekteydi. Dinleyiciler oturdukları yerde kıpırdanıp duruyor, hatta öfkeli sesler duyuluyordu. Fetyukoviç bunlara itiraz bile etmeden, kürsüye çıkıp, eli kalbinin üzerinde, biraz gücenik, son derece ağırbaşlı bir tavırla kısa bir konuşma yaptı. Gene alaylı alaylı "hayal ürünü şeylere," "felsefeye" hafifçe değindi. Bir ara sözü getirip, "Jüpiter, kızılıyorsun demek ki haksızsın," dedi. Dinliyeciler bu sözü pek beğendi, kahkahalar çınlattı salonu. Çünkü İppolit Kirilloviç'in Jüpiter'e benzer yanı yoktu. Fetyukoviç sonra, gelecek kuşaklara babalarını öldürmeyi salık ver-

diği iddiasına yanıt vermeyeceğini mağrur bir tavırla açıkladı. “Yalan-
cı İsa” üzerine, İsa için peygamber değil de yalnızca “çarmıha gerilen
insansever” demesi, “gerçeğin, sağduyunun kürsüsünden, Ortodoks-
luğa aykırı bir konuşmanın yapılamayacağı” üzerine Fetyukoviç
bunların birer “iftira” olduğunu, buraya gelirken, hiç değilse bu kür-
şünün “bir yurttaş, dinine bağlı bir insan olarak onu, kişiliğini hedef
alan tehlikeli” saldırılardan koruyacağını sandığını söyledi. Ama bu
konuya girince başkan onu da uyardı. Fetyukoviç saygıyla selam ve-
rip, salondakilerin ondan yana olduklarını belirten konuşmaları ara-
sında indi kürsüden. Kadınların düşüncesine göre, İppolit Kirillo-
viç’in “pestili çıkmıştı.”

Daha sonra sanığa söz verildi. Mitya ayağa kalktı, ama az konuştu.
Bedenen de ruhen de bütünüyle yıkılmıştı. Sabah salona girdiğinde
üzerindeki kendine güven, canlılık yoktu artık. O güne dek anlaya-
madığı çok önemli, bütün hayatını kaplayan bir şeyi bu salonda ya-
şamıştı sanki. Sesi zayıflamıştı, artık bağırıyordu. Konuşmasında
yeni bir hava, bir eziklik, yeniklik vardı.

“Ne söyleyeyim sayın jüri üyeleri! Karar günü geldi, Tanrının gö-
zünü üzerimde hissediyorum. Yolunu şaşırmış adamın sonu budur!
Ama Tanrının önündeymişim gibi doğru söylüyorum size: “Babamı
ben öldürmedim!” Son kez yineliyorum: “Katil değilim!” Kötü bir
yaşayışın vardı, ama iyiyi seviyordum. Her an iyi olmak için bir istek
vardı içimde, ama gene de yabani bir hayvan gibi yaşıyordum. Benli-
ğimin bilmediğim yanlarını anlattığı, anlamama yardım ettiği için
savcıya minnettarım, ama babamı öldürdüğüm doğru değildir, bura-
da yanılıyor! Savunma avukatına da teşekkürler, onu dinlerken ağla-
dın, ama babamı öldürmediğim için, savunmasının “tutalım ki öl-
dürmüş olsun,” diye başlayan bölümü gereksizdi! Doktorlara inan-
mayın, aklım yerindedir, yalnız ruhum biraz sıkılıyor. Beni bağışlar,
serbest bırakırsanız, dua ederim sizin için. İyi bir insan olurum, söz
veriyorum, yemin ediyorum, iyi bir insan olurum. Cezaya çarptırır-
sanız kılıcını başımın üzerinde kırar, parçalarını öperim! Ama bağış-
layın, Tanrımdan yoksun etmeyin beni, kendimi bilirim çünkü, baş
kaldırırım! Ruhum sıkılıyor baylar... bağışlayın beni!”

Sandalyesine yığılır gibi oturdu, sesi kesilmiş, sözünü güç bitir-
mişti. Bundan sonra sorulara, son konuşmalara geçildi. Ama bunları
ayrıntılıyla anlatmayacağım. Nihayet jüri kararını vermek için
kalktı. Başkan çok bitkin düşmüştü, onları yolcu ederken kısaca şö-
le söyledi: “Tarafsız olun, savunmanın etkileyici sözlerine kapılma-
yın, sorumluluğunuzun büyüklüğünü hiç çıkarmayın aklınızdan,”
v.b. Jüri çekildi, duruşmaya ara verildi. Dinleyicilerden isteyenler bi-

raz hava almak, yığılan izlenimlerini birbirine açmak, büfede birşeyler atıştırmak için dışarı çıktılar. Vakit iyice geç olmuştu, gecenin biriydi, ama kimsenin gitmeye niyeti yoktu. Herkes uyumayı falan unutmuş, heyecan içinde sonucu bekliyordu. Gerçi heyecanlanmayanlar da vardı ya, kadınlar aşırı bir sabırsızlık içindeydiler.. Oysa içleri rahattı: “Yüzde yüz suçsuz kararı verecekler.” Hepsi heyecanlı, sonucu bekliyordu. Doğrusunu söyleyeyim, erkekler arasında da sanığın suçsuz bulunacağına inananlar çoktu. Bazıları üzülüyor, bazıları seviniyordu, surat asanlar bile vardı: Sanığın temize çıkmasını istemiyorlardı! Fetyukoviç’in başarından kuşkusu yoktu. Çevresini alan kalabalık kutluyordu onu, övüyorlardı. Sonra anlatıyorlardı: Bir grupta şöyle söylemişti:

- Savunma avukatıyla jüri üyelerini birbirine bağlayan görünmez bağlar vardır. Daha konuşma sırasında kendini gösterirler. Bu davamızda da varlıklarını hissettim. Davayı kazandık, kuşkunuz olmasın bundan.

Çiftliği kent yakınlarında olan şişman, çopur yüzlü, çatık kaşlı bir hay, konuşmaya dalmış gruplardan birine yaklaşp,

- Bakalım bizim köylüler ne karar verecekler? dedi.

- Hepsi köylü değil ama... Dört tane de memur var aralarında...

Bölge kurulu üyelerinden biri karıştı söze:

- Evet, dört tane de memur var.

- Prohor İvanoviç Nazaryev’i tanıyor musunuz, hani şu göğsünde madalyası olan jüri üyesi tüccar.

- Ne olmuş?

- Kafası müthiş çalışır.

- Ama ağzını açtığı yok, hep susuyor.

- Doğru, hep susar, susar ama anasının da gözüdür. Petersburg’lu-yu suya götürür susuz getirir. Düşünün bir kez, on iki çocuğu var!

Başka bir grupta kentimiz memurlarından biri bağıırıyordu:

- İnsaf edin, daha da mı suçsuz kararı almayacaklar?

Kararlı bir ses karşılık verdi ona:

- Elbette suçsuz bulacaklar.

Memurun heyecanı dinmemiştı:

- “Suçsuz” demezlerse rezalet olur doğrusu! Varsın öldürmüş olsun, her baba, baba sayılmaz! Adamcağız ne yaptığını bilmiyormuş ki hem... Gerçekten de havanelini kaldırıp indirmiş olabilir, o da yere yuvarlanmıştır. İşe uşağı karıştırmaları iyi olmadı doğrusu. Gülnüç bir iddia bu. Savunma avukatının yerinde olsaydım doğrudan doğruya şöyle söylerdim: “Müvekkilim katildir, ama suçlu değildir, nasıl isterseniz öyle karar verin!”

- O da öyle yaptı zaten, yalnız sizin dediğiniz gibi “nasıl isterse-
niz,” demedi.

Başka birisi karıştı söze:

- Yanılıyorsunuz Mihail Semyoviç, hemen hemen bunu da söyledi.

- İnsaf edin baylar, yortudaki davada, sevdiği erkeğin karısının bo-
ğazını kesen aktristi suçsuz bulmadılar mı?

- O zaman bir cinayet yoktu ortada, kadının boğazını tam kesme-
mişti.

- Ne farkeder, ha kesip öldürmüş, ha kesmeye başlamış.

- Çocuklar üzerine söyledikleri nasıldı? Harikulade?

- Evet.

- Ya mistisizm üzerine olanlar?

Başka birisi yüksek sesle atıldı:

- Mistisizmi falan bırakın da İppolit'in bundan sonraki halini dü-
şünün biraz! Yarın karısı, Mitya için gözlerini oyar zavallının!

- Burada değil mi karısı?

- Değil tabii: Burada olsaydı şimdi oyardı! Evde, dişleri ağrıyor
keh-keh ,keh!

- Keh-keh-keh!

Başka bir grupta:

- Mitya'cığı suçsuz bulacaklar galiba.

- İyi ya, yarın “Başkent”in altını üstüne getirir, on gün durmadan
içer.

- Öyle!

- Çok tuhaf bir dava bu.

- Baylar, evet güzel konuştu avukat, kabul ediyoruz, ama insanın
kantar topuzuyla babasının kafasını paralaması da doğru değil hani...
Sonumuz neye varır o zaman?

- Ya araba üzerine söyledikleri, anımsıyor musunuz?

- Evet, öküz arabasını zafer arabası yaptı.

- Yarın da zafer arabasını öküz arabası yapar; duruma göre, her şey
duruma göre.

- Doğrusu yaman ulusuz. Söyler misiniz baylar, Rusya'da gerçek
diye bir şey var mıdır?

Tam bu anda çingırağın sesi duyuldu. Jüri üyeleri bir saat -ne az,
ne çok- görüşmüşlerdi. Dinleyiciler yerlerini alır almaz derin bir ses-
sizlik kapladı salonu. Jüri üyelerinin salona girişi şimdiymiş gibi ak-
lımda. Sonunda dananın kuyruğu kopacaktı! Soruları sırasıyla anım-
samıyorum. Unuttum hepsini. Yalnız, başkanın sorduğu ilk ve en
önemli soruya, yani “sanık cinayeti para için, önceden planlayarak
mı işlemiştir?” sorusuna verilen yanıt belleğimde. Bir ölüm sessizliği

çökmüştü salonun üzerine. Bu sessizlik içinde jürinin sözcüsü olan genç memurun gür sesi çınladı:

- Sanık suçludur!

Sonraki bütün sorulara da hep “suçludur” yanıtı verildi. Hiç kim-
senin beklemediği bir şeydi bu. Jürinin hiç değilse bu kadar kesin
karar vermeyeceğinden emindi herkes. Ölüm sessizliği sürüyordu.
Sanığın suçsuz bulunmasını isteyenler de, suçlu bulunmasını iste-
yenler de donup kalmışlardı. Ama yalnız ilk andaydı bu böyle. Sonra
büyük bir karışıklık oldu. Erkeklerden çoğu sevinmişti. Hatta bazıla-
rı, sevinçlerini gizlemeden ellerini ovuşturuyorlardı. Üzülenler son-
suz bir umutsuzluğa düşmüş gibiydiler, omuzlarını kaldırıyor, duru-
mu hâlâ kavrayamamış gibi aralarında fısıldaşıyorlardı. Bayanların
hali görmeye değerdii! Baş kaldırıyorlar sandım bir an. Önce kulakla-
rına inanamamışlardı. Sonra birden bağırıp çağırmaya başladılar: “Ne
biçim şeydir bu? Ne oluyoruz?” Hepsi ayağa fırlamıştı. Her şeyin he-
men düzeltilebileceğini sanıyor olmalıydılar. Bu anda Mitya da ayağa
fırladı, kollarını havaya kaldırıp yürekler parçalayıcı bir sesle,

- Tanrı adına, onun yüce adaleti adına yemin ederim ki babamı
ben öldürmedim! diye haykırdı. Katya, bağışlıyorum seni! Kardeşle-
rim, dostlarım, siz de ötekini, Gruşenka’yı bağışlayın!

Sözünün sonunu getiremedi, hüngür hüngür ağlamaya başladı.
Sesi pek tuhaf çıkıyordu. Onunkine hiç benzemeyen korkunç bir
sesti bu. Balkonun arka sıralarından bir kadın çığlığı duyuldu: Gru-
şenka’ydı bu. Birilerine yalvarmış, jüri gelmeden biraz önce salona
girmişti. Mitya’yı götürdüler. Kararın okunması ertesi güne bırakıl-
mıştı. Salon iyice karışmıştı, ama ben daha durmadım orada, çıktım.
Dış kapıda bir ses çalındı kulağıma.

- Maden ocaklarında yirmi yıl kürek sallar artık.

- En azından.

- Öyle! Köylüler gösterdiler kendilerini.

- Mitya’cığınınızın da hesabını gördüler!

1

MİTYA'YI KURTARMA ÇALIŞMALARI

Mitya'nın yargılanmasından beş gün sonra sabah çok erkenden, -saat daha dokuzdu- Alyoşa, Katerina İvanovna'ya gitmişti. İkisi için de pek önemli bir işi son kez görüşecekti onunla. Ayrıca bir de dileği olacaktı. Genç kız, bir zamanlar Gruşenka'yı kabul ettiği odada Alyoşa'nın yanında oturmuş, konuşuyorlardı. Bitişik odada da İvan Fyodoroviç kendini bilmeyecek derecede hasta yatıyordu. Mahkemedeki o olaydan sonra Katerina İvanovna, çıkacak dedikoduları, toplumun onu suçlayacağını umursamayıp, kendini kaybeden İvan Fyodoroviç'i evine götürmelerini emretmişti. Yanında kalan akrabası iki kadından biri mahkemedeki olaydan sonra hemen Moskova'ya gitmiş, öteki kalmıştı. İkisi de gitseydi Katerina İvanovna kararını gene değiştirmez, hastaya bakmayı, gece gündüz başucunda beklemeyi sürdürürdü. Varvinski ile Hertzenştube ilgileniyorlardı İvan'la. Moskovalı doktor hastalığın gösterebileceği gelişmeler üzerine düşüncelerini söylemeyi reddedip Moskova'ya dönmüştü. Öteki iki doktor, Katerina İvanovna'yla Alyoşa'ya durumun iyi olduğunu söylüyorlardı, ama onların da umutsuz oldukları belliydi. Alyoşa hasta ağabeyinin yanına günde iki kez uğruyordu. Ama bu keresinde son derece önemli bir işi vardı, bunu Katerina İvanovna'ya açmasının çok güç olduğunu hissediyor, heyecanlanıyordu: O sabah başka bir yerde gene son derece önemli, erteleyemeyeceği bir işi daha vardı. Acele etmesi gerekiyordu. On beş dakikadan beri konuşuyorlardı. Katerina

Ivanovna'nın yüzü bembeyazdı. Bitkin, aynı zamanda tedirgin bir heyecan içindeydi: Alyoşa'nın niçin geldiğini sezinler gibiydi. Kararlı,

- Onun vereceği karardan yana endişeniz olmasın, diyordu. Ne olursa olsun, sonunda kaçmayı kabul edecektir! Bu dürüst, temiz yürekli, bahtsız kahraman -sözünü ettiğim kahraman, Dmitri Fyodoroviç değil, ağabeyi için kendini feda eden bitişik odadaki İvan'dır (Katya'nın gözleri parlamaya başlamıştı) evet bu kahraman onu kaçırmayı çok önceden düşünmüştü. Birtakım kimselerle bile görüşmüş bu iş için... Söylemiştim size zaten... Sibirya kafilesinin yola çıktıktan sonra üçüncü konaklamasında olacak sanırım. Ah, daha çok var buna. İvan Fyodoroviç gidip üçüncü konağın müdürüyle bile konuşmuştu. Kafilenin komutanı kim olacak, bu bilinmiyor işte, önceden öğrenmeye de olanak yokmuş. İvan Fyodoroviç'in duruşmadan bir gün önce ne olur ne olmaz diyerek bana bıraktığı planı yarın gösteririm size belki... Anımsıyor musunuz, o akşam geldiğinizde kavga-hıydık. Merdivenlerden iniyordu, sizi görünce geri dönmek zorunda bırakmıştım onu... anımsıyor musunuz? O zaman niçin kavga ettiğimizi biliyor musunuz?

- Hayır, dedi Alyoşa, bilmiyorum.

- Bilmezsiniz elbette. Saklıyordu sizden o zaman: Bu plan yüzünden işte. Her şeyi üç gün önce açmıştı bana, üç gündür kavga ediyorduk. ... Cezaya çarptırılırsa, Dmitri Fyodoroviç'in o aşüfteyle yurt dışına kaçacağını söyleyince tepem atmıştı. Niçin öyle kızdığımı söylemeyeceğim size, ben de bilmiyorum nedenini çünkü!.. (Katerina Ivanovna'nın dudakları öfkeden titremeye başlamıştı.) O aşüfte yüzünden Dmitri Fyodoroviç'le yurt dışına gidecek diye kızmıştım kuşkusuz. Kızdığımı görünce, aşüfteyi kışkırdığımı, Dmitri'yi hâlâ sevdiğimi sandı. İvan Fyodoroviç'le ilk kavgamız bundan çıktı. Gerçeği açıklamak istemedim ona, özür dileyemedim. Böyle bir insanın hâlâ ötekini sevebileceğini sanması gücüme gitmişti... Hem de Dmitri'yi değil onu sevdiğimi kendisine açık açık söylemişken! O aşüfteye olan öfkemi ondan aldım! Üç gün sonra, sizin söylediğiniz akşam kapalı bir zarf getirdi bana, ona bir hal olursa bu zarfı hemen açmamı söyledi. Ah, hasta olacağı doğmuştu içine! Zarfın içinde ağabeyinin kaçması için gerekli şeylerin bulunduğunu, ölürse ya da tehlikeli bir hastalığa yakalanırsa Mitya'yı benim kurtarmamı söyledi. Para da bıraktı. Savcının -kimden duymuşsa duymuş- iddianamesinde sözünü ettiği on bin rubleydi bu. İvan Fyodoroviç'in beni hâlâ kışkırdığını, Mitya'yı sevdiğime hâlâ inandığı halde, ağabeyini kurtarmaktan gene de vazgeçmemesi, onu kurtarmayı benden, evet benden istemesi şaşırtmıştı beni! Ah, feda ediyordu kendini! Hayır Aleksey Fyodoroviç,

böylesine bir kendini feda edişi olanca derinliğiyle anlayamazsınız siz! Ayaklarına kapanmak geldi içimden, ama bunu, Mitya'nın kurtulacağı için sevincimden yaptığımı sanacağı kuşkusuna kapıldım birden (evet, kesinlikle öyle sanırdı!) onun böylesine haksız bir düşüncesi olabileceği kuşkusu müthiş öfkelenlendirdi beni, ayaklarını öpeceğim yerde bir kavga daha çıkardım! Ah, çok mutsuz bir insanım ben! Yarattılışım böyle... korkunç, kötü bir yarattılışım var! Göreceksiniz, işi o dereceye vardıracağım ki, Dmitri gibi o da beni bırakıp, onu daha mutlu edecek başka bir kadına kaçacak, ama o zaman... hayır, hayır o zaman dayanamam, öldürürüm kendimi! Geldiğinizde size seslenmiş, ona da geri dönmesini söylemişim, odaya birlikte girdiniz. O andaki nefret dolu, küçümser bakışı müthiş öfkelenlendirdi beni -anım-sıyor musunuz- bağırarak, ağabeyinin katil olduğuna beni onun, yalnız onun inanmaya zorladığını söyledim size! Gururunu bir kez daha incitmek için bile bile iftira ettim ona. Oysa böyle bir şey söylememişti bana. Tam tersine, ağabeyinin katil olduğuna ben inandırmaya çalışmışım onu! Ah, her şey şu çılgın öfkem yüzünden oluyor! Duruşmadaki o iğrenç durumun suçlusu da benim! Ruhunun temizliğini, ağabeyini sevdiğim halde, kini ve kıskançlığı yüzünden onu mahvetmeyeceğini bana göstermek istiyordu. Bunun için tanıklık etmek istedi... Bütün suç bende, tek suçlu benim!

Katya şimdiye dek Alyoşa'ya hiç böyle itiraflarda bulunmamıştı. Delikanlı, onun dayanılmaz bir acı içinde kıvrandığının farkındaydı. Gurur dolu kalbi, yenilgiyi kabullenince müthiş sızlıyor olmalıydı. Genç kızın şimdiki acısının bundan başka korkunç bir nedeninin daha olduğunu - Katya, Mitya'nın cezaya çarptırılmasından beri bunu ondan sakladığı halde- biliyordu Alyoşa. Ama genç kızın bundan da söz edecek kadar düşmesini nedense hiç istemiyordu Alyoşa. Bu pek ağır gelecekti ona. Duruşmadaki "hainliği" yüzünden acı çekiyordu. Vicdanının onu özellikle Alyoşa'ya bu acısını itiraf etmeye; ağlayarak, çığlıklar atarak, yerleri yumruklayarak içini dökmeye zorladığını sezinliyordu. Ama bu dakikanın gelmesinden korkuyordu Alyoşa. Zavallı kızı bundan korumak istiyordu. Bu gelişinin öteki nedeni olan dileğini açmasını da güçleştiriyordu bu durum. Gene Mitya'dan açtı. Ama Katya sert, inatçı bir tavırla kesti sözünü:

- Ondan yana endişe etmeyin siz! Onun için her şey bir anda gelir geçer, kalbini iyi bilirim. İnanın ki razı olacaktır kaçmaya. Hem acelesi yok, düşünmeye çok zamanı var önünde. Bu arada İvan Fyodoroviç de iyileşir, benim araya girmeme gerek kalmaz. İçiniz rahat olsun, kabul edecek kaçmayı. İnanın bana, aşüftesinden ayrılabilir mi hiç! Kadını Sibirya'ya bırakmayacaklarına göre kaçmaz da ne yapar?

(Anlamalı anlamalı güldü.) Sizden, kaçmasını doğru bulmayacağınızdan korkuyor. Onayınız böylesine gerekliyse, soyluluk gösterip bu izni vermelisiniz ona.

Katya sustu, gülümsedi. Sonra ekledi:

- Orada birtakım övgülerden, taşımak zorunda olduğu haçtan, bir görevden söz ediyordu. Anımsıyorum, İvan Fyodoroviç anlatmıştı bana. Ah, nasıl anlattığını bir bilseniz! (birden duygulanmış, sesini yükseltmişti Katya) anlatırken bu bahtsız aynı anda nasıl hem sevdiğini, hem de ondan nefret ettiğini bir bilseniz! Bense onu alaylı alaylı dinliyor, gözyaşlarını seyrediyordum! Ah aşüfte! Asıl aşüfte benim, ben! Benim yüzümden hasta oldu! O mahkûm da acı çekmeye hazır-mış (Katya'nın sesinde sinirli bir titreme belirmişti), acı çekmek kim o kim! Onun gibiler acı çekmezler hayatta!

Konuşmasında nefret, tiksinti dolu bir küçümseme vardı. Oysa Dmitri'yi ele veren kendisiydi. Alyoşa şöyle geçiriyordu içinden: "Belki de ona karşı kendisini suçlu hissettiği için bazı anlar böyle nefret ediyor ondan." Bunun "bazı anlar" olmasını istiyordu. Katya'nın son sözlerinde bir meydan okuma sezinledi, ama karşılık vermedi buna. Katya daha yükseltti sesini:

- Onu razı edeceğinize bana söz vererseniz diye çağırdım sizi bugün. Yoksa sizce kaçması kötü, iğrenç ya da... nasıl dersiniz, Hıristiyanlığa yaraşmayan bir davranış mı olur?

- Hayır, diye mırıldandı Alyoşa. Hepsini söylerim...

Sonra Katya'nın gözlerinin içine bakarak yüksek sesle ekledi:

- Bugün sizi görmek istiyor.

Katya ürperdi, biraz geri çekildi. Yüzü bembeyaz,

- Beni mi?.. diye kekeledi. Olur mu bu?

Alyoşa cesaretlenmişti. Kararlı,

- Olur, zorunlu da, dedi. Çok gerekisiniz onun için, özellikle şimdi. Zorunlu olmasaydım bunu size açmaz, zamanından önce üzmezdim sizi. Çok hasta, akli başında değil, hep sizi istiyor. Barışmak için istemiyor sizi, gidip kapıdan bir gözükün ona yeter. O günden bu yana çok değişti. Size karşı ne denli suçlu olduğunu biliyor artık. Kendisini bağışlamanızı istemiyor; "bağışlanamayacak kadar çok kötülük ettim ona," diyor, istediği yalnızca bir kez sizi görmek...

- Beni birden... diye kekeledi Katya, bu günlerde benden böyle bir şey isteyeceğinizi hissediyordum zaten... Beni çağıracağı doğmuştu içime... Olacak şey değil bu!

- Olmasın varsın, gene gidin. Unutmayın ki, size karşı kaba davranışının bilincine ilk kez varıyor. "Gelmezse hayatını boyunca mutsuz olacağım," diyor. Duyuyor musunuz, yirmi yıl kürek cezası

yiyen bir insan mutlu olmaktan söz ediyor... acı değil mi bu? (Alyoşa sesini yükseltmişti.) Düşünün ki, haksız yere mahvolan bir insanı ziyaret edeceksiniz!.. Elleri temizdir, kana bulamamıştır onları! Gelecekteki sayısız acının hatırı için ziyaret edin onu! Gidin, karanlığa yolcu edin... kapının eşiğinde durup, sadece... Zorunlusunuz bunu yapmaya, zorunlusunuz!

Alyoşa "zorunlusunuz" sözcüğünün üzerine vargücüyü basmıştı. Katya inler gibi,

- Zorunluyum, ama... elimde değil, dedi, yüzüme bakaçak... elimde değil, yapamam.

- Göz göze gelmelisiniz. Şu anda kararınızı vermezseniz ömrünüzün sonuna dek ne yapacaksınız?

- Ömrümce acı çekerim daha iyi.

- Gitmelisiniz, zorunlusunuz gitmeye!

- Peki ama niçin bugün, şimdi?.. Hastayı yalnız bırakamam...

- Bir dakika için bırakabilirsiniz, çok sürmeyecek nasıl olsa. Gelmezseniz geceye varmadan hummaya tutulacak. Size yalan söyleyecek değilim, acıyın ona!

Katya sitem dolu, acıklı bir sesle,

- Acınacak biri varsa o da benim, dedi.

Ağlamaya başlamıştı. Onun ağladığını gören Alyoşa,

- Demek geliyorsunuz! dedi. Gidip, biraz sonra geleceğinizi söyleyeyim kendisine.

Katya ürkek,

- Hayır, hayır, sakın söylemeyin! diye haykırdı. Geleceğim, ama siz gene söylemeyin ona, çünkü olur ki kapıdan dönerim... Henüz bilmiyorum ne yapacağımı...

Sesi kısıldı. Güçlkle soluyordu. Alyoşa gitmek için kalktı. Katya, yüzü gene bembeyaz, sakın,

- Ya bir gören olursa? diye sordu.

- Hemen gelmenizi de bunun için istiyorum zaten. Hiç kimse görmeyecek, bundan emin olabilirsiniz. Bekleyeceğiz.

Alyoşa çıktı.

2

YALAN BİR AN İÇİN GERÇEK OLDU

Aceleyle Mitya'nın yatmakta olduğu hastaneye gidiyordu. Davanın karara bağlanmasından iki gün sonra sinirleri bozulduğu, ateşi çıktığı için kent hastanesinin cezalılar bölümüne yatırılmıştı. Ne var ki,

doktor Varvinski, Alyoşa'nın ve daha birçoklarının (Hohlakova'nın, Lise'nin, vb.) araya girmesiyle Mitya'yı cezalıların yanına değil, ayrı bir odaya, daha önce Smerdyakov'un yattığı küçük odaya almıştı. Koridorun ucunda bir nöbetçi beklediği, odanın penceresinde de demir parmaklık olduğu için, yaptığı bu usulsüzlük pek huzursuz etmiyordu doktor Varvinski'yi. İyi yürekli, halden anlar bir gençti. Mitya gibi bir insanın birden katillerin, hırsızların arasına girmesinin pek zor olacağını, buna yavaş yavaş alışmasının gerektiğini kabul ediyordu. Akrabalarının, tanıdıklarının Mitya'yı ziyarete gelmelerine doktor da, cezaevi müdürü de, hatta emniyet amiri -hep gizli olarak- izin vermişlerdi. Ama yalnız Alyoşa'yla Gruşenka geliyorlardı onu görmeye. Rakitin de iki kez görüşmek istemiş, ama Mitya, Varvinski'ye onu içeri almamasını ısrarla söylemişti.

Alyoşa ağabeyini hastane sabahlığıyla yatağında oturur buldu. Biraz ateşi vardı. Başı sirkeli suya batırılmış bir havluyla sarılıydı. Boş bakışını Alyoşa'ya doğrulttu. Ama gene de bir an anlaşılmaz bir korku anlatımı belirdi bakışında.

Duruşma gününden bu yana müthiş dalgındı. Bazan derin, ona acı veren düşüncelere dalmış gibi yarım saat hiç konuşmadığı, yanında bulunanı bile unuttuğu oluyordu. Bu dalgınlığı geçince birden konuşmaya başlıyor, ama o anda onu ilgilendirmesi gerekenden bambaşka şeylerden söz ediyordu. Bazen derin bir acı okunan bakışlarını kardeşine dikiyordu. Gruşenka'nın yanında Alyoşa'nın yanında olduğundan daha bir rahattı sanki. Gerçi pek konuşmuyordu onunla, ama içeri girer girmez yüzü bir sevinçle aydınlanıyordu. Alyoşa hiçbir şey söylemeden yanına oturdu. O sabah Alyoşa'yı büyük bir heyecan içinde bekliyordu, ama bir şey sormaya cesareti yoktu. Katya'nın onu görmeye razı olmasının anlamsız olduğunu düşünüyor, aynı zamanda da, gelmemesinin olanaksız olduğunu hissediyordu. Onun duygusunu anlamıştı Alyoşa. Mitya sinirli bir sesle,

- Trifon Borisic hanının altını üstünü getirmiş diyorlar, dedi. Döşeme tahtalarını tek tek söküyor, duvarlardaki çatlak yerleri yarıp içine bakıyormuş.. define arıyormuş. Savcının oraya sakladığımı söylediği bin beş yüz rubleyi bulacakmış akli sıra. Köye varır varmaz işe koyulmuş diyorlar. Arasın bakalım namussuz! Buranın bekçisi anlattı. Mokroye'liymiş.

Alyoşa,

- Beni dinle ağabey, dedi, gelecek! Ama ne zaman, bilmiyorum. Belki birkaç güne kadar, belki de bugün. Günü belli değil, ama kesin gelecek.

Mitya ürperdi, bir şey söylemek istedi, ama söyleyemedi. Haber

müthiş etkilemişti onu. Katya'nın ne söylediğini ayrıntılarıyla öğrenmeyi çok istediği belliydi, ama sormaya korkuyordu: Katya'nın sert, küçümser bir sözü o anda bıçak gibi saplanırdı yüreğine.

- Ayrıca, kaçman konusunda vicdanının rahat olmasını söylememi tembihledi. Ivan o zamana kadar iyileşmezse, bu işi o düzenleyecek.

Mitya dalgın,

- Daha önce de söylemiştin bunu bana, dedi.

- Sen de Gruşenka'ya anlattın.

- Evet. Bu sabah gelmeyecek. (Mitya ürkek ürkek kardeşine bakıyordu.) Akşama gelecek. Dün, bu işle Katya'nın uğraştığını söyledim, sesini çıkarmadı, dudak büktü. Yalnızca "Olsun varsın!" diye mırıldandı. İşin öneminin farkında. Başka bir şey söyleyemedim. Katya'nın artık beni değil, Ivan'ı sevdiğini anladı sonunda!

Alyoşa kendini tutamadı,

- Öyle mi? diye sordu.

- Belki de öyle değildir. Bu sabah gelmeyeceğini kesinlikle biliyorum, bir iş verdim ona... Sana bir şey söyleyeyim mi Alyoşa, Ivan hepimizden üstün doğrusu. Bizlerin değil, onun yaşaması gerek. Hastalığını atlatacaktır.

- Düşün ki, Katya da pek endişe ettiği, korktuğu halde, iyileşeginden hiç kuşkusu yok.

- Öyleyse öleceğini anladı. İyileşeceğinden kuşkusu olmaması korkudur.

Alyoşa endişeli bir sesle,

- Ağabeyimin yapısı sağlamdır, dedi. İyileşeceğine ben de inanıyorum.

- Evet, iyileşecektir. Ama Katya öleceğine inanıyor. Çok üzgün...

Bir süre sustu. Son derece önemli bir düşünce acı veriyordu Mitya'ya. Birden titrek, ağlamaklı bir sesle,

- Alyoşa, dedi, Gruşenka'yı çok seviyorum.

Alyoşa kaptı sözü ağzından:

- Yanına, oraya gelmesine izin vermeyecekler ama.

Mitya birden tuhaflaşan, incelen sesiyle,

- Bak bir de ne söylemek istiyordum sana Alyoşa, dedi. Yolda ya da orada dövmeye kalkıştırlarsa beni, bunu yapanı öldürürüm, sonra da kurşuna dizerler beni. Yirmi yıl ha! Daha burada sen demeye başladılar. nöbetçiler sen diyorlar bana. Bu gece hep düşündüm. Karar verdim, hazır değilim henüz! Gücüm yetmeyecek buna! "Kaside" söylemeyi düşünüyordum, oysa nöbetçilerin sen demesine dayanamıyorum daha! Gruşa için her şeye katlanabilirim, her şeye... dayaktan başka her şeye... Ama oraya bırakmıyorlar onu.

Alyoşa sessiz gülümsedi,

- Beni dinle ağabey, dedi, bu konuda düşüncemi ilk ve son olarak açacağım sana. Yalan söylemeyeceğimi bilirsin. Dinle: Hem hazır değilsin, hem de bu çile sana göre değil. Dahası var: Senin, hazır olmayan bir insan için böylesine yüce bir çile gereksizdir de. Babamı öldürmüş olsaydın, hakkın olan çileyi reddettiğin için üzülürdüm. Ama suçsuzsun, bu çile de senin için çok fazladır. Çekeceğin acılarla bambaşka bir insan olmak istiyordun. Bence, nereye kaçarsan kaç, her zaman her yerde bu yeni insanı düşün, yeter sana. Yüce çileyi kabul etmemen kendini daha bir borçlu hissetmene yarayacak, bu sürekli duygu doğru yolu bulmakta belki de oraya gitmekten çok yardımcı olacak sana. Çünkü orada dayanamayacak, baş kaldıracak, belki sonunda "borcumu ödedim" diyeceksin. Avukatın söylediği doğrudur. Herkes gelemez ağır işe... Benim ne düşündüğüm pek gerekliyse sana, söyledim işte. Kaşınca başkalarının, örneğin subayların, erlerin başı belaya girecek olsaydı "izin vermezdim" (Alyoşa gülümsedi) sana. Dikkatli hareket edilirse pek önemli bir şey olmayacağını, ufak tefek cezalarla atlatılacağını söylüyor herkes. Konak komutanı aynı şeyi Ivan'a söylemiş. Parayla adam satın almak -böyle bir durumda bile- iyi değildir elbette, ama hiç kimseyi suçlayamam bunun için, çünkü Ivan'la Katya bana söyleselerdi, ben de gider para verirdim adamlara. Doğrusunu söyleyeyim sana. Onun için nasıl hareket edersen et, bir şey diyemem. Yalnız şunu bil ki, hiçbir zaman kınamayacağım seni. Hem bu konuda seni suçlamam da pek garip olmaz mıydı? Durumu kavradım artık.

Mitya yüksek sesle,

- Ama kendi kendimi suçlayacağım ben! dedi. Kaçacağım, daha senin ne düşündüğünü öğrenmeden vermiştim kararımı: Mitya Karamazov kaçmaz mı hiç? Ama bunu yaptığım için suçlayacağım kendimi sonra, ömrümün sonuna dek günahım için Tanrıya dua edeceğim! Cizvit papazları böyle söylüyordu değil mi? Şu anda söylediğiniz gibi...

Alyoşa sakın gülümsedi.

- Evet.

Mitya içten gülerken yüksek sesle,

- Senin şu her şeyi olduğu gibi söylemek, hiçbir şeyi saklamamak huyuna bayılıyorum! Demek ki Alyoşa'cığının Cizvit papazları gibi düşündüğü de oluyormuş. Yakaladım! Bunun için öpmeliyim seni, ha işte şöyle! Şimdi de ruhumun öteki yarısını açıyorum sana, dinle bakalım. Şöyle karar verdim: Kaçsam, hatta cebimde paramla, pasaporturnla kaçsam, gittiğim yer Amerika bile olsa; mutluluğa, neşeye değil, gerçekte belki Sibiry'a'dakinden daha beter bir sürgüne gitmiş olacağım için üzülmeyeceğim gene. İnan ki orası daha beterdir Alek-

sey, inan! Amerika'dan nefret ediyorum! Diyelim ki Gruşenka da yanımda, ama Amerikalı olacak hali var mı onun? Tepeden tırnağa Rus'tur o! Anayurdunun hasretini çekecek, üzülecek. Ben de, benim yüzümden acı çektiğini görecek. Suçu ne? Hepsi benden yüksek insanlar bile olsa, oradaki pislerin bana karşı davranışlarına nasıl katlanacağım? Nefret ediyorum Amerika'dan! Bütün Amerikalılar usta makinist -ya da başka şey- olsalar, canları cehenneme! Bana göre, ruhuma göre insanlar değil onlar! Rusya'yı seviyorum Aleksey, bir alçak olsam da Rus Tanrısını seviyorum! Geberip giderim orada!

Mitya'nın gözleri parlamaya başlamıştı. Sesi ağlamaklıydı. Heyecanını biraz bastırdıktan sonra sürdürdü konuşmasını:

- Bak sana anlatayım kararımı Aleksey, dinle! Gruşa'yla oraya gideceğiz, hemen bir yer alıp toprakla uğraşmaya başlayacağız. Yabani ayıların arasında, insanlardan uzak... Nasıl olsa buluruz böyle bir yer! Anlattıklarına göre, hâlâ kıızılderililer varmış orada. Gider Mohikan'lara en yakın bir yere yerleşiriz. Gruşa'yla hemen gramer çalışmaya başlarız. Bir yandan gramer, bir yandan iş derken üç yıl geçer aradan. Üç yılda Amerikalılar gibi konuşmaya başlarız İngilizceyi. O zaman da Amerika serüvenimiz biter! Amerikan yurttaşları olarak burada, Rusya'da alırsız soluğu. Korkma, bu kente gelmeyiz. Başka bir yerde, kuzeyde ya da güneyde saklanırsız. O zamana dek iyice değişirim. Gruşenka da. Amerika'da doktorlar bir ben falan kondururlar yüzüme, ustalıklarını gösterirler. Olmazsa bir gözümü kör ederim, sakal bırakırım, saçlarım ağarır (Rusya'nın özleminden)... anlayacağın, tanıyamazlar beni. Tanırlarsa da tanısınlar, varsın sürsünler, umursamam, kismet buymuş derim! Burada da insanlardan uzak bir yerde toprakla uğraşırız. Ömrüm boyunca Amerikalı diye tanıtırım kendimi herkese. Hiç değilse anayurdumuzda ölürüz. Planım bu işte, kesindir kararım. Hoşuna gitti mi?

Alyoşa ağabeyine itiraz etmek istemiyordu.

- Gitti, dedi.

Mitya bir an sustu, sonra birdenbire,

- Nasıl dolap çevirdiler mahkemede? diye sordu. Nasıl?

Alyoşa göğüs geçirdi,

- Çevirmeseydiler de gene yiyecektin cezayı, dedi.

Mitya, inler gibi bir sesle mırıldandı:

- Öyle, kentte herkes nefret ediyor benden! Tanrı bağışlasın suçlarını, doğrusu çok acı!

Gene bir an sustular. Mitya birden,

- Alyoşa, diye haykırdı, söyle de şimdi öleyim! Gelecek mi gelmeyecek mi, söyle! Ne dedi? Nasıl konuştu seninle?

- Geleceğini söyledi, ama bugün mü gelecek, bilmiyorum. Onun için de güç doğrusu!

Alyoşa ürkek ürkek bakıyordu ağabeyinin yüzüne.

- Güç olmaz mı hiç, elbette güçtür! Alyoşa, bu deli edecek beni. Gruşa hep gözlerimin içine bakıyor. Anlıyor elbette. Tanrım, Allahım, huzura kavuştur beni! Ne istiyorum? Katya'yı! Ne istediğimin farkında mıyım? Karamazov'lara vergi çirkin arsızlıktan başka bir şey değil bu! Hayır, acı çekmeye yeteneğim yok benim! Bir alçağım ben, hepsi o kadar!

- İşte geldi! diye haykırdı Alyoşa.

Tam o anda kapının eşiğinde Katya görünmüştü. Tuhaf, şaşkın bir bakışla Mitya'yı süzerek bir an durdu orada. Mitya birden ayağa fırladı, yüzünü bir korku kaplamış, rengi uçmuştu. Ama hemen ürkek, yalvaran bir gülümseme belirdi dudaklarında, kendinde olmadan kollarını Katya'ya uzattı. Genç kız bunu görünce ona doğru koştu. Kollarından tutup sanki zorla yatağına oturttu, kendi de yanına oturdu. Ellerini avuçlarının içinde vargücüyle sıkıyordu: İkisi de birkaç kez bir şey söyleyecek gibi oldular, ama söylemediler, gene sustular, bakışları birbirine perçinlenmiş gibi, sessiz dudaklarında tuhaf bir gülümseme birbirinin gözlerinin içine bakmayı sürdürdüler. İki dakika sürdü bu böyle.

Mitya sonunda,

- Bağışladın mı beni? diye kekeledi.

Sonra Alyoşa'ya dönüp, sevinçten değişmiş bir yüzle,

- Duyuyor musun ne sorduğumu, duyuyor musun? diye bağırdı.

Katya içinden kopan bir sesle,

- Soylu, yüce bir yüreğin olduğu için seviyordum seni zaten! dedi. Benim seni değil, senin beni bağışlayan gerek. Bağışlasan da bağışlamasan da ömrümün sonuna dek bir sızı olarak kalacaksın ruhumda. Ben de seninkinde...

Suluk almak için sustu, sonra heyecanlı, telaşlı bir sesle gene başladı:

- Niçin geldim buraya biliyor musun? Ayaklarına kapanmak, ellerini avuçlarımda içinde sıkıkmak, -şöyle işte, acıtırcasına... anınısıyor musun, Moskova'da nasıl sıkışmışım-, Tanrım, mutluluğum, her şeyim olduğunu, seni çıldırısıya sevdiğimi tekrar söylemek için...

İnleyerek konuşuyordu sanki Katya, birden dudaklarını Mitya'nın ellerine yapıştırdı. Ağlamaya başlamıştı. Alyoşa şaşırılmış, sessizce ayakta duruyordu. Hiç beklemediği bir şeydi bu. Katya sürdürüyordu konuşmasını.

- Aşk geçti artık Mitya! Ama aramızda geçenler benim için çok değerlidir. Bunu hiçbir zaman unutma. Ama varsın olabilecek şey, bir

an için olsun şimdi (Katya dudaklarında acı bir gülümseme, gözlerinde sevinç parıltıları, Mitya'nın gözlerinin içine bakarak mırıldanıyordu.) Şimdi sen de ben de başkasını seviyoruz, ama gene de ömrünün sonuna dek seveceğim seni, sen de beni... biliyor muydun bunu? Duyuyor musun, ömrünün sonuna dek sev beni!

Sesinde sanki gözdağı verir bir titreme vardı. Mitya her sözcüğün sonunda durup soluyarak,

- Seveceğim ve... biliyor musun Katya, dedi, biliyor musun, beş gün önce, o akşam... Hani düştün de dışarı çıkardılar seni... İşte o akşam da seviyordum seni... Ömrümün sonuna dek de seveceğim! Ömrümün sonuna dek...

Böylece birbirlerine sanki anlamsız, delice, belki de aslında yalan ama bir an için gerçek olan şeyleri mırıldanıp duruyorlar, söylediklerine yürekten inanıyorlardı. Mitya birden,

- Katya, diye haykırdı, babamı benim öldürdüğüme inanıyor musun? Şu anda inanmadığını biliyorum, ama o zaman... ifade verirken... İnandın demek, inandın!

- O zaman da inanmıyordum! Hiçbir zaman da inanmadım! Nefret ediyordum senden o anda, birden zorla inandırdım kendimi... İfade verirken inandırmıştım kendimi, inanıyordum da, ama kürsüden inince inanmamaya başladım gene. Bilmelisin bunu. Kendimi küçültmeye geldiğimi unuttum!

Katya'nın sesi, yüzünün anlatımı birden değişmişti. Mitya kendini tutamadı,

- Çok acı çekiyorsun Katya! dedi.

- Bırak beni gideyim, diye fısıldadı Katya, gene gelirim, şimdi çok fenayım!..

Ayağa kalktığı anda bir çığlık atarak geri geri birkaç adım attı. Birden, ama sessizce Gruşenka girmişti içeri. Hiç kimse beklemiyordu onu. Katya hızlı adımlarla kapıya yürüdü, tam Gruşenka'nın yanından geçerken birden durdu. Yüzü çarşaf gibi bembeyaz, alçak sesle fısıldadı:

- Bağışlayın beni!

Gruşenka dik dik gözlerinin içine bakıyordu, neden sonra zehir dolu bir sesle karşılık verdi:

- İkimiz de kötüyüz canım! İkimiz de! Birbirimizi bağışlayacak durumumuz mu var! Onu kurtarırsan ölünceye dek duacın olurum.

Mitya anlamsız bir sitemle seslendi Gruşenka'ya:

- Bağışlamak istemiyorsun demek!

Katya aceleyle,

- İçin rahat olsun, kurtaracağım onu sana! diye fısıldadı.

Koşarak çıktı odadan. Mitya acıklı bir sesle,

- Gruşa, sana "bağışla" dedikten sonra bağışlayamazdın onu zaten, değil mi? dedi.

Alyoşa heyecanla bağırdı ağabeyine:

- Mitya, sitem etme ona, hakkın yok buna!

Gruşenka tiksindir gibi,

- Yüreğinden değil, kibirli ağzından çıktı bu, dedi. Seni kurtarırsa, her şeyi bağışlarım...

İçinden taşan bir duyguyu bastırmak istiyormuş gibi sustu. Hâlâ toparlayamamıştı kendini. Sonradan anlaşıldı: Bir şey bilmiyordu. Katya'yla karşılaşacağını aklının ucundan geçiriniyordu. Mitya hızla kardeşine döndü.

- Alyoşa, koş peşinden! Söyle ona... ne söylesen acaba... böyle gitmesin, bırakma!

Alyoşa,

- Akşamüzeri uğrarım sana! diye bağırdı.

Katya'nın arkasından koştu. Ancak hastane bahçesinin dışında yetiştirebildi ona. Hızlı hızlı yürüyordu. Alyoşa yanına varınca aceleyle,

- Hayır Alyoşa, diye mırıldandı, bu kadının karşısında küçülmem kendimi! Kendimi sonuna dek küçültmek için "bağışlayın beni," dedim ona. Bağışlamadı...

Katya'nın gözlerinde vahşi bir parıltı belirdi, çatlak bir sesle ekledi:

- Hoşuma gitti bu!

Alyoşa,

- Ağabeyim hiç beklemiyordu onu, diye mırıldandı, geleceğini sanmıyordu.

Katya sözünü kesti:

- Elbette. Bırakalım şimdi. Beni dinleyin, şimdi cenaze törenine gelemeyeceğim sizinle. Tabutun üzerine koysunlar diye çiçek yolladım. Sanırım paraları bitmemiştir. Gerekirse söyleyin, bundan böyle de parasız bırakmayacağım onları... Şimdi yalnız bırakın beni, yalvarırım yalnız bırakın. Siz de geç kaldınız, ikinci ayının çanı çalıyor... Yalvarırım ayrılın yanımdan!

3

İLYUŞA'CIĞIN TOPRAĞA VERİLİŞİ

Gerçekten de geç kalmıştı Alyoşa. Onu uzun süre beklemişler, hatta çiçeklerle donatılmış, güzel tabutu kiliseye onsuz götürmeye karar vermişlerdi. Zavallı İlyuşa'cığın tabutuydu bu. Mitya'nın duruşma-

sından iki gün sonra ölmüştü. Evin kapısında Ilyuşa'nın arkadaşları karşıladılar onu. Hepsi sabırsızlıkla bekliyordu Alyoşa'yı. Sonunda gelebildiğine sevinmişlerdi. On iki kişiydiler, hepsi de sırt çantalarıyla, omuzlarında kitap torbalarıyla gelmişlerdi. Ilyuşa ölürken "Babam çok ağlayacak, yanından ayrılmayın," demişti onlara. Unutmuşlardı bunu çocuklar. Başlarında Kolya Krasotkin vardı. Alyoşa'ya elini uzatıp, yüksek sesle,

- Geldiğinize çok sevindim Karamazov! dedi. Burada durum kötü. İnsanın yüreği parçalanıyor. Snegirev sarhoş değil, bugün hiçbir şey içmediğini kesinlikle biliyoruz, ama sarhoş gibi... Böyle şeyler pek dokunmaz bana, ama gene de sarsıldım. Karamazov, canınızı sıkmasam, içeri girmeden önce bir şey sormak istiyorum size.

Alyoşa durdu.

- Sor Kolya.

- Ağabeyiniz suçlu mu suçsuz mu? Babanızı o mu öldürdü, uşak mı? Ne dersenez ona inanacağım. Üç gecedir gözüme uyku girmiyor bu yüzden.

- Uşak öldürdü. Ağabeyim suçsuzdur.

Smurov birden,

- Ben de öyle düşünüyorum! diye bağırdı.

Kolya yüksek sesle,

- Öyleyse hiç suçu yokken mahvolacak! dedi. Mahvolsa bile mutlu sayılır! İnreniyorum ona!

Alyoşa şaşırmişti.

- Ne diyorsunuz, olur mu öyle şey, niçin?

Kolya heyecanlı,

- Ah, dedi, gerçek uğruna kendimi feda etmek fırsatı bir gün benim elime geçse!

Alyoşa:

Ama böyle bir durumda, böylesine yüz.kızartıcı, korkunç bir biçimde değil!

- Elbette... bütün insanlık uğruna ölmek isterdim. Yüzkarasını falan da uııırsamadan: Nasıl olsa kalıcı değiliz bu dünyada. Ağabeyinize saygı duyuyorum!

Bir zamanlar, Troya'yı kimin kurduğu sırrını çözen çocuk birdenbire,

- Ben de! diye haykırdı.

Tıpkı o zamanki gibi kulaklarına kadar kızardı gene.

Alyoşa odaya girdi. Beyaz tül den fırfırlarla süslü açık mavi tabutta Ilyuşa kolları kavuşturulmuş, gözleri kapalı yatıyordu. Kupkuru yüzünün çizgileri hemen hiç değişmemişti; -çok tuhaftır- ceset kokumu-

yordu. Yüz anlatımı ciddi, sanki dalgındı. Özellikle, göğsünün üzerine çaprazlama koyulmuş, mermerden yontulmuş gibi beyaz kolları güzeldi. Elleri, tabutun içi dışı Lise Hohlakova'nın sabah erkenden yolladığı çiçeklerle doluydu. Daha önce Katerina Ivanovna'dan da gelmişti çiçek. Alyoşa odaya girdiğinde, yüzbaşı bu çiçekleri titreyen elleriyle biricik oğlunun üzerine serpiyordu. Alyoşa'ya şöyle bir baktı, o kadar. Zaten hiç kimseye, hasta bacaklarının üzerine doğrulup ölen oğluna daha bir yakından bakmak için çırpınan, gözyaşları içindeki yarı deli karısına, "anacığına" bile bakınyordu. Ninočka'yı çocuklar sandalyesiyle kaldırıp, tabutun iyice yanına getirmişlerdi. Kızcağız başını kardeşinin tabutuna dayamış, öyle duruyor, belki de sessiz sessiz ağlıyordu. Snegirev'in yüzünde heyecanlı ama sanki şaşkın, aynı zamanda hırslı bir anlatım vardı. Hareketlerinde, kopuk kopuk sözlerinde delice bir hava dikkati çekiyordu. İkide bir İlyuşa'ya bakarak yüksek sesle "Anam babam, canım evladım!" diye yineliyordu. İlyuşa daha ölmeden de hep "Anam babam, canım evladım" derdi ona. Deli "anacık" hıçkırıklar arasında yalvarıyordu kocasına:

- Bana da ver çiçek babacığım, onun elindeki şu beyazı istiyorum!

İlyuşa'nın elindeki küçük beyaz gül pek mi hoşuna gitmişti, yoksa oğlunun elinden onu anımsatacak bir şey mi almak istemişti, her nedense, zavallı kadın elini güle uzatarak çırpınıp duruyordu. Snegirev sert bir sesle,

- Olmaz! diye bağırdı. Hiç kimseye, hiçbir şey vermem! Onundur çiçekler, senin değil. Hepsi onundur, hepsi!..

Ninočka, gözyaşlarıyla ıpslak yüzünü kaldırdı birden.

- Babacığım, ver anneme çiçeği!

- Vermem, hele ona hiç vermem! Sevmiyordu İlyuşa'yı. Oyuncak topu almıştı elinden o zaman, yavrum da vermişti.

İlyuşa'nın topu annesine verişini anımsayan yüzbaşı birden sesli sesli ağlamaya başladı. Zavallı deli kadın da elleriyle yüzünü kapamış, sessiz sessiz ağlıyordu. Yüzbaşının tabutu bırakmaya hiç niyetli olmadığını artık iyice anlayan çocuklar, birden tabutun çevresini aldılar, kaldırmaya başladılar. Snegirev,

- Kilisenin bahçesine gömülmesini istemiyorum! diye haykırdı. Taşın, taşımızın yanına gömceğim onu! İlyuşa öyle söylemişti bana. Götüremezsiniz onu!

Üç gündür hep aynı şeyi, İlyuşa'yı taşın yanına gömceğini söylüyordu. Alyoşa, Krasotkin, ev sahibesi, ev sahibesinin kız kardeşi, öteki çocuklar kandırmaya çalışıyorlardı onu. Yaşlı ev sahibesi, sert,

- Daha da neler, dedi, taş diplerine linç edilmiş lanetlileri gömerler a oğlum. Kilisenin bahçesi kutsal yerdir. Her geçen dua eder orada

yatanlar için. Kilisede okunan ilahilerin hepsini, başucunda okuyorlarmış gibi tane tane duyacak İlyuşa'cığın...

Sonunda "nereye isterseniz götürün!" der gibi kolunu salladı yüzbaşı. Çocuklar tabutu kaldırdılar, ama annesinin yanından geçerken durdular. Kadıncağız İlyuşa'cığıyla vedalaşsın diye biraz indirdiler. Hasta kadın, üç gündür uzaktan baktığı sevgili yavrusunun yüzünü birden böylesine yakınında görünce zangır zangır titremeye, ak saçlı başını çıldırmış gibi öne arkaya sallamaya başladı. Ninoçka,

- Anneciğim, diye seslendi, kutsa onu, öp.

Ama beriki makine gibi durmadan başını sallıyor, hiçbir şey söylemeden göğsünü yumrukluyordu. Dayanılmaz kederinden yüzünü buruşturmuştu. Tabutu gene kaldırdılar. Ninoçka, tabutu yanından geçirirlerken kardeşini dudaklarından son bir kez daha öptü. Alyoşa, dışarıda ev sahibesine geride kalanlara göz kulak olmasını söylüyordu ki, kadın sözünü bitirmeye komadı onu. Ağlayarak,

- O kadarını biliriz artık, dedi, biz de Hristiyanız.

Kilise pek uzak sayılmazdı. Üç yüz adım var yoktu. Hava açık, sakin. Soğuktu ama dondurucu bir soğuk değildi bu. Çan sesi hâlâ duyuluyordu. Snegirev sırtında iyice eskimiş, kısa, yazlık denecek kadar ince paltosu, başı açık, geniş kenarlı, yumuşak, gene pek eski şapkası elinde, telaşlı, bitkin bir durumda tabutun arkasından koşuyordu. Ne yaptığıнын kendi de farkında değildi, kâh birden elini uzatıp tabutu önde tutuyor -taşıyanlara engel olmaktan başka bir şeye yaramıyordu bu,- kâh yanda koşuyor, tutacak bir şey arıyordu. Karın üzerine bir çiçek düştü, onu yerden almaya öyle bir koşuşu vardı ki, gören çok önemli bir şey düştü sanırdı. Birden dehşet içinde,

- Ekmek kabuğunu, ekmek kabuğunu unuttuk, diye bağırdı.

Ama çocuklar, ekmek kabuğunu demin evde aldığını, cebine koyduğunu anımsattılar ona. Birden elini cebine soktu, kabuğun orada olduğunu anlayınca rahatladı. Hemen Alyoşa'ya açıkladı durumu:

- İlyuşa'cığın söyledi, İlyuşa'cığım. Bir gece yatıyordu; ben de başucunda bekliyordum, birden şöyle söyledi bana: "Babacığım, mezarımı örttüklerinde üzerine bir parça ekmek kabuğu ufala. Serçeler gelsin yesinler, seslerini duyar, yalnız olmadığuma sevinirim."

- Çok iyi, dedi Alyoşa, sık sık yapmalısınız bunu.

Yüzbaşı canlanmış gibi,

- Her gün, her gün! diye kekeleydi.

Sonunda vardılar kiliseye, tabutu ortaya koydular. Çocuklar çevrelediler onu, ayin bitinceye dek başları önlerinde beklediler. Pek eski, fakir bir kiliseydi bu. İkonların çoğu örtüsüzdü. Ama böyle kiliselerde insan daha bir verir kendini duaya. Ayin sırasında Snegirev biraz

yatıştı gibi, ama o şüursuz, şaşkın telaşa arada bir kapılıyordu gene. Kâh tabuta yaklaşıp örtüsünü, ölünün başındaki tacı düzeltiyor, kâh şamcıda devrilen bir mumu koşup kaldırıyor, yerine dikmek için uzun süre uğraşıyordu. Sonra sakinleşiyor, tabutun önüne geçip, endişeli, şaşkın, uslu uslu duruyordu. “Havarilerin Yaptıkları”nın okumasından sonra, yanında duran Alyoşa’ya bunu pek öyle iyi okumadıklarını fısıldadı, ama düşüncesini açıklamadı. “Ulu Melek” ilahisine o da katıldı, ama sonuna kadar söylemedi. Diz çöktü, alnını mermer kaplı yere yapıştırdı, uzun süre öyle kaldı. Sonunda af duasına geldi sıra, mumları dağıtılar. Çılgına dönmüş baba gene telaşlandı, ama dokunaklı, insanın içini ürperten ilahi ruhunu sarstı. Birden büzüldü, sarsıla sarsıla ağlamaya başladı. Önceleri sessiz ağlıyordu, sonunda koyverdi hıçkırıklarını. Ölüyle vedalaşma, tabutun kapağının örtülme zamanı gelince İlyuşa’cığın üzerine kapandı, duclaklarından peşpeşe öpmeye başladı. Sonunda yatıştırdılar onu, merdivenlerden iniyorlardı ki, birden elini uzatıp tabutun üzerinden birkaç çiçek aldı. Elindeki çiçeklere bakıyordu, yeni bir şey gelmişti aklına sanki, bir an için önemli olanı unutmuş gibiydi. Dalıp gitmişti. Tabutu kaldırıp mezara götürürlerken karşı koymadı artık. Mezar kiliseye yakın, pahalı olanlardandı. Katerina İvanovna ödemişti parasını. Törenden sonra mezarcılar tabutu çukura indirdiler. Snegirev elinde çiçeklerle çukurun içine o kadar eğildi ki, korkuya kapılan çocuklar arkadan paltosunun eteğine yapışıp çekelemeye başladılar. Ama artık olup bitenin farkında değildi sanki yüzbaşı. Çukur örtülürken dökülen toprağı endişeyle göstererek birşeyler söylemeye başladı, ama hiç kimse anlayamadı ne dediğini, biraz sonra birden sustu zaten. Mezarın örtülmesi bitince ekmek ufalamasını anımsattılar ona, birden aşırı bir heyecana kapıldı, ekmek kabuğunu çıkardı cebinden, ufalayıp ufalayıp mezarın üzerine atmaya başladı: “Gelin kuşlar, gelin serçecikler!” diye mırıldanıyordu. Çocuklardan biri, elinde çiçekler varken rahat ufalayamayacağını, tutması için onları birisine vermesini söyledi. Ama yüzbaşı, çiçeklerini elinden almak istiyorlarmış gibi ürperdi birden. Mezarın üzerine bıraktı, her şeyin tamam olduğunu, ekmeğin ufalandığını görünce birden döndü, sakin sakin eve doğru yürüdü. Ama adımlarını gittikçe sıklaştırıyordu, sonunda koşmaya başladı. Çocuklarla Alyoşa peşini bırakmıyorlardı. Birden yüksek sesle,

- Anacığuma çiçek götürüyorum, dedi, anacığuma çiçek götürüyorum! Gücendirdik anacığını.

Birisi şapkasını giymesini, bu soğukta hasta olacağını söyledi, yüzbaşı bunu duyunca şapkasını öfkeyle karın üzerine fırlattı, “İstemiyorum, şapka istemiyorum!” Smurov yerdeki şapkayı aldı, arkası sıra

götürmeye başladı. Çocukların hepsi ağlıyordu, -en çok da Kolya'ya Troya sırrını çözen çocuk.- Elinde yüzbaşının şapkasıyla koşan Smurov da ağlıyordu ya, koşarken yolun kenarında karların arasında gözüne ilişen bir kiremit parçasını alıp üstlerinden geçen serçe sürüsüne atmayı da ihmal etmemişti. Vuramadı kuşkusuz, koşmayı sürdürdü. Yarı yolda birden durdu Snegirev, şaşırmış gibi bir an bekledi, hızla geri dönüp kiliseye doğru koşmaya başladı. Ama çocuklar hemen yetiştiler arkasından, kolundan eteğinden asılarak durdurdular onu. Yüzbaşı bitkin, karların üzerine yığıldı, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı: "Anam babam Ilyuşa'cığım, biricik yavrum!" Alyoşa'yla Kolya kaldırmaya, yatıştırmaya çalışıyorlardı onu. Kolya,

- Yüzbaşını yeter artık, erkek dediğin her şeye katlanmalıdır, diye mırıldanıyordu.

Alyoşa da,

- Çiçekleri bozuyorsunuz, diyordu, oysa "anacığınız" bekliyor onları, demin Ilyuşa'nın tabutundan çiçek alıp vermediniz ona diye oturmuş ağlıyordur şimdi. Ilyuşa'cığın yatağı da hâlâ öyle duruyor...

Snegirev birden anımsamıştı:

- Evet, evet anacığım a gidelim!

Sonra dehşet içinde,

- Ya kaldırırlarsa yatağını! diye kekeledi, ya kaldırırlarsa!

Yatağı gerçekten kaldıracaklarından korkuyormuş gibi gene eve doğru koşmaya başladı. Ev yakındı zaten, hep birlikte girdiler içeri. Snegirev odanın kapısını açar açmaz, biraz önce öylesine sert davranmış karısına koştu. Karların içinde çırpınırken zedelediği donmuş çiçekleri ona uzatıp,

- Anacığım, biricik anacığım, dedi, Ilyuşa çiçek yolladı sana, al benim hasta anacığım!

Tam bu anda köşede, Ilyuşa'nın yatağının önünde oğlunun yan yana duran eski, rengi atmış, derisi buruşmuş, yamalı çizimleri ilmişti gözüne -ev sahibesi koymuştu onları oraya.- Kollarını havaya kaldırıp çizimlerin yanına koştu, yere diz çöktü, bir tekini aldı, dudaklarına götürüp öptü öptü... bir yandan da "Anam babam, Ilyuşa'cığım, biricik evladım, nerede şimdi ayaklıkların?" diye ağlıyordu. Zavallı deli kadın yürek paralayıcı bir sesle,

- Nereye götürdün onu? diye bağırmaya başladı. Nereye götürdün onu?

Ninoçka da ağlamaya başlamıştı. Kolya koşarak çıktı dışarı, öteki çocuklar da bir bir çıktılar. En son çıkan Alyoşa oldu. "Bırakın doyasıya ağlasınlar, dedi Kolya'ya. Bu durumda kimse dindiremez acılarını. Biraz burada bekleyelim, sonra gireriz içeri." Kolya,

- Evet, dedi, dayanılacak gibi değil.
- Kimse duymasın diye birden alçalttı sesini.
- Biliyor musunuz Karamazov, diye ekledi, çok üzüldüyorum, onu şu anda hayata döndürebilmek için her şeyimi verirdim!
- Ben de, dedi Alyoşa.
- Ne dersiniz Karamazov, bu akşam gelsek mi? Gene çekecektir kafayı.
- Olabilir. Yalnız ikimiz gelelim yeter. Annesi ve Ninoçka'yla bir saat otururuz. Hepimiz gelirsek dertlerini tazeleriz.
- Ev sahibesi içeride sofrayı hazırlıyor, anma yemeği verecekler galiba, papaz da gelecektmiş. Şimdi oraya uğramamız gerekiyor mu Karamazov?
- Elbette.
- Çok tuhaf bir şey bu, Karamazov, insan böylesine üzgünken öte yandan sofrayı kuruyor, birtakım börekler falan yeniyor... dinimizin aklımın ermediği bir özelliğidir bu!
- Troya sırrını çözen çocuk yüksek sesle atıldı birden:
- Balık da vereceklermiş.
- Kolya sinirli bir tavırla kesti sözünü çocuğun:
- Rica ederim Kartaşov, sizinle konuşulmuyor, hatta dünyada varlığınızla ilgilenilmiyorken saçma sözlerinizle girmeyin araya.
- Çocuğun yüzü kıpkırmızı oldu, bir şey söylemeye cesaret edemedi. Yolda yavaş yavaş yürüyorlardı. Smurov birden,
- İşte Ilyuşa'nın taşı, diye haykırdı, bu taşın yanına gömmek istiyorlardı onu!
- Taşın yanında durdular, hepsi susmuştu. Alyoşa taşın yanına bakıyordu. Ilyuşa'nın burada babasının boynuna sarılıp ağladığı, hıçkırarak "Baba, babacığım, nasıl hakaret etti sana," diye bağırması üzerine bir zamanlar Snegirev'den dinledikleri gelmişti aklına. Birden sarsıldı. Yanındaki okulluların, Ilyuşa'nın arkadaşlarının sevimli, içtenlikle parlayan yüzlerine ciddi, ağırbaşlı baktı,
- Baylar, dedi, burada, bu taşın yanında bir konuşma yapmak istiyorum size.
- Çocuklar hemen çevresini aldılar, soru dolu bakışlarını yüzüne diktiler.
- Baylar, kısa bir zaman sonra ayrılacağız. Şimdilik iki ağabeyim var ya, bunlardan biri sürgüne gidiyor, öteki de ölümle pençeleşmekte. Yakında gideceğim buradan, belki dönüşüm çok çok uzar. Ayrılmadan önce sizinle burada, Ilyuşa'nın taşının yanında söz verelim birbirimize, önce Ilyuşa'yı, sonra birbirimizi unutmayacağımıza yemin edelim. Hayatta başımıza ne gibi olaylar gelirse gelsin, -hatta yirmi yıl birbiri-

mizi görmesek- bir zamanlar taşıdığımız zavallı çocuğu (köprünün altında... anımsıyor musunuz?) sonra nasıl sevdiğimizi, nasıl toprağa verdiğimizi unutmayalım. Temiz kalpli, cesur, iyi bir çocuktu. Babasının uğradığı acı hakaret gururuna dokunmuş, onu isyan ettirmişti. Ömrümüzün sonuna dek unutmayalım llyuşa'cığı baylar. Büyük mevkilere erişmiş, önemli işlerin adamları da olsak, felaketten yakasını kurtaramayan zavallılar da, gene unutmayalım şu andaki mutluluğumuzu. Bizi olduğumuzdan iyi yapan o zavallı çocuğa duyduğumuz sevginin tatlı, huzur veren duygusunu hiç unutmayalım. Yavru güvercinlerim benim, - izin verin de böyle çağırayım sizi, yavru güvercinlerim diyeyim, çünkü şu anda, sevimli, pırl pırl yüzlerinizle güvercin yavrularına çok benziyorsunuz- evet yavru güvercinlerim benim, sevgili çocuklarım, belki de anlamıyorsunuz sözlerimi, çünkü çoğunlukla anlaşılmaz ne söylediğim, ama gene de unutmayın bu söylediklerimi, sonra bir gün hak verirsiniz bana. Şunu hiç unutmayın, kişinin geleceği için iyi bir anıdan, özellikle çocukluktan, baba evinden kalma bir anıdan daha yüce, güçlü, sağlam, yararlı bir şey yoktur. İyi bir insan olmanız için çok öğüt verirler size, ama çocukluktan kalma güzel, kutsal bir anı iyi insan olma yolunda size en büyük yardımcıdır. Böyle anıları bol olan bir kimse kurtulmuş demektir. Belleğimizde iyi bir tek anı kalmış olsa bile, bir gün gelir, bu anımız mahvolmaktan kurtarır bizi. Belki kötü insan bile oluruz ileride, kendimizi kötülüklerden kurtaracak gücümüz olmayacak, insanların gözyaşlarını alaya alacağız, demin Kolya'nın dediği gibi "Bütün insanlar için acı çekmek istiyorum," diyenleri küçümseyeceğiz... Ne kadar kötü olursak olalım, - Tanrı korusun hepimizi böyle bir felaketten- llyuşa'yı toprağa verişimizi, onu son günlerde nasıl sevdiğimizi, şu taşın yanındaki bu içten konuşmamızı anımsadığımızda şimdiki iyi duygularımızla alay etmeyi en kötümüzün, en kalpsizimizin -böyle bir şey olursa elbette- içi götürmeyecektir! Hatta bu iyi anımız aklını başına almasına, kendi kendine "Evet, o zaman iyi, cesur, dürüstüm," demesine neden olacaktır belki. Varsın gülsün hem, önemi yoktur bunun, insanoğlu iyiye, güzelle çoğunlukla gülmüştür. Düşüncesizliğinden gelir bu. Ama şuna inanın ki baylar, gülerken için için de şöyle geçirir kalbinden: "Hayır, gülmekle hiç iyi etmedim, böyle şeylere gülünmez!"

Kolya, gözleri çakmak çakmak,

- Söylediğiniz gibi, unutmayacağız bunu Karamazov! diye bağırdı. Anlıyorum sizi!..

Öteki çocuklar da heyecanlanmış, birşeyler söylemek istiyorlardı, ama tuttular kendilerini, duygulu bakışlarını konuşmacıya diktiler. Alyoşa konuşmasını sürdürdü:

- Bunları, kötü olabileceğimizden korktuğum için söylüyorum, ama ne diye kötü olalım, değil mi baylar? Her şeyden önce iyi yürekli olacağız, sonra dürüst... en sonra da birbirimizi hiç unutmayacağız. Gene söylüyorum bunu. Kendi adıma söz veriyorum size baylar, ömrümün sonuna dek hiçbirinizi unutmayacağım. Şu anda bana dönük bu yüzler, yirmi yıl sonra belleğimde olacak. Demin Kolya, varlığıyla ilgilenmediğimizi söyledi Kartaşov'a. Oysa Kartaşov'u; yüzünün, Troya'yı kimin kurduğunu bildiğini söylediği zamanki gibi artık kızarmadığını; güzel, tatlı, pırıl pırıl gözleriyle bana bakışını unutabilir miyim hiç? Baylar, sevgili dostlarım, İlyuşa'cık gibi yüce duygulu, gözüpek; Kolya gibi zeki (büyüyünce daha zeki olacaktır), cesur, soylu; Kartaşov gibi alçakgönüllü, akıllı; sevimli olalım. Niçin yalnız Kolya'yla Kartaşov'u örnek gösteriyorum, hepiniz öylesiniz! Bundan böyle hepiniz kalbimin en yakın dostlarısınız baylar, siz de beni sevin! Ömrünüzün sonuna dek unutmayacağımız, unutmamaya kararlı olduğumuz, bizleri birleştiren bu yüce duyguyu kimdir, iyi yürekli, sevimli, bizler için çok değerli çocuk İlyuşa'cıktan başka kimdir bize kazandıran! Hiçbir zaman unutmayacağız onu, ömrümüzün sonuna dek anılarımızda yaşayacak!

Çocuklar duygulanıp hep birden bağırmaya başladılar:

- Evet, evet ömrümüzün sonuna dek.

-Yüzünü, giysilerini, eski çizmelerini, tabutunu unutmayacağız hiç. Zavallı günahkâr babası için bütün arkadaşlara karşı koyuşu çıkmayacak aklımızdan!

Çocuklar gene bağırdılar:

- Çıkmayacak, çıkmayacak! Cesur, iyi yürekli bir çocuktu!

Kolya,

- Ah! diye haykırdı, ne çok severdim onu!

- Ah yavrularım, sevgili dostlarım, hayattan korkmayın hiçbir zaman! İnsan iyi, doğru bir şey yapınca ne güzeldir hayat!

Çocuklar heyecanla onayladılar:

- Evet, evet!

Kendini tutamayan birisi -Kartaşov'du bu galiba,

- Karamazov, diye haykırdı, sizi çok seviyoruz!

Ötekiler de katıldılar:

- Sizi çok seviyoruz Karamazov, çok seviyoruz.

Birçoğunun gözleri yaşarmıştı. Kolya coşmuştu,

- Yaşasın Karamazov! diye haykırdı.

Alyoşa, duygulanmıştı;

- Rahmetli dostumuzun da toprağı bol olsun! dedi.

- Karamazov! diye bağırdı Kolya, dinimizin öldükten sonra dirilip

yeniden birbirimizi göreceğimizi söylediği doğru mudur? İlyuşa'cığı görececek miyiz bir daha?

Alyoşa hafifçe gülümsedi, duygulu,

- Elbette dirileceğiz, elbette göreceğiz dedi, olanları neşeyle anlatacağız birbirimize.

Kolya tutamadı kendini,

- Ah, ne iyi olacak! diye haykırdı.

- Şimdi konuşmayı bırakıp, anma yemeğine gidelim. Börek yiyeceksiniz diye canınız sıkılmasın. Eski, çok eski bir gelenektir bu, hem iyi yanları da vardır (Alyoşa gülümsedi.) Hadi gidelim artık! El ele yürüyelim.

Kolya heyecanla bir kez daha bağırdı:

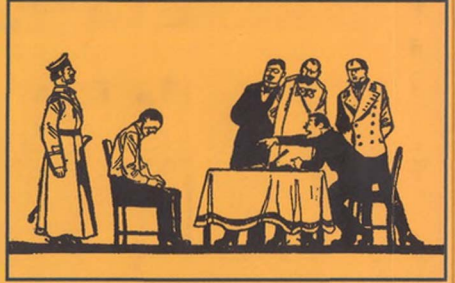
- Ömrümüzün sonuna dek böyle el ele olalım! Yaşasın Karamazov. Öteki çocuklar bir kez daha katıldılar ona.

S O N

Dünya edebiyatının en büyük üç eserinin Sophokles'in *Oedipus Rex*'inin, Shakespeare'in *Hamlet*'inin ve Dostoyevski'nin *Karamazov Kardeşler*'inin aynı konuyu, yani "baba katilliğini" ele alması rastlantı olarak açıklanamaz. Üstelik, bu üç eserde de sözkonusu davranışın kaynağı, yani bir kadın yüzünden doğan cinsel düşmanlık açıkça ortaya konulmuştur.

Sigmund Freud

Bana göre geçen binyılın kitabı Dostoyevski'nin *Karamazov Kardeşler*'idir. Bu dünyada yaşamın, öteki insanlarla birlikte olmanın ve öteki bir dünyayı düşlemenin bütün sorunlarını, neredeyse ansiklopedik bir boyuta varan bir genişlik ve yürekten gelen böylesine sarsıcı bir yoğunlukla dramlaştıran bir başka kitap bilmiyorum. Kilise ve devlet, ideolojiler ve güzellik, özgürlük ve sorumluluk gibi her zamanın sorunlarıyla, taşradaki küçük bir Rus ailesinin para, aşk, baba korkusu,

kardeş kıskançlığı, itibar gibi iç sorunları arasında bu roman öylesine bir ahenk ve güçle gidip gelir ki; insan, okumanın verebileceği en büyük armağanı alır: Kendi hayat deneyimimizin de insanoğlunun deneyiminin bir parçası olduğunu derinden hissetmek.

Orhan Pamuk

İLETİŞİM 720
DÜNYA
KLASIKLARI 10

ISBN 978-975-708905-8

9 789754 708905